CONST KIRITESCU

ISTORIA RAZBOIULUI

PENTRU

INTREGIREA ROMANIEI

1916 — 1919

VOLUMUL II

TIPARITA SUB AUSPICIILE CASSEI SCOALELOR

Supracoperta și coperta: *EUGENIA HAGIU-ANDREI*

Text ales și stabilit de CONSTANTIN KIRIȚESCU, MIRCEA N. POPA
și LUCIA POPA

Prefață și note de MIRCEA N. POPA

2

Constantin Kirițescu

ISTORIA RĂZBOIULUI PENTRU ÎNTREGIREA ROMÂNIEI

1916-1919

**

Editura Științifică și Enciclopedică

București, 1989

PARTEA a IV-a

Capitolul I

Refacerea

După furtună

La începutul anului 1917, toată armata română care scăpase din dezastrul campaniei anului 1916 era în Moldova. Puterea ei de luptă era aproape anihilată. Trei luni de lupte necontenite, o lună și jumătate de necurmate retrageri în contact de luptă permanent cu inamicul puternic, reduseseră falnica armată, cu care intrasem la 28 august 1916 în viltoarea războiului, la niște rămășițe, care se tîrau istovite pe drumurile Moldovei în zilele triste și friguroase ale tragicului sfîrșit de an [1].

Dar partida nu era pierdută. Încrezători în dreptatea sfintei cauze pentru care intrasem în lupta cea mare, încrezători în sprijinul marilor aliați, alături de care luptam și pentru care ne sacrificasem într-un ceas greu, trebuia să ducem lupta mai departe, pînă la împlinirea țelurilor pentru care sîngeram. Brațul, care ținuse sabia, slăbise și arma scăpase la pămînt, știrbită. Trebuia o încordare voinicească, pentru ca sabia să se ridice din nou, fulgerînd deasupra capetelor dușmanului încrezut. Ca să se îndeplinească acest lucru, era nevoie de o lungă perioadă de muncă. Reîntremarea armatei, readucerea ei în stare de a lupta și a da lovituri, era chestiune de credință, de timp, de muncă, pricepere și de sacrificiu obștesc. Conducătorii țării nu s-au codit să vadă care le era datoria. Ei au priceput că numai de aceasta atîrnă reabilitarea cinstei țării, scăparea ei din robie și izbîndirea visului pentru care ne jertfisem. Ei au avut și credința, că puterea sufletului românesc va ști să învingă această criză trecătoare. Și de aceea, începutul anului 1917 înseamnă și începutul sforțărilor noastre pentru marea operă a refacerii, a transformării armatei înfrîngerii de ieri în armata biruinței de mîine. Fi-va oare cu putință să se îndeplinească această minune, ca din ruinele puterii militare române, să reînvie, în timp scurt, o nouă armată care să-și reia cu vrednicie locul său de colaborare la marea operă a aliaților?

Desfășurarea evenimentelor a arătat că a fost cu putință, spre cinstea noastră și spre folosul cauzei comune.

Moldova refugiului

La 1 ianuarie frontul ruso-român, închegat într-o linie unică, încingea pe la apus și pe la miazăzi petecul de pămînt care mai constituia țara românească independentă. În această Moldovă, știrbită și ea în partea de sud-vest, se concentrase toată puterea statului român : suveranul, guvernul, parlamentul, autoritățile, armata. Iașii, vechea capitală a Moldovei, sacrificată prin unirea de la 1859, devenise astăzi inima rezistenței române. Toată activitatea guvernului, toate preocupările națiunii, toată viața care pulsa, agitată și febrilă, în bătrînul oraș, erau îndreptate în acest timp de grea încercare spre un singur țel : reorganizarea armatei, punerea din nou în stare de luptă a armei noastre, de apărare întîi, de biruință în urmă.

Nespus de grele erau împrejurările în care trebuia să se facă reorganizarea armatei. Pe măsură ce trupele române, decimate, obosite și dezorganizate, soseau în Moldova dinspre sud, pe aceeași măsură soseau dinspre nord și est trupele rusești, coborîndu-se spre miazăzi, ca să întărească bariera și să oprească pe dușman. Liniile de drum de fier erau ocupate cu transportul trupelor ruse, a serviciilor și aprovizionărilor lor ; gările, tixite de trenuri, cu liniile de garaj astupate, nu mai îngăduiau scurgerea convoaielor. Trupele române, urcînd spre nord și încrucișîndu-se cu rușii, găseau astfel, în drumul lor, liniile și locuințele ocupate. Evacuarea a trebuit, din cauza aceasta, să se facă pe jos, de-a lungul drumurilor troienite, pe o distanță în mijlociu de peste 300 km, în mijlocul unei ierni de geruri, viscole și urgie cerească, ce va rămîne printre icoanele tragice de război, alături de iarna retragerii armatelor lui Napoleon de la Moscova și Berezina ! [2].

Cu cît retragerea înainta spre nord, tîrînd cu ea și imensele convoaie de refugiați, cu atît teritoriul se micșora, îngrămădirea creștea, iar resursele țării scădeau. Statul român era redus, la 1 ianuarie 1917, la o treime din teritoriul său. Această regiune, cea mai puțin bogată a țării, trebuia să găzduiască și să întrețină, în afară de propria ei populație, pe aceea refugiată din Muntenia, pe cea evacuată din zona de operații a armatelor ruso-române, armata rusă însăși ce se urcase la aproape un milion de oameni, toată armata română retrasă de pe front și toate serviciile din spate ale armatei de pe front. Lăsîndu-se armatelor ruse toată zona dintre Carpați și Siret precum și, în zona dintre Siret și Prut, partea de la Bîrlad spre sud, s-a păstrat pentru armata română în reorganizare jumătatea de nord a Moldovei dintre Prut și Siret ; de fapt, abia o treime din teritoriul Moldovei.

În acest colțișor de țară s-au îngrămădit frînturile de armată scăpate din dezastru, părțile sedentare ale armatei, răniții scăpați de la inamic și evacuați în Moldova — peste 20 000 — contingentele tinere 1917—18—19—20, evacuate și nerecrutate încă, prizonierii, internații inamici și toată populația civilă plecată în bejenie dinaintea invaziei cu carele, bagajele și vitele lor. Un popor de un milion și jumătate de suflete, militari și civili, veneau să se suprapună populației normale în cele șase județe ale Moldovei de Nord, dimprejurul Iașilor. Această populație pribeagă, obosită de o cale atît de lungă, străbătută pe jos, demoralizată de suferințele înfrîngerii și ale retragerii, flămîndă, trebuia îndrumată spre locurile de cantonamente, adăpostită, hrănită, și aceasta în mijlocul uneia din iernile cele mai grele ce s-a pomenit vreodată în țara noastră, într-o regiune cu capacitate de încartiruire redusă și în care depozitele și rezervele de hrană fuseseră golite de armatele rusești [120].

Conducătorii statului român și ai armatei au știut, în aceste vremuri de grea cumpănă și de adîncă jale, să nu-și piardă capul. Cu hotărîre, curaj și energie, ei au început munca reorganizării, spre a pune capăt haosului depri-

mant, a opri lucrurile ce alunecau pe povîrnișurile catastrofei, a reconstitui și lega din nou rotițele angrenajului spulberat de furtună. Și această muncă n-a intîrziat să-și dea roadele pe toate tărîmurile.

Criza refacerii

Problemele ce se puneau conducătorilor țării și armatei, după retragerea în Moldova, erau de o greutate ce nu-și avea perechea în viața de pînă acum a țării. Erau situații cu totul noi și neprevăzute, ce nu puteau fi tratate după rețetele obișnuite din timpuri normale ; erau încurcături aproape inextricabile care cereau soluții practice și repezi. Orice întîrziere putea aduce catastrofa. Căci, dacă în față era dușmanul, care ne lovea, alături era aliatul, care ne pîndea, iar de jur împrejur, erau mizeria cumplită și boala. Și ele nu ne dădeau răgaz. De-a lungul drumurilor nămețite sau prin colibele sărace, se îngrămădeau victimele, mucenicii necunoscuți ai marii cauze, care-și dădeau sufletul fără glorie, înghețați, înfometați, uitați. Acolo, unde lipsurile nu ucideau organismele, le debilitau într-atîta, încît pregăteau terenul propice pentru epidemii. Lunile ianuarie și februarie 1917 sînt groaznicele luni ale tifosului exantematic și febrei recurente, care au secerat zeci de mii de suflete și au întins zăbranicul negru al morții peste Moldova mult încercată.

Trei erau greutățile cele mai considerabile care se opuneau la restabilirea unei vieți normale: chestia alimentării, dificultatea organizării transporturilor și lipsa combustibilului.

Chestia alimentării era cea mai gravă : la spatele ei rînjea sinistru foametea. Este adevărat că din timp, chiar din timpul neutralității, se avusese în vedere importanța Moldovei ca bază de operații a armatelor și se organizaseră în diferite centre depozite de subzistență, în care se grămădiseră mari cantități de provizii de tot felul. Cu puțin înainte de izbucnirea războiului se trimisese în Moldova un număr de 200 000 vite cornute și 500 000 oi rechiziționate din Cadrilaterul dobrogean. Pe măsură ce desfășurarea războiului făcea să se întrevadă putința unei retrageri spre Moldova, se intensificau transporturile în acea direcție. Ele au început chiar din luna septembrie cu evacuarea depozitelor din Oltenia și s-au propagat treptat spre vest. O bună parte din grîul depozitat în magaziile biroului britanic a luat și el calea Moldovei, pe baza unei convenții încheiată cu guvernul englez. La 24 noiembrie, ultimele 10 trenuri cu provizii din depozitele Obor-București porneau spre Moldova, lăsîndu-se în București numai proviziile necesare unităților ce luptau în preajma Bucureștilor și populației Capitalei. Totuși, cantități mari au rămas în Muntenia. O parte din ele au fost distruse de ruși în timpul retragerii ; cea mai mare parte, în special în partea de vest a țării, a căzut în mîna inamicului.

Retragerea armatei și a populației măriseră însă în măsură considerabilă — la peste trei milioane — populația consumatoare a Moldovei. Dezorganizarea transporturilor imobiliza proviziile în depozite; ele nu puteau fi aduse la timp în localitățile pe care panica le transformase în centre de mari aglomerări — adevărate furnicare omenești. Se mai adăuga și dificultatea măcinatului ; marile centre de morărit — Craiova, București, Brăila —, rămăseseră în teritoriul ocupat. Morile din Galați fuseseră distruse de tunul inamic ; rămăsesem doar cu Botoșanii.

Ceea ce a dat însă proporții catastrofale grelei situații, a fost influența rușilor. Aproape un milion de ruși au năpădit Moldova în lunile dezastrului. Această masă de oameni trebuia hrănită — și încă bine hrănită. La cea mai mică greutate în chestia aprovizionării armatelor rusești, comandanții ruși

amenințau cu părăsirea frontului și retragerea peste Prut. Trebuia, deci, să se facă cele mai mari jertfe pentru îmbunarea dificililor și nesigurilor noștri aliați ; trebuia să se ia cea din urmă bucățică de la gura copiilor, spre a se da străinilor. De la începutul campaniei se instalaseră în Moldova cîteva depozite rusești : la Pașcani, Roman și Bacău. Sporirea enormă și neprevăzută a contingentelor rusești a făcut ca aceste depozite să fie repede irosite. Și atunci, greutatea aprovizionării rușilor a căzut asupra depozitelor române. O convenție încheiată în ianuarie între cele două guverne, obliga pe guvernul român să „împrumute" rușilor grîul, făina și grăunțele necesare armatei ruse pe o lună. Această obligație de a hrăni enormele mase de trupe rusești, venite deodată, a produs o mare dezorientare, învălmășeală și panică. Atunci cînd autoritățile române nu puteau ști dacă proviziile aflătoare în Moldova vor fi indestulătoare ca să hrănească pe cele trei milioane de suflete grămădite în acest colț de țară pînă la noua recoltă, se ivește deodată obligația de a mai hrăni încă aproape un milion de oameni pe timp de 30 de zile. Nu începea însă nici o discuție. Am fost siliți să predăm imediat rușilor 2 000 de vagoane grîu, 2 000 de vagoane făină și 4 000 de vagoane grăunțe (orz și ovăz). Altele au urmat curînd, așa că în luna ianuarie, luna de groază a primejdiei foametei, s-au dat rușilor 10 000 de vagoane grîu și porumb, 10 000 vagoane de grăunțe și 200 000 de capete de vite. Un contrast dureros se oferea ochilor și sufletelor amărîte ale românilor : masele soldățimii rusești aveau hrană îmbelșugată, în mijlocul populației românești care suferea de privațiunile foamei.

De la 15 februarie urma ca rușii să înceapă a restitui românilor proviziile împrumutate, trimițîndu-le cîte 30 de vagoane pe zi din depozitele de la Odessa. Acest angajament nu a fost îndeplinit, așa că și în cursul lunii februarie rușii au trăit din rezervele noastre, punînd în primejdie populația țării, a cărei rație zilnică era micșorată din ce în ce. Cînd au început transporturile, s-au urmat fără regulă, cu dese întreruperi. Abia pe la începutul lui martie, după instalarea la Iași a generalului finlandez Talgrin, comandantul trupelor ruse, situația s-a îmbunătățit *.

După ce criza primejdioasă din ianuarie a fost învinsă cu mari sforțări, s-a înființat la Iași, pe baze bine organizate, o Direcție a Alimentației, care să se ocupe cu problema alimentării atît a armatei, cît și a populației. Mulțumită bunei funcționări a acestei direcții, priceperii și muncii celor ce o conduceau, se datorește buna rînduială ce s-a introdus, și ca urmare, asigurarea vieții în Moldova**. O inventariere îngrijită a resurselor aflate în Moldova a stabilit că, scoțîndu-se proviziile date rușilor și asigurîndu-se sămînța, proviziile erau suficiente pentru o populație de 3 000 000 pînă în luna august, la noua recoltă. Asigurarea traiului era deci chestiune de organizare metodică, distribuție sistematică, raționare. Organizarea s-a realizat și s-a urmat cu regulă. S-au înființat centre secundare de morărit și s-a organizat transportul cu carele a grîului și făinii, spre a evita liniile ferate congestionate și blocate. S-au creat trei mari depozite centrale în Iași : la moara Păcurari, la moara Rășcanu și la Socola, atît pentru aprovizionările locale, cît și pentru cele ce soseau din Rusia. Apoi depozite secundare prin alte localități, magazii de

---

* În timpul războiului, România a dat rușilor ca „împrumut" 100 000 de vagoane de provizii, care n-au fost nici restituite, nici lichidate.

** Direcția Alimentației a fost condusă de un capabil organizator : intendent colonel State Leonte. Ea cuprindea șase secții : 1. pregătire, organizare, depozite, distribuții și personal ; 2. aprovizionări de alimente, legume și grădini de zarzavat ; 3. aprovizionarea furajelor și organizarea producțiilor ; 4. aprovizionarea lemnelor ; 5. morile de măcinat ; 6. serviciul cărnii, abatoarele, aprovizionarea și distribuirea vitelor.

consum (numai în Iași erau 15) din care populația se aproviziona regulat pe bază de cartele, ceainării etc. S-a intensificat producția agricolă, nelăsîndu-se nesemănat nici un colțișor de pămînt; în special s-a dat o mare atenție grădinilor de zarzavat, cultivîndu-se peste 3 000 ha.

A doua mare problemă era aceea a combustibilului. În timp normal, trebuința combustibilului se satisfăcea la noi în țară, mai ales prin petrol și lignit. Principalele exploatări se găseau însă în teritoriul ocupat. În Moldova, singurele mine existente erau cele din valea Trotușului: Comănești și Solonț-Moinești. Randamentul normal al acestor mine era însă departe de a satisface trebuințele transportului, ale industriei și pentru încălzitul surplusului de populație și al numeroaselor stabilimente publice, transformate în birouri, cazărmi și spitale. S-a întrebuințat la început petrolul, adus cu vagoanele cisterne, evacuate din Muntenia; apoi s-a organizat exploatarea puțurilor și a minelor din valea Trotușului cu ajutorul lucrătorilor specialiști evacuați, prin îngrijirea autorităților, din județele petrolifere din Moldova, pînă cînd s-a putut obține maximum de randament. Posesiunea regiunii Trotușului a devenit astfel o chestiune vitală pentru statul român, care explică înverșunarea luptelor ce s-au dat acolo. Totuși, față de marea consumație cerută de excepționala situație din Moldova, petrolul și cărbunele erau cu totul neîndestulătoare. A trebuit să se recurgă la lemn. S-a stabilit un plan de exploatare intensivă a pădurilor prin contingente de soldați și lucrători disponibili. Convoaie lungi de care de lemne circulau între păduri și centrele de populație. Mai cu seamă morile și spitalele au fost larg aprovizionate. Spitalele din Iași lipsite, în primele timpuri ale epidemiei de tifos exantematic, de cel din urmă băț de lemn, au putut fi, după două săptămini de groaznică lipsă, abundent aprovizionate și bine încălzite.

O egală gravitate o prezenta dezorganizarea transporturilor. Din cauza lipsei combustibilului, a uzării locomotivelor, dar mai ales din cauza aglomerării materialului rulant, transportul cu vagoanele se făcea foarte greu. Unele stații erau cu desăvîrșire blocate prin îngrămădirea trenurilor cu materialele evacuate din Muntenia. Drumul de fier aproape nu mai funcționa. A trebuit să se organizeze transporturi cu carele, în special pentru combustibil și grîne. Dar furajul fusese consumat de numeroasa cavalerie rusă și vitele au pierit în mare număr de oboselile retragerii, de foame și de frig. În rîndurile armatei, o singură divizie, a 4-a, a pierdut în cursul lunii ianuarie un număr de 1 100 de cai! Această situație agravase în mod cu totul primejdios problema aprovizionării armatei și populației. Soluția a fost dată de colonelul Parfait, din misiunea franceză. Toate trenurile cu materiale, care staționau prin gări, și tot materialul rulant neutilizat au fost deraiate, adică scoase de pe șine și date jos, alături, pe traverse. Cu chipul acesta s-au deblocat gările, s-au descongestionat liniile și s-a asigurat regularitatea transporturilor.

Grija adăpostirii maselor de oameni — armată și populație — cărate în Moldova de șuvoiul retragerii, a impus de asemeni luarea de măsuri potrivite. S-au creat adevărate orașe de construcții de lemn și de bordeie, în care s-au făcut încartiruirile trupelor și ale surplusului de populație, atît în orașe cît și în centrele de reorganizare ale armatei.

Preocupări deosebit de îngrijorătoare dădeau numărul extraordinar al pribegilor de toate vîrstele și categoriile sociale, care umpleau Capitala refugiului. Erau oameni fugiți dinaintea armatelor cotropitoare, adeseori cu ce aveau pe ei, sau evacuați din ordin, și care rătăceau pe străzile Iașilor, înfometați, desculți și aproape goi. Erau zile cînd se prezentau la poliție 200—300 de refugiați, declarînd că n-au un domiciliu, că petrec nopțile prin vagoanele

ce staţionau in gară, prin şoproanele primăriei, prin cafenele, prin culoarele autorităţilor. Contingentul cel mai mare îl dădeau lucrătorii fabricilor din Bucureşti, Ploieşti, Craiova, tineretul ţărănesc evacuat şi tineretul şcolar.

Iniţiativa particulară s-a asociat acţiunii statului, spre a se interesa, scăpa de pieire şi ajuta pe aceşti nenorociţi. Un comitet pentru asistenţa refugiaţilor şi evacuaţilor s-a constituit în acest scop la Iaşi, din iniţiativa şi sub patronajul reginei. El a depus o nobilă şi uriaşă muncă. Refugiaţii şi evacuaţii au fost instalaţi prin căminuri, cantine, colonii, ateliere, spitaluri, unele existente mai dinainte şi acum mărite şi amenajate, altele create din nou şi instalate mai ales prin localuri de şcoli. Principiul general, stabilit şi urmat, era de a se preocupa prin muncă mijloacele de trai ale refugiaţilor în stare să muncească. Ajutoare in bani s-au dat numai pînă ce s-au putut găsi ocupaţii potrivite cu virsta, sexul şi condiţia socială a refugiaţilor. Numeroase ateliere, care lucrau în special pentru armată, au ieşit din această preocupare. Afară din Iaşi s-au instalat colonii prin mănăstiri sau prin sate din apropierea Iaşilor. Numeroase filiale s-au infiinţat prin oraşele din judeţele Moldovei. Tineretul şcolar a fost adunat in colonii şcolare, organizate după sistemul cercetăşesc, care a dat rezultate foarte frumoase; cele mai importante colonii şcolare au fost cele de la Sculeni, pe Prut şi de la Bîlca, pe Trotuş. Membrii corpului didactic, din Moldova sau refugiat, au fost peste tot conducătorii cei mai activi ai coloniilor şi instituţiilor de asistenţă. S-a făcut, cu chipul acesta, o operă din cele mai folositoare de umanitarism, de igienă, de prevedere socială, de educaţie şi de bună gospodărie.

Alte instituţii, cu caracter umanitar şi naţional, s-au înfiinţat pentru a alina suferinţele de tot felul. Pe lîngă ajutorarea familiilor luptătorilor, strîngerea, adăpostirea şi îngrijirea numeroşilor orfani de război a fost o operă mare şi foarte grea, în care femeile române, grupate în „Societatea ortodoxă", au depus o muncă şi un devotament inspirat de cele mai nobile sentimente.

Mulţumită descongestionării transporturilor pe calea ferată, s-a reglementat aprovizionarea armatei, s-a putut mai tîrziu asigura şi transportul efectelor de îmbrăcăminte, a căror lipsă mărea istovirea fizică atît a armatei, cît şi a refugiaţilor. Dar ce era mai principal, reglementarea transporturilor a permis legătura strînsă cu Rusia şi, prin ea, cu marii noştri aliaţi, pentru ca materialul de război, indispensabil reorganizării armatei de luptă, să ne poată sosi.

Căci, prin toate vicisitudinile prin care treceam şi printre toate suferinţele ce înduram, fiecare român, de la suveran pînă la cel din urmă săţean, era conştient că principala sforţare, către care se îndreptau toate energiile şi în vederea căreia trebuiau să se facă toate sacrificiile, era reorganizarea armatei, renaşterea din dezastru a puterii noastre militare. Şi aceasta se urmărea cu grabă, cu tenacitate şi cu metodă.

Tifosul exantematic

Ca şi cum iarna grozavă, foametea, lipsa de combustibil, de îmbrăcăminte şi de mijloace de transport, n-ar fi fost de ajuns pentru ţara nenorocită şi pentru armata prăpădită, un nou flagel, mai teribil ca toate celelalte, se abătu asupra Moldovei: epidemia tifosului exantematic. Celelalte lipsuri de tot soiul i-au înlesnit terenul. Convoiurile militare şi de refugiaţi umpluseră oraşele şi satele. Casele erau înţesate; în cîte o odaie erau îngrămădiţi, unii peste alţii, cîţi puteau să încapă. Spitalele nu mai puteau primi pe nimeni. Cîte doi-trei bolnavi şi răniţi într-un pat, iar alţii întinşi pe jos, fără măcar un aşternut de paie, fără plapumă, fără îngrijire. Gările erau

pline de răniți și de bolnavi în agonie, așteptînd trenurile care nu mai soseau, ori care nu mai puteau pleca. În frigul de —20° —25°, bietele trupuri omenești, minate de frig, de foame, de răni, se stingeau, și cînd moartea nu venea ca urmare a inaniției, a înghețului, a cangrenării rănilor neîngrijite sau neoperate, rămînea un corp slăbit, un cadavru viu, terenul cel mai priincios izbucnirii epidemiilor. Murdăria era de neînlăturat ; ea se îngrămădea în locuințe și pe corpul oamenilor. Cu ce s-ar fi putut întreține curățenia, cînd nu erau rufe de schimb, nu era foc, nu era petrol, nu era săpun? Ca urmare, paraziții se înmulțiră ; în curînd ei mișunau peste tot locul : prin case, prin vagoanele trenurilor, prin trăsuri și mai ales prin zdrențele hainelor. Cu neputință să te ferești de ei. În cortegiul flagelelor, păduchele este tovarășul nedespărțit al mizeriei. Și flagelul s-a ivit : tifosul exantematic, boala transmisă de păduche, a pus stăpînire pe armata și populația slăbită de mizerie. Alături de tifosul exantematic se ivi febra recurentă, care dacă nu ucide ca cea dintîi, slăbește și distruge tot ce e putere în corpul omenesc. Cele două epidemii, în special tifosul exantematic, ajutate de aglomerația și promiscuitatea populației, de debilitatea ei, de lipsa mijloacelor de prevenire și de combatere, s-au întins pînă ce au luat proporții catastrofale. Satele, înțesate de trupe, s-au contaminat. Cine putea să îngrijească mulțimea bolnavilor, soldați și populația satelor? Mureau prin case, pe ulițele satelor, prin gări, pe drumurile mari. Se săpau gropi, în care se aruncau zeci de cadavre. Sînt sate în care a pierit toată populația ; în Divizia a 4-a, care era în împrejurimile Iașilor, mureau zilnic cîte 50 de oameni. Regimentul 5 roșiori a fost ca și desființat ; caii au trebuit să fie repartizați altor regimente, căci nu mai era cine să-i îngrijească.

În orașe, grămădirea oamenilor făcea spectacolul și mai impresionant și mai dureros. La porțile spitalelor, pe geruri cumplite, șiruri de bolnavi, ce se tîriseră singuri, ori fuseseră depuși de căruțe și sănii, așteptau ca moartea să rărească pe cei dinăuntru, ca să li se facă loc. Căci îmbulzeala dinăuntru era ca și cea de afară. În luna februarie, pentru cele 5 000 de paturi ale spitalelor din Iași, erau 11 000 de bolnavi ; în serviciul oftalmologic din spitalul Spiridoniei, 100 de exantematici își împărțeau cele 14 paturi. Noaptea, pe la colțuri de străzi, dinaintea cîte unei intrări, muribunzi își dădeau sufletul, scuturați de febră, înghețați în zăpadă. Care încărcate cu cadavre acoperite cu cîte o pătură de sub care ieșeau membre goale, sbîrcite și învinețite, duceau în fiecare dimineață la marile gropi comune de la „Eternitatea", pe cei ce muriseră peste noapte. La un moment, s-a produs în Iași un conflict între Comenduirea Pieții, care nu mai putea da scînduri pentru coșciuge și între autoritățile bisericești, care pretindeau să se arunce, fie și în groapa comună, cele patru scînduri rituale. Epidemia a costat atîtea vieți, cîte s-ar fi pierdut în zece mari bătălii.

Măsuri serioase s-au luat pentru stăvilirea dezastrului. S-au înființat infirmerii pe lîngă toate corpurile de trupă, atît pentru soldați, cît și pentru populația civilă. S-au improvizat spitale și ambulanțe divizionare, băi de aburi și cuptoare de deparazitare. Un directorat general al sănătății publice avea să coordoneze măsurile luate pentru armată și populație. Tot personalul sanitar român a fost mobilizat. Misiuni franceze și engleze au alergat în ajutor. O adevărată cruciadă a fost pornită împotriva ingrozitorului flagel. Astfel, medicii au dus și ei războiul lor cu dușmanul invizibil. „Dați-ne doctori", era strigătul ce răsuna din toate părțile. Dar doctori erau puțini, față de imensitatea răului. Ca să-i facă față, ei trebuiau să se multiplice, să-și

înzecească puterile, să lupte şi cu boala şi cu lipsa de mijloace de pază. Şi ei merg, eroici, la datorie, ca să apere cu ştiinţă viaţa acelora care apără ţara cu arma. Ca şi ei, trebuie să lupte; ca şi ei, cad în luptă.

Căci, ce era fatal să se întimple, s-a întîmplat: moartea a început să secere pe medici. Sînt regimente unde au mers şapte, opt la rînd, la moarte sigură. Floarea corpului medical a plătit cu viaţa devotamentul pentru îngrijirea aproapelui. Două sute cincizeci de medici, a opta parte a corpului medical al ţării au pierit şi, alături de ei, o mie de sanitari, umili şi necunoscuţi eroi ai datoriei. Din acest palmares al gloriei, se cuvine să alegem numele cîtorva dintre cei mai cunoscuţi. Dintre şefii de mari unităţi sanitare au murit coloncii medici: Andreescu V., Bălteanu, Dumitrescu-Mumuianu ş.a. Din zece membri ai comisiilor medico-militare s-au îmbolnăvit cinci şi au murit trei: generalul Buţă, colonelul Vereanu şi colonelul Papadopol, directorul Institutului Medico-Militar. A murit doctorul Botescu, care renunţase la prerogativele de deputat, pentru a fi acolo, unde inima sa caldă şi munca sa prodigioasă găseau suferinţe de alinat; el s-a sustras de la patul bolnavilor numai o dată, pentru ca să meargă la o şedinţă a Camerei, ca să facă acolo apologia meritată a corpului medical. A murit inspectorul sanitar Popescu-Azuga, un cugetător şi literat. Şi cîţi alţii: profesorul de universitate Felix, Giani, Virgil Popescu, Zigura, Vişoiu-Cornăţeanu, Medigreceanu, Uscatu, medicul ardelean Perţea ş.a., ş.a.... În marea carte de aur a jertfelor eroice, care au pregătit înălţarea neamului românesc, se cuvine să fie cinstită şi pagina de contribuţie adusă de corpul medical al ţării.

Necazurile colaborării româno-ruse

Starea de spirit a autorităţilor şi a populaţiei, mai ales a aceleia refugiată din Muntenia, era în lunile decembrie şi ianuarie foarte deprimată. Frontul de rezistenţă nu era consolidat. „Comunicatul de seară", care se striga seara pe uliţele Iaşilor, aducea veşti din ce în ce mai rele. Ţara românească se micşora mereu: Buzău, Rîmnicu Sărat, Brăila, Focşani, cădeau rînd pe rînd în mîinile inamicului. Trupele ce soseau, retrase de pe front, erau într-o stare mizerabilă. Ofiţerii aveau moralul zdruncinat; unii — şi dintre cei bravi, care stătuseră luni întregi în linia de foc — îşi exprimau pe faţă regretul că nu au căzut prizonieri ca să scape de mizerii. Tifosul exantematic începuse să facă ravagii în rîndurile armatei şi ale refugiaţilor. Puţinele gazete care ieşeau, aveau coloanele pline de necrologuri. Pentru a mări tristeţea obştească, o catastrofă de cale ferată, întîmplată la Ciurea, lîngă Iaşi, cea mai îngrozitoare care s-a petrecut vreodată în ţara noastră, făcu cîteva sute de victime, aruncînd doliul şi jalea în populaţia dezolată şi abătută.

O nelinişte începea să cuprindă populaţia română, din cauza ruşilor. Ajutorul rusesc, atîta vreme dorit şi cerut, fără să vină la timp, devenea acum din ce în ce mai apăsător şi mai îngrijorător. Erau acum pe teritoriul Moldovei cam la o jumătate de milion de trupe luptătoare, tîrînd după ele un număr egal de trupe de etape, servicii, spitale etc. Această mulţime de un milion de oameni care inunda ţara, forfotind prin toate oraşele şi satele, înghesuind şi dislocînd pe români, manifesta pe faţă anumite intenţii. În Iaşi ruşii cumpărau case, ori închiriau apartamente pe cinci ani. În Delta Dunării, au desfiinţat autorităţile române, au arestat pe toţi jandarmii, au cerut evacuarea populaţiei române, lăsînd pe loc numai pe lipoveni, au instalat un vast „serviciu hidrotehnic", care de fapt a pus stăpînire pe întreaga Deltă, măsuri care dădeau de bănuit intenţia de a pune în practică vechiul plan politic de stăpînire a gurilor

Dunării. În genere, domnea în public credința că frontul nu va putea rezista și că, prin urmare, Moldova nu este decît o primă etapă a evacuării definitive spre Rusia. De aceea, refugiații din Muntenia și din Ardeal mai ales, căutau să-și asigure din vreme putința evacuării. La biroul pașapoartelor și mai cu seamă la viza lor de către consulatul francez, era o aglomerație nebună. Săptămini întregi trebuia de colindat pînă să se poată aranja pașaportul. Autoritățile militare ruse alimentau pornirea spre acest exod în masă. Imensa armată rusă, care se îngrămădea în Moldova, întîmpina din ce în ce mai mult greutăți de aprovizionare. Comandamentul armatei ruse, care-și avea centrul său de aprovizionare la Odessa și ale cărui etape se întindeau de la Nistru pînă la Carpați, începu să se plîngă guvernului român că prezența și organizația serviciilor de stat și ale armatei române în primele sale linii de etape îi îngreuiază propria-i organizație. Marele Cartier General rus ceru guvernului român ca toate căile ferate române să fie puse sub autoritatea comandamentului rus. Guvernul român s-a opus cu cea mai mare energie să satisfacă această pretenție. Guvernul și Marele Cartier rus fac insistențe, din ce în ce mai puternice, pentru evacuarea în Rusia a guvernului, a armatei în reorganizare, a spitalelor și a populației civile refugiate. Printre mijloacele materiale de presiune, era și înfometarea. Aproape zilnic autoritățile ruse de la Odessa, însărcinate cu expedierea aprovizionărilor la Iași, se plîngeau că stația de debarcare de la Socola e blocată din cauza nedescărcării la timp a transporturilor și anunța oprirea expedițiilor. Erau însă de fapt pretexte pentru a îndreptăți încetarea expedițiilor, în special a proviziilor alimentare, prin care să se ajungă ținta dorită : retragerea armatei române în Rusia. Intervenția misiunii franceze, care a delegat un ofițer special însărcinat cu supravegherea transporturilor, a pus capăt acestei situații. Pentru ajungerea scopului lor, rușii nu se dădeau înapoi nici de la anumite presiuni morale : guvernul rus, insistînd pentru evacuarea Parlamentului, insinua pe lîngă guvernele Înțelegerii că, dacă guvernul român refuză evacuarea, o face intenționat, ca să înlesnească, prin căderea Parlamentului în mîinile germanilor, o pace separată. Reprezentanții puterilor aliate, cedînd insistențelor rusești și, socotind ei înșiși situația în Moldova ca nesigură — pericolul unei ruperi a frontului de la Siret nefiind exclus — au făcut demersuri colective în același sens pe lîngă guvernul român. Negreșit că o astfel de hotărîre nu era ușor de luat. Ea ar fi însemnat abandonarea României ca o anexă a Rusiei. Un simplu teritoriu de etape al armatei rusești, de o parte, și un guvern fără țară, de altă parte, România și-ar fi pierdut orice putință de a dispune de soarta ei înșăși ; ea s-ar fi dat legată de mîini și de picioare Rusiei. Situația guvernului era îngreunată din cauza numărului însemnat al românilor influenți care, din frică sau din ușurință, exercitau mari presiuni pentru evacuare. Se formase astfel un adevărat „partid al evacuării", care-și stabilise centrul de acțiune în Odessa vecină și adăpostită de primejdie, de unde se îndreptau adevărate campanii al căror rezultat nu putea fi decît slăbirea puterii de rezistență și a autorității guvernului, ce reprezenta țara față de străin. Guvernul român a rezistat însă din toate puterile, susținut de bunul simț românesc, de dragostea de pămîntul patriei și de sfaturile pline de încredere ale misiunii franceze care, și în această ocazie, a știut să fie aproape de inima noastră. Dînd expresie sentimentului adevăraților patrioți, care priveau cu groază planul evacuării, Iorga a citat în Camera Deputaților cuvintele lui Gheorghe Vodă Ștefan care, la 1650, într-un moment asemănător de restriște, exclamase : „Decît să plec pentru totdeauna de aici, mai bine să

mă mănînce ciinii pămîntului acestuia !". Evacuări parţiale s-au făcut totuşi şi s-au luat măsuri de precauţie pentru eventualităţi grave. Statul român, regele, guvernul, armata şi principalele organe de administraţie ale ţării şi ale marii opere de refacere a puterii noastre militare, au rămas aci, legate de pămîntul strămoşesc.

Membrii Parlamentului, refugiaţi din Muntenia, au fost evacuaţi la Cherson, oraş aşezat la gura Niprului, unde au fost incartiruiţi prin ingrijirea statului rus ; unii parlamentari însă s-au oprit şi fixat la Odessa. La Cherson se făcuseră pregătiri chiar pentru instalarea familiei regale şi a ministerelor române. S-au mai evacuat cîteva autorităţi, care trebuiau puse la adăpost şi de care nu se simţea prea mare nevoie în Iaşi. S-a evacuat la Moscova tezaurul Băncii Naţionale. Cea mai mare parte a evacuaţilor erau însă persoane private, ce porneau în pribegie pe seama şi pe riscul lor. O importantă mişcare de fonduri s-a făcut cu această ocazie şi unii speculanţi au găsit prilejul să realizeze cîştiguri importante, speculînd asupra schimbului leului şi rublei între Iaşi şi Odessa.

Brătianu la Petrograd

În cursul lunii ianuarie principele Carol, moştenitorul tronului, impreună cu primul ministru Brătianu, s-au dus la Petrograd, în scopul de a strînge legăturile între cele două curţi domnitoare şi între cele două guverne, care aveau să ducă o acţiune comună. Grave chestiuni de ordin militar cereau o soluţionare urgentă. Primejdii mari ne ameninţau, nu numai din partea inamicului, dar mai ales din partea aliatului.

Brătianu luă contact cu ţarul, cu personalităţile de frunte ale lumii politice şi militare ruse. În acea lume aurită, în care se dănţuia pe marginea prăpastiei ce avea să se deschidă peste o lună, ca să o înghită cu totul, în faţa acelor demnitari care erau preocupaţi mai mult de planurile de zdrobire ale propriei populaţii, ce se ridica ameninţătoare, sub pintenul foamei şi a nemulţumirilor acumulate de decenii, decît de lupta împotriva duşmanului din afară, primul ministru al ţării venise să pledeze pentru o cît mai grabnică ofensivă şi pentru a cere contingentele noi şi armamentul făgăduit, pentru alungarea duşmanului de pe pămîntul patriei. Dar aci erau alte concepţii. Frontul Siretului era considerat ca o staţie vremelnică, a cărei părăsire n-avea nici o însemnătate faţă de imensul spaţiu ce se întindea în spatele lui. Ca linii strategice serioase erau considerate Prutul şi mai ales Nistrul. Şi pentru pregătirea acelei retrageri, ni se cerea ca centrele de refacere şi de instrucţie ale diviziilor noastre, istovite în lupte, să fie mutate peste Nistru, iar guvernele aliate ne pretindeau ca, de data asta, să distrugem toate depozitele alimentare, ce nu puteau fi evacuate, fără a mai ţine seama de populaţia noastră, ce rămînea în urmă.

Multe şi mari discuţii i-au trebuit ministrului român spre a zădărnici aceste concepţii fatale şi pentru a înfringe inerţia şi reaua-voinţă ce domnea la Stavka rusească, faţă de noi, cu toate instrucţiunile, favorabile nouă, ce primea de la împărat. Cîte demersuri au trebuit să se facă, prin toate căile ruseşti şi aliate, militare şi civile, ca să se poată învinge pretenţia ca armatele ruse din Moldova să fie hrănite din resursele sărace ale ţării, sau să fie retrase peste Prut ! Cu ajutorul misiunilor aliate, s-a organizat un control al transporturilor şi s-au organizat misiuni, care să caute şi să aducă materialele comandate de noi, care fuseseră dosite şi rătăcite prin imensitatea teritoriului rus. Tot aşa, au trebuit repuse în discuţie tot felul de chestiuni

de colaborare între cele două comandamente, care fuseseră reglementate prin convenţia militară de la începutul alianţei, dar pe care ruşii nu le mai respectau şi adeseori nici chiar cunoşteau.

La conferinţa interaliată, care se ţinea în acelaşi timp la Petrograd, prezenţa lui Brătianu nu fu admisă decît după ce primul ministru al României, într-un protest energic, declarase că „demnitatea statului român nu admitea ca şeful guvernului său să stea în anticamera sălii, unde se tratau chestiuni esenţiale pentru el". Conferinţa nu decise nimic relativ la mult discutata chestiune a ofensivei pentru degajarea Dunării şi eliberarea ţinutului petrolifer, cu toată susţinerea lordului Milner şi a generalului Castelnau [3], după cum nu decisese nimic în privinţa cererii Franţei cu privire la intervenţia Japoniei pe teatrul de război european.

Pe la sfîrşitul lunii ianuarie, stabilizarea frontului pe Siret şi vizitele principelui moştenitor şi a primului ministru al ţării la Petrograd au liniştit puţin spiritele în ţară şi o parte din refugiaţi s-a înapoiat la Iaşi sau în localităţile unde se adăpostiseră. Populaţia a rămas să sufere numai de cumplita iarnă, de foamete şi de epidemii şi s-a renunţat, pentru moment, la celelalte evacuări proiectate.

Reorganizarea armatei

Resturile armatei de operaţii din Muntenia, retrase în Moldova, au fost împărţite în două. O parte, aproximativ şase divizii, constituind Armata a II-a, a rămas pe frontul de luptă, în regiunea Vrancei, intercalată între unităţile ruseşti, care ocupau tot restul frontului român. Cealaltă parte, formată din restul diviziilor celor mai dezorganizate, a fost scoasă cu totul din luptă şi transportată în nordul Moldovei, în zonele de refacere. Ea a constituit Armata I.

Cu cîte greutăţi s-au putut însă reconstitui unităţile armatei! Au trebuit cîteva săptămîni ca să se adune oamenii împrăştiaţi, care se răzleţiseră de regimentele lor şi rătăceau prin ţară, înfometaţi şi îngheţaţi, fără să ştie unde le sînt unităţile, şi uneori fără să-şi dea prea multă osteneală s-o afle. Nici autorităţile nu ştiau, de cele mai multe ori, să le dea indicaţii sigure. Erau adesea trimişi într-un sat sau oraş, unde ajungeau după zile întregi de drum, pe geruri straşnice şi, odată ajunşi, aflau că regimentul lor nu fusese niciodată acolo. S-a reuşit, cu încetul, să se pună ordine şi starea aceasta de lucruri luă sfîrşit pe la începutul lunii februarie. Soldaţii au fost adunaţi de pe drumuri şi de prin sate şi trimişi toţi la unităţile lor, reconstituite şi aşezate în localităţile din Moldova de Sus.

Principiile, după care s-a condus comandamentul român în reorganizarea armatei, au fost cele următoare: efectivul armatei a fost micşorat la cifra pe care o îngăduiau resursele ţării, pentru o campanie de lungă durată. De aceea, s-a redus numărul diviziilor la 15 divizii de infanterie şi două de cavalerie, adică atîtea cîte avusesem şi înainte de război. S-au desfiinţat unităţile ce se alcătuiseră în pripă la mobilizare din elemente luate de pe la alte divizii, cu încadrare slabă, cu servicii şi armament redus. Divizia a 8-a a fost reconstituită din brigăzile ce fuseseră alipite Diviziei a 15-a, în decursul luptelor de la Oituz şi Caşin. O nouă divizie, a 15-a, s-a înfiinţat cu alte elemente. Astfel, diviziile au devenit unităţi omogene ca efectiv, încadrare şi armament.

Diviziile au fost grupate în corpuri de armată, care erau considerate ca unităţi de comandament, putînd fi formate dintr-un număr mai mare sau

mai mic de divizii, după necesităţile operative. Pentru durata refacerii s-au organizat cinci corpuri de armată, constituite din cîte trei divizii fiecare.

Corpurile de armată s-au grupat în armate, după aceleaşi principii ca şi corpurile. S-au atribuit armatelor elemente care nu intrau în compunerea diviziilor : cavaleria de armată — de obicei o brigadă —, artileria grea, pontonierii, aviaţia, etapele.

În Armata I au fost grupate corpurile I, III şi V, iar în Armata a II-a, corpurile II şi IV.

Numărul regimentelor de infanterie a fost fixat la 80 ; dintre acestea, regimentele 1—40 erau regimente întregi, iar cele de la 40—80 erau combinate două cîte două, purtînd fiecare regiment un număr dublu. De fapt, deci, erau 60 de regimente de infanterie a cîte trei batalioane fiecare, la care se adăugau încă 10 regimente de vînători a două batalioane şi o brigadă de grăniceri a două regimente. Diviziile erau alcătuite din cîte patru regimente de infanterie, grupate în cîte două brigăzi ; diviziile 1—10 mai aveau şi cîte un regiment de vînători. Pe lîngă fiecare divizie mai era ataşat şi cîte un batalion de pionieri.

Artileria de cîmp a fost constituită din 15 regimente — cîte unul de fiecare divizie — formate din cîte nouă baterii a patru tunuri, precum şi din 15 regimente de obuziere a patru baterii, de asemenea cîte un regiment de divizie. În realitate, nesosindu-ne întreg materialul regimentelor de obuziere, aceste regimente au fost constituite numai din cîte două baterii, una de 105 mm şi alta de 120 mm. Se mai păstrară şi micile tunuri de 53 şi 58 mm, cîte o baterie pe lîngă regimentele de infanterie. Artileria grea n-a fost distribuită pe divizii, ci a fost ataşată armatelor. S-au constituit patru regimente de artilerie grea, fiecare cu cîte două divizioane de tunuri lungi de 120 mm şi un divizion de 155 mm. Artileria antiaeriană şi două divizioane de munte completează tabloul artileriei.

Am primit din Franţa un număr de 297 guri de foc, tunuri cu tragere repede pe cîmp, 92 de tunuri lungi şi scurte de 120 mm, 20 de obuziere grele şi 130 de mortiere de tranşee de 58 mm. Tot acest material, comandat de noi înainte de mobilizare, era excelent, superior celorlalte tunuri în ce priveşte calităţile balistice.

Cavaleria a format două divizii a şase regimente fiecare. Un regiment era format din şase escadroane ; un escadron era echipat şi instruit pentru lupta pe jos. Fiecare armată avea cîte o brigadă de călăraşi, din care un divizion pe jos, iar fiecare divizie avea cîte un divizion de cavalerie, din care un pluton pe jos. La trupele de cavalerie erau alipite cîte un divizion de artilerie călăreaţă, detaşamente de ciclişti şi motociclişti. Un regiment de escortă regală completa cavaleria.

Aeronautica, aproape inexistentă în 1916, a căpătat o dezvoltare potrivită cu marea ei importanţă. S-au organizat 12 escadrile de avioane, din care şase escadrile de tip Farman — şase-opt avioane de escadrilă — trei escadrile Nieuport a şapte avioane fiecare, o escadrilă Caudron a patru avioane şi o escadrilă Bréguet-Morane, de bombardament. Personalul de piloţi şi observatori era atît francez, cît şi român, pregătit în şcolile de antenă, piloţi şi comandament, sub conducerea misiunii franceze. Aerostaţia cuprindea cinci companii, corespunzînd la cîte un balon de fiecare armată. Astfel, văzduhul înceta să fie în stăpînirea duşmanului — ca în 1916 — şi păsările albe, cu tricolorul român, străbăteau acum spaţiul, făcînd nu numai recunoaşteri utile şi luînd fotografiile poziţiilor duşmane, dar sigure de superioritatea lor, dădeau atacuri victorioase împotriva escadrilelor inamice.

Totalul forţelor combatante ale armatei române, fără părţile sedentare şi etape, se ridica prin urmare la un număr de aproape 400 000 de oameni.

Reorganizarea Armatei I s-a făcut pe divizii. La fiecare divizie s-au adunat rămăşiţele tuturor unităţilor ce făcuseră parte din ordinea de bătaie a diviziei, în ziua mobilizării, la care s-au adăugat părţile sedentare corespunzătoare, recruţii contingentelor 1917 şi 1918 şi toate serviciile diviziei. Această adunare a oamenilor la divizia căreia îi aparţineau, s-a făcut cu mare greutate. Diviziile au fost grupate în corpuri de armată, dîndu-se fiecărui corp o anumită regiune de staţionare şi de refacere.

Corpul III de armată, compus din diviziile 5, 13 şi 14, era în Botoşani şi împrejurimile lui. El şi-a terminat cel mai repede reorganizarea şi a fost gata la începutul lui iunie.

Corpul V de armată, cu diviziile 9, 10, 15, era în regiunea Vaslui. El şi-a terminat reorganizarea la sfîrşitul lui iunie, afară de Divizia a 9-a, care a fost gata la începutul lui iunie.

Corpul I de armată, cu diviziile 2, 4, 11, în împrejurimile Iaşilor, greu încercat de boli, şi-a terminat reorganizarea cel mai tîrziu şi numai în ce priveşte infanteria.

Reorganizarea Armatei a II-a s-a făcut chiar pe front. Ea s-a constituit pe două corpuri de armată : Corpul II, compus din diviziile 1, 3, 12, cu cartierul la Coţofăneşti şi Corpul IV, compus din diviziile 6, 7, 8, cu cartierul la Oneşti. Prin reorganizare, Brigada a 7-a mixtă s-a desfiinţat, iar elementele sale au fost înapoiate unităţilor din care făceau parte organic. Părţile sedentare şi recruţii Armatei a II-a au fost însă trimişi tot în nordul Moldovei, unde au fost instruiţi.

Împrejurările speciale în care Armata a II-a îşi făcea reorganizarea au impus măsuri speciale. Unităţile sale erau retrase, prin rotaţie, în spatele frontului, pentru cîte o lună de zile, spre a se odihni, completa, echipa şi instrui. Totuşi, unele unităţi, în special artileria, s-au reorganizat chiar pe front, sub focul inamicului.

Cea mai mare atenţie s-a dat infanteriei, căreia trebuia să i se dea o organizare şi instrucţie conformă cu învăţămintele trase din experienţa războiului. Regimentele de infanterie au fost constituite pe trei batalioane a cîte patru companii fiecare, din care una de mitraliere cu opt piese. Companiile erau cu efective mai mici decît în 1916 : 180—190 de oameni, în loc de 260 ; însă, deşi mult mai mică numericeşte era, din cauza armamentului de care dispunea, mult mai puternică. S-au distribuit puşti-mitraliere, cîte opt piese de companie şi s-a organizat cîte o grupă de grenadieri de fiecare pluton. Astfel că, de unde în campania din 1916 regimentele de infanterie aveau de la nici o mitralieră pînă la şase mitraliere, nici o puşcă-mitralieră, şi cam 24 de soldaţi grenadieri de regiment, întrebuinţînd 3—5 sisteme de grenade, în 1917 fiecare regiment dispunea de 24 de mitraliere, 96 de puşti-mitraliere şi aproape toţi soldaţii erau şi grenadieri, aruncînd grenada la cel puţin 25 m. Grenada ajunsese arma favorită a soldatului român, care-i dădea cea mai mare încredere. Iscusinţa ţăranului la aruncarea cu piatra îşi găsea acum fericita aplicare la mînuirea acestei arme, aşa de potrivită gustului lui.

Ofiţerii şi soldaţii aveau căşti de metal, model francez, apărătoare împotriva gloanţelor, precum şi măşti apărătoare împotriva gazelor asfixiante.

Pentru completarea golurilor provenite din lupte, s-au creat pe lîngă fiecare divizie cîte două regimente de marş. Primul regiment avea patru-cinci batalioane, cîte unul pentru fiecare regiment al diviziei; cel de-al doilea avea numai două batalioane.

Reorganizarea armatei a fost însoţită şi de o schimbare importantă în compunerea comandamentului. Regele Ferdinand al României era conducătorul de căpetenie al „frontului român" al armatelor aliate, cuprinzînd sub această titulatură totalitatea forţelor ruse şi române de la Bucovina pînă la Marea Neagră *. Conducătorul de căpetenie avea două ajutoare : un general rus şi un general român. Generalul rus avea comanda trupelor ruse de pe frontul român. Pînă în aprilie, a fost în acest comandament generalul Zaharov apoi, după un scurt interimat ţinut de generalul Leciţki, a venit generalul Şcerbacev. Militar destoinic şi om plin de tact, el a păstrat raporturi de colaborare strînsă şi de prietenie sinceră cu guvernul ţării şi cu comandanţii români, în toate împrejurările nespus de grele în care a trebuit să-şi exercite comandamentul. Şef de stat-major al comandamentului rus era generalul Golovin, un militar capabil.

Ajutorul român al conducătorului de căpetenie a fost generalul Prezan, şeful de Stat-Major al armatei române, un militar care făcuse proba calităţilor sale eminente, ca comandant al Armatei de Nord şi apoi al Grupului armatelor de sud, în timpul marilor bătălii de pe Neajlov şi Argeş. El a prezidat la refacerea armatei române, pe care apoi a comandat-o în epoca marilor lupte din vara anului 1917, ca şi în timpurile grele care au urmat. Ţara şi armata au avut norocul să găsească, în persoana generalului Prezan, în cele mai grele timpuri, un şef înzestrat cu alese însuşiri. Statornic în credinţa şi în ideile sale, spirit cumpănit, calm în mijlocul celor mai tulburate situaţii, militar cu vederi clare, bucurîndu-se de o deosebită autoritate, atît faţă de ai săi cît şi de aliaţi, harnic şi modest, Prezan s-a devotat exclusiv împlinirii atribuţiilor sale militare, servind ţara şi pe regele său, fără nici o preocupare, ambiţie sau veleitate de alt ordin. În sarcina sa grea şi plină de răspundere, generalul Prezan a fost ajutat, ca subşefi ai Marelui Stat-Major, de generalul Constantin Christescu, pînă în luna iunie şi apoi de generalul Al. Lupescu. O importantă remaniere s-a făcut în personalul comandanţilor de unităţi. S-au schimbat aproape toţi comandanţii de divizii, numindu-se generalii care se distinseseră în campania din 1916.

O şcoală nouă

Paralel cu reorganizarea armatei, se desfăşura o muncă uriaşă pentru instrucţia ofiţerilor şi soldaţilor, pentru familiarizarea lor cu noile metode de luptă, fruct al experienţei războiului mondial. Această activitate e cea mai caracteristică din lucrarea de refacere a armatei. Ea a avut ca urmare nu numai transformarea armatei înfrîngerii într-un puternic instrument de luptă, dar a determinat o adîncă prefacere a sufletului soldatului român. Numeroase şcoli funcţionau peste tot locul, pe la toate comandamentele, învăţînd pe oameni să cunoască armele, instrumentele şi sistemele de luptă în atac, în apărare şi în tot felul de lucrări în legătură cu războiul. Pe lîngă fiecare comandament de divizie era un centru de instrucţie divizionar, care avea o şcoală de cadre, şcoală de mitraliere, şcoală de grenadieri, şcoală pentru telefonie şi semnalizatori cu rachete luminoase, şcoală de puşti-mitraliere, şcoală de fortificaţii, şcoală de patrule, de observatori, de agenţi de legătură, de brancardieri. Pe lîngă corpurile de armată erau şcoli de antenă, pentru radiotelegrafie. Pe lîngă armate : şcoli de observaţii din balon, şcoli de agenţi de siguranţă — în legătură cu spionajul şi informaţiile.

* Armata rusă din Europa era grupată în patru fronturi : de Nord, de Vest, de Sud-Vest şi Românesc.

La Bacău, unde era Cartierul General al Armatei a II-a, se crease un important centru de instrucție, unde era grupat un mare număr de școli și unde veneau toți cei evacuați din spitale, recruții și ceilalți pentru a fi instruiți, înainte de a fi trimiși pe front. La Huși se organizase un centru pentru școală de fortificații, frecventat de comandanții de brigăzi, de regimente și de ofițerii de stat-major. Numeroase conferințe se țineau cu comandanții, pentru conducerea diviziilor.

După instrucția individuală, s-au făcut instrucții pe unități mai mari, exerciții de lupte, s-au făcut întăriturî și șanțuri reale, dîndu-se lupte de poziții, exercitînd trupa, atît la apărarea întăririlor cît și la atacuri împotriva lor. S-au făcut și manevre cu unități mari, adevărate repetiții de război, la care au luat parte trupele cîte unei divizii întregi, în care regimente atacau poziții fortificate, sub protecția tirului de artilerie, dirijat de avioane.

Soldatul revanșei

Soldatul se supunea cu tragere de inimă la munca de refacere a armatei. El căpătase, prin proprie intuiție, convingerea că rezultatul dezastruos al campaniei precedente se datora inferiorității armamentului și ignoranței lui în metodele de luptă. Treptat, treptat, cu reorganizarea unităților, cu completarea echipamentului și a armamentului, cu apropierea unor metode de luptă, pe care inteligența lui simplă, dar robustă, i le arăta ca avantajoase, încrederea îi revenea. Cuprins de dorul de acasă, care pentru cei mai mulți era dincolo de linia dușmanului, îmbărbătat de siguranța succesului, sentimentul său ostășesc se exaltase și un patriotism instinctiv, format din dragostea pentru ogorul lui părăsit, de vatra lui spulberată, de ura împotriva cotropitorului, de încrederea în biruință, transformase pe soldatul resemnat și umilit al retragerii, într-un voinic dîrz și războinic, a cărui dorință arzătoare era reînceperea luptei pe viață și pe moarte împotriva dușmanului. Nu mai puțin contribuise la formarea acestui sentiment și mîhnirea ce simțea la vederea satelor noastre din zona de război, pustiite de tifosul exantematic, sărăcite, terorizate și batjocorite de cetele dezordonate și prădalnice de soldați ruși, ce forfoteau fără nici un rost în spatele frontului. O deplină comunitate sufletească se stabilise între comandamente și trupă. În sufletele celor mai simpli soldați se înrădăcinase acum convingerea că războiul ce se duce e un război național, că interesele țării și ale populației sînt identice și că ele sînt strîns legate de victoria, care trebuie cîștigată. Regele țării vizitează însuși, rînd pe rînd, centrele de refacere, trece în revistă trupele, îmbărbătează pe soldați, răsplătește pe viteji, iar cuvîntul său, grav și cald, toarnă balsam în suflete și deschide perspective mărețe: „....Vouă, fiilor de țărani, care ați apărat cu brațul vostru pămîntul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun, eu, regele vostru, că, pe lîngă răsplata cea mare a izbînzii, care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați cîștigat totodată dreptul de a stăpîni într-o măsură mai largă pămîntul, pe care v-ați luptat. Vi se va da pămînt. Eu, regele vostru, voi fi întîiul a da pildă. Vi se va da și o largă participare la trebile statului...". Era legămîntul solemn ce se încheia între capul statului și luptătorii de pe front și care așeza o temelie nouă, sănătoasă, dreaptă și durabilă, alcătuirii viitoare a statului român, ieșit din jertfa și suferința celor mulți. Statul român va fi al tuturor românilor și cu deosebire al acelora care l-au păstrat, l-au întărit și l-au mărit prin sîngele și brațul lor. Patriotismul căpăta astfel un înțeles mai real, care-l făcea mai accesibil maselor populare.

Cind soldaţii se intorc pe front, după stagiul de refacere, mai increzători în ei şi în viitor, ochii lor fixează cu mai multă dragoste dealurile înverzite, ce se pierd spre miazăzi in zarea albastră şi pomii, ce-şi răsfaţă florile albe şi roze în lumina soarelui vesel de primăvară. Iar în sufletele lor, cuprinse de mînie, se aprinde, odată cu dorul de căscioara părăsită, şi setea de luptă cu vrăjmaşul care a adus prăpădul şi jalea in ţară şi s-a pus barieră între ei şi satele lor. Întăriţi la trup şi la minte, conştienţi de datoria şi de interesul lor, care e şi al ţării, soldaţii sînt gata la luptă, la vitejie, la minuni . . .

Şi pe cind în armata rusă aliată încep să se arate îngrijorătoare semne de dezagregare morală, armata română, renăscută, insufleţită de un luminat patriotism, aşteaptă cu nerăbdare să reintre în foc. Zadarnice sînt toate şoaptele şi îndemnurile agitatorilor : contagiunea revoluţionară nu atinge pe soldatul român. El rămîne indiferent atît la încercările de corupţie ale tovarăşului rus, cît şi la ale duşmanului german care de peste linia frontului vrea să-l îmbie la vorbă şi-i aruncă pachete cu ziare şi manifeste descurajatoare. Avîntul lui războinic, voinţa lui de a se măsura cu duşmanul, a-l înfrînge şi a-l goni de pe pămîntul ţării cresc, cu cît el simte că ceasul decisiv se apropie *.

Misiunea franceză

La reorganizarea armatei române a contribuit, în cea mai mare măsură, misiunea militară franceză. Sosită în ţară în mijlocul dezastrelor campaniei din 1916, ea n-a avut răgazul, nici putinţa unei activităţi care trebuia să fie mai mult de pregătire şi organizare, decît de conducere. Totuşi, înţeleptelor ei sfaturi datorăm multe din măsurile de precauţie luate de guvern şi de comandamentul armatei, în special organizarea evacuării şi salvarea resurselor puterii noastre armate. Dar odată în Moldova, începe marea operă de care misiunea şi-a legat numele şi care a înscris Franţa pentru veşnicie în cartea recunoştinţei neamului nostru.

După retragerea în Moldova, misiunea a fost completată cu un mare număr de ofiţeri şi tehnicieni din toate armele şi specialităţile : 277 de ofiţeri, 37 piloţi şi observatori, 88 medici, farmacişti şi veterinari, patru ofiţeri de marină şi opt ofiţeri de intendenţă. Un număr de 1150 grade inferioare şi soldaţi, printre care numeroşi specialişti, completau misiunea. Conducătorul ei, generalul Berthelot ; printre colaboratorii care-l secundau trebuie citat în prima linie colonelul Pétin, şeful de Stat-Major al misiunii, precum şi inspectorul artileriei generalul Vouillemain şi ajutorul său, colonelul Marie Laffont. Generalul Joffre, încredinţînd membrilor misiunii franceze rolul său important şi delicat, le-a recomandat că „înainte de toate, trebuie să cîştigaţi încrederea în inimile românilor" (Pétin). Misiunea şi-a înţeles acest rol şi l-a îndeplinit cu pricepere.

În noua organizare a comandamentului, generalul Berthelot era ataşat pe lîngă Marele Cartier General român în calitate de consilier al Comandamentului de Căpetenie. Ofiţerii francezi, aleşi dintre cei mai de seamă ai

---

* Moralul înălţat al trupelor române din această perioadă a fost constatat şi înregistrat de un martor nepărtinitor, generalul Monkevitz, şeful Statului-Major al Armatei a IV-a ruse de pe frontul român. Descriind situaţia tristă a armatelor ruse, el se raportează apoi la cele române : „În schimb, printre regimentele române, care se pregăteau pentru atac în acelaşi timp cu ale noastre, lucrurile mergeau cu totul altfel. Un măreţ elan războinic însufleţea armata reînviată şi consolidată ; ofiţeri şi soldaţi aşteptau cu nerăbdare bătălia, spre a se răzbuna de eşecurile neîntrerupte din 1916 şi spre a liberă teritoriul cotropit".

armatei franceze, au fost repartizaţi pe lîngă toate comandamentele, ca sfetnici şi instructori : pe lîngă Marele Cartier, corpuri de armată, divizii, regimente de infanterie şi de artilerie grea ; mai puţini pe lîngă artileria de cîmp. Ei erau creierul şi inima tuturor şcolilor pentru toate specialităţile, din toate centrele de instrucţie, cei mai preţioşi şi devotaţi consilieri in toate chestiunile de organizare, instrucţie, operaţii, aducînd experienţa a doi ani şi jumătate de lupte, încrederea în superioritatea de rasă, siguranţa in biruinţa finală. Blînzi şi prietenoşi cu soldaţii, ei şi-au cîştigat imediat stima şi iubirea oamenilor.

Alianţa noastră cu Franţa şi-a căpătat astfel o formă materială. Ţara „domnului ofiţer francez" nu putea fi decît ţara mîndră dar prietenoasă, puternică şi generoasă, neobosită la muncă şi sacrificiu, dar cea din urmă la revendicarea recompenselor şi a onorurilor, cum era şi domnul ofiţer francez ataşat pe lîngă fiecare regiment.

Generalul Berthelot, şeful misiunii, întrunea în persoana sa toate calităţile spiritului francez. Înflăcărat în sentimente, metodic în acţiune, a fost nepreţuitul prieten de zile rele, ca şi de zile bune. Participarea lui in refacerea armatei române, sfatul lui înţelept, competent şi dezinteresat, marea iubire ce ne-a arătat in toate împrejurările, l-au aşezat in galeria ilustrilor binefăcători ai neamului. Armata şi naţiunea l-au răsplătit printr-o popularitate dintre cele mai duioase. În cele mai îndepărtate colţuri ale Moldovei refacerii, în cele mai ascunse cute ale frontului, era un freamăt de bucurie cînd, pe drumul desfundat, se oprea automobilul din care cobora bunul general, cu înfăţişarea de uriaş, cu privirea prietenoasă şi cu vorba înţeleaptă şi blîndă. „Taica Bertălău" era personajul legendar al reînvierii armatei. Ţara l-a proclamat cetăţean de onoare al ei, armata i-a dăruit o sabie de onoare, Camerele i-au votat un loc de împămîntenire şi o casă pe teritoriul român dezrobit. Dar pe lîngă aceste semne materiale ale recunoştinţei unui popor, va rămîne suvenirul ce nu se va şterge niciodată din inima noastră şi care confundă în persoana generalului Berthelot şi a membrilor misiunii franceze, contribuţia pe care Franţa generoasă a adus-o la renaşterea armatei şi a încrederii noastre în victorie.

Doctorul Clunet

Alături de medici români, personalul medical al misiunii franceze a dat un concurs priceput şi devotat în spitale pentru combaterea epidemiilor. Printre medicii francezi, care au căzut victime ale devotamentului lor, a fost şi doctorul Clunet. A spune că a fost un erou, e prea puţin ; cuvîntul s-a banalizat. A fost o figură măreaţă, de epopee, spre gloria Franţei, unde s-a născut, şi a României, pentru care a murit. Fiu al unuia din marii avocaţi ai Franţei, el şi-a făcut repede o carieră strălucită în ştiinţa franceză. E licenţiat în drept, licenţiat în litere, doctor în medicină, membru al Institutului Pasteur, profesor al Facultăţii de Medicină din Nancy. O admirabilă împerechere a savantului cu patriotul, pentru care ideea sacrificiului era ceva natural şi indispensabil. „Nu se poate spune, zicea el, că ţi-ai îndeplinit întreaga datorie către patrie, decît atunci cînd i-ai dat viaţa". Pretutindeni unde e nevoie de un devotament, pentru a salva existenţele şi a întări sufletele, în locurile cele mai expuse, Clunet aleargă. Pe frontul din Champagne, la Dardanele, în Corfu bîntuit de tifos şi dizenterie, el caută suferinţa şi durerea, le îmblînzeşte şi le înfrînge. Cînd epidemia de tifos exantematic începe să pustiască Moldova martiră, Clunet îşi reclamă locul

său la postul cel mai primejdios. În vila „Greierul", lingă Iași, el instalează și dirijează un spital de exantematici, căruia se devotează așa cum știa el să facă. El e tot timpul în mijlocul bolnavilor săi, pe care îi ingrijește cu dragoste de părinte și cu știință de savant; el despăduchează pe cei vii, consolează pe muribunzi, îngroapă pe morți. Dar dușmana, pe care de atita timp o înfruntase, îl pîndea. Clunet capătă el însuși boala, care-l răpune. A cerut să fie îngropat lingă spitalul înființat de el. Și într-o zi de primăvară, pe străzile Iașului, printre șirurile de soldați, români pe o parte a străzii și ruși pe cealaltă parte, trecea un convoi funebru, ducînd la lăcașul odihnei celei de veci pe cinci eroi francezi, morți pentru țara noastră: colonelul Dubois, o soră de caritate, o infirmieră, un soldat și, printre ei, pe bunul și marele Clunet. „Astfel se găseau, reuniți, pentru durerea familiilor lor și pentru gloria țării lor, cele cinci victime ale războiului, care evocau așa de lămurit curajul șefului căzut în lupta cu dușmanul, abnegația savantului martir al științei, aceea a călugăriței martiră a credinței, a infirmierei martiră a datoriei și umila resemnare a micului trupier, care moare la postul său" **. Să nu uităm pe prietenii din vremuri grele și, printre ei, să nu uităm niciodată pe Clunet.

Suveranii României

Pilduitoare se ridicau, în aceste timpuri grele, figurile suveranilor României. În virtejul cumplit al războiului, regele Ferdinand era la locul de frunte, cel mai în vază, cel mai primejduit. În deplină cunoaștere a tuturor riscurilor, dar și a tuturor datoriilor, el primise liniștit sacrificiul, rupsese toate legăturile de singe și de tradiții și intrase pe calea spinoasă care ducea spre realizarea dorurilor țării, peste care domnea. Devenit român prin cuget, sentiment și acțiune, el va împărtăși toate suferințele românilor și toate bucuriile lor. Și, în nădejdea bucuriilor, trebuia acum să măsoare prăpastia suferințelor. Ajuns la cotitura fatală, laolaltă cu armata și cu poporul său, regele apucase drumurile pribegiei și ale mizeriei. Le mai cunoscuseră, înaintea lui, și alți suverani, zămisliți din același nobil aluat. Împreună cu Albert al Belgiei [4], și cu Petru al Serbiei [5], Ferdinand al României formează trinitatea eroică a monarhilor, hotăriți a fi una cu popoarele lor în sacrificiu, în suferințe, în speranțe. Nici o concesie dușmanului, nici o tranzacție cu aceia printre care — cumplită tragedie! — erau chiar frații și cei de-un singe cu el. Iar în Iași, în Capitala refugiului și a muncii încordate pentru reînvierea puterii luptătoare, în taberele în care lua din nou trup armata răzbunării și a izbîndei, regele va fi pururea punctul central al acțiunii de îmbărbătare și de organizare, veșnic plin de încredere și de curaj, oricare ar fi fost îndoielile ce uneori îi chinuiau sufletul, oricît de mari ar fi fost uneori primejdiile ce-i amenințau, nu numai coroana, dar chiar și persoana, căci el știa că din curajul și din încrederea lui, trebuiau să încolțească și să crească curajul și încrederea celorlalți.

În marea operă socială a împroprietăririi, cuvîntul său regal a pus pecetea siguranței că reformele se vor înfăptui, că pămîntul țării va fi al acelora care l-au rodit și sfințit cu lacrimile și cu singele lor. Și — înălțătoare și pilduitoare faptă — el a fost cel dintîi care, înainte chiar ca legea să se facă, s-a dezbrăcat de avutul său și l-a dat acelora pe care-i chemase ca să-i ducă, prin luptă și jertfă, la biruință. De aceea, pe cînd aiurea, monarhiile tiranice, care se credeau adînc implintate în temeliile lor de har dumnezeesc,

se prăbuşeau în convulsiile revoluţiilor izbucnite, sau se clătinau în înfiorările ce prevesteau pe cele viitoare, în ţările mici, înşirate sub steagul dreptăţii şi al libertăţii popoarelor, tronurile se întăreau prin deplina identificare a suveranilor cu popoarele lor, trăind din aceleaşi dureri şi pentru aceleaşi doruri. Căci aci suveranul nu este, printre supuşii săi, decit cel dintîi la muncă, cel dintîi la sacrificii, cel dintîi în credinţă, cel dintîi la izbîndă, cel dintîi la glorie.

Ca şi soţul pe care-l însoţeşte ca tovarăşă credincioasă, regina Maria deşertase pînă în fund paharul amărăciunilor. Plecase din Capitala ei iubită, într-o seară posomorită şi friguroasă de iarnă şi, în pămîntul robit, îngropase, zălog, o bucată ruptă din trupul şi din inima ei. Din durerea ei de mamă, se întărise sufletul ei de regină.

Vroise şi ea cu pasiune acest război de înălţare a neamului, peste care domnea, şi era acum mîndră de partea ei de sacrificiu dureros. Era pretutindeni unde o chemau o lacrimă de şters, o rană de legat, o suferinţă de alinat, un ajutor de împărţit, o voinţă de întărit. Şi nici un scriitor, cît de mare, nu a găsit cuvinte mai inspirate decît acelea cu care regina a arătat, atît străinilor cît şi românilor, cît de frumoasă e „Ţara mea", nici accente mai duioase ca cele ce porneau „Din inima mea la inima lor". Femeie, mamă, artistă şi regină, toate comorile de simţire, toate însuşirile de voinţă tenace, de entuziasm, de prestigiu şi de dominaţie, nestemate pietre ale coroanei regale ce-i încingeau augusta frunte, ea le-a dăruit acestui popor, care trebuia întărit şi îndrumat spre izbîndă.

În mijlocul primejdiilor şi adversităţilor se făuresc şi se călesc legăturile puternice, ce vor uni strîns şi pentru veşnicie pe cei ce le-au îndurat şi le-au înfrînt, laolaltă. Şi, din atingerea atîtor răni sîngerînde, purpura regală a suveranilor României a ieşit mai strălucitoare, iar din împletirea cu ramuri de spini, oţelul coroanei a cîştigat în noblеţă şi în trăinicie.

Guvernul naţional şi marile reforme

Guvernul român urmărea cu tenacitate, printre greutăţi de tot felul, opera de organizare a forţelor dinăuntru ale ţării şi de întărire a legăturilor cu aliaţii. Brătianu suporta cu bărbăţie, linişte şi hotărîre, povara marei crize prin care trecea ţara şi a răspunderilor sale personale. Nici o ezitare, nici o părere de rău pentru pasul săvîrşit. Dacă el adusese înfrîngerea şi cotropirea unei părţi din ţară, singurul sentiment pe care-l provoca, era întărirea voinţei de a duce lupta mai departe, pînă la izbînda definitivă. Greşelile făcute în campania trecută, unele din lipsa noastră de experienţă, altele din imposibilitatea de a le înlătura, altele din cauze imputabile aliaţilor, trebuiau acum conjurate.

Se caută noi formule de guvernare, care să facă faţă greutăţilor momentului. Persoana generalului Averescu e situată din ce în ce pe primul plan. Partidul Conservator încearcă a-l atrage ca pe viitorul lui şef. Alte cercuri îl propun ca şef al unui guvern militar, care ar fi în stare să soluţioneze conflictele cu ruşii în chestiunea aprovizionărilor. Averescu lasă să se înţeleagă că ar accepta să formeze un astfel de guvern, în care să intre şi cîteva personalităţi din afară de politică, în primul rînd Mişu, ministrul României la Londra.

A predominat însă preocuparea de a asocia toate forţele politice ale ţării la marea operă a refacerii puterii armate şi a continuării războiului. S-a constituit astfel un guvern de colaborare, zis şi guvernul naţional, la

24 decembrie 1916. Au intrat în cabinetul Brătianu, Take Ionescu împreună cu trei dintre prietenii săi politici. Ei erau reprezentanții ramului Partidului Conservator, care îmbrățișaseră de la început cauza Înțelegerii și a participării la război — alături de ea — pentru împlinirea idealului național. În iulie 1917 guvernul și-a schimbat forma. Take Ionescu a luat titulatura de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Guvernul Brătianu-Take Ionescu a fost guvernul refacerii armatei și al rezistenței victorioase din anul 1917.

Marea operă a guvernului național avea să se întemeieze pe sacrificiul conștient al națiunii. Aceasta trebuia să ia parte la marea luptă, nu ca mase inerte, conduse din voința și porunca altora, ci pentru apărarea, cu prețul sîngelui, a bunurilor ei materiale și sufletești. Cele două mari reforme, pentru a căror realizare venise la cîrma țării guvernul Brătianu în 1914, trebuiau înfăptuite. În primăvara anului 1917, regele a anunțat printr-o cuvîntare adresată ostașilor că pămîntul pe care s-au luptat li se va da lor și li se va asigura și o participare largă la treburile statului. Și într-adevăr, Camerele de revizuire a Constituției au votat în iunie, după importante discuții, cele două mari reforme: reforma agrară și votul universal. Ceea ce este foarte important de reținut, este că aceste două mari reforme democratice, menite a schimba fața așezămîntului social-politic al țării au fost, nu cucerite prin luptă de o parte și rezistență de cealaltă, ci au fost hărăzite marilor mase chiar de către cei ce se foloseau de vechiul așezămînt: marii proprietari au admis de bunăvoie principiul exproprierii și aleșii colegiilor restrînse și cenzitare au adoptat sufragiul universal. Este un frumos exemplu de sacrificiu pe care clasele diriguitoare ale națiunii l-au săvîrșit, în deplină conștiință a îndatoririlor lor, pentru întărirea patriei.

Aserțiunea unor istorici cum că marile reforme democratice ar fi fost o urmare a revoluției rusești din martie 1917, este eronată. În realitate, așa precum se știe, ele au fost anunțate de șeful Partidului Liberal încă din 1913, la reintoarcerea sa din campania din Bulgaria, și a constituit platforma pe care a fost adus la putere în 1914 și în vederea cărora s-a ales Adunarea Constituantă din același an. Spiritul democratic insuflat de revoluția rusească din 1917 a putut lucra ca un element stimulant, într-o conjunctură gravă a politicii de război, dar nu i se poate atribui rolul determinant al hotăririi guvernului român [6].

Revoluția rusească

Întîmplările din afară erau de o importanță cel puțin egală cu cele dinăuntrul țării. Două mari evenimente le domină pe toate celelalte: revoluția rusească [7] și intrarea Americii în război [8]. Ele vor avea o înrîurire covîrșitoare asupra mersului războiului.

Într-o primă fază, revoluția burghezo-democratică a transformat monarhia despotică, pe jumătate asiatică, a Rusiei, într-o republică de formă înaintată. Căderea țarismului detestat făcuse, la început, o impresie excelentă asupra statelor din Occident. În curînd însă, s-a văzut reversul medaliei. Schimbarea regimului politic din Rusia începe să aibă repercusiuni primejdioase, în ce privește conducerea războiului. Elementele burgheze moderate, în cap cu Miliukov și Gucikov [9], erau partizane ale continuării necondiționate a luptei, alături de aliați, pînă la desăvîrșita victorie comună. Dar elementele extremiste încep opera de dezagregare a vechiului așezămînt social și a armatei. Guvernul german lasă liberă trecerea, prin teritoriul său, a lui Lenin, însoțit de un grup de tovarăși; el știa bine ce auxiliar prețios

va găsi în puternica personalitate a lui Lenin, teoretician şi organizator, decis a da revoluţiei ruseşti forma ei extremă. Împreună cu Troţki, sosit pe calea mării, cei doi protagonişti ai mişcării maximaliste sau bolşevice vor împinge Rusia revoluţionară spre dictatura proletariatului — ca sistem de guvernare în interior — şi spre pacea separată, cu ruperea angajamentelor contractate de guvernul ţarist cu aliaţii din Apus, în afară. Propaganda lor ciştigă din ce în ce masele muncitorilor şi ale soldăţimii [10].

Aliaţii privesc cu neliniște progresele acestei propagande şi tendinţele pacifiste ce se manifestau, din ce în ce mai vădit, ca urmare a slăbirii voinţei de a lupta a armatei ruseşti. Este însă o ţară pe care evenimentele din Rusia o ating mai de aproape decît pe oricare alta. România, prinsă în marele front rusesc, era la discreţia acesteia. O ieşire a Rusiei din război ar fi fost catastrofală pentru România, complet izolată de restul aliaţilor. De aceea, guvernul şi comandamentul român urmăresc cu inima strînsă evenimentele de pe frontul român şi din Rusia. Simptome alarmante începură să se arate chiar la noi în ţară. Soldaţii ruşi, amestecîndu-se în treburile româneşti, criticau regimul monarhic şi organizaţia de stat română şi începură să facă propagandă în armată şi populaţie, excitîndu-le împotriva guvernului român şi invitîndu-le să pună mîna şi să împartă pămînturile. În puţin timp se ajunsese ca soldaţii ruşi să nu mai păstreze nici o rezervă faţă de ţara care-i adăpostea. Făceau manifestaţii pe stradă, în cortegii, cu drapele roşii desfăşurate, purtînd pancarte cu lozinci revoluţionare. Ziua de 1 Mai, sărbătoarea muncii şi a socialismului, a fost sărbătorită printr-o mare întrunire la Socola, urmată de o manifestaţie pe străzile Iaşilor. Prezidentul Comitetului frontului, un tînăr voluntar, într-un discurs aţiţător, declară că datoria poporului liber rus este de a detrona pe rege şi a transforma România în „republică democrată". Manifestanţii au atacat închisoarea şi au pus în libertate pe agitatorul de origine bulgară, Racovski [11]. Soldaţii anunţară că pentru ziua de 6 mai se pregăteşte o acţiune împotriva regelui şi a guvernului regal; de aceea, s-a crezut prudent ca regele să se găsească în această zi în mijlocul soldaţilor săi din Armata a II-a română. Manifestaţii similare s-au făcut şi în alte oraşe din Moldova unde erau mari comandamente şi multă armată rusă, ca în Roman, Bacău, Tecuci, Galaţi ş.a. Se căuta a se atrage şi soldaţi români în campania pentru încetarea războiului şi pentru revoluţia socială; succesul acestei propagande a fost însă minim. La Bacău lucrurile au luat o întorsătură mai gravă: s-au făcut arestări şi condamnări ale cîtorva locuitori sub acuzarea de conspiraţie şi spionaj.

La protestele guvernului român şi ale şefilor misiunilor aliate, generalul Şcerbacev, care urmase lui Zaharov la comanda armatei ruseşti de pe frontul român, a dezaprobat aceste incidente în termenii cei mai energici şi a interzis categoric soldaţilor ruşi să se amestece în afacerile interioare ale României. A trebuit şi purtarea plină de calm şi de tact a autorităţilor civile şi militare române, pentru ca lucrurile să nu ia de la început o întorsătură fatală.

A doua vizită a lui Brătianu la Petrograd

În a doua jumătate a lunii aprilie, Brătianu a mers din nou la Petrograd, însoţit de generalul Prezan. Revoluţia rusă adusese alţi oameni la cîrma ţării. Toate chestiunile dezbătute în ianuarie cu demnitarii fostului regim ţarist trebuiau repuse în discuţie, toate angajamentele luate trebuiau reînnoite. Brătianu simte nevoia

unor relaţii clare între aliaţi ; el vrea în special să pledeze stăruitor pentru reînceperea acţiunii militare pe frontul românesc. Armata română e pe cale să-şi sfîrşească reorganizarea şi ţara întreagă aştepta, înfrigurată, reluarea luptei.

La Petrograd, primul ministru trebuie să constate cu amărăciune progresele propagandei de pacifism şi de renunţare la luptă. Partizanii sinceri şi hotăriţi ai războiului pierdeau din ce în ce terenul. E adevărat că generalii Polivanov şi Kornilov, guvernatorul militar al Petrogradului, au făcut ministrului român o primire foarte binevoitoare şi curtenitoare. Kornilov a organizat în cinstea lui Brătianu o mare revistă militară, la sfîrşitul căreia ministrul român a ţinut trupelor o cuvîntare în rusește. În persoana lui Gucikov, ministrul de Război al guvernului revoluţionar, Brătianu găsi pe un om înţelegător al situaţiilor, dispus a înlesni României participarea la război în împrejurările cele mai potrivite cu poziţia, mijloacele şi scopurile sale.

La Stavka rusească un consiliu de război, prezidat de Alekseev, a discutat planul ofensivei de pe frontul român. Participau Prezan şi Şcerbacev, noul comandant al frontului. Afirmaţia lui Prezan că românii au pe front, chiar în acel timp, o armată de şase divizii, care contează în ofensiva plănuită, a produs o adevărată uimire printre generalii ruşi, atît de greşit informaţi de situaţia reală : ruşii au propus o ofensivă de-a lungul Dunării, cu direcţia Galaţi-Brăila. Prezan a propus mutarea ofensivei mai spre vest, în regiunea Nămoloasa, spre a putea sparge frontul duşman în mijloc şi a-i arunca aripa cu spatele spre munţi. Planul propus de generalul român a fost acceptat şi comunicat celor două state-majore ca directivă pentru prelucrarea planurilor de operaţii plănuite.

Dar oamenii cu care tratau Brătianu şi Prezan nu erau adevăraţii conducători ai Rusiei. În luptă cu propaganda revoluţionară şi pacifistă, Miliukov, Gucikov şi Lwow [12], obosiţi şi descurajaţi, prevedeau dezastrul iminent. În cursul unei convorbiri, Gucikov comunica lui Brătianu, consternat, că abandonează lupta şi se retrage. Adevăratul om al situaţiei era, în acel moment, socialistul Kerenski [13]. Ameţit de propria-i oratorie revoluţionară şi neliniştit de concurenţa rivalului său Lenin, care ameninţa să ia pasul înainte, Kerenski făcea concesii tot mai mari curentului pacifist. În mijlocul acestei dezorientări şi supralicitări pacifiste, stăruinţele şefului guvernului micii ţări de la Dunăre, care venise să ceară reînceperea războiului, produceau un efect mai curînd supărător.

În timpul acestei de-a doua vizite a lui Brătianu la Petrograd — în mai 1917 — ministrul român a ţinut să-l vadă şi pe Kerenski, care era ministru de Război în cabinetul Lwow-Miliukov. Kerenski evita sistematic întîlnirea cu Brătianu şi numai mulţumită intervenţiei lui Albert Thomas, reprezentantul socialist al guvernului francez, cei doi conducători de stat, aşa de apropiaţi geograficeşte, dar atît de depărtaţi sufleteşte, avură o întrevedere, în care constatară diferenţele de concepţii ce-i despărţeau.

Lui Brătianu, Kerenski i-a făcut impresia unui om agitat, a unui retor, puţin documentat în problemele militare, deşi era în toiul pregătirii ofensivei ruseşti de vară. Întrebat de Kerenski asupra impresiilor ce i-a făcut Petrogradul, Brătianu a răspuns că a constatat multă dezordine. Kerenski i-a răspuns :

„— E adevărat că domneşte dezordine, dar dezordinea eu o tratez cu vorbe şi o vindec cu răbdare...".

Preocupările lui Kerenski se îndreptau mai mult spre politica internă. Sovietele de soldaţi şi muncitori, guvernul lateral al Rusiei revoluţionare, înscriseseră în programul lor oficial „deschiderea imediată a negocierilor de pace cu muncitorii din ţările inamice ; fraternizarea sistematică a soldaţilor ruşi şi

inamici pe fronturile de luptă; democratizarea armatei; renunțarea la orice program de cuceriri". Iar acestui program de abandonare a luptei, Kerenski nu-i opunea decît frazeologie, ca „credința în solidaritatea internațională a claselor muncitoare, pentru a triumfa împotriva imperialismului reacționar și violent și pentru a aduce cu ea pacea, așa de necesară dezvoltării personalității omenești".

Acestea erau auspiciile sub care România se pregătea să reînceapă lupta pentru eliberarea teritoriului său cotropit și pentru realizarea unității sale naționale, ca preț al sacrificiului făcut pentru cauza comună a țărilor aliate, printre care cea care ne împinsese cu mai multă grabă și putere în război fusese însăși această Rusie!

America în război

Intrarea Americii în război era urmarea imediată a provocării aruncată prin declararea războiului submarin fără cruțare, din partea Germaniei [14]. De multă vreme însă, se săvîrșea un întreg proces de convertire a opiniei publice americane, rînd pe rînd cîștigată de cauza Înțelegerii și indignată de politica de imperialism și de procedeele brutale ale Germaniei. Statele Unite vor aduce, în acest război de tehnică, deocamdată contribuția materială a celui mai bogat stat industrial din lume. Dar ele vor începe imediat și pregătirea unei armate considerabile și vor spori puterile Înțelegerii cu tot ce e capabil să stringă un popor tînăr, mîndru și ambițios, care vrea să-și cucerească dreptul de a ocupa un loc în primele rînduri ale arenei mondiale.

Intrarea în război a Americii va restabili, în favoarea Înțelegerii, echilibrul amenințat de defecțiunea iminentă a Rusiei. Va fi nevoie însă de un interval de timp, pentru ca America să-și creeze, aproape din nimic, formidabila armată pe care o anunța. Numai de nu s-ar produce pînă atunci dezastrul temut, în care cea dintîi victimă vom fi noi, cei mai apropiați vecini ai colosului ce începe să se surpe!

Încercări de pace pe contul României. Austria e obosită

Primăvara anului 1917 este epoca pipăirii terenului în vederea încheierii păcii. Cele două oferte de pace din timpul iernii — aceea a împăratului Wilhelm [15] și aceea a președintelui Wilson [16] — căzuseră. Germania dăduse drumul submarinelor în lupta pe viață și pe moarte împotriva Angliei. Pe frontul francez se aștepta marea ofensivă franco-engleză. În așteptarea ei, Hindenburg operase celebra sa retragere [17]. Și totuși, în mijlocul acestui zăngănit de arme, ideea păcii se punea înainte, ca niciodată pînă acum. „Oamenii de încredere" se strecurau misterioși peste hotarele țărilor neutrale sau beligerante, conversații se legau în secret, documente ciudate se schimbau.

Punctul de plecare al tratativelor secrete era Viena. Austria ajunsese la convingerea că războiul nu mai poate fi cîștigat, oricît de strălucită, în aparență, părea situația militară a Puterilor Centrale. Ea mai trebuia să recunoască că n-are scopuri de război, că greutățile ce apăsau populația și suferințele impuse de război ajunseseră insuportabile. Austro-Ungaria era la capătul sforțărilor. O ieșire onorabilă, chiar cu oarecare sacrificii, era preferabilă prelungirii războiului, care nu mai avea nici o utilitate, dar foarte multe riscuri. Cele două mari evenimente recente fuseseră hotărîtoare. Intrarea Statelor Unite în război înclinase definitiv de partea Înțelegerii balanța puterilor. Revoluția

rusă aducea un puternic sprijin ideii păcii, dar constituia în același timp o gravă amenințare pentru ordinea interioară a statelor și, în special, pentru raporturile popoarelor slave cu monarhia. În aprilie contele Czernin, fostul ministru austro-ungar la București, devenit ministru de Externe al monarhiei habsburgice, face un pas serios, trimițînd celor doi împărați un raport detaliat în care, arătînd cu curaj și fără nici o reticență stările de lucruri din cele două imperii, epuizarea Austriei, nemulțumirile maselor, pericolul revoluției ruse, importanța intervenției Americii, nereușita războiului submarin, ajunge la concluzia că va fi imposibil ca Antanta să fie doborîtă și silită la pace. Austro-Ungaria e la sfîrșitul puterilor sale și Germania nu trebuie să mai conteze pe Austria de la toamnă înainte; Germania însăși nu ar mai putea face încă o campanie de iarnă. El propune să se întindă dușmanului „punți de aur" chiar dacă, pentru aceasta, ar fi necesar din partea Puterilor Centrale să se facă sacrificii dureroase: „Noi putem să mai așteptăm cîteva săptămîni și să încercăm, dacă e cu putință, să vorbim cu Parisul și cu Petersburgul. Dacă aceasta nu reușește, atunci vom fi nevoiți, cît mai e încă timp, să riscăm cea din urmă carte și să facem acele propuneri extreme, pe care le-am amintit mai înainte"[153].

Sub influența cercurilor militariste din Germania — „partidul generalilor", nume care se dădea în ironie personalităților de la Marele Cartier german, unde domnea atotputernic generalul Ludendorff — guvernul german răspunse, făcînd o expunere optimistă a situației. Raportul lui Czernin avu totuși un efect. O copie ajunse în mîna lui Erzberger, șeful Partidului Catolic din Germania, care o aduse în mod discret la cunoștința partidului său; rezultatul a fost rezoluția de pace votată de Reichstagul german la 19 iulie [18]. Dar el a ajuns și la cunoștința guvernelor Înțelegerii care, din slăbiciunea mărturisită a imperiilor centrale, a scos puterea de rezistență trebuitoare pentru a urmări pînă la capăt lupta pentru victoria desăvîrșită.

Austro-Ungaria își urmărea cu tenacitate planurile de pace. Ea construia ipoteze și căuta soluții pe care le propunea, atît aliatului cît și adversarului. Și, pe cînd în Moldova refugiului și a refacerii, România își stringea puterile, spre a relua lupta împotriva cotropitorului, ea nu bănuia că la Viena și la Berlin se cîntărea pacea cu prețul sacrificării teritoriului și independenței ei, iar în Elveția, la Paris și Londra, se tîrguiau idealurile pentru care ea intrase în război.

Mediația prințului Sixt de Bourbon

Cea mai importantă împrejurare, în care s-a jucat soarta României, a fost oferta secretă de pace separată pe care împăratul Carol al Austriei [19] a făcut-o Franței, prin intermediul cumnatului său, prințul Sixt de Bourbon. Condițiile oferite Franței erau: restituirea Alsaciei și a Lorenei către Franța, reconstituirea Belgiei și păstrarea integrității Austro-Ungariei. Dacă Înțelegerea acceptă aceste baze, iar germanii le refuză, Austria e dispusă să facă pace separată. Discuții laborioase se leagă între Viena, Paris și Londra. Sixt de Bourbon e un intermediar zelos, iar tînărul împărat vrea să curme măcelul din care Austria n-are nimic de cîștigat, ci totul de pierdut; el nu înțelege să continue a se bate „pour le roi de Prusse" [20]. O mare dificultate se pune însă în cale: Italia. Tratatul de pace, încheiat la Londra în 1915, pe baza căruia Italia intrase în război, asigura acesteia realizarea aspirațiilor sale naționale. Dar Austria nu voia să cedeze decît Trentino, iar Italia nu se mulțumea numai cu atît. În discuțiile urmate, interesele unora din statele luptătoare erau amenințate să fie sacri-

ficate*. Pe cînd Serbia ar fi fost satisfăcută cu asigurarea unei ieşiri la mare şi se examina chiar constituirea unui mare regat sud-slav, României i se rezerva *statu quo ante bellum* [21]. Conştiinţa Franţei nu putea însă să se încarce cu o asemenea injustiţie. Glasul unui om cinstit, primul ministru al Franţei, Ribot [22], se ridică în favoarea ţării sacrificate : „România e cu totul uitată. Obligaţiile noastre faţă de România sînt mai mari decît faţă de Serbia, fiindcă România n-a intrat în război decît pentru noi"[159]. Astfel, sacrificiul conştient al României primea recunoaşterea deplină din partea celor mai îndreptăţiţi să-l cunoască. În faţa tranzacţiilor imorale ce se puneau la cale, se ridica, drept o mustrare, glasul conştiinţei şi al respectului pentru angajamentele luate.

Mediaţia lui Sixt de Bourbon n-a reuşit. Din toată chestiunea, a rămas pentru noi amintirea unui moment primejdios, printre multe altele, pe care le-am trăit în decursul războiului. Nu fără oarecare strîngere de inimă ne putem gîndi la aceste tratative, în care se urzea pacea generală cu sacrificarea aspiraţiilor noastre.

Mai tîrziu, în cursul lunii august, noi tratative secrete în vederea păcii s-au înnodat în Elveţia. În numele Antantei, contele Armand prezintă contelui Revertera, reprezentantul împăratului Austriei, propunerile de pace ale Antantei, în care alineatul România avea acest conţinut : „România va fi restabilită în frontierele sale anterioare tratatului de la Bucureşti din 1913".

Combinaţii austro-germane pe socoteala României

Dar Austro-Ungaria ţinea să cîştige pentru ideea păcii pe puternicul ei aliat şi căuta mijloacele de convingere. Czernin desfăşura un zel neobosit. Ideea sa, la care cîştigase pe împăratul Carol, era aceasta : Germania să cedeze Franţei Alsacia-Lorena ; era condiţia indispensabilă pentru ca Franţa să fie satisfăcută. Deoarece însă, sacrificiul făcut de Germania ar fi fost dureros, Austria îi oferea o compensaţie strălucită : ea se declara dispusă să cedeze Galiţia noului stat polon, care urma apoi să fie incorporat imperiului german într-o formă ce rămînea de stabilit. Împăratul Carol revendica, cu chipul acesta, pentru Austro-Ungaria „partea leului în sacrificiul comun pentru pace".

Şi în timp ce, la Paris, prinţul Sixt de Bourbon îşi cheltuia elocinţa spre a convinge pe bărbaţii de stat ai Franţei, la Homburg, unde era Marele Cartier german, aveau loc discuţii importante între împăratul Austriei, însoţit de ministrul Czernin şi de generalisimul von Arz [23], pe de o parte şi împăratul Wilhelm, asistat de cancelarul Bethmann-Hollweg şi de şefii militari Hindenburg şi Ludendorff, pe de altă parte. Propunerea austriacă fu rău primită. Germania era sub stăpînirea mentalităţii militariste, al cărei exponent era Ludendorff [24]. Ea' nu era coaptă pentru ideea păcii prin sacrificii. Partidul militarist visa cuceriri teritoriale, suzeranitate economică, dominaţie universală.

Czernin nu dezarma. La Viena, în Berlin, la Homburg, la Kreuznach el îşi desfăşura în discuţii şi în memorii planul său de pace, întemeiat pe „sacrificiul" Austriei. Acest sacrificiu era una din acele ipocrizii, din care politica austriacă îşi făcuse o reputaţie bine stabilită, de veacuri. Căci „sacrificiul" trebuia să fie compensat printr-un beneficiu, pe care Czernin şi-l propusese să-l cîştige din altă parte. România trebuia să-l plătească cu existenţa sa de stat indepen-

---

* „Aliaţii noştri au intrat în război cu promisiuni prea mari, dar starea de fapt ar putea obliga pe aceste state să-şi reducă pretenţiile"[159].

dent. Prin memorii, ca și prin conferințe cu Bethmann-Hollweg și alte înalte personalități germane, în cursul lunilor martie-aprilie și mai 1917, Czernin dezvolta neobosit ideile sale asupra României; ele variau după inspirația momentului sau după obiecțiile și pretențiile convorbitorilor dar, în definitiv, cu toate variațiile de detalii, fondul comun era dispariția României ca stat independent, sau reducerea lui la minimum. O primă propunere era împărțirea României între Rusia, căreia Czernin îi ceda Moldova, Austro-Ungaria care își rezerva Muntenia și Bulgaria, care primea Dobrogea. O dificultate era că Germania declara că are în Muntenia „interese petrolifere considerabile", pe lîngă alte interese economice. S-a mai convenit asupra primejdiei pe care ar prezenta-o vecinătatea nemijlocită a Bulgariei cu Rusia care și-ar fi asigurat astfel, mulțumită vasalității „poporului frate" bulgar, drumul liber spre Constantinopol și Strîmtori, visul ei de veacuri. Ca să pareze acest pericol, Czernin a imaginat într-un memoriu, așa-zisul „document de la Viena" trimis la Berlin, soluția bizară ca din România să rămînă, la gurile Dunării, „un stat micuț, după modelul Monaco", ca tampon între Rusia și Bulgaria! Această soluție n-a fost acceptată de germani: existența unui astfel de stat la gurile Dunării ar fi imposibilă. Ea dovedește aberațiile la care pot ajunge capetele înfierbîntate de psihoza războiului și de patimile nestăpînite ale unor politicieni.

Textul procesului-verbal încheiat la Berlin la 26 martie 1917, cu ocazia întîlnirii contelui Czernin, ministrul de Externe de atunci al Imperiului austriac, cu cancelarul Imperiului german von Bethmann-Hollweg menționa: „După deschiderea conferinței, contele Czernin constată că puterea de rezistență a monarhiei austro-ungare a ajuns la ultima limită și că monarhia, din toamnă încolo nu va mai fi în stare a continua lupta. După toate informațiile lui, puterile Antantei dau o deosebită importanță Serbiei. Vom fi siliți a-i permite Bulgariei anexarea unei părți a Serbiei. Punctul meu de vedere — continuă contele Czernin — despre care pînă în prezent nu am discutat nici cu monarhul meu și nici cu vreo persoană conducătoare a monarhiei, este a despăgubi Serbia, permițîndu-i ieșirea la mare [25]. De sine se înțelege că atunci Serbia va trebui să intre în teritoriul nostru vamal austro-ungar. Poate că procedînd astfel, Antanta se va dezinteresa de România. În acest caz, vom întreprinde o împărțire a României, primind Austro-Ungaria Muntenia, Rusia Moldova și Bulgaria Dobrogea. La gurile Dunării vom înființa un stat micuț după modelul «Monaco». În cazul că Austro-Ungaria primește Muntenia, monarhia consimte ca întreaga Polonie rusească să fie pusă sub protectoratul economic și militar al Germaniei.

Stumm, secretar general: Dorința de pace e generală atît la noi, cît și la inamicii noștri. Nu putem da însă inamicilor noștri posibilitatea de a constata că puterile noastre sînt sleite, deoarece prin procedura aceasta obținem contrariul celor dorite. A patra campanie de iarnă va fi grea și pentru noi.
Contele Czernin: Pentru noi exclusă.
Zimmermann, secretar general: După toate informațiile ce le posedăm din Anglia, Franța și Italia, stările sînt și acolo triste. Revoluția rusească în tot cazul va micșora puterea de atac a Rusiei. Este totodată posibil ca Rusia să se descompună în state naționale. Că în Franța stările sînt triste o probează numărul persoanelor cu misiunea de a lua contact cu noi. Sînt de părere de a da atenția cuvenită oricărui contact venit din această direcție. Trebuie să ne ferim de a ne arăta: „trop de zèle" [26]. În timpul recent a fost la mine un industriaș elvețian. I-am comunicat că Germania nu renunță la Alsacia-Lorena. Anexarea Belgiei este o chestiune despre care se va mai putea discuta. Că dorim păstrarea pentru Germania a ținutului Briey este considerat

de elveţian ca un lucru natural. În ceea ce priveşte dezvoltarea României în viitor, această chestiune azi încă nu poate fi tranşată. În Muntenia avem interese petrolifere considerabile. Polonia, în cazul că vom consimţi la planul de împărţire a României, propus de Austro-Ungaria, ne va fi lăsată nouă.

Contele Czernin : Însă numai atunci.

Stumm, secretar general : Îmi este foarte simpatic planul de alipire a Moldovei la Rusia. Pentru ce este însă necesară înfiinţarea unui stat la gurile Dunării, a cărui existenţă este imposibilă ? Nu avem voie a lua noi iniţiativa în ceea ce priveşte schimburile de vederi asupra păcii. Din acest motiv eu nu am consimţit la misiunea contelui «Mensdorff». Ar fi fost mai bine să fi fost trimis în misiune un deputat.

Contele Czernin : Nu am avut deputat destul de discret pentru o atare misiune, care să fi fost înzestrat totodată şi cu şcoala politică necesară.

Cancelarul Bethmann-Hollweg : Ne este interzis a ne căciuli înaintea inamicilor, totodată ne este interzis de a nu-i da atenţia cuvenită persoanei încredinţată din partea inamicului cu misiunea de a lua contact cu noi. Ideea îmi pare foarte fericită, ca la contactul cu Franţa să nu amintim nimic de Alsacia-Lorena şi Belgia, ci propunerile noastre să se îndrepte asupra Serbiei şi României. În ceea ce priveşte starea economică, ea este tristă în toate ţările din Europa. Este potrivită şi ideea de a permite Serbiei ieşirea la mare. Aceasta este o chestiune care interesează în rîndul prim Austro-Ungaria.

Principele Hohenlohe, ambasador : Nu înţeleg pentru ce am permite Serbiei ieşirea la mare. Îmi este teamă că, în cazul acesta, nu va mai exista nici o divergenţă între Serbia şi Italia, ci se va forma o ură comună contra Austro-Ungariei, care ură va lega laolaltă cele două popoare, şi prin aceasta ambele ţărmuri ale Mării Adriatice vor ajunge în mînă inamică.

Contele Czernin : Permiterea Serbiei a ieşi la mare ar fi o concesie colosală. Unirea Serbiei cu Muntenegru nu este exclusă. Sîntem pe deplin de acord că chiar dacă vom fi învinşi, vom trimbiţa în străinătate cuvîntul «Ura !». Aici între noi să fim însă sinceri. Săptămînile şi lunile noastre sînt numărate. Antanta, prin oferta de pace, a cîştigat muncitorimea germană. Lucrătorul român, polon, ceh şi slovac nu dă nici o importanţă faptului că Germania învinge. Germania are un scop de război. Austro-Ungaria însă, compusă din state şi naţionalităţi, n-are un atare scop. Sper că vom mai putea rezista pînă în septembrie sau octombrie, sigur însă nu sînt. Între chestia polonă şi română există o legătură foarte strînsă. Chestia intereselor petrolifere germane în România va putea fi de asemenea tranşată.

Bethmann-Hollweg : Polonia va trebui să intre în teritoriul vamal german. Numai în cazul acesta se va forma lîngă noi un stat vecin pe care putem conta.

Contele Czernin : Contra acestei propuneri nu avem nimic de obiectat, sub condiţia că primim Muntenia. Îmi daţi voie a vă ruga, ca toate cele discutate aici asupra României şi Poloniei, să fie păstrate sub o discreţie absolută, deoarece în cazul că ar afla cineva că eu sînt dispus a jertfi Polonia, aş fi silit a-mi prezenta imediat demisia" [27].

Soluţia „problemei române" era mereu examinată în întrevederile conducătorilor celor două imperii, în legătură cu soluţiile privitoare la Serbia şi Polonia, Czernin stăruind mereu asupra încorporării României, fie în întregime, fie numai a Munteniei, la Austro-Ungaria. La baza acestei idei sta convingerea că, dacă s-ar asigura Serbiei o ieşire la Marea Adriatică, atunci Antanta s-ar dezinteresa de România, iar o Polonie, întregită cu Galiţia cedată de

Austro-Ungaria, ar intra sub protectoratul militar şi economic al Germaniei; interesele petrolifere germane în România ar rămîne să fie satisfăcute pe cale de convenţie. Bethmann-Hollweg a semnat, alături de Czernin, „Documentul de la Viena", la 27 martie 1917, stabilind în mod principial că, în caz de victorie, cele două imperii vor anexa teritorii şi anume „pentru Germania se are în vedere mai mult estul, iar pentru Austro-Ungaria, înainte de orice, România".

Ideile din „Documentul de la Viena" au fost precizate mai bine prin „acordul de la Kreuznach", încheiat la 18 mai între Germania şi Austro-Ungaria, care cuprindea acest pasaj: „În cazul cînd Germania îşi anexează Curlanda şi Lituania şi-şi alipeşte Polonia, atunci ea consimte ca România ocupată — exclusiv Dobrogea bulgărească (pînă la graniţa de la 1913) şi o fişie de teritoriu pînă la sud de linia ferată Cernavodă-Constanţa — să cadă, ca stat deosebit, în sfera de interese a Austro-Ungariei, cu garantarea participării economice a Germaniei în România". Czernin căuta să convingă pe împăratul său că schimbul Galiţiei pe România este o afacere foarte avantajoasă, căci „România preţuieşte miliarde". Rămînea de văzut sub ce formă se va putea încorpora România la Austro-Ungaria. Ungaria nu vroia în ruptul capului s-o primească, din cauză că s-ar fi slăbit importanţa elementului ungar în monarhie. Czernin o revendica pentru Austria propriu-zisă.

Noul împărat Carol, mistuit de planuri mari, neîncrezător cu mijloacele sale intelectuale şi cu neexperienţa sa politică, credea că îşi poate însuşi cîte ceva din planurile răposatului arhiduce Franz Ferdinand, lucrînd pe un plan paralel cu acţiunea pe care o desfăşurau Stere şi Vaida. În adevăr, la aceeaşi epocă s-a produs intervenţia — în prima ei formă — a lui Stere la Viena şi Berlin. Printr-un memoriu*, el propunea alipirea României la Puterile Centrale — în sistemul „Mittel-Europa" [28] — cu unul din cei doi împăraţi ai Puterilor Centrale ca rege al României. Avantajul ar fi fost, pentru România, că se evita dezmembrarea ţării, iar pentru Puterile Centrale că şi-ar fi consolidat situaţia la gurile Dunării şi Marea Neagră, îndeosebi că facilita soluţia Poloniei. În aceeaşi ordine de idei, împăratul Carol îmbrăţişă planul unei anexări a României sub forma unei uniuni personale cu Ungaria, sau a unui trialism (Austria-Ungaria-România). În vederea aceasta, el debarcă în mai 1917 pe Tisza de la preşedinţia Consiliului de Miniştri din Ungaria, a cărui intransigenţă şi autoritarism erau o piedică în realizarea planului său şi încercă să-i dea ca succesor pe arhiducele maghiarizat Iosif — care era şi proprietar latifundiar în Crişana. Pentru a pipăi sentimentul cercurilor amice din Bucureşti, el trimise în Capitala ocupată a României pe arhiducele Frederic. Dar arhiducele Iosif, după ce luă contact cu conducătorii politicii ungare, refuză însărcinarea dată de împărat. Tisza, care rămăsese de fapt exponentul cel mai puternic al concepţiei ungare, declară că acest plan e „himeric şi nenorocit". Ireductibilul patriot ungur lucra cu deosebire pe planul intern, urmărind cu tenacitate planul său de a anihila pe români şi a da puterilor amice şi inamice impresia că românii din Ardeal se găsesc bine în statul ungar şi că dezaprobă acţiunea politică şi militară a României. Spre a face o manifestaţie spectaculoasă, Tisza a silit prin presiuni şi ameninţări pe fruntaşii români ardeleni să iscălească un manifest — redactat probabil de el însuşi, în colaborare cu vîndutul prelat V. Mangra, poate şi cu ajutorul episcopului D. Radu — şi adresat sieşi, prin care fruntaşii români luau poziţie pentru Ungaria, contra României şi a acţiunii ei. În acest pamflet, semnatarii protestau contra duş-

---

* A se vedea tratarea detaliată în ultima parte a acestui volum.

manilor „integrității patriei noastre", lăudau „libertățile" de care se bucurau ca „cetățeni egal îndreptățiți ai patriei ungare", declarau că nu vor să știe de „eliberarea" lor, ce li s-a pus în vedere, afirmau că strănepoții români luptă astăzi pe cîmpurile de război alături de „frații lor maghiari" pentru apărarea și gloria sfintei Coroane ungare, așa cum strămoșii lor au luptat de o mie de ani, și sfîrșea cu fraza: „Noi, românii din Ungaria, ținem morțiș să rămînem sub stăpînirea sfintei Coroane ungare și vom lupta pentru asigurarea acestei voințe a noastră cu toate armele sufletești și trupești".

Această declarație de lealitate a fost prezentată lui Tisza în luna februarie 1917*. Dar textul manifestului, dat în împrejurările așa de critice pentru națiunea română, era atît de exagerat în cuprinsul lui și atît de ridicol în formă, încît nu putea să înșele pe nimeni asupra originii lui și a mijloacelor prin care fusese impus. El a fost speculat de unguri nu numai în conjunctura în care a fost produs, dar și în alte ocazii ce s-au prezentat ulterior — ca, de pildă, în timpul Conferinței păcii — ca fiind o dovadă a lipsei de solidaritate a românilor ardeleni cu cei din Regat și a lipsei de temei a revendicărilor românimii la unire.

De altfel, recurgînd la acest procedeu, ungurii se arătau recidiviști în materie. Procedeul nu era nou. Imediat după intrarea României în război, în septembrie 1916, același prelat nedemn, Mangra, uncalta lui Tisza, trimisese o pastorală către „venerabilul cler, către poporul drept credincios român" din Ardeal, plină de injurii la adresa Regatului Român, în josul căreia a introdus, în mod fraudulos, și semnăturile a doi venerați ierarhi, episcopii Pop și Miron Cristea.

Inițiativele și manevrele austro-ungare n-au avut nici un succes. Ele n-au putut consolida poziția, nici a Ungariei față de slăbiciunea frontului intern, nici a monarhiei față de Germania și de puterile adverse. Germania nu s-a pretat la combinațiile contelui Czernin, așa cum Înțelegerea refuzase propunerile împăratului Carol. Antagonismele erau prea mari, ca să poată fi soluționate prin compromisuri sau prin planuri hazardate. Nodul gordian trebuia tăiat cu sabia. Și aceasta a fost spre binele nostru. Căci experiența a arătat că statele mici nu au nimic bun de așteptat de la aranjamentele puse la cale între cei mari, ci totul de la propria lor putere.

Austriecii încearcă să corupă pe ruși

Pe cînd diplomația căuta căile spre pace prin metodele ei, Austria nu se dădea înapoi de la a încerca și micile mijloace. Pornind de la constatarea că revoluția rusă începuse să paralizeze avîntul războinic al armatei ruse, armata austro-ungară primise instrucțiuni ca să întreprindă corupția soldaților ruși și să facă o activă propagandă pentru pace. Prin ziare, proclamații, bani și băuturi alcoolice, se stabili fraternizarea între trupele austro-germane și celé rusești din fața lor. Numeroase grupe de parlamentari încearcă, fără succes, să vorbească comandanților ruși. La 7 mai, trupele unui regiment ucrainean din munții Bacăului lăsară să treacă o delegație de ofițeri austro-germani, purtătoare a unei solii de pace a generalului Rohr, comandantul frontului austriac. Printre delegați era și prințul Windischgraetz, ministrul Alimentației — de mai tîrziu — al Ungariei, care

---

* Manifestul nu poartă iscăliturile lui Iuliu Maniu — care era mobilizat pe frontul italian, a lui Vaida Voevod, care era la Viena, a lui Șt. Cicio-Pop și Vasile Goldiș care, prealabil sau ulterior, au fost siliți să facă oral declarații asemănătoare.

comanda la Măgheruș batalionul de voluntari supranumit „batalionul tigrilor", după faimoasa vorbă a lui Károlyi. Delegația fu primită de generalul Nekrasov și îndrumată la Roman, Cartierul General al Armatei a IX-a ruse. Înconjurat de sovietul soldaților săi, generalul Stupin, comandantul Armatei a IX-a, adresă parlamentarilor dușmani aceste cuvinte: — „Purtarea d-voastră, domnilor, e nedemnă de niște soldați. D-voastră voiți să tratați cu mine și să corupeți trupele mele de pe front. Acestea nu sînt procedee de oameni civilizați; eu nu pot să continui conversația cu d-voastră. Vă anunț că voi face prizonieri pe toți ofițerii sau soldații d-voastră, pe care-i vom prinde cu proclamații in mină. Cît pentru d-voastră, voesc să vă consider încă parlamentari". Windischgraetz însoțește povestirea sa[315] cu comentariul: „Găsii că acest om avea perfectă dreptate". Cu toată opunerea unui membru al sovietului, care era de părere că „nu trebuie lăsată nici o ocazie care se oferă pentru încheierea păcii", delegații au fost reconduși peste linia frontului.

O altă încercare, făcută la 13 mai de o comisie compusă din 22 de ofițeri și 15 soldați austro-ungari, veniți la Iași, ca delegați ai diviziilor de pe front, însoțiți de o patrulă rusă, avu același rezultat.

Comandamentul rus a dat un manifest către trupe, prin care se explica că: „Rusia revoluționară înțelege să lupte mai departe, pentru obținerea unei păci demne".

Zile mari

Munca neobosită pentru reintremarea armatei și prețuirea serviciilor aduse — sau de adus — cauzei comune, ne-a răsplătit și cu momente de mulțumire și de bucurie, raze de soare ce veneau să lumineze și să încălzească sufletele. Mesageri ilustri, trimiși de aliați, au făcut drum lung, ocolind lumea, ca să se convingă de realitatea sforțărilor noastre și să ne aducă cuvintul meritat de laudă și încurajare frățească. Printre ei, erau lideri socialiști ai țărilor din Apus, care fuseseră trimiși spre a vorbi soldaților revoluționari in numele marilor democrații socialiste din Apus, să-i convingă la continuarea războiului. La 15 mai a venit în țară Albert Thomas, ministrul Muniților din Franța, socialistul naționalist, care făcea dovada că ideile cele mai înaintate se pot înfrăți cu patriotismul cel mai înflăcărat. El pusese in sprijinul țării sale, atit priceperea și capacitatea sa formidabilă de muncă, luînd asupră-și cel mai greu rol in pregătirea tehnică a războiului: fabricarea muniților, cît și marele credit de care se bucura în masele muncitoare. Trimisul Franței întovărăși pe rege și căpeteniile guvernului și armatei la Hirlău, unde se găsea spre refacere Divizia a 13-a română. Acolo, pe dealul Gurguiata, a avut loc o manevră de război a trupelor diviziei. S-au executat mișcări ofensive, cu aplicarea avioanelor la tirul artileriei și pentru stabilirea legăturii între acțiunea infanteriei și artileriei. Defilarea trupelor, care a urmat, a smuls admirația privitorilor. Generalul Berthelot privea cu mîndrie și cu emoție cum treceau cu pas sprinten acești țărani soldați, cu privirea deschisă. Aplecîndu-se spre Albert Thomas, el însuși cufundat în aceeași admirație, îi șoptește: „ — Regardez-les! Est-ce qu'on ne dirait pas des poilus de France?" [29].

Și cuvintul este repetat de ministrul francez peste hotare, în patria lui[288] și e certificatul cel mai înalt de laudă și mîndrie cuvenit soldatului român.

A doua zi, Albert Thomas e primit solemn în Parlament și e salutat de președintele consiliului și al camerelor. Într-o alocuțiune vibratoare, el face

apologia tinerei armate române, reînviate, gata să reintre în luptă pentru drept. „Armata română e astăzi una din puterile morale și materiale ale Înțelegerii". Și adunarea, în picioare, aclamă pe generalul Berthelot, unul din făuritorii acestei puteri. „Unde este steagul Franței, el aduce o dovadă de drept și o garanție de victorie". Cuvinte care cad ca un balsam de reconfortare pe sufletele țării în convalescență.

Peste cîteva zile sosește un alt oaspete ilustru: Vandervelde [30]. Solul Belgiei mucenice, al acelei țări care stăpînea numai colțul plin de ruine și de sînge de la Ypres [31], venea în Belgia Orientului, în țara care sîngera de aceleași răni și era sprijinită de aceleași speranțe. Și cuvîntul elocvent al ilustrului orator a răsunat în Parlamentul român, evocînd imaginea țării eroice care, „avînd de ales între aurul ce i se oferea și plumbii cu care era amenințată, a ales plumbii". A vorbit de furia devastatoare a germanilor și de speranțele deșteptate de intervenția marii democrații americane și de masele revoluționare rusești. În mijlocul atmosferei, încălzită de discuțiile pătimașe ce dezbinau pe membrii Parlamentului român pe chestia împroprietăririi, glasul ministrului belgian a venit, nu ca o mustrare, ci ca un sfat de prieten: „Nici un popor n-a fost mai dezbinat ca cel belgian, de atîtea deosebiri de rasă, clasă, limbă; dar la 1914, toată lumea a uitat ce o despărțea, și, cînd a fost vorba de onoarea țării, s-a strîns laolaltă sub un singur steag".

La începutul lunii iunie a sosit în Iași o misiune americană, în frunte cu generalul Hugo Scott. Misionari ai unei țări de acțiune, americanii s-au interesat în primul rînd de trebuințele noastre, pentru a ne ajuta. În ședința solemnă a Parlamentului, care i-a sărbătorit, răspunzînd cuvîntărilor elocvente ale miniștrilor și președinților Corpurilor legiuitoare române, Scott n-a ținut un discurs producător de emoții estetice, ci a vorbit scurt, începînd prin a cita pe Joffre, care declarase de curînd în America: „Soldatul nu trebuie să vorbească, ci să făptuiască". În cuvîntarea sa liniștită, elocvența cifrelor a fost mai impresionantă decît orice figuri oratorice. A arătat ce pune America la dispoziția umanității: zecile de mii de ofițeri, milioanele de soldați, munți de muniții, tonajul imens al vapoarelor sale . . . „Am venit la d-voastră ca să vă asigurăm de fraternitatea noastră, a americanilor. America ia o mare parte la durerea d-stră. Ea vă admiră curajul cu care ați îndurat zilele grele prin care ați trecut . . . Ea vă trimite expresia profundei sale simpatii și dorește să vă ajute prin toate mijloacele. Am primit de la miniștrii și statele d-voastră majore informații asupra tot ce aveți nevoie, și vă asigurăm că vom insista din toate puterile ca tot ce ați cerut, să vi se acorde. Sîntem fericiți de a vă găsi atît de hotăriți să duceți lupta înainte și vă asigur că, de aci înainte, vom lupta alături de d-voastră, și vom continua să luptăm pînă ce libertățile naționale, ale celor mici ca și ale celor mari, vor fi salvgardate".

Ziua de 10 mai 1917 a fost una din zilele cele mai înălțătoare ce i-a fost dat să trăiască Capitalei pribegiei și a durerilor. A fost pentru marea masă a poporului și pentru toată lumea, care nu avusese de unde să cunoască munca tăcută de luni de zile, revelația învierii armatei românești. Ce deosebită a fost revista trupelor de pe platoul Copoului, de spectacolul obișnuit al acestei serbări, din anii păcii! Nu mai era o armată de paradă, care să defileze în fața unor tribune împodobite cu flori și cu steaguri. Ci, pe platoul scăldat de soare, timp de trei ceasuri au trecut, cu pas bărbătesc, trupele unei divizii întregi, vechii luptători cu sufletul oțelit ai luptelor din Dobrogea, de la Jiu și de la Neajlov, purtîndu-și cu mîndrie drapelele zdrențuite, amestecați cu tinerii nerăbdători de a da piept cu cotropitorii țarinilor lor. Era armata

nouă, care purta in raniţe cinstea, soarta şi nădejdea ţării. Era zece mai al războiului, sărbătoarea jertfelor şi a vitejiei. Trupele defilează cu insufleţire şi cu bărbăţie. Lumea priveşte, admiră şi plinge. Sint lacrimi de bucurie, lacrimi fecunde, care prind laolaltă, intr-o comunitate de simţăminte, pe români şi pe francezi. Regele decorează steagurile eroicelor regimente 4 şi 9 de vinători şi pe bravii lor comandanţi. Generalul Berthelot imparte decoraţii. Iar de pe cîmpul imens se ridică accentele măreţe ale imnului „La arme !" ieşit din şapte mii de piepturi de soldaţi şi din instrumentele de metal a patru muzici militare. Niciodată o mulţime n-a simţit fiori mai puternici, ca cea adunată pe platoul Copoului. Într-un elan de entuziasm nestăpinit, un ministru îşi smulge ceasornicul de aur de la briu şi-l dăruieşte maestrului Castaldi, autorul imnului, care conducea insuşi corul imens. Zi de reimprospătare a durerilor, de reinviere a mindriei şi a speranţelor !...

Voluntarii ardeleni la Iaşi

O lună mai tirziu, la 8 iunie, o altă sărbătoare măreaţă, făcea să vibreze Iaşii : soseau cei dintii voluntari bucovineni şi ardeleni.

Cele trei milioane şi jumătate de români din monarhie trimiseseră pe front peste 400 000 de soldaţi, ca să lupte sub steagul opresorului propriului lor neam. Din aceştia, erau prizonieri in diferite lagăre ruseşti, aproape 120 000 de oameni. Cind România a intrat in război pentru eliberarea fraţilor, românii prizonieri la ruşi s-au hotărit să rupă legăturile cu asupritorii neamului lor. Ei au făcut cunoscut aliaţilor că se consideră dezlegaţi de jurămintul depus şi le-au cerut să-i organizeze in unităţi naţionale, care să lupte in rindurile armatei române şi alături de aliaţi, pentru cauza comună, a României şi a lor proprie.

Acţiunea românilor a fost privită la inceput cu neincredere din partea autorităţilor ruse şi în special din partea comandanţilor de lagăre. Cu multă greutate au putut fi invinse toate piedicile şi, la sfirşitul lunii decembrie 1916, s-a constituit la Darniţa, lingă Kiev, un mare lagăr, in care au fost aduşi 250 de ofiţeri şi 1 200 de gradaţi, dintre prizonierii români. Aceştia au constituit simburele organizării corpului voluntarilor români din Rusia. Odată puse bazele organizării corpului, a inceput activitatea de recrutare şi instrucţie. Comisii speciale au fost trimise ca să adune pe voluntarii români de prin lagărele semănate pe toată intinderea Rusiei din Europa şi Asia. Şi aci s-au pus tot felul de piedici. Marele Stat-Major rus n-a dat voie la inceput să se recruteze decit 5 000 de voluntari şi aceştia numai din circumscripţia militară a Moscovei. Fabricanţii şi proprietarii de moşii, cărora le erau repartizaţi prizonierii, se opuneau recrutării acestor preţioşi şi ieftini muncitori, iar camarazii lor, austrieci şi unguri, ii ameninţau cu spinzurarea familiilor lor şi confiscarea averilor. Cu numirea colonelului Pietraru comandant al lagărului, chestiunea a intrat intr-o fază mai favorabilă. Intelectualii corpului au scos o gazetă, *România Mare*, care apărea săptăminal şi aducea mari servicii propagandei naţionale printre prizonierii din Rusia. Guvernul rus a inceput să aibă o atitudine mai binevoitoare. Marele Stat-Major a permis recrutarea unui număr de 30 000 de voluntari şi, de la 22 august 1917, a inceput o acţiune sistematică de recrutare şi instrucţie.

Lagărul român a fost transferat la Kiev. Voluntarii români soseau acum in mare număr : pină la 200 pe zi. Guvernul rus a pus la dispoziţia românilor echipamente. Cum se echipa un batalion, era expediat la Iaşi şi un altul urma. A doua revoluţie rusească [32] a întrerupt această operă. Totuşi,

rezultatele ei au fost foarte îmbucurătoare. De la 3 iunie la 14 noiembrie 1917, cît a durat perioada activă de recrutare și instrucție, au fost trimise în Moldova 11 batalioane, cu un efectiv total de 374 ofițeri și 8 261 soldați, afară de cei 22 ofițeri și 1 460 soldați, rămași în Rusia, spre a face serviciul de pază la depozitele militare ale armatei române. Alți vreo 2 000 soldați angajați au rămas în Rusia, deoarece evenimentele nu le-au mai permis trecerea; ei s-au strecurat, încetul cu încetul, individual sau în mici cete, spre Chișinău și Iași. Astfel, prizonierii români din Rusia au dat un procent de 8,43% voluntari, pe cînd cehii, cu toată organizația și mijloacele lor superioare, au dat numai 8%, iar iugoslavii 7,5%. La 13/26 aprilie, legionarii au adresat guvernului rus, Sfatului Muncitorilor și Soldaților din Petrograd, precum și tuturor țărilor aliate și neutrale, un manifest, prin care ardelenii și bucovinenii își exprimau încrederea în democrația creată de revoluția rusească și cereau incorporarea la România. La 6 iunie, cele două dintîi batalioane de voluntari, perfect echipate și instruite, au plecat din Kiev spre Iași. În trecerea lor prin Chișinău au fost salutați cu căldură de români. Entuziastul Murafa le-a dăruit un steag tricolor, pe care era scris: „Libertate sau moarte!", cu destinația a fi înfipt pe turnul cetății din Alba Iulia. Sosirea trenului, care aducea 130 de ofițeri și 1 500 de soldați, a stîrnit în Iași un entuziasm indescriptibil. În piața gării Iași, ei au fost primiți de un regiment de vînători români, așezat în careu. Generalul Prezan le-a urat bună-venire și a sărutat pe cel mai vechi dintre ofițeri, pentru toți, iar în urmă noii veniți s-au înfrățit cu soldații români. Pe platoul Șorogari, regele a primit jurămîntul de credință și i-a salutat ca pe cei dintîi soli ai unirii neamului: „Pe voi, regele, căruia i-ați jurat credință, vă privește cu dragoste și cu încredere, căci în sosirea voastră salută chezășia cea mai puternică că visul atîtor veacuri se va înfăptui, că dorul unui neam, în sfîrșit, se va stinge".

În Piața Unirii, în jurul statuii lui Vodă Cuza, în locul unde se sărbătorise cu mai mult de o jumătate de veac înainte cea dintîi unire a celor două principate române, s-a serbat, în mijlocul unei bucurii delirante, cea dintîi manifestare a întregirii complete a neamului, temelia României Mari. Au ținut cuvîntări înflăcărate Brătianu, Iorga, Goga, Nistor și s-a încins în jurul statuii hora simbolică a Unirii, în care s-au prins miniștri, deputați, senatori, soldați și țărani. La sfîrșitul lunii iunie, refacerea militară și sufletească a României era sfîrșită. Armata română, renăscută ca pasărea Phoenix din propria ei cenușă, era nerăbdătoare să reînceapă lupta, de astă dată în împrejurări mult mai bune decît cele care o duseseră la dezastrul din 1916. Poporul întreg aștepta, plin de încredere, ceasul cel mare.

NOTE

[1] În istoria marelui război, prin situații asemănătoare au trecut și armatele altor țări. În cursul campaniei din 1914, armata belgiană a fost silită, cu pierderi umane grele, să cedeze trupelor invadatoare germane aproape întreg teritoriul național, ca continuîndu-și lupta mai ales pe teritoriul francez; în 1915, armata sîrbă a trăit tragedia evacuării totale a pămîntului patriei și și-a continuat lupta mai cu seamă pe Frontul de la Salonic, după o perioadă de refacere în insula Corfu, la adăpostul escadrelor aliate; armata Rusiei țariste, suferind pierderi umane și materiale enorme, a fost constrînsă în campania din 1915 să părăsească cea mai mare parte din teritoriile poloneze, linia frontului stabilizîndu-se temporar mult spre răsărit, la frontiera română, pe Nistru, Pripet etc.

[2] Retragerea armatelor napoleoniene din Rusia a început la 19 octombrie 1812, iar bătălia finală de la Berezina a avut loc la 26—28 noiembrie 1812.

[3] Reprezentau Marea Britanie și respectiv Franța.

[4] Regele Albert al Belgiei (1909—1934) a condus personal armata începînd din campania anului 1914.

[5] Petru I, rege al Serbiei (1903—1921).

[6] „Situația creată în timpul războiului a avut darul să readucă în prim plan acuitatea problemei agrare. În condițiile radicalizării stării revoluționare a maselor populare, a ascensiunii forțelor revoluționare pe plan mondial, precum și nevoia de înnoire a stărilor de lucruri din România, fapt impus de efervescența socială ce cuprinsese țara, guvernul a făgăduit ostașilor, proveniți în cea mai mare parte din rîndurile țărănimii, pămînt și drept de vot" (Atanasiu V., Iordache A., Iosa M., Oprea I. M., Oprescu P., *Romînia în primul război mondial*, București, Editura Militară, 1979, p. 255). Așadar, cele două reforme au fost rodul inevitabil al luptei populare pentru eliberare socială și națională, al unei situații revoluționare existente în rîndurile populației din Moldova, influențată neîndoielnic de revoluția burghezo-democratică din februarie 1917 din Rusia. Pe de altă parte, reforma agrară și electorală a fost folosită de național-liberali pentru a lovi în conservatori — reprezentanții în general ai marilor proprietari funciari — , adversarii lor politici. Deși marea proprietate funciară nu a fost desființată și, deci, nu a avut loc o reformă structurală profundă, reformele agrară și electorală au jucat un rol istoric pozitiv, înnoitor, care însă nu a pus capăt luptei revoluționare în Moldova.

[7] Revoluția burghezo-democratică din Rusia s-a declanșat la 27 februarie/12 martie 1917; la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 a izbucnit Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

[8] La 6 aprilie 1917 S.U.A. au intrat în luptă declarînd război Germaniei. Abia la 7 decembrie 1917 Statele Unite au declarat război și Austro-Ungariei.

[9] P. N. Miliukov (1859—1943), liderul Partidului Cadeților din Rusia, istoric, publicist, adept al unei politici imperialiste; A. I. Gucikov (1862—1936), mare capitalist, lider al Partidului Octombriștilor ruși, președinte al Comitetului Central Industrial-Militar (1914—1917), membru al Consiliului Extraordinar al Apărării, ministru de Război și de Marină în primul guvern provizoriu de după revoluția din februarie 1917.

[10] Pentru înțelegerea cauzelor și obiectivelor revoluției proletare din Rusia, a împrejurărilor istorice în care a izbucnit și a izbîndit, precum și a rolului personalității și concepției revoluționare a lui V. I. Lenin vezi: Constantinescu-Iași P., Vianu Al., Copoiu N., Căzan Gh., *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*. Schiță istorică, București, Editura Politică, 1967. Vezi și *Lenin i mejdunarodnoe rabocice dvijenic*, pod obșcei redacții Slepova L. A., Moskva, Izdatelistvo „Misli", 1969.

[11] Cristian Racovski (1873—1941), militant al mișcării muncitorești. Vezi Cristian Racovski, *Scrieri social-politice (1900—1916)* (și studiul introductiv elaborat de I. Iacoș), București, Editura Politică, 1977.

[12] Gheorghi Evghenievici Lwow, președinte al Consiliului de Miniștri din Rusia (martie-iulie 1917).

[13] A. F. Kerenski (1881—1970), prim-ministru al Guvernului Provizoriu rus (iulie-noiembrie 1917).

[14] Războiul submarin nelimitat a fost declanșat de către germani la 1 februarie 1917. Vezi M. N. Popa, *Primul război mondial. 1911—1918*, (Capitolul V, *Războiul economic și războiul maritim*, p. 310—341).

[15] Vezi Rezoluția asupra păcii adoptată de Reichstagul german la 19 iulie 1917, în M. Erzberger, *Souvenirs de guerre*, Paris, Payot, 1921, p. 306—307.

[16] Oferta de pace a Antantei a fost făcută la 12 decembrie 1916. Președintele S.U.A., W. Wilson și-a formulat principiile privind pacea la 11 februarie 1918 (în *Documents of American History*, vol. II, edited by H. S. Commager, New York, Meredith Corporation, 1968, doc. nr. 423, p. 137—144).

[17] Trupele germane au executat o operație de repliere pe un front larg în sectorul Lassigny din Franța în noaptea de 12—13 martie 1917. Ele mai recurseseră la o astfel de operație strategică, tot pe Frontul occidental, la 21—25 februarie 1917 (în sectorul Serre).

[18] Vezi nota 13 și F. Fischer, *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18*, Düsseldorf, Droste Verlag, p. 332—344.

[19] Carol al IV-lea din dinastia de Habsburg — Lotaringia, împărat al Austriei și rege al Ungariei (1916—1918).

[20] „Pentru regele Prusiei".

[21] Statu quo ante bellum — starea lucrurilor dinainte de război.

[22] Guvernul francez condus de Alexandre Ribot a fost la putere în perioada martie-septembrie 1917.

[23] Arz von Straussenburg, Arthur Freiherr von ~ (1857—1935), general, șef al Marelui Stat-Major austro-ungar (1917—1918).

[24] Generalul Erich Ludendorff (1865—1937), șeful Cartierului General german (1916—1918), era exponentul orientării de dreapta și militariste intransigente, imperialiste; adesea a acționat, alături de feldmareșalul Paul von Hindenburg, ca un dictator.

[25] Este vorba de dobîndirea de către Serbia a ieșirii la Marea Adriatică, urmărită de aceasta și în cursul crizei balcanice din 1912—1913.

[26] „Prea mult zel".

[27] Despre aceste tratative privind scopurile de război, vezi F. Fischer, *op. cit.*, p. 269—414.

[28] Proiectul constituirii în regiunile central-europene, cu prelungiri în alte regiuni învecinate — cuprinzînd în primul rînd Germania și Austro-Ungaria — a unei vaste uniuni economice, comerciale și vamale, sub patronajul Germaniei. Proiectul a apărut elaborat, sub forma unei cărți, în cursul războiului. Autorul era Friedrich Naumann (1860—1919), teolog protestant german, politician și publicist.

[29] „Priviți-i! Nu s-ar spune că sînt soldații Franței?"

[30] Emil Vandervelde (1866—1938), lider socialist belgian și membru al Biroului Socialist Internațional al Internaționalei a II-a.

[31] Regiunea Ypres a constituit în cursul războiului, începînd din 1914, teatrul unor mari și nimicitoare operațiuni militare, în cursul cărora germanii au folosit și noua armă chimică — gazele asfixiante.

[32] Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917.

PARTEA a V-a

Campania din anul 1917

Capitolul I

IERNATECUL ARMATEI A II-A

Viața în tranșee

Pe cînd Armata I, împărțită prin centrele de refacere ale Moldovei de Sus, se supunea unei lungi și laborioase operații de revivis-cență, Armata a II-a, rămasă pe front în munții Oituzului și ai Vrancei, își căuta o linie pe care să-și fixeze frontul, în luptă atît cu dușmanul pe care-l avea în față, cît și cu asprimea unei ierni grozave. Armata a II-a n-a cunoscut liniștea sau odihna mai lungă. După încetarea războiului de mișcare, după sta-bilizarea mai mult sau mai puțin definitivă a frontului, ea a început să ducă războiul de poziție, cu viața zbuciumată de tranșee, plină de nesiguranță, primejdii și zdruncin.

Pînă să se statornicească această linie, cîte lupte nu s-au dat pentru cucerirea celor mai favorabile puncte, pe crestele spulberate de viscole, sau prin văgăunile înroienite? Cîte atacuri au îndurat și cîte contraatacuri au dat tru-pele zdrențuite, flămînzite, înghețate și așa de amestecate, încît nu arareori într-un grup de o sută de soldați erau oameni din patru—cinci regimente! Încetul cu încetul însă ordinea se face, unitățile se grupează, golurile se umplu, comandamentele se reconstituiesc, legăturile cu spatele se restabilesc, sufletele se înviorează și nădejdea se înfiripează din nou în inimi. Șanțurile se adînceso și se înmulțesc, rețelele de sîrmă se întind în fața tranșeelor.

Armata a II-a și-a organizat frontul de rezistență și de așteptare. Ea va sta în tranșee șase luni de zile, păstrînd cu sfințenie postul de sentinelă la porțile Moldovei refugiului, refacerii și revanșei. Viața în tranșee e cea mai chinuitoare; ea slăbește trupurile și uzează nervii. Soldatul e mereu la pîndă, cu dorința de a surprinde pe dușman spre a-l răpune și cu teama de a nu fi răpus de el. La o depărtare de o aruncătură de piatră, nevăzut, ascuns ca și tine, îl știi că e acolo, spionîndu-ți orice mișcare, gata în tot momentul să te pedepsească cu moartea pentru cea mai mică imprudență. Din cînd în cînd, profitînd de ceața groasă, sau de întuneric, o patrulă se strecoară afară din șanțuri și pornește în recu-noaștere. Uneori, ca să sondeze pozițiile dușmane, spre a constata dacă e cu putință o rectificare mai favorabilă a liniei de front. Alteori, ca să pătrundă prin surprindere în tranșeele inamicului, unde să facă prizonieri, cu ajutorul cărora să se stabilească identitatea unităților ce stau în față și să cunoască mișcările trupelor dușmane.

Patrula pornește, om după om, tupilați pe după toate adăposturile intilnite, aci încovoiați, aci pe brinci. Iată-i aproape de linia inamicului. Foarfeca începe să taie în sîrma ghimpată. Dar scîrțiitul pașilor pe zăpada înghețată și a foarfecelor pe sîrmă a trezit atenția dușmanului vigilent, rachetele luminează cîmpul, patrula e descoperită. Atunci alarma pune toată lumea în mișcare pe amîndouă fronturile. Bombardamentul, monoton pînă atunci, se întețește, împușcăturile de armă se precipită, mitralierele latră furios, grenadele zboară ca mingile. Zgomotul dă impresia unei bătălii; fiecare din cei doi adversari se crede atacat de celălalt. Patrula e de mult înapoiată la locul ei de pornire, intreagă, sau de cele mai multe ori înjumătățită, dar vacarmul și risipa de muniții continuă. Încetul cu incetul, liniștea se restabilește, tunul își reia bătaia cu care măsoară la intervale timpul, iar ca ecou al furtunii potolite, se aud numai tînguirile răniților rămași intre linii, de unde nimeni nu poate să-i ridice, pînă ce se sting și ele, odată cu viețile celor răniți.

Noaptea, spectacolul e mai impresionant pentru vedere. Cum se așază întunericul, începe feeria proiectoarelor și a rachetelor. Albe, roșii, verzi, ele luminează dealurile și văile ca ziua și păzesc liniile de surprinderile vrăjmașului. Cînd vremea e mai milostivă, viața, cu toată asprimea ei, se indură mai ușor. Treaba se face cu voioșie și cu glume. Îndeletnicirile obișnuite ale vieții de tranșee au căpătat o terminologie specială, în care umorul românesc și-a găsit cîmp de desfășurare. Iată, la soare, un grup de soldați întinzînd „jurnalul" și „citind" prin cutele lui „noutățile", care sînt culese cu îngrijire și încercate între unghie și piatră, dacă sînt adevărate ori nu. Frica de tifosul exantematic a intrat printre oameni și-i face să „citească jurnalul", cum au puțin timp liber. E drept că jurnalul e cam vechi — tunica și cămașa nu s-au schimbat, pentru unii, chiar de la mobilizare — dar cu atît mai mult e plin de „noutăți" care afirmă, prin trosnituri, veracitatea lor neîndoioasă. Uneori trec „corbii" croncănind pe deasupra capetelor și lasă să cadă „ouă", care se sparg in țăndări și zburături omoritoare, pînă ce sosește „uliul" nostru care-i ia la goană. Alteori, in mijlocul obișnuitului bombardament al tunului de cimp care „tușește" toată ziua, se aude vocea gravă a artileriei grele. Soldatul a prins diferența de sunet; el știe că acum „a început scroafa să guițe" sau că „fată purceaua". Ochii lui prind prin văzduh trecerea obuzului de calibru mare și, plin de respect, anunță că „trece Brătianu". Arma favorabilă a soldatului român, grenada de mînă, e mîngiiată: „gutuia". Dorurile și necazurile și le exprimă soldatul în versuri care trec din gură in gură. E o comoară de sentimente, în care dorul de satul lui, de casa lui, de lunca lui, de iubita lui, se amestecă cu blesteme pentru dușman și pentru „trădător". Uneori, ironia soldatului din tranșee se revarsă, mușcătoare, asupra „învîrtiților" de pe la cartiere, care departe de front duc viață ușoară și trag foloasele:

„Noi umplem spitalele,
Ei primesc galoanele,
Noi suferim amputații,
Iar ei iau la decorații ..." etc.

Versuri de genul acestora, în felurite variante, circulă prin tranșee, cîntate pe arii populare și mai descrețesc frunțile și ușurează sufletele [303].

Dar e iarnă grea și vremea are salturi care pun pe bieții apărători la cele mai grele încercări.

... Viscolește. De trei zile și trei nopți vîntul suflă cu turbare, șuierînd sinistru printre fagii rari și aruncă zăpada în ochi. În șanțuri, soldații luptă cu lopata ca să nu fie îngropați de zăpada care a nivelat terenul sub învelișul ei gros. De frig, s-au lipit spate la spate și stau așa, ghemuiți, dezmorțindu-se

la căldura trupurilor lor, acoperite de uniformele zdrențuite, pînă ce zăpada, aruncată de vînt furios, le poruncește să pună din nou mîna pe lopată. Din cînd în cînd, o privire îngrijorată peste nămeții de zăpadă, la vecinul hain de peste drum. Nici o mișcare aci; dușmanul duce și el aceleași necazuri. Viscolul a potolit urile și un armistițiu tacit s-a încheiat între cele două tabere vrăjmașe, sub binecuvîntarea urgiei vremii. În bordeiele din spatele frontului, vîntul întoarce fumul pe coșuri, zăpada căzută pe horn stinge focul în vatră, nămeții astupă intrările. Bordeiele sînt înghețate, pline de fum și de șobolani. Soldații, răzbiți de gerul sau de udătura din tranșee, n-au chip măcar aci să se dezmorțească, să se usuce și să se odihnească. Cărările sînt nămețite, corvezile nu se mai pot face regulat, hrana ajunge greu la liniile din față și, cînd ajunge, pîinea e așa de înghețată, încît soldatul se întreabă dacă nu e mai bine s-o arunce dușmanului prin gura tunului în loc de ghiulea!

Dar viscolul nu ține o veșnicie. Vremea se răzbună. Soarele iese, împrăștiind lumina lui orbitoare peste cîmpurile albe. Zăpada se topește. Acum, tranșeele s-au prefăcut în torente de apă ce se rostogolesc la vale, ori au devenit făgașuri mocirloase. Uzi pînă la piele, cu picioarele prinse pînă-n genunchi în mocirla rece, soldații trebuie să stea pe loc în apă, cum au stat și în zăpadă, păzind linia ce li s-a încredințat. Sînt nespălați de săptămîni, cu aceeași cămașă, primită la mobilizare, neschimbată de cîteva luni, cu opincile desfundate, cu uniformele zdrențuite, cu trupul gîrbovit, cu părul albit și cu sufletul amărît, după șase luni de oboseli și lupte în care mereu au stat cu moartea alături. Neclintiți însă în credința lor, în mijlocul dezastrelor și al lipsurilor, așa stau și acum la postul de veghe vitejii soldați ai Armatei a II-a, străjuind țara Moldovei, pildă a celei mai neînfrînte rezistențe și a celui mai înalt spirit de datorie și de jertfă a ostașului român.

Frontul Armatei a II-a

După sfîrșitul bătăliei de la Cașin, generalul Averescu reușise să aducă trupele Armatei a II-a pe un front liniar, intercalîndu-le printre unitățile armatelor ruse. Frontul român începea la Vatra Dornei și trecea pe teritoriul român, cam la 15 km depărtare de frontieră, lăsînd colțul de vest al județului Suceava în mîna inamicului. De aici înspre sud, frontul urma aproximativ linia frontierei, trecînd în regiunea Bicazului cu unul pînă la 2 km pe teritoriul Transilvaniei; dimpotrivă, la sud de Ghimeș, trecea din nou pe teritoriul nostru, pînă la Sulța. Urmînd mai departe, în regiunea Oituzului frontul lua direcția spre sud-est, străbătea ținutul Vrancei pe la nord, trecea din valea Șușiței în valea Putnei, iar de la Movileni urma cînd malul stîng, cînd cel drept al Siretului pînă la vărsarea lui în Dunăre. Era „linia cea mai scurtă" urmărită de generalisimul rus Alekseev de la începutul campaniei noastre.

În munții Moldovei, frontul era ținut de Armata a IX-a rusă de la Dorna pînă la Cașin; de aci pînă la Irești, în valea Putnei, era sectorul Armatei a II-a române. De la Irești înainte, de-a lungul Putnei, Siretului și Dunării, erau armatele IV și VI ruse. Totalul forțelor ruso-române înșirate de-a lungul acestui front, era de 32 divizii de infanterie, 13 divizii de cavalerie, o brigadă mixtă și două brigăzi de cavalerie. Dintre acestea, ca unități române erau cele șase divizii de infanterie, două brigăzi de cavalerie și brigada mixtă, ce intrau în alcătuirea Armatei a II-a. Restul armatei române era în nordul Moldovei, în zona de refacere. Grosul apărării frontului român îl formau cele 26 divizii ruse de infanterie și cele 13 divizii ruse de cavalerie.

În faţa frontului nostru, inamicul avea 38 de divizii de infanterie, opt şi jumătate divizii de cavalerie şi două brigăzi independente. Dintre acestea erau : 16 divizii de infanterie şi cinci de cavalerie germane ; 11 divizii infanterie, trei şi jumătate cavalerie şi două brigăzi independente austro-ungare, trei divizii bulgare şi trei divizii turceşti.

Armata a II-a română ocupa un front de aproximativ 35 km, intre Armata a IX-a rusă, cu care se lega la punctul Bitca Carelor (cota 580), lingă Caşin şi intre Armata a IV-a rusă, cu care se lega pe dealul Voloşcani (cota 589), lingă Ireşti. Frontul trecea pe la dealul Piscu Raţei (cota 176), Dealul Arşiţei (cota 510), Plaiul Ursului (cota 514), vest de Răcoasa, urmind o linie foarte accidentată, peste dealuri şi văi acoperite cu păduri, lipsite de căi de comunicaţii lesnicioase.

El se impărţea in două sectoare :
Sectorul de vest, era pus sub comanda generalului Eremia Grigorescu ; el era alcătuit de la vest la est din Divizia a 15-a română, după care urma Divizia a 7-a română, intărită cu o brigadă de călăraşi şi o companie de ciclişti, apoi Divizia 1 de cazaci de Don şi Brigada a 7-a mixtă, pină pe dealul Momiia (cota 625). În rezerva grupului generalului Grigorescu se găseau : la Caşin, o brigadă de călăraşi şi un regiment de infanterie, iar la Verdea, la nord de Răcoasa, Divizia a 12-a română.
Sectorul de est, era sub comanda generalului rus Mannerheim, de origine finlandeză, care mai tirziu deveni eroul eliberării Finlandei de sub stăpinirea rusească şi preşedintele provizoriu al noii Republici finlandeze. Mannerheim avea sub comanda lui Divizia de cavalerie rusă Tuzemna de la Momiia pînă la cota 589, apoi Divizia 1 română pină la Ireşti, precum şi Detaşamentul colonelului Iordăchescu. În rezerva Grupului Mannerheim erau Divizia a 3-a română şi Divizia a 12-a de cavalerie rusă, amîndouă la Străoane.

În rezerva Armatei a II-a erau : Divizia a 6-a română la Căiuţi, pe Trotuş, Divizia a 10-a de cavalerie rusă la Păuneşti şi Divizia de cavalerie Terska la Domneşti şi Anghelesti.

Negreşit, valoarea combativă a diviziilor Armatei a II-a, in special a celor române, abia ieşite din penibila retragere cu luptele ei necontenite, era foarte scăzută. Efectivul unora din divizii era ridicol ; aşa de exemplu Divizia a 12-a avea abia 2 000 de luptători. Mai puţin decit efectivul normal al unui regiment ! Încadrarea trupelor era foarte slabă, materialul cu totul imputinat, echipamentul uzat, oamenii neodihniţi, slăbiţi şi cu moralul zdruncinat.

În timpul care a urmat după stabilizarea frontului, a avut loc o singură acţiune mai importantă la care au participat trupele române din Armata a II-a : atacul dealului Momîia.

Atacul Momîiei

La aripa stingă a frontului Armatei a II-a e înălţimea Momîia. Dominînd valea Şuşiţei cu creasta ei golaşă, ca două cocoaşe — cotele 625 şi 632 — care ies din pădurea deasă ce-i acoperă poalele şi coastele, Momiia este unul din cele mai bune puncte de observaţie ale regiunii. De aceea, s-au dat pentru stăpînirea ei numeroase lupte singeroase, care i-au creat o sinistră celebritate. La 8 ianuarie stil nou, germanii au luat-o de la ruşi după o luptă violentă. A doua zi însă, un atac violent, dat de trupe de cazaci în unire cu trupele Regimentului 1 român a reuşit, după lupte foarte singeroase şi cu mari pierderi, să reocupe cota 625. Douăsprezece contraatacuri inamice, date în cursul acestei zile de trupe bavareze, au fost respinse. Atacuri şi contraatacuri,

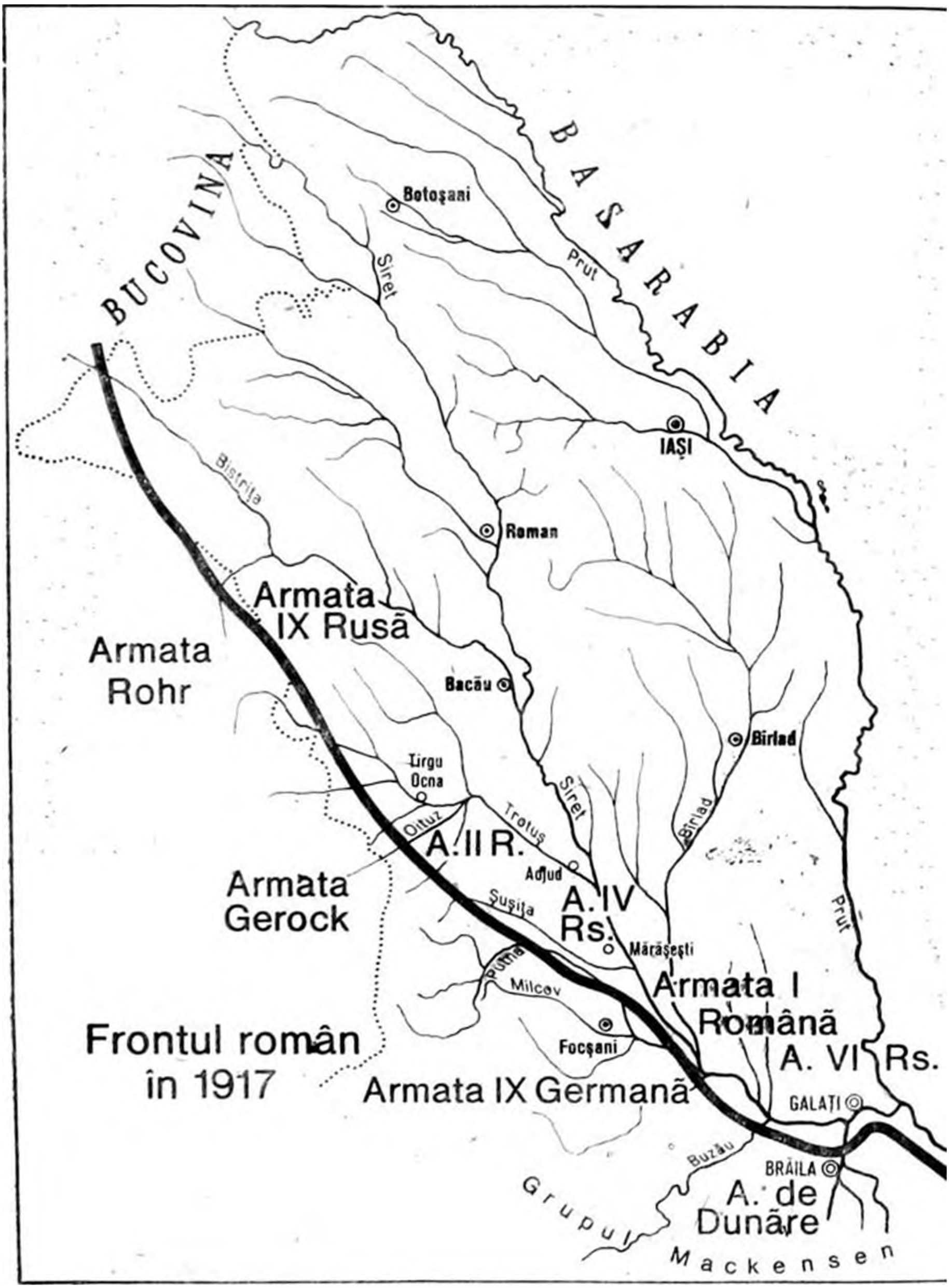

Frontul Moldovei, 1917

date în zilele următoare, n-au putut modifica situația. Momiia a rămas împărțită între cei doi dușmani. Unul din cele două gheburi, cota 632, a rămas în stăpînirea germanilor; celălalt, cota 625, a rămas în mîna noastră, afară de virf, pe care dușmanul era puternic întărit. Cele două linii adverse erau despărțite una de alta cu 20—30 m. La 28 februarie stil nou trupe din Divizia 1 română au atacat Momiia. O puternică pregătire de artilerie a precedat atacul, care a fost dat de detașamente de voluntari și trupe din Regimentul 2 de grăniceri, organizați în valuri succesive de atac. La 4,30 după-amiază, cînd s-a crezut că pregătirea artileriei a fost suficientă, primul val, format din 30 de grenadieri și 20 de tăietori de sîrmă, s-a aruncat asupra liniei dușmane, puternic apărată de rețele de sîrmă ghimpată, de sumedenie de mitraliere și de artileria germană care trăgea de la Gogoiu. Val după val, urmează apoi viteji atacatori. O luptă sălbatică se încinge cu apărătorii dușmani, ieșiți pe marginea tranșeelor. Focurile artileriei adverse se încrucișează; cota 625 dispare într-un nor de fum. La ora 5, cota e în mîinile noastre. Grănicerii pătrund nu numai în tranșeele de primă linie inamică, dar și în adăposturile lor din spate, confortabil instalate cu scoarțe, mobile, sobe și lămpi de tavan, furate din casele locuitorilor satelor vecine. Fără a pierde vremea, grenadierii și trăgătorii români, urmărind pe inamicul care fugea, atacă cel de-al doilea gheb, cota 632. Dar rezistența inamicului este aci foarte puternică. Focurile artileriei sale, bine reperate, cad în mijlocul valurilor atacatorilor, iar numeroasele sale mitraliere țăcănesc cumplit. Liniile de apărare sînt intacte; artileria noastră nu reușise să le distrugă. Cota 632 e ocupată de opt companii inamice, care contraatacă violent cu grenade de mînă pe asaltatori. Două companii, trimise ca ajutor, nu ajung la timp. Bravii grăniceri, epuizați, nesusținuți din spate, cu provizia de grenade sfîrșită, contraatacați de forțe mult superioare, începînd a primi focuri de mitraliere și din spate, sînt nevoiți să se retragă, atîția cîți au putut s-o facă. Numeroși morți și răniți acoperă creasta dealului; bucăți de corpuri rămîn spînzurate printre ghimpii sîrmelor. Germanii sînt din nou stăpîni pe vîrful cotei 625, iar noi reocupăm tranșeele noastre, la distanță de 15—20 m de ale lor, și le organizăm puternic, întărindu-le cu trupe din rezerve. Atacul Momiiei nu reușise și situația veche se restabilește.

Trădătorii

Din nenorocire, nu toate sufletele erau deopotrivă de oțelite. Înfrîngerile din 1916 și situația tragică în care ne aduseseră ele, făcuseră pe cei cu convingeri slabe să-și piardă capul. Neîncrederea în reușită și credința că am apucat pe un drum greșit și primejdios pentru viitorul țării, se încuibase — printre alții — în sufletul unuia dintre militarii cei mai bine reputați. Colonelul Al. Sturdza era fiul lui Dimitrie Sturdza, om politic însemnat, care fusese de mai multe ori prim-ministru al țării [1] și unul dintre devotații colaboratori ai răposatului rege Carol; mai era și ginerele lui Petre Carp. Crescut într-un mediu familial cu adînci sentimente germanofile, educat în armata germană, în care făcuse un lung stagiu, colonelul Sturdza văzuse cu părere de rău țara sa intrînd în luptă cu țara cu care contractase atîtea afinități sufletești. Înainte de război, Sturdza se distinsese ca director al școlii de ofițeri; în timpul războiului i se încredințase comanda unei unități: Brigada a 7-a mixtă, care operase în Munții Vrancei. Cîteva retrageri suspecte, executate din ordinul său în timpul din urmă, făcuseră pe comandantul Armatei a II-a să-l țină în observație. Spre a deruta bănuielile, Sturdza își îndoi energia și severitatea. Locotenentul Ciulei, acuzat de Sturdza că se retrăsese de pe poziție cu unitatea sa, fără ordin, fu condamnat la moarte și executat.

Exploatînd unele incidente petrecute între români și ruși, mai ales purtarea detestabilă a Diviziei de cavalerie rusă Tuzemna, supranumită chiar de ruși „divizia sălbatică", Sturdza alimenta indispoziția împotriva rușilor, generalizînd lucrurile și căutînd să provoace o stare de vrăjmășie care să-i ușureze planurile. Pe de altă parte, lăuda valoarea trupelor germane și făcea tot posibilul ca să le pună în vedere superioritatea. În același timp, căuta să-și atragă simpatia soldaților prin acte și declarații făcute cu ostentație. Toate acestea, făcură pe generalul Averescu să ceară Marelui Cartier să i se ia comandamentul și să fie mutat aiurea. Fiind numit comandantul Diviziei a 8-a (fosta a 15-a), apoi mutat de aici la Divizia a 15-a, Sturdza a crezut necesar să bruscheze lucrurile. El veni în seara de 6 februarie în sectorul diviziei pe care o comandase, sub pretext că dorește să-și ia ziua bună de la foștii săi camarazi. Aci, la piciorul dealului Voloșcani, Sturdza, însoțit de locotenentul Wachmann, fiul fostului director al Conservatorului de Muzică din București, trecu peste liniile tranșeelor și rețelelor, la inamic. Fapta lui Sturdza nu era un simplu act de dezertare; era un act de trădare de patrie, făcută cu premeditare și cu calcul. În adevăr, cîteva zile după aceasta, prin mai multe puncte ale frontului, gradați și soldați români, aleși dintre cei ce se găseau ca prizonieri la inamic, încercau să treacă peste linia frontului în rîndurile noastre, aducînd cu ei „chemarea" pe care Sturdza o adresa ostașilor. Trădătorul lămurea că el voiește să facă o oștire nouă din prizonierii români, aflați la nemți; el îndemna pe soldați să dezerteze, să vină în Munții Vrancei, unde-i așteaptă el, să se înroleze în oștirea lui care, alături de germani, să-și întoarcă armele împotriva guvernului și a aliatului rus, pentru a „reîntregi ce s-a stricat și a recuceri ce s-a pierdut". Purtătorii manifestelor însă, trecînd frontul, le-au predat comandanților români și au divulgat complotul. La 10 februarie, în sectorul Diviziei a 8-a, la punctul Paltin, cota 779, a fost prins principalul complice al lui Sturdza, locotenent-colonel Crăiniceanu, comandantul Regimentului 25, pe cînd se întorcea din liniile dușmane unde se întîlnise în pădurea de pe dealul Cîrlan cu tovarășul său, de la care primise instrucțiuni și manifeste. Crăiniceanu era fiul generalului Crăiniceanu, fost ministru de Război și comandant al Armatei a II-a, un om de o probitate și patriotism în afară de orice îndoială.

Toată ziua de 11 februarie austro-germanii au așteptat cu nerăbdare, cu ochii ațintiți asupra liniei frontului român, să vadă trupele române ieșind din tranșee ca să treacă, grămadă, în liniile dușmane. De la cartierul generalului Gerock și de la Marele Cartier austriac telefonul chema mereu frontul, întrebînd după știri. Însuși împăratul Carol al Austriei întrebă, la ora 10 dimineața, de la Baden, dacă armata română a trecut pe frontul german. La Soveja se luaseră mari măsuri pentru primirea și hrana românilor: se tăiaseră sute de boi și de oi, se hotăriseră și locurile de cantonament al trupelor *. Așteptarea a fost zadarnică. De peste front n-a venit decît un strașnic bombardament de artilerie care anunța prăbușirea planului trădător. Decepționat și rușinat Sturdza se înapoie de pe linia frontului, însoțit de privirile nemulțumite și ironice ale tovarășilor săi. Dat în judecată pentru instigație la trădare — embauchage [2] — Crăiniceanu a fost condamnat la moarte. El a fost împușcat în Vinerea Paștilor, în fața Regimentului 25 pe care-l comandase, de către un pluton de soldați din propriul său regiment. Sturdza și Wachmann au fost și ei

---

* Kapri V., *Cazul fostului colonel Alexandru D. Sturdza.*

condamnați la moarte în lipsă și, dacă n-au putut fi executați, au fost înmormîntați de vii sub disprețul cu care popoarele acoperă pe trădători *.

Încercarea criminală a lui Sturdza n-a reușit, mulțumită cinstei și patriotismului simplilor soldați, de care el a voit să se slujească. Ea a avut însă un răsunet mare și a făcut o impresie deprimantă în armată și în populație. Cei doi principali complotiști ocupau în ierarhia socială situații însemnate; ei erau fiii unor demnitari din cei mai înalți ai țării. Oricît de puțin infamant ar fi fost mobilul acțiunii lor, pornit, nu din interes material, ci din tulburare sufletească și din convingere greșită, ea a zdruncinat întrucîtva încrederea pe care țara și armata o puneau în fruntașii lor.

---

* Devenit funcționar la o casă de bancă germană, Sturdza a încercat mai tîrziu să fie primit în gărzile ardelene, spre a se reabilita. I s-a răspuns că, pe pămîntul țării și sub steagul românesc, nu e loc pentru trădători.

NOTE

[1] Dimitrie A. S. Sturdza (1833—1914), autor a numeroase studii și lucrări de istorie, om politic, șef al Partidului Liberal începînd din 1892, prim-ministru al României în anii 1895—1896, 1897—1899, 1901—1904, 1907—1908.

[2] Instigare (la dezertare).

Capitolul II

Ofensiva zădărnicită de la Nămoloasa

Pe fronturile europene

În vederea coordonării acţiunii Aliaţilor pe baza unui program comun pentru anul 1917, Joffre a convocat o conferinţă a comandanţilor armatelor aliate, ori a reprezentanţilor lor, care a avut loc la 15 noiembrie la Chantilly, reşedinţa Marelui Cartier General francez. România a fost reprezentată prin coloneii Rudeanu şi Răşcanu. S-a făcut inventarul forţelor de care dispun aliaţii şi adversarii lor şi s-au trecut în revistă principalele probleme strategice ale conducerii operaţiilor, cu perspectivele lor şi mijloacele de a le executa, precum: ofensiva decisivă de primăvară pe Frontul Occidental, scoaterea din luptă a Bulgariei printr-o ofensivă concordantă plecată de pe fronturile ruso-român şi Salonic, operaţiile de pe fronturile secundare, ajutorul mutual interaliat în caz de atac al duşmanului, întreţinerea efectivelor armatelor sîrbeşti prin înrolarea prizonierilor de rasă sîrbă făcuţi de Rusia şi Italia ş.a. Conferinţa a decis ca în primăvara anului 1917 puterile Înţelegerii să înceapă o ofensivă comună împotriva duşmanului, pe toate fronturile. Nu era vorba de o simultaneitate absolută a atacurilor, ci de o concordanţă astfel reglată, încît să paralizeze pe duşman şi să-l pună în imposibilitate de a-şi slăbi un front, spre a întări pe altul.

Anul 1917 era privit de puterile Înţelegerii ca anul loviturilor decisive. Raportul de forţe între cele două grupări adverse era favorabil Înţelegerii. Antanta dispunea de o mare superioritate numerică: 6 145 batalioane, faţă de 3 921 ale Puterilor Centrale, adică cu 2 200 mai multe. Cu tot dezastrul României, care se datora tocmai lipsei unui plan de ansamblu al operaţiilor militare pe toate fronturile, era evident că balanţa puterilor înclina din ce în ce mai mult în partea Înţelegerii. Inamicul era mult slăbit în urma bătăliilor de pe Somme, Trentino şi mai ales a ofensivei Brusilov care, scoţînd din luptă 800 000 de oameni — din care peste 400 000 definitiv — zdruncinase din temelie puterea armatei austro-ungare. Pentru a umple golurile, germanii au înfiinţat 34 de divizii noi, cu elemente luate de la alte divizii sau din depozite, au încorporat contingentul 1918 şi au chemat contingentul 1919. Austro-Ungaria, de partea ei, nu putuse crea decît patru divizii noi. Toate acestea arătau însă o epuizare a disponibilităţilor, o secătuire a forţelor. O mulţime de alte manifestări indicau oboseala Puterilor Centrale, datorită situaţiei critice a alimentaţiei, privaţiunilor de tot felul, decepţiei cauzate de prelungirea peste toate aşteptările a războiului şi îndoielii asupra rezultatului final. Ele s-au tradus printr-o serie de acte din care cele mai caracteristice au fost: propunerea de pace făcută de împăratul Wilhelm, imediat după ocuparea Bucureştilor, încercările secrete de

pace separată întreprinse de noul împărat al Austriei și disperata dezlănțuire a războiului submarin fără cruțare.

Dimpotrivă, la Înțelegere, situația se prezenta din ce în ce mai favorabil. Anglia își termina pregătirea armatei sale de milioane, iar intrarea în război a Americii aducea Înțelegerii considerabilul aport material și moral al unuia din cele mai mari, mai bogate și mai puternice popoare ale lumii.

De aceea, în așteptarea primăverii cele două grupări adverse se pregătesc cu febrilitate pentru rolurile impuse de împrejurările proprii. Puterile Centrale se organizează peste tot pentru defensivă, își scurtează liniile, își dispun forțele în adîncime, pentru a înlesni intervenția rezervelor în punctele amenințate și privesc cu neliniște de jur împrejur, în așteptarea loviturilor pe care le presimt. În același timp Înțelegerea, trăgînd învățăturile cuvenite din luptele de la Somme și de la Verdun, pune la punct metodele tacticii ofensive. Preceptul lui Pétain, „artileria cucerește, infanteria ocupă" va fi principiul conducător al noii tactici [1]. Planul de atac minuțios studiat, o riguroasă legătură în timp între artilerie și infanterie, legătură în spațiu prin avioane, o perdea de foc care se mișcă înaintea trupelor de atac, iată liniile principale ale bătăliei noi. La metodele noi, oameni noi. Joffre, eroul de la Marna, socotit ca refractar concepțiilor ofensive, primește bastonul de mareșal al Franței și decretul de punere în retragere [2]. Urmașul său este Nivelle [3], eroul de la Verdun, omul inițiativelor îndrăznețe. Și, pe cînd în Marea Nordului, în La Manche [4] și în Atlantic submarinele germane, într-o supremă și nebunească luptă, încearcă să dea lovitura de moarte Antantei, tăindu-i legăturile pe mare [5] și nimicindu-i putințele de aprovizionare, pe uscat, de la o margine la cealaltă a Europei, răsună din ce în ce mai puternic zăngănitul armelor ce se pregătesc pentru ofensiva comună. Dar ofensiva simultană, ce trebuia să se producă în luna martie, n-a mai avut loc. Pe Frontul Oriental, izbucnirea revoluției ruse [6] și lipsa de pregătire a armatei Sarrail, de la Salonic, au împiedicat acțiunea proiectată. Pe frontul francez, Hindenburg operează celebra sa retragere „Alberich", aducîndu-și trupele la 40 km înapoia vechiului front, în puternica poziție Siegfried [7]. Atacul lui Nivelle [8] lovi golul și trebui amînat pentru mai tîrziu.

Ofensiva din Champagne dată în aprilie cu o risipă considerabilă de vieți a fost un eșec simțitor, care aduse căderea lui Nivelle [9] și înlocuirea lui prin Pétain.

Proiectul ofensivei concordante căzuse.

Pregătirea ofensivei ruso-române

Cu toate vicisitudinile politicii rusești, armata rusă de pe frontul român se întărea din ce în ce cu unități noi, pe cînd, în același timp, în zonele de refacere armata română își opera în mod lent, dar sigur, operațiile ei de metamorfoză și regenerare. În deplină colaborare, comandamentele celor două armate pregătesc planurile ofensivei comune care, mai curînd sau mai tîrziu, trebuiau să se dezlănțuiască în cursul acestui an.

La sfîrșitul lunii iunie frontul ruso-român, întins de la Dorna la Marea Neagră, cuprindea trei armate ruse și două armate române, cu un total de 47 divizii de infanterie și 10 divizii de cavalerie. Socotit pe unități mici, frontul ruso-român era alcătuit din 616 batalioane de infanterie, 505 baterii de artilerie și 321 escadroane de cavalerie. Din acest total, zece divizii și o brigadă de infanterie și trei divizii de cavalerie erau române, constituind cele două armate: Armata a II-a — comandant general A. Averescu — care ocupa în

ținutul Vrancei frontul de la Arșița Mocanului (cota 580) pină la Răcoasa, pe o lungime de aproximativ 35 km ; Armata I — comandant general C. Christescu — care ocupa pe malul sting, de răsărit, al Siretului, frontul de la Movilenii de Jos pină la cota 20, un kilometru sud-est de Cringeni, aproximativ 40 km.

Cele două armate române erau intercalate intre cele trei armate rusești. Armata a IX-a rusă se intindea de-a lungul frontierei muntoase a Moldovei de la Dorna pină la Vrancea; Armata a IV-a intre cele două armate române; Armata a VI-a de-a lungul Siretului de jos și al Dunării, de la Crîngeni pină la Mare.

Frontul inamic, pe aceeași intindere, era ocupat de patru armate : Armata Rohr, formată in cea mai mare parte din trupe austro-ungare, se intindea de la Glod (regiunea Dornei) pină la muntele Șandru Mare, lingă Slănic, pe o lungime de 150 km. De aci inainte aripa dreaptă a Armatei Rohr era constituită ca un grup distinct, sub numele de : Armata Gerock, austro-germană, de la Șandru Mare pină la Irești, pe 50 km.

Aceste două armate făceau parte din grupul de armate pe care-l comanda arhiducele Iosif al Austriei. La dreapta Armatei Gerock era Grupul de armate de sub comanda feldmareșalului von Mackensen. De la vest spre est, grupul era format din : Armata a IX-a, fostă Falkenhayn, comandată acum de generalul von Eben, in sectorul Putnei; apoi Grupul Rimnic, sub comanda generalului von Bähr, in sectorul Rimnic; Armata de Dunăre, Kosch, în regiunea Siretului de Jos, pină la vărsarea lui in Dunăre; in sfirșit, Armata Nerezov, bulgaro-turcă, in Dobrogea.

Armata dușmană era alcătuită din 27 divizii de infanterie — din care 12 germane, 10 austro-ungare, două turce, trei bulgare — și 10 divizii de cavalerie — din care opt austro-ungare, una bulgară, o brigadă germană și una de Landsturm formind, in unități mici : 337 batalioane infanterie, 360 de baterii artilerie și 234 escadroane de cavalerie. Din comparația cifrelor se poate vedea că forțele amice prezentau o superioritate evidentă asupra celor dușmane, atit ca număr de luptători, cit și ca material de artilerie. Eram prin urmare stăpini pe unul din principalele elemente de succes. Pregătirea tehnică era de astă dată de asemeni destul de ingrijită și la nivelul aceleia a adversarului. Un element de succes, cel puțin tot atit de important ca pregătirea materială, este insă buna dispoziție sufletească : voința de a lupta a soldatului, hotărirea sa la sacrificiu. Puternică și vrednică de incredere la români, ca era indoielnică la ruși. Efectele revoluției, propaganda pacifistă organizată in rindurile armatei, zdruncinaseră moralul soldatului rus și constituiau o ingrijorătoare problemă pentru conducătorii armatei.

Generalul Vinogradski, inspectorul general al artileriei ruse, face următoarele comentarii : „Dorința adevărului mă face să constat că în această vară 1917, infanteria română era superioară celei ruse. Nimeni n-ar fi putut afirma, înaintea unui atac, că rușii vor porni, ori nu ... Vecinătatea românilor, la un atac dat in comun cu Armata a VI-a rusă, prezintă avantajul de a da rușilor pilda antrenantă a unui atac energic".

Elaborarea planului de ofensivă pe frontul român a trecut prin mai multe faze. În luna martie se vorbea de o ofensivă a Armatei a II-a române cu direcția spre valea Putnei, spre a se ușura frontul Siretului, unde trebuia să aibă loc acțiunea principală.

La sfirșitul lunii aprilie, comandamentul rus a conceput planul unei ofensive în regiunea Dunării și prin Dobrogea, cu direcția spre Brăila. Scopul principal al acestei operații a fost eliberarea Dunării, spre a facilita transporturile trupelor și aprovizionărilor. Marele Cartier General român a intervenit

curind cerind renunțarea la acest plan, care n-avea șanse de succes. El avea inconvenientul că prezenta inamicului un flanc descoperit și se executa cu trupe insuficiente pentru exploatarea succesului. Marele Cartier General român a propus amînarea ofensivei pînă la sfîrșitul reorganizării Armatei I române, care să ia parte la lupte, ceea ce comandamentul rus s-a grăbit să primească. Vizita generalului Prezan la Moghilev, Cartierul General al Stavkăi rusești, a reușit să pună lucrurile la punct.

Un mare consiliu de război ținut la 12 iunie la Marele Cartier General român, la care au luat parte regele, principele Carol, generalii Prezan, Averescu, Christescu, Șcerbacev și Golovin, a hotărît planul definitiv al ofensivei proiectate. Generalul Averescu a făcut expunerea proiectului său, care dădea armatei pe care o comanda rolul principal. Operația de rupere a frontului dușman trebuia să aibă loc în zona muntoasă în punctul de joncțiune a armatelor arhiducelui Iosif și Mackensen, spre a arunca stînga inamică din Transilvania de la Tîrgu Secuiesc spre sud, iar dreapta lui din Muntenia spre Rîmnicu Sărat. Planul generalului Averescu nu a fost admis, Consiliul rămînînd la planul elaborat de comandamentul ruso-român, după care spărtura trebuia căutată în lunca Siretului, în regiunea Nămoloasa, cu direcția Rîmnicu Sărat, spre a arunca flancurile inamicului spre munți și Dunăre.

Trăgînd consecința naturală din stările sufletești ale celor două armate, s-a dat rolul principal Armatei I române. Era o dovadă de încredere pe care conducătorii oștirilor o aveau în destoinicia, bravura și devotamentul armatei renăscute. Rușii n-aveau nici o sforțare deosebită de făcut; afară de Armata a IV-a, care avea să opereze paralel cu românii, celelalte armate ruse n-aveau decît să urmărească înaintarea românilor, menținîndu-și legăturile cu ei.

Liniile principale ale planului ofensivei generale pe frontul ruso-român au fost fixate în chipul următor: Armata a IX-a rusă trebuia să se mărginească la ofensive locale, care să fixeze pe dușman și să nu-i permită a ridica din forțele sale de acolo; se prevedea o ușoară înaintare a aripii stîngi, în legătură cu românii. Armata a II-a română trebuia să atace viguros pe inamic și să-și împingă frontul spre sud, pînă în valea Putnei.

Armata a IV-a rusă trebuia să înainteze, mînă în mînă cu Armata a II-a română, pînă în valea Milcovului cucerind, prin mișcare ocolitoare, Măgura Odobeștilor (cota 1001) și să distrugă forțele inamice din regiunea Focșani.

Armata I română trebuia să dea lovitura principală, rupînd frontul inamic între Podu-Huroaia și Olăneasca în regiunea joasă a Siretului, la sud de Fundeni-Nămoloasa, apoi să înainteze în direcția sud-vest spre Rîmnicu Sărat, spre a cădea în spatele trupelor inamice din regiunea Focșani.

Armata a VI-a rusă avea menirea de a acoperi și a asigura manevra Armatei I române, atacînd sectorul Olăneasca-Latinu, pe Siretul de Jos, pentru a cădea în spatele forțelor inamice din regiunea Brăila. Era deci o ofensivă concepută pe un plan larg și pentru a cărei reușită superioritatea forțelor noastre era un pronostic favorabil. Rămînea ca execuția să fie, prin precizia și vigoarea sa, la înălțimea concepției. Data ofensivei a fost fixată, după amînări, pentru ziua de 22 iulie.

Armata I română

În primele zile ale lui iulie, Armata I română, sfîrșindu-și pregătirile, pornește din zonele de refacere din nordul Moldovei ca să-și ocupe sectorul de luptă pe malul Siretului.

Marșurile trupelor Armatei I s-au făcut în cea mai mare parte pe jos și noaptea spre a nu fi observate de avioanele inamice. Toate drumurile Moldovei,

dintre Siret și Prut, se umplură de coloanele militare române ce mergeau spre miazăzi. Uimiți priveau locuitorii satelor la această armată nouă, bine echipată, plină de voioșie și de avînt, care străbătea satele. Nu mai semăna cu cetele zdrențuite și obosite ce-și tîriiau astă-iarnă descurajarea de-a lungul drumurilor troienite, presărate cu cadavre de oameni și animale și cu sfărîmături de care și de chesoane. Nu semăna nici cu cetele de ruși ce forfoteau, greoi și leneși, într-un du-te-vino, fără nici un rest. Era armata nouă a revanșei și a izbîndei.

Armata I a luat poziție între armatele IV și VI ruse, care și-au scurtat fronturile. Sectorul Armatei I începea de la o linie, care trecea prin cota 46 — un punct pe malul apusean, drept, al Siretului, la 3 km mai sus de Bilieşti — prelungindu-se peste Siret spre nord-est, de-a lungul unei linii ce trecea printre Movilenii de Sus și Movilenii de Jos — Drăgănești — Matca; această linie o despărțea de sectorul Armatei a IV-a ruse. Sectorul se sfîrșea la linia Olăneasca — cota 20, la sud-est de Cringeni — Tudor Vladimirescu, tăind de-a curmezișul marea buclă a Siretului, de la Nămoloasa; această linie o despărțea de sectorul Armatei a VI-a rusă. Lungimea frontului Armatei I era de 40 km.

În partea de nord a sectorului, malul sting, răsăritean, al Siretului, e mai înalt ca cel drept. El începe să descrească, din regiunea vărsării Bîrladului, pentru ca aproape de gura Rîmnicului Sărat să se niveleze aproape cu cel din față. Din acest punct, Siretul face o mare cotitură, în formă de arc, îndreptat înspre nord-est. La punctul inițial al acestei mari cotituri este capul de pod de la Fundeni-Nămoloasa. Înainte de războiul mondial, regiunea fusese organizată ca fortificație defensivă, împotriva unei invazii ruse dinspre nord-est. Războiul mondial, răsturnînd sistemul alianțelor și făcînd din prezumtivul dușman aliatul nostru, iar din prietenul de ieri pe dușman, lucrările de la Fundeni-Nămoloasa își pierduseră cu totul valoarea. Rușii le-au distrus și înlocuit cu alte întăriturî, îndreptate în contra inamicului care venea dinspre sud-vest. Mari și sîngeroase lupte s-au dat în timpul iernii pentru stăpînirea regiunii care, cu podul de șosea dintre Năneşti și Fundeni, e cea mai comodă regiune de trecere peste Siret deoarece, mai în susul apei, malul sting începe să se înalțe și să devie abrupt, iar în josul apei, regiunea devine mlăștinoasă.

De pe urma marilor lupte din decembrie a rezultat că frontul ruso-român, care în sus de gura Rîmnicului urmează malul sting al Siretului, după gura Rîmnicului trece pe malul drept, de sud-est, ținînd pe o distanță de vreo 15 km, coarda arcului pe care-l face Siretul în această regiune. Frontul trecea pe la Podu-Huroaia—Girlești—Crîngeni, pînă la Corbu, unde trecea din nou pe malul sting al Siretului. În această peninsulă a Siretului terenul este inundabil, jos, acoperit cu bălți, mlaștini și stuf. Soldații trebuiau să locuiască chinuiți, printre noroaie și țînțari, săpînd tranșee din care izvora apa. Transportată în această regiune Armata I, căreia i s-a adăugat o divizie rusească, a 80-a, a fost organizată pe două corpuri de armată. Un corp de armată nou creat, al 6-lea, constituit din Divizia a 80-a rusă, Brigada I de călărași și Divizia a 9-a română, a fost așezat în sectorul de nord, de la Movileni pînă la Fundeni, inclusiv. Comanda acestui corp de armată a fost încredințată generalului Eremia Grigorescu, fostul comandant de la Oituz. Acestui corp de armată i s-a încredințat o misiune defensivă; el trebuia să atace forțele dușmane din față, ca să le imobilizeze și să nu permită rezervelor de sector să se deplaseze înspre sud, unde era să se dea atacul decisiv, de străpungere.

Această sarcină era încredințată Corpului III român, constituit din diviziile: 14, la Nămoloasa — Girlești și 13 la Blehani — Crîngeni. În linia a doua era Divizia a 5-a la Hanu Conachi. Corpul III era sub comanda generalului

Iancovescu. Misiunea acestui corp era ofensivă; el trebuia să facă ruptura frontului inamic intre Podu-Huroaia (vărsarea riului Rimnicu Sărat în Siret) şi Olăneasca. Odată această ruptură făcută, Corpul VI trebuia să treacă şi el Siretul, spre a participa la acţiunea ofensivă. În cazul cînd lovitura ar fi reuşit, trebuia să intervină rezerva Armatei I, pentru exploatarea succesului. Ea era constituită din Divizia a 12-a la Cudalbi, brigada de grăniceri la Băleni şi două divizii de roşiori, in spatele armatei.

Trupele Armatei I române constituiau o importantă forţă de 86 batalioane infanterie, 62 escadroane de cavalerie, 104 baterii de artilerie, opt batalioane de pionieri, cinci baterii de 53 mm, nouă baterii de mortiere de tranşee, în total 170 000 de oameni cu 584 de tunuri. Armata mai dispunea de 52 de avioane şi 37 baterii de artilerie grea, mergînd pînă la calibrul 210.

Pentru mai multă prevedere şi siguranţă, s-a mai adus încă de pe frontul Armatei a II-a şi Divizia a 7-a, ca rezervă generală, la dispoziţia comandamentului suprem; divizia a fost cantonată la Ţepu. Comandamentul Armatei I nu fusese încă deplin organizat. În aşteptarea soluţiei definitive fusese detaşat cu conducerea operaţiilor generalul Christescu, sub-şeful Marelui Stat-Major. Comanda corpurilor de armată şi a diviziilor fusese incredinţată celor mai capabili generali, care se distinseseră în campania din anul 1916.

Ţara intreagă îşi pusese increderea in frumoasa armată şi in destoinicii ei comandanţi. Ziua marii ofensive era aşteptată cu nerăbdare; victoria era considerată ca sigură. Dumnezeu, munca noastră şi geniul bun al neamului reuşiseră să săvîrşească minunea de a crea, în cîteva luni, din sfărîmăturile aruncate în Moldova de groaznica furtună din 1916, mîndra armată de astăzi. Minunea se va desăvîrşi. Sub lovitura de măciucă a acestei puternice armate, perfect înarmată, instruită şi încadrată, însufleţită de cel mai înalt patriotism şi îmboldită de ura împotriva cotropitorului, zăgazul duşman se va prăbuşi. Moldova întreagă era în frigurile aşteptării şi speranţei.

Inamicul

În faţa sectorului Armatei I române, frontul inamic era ţinut de trupe din grupul de armate al feldmareşalului Mackensen. De la Bilieşti pînă la Vadu Roşca era Divizia a 216-a germană, care constituia aripa dreaptă a Corpului I de rezervă german, von Morgen. De la Vadu Roşca începea sectorul Grupului Rîmnic (von Bähr), constituit din trei divizii: Divizia a 301-a, formată din o brigadă de infanterie (145) şi trupele descălecate ale Diviziei a 7-a de cavalerie austro-ungară — de la Vadu Roşca pînă la confluenţa riului Leica cu Siretul; Divizia a 109-a germană, de aci pînă la Girleşti, apoi Divizia a 115-a germană, de la Girleşti—Olăneasca—Chioveanu. În dreapta Grupului de Rîmnic începea Armata de Dunăre, generalul Kosch (Generalkommando-52) [10], printr-o divizie mixtă bulgară — a 13-a — formată la 1 ianuarie din elemente luate de la diviziile 1, 3 şi 6; ea cădea în faţa aripii drepte a Armatei a VI-a ruse, pînă la vărsarea Buzăului în Siret.

Inamicul îşi fortificase foarte puternic poziţiile sale. Pe lîngă poziţia principală de apărare, care urma strîns malul drept al Siretului — de care se depărta cu mai mult de 10 km numai în peninsula de la Nămoloasa — el mai avea în construcţie o a doua poziţie, la 6—8 km de cea dintîi, iar între ele, o poziţie intermediară. În regiunea Rimnicu Sărat-Buzău era a treia linie de apărare, de asemenea în lucru. Cele mai puternice linii de apărare erau cele din cotul Siretului; în celelalte sectoare, bariera riului, larg de 100—150 m în mijlociu şi adînc de 1—1,50 m, venea să adauge un obstacol foarte serios. Peste tot

erau linii de tranşee prevăzute cu reţele de sîrmă ghimpată, urmindu-se una in spatele alteia. Satele Năneşti, Girleşti, Chioveanu, Măxineni, erau organizate ca centre de rezistenţă, cu reţele pe patru, şase rinduri şi cu un mare număr de mitraliere in adăposturi betonate. Linia principală de rezistenţă era aci la spatele primei linii şi era foarte puternică ; in spatele ei se găseau adăposturi blindate pentru rezervele de divizie. Mai spre est, satul Voineşti, era de asemenea organizat ca centru de rezistenţă, formind sistem cu lucrările construite pe riul Buzău pe linia Voineşti-Latinu-Gurgueţi-Sihleanu, cu faţa spre vest.

În planul nostru de atac, intiiul obiectiv de atins in sectorul Corpului III de armată era cucerirea primei linii inamice pe un front de 6 km, de la Podu-Huroaia la Cringeni. Al doilea obiectiv era linia intermediară Măicăneşti-Olăneasca, la 3 km adincime. Al treilea obiectiv era a doua linie inamică : Rimniceni-Gulianca, la 5—6 km adincime.

Din comparaţia forţelor rezultă o necontestată superioritate a forţelor noastre asupra celor ale adversarului. Densitatea trupelor noastre era de o divizie pentru fiecare 5 km, pe cind la duşman era o divizie la 9 km. Întemeiaţi pe această superioritate şi pe vigoarea atacului nostru, pregătit cu o deosebită minuţiozitate pină in cele mai mici detalii, socoteam străpungerea frontului duşman ca sigură. Comandamentul nostru trebuia însă să conteze şi pe o eventualitate, pe care o sugerau constatările celor ce se petreceau in rindurile armatei ruseşti. În cazul cind trupele Armatei a 6-a ruse, care trebuia să acopere manevra Armatei I română, n-ar fi mers, atunci românii trebuiau să se oprească şi să se intărească pe poziţiile cucerite. Dacă însă ruşii mergeau, ceea ce părea mai probabil, ofensiva ar fi continuat.

Cu tot optimismul prevederilor noastre, o imprejurare pe care comandamentul ruso-român nu putea s-o cunoască trebuia să tulbure execuţia punctuală a planului ofensivei. Duşmanul plănuise, la rindul lui, să treacă la ofensivă impotriva noastră, şi punctul ales pentru incercarea lui de străpungere era tocmai regiunea Fundeni-Nămoloasa, exact acolo unde voiam şi noi să dăm lovitura. Se pusese la dispoziţia generalului von Morgen, căruia-i fusese incredinţată conducerea ofensivei, diviziile 109, 115, 216, 76 şi Divizia a 13-a bulgară. Ofensiva făcea parte din ansamblul operaţiilor proiectate pe Frontul Oriental, pentru a scoate din luptă armata ruso-română şi a putea transporta apoi trupele disponibile pe frontul vestic. În vederea acestei operaţii, trupele germane incep a se concentra in primele zile ale lunii iulie şi a-şi face pregătirile de atac, in acelaşi timp cu ale noastre.

Ofensiva noastră era aşadar să lovească nu un sector calm, cu trupe dispuse rar, pentru simpla menţinere a liniei frontului impotriva bombardamentului zilnic şi a atacurilor de patrule, ci o masă de trupe, concentrată ca insăşi pentru o puternică acţiune ofensivă.

În ajunul bătăliei

A doua decadă a lunii iulie a fost trăită cu deosebită incordare pe amîndouă frontu-rile adverse. Începutul acţiunii noastre, de două ori aminat din cauza preparativelor neterminate, a fost fixat definitiv pentru ziua de 22 iulie. În aşteptarea clipei supreme, cei doi adversari îşi măreau vigilenţa, îşi indeseau incercările de a surprinde pe duşman şi a afla pregătirile pe care le făcea. Aviatorii zburau necontenit pe deasupra poziţiilor adverse spre a lua fotografii, tunurile pipăiau mereu terenul, patrule puternice dădeau iureşuri in liniile duşmane, spre a captura prizonieri. Atacuri violente cu artilerie şi cu gaze toxice a dat duşmanul, în special în sectoarele diviziilor 14 şi 13, care

ne-au costat victime și prizonieri. La 15 iulie, gara Tecuci a fost bombardată de inamic și a fost distrusă, cu toate instalațiile ei. Un mare depozit de subzistență și un mare spital al armatei, instalate lingă gară, au fost distruse de bombardament și de incendiu. În gară erau două trenuri complete cu muniții, care de asemenea au fost incendiate; exploziile muniților au impiedicat orice lucrări de salvare. Gara Ivești a fost și ea bombardată, distrugîndu-se și acolo un depozit de subzistență și un spital condus de o echipă chirurgicală franceză; tot așa gara Hanu Conachi.

Momentul hotăritor se apropie. Ofițerii ruși citesc soldaților lor ordinul de zi al generalisimului Brusilov, care le prezintă ofensiva apropiată ca pornită din voința poporului rus. În „armata revoluționară rusă", crede necesar să stăruiască Brusilov, nu trebuie să existe lași și trădători. „În timpul de față, orice discuții sau indoieli asupra acestui atit de important eveniment și atit de necesar pentru salvarea libertății și onoarei Rusiei, nu numai că nu sînt potrivite, dar sînt chiar criminale". Totuși, generalisimul se simte obligat, față de spiritul ce domnea în armata rusă, să explice el însuși rostul acțiunii, împrumutînd formulele revoluționare curente și tălmăcindu-le: „Poporul rus nici nu a dorit, nici nu dorește vărsare de sînge în zadar, căci nu a început el acest lung război, ba, sus și tare a declarat: pace fără avut străin, fără contribuții bănești și să se lase libertate tuturor popoarelor să-și determine singure soarta lor. Dușmanul nu s-a învoit însă cu asemenea legămînt și ne-a propus să trădăm pe aliații noștri și să încheiem o pace separată și plină de rușine".

Soldaților români, regele țării n-are nevoie să le dea justificări și motivări prea multe. Un ordin de zi scurt, și care să meargă la inimă, căci din inimă a ieșit. Nu era nevoie nici de imbărbătare; soldații români așteptau, plini de nerăbdare, numai gestul care să dea semnalul aruncării asupra dușmanului urît.

Marea luptă de artilerie

În dimineața zilei de 20 iulie, avioanele și baloanele captive, diriguitoare ale tirului, erau la posturile lor în aer, iar observatorii terești la locurile lor de pîndă, cu dibăcie ascunse de vederea dușmanului. Artileria noastră a început tragerile de regulare a tirului asupra pozițiilor inamice. Ea a continuat și în zilele de 21 și 22 iulie. În noaptea de 22 spre 23 iulie s-au aruncat 800 kg de explozive asupra cantonamentelor dușmane din Domnița și Racoviță.

La 23 iulie dimineața, pe toată linia frontului Armatei I aproape șase sute de guri de tun trimiteau dușmanului, în liniile sale, salutul zgomotos al armatei române, reintrate în luptă după șase luni de tăcere. Pregătirea artileristică propriu-zisă începuse. Ea este formidabilă ca putere și, prin tirul ei precis, de o înspăimîntătoare eficacitate. Trei zile, 23, 24 și 25 iulie, a ținut ingrozitorul bombardament, în care timp s-au aruncat asupra inamicului 170 000 de proiectile, adică 220 de vagoane, cuprinzînd 2 200 tone de muniții. A fost cea mai mare acțiune de artilerie de pe frontul nostru. Toată lunca Siretului este acoperită de nori de fum negru, galben-roșcat și virtejuri de țărînă se ridică în locurile exploziilor. Pămîntul se cutremură de mulțimea neîntreruptă a exploziilor. Nu se mai aude nimic altceva decît o huruitură continuă. Noaptea, intensitatea bombardamentului slăbește puțin, spre a reîncepe, parcă mai violent, a doua zi dimineața. Efectele bombardării erau vizibile chiar din pozițiile noastre: rețelele săriseră în aer pe anumite porțiuni, tranșeele și șanțurile de comunicație mai importante erau răsturnate, primele linii inamice nu mai erau de locuit. Satele din spatele poziției întîia erau ruine

fumegătoare. Artileria dușmană a reacționat la început cu violență; apoi acțiunea ei s-a mai domolit; ea ne-a pricinuit o pagubă de 72 morți și 260 de răniți. În timpul acestor zile, trupele noastre au dat și numeroase atacuri false, spre a induce în eroare pe dușman asupra adevăratelor noastre intenții și pentru a afla locurile tunurilor și mitralierelor dușmane, precum și a spărturilor făcute în linia de întărituri.

Asaltul infanteriei fusese fixat, la început, pentru ziua de 25 iulie, ora 5 dimineața, pe tot frontul armatelor IV și VI ruse și I română. Pentru eventualitatea cînd bombardamentul ar fi putut fi împiedicat de timpul nefavorabil, s-a lăsat comandanților libertatea să aprecieze care e momentul cel mai oportun și să fixeze ei înșiși, prin înțelegere între dînșii, momentul începerii atacului, fie că el se va face simultan, pentru tustrele armatele deodată, fie că se va face succesiv, în raport cu rezultatele acțiunii de artilerie. Astfel, începutul atacului a fost hotărît pentru dimineața zilei de 26 iulie. În tranșee, pînă în prima linie, principele moștenitor al tronului României e în mijlocul soldaților și prezența lui îi înflăcărează și mai mult. Mîine vor face minuni.

Oprirea bătăliei

În după-amiaza zilei de 25 iulie, pe cînd ofițerii și trupa se găseau în cea mai înaltă dispoziție sufletească, în așteptarea mult doritei zile a asaltului, comandamentul Armatei I române primește copiile telegramelor adresate de generalul Șcerbacev armatelor ruse de pe frontul român. Armatei a VI-a, care trebuia să coopereze cu Armata I română la atac, i se telegrafiase: „Conform ordinului Guvernului Provizoriu, trebuie oprită temporar pregătirea de artilerie, pînă la noi ordine".

Scurt timp în urmă, se telegrafiază din nou celor trei armate rusești: „În urma modificărilor de situație, Guvernul Provizoriu a ordonat a se opri temporar ofensiva. Trupele se vor fortifica pe pozițiile ce vor părea cele mai favorabile. Ordinele de detaliu se vor transmite ulterior".

Iar comandantul suprem român e nevoit să dea, la rîndul său, celor două armate române de pe front, ordinul nr. 34, care începea cu cuvintele: „Cu tot succesul obținut — era vorba de succesul obținut de Armata a II-a în ofensiva de la Mărăști — continuarea operațiilor pe frontul nostru nu mai este posibilă din cauza situațiunii generale pe Frontul Oriental" etc. Lovitura morală primită de armata noastră a fost grozavă. În șirul lung de decepții cu care ne învățase războiul, a fost desigur una din cele mai mari. Cu atît mai mult, cu cît nu se producea prin pierderea unei bătălii date, ci prin renunțarea la o victorie așteptată cu siguranță. Izbînda de la Mărăști ne întărea în buna opinie ce ne făcusem despre înalta valoare cîștigată de noua noastră armată. Și acum, în momentul cînd totul era gata, cînd ofensiva începuse să se dezlănțuiască, cînd soldatul român vibra de entuziasm, mîna rusului a împins la o parte degetul ce începuse a apăsa pe trăgaci. Desigur că gestul rusesc își avea explicația. Frontul român era articulat în marele front rus, ce se întindea de la Marea Baltică la Marea Neagră, și deci era influențat de evenimentele mari ce se petreceau pe acest front. Ofensiva lui Kerenski, după cîteva succese inițiale, se oprise pe loc [11]. Soldatul revoluționar rus nu mai voia să se bată și discursurile lui Kerenski nu puteau înlocui, în sufletul fostului mujic, nici devotamentul pentru țar, care dispăruse, nici sentimentul patriotic, care n-avea de unde să se nască. Și aceasta cînd, la 19 iulie armatele germano-austro-ungare, în deplină cunoștință de lipsa totală de suflet a acestui corp greoi și inert, au dezlănțuit contraofensiva.

La 25 iulie austro-germanii, urmărind trupele ruseşti ce fugeau demoralizate, indisciplinate, fără să tragă un foc, au ocupat Tarnopol. Era a doua zi după izbînda armatei române de la Mărăşti şi în preziua atacului de la Nămoloasa.

Întreg frontul armatei ruse din Galiţia şi Bucovina era zdruncinat, ameninţat cu prăbuşirea. Din cauza vecinătăţii imediate a catastrofei, nordul Moldovei era grav ameninţat. Frontul român era expus să fie intors pe la nord şi atacat in flanc şi in spate.

La Iaşi, consternarea era imensă. De la sud sosea ecoul fanfarelor de biruinţă ale armatei române reinviate, iar de la nord ameninţa catastrofa. Autorităţile începură să ia măsuri de evacuare in Rusia de sud. La Petrograd, Kerenski, dezmeticit din visurile in care-l cufundase propria lui vorbărie goală, fu tirît şi el de valurile debandadei soldaţilor săi şi dădu ordinul de incetare a oricărei acţiuni ofensive.

Astfel fu înăbuşită, mai-nainte de a se naşte, ofensiva Armatei a II-a de la Nămoloasa. De pe urma ei a rămas numai amintirea celei mai mari acţiuni de artilerie pe care a săvirşit-o armata noastră, sentimentul de amărăciune pentru atita zbucium, irosit degeaba, şi a părerilor de rău pentru renunţarea la o victorie, pe care o socoteam sigură şi strălucită.

De partea lor, germanii renunţară şi ei la ofensiva ce pregăteau impotriva noastră in acelaşi loc. Ruptura frontului german la Mărăşti, cu ameninţarea flancului Armatei a IX-a germane, sili comandamentul german să trimită grabnic intr-acolo ajutoare din trupele destinate ofensivei. Astfel, prin aceeaşi coincidenţă, care făcuse ca ambele armate adverse să conceapă ofensiva in acelaşi punct, se făcu, pentru motive deosebite, şi renunţarea la ea. Furtuna, care umpluse cîteva zile lunca Siretului de răsunetul celui mai cumplit bombardament, se domoli şi stinse in obişnuitul schimb de focuri al războiului de poziţie. Ea se menţinu cîtva timp slăbită la apus, spre dealurile Vrancei, pentru ca peste puţin timp să se dezlănţuiască din nou, năprasnică şi furioasă, de la Mărăşeşti pînă la Oituz [12].

NOTE

[1] Henri Philippe Pétain (1856—1951), general şi mareşal al Franţei (1918), unul dintre principalii comandanţi ai apărării Verdunului. Din 1917 Pétain a îndeplinit funcţia de şef al Marelui Stat-Major general francez. El a fost partizanul „industrializării" războiului. Elementele fundamentale ale strategiei sale devin tunurile, tancurile şi avioanele. Într-o singură zi — 20 iunie 1917 — generalul Pétain a comandat industriei pentru luna aprilie 1918 nu mai puţin de 3 500 de tancuri.

[2] Punerea în retragere a generalului Joffre din funcţia de comandant suprem al armatei franceze — şef al Marelui Stat-Major general — a avut loc înspre sfîrşitul anului 1916.

[3] R. G. Nivelle (1856—1924), general, i-a succedat la conducerea armatei franceze generalului Joffre, îndeplinind această funcţie numai pînă în aprilie 1917.

[4] Canalul Mînecii.

[5] Vezi M. N. Popa, *Primul război mondial 1914—1918*, capitolul V — *Războiul economic şi războiul maritim* — p. 310—341. Calea pentru realizarea izolării şi învingerii Marii Britanii a fost contrablocada executată de germani cu ajutorul submarinelor şi scufundarea fără restricţii a navelor Antantei şi ale ţărilor neutre. De pildă, în februarie 1917 submarinele germane au scufundat 310 868 tone (nave britanice) şi în total 532 000 tone (nave aliate şi neutre), iar în aprilie 1917, 526 474 tone şi, respectiv 869 000 tone (total).

[6] Revoluția burghezo-democratică rusă din februarie-martie 1917.

[7] La 21—25 februarie și 12—13 martie 1917.

[8] Ofensiva dezastruoasă inițiată și condusă pe Frontul de vest de generalul G. Nivelle a avut loc în aprilie 1917. Pierderile franco-britanice au fost foarte mari. Eșecul a antrenat demoralizarea masivă a trupelor franceze și, adesea, refuzul acestora de a mai lupta.

[9] G. Nivelle a fost demis din funcția de șef al Marelui Stat-Major general francez și înlocuit prin generalul Pétain la 28 aprilie 1917.

[10] „Comandament general".

[11] Ofensiva rusă pe Frontul Oriental, inițiată de Kerenski, a fost declanșată la 1 iulie 1917 (în Galiția și Volinia). După ce au ocupat teritorii în Galiția (Halici, la 10 iulie), rușii au fost opriți în înaintarea lor (la 15 iulie).

[12] Ca surse de informație suplimentare, vezi Radu Bălăescu, *Ofensiva de la Nămoloasa. Bătălia de la Mărăști*, Sibiu, 1928.

Capitolul III

Bătălia de la Mărăşti [1]
(22 iulie — 1 august)

Ţinutul Vrancei

Străvechiul ţinut al Vrancei, închis ca o cetate între munţi şi dealuri, lăcaş şi simbol al libertăţii şi independenţei româneşti, a fost sortit de nedesluşitele legi ale firii să fie locul unde românul, odihnit, să-şi adune din nou puterile şi să se arunce, cu mînia în suflet şi cu pumnul oţelit, asupra duşmanului care-i necinstise ţara. Pe pămîntul şi în istoria românească, Vrancea ţine un loc deosebit. O surpătură mare de pămînt — depresiunea subcarpatică a geografilor — se întinde cu direcţie nord-sud, străjuită dinspre apus de Carpaţii Vrancei, cu creste şi vîrfuri pînă la 1 400 m, foarte pădurоşi, care o despart de şesul secuilor. Spre răsărit, un alt şir de înălţimi, ceva mai scunzi (Răchitaşu : 923 m, Măgura Odobeştilor : 1 001 m), tot aşa de pădurоşi, o despart de şesul Siretului. În marea surpătură, apele care spală, rod şi brăzdează dealurile, se adună în două văi mai mari : Şuşiţa spre miazănoapte şi Putna mai spre miazăzi. Sînt singurele porţi de intrare în cetatea vrînceană, cea dintîi ocolind pe la nord ca o cingătoare stîlpii Răchitaşilor, cea de-a doua deschizîndu-şi intrare largă între Răchitaşu şi Măgura Odobeştilor. În mijlocul depresiunii şi pe coastele dealurilor sînt semănate satele răzeşilor vrînceni, care au păstrat cu dîrzenie stăpînirea neclintită a pămîntului lor, aşa cum le-a rămas de la strămoşii lor daci. Nici domnitorii Munteniei, nici aceia ai Moldovei, care rînd pe rînd şi-au întins stăpînirea nominală peste munţii, dealurile şi codrii Vrancei, n-au cutezat să se atingă de drepturile vrîncenilor şi ale cnejilor lor. Dimitrie Cantemir aminteşte despre „republica Vrancei", care se conducea după legea ei nescrisă : obiceiul munţilor, pe care Ştefan cel Mare, el însuşi vrîncean, l-a respectat şi întărit. Geloşi de privilegiile lor, vrîncenii nu ascultau de vornicii domneşti, întrucît şi aceştia se supuneau datinelor lor străbune. Ceea ce n-a făcut atotputernicia domnească în timpurile vechi, a început să facă lăcomia după cîştig a exploatatorilor moderni. Linii ferate s-au întins de-a lungul văilor şi pe povîrnişurile munţilor, bogăţia pădurilor seculare se cară mereu la vale şi în urmă rămîn dealurile goale, care se năruie şi se pustiesc. Dar pîrjolu distrugerii n-a schimbat sufletul vrînceanului ; el a rămas omul de munte, închis în plaiurile lui străvechi, cîntîndu-şi doinele, zicîndu-şi poveştile, creator al Mioriţei, păstrîndu-şi peste veacuri şi portul său dacic şi sufletul său mîndru şi independent.

Invazia duşmană muşcase din munţii şi dealurile Vrancei, dar valul cotropitor se oprise, sfîrşit de putere, de-a curmezişul lor. Şase luni, bariera ferecată a fost păzită cu sfinţenie de ostaşii noştri. Iar acum, cînd ceasul cel

mare sunase, aci, în ținutul vrîncenilor mîndri, pe pămîntul în care marele Ștefan s-a născut și a crescut, se va dezlănțui furtuna care va trebui să spulbere pe năvălitor.

Frontul de luptă

Linia pe care se oprise Armata a II-a română și pe care se menținea de șase luni, avea o direcție generală nord-vest — sud-est, urmînd înălțimile platoului cuprins între rîurile Zăbrăuț și Șușița și paralel cu cursul lor. La aripa noastră dreaptă, linia frontului se continua spre nord-vest cu aceeași direcție, înspre Măgura Cașinului, depărtîndu-se de valea Șușiței care, scăpînd de împingerea masivului Răchitașului, descria un arc de cerc spre sud-vest, pentru a-și căuta izvoarele în bariera muntoasă de apus a Vrancei. La aripa noastră stîngă, frontul atingea la Răcoasa apa Șușiței, pentru a se continua apoi, dincolo de ea — de astă dată păzit de soldați ruși — pe malul de nord al apei Putnei, înspre Siret. Atît în spatele, cît și în fața liniei frontului de luptă, terenul formează o serie de creste, aproape paralele, cu aceeași direcție generală, nord-vest — sud-est, tăiate pe văi mici, cu pante repezi, acoperite în mare parte cu păduri. Toate aceste văi sînt străbătute de numeroase șosele sau drumuri, mai mult sau mai puțin importante; cele mai multe, prin poziția lor, ferite de vedere. Linii ferate înguste se întind în lungul văilor Putnei și Șușiței. Pe alocuri sînt funiculare pentru explcatări forestiere.

Relieful regiunii, foarte accidentat, nu era prin urmare propriu pentru dezvoltarea unor operații în stil mare, ci numai pentru acțiuni locale. Numeroasele accidente de teren și pădurile dese înlesneau atacurile, mascînd mișcările trupelor, dar tot așa de ușor înlesneau organizarea de noi poziții de apărare în spatele celor pierdute.

La cele două extremități ale frontului Armatei a II-a, Măgura Cașinului (cota 1 167) și dealul Momîia (cota 632) în fața Răcoasei, înalte, ripoase, dominînd terenul din jurul lor pînă la mari depărtări, erau cele mai bune puncte de sprijin și de observație ale inamicului. Între ele, pozițiile dușmane, instalate pe creste de dealuri, cu drumuri de comunicație defilate în spatele lor, dominau peste tot pozițiile românești din față. Cele mai importante din pozițiile dușmane intermediare erau: dealul Încărcătoarea (cota 711) și platoul Mărășților cu o serie de înălțimi descrescînde (cotele 670, 630, 575, 533, 536, 500, 411). Ele constituiau un ansamblu perfect de observatoare pentru informații, cu vederi întinse, oferind recunoașteri, adică putința de a stabili situația țintelor de tragere prin vizări de la două observatoare. Aproape de extremitatea sud-estică a platoului, la cota 500, era satul Mărăști care, așezat în centrul tactic al teatrului de operații, a dat numele său bătăliei.

Inamicul organizase puternic frontul său cu lucrări de apărare. Toate înălțimile, ce se succedau de-a lungul crestei, erau transformate în centre de rezistență, în care erau concentrate tot felul de arme de apărare.

Un centru era organizat ca un uvragiu închis, în care se găseau tranșee pentru trăgători pe mai multe rînduri, unele adînci pînă la doi metri, estrade pentru grenadieri, adăposturi betonate pentru mitraliere — izolate sau în cuiburi — platforme pentru mortiere de tranșee și bombardiere, observatoare înzestrate cu periscoape, firide pentru muniții și grenade, șanțuri de circulație ale apărătorilor, lăcașe pentru tiruri de flancare, obstacole ca rețele de sîrmă pe mai multe rînduri și abatize. Totul era studiat astfel ca, cu minimum de personal, să se poată obține maximum de efect. Tranșeele erau descoperite, dar în

apropierea lor erau adăposturi subterane spațioase, în care oamenii și mitralierele stăteau ascunși în timpul tragerii artileriei. Aceste centre de rezistență, adevărate reduituri, fiind așezate în punctele proeminente ale crestei și pe înălțimi dominante cu pante ripoase, constituiau tăria pozițiunilor dușmane. Flancările lor erau bine studiate, înlesnind tiruri încrucișate, iar apropierea năvălitorului era foarte grea, atît din cauza terenului ripos, cît și a mulțimii și puterii mijloacelor de apărare grămădite în centre. Centrele erau legate prin linii de tranșee, protejate de rețele de sîrmă ghimpată.

Tot frontul dușman, între Măgura Cașinului și Momîia, era împărțit în trei sectoare:

a) Sectorul Cașin, de la Arșița Mocanului pînă la Haloșu Mic, avea o întindere de 7 km, pe care erau patru centre de rezistență, unite printr-o linie continuă de tranșee, înapoia căreia se mai găsea încă o linie. Sectorul era ocupat de Brigada a 8-a de munte, care aparținea Diviziei a 71-a de honvezi. Dezertori fugiți de pe frontul dușman povesteau că trupele brigăzii erau amestecate ca origine și că, din cauza dezertărilor, se introdusese un regim foarte sever.
b) Sectorul Fundu Lărgutei, de la Haloșu Mic pînă la dealul Drăganu (cota 603), pe lungime de 7 km, era prevăzut cu trei centre de rezistență, legate cu linii continue de apărare. Era ocupat de trupele Diviziei I de cavalerie austro-ungară descălecată, sub comanda feldmareșalului austriac Ruiz von Roxas. Era sectorul cel mai slab ca organizație și mai ales ca trupe, deoarece era așezat într-o regiune inaccesibilă și apărat de povîrnișuri ripoase și de păduri.
c) Sectorul Șușiței, cel mai lung și mai important, ținea de la cota 603 pînă la Șușița, pe 16 km lungime. Era foarte bine organizat, prevăzut cu un lanț de centre de rezistență numeroase și puternice. De la Încărcătoarea pînă la cota 536, centrele nu erau legate între ele, fiind foarte apropiate: inamicul profitase de contrapanta care era repede spre Dracea Mare și construise acolo un drum de legătură în spatele crestei principale. Pe porțiunea cota 536 — satul Mărăști, linia era iarăși continuă, cu patru mari centre de rezistență, printre care satul Mărăști însuși era organizat ca un puternic centru. La extremitatea de sud-est a sectorului, cota 421 — dealul Mănăstioara — era de asemeni puternic întărită. Sectorul era apărat de Divizia a 218-a germană, comandant general von Nostritz, întărită cu două regimente de la diviziile 117 și 225 germane și cu un batalion din Regimentul 305 de honvezi, ceea ce-i ridica efectivul la un total de 16 batalioane. La spatele poziției austro-germane se găsea o a doua poziție de apărare, la depărtare de 1—2 km de cea dintîi, dar necontinuă; o a treia poziție era organizată pe malul sudic al Șușiței. În total, frontul dușman era apărat — la începutul bătăliei — de 21 de batalioane infanterie, șase regimente de cavalerie descălecată și 30 de baterii de artilerie. El făcea parte din Armata Gerock, care constituia aripa dreaptă a Armatei Rohr, din munții Moldovei, aceasta însăși luînd parte la alcătuirea grupului de armate a arhiducelui Iosif. Diviziile 1 de cavalerie și 218 infanterie formau împreună un grup, comandat de feldmareșalul Ruiz, comandantul diviziei de cavalerie.

Considerată în ansamblul ei, apărarea dușmanului se reducea la linia de centre, foarte puternică, dar fiind lipsită de adîncime — ușor de străpuns. Ea realiza o însemnată economie de forțe, cu care dușmanul a reușit să împiedice acțiunile locale. Era însă insuficientă împotriva unui atac în stil mare, atît din cauza lipsei unei organizări de apărare în adîncime, cît și din cauza lipsei de rezerve, care să mărească capacitatea de rezistență a liniei principale. Întăririle importante aduse de dușman în cursul bătăliei nu mai puteau restabili o situație compromisă de la început.

Planul bătăliei şi repartizarea forţelor române

La 14 iulie, ultimele preparative ale Armatei a II-a erau sfîrşite. Toate unităţile erau la postul de luptă; toată lumea era cuprinsă de neră bdare şi neastîmpărul ce umple sufletele in ajunul marilor evenimente. Rareori o armată s-a găsit intr-o înălţare sufletească mai mare ca Armata a II-a română in preajma bătăliei de la Mărăşti.

Armata a II-a era organic compusă din şase divizii; două din ele însă, diviziile 7 şi 12, fuseseră luate de la armată şi trimise peste Siret, spre a constitui rezerva Armatei I în ofensiva proiectată la Năməloasa. Cele patru divizii rămase au fost grupate in două corpuri de armată: Corpul IV, sub comanda generalului Văleanu, constituit din diviziile 8 şi 6, şi Corpul I, sub comanda generalului Arthur Văitoianu, compus din diviziile 3 şi 1.

Planul bătăliei şi gruparea forţelor în vederea executării lui au fost fixate în chipul următor. Frontul de luptă a fost împărţit în două sectoare: la dreapta, aripa de vest, era sectorul defensiv sau demonstrativ, iar la stînga, spre est, era sectorul ofensiv. Sectorul defensiv ţinea de la Arşiţa Mocanului (Poiana Feleguş), unde se lega cu ruşii, pînă la Poiana Încărcătoarea (cota 711) şi era ocupat de trupele Diviziei a 8-a şi de o brigadă din Divizia a 6-a. Rolul trupelor din acest sector era ca, deocamdată, prin atacuri locale să fixeze pe inamic pe poziţiile lui şi să nu-i permită în nici un chip să intervină, ca să tulbure desfăşurarea acţiunii principale ce se făcea la stînga.

Sectorul ofensiv ţinea de la Încărcătoarea pînă la marginea de vest a satului Răcoasa, unde se lega cu Corpul VIII rus. Frontul era ţinut, de la dreapta la stînga, de o brigadă din Divizia a 6-a şi de Divizia a 3-a, aceasta din urmă întărită cu artileria Diviziei 1 şi cu două regimente de infanterie de la această divizie. Restul Diviziei 1, împreună cu Brigada a 2-a de călăraşi, constituia rezerva armatei, dispusă pe a doua linie, în spatele Diviziei a 3-a. Trupele acestui sector aveau misiunea principală ca, printr-un atac violent, să străpungă frontul duşman între Încărcătoarea şi Mărăşti. Această acţiune mergea mînă în mînă cu acţiunea ofensivă a Corpului VIII rus din stînga care, la rîndul lui, trebuia să atace şi să cucerească Momiia.

Terenul de operaţie al sectorului de atac are un relief foarte accidentat şi cu totul dezavantajos pentru atacator. Nodul orografic al regiunii il formează Poiana Încărcătoarea, la altitudinea de 711 m. De la această înălţime pornesc spre sud-est două coame aproape paralele, despărţite printr-o vale adîncă, prin care curge pîrîul Limpejoara. Creasta care mărgineşte spre vest (dreapta) valea Limpejoarei poartă, în prima ei parte, numele de dealul Fintina Puturoasă, apoi se continuă cu dealul Mărăştilor, a cărui creastă e jalonată de seria de înălţimi, transformate de germani în centre de rezistenţă. La spatele crestei Mărăştilor sînt alte şiruri de dealuri cu aceeaşi orientare: dealul Teiuşului, despărţit de dealul Mărăştilor prin valea Dracea Mare, apoi dealurile Cotu Roşca şi Dealu Mare, ale căror pante coboară în culoarul format de valea Şuşiţei; dealurile sînt despărţite unele de altele prin văi adînci şi păduroase. Celălalt şir de dealuri, ce mărgineşte spre est (stînga) valea Limpejoarei, poartă succesiv numele de: dealul Drăgoteştilor, dealul Virlanului, dealul Albei; pe crestele acestor dealuri erau poziţiile trupelor române. Ele sînt mai scunde decît dealul Mărăştilor, din faţa lor, cu 50—100 m înălţime; din această cauză, poziţiile inamice, atît de infanterie cît şi de artilerie, dominau pe cele româneşti şi aveau un cîmp de observaţie şi de tragere mult mai avantajos. Atacarea şi forţarea liniei inamice era foarte grea. Malul dealului Mărăştilor, dinspre valea Limpejoarei, era ripos, în unele părţi abrupt,

ridicîndu-și creasta la 40—100 m deasupra văii. A escalada prin forță aceste înălțimi ripoase, sub focul încrucișat al redutelor ce flancau toate scobiturile malului, părea o întreprindere riscantă și condamnată la o nereușită sîngeroasă. Cel puțin așa o considerau germanii, care se socoteau liniștiți din această parte. Și totuși, studiind frontul pozițiilor dușmane, comandantul român a descoperit tocmai aici partea vulnerabilă a acestei formidabile cuirase, și de aceea a hotărît a da în acest sector atacul de străpungere. Conducerea operațiilor acestui atac a fost încredințată generalului Mărgineanu, comandantul Diviziei a 3-a; el se va arăta la înălțimea rolului cu care fusese însărcinat.

Odată străpungerea făcută, trupele diviziilor 6 și 3 trebuiau să înainteze peste dealuri, pe o adîncime de aproximativ 10 km și să ocupe linia Cîmpuri — Vizantea Mănăstirească — Găuri, legîndu-se la dreapta, la punctul Încărcătoarea, cu trupele sectorului defensiv, iar la stînga ținînd legătura cu rușii. Noua linie atinsă trebuia organizată ca o bază pentru dezvoltarea ulterioară a ofensivei, transportîndu-se și artileria în poziții noi, în spatele ei. Prin introducerea rezervelor în linia de luptă și prin intrarea trupelor din sectorul demonstrativ în acțiunea ofensivă, spărtura făcută în frontul inamic urma să se lărgească și dușmanul să fie împins spre șirul de înălțimi ce străjuiesc la apus ținutul Vrancei: vîrful Războiului, dealul Slatina; spre sud, pe Răchitașu; spre sud-est, pe Valea Sării, în legătură cu înaintarea rușilor. În cazul cînd succesul acestor prime operații o va îngădui, se vor continua operațiile pentru a împinge frontul pe dealurile din stînga Lepșei și a Putnei, pînă în Valea Sării.

Pentru realizarea misiunilor ce li se încredințase, forțele grupate în cele două sectoare ne asigurau o superioritate indiscutabilă asupra dușmanului. Sectorul defensiv avea, pe o lungime de front de 22 km: 20 batalioane de infanterie și 11 și jumătate baterii de artilerie, iar sectorul ofensiv prezenta, pe un front de 13 km, un număr de 36 de batalioane de infanterie, trei regimente de călărași și 45,5 baterii de artilerie — cuprinzînd în aceste cifre și toate rezervele. Cel mai mare calibru al artileriei era de 152,4, al tunurilor din două divizioane rusești, puse la dispoziția Armatei a II-a; aceasta mai dispunea și de trei escadrile de avioane a cîte șapte aparate fiecare. Acțiunea ofensivă română trebuia să meargă mînă în mînă cu acțiunea ofensivă dusă de Armata a IV-a rusă, în prelungirea aripei noastre stîngi. Aripa dreaptă a acestei armate era formată din Corpul VIII rus constituit, de la vest la est, din: Divizia a 15-a, în contact imediat cu Divizia a 3-a română, după care urmau diviziile 14 și 13 de trăgători din Turkestan. O divizie rusească era mult mai slabă ca una românească în ce privește efectivul; afară de aceasta, stările revoluționare rețineau în spatele armatei o sumă de oameni în tot felul de comitete, așa încît un corp de armată rus nu întrecea cu prea mult efectivul unei divizii române. În fața diviziilor 15 și 14 rusă se găsea, pe frontul dușman, numai Regimentul 256 din Divizia a 218-a germană, constituind flancul drept al Armatei Gerock, de la care începea apoi frontul Armatei Gallwitz, aripa stîngă a grupului de armate comandate de mareșalul Mackensen.

Misiunea Corpului VIII rus era să ia ofensiva odată cu Armata a II-a română, să cucerească Momîia (cota 625) și să împingă frontul pe linia pîrîul Băjenia—pîrîul Vizantea—Irești. Desfășurarea ulterioară a operațiilor avea să fie determinată de progresele Armatei a II-a române. Rușii vizau o înaintare pînă la Milcov, cu distrugerea forțelor dușmane din regiunea Focșani.

Repartizarea trupelor române era următoarea : Divizia a 8-a — general Pătrașcu — ținea frontul de la Poiana Felegușpînă la confluența piraielor Pietricelelor ; ea avea în linia întîia regimentele 37, 25 și 29, iar în linia a doua Regimentul 13. În rezerva corpului de armată, la Suseni, era Regimentul 8 de vînători.

Brigada a 11-a infanterie — colonel Macri — din Divizia a 6-a, comandată de generalul Arghirescu, forma aripa stîngă a sectorului demonstrativ, întinzîndu-se de la confluența Pietricelelor pînă la Poiana Încărcătoarea. Ea avea în linia întîia regimentele 13 Putna și 7 vînători. Un batalion din Regimentul 24 Tecuci era în rezerva corpului. Brigada a 12-a infanterie — colonel Stoenescu Alex. — era la aripa dreaptă a sectorului ofensiv, de la Încărcătoarea pînă la dealul Drăgoteștilor, avînd în linie regimentele 11 Siret și 12 Cantemir. La flancul său drept, în fața Încărcătoarei, era Regimentul 24 Tecuci, ținut la dispoziția directă a comandantului diviziei. Ca artilerie, avea Regimentul 11, Regimentul 16 obuziere și trei tunuri lungi de 120 mm.

Divizia a 3-a infanterie — general Mărgineanu Al. — ținea frontul de la dealul Drăgoteștilor pînă la Răcoasa, inclusiv. Adăugîndu-i-se de la început Regimentul 18 din Divizia 1, ea avea pe linia întîia regimentele 18, 4, 2 vînători, 22 și 30, iar în linia a doua Regimentul 28. Ca artilerie : regimentele 2 artilerie și 5 obuziere.

În rezerva armatei, Divizia 1 — general Stratilescu — s-a pus în mișcare în noaptea de 23—24 iulie pe două coloane, pornind din valea Zăbrăuțului. Coloana din dreapta, compusă din regimentele 1 vînători și 17 Mehedinți, s-a oprit la Piscul Țigăncii, iar coloana din stînga, compusă din regimentele 31 și 1 infanterie la Piscul lui Sofronie. Regimentul 17 a fost pus la dispoziția comandantului trupelor atacului principal, căruia i se dăduse mai înainte și Regimentul 18 precum și artileria diviziei.

Pregătirea de artilerie

La 19 iulie, atașații militari străini au vizitat frontul Diviziei a 3-a române și au asistat la pregătirile făcute de artilerie : trageri de reglare, de concentrare, de baraj. Totul era la punct. Pozițiile inamice, fotografiate din avioane, erau cunoscute în cele mai mici amănunțimi și bine reperate. Preparată metodic și cu minuțiozitate, executată de o armată puternică, în cele mai bune condiții de pregătire tehnică și sufletească, dispunînd de avantajele inițiativei și lovind dușmanul prin surprindere, bătălia de la Mărăști se anunța sub cele mai frumoase auspicii și făgăduia cele mai binecuvîntate rezultate. De aceea cînd, la 7 iulie, generalul Averescu adresa trupelor sale ordinul de zi prin care făcea apelul suprem la încordarea tuturor puterilor pentru „cea mai dreaptă și mai sfîntă cauză : izgonirea cotropitorului din căminurile noastre", el știa, cum o știa și cel din urmă soldat, că izbînda va fi cu noi. În după-amiaza zilei de 22 iulie, artileria Armatei a II-a începu să verse foc din cele 228 de guri de tun. Ploaia torențială, ce a căzut dimineața, a împiedicat tragerea înainte de amiază. Artileria dușmană ripostă imediat ; ba chiar grupuri de infanterie inamică încearcă să se apropie, în diferite puncte, de liniile noastre. Baraje de focuri de tun și de mitraliere tăiară scurt veleitățile dușmanului și-i arătară că lucrul e mult mai serios decît își închipuia el. Seara, focul a încetat ; în timpul nopții, numai spatele pozițiilor dușmane a fost bătut cu tir lung și rar. A doua zi, bombardamentul nostru a crescut ca violență, fiind îndreptat atît asupra lucrărilor de întăriri ale dușmanului, cît și asupra liniilor sale de comunicație. Răspunsul dușmanului, viu la început,

s-a domolit în urmă. Cîteva încercări de atacuri, precedate de slabe focuri de baraj, au fost respinse uşor. Evident, duşmanul îşi simţea inferioritatea. Toată ziua, artileria română a tunat cu o violenţă neîmblînzită, făcînd ravagii în liniile duşmane. De la observatoarele noastre se vedeau lămurit efectele bombardamentului. Năuciţi de loviturile ce cădeau ca grindina, oamenii părăseau tranşeele şi fugeau; reţelele de sîrmă zburau sub loviturile de ciocan ale tunului de 75; tranşeele şi şanţurile de comunicaţii se năruiau sub exploziile obuzelor de 105 şi 120; lucrările centrelor de rezistenţă, adăposturile blindate ale mitralierelor şi rezervelor se sfărîmau sub puterea distrugătoare a obuzierului de 150 mm. Pe frontul Diviziei a 3-a, patrulele de infanterie trimise în recunoaştere, au stabilit şapte spărturi complete în reţelele de sîrmă şi cinci numai începute. Pe la amiază, satul Mărăşti era în flăcări, în parte aprins de focul bombardamentului nostru, în parte incendiat chiar de inamic, pentru a distruge depozitele ce stabilise acolo.

În tranşeele noastre, de-a lungul dealurilor Drăgoteştilor, Bourului şi Albei, soldaţii ascultau, înfioraţi de plăcere şi plini de mîndrie, glasul tunului românesc ce se înteţea din ce în ce mai tare, ca un cîntec de răzbunare de atîta vreme dorit. Nerăbdători, era greu să fie reţinuţi să nu-şi scoată capul afară din şanţuri, spre a urmări şi saluta cu chiote de bucurie efectele exploziilor dincolo, peste valea Limpejoarei, în liniile duşmanilor de pe platoul Mărăştilor. Sus pe creasta Drăgoteştilor, comandantul armatei, generalul Averescu, observă cu atenţie efectele distrugătoare ale tirului şi constată cu satisfacţie elanul soldaţilor săi. În privirile liniştite şi voioase ale şefului se poate citi limpede siguranţa victoriei.

Asaltul dealului Mărăştilor

Toată noaptea de 23—24 iulie, tunul românesc nu şi-a potolit mînia. Ascunşi în fundul tranşeelor sau în firidele adăposturilor subterane, soldaţii germani nu îndrăzneau să ridice capul şi să privească afară. Rachete de toate culorile luminau zadarnic crestele dealurilor, ripele malurilor şi valea largă a pîrîului, cu strălucirea veselă a unui foc de artificii : în şanţurile duşmane observatorii nu mai erau la posturile lor de veghe. Şi ce lucruri interesante ar fi putut vedea ei, cînd fulgerarea rachetelor tăia bezna nopţii!

Pe la ceasurile unu după miezul nopţii, şiruri de umbre ieşeau din tranşeele româneşti din faţa dealului Mărăştilor. Nici un zgomot, nici o şoaptă; numai, din cînd în cînd, strălucirea unei baionete... Rînd pe rînd, şirurile de soldaţi au coborît dealurile din faţă, au trecut prin apa cristalină a Limpejoarei şi au început să urce povîrnişurile repezi ale dealului Mărăştilor, agăţîndu-se de tufe, de rădăcini, ascunzîndu-se pe după toate năruiturile de pămînt, tîrîndu-se prin toate văgăunile şi viroagele. Curînd, sînt la o sută de metri dedesubtul liniei duşmane. Aci, rămîn pe loc pitulaţi, una cu pămîntul, printre tufe, prin pădurici, pe după cute de teren. Trece un ceas, trec două... Pe deasupra capetelor lor, vîjîie fără încetare obuzele şi şrapnelele, încrucişîndu-şi traiectoriile în toate direcţiile, pironind în fundul tranşeelor pe păzitorii şi observatorii frontului duşman, neştiutori de ce se întîmplă afară; feeria rachetelor urmează, luminînd valea şi pentru cei ce nu puteau vedea şi pentru cei ce n-aveau interes să vadă. Iar la cîteva aruncături de piatră înaintea liniei duşmane stau lipiţi de pămînt, cu ochiul sfredelind întunericul din jur şi cu braţul încordat pe armă, soldaţii batalioanelor de atac române, în aşteptarea momentului suprem. Ceasornicele, bine potrivite din ajun, arată ceasul patru de dimineaţă. Deasupra pădurii din spate, de la postul comandantului român,

o rachetă se inalţă, sfredelind cerul. Atunci, deodată, ca impinse de un resort care a scăpat din strînsoare, şirurile se ridică de la pămînt şi se reped înainte, într-un iureş sălbatic, în sărituri şi chiote. În cîteva clipe sînt în faţa tranşeelor duşmane. Artileria română şi-a lungit tirul; ea bate acum spatele poziţiei inamice cu tir de baraj, ca să impiedice sosirea ajutoarelor. În şanţurile duşmane începe jocul furios al grenadei şi al baionetei, pe cînd povîrnişurile dealurilor se umplu, ca prin farmec, de mulţimea soldaţilor care valuri după valuri, urcă în goană spre creastă.

Trei grupuri se desemnează în sectorul de asalt; la centru sînt trupele Brigăzii a cincea din Divizia a 3-a, care atacă dealul Mărăştilor; la stînga e Brigada a şasea din aceeaşi divizie, care atacă satul Mărăşti şi dealul Mănăstioarei; la dreapta e Brigada a 12-a din Divizia a 6-a, care atacă Încărcătoarea şi dealul Fintina Puturoasă. Brigada din centru porneşte cea dintîi la atac. Soldaţii Regimentului 2 vînători se aruncă prin două spărturi, făcute în reţelele de sîrmă, sar în tranşeele duşmane, atacă furios corp la corp pe germani, îi ucid sau îi pun pe fugă. E regimentul care cu patruzeci de ani mai-nainte, pătrunsese cel dintîi în reduta Griviţa! La dreapta vînătorilor se reped argeşenii din Regimentul 4. Năuciţi de bombardamentul infernal, surprinşi de neaşteptatul şi vigurosul atac, germanii nu au nici timpul să se gîndească la apărare. Cei ce nu cad, trăzniţi de grenade sau pironiţi de baionete, ridică mîinile în sus. Spărtura e făcută în mijlocul dealului Mărăştilor, între redutele de la cotele 536 şi 500. Argeşenii execută repede o întoarcere spre dreapta şi atacă din coastă reduta de la cota 536, uşurînd astfel sarcina gorjenilor din Regimentul 18, care dau atacul la nord de această redută, între cotele 536 şi 575. Avîntul atacatorilor paralizează îndată orice veleitate de opunere a germanilor. Decimaţi şi înnebuniţi de grenadele ce le aruncă românii din sus, de pe marginea tranşeelor, apărătorii părăsesc puternica redută şi ies cu mîinile ridicate, ca să se înşire doi cîte doi în convoiul prizonierilor. Spărtura s-a lărgit acum. Vînătorii şi argeşenii, plini de însufleţire, au început înaintarea spre dealul Teiuşului, lăsînd în urma lor, în şanţurile şi firidele duşmane, pe curăţitorii de tranşee să nimicească cea din urmă rezistenţă, pe care ar mai încerca-o duşmanii răzleţi. La dreapta, Regimentul 18 Gorj, pironit pe loc de reţelele de sîrmă neîndestulător distruse şi de nereuşita Diviziei a 6-a de la dreapta, luptă cu îndîrjire înaintea tranşeelor inamice; la 6,30 dimineaţa, gorjenii au izbîndit să pătrundă în liniile duşmane şi să le ocupe.

La răsărit, soarele nu se ridicase încă de o suliţă deasupra orizontului, cînd dealul Mărăştilor, cu toate puternicile lui întărituri, era în întregime în mîinile românilor. Două ceasuri în urmă, dealul Teiuşului era şi el curăţat de duşman şi în puterea noastră. Partea cea mai grea fusese sfîrşită cu succes. În cîteva ceasuri, linia duşmană fusese străpunsă pe cîţiva kilometri de lărgime şi ne aflam în adîncimea organizaţiei ei defensive. Bravele trupe au căpătat un repaus de cîteva ceasuri, şi-au refăcut rîndurile şi, la ora 2,45 după-amiaza, au reluat înaintarea şi lupta împotriva liniei a doua de apărare a inamicului.

La dreapta Regimentului 18 Gorj, intră în luptă şi Regimentul 17 Mehedinţi, reconstituind prin unirea lor, Brigada 1 a Diviziei 1. Atacurile infanteriei sînt ajutate de artileria de munte a Brigăzii 1, care trage în lungul văii Dracea Mare, bătînd din coastă pe duşmanul retras pe Dealu Mare. Atacul soldaţilor noştri e încununat de succes. Dealurile Cotu Roşca şi Dealu Mare, cu labirintul lor de tranşee şi cuiburi de mitraliere, sînt cucerite; avîntul neînfrînt al soldatului şi baioneta lui au reuşit să săvîrşească ceea ce obuzul nu putuse să facă. Germanii fug acum în debandadă; pe dealul Teiuş ei au părăsit în

miinile soldaţilor noştri trei baterii de obuziere de 105 mm ; redutele şi tranşeele sale părăsite sînt pline de bombardiere mari şi mici şi de muniţii. Coloane de sute de prizonieri sînt indreptate spre poziţiile noastre.

Seara, linia înaintării române este lîngă valea Şuşiţei.

Cucerirea satului Mărăşti şi a Mănăstioarei

La stinga sectorului de atac, Brigada a 6-a din Divizia a 3-a avea însărcinarea să atace şi să cucerească satul Mărăşti şi dealul Mănăstioara. Satul Mărăşti era formidabil fortificat şi transformat în întregime într-o redută inexpugnabilă. El forma un uvragiu complet închis, înconjurat cu două bande puternice de reţele de sîrmă ghimpată şi cu două rînduri de tranşee adînci, consolidate cu grinzi de lemn, de fier sau beton armat. Casele din marginea satului erau puse în stare de apărare. Numeroase şanţuri de comunicaţie străbăteau satul în toate direcţiile, legînd lucrările de apărare, cu profunzime răspîndite prin toate colţurile. Astfel apărat şi aşezat pe o creastă dominantă, deasupra unui mal rîpos, satul Mărăşti era cu neputinţă să fie luat printr-un atac frontal. De aceea, după ce artileria a dezlănţuit valurile de foc ale unui bombardament de distrugere, în timp ce două companii din Regimentul 22 Dîmboviţa simulau un atac de front, s-a produs atacul învăluitor decisiv pe la nordul satului. Două batalioane ale Regimentului 22 au început la ora 4,30 dimineaţa atacul asupra centrului nr. 116 din două părţi : de la nord şi de la sud. După aproape două ceasuri de luptă furioasă, la 6,10 centrul este cucerit. Curăţitorii de tranşee sar în şanţurile inamice şi dau moarte duşmanilor, care n-au avut timpul să fugă peste cîmp sau să ridice braţele în sus, în semn de supunere. Grosul batalioanelor s-a întors repede spre stînga şi atacă centrele vecine 117 şi 118, care secerau pe români din coastă cu mitralierele. Centrele sînt cucerite în aceeaşi mişcare de iureş neînfrînt. Acum trupele noastre sînt în faţa satului Mărăşti, pe care-l atacă dinspre nord, din coastă şi din spate, pe cînd cele două companii, care reuşiseră în acest timp să urce rîpa, îl atacă de front, unindu-şi sforţările cu ale camarazilor lor din dreapta. O luptă crîncenă se incinge ; tranşee după tranşee, curte după curte, sînt luate rînd pe rînd de la nord spre sud. În fruntea unităţilor, ofiţerii însufleţesc trupa prin entuziasmul şi curajul lor ; printre ei, e un adevărat erou, căpitanul Coravu, totdeauna înaintea soldaţilor, mînuind însuşi puşca, grenada, mitraliera. La 6,30 dimineaţa, satul Mărăşti e în întregime în mîinile românilor. Sînt numai ruine, dărîmături fumegătoare, străbătute de şanţuri încărcate de cadavre. Urmărirea inamicului se face pe platoul din spatele satului, unde el îşi organizase o poziţie de rezistenţă cu şanţuri şi reţele de sîrmă. Scos şi din această poziţie şi respins spre sud-vest, e urmărit în retragere pînă pe dealul Viei, obiectivul fixat Regimentului 22.

La sud de satul Mărăşti, dealul Mănăstioara e organizat şi el într-un centru de rezistenţă mult mai puternic decît însuşi satul Mărăşti. Atacat de trupe din Regimentul 30 Muscel, apărătorii au opus o rezistenţă foarte îndîrjită. S-au dat lupte înverşunate, cu mari pierderi de ambele părţi, fără să se ajungă la vreun rezultat. La amiază, situaţia era aceeaşi. În după-amiaza zilei s-a dat un atac concentric. Din faţă a continuat atacul un batalion din Regimentul 30 Muscel ; din spate, dinspre Gogoiu, au atacat cele două batalioane din Regimentul 22, care ocupaseră satul Mărăşti — legătura o făcea un batalion din Regimentul 28, rezerva diviziei, care a atacat dinspre nord — dinspre sud-est, un batalion din Regimentul 30, care făcea legătura cu ruşii ; după ce aceştia au cucerit Momîia, batalionul s-a întors spre dreapta şi a

contribuit şi el, mai ales cu tunurile, la atacul asupra Mănăstioarei. Atacată astfel din toate părţile, după o luptă din cele mai crîncene, Mănăstioara a trebuit să cadă. Puternicile uvragii au fost cucerite unul după altul, cu un bogat material de război şi cu mulţi prizonieri. Un tun de 105 mm cu tragere repede, capturat, a fost imediat îndreptat asupra fugarilor, care se retrăgeau în dezordine peste Şuşiţa.

În seara zilei de 24 iulie, toate unităţile Diviziei a 3-a se găseau pe poziţiile ordonate; toate obiectivele ce li se fixase erau atinse.

Atacul „Încărcătoarei"

La dreapta sectorului de atac, Brigada a 12-a din Divizia a 6-a avea misiunea să atace poziţiunea de la Încărcătoarea pînă la cota 575. Dealul Poiana Încărcătoarea—cota 711—era poziţia dominantă a sectorului, prin înălţimea sa. Platoul dealului fusese transformat într-o redută formidabilă, de forma unui uvragiu închis, pe o adîncime de un kilometru. Malurile repezi şi uneori abrupte constituiau o foarte eficace apărare, sporită prin numeroasele mijloace tehnice, grămădite în lucrăr ile sale. De aceea comandantul armatei hotărise la început să nu atace poziţia, care ne-ar fi expus la inutile pierderi sîngeroase, ci să lase numai un post de observaţie în faţa ei, rămînind ca să fie ocupată ulterior prin manevră. Totuşi, în ultimul moment, comandantul diviziei decise să încerce s-o cucerească prin asalt. În dimineaţa zilei de 24 iulie, după un foarte puternic foc de artilerie, concentrat asupra redutei, trei coloane de voluntari din Regimentul 24 Tecuci, de puterea unui pluton fiecare, porniră la atac. Alte coloane urmau. Coloanele au ajuns la întăririle inamice şi au început o luptă îndirjită corp la corp. Cu mari pierderi, românii reuşesc să ocupe prima linie de tranşee şi o parte din linia a doua. Dar trupele noastre au avut pierderi mari, rîndurile lor sînt rărite şi duşmanul le seceră mereu cu mitralierele şi cu obuzierele de tranşee. Un alt batalion al aceluiaşi regiment le soseşte în ajutor şi le întăreşte. Dar la 4,30 după-amiază inamicul porneşte un contraatac foarte violent şi trupele noastre, cu pierderi foarte mari, sînt nevoite să se retragă în tranşeele de unde plecaseră. Un nou atac, încercat la ora 5,15, n-a reuşit să se apropie de poziţiile inamice. Din cauza acestei nereuşite, comandantul a renunţat la cucerirea Poienei pentru această zi.

Mai spre stînga, regimentele 11 Siret şi 12 „Cantemir" au luptat toată ziua împotriva şirului de înălţimi: dealul Fintina Puturoasă, dealul Dorului, ce leagă Poiana Încărcătoarea cu dealul Mărăştilor. Puternicele centre de la cotele 660, 670, 630 şi altele intermediare, toate prevăzute cu rînduri dese de sîrmă ghimpată şi întărite cu lucrări de beton armat, jalonau creasta. La ora 4 dimineaţa, artileria a deschis un foc foarte violent, iar după o jumătate de ceas infanteria, ascunsă în apropierea tranşeelor inamice, s-a repezit la atac. Din nenorocire, pregătirea de artilerie nu fusese atît de eficace ca în sectorul Diviziei a 3-a. Terenul fiind foarte accidentat şi multe lucrări fiind ascunse în vîlcele, ruperea reţelelor nu se făcuse complet. Un batalion din Regimentul 11 Siret reuşeşte să ocupe reduta 670 de la pîriul Ciobanu, însă după o oră, contraatacat puternic, e silit să se retragă. O mînă de oameni rămîne în prima linie inamică şi ţine în respect pe duşmanul care nu se poate apropia. În această poziţie disperată au rămas pînă seara cînd batalionul, întărit cu o companie din Regimentul 17, cu un batalion din Regimentul de marş şi cu un altul din Regimentul vecin 12 „Cantemir",

care au atacat reduta pe la sud și vest, după multe lupte foarte inverșunate, a reușit să o ocupe.

Trupele Regimentului 12 „Cantemir" au cucerit, după asalturi repetate, lucrările de la cotele 630, 575, împreună cu intreaga creastă a sectorului său și a respins contraatacurile intreprinse de dușman ca să le reia. Pierderile noastre au fost mari; numeroși morți și răniți au rămas prinși în sirmele ghimpate ale rețelelor din fața tranșeelor dușmane.

Cu toate asalturile sale inverșunate, plătite cu mari pierderi sîngeroase, Regimentul 11 Siret n-a putut cuceri reduta de la cota 660, de pe dealul Fintina Puturoasă, vecină cu Poiana Încărcătoarea. Toate atacurile noastre au fost respinse de focurile incrucișate, pornite de la redutele vecine, 670 și 655, așezate mai in față. A reușit însă să ocupe uvrajul intermediar Căruța, în dreapta cotei 660. Luptele pentru cota 660 au continuat pînă tîrziu noaptea, fără nici un rezultat. Cu chipul acesta, trupele Brigăzii a 22-a au reușit, cu mari sforțări și cu multe pierderi, să ocupe toată linia crestei de la nord de dealul Mărăștilor, pînă la dealul Fintina Puturoasă, care a rămas, seara, împreună cu Poiana Încărcătoarea, în stăpînirea dușmanului.

Cucerirea Momîiei

În sectorul rus de la aripa stîngă a Armatei a II-a române, trupele ruse din Divizia a 15-a au dezlănțuit atacul odată cu ale noastre și, înaintînd pe două coloane, una pe la nordul iar cealaltă pe la sudul dealului Momiia, au reușit să-l ia cu asalt, la ora 11 din zi, după o luptă violentă, care le-a pricinuit pierderi foarte grele. Rușii au făcut prizonieri cinci ofițeri și 422 de soldați germani și au capturat 35 de tunuri, dintre care opt grele. A fost „cîntecul lebedei" pentru această armată, atinsă de germenul descompunerii. În același timp, diviziile vecine, 14 și 3 Turkestan, au ocupat satul Voloșcani, înfrîngînd rezistența îndîrjită a dușmanului. Legătura între ruși și români s-a stabilit pe dealul Inurile, la sud de Mănăstioara.

La extremitatea opusă a frontului de luptă, în sectorul demonstrativ, acțiunea Corpului IV român s-a mărginit la un bombardament viu de artilerie și la incursiuni de patrule.

Victoria

Ziua de 24 iulie se încheia cu un bilanț foarte mulțumitor. Frontul dușman fusese rupt și străpuns pe o lărgime de 10 km; puternicele sale lucrări căzuseră una după alta în mîinile vitejilor ostași români și ruși; Divizia a 218-a germană era bătută, dezorganizată și pusă pe fugă. Armata română, refăcută după catastrofă, reîncepea lupta sub cele mai frumoase auspicii. Întîia lovitură aplicată dușmanului însemna o izbîndă strălucită; ea se cuvenea să fie exploatată și urmărită fără cruțare.

Pentru comandamentul german, care socotea linia sa fortificată ca inexpugnabilă, străpungerea frontului de la Mărăști și cucerirea întregii linii au pricinuit o surprindere și o dezamăgire considerabilă. Cînd, la ora 4 dimineața, comandantul trupelor de pe front telefonă comandantului sectorului, colonelul Schmidt, la Cîmpuri, că atacul român începuse, acesta nu dădu nici o atenție faptului și nu-și strică somnul. Trei ceasuri în urmă, cînd liniile

fuseseră sparte și batalioanele de asalt românești se revărsau peste dealuri, comandantul părăsi in grabă casa și fugi pe jos, cu capul gol, urmat de ofițerii săi, in blestemele femeilor din sat. Cele dintii patrule românești, care au intrat in casa în care se găsea popota ofițerilor, au găsit pe masă cestile umplute pe jumătate cu cafea, ceea ce arăta graba cu care se retrăseseră ofițerii. La cartierul Corpului II de armată, generalul Văitoianu a putut să ofere corespondenților de război străini un excelent vin de Rin „Leibfrauenmilch", o nu mai puțin excelentă șampanie „Kupferberg Gold", țigări de foi etc., din proviziile părăsite de oaspeții deranjați*. Același efect l-a avut lovitura și asupra soldaților. Rar s-au văzut soldați germani fugind cu atita precipitare. Peste 20 de tunuri, numeroase chesoane, mitraliere, muniții, un imens material părăsit pe loc, dovedeau panica ce-i cuprinsese și fuga lor dezordonată. Din această cauză, numărul prizonierilor făcuți în acea zi e relativ mic : vreo 1 500 de oameni.

Din zbor, cu aripile retezate...

Victoria nu întirzie prea mult ca să-și arate roadele. La 25 iulie, în zorii zilei, germanii erau în retragere generală. Rezultatul strălucit obținut la centru făcuse zadarnică rezistența desperată a dușmanului în fața dreptei sectorului ofensiv. Comandantul armatei trimisese ordin Regimentului 17 Mehedinți, ce se găsea pe dealul Teiușului, să se întoarcă spre dreapta și să ia din coastă și din spate pozițiile pe care inamicul mai rezista. Această manevră amenințătoare determină pe germani să părăsească în cursul nopții ultimele redute puternice, în care se menținuse în ajun și care ne costaseră atitea vieți de eroi. La ceasurile patru dimineața, Poiana Încărcătoarea și cota 660 au fost ocupate de români. Spectacolul ce se înfățișa înaintea ochilor soldaților noștri era înspăimintător. Artileria română, în special mortierele de tranșee, îngrămădite în fața redutelor, făcuseră ravagii în lucrările lor : tranșee, tunuri, mortiere sfărimate, erau amestecate cu cadavre și cu numeroși răniți ce se văitau. Printre rețelele intacte de sirmă, zăceau bravii soldați ai coloanelor de atac, prinși de moarte în pozițiile cele mai bizare, sfișiați de ghimpii sirmelor, cu hainele și carnea ruptă, loviți de focurile celor dinăuntru ca și ale celor de afară, unii cu membrele smulse, alții fără capete ... Tragic revers al medaliei biruinței !

Eliberate de bariera ce le stătuse in cale, trupele Diviziei a 6-a se pot pune în mișcare pe tot frontul celor două brigăzi ale ei, ținindu-se strins pe urmele dușmanului ce se retrage în dezordine. În centrul frontului de urmărire, între diviziile 3 și 6, Averescu introduce Divizia 1 intreagă, pe cind la stînga, retrage două regimente ale Diviziei a 3-a, spre a le ține în rezervă, în valea Dracea Mare. Artileria urmează înaintarea, schimbă pozițiile și se apropie de frontul de urmărire.

Toată linia celor trei divizii românești este acum in mișcare energică de înaintare, cu direcția generală sud-vest. La dreapta, ocupăm dealul Coada Babei ; divizionul de cavalerie e trimis prin Gura Văii și Rotilești în direcția Soveja, spre care e indreptat și Regimentul 31 Calafat, de la Roșculești. La centru, regimentele de mehedinteni și gorjeni ale Brigăzii 1 atacă viguros pe dușmanul ce rezista pe Dealu Mare, îl pun pe goană, trec Șușița și ocupă Cimpuri, în timp ce trupele Brigăzii a 2-a ocupă Vizantea Mănăstirească ;

---

* Darea de seamă a d-lui C. Brown, corespondentul de război al ziarului englez „The Times", 13 septembrie 1917.

patrule de cavalerie urmăresc dușmanul în direcția Răchitașu și Soveja. La stînga, ocupăm Vizantea Răzășească și continuăm drumul spre Părosu, ținînd legătura cu aripa dreaptă a Corpului VIII rus. Peste tot, germanii fug cu precipitare. Patrulele noastre de recunoaștere nu întîlnesc decît ariergarde care se retrag, căutînd o linie de rezistență pe care urmărirea energică a trupelor noastre nu le îngăduie s-o găsească. Dezastrul se propagă înspre vest. Frontul dușman începe să se clatine și să se prăbușească și la aripa lui stîngă, în sectorul zis pînă acum, „demonstrativ". Dincolo de Încărcătoarea, germanii au părăsit tranșeele, pe care le ocupă trupele Brigăzii a 11-a române, împingîndu-și frontul pînă pe dealurile Teheraelor și Mirăoarei. Pe sectorul Diviziei a 8-a, austriecii au părăsit, de bunăvoie dealul Fetișoarei, și de nevoie seria de centre de rezistență înșirate pe coasta dealului Puturosu. Numai la extremitatea cea mai de vest a frontului, în sectorul Cașin, recunoașterile noastre, înaintînd pînă la rețelele inamice, au fost întîmpinate cu foc viu de mitraliere și grenade și au trebuit să se retragă.

În plină înaintare victorioasă, Armata a II-a primește fatalul ordin de suspendare a operațiilor, care suna: „Cu tot succesul obținut, continuarea operațiilor pe frontul nostru nu mai este posibilă din cauza situației generale pe Frontul Oriental. În consecință, se ordonă: Armata a II-a se va opri pe frontul pe care va ajunge în seara de 12 iulie. Trupele se vor întări puternic pe cea mai bună poziție de rezistență, care se află în lungul frontului cucerit .. ..." etc. Era efectul direct al dezastrului din Galiția, al actului de la Tarnopol [2], care demonstra că armata rusească pierduse noțiunea datoriei și a disciplinei ostășești și că țara, încredințată în paza ei, se poate aștepta la orice, dacă nu se va îngriji singură și cît de repede de propria ei scăpare.

Rareori, o armată victorioasă a primit o lovitură morală mai puternică decît cea primită de Armata a II-a. Să trăiești șase luni de viață chinuită, susținut numai de nădejdea zilei celei mari cînd, cu prețul jertfei supreme să poți gusta bucuria izbîndirii și, odată ajuns aci, pe cînd brațul lovește fără cruțare cu sabia de foc pe cotropitorul ogoarelor noastre, să fii deodată oprit, nu de slăbiciunea ta, nici de puterea dușmanului, ci de dezertarea aliatului, era cea mai grozavă amărăciune pe care ne-o păstrase desfășurarea războiului nostru, atît de darnic în decepții de tot felul.

Plecînd capul în fața neînduplecatei soarte, comandantul Armatei a II-a trebui să prescrie trupelor sale oprirea acțiunei ofensive „îndată ce grosul unităților va ajunge pe linia atinsă de detașamentele înaintate". Recunoscînd totuși necesitățile de ordin tactic arătate de generalul Averescu, Marele Cartier General reveni în parte asupra ordinului de oprire imediată și lăsă comandantului Armatei a II-a libertatea de a-și continua înaintarea, în vederea ocupării unei linii de rezistență mai favorabilă. „Dacă comandantul armatei crede posibil și necesar, poate lua dispoziții, pe de o parte să împingă și dreapta armatei pe Măgura Cașinului — cota 1 125 — la înălțimea stîngii Armatei a IX-a ruse, iar pe de altă parte, ca linia generală de rezistență, pe care actualmente armata se întărește, să fie astfel aleasă, încît să se poată interzice atît mișcarea inamicului prin valea Putnei, între Negrilești și Valea Sării, cît și concentrarea forțelor sale la Soveja, Rucăreni și Dragoslavele. D.I.O. ss. General Prezan".

Așadar, dezertarea rusească, cu tot cortegiul ei de complicații strategice, nu va sluji prea mult germanilor și nu-i va scăpa prea ușor din strîmtoarea în care-i aruncase biruința românilor. Averescu dă imediat ordinul ca urmărirea să continue. Și, în zorii zilei de 26 iulie, întreg frontul celor patru divizii române

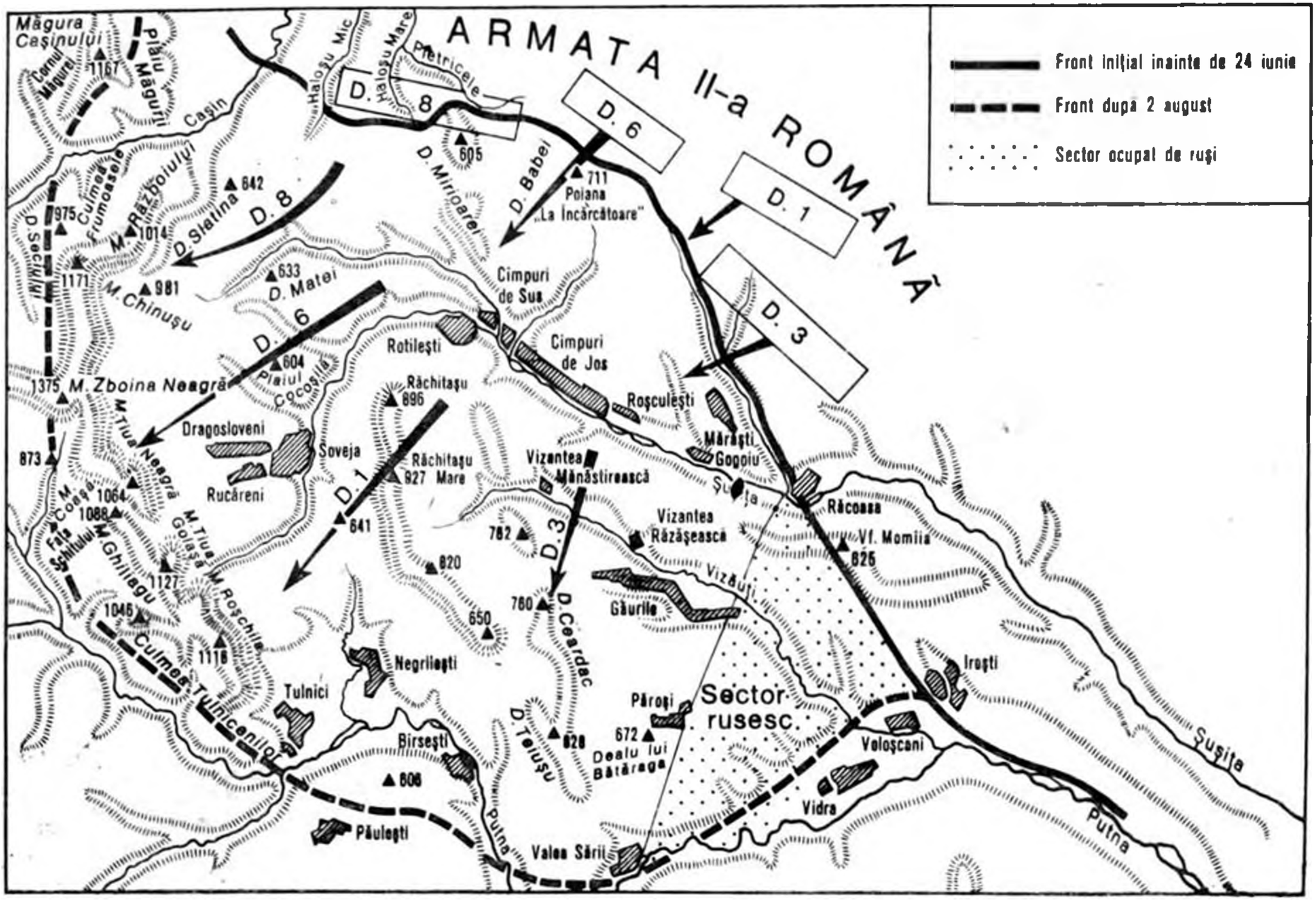
ARMATA II-a ROMÂNĂ
Front inițial inainte de 24 iunie
Front după 2 august
Sector ocupat de ruși
Măgura Cașinului
Cornul Măgurei
Plaiu Măgurii
Cașin
Haloșu Mic
Haloșu Mare
Pietricele
D. 8
D. 6
D. 1
D. 3
D. Babei
D. Mirioarei
Poiana „La Încărcătoare"
Culmea Frumoasele
M. Războiului
D. Slatina
D. Secțiului
M. Chinușu
D. Matei
Cimpuri de Sus
Cimpuri de Jos
Rotilești
Răchitașu
Plaiul Cocoșilă
M. Zboina Neagră
M. Tiua Neagră
Dragosloveni
Soveja
Rucăreni
Răchitașu Mare
Vizantea Mănăstirească
Roșculești
Mărăști
Gogoiu
Șușița
Răcoasa
Vf. Momiia
Vizantea Răzășească
Vizăuți
Găurile
D. Ceardac
D. Teiușu
Negrilești
Tulnici
Culmea Tulnicenilor
Birsești
Păulești
Valea Sării
Păroși
Sector rusesc.
Dealu lui Bătăraga
Voloșcani
Vidra
Iroști
Putna
Șușița

reîncepe fugărirea dușmanului bătut, precum lanțul vînătorilor nu slăbește nici un minut vinatul care fuge, cu spaima în suflet, cu răsuflarea tăiată și cu plumbul în coapsă.

Urmărirea

Inamicul nu mai are o linie organizată; el caută în grabă scăparea înspre lanțul de înălțimi ce străjuiesc spre apus și spre miazăzi Țara Vrancei. La aripa dreaptă a Armatei a II-a române, trupele Diviziei a 8-a înaintează, executînd o mișcare de conversiune, și se întorc cu fața spre vest, după un unghi de aproape 90°. Inamicul bătut de artileria noastră, atacat și hărțuit fără să i se lase un minut de odihnă, părăsește poziție după poziție. Frontul Diviziei a 8-a, care avea la început o direcție aproape de vest-est, ajunge să ia, în seara de 27 iulie, o direcție nord-sud, ocupînd dealul Arșița Mocanului, versantul de est al Plaiului Măgurii și al Muntelui Războiului, peste vîrful dealului Slatinei, pînă la cota 716, unde face legătura cu trupele Diviziei a 6-a.

La centru, diviziile 6 și 1 sînt în înaintare necurmată de-a curmezișul Țării Vrancei, cu direcția spre sud-vest, urmărind pe dușmanul care reușește să fugă mai repede decît pot să-l urmărească românii, în mîinile cărora lasă prizonieri, tunuri, chesoane, depozite, bucătării și tot felul de material de război. Ici-colo, cite o dispoziție de teren mai avantajoasă îl îndeamnă să încerce rezistență. În inima Vrancei, cele două Răchitașe își înalță vîrfurile, ca două căpățîni de zahăr, pînă aproape de 1 000 m înălțime. Sînt două puncte ușor de pus în poziție de apărare. Dar soldații regimentelor de gorjeni, mehedinteni și din Calafat trec ca un val care mătură totul în cale. Soveja, Rucăreni, Dragosloveni, Negrilești, centrele străvechi ale vrîncenilor, primesc cu entuziasm pe eliberatori; populația le iese în cale cu lacrimi în ochi și brațele încărcate de flori. Rucăreni și Dragosloveni amintesc soldaților munteni plaiurile Muscelului. Sînt într-adevăr colonii vechi de musceleni, aduse de Matei Basarab și așezate aci ca semn de înfrățire și de pace între munteni și moldoveni, după încheierea luptelor dintre frați. Bătrînul domn le-a clădit biserică și le-a dat pămînturi. Dușmanul se refugiază pe crestele munților ce fac barieră spre sud-vest; sînt trei coame lungi ca niște șire: Țiua Neagră, Țiua Golașă și Roșchila, toate cu mai mult de 1000 m înălțime. E greu însă de oprit avîntul trupelor însuflețite de bucuria victoriei. Artileria română ia poziție înaintea Dragoslovenilor și Rucărenilor și bate vîrtos crestele munților. Neobosiții soldați ai Regimentului 18 Gorj pornesc la asalt, urcînd povîrnișurile abrupte dinspre est ale munților, fără să le pese de proiectilele ce cad grindină în jurul lor, atacă cu bărbăție pe dușman sus pe creastă, îl înfrîng, resping cinci contraatacuri violente și, în cele din urmă, reușesc să-l pună pe goană.

În seara zilei de 27 iulie, aproape de miezul nopții, toate crestele erau în mîna românilor. Linia înaintată a Diviziei 1 a atins Putna. La aripa stîngă, trupele Diviziei a 3-a înaintează cu hotărîre spre sud. Inamicul și-a organizat o poziție puternică pe dealul Cerdac și pe dealul lui Bățăragă, unde rezistă cu disperare și oprește înaintarea. O luptă înverșunată se dă înaintea dealurilor. Trupele române, obosite de un marș de noapte, făcut prin văile necunoscute, acoperite de păduri și întretăiate de rîpe, de la nordul Secăturii, luptă fără susținere de artilerie, care rămăsese mult în urmă, și au pierderi mari. Două companii din Regimentul 22, rătăcite de o călăuză trădătoare, sînt vîrîte într-o rîpă, în mijlocul unor puternice poziții dușmane bine întărite.

Dar comandantul lor e căpitanul Coravu, cuceritorul satului Mărăşti. El se aşează în fruntea celor două companii şi porneşte la asaltul dealului Teiului, cu cel dintîi val de asalt, cu cîte o grenadă în fiecare mînă şi cu buzunarele pline. Soldaţii celor două companii sînt decimaţi de focurile încrucişate ale duşmanului. Coravu cade ciuruit de gloanţe, lăsînd nepieritoare amintirea unui adevărat erou, fericită îmbinare de înălţător idealism, de cultură solidă şi de avînt dispreţuitor de moarte. În acelaşi timp, alături, în satul Găuri, ruşii din Divizia a 15-a vecină umblau în dezordine prin sat, fără să se gîndească la datoria unei intervenţii în ajutorul camarazilor lor de arme. Regimentul 2 de vînători a operat o mişcare ocolitoare prin valea Tichirişului şi a întors apărarea inamicului de pe dealul Cerdac. Atacaţi din spate, germanii evacuează dealul Cerdac, apoi şi dealul Teiului, care sînt ocupate de vînători. Pe dealul Bătărăgă inamicul rezistă toată noaptea, pînă în dimineaţa zilei de 27 cînd, cu toată oboseala pricinuită de luptele din ajun, soldaţii noştri atacă din nou şi reuşesc să ocupe dealul.

Înaintarea reîncepe. Trupele Diviziei a 3-a ocupă dealul Baba Maria şi satul Topeşti; divizia a atins şi ea valea Putnei. Elementele înaintate trec Putna şi ocupă Bîrseşti. Ostaşii noştri se descoperă cucernic în faţa monumentului pe care pietatea vrîncenilor l-a ridicat marelui lor voievod [3]. „Şapte feciori am, pe toţi Ţi-i dăruesc" spusese bătrîna Vrîncioaie marelui Ştefan. Şi vînătorii ascultă povestea de demult şi li se pare că umbra marelui voievod îi priveşte cu mîndrie şi-i binecuvîntează.

Patru zile şi patru nopţi a durat urmărirea duşmanului înfrînt şi pus pe goană. În seara zilei de 27 iulie, corespondentul de război al marelui ziar englez „The Times", vorbind cu un ofiţer german prizonier, îşi exprima surprinderea că patrulele româneşti au ajuns aproape de frontiera ungurească, fără să întîlnească vreo rezistenţă mai serioasă. „Unde sînt trupele D-voastră?", îl întrebă corespondentul. — „Dacă — răspunse prizonierul — ai noştri continuă să fugă, cum au fugit în ultimele trei zile, şi dacă şi ai d-voastră continuă să-i urmărească cu aceeaşi iuţeală, ei trebuie să fie acum pe-aproape de Budapesta!"*.

Inamicul organizează rezistenţa

Duşmanul începe să se dezmeticească. Marele Cartier german bănuieşte că nu se află în faţa unei simple acţiuni locale, cu intenţia de descongestionare a frontului ruseso din Galiţia, ci în faţa unei mari ofensive, cu ţinte strategice. Această ofensivă a atins un punct simţitor al frontului aliat şi l-a rupt la locul de articulaţie al grupului de armate austriac al arhiducelui Iosif, cu grupul german al lui Mackensen. Înaintarea română a atins Putna şi germanii au impresia că românii tind să se angajeze în culoarul Zăbalei şi Nărujei, spre a întoarce pe la vest Măgura Odobeştilor şi a cădea în spatele Focşanilor şi al Armatei Mackensen. Dar aceasta ar fi însemnat catastrofa care, cu orice preţ, trebuia împiedicată. Rezistenţa duşmană se organizează cu febrilitate. Se renunţă la marea ofensivă proiectată pe Siretul de Jos, în regiunea Fundeni-Nămoloasa, în vederea căreia importante unităţi se concentrau la dispoziţia generalului von Morgen. Dimpotrivă, numeroase întăriri sînt îndreptate acum spre Focşani, aduse de pe fronturile apropiate ca şi de pe altele mai depărtate, ca să înlocuiască unităţile decimate şi să

---

* Darea de seamă a d-lui C. Brown, corespondentul de război al ziarului englez „The Times", 13 septembrie 1917.

reconstitnie frontul. Regimentele 147—din Divizia 117, 256— din Divizia 218 şi 373— din Divizia a 225-a, aproape distruse, sint scoase din luptă. În locul lor se aduc celelalte două regimente ale Diviziei a 117-a, care erau ţinute în rezervă in regiunea Tirnavelor, în Transilvania. Divizia a 37-a de honvezi, care era pe frontul de la Tulgheş, e transportată cu trenul şi cu autocamioanele la Bretcu şi de acolo e adusă pe jos în dreapta Caşinului, inlocuind trupele Diviziei 1 de cavalerie austro-ungară, care e deplasată mai la dreapta, pe Zboina Neagră. La 28 iulie mai soseşte un regiment de husari (Regimentul 12). Pe Frontul de Sud, cel mai periclitat, soseşte Regimentul 3 de grenadieri din Divizia 1 germană; regimentul, care era la Iacobeni în Bucovina, a fost adus la Focşani cu trenul, iar de aci cu autocamioanele a fost transportat prin valea Zăbalei şi aşezat în Valea Sării. Alte cinci regimente şi batalioane, luate de la cinci divizii ale Armatei a IX-a vecine, au fost aduse spre a umple golurile sectorului german.

Patrulele româneşti, care trecuseră valea Putnei, scotocesc prin satele Păuleşti, Spineşti, Bodeşti şi găsesc grupe răzleţe de germani, pe care le fac prizoniere. De partea lor, ruşii şi-au împins şi ei frontul spre dreapta şi au stabilit joncţiunea cu românii la Valea Sării. Dar în ziua de 28 iulie, patrulele înaintate ale diviziilor române 3 şi 1 incep să se lovească de o rezistenţă înverşunată. Duşmanul se cramponează pe amîndouă malurile Putnei, de la Şipote la Valea Sării. Un puternic foc de artilerie primeşte pe soldaţii Regimentului 30 Muscel, care atacă dealul Pleaşa. Lupta e foarte crîncenă. Duşmanul dă cinci contraatacuri, dar muscelenii atacă violent la baionetă şi fac în rîndurile duşmane un adevărat măcel; toată trupa inamică e distrusă. Alte ajutoare sosesc in grabă şi luptele durează crîncen toată noaptea. Abia spre dimineaţa zilei de 29 iulie, resturile înfrînte ale germanilor se retrag.

Ocupăm Valea Sării şi începem să organizăm defensiv malul stîng al Putnei, complet curăţat de inamic. Trupele române sînt şi ele obosite după cinci zile de neîncetate lupte şi urmăriri. Divizia a 3-a a pierdut peste 500 de morţi şi 1 200 de răniţi. Un regiment e luat de la divizie şi trimis pe alt front de luptă. Rezervele sînt epuizate, iar pe malul drept inamicul se întăreşte din ce în ce cu trupe proaspete. Armata a II-a şi-a atins obiectivul fixat şi ofensiva se opreşte.

Luptele din Munţii Vrancei

Ţara Vrancei era în mîinile noastre pînă în valea rîului Putna, adică pînă la limita sudică, fixată de la început ca obiectiv al Armatei a II-a. Pentru ca stăpînirea ţinutului să ne fie pe deplin asigurată, trebuia să ocupăm şi toate crestele Munţilor Vrancei, care se ridică spre apus într-un lanţ continuu cu direcţia nord-sud, dominînd de la înălţimi de peste 1 200 m întreaga regiune. Aceasta a fost scopul operaţiilor pe care generalul Averescu le-a ordonat diviziilor 1, 6 şi 8 pentru ziua de 28 iulie şi cele următoare. Divizia 1 era stabilită în sectorul Negrileşti-Soveja, pe crestele munţilor Ţiua Neagră, Ţiua Golaşă, Roşchila şi Culmea Tulnicenilor. Patrule de recunoaştere, trimise spre vest, constată că inamicul se găseşte pe muntele Macradeu, pe frontieră, şi pe malul drept al rîului Lepşa; detaşamente înaintate sînt pe valea Lepşuleţului, în contact cu avangardele noastre. Timp de cinci zile se dau lupte pe înălţimile şi prin văile păduroase ale acestei regiuni accidentate, între detaşamente izolate susţinute de artilerie. Atacuri şi contraatacuri se succed cu pierderi simţitoare pentru ambele părţi. Rezultatul este că inamicul e împins definitiv dincolo de valea Lepşei; frontul nostru a înaintat cu 4 km şi se găseşte pe dealurile Titiana, Faţa Schitului, Coasei.

Pe frontul Diviziei a 6-a Regimentul Putna reușește, după trei asalturi, să ajungă la poalele muntelui Seciu și, după ce respinge complet pe dușman, ocupă toată creasta muntelui Zboina Neagră, cu cotele 1 234, 1 351 și 1 374. În același timp trupele Regimentului Siret înaintează prin luptă de-a lungul văii Dragomira și ocupă înălțimile dintre pîriul Vulturului și Șușița. Bateriile de tunuri, capturate de la inamic, sînt puse în poziție în Dragosloveni.

Mai importante și mai sîngeroase sînt luptele date de trupele Diviziei a 8-a împotriva puternicului masiv de înălțimi, care străjuiesc ținutul Vrancei spre nord-vest înspre pasul Oituzului. Valea Cașinului trece de-a curmezișul acestui masiv și-l desparte în două jumătăți: dincolo de valea Măgura Cașinului (1 167 m), stîncoasă și prăpăstioasă, prelungindu-se spre sud cu Cornul Măgurii iar în față, spre răsărit, cu pragul lat al Plaiului Măgurii. Dincoace de vale, răsar din mulțimea coamelor, printre care ochiul se rătăcește, culmea înaltă a muntelui Războiului (962 m) și a muntelui Seciu (1 171 m). Comandantul Diviziei a 8-a, generalul Pătrașcu, atacă Măgura Cașinului, în ziua de 28 iulie, printr-un atac combinat cu rușii. Artileria ruso-română bombardează pozițiile dușmanului în zorii zilei, timp de aproape patru ceasuri. Apoi infanteria pornește la atac din trei direcții. De la nord, dinspre cota 1 125 m, trebuie să atace rușii. „Batalionul morții" se pune în marș; dar tovarășii de arme care nu vor să mai lupte îl împiedică și-l silesc să se retragă. Rușii părăsesc pozițiile pe care le ocupaseră în fața cotei 1 167 m și, prin aceasta, ne silesc și pe noi să ne îndoim aripa dreaptă, retrăgînd-o pe Arșița Mocanului. Două batalioane române dau atacul împotriva Măgurii, prin Plaiu Măgurii, de front, iar un al treilea atacă din flanc și spate, prin valea Cașinului, pîriul Bucieș și Cornu Măgurii. Dușmanul rezistă cu îndîrjire din pozițiile lui puternice. Toată Măgura e transformată într-un formidabil sistem de întăriri; fiecare cotă e organizată într-un centru de rezistență prevăzut cu tunuri și cu mitraliere; tranșeele și adăposturile sînt blindate. Trupele noastre reușesc să pună piciorul pe Plaiu Măgurii, unde sînt țintuite de focul omoritor al inamicului. La 9,30 seara, dușmanul a ieșit din pozițiile sale și ne-a atacat cu violență pe Plaiu Măgurii, dar trupele române au susținut atacul cu bravură și l-au respins, fără să cedeze nici o palmă din terenul cucerit. Cinci atacuri au dat austriecii în timpul nopții pe Plaiu Măgurii; toate au fost respinse.

Comandantul român și-a strămutat zona de atac spre stînga, în sectorul Brigăzii a 15-a. Pe muntele Războiului inamicul n-avea lucrări prea importante, dar povîrnișul era atît de repede, încît cu puține trupe a reușit să oprească avîntul soldaților noștri. Înaintarea pe dealul Slatinei s-a făcut greu, din cauza terenului impracticabil și s-a pierdut și legătura cu Divizia a 6-a, de la stînga. A doua zi, 29 iulie, pe cînd în sectorul Cașin Brigada a 16-a continua să hărțuiască pe dușmanul retrașat pe Măgură, trupele sectorului sud sînt constituite într-o masă de manevră, sub comanda colonelului Liciu, cu misiunea să întoarcă pe la sud pozițiile dușmane. Marșul coloanei Liciu începe de dimineață și se face cu multă greutate pe drumuri foarte rele. Pe creasta muntelui Chinușu e o singură cărare; caii de la mitraliere au trebuit să fie lăsați pe dealul Slatinei.

Inamicul atacă pe seară în două rînduri pozițiile noastre de pe Plaiu Măgurii. Cu concursul artileriei reușim să rezistăm și să-l respingem. Rușii nu ne dau nici un concurs; ba dimpotrivă, își retrag și posturile înaintate de la sud de cota 1 125 m.

În dimineața zilei de 30 iulie, de cînd în sectorul Cașinului continuăm să respingem atacurile inamicului, în sectorul de sud Liciu atacă dealul Seciu-

lui, ajutat de artileria Diviziei a 6-a, şi reuşeşte să cucerească cota 1 171 m, luînd numeroşi prizonieri austro-ungari. Inamicul fuge în dezordine. Cu toată greutatea terenului, abrupt înspre est, întretăiat de văi şi acoperit de păduri seculare de brazi înspre sud şi vest, românii atacă concentric muntele Războiului cu mult avînt, cuceresc întreaga creastă şi resping pe duşman spre vest, înspre dealul Frumoasele Mari.

A doua zi, cu ajutorul artileriei, neobositele trupe române cuceresc dealul Frumoasele Mari şi întreg masivul Seciului, atacînd fără pic de răgaz pe inamic, pe care îl aruncă în dezordine în susul văii Caşinului, înspre Poiana Încărcătoarea.

Măgura Caşinului

Acum, situaţia ne este mult mai favorabilă. Sîntem stăpîni dincoace de valea Caşinului pe toate masivele de înălţimi, pînă la cota 1 234 m, unde ne legăm cu Divizia a 6-a de pe Zboina Neagră. La nord de valea Caşinului, Măgura Caşinului a rămas ca un stîlp care face un ieşind foarte pronunţat în mijlocul trupelor Diviziei a 8-a române. Măgura e atacată din nou, în ziua de 1 august, printr-o acţiune combinată: un atac de front şi o mişcare ocolitoare dinspre nord. Artileria română bombardează violent Măgura; infanteria atacă cu avînt, dar rezistenţa duşmanului nu poate fi înfrîntă. El dispune de o artilerie foarte puternică, care execută tiruri precise de baraj, iar infanteria sa contraatacă cu violenţă. Se constată încă o dată că Măgura, în condiţiile în care se dau atacurile noastre, e inexpugnabilă. Întăriturile sale sînt, parte sparte în stîncă, parte betonate şi blindate; asupra lor, tirul artileriei române de cîmp nu are nici un efect. În faţa tranşeelor, brazii răsturnaţi de bombardamentul tunurilor noastre, amestecaţi cu reţelele de sîrmă ghimpată, smulse şi ele de bombardament, au mărit zona obstacolelor şi au întărit apărarea. Inamicul mai are un număr extraordinar de mitraliere dispuse în rînduri etajate; în timpul bombardamentului nostru el le coboară cu ajutorul scripeţilor în adăposturi subterane blindate. El a reperat exact terenul din faţa poziţiilor sale, pe care şrapnelele şi grenadele lui cad cu o precizie matematică în momentul dezlănţuirii atacurilor noastre.

Convingîndu-se că, în astfel de împrejurări, ne expunem la pierderi sîngeroase şi inutile, constatînd şi refuzul absolut al ruşilor de a coopera la dreapta noastră şi, cu chipul acesta, a încercui Măgura Caşinului de toate părţile, comandantul Armatei a II-a renunţă la ideea cuceririi Măgurii, mulţumindu-se cu cucerirea liniilor principale de înălţimi de la sud de ea, care ne asigurau dominarea întregii regiuni muntoase pînă la frontieră şi supravegherea tuturor văilor ce o brăzdează.

În seara zilei de 1 august, bătălia se poate considera ca încheiată pe tot frontul Armatei a II-a. Trupele noastre se găseau pe linia Măgura Caşinului — Muntele Seciu (1 171 m) — Zboina Neagră — Ţiua Neagră — Ţiua Golaşă — Tulnici — Bîrseşti — Valea Sării, descriind un vast arc de cerc, cu concavitatea spre nord. De la Valea Sării înainte, se întindea frontul rus al Corpului VIII, încheind arcul de cerc pe la nord de Colacu, Ruget, Vidra, vest de Voloşcani, pînă la Ireşti, unde se unea cu vechiul front al Corpului XXX mixt, care continua peste dealul Clipiceşti spre Siret.

Bilanțul bătăliei de la Mărăști

Armata a II-a română repurtase o biruință strălucită. Frontul dușman fusese sfărimat pe o lungime de 30 km și împins pe o adîncime de 20; 30 de localități fuseseră recucerite de români.

Armata generalului Gerock era dezorganizată și slăbită ca putere de luptă pentru cîtăva vreme. În nouă zile de luptă, Armata a II-a română îi luase un număr de 23 ofițeri și 2 746 soldați prizonieri *, iar dealurile și văile Vrancei erau semănate cu alte cîteva mii de morți. Ea a mai capturat 40 de tunuri, 30 de mortiere de tranșee, 22 de mitraliere și un imens material de război de tot felul. Adăugîndu-se miile de răniți, cum și prizonierii și materialul de război luat de ruși în sectorul vecin, se poate aprecia gravitatea înfrîngerii armatei austro-germane.

Cu toată strălucirea biruinței, consecințele ei strategice n-au putut fi la aceeași înălțime. Făcînd parte din imensul front rusesc, armata română a fost influențată, stînjenită și anihilată în acțiunea sa de desfășurarea nenorocită a evenimentelor de pe acest front. La 24 iulie, în ziua glorioasă a asaltului Mărăștilor, se producea retragerea rușinoasă a armatei rusești de la Tarnopol, iar în timp ce avîntul eroic al trupelor noastre rupea ultimele stăvilare ale Munților Vrancei și ne deschidea perspectiva trecerii peste frontiera ungară, pe Frontul de nord, austro-germanii intrau în Cernăuți și amenințau frontiera Moldovei de Sus.

Ofensiva noastră de la Mărăști, oprită în plină desfășurare victorioasă, n-a putut fi exploatată din punct de vedere strategic, nici în legătura cu ofensiva de pe Siret — oprită ea însăși, chiar mai înainte de a se fi pus în mișcare — nici cu ofensiva rusă pornită pe frontul galițian, sfîrșită în mijlocul celui mai complet dezastru.

O nouă situație, de o gravitate excepțională începea să se desemneze la hotarele țării noastre. Față cu această amenințare, trebuia renunțat la orice veleitate de atac asupra dușmanului, care ne-ar fi împrăștiat și împuținat forțele. Toate puterile disponibile trebuiau acum păstrate, organizate și grupate în vederea apărării peticului de țară ce ne rămăsese, împotriva căruia, era evident că dușmanul, profitînd de slăbiciunea rușilor, se pregătea a da asaltul decisiv. Ideea ofensivei trebuia deci părăsită. Misiunea armatei noastre, din ofensivă, devenea defensivă.

Bătălia de la Mărăști, așezată la o cotitură fatală a desfășurării războiului nostru, rămîne însă un episod strălucit al acestui război, o probă vorbitoare de capacitatea șefilor, de calitățile de bravură și energie ale soldatului român, un exemplu elocvent pentru putința lui de adaptare și perfecționare. După dezastrul campaniei din 1916, după laborioasa operă de prefacere din primăvara anului 1917, ea este dovada vitalității și energiei nestinse a poporului nostru **[4].

---

* Divizia 1 a capturat 1 217 prizonieri; Divizia a 8-a, 1 115; Divizia a 6-a 247, iar Divizia a 8-a, 199 prizonieri. Afară de aceasta, rușii au capturat și ei 434 prizonieri, ceea ce ridică totalul pierderilor austro-germanilor în bătălia de la Mărăști la 3 203 prizonieri.

** Totalul pierderilor noastre în bătălia de la Mărăști (22 iulie — 1 august) este:

		Morți	*Răniți*	*Dispăruți*	*Total*
Divizia 1	Ofițeri	6	20	—	26
	Soldați	188	644	54	886
Divizia a 3-a	Ofițeri	20	37	—	57
	Soldați	500	1 139	134	1 773
Divizia a 4-a	Ofițeri	6	11	—	17
	Soldați	647	806	45	1 498
Divizia a 8-a	Ofițeri	5	5	—	10
	Soldați	94	390	134	618

[1] Bătălia de la Mărăşti (iulie 11/24 — iulie 19/august 1 1917).

„Puternică ofensivă a Armatei a II-a române, comandată de generalul Alexandru Averescu, în cooperare cu Armata a IV-a rusă, soldată cu un strălucit succes tactic (frontul armatei române s-a stabilit pe valea Putnei, ofensiva germană plănuită în regiunea Năruoloasa fiind amînată), dar fără a putea fi exploatată din punct de vedere strategic din pricina situaţiei generale de pe frontul oriental" (Fl. Constantiniu, H. C. Matei, Popa, M. D., Nicolescu N. C., Rădulescu Gh., *Istoria României în date*, sub conducerea lui Giurescu C. C., Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 305).

[2] În faţa Tarnopolului, pe Frontul rus de sud-vest, soldaţii au refuzat să mai lupte. Ca urmare, la 21 iulie 1917, austro-germanii au înaintat la sud de Nistru; ruşii au evacuat Tarnopol şi s-au retras pe Siret.

[3] Ştefan cel Mare, domn al Moldovei (1457—1504).

[4] Din bogata literatură privind acest capitol al războiului vezi Stoenescu N. Sc., *Bătălia de la Mărăşti*, Bucureşti, 1930; I. Cupşa, *Mărăşti. Mărăşeşti. Oituz*, Editura Militară, Bucureşti, 1969; Florian Tucă, *Triunghiul eroic. Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz*, Editura Junimea, Iaşi, 1977; Sergiu Columbeanu, *Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz în documente militare străine*, în *R I*, nr. 7, 1977, p. 1227—1242.

Totalul pierderilor noastre a fost aşadar de 110 ofiţeri şi 4 775 soldaţi, morţi, răniţi şi prizonieri. Sub acest raport, rezultatul bătăliei este excepţional în istoria războiului mondial, deoarece atacatorul a avut pierderi inferioare celui atacat.

Capitolul IV

Bătălia de la Mărăşeşti [1]

(6—19 august)

Germanii plănuiesc cucerirea Moldovei

Cele două armate române nu erau stăpine pe mişcările lor; ele erau prinse în marele front rus, întins de la Baltica la Marea Neagră, ca două simple verigi ale unui lanţ lung. Mişcările de ondulaţie ale lanţului trăgeau înainte sau împingeau înapoi cele două verigi, fără să stea în puterea noastră să oprim sau să schimbăm mişcarea, oricît de puternic ar fi fost impulsul local. Astfel, zguduirea puternică a frontului rus, produsă de înfrîngerea din Galiţia, a oprit în mers victorios ofensiva Armatei a II-a la Mărăşti şi a înăbuşit-o în faşă pe aceea a Armatei I la Nămoloasa.

Şi, între timp, înfrîngerea ruşilor se transformase în dezastru. La 19 iulie, frontul rus din Galiţia era rupt la Złoczew, iar peste cinci zile, la 24 iulie, în ziua Mărăştilor, Tarnopolul cădea în condiţii care aruncau, pentru întîia oară, un văl de ruşine peste armata revoluţionară rusă. Nu era o simplă înfrîngere militară; era un fenomen revelator al unei stări de spirit foarte gravă. Armata rusă fusese atinsă în temelia ei de propaganda revoluţionară; ea era în plină descompunere. Puterea militară rusă se prăbuşea. Regimente întregi refuzaseră, după discuţii de ceasuri întregi, să execute ordinele. Ele părăsiseră tranşeele fără luptă şi, uneori, chiar fără să fi fost atacate de duşman. Contagiunea dezordinei se întinsese ca o boală molipsitoare; în faţa armatei austro-germane nu mai era o armată, care să lupte pentru victorie.

Urmărindu-şi victoria uşoară, frontul austro-ungar din Galiţia îşi întindea înaintarea la aripa dreaptă. La 3 august Bucovina era din nou — aproape în întregime — în mîna austro-germanilor, şi arhiducele Iosif îşi plătea luxul ieftin al unei intrări triumfale în Cernăuţi. Linia duşmană cea mai înaintată atingea frontiera rusă şi română. Un moment, armata rusă păru că se reculege. Kornilov fusese numit generalisim şi luase măsuri energice. El suprimase comitetele de soldaţi, interzisese întrunirile, restabilise pedeapsa cu moartea, introdusese o disciplină de fier. Pe de altă parte, urmărirea duşmanului se făcea din ce în ce mai greu. Austro-germanii nu se aşteptaseră la un succes atît de extraordinar şi nu adunaseră din vreme toate mijloacele necesare pentru exploatarea lui. Distrugerile complete ale căilor ferate şi drumurilor, operate de ruşi în retragere, îngreunau din ce în ce mai mult înaintarea duşmanului. În cele din urmă, după ocuparea Cernăuţilor, el trebui să se oprească, aleit de puteri, în faţa graniţei Basarabiei şi Moldovei, privind cu ochi lacomi, dar neputincioşi, bogăţiile acestor pămînturi ale abundenţei şi făgăduinţei. Rezistenţa rusească reuşise să se reorganizeze pe vechea frontieră dintre Galiţia şi Rusia.

Mai mult insă decit formidabila înaintare, pe o adîncime de 120 km, rezultatul de căpetenie al contraofensivei austro-germane pe frontul galiţian era demonstrarea descompunerii armatei ruseşti. Această constatare deschidea duşmanului perspective strategice noi şi măreţe. Ludendorff nu era omul care să nu ştie să profite de ele. Cucerirea Moldovei şi a Basarabiei, ocuparea Odessei, erau nişte ţeluri din cele mai ispititoare. A zdrobi pe unul din statele luptătoare, a desfiinţa o armată, a goni încă un suveran duşman pe drumul pribegiei, a pune mîna pe bogatele grînare ale Moldovei şi Basarabiei, a domina Marea Neagră de la Odessa, toate acestea realizate cu sforţări, riscuri şi pierderi puţin importante însemnau, nu numai o întreprindere rentabilă materialiceşte, dar una din cele mai puternice lovituri aplicate Înţelegerii, coeziunii şi prestigiului ei. Mai însemnau încă, cu siguranţă, scoaterea Rusiei din alianţă şi împingerea ei la pace separată, o idee care a avut totdeauna in Hindenburg şi Ludendorff pe cei mai convinşi partizani. Stările de lucruri din Rusia, adînc zdruncinată de revoluţie, n-ar fi putut suporta, desigur, o nouă catastrofă. Scoaterea din luptă a Rusiei, urmată apoi fatal de România, mai însemna liberarea forţelor austro-germane de pe acest teatru de operaţii şi punerea lor la dispoziţia Marelui Cartier al Puterilor Centrale, spre a fi întrebuinţate pe fronturile din vest, de unde se aştepta victoria decisivă in marele război. De aceea, chiar de pe timpul cînd armatele austro-germane, victorioase la Złoczew, începeau marşul spre frontiera galiţiană în urmărirea trupelor ruse, ce se retrăgeau în dezordine, Marele Cartier german, fidel doctrinei sale clasice de a întreprinde acţiuni convergente pe cele două aripi ale frontului advers, concepu planul reluării operaţiilor pe frontul român. Moldova avea să fie atacată din două părţi: de la nord prin Bucovina, şi de la sud, prin valea inferioară a Siretului. Arhiducele Iosif trebuia să continue ofensiva dinspre Bucovina înspre nordul Moldovei, iar Mackensen primi ordinul să pregătească marea ofensivă de la Siret, care trebuia să spulbere ceea ce mai rămăsese din statul român independent. Importante forţe militare se luară de pe fronturile de vest spre a se trimite mareşalului. Austriecii au adus două divizii de pe frontul italian, iar germanii au adus de pe frontul francez, din Vosgi, Corpul alpin bavarez care, în campania din anul 1916, fusese în fruntea coloanelor de atac germane de la Sibiu pînă la Măgura Odobeştilor. Ludendorff aducea din nou elita armatei sale în România. Semn sigur, ce dădea măsura importanţei acţiunii ce se pregătea.

Schimbări de roluri şi de poziţii

Atacul german trebuia să se dea în regiunea Fundeni-Nămoloasa. Morgen trebuia să forţeze trecerea peste Siret cu cinci divizii, ca să învăluie, de la sud la nord, trupele noastre. Cunoaştem soarta acestui plan. Ofensiva română de la Mărăşti, dezlănţuită pe neaşteptate pentru germani, a nimicit planul duşmanului. El a trebuit să renunţe la ofensiva plănuită şi să procedeze la o nouă grupare a trupelor sale, pentru propria lui apărare. La rîndul ei, ofensiva noastră de la Mărăşti atit de strălucit începută şi cea proiectată tot de noi la Nămoloasa au trebuit să fie suspendate, din cauza situaţiei ameninţătoare ce începea să se deseneze în spatele frontului nostru. Armatele austro-germane înaintau în Galiţia, fără să întîmpine obstacol serios. Bucovina şi Basarabia erau ameninţate. Dacă debandada ruşilor ar fi continuat, nordul Moldovei era să fie lipsit de apărare serioasă

și expus invaziei inamicului. Întreaga linie de apărare din zona muntoasă era amenințată cu întoarcerea. În fața acestei perspective tragice, comandamentul trupelor ruso-române hotărî să regrupeze forțele, astfel ca să poată face față unui eventual atac care ar veni dinspre Bucovina, amenințînd nordul Moldovei. Se decise formarea unei armate de manevră, care să se adune in nordul Moldovei și să poată ataca in flanc pe dușmanul care ar fi inaintat dinspre Bucovina, ca un pumn zdravăn in coasta dușmanului. Această armată urma să fie formată din trei corpuri de armată rusești, și anume:

a) Corpul XL de armată, luat de la Armata a IX-a rusă, căreia-i forma aripa stingă, în regiunea Oituzului. El a fost scos din poziție și inlocuit acolo prin Armata a II-a română, care și-a prelungit aripa dreaptă, de la Măgura Cașinului pină in valea Dofteanei, aducind pe frontul său diviziile 7 și 12, din rezerva Armatei I. Înlocuirea acestor trupe s-a făcut pînă la 2 august.

b) Corpurile VII și XXX, luate de la Armata a IV-a rusă, căreia îi formau aripa stingă și centrul de la Clipicești, pe Putna, pînă la Movileni, pe Siret. Pentru reocuparea acestui front, urma ca cea mai mare parte a Armatei I română, care se găsea pe malul de răsărit al Siretului, să fie transportată pe cel drept, în locul celor două corpuri rusești. Locul Armatei I va fi ocupat prin prelungirea aripii drepte a Armatei a VI-a ruse, ce ocupa frontul Siretului de Jos și al Dunării. Din Armata a IV-a rusă rămînea pe front numai Corpul VIII rus (trei divizii), intercalat între cele două armate române, de la Clipicești pînă la Valea Sării.

Importante strămutări de trupe trebuiau să se facă, așadar, in regiunea Siretului și a Putnei. Armata a VI-a rusă începu, la 3 august, să-și lungească frontul spre dreapta, spre a înlocui Armata I română, pînă la Liești. La 5 august, operația era terminată. Din trupele Armatei I română a rămas să țină frontul, pe malul stîng al Siretului, numai Divizia a 2-a de cavalerie, de la Liești pînă aproape de Bilieşti. Diviziile 5, 9, 13 și 14, devenite disponibile, au fost retrase de pe front și cantonate în satele din spatele frontului. De aci, ele trebuiau să treacă Siretul pe cele patru poduri aruncate peste rîu, între Movileni și Cosmești, pentru a schimba diviziile ruse ale Armatei a IV-a, una cîte una, de la stînga spre dreapta. Operația trebuia să înceapă în seara zilei de 6 august și să se termine la 10 august, executindu-se numai noaptea, ca să nu fie observată de inamic.

Cele șase divizii ale Armatei a IV-a ruse, scoase din front, împreună cu cele trei divizii scoase de pe frontul Armatei a IX-a ruse, completate și cu două divizii de cavalerie, una rusă și una română, vor constitui armata de manevră, care se aduna la Roman, pentru operațiile din nordul Moldovei.

Dubla ofensivă austro-germană

Pe cînd comandamentul ruso-român lua măsurile arătate mai sus, spre a face față pericolului ce amenința dinspre nord, comandamentul german lucra febril la pregătirea marei sale ofensive.

Ideea atacului peste Siret, la Nămoloasa, care trebuia să se lovească de ofensiva pornită de români în același punct, fusese părăsită din cauza victoriei noastre de la Mărăști. Noua situație sugeră lui Ludendorff o idee nouă. Înaintarea Armatei a II-a română pînă în valea Putnei dăduse frontului român, în această regiune, forma unui ieșind foarte pronunțat. Luden-

dorff crezu că poate exploata situaţia riscată a acestui sac, cu flancurile expuse, atacindu-l la dreapta şi la stînga, printr-o dublă mişcare de înconjurare. Mackensen şi Rohr primiră ordinul să execute această dublă ofensivă convergentă. Rolurile erau astfel împărţite:

Mackensen va ataca cu Armata a IX-a germană la vest de Siret şi va împinge drept înainte, de la sud la nord, urmînd malul drept al Siretului, cu direcţia Adjud. El va întoarce aripa de est a Armatei a IV-a ruse, pe care o va arunca spre vest, în spatele Armatei a II-a române, aflată în primejdioasa sa poziţie înaintată din valea Putnei. Rohr, comandantul Armatei I austro-ungare din munţii Moldovei, va ataca cu aripa sa dreaptă — Armata Gerock — în regiunea Oituzului, spre a împinge apoi în Valea Trotuşului, cu direcţia vest-est, spre Adjud, unde trebuia să-şi dea mîna cu Mackensen. Erau două braţe ale unui cleşte uriaş care, mişcindu-se convergent, unul de-a lungul Siretului, celălalt de-a lungul Trotuşului, trebuiau să se întîlnească la Adjud, la vărsarea Trotuşului în Siret, închizînd între ele Armata a II-a română şi Armata a IV-a rusă. Nu rămînea altceva de făcut celor două armate ruso-române, cu singurele lor linii de comunicaţie şi de retragere de-a lungul văilor Putnei şi Şuşiţei, interceptate de inamic, decît să încerce o retragere dezordonată peste masivul Zăbrăuţului, accidentat, păduros şi lipsit de drumuri, sub presiunea cercului de fier al duşmanului, care se strîngea din ce în ce mai tare, de la vest, de la sud şi de la est. Capturarea acestor resturi dezorganizate era sigură. Era dezastrul complet al celor mai importante forţe ale frontului român. Era Moldova aruncată, fără apărare, la picioarele învingătorului.

Marea ofensivă, proiectată de germani, se va desfăşura, aşadar, în două bătălii. De-a lungul Siretului, atacul lui Mackensen va dezlănţui memorabila bătălie, numită de români bătălia de la Mărăşeşti, iar de germani bătălia de străpungere de pe Putna şi Şuşiţa *. În regiunea muntoasă, străbătută de văile Slănicului, Oituzului şi Caşinului, Rohr va da sîngeroasa bătălie numită de noi bătălia de la Oituz, iar de austro-germani bătălia pentru trecătorile din vestul Moldovei **. Două mari bătălii, date pe fronturi de zeci de kilometri, de impozante forţe inamice, care vor fi cele mai mari acţiuni militare de pe frontul nostru în cea de-a doua perioadă a războiului român. De rezultatul lor va atîrna soarta războiului şi a ţării.

Marele Cartier german făcuse bine socoteala pe hartă. El comisese însă două greşeli de apreciere. Întîia, că armata rusă nu se găsea în Moldova singură, cum fusese în Galiţia, şi a doua că armata română nu mai era cea de la sfîrşitul anului 1916.

Pregătirea bătăliei de la Mărăşeşti

La 3 august, comandantul Armatei a IX-a germane dădu ordinul de operaţii pentru începerea „bătăliei de străpungere de pe Putna şi Şuşiţa, care trebuia să arunce înapoi şi în lături pe inamicul aflat între Siret şi munţi".

O divergenţă de păreri se ivise la început între Marele Cartier german şi comandamentul local, asupra direcţiei atacului. Marele Cartier prescrisese

---

* *Durchbruchsschlacht am Putna und Şuşiţa*, în publicaţia oficială a Marelui Stat-Major german [258].

** *Kämpfe um die Gebirgsausgänge in die Westliche Moldau* [259].

direcţia sud-nord, de-a lungul malului drept al Siretului, cu baza la Focşani şi cu direcţia spre Adjud. Comandamentul local era însă de părere să se păstreze primul proiect, acela al atacului peste Siret în regiunea Fundeni-Năruoloasa, plan ce fusese părăsit în urma ofensivei noastre de la Mărăşti. Un astfel de atac, făcut în adîncimea trupelor ruso-române, ar fi fost mai eficace. El ar fi învăluit complet aripa dreaptă a Armatei a VI-a ruse şi ar fi deschis poarta largă pentru înaintarea grupului germano-turco-bulgar, dintre gura Rîmnicului şi Dunăre. Atacul dat pe malul vestic al Siretului prezenta, dimpotrivă, dezavantajul că era flancat de pe malul estic al riului, dominant, ripos şi garnisit cu artilerie. Era încă îndoios că s-ar fi putut obţine, pe aci, o tăiere a retragerii inamicului. Marele Cartier german nu voi însă să cedeze. El admise numai o modificare parţială a planului său, prevăzînd şi trecerea Siretului la Cosmeşti şi crearea unui cap de pod defensiv in regiunea Tecuci, dar menţinu ideea fundamentală a atacului principal intre Siret şi munţi. Marele Cartier german îşi avea socotelile lui. El ştia că un atac peste Siret avea să se ciocnească cu trupe române, a căror capacitate de luptă şi al căror moral înălţat avusese ocazia să le cunoască în ofensiva de la Mărăşti. Dimpotrivă, atacînd spre Mărăşeşti, germanii aveau de-a face numai cu rușii. Iar despre chipul cum vor lupta rușii, Tarnopolul era in amintire proaspătă, cu impresiile lui de ruşine.

Dar oare, chiar pe frontul care trebuia atacat, nu se produseseră simptome care să îndreptăţească pe germani la cele mai optimiste aşteptări? Nu se stabilise intre armata germană şi Armata a IV-a rusă acel schimb de corespondenţă, prin care şiretenia germană reuşise să semene şi mai mult sămînţa anarhiei in rîndurile armatei ruseşti? Şi, printre unităţile acesteia din urmă, nu erau oare două divizii ruseşti, 34 şi 13, care se obligaseră formal, faţă de ofiţerii Diviziei a 12-a bavareze, ca să nu se mai bată şi să propage şi diviziilor vecine o mişcare în favoarea unei suspendări oficiale a ostilităţilor? Nu se ştia că înţelegerea între infanteria rusească şi delegaţii germani ajunsese pînă acolo, încît infanteriştii ruşi trăgeau asupra propriei lor artilerii, cînd aceasta, care păstrase oarecare disciplină împiedica, prin tiruri de baraje, fraternizările intre cele două armate? Tratativele între adversari ajunseseră atît de departe încît la 1 iulie se redactase chiar un „proiect pentru stabilirea în scris a unei suspendări a ostilităţilor cu Divizia a 34-a rusă". Prin articolul 2 al acestei convenţiuni, infanteria rusă se angaja să semnaleze germanilor bateriile ruse sau române, care ar deschide focul, pentru ca „să se răspundă din partea germanilor cu un număr îndoit de proiectile". La 19 iulie, comandantul Corpului I de rezervă german, generalul von Morgen, fusese împuternicit oficial de Ludendorff * „să încheie suspendarea ostilităţilor cu diviziile 34 şi 13 ruse". Marele Cartier german era astfel perfect îndreptăţit să prefere a începe ofensiva într-un sector rusesc. Şi nu a fost nici întîmplarea, nici efectul unor savante combinaţii strategice, cînd comandantul german a ales, pestru a încerca spargerea frontului duşman, tocmai sectorul apărat de Divizia 34-a rusă.

Forţele luptătoare ale celor doi adversari

Corespunzător importantului ţel strategic urmărit de marea bătălie proiectată, se puse la dispoziţia mareşalului Mackensen o impozantă forţă militară. Grupul de armate Mackensen era constituit, de la vest la est, din trei armate: Armata a IX-a, Grupul Rîmnic şi Grupul Dunării.

* Ordinul nr. 2076 din 19 iulie 1917 al Marelui Cartier german [17].

Armata care trebuia să ia ofensiva era Armata a IX-a germană. Pînă în luna mai, ea fusese comandată de Falkenhayn; acesta fusese apoi trimis în Asia Mică, spre a organiza Grupul de armate turco-germane „Yildirim". Succesorul său a fost generalul von Eben, fost comandant pe frontul din Galiția.

Frontul Armatei a IX-a germane începea, considerat de la est spre vest, la Suraia pe Siret, 10 km mai jos de vărsarea Putnei în Siret. El urma Siretul pînă la Bilieşti, în faţa Movilenilor de Jos, apoi se depărta de Siret, luînd direcţia nord-est, străbătea lunca Siretului, întîlnea la Paraipan (Balta Raţei) valea Putnei, urma apoi mereu malul ei sudic, tăia şoseaua Focşani-Mărăşeşti la kilometrul 10, nord de Făurei, apoi calea ferată la sud de gara Putna Seacă, prelungindu-se pînă la Ireşti. Aci, în punctul în care valea Putnei face un unghi, îndreptîndu-se spre sud-vest ca să pătrundă în Vrancea, Armata a IX-a se lega de Armata Gerock. Frontul german se frînge a şi el spre sud-vest, spre a desena linia curbă, pe care fusese impins prin victoria noastră de la Mărăşti. Pe această întindere, de aproximativ 60 km, frontul german era împărţit în două sectoare:

a) Sectorul Corpului I de rezervă, se întindea de la Suraia pînă la o linie care ar fi tăiat valea Putnei şi Şuşiţa, cu direcţia sud-nord, între satele Ivăncești şi Satu Nou. Terenul este şes, străbătut de văi, unele cu ape, altele seci, cu direcţia vest-est şi tăiate de-a curmezişul de şoseaua şi calea ferată Focşani-Mărăşeşti, a căror direcţie este nord-sud. Generalul von Morgen, comandantul Corpului I de rezervă, dispunea în acest sector, afară de diviziile 89 prusiană, 12 bavareză şi 216 saxonă, care alcătuiau Corpul I propriu-zis, de încă două divizii: 76 de rezervă şi 115. Pentru a avea trupele concentrate în zona de atac propriu-zisă, Divizia a 12-a bavareză, care ocupase mai înainte malul Siretului, între Bilieşti şi Suraia, fu retrasă de acolo şi adusă la sud de Pădurea Neagră, între Paraipan şi Bilieşti. În locul acestei divizii, paza malului Siretului fu încredinţată unei divizii create din nou, Divizia a 303-a — comandant generalul Wehmer — constituită din şapte batalioane de infanterie de Landsturm [2], prelevate din trupele de ocupaţie ale Munteniei. Acest subsector va avea rol pur defensiv şi de observaţie.

b) Sectorul Corpului XVIII de armată, se întindea de la linia Ivăncești — Satu Nou, pînă la Ireşti. Este un teren de dealuri acoperite cu vii spre est şi cu păduri spre vest care, începînd din văile Putnei şi Şuşiţei, se ridică în creste din ce în ce mai înalte spre vest. La sud, Măgura Odobeştilor domină cu cupola ei crenelată întreaga regiune. Corpul XVIII era constituit din Divizia a 62-a austro-ungară, din Divizia a 217-a germană şi din detaşamentele Stange şi Vogel, de valoarea unei divizii, alcătuite din trupe luate de la diviziile 101 şi 69: regimentele 29, 59, 3 grenadieri şi din trei batalioane de infanterie germane. Împreună cu divizia a 217-a, aceste detaşamente alcătuiau Grupul Gallwitz. Comanda Corpului XVIII a fost încredinţată generalului bavarez von Wenninger, adus în ajunul începerii bătăliei de pe frontul francez.

Ca rezervă a Armatei a IX-a erau: Divizia a 212-a germană la Focşani, Divizia a 13-a austriacă mai la sud de Plăineşti, iar de pe frontul francez sosea Corpul Alpin bavarez. Efectivele unităţilor şi armamentul — în special în ce priveşte artileria — au fost completate cu elemente aduse de pe la unităţile vecine din sectoarele liniştite şi din depozitele aflate în Muntenia. Cu chipul acesta, Armata von Eben, destinată a forţa trecerea spre Adjud, era alcătuită din 12 divizii luptătoare. Numericeşte, ea era constituită din 102 batalioane de infanterie, 24 companii de pionieri şi 10 escadroane de cavalerie. Armamentul ei era foarte puternic: 1 135 mitraliere şi o artilerie formată din 865 guri de foc de diferite calibre. Armata a IX-a se prelungea, în direcţia est, cu celelalte uni-

88

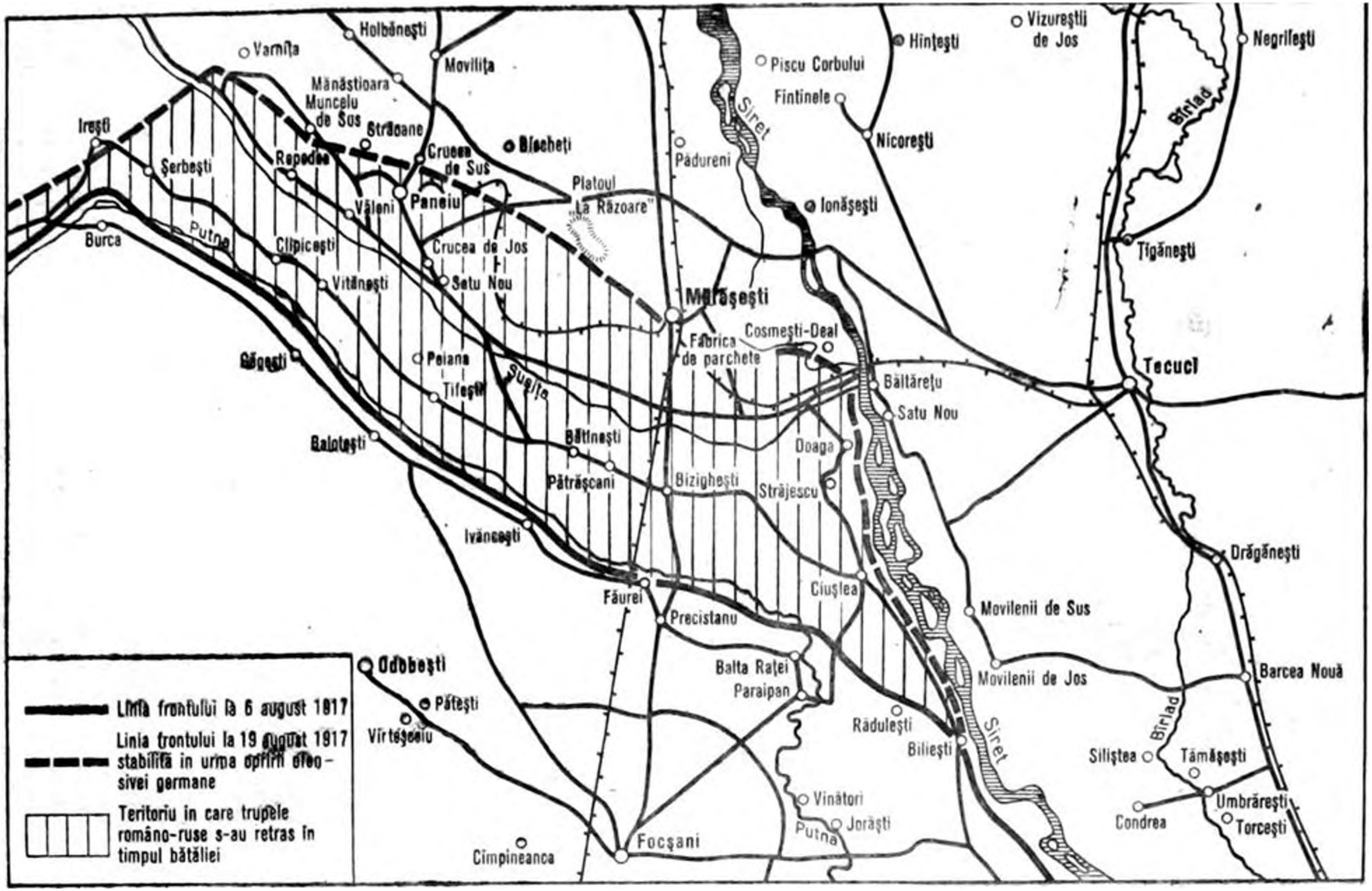

Linia frontului la 6 august 1917
Linia frontului la 19 august 1917 stabilită în urma opririi ofensivei germane
Teritoriu în care trupele româno-ruse s-au retras în timpul bătăliei
Holbănești
Varnița
Movilița
Mănăstioara
Muncelu de Sus
Străoane
Irești
Șerbești
Repedea
Crucea de Sus
Bîrsești
Văleni
Paneiu
Platoul "La Răzoare"
Burca
Putna
Clipicești
Crucea de Jos
Satu Nou
Vităneşti
Mărășești
Fabrica de parchete
Cosmești-Deal
Peiana
Tifești
Susița
Bătinești
Balotești
Pătrășcani
Bizighești
Străjescu
Doaga
Ivăncești
Făurei
Precistanu
Ciușlea
Odobești
Pătești
Vîrteșcoiu
Balta Raței
Paraipan
Răduleşti
Bilieşti
Vînători
Jorăști
Putna
Focșani
Cîmpineanca
Vizureștii de Jos
Hînțești
Piscu Corbului
Fîntînele
Nicorești
Pădureni
Ionășești
Siret
Negrilești
Bîrlad
Țigănești
Tecuci
Băltărețu
Satu Nou
Drăgănești
Movilenii de Sus
Movilenii de Jos
Barcea Nouă
Siret
Bîrlad
Siliștea
Tămășești
Umbrărești
Condrea
Torcești

tăți ale Grupului de armate Mackensen: Grupul Rimnic — von Bähr —; Armata de Dunăre — Kosch — constituită din unități germane, austro-ungare, bulgare și turcești, care ocupau malul de sud al Siretului, pînă la vărsarea acestuia in Dunăre, între Galați și Brăila; de aci inainte era armata bulgară din Dobrogea — general Nerezov.

Rolul armatelor de pe Siretul de Jos era ca, după ce străpungerea frontului inamic se va fi făcut și Corpul I de rezervă va fi dat lovitura in direcția Tecuci, dacă frontul inamic cedează în fața frontului lor, să treacă Siretul și să urmărească; aripa dreaptă să urce Prutul in sus și să acopere Galații spre est.

Pe cînd germanii își sfîrșeau preparativele lor de atac, malul de nord al riului Putna era ocupat, în fața sectorului Armatei a IX-a germane, de unități din Armata a IV-a rusă — comandată de generalul prinț Ragoza. Armata a IV-a rusă era alcătuită organic din trei corpuri de armată: VII, VIII și XXX, a cîte trei divizii fiecare *. Din acestea, numai trei divizii țineau linia frontului în fața Armatei a IX-a germane și anume: Divizia a 34-a, de la Movilenii de Jos, pe Siret, pînă la șoseaua Focșani-Mărășești, apoi Divizia a 13-a pînă la Sirbi și, la aripa dreaptă, Divizia a 103-a, de la Sirbi pînă la Irești. Alte două divizii — 14 și 15 din Corpul VIII —se aflau în afara frontului Armatei a IX-a germane, avînd în față Grupul Gerock, de la Irești la Valea Sării, în pozițiile cîștigate prin victoria de la Mărăști. În rezervă se găseau: Divizia a 71-a in valea Zăbrăuțului și Divizia de cavalerie Zamurskaia pe stînga Siretului, la Nicorești. Celelalte unități ale Armatei a IV-a erau mai dinainte retrase din zona de luptă.

Toată Armata I română se găsea pe stînga Siretului. De la Liești — flancul drept al Armatei a VI-a ruse — pînă la Bilierti, se înșirau pe malul Siretului trupele Diviziei a 2-a de cavalerie română, descălecate, în dreapta cărora luară loc o brigadă din Divizia a 5-a română, la Movileni, înlocuind trupele Diviziei a 80-a ruse, plecată spre nord. Toate celelalte trupe se găseau în satele din spatele frontului: Ivești, Barcea, Umbrărești, Matca, pădurea Dorăști, așteptînd a fi transportate pe malul drept al Siretului, spre a înlocui acolo diviziile ruse, ce trebuiau să fie pornite spre nordul Moldovei. Mișcarea trebuia să înceapă în noaptea de 6—7 august.

După examinarea situației descrise se poate vedea că, în ajunul bătăliei, germanii dispuneau în prima linie a sectorului de luptă propriu-zis de șapte divizii, împotriva a trei divizii rusești, deci o disproporție zdrobitoare de forțe. Dezlănțuirea ofensivei germane, în dimineața zilei de 6 august, a surprins armata ruso-română în cursul mișcărilor sale de schimbare. Astfel dușmanul, avînd de la început o mare superioritate numerică și tactică, pornind la ofensivă cu un front solid articulat, a lovit un front în transformare, neorganizat, alcătuit din trupe ruse pregătite de plecare și din trupe românești, care trebuiau să sosească în fugă, spre a înlocui pe cele rusești. De aci o situație foarte critică pentru armata ruso-română, aproape fără analogie în istoria războaielor: bătălia de la Mărășești au început-o germanii împotriva rușilor și au sfîrșit-o, luptîndu-se pe același front, în contra românilor.

---

* Efectivul luptător al Armatei a IV-a rusești se ridica, la 20 iulie 1917, la 2 361 ofițeri, 80 000 soldați infanterie și 3 222 cavalerie. Armata avea 763 mitraliere și 375 tunuri de diferite calibre. Un corp de armată era ceva mai mare ca o divizie română, iar o divizie pe jumătatea unei divizii românești. Ceea ce reduce însă și mai mult efectivele, era că o mulțime de oameni se găseau în spatele frontului, cu diferite însărcinări politice.

În ajunul bătăliei

Conducătorii armatelor dușmane cunoșteau perfect situația materială și morală precară a armatelor rusești ce le stăteau în față. Cunoșteau valoarea lor combativă slăbită de agitația revoluționară și de propria propagandă germană. Știau că anumite unități sînt gata să comită actul de supremă trădare a patriei lor. A trece peste această armată în descompunere cu tăvălugul celor 12 divizii austro-germane, se părea un joc ușor. Succesul marii ofensive nu era de discutat. Moldova, încredințată în paza armatei rusești, va fi în curînd la picioarele învingătorilor.

În seara de 5 august, Mackensen părăsea Bucureștii ca să ia, personal, conducerea bătăliei care avea să-i dea Moldova și Basarabia. Strîngînd mîna ofițerilor superiori și înalților demnitari germano-români, strînși pe peronul Gării de Nord ca să-i ureze succes, mareșalul își lua rămas bun cu cuvintele: „la revedere, peste două săptămîni, în Iași". Și timp de două săptămîni, localurile cafenelelor răsunau de cuvintele mareșalului, iar giranții români ai autorităților germane le repetau ca un ecou, salutînd cu bucurie „reîntregirea teritoriului României"" prin lanțurile robiei germane.

Nu e mai puțin adevărat că, în conștiința gravei situații ce se desemna, guvernul și comandamentul român era cuprins de îngrijorare. La Iași s-au ținut în zilele de 3—7 august o serie de consfătuiri, sub președinția regelui, cu participarea membrilor guvernului, a generalilor Prezan, Averescu și Șcerbacev, pentru a se discuta eventualitatea evacuării Moldovei și retragerea guvernului și a armatei în sudul Rusiei. S-a ținut însă seama de dezordinea haotică ce domnește în Rusia, de disciplină, de elanul patriotic și de dorința de luptă a armatei române de pe front, de diferite considerații strategice, de perspectivele politice și militare ale evacuării și s-a căzut de acord că acest pas grav nu este indispensabil și că țara poate aștepta cu încredere trecerea momentului periculos. Programul evacuării s-a limitat la măsura preliminară a punerii în siguranță a cîtorva instituții și bunuri.

Ziua întîi, 6 august. Străpungerea frontului rus

În noaptea de 5—6 august artileria germană începu un puternic bombardament asupra liniei Fărurei-Siret și asupra malului răsăritean al Siretului, spre sud de Movileni. Obuze de diverse calibre, grenade, șrapnele, mitralii, cădeau ca ploaia peste liniile rusești dintre calea ferată și Siret, precum și asupra pozițiilor române de peste rîu. Spre dimineață, valuri de gaze asfixiante porniră din liniile dușmane și se abătură mai ales peste Pădurea Neagră, înecînd atmosfera într-o pîclă groasă. Între ceasurile 4 și 7 dimineața bombardamentul ajunse de o extraordinară violență.

Generalul von Morgen avea misiunea să execute, cu Corpul I german, spargerea frontului rus. El își așezase pe linia întîia a frontului trei divizii: 12 în dreapta, sprijinită pe Siret; 89 pe stînga, la Fărurei; 76 la mijloc, între celelalte două. În spatele Diviziei a 12-a așezase Divizia a 216-a, iar în rezerva armatei, ținea Divizia a 115-a.

Ca un resort încordat, care se destinde brusc, sări la atac la 7,30 dimineața infanteria celor trei divizii germane împotriva liniilor ruse. Nici nu era nevoie de atîta risipă de putere. Rușii părăsesc, rînd pe rînd, puternicele lor poziții. Pînă la amiază, ei pierd trei linii de apărare, care se urmau una în spatele celeilalte. Germanii trec Putna pe malul nordic, apoi trec valea Scovarga și în sfîrșit valea Putna Seacă. Divizia a 12-a germană a ocupat satul Rădulești, Pădurea Neagră, apoi satul Ciușlea

O parte din infanteria rusă trece pe podul de vase aruncat peste Siret, în dreptul satului Ciuşlea şi se refugiază pe malul de răsărit al Siretului. Din ordinul comandantului rus, se dă foc podului. În urmărirea ruşilor, germanii se întorc spre dreapta şi încearcă să treacă podul prin surprindere; ei se găsesc însă în faţa podului în flăcări şi sînt primiţi de o ploaie de proiectile aruncate de artileria română de pe malul din faţă al riului. Nevoiţi să se retragă, germanii renunţă la trecerea prin surprindere a Siretului şi organizează, pentru noaptea ce vine, forţarea trecerii; echipajul de poduri e adus în spatele frontului şi adăpostit în Pădurea Neagră.

La aripa stîngă a Corpului I german, Divizia a 76-a şi aripa stîngă a Diviziei a 89-a cuceriseră pădurea Balta Raţei, împinseseră şi aripa stîngă a Diviziei a 13-a rusă, vecină cu a 34-a, capturaseră zece tunuri şi erau în faţa satului Bizigheşti. Printre cele două aripi, care se abăteau spre dreapta şi spre stînga, Morgen împinse Divizia a 216-a, pe care o ţinuse pînă atunci în rezervă şi ocupă pe seară satul Străjescu fără luptă. Satul fusese evacuat de ruşi în fuga lor precipitată.

În seara zilei, victoria germanilor părea completă. Frontul rus fusese rupt pe o lărgime de 10 km. Morgen era pe linia sud Bizigheşti—Străjescu. El pătrunsese în adîncimea poziţiilor ruseşti cu aproape 10 km la dreapta, de-a lungul Siretului şi cu 3 km de-a lungul liniei ferate Focşani-Mărăşeşti. Forţele ruseşti erau spulberate, parte trecuseră pe malul stîng al Siretului, sub protecţia tunului românesc, iar cea mai mare parte fugeau în dezordine spre nord, părăsind poziţiile lor întărite una după alta, fără să încerce cea mai mică rezistenţă. Era, după expresia unui istoriograf rus [180], „cel dintîi act de laşitate săvîrşit de trupele ruseşti pe frontul român". Alte multe îi vor urma.

Intervenţia românilor

Alarmaţi de dezastrul Diviziei a 34-a şi de primejdia situaţiei, comandanţii ruşi solicită ajutorul armatei române vecine. Comandamentul român nu stătu pe gînduri. Era vorba doar de apărarea pămîntului românesc. Ordine urgente se trimit de la Marele Cartier român generalului Christescu, comandantul Armatei I române, ca să grăbească trecerea trupelor Armatei I de pe malul stîng pe cel drept al Siretului. Generalul Christescu întări frontul defensiv al Siretului, care era ţinut de la Liești pînă la Movileni de Divizia a 2-a de cavalerie, prin trupe de infanterie şi de artilerie, formînd un grup sub comanda generalului Greceanu. Pe malul de răsărit al rîului, de la Movileni la Cosmeşti, erau adunate trupele Corpului VI de armată român — diviziile 5 şi 9 — aşteptînd să fie trecute peste Siret spre a schimba, conform planului, trupele ruse. Sub presiunea evenimentului nenorocit din acea zi, operaţia nu mai putea fi executată cu răgazul necesar. Divizia a 5-a primi ordinul să iuţească pasul şi să-şi treacă trupele, chiar în după-amiaza zilei de 6, pe dreapta Siretului, spre a umple golul pricinuit de înfrîngerea Diviziei a 34-a ruse şi a restabili frontul.

Soldaţii Diviziei a 5-a se pun în marş la ora 4 după-amiaza. Regimentul 32 Mircea trece podul de la Cosmeşti pe la 8 seara, printre cetele de ruşi care fugeau în dezordine, fără arme, cu capul gol, unii pe jos, alţii călări sau grămădiţi pe chesoanele care alergau în galopul cailor. O poliţie de cazaci, cu baioneta la armă, încerca să ţie ordinea, împiedicînd gloata fugarilor să se grămădească pe pod. Spre a descurca drumul şi a face loc regimentului nostru să treacă spre front, a trebuit să se pună o mitralieră în poziţie pe pod şi să se tragă

cîteva focuri în vînt. Prin întunericul ce se lăsa din ce în ce mai des, călăuziți doar de rachetele aruncate de dușman, care spintecau noaptea cu dîre de culori diferite, soldații Regimentului 32 Mircea ajung pe linia de front ce li se indicase — Girla Morilor —, și iau poziție între Moara Albă și marginea de vest a satului

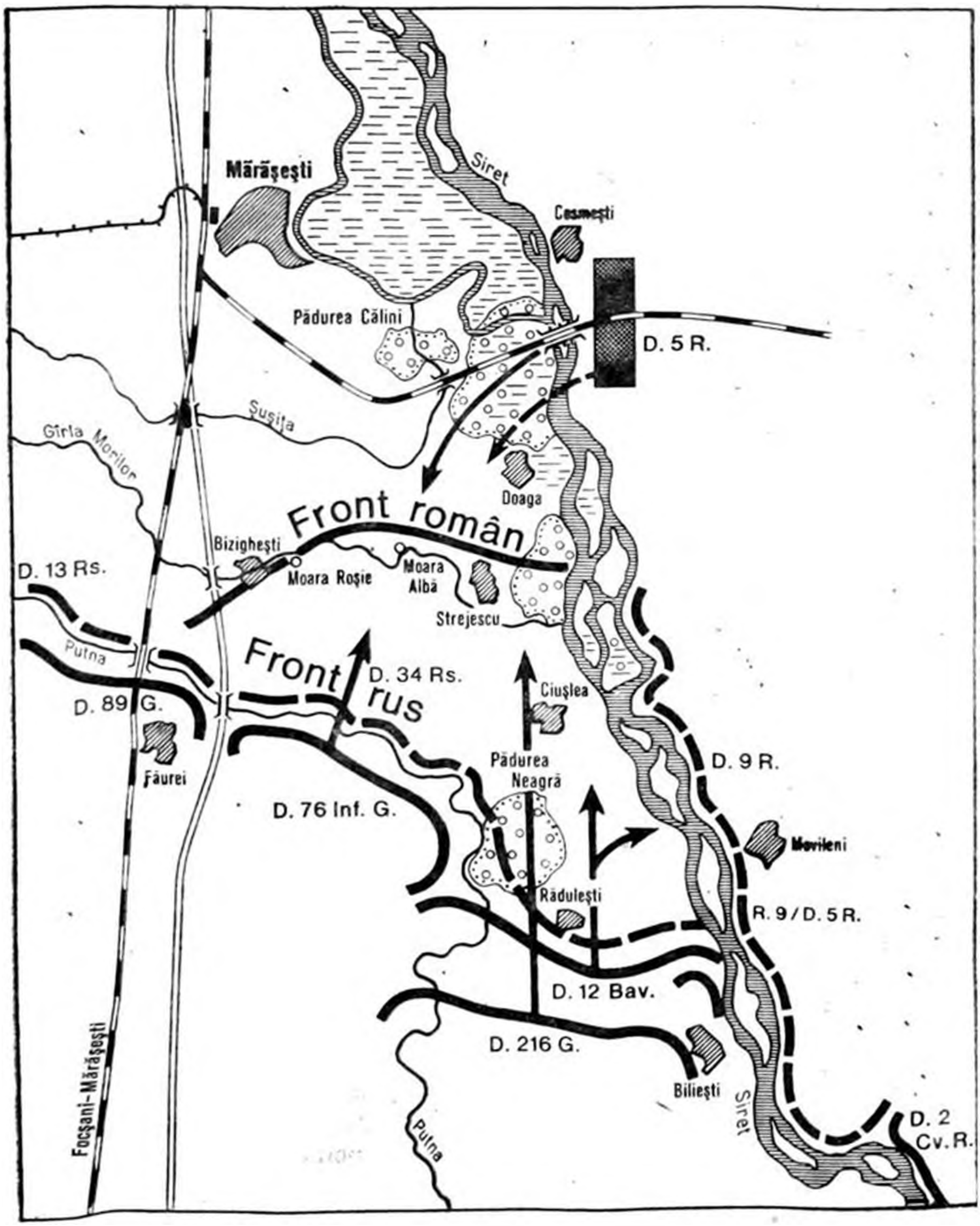

Bătălia de la 6 august 1917

Străjescu. În puterea nopții, între ceasurile 1 și 4, ei își organizează poziția, săpindu-și adăposturi, tulburați la tot minutul de mitraliere și de atacurile patrulelor dușmane.

Pe podul de vase din dreptul Furcenilor, Regimentul 8 Buzău trece și el Siretul și ocupă Doaga. Toată lunca Siretului forfotește de ruși în debandadă. Regimentul primește focuri din stînga, dinspre pădurea Străjescu. Românii n-au artilerie, care a rămas pe malul sting al Siretului; ei înaintează spre a ocupa satul Străjescu pe care, după indicațiile comandamentului, îl socoteau a fi încă în mîna rușilor. Spre marea lor surprindere, românii se văd deodată, la ora 1,40 după miezul nopții, atacați de un foc violent de mitraliere, pornite atît din marginea satului, cît și mai ales de pe linia de nord-vest a pădurii Străjescu. Rușii evacuaseră poziția și fugiseră, fără a anunța pe români, iar în urma lor, germanii ocupaseră fără luptă satul și pădurea. Soldații Regimentului 8 Buzău nu se intimidează și atacă pe dușman. O luptă vie de puști, grenade și mitraliere se incinge în puterea nopții, la lumina rachetelor aruncate de inamic. Germanii sînt respinși cîteva sute de metri; ei urcă mitraliere în copacii pădurii și pornesc un foc ucigător asupra trupelor noastre ce înaintau și asupra rezervelor lor. Spre dimineață, lupta se stinge; pierderile noastre sînt simțitoare. Soldații își sapă șanțuri de adăpost și se fixează pe o linie între Doaga și Străjescu, în prelungirea Regimentului 32, care ocupă la dreapta Gîrla Morilor.

În spatele frontului soseau regimentele 7 Prahova și 3 vînători; Regimentul 9 Rîmnicu Sărat era ținut pe malul sting al Siretului, la dispoziția generalului Greceanu. O parte din artilerie trecuse pe dreapta; restul era încă pe malul stîng. Regimentele 7 și 3 își fac loc cu greu, luptînd atît cu inamicul ce atacă mereu, cît și cu cetele de ruși, care fug printre liniile române, încurcîndu-le mișcările și rupînd firele telefonice. Un detașament rămîne în spate ca să acopere capul de pod Băltărești; celelalte trupe au luat loc între regimentele 8 Buzău și 32 Mircea. Bariera ruptă se refăcuse; Divizia a 5-a română umpluse spărtura. Linia ei era întinsă de la Moara Albă pînă la Siret, cu fața spre sud, interceptînd de-a dreptul direcția de înaintare a tăvălugului inamic.

Toată noaptea, artileria română de pe malul de răsărit al Siretului, înalt și rîpos, a bombardat pozițiile germane de pe malul din față, mai jos, pricinuind germanilor pierderi în oameni și material. În același timp, celelalte divizii românești se puseseră în mișcare, îndreptîndu-se spre locul primejdiei. Divizia a 9-a se aduna la Cosmești, Divizia a 14-a la Umbrărești și Dorăști, Divizia a 13-a se concentra la Matca; unitățile mai mici erau prin satele intermediare. Alte divizii erau în marș din Moldova de Nord înspre sud. Toată lunca Siretului și a Bîrladului furnica de trupe române în marș; o spărtură se făcuse în bariera care apărase timp de șase luni peticul de pămînt în care se concentrase neatîrnarea, cinstea, viața țării. Cine putea s-o astupe cu mai multă inimă, decît piepturile românești?

Ziua a doua, 7 august. Bătălia de la Doaga

Revărsatul zorilor zilei de 7 august găsește Divizia a 5-a română în poziție în centrul sectorului ofensiv al Corpului I german, ocupînd frontul pe Gîrla Morilor. Dreapta diviziei se leagă cu rămășițele Diviziei a 34-a ruse la Moara Albă, iar stînga se prelungește prin spațiul dintre satele Doaga și Străjescu, sprijinindu-se pe Siret, în dreptul Furcenilor. Divizia a 9-a este înșirată pe malul stîng al Siretului; artileria sa bate în coastă, din poziții dominante, trupele germane de pe malul drept.

Mackensen renunță la planul trecerii Siretului. După nereușita trecerii prin surprindere, von Eben îi raportase că nici planul trecerii prin forță n-are

mai multă şansă. Malul din faţă e bine ocupat cu trupe şi cu artilerie românească şi această artilerie trage minunat şi a pricinuit în ajun pierderi dureroase Diviziei a 12-a. Astăzi, atacul german ar avea în coastă şi Divizia a 5-a română, care e pe malul drept al Siretului. Întreprinderea ar fi riscantă şi expusă unui eşec singeros. De aceea planul trecerii Siretului e părăsit cu totul : Divizia a 12-a bavareză e lăsată în observaţie şi odihnă pe malul riului şi Morgen primeşte ordinul să împingă cu putere înspre nord celelalte trei divizii — 216, 76, 89 — şi să bage în linia de luptă şi Divizia a 115-a, ţinută pînă acum în rezervă. Morgen atacă cu putere frontul Diviziei a 5-a române. Artileria germană începe bombardarea liniilor ruso-române, în special punctele Bizigheşti, Moara Albă, Moara Roşie şi satul Doaga ; artileria Diviziei a 5-a îi răspunde lovitură cu lovitură. Germanii au descoperit punctul vulnerabil al frontului român. La aripa dreaptă a românilor sînt rămăşiţele Diviziei a 34-a ruse. O coloană de infanterie germană din Divizia a 89-a atacă în acest punct. Ruşii nu stau mult pe gînduri şi fug de pe poziţie, lăsînd flancul drept român descoperit. Prin spărtură, se năpusteşte grosul Diviziei a 76-a germane, ca să întoarcă poziţia română. Momentul e critic. Generalul Razu, comandantul Diviziei a 5-a române, trimite două batalioane din Regimentul 7, pe care-l avea în rezervă în spatele Regimentului 32. Românii sosesc în fuga mare, atacă în dreptul punctului 77 pe duşmanul care înainta dinspre Bizigheşti, reuşeşte să stăvilească puhoiul şi să umple golul.

Preparativele atacului general german sînt terminate pe la ceasurile 11. Toată artileria a fost adusă aproape de frontul cel nou, iar trupele celor trei divizii germane : 89, 76 şi 216, sînt gata să se arunce asupra liniei ocupate de cele patru regimente româneşti : 7, 32, 3 şi 8. La 11,30 bombardamentul german, pornit din tunuri de toate calibrele, în special 105 şi 150, ajunge înspăimîntător. Poziţiile noastre, organizate în pripă, în timpul nopţii, de trupele obosite de marşuri, sînt distruse cu înlesnire. Tirul duşman se întinse în spatele liniei noastre, asupra rezervelor. În valea Jugastru, o companie din Regimentul 32, strînsă aci, fără adăposturi împotriva artileriei, e distrusă ; printre cei ucişi este şi comandantul — căpitanul Andreescu. Podul de peste Siret, de la Cosmeşti, e bombardat cu obuze de 210 mm.

La amiază, centrul duşman începe să-şi rostogolească valurile Diviziei a 76-a germane împotriva Regimentului 32 Mircea, între Moara Albă şi Străjescu. Toată după-amiaza, pînă noaptea tîrziu, duşmanul a atacat furios şi nu şi-a întrerupt atacurile decît în răstimpuri, pentru ca să-şi refacă rîndurile rărite, în care timp artileria îşi relua bombardamentul asupra liniilor noastre, bine reperate. E un atac frontal dat cu mare violenţă, de puteri covîrşitoare. Cele dintîi valuri duşmane sînt respinse pe toată linia în focurile noastre de mitraliere ; ele se preînnoiesc şi revin, din ce în ce mai numeroase. Focurile noastre le seceră, dar şi rîndurile românilor sînt măcinate. Rezervele aleargă în goana mare să umple golurile şi de o parte şi de alta. Între cele două linii potrivnice, năpraznicul bombardament a ridicat un nor de fum şi de praf, aşa de gros, încît vederea este împiedicată şi lupta se opreşte un timp scurt. Adversarii îl folosesc ca să-şi facă adăposturi şi să-şi bage rezervele în linia de foc. Lupta reîncepe. Căldura e înăbuşitoare. Razele soarelui de august dogoresc pe luptători. Şiroaie de sudoare brăzdează feţele înnegrite. Gazele lacrimogene orbesc vederea şi înecă respiraţia. Soldaţii români leapădă bluzele şi azvîrlă căştile de metal. În cămăşi, cu mînecile suflecate şi cu capetele goale, ei se reped la contraatacurile cu baioneta. Germanii rămîn surprinşi la neaşteptata apariţie : veterani, care au luptat în colonii, lămuresc pe camarazi că au fost atacaţi de soldaţi africani . . .

Mai spre dreapta, artileria dușmană își concentrează tirul violent asupra satului Doaga. Vinătorii Regimentului 3 au pierderi dureroase printre ofițeri și soldați. Căpitanul Dimitriu Florea, rănit mortal de un obuz, e urcat pe o targă, cînd un al doilea obuz îl rupe în bucăți. Soldații săi îl înmormîntează chiar pe cîmpul de bătaie în zgomotul infernal al bombardamentului a 300—400 de tunuri, care dau salutul de onoare. Atacul infanteriștilor inamici împotriva satului Doaga pornește la ora 12, dar ajunși la 150 m de liniile noastre, ei sînt atacați de vînători la baionetă și azvîrliți înapoi în satul Străjescu.

Dar Morgen preînnoiește mereu valurile de atac din rezervele celor trei divizii ale sale. Rîndurile românești sînt decimate de focurile concentrate ale dușmanului. Ofițerii cad unul după altul ; comandanții de plutoane, de companii, de batalioane. Frontul român se rupe. Batalioanele 2 și 3 ale Regimentului Mircea sînt sfărîmate ; resturile lor se retrag înspre podul de la Cosmești. Comandantul regimentului, colonelul Stamate, încearcă să formeze la postul de comandă un punct de rezistență cu un grup de mitraliere, dar cade lovit de un glonț în pîntece. O mină de ofițeri, printre care căpitanul francez Soubilleau, reușește să adune cîteva sute de oameni, rămășițele regimentului, și le aduce în pădurea Prisaca, pe malul Siretului, constituindu-le în rezervă.

Prin spărtura făcută, germanii înaintează pînă la vreo 500 m la sud de cotul Șușiței și de valea Jugastru. Trupe din Divizia a 76-a germană execută acum o ocolire la stînga, spre a cădea în spatele Regimentului 7 român, greu atacat din față de Divizia a 89-a germană. O companie a regimentului român se sacrifică și rămîne pe loc, pînă ce e distrusă. Sub protecția ei, grosul celorlalte două batalioane se retrag spre a se aduna în marginea pădurii Călini în unghiul căii ferate Mărășești — Cosmești.

Un mare gol s-a produs acum la aripa dreaptă a Diviziei a 5-a română ; trupele ruse de aci, resturi ale Diviziei a 34-a, au fugit de pe teren mai de mult. Un batalion rus e trimis să astupe golul, dar el e cu totul insuficient și nesigur. Dinspre Cosmești se apropie, în marșuri forțate, o nouă unitate românească : Divizia a 9-a își trecuse pe dreapta Siretului una din brigăzile sale cu un divizion de artilerie. Pe înserate, cîteva batalioane au ajuns pe frontul de luptă și au putut să ia loc la dreapta Diviziei a 5-a, închеind din nou frontul românesc.

La ceasurile patru și jumătate, Morgen aruncă în luptă întreaga Divizie a 216-a împotriva satului Doaga. Patru coloane puternice pornesc la atac împotriva pozițiilor românești apărate de Regimentul 8 Buzău și de un batalion din Regimentul 3 vînători. În cîmpia rasă și fără adăposturi dintre Străjescu și Doaga, adevărat poligon de tragere, coloanele inamice sînt spulberate de mitralierele și focul de baraj al artileriei române. Baioneta desăvîrșește opera. Cîmpia se umple de cadavre dușmane : regimentele 353 și 354 dușmane au pierderi foarte grave. Atacul e zdrobit în sîngele atacatorului.

Dar germanii nu se dau bătuți. Furioși de sîngerosul eșec, ei reîncep la ora cinci un nou bombardament care atinge, peste un ceas, o violență înspăimîntătoare. Timp de trei ceasuri, tunurile de toate calibrele bat cu furie. Frontul Regimentului 8 e învălit într-un nor negru-cenușiu de fum de pulbere, praf și gaze toxice, care înăbușe și orbește. La nouă și un sfert, prin întunericul serii care cădea și al fumului ce învălea totul, o coloană inamică se apropie nevăzută pe la Doaga, se strecoară printr-un cîmp de porumb neocupat de trupe la dreapta batalionului de vînători și întoarce poziția română, pe care o atacă în flanc și de front. O luptă sălbatică, corp la corp, se încinge. Surprinși, românii nu se pot reculege imediat ; ei trebuie să părăsească satul Doaga și să se retragă, cu pierderi mari, pe marginea de sud și de vest a pădurii Prisaca, în spatele rezervelor. Soldații sînt sfîrșiți de oboseală. De trei zile și trei nopți n-au dormit, mereu în

marşuri şi lupte grele. Unii nu pot să mai deschidă gura ca să vorbească. În pădure, ei cad la pămînt, cuprinşi de un somn adînc. Totuşi, noua linie de rezistenţă se organizează solid; ofiţerii sînt în mijlocul oamenilor, încurajîndu-i şi îndemnîndu-i. Inamicul e şi el obosit şi a renunţat la continuarea atacurilor.

Ziua fusese foarte sîngeroasă. Pierderile erau mari şi de o parte şi de cealaltă. Divizia a 5-a română avea 44 de ofiţeri şi 1 770 de soldaţi morţi, răniţi şi dispăruţi. Bilanţul cîştigului era slab pentru atacator; el nu era deloc în proporţie cu sacrificiile făcute pentru a-l dobîndi. Frontul român nu fusese rupt nicăieri; el se relăcuse, cu 2—3 km mai înapoi, de-a lungul unei linii ce trecea, de la vest la est, pe la 1,5 km nord de Bizigheşti — cotul Şuşiţei — valea Jugastru — marginea de nord a satului Doaga. Dar cea mai importantă constatare pe care avusese ocazia s-o facă comandantul german — cu destulă neplăcere — fusese că în locul rușilor se iviseră românii şi că aceştia erau adversari serioşi. O descriere oficială germană * a luptelor din această zi spune: „La 7 august, rezistenţa dușmană s-a întărit. Puternice forţe dușmane au fost aduse în marşuri grăbite la locul spărturii, pentru a îndigui înaintarea noastră şi a întări rezistenţa rusă. În contraatacuri puternice, executate — după părerea infanteriei noastre — cu un avînt strălucit, încearcă românii să repare eşecul rus din ajun...".

În această zi soseşte pe cîmpul de luptă şi comandantul Corpului XVIII de armată germană, generalul von Wenninger, care-şi ia comandamentul în primire. pe cînd în Focşani şi împrejurimi se organizează rezerva generală a armatei cu elementele, proaspăt sosite, ale diviziilor 212, 13 şi ale Corpului alpin. Armătura puterii ofensive germane este acum completă.

Ziua a treia, 8 august. Lupta de la Pătrăşcani

Trăgind consecinţele impuse de desfăşurarea luptei din ajun, Mackensen decise să schimbe direcţia iniţială a planului său de atac. Căutind sectorul ocupat de ruşi, el mută mai spre stînga direcţia atacului. În ajun el părăsise ideea forţării Siretului, spre a ataca înspre nord. Astăzi el renunţă la atacul înspre nord şi alese ca zonă de atac sectorul de dincolo de calea ferată, cu centrul în Pătrăşcani. În darea de seamă a Armatei a IX-a, von Eben, mărturiseşte: „Puternica rezistenţă pe care a întîmpinat-o Corpul I de armată în zilele de luptă de pînă acum, din partea forţelor simţitor întărite ale inamicului, a făcut necesar o nouă hotărire". Mackensen îşi găsise formula tactică: evitarea românilor, atacarea rușilor.

Atacul din ziua de 8 august era combinat cu atacul Grupului Gerock, pe frontul muntos de la apus. Bătălia de la Oituz începea în această zi, pentru încercuirea Armatei a II-a române. Misiunea încredinţată lui von Eben era cucerirea liniei Clipiceşti-Diocheţi, întinsă oblic de la sud-vest la nord-est; ea închidea văile Putnei, Şuşiţei şi Zăbrăuţului, barînd drumurile ce le parcurgeau şi tăia astfel retragerea trupelor Armatei a II-a române, care trebuiau să fie aruncate spre răsărit de ofensiva lui Gerock. Atacul va fi dat de Divizia a 115-a germană, care pînă atunci fusese ţinută în rezervă, la Făurei; ea se prelungea, la dreapta, cu diviziile 89 şi 76, pe o linie întinsă de la Ivăneşti, pe Putna—sudul pădurii Călini, în cotul Şuşiţei. Flancul drept al frontului german de atac era apărat de Divizia a 212-a de-a lungul Siretului, în regiunea Ciuşlea-Răduleşti, aceasta din urmă înlocuind Divizia a 12-a bavareză, care fusese scoasă din front şi adusă la Făurei.

---

* „Bukarester Tageblatt", nr. 221 din 12 august 1917.

Pe frontul român se continua cu adunarea trupelor în zona de luptă. Trei regimente ale Diviziei a 9-a, împreună cu artileria diviziei, erau în marş spre a ocupa poziţiile lor pe front; Regimentul 40 era intercalat printre unităţile Diviziei a 5-a; un singur regiment era încă pe malul sting. În locul Diviziei a 9-a, malul sting al Siretului a fost ocupat de trupele Diviziei a 14-a, gata şi ele a trece rîul la primul semnal. O foarte puternică artilerie grea română era acum înşirată pe acest mal, de la Cosmeştii din Deal pînă la Movileni: 17 baterii de calibrele 105—155 mm; ca ţinea sub bătaia ei Girla Morilor, Doaga, Străjescu, Ciuşlea şi Pădurea Neagră. La dreapta sectorului român, între diviziile 9 română şi 13 rusă, se intercalase Divizia a 71-a rusă, adusă din rezervă.

Toată dimineaţa pînă la amiază, germanii şi românii şi-au bombardat reciproc poziţiile. Bombardamentul german a fost făcut cu o extraordinară risipă de muniţii, ceea ce făcea pe soldaţii noştri să zică că germanii şi-au instalat cîte o fabrică de muniţii pe lîngă fiecare baterie. Pe frontul român al Diviziei a 5-a germanii au încercat mai multe atacuri, unele din ele ajungînd pînă la reţelele noastre de sîrmă. Toate însă au fost respinse uşor prin tirul de baraj al artileriei şi prin salvele mitralierelor. În special a suferit mari pierderi infanteria Diviziei a 76-a germană, care a fost surprinsă în cîmp deschis de focurile mitralierelor trupelor din Divizia a 5-a, retranşate în marginea pădurii Călini.

Atacul principal a fost însă dat de germani asupra frontului rusesc, ţinut de diviziile 71 şi 13. Atacul dat cu forţe puternice şi cu o violenţă nespusă, a înfrînt pe ruşi, pricinuindu-le pierderi considerabile. Un regiment rus a fost aproape desfiinţat. Germanii afirmă că o singură companie de sanitari a îngropat la Pătrăşcani 800 de cadavre de soldaţi ruşi. Ruşii au pierdut satele Pătrăşcani şi Bătineşti şi s-au retras în dezordine pe Şuşiţa. Frontul german a înaintat pînă la o linie la nord de aceste sate, legîndu-se la dreapta, peste linia ferată şi şosea, cu frontul Diviziei a 76-a la nord de Bizigheşti. La stînga sectorului german de atac, Divizia a 62-a austriacă din Corpul al XVIII-lea, tîrîtă înainte de înaintarea Corpului I german, a făcut şi ea progrese la Oleşeşti. Cu chipul acesta, acţiunea de luptă, progresînd treptat de la est spre vest, s-a transmis şi la sectorul Corpului Wenninger, pînă atunci liniştit.

Toată noaptea dintre 8—9 august, bombardamentul de artilerie a fost foarte violent pe toată întinderea frontului româno-rus, prevestind o zi grea.

Ziua a patra, 9 august.
Divizia a 9-a română în sectorul de atac

Cu tot succesul zilei de ieri pe frontul rus, comandantul german nu are motive să fie mulţumit: scopul propus prin noua ofensivă spre nord-vest nu fusese atins şi linia Clipiceşti-Diocheţi era încă departe. De aceea acţiunea va continua şi astăzi cu putere în aceeaşi direcţie şi de către aceleaşi unităţi, ca şi ieri, adică de diviziile 115, 89 şi 76, de la vest spre est. În stînga sectorului de atac german, Divizia a 62-a austro-ungară va participa la luptă, cît împrejurările o vor permite, iar la dreapta, Divizia a 216-a va ataca poziţiile din faţă, ocupate de Divizia a 5-a română. În lungul Siretului, în sectorul Ciuşlea, diviziile 212 şi 303 germane se vor menţine în poziţiile lor de rezistenţă, cu faţa spre est. Principala lovitură o vor primi Divizia a 71-a rusă, aşezată în faţa diviziilor 76 şi 89 germane, precum şi Divizia a 13-a rusă, dispusă în faţa diviziilor 115 germană şi 62 austriacă. Germanii îşi urmăreau consecvent programul tactic: atacarea numai a trupelor ruse. Dar încă o dată se adevereşte zicătoarea: „socoteala de-acasă nu se potriveşte cu cea din tîrg". Divizia a 9-a română ajunsese pe

frontul de luptă. În noaptea de 8—9 august ea înlocuise trupele Diviziei a 71-a ruse, prelungind aripa dreaptă a Diviziei a 5-a române de-a lungul unei linii ce se confunda cu șoseaua Panciu—Tecuci, pînă la colțul de sud-vest al pădurii Călini. În sectorul Diviziei a 9-a, două batalioane ale regimentelor 34 și 36, cîte unul din fiecare regiment erau în prima linie, alte trei în linia a doua. Regimentul 9 vînători era în rezerva diviziei, la nord de Mărășești. Restul diviziei, în rezerva corpului de armată.

Linia intiia, moștenită de la ruși, n-avea nici o organizare de apărare. Mai pe toată întinderea era numai șanțul de sud al șoselei, scormonit pe ici pe colo, pentru a adăposti trăgători în genunchi. Era linia pe care se opriseră în retragere, la 8 august, soldații Diviziei a 71-a rusă, dezorganizați și debandați prin înfrîngere și anarhie. Pe întinderea unui sector, pe care venea să-l ocupe un batalion român erau, ca trupe ruse de prima linie, cîte un soldat la distanțe mari, iar în a doua linie trei companii de cîte 20—30 de soldați! În schimb, prin porumburile din spatele pozițiiei, s-au găsit dimineața peste o mie de arme rusești, aruncate; peste zi au venit vreo zece soldați să-și caute armele, de frică să nu fie împușcați. În acest cîmp deschis, fără șanțuri adînci și fără nici o apărare accesorie, trupele Diviziei a 9-a române trebuiau să primească lupta. La stînga Diviziei a 9-a, de la pădurea Călini pînă la Siret, Divizia a 5-a era dispusă cu patru batalioane în linia intiia, cu alte patru în linia a doua și a treia și cu Regimentul 9 Rîmnicu Sărat în rezerva diviziei. Pe malul de răsărit al Siretului, locul Diviziei a 9-a îl luase acum Divizia a 14-a română, iar artileria de cîmp a acestei divizii întărea cele 17 baterii ale artileriei grele. Cu chipul acesta frontul român, întins acum într-o linie transversală continuă între Siret și șoseaua Focșani—Mărășești, era foarte bine flancat pe stînga, unde se sprijinea pe Siret. Punctul critic era la dreapta, în sectorul rusesc, la vest de șosea, unde-și scurtase frontul Divizia a 71-a rusă. Cele două divizii române, 5 și 9, erau comandate de doi militari încercați, generalii Razu și Scărișoreanu, care dăduseră dovada valorii lor militare în campania din 1916. Ele constituiau împreună Corpul VI de armată, comandat de generalul Eremia Grigorescu, faimosul apărător al Oituzului. Generalul Christescu, comandantul Armatei I, își cunoștea bine și trupa și pe comandanții pe care-i avea în imediată subordine. El știa că, în prețuirea clipelor grave ce trăiau și a primejdiei de care toți își dădeau seama, soldați, ofițeri și comandanți, sînt toți decișI la ultima jertfă pentru a înfrunta pe dușmanul ce amenința să cotropească ultimul petic de pămînt pe care mai flutura steagul României independente și a răzbuna durerile și umilințele campaniei din anul trecut. Comandantul Armatei I era sigur de oamenii săi; el aștepta doar ca criza inițială, izvorîtă din surprinderea atacului german, din dezerțiunea rusească și din nevoia transportului trupelor române, să ia sfîrșit, pentru a trece la cel mai bun mijloc de apărare pe care-l are o trupă atacată, adică la contraofensiva împotriva dușmanului. Un moment, Christescu crezu că intrarea în front a întregului Corp VI de armată îi dă această putință. În înțelegere cu generalul Ragoza, comandantul Armatei a IV-a ruse — care sosise și el, a treia zi după începerea bătăliei, spre a lua comanda armatei sale — se decise să se ia contraofensiva pentru cîștigarea liniei Bizighești—Străjescu. Mai multe împrejurări făcură însă ca proiectata contraofensivă să nu înceapă în această zi, ci să fie aminată pe a doua zi. Artileria adusă de curînd în poziții nu avusese timp să execute o pregătire suficientă. Divizia a 9-a era obosită de marșurile ultimelor zile; ea avea pe front numai una din brigăzile sale, iar în linia întiia nu apucase să se instaleze decît trei batalioane, care lucraseră din răsputeri la adîncirea șanțurilor și organizarea pozițiiei de

luptă. Divizia a 5-a română și a 71-a rusă, slăbite de luptele din ajun, nu erau încă capabile de ofensivă. Toate acestea făceau ca un atac împotriva dușmanului, care avea patru divizii în prima linie, să pară riscant.

Așadar, în ziua de 9 august, trupele româno-ruse se vor menține în defensivă pe frontul celor trei divizii : 5 și 9 române, 71 rusă.

Eroica luptă a Diviziei a 9-a

Germanii pregătiră atacul din această zi printr-o îndelungată bombardare a pozițiilor româno-ruse. În după-amiaza zilei, bombardamentul ajunsese la paroxismul său. Artileria română și rusă răspund cu o egală tărie pe toată linia malurilor și luncii Siretului, pînă spre dealurile Panciului. Tot cîmpul de bătaie e acoperit de fumul proiectilelor ce se sparg deasupra pozițiilor amice și adverse. Obuze de diferite calibre, șrapnele, brizante și asfixiante, cu fumuri de diferite culori, își încrucișează traiectoriile lor în toate direcțiile, iar norii groși, galbeni-roșcați, ai gazelor înecăcioase, se tîrăsc pe pămînt, învelind tranșeele cu pîcla lor otrăvitoare. La 6,30 seara, artileria germană își lungește tirul, iar valurile de atac ale Diviziei a 76-a germane pornesc la atac împotriva frontului ocupat în ajun de ruși. Spre marea lor surprindere însă, în loc de rușii, gata să fugă, germanii sînt întîmpinați de românii, care rezistă cu bărbăție și contraatacă cu vigoare. Artileria română deschide, la rîndul ei, un foc de baraj foarte bine îndreptat, iar mitralierele seceră terenul dinaintea liniilor. Avîntul dușmanului e înecat în sîngele lui propriu și șirurile frînte și rărite se opresc pe loc. Germanii schimbă mereu locul atacului. Oriunde fac ei încercarea de străpungere, în marginea pădurii Călini, la punctul de unire a Diviziei a 5-a cu a 9-a, pe frontul sectoarelor regimentelor 36 și 34, la aripa dreaptă a Diviziei a 9-a, pretutindeni rezistența e îndărătnică și dușmanii trebuie să dea îndărăt, presărînd terenul cu cadavre și cu răniți. Pe la șapte seara, bătălia e în apogeul ei. Mari atacuri, în valuri succesive, se dau pe tot frontul Diviziei a 9-a, care are numai două batalioane în linia întîia. O coloană dușmană de trei batalioane pornește într-un asalt furios asupra aripii noastre stîngi, care e formată dintr-un singur batalion al Regimentului 36, îl atacă de front și de flanc și se strecoară printre el și aripa dreaptă a Diviziei a 5-a vecine, pe la nordul șoselei peste Șușița. Românii sînt decimați și siliți să se retragă din poziție cu pierderi foarte grave ; vecinii din stînga trebuie să se retragă și ei. Cele două batalioane, cu ajutoarele ce primesc de la rezerve, se opresc la cîteva sute de metri în urmă pe linia ferată Mărășești—Tecuci și se întăresc pe teren.

În același timp, la aripa dreaptă a Diviziei a 9-a, rușii încetează rezistența și încep să se retragă în debandadă, descoperind flancul batalionului român din dreapta (Armata a II-a, Regimentul 34).

Situația a devenit extrem de critică. Două spărturi se făcuseră în frontul apărării, la cele două flancuri ale Diviziei a 9-a ; printr-insele, începeau să-și facă loc șuvoaiele dușmane. Dar momentul critic nu ține mult. Comandantul brigăzii e la locul primejdiei și el se numește colonelul Stan Poetaș ; este comandantul de la Amzacea, Topraisar și Neajlov. Călare pe un cal uriaș, ca și el însuși, comandantul e mereu în mijlocul trupelor, trecînd de la un grup la altul, împărțind ordinele cu sînge rece. Prezența și curajul lui îmbărbătează pe ofițeri și trupă. Batalioanele atacate rezistă cu eroism ; ele stau acum ca doi stîlpi neclintiți sub loviturile puternice. Iar prin golurile vecine, trupe din rezerve, așezate în rînduri în adîncime, sînt azvîrlite la contraatac fulgerător împotriva dușmanului care înainta triumfător. Comandanții uni-

tăţilor care contraatacă sînt la locul de cinste şi primejdie, în fruntea trupelor. De o parte şi alta a batalionului din Regimentul 34 Constanţa, rămas izolat în poziţia sa înaintată, se reped la contraatac celelalte două batalioane din rezervă. La dreapta, dincolo de calea ferată, Batalionul 1 din Regimentul 34 Constanţa, atacă cu mitraliera, cu grenada şi cu baioneta. Căpitanul Ştefănescu, comandantul batalionului, cade mort, străpuns de gloanţe, în fruntea trupei, dar soldaţii au pornit ca o vijelie, tîrînd înapoi la luptă şi pe ruşii care fugiseră din front, resping pe germani, înaintează mereu fără să fie impresionaţi de tragerea de baraj a artileriei duşmane, fac prizonieri 60 de soldaţi împreună cu ofiţerul ce-i comanda şi nu se opresc decît în tranşeele germane de pe malul de sud al Şuşiţei Seci.

La stînga, în golul dintre sectoarele regimentelor 34 şi 36, se avîntă celălalt batalion din rezerva Regimentului 34. Ca şi tovarăşii lor din dreapta, soldaţii înaintează cu elan prin ploaia de gloanţe şi grenade. Ofiţerii sînt în cele dintîi rînduri, îndemnînd trupa prin exemplul lor, înflăcărînd-o prin entuziasmul şi dispreţul lor de moarte. Ei cad unul după altul. Din întreg batalionul a rămas numai un ofiţer ; comandantul însuşi, maiorul Gheorghiu, a căzut rănit. Toate trei batalioane ale Regimentului 34 sînt acum pe o linie ce înaintează în luptă aprigă. Duşmanul e scos din poziţiile noastre, unde se instalase, şi gonit dincolo de tranşeele din care ieşise la atac.

La aripa stîngă a frontului diviziei, unde primejdia e mai mare, batalionul din linia a doua al Regimentului 36 aleargă în ajutorul camarazilor din acelaşi regiment, care se menţin greu pe linia ferată Mărăşeşti-Cosmeşti. Lupta e furioasă, căci duşmanul e superior ca forţe şi încurajat de micul succes iniţial. Cele două batalioane române ale Regimentului 36 sînt cuprinse în vîrtejul morţii. Amîndoi comandanţii de batalioane, maiorii Barozzi şi Georgescu Dumitru, cad morţi. Comandantul regimentului, colonelul Georgescu Ioan, conducea personal trupele. Rănit de două ori, la braţ şi la genunchi, el nu părăseşte lupta, comandă contraatacul şi cade, cu pieptul străbătut de un glonţ dintr-o parte într-alta. Comanda regimentului o ia un căpitan ; unul după altul cad ofiţerii ; locotenentul francez Binsse ia comanda unei companii, al cărei comandant căzuse, încurajează oamenii şi-i menţine în luptă. Jertfa nu e zadarnică ; duşmanul a fost scos şi aici din poziţiile pe care le cucerise şi aruncat cu mari pierderi peste valea Şuşiţei Seci.

Tot cîştigul ce fusese obţinut de germani, cu sforţări şi cu pierderi foarte mari, e acum pierdut. Spre răsărit, artileria de pe malul stîng al Siretului bombardează violent din flanc liniile germane, producînd mari pierderi trupelor din diviziile 216, 212 şi 303. La centru, în mijlocul duelului celor două artilerii adverse, care nu-şi slăbeşte tăria, trupe germane mai atacă frontul Diviziei a 9-a, fără a putea să scoată din poziţiile lor eroicele trupe ale regimentelor 34 şi 36. Divizia vecină, a 5-a, ia parte la luptă cu trupe din Regimentul 7 şi cu resturile Regimentului 32 „Mircea". Trupele române au avut pierderi foarte mari şi nu mai pot ocupa linia în toată lungimea. Goluri se produc, pe unde inamicul caută să se infiltreze. În golul de vreo 2 km, ivit la stînga liniei Regimentului 34, prin retragerea aripii drepte a Regimentului 36, duşmanul s-a stabilit în şanţul şoselei, în prelungirea liniei române, dar cu faţa spre nord, spre Mărăşeşti. El caută să întoarcă aripa română. Comandantul batalionului român ia măsuri de apărare, ridicînd un parapet de cadavre de soldaţi în şanţul şoselei ; germanii fac la fel de cealaltă parte şi, adăpostiţi de acest dublu perete de morţi, cei doi duşmani se pîndesc şi se atacă. Abia în dimineaţa zilei următoare, un pluton român atacă şi prin luptă corp la corp reuşeşte să gonească pe duşman şi să evacueze şanţul [169]. Atacul inamic fusese

înfrînt. Biruința fusese a noastră. Dar ce scump o plătisem! Regimentul 34 pierduse 35 de ofițeri: opt morți, 27 răniți; trupa 309 morți, 1 242 răniți; Regimentul 36 pierduse 36 ofițeri, iar trupa 214 morți și 740 răniți. Aproape toți comandanții de batalioane erau morți sau răniți. Din resturile celor trei batalioane ale eroicului Regiment 34 Constanța (comandant colonel Dumbravă), a cărui purtare a fost vrednică de cea mai adîncă admirație, s-a putut reconstitui în timpul nopții numai un singur batalion. Din resturile celor două batalioane ale Regimentului 36, foarte crud încercat, s-a mai putut reconstitui o unitate de aproape 200 de oameni cu opt ofițeri.

O zi grea trecuse. Sîngeroasă și plină de jertfe, dar dătătoare de curaj, de încredere și de mîndrie. Trupele române făcuseră proba unor frumoase calități ostășești și a unei solide pregătiri de război. Neînfrînta putere de rezistență cu care îndurase violentul bombardament, cu toată insuficiența tranșeelor, săpate în grabă, splendida ținută a artileriei diviziei, care a susținut cu energie în tot timpul acțiunea infanteriei, cu care a cooperat în chipul cel mai strîns, judicioasa așezare a unităților diviziei în adîncime, care a înlesnit aruncarea rezervelor la contraatac în momentul critic, devotamentul, abnegația și spiritul de jertfă arătat de comandanți, care au fost în fruntea trupelor dînd cel mai înălțător exemplu trupelor lor și, laolaltă cu acestea, vitejia și eroismul incomparabil al soldatului, care și-au urmat ofițerii în virtejul morții, ne-au dat victoria. Divizia a 9-a își făcuse botezul de sînge în bătălia de la Mărășești, în împrejurări vrednice de faima pe care o cîștigase în Dobrogea și pe Neajlov.

În sectorul rus, aripa dreaptă a Diviziei a 89-a germane, luată în flanc de artileria Diviziei a 9-a române, a avut pierderi mari și a realizat progrese neînsemnate. Mai la vest însă germanii, întîmpinînd o rezistență mai slabă, au înaintat în unghiul interior dintre diviziile 71 și 13 ruse. Ofensiva lor se găsește aci în plină desfășurare și va continua în ziua următoare.

Ziua a cincea, 10 august. Tragica contraofensivă

Pentru a-și reconstitui frontul de luptă după sîngeroasa zi din ajun, Scărișoreanu bagă în linie și Regimentul 9 vînători. Cu acesta el reușește să închege abia șapte batalioane din care așază trei în linia întîia, două în rezervele de sector și două în rezerva diviziei. Regimentul 35 a rămas tot la dispoziția corpului de armată, ca rezervă generală. Artileria Diviziei a 9-a e toată în poziție. La stînga Diviziei a 9-a, Divizia a 5-a era și mai decimată, după trei zile de lupte sîngeroase. I se trimit oameni din completare din regimentele de marș, așa încît Razu poate să așeze cinci batalioane în linia întîia și cinci în rezervă. Regimentul 9 continuă să rămînă în rezerva diviziei. Divizia a 13-a română a trecut Siretul și se găsește între Mărășești și Pădureni, gata să intre în luptă.

Cu toată oboseala și împuținarea trupelor sale, Christescu persistă în părerea că cel mai bun mijloc de apărare împotriva dușmanului este contraofensiva. În înțelegere cu Ragoza, se fixează pentru ora 5 seara atacul împotriva frontului dușman, avînd ca prim obiectiv împingerea frontului pe linia Bizighești-Străjescu, iar ca al doilea obiectiv, ocuparea liniei Gîrla Morilor.

Toată ziua, cele două artilerii au bombardat pozițiile adverse cu furie nepotolită. Avioanele noastre planează deasupra liniilor inamice, aruncînd bombe, sau trag cu mitraliera de la înălțimi mici. Lupte între avioanele adverse se încing; din cînd în cînd, cîte o pasăre uriașă, lovită de moarte, se vede

prăbuşindu-se la pămint. La ora fixată pentru atac, artileria îşi lungeşte tirul, aruncînd şrapnele în spatele liniilor inamice. Atacul infanteriei se dezlănţuieşte pe toată linia de la şoseaua Focşani-Mărăşeşti pînă la Siret. Soldaţii ies din tranşee şi pornesc cu un avînt şi cu un dispreţ de moarte uimitor în terenul şes, descoperit, fără cel mai mic adăpost.

Din liniile germane intacte, nedistruse de focul artileriei, care fusese neîndestulător, duşmanul pregătit el însuşi de atac, revarsă valuri de foc asupra vitejilor care înaintează la atac.

La extrema dreaptă a liniei Diviziei a 9-a, soldaţii singurului batalion rămas din Regimentul 34 ies din tranşee şi se reped la atac printre gloanţele ce cad ca ploaia peste ei. Sînt singuri : la dreapta lui nu se mişcă din tranşee, iar la stînga, camarazii din Regimentul 36, ţintuiţi pe loc de mitralierele duşmane din şanţul şoselei, nu pot înainta. Sub pînza de gloanţe şi mitralii, soldaţii Regimentului 34 Constanţa înaintează ; în fruntea batalionului, cade cel dintîi comandantul, maiorul Mihail, apoi rînd pe rînd ceilalţi ofiţeri. Căpitanul francez Pierre Bart, care a luat loc în rîndurile cele dintîi ale eroicilor constănţeni, cade şi el rănit. Batalionul şi-a atins primul obiectiv ; el e însă redus la mai puţin de jumătate din cîţi plecaseră. De la rezervele din spate soseşte un batalion din Regimentul 30, care-l înlocuieşte.

La stînga Diviziei a 9-a, Regimentul 9 de vînători aşteaptă cu nerăbdare momentul atacului ; vînătorii îşi vor face datoria cu eroismul legendar de la Amzacea, Topraisar şi Neajlov. Dar comandantul viteazului regiment, neînfricatul Rasoviceanu a văzut că atacul ar fi prematur, că podul de pe ripa Şuşiţei Seci, care a costat pînă acum sute de vieţi române, e împănat cu mitraliere duşmane, asupra cărora, tragerea artileriei noastre, neîndestulător reglată, n-a avut nici un efect. Rasoviceanu cere amînarea atacului. Comandantul corpului de armată ia această cerere drept semn de frică şi exclamînd : „infanteria nu trebuie să ştie ce sînt mitralierele", repetă ordinul de atac imediat. Gornistul sună asaltul ; batalionul maiorului Virtejeanu porneşte cu elan, aruncîndu-se în mijlocul unui nimicitor baraj de artilerie, bombardiere şi mitraliere. Soldaţii a două plutoane abia s-au ridicat în picioare din şanţurile lor şi au fost seceraţi de focurile puştilor-mitraliere instalate în salcîmii şoselei ; restul batalionului înaintează val după val şi dispare în vîrtejul focului, acoperiţi de norul des de fum şi de praf ridicat de explozie. Comandantul regimentului îngenunchie şi exclamă : „Iertaţi-mă, fraţilor !". După două ceasuri, razele soarelui, care apunea, lumina catastrofa totală a eroicului batalion : 16 ofiţeri şi 500 de soldaţi zăceau pe cîmpul de luptă, la cel mult 50 m înaintea liniei de plecare. În fruntea lor căzuse mort însuşi comandantul, maiorul Virtejeanu, unul din ofiţerii de elită ai armatei, şi cîţi alţii pe lîngă el ! Rezultatul sîngerosului atac a fost că dreapta Diviziei a 9-a reuşise să ajungă pînă la Şuşiţa Seacă, peste care însă nu putuse trece ; restul era tot pe linia de plecare. Regimentele 34 şi 36 sînt aproape desfiinţate. Regimentul 34 Constanţa a trebuit să fie scos din front : din 3 000 de oameni cu care începuse lupta în ajun, au rămas teferi 200 cu şapte ofiţeri. Resturile Regimentului 36 au fost şi ele scoase din luptă. Regimentul 9 vînători era redus la jumătate. Frontul Diviziei a 9-a a rămas acum ocupat numai de Regimentul 40, iar comandantul diviziei a obţinut, în sfîrşit, să i se pună la dispoziţie şi Regimentul 35, ţinut pînă acum în rezerva corpului de armată.

Pe frontul Diviziei a 5-a, atacul român se dă în aceleaşi împrejurări. În sectorul din dreapta al diviziei, soldaţii Regimentului 7 şi cu resturile din 32 înaintează spre valea Jugastru, în mijlocul unei vijelii de glcanţe şi de şrapne-

le. În marginea păduricii de la cota 59 e un cuib de mitraliere, care face un baraj de focuri, peste care nu se poate trece. Primele trei valuri de atac române sînt decimate. O companie din Batalionul II/7 e exterminată : comandantul batalionului, căpitanul Constantinescu, cade mort in fruntea trupei sale. Însuși comandantul brigăzii, colonelul Caracaș, e rănit și evacuat.

În sectorul din stinga al Diviziei a 5-a, regimentele 3 vinători și 8 Buzău atacă satul Doaga. Inamicul fortificase satul foarte puternic, înconjurindu-l cu tranșee și sirmă ghimpată și-l impănase cu cuiburi de mitraliere ascunse prin case și prin pomii din marginea satului. Artileria dușmană, așezată la sudul satului, bătuse toată ziua cu foarte mare precizie pozițiile trupelor din pădurea Prisaca, dar din cauza terenului nisipos nu le pricinuise pierderi prea mari. La ora 5, se dezlănțuie atacul românilor. Regimentul 8 Buzău atacă satul de front, iar vinătorii pe la vest. Soldații batalionului de asalt al Regimentului Buzău înaintează sub ploaia de gloanțe, care se revarsă asupra lor din marginea satului. Oamenii trebuie să se culce la pămînt și-și continuă înaintarea așa, tîrîndu-se om după om, pe brinci sau cu pintecele de pămînt, pînă ce ajung la 150 m de sat. Aci atacul e oprit de cuiburile de mitraliere intacte, nedistruse de artileria noastră. Tunurile noastre de 53 mm trag asupra întăririlor inamice, distrug cîteva cuiburi, rămîn însă destule ca să ne interzică înaintarea. Zadarnic pornesc asalturile. Rîndurile eroicilor soldați se sfarmă neputincioase înaintea rețelelor de sirmă intacte, secerate de focurile ucigătoare ale mitralierelor. Val după val e distrus ; toți comandanții de companii cad răniți.

La dreapta buzoienilor, vinătorii pornesc din șanțurile lor, spre a ocoli și ataca satul pe la vest. Valurile de asalt înaintează în fuga mare, dar în desăvîrșită ordine. Inamicul trage un foarte precis tir de baraj în spatele atacatorilor, pe marginea pădurii Prisaca, pe cînd liniile din față ale soldaților intră în potopul ucigător al mitralierelor din marginea satului. Vinătorii nu-și domolesc avîntul, nimicesc posturile inamice înaintate, pe care le întîlnesc prin porumburi, înaintează mereu, cu toate că rîndurile lor se răresc și ajung la 50—150 m de marginea satului ; mici plutoane au reușit chiar să pătrundă în sat, de unde au fost însă respinse. Dar secerișul fatal culcă la pămînt ofițeri și soldați. Comandantul batalionului de asalt e rănit și evacuat. Căpitanul francez Raymond Gras se aruncă în fruntea soldaților și-i conduce pînă cînd e și el grav rănit și evacuat. Șefii de unități cad unul după altul ; comanda companiilor e luată acum de sublocotenenți, a plutoanelor de sergenți. Unele companii rămîn fără nici un ofițer ; Compania a 7-a a ajuns la intrarea satului, dar a pierdut pe toți ofițerii și reangajații și n-are cine s-o mai comande ; rămășițele ei trebuie să se oprească la 50 m de marginea satului. Compania de mitraliere rămîne cu cîte un om de fiecare piesă ; ei trag mereu și permit luptătorilor să se îngroape în adăposturi pe locul unde au ajuns. Companiile de rezervă încearcă atacuri eroice în sunetul goarnelor, dar trebuie să se oprească și ele înaintea perdelei omoritoare. De pe linia de oprire, soldații aruncă mereu asupra dușmanului ascuns focuri de mitraliere, de puști-mitraliere și grenade.

Dinspre Străjescu se văd înaintînd coloane inamice, care vor să dea un contraatac. Artileria noastră, de pe malul sting al Siretului, le prinde în mijlocul unui tir foarte violent și precis și acoperă cîmpul dintre Străjescu și Doaga de cadavre inamice. Nori de fum și praf acoperă satul, peste care începe să se lase umbra serii. La postul de ajutor al Regimentului 3 vinători, e mare îmbulzeală. Personalul nu poate să facă față mulțimii de răniți, care trebuie să aștepte ceasuri întregi pînă să le vie rîndul. Atunci, ofițeri răniți, cu capetele

sau braţele bandajate, se ridică pe marginea brancardelor şi vorbesc cu însufleţire soldaţilor. Şi masa de oameni şi-a uitat mizeria şi chinurile trupurilor găurite sau sfîrtecate, gemetele şi tînguirile au încetat, pentru ca urale entuziaste să acopere cuvintele vorbitorilor care le aduc prinosul de admiraţie şi recunoştinţă al ţării pentru care s-au jertfit.

Tîrziu vînătorii se numără : din tot regimentul, au rămas teferi 400 de luptători cu şapte ofiţeri.

...Seara începe să-şi întindă umbrele peste cîmpul presărat de morţi şi înmuiat de sînge. Sforţarea, făcută cu atîta elan, începe să lîncezească. Zgomotul se stinge încetul cu încetul. Din cînd în cînd, o răbufnească de tun, un clămpănit întîrziat de mitralieră, un geamăt de muribund.

Satul Doaga n-a putut fi cucerit de români. Comandantul sectorului dă ordinul de retragere spre poziţiile de plecare. În faţa reţelelor inamice, primele linii de soldaţi români nu se mişcă din loc. Ordinul de retragere e reînnoit. Aceeaşi imobilitate. Trăgătorii stau culcaţi la pămînt, cu arma întinsă spre duşman, nemişcaţi, în poziţia pe care au luat-o sub grindina de gloanţe de peste zi. De cîteva ori, comandantul repetă ordinul prin semnale, prin agenţi, dar rîndurile stau nemişcate. În cele din urmă, comandantul a înţeles ceea ce depărtarea îl împiedecase să vază. Şirurile lungi de trăgători nu-i mai puteau asculta ordinul de retragere, aşa cum i-l ascultase pe cel de înaintare. Erau doar trupuri reci, înţepenite de moartea care-i surprinsese în poziţia de atac ... Ei rămăseseră acolo, la postul de mare primejdie, cu privirile sticloase aţintite spre duşmanul nevăzut, care-i fulgera din adăposturile lui ascunse. Au murit, fără să fi încercat un gest de fereală, cu mîinile încleştate pe arma îndreptată, ca un semn de ameninţare, spre întăriturile ce nu-i lăsau să apuce, în luptă dreaptă, voinicească, pe cotropitor.

Trupa de asalt a rămas toată noaptea de strajă înaintea reţelelor duşmane, simbol al împlinirii datoriei şi dincolo de moarte ... La vest de linia ferată, în sectorul rusesc, germanii au continuat să-şi dezvolte acţiunea ofensivă începută în ajun. Ei au respins pe un front larg trupele Diviziei a 71-a — care a luptat foarte prost — şi au împins frontul, în forma unui unghi, în adîncimea poziţiilor ruseşti, trecînd peste Şuşiţa. Tîrîtă de înaintarea germană, Divizia a 62-a austro-ungară înaintă şi ea, aproape fără voie şi ocupă satele Oleşeşti şi Ţifeşti, părăsite de ruşi. După-amiază însă, ruşii porniră un contraatac dinspre Poiana, cu patru batalioane din Divizia a 13-a. Austriecii dădură ruşilor ocazia unui succes ieftin ; ei se retraseră repede din poziţiile cucerite ; un regiment întreg depuse armele şi trecu la inamic, împreună cu tot materialul. Trupele germane ale Corpului alpin, aflate în rezervă în apropierea frontului, împreună cu aripa stîngă a Diviziei a 115-a germane vecină, intervin în luptă şi reiau poziţiile pierdute de austrieci.

A cincea zi a marii bătălii fusese una din cele mai sîngeroase. Pe frontul român al bătăliei, un succes mic, plătit cu jertfe mari. Dar şi adversarul a trebuit să plătească foarte scump rezistenţa sa : Divizia a 89-a germană, care se găsea în faţa Diviziei a 5-a române, a avut pierderi foarte mari. Sleită de puteri şi redusă la mai puţin de jumătate din efectivele sale, a trebuit să fie scoasă din luptă şi adusă înapoia frontului, la Ivăncești, pentru odihnă şi refacere. Pe frontul rus însă, germanii obţinuseră un succes simţitor ; ei au împins spre nord linia frontului, constituind o ameninţare serioasă pentru flancul român şi o nădejde îmbucurătoare pentru germani. Desfăşurarea acţiunii din ziua următoare se va face prin exploatarea acestei situaţii.

Ziua a șasea, 11 august. O ofensivă reciprocă

Sacrificiile dureroase făcute de diviziile 5 și 9 in ajun, nu reușiseră să aducă la indeplinire decit intr-o măsură foarte puțin insemnată scopul propus de comandamentul român. Înaintarea frontului român se făcuse, la aripa stingă a Diviziei a 5-a, de-a lungul Siretului, cu 2 km, pină la Doaga, iar la aripa dreaptă a Diviziei a 9-a cu citeva sute de metri, atingind în acest punct valea Șușiței Seci. Între aceste două puncte extreme, înaintarea se făcuse puțin și neregulat ; frontul nu era continuu. Christescu fixă ca țel al acțiunii ofensive din această zi atingerea întregii linii Șușița Seacă — Păduricea de la cota 59 — valea Jugastru — Doaga, pentru a avea intr-in sa o bază pentru atacarea ulterioară a liniei Bizighești-Străjescu.

Pentru reconstituirea frontului de luptă al Diviziei a 9-a, Scărișoreanu aduse în linie Regimentul 40 Călugăreni, din care numai un batalion suferise mari pierderi, iar celelalte două erau intacte, precum și Regimentul 35, care fusese ținut pină atunci in rezervă. În prima linie erau două batalioane din 40 și unul din 35 ; in linia a doua erau un batalion din 40 și două din 35. Ca rezervă a diviziei, se adunau la nord de Mărășești resturile vitezelor și nenorocoaselor regimente 9 vinători și 36 de infanterie, care se completau cu oameni din batalioanele de marș. S-a reconstituit, cu chipul acesta, Regimentul 9 vinători cu două batalioane. Frontul Diviziei a 5-a a fost refăcut prin scoaterea din luptă a Regimentului 3 de vinători — decimat in atacul din ajun — și aducerea, în locul lui, a Regimentului 9 Rimnicu Sărat, ce fusese ținut pină atunci în rezerva corpului. Rindurile Regimentului 8 Buzău au fost completate cu trupe din Batalionul de marș. Divizia a 5-a ținea frontul cu trei batalioane în linia întiia, două în linia doua și trei în linia treia ; Regimentul 9 infanterie, cu trei batalioane, era in rezerva diviziei.

La Bălțărești, pe malul sting al Siretului, era un regiment din Divizia a 13-a ca rezervă a Corpului VI de armată, iar restul diviziei, trecută pe malul drept, era intre Mărășești și Pădureni ca rezervă a Armatei I. De-a lungul malului sting al Siretului, Divizia a 14-a și Divizia de cavalerie își păstrau pozițiile din ajun.

Acțiunea ofensivă se va da pe tot frontul diviziilor 5 și 9 române, cu participarea diviziilor ruse de la dreapta. Pe cind comandamentul român își lua măsurile, comandantul german lua, la rindul lui, măsuri pentru o mare ofensivă pe care o proiectase și el pentru aceeași zi. Sub impresia succesului dobindit ieri pe frontul rus, Mackensen era incredințat că va putea da astăzi o lovitură hotăritoare. Ea trebuia să constea din două atacuri : un atac se va da la stinga Armatei a IX-a, în sectorul Corpului XVIII Wenninger, care pină acum stătuse inactiv. Concentrarea forțelor acestui corp era completă. Corpul alpin era acum pe poziție, intercalat intre Divizia a 62-a austriacă, care-și restrinsese frontul — și Divizia a 115-a germană. Divizia a 13-a austriacă era în rezerva corpului, iar Divizia a 217-a fusese luată de la Armata Gallwitz și trecută sub ordinele Corpului XVIII. Wenninger va ataca cu Corpul alpin, sprijinit în dreapta de Divizia a 115-a și in stinga de Divizia a 62-a. Al doilea atac va fi dat la dreapta, de Corpul I german : Morgen va ataca cu diviziile 76 și 12 bavareză — aceasta din urmă băgată din nou pe front, după ce se odihnise și refăcuse. El va lovi trupele rusești, alcătuite din resturile diviziilor 71 și 34, de-a lungul șoselei și liniei ferate Focșani-Mărășești-Adjud, in flancul drept al Diviziei a 9-a române. Așadar, o dublă ofensivă, lovind și una și alta în trupe rusești. Ziua de 11 august se anunța ca o zi sîngeroasă, plină de speranțe de o parte ca și de cealaltă.

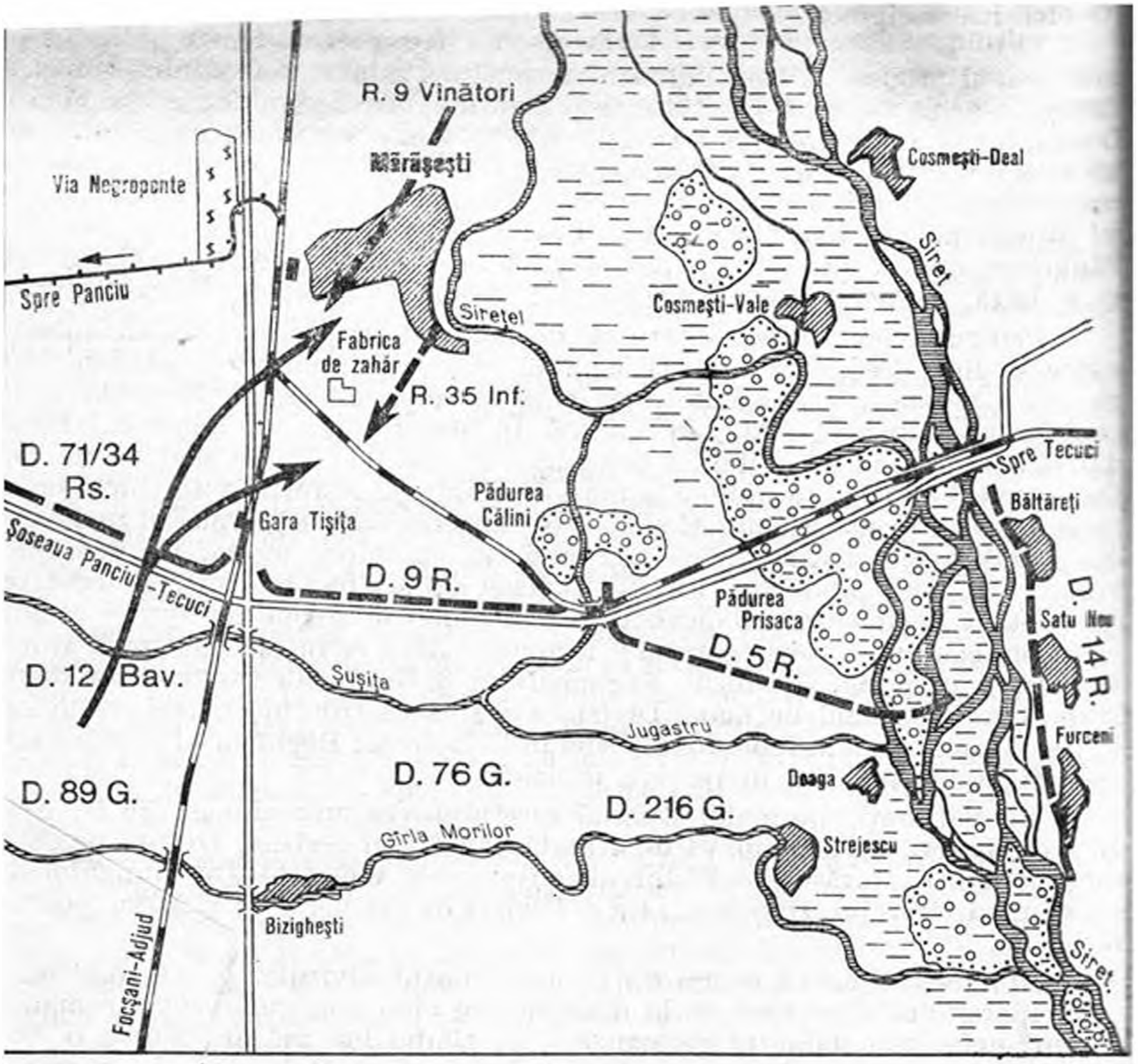

Bătălia de la 11 august 1917

Ofensiva germană începu de dimineaţă în sectorul Wenninger. Corpul Alpin atacă cu putere Divizia a 15-a rusă, luă cu asalt satul Poiana şi reuşi să înainteze pînă în valea Şuşiţei. La stînga sa, austriecii au ocupat satul Sîrbi. Frontul german făcu astfel o înaintare importantă; el stăpînea valea Şuşiţei şi Putnei pînă la Vităneşti.

Defecţiunea rusească şi sacrificiul român

Pe frontul român, lupta de artilerie a durat toată ziua, participînd la ea şi artileria Diviziei a 14-a române de pe stînga Siretului. Atacul infanteriei române fusese fixat pentru ora 4,30 seara, spre a lăsa timp trupelor istovite să se mai odihnească. Toate pregătirile erau făcute. Spectacolul trupelor de cavalerie ruse trecînd marţial spre linia de bătaie, unde atacul germanilor începuse cu puţin mai înainte, umplea de speranţă inimile românilor. De astă dată se părea că ruşii se vor bate bine.

Pe cînd artileria tuna de amindouă părţile, iar trupele române aşteptau cu încordare semnalul începerii atacului, deodată se produse un eveniment, pe cît de neaşteptat, pe atît de supărător. Opt minute înainte de ora fixată pentru atac, comandantul Diviziei a 9-a române primi ştirea că ruşii de la dreapta sa — Divizia a 71-a — au rupt lupta şi sînt în retragere ! De la postul de comandă al diviziei se puteau vedea pîlcuri, pîlcuri de ruşi, fugind cu precipitare spre nord, prin viile de la stînga şoselei. Această retragere era inexplicabilă; atacul german începuse abia cu puţin mai-nainte. Fuga nu era deci efectul luptei, ci al hotărîrii luate de comitetele revoluţionare ale armatei. Coincidenţa acestei retrageri cu ora fixată pentru atacul românilor dădea un caracter de nespusă gravitate actului. Nu era însă timp de reflexii ori de comentarii. Situaţia devenea critică. Pe urmele fugarilor ruşi se iveau infanterişti germani în urmărire, iar pe de altă parte, ora fixată pentru atac sunase şi întregul front al celor două divizii, în neştiinţă de cele ce se petreceau la dreapta, se pusese în mişcare. Potrivit ordinelor, atacul se dădea puternic, la stînga, de Divizia a 5-a ; în legătură cu ea, stînga Diviziei a 9-a trebuia să înainteze şi ea, pivotînd în jurul dreptei Diviziei a 9-a, care trebuia să rămînă solid pe loc.

Pe frontul Diviziei a 5-a, Regimentul 7 a început atacul la 5,30 ; aceleaşi cuiburi de mitraliere inamice, nedistruse de artilerie, i-au oprit înaintarea.

În faţa satului Doaga, frontul Regimentului 8 Buzău descria o linie curbă, apropiindu-se de sat la 30—200 m. Ghemuiţi în măştile lor individuale, săpate în ajun şi peste noapte, soldaţii nu puteau face nici o mişcare, fără a fi seceraţi de focurile inamicului retranşat în faţa lor. La ora fixată, românii ies din adăposturi şi se reped la atac. Cîteva plutoane din Divizia a 14-a, de pe malul stîng al Siretului, trec peste podul de vase de la Furceni, care ardea, şi participă la atac. Duşmanul îi primeşte cu o ploaie de focuri de armă şi mitraliere trase din podurile caselor, de la ferestre, din copaci. Rîndurile românilor sînt culcate la pămînt ; întîia companie de atac e nimicită cu totul. Dinspre Străjescu, germanii pornesc un atac de flanc, stînga română se retrage. Atacul n-a reuşit. Comandantul diviziei dă ordin de retragere generală în poziţiile de plecare. Retragerea se execută peste noapte în ordine, neobservată de inamic care, mulţumit că a scăpat ieftin, nu urmăreşte.

Pe frontul Diviziei a 9-a, batalionul Regimentului 35 din stînga atacă în acelaşi loc care în ajun fusese mormîntul Regimentului 9 de vînători, reuşeşte să treacă linia ferată dar, dînd peste aceleaşi întăriri nedistruse de artilerie şi peste aceleaşi cuiburi de mitraliere, rămîne în marginea şoselei. Centrul diviziei — un batalion din 40 — dă asaltul cu avînt, înaintează fără să ţie seamă de pierderile mari şi intră în prima linie duşmană, în valea Şuşiţei Seci. El rămîne însă izolat, prea înainte atît faţă de stînga sa cît şi faţă de dreapta, rămasă nemişcată din cauza fugii ruşilor vecini. În faţa pericolului de a rămîne cu flancul diviziei descoperit, Scărişoreanu prelungeşte frontul la dreapta cu unul din batalioanele din rezerva sectorului, care reuşeşte a ţine un moment pe loc şi pe ruşi.

Pe cînd Scărişoreanu lua măsuri ca să facă faţă gravei situaţii, Christescu primi o nouă ştire, care dădea situaţiei o întorsătură şi mai primejdioasă. Generalul Ragoza, comandantul Armatei a IV-a ruse, fără să consulte sau măcar să previe pe camaradul său, comandantul armatei române, cu care colabora la luptă, dăduse ordinul să se suspende atacul. Sub impresia acestui ordin, o panică generală se răspîndi în masa trupelor diviziilor 71 şi 34 ruse, care erau la dreapta noastră. O retragere precipitată şi dezordonată începu pe tot frontul acestor divizii. Mase mari de trupe părăsesc poziţiile

și se retrag pe o adincime de 4—5 km, oprindu-se abia de-a lungul liniei ferate și a șoselei Mărășești-Panciu, la vest de Mărășești.

Prin spărtura largă făcută în frontul rusesc, germanii înaintează acum în mase mari, ca valurile unei ape furioase care a rupt zăgazul care o reținuse. Morgen profita de ocazia ce i se ivise și împingea înainte cu putere trupele masate ale Diviziei a 12-a bavareze și pe cele din aripa stîngă a Diviziei a 76-a. Era atacul decisiv care trebuia să hotărască soarta bătăliei. În fața forțelor sale numeroase, terenul era liber, iar în dreapta erau doar bietele trupe împuținate și obosite ale Diviziei a 9-a române cu flancul complet descoperit. Șuvoiul german, înaintînd cu repeziciune de-a lungul șoselei și al liniei ferate, în flancul trupelor române, ocupă halta Tișița, trece mai departe de linia fabricii de zahăr și, pivotînd spre dreapta, cade în spatele Diviziei a 9-a, atacînd gara și satul Mărășești. Situația Diviziei a 9-a a devenit aproape disperată. Frontul său e întors în unghi drept și atacat violent de forțe superioare atît dinspre sud, cît și dinspre vest. Telefonul transmite apeluri grabnice. Dar corpul de armată nu mai are în apropierea imediată a liniei de luptă nici o rezervă disponibilă, pe care s-o poată trimite în ajutor. De la Cartierul rus, ofițerul de legătură raportează că acolo e o zăpăceală completă; comandanții nu mai au nici o autoritate asupra trupelor și nici nu mai știu pe unde se găsesc. Așadar, divizia trebuie să lupte numai cu mijloacele ei. E fatalitatea de la Topraisar și de la Neajlov care urmărește eroica trupă. Scărișoreanu își îndoaie dreapta, făcînd front spre sud-vest. Cele trei batalioane ale Regimentului 40 se găsesc în acest colț primejdios, îndoite în unghi drept, înconjurate de trei părți de dușman, făcînd față spre sud, spre sud-vest și spre vest, acoperind Mărășeștii. Germanii atacă cu violență. Trupele lor sînt numeroase, odihnite și îmbătate de succesul ușor, obținut împotriva rușilor. Batalioanele Regimentului 40 sînt înconjurate și decimate de focul mitralierelor dușmane. Ofițerii și soldații cad unii după alții și rezistența ține pînă ce se trag ultimele cartușe. Regimentul e ca și desființat. Inamicul a prins șapte ofițeri și 120 de oameni; restul a rămas să înnegrească cîmpul de luptă, morți și răniți. Este al treilea regiment al diviziei, distrus în timp de două zile. Jertfa Regimentului 40 întîrzie înaintarea dușmanului și dă timp altor unități române să ajungă pe front. Regimentul 35 aleargă să prelungească frontul român zdruncinat. El e primit în foc de salve, nu poate să ușureze situația Regimentului 40, dar ia poziție între pădurea Călini și fabrica de zahăr, la nord de linia ferată Mărășești — Tecuci, formînd un nou front cu direcție oblică, nord-vest — sud-est.

La aripa dreaptă pericolul e foarte mare; infanteria dușmană se apropie de Mărășești. Gloanțele încep să cadă în bateriile de la sudul satului și chiar în sat; o parte a artileriei e silită să-și schimbe poziția. Ca să pună barieră înaintării dușmanului și să umple golul, Scărișoreanu bagă în luptă ultima rezervă: Regimentul 9 vînători. Vînătorii aleargă, întîmpină trupele germane ce înaintau între fabrica de zahăr și gara Mărășești, le resping dincolo de bifurcarea liniei ferate, prin viile Negroponte, și reconstituie frontul cu fața spre sud-vest, legîndu-se la stînga cu Regimentul 35. Surprinși de acest nou atac atunci cînd socoteau partida definitiv cîștigată, loviți în flanc de mitralierele instalate în clădirile fabricii de zahăr, loviți în față de focurile trupei ce a ocupat liniile gării și atacă cu fața spre sud-vest, germanii rămîn pe loc și renunță la continuarea luptei. Înserase și întunericul împiedica operațiile. Lupta se sfîrșise. Satul Mărășești, gara și fabrica de zahăr ne rămăseseră nouă. Înaintea lor se formase un nou front român. Intervenția Regimentului 9 vînători salvase satul celebru. Pe seară, sosește un regiment de infanterie

cu un divizion de artilerie din Divizia a 13-a, pe care comandantul corpului de armată îl trimisese în ajutorul diviziei ; el se desfășoară imediat la dreapta vînătorilor, prelungind frontul cel nou, în căutarea legăturii cu rușii. Criza trecuse.

Divizia a 5-a a trebuit să-și retragă puțin flancul drept, spre a și-l alinia cu flancul sting al noului front al Diviziei a 9-a. Un regiment din Divizia a 13-a a fost adus aci in timpul nopții, spre a consolida legătura. Germanii mărturisesc că diviziile lor 216 și 76 au suferit in această zi mari pierderi, din cauza focului artileriei române de pe malul de răsărit al Siretului ; între altele, trei mortiere grele și două tunuri de 105 au fost stricate de bombardamentul nostru. Avioanele de bombardament le-au pricinuit, de asemeni, pierderi simțitoare.

Astfel se sfirși și această zi grozavă, in care toată rezerva de puteri a germanilor și dezorganizarea trupelor rusești s-au unit, pentru a pricinui catastrofa armatei române și a Moldovei. A fost dat însă ca sîngele rece și iscusința comandanților români, brațul de fier și jertfa de sînge a oșteanului, să ridice din nou o barieră împotriva puhoiului năvălitor. Divizia a 9-a își încheia bilanțul celor trei zile de luptă, cele mai grozave ale bătăliei de la Mărășești, în care ea stătuse mereu în mijlocul vîltoarei. Ea avea durerea să numere 143 de ofițeri și 6 300 de soldați pierduți, 135 de mitraliere și zece tunuri scoase din serviciu, dar putea să afirme că, prin această jertfă, ea închisese drumul dușmanului spre Mărășești. Zilele de 9, 10 și 11 august, sînt zilele de glorie ale Diviziei a 9-a române.

A șaptea și a opta zi. 12—13 august. Schimbări în comandamentul român

În cursul nopții de 11—12 august, o importantă mișcare în comandamentul armatelor luptătoare de la Siret fu hotărîtă de Marele Cartier român și comunicată Armatei I. Între comandamentele celor două armate, rusă și română, care luptau laolaltă la Mărășești, nu exista armonia indispensabilă în astfel de grele împrejurări. Deosebiri de concepții și de temperament creaseră o stare de tensiune din ce în ce mai gravă între cei doi comandanți. Procedeele generalului rus Ragoza, lipsite uneori de energie, alteori de bunăvoință, cele mai adeseori de cunoștința exactă a situațiilor și de dragostea pămîntului pe care era pus să-l apere, ridicaseră din partea generalului Christescu proteste energice. La rîndul său, generalul rus acuza pe camaradul său român de întîrzieri și inconsecvențe în îndeplinirea dispozițiilor luate în comun acord. Este evident că comandantul român primise o însărcinare extrem de grea și plină de răspunderi. La începutul bătăliei, fusese pus deodată în fața unei situații cu totul neprevăzute și primejdioase. Silit să ia parte la o mare bătălie dezlănțuită în afara sectorului unde-și avea adunate trupele, nevoit să-și trimită aceste trupe în vîrtejul bătăliei, rînd pe rînd, fără să știe precis nici linia pe care trebuia s-o ocupe, nici puterea dușmanului cu care avea să se măsoare, lipsindu-i, mai presus de toate, încrederea în aliatul care-i lăsa totdeauna moștenirea celor mai disperate situații, Christescu reușise să astupe la timp golurile lăsate de ruși și să reconstituie, chiar sub cea mai mare presiune a dușmanului, o nouă linie română, care să înlocuiască linia spulberată a rușilor. Mulțumită măsurilor sale și eroismului celor două divizii, 5 și 9, care au dus tot greul primelor zile de bătălie, pericolul fusese deocamdată înlăturat. Criza tactică a bătăliei de la Mărășești trecuse. Este meritul de necontestat al generalului Christescu. Dar acțiunea generalului Christescu ridi-

case nemulțumiri nu numai din partea comandamentului Armatei a IV-a ruse, dar și din partea Marelui Cartier român. Se imputau generalului anumite ezitări in măsurile tactice luate de dinsul; ele nu corespundeau intențiilor și instrucțiunilor Marelui Cartier. La 7 august seara, Marele Cartier ceruse comandantului Armatei I să transporte trupele armatei pe malul drept al Siretului, astfel incit să formeze acolo o masă de manevră, cu care să se poată proceda la contraatac. Dar mișcările armatei s-ar fi executat cu multă incetineală și numai in parte. Din această cauză, atit acțiunea defensivă cit și contraofensiva din primele zile ale bătăliei în sectorul ei principal, au fost suportate sau date din partea românilor cu forțe slabe: numai două divizii. În situația critică și plină de grele răspunderi în care se aflase, Christescu crezuse că e dator să procedeze cu cea mai mare prudență și să nu degarnisească malul sting al Siretului, transportind toate trupele pe cel drept. Dar fărimițarea efectivelor Armatei I in numeroase mici contraatacuri, date cu unități slabe, fără perspectiva unor succese hotăritoare, era rău privită de Marele Cartier; continuarea sistemului ar fi pus in pericol desfășurarea favorabilă a bătăliei. Neîncrederea in spiritul prea prudent al generalului Christescu și dezacordul din ce in ce mai grav intre el și camaradul său rus, determinară Înaltul Comandament român să ia o hotărire gravă: sacrificarea comandantului Armatei I române. Chestia comandamentului Armatei I, ținută pină acum in suspensie, primea acum soluția sa defensivă. Generalul Christescu, care deținea prin delegație acest comandament, primi o altă însărcinare, iar comanda armatei fu incredințată generalului Eremia Grigorescu. În corpul ofițeresc și in marele public, in care generalul Christescu se bucura de o frumoasă reputație, evenimentul a făcut o rea impresie. Mai ales că i se atribuia, in mod eronat, drept cauză un conflict violent cu rușii și era considerat ca o satisfacție impusă de comandamentul rus. Impresia deveni și mai penibilă cind se află că „pentru a asigura coordonarea sforțărilor Armatei a IV-a ruse cu Armara I română", cele două armate au fost intrunite sub un comandament unic, incredințat generalului rus Ragoza. Din fericire, numirea generalului Eremia Grigorescu la comanda Armatei I română produse un efect liniștitor; personalitatea apărătorului Oituzului inspira incredere.

Importante deplasări de unități schimbau alcătuirea frontului româno-rus. Corpul VII rus, compus din diviziile 34, 71 și 13, era incapabil să mai lupte; diviziile lui erau reduse la efective de 1 000 de baionete fiecare. Divizia a 13-a română ii luă locul, prelungind spre vest aripa dreaptă a Diviziei a 9-a română. Mai spre dreapta, diviziile ruse 14 și 15, care fuseseră pină atunci pe frontul Vrancei, au fost ridicate de acolo și intercalate, impreună cu Divizia de cavalerie Zamurskaia, intre Divizia rusă a 103-a și Divizia română a 13-a, reconstituind astfel Corpul VIII rus, de la Irești pină la est de Panciu. Locul rușilor pe frontul Vrancei a fost ocupat prin prelungirea diviziilor române 12 și 3. Alte divizii române erau pe punctul de a lua loc pe frontul de luptă. Divizia a 10-a era in marș de la Tecuci spre Nicorești; a doua zi, ea trebuia să treacă Siretul pe malul drept. Divizia a 15-a era la Negrilești, 10 km nord de Tecuci. Divizia a 14-a infanterie și cavaleria își păstrau pozițiile pe malul sting al Siretului, in fața diviziilor germane 212 și 303. Cu chipul acesta, compunerea frontului ruso-român era următoarea, la sfirșitul lunii iulie: in dreapta, de la Irești pină la est de Panciu, Corpul VIII rus (general Ielciaminev) compus din diviziile 103, 15, 14 și Divizia de cavalerie Zamurskaia. La centru, Corpul V român (general Istrati), compus din diviziile 13, 9 și 10 — aceasta din urmă in rezervă. La stinga Corpul VI român

(general Razu), compus din diviziile 5, 14 și Grupul de cavalerie Greceanu (o divizie și trei brigăzi), cele din urmă două pe stînga Siretului. Începea să sosească în zona armatei și Divizia a 15-a, ca rezervă a armatei.

Bătălia de la Panciu

Comandantul german luă dispoziții de luptă pentru ziua de 12 august. În urma crîncenelor lupte din ajun, puterea ofensivă a Corpului Morgen slăbise. Pe de altă parte, convingerea că numai pe frontul rus se poate dobîndi un succes important, se întărise. Von Eben primi ordinul să suspende acțiunea împotriva românilor și să-și îndrepte atacurile cu toată puterea împotriva Corpului VIII rus, mutînd acțiunea spre vest, în regiunea Panciului. Corpul alpin, unitate proaspătă și de elită, fusese intercalat în sectorul Corpului VIII german. Generalul von Wenninger va lua ofensiva cu un grup format în centru de Corpul alpin, susținut la dreapta de Divizia a 115-a germană, iar în stînga de Divizia a 62-a austriacă și de Grupul Gallwitz. Acțiunea se va dezvolta concordant cu acțiunea Grupului Gerock, din Armata Rohr, în valea Oituzului.

În două zile de lupte, germanii, atacînd forțele ruse ce rezistau slab, progresară repede și cuceriră una după alta o mulțime de localități. Satu Nou, Crucea de Jos, Dumbrava, Văleni, Clipicești, Burca, au fost ocupate la 12 august. Tîrgușorul Panciu, Crucea de Sus și Șerbești au fost ocupate în dimineața zilei de 13 august. Divizia a 115-a germană, căutînd a-și lărgi frontul la aripa dreaptă, veni în contact cu Divizia a 13-a română, ce ocupase sectorul fost al Corpului VII rus și trebui să se oprească pe loc. Astfel, germanii au reușit să ocupe șirurile de înălțimi ce domină valea Șușiței dinspre nord. Întreg frontul rusesc pînă la Irești era zdruncinat și împins înapoi. Germanii erau în fața podișurilor Ireștilor, Muncelului, Străoanelor și Mănăstioarei, făcînd în adîncimea pozițiilor rusești un mare unghi intrînd. De aci ei amenințau flancul întregii linii românești dinspre răsărit, pînă la Siret.

Pe frontul român al Corpului V, contraofensiva dată în zilele de 10 și 11 august n-a mai fost continuată căci, dacă Divizia a 13-a, unitate proaspătă și intactă, era în stare să lupte cu inamicul, în schimb Divizia a 9-a era cu totul sleită și incapabilă de a mai face vreo sforțare ofensivă. De aceea, s-a renunțat la orice veleitate de contraofensivă și s-a decis să se procedeze la umplerea golurilor și la organizarea defensivă a noilor poziții. Germanii au dat în cursul acestor zile mici atacuri de fixare, uneori cu patrule mari, susținute de artilerie, pentru a distrage atenția de la acțiunea principală ce se dădea pe frontul Corpului VIII rus. Ele au fost toate respinse de focul artileriei și mitralierelor. Cel mai puternic atac s-a dat la 12 august pe frontul Diviziei a 13-a; el a fost strălucit respins printr-un contraatac al Regimentului 50 de infanterie, care a pus pe fugă pe dușman și i-a pricinuit pierderi sîngeroase de vreo 200—300 de oameni, cîștigîndu-i și vreo 200 m de teren în adîncime.

Generalul Eremia Grigorescu

În dimineața zilei de 13 august, generalul Ragoza, alarmat de înfrîngerea ce suferise la Panciu și de situația periculoasă a frontului său, hotărî să procedeze la o mare mișcare de retragere, care să aducă frontul român la nivelul celui rusesc. El dădu ordin generalului Grigorescu să retragă imediat trupele române cu 6 km în spatele Mărășeștilor, astel încît noul front ruso-român să se stabilească pe linia Ireși-Diocheți-Modruzeni-Ionășești. Dar comandantul român nu se

putea supune cu inimă uşoară acestui ordin. Mai cu seamă cînd acel comandant se numea generalul Eremia Grigorescu. Generalul era o figură mare şi interesantă a războiului nostru. Era întruparea tipului clasic al soldatului de rasă, mîndru ca un muşchetar, viteaz ca un cavaler medieval. Pe lîngă acestea, o solidă educaţie militară şi tehnică, un ochi sigur şi o energie de fier. Optimismul său robust îşi găsea expresia în formule romantice, ce deveneau populare, impresionau corpul ofiţeresc şi masele soldăţimii şi le ridica moralul. Deviza lui „pe aici nu se trece !" devenise celebră : cu faima ei trecuse generalul de pe frontul Oituzului pe acela al Mărăşeştilor. Domina cele mai grele situaţii printr-o netulburată încredere in sine şi în puterea împrejurărilor. Odată, un obuz de mare calibru făcu explozie în imediata sa apropiere, inspăimîntînd pe ofiţerii din jurul său. Generalul îi linişti cu cuvintele : „N-aveţi nici o teamă cînd sînteţi lîngă mine ; nu s-a turnat obuzul care să ucidă pe generalul Grigorescu !". Comandantul român primi cu indignare ordinul comandantului rus. Dispoziţia era inexecutabilă : o retragere în timpul zilei, în plină luptă cu duşmanul, putea să provoace un dezastru. Ea mai însemna însă abandonarea fără luptă a unui teren de 3—6 km lăţime şi mai ales părăsirea satului Mărăşeşti care, după şase zile de cea mai eroică luptă, devenise însuşi simbolul vitejiei româneşti şi al apărării pline de jertfe a pămîntului patriei. Grigorescu răspunse lui Ragoza că socoteşte ordinul de retragere ca dat prin inadvertenţă şi-l roagă să menţină trupele ruse la aripa dreaptă a românilor, cel puţin pînă la căderea nopţii. O conversaţie agitată prin aparatul Hugues se leagă intre Grigorescu şi Marele Cartier General. Grigorescu arată că retragerea ar fi un dezastru şi trebuie împiedicată. Oprirea dezvoltării succesului inamic pe frontul Corpului VIII rus nu se poate face prin retragere, ci prin manevră. Germanii sînt şi ei obosiţi şi puterea lor de atac şi de rezistenţă nu e superioară trupelor noastre. Prezan şi Şcerbacev împărtăşesc părerile lui Grigorescu. Hotărîrile lor sînt rezultatul acestei convingeri : dacă generalul rus nu mai contează pe puterea de rezistenţă a trupelor sale, atunci trupele române vor lua asupra lor şi o parte din sectorul rus, întinzîndu-se cu Divizia a 13-a şi cu Divizia a 10-a pînă la cota 334, la nord de Panciu. În acelaşi timp, Divizia a 14-a va trebui să treacă Siretul pe partea dreaptă, în spatele Diviziei a 5-a. Aceste mişcări vor trebui să se îndeplinească în cursul nopţii de 13—14 august.

Ordinul de retragere este anulat, iar linia frontului român, împreună cu satul Mărăşeşti, păstrată. În aceeaşi zi, în urma cererii lui Prezan, Şcerbacev ridică lui Ragoza comanda armatelor ruso-române de la Mărăşeşti şi o încredinţează generalului Grigorescu.

Cu intrarea în luptă a diviziilor 13, 10 şi 14, cel mai mare şi mai important sector al cîmpului de luptă de la Mărăşeşti e luat pe seama armatei române. Ruşii nu mai păstrează decît cele trei divizii ale Corpului VIII. Comandantul forţelor ruso-române este acum generalul Grigorescu. România putea să respire uşurată ; apărarea pămîntului strămoşesc încăpuse pe mîini sigure.

Ziua a noua, 14 august. Lupta de la Chicera

Mackensen continuă ofensiva începută cu Corpul XVIII, la aripa sa stîngă, împotriva ruşilor. Succesele celor din urmă două zile îl făcuseră stăpîn pe văile Putnei şi Şuşiţei. În ziua de 14 august, ofensiva va continua spre nord, pentru a cuceri şi dealurile dintre Şuşiţa şi valea Zăbrăuţului şi apoi va coborî în valea acestui rîu, pe linia Fitioneşti — Movilita — Diocheţi. Cucerirea acestei linii noi şi întinderea liniei ocupate pe valea

Şuşiţei înspre Răcoasa, va fi de cel mai mare folos pentru ofensiva întreprinsă de Gerock la Tîrgu Ocna şi în Vrancea, cu care trebuia să meargă convergent. Mackensen mai aduse şi Divizia a 13-a austriacă, ţinută pînă acum în rezervă în spatele flancului drept al Corpului alpin, care va fi şi astăzi în centrul sectorului de atac. O puternică artilerie grea a fost adusă pe dealurile Panciului, spre a bate din flanc trupele române vecine cu sectorul rus.

Atacul Corpului XVIII german s-a dat împotriva sectorului ocupat de Corpul VIII rus, în regiunea Panciu. În centrul sectorului rus era Divizia a 14-a şi elemente de infanterie alipite Diviziei de cavalerie Zamurskaia. Sectorul rus se continua spre răsărit cu Divizia a 13-a română, dispusă oblic de la colţul de nord-vest al pădurii „La Răzoare" pînă la kilometrul 18 al şoselei Focşani — Mărăşeşti.

În spatele Corpului VIII rus sosise Divizia a 10-a română. Trupele diviziei, sosind în zona de luptă abia dimineaţa, pe lumină, nu mai puteau schimba trupele ruse în timpul zilei. Operaţia fu aminată pentru noaptea următoare; în această zi, Divizia a 10-a va forma rezerva Diviziei a 14-a rusă. Comandantul rus nu putu să dea camaradului său român nici o informaţie asupra situaţiei şi forţelor inamicului; ceva mai mult, el nu ştia nici măcar unde-i sînt aşezate propriile lui trupe!

Generalul Cihoski dispuse cele două brigăzi ale Diviziei a 10-a între Moviliţa şi Diocheţi, pe malul nordic al Zăbrăuţului. Dincoace de vale, într-o viroagă, a fost masat Regimentul 10 vînători. Artileria diviziei nu sosise încă pe poziţiile de luptă.

La ceasurile şapte dimineaţa, artileria duşmană începu bombardamentul cu tunurile de toate calibrele, asupra frontului rus, în special între punctele cota 334 Chicera şi cota 283 la Pîrlita. Obuzele, şrapnelele şi grenadele cădeau nu numai pe crestele dealului Chicera şi pe pantele ce coboară spre valea Zăbrăuţului, ocupate de trupele Diviziei a 14-a ruseşti, dar şi asupra localităţilor de la nordul văii, unde erau trupele româneşti. Bombele incendiare au pus foc multor case din Diocheţi şi Moviliţa, iar gazele toxice au ucis mulţi paşnici locuitori, femei şi copii, pe care urgia războiului nu-i putuse dezlipi de pe la vetrele lor. La ceasurile 3 după-amiaza, bombardamentul devenise de o violenţă extraordinară. Artileria rusă a Diviziei a 14-a, ascunsă în porumbiştile de pe malul de nord al Zăbrăuţului, răspundea cu o tărie egală. Creasta şi pantele dealurilor erau acoperite de valuri de fum şi de gaze care vibrau şi dănţuiau fantastic în atmosfera înfierbîntată de flăcările exploziilor şi de dogoarea acestei zile călduroase de august.

Alpinii germani, pornind dinspre Străoane de Jos, Crucea de Sus, Panciu şi Cruoea de Jos, se reped la atac asupra liniilor ruseşti de pe dealul Chicera. Ruşii nu rezistă deloc, rup frontul şi o iau la fugă în dezordine printre vii, coborînd pantele dealurilor, spre valea Zăbrăuţului. Toată linia frontului, ocupată pînă acum de Regimentul 56 rus, cu cota dominantă 334, e acum golită de apărători şi pe creastă încep să se arate alpinii germani, înaintînd în urmărirea ruşilor.

Consternarea e profundă în rîndurile românilor, care priveau spectacolul deprimant. „Fug ruşii! Fug ruşii!", strigă soldaţii Diviziei a 10-a, aşa cum strigaseră, cu cîteva zile mai-nainte, şi soldaţii diviziilor a cincea şi a noua. Strigăt fatal, caracteristic al straniei colaborări frăţeşti a ruşilor cu românii, care parcă devenise laitmotivul bătăliei de la Mărăşeşti.

Nu era însă timp de stat pe gînduri. Situaţia era gravă. În vîlceaua, unde era ingrămădit Regimentul 10 de vînători, începeau să sosească în fugă soldaţii ruşi debandaţi, ameninţînd să tîrască în panică pe români. Aceasta

însă nu trebuia să se întîmple. Vînătorii se desfăşoară, deocamdată un singur batalion şi, cu baioneta sclipind în arşiţa soarelui, pornesc la asalt spre creasta dealului. Dar retragerea ruşilor devine generală; un gol se face la dreapta batalionului de vînători. Al doilea batalion intră şi el în luptă şi acum întreg regimentul formează o linie care înaintează, impetuoasă şi vitează, tîrînd cu ea şi rămăşiţele ruseşti care n-apucaseră să se răspîndească în vale. Surprinşi de neaşteptata apariţie a vînătorilor germanii, care credeau că n-au în faţă decît pe ruşii fugari, dau înapoi, urmăriţi vîrtos de trupele române pînă pe creasta dealului. O luptă violentă se încinge pe toată întinderea crestei. Bravii vînători sînt primiţi în focul mitralierelor duşmane care garniseau cota 334 şi înălţimile vecine. Artileria duşmană, avînd distanţa reperată dinainte, deschide un foc ucigător cu tunuri de toate calibrele asupra regimentului român. Din spate, artileria rusă continuă tirul său de baraj, fără să-şi lungească tragerea şi proiectilele sale cad grindină tot asupra vînătorilor. Năuciţi, cu rîndurile rărite, bombardaţi şi din faţă de duşman şi din spate de prieten, vînătorii sînt contraataţi de trupe proaspete inamice, cu baioneta şi grenada. Avîntul vînătorilor se frînge în faţa acestor atacuri şi liniile lor încep să dea înapoi, lăsînd creasta dealului acoperită de morţi şi răniţi. Comandantul cere ajutorul Brigăzii a 20-a care forma rezerva. Regimentul 38 se desfăşoară cu două batalioane în linia întîia şi cu unul în rezervă, trece în fugă Zăbrăuţul şi începe, la rîndul lui, să ridice dealul. Îmbărbătaţi de ajutorul primit, vînătorii se reîntorc şi, amestecaţi cu soldaţii Regimentului 38, împrenună şi cu puţinii ruşi, rămaşi printre români, pornesc pentru a doua oară la contraatac. Lupta se dă cu mare violenţă de o parte şi de alta; cele două artilerii varsă torente de foc asupra liniilor şi rezervelor adverse. Comandantul român bagă în linia întîia de luptă şi batalionul de rezervă.

La dreapta noastră, un nou atac german, pornit dinspre Străoane de Sus spre cota 322 (colţul de sud-vest al pădurii Lipitoarea), pune pe fugă pe ruşi. Un batalion din Regimentul 33 român e îndrumat într-acolo. El reocupă poziţia, prelungind frontul Regimentului 38. Lupta e acum generală pe toată linia înălţimilor de la Pirlita-Chircea (Crucea de Sus), pînă deasupra Străoanelor de Sus. Cot la cot, ofiţerii şi soldaţii luptă eroic. Căpitanul Vasile Şerbănescu, comandantul unei companii de mitraliere din Regimentul 38, conduce personal o secţie care înaintează în prima linie a valului de asalt, seceră rîndurile duşmane şi ajunge pe creastă. Servanţii pieselor sale cad unul după altul, iar cel din urmă cade însuşi căpitanul, cu degetul pe trăgaciul mitralierei. Toate asalturile viguroase ale alpinilor germani, susţinute de focul artileriei lor, au fost zadarnice. Liniile româneşti n-au mai putut fi respinse. Dar nici cota 334, înălţimea dominantă, puternic retranşată şi solid ocupată de germani cu cuiburi de mitraliere, n-a putut fi ocupată de ai noştri, care s-au fixat la vreo 300 m înaintea cotei; în schimb, cota 302 a rămas în mîinile noastre. Pe la 8 seara, cu ivirea întunericului, lupta s-a sfîrşit. Divizia a 10-a îşi făcuse cu cinste botezul de sînge în bătălia de la Mărăşeşti. Brigada a 20-a, singura care a luat parte la sîngeroasa luptă de la Chicera, reuşise să salveze situaţia, compromisă de ruşi şi să fixeze un front puternic pe înălţimile cu vii şi păduri între văile Şuşiţei şi Zăbrăuţului, interzicînd trecerea duşmanului spre acesta din urmă.

Înlocuirea Diviziei a 14-a rusă prin Divizia a 10-a română, proiectată pentru noaptea de 14—15 august, s-a făcut cu chipul acesta, chiar în ziua de 14, sub focul inamicului şi în luptă grea cu dînsul. În timpul nopţii a ocupat poziţiile, înlocuind pe ruşi, şi Brigada a 19-a, precum şi artileria Diviziei a 10-a. Astfel, la 15 august, dimineaţa, Divizia a 19-a era întreagă pe front,

cu Brigada a 20-a de la Chicera pînă la Dumbrava şi cu Brigada a 19-a de la Dumbrava pînă la Răzoare, unde se lega cu Divizia a 13-a. Regimentul 10 de vînători, greu încercat în lupta de la Chicera, a fost trecut în rezerva diviziei. Poziţiile primite de la ruşi nu aveau nici o organizare defensivă serioasă : o singură linie de măşti individuale de o jumătate de metru adîncime, fără nici o flancare sau vreo bandă de reţele de sîrmă. De aceea, toată noaptea şi nopţile următoare a trebuit să se lucreze din greu la adîncirea şanţurilor şi la întinderea reţelelor de sîrmă, rectificîndu-se şi frontul unde era nevoie.

Atacul pădurii Prisaca

În acelaşi timp, pe cînd înaintarea lui Wenninger era oprită de trupele române, ieşite ca din pămînt înaintea lui la dreapta Armatei a IX-a, în sectorul Morgen, se relua acţiunea după două zile de repaus relativ. Divizia a 5-a română, întărită în pădurea Prisaca, sta ca un ghimpe în coasta Corpului I de armată german şi-i producea pierderi prin bombardările şi atacurile sale continui ; ea constituia o ameninţare împotriva oricărei încercări de înaintare a Corpului I german. De aceea se hotărî, pentru ziua de 1 august, cucerirea pădurii Prisaca, numită în mod pompos şi capul de pod de la Băltăreţi.

Linia ferată Mărăşeşti — Tecuci şi şoseaua Panciu — Tecuci, mergînd îngemănate spre a trece marele pod de la sud de Cosmeşti, formau împreună cu Siretul un unghi ascuţit, care mărginea dinspre nord şi dinspre est pădurea Prisaca. Unghiul era închis dinspre sud-vest de trei linii de tranşee cu sîrmă ghimpată, constituind un sistem defensiv, care apără podul peste Siret în faţa satului Băltăreţi de pe celălalt mal. Pe această poziţie se găseau trupele mult încercatei Divizii a 5-a : Regimentul 8 Buzău în stînga lîngă Siret şi Regimentul 9 Rîmnicu Sărat în dreapta pînă la linia ferată, unde se lega cu Regimentul 7 Prahova. Dincolo de Siret, pe malul stîng, erau trupele Diviziei a 14-a române, din care patru batalioane din regimentele 55 şi 54 fuseseră trecute dincoace, ca rezervă a Corpului III.

Germanii au concentrat împotriva poziţiei române din pădurea Prisaca întreaga Divizie a 216-a, căreia i s-a pus la dispoziţie o foarte puternică artilerie de toate calibrele, în special multă artilerie grea. Bombardamentul a început de cu noapte şi a continuat toată dimineaţa. După-amiază, el a atins o intensitate aproape necunoscută pînă atunci. Obuze de mare calibru, în special de 150 mm, mine explozibile, bombarde, grenade, şrapnele, se abat ca grindina peste lucrările de apărare. Terenul fiind slab în această luncă nisipoasă a Siretului, lucrările sînt distruse uşor. Parii reţelelor sînt smulşi cu totul, şanţurile se năruiesc, îngropînd de vii pe apărători. Nori de fum, de gaze asfixiante şi lacrimogene înfăşoară apoi totul într-un văl gros negru-roşiatic. Nu se mai vede nimic. E un infern. La ceasurile 5 după-amiază, bombardamentul a ajuns la paroxism. Efectele lui sînt nimicitoare. Întreaga linie întîi şi a doua a apărării române nu mai există ; redutele din linia a treia sînt şi ele răsturnate. Legăturile telefonice dintre batalioane, artilerie şi comandamente, sînt distruse. Soldaţii din tranşee sînt ucişi de bombardament ori asfixiaţi de gaze şi acoperiţi de năruiturile pămîntului. Artileria duşmană îşi lungeşte tirul ; ea bate satul Cosmeşti, podul de peste Siret şi malul opus, spre a împiedica orice încercare de ajutor. Un nor de gaze asfixiante se revarsă peste bateriile de artilerie ale Diviziei a 14-a ; toţi servanţii unei baterii sînt scoşi din serviciu. La 7,45 seara, sub protecţia norului de fum şi praf, germanii încep atacul. O coloană, în putere de aproape două regimente, atacă în punctul de legătură

al regimentelor române 8 și 9. Apărătorii sînt puțini și slabi. Este a noua zi de cînd Divizia a 5-a se găsește în prima linie a focului, primind lovitură după lovitură; efectivul diviziei e redus la o treime din ce fusese la început și oamenii, neschimbați, sînt sleiți de oboseală la trup și la suflet. Lucrările de întărire, distruse, nu mai pot opune vreo stavilă; soldații Batalionului 1 din Regimentul 8 sînt împinși înapoi și frontul e rupt. Șuvoiul inamic se revarsă din ce în ce și spărtura se lărgește. Germanii se desfac în trei coloane: una spre dreapta, în direcția Siretului, în spatele Regimentului 8; una spre stînga, în spatele Regimentului 9; o coloană centrală, care împinge înainte, spre a lărgi și adînci spărtura, îndreptîndu-se spre pod. Din nenorocire, Divizia a 5-a nu dispune de rezerve eșalonate în adîncime. Efectivele, împuținate, sînt dispuse aproape pe o singură linie și puținele trupe, aflate în spate, sînt prea slabe pentru a respinge pe inamic printr-un contraatac serios. Regimentul 3 vînători, care era la Cosmeștii Noi spre a se odihni și reface, în urma sîngeroaselor lupte de la 11 și 12 august, e adus în grabă și ocupă tranșeele de pe stînga Siretului, spre a opri trecerea inamicului pe pod.

Coloana dușmană din dreapta a ajuns în cinci minute pe malul Siretului. Amîndouă batalioanele Regimentului 8 Buzău sînt înconjurate și atacate de la spate. Postul de comandă al regimentului e surprins. Un pluton cu o secție de mitraliere încearcă o apărare, dar e distrus de forțele covîrșitoare dușmane. O luptă sălbatică corp la corp și cu grenada se încinge. Ofițerii își fac drum cu revolverul; mulți se aruncă în apa Siretului. Căpitanul francez Vernay moare, atins de schije, pe cînd trecea înot apa Siretului; cadavrul lui e aruncat de valuri pe malul stîng odată cu ale fraților de luptă români, uniți pe vecie prin legătura indestructibilă a morții pentru un ideal comun. Din întreg regimentul scapă un grup de 80 de oameni cu opt ofițeri, care străbat linia dușmană și se retrag vreo 300—500 m, așezîndu-se în fața podului, pe o linie întinsă între Siret și calea ferată.

Coloana germană din stînga a executat o mișcare ocolitoare, a întors flancul regimentelor 7 și 9 — Brigada a 9-a — și a ajuns la halta Siret; în același moment, inamicul atacă și dreapta Brigăzii a 9-a, căutînd astfel să învăluie brigada pe ambele flancuri. Artileria dușmană trage violent în spatele liniei noastre, spre a împiedica intervenția rezervelor și aruncă valuri de gaze asfixiante; artileria noastră răspunde cu o violență egală. Nu se mai vede și nu se mai aude nimic; totul e învelit în nori negri de fum, de gaze și de praf. Coloanele dușmane au ajuns în spatele pozițiilor noastre. Batalionul din Regimentul 32, care era în rezervă, intervine în luptă, dar e copleșit, înconjurat și luat prizonier aproape în totalitate, cu comandantul său. Din regimentele 9 și 7, unele unități sînt capturate, altele se retrag luptînd.

Inamicul năvălește spre marele pod, a cărui cucerire e aproape sigură. Două divizioane de artilerie din Regimentul 7, așezate pe dreapta Siretului, au susținut lupta pînă au început să primească rachetele chiar în baterii; atunci au primit ordinul de retragere peste podul de la Ionășești, spre a pune în baterie pe stînga Siretului, la Cosmeștii din Deal.

Situația e aproape disperată. Ea e salvată mulțumită unităților din Divizia a 14-a, aflate pe malul Siretului, în rezerva Corpului III. Regimentul 55 e trimis pe dreapta; el atacă capetele coloanelor dușmane, pe care le oprește pe loc, înlesnește retragerea resturilor Brigăzii a 9-a și se stabilește în poziție de-a lungul Sirețelului — brațul de vest al Siretului — restabilind legătura în dreapta cu Divizia a 9-a. Un batalion din Regimentul 54 oprește pe dușman pe o linie între cotul Siretului și șosea. Linia română se reface, cu chipul acesta, în fața podului. Rezistența aceasta, unită cu întunericul nopții ce se lăsa-

se între timpuri pe cîmpul de luptă, opreşte pe loc pe germani. Ei mai încearcă în timpul nopţii trei atacuri, care sînt respinse, şi încetează lupta.

Marele atac, întreprins de germani împotriva „capului de pod" de la Bălţăreţi-Cosmeşti, reuşise în parte. Pădurea Prisaca căzuse în mîinile lor; Divizia a 5-a fusese distrusă. Germanii afirmă că au capturat aproape 3 000 de prizonieri, 16 tunuri şi 40 de mitraliere. Evident, o simţitoare înfrîngere pentru noi, în acest punct, explicabilă prin slăbiciunea forţelor Diviziei a 5-a, decimate şi slăbite în urma atîtor lupte şi demoralizate de puternicul atac de artilerie, dar cu o risipă de muniţii fără precedent pînă atunci, chiar pe frontul de la Mărăşeşti. Dar obiectivul principal, ţintit de duşman, n-a fost atins. Podul peste Siret a rămas în mîna noastră iar frontul, un moment rupt, s-a refăcut şi a interzis înaintarea duşmanului.

A doua zi, Divizia a 14-a este trecută în întregime pe malul drept al Siretului, iar măreţul pod de la Cosmeşti-Bălţăreţi e aruncat în aer de trupele noastre, tăind pentru totdeauna pofta duşmanului de a pune piciorul pe el.

De la a zecea pînă la cea de-a treisprezecea zi, 15—18 august. Luptele de pe platoul Muncelului

Asigurat la aripa dreaptă prin împingerea frontului pînă la Bălţăreţi-Cosmeşti şi braţul Siretului, Mackensen continuă în zilele următoare atacurile la aripa stîngă împotriva frontului rusesc. În această direcţie spera Mackensen să găsească succesul decisiv care pînă acum îi scăpase, cu toată lunga, îndîrjita şi sîngeroasa bătălie. Patru zile, de la 15 pînă la 18 august, acţiunea a stagnat pe frontul Corpului Morgen, care avea în faţă numai trupe române şi avea nevoie „să-şi pună în ordine unităţile"; ea s-a dezvoltat dimpotrivă cu multă putere pe frontul corpului Wenninger, de la Ireşti pînă la Panciu.

În ziua de 15 august, Wenninger atacă cu stînga sa Corpul VIII rus, la punctul de unire al diviziilor 15 şi 103, la sud-est de Muncel, după pregătire de artilerie şi de gaze asfixiante. Regimentul 411 rus cedează, după o rezistenţă slabă, şi frontul rus e rupt; Regimentul 410 vecin pierde şi el cota 403. Cele două divizii ruse sînt aruncate spre dreapta şi spre stînga; soldaţii debandaţi o iau la fugă şi sînt aduşi cu greutate pe poziţiile noi, un kilometru mai la nord, de cazacii din Regimentul 4 de cavalerie din Divizia Zamurskaia, cu lovituri de lance şi de nagaică. Alpinii germani au ocupat Străoane, Muncelu şi înaintează spre Mîngalaciu. Frontul german a luat aci forma unui mare unghi, care intră în adînc în linia frontului rus şi ameninţă din flanc Varniţa şi frontul Armatei a II-a române. Sub influenţa acestei situaţii favorabile, Grupul german vecin Gallwitz atacă cu Divizia a 217-a trupele ruseşti ale Diviziei a 103-a, le respinge şi ocupă linia Şerbeşti-Voloşcani, în marginea Ireştilor.

Aceste operaţii aveau o gravă repercusiune asupra situaţiei Armatei a II-a române. Prin înaintarea ei pînă în valea Putnei, în urma victoriei de la Mărăşti, frontul acestei armate era expus loviturilor de flanc. Înaintarea germanilor în regiunea Muncelului lungise şi mai mult flancul stîng expus al Armatei a II-a şi mărise primejdia. Spre a nu fi încercuit în fundul de sac din Vrancea, Averescu retrăsese linia prea înaintată a frontului său. În noaptea de 13—14 august, Armata a II-a părăsise valea Putnei şi se stabilise pe linia mai scurtă a pîrîului Vizantea. Neputînd însă conta pe Corpul VIII rus, spre a-i acoperi flancul, Averescu se văzu nevoit să îngrijească de această apărare cu propriile lui mijloace. El constitui din rezervele Diviziei a 3-a şi din alte trupe

disponibile Detașamentul de flanc Alexiu, pe care-l împinse spre stînga, în spatele trupelor rusești ale Diviziei a 103-a vecine.

Înaintarea germanilor în regiunea Muncelului înrăutăți și mai mult situația. Ei amenințau cu înaintarea în lungul văii Șușiței spre Răcoasa. Pentru a opri această primejdioasă înaintare, Detașamentul Alexiu a ocupat Varnița și a luat poziție călare pe valea Șușiței, între diviziile 103 și 15 rusă, care și-au scurtat frontul. Detașamentul român e compus din regimentele 2 și 4 vînători, 30 infanterie Muscel, o baterie de munte și două de obuziere; el intercepteză acum direcția de înaintare a germanilor spre nord-vest, de-a lungul Șușiței.

La 15 august, Alexiu atacă viguros pe germani, care sînt surprinși de neașteptata apariție a românilor în acest sector. Românii resping pe germani de pe platou, reocupă Muncelu, apoi Dealu Podișu și cota 395. Spre seară, ei reîncep atacul împotriva Străoanelor, ocupă partea de vest a satului și restabilesc legătura cu Regimentul 410 rus. Intervenția românilor face un efect minunat. În afară de restabilirea situației pe teren, ea ridică moralul trupelor ruse, le insuflețește și le tîrăște din nou în luptă.

Din nefericire, detașamentul român trebuie să se dezorganizeze. Presiunea puternică de la Oituz face necesară organizarea unei puternice rezerve la Onești. De aceea, se ia de la Detașamentul Alexiu cea mai mare parte din trupe și i se lasă numai cît trebuia pentru o linie subțire la Mingalaciu, pe cînd rușii le iau locul la Muncelu. Abia însă începu, în ziua de 16, executarea acestor mișcări cînd germanii, informați de ceea ce se petrecea, atacă din nou, recuceresc Dealu Podișu și partea de sud a satului Muncelu și amenință cu reluarea înaintării. Este evident că nu se mai poate conta pe ruși. Ordinele date se contramandează, Regimentul 4 vînători, care luase drumul spre Onești, e întors din drum și Alexiu atacă din nou pe germani, în timp ce patrule tari de soldați români adună de prin păduri pe fugarii ruși din regimentele 411 și 412, care trăgeau în spatele trupelor noastre. O mare luptă de artilerie se dă între cele două armate adverse. Dealu Podișu e puternic bombardat și nu poate fi menținut de nici una din cele două trupe. Lupta a continuat toată noaptea și nu s-a sfîrșit decît dimineața, fără nici un rezultat, cei doi adversari menținîndu-și pozițiile. Muncelu a rămas însă în mîinile noastre.

Alarmat de pericolul unei ruperi de front în această regiune, Averescu pregăti un atac cu Divizia I română în flancul inamicului, spre linia Străoane-Muncelu. Marele Cartier român, trimițînd în ajutor Divizia a 124-a rusă, unitate proaspătă și puternică, pe care se credea că se poate conta, intervenția proiectată nu mai fu necesară și trupele Diviziei I române fură reținute pentru alte nevoi urgente.

Încercarea germanilor de a rupe frontul în regiunea Muncelu, spre a urca pe valea Șușiței, nu reuși; intervenția energică și la timp a românilor s-a pus și de astă dată de-a curmezișul înaintării germane.

Pe dealul Panciului

Pe cînd stînga Corpului XVIII german se opintea să cucerească platoul Muncelului și era oprită de românii ieșiți ca din pămînt, aripa dreaptă a aceluiași corp pipăia terenul din față, pentru a-și consolida pozițiile și eventual a și le împinge pe dealurile Panciului și Chicerei, cu direcția spre valea Zăbrăuțului.

În seara de 15 august, artileria Corpului alpin a început un bombardament violent asupra aripii stîngi a Diviziei a 15-a ruse, întinzîndu-se apoi din ce

în ce spre est, asupra aripii drepte a Diviziei a 10-a române, pînă la movila Panciu, cota 283. Atacul de infanterie a urmat apoi asupra celor două flancuri interne, rus și român. Sub năvala impetuoasă trupele, amețite de bombardament, încep să se clatine. Pretextînd că nimeni nu venise să-i schimbe de pe poziție, rușii de la nord-vest ies din tranșee și fug. Plutonul din marginea frontului Regimentului 33 român, rămas descoperit, se retrage și el de pe poziție. Un gol se produce între români și ruși, prin care germanii încep un atac înspre Mănăstioara, amenințînd întoarcerea aripii drepte române. Atacul german e susținut de un bombardament de artilerie foarte violent, care îneacă totul sub vîrtejuri de fum, praf și gaze. Regimentul 33 român rezistă bărbățește și-și prelungește aripa dreaptă. În spatele său era în rezervă Regimentul 10 vînători, adunat ca să se odihnească și să se reconstituie după baia de sînge de ieri. Odihna nu le-a ținut mult. În fața pericolului, vînătorii își părăsesc adăposturile și se reped din nou în focul șrapnelelor și al mitralierelor dușmane, din care abia ieșiseră. Rîndurile lor sînt secerate. Într-o jumătate de ceas cad șase ofițeri morți și 11 răniți; printre ei e și căpitanul francez Daru. Un puternic ajutor se ivește. Șapte baterii ale Regimentului 3 de artilerie și două baterii de obuziere, la care se mai asociază și trei baterii de pe frontul rus vecin, își concentrează un foc infernal pe o lungime de aproape 2 km. Proiectilele cad cu o precizium e spăimîntătoare. Tunul francez de 75 al artileriei noastre face ravagii, nu numai în rîndurile infanteriei dușmane, dar și în spatele liniei de luptă, spre Străoane și Chicera de Sus. În patru ceasuri de bombardament, numai cele șapte baterii române au aruncat 3 200 proiectile. Atacul inamic e oprit și înecat în sînge. La ceasurile nouă seara nu se mai găsea în fața pozițiilor noastre nici un soldat dușman, iar artileria sa amuțise cu totul. Însăși tranșeele inamice de pe cota 334 erau părăsite; dușmanul și le-a reocupat peste noapte. Eroismul bravilor vînători și energica intervenție a artileriei restabilise complet situația, o clipă amenințătoare. Alpinii bavarezi și-au plătit încercarea cu pierderi dureroase.

Nenorocoși în seara zilei de 15 august, germanii își încearcă din nou norocul în seara de 16. Profitînd de ploaia torențială ce cădea, însoțită de furtună cu tunete și trăsnete, dușmanul atacă prin surprindere, fără pregătire de artilerie, la centrul și aripa stîngă a Diviziei a 10-a române. Odată cu pornirea atacului se dezlănțuie și bombardamentul artileriei. Intervenția rezervelor noastre și tirul de baraj al artileriei românești resping atacul și restabilesc situația.

O nouă încercare făcută mai spre vest, între Chicera și Panciu, ajutată de retragerea rușilor din sectorul învecinat, care devenise acum un număr obișnuit al programului de atac german, a pus iarăși un moment în primejdie aripa dreaptă a Diviziei a 10-a. Situația s-a restabilit prin intervenția voinicească a Regimentului 10 de vînători și prin tirul artileriei.

Frontul nostru fiind ținut solid, germanii nu mai fac nici o mișcare serioasă de atac. Zilele de 17 și 18 august trec astfel, aproape pe întreaga întindere a frontului ocupat de trupele române, într-o liniște relativă, întreruptă numai de zgomotul bombardamentului reciproc de artilerie și al luptelor de patrule. Timpul e întrebuințat pentru consolidarea frontului. Rămășițele Diviziei a 5-a sînt scoase cu totul din linia de luptă și trecute pe stînga Siretului, spre a se odihni și reconstitui. Divizia a 14-a i-a luat locul, ocupînd în noaptea de 17—18 august linia Cosmeștii din Vale-Siret. Locul ei, pe celălalt mal al Siretului, a fost luat de brigăzile 1 și 6 de roșiori. Frontul român e constituit astfel, începînd de la Siret spre vest, de diviziile 14, 9, 13 și 10, aceasta legîndu-se cu Divizia a 15-a din Corpul VIII rus. În spatele Diviziei a 9-a române, la Pădureni, se concentra Divizia a 15-a română, ca să schimbe încercatele trupe ale generalului Scărișoreanu.

Pozițiile se întăresc, numeroase lucrări de apărare se execută de trupe. În fața Mărășeștilor, lucrîndu-se din greu zi și noapte, s-au întins linii noi de sîrmă ghimpată. Alte linii s-au construit, din spirit de prevedere, în spatele Mărășeștilor, la Rateșu lui Haret.

Frontul unic

Cea mai sigură apărare o făceau însă voința de luptă a soldaților, energia lor neînfrîntă; erau ziduri mai puternice decît întăriturile cele mai meșteșugite. Nimic nu putea înălța mai mult sufletele luptătorilor, nici mări mai mult curajul lor în luptă, decît cînd vedeau în mijlocul lor pe capii încoronați ai țării lor împărtășind aceleași primejdii, pătimind de aceleași temeri și bucurîndu-se de aceleași izbînzi. Era, în clipa cea grea, imaginea celei mai desăvîrșite uniri a tuturor fiilor țării, de la cel ce purta coroana măririi și a durerii, pînă la cel ce ținea garda tranșeei cu arma, prinși cu toții în același simțămînt: dragostea de țară și sforțarea, pînă la jertfirea de sine, pentru mîntuirea ei. Regele Ferdinand însuși a venit, în zilele cele mai cumplite ale bătăliei, ca să examineze situația cu ochiul sigur al șefului și a stat ceasuri întregi, în mijlocul statelor-majore ale comandamentelor, nepăsător de pericol, în ploaia de obuze și de șrapnele.

Învoioșați de prezența, privirile și cuvintele augustilor oaspeți, soldații își oțeleau sufletele și-și înzeceau puterile. Sapa lovea mai virtos pămîntul și arma bătea mai din plin dușmanul. În țara întreagă nu mai era decît un singur simțămînt care stăpînea sufletele: frontul trebuia să țină! Orice preocupare străină dispăruse; orice deosebire de păreri se șterse; orice dușmănie se stinse. Era o singură respirație, tăiată de emoție, care se auzea și o singură inimă care bătea agitată. Să țină frontul, acel front pentru a cărui solidă închegare într-un zid neclintit, de la vodă pînă la cel din urmă țăran soldat, fiecare-și încorda cea din urmă licărire de putere.

Și pe măsură ce lupta cumplită se desfășura, în suflete se revărsa nădejdea și prindea rădăcini convingerea: dușmanul nu va putea trece!

Ziua a paisprezecea, 18 august. Bătălia de la Răzoare. Pregătirea decisivă germană

Bătălia de la Mărășești dura de aproape două săptămîni. Treisprezece zile de lupte încordate, soldate cu pierderi foarte dureroase, nu aduseseră germanilor nici un cîștig simțitor. Zadarnic mutase mareșalul frontul de atac cînd spre stînga, cînd spre dreapta. Pretutindeni, o rezistență de fier, nebănuită și nebiruită, ridicase zid înaintea puternicelor lui lovituri.

La aripa dreaptă, în sectorul Corpului Morgen, românii fixaseră frontul aproape pe linia pe care o primiseră de la rușii fugari, cu două săptămîni mai înainte. Asalturile furioase și repetate ale germanilor împinseseră linia românească cu abia unul pînă la 2 km; apoi se opriseră, istovite și înecate în propriul lor sînge. La o bătaie de pușcă dinaintea liniei dușmane, eroicele trupe românești țineau puternic Mărășeștii, cheia cîmpului de luptă și simbolul marii bătălii. La aripa stîngă, luptînd cu rușii, Wenninger reușise să cîștige avantaje mai însemnate, care înrîureau în chip supărător desfășurarea operațiilor din sectoarele vecine, unde luptau cele două armate românești. Dar inter-

venţia românilor, ori de cîte ori frontul rus se clătina, şi grabnica restabilire a liniei de luptă, puneau totdeauna stavilă succesului german, care nu putea să se dezvolte.

Nici unul din ţelurile strategice, urmărite de Armata a IX-a germană, nu fusese atins. Mackensen nu era pe drumul laşilor. Nici Armata a II-a română nu fusese capturată. Peste Siret nu trecuseră germanii decit ca prizonieri, iar Adjudul era zărit numai de observatorii avioanelor duşmane, mai înainte de a fi fost prăvălite la pămînt. Armata germană fusese supusă unui sacrificiu de sînge fără precedent în luptele de pînă acum de pe frontul român. La 18 august, von Eben raportează lui Mackensen că puterea de luptă a diviziilor, care au luat parte la atacuri, a scăzut mult în urma pierderilor suferite şi a neputinţei de a le înlocui. Divizia a 76-a îşi redusese efectivele la 340 de oameni pe batalion, Divizia a 89-a la 400, celelalte la 500 oameni în mijlociu. Lazaretele din Focşani, Rimnicu Sărat şi Buzău nu mai erau încăpătoare pentru mulţimea răniţilor, deşi se rechiziţionaseră toate edificiile publice şi particulare de oarecare mărime. În gara Bucureşti, trenurile sanitare se furişau noaptea, cărind nesfirşite convoiuri de răniţi.

Mackensen era deconcertat. Perspectiva unui eşec definitiv pe Siret îi umplea sufletul de ciudă. Amorul propriu al „spărgătorului de fronturi" sîngera. Ca jucătorul de cărţi, pe care o persistentă „ghină" reuşeşte să-l scoată din sărite şi să-l împingă la mişcări riscate, Mackensen se decise să dea o lovitură îndrăzneaţă. Metoda progresiei treptate în sectoarele ruseşti fu părăsită. Ea era prea înceată şi îngăduia românilor să se substituie ruşilor în toate punctele primejduite. De astă dată, el va apuca taurul de coarne, atacind de-a dreptul pe cel mai temut dintre adversari. Ofensiva va fi îndreptată împotriva frontului românesc, spre a scoate definitiv din luptă pe singurul duşman primejdios. Atacul se va da după metoda preferată a mareşalului: o lovitură aplicată fără cruţare de oameni şi material într-un punct al frontului; prin ruptura săvirşită in acest punct, vor pătrunde forţele ce vor provoca răsturnarea întregului front român.

Marele Cartier german aprobă propunerea şi decise să dea la 19 august o lovitură îndoită: o ofensivă violentă la Mărăşeşti şi un atac pe frontul Trotuşului. Acţiunea combinată a armatelor lui Mackensen şi Rohr trebuia, in concepţia comandamentului duşman, să aducă victoria decisivă, de atita vreme aşteptată.

Frontul de luptă de la Mărăşeşti luase acum forma unui mare unghi obtuz. O latură, înclinată de la nord-vest către sud-est cobora de pe înălţimile Muncelului pînă în Valea Siretului. La Cosmeşti începea cea de-a doua latură, ce se îndrepta spre sud, de-a lungul Siretului. Pe toată lungimea acestui front de mai mult ca 60 km, de la Muncel la Suraia, nu mai rămăsese ca trupă rusească decit Divizia basarabeană, a 14-a, care o înlocuise pe a 15-a, pe înălţimile de la nord de Muncelu-Străoane. În dreapta diviziei ruse era Detaşamentul român Alexiu, care făcea legătura cu Armata a II-a română la Varniţa. La stînga ei se înşirau unităţile Armatei I române; Corpul V român (diviziile 10 şi 13) şi Corpul VI (diviziile 9 şi 14), desfăşurindu-se pînă la Siret. Latura descendentă a unghiului era ocupată de trupe române de cavalerie şi de o mare masă de artilerie română, în special artilerie grea, aşezată pe înălţimile de pe malul răsăritean al Siretului.

Mackensen alese, pentru a aplica lovitura decisivă, porţiunea de front român cuprinsă intre Panciu şi Mărăşeşti. Poziţia era ocupată in acest sector

de Divizia a 13-a română și de ceea ce mai rămăsese din mult încercata Divizie a 9-a română. Pe hartă, ea desenează o linie oblică nord-vest — sud-est, întinsă de la răsărit de satul Dumbrava, unde se lega cu Divizia a 10-a, trecea apoi pe la sud-vest de pădurícea de la Răzoare, tăia linia ferată Mărășești-Panciu în apropiere de cota 100, tăia liniile Focșani-Mărășești și Mărășești-Tecuci la o jumătate de kilometru la sud de fabrica de zahăr, spre a se lega cu Divizia a 14-a română lîngă un braț al Siretului, un kilometru și ceva mai departe de colțul de răsărit al satului Mărășești. În acest sector Mackensen proceda, în zilele de 17 și 18 august, la o nouă grupare de forțe de infanterie și artilerie. Cinci divizii de infanterie au constituit grupul de atac, a cărui comandă a fost încredințată generalului von Morgen. Erau, începînd de la nord-vest spre sud-est, Divizia a 13-a austro-ungară, in unghiul drept al căii ferate Mărășești-Panciu; Divizia a 115-a germană, în continuare, la sud-est de cea dintîi; Divizia a 12-a bavareză, călare pe șoseaua și linia ferată Focșani-Mărășești; Divizia a 76-a germană, la sud de Mărășești; în rezervă a fost adusă Divizia a 89-a germană și așezată în spatele diviziilor 115 și 12. În stînga grupului de atac era Corpul XVIII german; în dreapta diviziile 216, 212 și 303; ele vor susține cu toate forțele lor de infanterie și artilerie lovitura principală, pe care-o va da grupul de atac. Cele cinci divizii ale acestuia, îndreptate împotriva a două divizii române alcătuiau, desigur, o superioritate zdrobitoare. Mareșalul german era sigur că ziua de 19 august îi va aduce, în sfîrșit, succesul de atîta vreme așteptat.

Zori roșii

O zi fierbinte de vară se anunța la 19 august, dimineața. De pe înălțimea Măgurii Odobeștilor, care stăpînește, ca o cupolă uriașă, întreaga regiune, comandantul suprem al armatei germane putea să îmbrățișeze cu privirea întreaga panoramă a cîmpului de bătaie. La stînga, o împletitură confuză de înălțimi păduroase, peste care ochiul rătăcește pînă ce crestele munților Oituzului taie brusc orizontul. Două surpături înguste, adînci și cotite, brăzdează de-a curmezișul masivul muntos: văile Șușiței și Putnei. La mijloc, dealurile verzi ale Panciului, acoperite cu vii și presărate la poale cu sate ce se țin lanț, coboară spre răsărit în trepte pînă în cîmpia în care zăvoaiele, ostroavele și apele lenețe ale Siretului însemnează o panglică lată ce se prelungește spre miazănoapte, la infinit, pierzîndu-se în zarea cețoasă. Și această zare era țara Moldovei, peticul de pămînt care rămăsese necălcat de hoardele cotropitoare ale puternicului general, ținutul care păstra încă, în văile ce-l brăzdau, toată vlaga și nădejdea statului românesc.

Privirile mareșalului se opriră cu ciudă asupra unei linii subțiri de șanțuri, pe care binoclul mai mult o ghicea după sclipirea ghimpilor rețelelor de sîrmă, decît o descoperea de-a binelea. Ea se desfășura ca un șarpe, cu încolăciturí cînd largi, cînd strînse, peste dealurile cu podgorii ale Panciului, pentru a se pierde printre brațele moarte și zăvoaiele rîului. La dreapta, linia încingea un sat cu case mici, ascunse printre copaci. În marginea satului, trei clădiri mai mari: o gară, o fabrică și un castel. Erau Mărășeștii, satul pe care pînă mai ieri mai nimeni nu-l cunoștea decît doar după numele gării de legătură a două linii ferate însemnate. De două săptămîni însă două armate potrivnice, prinse în cea mai sălbatică încăierare, vărsau valuri de sînge pentru stăpînirea lui și trimiteau zilnic, prinos morții, mii de vieți tinere. Căci satul obscur devenise simbolul mîndriei și dorului de neatîrnare al unei țări întregi, iar numele

lui, purtat de ecoul tunurilor, străbătea acum lumea ca imnul eroic al vitejiei românești.

Dincoace de liniile românești, privirile mareșalului cercetau prietenoase alt șir de șanțuri, care trebuiau să se țină strîns de cele dintîi, urmărindu-le prin toate cotiturile, pe după toate crestele și povirnișurile. Nici o mișcare omenească nu se zărea în această frumoasă dimineață de vară. Dar mareșalul știa că prin șanțurile îngemănate furnică mulțimi dușmănoase, cu sufletul împietrit de ură, așteptînd ceasul în care trebuie să dea sau să primească moartea. Mareșalul nu putea să vadă, dar ghicea centrele unde se adunau puterile ce aveau să se opintească în sforțarea supremă a bătăliei hotărîtoare. El măsura cu privirea locurile celor cinci divizii ale sectorului de atac, încordate ca un resort strîns la maximum de tensiune, pozițiile bateriilor, ale cuiburilor de mitraliere, ale tuturor vajnicelor semănătoare de moarte ce-și îndreptau gurile sinistre către liniile ce le stăteau în față.

Privirile gloriosului mareșal se plimbau atente de la harta întinsă pe masa din față-i, la panorama întinsă la picioarele lui. Încrederea îi revenea. Nu mai putea fi nici o îndoială. Peste puțin, resortul se va destinde. Valul furios se va revărsa peste bariera potrivnică și va deschide drumul victoriei peste satul blestemat, peste cîmpurile verzi și mănoase. Ce putere ar opune stavilă șuvoiului furios? Un zîmbet luminâ figura întunecată a marelui șef. Erau ceasurile șase și jumătate dimineața. Un ordin scurt zbură de-a lungul firelor telefonice, ca filfiitul de aripă al unei păsări prevestitoare de moarte. Și de la un capăt la celălalt al uriașului front de luptă, de la Muncel pînă la Siret, o mie de guri de foc trosniră, aruncînd peste liniile românești o trombă de fier și flăcări.

Începutul bătăliei

Noaptea fusese neobișnuit de liniștită. La 6,30 dimineața, bombardamentul artileriei grele și ușoare germane s-a dezlănțuit asupra centrului și dreptei Diviziei a 13-a române. Peste o jumătate de ceas bombardamentul se întinde și asupra aripilor celor două divizii vecine, întîi mai slab, apoi cu o tărie din ce în ce crescîndă. Pe sectorul Diviziei a 13-a, proiectilele inamice de toate calibrele bat atît tranșeele liniei întîia, cît și spatele frontului și locurile unde se presupune a fi bateriile de artilerie și adăposturile rezervelor: Modruzeni și Rateșu lui Haret. Ele fuseseră cu îngrijire fotografiate în zilele precedente de observatori din avioane. Mai ales ele caută posturile de comandă cu centralele lor telefonice, spre a face să amuțească glasul comenzilor. Între ceasurile opt și nouă bombardamentul ajunse la maximum de intensitate. E un adevărat tir de distrugere. Comandantul român nu putea să mai aibă acum nici o îndoială: era evident că inamicul pregătește ceva foarte serios.

Bateriile noastre încep și ele tirul, mai ales că în diferite puncte ale frontului încep să se vadă șiruri de trăgători inamici, strecurîndu-se printre vii și porumburi. La ceasurile nouă, obuzele și șrapnelele încep să cadă și la aripa stîngă a Diviziei a 9-a, peste satul Mărășești și fabrica de zahăr. Acum, canonada e generală și de o intensitate extraordinară. Mii de proiectile spintecă văzduhul în toate sensurile, încrucișîndu-și în unghiuri fantastice traiectoriile lor. Aerul vibrează de clamoarea detunăturilor și exploziilor. Urechea prinde amestecul sunetelor. Basul profund al marilor calibre se întrece cu alto-ul tunurilor de cîmp, întretăiate de răpăiala precipitată a mitralierelor, de șuierul gloanțelor de pușcă și de zăngănitul metalic al exploziilor, topindu-se într-o maiestuoasă fanfară a morții.

Sub focul nimicitor al artileriei inamice, tranşeele primei noastre linii de apărare sînt răsturnate, reţelele sfărîmate, apărătorii omoriţi sau ingropaţi. Valuri, valuri de infanterie duşmană pornesc acum la atac spre punctele unde se produc spărturi în liniile de apărare. Companiile de atac pornesc pe cîte două valuri de puşcaşi. Înaintea primului val sînt aruncătorii de grenade. În urma valului al doilea, mitralierele. Companiile de rezervă, la fel aşezate, urmează la 200 m în spatele celor dintîi, iar după ele, rezervele de batalion. Înapoia liniilor inamice ofiţerii germani, cu revolverul în mînă, împing înainte trupa care şovăie, cu rîndurile rărite, sub focul nimicitor al artileriei noastre. Dar rînduri proaspete urmează după rîndurile căzute şi acum, iată-i în faţa primei noastre linii de apărare. Cea dintîi lovitură o primeşte aripa dreaptă a Diviziei a 9-a şi întregul front al Diviziei a 13-a. Bătălia se întinde apoi spre tot frontul Diviziei a 9-a, de la Mărăşeşti la Cosmeşti, iar spre dreapta peste frontul Diviziei a 10-a.

Pe frontul Diviziei a 9-a

Cel mai primejduit sector al întregului front român era cel din faţa satului Mărăşeşti, unde Divizia a 9-a, redusă şi anemiată, era umbra frumoasei divizii care intrase în luptă cu zece zile mai înainte. Baia de sînge pe care o suferise în zilele de 9, 10 şi 11 august redusese atît de mult divizia, încît resturile ei, reconstituite cu efectivele complete ale umbrelor batalioanelor de marş, abia ajunseseră să constituie o forţă de 4 500 de luptători cu 55 de tunuri, dintre care 14 decalibrate. Divizia prezenta pe prima linie, la dreapta, Regimentul 9 de vînători, reorganizat pe şase companii, dintre care trei în linia întîia şi celelalte în rezervă; la stînga era Regimentul 40, redus la patru companii, toate în prima linie. Rezervele — resturi din regimentele 34, 35 şi 36 — erau adăpostite, parte în satul Mărăşeşti, parte în pădurea Lunca Grecilor, în spatele frontului. Divizia a 9-a română a fost atacată de jumătatea dreaptă a Diviziei a 12-a bavareze şi de aproape întreaga Divizie a 76-a germană; aripa dreaptă a acestei divizii a atacat şi aripa dreaptă a Diviziei a 14-a române.

Bombardamentul atinge cea mai mare intensitate pe la ceasurile 9 dimineaţa. Comandantul diviziei, generalul Scărişoreanu, e în prima linie a frontului şi ia personal măsuri în vederea luptei. Peste o jumătate de ceas încep să se ivească dese valuri de asalt duşmane; precedate de focul artileriei lor, care-şi lungeşte tirul, valurile se îndreaptă mai ales spre fabrica de zahăr din marginea de sud a satului. Pe alocuri, rîndurile duşmane reuşesc să se apropie de tranşeele române, dar sînt respinse prin lupta cu grenada. Peste tot însă înaintarea germanilor, în terenul gol din faţa poziţiei Regimentului 9 de vînători, e oprită la 3 — 400 m înaintea frontului.

Atacul se îndreaptă atunci la cele două aripi ale liniei vînătorilor, unde viile Negroponte de la flancul drept şi porumburile netăiate de la flancul stîng, din faţa Regimentului 40, permit germanilor să se strecoare pe la locurile de legătură cu regimentele vecine: cu 50 din Divizia a 13-a şi cu Regimentul 40. Companiile de la aripi sînt atacate puternic pe flancuri de duşmanul mult superior. Vînătorii văd pentru întîia oară pe germani cu căştile metalice de asalt; înşelaţi de asemănare, îi iau drept români cu căşti franceze şi-i lasă să se apropie de tranşee. Atunci, atacaţi din imediată apropiere, începînd să primească focuri de mitraliere din spate, unde duşmanul izbutise să se strecoare, companiile nu pot să reziste mult timp şi cedează. Vînătorii fac sforţări să menţină fabrica. Bătute infernal de artileria duşmană, zidurile fabricii se năruie huruind sub loviturile obuzelor de mare calibru. O luptă furioasă cu grenada

și cu baionete se încinge printre ruinele fumegătoare ale marii fabrici. Tunurile dușmane execută un tir de baraj în spatele fabricii; o mină de oameni se poate strecura prin linia barajului. Restul celor rămași în viață sînt făcuți prizonieri. La 10,15 linia întîi și fabrica sînt în mîna germanilor. Vînătorii s-au retras pe a doua linie de apărare, pe marginea de sud a satului Mărășești.

La stînga vînătorilor Regimentul 40, rămas și el cu aripa dreaptă descoperită, este atacat în coastă de dușman și trebuie să se retragă la rîndul lui. O companie din rezerve, cu mitraliere, aleargă și restabilește legătura ruptă dintre cele două regimente. Frontul diviziei se reface cu centrul pe marginea de sud a satului, care are forma unui unghi intrînd și a fost bine întărită de pionieri cu tranșee și sîrmă ghimpată. Cele două aripi extreme ale sectorului diviziei au rămas pe pozițiile lor, fără a da înapoi.

O încercare de atac pe care o face dușmanul, dispus pe patru valuri, în sectorul de alături, al Diviziei a 14-a, dă peste trupele proaspete ale Regimentului 55 și e respinsă cu pierderi foarte grele. Dușmanul s-a întărit acum pe marginea de nord a fabricii de zahăr, unde a adus mitraliere numeroase, iar artileria sa bate virtos noua linie română. Atacurile lui urmează, fără a aduce nici o schimbare; românii își mențin cu tenacitate noua poziție. Germanii nu mai pot să facă nici un pas înainte; ei sînt secerați de focurile încrucișate, pornite de pe cele două laturi ale unghiului intrînd pe care-l face marginea de sud, retranșată, a satului Mărășești. Nici contraatacurile încercate de români nu-l pot scoate pe dușman din linia lui.

Un moment el reușește să se strecoare prin golul ivit între diviziile românești 9 și 14. Dar e imediat observat; artileria Diviziei a 14-a deschide un foc de baraj violent, iar intervenția infanteriei respinge pe dușman și închide golul, restabilind legătura între cele două divizii.

Violența atacului s-a domolit în sectorul din fața Diviziei a 9-a; acțiunea principală are loc la dreapta diviziei, unde dușmanul atacă din flanc gara Mărășești, și mai cu seamă în sectorul Diviziei a 13-a.

Atacul dintre Răzoare și Mărășești

Frontul Diviziei a 13-a începea — la stînga — la șoseaua națională Focșani — Adjud, unde se lega cu Divizia a 9-a, și se sfîrșea — la dreapta — lîngă colțul nord-vestic al păduricii „La Răzoare", unde se lega cu Divizia a 10-a română.

De la stînga la dreapta se înșirau regimentele 50, 51 și 47. Unitățile diviziei erau bine eșalonate în adîncime, avînd rezervele de batalioane și de regimente în spatele liniei de luptă, iar rezerva diviziei — două batalioane — la Rateșu lui Haret, un grup de case la jumătatea drumului dintre Modruzeni și Pădureni, în punctul unde șoseaua ce vine de la Panciu se leagă de șoseaua națională Focșani—Adjud. Al patrulea regiment al diviziei — Regimentul 48 — își avea batalicanele împărțite între rezerva diviziei și rezerva corpului de armată, în valea Zăbrăuțului.

Lucrările de întărire ale poziției nu putuseră fi terminate, așa încît pe alocuri lipseau chiar și rețelele de sîrmă. În schimb, artileria sectorului era foarte puternică. Pe lîngă cele 13 baterii ale diviziei române, mai rămăseseră pe poziție și cele 12 baterii ale diviziei ruse ce fusese înlocuită prin români. Astfel, sectorul dispunea în ziua luptei de 25 de baterii de tunuri și obuziere, pe un front de 5 kilometri.

Frontul Diviziei a 13-a române a fost atacat de un dușman în putere de două divizii și anume: Regimentul 50 a fost atacat de jumătatea stîngă a

Diviziei a 12-a bavareze, Regimentul 51 a fost atacat de Divizia a 115-a germană, iar Regimentul 47 de jumătatea dreaptă a Diviziei a 13-a austriacă.

Între ceasurile 9 și 10 dimineața, atacul infanteriei germane asupra liniei române devine general, pe cînd artileria dușmană își concentrează focurile mai ales asupra marginii de răsărit a pădurii „La Răzoare". Artileria româno-rusă trage cu precizie asupra valurilor inamice; artileria diviziei vecine, a 10-a, ia parte la luptă, trăgînd oblic asupra maselor inamice care atacă Divizia a 13-a. Dar inamicul are o superioritate zdrobitoare de forțe. El nu se uită la pierderi, căci în această zi și în acest sector el caută decisiva. Peste rîndurile culcate trec altele. Călcînd peste trupurile camarazilor de luptă căzuți, rîndurile dușmane ajung în linia română, care a fost pulverizată de focul artileriei, rup șirurile românești și le aruncă înapoi.

La aripa stîngă română, în sectorul Regimentului 50, terenul accidentat, acoperit de culturi și de vii, a permis dușmanului să concentreze un puternic material de atac; pe lîngă artileria grea și de cîmp, bombarde, aruncătoare de mine grele și ușoare. Sub protecția acestui foc omorîtor, asaltanții se strecoară prin vii și surprind pe apărători. Linia întîi română, ce fusese distrusă de bombardament, e ocupată de dușmani. Stînga regimentului pierde contactul cu Regimentul 9 de vînători al diviziei vecine. Prin golul produs, inamicul înaintează și atacă gara Mărășești, dinspre vest. El reușește să ocupe cîteva din clădirile și instalațiile gării, dar gara însăși e apărată cu disperare de rămășițele mult încercatului Regiment 9 de vînători, de aripa stîngă a Regimentului 50 și de un batalion din rezerva Diviziei a 9-a. Frontul român se întinde în fața gării, pe care dușmanul aproape o ținea în palmă.

Acum, satul Mărășești e înconjurat și dinspre sud și dinspre vest. Bombardat infernal, satul dispare sub norii de fum, de gaze și de praf, prin care apar din cînd în cînd limbile roșii ale flăcărilor ce mistuie casele, gara și fabrica aproape năruită.

Dar dușmanul a fost țintuit pe loc. Satul și gara Mărășești au rămas în mîna românilor.

Străpungerea frontului român

La cealaltă extremitate a sectorului Diviziei a 13-a, în fața aripii drepte a Regimentului 47, inamicul nu s-a putut apropia de rețelele de sîrmă, decît la o distanță de 700—800 m, fiind ținut în respect de barajul eficace al artileriei, care-l spulberă de pe terenul descoperit și foarte vizibil. În schimb, la centru, lupta de infanterie e foarte înverșunată și dușmanul începe să aibă succes.

În zona de sudură a regimentelor 47 și 51, rețelele lipseau pe o lungime de vreo 150 m. Inamicul a descoperit acest punct slab și l-a exploatat. O spărtură se produce în linia de apărare, prin care valurile de atac se împing furios. Atacatorii, străbătînd linia noastră, se abat spre stînga și spre dreapta, căutînd să întoarcă flancurile interioare ale celor două regimente, spre a lărgi spărtura făcută. Rezervele de batalioane sar în ajutorul supraviețuitorilor din liniile răsturnate și pulverizate și luptă cu disperare, corp la corp, cu dușmanul ce copleșește din toate părțile. Batalionul 2/51, cel mai apropiat de linia inamicului, e distrus în întregime. Soldații Batalionului 1 luptă cu disperare. Morții și răniții cad cu sutele de o parte și de alta. Toți comandanții de companii sînt uciși. Aripa stîngă a Regimentului 47 e și ea aproape distrusă; comandantul regimentului, colonelul Rosetti, cade rănit. Pădurea Răzoare e aprinsă de focul artileriei. La ora 11, toată

linia întîi a Diviziei a 13-a, afară de aripa dreaptă a Regimentului 47, e în mîna germanilor. Restul bravilor apărători se retrage spre linia a doua.

Dușmanul a obținut un succes important, care trebuie exploatat. Valuri puternice se revarsă acum prin larga spărtură făcută în frontul român. Ele se îndreaptă către nord-est, spre cota 100, obiectivul principal de atins. Este cota dominantă a regiunii, care asigură stăpînirea ultimei terase spre Siret. Dacă germanii ocupă cota, ei cad în spatele trupei române ce luptă pe dreapta Siretului: diviziile 14, 9 și restul Diviziei a 13-a. Aceasta ar însemna sfîrșitul bătăliei de la Mărășești prin catastrofa armatei române; jumătate din armata de la Mărășești ar fi aruncată în Siret sau capturată! Amîndoi adversarii își dau seama că acesta e momentul culminant al marii tragedii. O luptă sălbatică, pe viață și pe moarte, se dădea pentru stăpînirea cotei 100, pe care e stabilită a doua linie de apărare română. Din nenorocire, această a doua linie nu e o poziție complet organizată. Sînt numai crîmpeie de tranșee. Pieptul oșteanului trebuie să umple lipsurile. Comandantul diviziei, generalul Ion Popescu, a înțeles gravitatea situației. Criza trebuie biruită cu orice preț. Și, în timp ce rezervele de regimente și de brigăzi au intrat în luptă, comandantul dă ordin întregii rezerve a diviziei, de la Rateșu lui Haret, să alerge la locul primejdiei. Ajunge-va ea la timp și fi-va în stare să oprească puhoiul? Soarta bătăliei și a țării se jucau în acel loc și ceas.

Mitralierele căpitanului Ignat

O puternică coloană dușmană iese din pădurea Răzoare și se îndreaptă către cota 100. Rezerva Batalionului 1/51, cu o companie de mitraliere, îi iese în cale. Zadarnică împotrivire. Copleșit de numărul mare al atacatorilor, contraatacul român e zdrobit. Toți ofițerii cad, în frunte cu comandantul.

Dar compania de mitraliere a batalionului e aci. Căpitanul Ignat Grigore își așezase mitralierele într-o tranșee, adunase în jurul său sfărîmăturile batalionului și organizase rezistența. Căpitanul Ignat primise ordinul să ție pe loc înaintarea dușmanului „cu orice preț". El a înțeles care e singurul preț cu care se poate plăti oprirea inamicului și nu i s-a părut prea mare.

Mitralierele încep să țăcăne, iar dușmanul e pironit în fața tranșeei. Artileria germană repetează tranșeea și aruncă ploaie de șrapnele peste compania de mitraliere; ea stă neclintită și țăcăniturile precipitate parcă numără viețile pe care le răpune și tot nu prididește. De două ori dușmanul amenință cu împresurarea; de două ori și compania își schimbă așezarea și secerișul nu contenește. Rîndurile apărătorilor scad văzînd cu ochii; cadavrele dușmanilor și camarazilor îngreunează mînuirea mașinilor. Din cînd în cînd, încă o mitralieră amuțește, încă un servant cade fulgerat. Acum n-a mai rămas nici un soldat care să poată înlocui pe cei căzuți. Căpitanul Ignat dă un ordin scurt: — „Ofițerii și gradații la piese!" Și el însuși se așază la piesa nr. 1. Sub mîna dibace a maestrului, glasul mitralierei izbucnește mai mînios decît oricînd. Și minutul fatal sosește. Puhoiul dușman a trecut peste mormanul de cadavre semănate în fața companiei eroice și s-a năpustit furios în linia ei de fier și foc. Cei din urmă servanți, rămași în viață, sînt țintuiți cu baionetele pe mitralierele lor. La postul său, căpitanul Ignat, străpuns de zeci de baionete cade, îmbrățișînd țeava înroșită a mitralierei pe care o servise pînă în cea din urmă clipă.

A doua zi, sanitarii au găsit pe cîmpul de luptă o tranșee acoperită cu două rînduri de cadavre de dușman. Dedesubt, printre mormane de benzi și de tuburi arse, opt mitraliere, îngropate sub dărîmăturile tranșeei. Era com-

pania de mitraliere a batalionului întîi. Căpitanul Ignat şi toţi servanţii pieselor erau la postul de datorie, cu mîinile încleştate pe trăgaci şi cu capetele plecate peste ţeava piesei lor. Pe faţa de ceară a şefului, moartea fixase pentru veşnicie zîmbetul de satisfacţie al omului care izbutise să-şi împlinească consemnul. Jertfa nu fusese de prisos. Un ceas de întîrziere a înaintării duşmanului însemnase cîţiva kilometri de apropiere a rezervelor diviziei, care soseau în pas alergător la locul primejdiei.

La cota 100

Acum, germanii sînt aproape de cota 100. Ei se opresc un moment şi încep degrabă lucrările pentru organizarea unei poziţii de rezistenţă. Numeroase mitraliere sînt aduse pe poziţie. Comandanţii români trimit în foc, una cîte una, toate rezervele sectorului. Rezervele de batalioane au fost distruse. Rezervele regimentare le iau locul. Compania a 9-a, rezerva Regimentului 51, atacă violent de front şi de flanc pe duşmani şi-i surprinde în mijlocul pregătirilor lor. Germanii îşi pierd cumpătul şi dau înapoi. Românii izbesc cu furie şi urmăresc cu curaj nebun ; un sergent, Iliescu Ignat, cu secţia pe care o comandă, capturează patru mitraliere şi face prizonieri pe toţi servanţii, împreună cu ofiţerul comandant.

Dinspre pădurea Răzoare începe însă să sosească grosul trupelor inamice. Rezervele de brigadă române sînt aruncate şi ele în luptă. Companiile

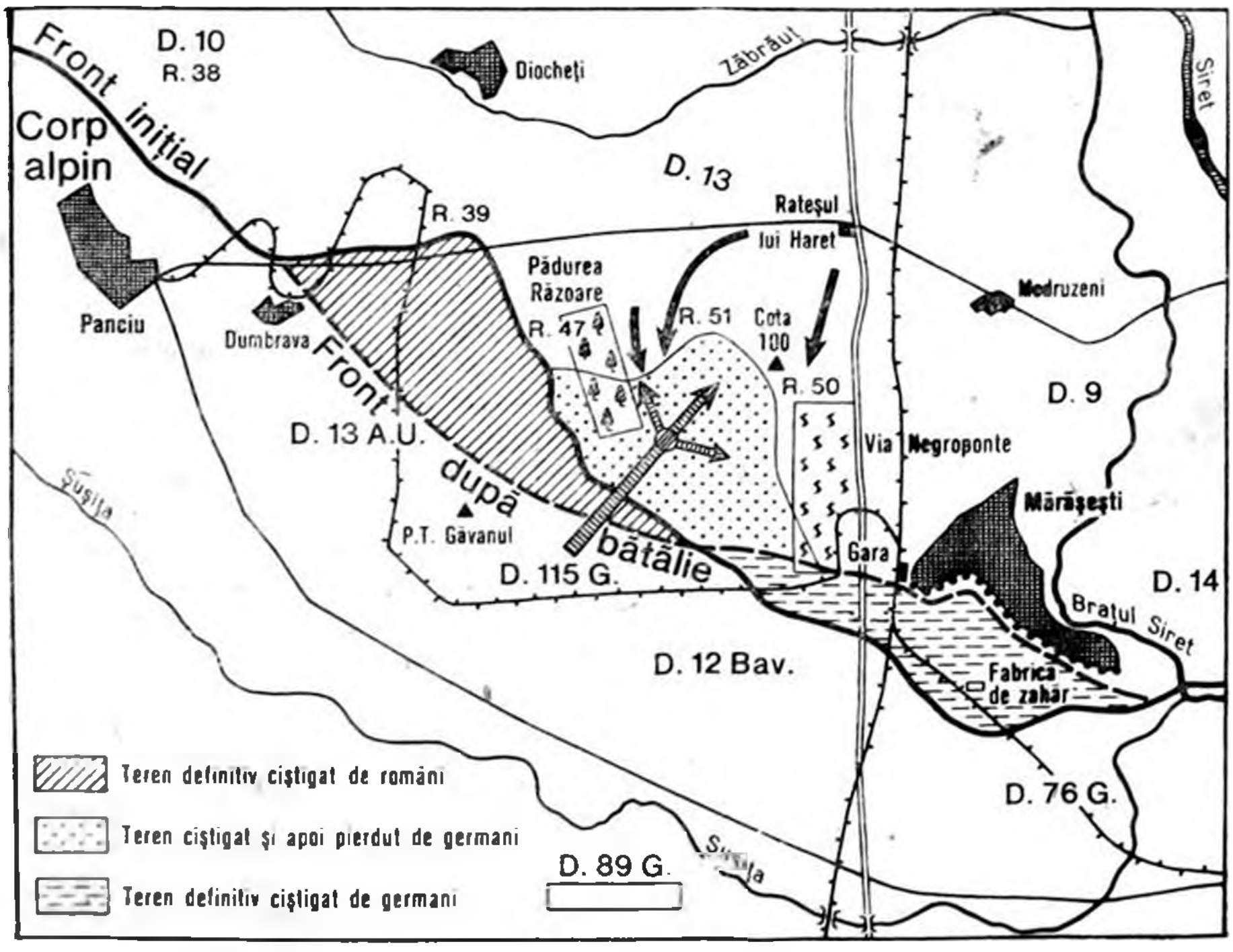

Bătălia de la Răzoare

10 și 11 ale Regimentului 51 ies din viile Negroponte, unde erau masate, și se reped în pas alergător întru întîmpinarea inamicului, una în dreapta și cealaltă în stînga Companiei a 9-a. Înaintea crestei 100 se încinge o luptă furioasă între soldații celor trei companii române și dușmanul ce sosește în valuri din ce în ce mai numeroase. Nimeni nu mai are timp să ocheaască, ci lovește sălbatic cu baioneta și cu patul puștii. Dușmanul își dă seama că ține în palmă victoria și nu vrea s-o lase să-i scape. Valuri, valuri, ies mereu din pădure și încep să copleșească din toate părțile pe românii care se retrag pas cu pas, luptînd desnădăjduit.

Să fi sunat oare ceasul fatal al României?

Pe frontul Diviziei a 10-a

În timp ce Regimentul 51 susținea cu eroism lupta împotriva maselor Diviziei a 115-a germane, la dreapta lui, Regimentul 47 ducea luptă grea. Stînga regimentului, care apăra pădurea Răzoare, fusese aruncată înapoi, pierduse linia întîi și se retrăsese în spatele pădurii, pierzînd și legătura cu regimentul vecin. Inamicul încearcă să-i învăluie flancul descoperit, manevrînd prin spărtura ce reușise să facă printre cele două regimente.

Și mai la dreapta, Divizia a 13-a de Landwehrschützen austriacă trebuia să atace cu Regimentul 1 la punctul de sudură al Regimentului 47 cu Divizia a 10-a română, iar cu Regimentul 24, aripa stîngă și centrul diviziei românești. Direcția atacului era spre partea de nord „La Răzoare" și spre pădurea Creanga Babei, spre a cădea în spatele Regimentului 47 român, întorcînd flancul drept al Diviziei a 13-a.

Atacul diviziei austriece s-a dat însă slab și cu întîrziere, față de atacul Diviziei a 115-a vecine. Pînă la ceasurile 11, dușmanul s-a mulțumit să atace cu patrule, care au fost nimicite cu focuri de armă și de mitralieră. Valurile de asalt au început să se arate după ora 11, atunci cînd în sectorul vecin linia întîi a apărării fusese cucerită și inamicul rupsese frontul Diviziei a 13-a. Focul violent și precis al artileriei și infanteriei Diviziei a 10-a a oprit înaintarea inamicului și l-a silit să se retragă. Regimentul 47 se găsea într-o poziție grea. Pe cînd flancul său drept, în contact cu divizia a 10-a, își păstra pozițiile, flancul său sting era respins în spatele pădurii Răzoare, și amenințat de inamic cu învăluirea. Comandantul Diviziei a 10-a, înștiințat de situația grea în care se găsea regimentul vecin, ia măsuri pentru participarea la bătălie. Artileria Diviziei a 10-a întreprinde un bombardament violent asupra inamicului, care ataca în sectorul vecin, protejînd astfel atît stînga propriei sale divizii, cît și dreapta Diviziei a 13-a. Rezervele de infanterie ale sectorului și ale diviziei s-au îndreptat spre aripa stîngă a diviziei, apropiindu-se de punctul de legătură cu divizia vecină, spre a putea interveni la nevoie. Ajutorul dat, în special de artileria Diviziei a 10-a, a permis Regimentului 47 să-și întărească rezistența și să se poată menține, pînă cînd intervenția rezervelor Diviziei a 13-a va face să se schimbe situația.

Contraatacul român

Aproape de amiază, situația Diviziei a 13-a române atinsese punctul critic. Dușmanul sfărîmase și cucerise linia întîi a apărării, rupsese frontul între regimentele 47 și 51, ale căror aripi interne le întorsese, pătrunsese cu mai mult de un kilometru în adîncimea pozițiilor române și era la 800 m de bateriile de artilerie. Jumătatea de sud a pădurii

„La Răzoare" era în mîinile lui și o coloană puternică se îndrepta înspre via Rujinschi. Dușmanul se socotea victorios. Era, în sfîrșit, decisiva mult dorită, obținută cu mari sacrificii. Deodată bătălia luă o întorsătură neașteptată. În plină înaintare victorioasă, coloanele inamice sînt surprinse de un contraatac, pe atît de fulgerător, pe cît de nebănuit. Rezervele diviziei, aruncate de comandant în viltoare, au sosit pe terenul de luptă în momentul cel mai critic. Batalionul 1 din Regimentul 50, comandat de căpitanul rezervist, inginerul Miclescu, și Batalionul 2 din Regimentul 48, comandat de maiorul Tomescu, au pornit de la Rateșu lui Haret, cel dintîi pe la stînga, cel de-al doilea pe la dreapta, fofilîndu-se cît mai bine, spre a se feri de proiectilele artileriei dușmane, care plouau pe teren. În același timp, mai la dreapta, Batalionul 3 din Regimentul 47, comandat de căpitanul rezervist, inginerul Drăgănescu, care se afla la nord-estul pădurii Răzoare, pornise din propria inițiativă a comandantului său spre a contraataca în flanc pe dușmanul care întorsese aripa stîngă a Regimentului 47, pe marginea pădurii. Cu chipul acesta, contraatacul român se produse deodată cu toate forțele disponibile: trei batalioane. Batalionul Miclescu înaintează cu o desăvîrșită ordine și într-o liniște impresionantă, sub ploaia de șrapnele. Șeful statului-major al diviziei, colonelul Dragu, îi dă personal pe teren direcția înaintării. Batalionul se desfășoară imediat în formație de luptă și izbește flancul drept al principalei coloane de înaintare dușmane. Surprinși de apariția neașteptată a acestei trupe noi, care coboară în valuri impetuoase declivitatea cotei 100, soldații inamici, desfășurați și ei în linii de trăgători, se opresc intimidați și încearcă a opri cu focuri de armă și mitraliere valurile de atac. Dar românii și-au luat avînt. Soldații nu iau in seamă pierderile și împing viguros pe dușman. Acesta își pierde cumpătul și începe să dea înapoi spre colțul de sud al pădurii Răzoare. Pădurea e plină de mitraliere. De după copaci și din copaci, o ploaie de gloanțe începe să se toarne asupra românilor. Dreapta batalionului șovăie, înaintarea se oprește un minut, dar comandantul se aruncă în fața trupei, care pornește din nou, impetuoasă, la atac.

Din spate, artileria susține cu vigoare contraatacul. De pe înălțimea unde era așezată artileria rusă, privirea îmbrățișa liber cîmpul de luptă. Tunarii sînt entuziasmați de spectacolul trupei române care înaintează în virtejul morții într-o ordine neturburată, ca la o manevră, păstrînd în chip impecabil alinierea și distanțele. Dezbrăcați la cămașe, în strigăte de: „bravo, rumanski!" tunarii ruși trag cu frenezie, fără a socoti proiectilele. Artileria face baraj in locul spărturii ivite între regimentele române. Rezervele germane nu mai pot veni să întărească coloana înaintată, atacată de români.

Contraatacul progresează viguros, cu toată ploaia de proiectile ce seceră rîndurile. Comandantul a căzut rănit în fruntea trupei; batalionul are pierderi mari, dar nu-și oprește înaintarea, atacă și urmărește fără cruțare pe dușman cu focuri și cu baioneta și intră după el în pădurea Răzoare. Alte mici unități, intîlnite in cale, se reculeg și se alătură batalionului. Inamicul, cuprins de panică, începe să fugă in dezordine prin pădure, lăsînd terenul plin de cadavre și de răniți.

În același timp, aripa stîngă a Regimentului 47 se găsea intr-o poziție disperată. O coloană dușmană se întorsese spre stînga și căzuse în flancul și spatele regimentului. Batalionul 1, care forma aripa, era înconjurat acum și atacat de la vest, de la sud și de la est. Românii au pierderi mari, dar rezistă dîrz. Atunci, din porumburile din colțul de nord-est al pădurii Răzoare, răsare o trupă română care se aruncă in flancul coloanei inamice: este Batalionul de rezervă Drăgănescu. Germanii surprinși, dau puțin înapoi și fac

față atacatorului. Artileria lor varsă asupra românilor un foc omoritor. Românii înaintează sub ploaia de foc și au pierderi mari. Compania a 9-a își pierde toți ofițerii și comanda o ia un sergent ; comandantul Companiei a 10-a cade ucis. Dar batalionul înaintează, respinge pe dușman și se oprește un moment în marginea pădurii, organizindu-se în unghi defensiv.

Din spate sosește acum și cel de-al treilea batalion al contraatacului. Batalionul Tomescu, plecînd de la Rateșu lui Haret, a mers întîi spre vest, ocolind păduricea Creanga Babei ; apoi s-a îndreptat spre sud. El înaintează pe trei linii și atacă la rîndul său din flanc coloana inamică din stînga, în marginea pădurii Răzoare. Trupele germane sînt dezorientate și deprimate de înfrîngerea aripii drepte, a cărei retragere a degenerat în fugă.

Acum, batalionul Drăgănescu a reluat înaintarea. Comandantul a dat ordin să se pună baioneta la armă și soldații se aruncă furioși, prin perdeaua de foc, asupra dușmanului. Soldații germani, demoralizați, o iau la fugă prin pădure, aruncînd căștile lor de metal și armele, urmăriți cu înverșunare de români. Contraatacul reușise. Soarta bătăliei era schimbată. La ceasurile 12,30 întreaga linie română e reconstituită și în înaintare, urmărind pe dușman. Dacă la stînga, Regimentul 50 se găsește tot pe linia rezervelor de regiment, la centru, Regimentul 51, ajutat de batalionul Miclescu, și-a reocupat tranșeele din prima linie, iar la dreapta, pădurea „La Răzoare" a fost curățată de inamic și Regimentul 47, ajutat de batalioanele Drăgănescu și Tomescu, e în mișcare de înaintare în contra liniilor inamice.

Victoria

Comandantul Diviziei a 13-a a observat întorsătura luată de bătălie și și-a dat seama de însemnătatea momentului. El înțelege să treacă la ofensivă împotriva inamicului, demoralizat de înfrîngere. Intervine la comandantul corpului de armată, pentru ca rezervele corpului să se apropie de frontul de luptă, pentru a putea intra în acțiune la caz de nevoie și roagă diviziile vecine să contraatace, pentru a-i sprijini mișcarea ofensivă.

Batalioanele Drăgănescu și Tomescu continuă cu energie urmărirea inamicului, care se retrage. În mijlocul soldaților săi, maiorul Mareș, care luase comanda regimentului, după scoaterea din luptă a colonelului Rosetti, cade și el rănit — pentru a șaptea oară în decursul războiului. Artileria diviziei își schimbă poziția cu repeziciune și bombardează coloanele de fugari pe care le împrăștie. Din nenorocire, mulți prizonieri români, ținuți în spatele frontului dușman, cad și ei victime ale focului tunurilor noastre. La ceasurile două după-amiază, soldații români au ocupat culmea punctului Găvanu și se îndreptează spre Satu Nou. Linia întîi a poziției dușmane e cucerită. Germanii se retrag precipitat spre valea Șușiței, părăsind în mîna soldaților noștri prizonieri, mitraliere, muniții și obiecte de echipament.

Împinși cu putere de înaintarea Regimentului român 57, austriecii din fața acestui regiment își pierd orientarea și, în loc să se retragă spre sud-vest, adică perpendicular pe front, iau direcția spre vest, intrînd în cîmpul de tragere al Diviziei a 10-a. Vestea succesului, cîștigat de Divizia a 13-a, se comunicase diviziei vecine și-i înălțase moralul. Soldații din companiile Regimentului 39, vecine cu Divizia a 13-a, ies din tranșee rînd pe rînd și se avîntă la atac, atît asupra trupelor inamice ce stăteau în fața sectorului lor, cît și asupra acelora care, venind dinspre pădurea Răzoare, se retrăgeau spre viile din satul Dumbrava. Secerate de focurile artileriei Diviziei a 10-a, care trăgea un ucigător foc de baraj, atacate cu focuri și cu baioneta de soldații

Regimentului 39, o parte din trupele inamice se risipesc, altele se predau. Patru sute de soldaţi şi zece ofiţeri şi cadeţi cad prizonieri in mîinile soldaţilor Regimentului 39, care înaintează pînă la marginea de nord a satului Dumbrava. O panică nebună cuprinde acum rîndurile demoralizate ale duşmanului. O parte din artilerie înhamă caii şi fuge de pe poziţie. La Focşani e o debandadă generală. Comandamentul împachetează şi se găteşte de plecare. Comandantul închisorii predă ofiţerului român, cel mai înalt in grad printre prizonierii săi, comanda asupra gărzii germane şi a prizonierilor români, anunţîndu-l că germanii evacuează oraşul. Pe străzi, răniţii culcaţi de-a lungul trotuarelor se plîng şi strigă să fie ridicaţi mai repede, că vin românii şi-i omoară.

De astă dată este izbîndă, incontestabilă şi decisivă. Se va reduce ea însă la simpla respingere şi anihilare a încercării inamicului, la sfărîmarea forţelor sale ofensive, sau se va trece la propria ofensivă, la exploatarea în stil mare a victoriei, pentru a străbate peste liniile inamicului şi a-i pregăti mormîntul, chiar pe locul unde el visa cea mai mare glorie? Din nenorocire, cu toată dorinţa comandamentului, cu toate împrejurările nespus de favorabile, cu toată ardoarea şi entuziasmul trupelor, a trebuit să se renunţe la luarea unei ofensive generale. Comandamentul Armatei I nu avea la îndemînă, în imediata apropiere a cîmpului de luptă, o unitate proaspătă mai mare, divizie sau brigadă, pe care s-o arunce în spărtura făcută, spre a înlocui trupele decimate şi extenuate ale Diviziei a 13-a şi a urmări fără cruţare pe duşman. Pe de altă parte, de la sudul frontului potrivnic i se anunţau mişcări de mase importante de trupe duşmane — unităţile Diviziei a 89-a germane, din rezervă — care se apropiau de teatrul luptei, spre a înlocui trupele înfrînte. De aceea, comandantul armatei crezu că e bine să sfătuiască pe comandanţii de divizii la mişcări prudente şi să se mulţumească să-şi reocupe vechile tranşee, menajîndu-şi rezervele şi păstrîndu-le intacte pentru eventualităţi.

În faţa satului Mărăşeşti, trupele Diviziei a 9-a au făcut, în după-amiaza zilei, o încercare de recîştigare a terenului pierdut. Atacul, dat de forţele slabe ale mult încercatei divizii, n-a putut reuşi. El s-a topit în puternicul foc de baraj al artileriei inamice şi al cuiburilor lui de mitraliere. Trupele diviziei au trebuit să se retragă din nou, însingerate, în poziţiile lor din marginea de sud a satului Mărăşeşti, pe care l-au apărat şi păstrat cu sfinţenie, pentru gloria lui şi a eroicei divizii.

Rezultatele victoriei de la Răzoare

Bătălia se sfîrşise. Cea din urmă şi mai puternică încercare de străpungere făcută de duşman, în cursul marii bătălii de la Mărăşeşti, dăduse greş. Biruinţa fusese a noastră. Era scump plătită cu mii de vieţi tinere, dar era la înălţimea ţelului pentru care se dăduse. Bilanţul pierderilor noastre, la cele trei divizii: 9, 13 şi 10, însuma 114 ofiţeri şi 4 800 soldaţi morţi, răniţi şi dispăruţi. Dar cîmpul acoperit de cadavrele duşmanilor şi cei 700 de prizonieri capturaţi şi mulţimea trofeelor rămase în mîinile noastre, arătau că zădărnicirea speranţelor de victorie ale inamicului era legată şi de cumplite pierderi pe care le suferise în oameni şi material.

O zi glorioasă pentru armata română. Se cuvine să fie cinstit eroismul Diviziei a 9-a, mutilată dar neînfrîntă care, cu sfîrşitele ei puteri, a ridicat zid înaintea gării şi a satului Mărăşeşti. Se cuvine să fie preţuită şi purtarea Diviziei a 10-a care, dintr-un bine înţeles spirit de colaborare şi camaraderie

războinică, a dat diviziei vecine sprijinul eficace al viguroasei sale artilerii și al bravei sale infanterii.

Onorurile zilei se cuvin îndeosebi Diviziei a 13-a. Asupra ei s-a dezlănțuit cel mai violent atac inamic, pregătit de o artilerie formidabilă și executat de o infanterie considerabilă ca număr, minată impetuos înainte de siguranța că aci va găsi, în sfîrșit, mult așteptata decisivă. Zdrobirea atacului inamic s-a datorat splendidului foc de artilerie care toată ziua a tunat cu o eficacitate spăimîntătoare în masele inamicului, bravurii fără seamăn și spiritului de jertfă, de atîtea ori pus la încercare, al soldatului și al șefilor lui, precum și acelei gîndiri superioare, care știe să însufleţească și să dea putere maselor. Eșalonarea în adîncime a rezervelor de diferite grade și judicioasa lor aruncare treptată în linia de luptă a permis închiderea golurilor, pe măsură ce se iveau, și a oprit pe loc pe dușman, ori de cîte ori el se credea victorios. Inițiativa comandantului de a arunca întreaga rezervă a diviziei, în momentul cel mai critic și în punctul cel mai vulnerabil al bătăliei și execuția impecabilă a acestui contraatac, au fost elementele direct determinante ale victoriei.

Comandamentul german fu adînc impresionat de marele eșec al acestei zile, în care-și pusese toată nădejdea. El era conștient că fusese ultima sforțare, pe care putuse s-o facă pentru cîștigarea victoriei în ceea ce germanii numeau bătălia de străpungere de pe Putna și Șușița. Eșecul de la 19 august punea capăt șirului de sforțări pe care Armata a IX-a germană le făcea de 14 zile, cu prețul unor pierderi imense; ea dovedea neputința de a sparge zidul românesc și pecetluia definitiv marea înfrîngere germană. Continuarea ofensivei germane era imposibilă. Generalul von Eben, comandantul Armatei a IX-a, e silit să constate această neputință și să exprime în cuvinte acoperite, renunțarea: „Pentru că o punere în ordine a unităților și un repaus al trupei se arătară absolut necesare și pentru că, în urma luptelor grele, efectivul infanteriei scăzuse, o continuare a ofensivei nu mai păru de consiliat și, în consecință, se ordonă ca deocamdată să se păstreze și să se fortifice pozițiunile cucerite" *. Cuvinte seci, în stil oficial, care înseamnă însă încheierea marii bătălii de la Mărășești, prin mărturisirea înfrîngerii, venită de la personajul cel mai calificat s-o facă.

Apus de soare

Ziua de 6 august se sfîrșea într-un amurg înăbușitor. Plouase spre seară și aburii ridicați din cîmpie înfășurau dealurile într-o ceață subțire. De pe înălțimea Măgurii Odobeștilor, mareșalul Mackensen cuprindea cu privirea cîmpul bătăliei, înroșit de razele soarelui ce apunea și de sîngele soldaților săi. Sufletul aspru al războinicului era cuprins de melancolie. Viziunea marilor bătălii victorioase, ce-i întemeiaseră faima, nu puteau să-i alunge ciuda și amărăciunea. Tannenberg, Łodz, Dunajec, Serbia, Dobrogea, Argeș, cîte amintiri glorioase ce se ștergeau în ceața depărtării și a trecutului! Iar realitatea era aci, sub ochii mareșalului, în cîmpia acoperită de leșurile legiunilor sale, în apele Siretului nesubjugat, ce se rostogoleau mai sprinten și murmurau, parcă mai ironic decît orișicînd.

Deasupra munților Oituzului, zarea părea o mare de foc. Și în acest amurg însîngerat, gloriosul soldat nu se putea opri să nu citească limpede apusul propriei sale faime, de general care nu cunoscuse pînă atunci înfrîngerea.

* Raportul săptămînal nr. 3295 al Armatei a IX-a germane către comandantul Grupului de armate Mackensen, de la 18/8 – 24/8 [17].

Reflecții asupra bătăliei de la Mărășești

Bătălia de la Mărășești a fost, prin durata, proporțiile și intensitatea ei, cea mai mare bătălie care s-a dat pe frontul românesc în decursul războiului mondial. Singură bătălia de la Neajlov și Argeș ar putea să-i fie comparată ca întindere de front și ca număr de unități participante. Însă frontul acelei bătălii forma o linie discontinuă, cu mari goluri; bătălia era descompusă în o mulțime de acțiuni secundare, aproape independente, iar cele mai multe din unitățile românești, care au luat parte la bătălie, erau dezorganizate și foarte slabe ca efectiv și armament. De aceea, bătălia de pe Neajlov și Argeș a fost o bătălie de mișcare, în care slabele forțe românești, risipite pe un front întins și încercînd a opri înaintarea inamicului, au fost manevrate, întoarse și în parte distruse de inamicul superior în putere și în plină desfășurare a succesului său.

Bătălia de la Mărășești s-a dat, dimpotrivă, pe un front complet închegat, fără nici o soluție de continuitate și de divizii proaspăt refăcute de o parte și de alta, cu efective și armament puse la punct, ridicate la maximum de putere combativă. Astfel se explică lunga ei durată, de 14 zile de neîntrerupte și înverșunate lupte. Țelul strategic al bătăliei de la Mărășești nu era întru nimic inferior aceluia al bătăliei de pe Neajlov și Argeș. Acolo era vorba ca printr-o ultimă lovitură dușmanul să consfințească cucerirea Munteniei, prin ocuparea Capitalei țării. Dincoace, intenția lui era să rupă zăgazul care-l oprise pe loc timp de șase luni, să cucerească Moldova, să desființeze statul român, să-și întindă stăpînirea pînă la Odessa, să dea lovitura de grație armatei rusești și să provoace astfel ieșirea Rusiei și a României din război. O întreită victorie, strategică, politică și morală, se aștepta în lunca Siretului.

Forțele puse în linia de luptă de germani, 12 divizii de infanterie, erau la înălțimea rezultatelor ce se așteptau de la marea acțiune, care era „bătălia de străpungere de pe Putna și Șușița". Cu toată această desfășurare impozantă de forțe, cu toate sacrificiile de sînge impuse trupelor, care au avut pierderi atît de grave, încît unele divizii au fost aproape desființate ca puteri combative, totuși, nici unul din țelurile propuse n-a fost atins nici pe departe. Singurul rezultat obținut, după patrusprezece zile de lupte cumplite, a fost numai că frontul german a putut să fie împins cu 6—7 km mai departe, adică de pe malul Putnei, a fost mutat pe înălțimile dintre văile Șușiței și Zăbrăuțului. Și acest rezultat a fost obținut numai mulțumită slăbiciunii trupelor rusești — care, în tot lungul frontului de luptă, au primit cele dintîi lovituri —, dezgustului lor de război, dorinței lor de a-i pune capăt, chiar cu prețul unei capitulări rușinoase. Numai substituirea la timp a trupelor ruse prin trupe române a reușit să împiedice fatalul deznodămînt și să transforme victoria germană, ce părea sigură, într-o înfrîngere completă.

Caracteristica desfășurării tactice a bătăliei de la Mărășești o formează această substituire, operată în împrejurări din cele mai dificile, adică chiar în cursul bătăliei. Nu numai de la o zi pe a doua zi, dar chiar în cursul aceleiași zile, dușmanul începea dimineața atacul unui sector ocupat de ruși, pentru ca apoi să-l sfîrșească seara, împotriva românilor.

Bătălia a început la 6 august prin atacarea frontului, format exclusiv din trupe rusești. Poziția rusească de la Irești pînă la Siret, care a constituit zona de luptă propriu-zisă, era ocupată de trei divizii rusești. Austro-germanii le opuneau, pe aceeași întindere, șapte divizii. În zona de atac dintre Siret și calea ferată, trei divizii germane — 76, 216 și 12, au atacat Divizia a 34-a rusă. Desfășurarea bătăliei a constat apoi într-o manevră dublă. Pe de o parte, germanii au întins treptat, treptat, zona de luptă spre vest, pînă pe platoul Mun-

celului, în căutarea constantă a punctelor de mai mică rezistenţă, reprezentate prin sectoarele ruseşti. Pe de altă parte românii, concentraţi pe malul de răsărit al Siretului, îşi treceau trupele pe malul drept al rîului, pe măsură ce rușii, rezistînd slab, părăseau poziţiile şi lăsau spărturi în linia frontului. În acest joc de întrecere, românii au reuşit. Toate spărturile au fost umplute la timp şi nicăieri aripile descoperite n-au fost întoarse. Vigilenţa şefilor, măsurile lor judicioase, au fost bine secundate de comandanţii în subordine, iar executarea mişcărilor, energia şi vitejia trupelor au fost vrednice de cea mai frumoasă reputaţie a soldatului român.

Treptat cu întinderea zonei de luptă spre vest, au fost angajate şi de o parte şi de alta toate rezervele disponibile. Pe lîngă diviziile 34, 13 şi 103, care erau pe front în ziua de 6 august, rușii au mai băgat în luptă, rînd pe rînd, diviziile 71, 14, 15 şi Divizia de cavalerie Zamurskaia. Diviziile ruse au fost însă repede retrase din luptă şi înlocuite de trupe româneşti, începînd de la est spre vest, şi anume de diviziile 5, 9, 13, 10 şi Detaşamentul Alexiu din Armata a II-a, cea dintîi fiind înlocuită, la rîndul ei, de Divizia a 14-a, la 15 august. În cea din urmă zi a bătăliei, frontul Mărăşeştilor era ocupat de diviziile române 14, 9, 13, 10 şi diviziile 15 şi 103 ruse, socotite de la est la vest. În aceeaşi zi, frontul german era constituit din diviziile 126, 76, 12 bavareză, 115, 13 austro-ungară, Corpul alpin, Divizia a 62-a austro-ungară şi Grupul Gallwitz, de tăria a una şi jumătate divizie. Acestea, fără a socoti, şi de o parte şi de cealaltă, trupele înşirate de-a lungul Siretului; o divizie şi jumătate de cavalerie, de partea românilor şi două divizii de infanterie, de partea germanilor.

Pierderile românilor în bătălia de la Mărăşeşti au fost de 450 de ofiţeri şi 21 000 de soldaţi, morţi, răniţi şi dispăruţi. Nu se cunosc pierderile rușilor, iar germanii au tăinuit imensele lor pierderi. Posedăm un singur raport al lui von Eben către Mackensen cu data de 18 august, în care comandantul Armatei a IX-a arată că în unele divizii, efectivele batalioanelor au scăzut la mai puţin de jumătate.

Bătălia de la Mărăşeşti a avut în publicistica ţărilor Antantei răsunetul meritat. Presa aliată, oamenii politici şi militarii au preţuit după cuviinţă minunea săvîrşită în România, renaşterea armatei ca pasărea Phoenix din cenuşa ei şi au înţeles rolul ce va avea această armată nouă, stîlp de granit în zidul putred al frontului din Orient. Presa duşmană, care consacră bătăliei, la începutul ei, coloane întregi de descriere detaliată a „planului genial" al comandamentului austro-german şi „loviturile de ciocan" ale lui Mackensen, deveni deodată foarte discretă pentru a cădea, la urmă, într-un mutism complet. Publicistica germană, aşa de bogată asupra campaniei din 1916, a aruncat un văl opac asupra bătăliei de la Mărăşeşti. Cîteva rînduri, strecurate cu o afectată indiferenţă, ca asupra unui episod oarecare, e tot ce se găseşte în memoriile marilor şefi*, despre ceea ce trebuia să fie marea „bătălie de străpungere de pe Putna şi Şuşiţa". Generalul von Morgen, comandantul Corpului I de rezervă german, face în memoriile sale [181] aprecieri mai detaliate. În privinţa luptelor propriu-zise, Morgen scrie: „Rezistenţa duşmanului, în special a românilor, a fost neobişnuit de dîrză şi s-a manifestat prin 61 contraatacuri (pe frontul Corpului I, *n.a.*) în decursul celor 14 zile de luptă. Ele au condus mai ales la lupta cu baioneta. Acestea au pricinuit (germanilor, *n.a.*) pierderi considerabile, pe cînd atacu-

---

* Hindenburg scrie doar: „O încercare făcută de noi, mai tîrziu, de a sfărîma armata română din Moldova, printr-un atac la Focşani, n-a reuşit" [111].

rile asupra poziţiilor puternic fortificate, mulţumită excelentei pregătiri de artilerie şi al surprinzătorului avînt al infanteriei, ca şi colaborării excelente a celor două arme, au costat mai puţine victime". Aprecierea generală a lui Morgen asupra românilor este de un deosebit interes : „Luptele din august ne-au adus, e drept, un succes local, dar nu unul hotărîtor ; ele au dovedit că românii deveniseră un adversar respectabil. După ce făcuseră o pregătire de şase luni inapoia frontului, sub conducerea franceză, ei se băteau mai bine, erau conduşi cu mai multă dibăcie şi, in special, artileria şi infanteria cooperau mai concordant decit la inceputul campaniei".

O mare publicaţie germană asupra războiului mondial [260], cuprinde un elogios comentariu asupra bătăliei de la Mărăşeşti : „Comandamentul român putea să privească cu mulţumire la cele din urmă succese ale trupelor sale, care purtaseră greutatea principală a luptelor. Printr-o rezistenţă îndîrjită împotriva unei ofensive bine pregătite şi prin numeroase contraatacuri energice duse pînă la luptă corp la corp, fără nici o consideraţie de grelele pierderi, diviziile române nou formate şi educate de ofiţeri francezi au ştiut să apere patria lor de o completă cucerire. Luptele de la Focşani şi Ocna, sau bătălia de la Mărăşeşti, cum îi zic românii, au devenit mîndria armatei române în războiul mondial".

Istoriograful german are dreptate. Bătălia de la Mărăşeşti va rămîne ca unul din evenimentele de seamă ale războiului mondial, ca una din marile victorii ale Înţelegerii asupra Puterilor Centrale, căci ea a făcut să se prăbuşească unul din planurile ofensive cele mai îndrăzneţe pe care le concepuseră germanii pentru Orient.

Pentru noi românii, care am făurit victoria cu priceperea comandanţilor, cu vitejia şi singele imbelşugat vărsat al trupelor, Mărăşeştii vor rămîne pagina cea mai strălucită a marelui nostru război naţional. După desfăşurarea tragică a campaniei din 1916, după perioada de muncă incordată, de aşteptare plină de nelinişte şi speranţe din iarna şi primăvara lui 1917, Mărăşeştii au venit, după Mărăşti, ca să facă dovada că vigoarea sufletului românesc nu se alterase. Şi această dovadă era necesară pentru noi înşine, şi pentru duşmani şi pentru prieteni. Căci drapelul marilor revendicări naţionale, pe care-l desfăşurasem in august 1916, nu trebuia să umbrească un popor, care-şi cerşeşte drepturile, ca preţ al suferinţelor şi al umilinţelor ce poate să indure, ci o naţiune viguroasă care-şi aruncă cu putere sabia pe platanul victoriei şi-l face să se aplece. Cu Mărăştii şi Mărăşeştii luam iarăşi loc, cu fruntea sus, in rindul prietenilor şi aliaţilor noştri [3].

NOTE

[1] Bătălia de la Mărăşeşti (iulie 24/august 6—august 6/19) „Puternică ofensivă germano-austro-ungară („bătălia de străpungere de pe Putna şi Şuşiţa"), executată cu forţele a 12 divizii, susţinută de focul a peste 850 de tunuri şi peste 1 100 de mitraliere. Puterile Centrale puneau mare preţ pe o victorie obţinută aici de formidabila forţă de şoc comandată de generalul Mackensen, specialist în operaţiuni de străpungere, fiind supranumit „spărgătorul de fronturi". Scopul strategic era străpungerea frontului şi, prin exploatarea maximă a acesteia, ocuparea Moldovei, scoaterea României din război şi, ca o consecinţă mai îndepărtată, scoaterea din război şi a Rusiei. După 14 zile de lupte grele, armata română, în cooperare cu cîteva divizii ale armatei ruse, a respins puternica ofensivă a armatei atacatoare. În cursul acestei bătălii, cea mai mare de pe frontul românesc din tot cursul războiului,

armata română, condusă de generalul Constantin Christescu, apoi de generalul Eremia Grigorescu, a repurtat una dintre cele mai strălucite izbînzi. Cele mai dramatice momente ale marii bătălii de la Mărăşeşti au fost luptele de pe platoul Muncelului (2/15—5/18 august) şi lupta de la Răzoare (6/19 august), unde a căzut eroic întreaga companie de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat" (Matei H.C., Constantiniu Fl., Popa M.D., Nicolescu N.C., Rădulescu Gh., *Istoria României în date*, sub conducerea lui Giurescu C.C., Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 305—306).

[2] Infanterie din miliţie (armata teritorială).

[3] Cu privire la acest capitol din istoria campaniei armatei române, vezi nota 3 de la Cap. III: Romanescu Gh., Asproiu V., *Mărturii străine despre eroismul ostaşilor români în luptele de pe frontul din Moldova*, în *A I*, nr. 3, 1967, p. 40—49; Rusenescu M., Vasile D.Al., *Istoriografia şi memorialistica luptelor de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz (iulie—august 1917)*, în *S R I*, nr. 4, 1967, p. 765—781; Boerescu Pârvu, *Jurnal de front. De la Jiu la Mărăşeşti (1916—1917)*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975; Munteanu Cassian R., *Bătălia de la Mărăşeşti*, Editura Facla, Timişoara, 1977; Tucă, Florian, *Triunghiul eroic. Mărăşti—Mărăşeşti—Oituz*, Editura Junimea, Iaşi, 1977; Atanasiu V., Iordache A., Iosa M., Oprea M. I., Oprescu P., *România în primul război mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 1979, p. 269—304; Deac A., *Luptele din vara anului 1917 în aprecierea contemporanilor*, în *R I*, tom 30, nr. 7, 1977, p. 1209—1225; Zaharia Gh., *Mărăşti—Mărăşeşti—Oituz—marea epopee din vara anului 1917* în *A I*, an XXII, nr. 3, 1977, p. 6—12.

Capitolul V

Bătălia de la Oituz (1917)*

8—28 august [1]

Românii ocupă sectorul Oituzului

De două zile, tunul bubuia zgomotos in lunca Siretului. Sub protecţia lui, valul legiunilor de asalt, pe care Mackensen le impingea fără cruţare, cîştiga teren în suprafaţă, lărgindu-şi creasta sîngerată din Valea Siretului, inspre colinele Panciului. Dar inaintarea lui in adincime era stinjenită. În locul putredului zăgaz rusesc, rupt in bucăţi şi spulberat la cea dintîi izbitură a valului, ieşise ca din pămint, in faţa Mărăşeştilor, zidul ferecat al baionetelor româneşti.

Deodată, in ziua de 8 august, focul se aprinse şi la stinga, în munţi. Văile Slănicului, Oituzului şi Caşinului incepură să răsune de glasul tunului, iar povirnişurile munţilor se umplură de trupe austro-germane ce se indesau să coboare spre Trotuş. Rohr băgase in luptă aripa dreaptă a grupului său de armate, ca să dea mina cu Mackensen la Adjud, in spatele armatelor româno-ruse din văile Şuşiţei şi Putnei. Bătălia de la Oituz incepuse ; ea se va desfăşura simultan şi paralel cu cea de la Mărăşeşti.

Corpul XI rus, care constituia aripa stingă a Armatei a IX-a ruse, fusese înlocuit cu unităţi române din Armata a II-a. La 2 august sosise Divizia a 7-a română, adusă de la Siret ; ea ocupase la inceput tot frontul, de la Dofteana la Măgura Caşinului. La 4 august sosise şi Divizia a 6-a, scoasă din frontul Vrancei, după un marş foarte obositor, din cauza căldurii şi a pantelor care trebuiau mereu urcate şi coborite. Ea a ocupat frontul intre valea Oituzului şi Măgura Caşinului, permiţind Diviziei a 7-a să-şi scurteze frontul. Cele două divizii române vor primi lovitura lui Rohr şi vor avea greaua sarcină să păstreze închisă poarta Oituzului, pecetluită şi sfinţită cu singele atitor mii de eroi in campania anului 1916.

Frontul Diviziei a 7-a incepea, la dreapta, la vărsarea piriului Sărăriei în riul Dofteana, unde se lega cu Corpul XXIV rus. De aci se intindea spre sud peste dealul Pravila (cota 875). Plaiul Cimpului (553) tăia valea Slănicului pe la capul de sus al satului Slănic, urca dealul Borţiş, peste virful Ungureanu (cota 779) şi se lega la cota 550, pe malul de nord al văii Oituzului, cu dreapta Diviziei a 6-a române. Aceasta continua linia frontului spre sud, tăind valea Oituzului intre Ferăstrău şi Hirja, trecea peste virful Bileuţii (cota 704), peste valea Leşu ţului Mic şi dealul Lacului, pentru a se lega in faţa Măgurii Caşinului cu dreapta Diviziei a 8-a române. Cele trei divizii : 7, 6 şi 8, constituiau Corpul IV de armată, comandat de generalul Văleanu ; era aripa dreaptă a Armatei a II-a române, de sub conducerea generalului Averescu. Numai divi-

---

* In campania anului 1916 s-au dat două bătălii în sectorul Oituzului, intîia de la 11 la 27 octombrie, a doua de la 10 la 15 noiembrie.

ziile 7 și 6 au luat parte la bătălie; Divizia a 8-a a rămas în afara sectorului bătăliei.

Divizia a 7-a română — comandant generalul Rujinschi — era constituită din Brigada a 13-a — comandant colonelul Darvari — (regimentele 15 și 27), Brigada a 14-a — comandant colonel Colori — două (regimente), Regimentul 4 vînători, două regimente de marș, Brigada a 7-a de artilerie (Regimentul 4 artilerie și 8 obuziere). Efectivul diviziei era 710 ofițeri — din care 203 elevi plutonieri — și 23 000 de oameni. Avea 120 mitraliere Hotchkiss, 184 puști-mitraliere, opt mortiere de tranșee de 58 mm, patru obuziere de 120, patru obuziere de 105, 36 tunuri de 75 și opt tunuri de 53.

Divizia a 6-a română — comandant generalul Arghirescu — era constituită din Brigada a 12-a — comandant colonel Stoenescu — (regimentele 11 Siret și 12 Cantemir), Brigada a 11-a — comandant colonel Macri — (regimentele 10 Putna și 24 Tecuci), Regimentul 7 vînători, două regimente de marș, Brigada a 8-a de artilerie (regimentele 11 artilerie și 16 obuziere). Efectivele citorva din unități suferiseră din cauza bătăliei de la Mărăști, la care participase Divizia a 6-a cu o săptămînă înainte. Lucrările de apărare ale poziției, luate în primire de la ruși, erau puține și neîndestulătoare. Nu era decît o singură linie de tranșee și nici aceasta nu era continuă: o a doua linie nu există. Rețelele de sîrmă erau slabe; parii rar bătuți. Distanța de inamic varia între 70 m și 1 km. Regiunea era foarte accidentată: creste, înălțimi și văi, care se întretăiau. Păduri întinse mascau atît pozițiile noastre, cît și pe ale inamicului; ele îngreunau apărarea și înlesneau surprinderile.

Înainte de sosirea trupelor noastre, frontul fusese liniștit. Între cele două trupe adverse se stabiliseră chiar raporturi prietenești. Germanii ajutau din toate puterile dezagregarea morală a armatei rusești. S-au găsit în tranșee numeroase ziare de propagandă revoluționară, tipărite în rusește de germani și împărțite de aceștia soldaților ruși. Ofițerii ruși treceau liniile și mergeau la Băile Slănic, unde făceau chefuri cu germanii și austriecii. Fraternizările și comerțul se făceau pe toată linia frontului. La ocuparea poziției, românii au fost surprinși de semnele pe care germanii le făceau cu batiste albe și de sticlele cu băutură, pe care le aruncau în tranșeele noastre, precum nu mai puțin surprinși au fost și dușmanii cînd, spre deosebire de cele ce se întîmplau pînă acum, amabilitățile lor au fost deodată primite cu împușcături. Această stare de spirit contase ca un element important în socotelile dușmanului. Dînd lovitura în acest sector, dușmanul era sigur că va înfrînge cu ușurință slaba rezistență rusească și-și va croi fără dificultăți drumul. Din nenorocire pentru planurile comandamentului german, pe Rohr îl aștepta la Oituz aceeași neplăcere, pe care o avusese cu două zile înainte Mackensen pe malul Siretului. În locul rusului, plictisit de luptă, el va găsi pe românul dîrz, care știa că nimeni nu-și apără mai bine poarta casei lui, decît stăpînul însuși.

Gruparea forțelor dușmane pentru atac

Frontul dușman era ocupat de Corpul VIII austro-ungar, sub comanda generalului de corp de armată von Benigni, formînd aripa stîngă a Grupului Gerock (aripa dreaptă a acestui grup o forma Corpul Ruiz, din Vrancea). Grupul generalului Gerock, constituia aripa de sud a Armatei I a generalului austriac Rohr, care ocupa frontul Carpaților. Corpul Benigni avea la stînga, de la Dofteana pînă în valea Slănicului, Divizia a 70-a de honvezi, pe povîrnișurile munților, iar la dreapta, între Slănic și valea

Cașinului, Divizia a 71-a de honvezi. Între cele două divizii, călare pe valea Oituzului, era Brigada a 15-a bavareză din Divizia a 8-a.

Cele trei unități au fost întărite cu trupe noi, concentrate aci în vederea ofensivei proiectate, formînd astfel trei grupe :

În sectorul de nord (Slănic) a fost adusă de la Covasna Divizia a 7-a de cavalerie austro-ungară descălecată — general Graf von Marenzi — care fusese mai-nainte pe frontul Siretului. Comandantul grupului era feldmareșalul locotenent von Sorsich. Direcția de atac a acestui grup era spre Tirgu Ocna.

Sectorul de sud (Cașin) a fost întărit prin deplasarea, în acest sector, a Brigăzii a 8-a de munte austriacă, formată din bosniaci, care aparținea organic Diviziei a 71-a, dar fusese ținută într-un sector mai sudic, în timpul bătăliei de la Mărăști. De la Cîrlibaba, de pe frontul bucovinean, a fost adusă Divizia a 8-a de cavalerie austro-ungară, din care patru regimente au fost lăsate în sectorul Cașin, ca rezervă în spatele Diviziei a 71-a, iar două au fost trecute în sectorul Oituz. Erau trupe descălecate, formate din escadroane de trăgători, mitraliere, de asalt și pionieri. Comandantul sectorului era feldmareșalul locotenent von Goldbach.

Sectorul central (Oituz) a fost cel mai bine întărit. Aci erau cele mai numeroase și cele mai bune trupe germane. S-au adus aci, pentru a întări pe bavarezi, Batalionul alpin würtemberghez, două regimente — 11 și 22 — din Divizia germană a 117-a al cărei comandant, generalul von Seydel, a luat comanda grupului și două regimente din Divizia a 7-a de cavalerie austro-ungară. Batalionul alpin würtemberghez era organizat după modelul Corpului alpin bavarez, ca o trupă specială de asalt. Era constituit din șase companii de pușcași, trei companii de mitraliori a șase piese de companie, o companie de aruncătoare de mine și una de sanitari. Efectivul total era de 1 500 de oameni, toți tineri între 20—25 de ani, bine aleși. Batalionul opera independent, neindivizionat. A fost adus direct de pe frontul francez și, sosit la Oituz la 8 august, a intrat imediat în luptă.

Importanța deosebită dată sectorului Oituz era în legătură cu planul ofensivei. În celelalte două sectoare, acțiunea trebuia să fie la început numai demonstrativă. Lovitura principală se dădea de-a lungul șoselei Oituzului, care era astfel axa cîmpului bătăliei. Ținta atacului ce dădea dușmanul era ruperea frontului român în valea Oituzului și ocuparea Onești lor ; în urmă, aripa stîngă ar fi urmărit mișcarea, spre a ocupa Tirgu Ocna. Așezați în valea Trotușului, la punctul de întretăiere al văilor Oituzului, Cașinului și Tazlăului cu Trotușul, Onești formează nodul tuturor căilor de comunicație din aceste văi ; posesiunea lui asigură stăpînirea întregii linii a Trotușului. Reușita atacului dușman și cucerirea liniei Trotușului ar fi însemnat, pentru români, un dezastru strategic și economic. Căci Valea Trotușului, largă, bogată, populată, prevăzută cu o excelentă șosea și cu linie ferată, cu numeroase ramificații în dreapta și în stînga, era principala arteră de comunicație și aprovizionare a armatelor ruso-române din munții Moldovei și singurul rezervor de bogății minerale, de care mai dispunea țara pentru trebuințele armatei și populației. Aci erau minele de cărbuni de la Asău și Comănești, puțurile de petrol de la Moinești, ocnele de sare de la Tirgu Ocna. Căderea liniei Trotușului mai însemna încă întoarcerea pozițiilor apărării noastre din Valea Siretului, prinderea armatelor ruso-române în marele clește pe ale cărui brațe le mînuiau, pe unul Rohr și pe celălalt Mackensen. Era catastrofa acestor armate și ocuparea Moldovei. Iată de ce, în valea Oituzului se juca acum nu numai soarta unei bătălii, ci însăși soarta țării.

Ofensiva austro-germană, 8—10 august

În dimineața zilei de 8 august, la 6 dimineața artileria austro-germană începu un bombardament violent asupra sectorului din dreapta, ocupat de ruși. Bombardamentul creștea din ce în ce atît în intensitate, cît și în lărgime. La șapte dimineața, tunurile de toate calibrele bubuiau pe toată întinderea frontului Corpului IV român. Focul artileriei grele se concentra în special asupra punctelor Piavila, Ungureanu și în regiunea șoselei Oituzului. Efectele bombardării erau distrugătoare. Rețelele și șanțurile, rău construite, nu puteau să reziste formidabilului bombardament. Românii nu avuseseră însă timp să construiască șanțuri și adăposturi solide; din această cauză, pierderile noastre au fost foarte mari.

La aripa noastră dreaptă, în sectorul Brigăzii a 13-a, cel dintîi atac al infanteriei dușmane s-a produs la ora 10,20 și s-a dat în două direcții: pe piriul Cîmpurile, între vîrful Piavila și valea Slănicului și asupra aripii stîngi a Regimentului 27. Atacurile au fost oprite în tirul de baraj al tunurilor, mitralierelor, grenadelor și puștilor soldaților noștri. Un al doilea atac, dat pe la 2,30 după-amiaza, după o pregătire de artilerie foarte intensă, a avut aceeași soartă. Alte două atacuri, date între orele 4—5 după-amiază prin valea Cîmpurile, n-au avut un rezultat mai fericit. Toată noaptea a continuat bombardamentul în acest sector.

Mult mai rău stăteau lucrurile în sectorul Oituzului, unde trupe germane, würtembergheze și bavareze dădeau atacul principal pregătit de un năpraznic bombardament cu calibre mari. Frontul român e rupt în sectorul Regimentului 16 Suceava. Flancul sting al regimentului rămîne descoperit la ora 2,35 și e întors. Cota Ungureanu e atacată de dușman din toate părțile. Românii sînt împresurați și luptă eroic. Numeroși voluntari bucovineni se găsesc printre ofițerii și gradații regimentului. Soldații companiilor 9 și 10 contraatacă și resping pe dușman. Dar acesta începe un nou bombardament care îngroapă sub dărîmăturile tranșeelor pe aproape toți oamenii celor două companii. Resturile sînt copleșite și împresurate. Trupele regimentului au trebuit să părăsească vîrful, cu pierderi mari; ele se retrag cu vreo 700—800 m mai în spate, pe vîrful Iordogatu (cota 752), pierzînd însă legătura cu Divizia a 6-a vecină.

La sudul văii Oituzului, dușmanul după ce bombardează pozițiile Brigăzii a 12-a din Divizia a 6-a cu bombe asfixiante și lacrimogene, reușește să rupă frontul nostru între regimentele 11 Siret și 7 vînători. Trupele noastre dau contraatacuri, la care iau parte rezervele regimentare și batalioane din regimentul de marș. Zadarnic. Inamicul are o superioritate covîrșitoare; el respinge toate contraatacurile, lărgește spărtura și înaintează în coloane din ce în ce mai puternice de-a lungul văii Leșuntu Mic, ocupă vîrful Bilcuța pe malul de nord al văii. Întunericul nopții oprește luptele în această regiune accidentată și pădurroasă și trupele adverse rămîn pe pozițiile ocupate seara, sub bombardamentul care n-a contenit toată noaptea.

În sectorul din stînga, al Brigăzii a 11-a din Divizia a 6-a, inamicul a dat numeroase atacuri pe dealul Lacului, reușind uneori să cîștige teren, pe care apoi l-a pierdut în urma contraatacurilor vigurcase ale Regimentului 10 Putna. Aceeași activitate de bombardament și de atacuri și contraatacuri, fără rezultat, a avut loc și pe frontul Diviziei a 8-a române, în fața Măgurii Cașinului.

Rezultatul zilei sîngeroase de 8 august a fost că frontul nostru a putut fi menținut la cele două aripi extreme, însă a fost împins la centru, în lungul văii Oituzului, sub presiunea puterii covîrșitoare a inamicu-

lui. În timpul nopții, unitățile reușesc a se reface și in zorii zilei de 9 august, la 4,30 dimineața, dreapta Diviziei a 6-a, împreună cu stinga Diviziei a 7-a, pornesc la contraatac, spre a reciștiga terenul pierdut. Trupele înaintează vreun kilometru, dar sînt oprite de un puternic foc de baraj al artileriei inamice. Hotărît, nu e timpul pentru contraatacuri victorioase; inamicul e in plină desfășurare a ofensivei sale și puterea covîrșitoare de care dispune nu poate fi înfrîntă de contraatacurile noastre. El concentrează focul său de artilerie in punctele ce vrea să atace, apoi infanteria sa pornește in valuri atacă frontal înălțimile, în timp ce alte coloane le intorc prin văi. Trupele noastre le primesc în focuri de mitraliere și cu grenade, dar copleșite de număr, cu liniile de retragere amenințate a fi tăiate, trebuie să se retragă. În sectorul Slănic, inamicul ocupă Pravila; intre Slănic și Oituz, ocupă Iordogatu; de-a lungul Oituzului, alpinii würtemberghezi intră in Ferăstrău; la sud, forțe puternice inamice, înaintînd pe valea Leșuțului, ocupă dealul Arșiței, pe care Regimentul 7 vînători, prea slab, nu poate să-l reocupe.

Trebuie să ne inchinăm in fața necesității. Regimentele noastre, imputinate și obosite, nu mai pot ține linia, care din cauza retragerii unora dintre unități a devenit prea lungă și sinuoasă. Comandantul Corpului IV de armată dă ordinul unei retrageri generale pe o linie mai scurtă, mai tare și care se poate apăra de forțe mai reduse. Mișcarea se execută în timpul nopții. În dimineața zilei de 10, frontul nostru de luptă se găsește pe linia: piriul Dofteana (in legătură cu rușii) — culmea Nineasa — înălțimea nord de piriul Bitca-virful Ciresoaia (cota 772) — valea Slănicului — dealu Muncel — dealu Matiușca — șoseaua Oituzului, intre Ferăstrău și Grozești — dealu Leșuțului — dealu Sticlăriei (est de cota 633) — dealu Chioșurile — cota 1081 (nord-vest de Măgura Cașinului), unde se leagă cu Divizia a 8-a. Măsurată de-a lungul văii Oituzului, axa principală de înaintare a inamicului, noua poziție este la 4—5 km inapoia celei vechi.

Criza tactică a bătăliei de la Oituz se apropie de apogeul ei. În dimineața zilei de 10 august trupele noastre, sfîrșite de oboseală și decimate de luptele singeroase din zilele precedente, sînt amestecate unele cu altele. Greu să se stabilească legăturile și să se reconstituie unitățile pe terenul de luptă accidentat, brăzdat de văi și acoperit de păduri. În sectorul Brigăzii a 14-a, inamicul reia bombardarea și inaintarea. Cine să-i mai ție piept? Regimentul 16 Suceava era ca și desființat. Pe crestele dealurilor au mai rămas grupuri fără legătură intre ele. Puținele trupe dintre dealurile Muncel și Matiușca sînt nevoite, după ce au avut mari pierderi, să se retragă pe creasta de la sudul cotei 702. Un detașament de vreo 400 de oameni, format din trupe amestecate de la diferite unități, care se găsea izolat pe dealu Muncel, se vede inconjurat și atacat in față și în spate. Detașamentul așteaptă sosirea nopții, se aruncă pe intuneric asupra inamicului, care ocupa creasta din spate, își face loc cu baioneta și reușește să se retragă pe dealu Coșna (789). Comandantul regimentului 16 Suceava adună vreo 100 de oameni in retragere, ocupă cu ei creasta dintre înălțimile 702—789 și reușește să oprească înaintarea inamicului. Cu toate forțele adunate pe dealu Coșna — trei companii — se incearcă un contraatac spre dealu Muncel, care nu reușește. În fruntea unei companii de atac, căpitanul francez Paul Berge, atașat Regimentului 16, cade ucis de gloanțe, strigînd soldaților pe românește: „Înainte băieți, mereu înainte!", dar contraatacul său reușește să scape pe colonelul Cezar Mihail, comandantul Regimentului 16 Suceava, rămas in liniile inamice. Trebuie să ne resemnăm a ocupa și întări noua linie, pe care ne găsim retrași. Dar cu ce forțe! Dintr-un batalion al Regimentului 16 Suceava s-au putut aduna

seara, pe dealu Cosna, 50 de oameni. Întreaga Brigadă a 14-a s-a redus în seara de 10 august la 19 ofiţeri şi 573 soldaţi! Sosesc şapte companii din Regimentul 15 şi din Regimentul 1 de marş al diviziei, spre a întări apărarea sectorului care era ca şi desfiinţată. Frontul Diviziei a 7-a se poate stabili pe linia: Virfu Mare — originea văii Bogata — liziera de est a satului Slănic — cota 652 — înălţimile dintre 702—779 — dealul Virfu Pietrei.

Pe frontul Diviziei a 6-a ne-am putut menţine în această zi aproape toate poziţiile. Cu ajutorul a două batalioane de întărire s-a atacat linia inamicului, după pregătire de artilerie, şi s-a putut reocupa o parte din poziţiile pierdute, însă fiind contraatacaţi din nou, cu forţe superioare, sîntem nevoiţi a ne retrage pe vechile poziţii. La sud, Brigada a 2-a, atacată puternic pe dealu Sticlăriei, e nevoită să se retragă, pivotînd pe batalionul de la cota 1 125 din faţa Măgurii Casinului, pe dealu Mălaiului, sub Plaiu Curiţa şi Măgura.

În seara zilei de 10 situaţia noastră e foarte gravă. Unele din unităţile române au fost distruse; altele sînt reduse la rămăşiţe fără valoare. Regimentul 7 vînători este ca şi desfiinţat: frînturile lui s-au retras în dezordine la Bogdăneşti. Brigada a 14-a a Diviziei a 7-a e cu totul dezorganizată. Toate unităţile au pierderi foarte mari. Iar inamicul, îmbărbătat de succesul dobîndit, se pregăteşte să dea lovitura decisivă. El a adus pe şoseaua Oituzului trei batalioane de trupe proaspete şi o cavalerie numeroasă şi se pregăteşte să forţeze defileul Grozeştilor, spre a ieşi în valea deschisă a Bogdăneştilor, ultima etapă înspre Oneşti.

Sosesc ajutoarele

Treceam printr-o situaţie critică, ce putea să devină catastrofală. La Siret şi la Oituz, duşmanul ataca cu înverşunare. Acum nu mai era nici o îndoială că cele două bătălii făceau parte dintr-un sistem bine chibzuit care urmărea nu obţinerea unui simplu succes local, ci ţintea un mare ţel strategic.

Trebuia să facem şi noi, la rîndul nostru, o mare sforţare. Pe cînd atacul de la Mărăşeşti părea zăgăzuit de unităţile Armatei I, rînd pe rînd aruncate pe dreapta Siretului, la Oituz bătălia lua un curs din ce în ce mai primejdios. Desfăşurarea luptelor proba că inamicul dispunea aci de forţe covîrşitoare, care întreceau cu mult puterea de rezistenţă a armatei noastre locale. Trebuia deci să aducem şi noi aci unităţi care să restabilească echilibrul indispensabil pentru stăvilirea puhoiului. Greu lucru, cînd craterul Mărăşeştilor înghiţea divizie după divizie, cînd pe frontul din Vrancea erau semne că inamicul prepara un atac dinspre Zăbala. Marele Cartier făcea inventarul forţelor pe care le avea disponibile, pentru a le trimite generalului Averescu, fără a primejdui celelalte fronturi şi fără a slăbi prea mult rezerva generală.

Brigada a 2-a de călăraşi, rezerva Armatei a II-a, primi ordinul să plece la Oneşti. Divizia 1 de cavalerie, care fusese aşezată la început pe stînga Siretului, în vederea ofensivei de la Nămoloasa şi care, în urma opririi ofensivei, fusese îndrumată înspre nordul Moldovei spre a lua parte la constituirea armatei de manevră, destinată a ataca pe austro-germanii ce înaintau în Bucovina, fu întoarsă din drum şi îndreptată spre Oituz; la 11 august dimineaţa, divizia este la Oneşti. Se mai trimite din rezerva generală Brigada de grăniceri, Batalionul vînătorilor de munte şi oarecare unităţi ruseşti; acestea din urmă, însă, n-au sosit niciodată.

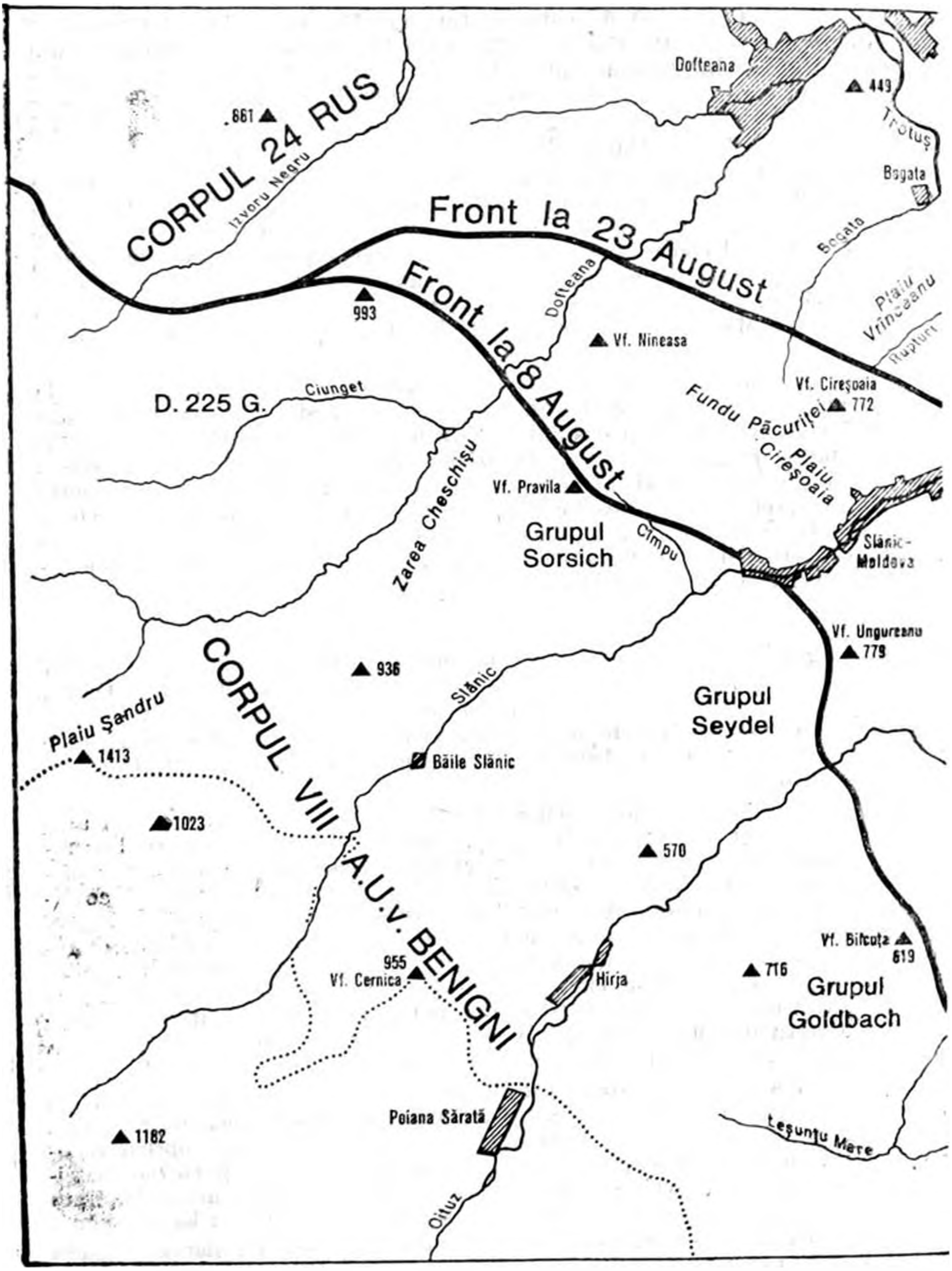
CORPUL 24 RUS
Izvoru Negru
.861
Dofteana
449
Trotuș
Bogata
Front la 23 August
Front la 8 August
993
Dofteana
Vf. Nineasa
Bogata
Plaiu Vrînceanu
Rupturi
Vf. Cireșoaia
772
Fundu Păcurilei
Plaiu Cireșoaia
D. 225 G.
Ciunget
Zarea Cheschișu
Vf. Pravila
Grupul Sorsich
Cîmpu
Slănic-Moldova
Vf. Ungureanu
779
936
Slănic
Grupul Seydel
CORPUL VIII A.U.V. BENIGNI
Plaiu Șandru
1413
Băile Slănic
1023
570
955
Vf. Cernica
Hirja
Vf. Biîcoța
619
716
Grupul Goldbach
Poiana Sărată
1182
Oituz
Teșuntu Mare

Bătălia de

Cucuieți
Brătești
▲319
Vîlcelele
Făcurele
TÎRGU OCHA
CORPUL
Moșoarele
Poieni
IV
Piaiu Măgura
Slănic
Tisești
Trotuș
ARMATĂ
Pingărești
Lupu
Onești
D.Coșna
▲789
D. 7 R.
D. 1 Cv. R.
Nicorești
▲703
D. Stîbor
Bahna
ROMÂN
Oituz
Cașin
D. Muncel
▲642
Marginea
D. Metiușca
Grozești
Bogdănești
518
Oituz
Ferăstrău
D. Albert
408
Caşin
Curița
D. 6 R.
D. Lopșunu
▲601
D. Scaunu Runcului
▲413
547
Manciuc
▲438
D. Stîclăriei
033
Fabrica de sticla
D. Argila
Brigada Grănicori
D. Chioșurile
032
Mănăstirea Caşin
Măgura Casinului
Cașin
▲1125

la Oituz

O examinare sericasă a situației frontului Armatei a II-a impunea și acolo soluții care, dacă insemnau o jertfă de amor propriu, reprezentau insă și un avantaj tactic. Frontul ocupat in urma victoriei de la Mărăști desena o linie foarte arcuită, ce inainta adinc in dispozitivul inamic, formind un adevărat sac. Această situație devenise foarte primejdioasă prin inaintarea celor două armate dușmane ce operau, una la dreapta și cealaltă la stinga; ele urmăreau, cum știm, tocmai gituirea sacului și capturarea armatei prinsă înăuntrul lui. Pe lingă aceasta, linia acestui front era prea lungă și ocupatea ei reclama trupe foarte multe. De aceea, Marele Cartier român hotări retragerea frontului, care atingea valea Putnei, pe o linie mai înapoi, de-a lungul piriului Vizantea. Linia aceasta fiind mai scurtă, putea fi ocupată de trupe mai puține. Citeva unități puteau deci să fie scoase de acolo spre a fi intrebuințate pe frontul in primejdie. Astfel, Regimentul 1 de vinători de la Divizia 1 și Regimentul 46 din Divizia a 12-a au fost și ele trimise la Oituz, împreună cu alte două, trei batalioane de pe la alte regimente. Mulțumită acestor trupe noi se putea nădăjdui că armata de la Oituz să-și poată întări puterea de rezistență și să poată trece peste criza primejdioasă in care se găsea.

Criza. 11 august

În dimineața zilei de 11 august, inamicul își lărgește zona de atac și spre aripa noastră dreaptă, impotriva căreia își indreptase pină acum numai atacuri demonstrative. El socotise că progresarea sa la centru era destul de inaintată, iar forțele pe care le avea ingrămădite pe front și in spatele frontului erau indestulătoare, ca să-și poată impinge aripa stingă in direcția Tirgu Ocna.

Pe frontul Diviziei a 7-a române, riul Slănic despărțea sectoarele celor două brigăzi ale diviziei. În dreapta era Brigada a 13-a, cu trei batalioane din Regimentul 27 și cu două batalioane din Regimentul 15. În stînga era Brigada a 14-a cu trupe amestecate din trei regimente, complet obosite și demoralizate după trei zile de lupte inversunate cu inamicul superior; ele erau grupate în companii de 70—100 oameni. Defileul Slănicului era apărat înăuntru și la ieșirea de nord-est de o companie de infanterie și de una de mitraliere.

Artileria dușmană trage violent toată ziua, țintind atit pozițiile ocupate de trupe, cit și spatele frontului. Tirgu Ocna și Grozești sint bombardate cu sălbăticie. Casele se aprind și se dărimă. Populația e silită să golească locuințele și să ia drumul bejeniei. Spectacolele triste din toamna anului 1916 încep să se repete. Drumurile spre răsărit se umplu de mulțimea coloanelor de refugiați și a căruțelor incărcate in pripă cu sărăcia din case.

Patrulele austro-germane incep să se infiltreze de-a lungul tuturor văilor și viroagelor. O coloană se strecurase de cu noapte intre Divizia a 6-a și Brigada a 14-a; la 1,40 după-amiază ea atacă din flanc și spate trupele Brigăzii a 13-a române, in timp ce alte trupe inamice le atacau din față. Românii sînt nevoiți să se retragă pe crestele impădurite de la nordul virfului Coșna (789) și luptă cu indirjire, sub focul violent al artileriei, cu dușmanul ce le dispută stăpinirea poziției. Mai tirziu însă a sosit un batalion din Regimentul 46/61, de la Divizia a 12-a de pe malul Putnei. El contraatacă imediat la baionetă pe dușmanul ce incerca să treacă piriul Lupului, spre a intoarce Coșna pe la nord, il respinge și reușește să restabilească situația in acest sector.

La ceasurile cinci, inamicul a dat atacul puternic cu forțe mari, pe tot frontul Brigăzii a 13-a. Sub ploaia de proiectile și de gloanțe, trupele noastre au rezistat aproape trei ceasuri pînă cînd, infrînte de puterea superioară a atacului dușman, încep să se retragă. Citeva contraatacuri, la care ia parte și batalionul din Regimentul 46/61, sosit de la Putna, nu reușesc. Trupele noastre sînt acum pe dreapta Trotușului. Regimentul 27 e în satul Bogata; un detașament e pe Măgura, în marginea orașului Tîrgu Ocna; un alt detașament a luat poziție pe stînga Trotușului, pe înălțimile de la sud de Poieni și protejează retragerea. Patrulele inamice înaintează pînă la viile și înălțimile de la vest de Poieni și Mosoarele. Șoseaua și calea ferată din Valea Trotușului, în sus de Tîrgu Ocna, se găsesc sub bătaia mitralierelor austro-ungare, instalate pe dealu Vrînceanului.

În valea Oituzului, inamicul împinge cu putere trupele sale concentrate împotriva Diviziei a 6-a române, care nu poate rezista și părăsește înălțimile din stînga și dreapta Oituzului: dealurile Matiușca și Lesunțului. Un contraatac încercat la 11,30 e respins și trupele noastre trebuie să părăsească și dealu Pietrei. Un mare gol s-a ivit între dreapta Diviziei a 6-a și stînga Brigăzii a 14-a. Prin acest gol înaintează alpinii württemberghezi și bavarezii. La centrul ei au pătruns în Grozești, iar în stînga, sînt între Marginea și Bahna, la 4 km de Bogdănești. Situația este extrem de critică: criza a atins punctul culminant.

Comandantul român se vede nevoit să ia măsuri de prevedere. Artileria grea e scoasă din poziție și retrasă spre Onești; cîteva baterii ușoare sînt trimise mai înapoi, pe dealurile Buhociului și Girbovanului. Cartierele corpului de armată și al diviziei încep să împacheteze. Privirile comandantului sînt ațintite cu neliniște și nerăbdare înspre spatele frontului, unde se adună și se așază în formații de luptă trupele de ajutor. Vor putea interveni ele, cît mai e timp, pentru salvarea situației?

La Onești a sosit în zori de zi Divizia 1 de cavalerie, cu caii în spume, și a fost îndreptată înspre Nicorești și Bahna. În gară, trenul începe să debarce grănicerii. La Filipești, sud-vest de Onești, a sosit, parte cu trenul de-covil (cu ecartament îngust), cea mai mare parte pe jos, după un marș de 82 km făcut mai ales noaptea pe drumuri rele, prin păduri și munți, Regimentul 1 de vînători; el e îndrumat spre Grozești.

Trupele Diviziei 1 de cavalerie, descălecate, se dispun în două batalioane, corespunzînd celor două brigăzi ale diviziei. La stînga, Brigada a 2-a — colonel Mircescu — atacă din direcția Bahna înspre Marginea; inamicul, care nu se aștepta la atac, e surprins și începe să se retragă. La dreapta, Brigada a 3-a — colonel Olteanu — atacă pe dealu Stiborului. Inamicul e surprins și aci și e oprit în înaintarea sa, dar se reculege și deschide împotriva românilor un foc foarte viu cu mitraliere, arme și grenade. Atacul cavaleriștilor descălecați e superb. Înflăcărați și entuziaști, ei șarjează cu baioneta. În fruntea escadronului său, căpitanul Brăileanu, răpus de o grenadă, cade strigînd: „Înainte, băieți!". Cavaleriștii înaintează nepăsători în ploaia de gloanțe și grenade, resping pe inamic din poziție în poziție, urmărindu-l pas cu pas, îl gonesc de pe dealu Stiborului și cuceresc linia Poiana lui Boboc — cota 629, est de Coșna. La aripa stîngă a diviziei de cavalerie, detașamentul de automitraliere al diviziei a înaintat pe șosea pînă la 500 m de Grozești, bătînd în flanc pe dușmanul care încerca să înainteze spre Bahna.

La Bogdănești a sosit și Regimentul 1 vînători și pornește spre cîmpul de luptă pe două coloane, una pe la nord de Grozești și cealaltă pe la sud, peste dealu Tisei. Luptele violente, care țin pînă seara, se dau în jurul Gro-

zeștilor. La nordul șoselei, vînătorii au reușit să reocupe cota 383, cu castelul Negroponte. La sud, ei au ocupat poalele dealului Albert și se menţin pe piriul Sării. Ruinele satului Grozești rămin împărţite între cei doi adversari : colţul de vest în mîna dușmanului, iar colţul de est în mîna românilor. Cele două batalioane de vînători s-au fixat ca doi stilpi solizi, unul la dreapta, altul la stînga văii Oituzului.

În sectorul de sud s-a încercat, la ora 4 după-amiază, un atac pe front larg pe dealurile Fîntîna Runcului, Stielăricei și Chioșurile, în legătură cu un atac de flanc, îndreptat în dreapta inamicului, de un detașament ce venea dinspre Măgura Cașinului. Atacul, lovindu-se de rezistența inamicului superior, n-a reușit ; însă el a fixat pe dușman pe dealul Leșunţului și i-a oprit înaintarea.

Ziua de 11 august fusese una din zilele cele mai sîngeroase, care putea să devină și ziua fatală a bătăliei de la Oituz, tocmai așa cum fusese și pe frontul Mărășeștilor. Momentul critic era atins, criza se apropia de deznodămînt. Unităţile trimise în ajutor erau acum toate pe cîmpul bătăliei, sau în imediata lui apropiere. Unele fuseseră angajate în luptă, celelalte sînt în spatele frontului. De la Corpul II au mai venit două batalioane din Regimentul 22 și cîte unul din regimentele 1 și 31.

Comandamentul român nădăjduiește că intervenţia trupelor nou sosite va putea aduce în ziua de mîine întorsătura favorabilă. Totuși nimeni nu-și poate ascunde impresia că situaţia e foarte critică. Cartierul Corpului IV de armată a părăsit Onești, iar cartierul Diviziei a 7-a a părăsit Tîrgu Ocna. Toţi așteaptă, cu inima strînsă, desfășurarea evenimentelor de a doua zi. Averescu își anunţă sosirea spre a lua personal conducerea operaţiilor în ziua hotăritoare ce se așteaptă.

Atacul Cireșoaiei.
12 august

Dimineaţa zilei de 12 august pare că anunţă o slăbire a ofensivei inamicului. Marile atacuri date în zilele trecute n-au adus rezultele așteptate și mai ales n-au corespuns pierderilor imense, suferite de dușman. Reușisem aproape peste tot să zăgăzuim înaintarea dușmanului, iar trupele de ajutor ne soseau mereu. Cele două talere ale balanţei puterilor începeau să-și schimbe mișcarea. Puterile dușmanului începeau să slăbească, iar ale noastre să crească. Era momentul să încercăm o contraofensivă spre a arunca înapoi pe dușman și a recuceri terenul pierdut. Comandamentul român crezu totuși că e bine să aștepte ca să aibă, mai întîi, toate trupele în mînă. Brigada de grăniceri, cu care trebuia să atace în sectorul dintre Oituz și Cașin, nu sosea decît în grupuri. Averescu amînă contraofensiva generală pentru a doua zi. Pentru ziua de 12 august el va da contraatacul numai în sectorul Tîrgu Ocna, unde situaţia era cea mai primejduită. Înălţimile Vrînceanului, cu cota 772, Cireșoaia, care domină Trotușu dinspre vest, erau în mîna dușmanului ; patrulele lui scotoceau prin Poieni și Mosoare și se apropiaseră de bariera de vest a Tîrgului Ocna ; calea ferată, gările și șoseaua din Valea Trotușului erau bătute de focurile mitralierelor și chiar ale puștilor lui. O nouă sforţare reușită, din partea inamicului, și Tîrgu Ocna cădea în mîna lui.

Atacul din ziua de 12 august se va da pentru cucerirea punctului Cireșoaia și a înălţimilor învecinate. Vor participa, de la dreapta spre stînga : trupe din Divizia a 2-a rusă, Regimentul 27 român, Batalionul vînătorilor de munte și un batalion din Regimentul 15 român. După o pregătire vie de

artilerie, atacul a inceput la ceasurile 5,15 seara. Două batalioane din Regimentul 196 rus au atacat pe la nord, plecînd din satul Bogata, de-a lungul pîrîului Bogata și au înaintat pînă la vîrful Titirezului, unde s-au oprit. La stînga rușilor, trupele Regimentului 27 din Divizia a 7-a română au început a urca voinicește pantele de nord-est ale dealului, de-a lungul văii pîrîului Arinișul, luptînd atît cu pieptul Vrinceanului, cît și cu dușmanul. Două batalioane sînt în linia întîi, iar al treilea în linia a doua. La dreapta legătura cu rușii, rămași pe loc, se rupe, dar la stînga soldații regimentului țin legătura strînsă cu vînătorii de munte. Sus, pe vîrful dealului, inamicul opune rezistență, dar soldații atacă cu furie. Lupta e scurtă, însă foarte violentă. Dușmanul e pus pe fugă în debandadă, lăsînd în mîna atacatorului prizonieri și un tun mic. La ceasurile 9 seara, Regimentul 27 e călare pe vîrful Cireșoaia, cu cîteîrele batalioanele sale în linia întîi. Și mai fulgerător s-a produs atacul vînătorilor de munte.

Era o trupă nouă, înjghebată în pripă în zilele triste din noiembrie 1916, dar închegată bine în lunile de refacere petrecute în Tîrgu Neamț, în preajma cetății legendare a plăieșilor lui Ștefan și Cantemir. Batalionul, organizat pe cinci companii de pușcași și două de mitraliori, devenise, prin ardoarea războinică și antrenarea ofițerilor și oamenilor, o unitate de elită, care aștepta cu nerăbdare prilejul să dovedească, în luptă aprigă, că nu este de loc mai prejos de faima celebrilor alpini francezi și germani. Zilele grele de la Oituz i-au chemat pe vînători să facă dovada dorită. Plecați la 8 august din Tîrgu Neamț, la 11 august seara vînătorii de munte erau la Brătești, 5 km la nord-est de Tîrgu Ocna, după 160 km străbătuți în patru zile de marș grăbit peste munți și dealuri și în urmă de-a lungul văii Tazlăului. În dimineața zilei de 12 august, după abia trei ceasuri de somn, au luat iarăși drumul spre a intra în linia de foc, unde erau așteptați cu nerăbdare.

Inamicul stăpînea înălțimile ce dominau apa Trotușului dinspre vest. Ca să scape de vederea și împușcăturile lui, șirurile vînătorilor au trebuit să se strecoare, fofilîndu-se pe la spatele dealurilor și să facă un ocol mare pe la nord. În dreptul vărsării Dofteanei, ei au trecut Trotușul, cu apa pînă-n subsuori și, la 4 după-amiază, erau în satul Mosoarele, la poalele Cireșoaiei, al cărui vîrf pleșuv, dominînd împrejurimea, îi călăuzise toată ziua. Și peste numai un ceas, la cinci și un sfert, pe cînd camarazii din Regimentul 27 urcau dealul Vrinceanului pe la Ariniș, vînătorii de munte începeau și ei urcușul pe lîngă pîrîul Rupturile. De pe povîrnișurile dealului, inamicul împrăștie înspre vale o ploaie de gloanțe de mitraliere. Dar vînătorii n-au făcut 200 km, ca să se sperie de nimica toată. În spatele lor, artileria noastră tună neîncetat, de pe celălalt mal al Trotușului. Răbufneala ei regulată încurajează pe vînători, care urcă mereu, strecurîndu-se prin viroage și ripe. O ultimă muchie e trecută și deodată, ei apar pe deal, în luminiș, și se desfășoară în linie de luptă. Valurile pornesc în pas alergător și se năpustesc asupra dușmanului, care se apropie și el din direcția opusă. Sînt trei valuri lungi de trupe inamice, formate din șiruri duble de trăgători, cu numeroase mitraliere, care coboară spre vale, tîrînd după ele considerabile provizii de muniții. Valurile dușmane se opresc pe loc, încremenite de neașteptata apariție a acestor trupe noi, îmbrăcate și echipate altfel decît dușmanii cu care erau obișnuiți pînă acum și care atacă cu furie sălbatică. Vînătorii de munte trec ca vîrtejul printre rîndurile dușmanilor, le împrăștie și le spulberă, fără să le dea măcar timp să se împotrivească. Dinspre dreapta sosesc pilcuri, pilcuri de dușmani din Regimentul austriac 313, fugiți dinaintea atacului Regimentului 27 român. Vînătorii de munte îi primesc în focuri de grenadă și-i vîră

în valea Rupturile, unde-i prind ca într-o capcană. Mereu înainte, neobosiți, parcă n-ar fi fost după patru zile de neîntrerupte marșuri, vînătorii urmăresc pe dușmanul care fuge acum, surprins și cuprins de panică în fața acestei năvale. În poiana de pe culme, vînătorii își dau mîna cu vitejii din Regimentul 27, care soseau și ei dinspre dreapta. Grupe de zeci și sute de prizonieri dușmani trec printre rîndurile vînătorilor, îndreptîndu-se la vale spre Trotuș pe care, numai cu cîteva ceasuri înainte, erau siguri că-l vor trece ca biruitori.

Cînd întunericul se lăsa peste dealuri, toate înălțimile erau în mîinile soldaților noștri : Măgura, Vrînceanu, Cuprianu, Grohotișu, Cireșoaia. Vînătorii de munte erau la mijloc, în dreapta era Regimentul 27, în stînga un batalion din Regimentul 15, care susținuse bine atacul vînătorilor. Jos, în vale, în defileul Slănicului, un detașament român rezistase cu bravură, sprijinit de artilerie, și respinse trei atacuri dușmane.

Crestele și văile dealurilor erau presărate de cadavrele și răniții inamicului ; peste 400 de prizonieri erau prada bogată a acestei zile, pe cînd vînătorii de munte n-au avut decît doi soldați morți și doi ofițeri și 17 soldați răniți ! Ceea ce era încă și mai important, era că dușmanul fusese împins înapoi cu cîțiva kilometri. Valea Trotușului scăpase de pericol !

În acea seară s-a renunțat la urmărire. Înnoptase, acțiunea era greu de executat pe întuneric în acea regiune accidentată, iar inamicul, retras în poziții tari, începuse un violent foc de baraj de artilerie. Făcusem însă un pas uriaș. Ofensiva dușmană fusese oprită, dușmanul fusese dat înapoi. Comandantul român avea acum în mînă forțele trebuincioase pentru luarea contraofensivei.

Contraofensiva română. 13 august

Cu tot succesul din ajun, ziua de 13 august se prezintă sub auspicii îngrijorătoare din cauza situației generale pe frontul român al Moldovei. La Mărășești, Corpul VIII rus pierduse Panciu și toată linia Șușiței. Generalul Ragoza dăduse ordinul de retragere generală pe linia Irești — Diocheți — Modruzeni, cu abandonarea Mărășeștilor. Numai energia comandamentului român și încrederea în valoarea soldatului nostru împiedicase săvîrșirea acestei jertfe. Ca urmare a eșecului rus, Averescu fusese nevoit să împingă unitățile Diviziei a 3-a române spre stînga, pe înălțimile de la Varnița, spre a-și asigura stînga Armatei a II-a și, în același timp, să-și scurteze frontul din Vrancea, retrăgîndu-l pe linia dreaptă dealul Slatina — pîrîul Vizanțea — Irești.

Preocupările de pe restul frontului nu trebuiau însă să împiedice desfășurarea contraofensivei de la Oituz, care avea de scop să consolideze și să desăvîrșească începuturile frumoase din ajun. Ajutoarele sosite în ultimele zile umpluseră golurile pricinuite de luptele din urmă și ridicaseră forța combativă a Corpului IV român. Se dăduseră Diviziei a 6-a patru batalioane din Brigada de grăniceri, Brigada de călărași, două batalioane aduse de la Corpul II din Vrancea, o baterie de munte, un tun blindat și două automitraliere rusești. Divizia 1 de cavalerie fusese și ea întărită cu celelalte două batalioane ale brigăzii de grăniceri. Misiunea Corpului IV era, în această zi, de a împinge cît mai mult pe dușman înspre vest, spre a-l îndepărta de Valea Trotușului.

Dis-de-dimineață, la ora 5, artileria noastră începu focul pe toată linia ; două ceasuri în urmă, infanteria porni la atac.

La aripa noastră dreaptă — sectorul Cireşoaia — trupele Brigăzii a 13-a, împreună cu vînătorii de munte, reiau înaintarea. Vînătorii izbesc trupele austriece demoralizate de înfrîngerea din ajun, le urmăresc prin pădurea deasă de la vest de virful Cireşoaia, le împing înspre marginea prăpăstioasă ce coboară spre valea Slănicului şi le distrug, luîndu-le un mare număr de prizonieri şi mitraliere. Masivul Măgurii e acum în mîinile românilor, împreună cu toată creasta cotei 772.

În sectorul central, Coşna, între văile Slănicului şi Oituzului, luptă resturile Brigăzii a 14-a din Divizia a 7-a împreună cu Divizia de cavalerie, întărită cu două batalioane din brigada de grăniceri şi alte două din Regimentul 22. Artileria noastră trage asupra liniilor inamicului de la 5 pînă la 8 dimineaţa după care, apoi, trupele atacă în coloane convergente dealul Coşna şi, linia de înălţimi dintre cotele 789 şi 702. Inamicul rezistă cu îndîrjire ; artileria lui trage un violent tir de baraj. Rîndurile românilor sînt secerate, dar ei înaintează fără să ţină seamă de pierderi. Cavaleriştii pe jos, grăniceri, infanterişti se iau la întrecere. În fruntea escadronului său din Regimentul 9 roşiori, căpitanul Demetriad cade cu pieptul străpuns de gloanţe de mitralieră şi cu pintecele spart de explozia unei grenade ; ultimele lui cuvinte sînt : „Tot înainte, băieţi !". Alţi ofiţeri şi soldaţi cad în juru-i, ciuruiţi de gloanţe. La o sută de metri sub creasta cotei, valurile de asalt ale grănicerilor sînt imobilizate timp de două ceasuri şi decimate de un violent tir de baraj al artileriei duşmane, dar la 11,45 batalionul întîi al grănicerilor a ocupat vîrful Coşna—cota 789—înălţimea dominantă a regiunii, după care vederea se întinde neîmpiedicată pînă la hotar. Lupta violentă continuă pentru cucerirea cotei 703. Trupele noastre urcă greu panta repede. Inamicul le fulgeră cu focurile încrucişate a patru baterii de artilerie. Cu mari pierderi, în special la trupele de cavalerie, românii ajung sub creastă. Inamicul încearcă o învăluire pe la sud, dar românii o parează, ocupînd golul cu alte trupe. Spre seară cota 703 a căzut şi ea în mîinile românilor ; inamicul s-a retras pe cota 702, dealu Pietrei. Toată linia înălţimilor dominante dintre Tîrgu Ocna şi Grozeşti sînt acum ale românilor ; la dreapta frontul se leagă, peste dealu Lupului şi valea Slănicului, cu Brigada a 13-a.

Spre seară, austriecii atacă cu mare violenţă extrema noastră aripă dreaptă. Regimentul rus Linuţarski părăseşte poziţia şi se retrage ; în dreapta noastră se produce un mare gol, pe care rușii nu-l umplu cu nimic, pretextînd că nu mai dispun de trupe. Atacate din flanc, trupele regimentului 27 român trebuie să se retragă şi ele, întinzîndu-şi frontul spre dreapta. Vînătorii de munte sînt siliţi şi ei să urmeze mişcarea, părăsind vîrful Cireşoaiei, cîştigat cu atîta vitejie, şi să se stabilească puţin mai înapoi, pe vîrful Cuprian. În sectorul de sud, între văile Oituzului şi Caşinului, trupele Brigăzii a 11-a din Divizia a 6-a sînt întărite cu cele patru batalioane din Brigada de grăniceri, care sosesc pe şoseaua Sticlăriei şi se concentrează pe dealul Bitca Carelor. Averescu intenţionează să atace cu grănicerii drept spre vest şi să cucerească poziţiile inamice de pe dealu Chioşurile ; apoi să facă o conversiune spre nord, spre a ataca în lungul dealului Leşunţului. În acelaşi timp, trupe din Brigada a 12-a vor ataca în regiunea Grozeşti, într-o direcţie convergentă cu cea dintîi. Atacul nu se putuse da în ziua de 12 august, deoarece grănicerii, sosind în grupuri mici, nu erau adunaţi pe poziţie. În timpul nopţii foarte întunecoase dintre 12 şi 13 august, urcînd greu prin pădurea deasă, pe unde călăuzele rătăceau mereu potecile, grănicerii ajung să se concentreze pe Bitca Carelor. La 2,30 noaptea, statul-major al Regimentului 1 e la postul de comandă al Brigăzii de călăraşi. Colonelul Cantacuzino, comandantul Brigăzii de grăni-

ceri, ceru din nou aminarea atacului, arătind că nu i-au sosit încă nici Batalionul 3 din regimentul 2, nici muniţiile de împrospătare, în special grenadele de mînă, iar terenul de luptă nu e încă recunoscut. Totuşi, Averescu, avînd în vedere necesitatea simultaneităţii atacului pe tot frontul, nu aprobă aminarea şi dă ordinul imperativ ca grănicerii să pornească la atac.

La 7,30 dimineaţa, artileria concentră un foc violent asupra poziţiei dintre cotele 903—805, unde trebuia să se facă ruptura frontului inamic şi conversiunea spre nord a trupelor noastre de atac. La ora 8,30, artileria noastră lungeşte tragerea şi grănicerii pornesc la atac cu două batalioane în linia întîi. Inamicul dezlănţuie un violent foc de baraj; el este foarte puternic întărit pe versantul de est al dealului Chioşurile, care are forma unei ripe abrupte, foarte păduroase şi dispune de forţe numeroase, multe mitraliere, aruncătoare de mine, puşti cu lunetă şi puşti-mitraliere. Grănicerii înaintează într-o ordine desăvîrşită şi cu hotărîre nestrămutată pînă la reţelele de sîrmă inamice, dincolo de pîrîul Curiţa. Dar reţelele sînt neatinse, iar focurile de mitraliere şi barajul de grenade al duşmanului, îngrozitoare. Timp de patru ceasuri, batalioanele de grăniceri dau cinci atacuri consecutive între cotele 805—903; ei se aruncă vitejeşte asupra reţelelor, încercînd să le taie spre a ajunge la tranşee; sînt însă seceraţi, cum se apropie de reţele. După al treilea atac au intrat în luptă şi celelalte două batalioane, iar după cel de-al cincilea, cele 16 valuri de asalt de la început s-au contopit într-unul singur. Sub focul nimicitor ce se varsă asupra lor, soldaţii încep să-şi sape măşti de apărare, pe loc, fără să dea nici un pas înapoi. La şase seara, batalioanele de grăniceri pornesc la al şaselea atac, dar nici de data asta nu reuşesc să taie sîrmele şi să treacă de ele. Inamicul e foarte puternic în această regiune; el e bine retranşat şi înarmat. Grănicerii au pierdut aproape jumătate din efectivul lor: opt ofiţeri morţi printre care maiorul Caracaş, comandantul Batalionului 3, patru căpitani, comandanţi de companii şi 19 răniţi; aproape 1 200 de soldaţi sînt morţi şi răniţi; printre ei, mai toţi specialiştii de la mitraliere şi puşti-mitraliere.

Totuşi, cei rămaşi păstrează în tot timpul nopţii poziţia scăldată în singele camarazilor lor, resping zece contraatacuri inamice şi nu cedează nici un metru de teren. A doua zi, ei sînt înlocuiţi de Brigada a 2-a de călăraşi şi sînt retraşi la Oneşti.

În decursul asaltului Coşnei şi-a găsit moartea sergentul grănicer Muşat Constantin. În luptele grele din timpul iernii, el fusese grav rănit şi trebuise să i se taie un braţ în spitalul din Iaşi. Muşat ceru însă să nu fie reformat, ci să fie trimis din nou pe front, ca aruncător de grenade, ca să nu lase ţara fără serviciul singurului braţ care-i rămăsese teafăr. El a murit la postul de mare cinste, pildă mişcătoare de înţelegere a datoriei către ţară, dincolo de marginile fixate şi de legile firii şi de ale oamenilor.

O pauză în bătălia de la Oituz

Nereuşita atacului nostru pe frontul sectorului de sud a împiedicat dezvoltarea succesului obţinut în sectorul din centru şi a limitat izbînda. Dar violenţa atacului dat de români pe toată linia frontului a dovedit duşmanului că acest front se întărise simţitor, că un echilibru se stabilise între cele două partide adverse, că superioritatea inamicului luase sfîrşit, ba chiar că iniţiativa începuse să treacă de partea noastră.

Bătălia de la Oituz atinsese, cu chipul acesta, punctul mort. Inamicul băgase în luptă toate trupele disponibile şi nu mai dispunea de rezerve capabile să continuie ofensiva. Cîştigul de teren, obţinut pînă la 11 august, fusese

în parte pierdut. Înaintarea sa fusese oprită pe toată linia. Tirgu Ocna, grav amenințat la 11 august și ajuns la două degete de cădere, fusese degajat, iar linia Trotușului pusă în siguranță. Peste tot, linia românească, sfărimată un moment, era acum refăcută, întărită și amenințătoare.

În seara zilei de 13 august, comandantul austro-german trebuia să constate realitatea : ofensiva sa era paralizată. Bătălia de la Oituz a fost oprită după șase zile de lupte foarte sîngeroase. Bilanțul era foarte slab. Austro-germanii, punînd în luptă un mare număr de unități, reușiseră să obțină cîteva succese tactice. Pe un front de luptă de aproximativ 20 km, ei reușiseră să împingă frontul român, în regiunea centrală, unde realizaseră maximum de înaintare, cu 6 km. Ei n-au reușit însă să ocupe nici o localitate de oarecare importanță, nici să atingă vreo linie geografică însemnată. Doar numai că frontul a fost mutat de pe anume dealuri și văi, pe alte dealuri și pe alte văi. Cît despre marile țeluri strategice, urmărite prin această ofensivă care cheltuise atîtea forțe și secerase atîtea vieți, ele erau tot așa de îndepărtate ca la început. Armata lui Rohr nu era pe drumul Adjudului. Pe cînd von Eben sîngera neputincios în fața Mărășeștilor, Benigni trebuia să se oprească și el, sfîrșit de puteri, în fața Tîrgului Ocna.

Rezistența vitejească a românilor a împiedicat înaintarea dușmanului, a făcut zid înaintea Trotușului și, după cîteva zile foarte grele, a biruit primejdia și a țintuit pe loc pe dușman.

Inamicul nu și-a considerat însă eșecul ca definitiv, cu atît mai mult cu cît acțiunea pe frontul Mărășeștilor continua și obținea succese în sectorul Muncelului și al Panciului, față de ruși. O reluare a operațiunilor se avea în vedere după reorganizarea unităților de pe front și la o dată ce va fi indicată de progresarea acțiunii de la Mărășești. În așteptare, frontul Oituzului n-a fost cu totul liniștit. Dorința de a avea poziții mai bune în prevederea acțiunilor viitoare și vecinătatea Muncelului, unde vulcanul războinic era în plină erupție, nu putea lăsa în liniște sectorul Oituzului.

La 14 august, frontul Corpului IV de armată român era constituit, în chipul următor : Divizia a 7-a, la dreapta, de la originea văii Bogata, peste apa Slănicului, pînă aproape de Coșna (789). Divizia 1 de cavalerie la centru, împreună cu celelalte trupe de întărire, ocupa linia cotelor 789—703. Divizia a 6-a, la stînga, de la cota 532, peste valea Oituzului de-a curmezișul Grozeștilor, pînă la Măgura Cașinului, unde se lega cu Divizia a 8-a. La Onești era rezerva Corpului de armată : patru batalioane de grăniceri. În rezerva Armatei a II-a fusese așezată Divizia 1 ; o brigadă a acestei divizii era destinată a întări centrul frontului Oituzului în sectorul Diviziei de cavalerie. O schimbare se făcu între comandanții celor două corpuri de armată ale Armatei a II-a : generalul Văleanu trecu la Corpul II în sectorul Vrancei, iar generalul Arthur Văitoianu fu adus în fruntea Corpului IV, pe sectorul Oituzului.

O întrerupere a armistițiului tacit a avut loc la 16 august, cînd inamicul, după un puternic bombardament de artilerie, a dat un atac violent pe dealu Sticlăriei, la punctul de legătură dintre regimentul 12 „Cantemir" și batalionul din Regimentul 31. Batalionul a fost respins de pe poziție și frontul s-a rupt în acest punct. Efectele rupturii s-au simțit și la dreapta și la stînga. Regimentul 12 a trebuit să-și retragă flancul, rămas descoperit și a atras în retragere și Regimentul 7 de vînători, de la dreapta sa. La stînga, unitățile de marș și Brigada de călărași au trebuit să se retragă pe Bîtca Carelor. Inamicul a pus stăpînire pe cota 633 de pe dealu Sticlăriei. Regimentul 2 de grăniceri și un batalion din Regimentul 46 au intrat imediat în luptă pentru a cuceri

poziţiile pierdute. Pe o ploaie torenţială şi sub focul violent al inamicului, grănicerii au înaintat de-a lungul văii Manciucului şi au respins pe duşman pînă pe creasta Runcului. La 300 m sub coastă, ei sînt nevoiţi, pe seară, să-şi sape măşti de adăpost. Lupta a continuat a doua zi, 17 august. Trupele noastre au luptat cu mare bravură şi au recucerit parte din poziţiile pierdute, luînd şi 61 prizonieri duşmani.

Încercarea de la 16 august a fost numai o diversiune şi o pipăire de teren, făcută într-alt punct decît cel ales pentru ofensiva serioasă. Aceasta se va da la 19 august în sectorul Tîrgu Ocna. Comandamentul duşman a decis ca, în această zi, să dea un mare atac convergent pe cele două fronturi ofensive: Benigni va ataca la Tîrgu Ocna, iar Morgen la Mărăşeşti. Cele două atacuri, date cu maximum forţelor disponibile, trebuiau să forţeze victoria, care pînă acum întorsese spatele duşmanilor. În intenţia comandamentului duşman, ziua de 19 august trebuia să aducă decisiva în marele front întins de la munţi la Siret.

Marele atac de la 19 august

În dimineaţa zilei de 19 august, pe cînd diviziile lui Morgen se aruncau, într-o sforţare supremă, asupra liniilor române de la Răzoare pînă la Mărăşeşti, pe frontul Oituzului tunul austro-german îşi reîncepea bombardarea sa furioasă, întreruptă cinci zile.

La extrema noastră dreaptă trupele ruseşti, vecine cu Divizia a 7-a română, sînt atacate puternic de duşman la ora 11,25, în valea Păcuriţei. Atacul se întinde şi asupra dreptei noastre. Sub presiunea puternică, Regimentul 27 cedează şi se retrage. Un contraatac, dat cu rezerva regimentului, nu reuşeşte. Regimentul 15 se menţine cu greutate pe Cuprian.

Batalionul vînătorilor de munte e chemat în ajutor. Abia în acea dimineaţă vînătorii de munte fuseseră retraşi din frontul de luptă şi aşezaţi în rezervă pe culmea Măgurii, în mijlocul pădurii de la Aur, deasupra Tîrgului Ocna. Nici nu se instalaseră bine în spatele stîncilor Măgurii, şi un ordin telefonic le rupse odihna şi-i retrimise în viltoarea luptei, spre Cireşoaia. Batalionul coboară Măgura, în mijlocul bombardamentului infernal al artileriei duşmane şi al numeroaselor lui avioane şi începe urcuşul Cireşoaiei, cu aripa dreaptă spre Cuprian. Apariţia lor ridică curajul trupelor vecine. Spectacolul era impresionant: sub ploaia de focuri încrucişate ale duşmanului, cele patru companii ale vînătorilor de munte, grupate în formă de cruce, ridicau dealul într-o ordine desăvîrşită, ca la manevră. Din nou vînătorii înfruntă moartea cu curajul lor devenit în cîteva zile legendar. Vînătorii au pierderi mari. Una din companiile de asalt rămîne cu 90 de oameni, din mai mult ca 200. Dar duşmanul e ţintuit cu baioneta în şanţurile lui, sau e scos din ele şi pus pe fugă. Sînt trupe din Regimentul 22 brandemburghez din Divizia a 117-a germană şi honvezi din regimentele 314 şi 315 din Divizia a 70-a austro-ungară. Sus pe platou, dincolo de şanţuri, lupta urmează cu furie. Artileria noastră se întrece cu artileria duşmanului. Români şi duşmani îşi aduc rezervele. Ofiţeri şi soldaţi cad unul după altul. Un pluton de vînători se strecoară printre rîndurile duşmanului şi înaintează pînă în valea Slănicului. În zadar face duşmanul sforţări uriaşe. Vînătorii de munte nu mai cedează o palmă din ce au cîştigat şi pe seară, la ceasurile nouă, lupta încetează: platoul Cireşoaia rămîne împărţit între cei doi adversari.

La centru, în sectorul Coşna, Divizia 1 de cavalerie, care era întărită cu un batalion din Regimentul 22 infanterie, e atacată pe la amiază, prin surprindere, fără pregătire de artilerie. Regimentul 1 de roşiori pe jos e distrus;

ceea ce a rămas din el, impreună cu comandantul său, colonelul Popeea, rănit mortal, cade in mina dușmanului. Cota 703 e pierdută. Contraatacurile noastre sint respinse; întreaga linie a apărării e ocupată de dușman. Inamicul înaintează; el a ajuns in Poiana lui Boboc. Artileria noastră concentrează un tir groaznic asupra inamicului. Perdeaua de foc il țintuiește in Poiană. Regimentul 6 de ulani, din Divizia a 7-a de cavalerie austriacă, e decimat.

Se aduc ajutoare in sectorul periclitat. Brigada a 2-a de călărași e scoasă din sectorul Diviziei a 6-a și așezată la stinga Diviziei de cavalerie, la nord de Grozești. Se mai trimit și două batalioane de grăniceri. Seara, inaintarea dușmanului e oprită; el stăpinește Poiana lui Boboc, inaintea Nicorești lor. Am suferit aci o infringere; totuși, situația nu este gravă. Căci un puternic detașament mixt s-a format la Onești și se apropie de frontul de luptă, spre a anihila orice veleitate ofensivă a inamicului.

În sectorul de sud, după un bombardament violent, dușmanul atacă cu putere de la cota 547, Scaunu Runcului, pină la cota 633, dealu Sticlăriei. Grănicerii din Regimentul 2 rezistă cu inversunare, pricinuiesc inamicului grele pierderi și păstrează poziția. La dreapta lor însă, una din unitățile de marș ce fusese introdusă in linia de luptă e respinsă; inamicul pătrunde prin spărtură și înaintează spre est. Artileria noastră face baraj. Un batalion de grăniceri din rezervă e adus de la Onești cu automobilele și aruncat in luptă. Grănicerii reușesc să adune și să întoarcă la luptă trupele debandate, atacă cu furie pe dușman și-l resping. Dar acesta revine din nou la atac cu forțe improspătate. Pe dealu Sticlăriei e un adevărat măcel. Trupele noastre se retrag puțin și noaptea vine să intrerupă măcelul.

Ziua de 19 august a fost o zi singeroasă pe frontul Oituzului. Dușmanul n-a obținut decît, ici colo, cîteva mici succese locale. Peste tot, ele au fost oprite de intervenirea energică și la timp a rezervelor noastre. Lovitura plănuită pe acest front a dat greș, tot așa cum dăduse și cea incercată in aceeași zi pe frontul Mărășeștilor. Ea nu s-a putut dezvolta și transforma intr-o străpungere de front.

Bătălia de la Coșna. 20—22 august

A doua zi, 20 august, acțiunea începută in ajun a continuat pe toată linia. La cele două aripi, in sectoarele diviziilor 7 și 6, toată ziua s-au dat lupte de artilerie și infanterie, fără ca pozițiile celor doi adversari să sufere schimbări de vreo oareeare importanță. Românii și-au păstrat linia pe care se opriseră pe dealu Sticlăriei. Cheia cimpului de bătălie este, in această zi, dealul Coșna (cota 789), înălțimea dominantă de la sud de Tirgu Ocna. Cucerită de dușman in ajun de la Divizia de cavalerie, ea constituia o periculoasă bază de atac pentru dușmanul, care ocupase in fața dealului și Poiana lui Boboc. O nouă săritură reușită, și el era in Valea Trotușului, in spatele Tirgului Ocna. Era invederat că inamicul va căuta să exploateze această situație și, profitind de slăbiciunea apărării noastre, pe care o constatase in acest punct, să incerce pe aci o intoarcere a liniei Trotușului. E adevărat că divizia noastră de cavalerie, care suportase lovitura in punctul Coșna, fusese dezorganizată și slăbită. Dar comandamentul nostru prevăzuse importanța decisivă pe care avea să o joace sectorul și, in dorința de a recuceri poziția pierdută sau cel puțin a neutraliza sforțarea dușmanului, trimisese aci un detașament puternic nou organizat. „Detașamentul de atac al Diviziei de cavalerie" a fost constituit din Regimentul 17 Mehedinți și două batalioane ale Regimentului 1 de grăniceri, cu o artilerie formată din 34 guri de

foc de diferite calibre, sub comanda generalului Obogeanu, comandantul brigăzii intiia. În dimineața zilei de 20 august, detașamentul de atac e la Pingărești, de unde pornește pe trei coloane la atacul poziției dușmane. Coloana din dreapta se îndreaptă prin valea piriului Bradului și atacă Coșna prin ocolire de flanc. Coloana din centru atacă dealul Poiana lui Boboc, spre sudul cotei 789. Coloana din stinga urmează drumul Tăieturii, spre a ataca cota 703. Artileria deschide bombardamentul la 5,30 dimineața, iar coloanele de infanterie, dispuse în valuri subțiri, încep la ora 7 mișcarea lor viguroasă de înaintare.

Inamicul e surprins de contraatacul nostru, dat tocmai în momentul cînd, sigur de superioritatea sa cîștigată în ajun, se pregătea să atace spre a culege fructele succesului său. El rezistă cu îndîrjire pe creasta și povîrnișurile Poianei lui Boboc; numeroasele lui mitraliere aruncă snopuri de gloanțe în rîndurile atacatorilor și țintuiesc pe loc coloana română din mijloc. Coloana din dreapta a luat cu asalt, una după alta, cotele 660 și 740 și se pregătește să atace cota 789 (Coșna), dar un contraatac inamic, dat cu forțe mari, o respinge pînă în marginea pădurii Tisești și recucerește cota 730. Aci, coloana română se întărește în legătură — la dreapta — cu trupele Diviziei a 7-a, iar la stînga cu coloana centrală a detașamentului de atac. Românii păstrează solid poziția, cu tot bombardamentul ucigător de mitraliere, cu care e necontenit împroșcată de inamicul care ocupă creasta dominantă.

Coloana de atac din stînga încearcă o mișcare de învăluire a cotei 703 pe la sud și înaintează pînă la originea Gingieșului, dar e nevoită și ea să se oprească și să-și retragă aripa stîngă, din cauza focului de baraj al artileriei și mitralierelor inamice de pe dealul Tarapan, la sud de cota 703. Un gol, care se formează la stînga, între grăniceri și divizia de cavalerie, e umplut cu trupe din Regimentul 22 infanterie.

Încurajat de nesuccesul ofensivei române, inamicul se decide să ia el contraofensiva. La 6,15 seara, el atacă pe tot frontul detașamentului român, dar e oprit pe loc de tirul de baraj al artileriei noastre, care trage cu foarte multă precizie. El repetă încercarea peste o jumătate de ceas, fără să obțină nici de data aceasta vreun succes. Două atacuri noi, date la 7,30 și la 8 seara, au aceeași soartă. Linia română e neclintită.

Grupul de atac român a pierdut nouă ofițeri și 508 soldați, morți și răniți. El bivuachează noaptea pe poziția însemnată de o linie ce trece pe la marginea de vest a pădurii Tisești — este cota 632 — est cota 532. În fața românilor, la o depărtare de 20—100 m, se găsește inamicul, ocupînd cotele 730 — 734 — 632 — 532. Noaptea de 20—21 august a fost foarte neliniștită. Inamicul a atacat în puterea nopții, la ora unu, aripa noastră dreaptă și și-a repetat atacul încă de trei ori asupra aceleiași aripi, la orele 4, 6 și 9,45, însoțindu-și atacul și cu bombardări de avioane. Toate atacurile au fost primite în focul de baraj al artileriei noastre și de focurile infanteriei din poziție. Față de amenințarea continuă la care e expusă aripa dreaptă a Detașamentului Obogeanu, i se mai pune la dispoziție, ca rezervă, un batalion din Regimentul 1 de vînători, precum și Batalionul vînătorilor de munte, la originea piriului Boghii. Două noi atacuri dușmane, la orele 11 și 11,45, sînt iarăși respinse. Aceste continue atacuri obosesc trupele noastre și le enervează. Se impune un contraatac, spre a aduce o destindere de nervi și a ocupa poziții mai bune. Vînătorii de munte, abia sosiți pe poziție, sînt din nou trimiși la atac ca să susțină trupele Regimentului 17 Mehedinți, prinse în luptă crîncenă cu dușmanul. Printre copacii deși ai pădurii ce acoperă povîrnișurile Coșnei, în ploaia de gloanțe, mitralii și șrapnele, pornesc din nou vînătorii

de munte vigurosul lor atac. Mehedinţenii au reuşit să reocupe cota 730; vinătorii de munte restabilesc legătura, un moment ruptă, cu Divizia a 7-a din dreapta şi poziţia noastră e solid intărită. Toată după-amiaza zilei duşmanul a dat mereu atacuri, cind asupra cotei 730, cind mai la sud, pe Poiana lui Boboc. Toate atacurile, şapte la număr, au fost respinse. Românii şi-au menţinut intacte poziţiile. Detaşamentul de atac a plătit rezistenţa, in această zi, cu nouă ofiţeri şi aproape 400 de oameni morţi, răniţi şi dispăruţi.

Îndirjirea duşmanului creşte cu aceeaşi măsură cu care creşte şi rezistenţa noastră. El pare hotărit să sfirşească in ziua de 22 august şi-şi concentrează puterile in zona in care vede că e obstacolul principal. Aripa dreaptă a Detaşamentului Obogeanu şi aripa stingă a Diviziei a 7-a vor primi loviturile, pe cind restul frontului Corpului IV român rămine aproape liniştit. La amiază, duşmanul şi-a sfirşit concentrările şi pregătirile. Atacul se dezlănţuie punct la ora 12. Valurile sale de atac sint organizate pe cite două linii. Cea dintii linie e formată din grenadieri, avind intercalate şi mitraliere; a doua e formată din puşcaşi. Dar in faţa valurilor de atac, rezistenţa trupelor noastre e neinfrintă. E o colaborare desăvirşită intre trupele de diferite arme. Artilerie, mitraliere, grenade, focuri de puşcă, primesc cum se cuvine valurile duşmane, le ţintuiesc pe loc, le rup rindurile, le dezorganizează şi le silesc să se intoarcă decimate in poziţiile de plecare. Numeroase atacuri se succed in după-amiaza zilei, din ce in ce mai furioase, pe mai multe valuri, la fel organizate, in timp ce artileria grea duşmană bombardează Nicoreşti şi postul de comandă al detaşamentului. Zadarnic, linia noastră rămine neclintită şi inamicul trebuie să se reintoarcă in poziţiile lui de plecare. Pe seară, la ora 8,20 inamicul, dispus pe patru coloane, dă un mare atac pe tot frontul detaşamentului. Fiecare coloană e formată din cite trei valuri. În cel dintii val sint puşcaşi pe brinci cu mitraliere; al doilea val e format din grenadieri, al treilea din puşcaşi. Atacul duşman e primit de artileria română cu un foc de baraj precis. Focurile infanteriei completează rezistenţa şi asaltul e sfărimat mai-nainte de a fi ajuns in liniile noastre. Numai la dreapta, duşmanul reuşise să facă o spărtură in punctul de legătură cu Divizia a 7-a, dar o companie de vinători de munte, aflată in rezervă, aleargă cu o secţie de mitraliere, contraatacă cu vigoare şi alungă pe duşman.

Neputinţă şi furie

Ultima incercare a austro-germanilor de a rupe frontul nostru, era zdrobită. De ciudă, duşmanul incepe o bombardare furioasă a Tirgului Ocna. Obuze incendiare cad peste paşnicul tirg părăsit de locuitorii săi, şi aprind casele. Fum gros se intinde pe deasupra acoperişurilor şi inveleşte oraşul martir intr-un văl negru, străbătut de limbi de flacări, al căror reflex inroşeşte apele limpezi ale Trotuşului. Cartierul dinspre peniteneiar e distrus cu desăvirşire, pradă instinctelor neroniene şi răzbunării neputincioase a unui duşman deziluzionat şi iritat de nesucces.

Bătălia de la Coşna, ultim ecou al marii bătălii de la Oituz, se incheia la lumina sinistră a incendiului oraşului pustiit. Dar cu ea, se stinge definitiv şi nădejdea străpungerii frontului românesc din Munţii Oituzului şi a cuceririi Văii Trotuşului.

Cu două zile inainte, Mackensen, infrint decisiv la Răzoare, rupsese bătălia de la Mărăşeşti şi renunţase definitiv la ideea forţării apărării Siretului. Rohr trebui să imite gestul tovarăşului său de arme. În faţa Tirgului Ocnei, austro-germanii rămaseră inţepeniţi pe crestele Cireşoaiei, agăţaţi pe

povîrnișurile Coșnei. În valea Oituzului, ei erau fixați de-a curmezișul Grozeștilor *, iar pe dealu Sticlăriei, o barieră de cadavre indica linia despărțitoare a celor două fronturi.

Marele plan strategic al lui Ludendorff se prăbușise în cel mai complet eșec. Cleștele celor două armate austro-germane, care trebuia să opereze de-a lungul Trotușului și de-a lungul Siretului, zăcea la pămînt cu brațele sfărîmate.

Bătălia de la Oituz, de la 8 pînă la 22 august, e o izbîndă a puterii de rezistență a soldatului român. În strînsă legătură cu bătălia de la Mărășești, ea a reușit să zădărnicească marele plan strategic al dușmanului, a salvat Moldova de catastrofa invaziei și a ocupației inamice și a adus o nouă consacrare gloriei Oituzului [2], cîștigată cu atîta sînge în toamna anului 1916 **.

---

* O ultimă încercare a dușmanului de a relua atacul asupra Grozeștilor a avut loc la 28 august.

** Pierderile totale ale românilor în bătălia de la Oituz se cifrează la aproximativ 14 000 de oameni, morți, răniți și dispăruți.

NOTE

[1] A treia bătălie de la Oituz (iulie 26/august 8—august 9/22 1917). „Acțiunea ofensivă a armatei germano-austro-ungare, executată cu două divizii, care făcea parte din ansamblul puternicei ofensive pornite pe direcția Mărășești la 24 iulie/6 august și care urmărea străpungerea munților pe Valea Trotușului. Cele mai dramatice momente ale bătăliei au fost atacul Cireșoaiei (30 iulie/12 august), care a rezolvat criza în favoarea armatei române, și lupta de la Coșna (7/20 și 9/22 august), care încheie victorios pentru armata română bătălia de la Oituz. Împreună cu victoria de la Mărășești, această victorie a reușit să dejoace planul strategic al inamicului privind frontul românesc". (Matei H.C., Constantiniu Fl., Popa M.D., Nicolescu N.C., Rădulescu, Gh., *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 306).

[2] În ceea ce privește sursele de informație, vezi notele de la Capitolele III—IV. De asemenea, vezi Mocanu Vasile, *Anotimpurile de foc ale Oituzului, august 1916—august 1917*, București, Editura Militară, 1984.

Capitolul VI

Bătălia de pe dealurile Vrancei

Retragerea frontului Diviziei a 12-a română

Marile bătălii de la Mărășești și Oituz erau în plină desfășurare. Cuprins între cele două sectoare zbuciumate, sectorul Vrancei ocupat de trupele Corpului II român rămăsese liniștit pe linia pe care se oprise la 31 iulie, după încetarea ofensivei de la Mărăști. Era o linie foarte arcuită, care începea mai jos de Măgura Casinului și se îndrepta spre sud, peste crestele munților ce străjuiesc Țara Vrancei dinspre apus, pînă atingea valea Putnei; de acolo se încovoia spre răsărit și apoi spre nord-est, spre a se lega de frontul Armatei a IV-a rusești la Valea Sării. Linia frontului român forma astfel o ieșitură pronunțată și foarte periculoasă în adîncimea dispozitivului dușman. Cele două ofensive pe care le începuse inamicul, la Oituz și Mărășești, erau — după cum știm — două acțiuni de flanc, care tindeau la sugrumarea sacului în care se vîrîse Corpul II și la capturarea lui. De aceea, ochiul comandantului suprem al armatei româno-ruse privea cu neliniște progresiunea celor două armate dușmane și vedea apropiindu-se momentul cînd trupele Corpului II român vor trebui să-și părăsească pozițiile prea înaintate, spre a căuta înapoi o linie mai sigură.

Între timp, o schimbare importantă se produsese în compunerea frontului Armatei a II-a. La 1 august, imediat după încetarea ofensivei noastre de la Mărăști, Divizia a 6-a a fost scoasă din pozițiile pe care le ocupase pe culmile Zboina Neagră, Țiua Neagră și Țiua Golașă, și trimisă pe frontul Oituzului. În locul ei a fost adusă Divizia a 12-a, din rezerva Armatei I; ea a fost intercalată între sectoarele diviziilor 1 (la stînga) și 8 (la dreapta). La 12 august, situația devenise periculoasă pe amîndouă flancurile Corpului II. Pe frontul Mărășeștilor, Corpul VIII rus fusese înfrînt; platourile Pancîului și Străoanelor erau cucerite de dușman, comunicațiile din valea Șușiței erau stăpînite de el, cele din valea Zăbrăuțului dominate de tunul german. Pe frontul Oituzului, dușmanul era lîngă Trotuș, în fața Tîrgului Ocna și frontul român troznea din toate părțile. Dubla încercuire părea că reușește. Menținerea Corpului II român pe linia sa înaintată era cu neputință. Averescu primi ordinul să-și retragă trupele pe o linie mai înapoi, părăsind astfel arcul, spre a ocupa coarda lui. Scopul acestei operațiuni nu era numai de ordin tactic: ocuparea unei poziții mai puțin expuse, dar se făcea și o însemnată economie de forțe. Linia fiind mai scurtă, putea fi ținută de oameni mai puțini; trupele devenite disponibile puteau constitui rezerve, care să fie întrebuințate pe fronturile vecine, în punctele primejduite.

O serie de schimbări începu pe frontul Corpului II de armată. La stînga sa, Divizia a 3-a trebui să-și împingă rezervele pe înălțimile de sud-vest și de nord-est de Varnița, pentru a asigura flancul Armatei a II-a române, amenințat de înaintarea germanilor spre Muncel. La centru, Divizia 1 fu scoasă din linia frontului și adusă în rezervă. Divizia a 12-a, care ocupa linia cea mai înaintată, trebuie să se retragă pe linia pîrîului Vizantea, prelungită spre nord-vest, în direcția Măgurii Cașinului. Operația retragerii s-a făcut în noaptea de 13 și 14 august. A fost, în stil mic, o operație analoagă cu retragerile celebre din care istoria războiului oferă numeroase exemple [1]. Părăsirea liniilor de către trupele noastre și retragerea n-au fost observate de inamicul indus în eroare de o perdea puternică de focuri de artilerie și hărțuit de numeroase atacuri de patrule. Astfel, retragerea s-a executat în ordine perfectă pe o adîncime de aproximativ 10 km, netulburată de dușman. În urma trupelor, ariergardele au distrus lucrările de artă, [2] spre a îngreuna înaintarea inamicului.

La 14 august, frontul Diviziei a 12-a era stabilit pe o linie ce trecea de-a curmezișul Țării Vrancei, prin inima ei. Începînd de la vest spre est ea trecea pe dealul Matei — unde se lega cu Divizia a 8-a din Corpul IV — dealul Runcului (cota 650), dealul Boeni, dealul Cocoșilă (cota 604), traversa valea Șușiței la întretăierea ei cu șoseaua și cu calea ferată, lîngă fabrica „Carpați", urca dealul Boldeanu și muntele Răchitașu (cota 896), urma crestele dealurilor Slatinei și Munteanu, pe malul nordic al pîrîului Vizantea, pînă la cota 482, deasupra satului Vizantea Mănăstirească, unde se lega cu Divizia a 3-a română. Frontul, de o lungime de 16 km, iar cu sinuozitățile ce descria, 20 km, era împărțit în trei sectoare: Sectorul Cocoșilă, pînă la dealul Boldeanului, era ținut de Regimentul 44/67; la centru, în sectorul Răchitașului, era Regimentul 44/68, iar la stînga, în sectorul Munteanului, era Regimentul 45/60. Al patrulea regiment al Diviziei, 46/61, fusese trimis ca întărire Corpului IV pe frontul Oituzului, așa încît rezerva diviziei o formau cele trei batalioane ale Regimentului 1 de mars. Comandantul Diviziei a 12-a era generalul Traian Moșoiu, care în campania din toamna anului 1916 comandase una din brigăzile Diviziei a 23-a și apoi divizia însăși, în sîngeroasele lupte din Valea Oltului.

Ofensiva dușmană

Retragerea se executase cu atîta dibăcie, încît inamicul, nebănuind nimic, bombardă violent toată dimineața zilei de 14 august vechile noastre poziții părăsite, cum și satul Soveja, presupus că se află tot în spatele frontului român. Abia după-amiază el observă că are în față tranșee goale și trimise patrule de cavalerie în recunoaștere, care ocupară Soveja. Pe înserate, un batalion dușman, plecat de la Soveja, se apropie de fabrica „Carpați" și dădu peste noul front român. Retragerea frontului nostru fu considerată de dușman ca un semn de slăbiciune. Feldmareșalul austriac von Ruiz, care comandă aripa de sud a Grupului Gerock, crede că i-a venit ocazia să-și ia revanșa pentru înfrîngerea de la Mărăști. Generalul comandă Divizia a 218-a germană, care în urma înfrîngerii suferită e întărită cu două regimente din Divizia a 117-a germană, cu jumătate din Divizia a 37-a de honvezi ungară, și cu Brigada a 8-a de munte austro-ungară. El dă ordin trupelor sale să pornească urmărirea armatei române, care i se pare că fuge dinaintea sa, cu ordinul de a o ataca, oriunde o vor întîlni. Frontul german se pune în mișcare fără nici o întîrziere. La 15 august el ia contact cu frontul român în mai multe puncte.

Dis-de-dimineață, primele coloane germane apar în fața fabricii „Carpați" și la poalele Răchitașului. Artileria Diviziei a 12-a române abia ajunsese pe noile poziții și nu-și reglase încă tragerea; infanteria nu-și ocupase încă sectoarele ce i se determinaseră, mai ales că trupele trebuiau să-și prelungească mult frontul spre stînga. Totuși, focul viu al tunurilor noastre risipi repede îndrăznețele coloane inamice. O nouă încercare de apropiere, făcută prin șaua dintre cele două Răchitașe, avu același rezultat. Dar germanii țin să se folosească de avantajul pe care-l prezenta atacul unor trupe în retragere. Pe măsură ce trupele Diviziei a 218-a ajung în fața frontului român, ele atacă fără un minut de întîrziere. La ora 4, germanii dau un atac pe un front mai larg: dealul Boldeanu — fabrica „Carpați" — piscul Cocoșilă. În lipsa artileriei, care nu le-a sosit, infanteria germană atacă direct la baionetă, lucru nou și surprinzător din parte-le; peste o jumătate de oră, atacul progresează și spre est, între Răchitașe. Tot centrul Diviziei a 12-a române, afară de aripile externe, este astfel angajat în luptă. Artileria noastră trage cu puținele tunuri așezate în baterii; infanteriștii luptă la baionetă și atacul inamic nu se poate dezvolta. La ora 5 seara, comandantul diviziei trimite un detașament român prin valea Sărățelului, în flancul drept al inamicului care atacase Răchitașu. Mișcarea ocolitoare reușește. Detașamentul român cade în flancul dușmanului, îl atacă cu violență, îi produce mari pierderi și-l silește să părăsească lupta și poziția; la 5,40, situația e complet restabilită.

Spre vest focul se întinde cuprinzînd nu numai aripa dreaptă a Diviziei a 12-a, dar și frontul Diviziei a 8-a vecină. Din zorii zilei pînă seara, frontul Diviziei a 8-a e atacat, atît pe Muntele Războiului, cît și pe dealul Slatinei și pe Dealu Mare, în zona de joncțiune cu Divizia a 12-a. Începînd însă de pe la orele 4 după-amiaza pozițiile românești sînt puternic bombardate de artileria grea dușmană, instalată pe Plaiu Tălimba și pe Masa lui Vodă, iar pe la 9 seara, trupele inamice, în forță de două, trei batalioane au dat un asalt puternic asupra poziției noastre de pe Muntele Războiului. Cu toate că poziția era puternic întărită, totuși trupa, obosită de veghere cîteva nopți în șir și de munca depusă necurmat pentru întărirea poziției, enervată de continuele atacuri inamice, are un moment de slăbiciune și părăsește linia. Inamicul ocupă Muntele Războiului (cota 1 014). Din nenorocire, nu avem nici măcar o companie în rezervă, spre a contraataca; am ocupat însă solid poziția imediat vecină: Culmea Războiului și dealul Slatina (cotele 883—962—855).

Între Divizia a 8-a și a 12-a atacul inamic se propagă de-a lungul văii Dumicușului, la nord de piscul Cocoșilă, în timp ce de la sud se apropiau, tupilate printre porumburi, trupele ce fuseseră respinse în atacurile de peste zi. Pe seară artileria dușmană, care a fost pusă în poziție, susține atacul cu un bombardament vijelios. Trupele Regimentului 44, obosite și cu pierderi mari, sînt nevoite să părăsească vîrful Cocoșilă și să se retragă puțin. La 2 noaptea însă, cu ajutorul unei companii de ajutor de la Regimentul 62, contraatacînd cu violență pe dușman, îl respingem și recucerim vîrful pe care dușmanul a lăsat un mare număr de morți. La ora 4 dimineața linia e complet restabilită. Cocoșilă rămîne în mîinile soldaților Regimentului 44, așa cum Răchitașu rămăsese solid în mîinile trupelor Regimentului 62.

În seara zilei de 16 august, profitînd de o ploaie torențială care se abătuse peste cîmpul de bătaie, însoțită de o negură deasă, inamicul a atacat din nou în două puncte. De-a lungul șoselei din valea Șușiței, cu direcția spre fabrica „Carpați" și Cocoșilă, el a atacat cu trei batalioane de infanterie din regimentele 5 Landwehr și 204 german și cu cavalerie. Atacul, încercat prin surprindere, fără pregătire de artilerie și cu o violență disperată, n-a reu-

șit să clintească nici cu un pas frontul nostru și s-a prăbușit cu mari pierderi pentru inamic, după trei sferturi de oră de sforțări zadarnice. În același timp, un alt atac se dădea impotriva Culmii Războiului, pe frontul Diviziei a 8-a, pentru exploatarea și completarea succesului de ieri. Cota 962 a fost atacată, după o pregătire de artilerie, de două batalioane dușmane: unul de alpini bosniaci, și altul de honvezi, dispuse pe trei valuri. Ele au fost lăsate să se apropie de rețelele noastre, apoi deodată artileria sectorului a dezlănțuit un tir de baraj susținut de focuri de armă, mitraliere și grenade. Dușmanul a fost respins. De trei ori a revenit la atac, pînă la ora 7 seara și a fost mereu respins, lăsînd pe teren mormane de cadavre.

În seara de 16 august, Gerock se convinsese că retragerea frontului nostru nu poate fi exploatată in favoarea sa. Toate atacurile fuseseră respinse și noua noastră linie era bine consolidată. El trebuie să se mulțumească să-și organizeze pozițiile proprii, la rindul său, in fața frontului nostru, in așteptarea altor ocazii mai favorabile.

Atacul Răchitașului.
20—22 august

Acțiunea ofensivă germană de la 15 și 16 august nu reușise, după părerea lui Ruiz, pentru că atacurile fuseseră date descusut, fără pregătire de artilerie, fără un plan unitar, cu cele dintii unități sosite in zona de luptă, din intenția de a urmări pe un dușman in plină retragere și care deci n-avusese timp să se organizeze. Eșecul acestei încercări făcu pe generalul austriac să constate că se înșelase in aprecierile lui și-l convinse că reușita atacului nu se poate aștepta decit de la un atac pregătit suficient și executat metodic. Noul atac asupra centrului Armatei a II-a fu hotărit să se dea imediat după marile atacuri proiectate in cele două sectoare vecine: Mărășești și Oituz. Reușita celor două acțiuni de flanc, ar fi pus centrul românesc intr-o situație foarte dificilă și ar fi fost determinantă pentru reușita atacului german, care trebuia să se dea asupra Răchitașului, poziția centrală și dominantă a sectorului Diviziei a 12-a române. La 20 august dimineața artileria grea germană începu un bombardament violent asupra Răchitașului. Obuzele de mare calibru au pricinuit stricăciuni pozițiilor noastre de pe creasta descoperită a Răchitașului și mari pierderi in trupele de apărare. Inamicul a atacat apoi cu forțe superioare. Trupele a trei regimente germane: 5 Landwehr, 294 și 256 din diviziile 218 și 225, au dat atacuri puternice asupra pozițiilor distruse de pe Răchitașu, in timp ce un atac secundar, demonstrativ, se indrepta asupra virfului Cocoșilă. Pe cind atacul asupra virfului Cocoșilă a fost respins, pe Răchitașu luptele au fost foarte indirjite și singeroase. Inamicul a reușit să ocupe pe virfurile Răchitașului cotele 891 și 895, dar trupele sectorului român au dat in cursul după-amiezii trei contraatacuri. Pe contrapanta virfului, soldații noștri au reușit să se apropie pînă la 40 m de tranșeele inamicului, unde au rămas țintuiți de focurile mitralierelor lui; pe coastele muntelui, trupele noastre au reușit să înainteze, atit in dreapta cit și in stinga, incercuind aproape complet pe dușman; acestuia-i rămăsese o singură ieșire pe unde putea să comunice cu spatele și anume pe la cota 767, inspre șaua dintre cele două Răchitașe. Toată noaptea adversarii au rămas in această poziție. Dis-de-dimineață, în ziua de 21 august, lupta reincepe. Artileria noastră deschide focul la 7,30, iar artileria inamică îi răspunde imediat, cu un foc foarte precis. Bombardamentul e violent, pozițiile sint bine reperate și de o parte și de cealaltă, pierderile sint mari și la noi și la dușmani. Atacul infanteriei noastre se dă cu un avint și cu dispreț de moarte prin nou-

Grupă de militari români, înarmați cu pușcă-mitralieră, pregătindu-se pentru a intra în acțiune (fototeca Muzeului Militar Central).

Soldații români cuceresc o poziție inamică în timpul luptelor de la Mărăști (pictură de Costin Petrescu).

Căpitanul Ioan Coravu, din Regimentul 22 infanterie, căzut în luptele de la Mărăşti din 13/26 iulie 1917 (fototeca Muzeului Militar Central).

Sublocotenentul Emil Rebreanu, condamnat la moarte de autorităţile austro-ungare şi executat la 1/14 în valea Ghimeş, pentru încercarea de a trece linia frontului în Ron

Avion german doborît de artileria antiaeriană română (fototeca Muzeului Militar Central).

Poziții de luptă ale Regimentului 32 infanterie „Mircea" în zona Mărășeștilor — după albumul *Mărășești. Regimentul 32 „Mircea"* (Cabinetul de stampe al Bibliotecii Acad. R. S. România).

Poziții ale trupelor române pe frontul de la Mărășești (Cabinetul de stampe al Bibliotecii Acad. R. S. România).

Generalul de brigadă Ioan Popescu, comandantul Diviziei 13 infanterie.

Generalul de brigadă Henri Cihoski, comandantul Diviziei 10 infanterie (fototeca Muzeului Militar Central).

Moment din timpul contraatacului executat de trupele române la Răzoare (fototeca Agerpres).

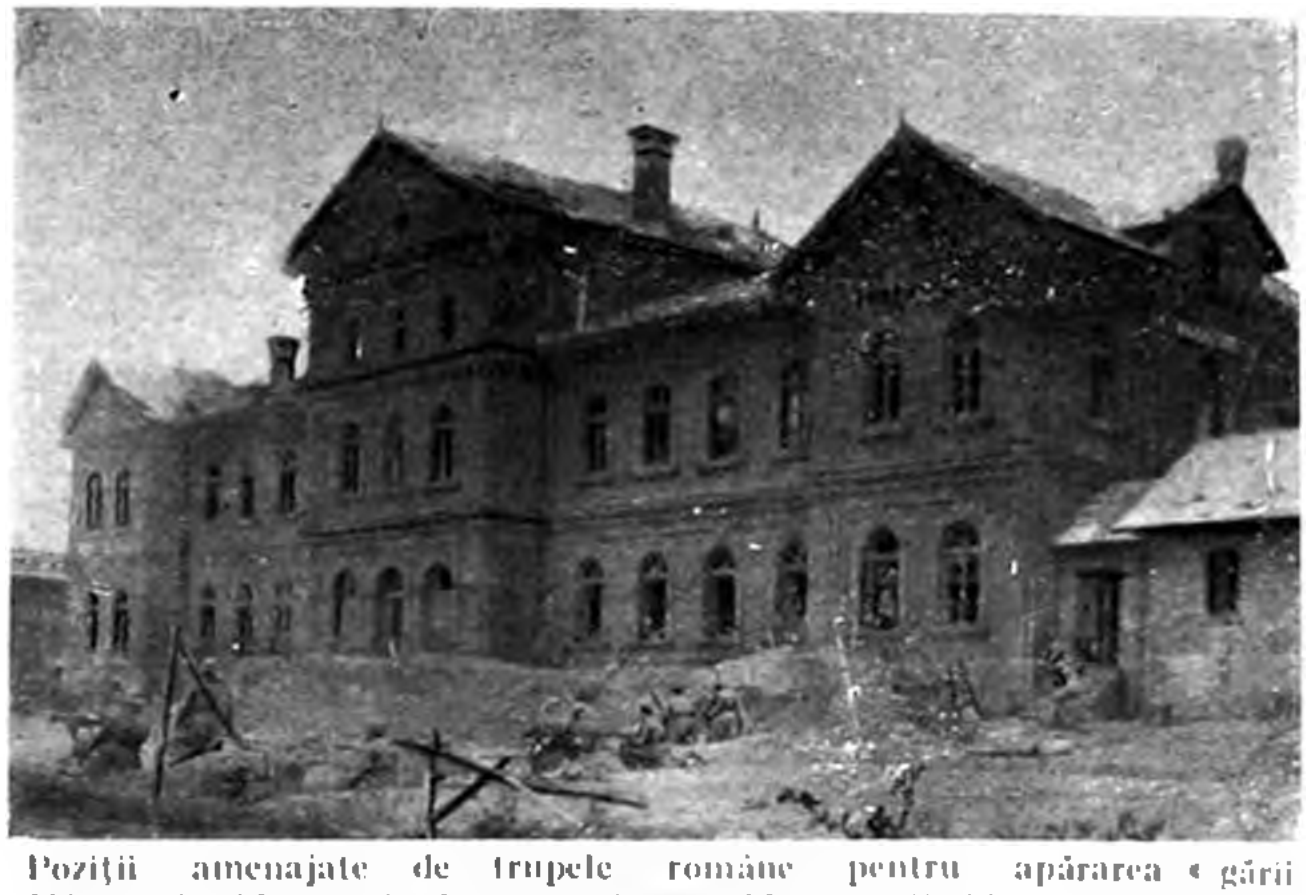

Poziții amenajate de trupele române pentru apărarea « gării Mărășești. *Mărășești. Regimentul [illegible] „Mircea"* (Cabinetul de stampe al Bibliotecii Acad. R. S. România).

În timpul luptelor de la Oituz, artileria grea ocupă pozițiile indicate.

Militari români amenajînd o poziție de apărare sub focul inamicului (fototeca Muzeului Militar Central).

Infanteriști români în tranșee, în timpul bătăliei de la Oituz (Cabinetul de stampe · Bibliotecii Acad. R.S. România).

Vînători de munte români atacînd pozițiile amenajate de inamic.

Regimentul 11 infanterie în marș spre front — iulie 1917 (fototeca Muzeului Militar Central).

Sergentul post-mortem Constantin Musat din Regimentul 2 grăniceri, căzut eroic în timpul luptelor de la Cireşoaia la 31 iulie 13 august 1917 (fototeca Muzeului Militar Central).

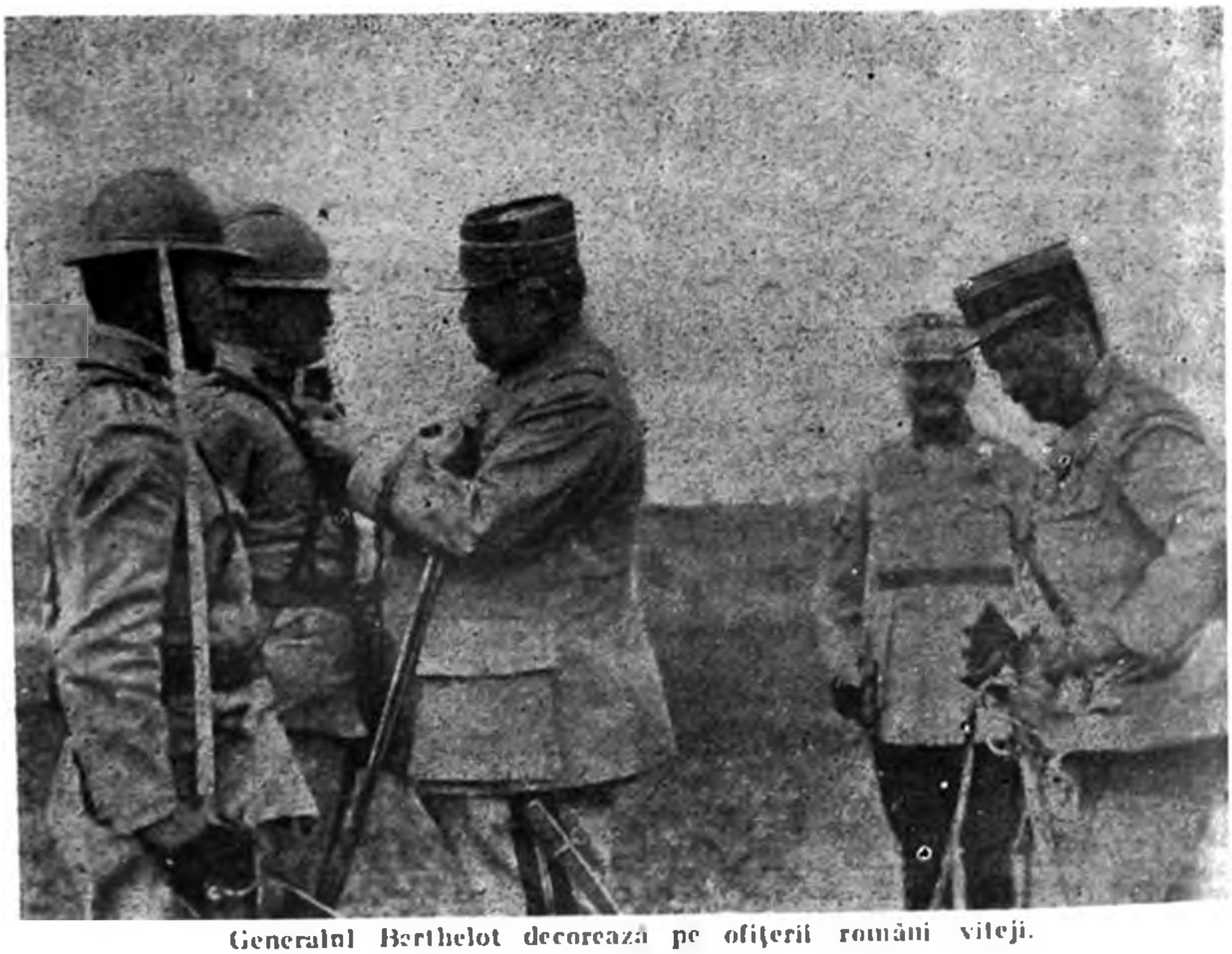

Generalul Berthelot decorează pe ofiţerii români viteji.

În prima linie, gata pentru a ripos ta atacurilor inamice (fototeca Muzeului Militar Central).

Mitrahori români în timpul luptelor de la Cireşoaia, din iulie–august [illegible]

Comandantul suprem al armatei române însoţit de generalul D. V. Şcerbacev în mijlocul ofiţerilor români şi ruşi.

Kaiserul Wilhelm al II-lea, vizitînd poziţiile trupelor germane, constată pe cîmpul de luptă proporţiile insuccesele înregistrate de forţele Puterilor Centrale, în bătăliile de la Mărăşti — Mărăşeşti şi Oituz (fototeca Muzeului Militar Central).

rii de fum și de praf ce acoperă creasta Răchitașului ; la ora 12 amîndouă cotele piscului, 891 și 895 sînt recucerite de soldații Regimentului 62. Dar germanii nu se dau bătuți ; ei contraatacă cu grenade și mitraliere. Românii ripostează cu baioneta. Artileria tace, căci nu poate să deosebească pe prieten de dușman în acest vălmășag furios. Pozițiile se cuceresc și se pierd rînd pe rînd. Lupta urmează crîncen pînă seara, într-o continuă mișcare violentă de înaintare și de respingere. Spre seară, o companie din Regimentul 62 cucerește definitiv cota 891. Compania e condusă de locotenentul rezervist C. Constantinescu, artist al Teatrului Național din București, care moare de moartea eroilor în fruntea trupelor sale. La venirea nopții, în mijlocul platoului acoperit de cadavre și de răniți ce se tînguiesc, cei doi adversari și-au împărțit creasta : românii ocupă cota 891 — de aci înainta cota Locotenent Constantinescu, — iar germanii cota 895, la 40 de pași unii în fața celorlalți.

Această situație nu putea să ne convină. Ea ar fi ținut trupele într-o încordare și enervare continuă și ar fi făcut ca pierderea completă a vîrfului Răchitașului să atîrne de reușita unui atac brusc, dat de dușman prin surprindere. Posesiunea vîrfului era de o mare importanță. Era — împreună cu vîrful geamăn de la sud — înălțimea dominantă a ținutului, stăpînind toate împrejurimile, excelent post de observație de unde privirea se mișca liberă, la nord peste valea Șușiței și spre sud pînă în valea Putnei. Pentru luarea în stăpînire completă a vîrfului se decise, pentru ziua de 22 august, să se continue și să se intensifice acțiunea. În timpul dimineții se puse în ordine unitățile, care se amestecaseră în cursul luptei din ajun și se completară cu trupe din regimentele de marș. Se mai aduse ca întăriri un batalion din Regimentul 28 și o baterie grea de 120 mm. Atacul trebuie să înceapă la ora 7 seara, sub comanda colonelului Grecescu, comandantul sectorului. La ora 11 artileria noastră începu tirul, care merse crescînd din ce în ce ca intensitate. Pentru a nu lovi propriile noastre trupe, care erau foarte apropiate de poziția inamică, se evacuară tranșeele noastre de la cota 891, retrăgîndu-se soldații ceva mai înapoi. Artileria dușmană începu și ea să bombardeze puternic cu tunuri grele, la ora 5,45. La ora 7, infanteria română pornește pe mai multe coloane spre a ataca convergent vîrful Răchitașului, cota 895. Asupra coloanei ce înaintează pe la nord, artileria dușmană revarsă o vijelie de foc, dar coloana înaintează spre cota 895. Germanii sînt formidabil întăriți pe această cotă, unde au construit șiruri de tranșee și de rețele de sîrmă, pe care artileria noastră nu le-a putut distruge. Din adăposturile lor, bine apărate, ei revarsă ca grindina focuri de mitraliere, care seceră pe atacatorii opriți înaintea rețelelor, în timp ce artileria grea inamică nu încetează nici o clipă ucigătorul său foc de baraj. Coloana română de atac rămîne izolată în vîltoarea focului, căci coloanele de la vest și de la sud, luptînd greu cu terenul ripos și păduros, au rămas mai în urmă. Inamicul încearcă un contraatac, pe care trupele noastre îl resping, dar nici ai noștri nu pot înainta, și la ora 9,30 seara rămîn sleiți de puteri și decimați de focul infernal al inamicului, în fața întăriturilor cotei 895.

Coloana de la vest înaintează cu greu și ajunge abia pe la 11,30 noaptea în fața cotei 895, unde este ținută pe loc la 200—300 m în fața liniilor dușmane. Coloana ce venea dinspre nord dă trei asalturi foarte violente, dar nu reușește să înfrîngă puternica rezistență ce i se opune de dușman. Dar nici atacatorii nu dau înapoi ; ei se cramponează în fața rețelelor de sîrmă, în vijelia bombardamentului, aduc în prima linie mitralierele și luptă cu furie. Două mitraliere sînt sfărîmate, servanții sînt parte uciși, parte răniți, dar vitejii rămîn pe locul de luptă, deși de jur împrejur noaptea s-a lăsat complet.

Două companii de lucrători sînt trimise pe poziţie ca să ducă sîrmă ghimpată, cu care soldaţii noştri îşi construiesc întărituri, la 40—200 m în faţa liniilor duşmane. Abia spre dimineaţă, ordinul de încetare a atacului readuce liniştea pe zbuciumata creastă. Duşmanul şi-a menţinut linia care trece prin punctele 895 şi 767, iar în faţa lui, trupele române şi-au păstrat şi întărit poziţiile cîştigate cu atîtea jertfe.

Răchitaşu a rămas şi mai-nainte în mijlocul cîmpului de bătălie, tăiat de-a curmezişul de linia frontului, ridicîndu-şi creasta însîngerată, strajă neadormită peste tot cuprinsul Ţării Vrancei, şi pentru prieten şi pentru duşman.

Atacul piscului Cocoşilă

Eşecul încercării de a cuceri vîrful Răchitaşului a avut drept urmare liniştirea sectorului Vrancei pentru cîteva zile. Românii au întrebuinţat această pauză pentru a-şi întări poziţiile ocupate de trupele Diviziei a 12-a, iar germanii pentru a-şi regrupa trupele în vederea unui nou atac. Renunţînd la încercarea de a forţa de front poziţia de pe Răchitaşu, von Ruiz se hotărăşte să schimbe jocul, încercînd să-l întoarcă prin flanc. El îşi îndreaptă privirile mai spre nord-vest, asupra piscului Cocoşilă, ce se ridică ca un pinten în unghiul de la vărsarea Dumicuşului în valea Şuşiţei, dominînd valea cu şoseaua şi cu calea ferată. Cucerirea piscului de către germani ar fi însemnat întoarcerea liniei româneşti ce se prelungea spre sud-est. Atacată în flanc şi în spate, poziţia de pe Răchitaş ar fi trebuit să fie evacuată şi românii nu şi-ar fi putut găsi o nouă linie de sprijin decît în spatele Şuşiţei. În ziua de 26 august, la 7,50 dimineaţa, artileria grea germană începu un foc extrem de violent asupra piscului Cocoşilă şi asupra văii Dumicuşului. Într-un ceas, mai mult de 7 000 de proiectile se abătură asupra liniilor noastre. Toate lucrările de pe pisc sînt răsturnate, reţelele sînt rupte, soldaţii Regimentului 44 sînt îngropaţi sub năruiturile de pămînt. Întrerupt un timp scurt, bombardamentul e reluat din nou cu furie de toate calibrele la ora 11, apoi la ora 12. Două avioane reglează tirul vrăjmaş. Bombardamentul e atît de precis şi de ucigător, încît era absolut fără de nici un folos a sacrifica trupele române, menţinîndu-le în mijlocul acestui infern. Din ordin, oamenii sînt retraşi pe contrapanta dealului dinspre nord-est. Cînd, pe la miezul zilei, cele trei batalioane ale Regimentului 5 de Landwehr pornesc la asalt, ele ocupă aproape fără luptă tranşeele răscolite de la cota 604. Acolo, germanii se întăresc şi aşteaptă contraatacurile, care nu pot să întîrzie prea mult. Profitînd de intervalele de înmuiere a bombardamentului, trupele noastre dau contraatacuri viguroase. Unele atacuri, date de trupe din regimentele 44 şi 45, sînt oprite de barajul artileriei inamice; altele reuşesc a relua poziţia, dar n-o pot stăpîni şi o pierd din nou. Opt atacuri şi contraatacuri s-au urmat pînă noaptea tîrziu, acoperind crestele piscului cu trupuri moarte. La miezul nopţii soseşte rezerva Corpului II: Regimentul 2 de vînători şi o baterie de 75 mm. Dis-de-dimineaţă se va da un atac prin surprindere — după modelul atacului Mărăştilor — de toate trupele sectorului, întărite cu un batalion din Regimentul 45/60.

Odată cu atacarea Cocoşilei, duşmanul a dat un atac violent pentru diversiune şi împotriva Răchitaşului, care a fost însă respins cu mari pierderi.

După o noapte foarte agitată, cu atacuri de patrule tari şi cu panici fără motive, încep să se ivească zorii zilei de 27 august. În tranşeele duşmane, soldaţii sînt obosiţi şi supravegherea terenului e slabă. Soldaţii noştri încep să urce pe brînci pantele piscului Cocoşilă, furişîndu-se om după om, pe după

toate cutele de teren și toate obstacolele. Ei ajung la cîțiva metri de tranșeele inamice, unde rămîn lungiți la pămînt, în așteptarea momentului atacului. La șase dimineața șirurile se ridică în sus, ca împinse de un resort și se azvîrlă asupra dușmanului. Surprins, acesta dă înapoi și părăsește coasta. Dar din spate el e sprijinit de numeroase mitraliere, care ne seceră rîndurile și ne taie avîntul. Artileria noastră intră atunci în acțiune; focul ei viu face baraj în spatele dușmanului. Scenariul dramei se completează: intervine și artileria germană și proiectilele ei cad orbește în mijlocul vălmășagului confuz, în care trupuri germane și române se izbesc furioase, încleștate în luptă disperată. În dreapta, o casă izolată a fost întărită de dușman și transformată în cuib de mitraliere; ele bat în flanc pozițiile ocupate de noi și ne produc mari pierderi.

La ora 11 o parte din cota 604 e în stăpînirea noastră. Germanii încearcă două contraatacuri, care sînt respinse. Noi atacuri, de o parte și de alta, se prăbușesc fără rezultat. Artileria noastră a reușit să-și regleze bine tragerea: orice înaintare a dușmanului e acum interzisă. Ea susține bine un atac foarte viguros pe care îl dau pe seară trupele dușmane. Cuibul de mitraliere e luat cu asalt, inamicul e pus pe goană. Întreaga lui linie de rezistență e ocupată, vîrful Cocoșilă e întreg în mîinile noastre. E ora 9 seara; inamicul, sleit de puteri, se resemnează și nu mai contraatacă. Biruința a fost a noastră; am plătit-o cu 15 ofițeri și cu 900 de soldați morți și răniți.

O ultimă încercare de a ne surprinde printr-un atac brusc, dat în ziua de 28 august, e descoperită imediat și oprită pe loc în focurile de baraj ale artileriei și mitralierelor române, înainte de a ajunge la linia de întăriri.

Ruiz trebuie să înceteze lupta. Bătălia se sfîrșise. Divizia a 12-a română nu pierduse nici o palmă de teren din linia pe care se stabilise după retragerea ei voluntară din noaptea de 13—14 august. Generalul austriac, înfrînt în defensivă la Mărăști, nu fusese mai norocos nici în ofensivă.

O lovitură pe frontul Oituzului

În aceeași zi, în sectorul Oituzului, unde de o săptămînă se restabilise liniștea, dușmanul a dat un atac prin surprindere împotriva trupelor Brigăzii a 12-a române, de o parte și de alta a Grozeștilor. La nord de Grozești, după un bombardament foarte violent cu artilerie de toate calibrele și cu bombarde, care a ținut trei ore, dușmanul a atacat și ocupat tranșeele de pe cota 383 și castelul Negroponte. Poziția română era ținută de trupe de completare, incomplet instruite, trimise cu cîteva zile mai înainte ca să umple golurile Regimentului 11 Siret. Ele s-au retras, după ce au opus o rezistență slabă, și inamicul a luat aproape patru sute de prizonieri. La sud de Grozești, inamicul a reușit să smulgă de la Regimentul 12 „Cantemir" dealul Albert — cota 408.

Chiar în seara zilei însă, trupele române respinse, întărite prin cîteva mici unități din rezerve, au revenit la contraatac, pentru a recuceri pozițiile pierdute. La sud de Grozești, soldații Regimentului 12 „Cantemir" au reușit, prin atacuri de flanc, să gonească pe dușman și să recucerească vechile noastre poziții de pe dealul Albert. La nord însă, lupta s-a dat în condiții foarte dezavantajoase. Soldații Regimentului 11 Siret, ajutați de o companie din Regimentul 7 vînători și de trei escadroane ale brigăzii de călărași, trebuiau să înainteze în teren descoperit, măturat de artileria, bombardierele și mitralierele dușmane, instalate pe înălțimea dominantă a cotei 383. Castelul Negroponte și cota au rămas în mîinile inamicului, iar trupele noastre au

trebuit să se oprească în faţa poziţiilor duşmane unde şi-au săpat tranşee şi şi-au aşezat reţele de sîrmă ghimpată. Astfel, succesul local obţinut de duşman, n-a avut alt efect decît să dovedească că garda română se făcea bine şi că dacă se puteau obţine oarecare succese iniţiale cu lovituri date prin surprindere, ele erau efemere şi lipsite de orice perspective de dezvoltare importantă. Atacurile din ziua de 28 august au fost cele din urmă încercări făcute de duşman pe fronturile Vrancei şi Oituzului. Loviturile încercate dăduseră greş. Frontul românesc se dovedise a fi solid. Nu mai rămăsese comandamentului german decît o ultimă nădejde. Şi pentru a o realiza, el mută din nou acţiunea războinică spre răsărit, în valea Şuşiţei, pe înălţimile Muncelului.

NOTE

[1] În anul 1917, pe Frontul Occidental, de exemplu, feldmareşalul Hindenburg a dispus două replieri strategice — în sectoarele Serre şi Lassigny în februarie şi martie. În octombrie 1918 pe teatrul de operaţiuni din Franţa, germanii au evacuat sectorul dintre Aisne şi Reims, dar au rezistat între Cambrai şi St.-Quentin. Apoi, ei evacuează linia Armentières — La Bassee — Lens.

[2] « Lucrări de artă » — poduri, viaducte, şosele ş.a.

Capitolul VII

Bătălia de la Varnița și Muncelu

(28 august—3 septembrie)

Punctul vulnerabil

Încercările lui Gerock de a străpunge frontul român nu reușiseră nici la aripa lui dreaptă, nici la cea stîngă. Ruiz nu fusese mai fericit în Vrancea decît fusese Benigni pe Oituz. După înfrîngerea lui Mackensen la Mărășești, eșecul lui Gerock întări comandamentul german în convingerea că nu se poate nădăjdui nici un succes de la atacarea de front a pozițiilor române. O încetare definitivă a ofensivei pe frontul român începu să intre în socotelile comandamentului german. Această eventualitate era supărătoare și jignitoare; ofensiva pe Siret și cucerirea Moldovei fuseseră prea tare trîmbițate, pentru ca renunțarea, venită după sîngeroasele bătălii date în acest scop, să nu echivaleze pentru toată lumea cu mărturisirea umilitoare a înfrîngerii. De aceea, comandamentul german se decise să facă o nouă și ultimă încercare. Pentru ca succesul să fie mai sigur, trebuia să se caute cel mai vulnerabil punct al frontului româno-rus. Toată întinderea frontului, de la Tîrgu Ocna pînă la Siret, era acum ocupată de trupe române, afară de singurul sector al Muncelului, unde mai rămăsese Corpul VIII rus, intercalat între armatele II și I române. E un platou cu o înălțime medie de 400 m, tăiat de la nord-vest spre sud-est de valea Șușiței, care în unele locuri se îngustează ca un defileu. Malul de sud al Șușiței e mărginit de o serie de înălțimi păduroase: Momîia, Moțocu Mare, dealul Perjilor, Obîrșia, dealul Porcului, dealul Ireștilor, ale căror pante de sud coboară spre văile Vizantei și ale Putnei, în care satul Irești formează centrul cel mai populat. Dincolo de Șușița, pe malul nordic, culmile dealurilor se urmează una după alta pînă în valea Zăbrăuțului, continuîndu-se spre sud-est cu dealurile Străoanelor care coboară repede spre Șușița și cu dealurile Panciului, care se pierd pe nesimțite în lunca Siretului. În această regiune deluroasă, foarte accidentată și păduroasă, frontul rusesc fusese împins de ofensiva germană în primele zile ale lunii august, încît linia germană, plecînd de la sud de Irești se îndrepta spre nord-est, făcea un unghi întrînd foarte pronunțat spre Muncelu, de la care apoi se îndoia spre sud-est, spre Chicera.

Corpul VIII rus ocupa frontul cu Divizia a 124-a de la Irești — unde se lega cu Divizia a 3-a română din Armata a II-a — pînă la Muncelu, și cu Divizia a 14-a de la Muncelu la Chicera — cota 334 — unde se lega cu Divizia a 10-a română din Armata I. Divizia a 15-a rusă, care completa Corpul VIII rus, era la Adjud în refacere, iar la Domnești-Ruginești erau rămășițele Diviziei a 103-a ruse. Astfel, Corpul VIII rus, cu două divizii în front, era încadrat între armatele române a II-a, la dreapta, și I la stînga. Din Armata

a II-a română, Corpul II, vecin cu rușii, avea pe linia frontului diviziile 3 și 12, iar în rezervă, unități din diviziile 1 și 3; la flancul sting, în contact cu rușii, era regimentul 30 Muscel. Armata I română avea pe linia de front, înșirate de la vest la est, diviziile 10, 15 și 14. În rezerva armatei erau diviziile 9 și 13, retrase spre a se reface, după sîngeroasele lupte la care participaseră. Divizia a 2-a română, care pînă acum nu luase parte în campania din vara acestui an, sosise din zona ei de refacere din nordul Moldovei și se găsea în rezerva Armatei I.

Comandamentul german hotărî să reia lupta, aplicînd lovitura în regiunea Muncelu asupra Corpului VIII rus, cu intenția de a vîrî mai adînc pana pe care dispozitivul german o înfigea în frontul rusesc, a rupe acest front și a înainta în direcția Fitionești, pînă în valea Zăbrăuțului. Contînd pe slaba rezistență rusească, operația părea sigură de izbîndă. Reușita ei însemna întoarcerea aripei stingi a Armatei a II-a române și prăbușirea frontului acestei armate, care ținuse piept atacului lui Gerock. Ea mai însemna și învăluirea aripei drepte a Armatei I române de pe platoul Mărășeștilor. Era deci o operație cu dublu efect, practicată în punctul de cea mai mică rezistență a frontului advers și anume în zona de joncțiune a celor două armate prin trăsura de unire, pe care o formau rușii. Realizarea acestei misiuni a fost încredințată Corpului XVIII german, care a fost puternic întărit. Divizia a 115-a germană a fost luată de la Corpul I și trecută sub ordinul Corpului XVIII. Diviziile 76 și 216, care luptaseră la sud de Mărășești și la Prisaca, au fost luate de aici și transportate pe frontul Muncelului, între Corpul Gallwitz și Corpul alpin. S-a mai adus în această regiune și întreaga artilerie grea a Corpului I. Astfel, generalul von Wenninger a concentrat în sectorul Muncelului un grup de atac, alcătuit din trei divizii cu o puternică artilerie. Divizia a 216-a, la stînga grupului de atac german, trebuia să ia cu asalt Ireștii și apoi să ocupe înălțimea 554, dealul Porcului, pe cînd la dreapta, Corpul alpin trebuia să ocupe platoul Muncelului cu cota 461. Între ele se va intercala Divizia a 76-a, a cărei misiune va fi să atace și să cucerească dealul Porcului. Această operație reușită și frontul rus spart, diviziile vecine vor interveni pentru exploatarea succesului în direcția cea mai favorabilă. Începutul acțiunii a fost fixat pentru ziua de 28 august.

Bătălia de la Ireşti

În dimineața zilei de 28 august, după un bombardament de artilerie, scurt, dar violent, alpinii germani pornesc la atac împotriva pozițiilor rusești ținute de Divizia a 124-a rusă. A fost un dezastru pentru ruși. Soldații regimentelor ruse 493 și 495 au ieșit din tranșee, fără să încerce cea mai mică împotrivire și au început să fugă spre nord. Un mare gol, de cîțiva kilometri lărgime, se produce între resturile Diviziei a 124-a ruse — regimentele 494 și 496, care au rămas să apere pozițiile dintre Ireşti și cota 221 — și Divizia a 14-a rusă. Fugarii celor două regimente n-au putut fi opriți decît pe seară, de către detașamente de cazaci, în valea Zăbrăutului.

Prin golul produs, inamicul a înaintat, mai încet și mai prudent decît i-ar fi îngăduit-o fuga rușilor și lipsa oricărui obstacol, și au ajuns pe dealul Secului și Pietriș, 3 km deasupra Muncelului, la nivelul Fitioneștilor. Coloanele germane încep să se abată spre stînga, unde aripa Diviziei a 3-a române, rămasă cu totul descoperită, e amenințată a fi întoarsă. Situația Diviziei a treia începe să devină critică. Comandantul Armatei a II-a române formează două detașamente din trupele de rezervă ce avea la îndemînă, spre a astupa

spărtura și a reconstitui un front nou, cu direcția sud-vest nord-est, care să acopere flancul sting al acestei armate, pe linia Ireşti — Varnița — cota 461, călare pe valea Şuşiței. În același timp, comandantul Armatei I trimite Divizia a 9-a română, care era în rezervă la Pădureni, pentru refacere, să meargă la Fitionești pentru a astupa golul dinspre nord al frontului spart, iar Divizia a 15-a rusă și cu Regimentul 51 din Divizia a 13-a română sînt puse la dispoziția Corpului VIII rus.

Pe cînd trupele chemate în ajutor alergau spre a face față primejdiei, un nou eveniment supărător se produse. Regimentul rus 496 părăsește și el, în completă debandadă, toată linia de la Ireşti pînă la Şușița. Trupele germane ale Diviziei a 216-a pun piciorul pe dealul Ireștilor — cota 487 — și pe înălțimile de la nord de el. Astfel, rușii sînt incapabili, nu numai să respingă atacurile dușmane, dar chiar să țină rezistența pînă la sosirea ajutoarelor care să-i înlocuiască. Sub ploaia de obuze a artileriei germane, românii aleargă să ocupe pozițiile pe care trebuie să încerce să le organizeze noul front de rezistență. La tot pasul, trupele române se încrucișează cu trupe rusești ce nu voiau să mai lupte. Exclamații se schimbă de la grup la grup: — „Nazad, Rumânski tovarosci, nazad!", le strigă românilor, rușii îngroziți și miloși — „Înapoi, la poziție, înapoi!", le replică românii, văzîndu-și de drum spre linia de foc, părăsită de aliat.

Spre seară, românii ocupă frontul pe o linie ce începe la Ireşti și se continuă pe la Mangalaciu, peste dealul Rotunda, dealul Marcului, cota 441 — Pietriș — continuîndu-se cu linia frontului ocupată de diviziile ruse 14 și 15. Frontul formează un mare unghi intrînd în adîncimea pozițiilor româno-ruse. Vîrful unghiului e aproape de cota 461, iar cele două laturi coboară, cea de la vest pînă la Ireşti, iar cea de est între Străoane și Chicera. Latura de vest o apără românii, cea de est rușii.

În cursul nopții de 28—29 august, Divizia a 9-a română a sosit pe poziție. Sînt resturile diviziei eroice de la Mărășești. Așezate în dreapta rușilor, trupele române, în unire cu trupele ruse ale diviziilor 14 și 15, atacă dinspre est, în marginea pădurii de la nord de Muncel și în marginea de est a satului. Înaintarea germanilor e oprită pe această linie. La vîrful unghiului și pe latura lui de vest, luptă regimentele române 18 Gorj și 2 vînători, din rezerva Armatei a II-a. Atacul, dat de români, progresează cu greutate. Artileria dușmană bombardează cu putere liniile noastre și infanteria lui dă contraatacuri. Regimentul 18 Gorj e respins de un atac violent al alpinilor germani și se oprește pe dealul Marcului și pe poiana Buduiu Calciu — cota 461. Mai la sud Regimentul 2 vînători a reușit să înainteze pe dealul Rotunda, dar trebuie să renunțe la înaintare, atît din cauza nereușitei acțiunii Regimentului 18 la stînga lui, cît și mai ales pentru că dreapta, care se sprijină pe rușii, devine din ce în ce mai nesigură. Cele din urmă trupe rusești, care mai rămăseseră între Regimentul 2 vînători și Divizia a 3-a română, s-au retras în timpul nopții în spatele Ireștilor, fără să fi fost atacate. Cu multă greutate și după multe insistențe, rușii au fost convinși să-și reia pozițiile, spunîndu-li-se că însemnate forțe române vor sosi dimineața spre a lua ofensiva.

În zorii zilei însă germanii atacă linia rusă. Abia începe atacul și rușii încep o retragere dezordonată, împrăștiindu-se prin satul Ireşti. Aripa stîngă a Diviziei a 3-a române rămîne descoperită. Postul de comandă al Regimentului 30 Muscel e copleșit de soldați ruși fugari. Cu greutate regimentul se degajază, își întinde și-și îndoaie aripa, adună și pe unii din fugarii ruși și reușește să închege din nou frontul. Dar germanii știu unde trebuie să lovească.

Ei pipăie mereu spre a afla locurile pe unde se mai află ruşi şi atacă acolo spre a-i pune pe fugă şi a întoarce poziţiile române. Un nou atac dat la stînga Regimentului 30 Muscel şi ruşii azvîrlă armele şi fug de pe poziţie. Acum, germanii urmăresc cu energie. Ei au ocupat întreg dealul Ireştilor, intră în satul Ireşti, pe care-l ocupă, întorc flancul Regimentului Muscel, capturînd o jumătate de companie cu o mitralieră. Regimentul e nevoit să se retragă pe linia a doua, dar nu o poate menţine din cauza bombardamentului intens al artileriei duşmane. O nouă retragere aduce regimentul pe dealul Porcului. La stînga sa, în golul rămas prin retragerea ruşilor, comandantul Armatei a II-a trimite toate rezervele de care mai dispunea. Două batalioane ale regimentului de marş al Diviziei a 3-a se intercalează între regimentele 30 Muscel şi 2 vînători; ele reuşesc să oprească înaintarea inamicului la un kilometru mai la nord de linia Ireşti—Mangalaciu. Alte două batalioane din Regimentul 22 şi unul din 28, plecate de la Poienile Popii, trec peste dealul Vrînceanului şi intră în front în valea Şuşiţei, la Varniţa. O parte din aceste trupe rămîn în Varniţa, pe care o curăţă de inamic. Cealaltă parte trece rîul, apoi peste botul dealului Porcului şi pîrîul Porcului, spre a ataca, laolaltă cu Regimentul de marş, poenile de la poalele dealului Ireştilor, puternic ocupat de Divizia a 216-a germană.

Bătălia de la Varniţa

Noaptea de 29—30 august a fost o noapte foarte agitată. Pe dealurile dintre Putna şi Şuşiţa şi dincolo de Şuşiţa, trupele se grăbesc să-şi ocupe cele mai bune poziţii de luptă. Se sapă în grabă şanţuri, se întind reţele de sîrmă, artileria soseşte în trapul cailor. Rachetele brăzdează întunericul nopţii şi înlesnesc prietenului ca şi duşmanului să-şi mişte trupele spre punctele de mare primejdie. Se anunţă o zi sîngeroasă.

Comandamentul român a înţeles gravitatea situaţiei. Zilele grele de la Mărăşeşti şi Oituz au revenit, după o aparentă destindere. Ofensiva dintre Ireşti şi Muncelu se arată ca o acţiune în stil mare, ca o reluare a bătăliei de la Mărăşeşti. Trebuie să i se răspundă cu contramăsuri de importanţă egală.

Averescu îşi aşază trupele Diviziei a 3-a — general Mărgineanu — pe crestele dealurilor dintre Momîia, Ireşti şi Varniţa. Efectivele sale nefiind numeroase, trupele se întind pe o singură linie, lipsită de rezerve. Misiunea lui e defensivă; el trebuie să bareze valea Şuşiţei, la începutul defileului ce duce pe la Răcoasa spre Ţara Vrancei, şi să împiedice pe duşman să întoarcă frontul Armatei a II-a. În acelaşi timp, în partea de răsărit, pe platoul Muncelului, soseau trupele disponibile ale Armatei I: diviziile 9, 11 şi 13, spre a forma un grup ofensiv, a cărui conducere a fost încredinţată generalului I. Popescu, comandantul Diviziei a 13-a. În unire cu Corpul VIII de armată rus, grupul de divizii române va ataca pe duşman în direcţia Fitioneşti—Ireşti, spre a reciştiga terenul pierdut şi a restabili vechiul front Ireşti—Muncelu. Planul comandamentului român nu se îndeplineşte punctual.

Sectorul de răsărit rămîne aproape liniştit. Corpul alpin german se mulţumeşte să-şi consolideze poziţiile, iar grupul de divizii român trebuie să stea cu arma la picior, deoarece comandantul Corpului VIII de armată rusă, generalul Elcianinov, declară că trupele-i sînt obosite, decimate, dezorganizate, incapabile de luptă. Ofensiva proiectată se amînă pentru a doua zi.

În sectorul de vest, trupele Diviziei a 216-a germane atacă cu violenţă frontul Diviziei a 3-a române. O luptă sîngeroasă se încinge de-a lungul acestui front, pe o linie nord-sud, ce încrucişează valea Şuşiţei, lîngă Varniţa. Duş-

manul ocupă poziții pe dealurile Voloșcanilor, Ireștilor, Mangalaciu, Muncelu (cota 422). În fața lui se găsește pe dealul Porcului, Regimentul 30 Muscel; la Varnița și pe dealul Vrînceanului, Regimentul 2 vînători; pe dealul Marcului, spre cota 461, Regimentul 18 Gorj. La stînga lui e Divizia a 9-a în vîrful unghiului format de frontul dușman; o parte din trupele Diviziei a 9-a sînt în spatele flancului stîng al Diviziei a 3-a române.

La sud de Șușița, cota 554 — dealul Porcului — e înălțimea dominantă a regiunii, cheia ei tactică. De la această înălțime, ca de la un nod, se desfac trei coame de dealuri. Unul spre nord-vest, îndreptîndu-se spre Momîia, e dealul Perjilor. Alte două pornesc spre sud-est, despărțite printr-o vale, prin care curge pîrîul Porcului. Cel de sud e dealul Obîrșiei, care coboară spre Irești și valea Putnei; pe el sînt pozițiile germanilor. Cel de nord, lung și păduros, e dealul Porcului. El mărginește ca o tivitură valea Șușiței și coboară în trepte spre Varnița și Mangalaciu. Pe el și-a stabilit, la repezeală, Regimentul 30 Muscel, liniile de apărare.

Bombardamentul artileriei germane, care nu încetase toată noaptea, se întețește spre dimineață. Obuzele și șrapnelele vîjîie și șuieră printre copacii bătrîni ai pădurii ce acoperă spinarea dealului Porcului, care cad la pămînt fulgerați și retezați. Bombardamentul se întinde spre răsărit, spre Șușița, pînă la înălțimile de nord ale platoului Muncelului. Detașamente germane s-au strecurat de-a lungul văii Șușița, pe după muchiile dealurilor, și s-au infiltrat printre dărîmăturile căsuțelor din Varnița. Altele s-au strecurat pe după dealul Rotunda și au înaintat între stînga Regimentului 2 vînători și dreapta Regimentului 18 Gorj. Regimentul 2 vînători se găsește dimineața într-o poziție critică înconjurat aproape din trei părți de dușman. La 10,30 dimineața infanteria germană începe atacul, susținută de artileria care-și întețește și mai mult focul. La stînga, germanii atacă dinspre dealu Obîrșia, peste pîrîul Porcului, pozițiile Regimentului 30 Muscel de pe dealurile Perjilor și Porcului. La dreapta, dinspre Mangalaciu și Rotunda, germanii atacă pozițiile Regimentului 2 de vînători, căutînd să-i întoarcă flancul stîng și să mărească spărtura dintre acest regiment și cel vecin. Artileria Diviziei a 3-a română ripostează cu mult efect; rîndurile inamicului sînt rărite. Valurile de atac se preînnoiesc, atacurile se dau din ce în ce mai furios, dar rezistența soldaților noștri e pe atît de îndărătnică, pe cît de furios e atacul. De cinci ori au reînnoit germanii atacurile, sub protecția violentului bombardament pornit din toate calibrele. Toate atacurile au ajuns la lupta corp la corp, la grenada de mînă și la baionetă. Rău adăpostiți în tranșeele săpate sumar în timpul nopții, fără protecție eficace împotriva artileriei, soldații noștri au luptat cu vitejie și au rezistat cu eroism. Contraatacuri violente au aruncat înapoi pe dușmanul care se apropia prea mult de linia noastră. Dușmanul muște țărîna în fața poziției de la Varnița, apărată de vînătorii de la Griviția și de la Mărăști. În fruntea companiei sale, pe care o conducea la contraatac, a căzut căpitanul Petre Ștefănescu din Regimentul 2 vînători. Un soldat brav și un poet. Soldat, mai fusese rănit la picior, cu un ceas înainte, dar rămăsese în luptă. În campania din toamna lui 1916 fusese grav rănit în timpul trecerii Oltului, la Hălmeag, iar la asaltul Mărăștilor fusese tot în fruntea companiei. Poet, scrisese în „Convorbiri literare" sub pseudonimul Petre Șt. Vultur. Carnetul său, străpuns de schija omorîtoare, închidea o comoară de versuri pline de simțire și de avînt:

Copii iubiți ai țării mele scumpe,
Ostași români și vînători,
Priviți cum țara noastră-și rumpe

Veşmîntul ei de sărbători.
Căci, văduvită de feciori şi glie,
Spre noi se-ndreaptă al ei glas,
Săriţi cu toţi, scăpaţi a ei moşie,
Voi, fiii ei ce-aţi mai rămas !

Frontul român a fost un moment rupt între regimentele 2 vînători şi 18 Gorj. Două batalioane din Regimentul 34 al Diviziei a 9-a aleargă, contraatacă puternic pe inamicul care pusese piciorul pe dealul Marcului şi restabileşte frontul.

Cel din urmă atac inamic se dă seara, pe la ceasurile şase. El e respins, ca toate celelalte. Trupele noastre şi-au păstrat toate poziţiile. Satul Varniţa e reocupat şi curăţat de elementele duşmane, ce se încuibaseră într-însul. Noaptea sosește şi domolește furia luptelor. Inamicul nu reuşise în nici un punct. Linia dealurilor e intactă în mîinile noastre, de la cota 554 pînă la 441. Zgomotul bătăliei a încetat peste noapte, dar nimeni nu se odihneşte. O altfel de muncă începe. La spatele frontului se sapă gropile în care sînt depuşi în tăcere unul cîte unul, mucenicii care au răscumpărat cu viaţa lor izbînda de astăzi. Iar căruţele care transportă spre schitul Muşinoaelor cadavrele ofiţerilor morţi şi trupurile chinuite ale răniţilor, se încrucişează cu convoiurile lungi ce aduc pe front colacii de sîrmă ghimpată. Şi cu toată oboseala şi marile pierderi de peste zi, soldaţii muncesc toată noaptea la întărirea poziţiei, adîncind tranşeele şi aşezînd reţelele de sîrmă. E sigur că duşmanul, care lucrează la fel, în faţă, pe dealurile Obîrşia şi Rotunda, nu se va lăsa bătut. El aşteaptă numai revărsatul zorilor, ca să reînceapă.

Dar cerul a fost mai clement decît oamenii. Toată ziua de 31, o ploaie torenţială a interzis operaţiile. Nici pe frontul dealului Porcului — Varniţa, nici pe frontul Muncelului, nu a fost posibilă vreo acţiune mai importantă. Numai în după-amiaza zilei, inamicul a bombardat puternic poziţiile noastre şi a încercat pe seară un atac spre dealul Porcului, dar a fost respins sîngeros. Trupele s-au putut odihni şi reface pentru ziua de mîine care, după toate semnele, va fi grea. Grupul de divizii român era în linia de luptă, iar puternica sa artilerie era în poziţiile de tragere şi-şi reglase tirul.

Dealul Porcului

Ziua de 1 septembrie trebuia să fie ziua decisivă a bătăliei. Cei doi adversari vor da atacuri în zonele ce şi-au fixat fiecare, aşa încît acţiunea războinică se va întinde, în această zi, pe tot frontul Muncelului.

De partea noastră, sectorul de răsărit al frontului e ocupat de Corpul VIII rus. Sectorul de nord e ocupat de grupul de divizii general I. Popescu, avînd diviziile 13 şi 9 în linia întîi şi Divizia a 11-a în rezervă. Sectorul de vest e ocupat de Divizia a 3-a română, avînd în linia de luptă regimentele 2 vînători, 22 Dîmboviţa, 30 Muscel, completate cu trupe din regimentele de marş ale diviziei şi cu alte cîteva unităţi mai mici, intercalate printre ele. Grupul Popescu va lua ofensiva, care fusese proiectată pentru ziua de 30 august, în direcţia Fitioneşti — Ireşti. Stînga Diviziei a 3-a române va coopera, făcînd o mişcare de conversiune spre dreapta, de la Varniţa spre Mangalaciu, în strînsă legătură cu aripa dreaptă a grupului de divizii.

Acţiunea noastră păcătuieşte prin lipsă de unitate în conducerea tactică a bătăliei. Grupul de divizii aparţine organic şi operativ Armatei I ; Divizia

a 3-a aparține Armatei a II-a; Corpul VIII rus își are comandantul său propriu. Bătălia se dădea într-un punct critic al frontului, în zona de joncțiune a trei armate. E un dezavantaj vădit. Oricît de concordantă ar fi acțiunea șefilor, ea nu poate înlocui concentrarea conducerii ei în mîna unui singur om.

Wenninger se menține în defensivă în sectorul grupului de divizii român. Dimpotrivă, el e decis a risca totul, spre a rupe frontul român al Diviziei a 3-a, unde încercarea lui din ajun fusese înfrîntă. El a adus în linia de luptă și Divizia a 76-a, pe care a intercalat-o între Divizia a 216-a și Corpul alpin. Ofensiva se va da, de partea germanilor, de trupele Diviziei a 216-a și jumătate din a 76-a; obiectivul principal, spre care se vor concentra sforțările, va fi dealul Porcului, cu cota 554. Va fi ziua cea de grea cumpănă pentru Regimentul 30 Muscel.

Bombardamentul violent, început de artileria germană în seara zilei din ajun, se continuă mai slab și cu intermitențe în timpul nopții, spre a izbucni apoi ca vijelia, în dimineața zilei de 1 septembrie. Bateriile grele luau parte la bombardament. Obuzele de calibru mare retezau copacii pădurii dese de pe spinarea și coastele dealului Porcului, pulverizau lucrările de apărare și nu dădeau o clipă de răgaz apărătorilor năuciți să se reculeagă și să îndrepte ceva. Cînd lucrarea de distrugere fu socotită completă, infanteria porni la asalt în valuri. Două regimente, 42 și 354 din Divizia a 216-a, trec pîrîul Porcului și încep să urce coasta de sud a dealului Porcului, desfundată de proiectile, sub protecția violentului foc de artilerie. Cînd apărătorii români au putut să observe atacul, germanii erau în fața rețelelor smulse de explozii și lîngă tranșeele lor năruite. O luptă disperată cu grenada și cu baioneta se dă în tot lungul spinării dealului. Inamicul mai bagă în luptă, la dreapta, Regimentul 8 de vînători, apoi Regimentul 59 de infanterie din Divizia a 76-a. Forțele celor patru regimente de infanterie sînt susținute de 126 de mitraliere și mai mult ca 100 de guri de foc. Lupta s-a încins în tot lungul frontului Diviziei a 3-a române. Soldații Regimentului 30 Muscel, asupra cărora se dă atacul principal, sînt neînfrînți sub ploaia de proiectile. Valurile de atac inamice înaintează în ordine, în șiruri lungi, aliniate ca pe cîmpul de instrucție. Mitralierele și grenadele soldaților noștri sparg liniile și valul nu ajunge niciodată să se apropie de muchiile dealului, unde sînt tranșeele noastre. Cînd grupuri răzlețe reușesc s-o facă, baioneta îi răpune. La stînga muscelenilor e adus un batalion, format din rămășițele Regimentului rus 496, spre a susține rezistența. De trei ori se reînnoiește atacul inamic, dar tot de-atîtea ori e respins cu pierderi sîngeroase. Regimentul român a avut și el pierderi mari, dar n-a putut fi scos din poziție, care a rămas peste tot neatinsă. Noaptea sosește și pune capăt măcelului. E însă numai o pauză impusă de oboseala fizică a amîndurora părților, căci abia se ivesc zorile zilei de septembrie și lupta reîncepe, furioasă, sălbatică.

Toată ziua, cele două artilerii tună, una împotriva celeilalte, iar atacurile și contraatacurile de infanterie se urmează fără întrerupere. La al doisprezecelea atac, la ora 5 seara, germanii, care-și reînnoiesc mereu valurile de asalt din rezervele celor patru regimente cu care atacă, reușesc să înfrîngă rezistența minii de oameni care, sleită de puteri, abia mai ținea poziția, după cinci zile de lupte necontenite, în care nu putuse fi deloc schimbată. O companie română și una rusă trebuie să se retragă puțin, cedînd cîteva sute de metri de teren inamicului. Aceasta înaintează, luînd cîțiva prizonieri și o secție de mitraliere. Cota 554, cheia poziției, și o parte din spinarea dealului Porcului sînt în mîna dușmanului. Dar succesul german este efemer. De pe dealul Vrînceanului artileria română își scurtează tragerea și proiectilele cad pînă

chiar pe dealul Porcului, unde germanii încearcă să-şi organizeze poziţiile, pe cînd trupele respinse se întorc la contraatac. Este al treisprezecelea care se dă de azi dimineaţă. Muscelenii nu mai sînt singuri. Resturile lor au fost întărite cu un batalion din Regimentul 4 Argeş şi cu două companii din 45/60. Românii se azvîrlă cu furie asupra duşmanului, îl aruncă înapoi, îl goneşte pe panta de sud a dealului spre pîriul Porcului şi recuceresc cota 554, vîrful Porcului.

Mai spre stînga, pe spinarea dealului, contraatacul e dat de ruşi. Un căpitan rus se prezintă comandantului Regimentului român 22 şi cere voie să conducă contraatacul. El se numeşte Skakun, e decorat cu Sf. Gheorghe şi a sosit în ajun din Petrograd. Căpitanul adună vreo 500 de soldaţi ruşi, dintre fugarii Regimentului 496, îi îmbărbătează cu o cuvîntare înflăcărată, se îmbărbătează şi pe sine, deşertînd jumătate din conţinutul unei sticle de rom, pe care apoi o bagă în buzunar, îşi face cruce şi, condus de ofiţerul român de legătură, se aruncă, nebun, în fruntea trupei sale, spre duşman. Pe creasta dealului, unde se înfipsese duşmanul, e un măcel îngrozitor. Înălţimea e smulsă, duşmanul e gonit şi căpitanul se întoarce triumfător la postul de comandă al Regimentului 22 cu două mitraliere capturate şi cu sticla goală. Dealul Porcului este acum din nou, în întregime, în mîinile noastre. Germanii sînt în retragere; focurile artileriei şi mitralierelor noastre îi urmăresc.

Spre seară, pe la ceasurile 6,30 un nou bombardament, de o violenţă care întrece pe cel de dimineaţă, se abate iarăşi asupra dealului Porcului. El creşte pînă la ceasurile 8, devenind vijelie de focuri. La această oră, tragerea începe să se lungească, semn că atacul infanteriei duşmane e iminent. Trupele noastre îl aşteaptă încordate. Dar atacul nu se produce, iar artileria îşi domoleşte furia, pînă încetează cu totul. Explicaţia a fost dată mai tîrziu de prizonierii germani. Trupele de asalt au refuzat să mai pornească şi a doua zi. La Ireşti, plutoanele de execuţie au pedepsit cu moartea pe rebeli.

Astfel, sîngeroasa luptă de pe dealul Porcului se sfîrşeşte cu două episoade puţin obişnuite: un acces de eroism din partea ruşilor şi unul de oboseală şi indisciplină din partea germanilor.

La cartierul Armatei a IX-a germane von Eben, învinsul de la Mărăşeşti, e nevoit să se recunoască înfrînt. În raportul săptămînal ce adresează lui Mackensen, el scrie: „Comandantul Armatei a IX-a a ajuns la convingerea că o continuare a atacului, în acest teren extrem de greu şi favorabil apărării, care a fost apărat cu îndîrjire de către puternice forţe inamice, nu promite deocamdată nici un succes". E semnătura oficială, pusă de duşman în josul procesului-verbal al înfrîngerii. Cea din urmă încercare de ofensivă duşmană căzuse.

Divizia a 3-a română a avut în aceste două sîngeroase zile de luptă: 596 de morţi, 823 răniţi şi 253 dispăruţi. E sacrificiul de sînge cu care s-a plătit victoria de la dealul Porcului.

Hecatombele române de la Muncelu

Pe cînd Divizia a 3-a română ţinea rezistenţa eroică pe linia dealul Porcului — Varniţa, grupul de divizii român general I. Popescu îşi desfăşura mişcarea ofensivă de la nord la sud, pe platoul Muncelului. Se fixase grupului de divizii, ca prim obiectiv, o linie care trecea prin Muncelu, iar ca al doilea obiectiv, linia Mangalaciu — dealul Podişu — sudul satului Muncelu. Acţiunea va fi condusă de diviziile 9 şi 13 române,

intercalate între Corpul VIII rus, care era la stînga şi Divizia a 3-a română, care era la dreapta. Divizia a 2-a română era în rezervă.

În ziua de 1 septembrie, de dimineaţă, artileria celor două divizii române începu bombardamentul poziţiilor duşmane. Un ceas după încetarea bombardamentului, infanteria porneşte la atac. În dreapta e Divizia a 9-a, iar în stînga, Divizia a 13-a, fiecare cu cîte patru batalioane în linia întîi, formînd o linie de atac continuă. Celelalte unităţi sînt în linia a doua şi în rezervă. Atacul nu se dezvoltă mulţumitor. Trupele Diviziei a 9-a sînt slăbite şi obosite. Este umbra frumoasei divizii glorioase care se sacrificase la Mărăşeşti. Unităţile sale nu fuseseră decît insuficient completate. Ele atacă poziţia inamică de la cota 461 — poiana Buduiu Calciu — formidabil întărită, care nu suferise nimic de pe urma bombardamentului nostru. Se constată imediat că artileria noastră, formată din baterii române şi ruse, cu comandamente amestecate, executase o pregătire insuficientă şi că legătura între acţiunea infanteriei şi a artileriei, în timpul execuţiei atacului, nu fusese realizată. Inamicul rezistă viguros din poziţiile sale, bine întărite şi păstrate intacte în marginea pădurii, unde a grămădit numeroase cuiburi de mitraliere. Trupele Diviziei a 9-a nu pot înainta decît cu vreo sută de metri la dreapta şi vreo 3—400 m la stînga, pe dealul Secului, unde se leagă de trupele Diviziei a 13-a.

La stînga, Brigada a 26-a din Divizia a 13-a (regimentul 47 şi 50), porneşte la atac, dar din cauza legăturii defectuoase dintre unităţi, atacurile se opresc înainte de a se dezvolta. Tocmai la 7 seara atacul porneşte unitar şi viguros. Trupele coboară cu mult elan valea Zăbrăuciorului şi încep să urce pantele de vest ale văii spre dealul Secului şi Muncelu. Un violent foc de baraj inamic ţintuieşte liniile soldaţilor români la 200 m de tranşeele germane. Românii reuşesc să ocupe o pădurice izolată, la nord de satul Muncelu, dar din casele, copacii şi din gardurile din marginea satului, o grindină de gloanţe de mitraliere cade cu înverşunare peste liniile române şi le opreşte cu desăvîrşire înaintarea. E cu neputinţă să se mai facă o mişcare înainte; pe tot frontul diviziei, focurile artileriei şi mitralierelor duşmane fac o perdea peste care nu se poate trece. Pierderile trupelor noastre sînt foarte grave. Comandantul trebuie să dea ordinul de încetare a luptei. Trupele rămîn pe linia pînă la care au înaintat, săpîndu-şi adăposturi la 100—200 m înaintea liniilor duşmane.

Eşecul încercării ofensive făcută pe frontul Muncelului a avut repercusiune şi pe frontul Diviziei a 3-a; aripa stîngă a acestei divizii, care trebuia să înainteze dinspre Varniţa, urmărind mişcarea ofensivă a Diviziei a 9-a, a rămas pe loc.

Sîngeroasele pierderi din ziua de 1 septembrie au slăbit trupele într-atîta, că a doua zi, 2 septembrie, s-a suspendat continuarea luptei, spre a aduce pe front noi unităţi şi a le regrupa astfel încît, în ziua următoare, 3 septembrie, să se poată relua atacul cu mai mulţi sorţi de izbîndă. Trupele decimate s-au scos din linia întîi şi au fost aduse în rezervă. Din Divizia a 9-a s-au lăsat pe front numai patru batalioane, care au fost împinse mai spre sud-est, pe dealul Marcului, în locul Regimentului 18 Gorj, pînă la un kilometru la nord-est de Varniţa. Între diviziile 9 şi 13, pînă pe dealul Secului, sectorul a fost ocupat de o brigadă din Divizia a 2-a. Era divizia care, în 1916, dusese greul luptelor din munţii Jiului şi care, acum, primea botezul focului în campania din 1917. Cele două divizii, 9 şi 11, constituiau sectorul nord, sub comanda generalului Broşteanu, comandantul Diviziei a 11-a.

Sectorul de est, format din trupele Diviziei a 13-a, sub comanda directă a generalului I. Popescu, comandantul grupului celor trei divizii, avea citeşi

patru regimentele pe frontul de atac, cu cîte două batalioane în linia întîi și cu cîte unul în linia doua. Misiunea acestei divizii era să atace pe inamic de la est spre vest, spre a cuceri satul Muncelu și dealul Podișului. Grupul generalului Broșteanu trebuia să se ție la început în defensivă, fixînd pe dușman pe teren și, în cazul cînd ofensiva Diviziei a 13-a ar fi reușit, să intervină în luptă, spre a concura la acțiune. În rezerva grupului de divizii era o brigadă a Diviziei a 11-a și cîteva batalioane ale Diviziei a 9-a. Resturile Diviziei a 124-a ruse, reconstituite, precum și Divizia a 14-a rusă, retrasă de pe front din cauza grelelor sale pierderi, contau și ele ca rezerve la dispoziția comandantului grupului de divizii român. Era evident că inamicul, redus la Corpul alpin și jumătate din Divizia a 76-a, era inferior numericește, că nu putea să aibă veleități ofensive și că se va mulțumi să opună rezistență din pozițiile sale foarte puternic întărite și susținute de numeroase mitraliere.

Bombardamentul artileriei noastre a ținut, în dimineața zilei de 3 septembrie, două ceasuri, de la 6 la 8. Atacul de infanterie a fost început de trupele Brigăzii a 26-a din Divizia a 13-a, asupra satului Muncelu și a împrejurimilor, urmat apoi de Regimentul 57 din Divizia a 11-a, aflat în rezerva grupului. Mai la dreapta, trupele Brigăzii a 25-a atacă pe dealul Secului, spre a reține pe dușman și a-l împiedica să cadă în flancul brigăzii vecine.

Atacul se desfășoară cu anevoință. Terenul urcă în pantă și e desfundat de obuze; ploaia din zilele trecute a umplut cu apă și cu noroi toate gropile. Înaintarea trupelor se face cu mare greutate. Artileria dușmană de toate calibrele trage un nimicitor foc de baraj, iar din casele din marginea satului, transformate în cuiburi de mitraliere, se împînzesc gloanțele peste atacatorii ce înaintează în terenul descoperit. Val după val cad românii, secerați. Rîndurile rărite rămîn neputincioase în fața rețelelor, de după care dușmanul nevăzut le scuipă mereu moartea în față.

O nouă pregătire de artilerie se face după-amiază. Din nou pornesc valuri de infanterie și din nou pămîntul se acoperă cu trupuri ce înțepenesc sau se zvircolesc. În satul Muncelu soldații, trecînd peste cadavre, au reușit să ocupe cele dintîi case din marginea de est, în care s-au baricadat, dar n-au putut să meargă mai departe. La dreapta, Regimentul 57 s-a apropiat de marginea pădurii Muncelu, dar a rămas imobilizat în fața rețelelor.

Nici Grupul Broșteanu, care trebuia să atace după ce Divizia a 13-a va fi realizat un început de succes, n-a putut să cîștige teren. Grupul era lipsit de artilerie grea, iar întăriturile dușmanului erau prea puternice ca să poată fi distruse cu mijloacele de care dispunea Divizia a 11-a. Încercarea de învăluire a poziției inamice de pe Buduiu Calciu a fost oprită de focul numeroaselor cuiburi de mitraliere ce împănau poiana. Seara a venit să pună capăt sforțării singeroase și sterile. Grupul de atac suferise pierderi foarte grave. Numai în ziua de 3 septembrie, grupul pierduse 35 de ofițeri și 2 700 de soldați, morți, răniți și dispăruți.

Germanii, care se ținuseră în defensiva cea mai strictă, aveau și ei pierderi însemnate. Cea mai mare și mai dureroasă era moartea a însuși comandantului Corpului XVIII german, generalul von Wenninger, ucis de explozia unui obuz român, pe cînd inspecta pozițiile înaintate germane. Coasa neîndurătoare a morții, care în campania din toamna anului 1916 ne lovise atît de crud, răpindu-ne pe Dragalina și Praporgescu, lovea și pe marele comandament german din România, culcînd la pămînt pe unul din șefii lui cei mai importanți. Era, după generalul Pecht, ucis la Dragoslavele, al doilea general german căzut în campania română.

Ecaterina Teodoroiu

În seara singeroasei zile de 3 septembrie 1917, într-o tranşee de pe coasta ce se lasă din Dealul Secului spre pîriul Zăbrăucioru, ofiţerii şi soldaţii Regimentului 43/59 se numără şi fac socoteala vieţilor răpuse în lupta cruntă de peste zi. Mai departe, spre inamic, într-un adăpost sumar, ciţiva oameni au rămas de veghe, cu armele îndreptate spre duşman. Izolaţi, oamenii sînt în primejdie, sub întretăierea focurilor care se schimbă mereu între cei doi potrivnici. Din tranşeele din spate, un ofiţer se ridică în picioare şi cheamă stăruitor pe bravii soldaţi. Dar glasul ascuţit al tînărului ofiţer atrage atenţia duşmanului. O răpăială de mitralieră şi trei gloanţe îi străpung corpul care cade inert, în fundul tranşeei. Şi, cîteva minute mai tîrziu, pe braţele vînjoase ale soldaţilor, coboară la vale un trup mic şi plăpînd din care zburase suflul vieţii, pe cînd de-a lungul tranşeelor regimentului aleargă din gură în gură vestea dureroasă, care tulbură sufletele şi brăzdează cu lacrimi feţele aspre ale luptătorilor. „ — A murit duduia sublocotenent Ecaterina Teodoroiu !" [1].

Trei gloanţe de mitralieră veniseră la timp, ca să aşeze pe fruntea fecioarei de la Jiu cununa nemuririi. Căci Panteonul eroilor războiului nostru ar fi fost prea sever şi sumbru fără această floare gingaşă, răsărită în viltoarea bătăliilor, spre a fi smulsă de suflarea vijelioasă a celei din urmă încăierări. Pămîntul Gorjului, obîrşie nesecată de energii româneşti, a zămislit sufletul minunat al fetei erou, amestec de duioşie feminină şi de vigoare bărbătească. În spitalul de răniţi din Tîrgu Jiu, cercetaşa Ecaterina Teodoroiu leagă rănile grozave cu degetele ei delicate şi alină durerile cu îngrijiri dibace de infirmieră şi cu cuvinte blînde de soră iubitoare. Sosesc însă zilele de mari primejdii. Duşmanul a încălcat plaiurile Gorjului. Mîndria oltenească se revoltă la atingerea necurată. Văpaia înflăcărată a dragostei de pămîntul strămoşesc se aprinde în toate piepturile. Nu mai sînt acum doar soldaţii care să lupte. Bărbaţi, femei, copii, au pus mîna pe armă. Sufletul tinerei infirmiere şi-a găsit a doua întrupare. Fetiţa plăpîndă nu mai e la ambulanţă, ci în mijlocul luptătorilor ; ea-i îmbărbătează, le cară cartuşe şi pune însăşi mîna pe arma omoritoare, cu care trage asupra duşmanului. Acum, revelaţia s-a făcut. Precum pe vremuri, fecioara din Orléans [2], sub inspiraţia Sfintei Madone, apucase drumul de sacrificiu care trebuia s-o ducă la dezrobirea pămîntului patriei, tot aşa, fecioara de la Jiu simte că e chemată să joace un rol mai mare decît acela de a lega rănile în spital. Ea ascultă îndemnul sufletului ei de gorjancă mîndră, aruncă şorţul de infirmieră şi apucă strîns puşca. De aci înainte va fi în mijlocul soldaţilor, vitează în luptă, neînfrîntă la oboseală. La Bărbăteşti, în vălmăşagul bătăliei disperate, e făcută prizonieră, dar scapă din mîna duşmanului şi, pe întuneric şi ploaie, îşi regăseşte compania. La Filiaşi, e greu rănită la amîndouă picioarele de un obuz ; transportată într-un tren de ambulanţă, îşi păstrează lîngă ea arma de luptă care-i va fi tovarăşă nedezlipită.

Vin zilele posomorîte ale molimei, zilele de nădejde ale refacerii, zilele de entuziasm ale victoriei. La Codăeşti, în zona de refacere, sufletul Diviziei a 11-a — divizia de la Jiu — este un ofiţer mic la statură, delicat şi uscăţiv la faţă, cu părul negru tuns scurt, dar un vulcan de simţire şi de avînt. Infirmiera de la Tîrgu Jiu, cercetaşa neobosită de la podul Jiului, voluntara eroică de la Bărbăteşti, devenise „sublocotenentul onorific Ecaterina Teodoroiu", şeful unui pluton din Compania a 7-a a Regimentului 43/59. Aşa voise ea să-şi servească ţara şi voinţa ei oţelită, pasiunea ei arzătoare a impus şi a înfrînt legile şi regulamentele pe care oamenii le fac pentru vremuri obişnu-

ite. Regele ţăru ..pusese pe piept „Virtutea militară", îi dăduse rangul de ofiţer şi-i lăsase arma cu care luptase la Jiu şi de care nu voia să se despartă, nici pentru gloria de a fi depusă într-un muzeu militar ! Sentimentul patriotic arzător care ţişnea din toată fiinţa ei, impunea soldaţilor şi le inspira o desăvîrşită încredere în victorie. Micul ofiţer era marele animator al trupei sale. Soldaţii o priveau cu un fel de extaz mistic şi, în jurămîntul că o vor urma în foc pînă dincolo de moarte, era un amestec de înflăcărare patriotică şi de credinţă în supranatural.

Divizia a 11-a n-a avut parte să intre mai din vreme în vîltoarea marilor şi hotărîtoarelor lupte. Dar cînd frontul rus a fost rupt — pentru a cita oară ? — la Muncelu şi divizia a fost pornită ca să umple spărtura, n-a fost pas care să calce mai ager prin noroaiele dealului Zăbrăuţului ca acela al sublocotenentului Ecaterina Teodoroiu, nici trupă care să-şi urmeze mai cu inimă şeful, ca plutonul său. Şi i-a fost dat, în cel din urmă ceas al marii bătălii a Moldovei, să-şi dea sufletul într-un gest care întrupa cele două mari calităţi ale acestei firi excepţionale : dragostea de oameni şi înfruntarea primejdiei.

Copila plaiurilor Jiului, vrednic vlăstar din rasa care a dat pe Tudor Vladimirescu, a însemnat cu viaţa ei scurtă o dîră luminoasă pe cărările întunecate ale calvarului războiului nostru, începînd cu Jiul, unde a răsărit şi sfîrşind cu Muncelu, unde a apus. Suflet mistic, crezînd cu patimă într-o misiune providenţială, a ţinut să şi-o îndeplinească pînă la suprema jertfire de sine, pentru binele patriei sale. Ea a reînviat înălţătoarele legende ale Ioanei d'Arc şi ale Fetei de la Cozia, ne-a lăsat amintirea unei minuni neînţelese şi ne-a umplut inima de farmec, de mîndrie şi de credinţă în vigoarea sufletului poporului român.

Sfîrşitul bătăliei

Bătălia de la Varniţa şi Muncelu fusese pornită de germani cu speranţa că găsirea şi exploatarea punctului slab, pe care-l forma sectorul rus din frontul român, va readuce în lagărul lor victoria scăpată din mînă la Mărăşeşti. Speranţa s-a prăbuşit însă în asalturile zadarnice de pe dealul Porcului şi bătălia şi-a schimbat aspectul. Germanii au trebuit să se ţină în defensivă, pentru a rezista asalturilor pe care românii, trecuţi la ofensivă, le-au dat pe platoul Muncelului. Nici acestea n-au ajuns însă la succes ; insuficient pregătite, ele s-au stins, după pierderi serioase, şi bătălia a luat sfîrşit prin constatarea că nici unul din adversari nu poate rupe echilibrul tactic stabilit între cele două armate.

Armata germană făcuse, în această bătălie, cea din urmă sforţare de care mai era capabilă. Epuizată, ea trebuia să încheie operaţiile sale războinice pe frontul Moldovei şi să renunţe la orice ofensivă. Această renunţare, mărturisire elocventă a înfrîngerii, e exprimată lămurit în raportul comandantului Armatei a IX-a germane către mareşalul Mackensen :

„Diviziile 216 şi 76, în urma grelelor lupte pe care le-au dus de la 6 august, aproape neîntrerupt, nu mai aveau decît o foarte slabă putere de luptă, iar trupe proaspete, pentru continuarea atacului, nu erau disponibile. Faţă de puternica masare a inamicului în faţa aripei stîngi a Armatei a IX-a, trebuieşte socotit în tot minutul că el va putea trece la contraatacuri. Pentru aceasta trebuie, înainte de toate, asigurată păstrarea terenului cîştigat în lupte grele. De aceea, se ordonă Corpului XVIII încetarea atacului, precum şi trecerea aripei stîngi a armatei în poziţia de stabilizare pe linia cucerită".

La 3 septembrie, von Eben a dat ordinul pentru oprirea ofensivei Corpului XVIII, trecerea întregii armate în poziție de stabilizare și completarea a două linii de apărare în spatele noului front. Corpul alpin a fost retras în zona Jariștea — Odobești, iar Divizia a 216-a deplasată în zona Șerbești-Clipicești-Vitănești.

De pe urma bătăliei de la Varnița-Muncelu a rămas germanilor amintirea unei iluzii și a unei decepții. Iar pe hartă, o linie foarte arcuită arată urma unei ruperi de front, repede indiguită, în care diviziile românești erau orînduite ca un cerc de fier în jurul berbecelui ce lovise și spărsese zidul frontului apărat de ruși.

NOTE

[1] Dintre lucrările consacrate vieții și luptei Ecaterinei Teodoroiu, semnalăm Grozea Elsa *Sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu*. Editura Militară, București, 1967; Mocioi Ion, *Ecaterina Teodoroiu Eroina poporului român*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1981.

[2] În cursul Războiului de 100 de ani dintre Anglia și Franța (1337—1453), Ioana d'Arc asediază Orlèans în fruntea unei armate. Căzînd prizonieră, eroina poporului francez a fost judecată de englezi, condamnată ca eretică și arsă pe rug în mai 1431.

Capitolul VIII

Bătălia de la Cireşoala

(9 — 11 septembrie)

O incercare ofensivă româno-rusă

Bătălia de la Varniţa-Muncelu fusese ultima convulsie a puterii ofensive germane Prăbuşirea ei insemnase şi definitiva renunţare la orice încercări, din partea duşmanilor, de a rupe echilibrul tactic stabilit între cele două armate. Austro-germanii erau slăbiţi de puteri şi sleiţi de oboseală in urma singeroaselor eşecuri întîmpinate pe frontul nostru, iar Marele Cartier german nu putea să mai trimită ajutoare, mult mai necesare pe fronturile principale.

Comandamentul român crezu că poate să tragă un profit de pe urma evidentei inferiorităţi a adversarului. O lovitură bine aplicată intr-un punct al frontului duşman, ar fi putut să însemne nu numai un succes local, dar şi dezvoltarea lui intr-o operaţie cu ţinte strategice. Situaţia păru comandamentului român favorabilă pentru o astfel de încercare. Cîştigul întrezărit era destul de important, ca să merite riscul. Punctul ales pentru ofensiva de incercat a fost Cireşoaia. Era masivul impozant, cu vîrful cota 772, care domină Valea Trotuşului, la vest de Tîrgu Ocna. De jur împrejur, el se continuă cu coame de înălţimi ce coboară în trepte abrupte spre sud, spre valea Slănicului, şi în pante domoale la est, spre Valea Trotuşului şi la nord, spre valea Dofteanei. Numeroase văi pornesc ca dintr-un nod central din platoul Cireşoaiei şi radiază în toate direcţiile, crestînd dealurile şi formînd tot atitea drumuri de acces spre vîrful ei. De numele Cireşoaiei se legase amintirea luptelor singeroase ale Regimentului 27 şi a glorioaselor atacuri ale vînătorilor de munte ; vîrful rămăsese in stăpinirea duşmanului, dar în imediata lui vecinătate erau liniile româneşti. Poziţia inamică putea fi luată printr-un atac învăluitor executat dinspre nord de ruşi şi dinspre est de români. Cucerirea ei ne-ar fi permis să inaintăm cu direcţia sud-est, spre a cădea în spatele Coşnei — cota 789 — a doua poziţie dominantă, între văile Slănicului şi a Oituzului. Coşna rămăsese şi ea în mina inamicului, in urma sîngeroaselor lupte dintre 19—22 august.

Ofensiva română din luna septembrie se va da aşadar pentru cucerirea Cireşoaiei in primul rind, şi a Coşnei, in al doilea rind. Se obţinea prin posesiunea lor, nu numai o rectificare favorabilă a frontului, nu numai respingerea duşmanului departe de Valea Trotuşului, de Tîrgu Ocna şi Oneşti, in care orice activitate şi circulaţie era paralizată de apropierea duşmanului, dar se crea o bază sigură şi avantajoasă pentru operaţiile ulterioare spre frontieră. La bătălia proiectată trebuiau să participe atît ruşii, cît şi românii. Din partea ruşilor participa Armata a IV-a rusă. Această armată, care luase parte la bătălia de

la Mărăşeşti, îşi schimbase sectorul. Ea cedase cîteva unităţi Armatei a VI-a pe Siret, primise alte cîteva de la Armata a IX-a şi ocupase sectorul din munţii Bacăului, intercalîndu-se între Armata a II-a română — la stînga — şi Armata a IX-a rusă — la dreapta. Comandantul Armatei a IV-a era acelaşi general,

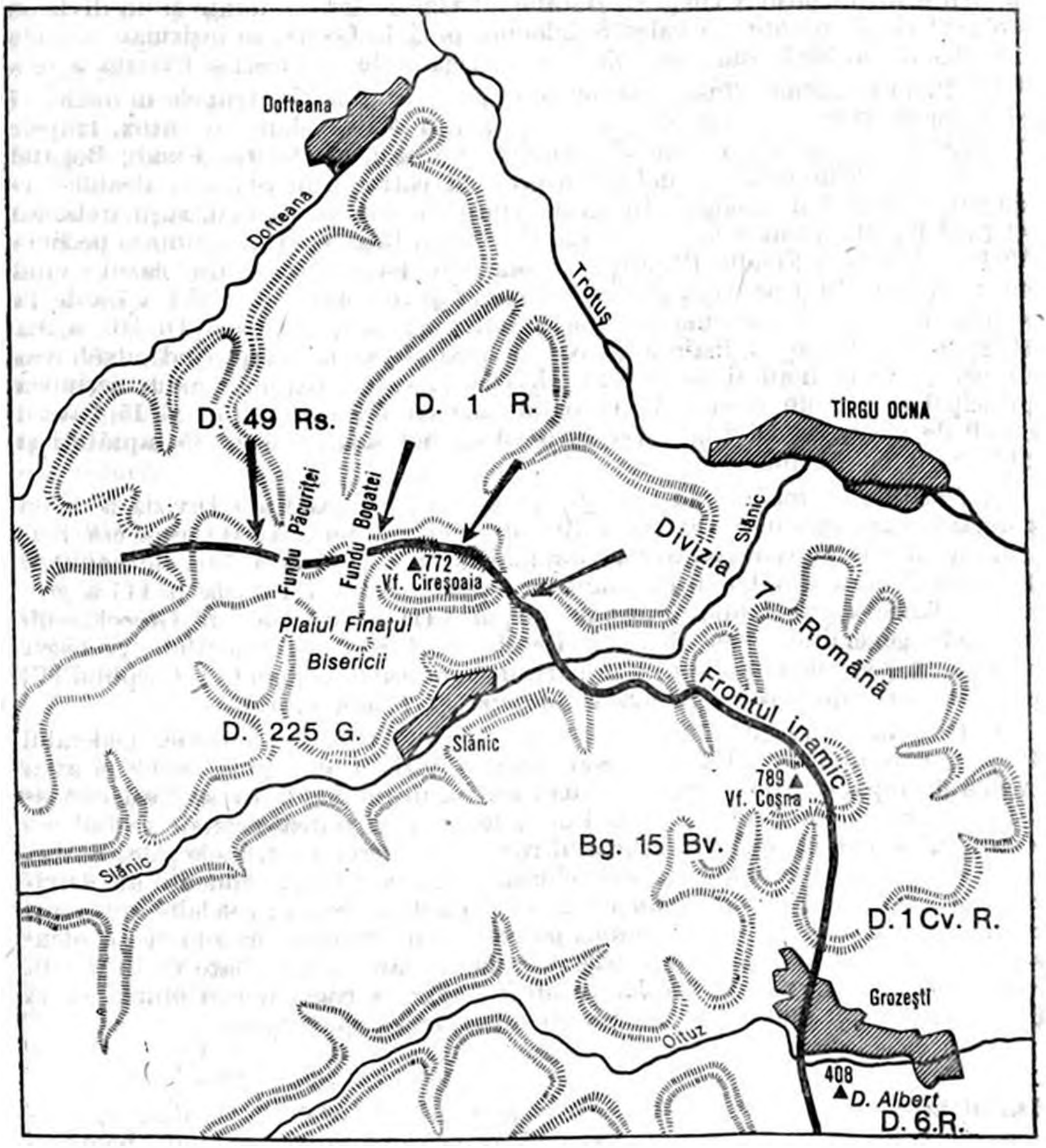

Bătălia de la Cireşoaia

prinţ de Ragoza, a cărui atitudine şovăielnică şi suspectă era să provoace o catastrofă la Mărăşeşti. Aripa stîngă a armatei, care avea să colaboreze cu românii, era constituită din Corpul XXIV rus — întărit cu alte cîteva unităţi de infanterie şi artilerie — care ocupa poziţia de la vest de Cireşoaia,

de-a lungul dealului Păcuriței pînă în valea Dofteanei, făcînd front spre sud. Din partea românilor lua parte Corpul IV de armată, sub comanda generalului Văitoianu; el constituia aripa dreaptă a Armatei a II-a, a generalului Averescu. În legătură cu rușii, în fața Cireșoaiei fuseseră aduse trupele Diviziei 1, din care lipsea Regimentul 18 Gorj, rămas la Varnița; i se dăduse însă, ca întărire, Regimentul 8 vînători, Batalionul vînătorilor de munte și un divizion de artilerie de munte. În valea Slănicului, pînă la Coșna, se înșiruiau trupele Diviziei a 7-a, iar la sud, spre Oituz, era Brigada de grăniceri și Divizia a 6-a.

Planul atacului fusese astfel conceput: în timp ce trupele diviziilor 7 și 6 vor executa o acțiune de fixare pe frontul dintre Slănic și Oituz, trupele Diviziei 1 vor executa o ofensivă energică, pe frontul Poiana Fundu Bogatei — cota 772 (Cireșoaia), și de aci înspre sud către satul Slănic — dealul Iordogatu — dealul Muncelului. În același timp, la vest de români, rușii trebuiau să rupă frontul dușman la vest și sud de Fundu Bogatei și să înainteze pe linia Virfu Nileasa — Fundu Păcuriței — cota 601 (sud Slănic). În cazul cînd acțiunea Diviziei 1 ar avea succes, înlesnind și înaintarea Diviziei a 7-a de la stînga, vor intra în acțiune și trupele dintre Slănic și Coșna — Divizia a 6-a și grănicerii — spre a înainta și ocupa vîrfu Pietrei, completînd învăluirea Coșnei și de la nord și de la sud. Divizia 1, care avea de condus acțiunea principală, avea un efectiv de 14 batalioane cu 7 711 luptători și 15 baterii cu 60 de piese, iar Divizia a 7-a avea 20 de batalioane cu 9 485 luptători și 14 baterii cu 61 piese.

Pozițiile dușmane erau apărate în regiunea Cireșoaiei de Divizia a 225-a germană, care înlocuise Divizia a 70-a de honvezi, retrasă; la Coșna era Brigada a 15-a infanterie bavareză, iar mai la sud, Divizia a 70-a de honvezi. În rezervă erau Batalionul de munte würtemberghez și Divizia a 117-a germană. Toate aceste trupe alcătuiau Corpul VIII al armatei lui Gerock, sub comanda generalului von Benigni. Regele Ferdinand și generalul Averescu au sosit în zona de luptă spre a urmări, de la postul de comandă al Corpului IV, desfășurarea luptei care trebuia să înceapă la 7 septembrie.

Deși începutul acțiunii fusese fixat pentru 7 septembrie, generalul Ragoza ceru amînarea. Rușii nu erau gata. Divizia a 49-a abia sosise și avea nevoie de repaus. Apoi ii mai trebuiau cel puțin două zile ca să facă cunoștință cu terenul pe care aveau să lupte. Ragoza nu putea ascunde cauza cea adevărată a acestei șovăieli: generalul rus nu era sigur de trupele sale. Starea sufletească a acestor trupe era îndoielnică. Din cele patru regimente ale Diviziei a 49-a, unul se declarase dispus să ia parte la ofensivă; celelalte trei refuzaseră. Comandantul român conjură pe ruși să nu întîrzie prea mult cu ofensiva. Românii executaseră mișcările lor; ele riscau să fie aflate de dușman, care putea să pareze loviturile. În sfîrșit, Ragoza consimte ca amînarea să fie numai pentru două zile. La 9 septembrie va începe lupta.

Atacul Cireșoaiei

La 9 septembrie, la orele 6 dimineața, artileria diviziilor 1, 7 și 6 a început bombardarea pozițiilor inamice; li se adăugase și un obuzier rus de 154,4. Artileria Diviziei a 6-a a aruncat și bombe cu gaze asfixiante. Patrule de recunoaștere, trimise după două ore, spre a constata efectele bombardamentului, au constatat că focul nu fusese tocmai eficace. Pe frontul Diviziei 1 nu se făcuseră în liniile inamicului decît trei spărturi mici, iar pe frontul Diviziei a 7-a, una singură. Soldații inamici părăsiseră, în timpul bombardamentului, linia întîi și se retrăseseră pe contrapantele înăl-

ţimilor, spre a se pune la adăpost; de acolo au primit cu focuri vii patrulele noastre.

La ora 9, artileria noastră își lungește tragerea, spre a permite începerea atacului. S-a format un grup de atac, sub comanda generalui Obogeanu, alcătuit din trupele Brigăzii 1 și anume: regimentele 8 vînători și 17 infanterie, desfășurate în linia întîi, trebuiau să atace Cireșoaia, dinspre nord-est, de-a lungul văilor Arinișu și Vrinceanu; în linia a doua erau vînătorii de munte, iar în rezervă, Regimentul 1 de vînători și o companie de mitraliere. La dreapta și înapoia grupului de atac era Brigada a 2-a a Diviziei 1, adunată în valea Bogata, spre a pătrunde și înainta prin spărtura făcută de trupele Brigăzii 1. Trupele ruse ale Diviziei a 49-a trebuiau să atace dinspre nord, deodată cu trupele române. Vînătorii și mehedinţenii încep înaintarea cu elan, dar imediat trebuie să constate greutatea atacului. Din spatele puternicelor întăriturî intacte, o ploaie de gloanţe de mitraliere și de puști cade asupra atacatorului, iar dinspre sud, din valea Slănicului, bateriile inamice de toate calibrele, așezate în satele Slănic, Slănicel, Cerdac și Muncel, trag un violent foc de baraj. Inamicul e bine pregătit pentru defensivă. Înaintarea noastră se face greu, sub această grindină de focuri; soldaţii trebuie să se tîrască pe brînci. După un ceas și jumătate de la începutul atacului, primele rînduri au ajuns în faţa reţelelor de sîrmă ghimpată, care numai pe ici pe colo erau rupte de tirul artileriei. Echipele de tăietori cu foarfecele încep să taie sîrma reţelelor, dar focurile concentrate ale inamicului îi seceră. Cîteva șiruri sînt tăiate, dar la spatele lor sînt altele, și soldaţii noștri sînt nevoiţi să constate că inamicul și-a întărit formidabil poziţiile cu trei serii de reţele, fiecare din ele pe cîte trei rînduri de pari! A încerca distrugerea acestei redutabile întăriturî cu foarfeca, este a face munca lui Sisif, în mijlocul unui vîrtej de foc omorîtor. La această greutate de execuţie vine să se mai adauge efectul unei greșeli de comandament. Se constată că acţiunea rușilor, de la dreapta, nu e concordantă cu a noastră. În loc să atace spre Cireșoaia, în direcţie convergentă cu atacul nostru, cum se stabilise în planul de luptă, rușii atacă spre sud-est, înspre Pravila.

La ora 11 trupele noastre din prima linie sînt silite să întrerupă atacul și să se oprească înaintea sîrmelor poziţiei inamice, săpîndu-și măști individuale de apărare, sub focul ce pornea nemilos din tranșeele dușmane. Comandantul român trimite în luptă trupe din linia a doua. La dreapta Regimentului 8 de vînători, la originea văii Bogata, intră în linia de luptă vînătorii de munte, spre a stabili legătura cu rușii. La stînga, intervine un batalion din Regimentul 17 Mehedinţi, iar dinspre sud, două batalioane din Regimentul 27 al Diviziei a 7-a. Cu aceste trupe se începe un nou atac învăluitor asupra Cireșoaiei, dinspre nord-est și sud-est. Cu toată desfășurarea de forţe, atacul se dezvoltă cu multă greutate și cu mari pierderi. Inamicul are pe vîrful Cireșoaia trei centre de rezistenţă, foarte solid organizate, fiecare din ele prevăzut cu cuiburi de mitraliere de cîte cinci piese, care domină împrejurimile: unul spre nord-vest, spre pîrîul Vrinceanului, altul în partea de nord-est a cotei 671, și al treilea în centru. Ele sînt intacte și focul lor ţine la distanţă infanteria noastră, care trebuie să urce în teren descoperit, sub ploaia de gloanţe. Inamicul se găsește în teren păduros; pe lîngă reţelele din faţa tranșeelor, sînt sîrme ghimpate, întinse între arborii pădurii. Terenul din faţa reţelelor e minat și exploziile ucid pe atacatorii care încearcă să se apropie de ele. Altă greutate vine din partea aliatului: artileria rusă nu-și lungește tirul și focurile ei cad peste Cireșoaia, silind pe vînătorii de munte să-și oprească înaintarea.

La dreapta vînătorilor de munte intră în luptă și un batalion din Regimentul 31 Calafat, înaintînd ascuns prin valea pîrîului Bogata; el e oprit în faţa

rețelelor inamice, dar poate să intervie la timp ca să restabilească situația, compromisă un moment prin reușita unui contraatac care scosese din tranșeele lor pe soldații Regimentului 196 rus. Un nou atac se dă la ora 5, altul la ora 7. În zadar artileria își concentrează focurile spre a distruge întăriturile și cuiburile de mitraliere, descoperite în timpul atacurilor; în zadar echipe de forfecași se sacrifică tîrîndu-se pînă în rețelele inamicului; în zadar unitate după unitate se tîrăște pe brînci pe după toate cutele de teren și se strecoară prin spărturile făcute de artilerie și lărgite, cu atîtea sacrificii, de tăietori; apărarea dușmanului e foarte bine organizată. Trei companii din Regimentul 17 reușesc să pătrundă, pe seară, în prima linie de tranșee inamică, pe la nord de cota 675, dar un contraatac inamic, făcut cu forțe superioare, le respinge și mehedințenii rămîn lîngă rețele. În fruntea unuia dintre valurile de atac ale Regimentului 8 de vînători a căzut voluntarul bucovinean Ion Grămadă. Avea toate drepturile reglementare ca să rămînă la ocupația mai adăpostită de profesor la școala militară. Dar, omul de știință — doctor în litere al universității din Viena — și scriitorul de talent era și un om de caracter, de acțiune și de avînt. El luptase cu cuvîntul și cu condeiul în timp de pace pentru libertatea patriei sale robite și acum, cînd timpul vorbelor trecuse și venise al faptelor, mîndria și simțul lui de datorie nu se împăcau cu roluri șterse și prudente. A cerut să fie trimis în cele dintîi rînduri ale liniei de foc și, la atacul Cireșoaiei, cu corpul străpuns de două gloanțe, și-a dat sufletul, cinstind cu moartea lui eroică intelectualitatea bucovineană, al cărei reprezentant de elită era*.

Seara, întreaga Divizie 1 era desfășurată în jurul Cireșoaiei, pe care o strînge de aproape.

Rușii se scuză, dar se acuză ...

Atacul dat cu atîtea sacrificii nu a reușit. Cauza eșecului este nu numai formidabila organizare a poziției defensive dușmane, dar mai ales lipsa de coordonare a acțiunii române cu acțiunea rusă. Pe cînd unitățile române luptau cu jertfe mari, ca să atace în piept formidabila poziție de pe Cireșoaia, rușii, care aveau în fața lor un sector mult mai slab organizat, au dat atacuri moi și descusute. Generalul Ragoza, într-o adresă trimisă generalului Averescu, pretinde că e necesar ca românii în primul rînd să ocupe cota 772, vîrful Cireșoaiei, după care numai vor interveni și rușii. La această pretenție curioasă, comandantul român răspunse, cu drept cuvînt, că dacă românii ar reuși să cucerească Cireșoaia, n-ar mai fi nici o nevoie de concursul Corpului XXIV rus. Rostul intervenției ruse era tocmai ca să ușureze misiunea

---

* Fragmente dintr-o scrisoare particulară a lui Grămadă, scrisă cu două săptămîni înainte de moartea lui eroică: „...Mă gîndesc foarte puțin la moarte și nu mă tem deloc de ea. Sînt pregătit s-o înfrunt. Nu mă sperie nici mulțimea păcatelor ce le-am comis, căci așa de sfîntă și de dreaptă înaintea lui Dumnezeu este cauza pentru care atîta tineret s-a îmbrăcat cu cămașa morții, încît pe toți ne așteaptă viața de veci. De asta sînt sigur. Războiul nostru e sfînt.
Cum v-am spus, regret numai că nu mi-am legat numele de o faptă nepieritoare, care să aducă folos altora. Dar sper că în lupta ce mă așteaptă, în curînd îmi va ajuta Dumnezeu să îndeplinesc o faptă, care să mă treacă la nemurire. (D-zeu știe însă dacă nu păcătuiesc și acum cu orgoliul meu).
Mă mir numai că sînt atîția oameni, rămași la vetre, care nu înțeleg cîtă frumusețe sublimă cuprinde jertfirea de sine, jertfirea făcută de bunăvoie. Sînt momente cînd simți parcă însăși suflarea Dumnezeirii cum îți atinge fruntea ca o adiere binefăcătoare. Și atunci uiți tot ce ai iubit în viață, tot ce-i călător ca nisipul pustiului și nu regreți de loc lumea ce ai lăsat-o în urmă.
...Doamne, ajută-mi să fiu tare, să fiu vrednic și neînfricat, spre a putea răzbuna lacrimile ce le-au vărsat ai mei vreme de una sută cincizeci de ani de robie ..." (Din volumul *Bucovina desrobită*, Editura Glasul Bucovinei).

principală și cea mai grea încredințată românilor. Deoarece în sectorul de luptă al rușilor pozițiile inamice erau și mai puțin tari de la natură și mai slab organizate de dușman, ele puteau fi atacate și cucerite cu mai multă înlesnire, ajungînd cu chipul acesta luarea pozițiilor mai tari, prin învăluire. Dacă rușii ar fi pătruns la Fundu Bogatei, între cotele 772 și 643, Cireșoaia ar fi fost îndată evacuată de dușman.

Simțind nevoia să se disculpe, Ragoza afirmă că, un moment, rușii ar fi reușit să ocupe cota 643, dar focul intens al dușmanului de pe poziția dominantă a cotei 772 a făcut ravagii în trupele sale și că, în special, batalionul morții din Divizia a 49-a ar fi fost decimat. Afirmația aceasta n-a putut fi dovedită. Comandantul rus mai anunță că, în cazul cînd nici în ziua următoare operația nu va reuși, el va suspenda acțiunea.

Desfășurarea bătăliei de la Cireșoaia, în ziua de 9 septembrie, a probat o dată mai mult, dacă era încă nevoie, ce rezultate funeste are lipsa unității de comandament. Și aceasta mai ales cînd unul din cei doi comandanți, care trebuie să conlucreze armonic în gînd, simțire și acțiune, are mentalitatea pe care generalul Ragoza o manifestase încă o dată, în chip atît de regretabil, la Mărășești. Mai sincer decît comandantul armatei, șeful statului-major al Armatei a IV-a ruse recunoaște cauzele exacte ale eșecului rus[180]: „Din nenorocire, temerile noastre se realizează pe de-a-ntregul: ofensiva noastră n-a avut succes. Preparația de artilerie nu dăduse rezultatele bune de altădată, poate pentru că în aceste păduri dese țintele nu erau destul de vizibile, dar mai ales pentru că artileriștii noștri nu mai aveau acel elan, acel entuziasm, acea dorință de a învinge cu orice preț, care-i înflăcăra cu două luni mai-nainte. Cît despre infanterie, sau nu s-a mișcat din loc, sau numai s-a prefăcut că atacă, fără însă să iasă din tranșee. Doar cîteva grupe izolate, compuse mai ales din ofițeri și un număr mic de soldați, s-au aruncat înainte. Rău susținuți, ei căzură victime inutile ale lașității și instinctului de conservație ale soldaților ruși.

În prima zi, armata română vecină a obținut cîteva avantaje, dar n-a putut să și le dezvolte din cauză că i-a lipsit sprijinul nostru".

În luptă cu rețelele de sîrmă ghimpată

După nereușita atacului de ieri, ziua de 10 septembrie e întrebuințată pentru studierea mijloacelor de atac, în special a acțiunii de artilerie, ale cărei trageri neeficace asupra întăriturilor inamice îngreunase sarcina infanteriei și contribuise la nesucces. În dimineața zilei, toate trupele de infanterie, care se îngropaseră în adăposturi în fața rețelelor inamice, au fost retrase cu 300 m în urmă, ca să nu fie expuse focurilor inamice și amice. Artileria noastră a reînceput tragerea pe toată lungimea frontului asupra rețelelor și tranșeelor dușmane. După trei ceasuri și jumătate de bombardament, numeroase patrule au fost trimise în diferite puncte, spre a constata efectele tragerii. Constatarea generală cu care s-au întors patrulele a fost aceea că loviturile erau sau prea lungi, sau prea scurte și că deci, afară de două puncte unde s-au făcut mici spărturi în linia întîi, în tot restul poziției inamice rețelele sînt intacte. Generalul Văitoianu, comandantul Corpului IV de armată, care conducea direct bătălia, a observat personal că pricina acestei neeficacități a acțiunii artileriei este, în primul rînd, configurația terenului, care împiedică observarea directă a efectelor tragerii și, în al doilea rînd, lipsa de observatori care să dirijeze tragerea în bune condiții. De aceea, bombardamentul și orice acțiune importantă au fost suspendate pentru această zi și s-au trimis patrule conduse de ofițeri ca să găsească cele mai bune poziții, unde

să se instaleze observatorii care vor dirija a doua zi tragerile de distrugere a rețelelor. Trupele grupului de atac român formează un arc în jurul Cireșoaiei. La dreapta, în contact direct cu rușii, la Fundu Bogatei, e un batalion din Regimentul 31 Calafat; în stînga lui călare pe originea pîriului Vrînceanu, sînt vînătorii de munte, după care urmează Regimentul 8 de vînători pe Vrînceanu. Din marginea pădurii, trecînd peste Piscu lui Toma, sînt trupele Regimentului 17 Mehedinți, iar la stînga lui, pînă în valea Slănicului, este Regimentul 27. În rezerva grupului de atac, pe Vrînceanu, e Regimentul 1 vînători cu o companie de mitraliere și o baterie de munte.

Rușii sînt aproape inexistenți. În noaptea precedentă a izbucnit în Rusia revolta lui Kornilov [1]. Toată atenția lor este îndreptată spre evenimentele din țară, spre luptele sîngeroase de partide. Cine se mai gîndește la Cireșoaia românilor!

Românii reîncep lupta, decișî la orice sacrificiu. În timpul nopții de 10—11 septembrie, la 2,30, patru grupe de voluntari din Regimentul 31 infanterie român, comandați de subofițeri, înarmați cu foarfeci și cu grenade, se strecoară tupilați la pămînt prin valea Fundu Bogatei, la nord de Cireșoaia, spre rețelele dușmane. În spatele lor, și urmărindu-i de aproape, sînt alte patru grupe de grenadieri. Forfecașii ajung la rețele și încep să taie sîrmele, dar sînt descoperiți de inamicul vigilent. Un foc violent începe de o parte și de alta; grenadele zboară ca mingile; mitralierele încep să țăcănească. Foarfeca lucrează repede și sîrmele tăiate cad încolăcindu-se peste trupurile forfecașilor loviți de gloanțe, ce se zvircolesc în spasmurile agoniei. O spărtură largă de 200 m e făcută în cel dintîi rînd întărit al rețelelor, dar la spatele acestui rînd mai este încă unul și, după acesta, un al treilea! Evident, brațele omului nu pot să prididească și viețile care se jertfesc, oricît ar fi de ieftine, nu sînt îndestulătoare. Trebuie să intervină și mașinile. Se dă ordin să se aducă patru mortiere de tranșee; dar sosirea și instalarea lor cere timp și ziua sosește, mai-nainte ca mortierele să fi putut începe lucrul. Totuși, la 6,30 dimineața, de jur împrejurul Cireșoaiei, artileria noastră începe focul, la care tunurile dușmane răspund lovitură cu lovitură. La ora 11,30 un pluton din Regimentul 31 este împins prin spărtura făcută în rețelele din valea Fundu Bogatei, spre a sonda adîncimea și lărgimea ei; un batalion e adus în spatele plutonului, spre a-l susține și, eventual, a ataca; alt batalion stă în rezervă, așezat pe valuri de atac. Plutonul de recunoaștere e oprit în fața rîndului al doilea de rețele, pe cînd artileria dușmană, din direcția Muncelu, trage cu înverșunare și face baraj în jurul Cireșoaiei. Atacul de la Fundu Bogatei e paralizat. E nevoie de o acțiune de diversiune și de ajutoare. Regimentul 17, împreună cu un batalion din Regimentul 27, primesc ordinul să atace în direcția cotei 707, învăluind vîrful Cireșoaiei — cota 772 — pe la sud. La ora 1 după-amiază soldații încep înaintarea în teren descoperit, măturat de rafalele artileriei dușmane, trec viguros peste cota 707 și, cu mari pierderi, ajung la rețelele inamice din poiana Fînațu Bisericii. Lupta violentă reîncepe în fața rețelelor; un batalion român, desfășurat pe plaiul cotei 707, susține atacul. Compania a 7-a din Regimentul 31 găsește o spărtură în rețele, făcută în ajun de mortierele de tranșee; un pluton al companiei se avîntă și, după un minut, soldații noștri sînt în tranșeele inamice. Dar prin spărtura îngustă, compania nu poate interveni imediat și mîna de soldați e copleșită de năvala inamicului și aruncată afară din tranșee, cu mari pierderi. Plutonul nu se dă bătut; soldații rămîn dîrji pe panta dealului, între tranșeele inamicului din față și rețelele de sîrmă din spate. Cu multă greutate, un al doilea pluton al companiei pătrunde printre rețele și întărește poziția camarazilor lor, în locul de primejdie. O altă companie

vecină, a 3-a, reușește a tăia și ea rețelele, lărgind spărtura, cu tot focul violent al inamicului, și se oprește și ea, epuizată de pierderi, in fața rîndului al doilea de sîrmă ghimpată. Astfel, la cele două extremități ale grupului de atac, la Fundu Bogatei și la Finaţu Bisericii, citeva detașamente au reușit a sparge cea dintii barieră și se găsesc în fața celei de a doua. În intervalul dintre cele două puncte extreme, Regimentul 8 de vînători și vînătorii de munte s-au apropiat de rețele, însă n-au putut străbate nicăieri, toți forțecașii fiind uciși de grenadele și mitralierele dușmane. Ei au contribuit însă, prin focul lor viu de mitraliere, la acțiunea generală.

O scurtă pauză e necesară la ora 2 după-amiază, pentru refacerea unităților. Se aduc gratii de lemn, ca să fie aruncate peste rîndul al doilea al rețelelor. Atacul reîncepe la ora două și jumătate, dar înaintarea e imposibilă. La 5,15 se dă un nou asalt la care participă întreg grupul de atac, împreună cu Regimentul 31 la dreapta și cu Regimentul 27 la stînga. Artileria trage violent asupra pozițiilor inamice, iar trupele de infanterie pornesc la asalt în tot lungul frontului, în sunetul goarnelor. Din nou, soldații sînt în fața rețelelor fatale; unii taie sîrma, alții aruncă gratiile pentru escaladare. Inamicul aruncă torente de foc; ghimpii sîrmelor sfîșie carnea atacatorilor și valurile, oprite pe loc, se răresc din ce în ce. Compania a 7-a a Regimentului 17 reușește și de astă dată să pătrundă în liniile inamicului și e contraatacată cu furie. La dreapta și la stînga, companiile vecine nu pot să o ajute; rețelele inamice sînt compartimentate cu șiruri transversale și nici o comunicare laterală nu e cu putință. După o jumătate de ceas de luptă crîncenă, compania e respinsă dincolo de rețelele de sîrmă.

Oprirea bătăliei de la Cireșoaia

La ceasurile 7 seara, comandantul român dă ordinul de încetare generală a atacului și de întărire a trupelor pe pozițiile pe care se găsesc. Generalul Ragoza comunicase generalului Averescu că a ordonat trupelor rusești ale Corpului XXIV să înceteze orice acțiune ofensivă. Cauza, care a determinat pe ruși să oprească lupta, este lămurit arătată de șeful statului-major al Armatei a IV-a ruse[18]: „După două zile de sforțări sterile, în care ne-am încercat zadarnic să aruncăm trupele noastre la asalt, a trebuit să renunțăm definitiv și să revenim la defensivă. Acesta a fost rezultatul lamentabil al ultimei noastre încercări de ofensivă. În fundul sufletului nostru eram satisfăcuți că ea nu se sfîrșise cu o înfrîngere, sau cu o catastrofă mai completă, că soldații rămăseseră în poziție, în loc să bată în retragere, ceea ce ar fi fost foarte posibil, față de propaganda fără frîu în favoarea încetării imediate a luptelor și pentru încheierea păcii, care se ducea în tranșee".

Evident că în asemenea condiții, nu mai putea fi vorba de continuarea bătăliei. Ea luă sfîrșit prin refuzul rușilor de a se mai bate și prin nereușita atacului nostru. Românii încep să-și consolideze, la rîndul lor, frontul defensiv, și cei doi adversari rămîn față în față, cu arma la picior. Amîndoi trebuie să constate că fiecare din ei este deajuns de tare spre a opune dușmanului o rezistență eficace, dar nu îndeajuns spre a smulge victoria într-o acțiune ofensivă.

NOTE

[1] Rebeliunea contrarevoluționară condusă de generalul rus Kornilov a început la 25 august/7 septembrie 1917. Ea a fost înfrîntă la 30 august/12 septembrie 1917.

Capitolul IX

Sfîrşitul campaniei din 1917

Bătăliile de la Varniţa — Muncelu şi Cireşoaia au fost cele din urmă zvircoliri a două armate care încep să obosească, după marile sforţări de mai înainte. Austro-germanii au trebuit să-şi recunoască incapacitatea de a mai păstra iniţiativa mişcărilor ofensive. Aceasta însemna renunţarea completă la veleităţile de cucerire a Moldovei şi de capturare a forţelor româno-ruse, cu care începuseră răsunătoarea ofensivă de pe Siret şi Trotuş. Singurul lucru ce le rămînea de făcut era să observe şi să ajute procesul de dezagregare a armatelor ruseşti, de la care vor aştepta succese mai sigure decît de la puterea baionetelor proprii.

Armatele austro-germane se string în poziţiile de defensivă, îşi adîncesc şi-şi înmulţesc şanţurile şi-şi îndreaptă în afară ghimpii reţelelor de sîrmă, din ce în ce mai dese. Ele mai ştiu că, dincolo de liniile lor, rușii nu mai contează ca putere de luptă şi că românii, cu toată bravura lor, n-ar putea să întreprindă singuri o acţiune ofensivă periculoasă.

Şi pe cînd în lungul frontului român, de la Oituz la Siret, tunul îşi răreşte din ce în ce bătaia, pentru a relua ritmul obişnuitului bombardament zilnic, pe cînd adversarii îşi îngroapă morţii şi-şi fac socotelile unei campanii costisitoare, Marele Cartier german de la Kreuznach închide la rîndul lui partida ofensivei de la Trotuş şi Siret. Pe pagina profitului, generalisimul înscrie un mare zero, iar pe pagina pierderilor e nevoit să recunoască pulverizarea a cîtorva din cele mai frumoase unităţi de luptă, prăbuşirea unui plan măreţ şi înmormîntarea cîtorva reputaţii. Dar filmul războiului se desfăşoară prea repede, pentru ca un şef să-şi poată pierde vremea în regrete şi consideraţii retrospective. Ludendorff terminase campania din Moldova cu o mare înfrîngere. Privirile lui se întorc din nou de la răsărit înspre apus, unde orizontul începe să se înroşească la dogoarea focului ce se reaprinde în cîmpiile Flandrei, pe colinele din jurul Verdunului şi pe malurile lui Isonzo. Şi, pentru că galeria spectatorilor trebuia impresionată cu un „bluff" răsunător, marele regizor îşi trimite diviziile disponibile spre frontul Dvinei, la asaltul Rigăi [1]. Ludendorff ştie că frontul rusesc e singurul loc unde poate să cîştige o victorie uşoară şi aceasta e neapărat trebuitor pentru întărirea unui prestigiu, care începe să piriie din toate încheieturile.

Campania română din 1917 ţinuse cincizeci de zile. Ea începuse la 22 iulie în bombardamentul năprasnic de la Năməloasa şi Mărăşti, pentru ca să-şi dea sufletul înaintea reţelelor de sîrmă de pe Cireşoaia. Au mai urmat mici acţiuni locale pentru rectificarea mai avantajoasă a liniilor de front. Cele mai importante au fost : o încercare făcută pe frontul Oituzului, cu trupe din Divi-

zia a 6-a, la 9 septembrie, asupra castelului Negroponte; o alta, la 18 septembrie, cu trupe din regimentele 46 și 24 asupra dealului Leșunțului și, în sfirșit, cea întreprinsă de trupe din diviziile 3 și 11 pe dealul Vrînceanu, între valea Alunei și Șușița, la 17 septembrie. Nici una din ele n-a dat rezultate apreciabile. Încolo numai artileria a continuat să tragă spre a risipi patrulele dușmane care încercau să se apropie de linia frontului, cu scopuri mai mult de conrupere decît de agresiune. O ofensivă pregătită de Armata a II-a în direcția Tirgu Ocna nu s-a mai făcut din cauza evenimentelor din Rusia.

Din punct de vedere strategic, campania dn 1917 a fost o îndoită victorie a românilor. Căci două au fost fazele sale: una ofensivă la început, cînd inițiativa a fost de partea noastră și una defensivă în urmă, cînd a trebuit să parăm lovitura inamicului. Ofensiva noastră, oprită în cursul desfășurării ei, ne-a dat admirabila victorie de la Mărăști.

Defensiva noastră a fost tot așa de victorioasă. Toate luptele date timp de o lună, de la 24 iulie pînă la sfirșitul lui august, cu toate numele deosebite pe care le-a împrumutat de la centrele geografice în jurul cărora s-au desfășurat, sînt în realitate episoadele unei singure și mari bătălii, date de germani împotriva frontului român din sud-vestul Moldovei, între munți și Siret. Scopul acestei bătălii a fost distrugerea armatelor a IV-a rusă și a II-a română, întoarcerea armatelor VI și IX ruse și deci, cucerirea Moldovei. Rezultatul a fost însă altul: Armata a IV-a rusă a fost salvată de Armata I română, care i-a și luat locul, Armata a II-a română s-a apărat viguros. Cele două armate române au barat drumul dușmanului, i-au respins singeros toate încercările de străpungere, ori în ce punct au fost îndreptate și, în cele din urmă, au rămas stăpîne pe situație. Dușmanul a trebuit să-și plece capul, să renunțe la bătălie și să-și transporte aiurea forțele, pentru alte întreprinderi. Este marea victorie a războiului României, obținută în cea mai mare dintre bătăliile care s-au dat pe teatrul sud-oriental al războiului european. Ea a scăpat Moldova de invazia dușmanului, a păstrat ființa statului român și a tuturor puterilor sale sufletești și materiale și ne-a ridicat în stima atît a aliaților, cît și a dușmanilor noștri.

Marele Cartier german a fost foarte afectat de înfrîngerea din Moldova. Ludendorff intenționează să-și ia revanșa, reîncepînd atacul împotriva Moldovei în a doua jumătate a lunii septembrie, cu forțe sporite prin trupe aduse de la Riga. Planul său este să atace Moldova din două părți, dinspre Siret și dinspre Bucovina. Experiența îi arătase însă că o acțiune împotriva românilor nu mai este o întreprindere ușoară, iar forțele austro-germane trebuiau economisite în vederea marilor acțiuni ce se așteptau în vest. Pe frontul italian se pregătea lovitura de la Tolmino și Caporetto. Corpul alpin, Divizia a 117-a germană, Divizia a 13-a austriacă și multă artilerie grea, sînt luate de pe frontul român și trimise pe Isonzo [2]. De aceea, Ludendorff trebuie să renunțe la operația proiectată în Moldova, pe care el o socotea mult mai importantă ca cea din Italia. Această renunțare este — pentru șeful statului-major german — „penibilă". Succesul de la Riga e socotit numai „ca o compensație slabă" față de operațiile din Moldova, „dar decît nimic, tot era ceva!"[152].

Cu aceasta se încheie definitiv campania română din 1917. De partea noastră, rușii nu voiau să se mai bată, iar românii singuri nu erau așa de puternici, încît să poată întreprinde acțiuni ofensive cu perspective mari.

La începutul lunii septembrie, împăratul Wilhelm a venit în teritoriul ocupat spre a vizita frontul român. El a trecut întîi pe la Curtea de Argeș spre a depune o coroană pe mormîntul regelui Carol, a vizitat terenurile petro-

lifere de la Cîmpina şi a fost primit la Cernavodă de ţarul Ferdinand al Bulgariei, pe un pămînt pe care ţarul voia să-l numească bulgăresc. Şi în urmă a mers pe front. De pe înălţimea Măgurii Odobeştilor, Kaizerul ascultă distrat conferinţa pe care i-o face generalul Morgen asupra marilor bătălii. Dar ochii săi minioşi nu văd în faţă decît zidul puternic şi neclintit de care s-au lovit şi sfărîmat armatele sale. Dincolo de acest zid, ţara Moldovei îşi desfăşoară dealurile verzi şi vesele, nepîngărite de piciorul duşmanului. Alături de imperialul oaspete, mareşalul Mackensen urmăreşte cu teamă privirile iritate ce se opresc rînd pe rînd asupra munţilor Oituzului şi Vrancei, asupra dealurilor Muncelului şi Panciului, asupra cîmpiei Mărăşeştilor, asupra panglicii argintii a Siretului.

Şi în această privire, învingătorul de altă dată a citit sentinţa disgraţiei pentru învinsul de azi. Cariera glorioasă a mareşalului se încheie aci. El va rămîne în postul, lipsit de primejdie şi glorie, de comandant al armatei de ocupaţie din România. Germania va încerca să mai dea lovituri mari. Toamna aceasta în Italia, iar la primăvară în Franţa. Toţi comandanţii repntaţi ai patriei germane vor fi chemaţi spre a conduce armatele în aceste sforţări supreme. Nimeni însă nu se mai gîndeşte la bătrînul mareşal, care-şi plimbă nostalgia cîmpurilor de bătălie pe sub teii din Alcea Kisceff şi pe platoul Parcului Expoziţiei din Bucureşti.

Campania română din 1917 se deosebeşte fundamental de campania din 1916, atît din punct de vedere al împrejurărilor strategice, cît şi al mijloacelor de luptă. În 1916, campania română a alcătuit un episod izolat şi independent al războiului general. Aruncaţi de puterile aliate în viltoarea luptei, pentru a salva situaţiile compromise aiurea, fără nici o legătură de coordonare serioasă cu celelalte fronturi, am atras asupra noastră toată puterea duşmanului, care ne-a încercuit şi atacat, în privirile galeriei. Profitînd şi de inferioritatea noastră strategică, cu o frontieră imensă ca întindere şi dezavantajoasă ca formă, precum şi de nepregătirea tehnică cu care am intrat în război, germanii au putut să facă împotriva noastră un război de manevră, pe care le place să-l scoată în evidenţă, ca pe una din cele mai reuşite pagini de strategie din războiul european.

În 1917 frontul român, dimpotrivă, face parte dintr-unul din fronturile europene. El este un sector al acestui front, lipsit cu totul de iniţiativă şi de independenţă strategică. Chiar conducerea operaţiilor e subordonată planurilor mari elaborate aiurea. Armata română e o unitate din ansamblul general european. Astfel, se înlătură cauzele de ordin strategic ale catastrofei din 1916. Trebuie însă să se constate că includerea armatei române în marele front rus, tocmai în perioada cînd acesta intra în descompunere, a oprit avîntul armatei, i-a paralizat acţiunea, nu i-a permis să-şi pună în valoare calităţile şi să obţină succesele hotărîtoare ce se aşteaptau de la ea, ba chiar dimpotrivă, i-a schimbat rolul şi, din instrument ofensiv, a obligat-o să se transforme în gardianul frontului rus şi al ţării, ameninţată de catastrofă prin dezertarea colaboratorului rus.

În ceea ce priveşte mijloacele de luptă, condiţiile au fost tot aşa de diferite. În 1916, armata română a prezentat spectacolul anacronic al intrării într-un război modern cu mijloace tactice şi tehnice învechite. Am fost răpuşi aşa cum erau răpuşi indigenii din Africa, care se apărau cu suliţa şi cu săgeata împotriva armelor de foc ale europenilor. De data asta însă, în 1917, am luptat în condiţii egale. Calităţile individuale ale soldatului n-au mai putut fi anihilate din cauza mijloacelor de luptă inferioare. Şi efectul a estor noi împrejurări s-a putut constata imediat. Prietenii care ne-au aju-

tat și adversarii care ne-au combătut au fost unanimi să declare că soldatul român e înzestrat cu mari calități naturale. După două, trei luni de pregătire serioasă cu dascăli buni, el a ajuns să nu fie inferior cu nimic oricăruia din soldații reputați ai Europei. Pe lîngă prețuirea celorlalți, soldatul român a învățat să se prețuiască singur la valoarea lui adevărată. Și aceasta era de o importanță considerabilă pentru încrederea pe care el trebuia s-o aibă în sine însuși. Soldatul român s-a convins că inferioritatea lui din anul trecut se datora lipsei de armament și necunoștinței metodelor de luptă. Acum el cunoaște bine și puterile proprii și pe ale adversarului. Cunoaște, mai ales, pe cel mai puternic și mai temut dintre dușmanii săi, pe soldatul german. Și-a dat seama că, bine înarmat și condus, poate fără teamă și chiar, în chip avantajos, să se măsoare cu acesta. L-a văzut la Mărăști, ridicînd mîinile cu supunere sau fugind dinaintea baionetei lui răzbunătoare. L-a văzut la Mărășești mușcînd țărîna, neputincios în fața hotărîrii lui nestrămutate de a păzi plaiurile și cîmpiile Moldovei. Prefacerea sufletească a soldatului-țăran, care începuse să se opereze în timpul primăverii, se desăvîrșise acum. La patriotismul născut din sentimentul demnității sale umilite de popoarele vecine și din durerea pentru țara lui călcată în picioare și stoarsă de dușman, se adăuga acum un sentiment nou : încrederea în superioritatea lui față de dușmanul înfrînt. Oțelit trupește și sufletește, soldatul român era acum un luptător conștient și viteaz, înflăcărat pentru apărarea patriei lui, disprețuitor al oricărui pericol, gata la orice jertfă. Este marea biruință a sufletului românesc în campania anului 1917.

NOTE

[1] Germanii au atacat în sectorul Riga și au trecut Dvina la 1 septembrie 1917. La 3 septembrie ei au intrat în Riga, iar trupele ruse se retrăgeau în direcția Petrograd.

[2] Pe frontul italian de pe Isouzo se pregătea o mare operațiune ofensivă austro-germană, cu scopul de a scoate Italia din război. Pentru prima dată de la declanșarea războiului mondial, în toamna anului 1917, germanii au acceptat să-și trimită trupe în Italia, pentru a sprijini Austro-Ungaria aliată, care se vădise incapabilă să obțină victorii decisive cu forțe proprii, ca și pe frontul din Serbia, în 1914—1915. Marea lovitură, concepută și executată cu măiestrie, a fost dată la Caporetto, unde frontul italian a fost rupt (24 octombrie 1917).

Între ruşi şi români

Capitolul I

DEZMEMBRAREA ALIANȚEI RUSO-ROMÂNE

Pe drumuri despărțite

Revoluţia rusă, eveniment capital din istoria lumii, a avut urmări grave pentru raporturile ruso-române în cadrul războiului mondial. Alianţa militară ruso-română înceta să mai existe. Cei doi aliaţi se vor găsi de aci înainte în două tabere despărţite, nemaiurmărind un ţel comun. Rusia revoluţionară nu mai privea ca scop principal al politicii ei continuarea pînă la izbîndă a războiului început alături de aliaţii din Apus. Interesul ei se strămutase de la preocupările externe spre cele interne : organizarea revoluţiei socialiste, consolidarea noii orînduiri politico-sociale. Toate eforturile conducătorilor vor fi îndreptate spre acest ţel. Pentru izbîndirea lui, războiul trebuia lichidat cu preţul oricăror sacrificii. România, dimpotrivă, rămînea credincioasă ţelurilor care o aduseseră în lagărul Antantei. Ea înţelegea să facă sforţări eroice pentru a-şi pansa rănile provocate de înfrîngere şi de ocupaţia inamică şi a-şi continua cu dîrzenie şi cu orice jertfe războiul pînă la victoria finală, alături de aliaţi, spre a-şi asigura realizarea idealului naţional pentru care intrase în marea luptă.

Date fiind vecinătatea celor două ţări şi interpenetraţia celor două armate pe un front comun, despărţirea lor va întîmpina dificultăţi, ameninţînd să degenereze în conflicte. Şi, în adevăr, viitorul va arăta temeinicia acestei primejdii. Stingerea elanului forţelor luptătoare ruseşti de pe frontul comun de luptă, dezlipirea şi scoaterea unităţilor militare de pe poziţiile ce ocupau în faţa inamicului, retragerea lor fără nici o consideraţie pentru golurile ce rămîneau în urmă, vor lăsa trupele române singure în faţa redutabilului inamic, pe o linie cu mari întreruperi. Imposibilitatea materială în care se găseau aliaţii din Apus de a îndrepta cît de puţin situaţia militară ce se crea prin defecţiunea rusească, dădea tragicei situaţii proporţii de catastrofă. România era ameninţată nu numai de primejdia de a pierde războiul, dar în însăşi existenţa ei. E uşor de înţeles procesul sufletesc ce se petrecea în spiritul soldatului român din cauza procedării fostului aliat, pe care el o considera ca o trădare.

Istoria războiului nostru se va găsi acum la cea mai gravă cotitură. Foştii aliaţi vor merge de aci înainte pe două căi deosebite : ruşii pe calea revoluţiei politico-sociale interne ; românii pe aceea a continuării luptei pen-

tru salvarea țării și întregirea neamului. Episoadele viitoare vor fi adînc influențate de această divergență și vor fi impregnate de un caracter din ce în ce mai dușmănos. Atitudinea guvernului și a armatei române, măsurile luate pentru apărarea teritoriului, pentru menținerea și întărirea frontului de luptă, nu trebuie înțelese în mod greșit: ele nu vor fi îndreptate împotriva Rusiei ca stat, ori a revoluției rusești ca mișcare ideologică, ci ca unele ce sînt dictate de cea mai elementară datorie de conservare a forțelor de luptă — morale și materiale — necesitate de rezistența armatei și de continuarea războiului. Paralelismul dintre unele acțiuni ale puterilor occidentale — Anglia și Franța — îndreptate împotriva guvernării sovietice din Rusia, și acela a României, a putut da impresia superficială a angajării României într-o luptă ideologică întreprinsă între foștii mari aliați în care România ar fi fost transformată în „cap de pod" împotriva revoluției rusești. Este neîndoios că puterile aliate din Apus priveau cu ochi răi evoluția spre bolșevism a revoluției ruse, deoarece defecțiunea armatelor ei, dezorganizate și retrase de pe front, diminua forțele luptătoare ale Antantei și avantaja considerabil pe germani. De aceea, ele foloseau orice prilej și încurajau orice combinație politică ce ar fi putut aduce o îndreptare a situației create de revoluția rusă. Printre acestea, conta și atitudinea fermă și constantă pe pozițiile vechi ale guvernului român. Această conjunctură va stringe în chip natural relațiile dintre puterile occidentale și România, abandonată de aliatul rus, așa încît desfășurarea viitoare a războiului va fi caracterizată prin sprijinirea României de puterile din Apus spre a-și menține forțele sale militare intacte, necontaminate de virusul disoluției, și gata de luptă.

Etapele lichidării alianței româno-ruse ne vor face să înțelegem mersul progresiv al procesului ce, treptat, a împins două state și două armate în tabere ostile. Ele vor lămuri, de asemenea, cum atitudinea conducătorilor revoluției rusești — urmărind un program de propagare a ideologiei revoluționare în sinul armatei și a poporului român — care perseverau în acțiunea de a pune pe primul plan independența țării și năzuința realizării unității naționale — a condus la agravarea conflictului dintre cele două state, după despărțirea căilor lor.

Agonia unei mari armate

Vechea legendă biblică a colosului cu picioarele de lut, osîndit a se prăbuși la lovitura unei pietricele rostogolite din stîncă, nu și-a găsit niciodată o realizare mai aievea decît în desfășurarea procesului de descompunere și sfărîmare a puterii militare rusești.

Formidabila armată rusească, cea mai impunătoare forță pe care o pusese în linie războiul mondial, imensă ca teritoriul uriaș în care-și întindea rădăcinile, infinită ca și rezervorul de nesecat din care se alimenta, își tira acum o viață de agonie și pierea zi cu zi, nu de loviturile dușmanului, ci de propria-i dezagregare. Ceea ce nu reușise să facă voința de fier a unui Hindenburg, nici combinațiile iscusite ale unui Ludendorff, nici loviturile brutale ale unui Mackensen, săvîrșea acum microbul invizibil al indisciplinei încuibat în sufletul soldatului rus. De la Baltica la Marea Neagră nu mai era zidul neclintit care străjuise trei ani de-a rîndul împărăția uriașă; nu mai era pavăza oțelită, la adăpostul căreia trebuia să crească puterea armatelor din Apus, în așteptarea ceasului încordării supreme. Era o construcție în ruină, ce se prăbușea, cu temelia putrezită. O suflare mai violentă a viforului războiului, ori numai o lovitură mai tare de picior, erau îndestulătoare pentru a zvîr-

li la pămînt putreda zidire. Şi dacă duşmanul întîrzia s-o dea, era pentru că vroia să-şi economisească şi această slabă sforţare, preferînd s-o lase să se dărîme de la sine. Aşa, desigur, era sfîrşitul fatal ce se apropia cu paşi repezi.

Poziţia geografică a României şi combinaţiile politico-strategice ale războiului legaseră soarta ţării de Rusia. Pe frontul de luptă al Moldovei şi pe teritoriul ei se găseau peste un milion de soldaţi ruşi în contact strîns cu soldaţii români şi cu populaţia civilă. Revoluţia rusă din februarie 1917 a cîştigat repede de aceste mase de oameni. De aceea, ochii conducătorilor politici şi militari ai României urmăreau cu o neliniştе din ce în ce crescîndă procesul de dezagregare ce se petrecea în armata rusească, care se precipita tot mai neîndoios spre deznodămîntul fatal.

Revoluţia şi soldatul rus

Descompunerea armatei ruseşti a fost efectul revoluţiei politice asupra sufletului soldatului vechii împărăţii.

Soldatul rus era, în imensa lui majoritate, mujicul în uniformă. Lipsit de cultură, ţinut de secularul regim autocrat departe de orice înţelegere politică şi de participare la treburile obşteşti, el nu avea noţiuni clare despre fundamentele vieţii sociale şi cetăţeneşti : patrie, solidaritate naţională ; nu era însufleţit nici de ura împotriva duşmanului, nici de căldura unui ideal. Era *soldatul ţarului* şi atîta tot. În persoana semizeiască a ţarului se rezuma tot rostul lui de soldat. *Pentru ţar* trebuia să-şi verse sîngele ; *lui* îi aparţinea viaţa, şi trebuia să i-o jertfească, pentru că aşa i-o poruncea *el.*

Revoluţia din martie răsturnase idolul şi cioburile zăceau împrăştiate la pămînt. Sufletul soldatului rămăsese gol. Pe această ruină a căzut sămînţa nouă care, găsind pămînt virgin pregătit la idei salvatoare printr-o exploatare multiseculară, a încolţit şi crescut repede, copleşind cu eflorescenţa ei viguroasă sufletul acestei armate, obosită şi demoralizată, inspirîndu-i alte credinţe, alte ţeluri, alt ideal.

Cele trei etape ale revoluţiei din Rusia : etapa *burgheză* (Miliukov-Gucikov), *social-democrată* (Kerenski-Cernov) şi *comunistă* (Lenin-Troţki) [1], au avut asupra armatei o influenţă continuă şi crescîndă de democratizare, de slăbire, apoi de minare a disciplinei — care e armătura forţei unei armate — şi, în cele din urmă, de disoluţie a armatei însăşi. Lozinca de căpetenie a elementelor de stînga, care cuceresc treptat influenţa şi puterea în conducerea revoluţiei, a fost de la început : *încetarea războiului şi încheierea păcii*, indiferent de condiţiile pe care duşmanul le va impune. Dintre toate lozincile revoluţionare, aceasta a avut cea mai însemnată şi cea mai directă influenţă asupra soldatului de pe front care, însuşindu-şi-o, n-a mai voit să lupte cu duşmanul de afară, păstrîndu-se pentru războiul civil, dezlănţuit înăuntrul ţării proprii. Cele dintîi ştiri despre revoluţia de la Petrograd au impresionat armata de pe front şi au răspîndit o atmosferă de neliniştе şi de melancolie. Soldatul era dezorientat. Răzvrătirea, care a încolţit îndată în trupele Capitalei, a fost necunoscută, la început, pe front. Curînd însă începe opera de prefacere a sufletului soldatului din tranşee. Articole de ziare şi manifeste defetiste, deşi la început ascunse, ajung totuşi pe front, tulbură sufletul simplu al soldatului şi răscolesc instinctele pe care regimul de opresiune şi disciplină oarbă ale guvernului ţarist le ţinuse amorţite, dar pe care lipsa de cultură nu putuse să le distrugă.

Într-o zi, ziarele din Petrograd aduc celebrul Ordin de zi Nr. 1 al Sovietelor Deputaţilor, Lucrătorilor şi Soldaţilor din Petrograd. Deşi tăinuit de guvernul revoluţionar [2], ordinul de zi ajunse să fie cunoscut cu iuţeala fulgerului pe tot frontul. Era întîia lovitură ce se dădea disciplinei. Ordinul desfiinţa salutul obligator către superior, lăsa soldaţilor libertatea de a lipsi de la serviciu fără autorizaţie, de a face comerţ, de a lua parte la întruniri, de a intra în grupări politice etc. Negreşit că soldaţii şi-au asimilat foarte repede dispoziţiile ordinului revoluţionar, îl puseră în aplicare în tot ce priveşte drepturile şi-şi uitară complet obligaţiile. Instrucţia militară fu cu totul suprimată, iar cîmpurile de instrucţie se transformară în locuri de întruniri publice, în care oratorii turnau din ce în ce mai mult propaganda revoluţionară in sufletele ascultătorilor.

A doua lovitură dată disciplinei ierarhice a fost decizia prin care Kerenski autoriza crearea de organe administrative autonome, sub formă de comitete de tot felul. Puterea disciplinară fu luată din mîna şefilor şi fu dată tribunalelor de regiment şi companii, formate din ofiţeri şi soldaţi aleşi, în număr egal, de către trupă. A fost moartea disciplinei.

A treia etapă a fost sosirea pe front a agitatorilor trimişi de diferite comitete centrale, cu însărcinarea de a lămuri trupa asupra revoluţiei. Erau în cea mai mare parte tineri, membri ai vreunuia din nenumăratele comitete de acţiune; cei mai mulţi erau lucrători industriali sau intelectuali, care în timpul regimului ţarist activaseră clandestin în organizaţiile socialiste de dreapta sau de stînga, veterani ai mişcării şi discipolii lor. Retorica răsunătoare a acestor misionari ai revoluţiei completă opera de dezagregare a armatei. Se cuvinta despre necesitatea încheierii păcii fără anexiuni şi despăgubiri, despre intrarea în tratative cu duşmanul, de inutilitatea războaielor, de crimele guvernanţilor, de frăţia universală, de republica federativă; se stigmatiza burghezia care asupreşte şi exploatează poporul. Cuvintele propagandiştilor pătrundeau adînc şi se prindeau în inimile oamenilor simpli, care nu cunoscuseră în viaţa lor decît robia, munca fără răsplată dreaptă, şi fuseseră ţinuţi departe de orice participare la administrarea treburilor obşteşti; ele le deschideau zări noi: pace, pămînt, egală îndreptăţire, fericire.

Sub influenţa acestor stări de lucruri, armata rusă îşi slăbea din ce în ce puterea de luptă. Pe cînd Kerenski, în înţelegere cu aliaţii din Apus, pregătea ofensiva din iulie, pe cînd armata română îşi rodea frîul şi-şi muşca zăbala de nerăbdarea luptei, armata rusă se descompunea în sumedenie de comitete: de companie, de batalioane, de regimente, pînă la comitete de corp de armată, care discutau asupra tuturor chestiunilor politice ridicate de revoluţie: despre viitoarea organizare politică a Rusiei, despre condiţiile păcii, despre reformele militare, despre actele de administraţie anterioare, ba chiar despre chestiuni mărunte, ca: schimbul unităţilor din prima linie, durata exerciţiilor, încrederea sau neîncrederea ce trebuie să se aibă în cutare şef etc. De jur împrejur o activitate înfrigurată domnea. Românii îşi ascuţeau armele, germanii îşi numărau oamenii şi transportau unităţi noi, iar pe fronturile ruse se vorbea politică. „Numai în Armata a IV-a rusă erau 40 000 de oameni care făceau parte dintr-o comisie sau dintr-un comitet, 40 000 de oameni care nu îndeplineau nici un alt serviciu decît să pericreze". Aşa se explică de ce Armata a IV-a, compusă din trei corpuri de armată cu nouă divizii, ajunsese să aibă un efectiv de numai 80 000 de oameni, cît patru divizii româneşti. Negreşit că nimeni nu se mai gîndea la exerciţii, la manevre, la îmbunătăţirea poziţiilor. În unele regimente se fixase durata zilei de muncă „militară" la şase, cinci sau chiar patru ore. Alte unităţi refuzau să-şi părăsească cantona-

mentele pentru a-şi schimba camarazii din linia întîi şi, numai după lungi tratative, puteau fi convinşi s-o facă.

Propaganda germană [17]

Germanii, conştienţi de avantajul pe care-l puteau trage de pe urma celor ce se petreceau la adversarii lor, organizară în modul cel mai dibaci şi mai activ un serviciu de propagandă, menit să distrugă şi umbra de disciplină ce mai rămăsese în trupele ruse, spre a le împinge la refuzul luptei şi la părăsirea frontului. Marele Cartier german a comunicat unităţilor de pe front anumite directive pentru o propagandă sistematică. Se exploata dorinţa de pace a soldatului rus, insinuîndu-i că germanii au fost şi sînt gata în tot momentul s-o primească şi că numai guvernanţii ruşi, şi in genere ai Înţelegerii, s-au opus. Singurul mijloc, prin care soldatul rus poate impune pacea, este să plece de pe front. Se excită spiritul de lăcomie al ţăranului soldat, spunindu-i că în momentul de faţă în ţară se împart moşiile statului, ale Coroanei, ale marilor duci, ale proprietarilor, şi că cei ce lipsesc de la împărţeală, rămin cu mîna goală. Aceste lucruri şi altele asemănătoare se răspindeau atit prin manifeste, cit şi prin ziare speciale sau prin o ediţie rusească a ziarului socialist german „Vorwärts". Ele se depuneau regulat de germani în anumite puncte ale frontului, unde veneau apoi ruşii ca să le ia. După aceasta, incepu contactul direct intre soldaţii armatelor adverse şi fraternizările. Se mai stabiliră şi legături comerciale între cele două fronturi; mulţumită lor, piinea şi zahărul rus trecea la „camaradul" german, in schimbul băuturilor alcoolice. La 25 mai, Marele Cartier german, de acord cu Ministerul de Externe, presimţind reluarea operaţiilor, trimise trupelor germane de pe frontul român noi instrucţiuni, pentru a îndemna pe soldaţii ruşi „să pretindă de la comandanţii lor o încetare a ostilităţilor pe 3—4 săptămini, pentru a lua parte la alegeri" şi „refuzarea participării la vreo ofensivă". Germanii dădeau din nou asigurări ruşilor de intenţiile lor paşnice şi de dorinţa lor de a reglementa în chip amical chestiunile de teritorii. „Pace fără anexiuni şi fără despăgubiri" era formula ipocrită, sub care germanii şireţi îşi ascundeau, in faţa ruşilor naivi, intenţiile hrăpăreţe. Propaganda se făcea cu deosebită intensitate pe fronturile armatelor a IV-a şi a VI-a rusă. Cum se ştie, la 5 iunie, diviziile 13 şi 34 ruse încheiaseră cu germanii înţelegeri scrise, în care luară angajamentul să nu mai lupte. Comandamentul Armatei a IX-a germane comunică Marelui Cartier al armatei, sub nr. 6196 din 5 iunie 1917: „Din tratativele din ultimele zile, s-a cîştigat impresia că Divizia a 34-a rusă este acum atît de mult influenţată, încit deputaţii ei au acum voinţa fermă şi puterea de a sili pe superiori să facă o încheiere scrisă cu noi, pentru o îndelungată suspendare a ostilităţilor pe această porţiune de front. Divizia a 12-a bavareză, după cum comunică ofiţerul de stat-major de la acea divizie, este de aceeaşi părere. Deputaţii ruşi şi-au exprimat intenţia să propage diviziilor vecine ruseşti o mişcare în favoarea unei suspendări oficiale a ostilităţilor (deputaţii Diviziei a 13-a rusă par deja să fie gata la aceasta) şi nu ar fi exclus ca mişcarea, intinzîndu-se de la Divizia a 34-a treptat, să cuprindă şi alte părţi ale frontului şi să exerciteze o influenţă mare şi asupra locurilor de unde se aşteaptă atacuri ruseşti". Comandantul Corpului I de rezervă german, generalul von Morgen, a fost autorizat oficial (ordinul nr. 2 076 din 6 iunie 1917) de Ludendorff să încheie cu comitetele diviziilor ruse 13 şi 34, suspendarea ostilităţilor.

Deoarece artileria rusă mai păstrase oarecare combativitate, infanteria rusă nu s-a mărginit numai să gonească pe observatorii de artilerie din sectoarele lor, dar a convenit cu germanii să semnaleze bateriile proprii care ar deschide focul, spre a fi pedepsite de germani cu trageri de represalii. În această privință, articolul 2 al convenției este edificator : „Pentru a sprijini dorința generală a infanteriei rusești de a împiedica orice tir al artileriei rusești, se va răspunde, din partea germană, printr-o tragere cu un număr îndoit de proiectile".

Istoria a înregistrat în cursul veacurilor multe cazuri de nesupunere din partea armatelor, obosite de luptă ; niciodată însă nu se văzuse spectacolul ca o parte a trupei să încheie convenții cu inamicul, spre a înlesni acestuia putința de a trage mai cu profit în camaradul care luptă umăr la umăr cu el, sub același drapel. Mai tirziu, catastrofa de la Tarnopol ajunse să fie cunoscută pe frontul din România. Se aflase că, între alte acte abominabile în momentul asalturilor, ofițerii s-au repezit singuri la atac și că au fost impușcați de soldații lor, care rămăseseră pe loc, în tranșee. Știrea se răspîndi între soldații ruși de pe frontul român, care se declarară gata să facă la fel.

Armata rusă în timpul marilor lupte din 1917

În aceste dispoziții sufletești, cu o armată în dezagregare, s-au dat luptele înverșunate din iulie și august. Ele trebuiau să aducă prăbușirea completă a armatei ruse. Trupele române erau amenințate să fie și ele tîrîte în vîrtejul dezastrului. Dacă nu s-a întîmplat catastrofa, pusă la cale de germani și de ruși, cauza nu e decît rezistența dîrză și eroică a românului. „Numai patriotismul înălțător al trupelor române a salvat situația", declară istoriograful rus al epocii de dezagregare a armatei ruse, însuși șeful statului-major al Armatei a IV-a ruse[150]. „În timpul bătăliei de la Mărășești, continuă Monkevitz, mă găseam lîngă trupele române și luam parte la munca comună a soldaților lor și alor noștri ; îmi este prin urmare permis de a spune că, în aceste zile tragice, bravura românească a fost minunată". Ca contrast, generalul rus Monkevitz constată cu amărăciune atitudinea trupelor sale : „ În a doua jumătate a lunii august se stinse această serie de lupte, cele mai înverșunate din anul 1917 de pe frontul român și care dădură românilor dreptul de a se socoti învingători. Pentru trupele ruse, în schimb, a fost cîntecul lebedei. Chiar în cursul bătăliei, atitudinea unor unități a fost cu adevărat criminală. O divizie, aproape completă, a luat fuga la primul contact cu inamicul"*. Ea fusese șase luni înapoia frontului, ocupîndu-se exclusiv cu politica și semănînd spaimă în populație prin insubordonările și jafurile sale. Generalul Ragoza, comandantul Armatei a IV-a, care avea această divizie sub ordinele sale, a făcut mai tîrziu o anchetă și a publicat, într-un ordin de zi pe armată, dezaprobarea acestei trupe. Dar comitetele divizionare se supărară și decretară că generalul Ragoza trebuia trimis în judecată pentru insultarea diviziei. Și comisarul delegat de Guvernul Provizoriu pe frontul român, care era numit de grupele ruse — „tovarășul Tiesenhausen", dar care iscălea „baronul de Tiesenhausen" — , nu găsi nimic altceva mai bun, decît să ceară generalului Ragoza schimbarea ordinului de zi încriminat, ceea ce, natural, generalul a refuzat.

---

* Autorul rus face aluzie, probabil, la Divizia a 124-a rusă care, în bătălia de la Irești, la 28 august, a fugit de pe front, fără să tragă un foc, imediat ce inamicul a început înaintarea.

După încetarea luptelor, dezagregarea continuă să facă progrese. Nu mai era armata plină de mîndrie și de prestanță care inspira respect și admirație ; era o strînsură care inspira neîncredere și chiar teamă. Imaginea soldatului rus din perioada de descompunere a armatei ruse e în amintirea tuturor celor ce au trăit zilele amare din Moldova. Soldații ruși nu mai visau decît pacea și înapoierea acasă ; ei renunțaseră la orice ținută ostășească. Prezența șefilor de gradele cele mai înalte chiar nu-i tulbura, nici intimida. Ba dimpotrivă. Intenționat și ostentativ, luau atunci atitudinile cele mai libere, rontăind semințe de floarea soarelui și scuipînd cojile în lături. Ofițerii și soldații români priveau îngrijorați la spectacolul neobișnuit și neînțeles de ei, a cîte unui general sau colonel rus dînd raportul, cu mîna la șapcă, vreunui ofițer inferior, gradat sau — uneori — chiar unui soldat cu ținuta neglijentă, descheiat la tunică, care merge legănîndu-se și-i răspunde leneș și indiferent. Era un delegat al autorităților centrale pe lîngă unitatea comandată de ofițerul superior ca să supravegheze conducerea. Haosul din armată creștea, pe măsură ce sosea pe front ecoul luptelor intestine dintre curentele revoluționare din Petrograd. Două tendințe extreme prindeau un contur hotărît : curentul de dreapta, al vechii ordini burgheze, al continuării războiului alături de aliați, avînd în frunte pe generalul Kornilov, și acela al bolșevismului extremist, reprezentat prin Lenin și Troțki. Între cele două curente extreme, Kerenski, abil meșter al vorbei, dar caracter nehotărît, căuta să țină o linie mijlocie, plutind în echivoc, perseverînd într-o poziție nestabilă. Dar liniile mijlocii nu pot fi înțelese decît de cercuri restrînse, însuflețite de convingeri, capabile de reflecție, conștiente de pericole. Masele, conduse de instincte și pasiuni, cad pradă curentelor extreme : orientare de dreapta sau de stînga. Rusia soldaților sătui de lupta armelor, și a lucrătorilor intrați adînc în lupta politică, era coaptă pentru cea de-a doua soluție. Căderea lui Kerenski era iminentă. La orizont se ridica noua constelație roșie : dualitatea Lenin-Troțki.

Debuturile Rusiei bolșevice

La 7 noiembrie izbucnește în Petrograd revoluția bolșevică ; în mai puțin de o săptămînă, Kerenski se recunoaște înfrînt și fuge. Revoluția bolșevică e învingătoare. Este era nouă, regimul societății comuniste, propovăduite de atîtea generații de idealiști și vizionari. Rusia avea ocazia să experimenteze comunismul și să dovedească valoarea lui practică.

Marile prefaceri de ordin social, economic și politic, înfăptuite în interior, merg mînă în mînă cu măsuri tot atît de radicale pe tărîmul politicii externe, în legătură strînsă cu conducerea războiului. Noul guvern debutează prin anularea tuturor tratatelor și angajamentelor politice luate de guvernele precedente. Legăturile și convențiile încheiate cu aliații sînt rupte imediat. La 21 noiembrie, o radiogramă adresată „către toți", iscălită de Lenin, președintele Sovietului Comisarilor Poporului și de Troțki, comisarul pentru Afaceri Străine, propune beligeranților încheierea armistițiului general și începerea tratativelor de pace.

Generalul Duhonin, comandantul suprem al armatei ruse, refuză să încheie armistițiul. O echipă de soldați, în cap cu praporcicul Krilenko [3], atacă și ucid pe generalisim în gara Moghilev, unde era trenul Marelui Cartier rus, îi taie corpul în bucăți, aruncîndu-l afară din vagon. Rusia bolșevică era grăbită să încheie pacea, ca să aibă mînă liberă în interior, spre a-și desăvîrși opera de consolidare a revoluției sociale.

Armata rusă a fost lovită mortal de revoluţie. Pe frontul român, comitetul militaro-revoluţionar se declară autoritate supremă şi convoacă un congres al tuturor unităţilor de pe acest front. Congresul s-a ţinut la Roman. Rezultatul lui a fost bolşevizarea oficială a armatei. Soldaţii cerură încheierea imediată a păcii şi demobilizarea ; în cazul cînd aceste lucruri nu s-ar realiza, ei anunţară că vor părăsi frontul.

La Brest-Litovsk Krilenko, înălţat generalisim al armatei ruse, încheie armistiţiul cu austro-germanii [4]. Pe frontul român, Şcerbacev refuză să recunoască autoritatea lui Krilenko, a guvernului sovietic de la Petrograd şi a armistiţiului încheiat de ei. Dar soldaţii încep să-şi destituie, să-şi degradeze şi să-şi aresteze ofiţerii, înlocuindu-i cu alţi comandanţi, aleşi dintre ei. Ofiţeri inferiori sau simpli soldaţi sînt înălţaţi comandanţi de corpuri de armată, de divizii şi de regimente. Însuşi generalul Ragoza, comandantul Armatei a IV-a ruse, e arestat de propriile sale trupe. În fruntea unităţilor sînt puse comitete revoluţionare. Comandanţii neînlocuiţi de bolşevici plecară singuri, neputînd suporta situaţia în care fuseseră puşi.

Faţă cu această stare nu mai era posibil să se prelungească situaţia echivocă a armatei ruse de pe frontul român. Era afară de orice îndoială că, la cea mai mică presiune din partea inamicului, trupele ar fi refuzat lupta şi ar fi pus unităţile româneşti în imposibilitate de a susţine şi organiza rezistenţa. Moldova şi Basarabia ar fi fost ocupate de inamic. Şcerbacev se văzu pus în faţa unei situaţii catastrofale, din care nu se putea ieşi decît pe singura poartă a armistiţiului. El declară regelui şi guvernului român că nu mai e în stare să-şi impuie voinţa sa armatei pe care continuă s-o comande nominal şi că, în cazul cînd nu încheie el armistiţiul, l-ar încheia armata, trecînd peste dînsul. Regele şi guvernul au trebuit să recunoască că situaţia era aşa cum o arăta generalul rus şi că nu rămînea altceva de făcut, decît a ne închina înaintarea necesităţii imperioase.

Armistiţiul de la Focşani [5]

La 3 decembrie, Şcerbacev comunică mareşalului Mackensen propunerea de a intra în tratative pentru încheierea unui armistiţiu. Această hotărîre o împărtăşi şi comandanţilor de armate ruse şi Marelui Cartier român, arătîndu-le că „în urma unui acord încheiat la 3 decembrie cu România şi în perfectă înţelegere cu comitetul revoluţionar a decis să încheie, sub anumite condiţii, un armistiţiu pe tot frontul armatelor ruse şi române, aşteptînd încheierea păcii de la guvernul central".

Hotărîrea ruşească, aşteptată de mai multă vreme ca o fatalitate de neînlăturat, ne punea pe noi înşine într-o situaţie critică. Era absolut imposibil ca pe acelaşi front, constituit din unităţi ruse şi române, să fie armistiţiu în sectoarele ruseşti şi să continuie acţiunea în cele româneşti. Armistiţiul rus ne tîra şi pe noi, oricît am fi dorit să ne împotrivim lui. De aceea între guvernul român, misiunile aliate şi guvernele pe care ele le reprezentau, chestiunea făcea obiectul unor discuţii foarte încordate. Evident, puterile aliate aveau tot interesul ca România să nu încheie armistiţiul, dar trebuiau să convină că nu exista nici un punct de sprijin pentru rezistenţa pe care ar fi încercat s-o opună şi că România e pusă fără vina ei şi fără putinţa de a rezista într-o situaţie foarte critică.

Încă de la 7 iunie ducele de Luynes, căpitan al armatei franceze, în misiune în România, raportase preşedintelui Poincaré că, chiar de la începutul campaniei române, neglijenţa comandantului rus faţă de România a fost o

adevărată trădare. Această stare de lucruri, deja gravă sub regimul imperiului, s-a agravat de la revoluţie incoace. Astăzi, armata rusă, demoralizată de propaganda defetistă, este un obiect de scandal şi nu o cauză de corupţie. În schimb, armata română a făcut progrese mari, iar soldatul român este admirabil. După propunerea ministrului de Externe, Pichon, preşedintele Poincaré trimite, la 22 noiembrie, regelui Ferdinand, o telegramă de simpatie şi încurajare, reinnoindu-i „asigurarea că guvernul Republicii Franceze va rămîne fidel acordurilor încheiate între cele două ţări".

Dar Clemenceau, vigurosul bătrîn care luase cîrma guvernului francez [6], este un ireductibil adversar al armistiţiului român ; el mărturiseşte că nu poate să dea României „o Franţă vecină" (aluzie la situaţia geografică mai favorabilă a Belgiei), şi totuşi dezaprobă pe Saint-Aulaire, ministrul Franţei la noi, care vede clar situaţia şi recunoaşte că nu există o altă ieşire pentru România. Preferinţa premierului se îndreaptă spre generalul Berthelot, care încearcă să alcătuiască planuri de rezistenţă, întemeiate pe colaborări ipotetice cu ucrainenii sau cu generalii ruşi care ridicau drapelele revoltei împotriva regimului bolşevic în sudul Rusiei. La 29 noiembrie, Brătianu arată personal lui Clemenceau, într-un memoriu, situaţia dramatică în care se găseşte ţara şi-i cere ca să aibă toată încrederea în România şi intenţiile ei. Ministrul francez mărturiseşte că „soarta României îi smulge lacrimi" ; el oscilează între ceea ce i se pare un mare pericol pentru patria sa şi ceea ce raţiunea îi arată ca singura cale ce se poate urma. Însuşi Poincaré, care se arătase atît de înţelegător pentru situaţia nenorocită a României, trebuie să-şi acomodeze atitudinea după tiranicul său prim-ministru. După cererea guvernului său, el expediază regelui Ferdinand o nouă telegramă, la 5 decembrie, în care, pe lîngă cuvinte frumoase pentru „nobila şi generoasa România" şi promisiuni de ajutoare, îi cere să evite o capitulare. Guvernul francez — spune Poincaré — „nu se îndoieşte că admirabilele voastre trupe vor scăpa de strînsoarea inamicului comun şi are siguranţa că, sub inspiraţia generoasă a M. Voastre, ele vor refuza să depună armele înainte de victoria aliaţilor".

Dar împrejurările reale de pe Frontul din Răsărit trag în cumpănă mai greu decît vorbele de la Paris. Armistiţiul de pe frontul rus şi hotărîrea generalului Şcerbacev de a-l încheia şi pe „frontul român" au rezolvat brutal problema şi au pus, atît pe români, cît şi puterile aliate, în faţa inevitabilului.

La 4 decembrie s-a ţinut la Iaşi un Consiliu de Miniştri, prezidat de regele Ferdinand, la care au asistat principele Carol, şeful Marelui Stat-Major, cei doi comandanţi de armate şi generalul Berthelot. Brătianu a expus diversele ipoteze asupra condiţiilor în care s-ar încheia armistiţiul şi a cerut să se discute care ar fi măsurile militare de luat, potrivit cu situaţia în care va fi pusă armata română. El a stăruit asupra datoriei noastre de a ne ţine de angajamentele luate faţă de aliaţi, pentru ca să ieşim din război fără cea mai mică micşorare morală. Consiliul a hotărît că armata română, constrînsă de necesitate, trebuie să ia parte şi ea la tratative, spre a încheia un armistiţiu cu caracter pur militar, excluzînd orice consideraţii politice, pe durata cît va ţine armistiţiul cu ruşii. Pentru a salva prestigiul regal şi a nu da impresia că înaltele puteri constituite ale statului se supun la situaţii create de revoluţia rusă, s-a decis ca regele Ferdinand să părăsească comanda armatelor şi pe frontul rus. Prin ordin superior, comanda armatei române de pe acest front a fost trecută asupra generalului Prezan. Un parlamentar român transmise comandantului trupelor germane de pe frontul Siretului din partea generalui Prezan, această comunicare : „Guvernul român a hotărît ca armata română să participe la armistiţiul pe care armata rusă l-a propus. Ca urmare şi din ordinul autorită-

ţilor noastre militare, am onoarea a vă face cunoscut că, pînă la noi dispoziţii, ostilităţile sînt suspendate pe frontul Siretului, pe care armatele române îl ocupă, cu începere de la 5 decembrie 1917, opt ore seara. În timpul armistiţiului, trupele române vor rămîne pe poziţii şi vor păzi frontul. Avioanele române îşi suspendă zborurile. Se va trage însă asupra avioanelor duşmane, care ar încerca să zboare peste liniile noastre. Delegaţii însărcinaţi cu stabilirea condiţiilor armistiţiului vor fi numiţi imediat".

La 7 decembrie începură la Focşani tratativele. Din partea germanilor principalul delegat era generalul von Morgen ; el era asistat de colonelul german de stat-major Hentsch, de generalul austro-ungar Hranilovici, de cîte un ofiţer bulgar, unul turc şi de alţi ofiţeri. Prim-delegat al rușilor era generalul Kelşevski, comandantul Armatei a IX-a ruse, însoţit de 15 membri, printre care şi soldaţi, membri ai comitetelor revoluţionare, unii social-democraţi, alţii bolşevici. Delegaţia română era condusă de generalul Lupescu, subşeful Marelui Cartier General român, însoţit de 11 ofiţeri, printre care coloneii de stat-major Răşcanu şi Condeescu. Delegaţia română era independentă de cea rusească*. Preşedinţia dezbaterilor o avea generalul Morgen.

În cursul dezbaterilor, rușii declarară că nu se simt legaţi de armistiţiul încheiat de Krilenko [7] la Brest-Litovsk în numele armatei întregi şi că ei tratează pentru armata Şcerbacev, ca front independent. Totuşi s-a prevăzut că orice atac inamic pe orice punct al întregului front rus, chiar în afara frontului româno-rus, va atrage în mod automat ruperea armistiţiului.

Principala discuţie a fost asupra cererii făcută de ruşi şi români, ca în timpul armistiţiului să nu se poată lua trupe de pe frontul român, spre a se transporta pe alte fronturi. Era o condiţie pusă cu scopul de a împiedica pe germani să întărească frontul francez cu trupe devenite disponibile pe frontul nostru. Negreşit germanii, care pregăteau ofensiva decisivă pe Frontul de Vest, se opuseseră categoric. Era evident că ei începuseră transporturi de trupe spre Frontul de Vest şi că aveau intenţia să le continue. Deoarece delegaţia rusă se simţea obligată de a se întoarce cu orice preţ cu armistiţiul încheiat, a trebuit să se cedeze puţin teren şi deci s-a găsit formula intermediară, înscrisă în paragraful 8, prin care „cele două părţi se obligă a nu mai da ordine pentru transporturi operative, mişcări şi grupări, precum şi de a nu mai executa transporturile şi grupările pentru care s-ar fi dat ordine după 5 decembrie s.n. inclusiv".

Discuţii lungi s-au făcut şi asupra propunerii ruse, susţinută de delegaţii soldaţi ruşi, de a se lăsa libere fraternizările de o parte la alta a frontului, spre a înlesni propaganda politică. Această propunere a fost combătută şi de români şi de germani.

Armistiţiul s-a încheiat la 9 decembrie, cu obligaţia reciprocă de a nu se putea relua ostilităţile decît prin denunţarea prealabilă a armistiţiului cu 72 de ore înainte şi cu rezerva, pentru ruşi, de a-l considera ca provizoriu pînă cînd chestiunea războiului sau a păcii va fi decisă de Adunarea Constituantă a Rusiei.

Interpretînd dispoziţia de la paragraful 8, arătat mai sus, germanii se crezură autorizaţi să transporte cinci divizii de pe frontul român spre cel francez.

---

* La o întrebare făcută de generalul german von Morgen, cu intenţia vădită de a băga zizanie, dacă delegaţia română lucrează „sub tutela rusă" sau în mod cu totul independent, generalul Lupescu a răspuns că procesele-verbale ale discuţiilor se vor încheia în exemplare separate, dar redactate de comun acord „ca între buni aliaţi".

Proclamarea armistiţiului provoacă explozii de bucurie din partea armatelor austro-germane de pe front, care voiau să fraternizeze cu adversarii. Românii păstrară însă o atitudine rezervată şi demnă şi respinseră cu dispreţ orice încercări ale duşmanului, ca şi ale ruşilor. Şi aveau perfectă dreptate. Armistiţiul de la Focşani era o crudă lovitură pe care o primea naţiunea şi armata română. În plină putere şi dorinţă de a lupta, armata noastră trebuia să puie arma jos, nu înfrîntă de duşman, ci părăsită de aliat. Însemna aceasta oare sfîrşitul războiului, înfrîngerea, renunţarea la toate idealurile pentru care intrasem în luptă, poate chiar ciopîrţirea ţării? Fuseseră oare zadarnice mormanele de ruine şi de cadavre pe care trebuisem să le grămădim pe tot cuprinsul ţării?

Iată întrebările pe care şi le punea mintea românească, silindu-se a citi răspunsul în întunericul nopţii de tragedie ce începea a învălui ţara din clipa fatală a încheierii silite a armistiţiului de la Focşani.

Unii istorici români, dintr-o şcoală nouă, însuşindu-şi puncul de vedere sovietic, nu ţin seama de situaţia tragică a României, care a obligat-o să meargă la Focşani; ei îi atribuie intenţii antisovietice, complotînd fie cu Puterile Centrale, fie cu ale Antantei ca să torpileze cauza păcii. După unii din aceşti istorici, guvernul român servea interesele Antantei, care-şi punea speranţa într-o Ucraină separatistă şi în generalii ruşi contrarevoluţionari, spre a împiedica încheierea păcii separate, sau cel puţin a o tărăgăna cît mai mult. Alţii acuză cercurile „burghezo-moşiereşti" din România, că manevrează împotriva păcii germano-sovietice spre a servi, dimpotrivă, interesele Germaniei, ajutînd-o pe aceasta la zdrobirea Rusiei; ele ar tinde spre o proprie pace separată cu Puterile Centrale, înfeudînd ţara imperialiştilor germani cu scopul de a obţine sprijinul militarismului prusac în vederea luptei comune împotriva Sovietelor şi a „răpirii" Basarabiei de la ruşi.

Examinarea situaţiei tragice în care se găsea România prin ieşirea din război a Rusiei, demonstrează în chipul cel mai clar necesitatea imperioasă în care se găsea România care, mergînd la Focşani, a urmărit salvarea ţării de la catastrofă.

Dezagregarea armatei ruse

După încheierea armistiţiului, Şcerbacev crezu că poate să se folosească de liniştea stabilită pe front, ca să ia cîteva măsuri care, în intenţia comandantului rus, trebuia să însănătoşească întrucîtva armata rusă.

Întîia măsură a fost concedierea soldaţilor din contingentele cele mai vechi, care se credea a fi cele mai contaminate. Aceasta n-a dus însă la nici un rezultat. Soldaţii începură să părăsească frontul fără nici o regulă, ca să se întoarcă acasă.

Fenomenul revoluţionar era mult mai întins şi mai profund decît îşi închipuiau vechii comandanţi.

A doua măsură încercată a fost ucrainizarea frontului român. Revoluţia rusă admisese împărţirea vechii Rusii în state naţionale federalizate. Ca urmare, s-a decis ca şi armata să se constituie în unităţi, grupate pe naţiuni. Naţionalizarea a reuşit în chipul cel mai perfect pentru polonezi, bine organizaţi mai dinainte din punct de vedere naţional, conştienţi şi disciplinaţi. Ea a reuşit mai puţin la celelalte naţionalităţi şi a eşuat complet pentru plănuita armată ucraineană, lipsită de consistenţă, organizare şi spirit naţional.

Între timp, situaţia armatei ruse de pe frontul român ajunsese foarte curioasă. Generalul Şcerbacev nu-şi mai putea menţine comandamentul decît

sub protecția trupelor române. El nu recunoștea însă nici guvernul bolșevic central, nici pe generalîsimul Krîlenko, nici pe comisarii poporului de pe lîngă unitățile armatei sale. La rîndul lor, aceștia nu voiau să-l mai recunoască de comandant și-l destituiră, atît pe el, cît și pe ceilalți comandanți de pe frontul român. Lucrînd în acord cu miniștrii Înțelegerii la Iași, Șcerbacev încearcă să se pună la dispoziția guvernului ucrainean împreună cu armata rusă de pe frontul sud-est. Nici această încercare n-avu vreun rezultat de oarecare durată, din cauza lipsei de încredere reciprocă și din cauză că guvernul ucrainean nu era în stare să domine situația. El intră în legătură cu generalii contrarevoluționari Alekseev și Kaledin, din sudul Rusiei.

Dezagregarea creștea din ce în ce în spatele armatei. Comitetele revoluționare erau foarte puțin stabile. Comitetul Socialist Revoluționar, ales de congresul tuturor unităților ruse din Roman, era așa de slab încît, în noaptea de 2—3 decembrie, cîțiva răzvrătiți l-au arestat și s-au constituit ei în comitet la Roman. Cetele de soldați care părăseau frontul se dedau la grave neorînduieli. Comunicațiile începură să devină nesigure, iar aprovizionarea și întreținerea armatelor începu să devină o problemă îngrijorătoare. Pe frontul însuși, dezagregarea lua proporții din ce în ce mai mari ; armata rusă se descompunea și se desființa. Nu mai exista nici o autoritate care să înfrîneze excesele și să imprime o anumită direcție mișcării. Soldații ruși nu mai ascultau pe nimeni, nici chiar pe șefii pe care și-i dăduseră ei înșiși. Singura lor preocupare era cum să ajungă mai repede acasă. În mintea lor, încheierea armistițiului însemna sfîrșitul războiului și înapoierea în țară. La început plecau individual sau în cete mici ; apoi începură să părăsească frontul în masă, lăsînd pozițiile deșarte. Ofițerii încercară să-i aducă la respectul îndatoririlor lor ostășești ; ei nu mai erau ascultați și chiar fură considerați ca dușmani, O soartă tragică începe pentru corpul ofițeresc rusesc. Cum soldații aveau de partea lor numărul și forța, supuneau pe ofițeri la un tratament inuman, îi batjocoreau și îi obligau la munci umilitoare și respingătoare. La cea mai mică veleitate de opunere și rezistență, ofițerii erau uciși, cînd nu reușeau să scape cu fuga.

Comandamentele rusești au găsit în armata română un scut protector împotriva maltratărilor conaționalilor lor. A rezultat de aici cea mai bizară situație ce se poate închipui : comandanți de armate — ofițeri superiori — condamnați la moarte de propriii lor soldați și nevoiți să se pună sub protecția altei armate, spre a se apăra, a aresta și a aduce la supunere pe soldații aflați sub comanda lor. „În numeroase rînduri — mărturisește generalul Monkevitz — românii, înștiințați de crimele puse la cale de unii soldați ruși organizară expediții înarmate, pentru a scăpa pe victime, cărora le ofereau azil în regimentele lor".

Raporturile ruso-române în prima fază a revoluției

Istoricul colaborării noastre politice și militare cu aliatul rus, atît în pregătirea războiului, cît și în ducerea lui alături de el, a fost un șir de dificultăți de tot soiul, de preocupări, de decepții și de necazuri. S-a analizat în altă parte* cum atitudinea guvernului și a comndamentului rus țarist au contribuit la dezastrul nostru militar din prima parte a războiului. Au urmat zilele negre pricinuite guvernului român prin exigențele de tot felul din perioada refacerii**. O neîncredere surdă domnea în sînul guvernului, armatei și opiniei publice, asupra intențiilor cercurilor diriguitoare țariste în

* Vezi „Atitudinea Rusiei" din volumul I, p. 573.
** Vezi „Necazurile colaborării româno-ruse", volumul II, p. 12—14 și urm.

privința noastră. Sinceritatea colaborării ruse era pusă, pentru motive întemeiate, la îndoială.

Revoluția rusă a potențat această situație, dîndu-i alte baze și transformînd-o treptat într-o dușmănie fățișă. Ea a schimbat radical premisele de pînă acum ale politicii ruse, anulînd de fapt convenția militară ruso-română; astfel, colaborarea armatelor celor două țări încetase; ele evoluau în două direcții opuse, ce vor deveni vrăjmașe.

Se pot deosebi două faze în raporturile revoluției ruse cu România. Cea dintîi a fost aceea a guvernului burghezo-socialist (martie — octombrie 1917) Miliukov-Kerenski, iar a doua a regimului comunist-bolșevic Lenin-Troțki, cu începere de la Revoluția bolșevică din Octombrie.

În prima fază, alianța dintre Rusia și puterile aliate — inclusiv România — se menținea, uneori chiar cu veleități de consolidare și cu încercări ofensive, cum a fost cea din vara lui 1917. Dar opera de agitație în popor și armată, începută de ramura bolșevică, se întindea din ce în ce mai mult atît în suprafață, cît și în adîncime, și ideea ruperii alianței, a încheierii păcii cu orice preț, a părăsirii frontului și a prefacerii sociale cîștiga teren. Din această pricină, raporturile rușilor cu românii, atît pe plan politic, cît și pe acela al colaborării militare pe frontul comun, au început să sufere și să dea naștere la conflicte din ce în ce mai grave. O lună întreagă am trăit cu teama că trupele ruse vor părăsi frontul. Apoi începe propaganda pentru pace separată, fraternizarea cu inamicul în tranșee, dezertările în masă ale unora din unități în toiul luptelor, care ne-au pus în situațiile cele mai critice.

Cînd au început să se pronunțe cele două curente din revoluția rusă, atunci reprezentanții curentului care voia pacea cu orice preț, au început să vadă în România un centru de rezistență, care încuraja la continuarea războiului și în care trupele ruse se contaminau de spiritul războinic ce însuflețea trupele noastre. Agitatorii bolșevici începură o propagandă aprinsă pentru schimbarea regimului din România; comitetele de soldați și lucrători ruși începură să se amestece în chestiunile interne ale României. Manifestații de stradă parcurgeau arterele Iașilor, desfășurînd steaguri roșii și pancarte cu inscripții dușmănoase statului „burghez" român. S-a arătat cum la 1 Mai 1917, soldații manifestanți au pătruns în arestul unde erau deținuți două căpetenii revoluționare: troțkistul Racovski și Bujor [8], pe care i-au eliberat, i-au purtat în triumf pe străzile orașului, i-au adus în mijlocul comitetelor revoluționare din Iași și i-au expediat apoi la Odessa, unde aceștia s-au pus în fruntea campaniei antiromâne. Zilnic se produceau tot felul de provocări la adresa românilor; înalți funcționari români erau insultați și chiar arestați pe propriul nostru teritoriu. Soldații români erau îndemnați să facă și ei la fel ca rușii: să facă revoluție, să detroneze pe rege, să ceară pace. Rezervа românilor irita pe ruși. De teama atentatelor sau a loviturilor revoluționare, românii trebuiau să stea de pază, cu ochii în patru.

Guvernul român și comandamentele militare dăduseră ordinele cele mai severe ca ofițerii și soldații români să aibă față de ruși atitudinea cea mai politicoasă și curtenitoare, evitînd orice conflict, oricît de jignitoare ar fi fost, față de ei, purtarea agitatorilor și a soldaților ruși. Exista temerea ca nu cumva primul foc de pușcă, tras de un soldat român împotriva unui rus, să fie un pretext care să determine părăsirea frontului de luptă. Astfel, românii au trăit „cu frica în sîn" din partea aliaților ruși. De ce le-a fost frică însă, tot n-au putut scăpa. Părăsirea frontului s-a întîmplat ca rod al revoluției bolșevice și ca urmare a armistițiului. Luna decembrie 1917 înseamnă desființarea și părăsirea frontului rus.

„Tezaurul de la Moscova"

Amenințarea ruperii frontului, din cauza inerției trupelor ruse, silise guvernul român să ia în cursul lunii august măsuri foarte grave, care au mărit și mai mult dependența noastră față de Rusia. În momentul crizei bătăliei de la Mărășești, s-a crezut că Moldova va fi ocupată de dușman și, pentru a salva ființa statului român chiar în cazul ocupării teritoriului, s-a dispus mutarea organelor principale ale statului în sudul Rusiei. Un al doilea exod s-a pornit din Moldova spre Rusia. La Cherson s-au făcut din nou pregătiri de instalare a suveranilor și a guvernului; s-au evacuat aici birourile Parlamentului, un număr însemnat de parlamentari, magistrați și funcționari ai diferitelor autorități cu familiile lor. Sovietul din Cherson a luat poziție dușmănoasă instalării autorităților române. Vitejia soldatului român ne-a scăpat de perspectiva tristă și primejdioasă ce ni se deschidea. Ardelenii pribegi, plecați cu armata noastră după nereușita primei încercări de ocupare a Ardealului, au fost evacuați la Gruskaia, la Elisavetgrad și la Aleski, lîngă Cherson. Alți români s-au instalat la Odessa, la Rostov pe Don, la Kiev și în alte localități.

Pe lîngă autorități și persoane, s-a crezut necesar să se pună în siguranță și avutul mobil al țării. Încă din luna septembrie 1916, sub amenințarea invaziei teritoriului român, guvernul țării, urmînd sfaturile aliaților, a mutat la Iași sediul și avutul Băncii Naționale. În luna decembrie, situația militară fiind de așa natură, încît nu era exclusă o părăsire totală a teritoriului național, România fu sfătuită să-și pună în siguranță încasul metalic al Băncii Naționale, care garanta circulația biletelor de bancă. O convenție încheiată între guvernul rus și cel român la 14/27 decembrie, îngădui acestuia să transporte la Moscova acest avut, care fu depozitat în subsolurile Băncii de Stat din Moscova (Palatul Armurilor din Kremlin). Depozitul consta din suma de 314 580 456 lei în aur efectiv și din giuvaerurile reginei României evaluate — la acea epocă — la 7 000 000 lei aur.

În iulie 1917, gravitatea situației militare în timpul primei faze a bătăliei de la Mărășești a silit guvernul român să trimită în Rusia și restul valorilor din Moldova, care aparțineau fie statului, fie altor instituții sau particularilor. Noul transport consta dintr-o sumă de aproape un miliard șase sute milioane lei, aparținînd Băncii Naționale — din care aproape șase sute mii de lei aur efectiv — iar restul, în valoare de peste șase miliarde lei, consta în valori, efecte și obiecte de preț depuse spre păstrare de particulari, aflate în depozitele tezaurului public, Băncii Naționale, Casei de Depuneri. Apoi manuscrisele și documentele istorice cele mai importante din Arhivele Statului și de la Academia Română, cele mai prețioase tablouri din Pinacoteca Statului și din celelalte muzee și colecții particulare, cuprinzînd — între altele — cea mai însemnată parte din opera marelui Grigorescu. Noul transport a fost depus în același loc cu cel dintîi, apoi a fost mutat în palatul „Casei de împrumut și depozite de stat" din Moscova.

„Tezaurul român din Moscova" a fost luat în primire de guvernul rus cu procese-verbale în regulă — prin care el se obligă să-l păstreze și să-l înapoieze, transportîndu-l în România — sub garanția onoarei sale și cu girul puterilor aliate.

Astfel România, în momente de criză provocată de situația de pe fronturile de luptă, încredința cea mai importantă parte a patrimoniului său, comorile sale materiale și producțiile geniului său, în paza lealității și cinstei guvernului revoluționar rus.

Era un depozit sacru, încredințat spre păstrare tovarășului de luptă, cu girul aliaților comuni. Unii dintre fruntașii finanțelor române — de pildă, bancherul M. Blank — fusese de părere ca tezaurul să fie transportat în Marea Britanie sau în America, dar guvernul român a considerat că această procedare ar fi dovedit o neîncredere și o jignire pentru statul rus, pe al cărui teritoriu se făcea tranzitul. De aceea, s-a hotărît ca tezaurul să fie depozitat în Rusia. Cum a răspuns guvernul revoluționar la această încredere și delicată atenție, se va vedea mai tîrziu.

Măsurile de siguranță ale armatei române

Dezagregarea armatei ruse a umplut paharul amărăciunilor și l-a făcut să dea pe dinafară.

Toate drumurile Moldovei erau acum pline de cete de soldați, fugari de pe front, frînturi de unități fără șefi, sau cu șefi aleși dintre ofițeri inferiori ori dintre soldați, ducînd cu ei arme, tunuri, cai, vehicule și fondurile statului. Unii luau cu asalt trenurile, grămădindu-se unii peste alții pe acoperișurile vagoanelor, pe scări, pe tampoane, devastînd gările și vagoanele, amenințînd cu armele pe mașiniști și pe funcționari. Alții mergeau în coloane mai mari sau mai mici pe șosele, dedîndu-se la tot felul de neorînduieli și excese, și vînzînd în alte sate produsul prădăciunilor făcute aiurea. Pentru a-și ușura drumul și a ciștiga bani, începură să vîndă mai pe nimic efectele militare, arme, cai și chiar tunurile ! Moldova cunoscu astfel o nouă calamitate, aceea a retragerii unei armate dezorganizate.

În fața acestei retrageri catastrofale, guvernul român nu putea rămîne impasibil. Trebuia ocupat frontul părăsit și trebuia apărată populația țării, maltratată. Măsuri de poliție energice s-au luat prin deplină înțelegere între comandamentul român și cel rus.

În primul rînd linia frontului, părăsită de ruși trebuia să fie ocupată cu trupe românești. Unitățile române au trebuit să fie întinse în lungime și subțiate în adîncime, așa ca să poată ocupa o întindere mai mare pe front. Pe măsură ce rușii părăseau un sector, românii le luau locul, așa încît se ajunse ca tot frontul român să fie ocupat numai de armata română. Din Bucovina pînă la Bicaz era Corpul I de armată, constituit din diviziile 9, 7, 15 și Regimentul 1 călărași, cu centrul în Botoșani ; de la Bicaz pînă la Muncel era Armata a II-a, compusă din corpurile II și IV, cu diviziile 1, 3, 6, 8, 12 și Brigada a 2-a călărași, avînd centrul la Bacău ; apoi urma Armata I pînă la Prut cu corpurile III și V, cu diviziile 2, 4, 5, 10, 14 și brigăzile 1 și 6 roșiori descălecate, cu centrul la Tecuci. De la Prut pînă la mare, în lungul brațului Sf. Gheorghe, frontul era ținut de detașamentele marinei. În spatele frontului se mai găseau Corpul VI, format din diviziile 11 și 13 de infanterie, 1 și 2 de cavalerie și Regimentul 5 călărași, precum și rezerva generală a Marelui Cartier, constituită din unitățile noi : diviziile 1 și 2 vînători, 16 infanterie și brigada de voluntari ardeleni. Interiorul țării a fost împărțit în zone, care se succedau în fîșii paralele, de la nord la sud, întinzîndu-se de la linia frontului pînă la Prut. Erau opt zone cu centrele în Botoșani, Fălticeni, Iași, Podu Iloaiei, Roman, Vaslui, Bacău și Bîrlad. Fiecare zonă era dată în paza unei divizii române, a cărei misiune era să supravegheze unitățile ruse din zona respectivă, să împiedice dezertarea lor cu armele și să reprime încercările de brigandaje. Posturi militare puternice, așezate la răspîntiile drumurilor mari, prin stațiile importante de drum de fier, la podurile peste Siret, opreau cetele de ruși, le dezarmau, le confiscau obiectele prădate și le îndrumau apoi

pe drumurile stabilite în program, spre a trece prin Basarabia în Rusia. Dezertorii încercară la început să se împotrivească, însă faţă de atitudinea energică a românilor, care nu glumeau, trebuiră să cedeze.

O schimbare radicală se produsese, între timp, în relaţiile soldaţilor români cu ruşii. Soldaţii români păstraseră neclintit devotamentul pentru patria lor în primejdie; acest sentiment îl puneau înaintea oricărei alte consideraţii sau propagande politice. Mai bine de un an, ei fuseseră siliţi să îndure în tăcere toate vexaţiunile, umilirile şi violenţele la care erau supuşi din partea aliatului. Atitudinea ruşilor era arogantă; unii îşi dădeau aere de superioritate, ţinînd să se ştie că ei nu sînt tovarăşii, ci „protectorii" românilor. Provocările la adresa ofiţerilor noştri din partea soldaţilor ruşi şi batjocorile la adresa soldaţilor erau aţîţate şi de ciuda că soldatul român păstrase cea mai desăvîrşită disciplină şi refuzase să asculte îndemnurile politice.

În sufletul soldatului român — în care războiul deşteptase cel mai curat şi înalt patriotism — se încuibase un adînc resentiment împotriva acestui soldat rus, pe care-l văzuse fugind dinaintea duşmanului, iar acum îl vedea nedisciplinat, insultîndu-şi şi omorîndu-şi ofiţerii, anihilînd prin purtarea sa toate rezultatele, pe care propria sa vitejie — a soldatului român — trebuia să le aducă pentru ţara sa. Cînd însă armata rusă începe să se dizolve şi să se transforme în bande care devastează ţara, cînd începe maltratarea şi jefuirea satelor, atunci paharul plin se revarsă şi resentimentul se schimbă într-o mînie tot aşa de strașnică, ca şi ura de pînă acum împotriva duşmanului. Evenimentele din decembrie dau, în sfîrşit, soldatului român, prilejul să-şi potolească această mînie.

În condiţiile exceselor trupelor ruseşti, ca să scape ţara de ruina cu care era ameninţată, s-a cerut ca toate regimentele ruse, în formaţii complete, să părăsească teritoriul României şi să fie conduse în Basarabia sau în Cherson şi imediat demobilizate. Negreşit, Şcerbacev refuză să îndeplinească această pretenţie, deoarece plecarea simultană a fostelor unităţi ar fi provocat o mulţime de jafuri şi complicaţii în spatele frontului, fără a mai vorbi de greutăţile organizării aprovizionării şi ale transportului. Iritaţi peste măsură de acest refuz, soldaţii şi căpeteniile revoluţionare luară două hotăriri: întîia, era izbucnirea revoluţiei române şi suprimarea lui Şcerbacev; a doua, organizarea armatelor în formaţii de luptă, pentru a-şi face loc cu forţa printre liniile române.

Grava acţiune de la Socola

Centrul agitaţiilor ruseşti din Moldova era tabăra de la Socola. Aici, în partea de sud a Iaşilor, ruşii construiseră o gară, numeroase barăci şi o mulţime de linii de garaj, unde erau imense depozite de materiale şi muniţii ale armatei ruse. Tabăra era ocupată de o brigadă de trupe de căi ferate ruseşti — peste 3 000 de oameni — şi, ca punct central al traficului militar rus, era vizitată de toţi agitatorii ce veneau din Rusia. Trenurile ce soseau de la Odessa prin Chişinău aduceau uneori chiar grupuri importante de soldaţi bolşevici. Pe la mijlocul lunii decembrie îşi stabilise aici cartierul un stat-major bolşevic, compus din Roşal, fostul comandant bolşevic al fortăreţei Kronstadt la începutul revoluţiei — apoi Reissohn, comisarul Armatei a IV-a ruse, Rech, Hermann ş.a., care sosiseră la Iaşi spre a organiza, cu ajutorul armatei de aici planuri mari: suprimarea lui Şcerbacev, detronarea regelui şi instituirea regimului comunist în România. Împotriva comitetului de la Socola, Şcerbacev instituí în Iaşi un comitet de coaliţie, compus din reprezentanţi ai tuturor naţionalităţilor de pe front. În urma cererii stăruitoare a comitetului bolşevic de a încerca o înţelegere între cele două comitete, Şcer-

bacev le convocă la 21 decembrie la reşedinţa sa, unde el era apărat de o gardă personală de cazaci ucraineni, iar în curtea casei şi în împrejurimi era şi o gardă de vînători română. Roşal se declară preşedinte al întrunirii; comisarii naţionali protestară şi cele două comitete s-au despărţit în camere deosebite, lucrînd separat. La un moment dat cîţiva bolşevici plecară spre Socola spre a aduce armată. Doi ofiţeri bolşevici, Aksenov şi Kornev, au intrat în camera generalului Şcerbacev, scoţînd revolverele, dar au fost dezarmaţi de ucraineni. Atunci interveni garda română şi arestă întreg comitetul de acţiune [244*].

Acest atentat puse vîrf tuturor agitaţiilor. Şcerbacev se adresă guvernului român, cerîndu-i în scris, cu multă insistenţă, să pună capăt situaţiei intolerabile şi să spargă cuibul bolşevic de la Socola, ocupînd gara şi dezarmînd trupele de acolo. El declară că, în caz cînd i-ar lipsi sprijinul nostru, pentru a împiedica pe bolşevici să devină stăpîni pe situaţie, va fi nevoit să părăsească comanda oştirii. Miniştrii Antantei se raliară lui Şcerbacev şi cerură guvernului român să-i dea tot concursul. Situaţia era extrem de gravă. Era vorba nici mai mult nici mai puţin decît de deschiderea oficială a ostilităţilor împotriva armatelor guvernului sovietic, de dezarmarea unei armate cu care armata română luptase pînă acum cot la cot, de provocarea unui conflict cu guvernul de la Petrograd, care patrona mişcarea revoluţionară şi care ar fi găsit în această acţiune legitimarea purtării sale duşmănoase faţă de noi.

Un Consiliu de Miniştri, la care participau şi principalii conducători ai armatei, se ţinu în noaptea de 21—22 decembrie, de la 1 la 4 dimineaţa. Unii dintre miniştri ezitau dinaintea pasului grav ce trebuia făcut. Take Ionescu socotea atacarea rusilor ca un act catastrofal şi, nevoind să-şi asume răspunderea, îşi prezentă demisia din guvern. Situaţia nu mai permitea însă nici o tărăgăneală. Dinspre vest se anunţa apropierea de bande răzvrătite din ce în ce mai numeroase, care se îndreptau asupra Iaşilor. De la est, se anunţa plecarea a două batalioane bolşevice de la Odessa cu destinaţia Socola. Comandantul român al garnizoanei Iaşi surprinsese în ajun trupele de la Socola, instalînd pe dealul Aroneanu baterii de tunuri îndreptate asupra Iaşilor, şi oprise autocamioanele care le transportau muniţii. Intenţia atacării Iaşilor era deci vădită. Pe de altă parte, şefii misiunilor aliate presau stăruitor guvernul să ia hotărîrea cea gravă, în interesul nu numai al României, ameninţată în Capitala ei, dar mai ales în interesul Antantei, a cărei întreagă situaţie politică şi militară în Orient ar fi fost compromisă prin reuşita loviturii proiectată de bolşevici. La patru dimineaţa, dramaticul consiliu luă sfîrşit. Brătianu anunţă regelui hotărîrea de a ataca şi dezarma pe ruşi.

Comandantul trupelor din Iaşi dispunea de forţe suficiente: două regimente de grăniceri, patru regimente de vînători şi două batalioane de voluntari ardeleni, cu care se constituise o divizie nouă, a 16-a. Şcerbacev dispunea ca trupe aşa-zise sigure, de formaţiile de voluntari ucraineni, care paradau pe străzile Iaşilor într-o uniformă de fantezie, cu căciuli mari cu fundul albastru. În dimineaţa zilei de 22 decembrie, generalul Şt. Ştefănescu, comandantul trupelor române, înconjură Socola cu trupe din regimentele 9 şi 10 vînători şi cu două batalioane din Regimentul 1 de grăniceri. Un mic detaşament de ucraineni înaintă în frunte, dar el fraterniză cu bolşevicii la cel dintîi contact. Atunci românii încep la rîndul lor înaintarea concentrică, scot pe ruşi din vagoanele şi barăcile unde erau cuibăriţi şi-i grămădesc, fără nici o opunere din partea lor, în mijlocul cîmpiei, unde-i dezarmează. Cea mai mare parte au fost

---

* Din închisoarea unde era deţinut, Roşal şi prietena sa Boga, au fost scoşi de ofiţeri ruşi, purtători ai unor ordine false, şi duşi afară din oraş. Nu se ştie ce s-a întîmplat cu ei: desigur că au fost ucişi şi îngropaţi. Sovietele greşit informate au pus în sarcina românilor moartea lui Roşal.

urcați apoi în vagoane și, sub paza sentinelelor române, au fost expediați chiar în noaptea aceea peste Prut și Nistru. Ieșii erau salvați.

Mult mai greu au mers lucrurile în spatele frontului de luptă, unde era vorba de canalizat șuvoaiele imense ale armatei ruse de mai mult de o jumătate de milion de oameni, astfel ca să se evite conflicte și prădăciuni pe drumurile de întoarcere spre patrie. Încercările rușilor care părăseau frontul de a străpunge cu forța liniile noastre, în formațiuni de luptă, au dat naștere la ciocniri între cele două partide, care înseamnă un sfîrșit singeros al alianței ruso-române. Peste tot, trupele române, deși mult inferioare în număr, superioare însă prin disciplina, ardoarea lor patriotică și mînia împotriva fostului aliat, rămîneau după o scurtă ciocnire victorioase. Cîteva companii române puneau pe fugă regimente ruse, cîteva batalioane înfrîngeau și dezarmau divizii întregi. Soldații ruși primeau în cea mai mare parte, cu indiferență, această operație a dezarmării. Ofițerii însă, aveau lacrimi în ochi. Generalul german von Morgen istorisește că, vorbind pe linia frontului cu un general rus, acesta i-a spus arătînd soldații din jurul său : „Cu cîteva luni înainte erau încă lei ; astăzi sînt curci fricoase . . Cînd apare o patrulă română de doi oameni, o sută de ruși o rup la fugă"[180]. În cîteva puncte ale frontului, ciocnirile dintre unitățile ruse ce voiau să plece înarmate și între trupele române, ce le ațineau calea, au luat un curs mult mai grav și s-au transformat în adevărate lupte.

Lupta de la Galați

Armata a VI-a rusă, care ocupa sectorul Siretului de Jos, de la Tecuci la Galați, aderase complet la revoluție și abandonase lupta. Ea era constituită din trei corpuri de armată, a cîte două divizii fiecare, în total șase, ocupînd sectoarele Ivești, Hanu Conachi, Vameșu, Piscu, Șendreni și Galați. Efectivul fiecărei divizii era de 5—6 000 de baionete. În spatele armatei ruse, românii ocupau sectorul Tecuci-Galați cu Divizia a 4-a, avînd cartierul diviziei la Pechea, iar cartierele celor două brigăzi ale sale la Grivița— sud de Cudalbi — și Fîntînele, nord-vest de Galați. Un post de observație era la Tecuci și în întreaga regiune erau detașamente însărcinate să supravegheze pe ruși și să-i împiedice de la jafuri.

La 12 ianuarie, o delegație de soldați ai Diviziei a 13-a ruse, de la Vameșu, se prezintă la cartierul Diviziei a 4-a române și anunță că a doua zi divizia rusă va pleca de pe front, spre a trece Prutul în Basarabia. S-a răspuns rușilor că ordinul generalului Șcerbacev este ca armata rusă să rămînă pe front. Delegații ruși replicară că ei nu recunosc pe Șcerbacev ca comandant al frontului și că prin urmare ei își vor realiza intenția. În caz de opunere a românilor, vor proceda cu forța, arzînd și distrugînd totul în cale. Divizia a 4-a română luă dispozițiile necesare pentru împiedicarea rușilor, iar Divizia a 13-a română, vecină cu a 4-a, îi trimise în ajutor două batalioane de infanterie cu mitraliere și cu artilerie. Față de aceste preparative, rușii se liniștiră pentru un timp scurt.

La 16 ianuarie, Divizia a 40-a rusă, care ocupa sectorul Hanu Conachi, părăsi frontul și, înșirată pe trei coloane, porni spre est cu direcția Pechea. Detașamente românești îi ieșiră în cale și o întoarseră în poziție. Același lucru îl făcu a doua zi Divizia a 12-a rusă. Vîrful coloanei fu întîmpinat de români lîngă Slobozia Conachi și fu dezarmat : la somația ce li s-a făcut de a se înapoia sau a preda armele, rușii se înapoiară pe front, urmăriți de patrulele noastre.

La aripa stîngă a frontului Armatei a VI-a ruse, în regiunea Galaţilor, se găsea Corpul IV siberian, considerat mai-nainte ca o unitate de elită ce se distinsese atît în Războiul Ruso-Japonez [9], cît şi în războiul actual. Una din diviziile acestui corp — a 9-a — , care avea cartierul la Şendreni, plecă de pe front şi porni în marş pe şoseaua Tecuci-Galaţi — care merge în lungul malului nordic al Siretului — cu direcţia Galaţi şi cu intenţia de a trece Prutul în Basarabia. Comitetul celei de-a doua divizii a corpului — a 10-a — care se găsea în Galaţi, hotărî să ajute divizia soră ca să-şi deschidă drumul şi începu să adune pe soldaţii diviziei, care forfoteau prin Galaţi, spre a-i înarma şi arunca asupra românilor. Tot frontul Armatei a VI-a e acum dezorganizat; diviziile 30 şi 40 şi-au părăsit şi ele sectoarele şi au lăsat frontul gol. Dincolo de poziţiile ruse părăsite, duşmanul priveşte cu satisfacţie debandada rusă. Dar românii nu pot lăsa linia frontului neocupată, căci aceasta însemna ţara lor la discreţia duşmanului. Ei au însă o singură divizie pentru întinderea de front pe care ruşii o ocupau cu o armată de şase divizii. Regimentul 5 de infanterie român ocupă sectoarele ocupate mai-nainte de diviziile 30 şi 40 ruse; două plutoane din Regimentul 21 ocupă tranşeele Regimentului 136 rus.

Situaţia este însă alarmantă la Galaţi, ameninţaţi de un întreg corp de armată din care a dispărut disciplina şi respectul pentru ordine şi bunul altuia. Comandorul de marină Niculescu Rizea, comandantul sectorului Galaţi, primeşte ordinul să ia măsuri ca să bareze drumul coloanelor ruse spre est şi să apere oraşul, iar colonelul Bădescu, comandantul Brigăzii a 8-a, de la Fintînele, are misiunea de a ataca dinspre nord şi dinspre vest coloanele ruse, care sînt angajate în defileul dintre bălţile Mălina şi Calica şi Siret. Disproporţia forţelor e zdrobitoare.

În jurul Galaţilor se va da în zilele de 20 şi 21 ianuarie (stil nou) o luptă violentă între fracţiuni ale Diviziei a 4-a române şi Corpul IV siberian. Comandorul Rizea îşi dispuse puţinele forţe de care dispunea împrejurul Galaţilor. Cea mai mare parte a trupelor, două companii şi jumătate din Regimentul 21, sînt postate pe dealul Ţiglina, spre a opri ieşirea ruşilor din defileul dintre balta Calica şi Siret, pe unde se aştepta atacul principal. Aci se găsesc şi două baterii pe afete fixe, ale marinei, o escadrilă de patru vedete, un torpilor şi o şalupă. O companie a ocupat poziţie lîngă bateriile marinei, cu faţa spre oraş, spre a preveni un eventual atac al ruşilor din Galaţi — Divizia a 10-a — în spatele poziţiei de la Ţiglina. Mici detaşamente sînt postate la nord-vest de oraş, spre Fileşti şi la est, spre Reni, spre a opri atacurile ce eventual ar veni din acele părţi, iar în oraş a fost oprit un detaşament de marină şi două plutoane de infanterie, spre a supraveghea trupele ruse ale Diviziei a 10-a şi a interveni împotriva lor, la nevoie.

Ruşii încep să înainteze din două direcţii : dinspre nord-vest de la Fileşti, înaintează Regimentul 34; dinspre vest, de la Şendreni, înaintează grosul Diviziei a 9-a. Patrule puternice ruseşti se strecoară pe la sud de Băltiţa, surprind avanposturile române de pe Ţiglina şi capturează un ofiţer şi 14 soldaţi. Comandantul oraşului cere ajutoare de la brigadă; tot ce i se poate trimite e o companie de mitraliere şi o jumătate de companie infanterie de 70 de oameni. Cu ei se întăreşte atît detaşamentul dinspre Fileşti, care opreşte înaintarea ruşilor de la Fileşti spre Galaţi, cît şi trupa de gardă din oraş, care opreşte pe ruşi să ridice şi să înarmeze cele 23 mitraliere din depozitul Diviziei a 10-a din strada Dacianâ, cu care ei voiau să atace pe la spate trupele române de la Ţiglina.

Detaşamentul român, trimis de Brigada a 7-a la Şendreni ca să oprească înaintarea grupului Diviziei a 9-a, e prea slab. Românii se retrag pe dealurile de la nordul satului, iar ruşii îşi fac loc înainte şi ajung la Movileni, aşezîndu-şi

tunurile în baterii indreptate împotriva Galaţilor. O delegaţie de soldaţi din Divizia a 9-a împreună cu comandantul ales — un căpitan — se prezintă la Galaţi şi cer să li se permită trecerea prin oraş, pînă la ora 3 după-amiază; altminteri, vor bombarda oraşul şi vor forţa trecerea, soldaţii fiind răzvrătiţi şi foarte hotăriţi. Comandantul român le răspunse că are ordin să le oprească trecerea. Artileria rusă începe atunci bombardarea, la ora 3 : nouă baterii de la Movileni trag asupra oraşului Galaţi şi asupra poziţiilor române, timp de patru ceasuri. Artileriştii ruşi trag însă foarte prost şi pricinuiesc pagube neinsemnate. Bateriile marinei noastre ripostează, trăgind atit asupra bateriilor ruse, cit şi asupra rezervelor de infanterie.

Bombardamentul a ţinut pînă la orele 7 seara. În tot timpul nopţii au fost violente încăierări de patrule de infanterie, iar încercările pe care le-a făcut colonelul Bădescu, comandantul Brigăzii a 8-a, prin parlamentari, spre a convinge pe ruşi să depună armele, au rămas fără rezultat. Ei reîncep, a doua zi, 21 ianuarie, să bombardeze Galaţii şi pregătesc un atac concentric asupra oraşului. La aripa de vest, trupele Diviziei a 9-a atacă cu putere şi ocupă gîtul dintre balta Mălina şi Siret. La centru, trupe ruseşti de infanterie şi artilerie din Divizia a 10-a, care erau cantonate în căzărmile Ţiglinei şi la gura Siretului, se concentrează în spatele detaşamentului nostru de la Ţiglina, îl atacă brusc şi prin surprindere şi capturează prima linie — o companie şi jumătate — situată pe botul dealului Ţiglina, în faţa lacului Calica. Restul trupelor noastre e respins pe linia a doua, aproape de valea Ţiglinei, 800 m de bateriile marinei.

Ştiri foarte rele vin acum şi dinspre est. Vasele şi pichetele româneşti de pe Prut au fost dezarmate; detaşamente române la Reni şi Giurgiuleşti, de peste Prut, au fost şi ele dezarmate; o baterie grea rusească şi şase mitraliere au fost aşezate pe dealul Giurgiuleşti, pe malul Prutului, iar un detaşament duşman, format din două companii de mitraliere, un escadron de cavalerie şi o baterie de artilerie a trecut Prutul, înaintînd spre Galaţi. Bateria şi-a aşezat tunurile lîngă balta Brateş, iar infanteria desfăşurată în linii de luptă înaintează, precedată de patrule de cavalerie, pătrunde în partea de jos a oraşului, se întăreşte cu peste 200 de infanterişti înarmaţi din Divizia a 10-a şi începe să dezarmeze posturile noastre de grăniceri şi miliţieni. Un vas rus, înarmat cu un tun de 150 mm, venind de la Reni, urcă Dunărea şi trage asupra docurilor, vaselor marinei şi bateriilor noastre şi în acelaşi timp încep focul şi bateriile de pe dealul Giurgiuleştilor, aruncînd obuze în oraş. Situaţia trupelor de apărare a Galaţilor a devenit foarte gravă. Ele sînt acum atacate din patru direcţii : vest, nord, est şi sud, iar în oraş, trupele Diviziei a 10-a rusă se agită şi se constituie în unităţi de luptă, fără a le putea împiedica prin vreo trupă română. Dar contramăsurile noastre se aplică cu punctualitate şi avîntul cu care luptă soldaţii compensează slăbiciunea numărului. Din detaşamentul de la Fileşti, se iau două plutoane de infanterie cu o secţie de mitraliere, care sosesc în fugă şi atacă cu violenţă detaşamentul rus de la est, îl pun pe fugă şi-l urmăresc, pînă ce trece Prutul.

Pe dealul Ţiglinei, mina de soldaţi s-a menţinut pe linia a doua, ajutaţi de o companie din Regimentul 50. Românii trec la contraatac. Susţinuţi pe dreapta de Detaşamentul Milicescu, sosit de la Fileşti (o jumătate companie), iar pe stînga de bateriile marinei şi ale vedetelor de pe Dunăre, românii au reuşit să respingă pe inamic. Dinspre nord se pronunţă atacul principal, dat de trupe din Brigada a 8-a, sub comanda colonelului Bădescu, între lacurile Mălina şi Calica, împotriva grosului Diviziei a 9-a. Românii înaintează la început greu, din cauza unui puternic foc de baraj al artileriei ruse, dar sînt bine susţinuţi de focurile bateriilor.

Vedetele marinei reușesc să treacă peste barajul de torpile rus, fără nici o piedică din partea marinarilor ruși ; ele bombardează din flanc pozițiile ruse. Românii atacă acum violent la baionetă, recuceresc dealul Țiglina, eliberează pe camarazii lor capturați și pun pe goană pe ruși. Atacați și respinși dinspre nord și est, rușii intră în debandadă și încep să se grămădească spre sud, între gara Barboși și podul pe Siret. Artileria noastră și trei avioane de bombardament aruncă bombe peste masele strînse aci.

Încolțiți din toate părțile, rușii iau o hotărîre disperată : la ora 11 noaptea ei incep să treacă podul și linia frontului și se predau germanilor. A fost un deznodămînt tot așa de neașteptat, cum a fost de unic — în genul lui — și spectacolul acestei bătălii între două armate aliate, în fața pozițiilor inamicului și sub privirile acestuia. S-au predat germanilor majoritatea regimentelor 33 și 35 de infanterie rusă, în total peste 3 000 de oameni cu tot materialul și cu un divizion de artilerie.

A doua zi de dimineață, o delegație a Diviziei a 9-a siberiene anunță capitularea. Restul regimentelor 33 și 35, regimentele 34 și 36 în intregime, Brigada a 9-a de artilerie siberiană, o baterie din Divizia a 10-a siberiană și coloana statului-major al diviziei, impreună cu tot materialul — 60 de tunuri arme, muniții, tunuri de tranșee, care erau concentrate dincolo de Siret, la Vădeni, gata să treacă la germani—, au declarat că se predau românilor, dacă li se lasă liberă trecerea pentru oameni cu caii și căruțele lor. Cererea li s-a admis, cu condiția dezarmării prealabile. A doua zi au fost dezarmate complet și trupele celei de-a doua divizii — a 10-a — a Corpului siberian. Trupele dezarmate sint apoi îndrumate peste Prut, sub paza sentinelelor române.

Lupta de la Pașcani

Trupele Armatei a IV-a ruse, părăsind frontul din munții Neamțului și Sucevei, se îndreaptă spre linia Roman-Pașcani, care e păzită de trupele Diviziei a 7-a române. Rușii nu trebuie lăsați să se îndrepte spre Iași, ci trebuie dezarmați și îndreptați spre nordul Basarabiei. Dar trupele Corpului II rus, format din diviziile 26 și 84 vor să forțeze trecerea pe la Pașcani și se adună, amenințătoare, între Moldova și Siret. Intenția lor e să se unească cu trupele Corpului XVIII rus din Bucovina spre a porni intr-o acțiune concordantă spre Iași și Basarabia. La Timișești, vinătorii de munte dezarmează pe rușii care amenințau să ocupe instalațiile de alimentare cu apă a Iașilor. Regimentul 16 Suceava ocupă poziții la Mirosloveşti și Brătești, cu avanposturi la Soci, Moțca, Gîștești și Pașcani. El interzice rușilor trecerea spre Pașcani. La 25 ianuarie, o coloană rusească, venind de la Cristești, se apropie de Soci. Maiorul Butnariu, comandantul Batalionului 2, le iese înainte spre a-i convinge să se supună dispozițiilor comandamentului rus. Pe cînd parlamenta, e împușcat pe la spate de soldații ruși și ucis. Compania a 7-a a regimentului e de asemeni atacată pe la spate cu focuri de pușcă și de mitraliere. Rușii încep acum atacul pe toată linia ; la ora 1 după-amiază, artileria și infanteria lor e în acțiune împotriva noastră. La rîndul ei, artileria română deschide focul asupra rușilor. Pe cînd tunurile rusești bat prost, precizia tunurilor noastre e desăvîrșită. Trupele ruse din marginea de sud-est a satului Soci sînt împrăștiate și încep să fugă în debandadă, spre a se ascunde în pădurea de la nord-vestul satului. Proiectilele noastre cad acum în mijlocul bateriilor ruse care încetează și ele focul, înhamă și fug spre Boureni, urmărite de focurile artileriei noastre. O încercare de a pune din nou în baterie, pe șoseaua Roman-Cristești, e zădărnicită ; artileria rusă e nevoită să se retragă la Cristești. Infanteria Regimentului 16 pornește acum

la atac ; Batalionul 2, întărit cu o companie din Batalionul 1, ocupă satul Soci, apoi Boureni şi capturează o coloană de ruşi, care n-avusese timp să fugă, pe care o înconjoară şi o pune sub pază lîngă Boureni. În acelaşi timp, trupele Batalionului 2 atacă satul Sodomeni, unde erau retranşate trupele ruse, înconjoară satul şi sileşte pe ruşi să se predea cu un bogat material.

Acum ruşii se retrag peste tot in dezordine spre nord, în direcţia Drăguşeni, Ciumuleşti, Fălticeni. Trupele Regimentului 16 dezarmează cetele pe care le intîlnesc rătăcind. Apoi încep să se prezinte coloane de unităţi complete, ca să fie dezarmate ; Regimentul 104 cu cinci mitraliere, regimentele 335, 336. O delegaţie a Diviziei a 26-a ruse a venit la Timişeşti spre a propune să depună armele, spre a fi lăsată liberă de a-şi urma drumul înspre Rusia. Trupele sînt dezarmate şi îndrumate spre nordul Basarabiei, pe itinerarul stabilit de comandamentele ruse şi române.

Lupta de la Spătăreşti

O parte a trupelor ce se retrag nedezarmate din direcţia Cristeşti, împreună cu alte trupe din Corpul II rus, constituite într-o masă de aproximativ 10 000 de oameni cu peste 100 de tunuri, înaintează spre Fălticeni, spre a-şi face pe aici drum spre sudul Bucovinei. Apropierea acestor mase dezordonate şi înarmate constituia un pericol grav pentru oraş. În Fălticeni se găsea Batalionul 2 din Regimentul 1 de grăniceri, cu un efectiv de 500 de oameni. Batalionul pleacă în întîmpinarea ruşilor şi ia poziţie la Spătăreşti, călare pe direcţia Şoldăneşti — Ciumuleşti — Fîntina Mare — Bogdăneşti, interceptînd drumul spre Baia şi Cornu Luncii. Două companii din Batalionul 3 prelungesc cele două aripi la dreapta şi la stînga, mai adăugîndu-se şi un escadron de cavalerie pentru recunoaşteri. În ziua de 27 ianuarie, la ora 10 dimineaţa, o delegaţie a comandantului rus se prezintă în Fălticeni colonelului Rădulescu, comandantul Regimentului 2 grăniceri, somîndu-l să lase ruşilor drumul liber spre Suceava ; altfel, ei îşi vor deschide drumul cu forţa şi îşi declină orice răspundere pentru pagubele ce vor suferi oraşul şi populaţia. Li se răspunde cu invitaţia să se retragă în cantonamentele lor sau să depună armele, impunîndu-li-se devastările satelor pe unde au trecut, tăierea liniilor telefonice şi atacarea posturilor române. Delegaţia e recondusă apoi, printre liniile române, în tabăra armatei ruse, al cărei comitet decide să atace pe români pentru a forţa trecerea. La 11,30, patrulele ruse de cavalerie şi infanterie iau contact cu patrulele noastre şi, peste un sfert de ceas, capul coloanei ruse apare pe şoseaua Fălticeni-Ciumuleşti, ieşind din Dumbrăviţa. La somaţiile noastre de oprire, făcute cu focuri oarbe, ei trag cu focuri în plin. Atunci românii încep, la rîndul lor, să tragă focuri de infanterie şi mitraliere. Infanteria rusă se desfăşoară în trăgători la 1 500 m departe de linia noastră, iar artileria lor ia poziţie şi începe un bombardament lipsit cu totul de precizie : din trei sute de proiectile trase, nici unul n-a atins oraşul. Sub protecţia artileriei, infanteria rusă a ajuns la două sute de metri de poziţiile noastre şi, formată pe două-trei valuri, porneşte la atac. Românii sînt într-o inferioritate numerică desăvîrşită şi dispuşi pe o singură linie de trăgători rari, dar primesc pe ruşi cu un foc viu, îi contraatacă cu baioneta şi resping patru atacuri. Cîmpul din faţa poziţiilor noastre e plin de morţi şi răniţi ruşi. Pe seară, focul încetează şi o delegaţie rusă se prezintă comandantului regimentului român, cu rugămintea reînnoită de a li se permite retragerea spre Cornu Luncii, la care i se răspunde cu somaţia de a preda armamentul şi muniţiile. Tratativele se prelungesc tîrziu noaptea ; şeful delegaţiei ruse e soldatul Şcelepin, comandantul

ales al Corpului II rus; el e însoţit de şeful său de stat-major, fostul măcelar evreu Moina Podolschi.

La ora 7, în dimineaţa zilei de 28, rușii încep să părăsească poziţiile şi să se adune pe şosele şi la 7,30 anunţă capitularea. Dar de un ceas şi jumătate, un batalion din Regimentul 16 infanterie română, care urmărea pe ruşi din direcţia Cristeşti, dezarmind cetele pe care le întîlnesc, a ocupat Ciumuleştii şi a instalat pe un deal o baterie de artilerie din Regimentul 25, care-l însoţea. La 7,30 bateria română deschide focul asupra satelor Bogdăneşti, Dumbrăviţa, Comîrzani şi asupra şoselelor ce le legau, pline de trupe ruse, iar infanteria porneşte la atac. O debandadă totală cuprinde trupele ruse. Artileria încearcă să facă faţă noului inamic, însă nu reuşeşte să pună în baterie şi vrea să fugă înspre Bucovina. Coloanele de artilerie rusă sînt oprite şi capturate de plutoanele de grăniceri de la Mălini şi Cornu Luncii. Infanteria fuge în toate părţile, ascunzîndu-se pe unde găseşte. Trupele noastre încep dezarmarea; rînd pe rînd se prezintă unităţile ruseşti, depunînd tunuri, mitraliere, puşti, săbii, muniţii; în total, în cinci zile, cît a ţinut dezarmarea, s-au luat rușilor 4 000 de puşti, 74 mitraliere, 84 tunuri, 158 chesoane etc. Soldaţii dezarmaţi sînt îmbarcaţi în trenuri şi expediaţi prin Dorohoi, în nordul Basarabiei.

În lupta de la Spătăreşti, românii au avut 14 morţi, 28 răniţi evacuaţi şi 55 răniţi uşor. Pierderile rușilor au fost foarte mari: 150—200 de morţi — din care numai românii au îngropat 80 de cadavre — şi 400—500 de răniţi.

Lupta de la Mihăileni

Corpurile XVIII şi XL ruse din Armata a VIII-a, care părăsiseră frontul bucovinean, încep să se adune în jurul tîrgului Siret, spre a trece în Rusia prin judeţul Dorohoi; rușii anunţă că vor forţa trecerea, dacă nu li se permite a păstra armele şi a urma drumul fixat de ei. Comandantul Diviziei a 9-a române, care ocupa zona Moldovei de nord, încearcă să convingă pe ruşi la supunere. Dar rușii ştiindu-se mult mai numeroşi decît românii şi deci, crezîndu-se şi mai tari, continuă înaintarea. Trecînd peste linia Mamorniţa — Tereblecea, păzită de Regimentul român 34, ei capturează o întreagă companie română cu şapte ofiţeri şi 215 soldaţi din acest regiment, al cărui comandant se încurcase în parlamentări prea lungi cu rușii. Prizonierii au fost eliberaţi, cîteva zile în urmă, de Regimentul 40 român.

Comandantul diviziei române alcătuieşte două detaşamente, cu trupe combinate, pentru a opri înaintarea rușilor şi a-i sili să dezarmeze. Detaşamentul Constantinescu Arghir, constituit din două batalioane din Regimentul 35, un batalion din Regimentul 9 vînători şi o baterie de obuziere, ocupă orăşelul Mihăileui, în faţa oraşului Siret, unde e un centru mare de trupe ruseşti cu atitudine foarte agresivă. Delegaţii ruşi vin în ziua de 15 ianuarie să reclame cale liberă; se aşteaptă pentru la noapte atacul pentru forţarea trecerii. Trupele române iau poziţie de luptă, cu centrul în Mihăileni şi aripile la Sinăuţii de Sus şi la Sinăuţii de Jos. Bateria de artilerie e la podul peste Molniţa, în faţa Mihăilenilor.

În după-amiaza zilei, rușii încep înaintarea şi ocupă Gherbăuţii, în faţa Mihăilenilor, cu două regimente din Divizia a 23-a, avînd cu ele şi artilerie; alte patru regimente ale Diviziei a 26-a sînt în Siret. Batalionul nostru de vînători, care era la Sinăuţii de Sus, începe pe seară înaintarea spre Gherbăuţi, dar e atacat şi din faţă şi din flanc, de la Tereblecea, de forţe mult superioare şi trebuie să se retragă iar în punctul de plecare. Aripa noastră stîngă, de la Sinăuţii de Jos, e atacată noaptea de forţe superioare de grena-

dieri și trebuie să se retragă și ea cu 200—300 m, pînă ce primește întăriri. A doua zi dimineața, la ora 4, forțe mari rusești incep înaintarea și atacul liniei Sinăuții de Sus — Tereblecea cu direcția spre Mihăileni. Bateria română de obuziere și o baterie de tunuri, ce a mai sosit, trag asupra coloanelor ruse ce vin din Siret spre Sinăuții de Sus, pe cind două batalioane de infanterie române își îndreaptă atacul asupra înălțimilor deasupra Sinăuților de Sus, unde sînt trupe rusești care amenință cu învăluirea flancului nostru drept. Artileria rusă pune și ea în poziție și trage asupra trupelor române. Lupta devine foarte violentă aproape de ora 9 dimineața. Rușii luptă cu mare îndirjire. Răzbiți însă de tirul precis al artileriei române și de atacul impetuos al infanteriei, ei încep pe la 10,30 să slăbească și să se retragă spre Gherbăuți. Urmăriți de aproape de români, retragerea rușilor se transformă în fugă dezordonată; grupuri mari incep să se predea, alții fug spre Siret. În marginea de sud a Gherbăuților, trupele române se opresc, se adună, își reconstituie unitățile. Am avut 16 morți și 57 de răniți, din care trei ofițeri; pierderile rușilor au fost însă foarte mari. Dezarmarea se face cu ajutorul trupelor ucrainene, care ne sînt amice, iar materialul de artilerie și atelajele ni se încredințează nouă spre păstrare. O parte din trupele Corpului XVIII, împreună cu comandantul, generalul Sytin, au trecut de-a dreptul la austrieci și s-au constituit prizoniere.

Cu aceasta, ultima încercare făcută de ruși în Moldova de Sus ca să înfrîngă dispozițiile comandamentului în privința dezarmării și a itinerarului, a fost învinsă. Trupele rusești trebuiră să-și plece capul în fața energiei și a hotăririi soldaților români și evacuarea continuă a se face regulat, potrivit programului fixat de cele două comandamente.

Raporturile ruso-române în a doua fază a revoluției. În stare de război cu Rusia Sovietică

Ca urmare a atitudinii hotărîte și a acțiunii energice a armatei române, formațiile militare ruse care părăsiseră frontul român și se îndreptau spre patrie, fură silite să reintre în ordine; scurgerea lor se făcea acum regulat, dezarmate, pe drumurile indicate de comandamentele române și sub gardă militară română.

Către sfîrșitul lunii ianuarie 1918, nu mai exista armată rusească în Moldova. Din formidabila armată de un milion de soldați rămăsese, după un an, numai cîteva gărzi de voluntari ca să păzească imensele depozite de materiale și un număr de ofițeri, credincioși vechiului regim, care așteptau momentul priincios ca să se înroleze sub drapelele contrarevoluționare ridicate de generali ca Denikin, Kaledin și Kolceak.

Dar raporturile guvernului român cu noii conducători ai Rusiei Sovietice și cu armatele ei ce se grupau în noi organizații nu se încheiară odată cu lichidarea forțată a alianței ruso-române. Dezordinile grupelor armate, ținute în frîu în cursul retragerii lor de-a curmezișul Moldovei, se mutaseră peste Prut, odată cu aceste armate însele. Basarabia se găsea în plină efervescență. Pe de o parte acționau cu ardoare elementele revoluționare locale, agitînd și organizîndu-se după modelul revoluției bolșevice de pe întinderea imensului teritoriu rus și după indicațiile primite de la guvernul bolșevic central de la Petrograd; pe de altă parte, era redeșteptarea conștiinței naționale românești a vechii provincii dintre Prut și Nistru care se organiza pe baze naționale, conform lozincilor de autonomie și independență pe care Revoluția rusă le anunțase popoarelor oprimate de regimul țarist și liberate de revoluție.

Excesele comise de trupele rusești în retragere dezordonată, tolerate ori uneori chiar incitate de guvernările revoluționare ce se improvizau, au creat legă-

turi noi de solidaritate între tînărul stat moldovenesc ce se înfiripa la Chișinău, ca reacție împotriva dezordinilor și prădăciunilor, și între țara mumă; ele au grăbit procesul inevitabil al Unirii. La 27 ianuarie 1918, armata română, chemată în ajutor de Republica moldovenească intra în Chișinău, iar către sfîrșitul lunii februarie ultimele formații militare ruseți erau aruncate peste Nistru.

Cum era de așteptat, acțiunea hotărîtă a armatelor române, atît pe teritoriul Moldovei, cît și al Basarabiei, pornită dintr-o împrejurare de legitimă apărare și nu pe baza unui mandat primit de la puterile aliate, a produs multă supărare la Petrograd. Ostilitatea curentului bolșevic împotriva României se manifestase încă de pe timpul fazei burghezo-socialiste a revoluției, deoarece conducătorii bolșevici nu iertau României atitudinea ei de a fi rămas credincioasă statelor burgheze din Occident și de a nu fi acceptat cooperarea cu revoluția bolșevică a noii Rusii. Pe cînd în Consiliul Republicii Ruse din Petrograd, ministrul de Externe Terescenko, partizanul lui Kerenski, susținea legitimitatea revendicărilor românești și aducea omagii sacrificiului României și lealității cu care-și îndeplinea obligațiile, cu toate suferințele ce îndură „mai cu seamă din cauza propriei noastre [a rușilor] slăbiciuni", Sovietul Deputaților Lucrătorilor și Soldaților, în care predominau elementele maximaliste (bolșevice), trimitea la conferința socialistă interaliată — proiectată a se ține la Paris în octombrie 1917 — pe Skobelev cu instrucțiuni precise în care interesele României erau nu numai neglijate, dar chiar batjocorite. Căci, pe de o parte, chestiunea românilor din provinciile subjugate era absolut trecută sub tăcere — într-un program în care se vorbea de eliberarea și autonomia tuturor popoarelor asuprite — iar pe de altă parte se prevedea ca „România să fie restabilită în vechile ei granițe, cu obligația să dea autonomie Dobrogei, care va fi liberă să dispună de soarta ei"! Așadar, un atentat la însăși integritatea teritorială a țării dinainte de război.

La 7 Noiembrie, revoluția maximalistă aduce la putere în Rusia guvernul comisarilor poporului, condus de Lenin și Troțki. Inaugurînd o politică nouă, atît în relațiile externe, cît și în orînduirea internă, guvernul rupe toate angajamentele luate și ținute de guvernele anterioare, atît de cele țariste, cît și de guvernele burghezo-socialiste din prima fază a revoluției. În ce privește țara noastră, considerată ca un bastion al burgheziei reacționare și cap de pod al puterilor occidentale împotriva revoluției ruseți, atitudinea noului guvern este foarte dușmănoasă; inspiratorul ei de căpetenie este dr. Christu Racovski, prietenul politic și personal al lui Troțki, comisarul guvernului pentru Afacerile Externe. Racovski era în guvernul sovietic un fel de consilier pentru afacerile române. În afară de rolul pe care Racovski l-a jucat în pregătirea și conducerea răscoalei marinarilor români din porturile Dunării și Mării Negre, precum și a represaliilor împotriva fruntașilor români refugiați în Rusia meridională — ce vor fi descrise mai departe — el a avut un rol important în atitudinea pe care guvernul din Petrograd a luat-o față de România și guvernul de la Iași.

Energia de care a dat dovadă guvernul român în reprimarea întreprinderilor înarmate încercate la Iași împotriva regelui și a generalului rus Șcerbacev, precum și operația de curățire a teritoriului Moldovei — mai întîi — și a Basarabiei — pe urmă — de cetele dezorganizate ale armatelor dizolvate, au iritat la superlativ guvernul de la Petrograd, care — sub instigația lui Racovski — a inaugurat seria măsurilor de represalii.

La 13 ianuarie 1918 Diamandi, ministrul României la Petrograd, e arestat în chiar localul legației române și închis, împreună cu întreg personalul legației în închisoarea-fortăreață Petropavlovsk, Bastilia rusească; aceasta, sub

pretext de represalii pentru lipsa de atenţie pe care guvernul român o dă şefilor aleşi ai armatelor ruse şi comitetelor de soldaţi. La protestarea unanimităţii reprezentanţilor diplomatici din Petrograd împotriva acestei călcări a celor mai elementare principii ale dreptului internaţional, misiunea română a fost pusă în libertate după trei zile de încarcerare, şi este expulzată.

La 16 ianuarie, guvernul sovietic trimite guvernului român un ultimatum prin care acesta e somat să răspundă, în termen de 24 de ore, la acuzaţia că ar fi comis nişte pretinse acte arbitrare asupra armatelor ruse. Ultimatum-ul a primit un răspuns precis din partea guvernului român, care restabileşte adevărul, arătînd că „măsurile luate de guvern se mărginesc la înlăturarea conflictelor pe teritoriul român şi la împiedicarea retragerii în dezordine, care are ca urmare jefuiri şi devastări". Ultimatum-ul rus mai învinuia guvernul român de arestarea unor „ofiţeri austrieci poftiţi ca oaspeţi la Regimentul 194". Guvernul român răspunde că „ofiţerii austrieci găsiţi înapoia frontului, au fost reconduşi la posturile inamice, deşi, după stipulaţiile armistiţiului, eram în drept să-i luăm prizonieri". În acelaşi timp, guvernul român, aflînd despre arestarea lui Diamandi, trimitea cancelariilor europene un protest, în care arăta situaţia raporturilor între ruşi şi români, precum şi sacrificiile făcute de români pentru hrana armatei ruseşti, căreia — spunea raportul — îi livrase 96 000 de vagoane de aprovizionări. Numai în oraşul Iaşi, soldaţii ruşi, în trecere pe aici, au primit de la sfîrşitul lui octombrie 1916, în mijlociu cîte 25 000 de pîini pe zi. Spre sfîrşitul lunii decembrie 1917, Corpul XXX rus, întorcîndu-se în Rusia fără provizii, a primit de la autorităţile române hrana pe două zile. A vorbi deci, cum face guvernul de la Petrograd, că România ar confisca aprovizionarea trupelor ruseşti, e a afirma o inexactitate — termină nota guvernului român.

La 26 ianuarie, în urma intervenţiei trupelor române în Basarabia, guvernul Sovietelor rupe relaţiile cu România. O radiogramă a lui Troţki vesteşte lumea că: 1) Relaţiile diplomatice cu România sînt rupte. Membrii legaţiei române şi toţi agenţii autorităţilor române — vor fi expulzaţi pe drumul cel mai scurt; 2) Tezaurul în aur al României, care se găseşte la Moscova, nu va mai putea fi obţinut de „oligarhia română". Consiliul Comisarilor ia asupră-şi toată răspunderea pentru conservarea acestui fond, care va trebui să fie remis în mîinile poporului român; 3) Fostul comandant-şef al trupelor ruse de pe frontul român, generalul Şcerbacev, care a luat poziţie în contra revoluţiei, este declarat duşmanul poporului şi pus în afară de lege.

Această declaraţie de război e şi un document caracteristic pentru degenerarea relaţiilor între foştii aliaţi: tezaurul României, încredinţat ca depozit sacru în mîinile Rusiei şi garantat, nu numai prin declaraţiile formale ale puterilor aliate, dar cu onoarea statului rus, este confiscat, adică însuşit de guvernul de la Petrograd.

Pentru a justifica această procedare necorectă şi neloială — adevărat abuz de încredere — guvernul rus a dat explicaţia cum că România ar cere restituirea tezaurului român de la Moscova pentru ca să-l transfere generalilor

„albi" din Rusia de Sud — Keledin, Denikin ş.a. — ca aceştia să-şi poată constitui şi întreţine o armată de voluntari, iar nu ca să-l trimită în America*.

Declaraţia de război a Rusiei către România era incontestabil un eveniment de o excepţională gravitate. În momentul cînd inamicul, profitînd de defecţiunea rusească şi de izolarea noastră, ne soma să acceptăm pacea de capitulare pe care ne-o impunea el, în momentul cînd, înconjuraţi din trei părţi de duşmani, noi ne făceam inventarul puterilor, spre a vedea dacă nu e cu putinţă o rezistenţă disperată, cel puţin pentru a satisface onoarea angajamentelor noastre faţă de Aliaţi, în acelaşi moment, în spatele nostru, în singurul sector considerat ca liber, se ridică Rusia. Deci, împresuraţi de duşmani din toate părţile, sărmană insulă în mijlocul unui ocean furtunos, asaltată de jur împrejur de valurile lui furioase! Complet izolaţi, fără putinţă de ajutor de nicăieri, puteam să dăm drumul strigătului de durere a lui Kościuszko [10], în faţa catastrofei patriei sale: „Dumnezeu este prea sus şi Franţa prea departe!"

Este, indiscutabil, momentul culminant al tragediei române. Guvernul român nu şi-a pierdut însă capul. El a înţeles unde era primejdia reală şi unde era aceea care putea fi înfruntată. Discuţiile pentru încheierea unei păci, ajunsă inevitabilă, începeau să se lege peste bariera de fier a vechiului front de război. Rusia, prinsă în convulsiile prefacerilor sociale şi ale războiului civil, nu era pentru moment un adversar prea redutabil.

Încercări de revoltă la Dunăre şi Marea Neagră

Evacuările făcute oficial de guvernul român, sau cele făcute individual, din proprie iniţiativă, creaseră în oraşele din Rusia meridională o adevărată şi importantă colonie română. Erau acolo parlamentari, inalţi magistraţi şi funcţionari, membri ai diferitelor comisii de aprovizionări şi colaborări cu autorităţile ruse, ofiţeri superiori, gărzi militare, refugiaţi ardeleni şi un mare număr de familii şi persoane particulare. În unele oraşe, ca în Odessa, Cherson şi Rostov pe Don, se deschiseseră şi licee româneşti, cu profesori din ţară, pentru copiii familiilor româneşti refugiate care doreau să-şi continuie studiile începute în ţară, fără să-şi piardă anii. Se publicau ziare în limba română de ziarişti refugiaţi. Marile bănci româneşti aveau aici sucursale, iar unii comercianţi din ţară deschiseseră întreprinderi comerciale, care mergeau binişor. O mulţime de mocani din ţinutul Sibiului, aşezaţi în Rostov şi în regiunea înconjurătoare, acaparaseră aproape tot comerţul de brînzeturi.

Dezorganizarea crescîndă din Rusia, războiul civil ce se ducea aproape în permanenţă între diferitele partide sau fracţiuni din armatele ruse, rușii „albi" — r esturi ale armatelor ţariste — cazaci, ucraineni, bolşevici au prici-

---

* După expulzarea ministrului român la Petrograd, apărarea intereselor României în Rusia a fost încredinţată reprezentanţilor diplomatici ai Franţei, iar cheile Tezaurului rom ân au fost depuse la Consulatul francez din Moscova. În februarie, comisarul bolşevic pentru Afaceril e Străine, Fritsche, a cerut cheile, declarînd că, prin decizia comisarilor poporului din Petrograd, tez aurul e confiscat şi că, la nevoie, el va întrebuinţa forţa pentru obţinerea cheilor. La protestele consul ului francez, comisarul bolşevic cedează, mulţumindu-se să verifice tezaurul şi să-şi însuşească opt caset e cu bilete de bancă în sumă de 1 350 000 lei. În august 1918, prin arestarea consulului francez, cheile au trecut la Consulatul general al Danemarcei. De atunci, un mister de nepătruns a domnit asu pra soartei tezaurului. Din diferite declaraţii ale diplomaţilor bolşevici, rezultă în mod neîndoios că te zaurul a fost ridicat şi întrebuinţat de Soviete pentru nevoile lor. O mare cantitate din aurul depozitul ui Băncii Naţionale ar fi fost trimis în străinătate pentru diferite cumpărături. Celelalte obiecte: scrisori din arhivele instituţiilor şi piesele de muzeu, au fost restituite, în anul 1956, guvernului român, la 40 de ani după depozitarea lor.

nuit multe griji şi suferinţe românilor. Adeseori, un oraş era bombardat zile întregi — din fericire fără efecte prea serioase — pînă ce cădea dintr-o mînă într-alta. Apoi, nu mai exista nici o siguranţă a persoanei şi a bunurilor. Brigandajele se produceau zilnic şi în stil mare, după procedee uimitoare. Profitînd de haos bandele de tilhari ajunseseră să se organizeze milităreşte; ele îşi aveau state-majore instalate în hoteluri, de unde conduceau operaţiile cu telefonul. Răpirile de persoane, în special de copii, pentru a stoarce sume mari de la familii, era un procedeu foarte întrebuinţat. Într-o seară, la Odessa, un bal organizat pe bordul vasului de război „Sinope", aflat în puterea răzvrătiţilor, a fost anunţat prin ziare în chipul următor: „Se încunoştinţează publicul din Odessa că, la balul dat pe vaporul «Sinope» în scop filantropic de echipajul vasului, se poate veni fără teamă cu bani sau obiecte de valoare, deoarece comitetul vasului a luat înţelegere cu comitetul bandiţilor din oraş să nu atace pe nimeni şi a primit asigurări formale că nimeni nu va fi atacat; mai mult încă, chiar comitetul bandiţilor va trimite delegaţi care să ajute a se face poliţia pe vas în timpul balului".

În amestecul de refugiaţi şi dislocaţi români din porturile Rusiei de Sud, se găsea şi un mare număr de membri ai puterii armate române: ceva trupe terestre, dar mai ales marinari şi lucrători din stabilimentele militare sau civile — fabrici, şantiere, ateliere aparţinînd armatei sau rechiziţionate de ea pentru trebuinţele războiului şi evacuate în zilele de panică, în special în luna august 1917, după Mărăşeşti, cînd ruşii începuseră să-şi manifeste intenţia de a părăsi frontul. Se mai adăugau depozite de muniţii, vase fluviale sau maritime de război ori de comerţ, şlepuri, remorchere etc., care aveau un numeros personal. Asupra acestei mase de oameni, considerată ca aptă de a primi sugestiile revoluţionare, s-a exercitat o puternică campanie de propagandă din partea agitatorilor ruşi, cu scopul de a-i converti la o acţiune de răzvrătire împotriva căpeteniilor civile şi militare ale statului român.

Centrul acestei acţiuni era Odessa. Oraşul era în prada războiului dezlănţuit între trupele ucrainene (albe) şi formaţiile armate bolşevice (roşii). Într-o primă fază, după cîteva zile de lupte în jurul oraşului şi pe străzile lui, trupele sovietice, susţinute şi de flota Mării Negre, au rămas învingătoare şi stăpîne pe Odessa. Autoritatea supremă era exercitată de *Rumcerod* (Comitetul Frontului Român al Mării Negre şi al Odessei).

Activitatea de propagandă întreprinsă de marinarii ruşi asupra camarazilor lor români din Odessa, Nicolaev, Cherson, Sevastopol ş. a. s-a întins şi asupra ostaşilor din porturile Dunării de Jos: Galaţi, Tulcea, Chilia, Sulina. Îndemnurile la dezertare şi la organizarea de comitete revoluţionare se făceau atît verbal, prin contact direct, cît şi prin manifeste distribuite clandestin. Propaganda a avut efect numai asupra unui număr restrîns de marinari şi soldaţi, cum o arată faptul că „Batalionul Revoluţionar Român", înjghebat la Odessa din aderenţii români la revoluţie nu depăşea 500 de oameni din numărul de peste 20 000 de oameni cît numărau soldaţii, marinarii şi lucrătorii militarizaţi de pe vasele şi din porturile dunărene şi ale Mării Negre.

La Odessa s-a instituit un „Comitet de Acţiune Social-Democrat Român" care să intensifice activitatea de propagandă; el scotea şi un ziar cu titlul „Lupta". Conducerea mişcării din Odesea a avut-o la început Racovski, avînd ca principal locotenent pe avocatul M. Gh. Bujor din Iaşi. Atît prin articolele din ziare, cît şi prin manifeste, se ducea o campanie violentă împotriva guvernului reacţionar de la Iaşi şi a oligarhiei române „care a îndrăznit să ridice mîna împotria revoluţiei ruse"; se cerea răzbunare pentru „revoluţionarii ruşi ucişi din ordinul oligarhiei" şi se dădeau atacuri împotriva curentelor contrarevoluţionare ruse. Programul politic era: provocarea

revoluţiei în România, detronarea regelui, răsturnarea regimului politic reacţionar şi întemeierea republicii române a sovietului muncitorilor, soldaţilor şi ţăranilor.

Sub influenţa Revoluţiei din Octombrie, campania începe să ia din ce în ce mai mult caracter comunist. Evenimentele din decembrie 1917 şi ianuarie 1918 — conflictele armate dintre trupele române şi cele ruse ce se retrăgeau de pe frontul român, pătrunderea armatei române în Basarabia, ruperea relaţiilor dintre guvernul sovietic şi cel român — au înrăutăţit situaţia de la Dunăre şi Marea Neagră. Amiralul Nemernikov, comandantul forţelor fluviale ruseşti, a părăsit comanda flotei, care a fost preluată de un comitet de trei marinari. A fost semnalul trecerii de la actele de propagandă la acţiuni de forţă.

Unul din actele cele mai grave s-a încercat pe braţul Chilia al Deltei Dunării, limitrof cu Basarabia. Un comitet revoluţionar, avînd în frunte pe Gh. Stroici din Galaţi, s-a format în Chilia Veche şi a intrat în acţiune revoluţionară, ocupînd vasele din port — în majoritate şlepuri — , rupînd galoanele ofiţerilor şi arborînd steagul roşu. Marinarii de pe vasele ruseşti din Marea Neagră au venit în ajutorul revoluţionarilor din Chilia. Acţiuni asemănătoare s-au petrecut la Ismail şi la Vîlcov. Intervenţia monitoarelor flotei române de pe Dunăre, acţionînd în mod coordonat cu a armatei române de uscat a reprimat fără multă greutate începutul de răscoală*. Stroici s-a refugiat la Odessa, unde a continuat activitatea revoluţionară.

Către sfîrşitul lunii decembrie 1917 şi în luna ianuarie, teatrul încercărilor revoluţionare române s-a mutat la Odessa şi în celelalte porturi ruseşti din Marea Neagră. La Odessa se găsea evacuată majoritatea vaselor comerciale româneşti, dintre care cele mai mari, precum : „Împăratul Traian", „România", „Dacia", „Regele Carol", „Durostor" fuseseră înarmate şi transformate în unităţi de luptă. Unii din marinarii de pe aceste vase, cîştigaţi de propaganda revoluţionară şi susţinuţi de organizaţiile comuniste şi de sovietele locale, au pus stăpînire pe aceste vase, de unde au înlăturat pe vechii comandanţi, instituind comitete revoluţionare care să le conducă; apoi, au schimbat numele vaselor, rebotezîndu-le cu nume revoluţionare şi au coordonat acţiunea lor cu a armatelor şi flotei sovietice împotriva contrarevoluţiei. Acelaşi lucru s-a petrecut şi la Sevastopol. Sediul comandamentelor grupelor revoluţionare din marină era pe vasul „Durostor", iar al trupelor de uscat în fostul local al consulatului român din Odessa. Printre şefi erau : M. Gh. Bujor, Gh. Stroici, I. Munteanu ş. a. Comitete revoluţionare s-au instalat la toate depozitele de armament, la parcul de aviaţie, pe vasele şi remorcherele române din porturile ruseşti ale Mării Negre şi au arestat pe ofiţeri, consideraţi ca fiind contrarevoluţionari. Batalionul revoluţionar român şi alte mai mici formaţii de luptă au dat ajutor trupelor ruseşti la Tighina, Svobodka, Razdelnaia ş.a.

Guvernul central al Sovietelor din Petrograd a considerat conflictul ruso-român ca o chestiune de politică externă a Republicii Federative Ruse, depăşind interesele locale şi limitate ale Rumcerodului din Odessa şi căzînd în competenţa comisarului Afacerilor Străine al guvernului sovietic. Trotki trimise la Odessa pe Racovski, ca însărcinat cu depline puteri în Ucraina; el avea să se ocupe şi de conflictul ruso-român. Interesele române din Rusia meridională intrau astfel pe mîini duşmane.

Christu Racovski, medic de profesie, de origine bulgar de la graniţa vechii Dobroge, fusese unul din conducătorii politicii socialiste din România, căreia îi imprima un caracter internaţional. În timpul stagiului său de medic militar în corpul marinei române, el a jucat un rol de intermediar între marinarii potemkinişti şi guvernul român. Mai tîrziu, în cursul activităţii

---

* A se vedea descrierea acestei operaţii la capitolul „Independenţa Basarabiei".

Partidului Social-Democrat, fiind considerat de guvernul Brătianu ca agitator periculos, a fost expulzat din țară, ca cetățean străin, dar a fost readus de guvernul Marghiloman, ca măsură de represalii împotriva lui Brătianu. În străinătate fiind, s-a răzbunat tipărind în franțuzește o carte, *La Roumanie des Boyards* (România boierilor), care cuprinde — pe lîngă unele relatări reale despre exploatarea crudă a țăranilor din partea unor proprietari și arendași hrăpăreți — și o mulțime de exagerări și de generalizări nedrepte — în definitiv un pamflet violent și injurios, scris cu lipsă de obiectivitate și cu ură. La Iași, în 1917, fiind arestat ca agitator, a fost eliberat cu forța de soldații ruși manifestanți, în ziua de 1 Mai, purtat în triumf, apoi expediat peste Prut*.

Revenit în Odessa cu puteri dictatoriale, Racovski a debutat prin instituirea, ca guvern, a unui „Înalt Colegiu Autonom" — denumirea întreagă fiind „Înalta Comisie pentru Combaterea Contrarevoluției Române și Ucrainene. organ plenipotențiar al Sovietelor Comisarilor Poporului din Petrograd" —, sub președinția sa ; ministru de Externe era veteranul român Brașovean, iar principala forță executivă era „batalionul revoluționar". Din colegiu făceau parte : M. Gh. Bujor, avocatul Nicolau din București, Stroici din Galați, Dicescu, Ciornei, Kupferwasser, Binumovici ș. a.

Activitatea lui Racovski era îndreptată în primul rînd împotriva guvernanților din România, cu care avea vechi răfuieli personale de rezolvat ; de aceea el și-a inaugurat-o pe de o parte trimițînd guvernului din Iași o serie de note ultimative prin care il soma să îndeplinească diverse cereri de ordin politic și militar — lucruri ce depășeau puterile sale de acțiune — iar pe de altă parte începu o serie de represalii polițienești împotriva românilor din Odessa — singurele operații pe care era în adevăr în stare să le săvîrșească. El a decretat în același timp confiscarea tuturor vaselor și bunurilor aparținînd statului român și diferitelor întreprinderi și particularilor din orașele și porturile Rusiei meridionale și a anunțat începerea ostilităților „pentru apărarea revoluției ruse".

Evenimentele militare din lunile ianuarie, februarie și martie 1918 — înaintarea armatelor germane în Rusia meridională — , au dezorganizat forțele revoluționare ruse și pe ale răzvrătiților români, care s-au retras spre Crimeea și Kuban. Cea mai mare parte a vaselor, fabricilor, atelierelor și depozitelor armatelor române, au putut fi recuperate. Cei mai mulți dintre răzvrătiții români au fost reprimiți în rîndurile armatei române. Cîțiva dintre conducători, printre care Bujor și Stroici, au putut fi arestați, judecați și condamnați la închisoare.

Încercarea de rebeliune la care au participat marinari și lucrători din porturile dunărene și de la Marea Neagră în decembrie 1917 și ianuarie 1918 [11] a fost privită cu ochi deosebiți după punctul de vedere al poziției comentatorilor și istoricilor.

Întîmplată în vremuri foarte critice ale războiului nostru de întregire, cînd defecțiunea rusă punea în primejdie nu numai izbînda, dar chiar existența statului român, ea a fost considerată de păturile conducătoare ale statului, ale armatei și de marea majoritate a intelectualilor țării ca o rătăcire a unei infime minorități a forțelor luptătoare, datorită psihozei războiului și a contactului strîns cu revoluția rusă ; ea n-a luat proporții. Pentru comentatorii și istoricii revoluționari, ruși și români, ea capătă proporțiile unui eveniment glorios din

---

* În Uniunea Sovietică, Racovski a făcut o carieră agitată. Partizan fidel al lui Trotki, el a deținut cîțiva ani situații importante, printre care și aceea de ambasador al Sovietelor la Paris. După căderea protectorului său, a intrat și el în dizgrație. Scriitorul Panait Istrati l-a găsit la Tbilisi (Caucaz), unde avea domiciliu forțat, apoi nu s-a mai auzit nimic despre dînsul.

lupta muncitorilor și soldaților, deșteptați la conștiința de clasă, impotriva unei guvernări reacționare, corespunzînd adevăratelor interese naționale ale României, care cereau doborîrea regimului burghezo-moșieresc și instaurarea regimului democrat-popular. Eșecul mișcării e explicat de aceleași cercuri prin anumite slăbiciuni și greșeli : inexistența la acea epocă a unui partid muncitoresc, comunist, care să conducă lupta și atitudinea falsă a social-democraților de dreapta.

Epilogul alianței ruso-române. Odiseea românilor din sudul Rusiei

La ruperea relațiilor cu guvernul rusesc, toți românii din orașele din sudul Rusiei încercară să se întoarcă în țară. În Odessa se adunaseră cea mai mare parte din românii din alte localități, în special parlamentarii. O soartă rea îi pîndea aici. Odessa era în prada războiului civil dezlănțuit între ucraineni și bolșevici. Cînd aceștia din urmă susținuți și de flota Mării Negre, au rămas învingători, începură represaliile asupra adversarilor și suspecților. Rumcerodul arestă pe membrii fruntași ai coloniei române și, după lungi interogatorii, îi puse în libertate cu condiția de a servi ca mijlocitori între guvernul român și Ucraina bolșevică, pentru a aplana conflictul declarat de guvernul din Petrograd. Ceea ce a determinat Rumcerodul la această tactică era teama de o intervenție armată română în direcția Odessa. O delegație româno-ruso-americană plecă la Iași spre a mijloci o înțelegere. Între această delegație și noul guvern al generalului Averescu [12] începură tratative, care păreau că vor da o soluție pașnică conflictului.

Cu sosirea lui Racovski, care a preluat conducerea treburilor politice din Odessa, lucrurile se schimbară în rău nu numai pentru relațiile politico-militare dintre cele două state foste aliate, dar și pentru soarta personală a înalților demnitari români aflați în Odessa — printre care erau foști miniștri, generali, înalți funcționari trimiși cu misiuni speciale, senatori, deputați etc. Ei au fost arestați din ordinul lui Racovski, maltratați și internați pe vasele de război ruse „Sinope", „Almaz" și „Aleksis", precum și pe vasul român „Împăratul Traian", rebotezat „Revoluția socială", aflate în port. În aceste închisori plutitoare, românii sînt ținuți îngrămădiți în încăperi strimte și neaerisite — și batjocoriți — , fiind siliți să facă tot felul de corvezi murdare și umilitoare, ca : măturatul vapoarelor, curățirea latrinelor. O parte din ei au fost apoi transportați într-una din închisorile Odessei.

Arestarea românilor nu era numai un mijloc de represalii și de satisfacție pătimașă a lui Racovski, ci și un mijloc de stoarcere de bani. Aproape toți arestații, în special cei cu dare de mînă, au fost jefuiți de avutul lor sub formă de percheziții sau de luare de cauțiune spre a fi puși în libertate, după care însă erau din nou arestați. Toate depozitele românilor de pe la băncile din Odessa au fost confiscate, precum și toți banii statului român, în valoare de mai multe milioane, pe care-i aveau la Odessa comisiunile românești însărcinate cu aprovizionările.

Pentru salvarea românilor de la Odessa, încep tratative între guvernul român și cele două autorități din Odessa, Colegiul Autonom și Rumcerodul, prin intermediul ministrului italian Fasciotti și al atașaților militari ai puterilor Înțelegerii. La 10 martie, se încheie o convenție între guvernul Averescu și cele două autorități revoluționare, prin care guvernul român se angajază să evacueze Basarabia în termen de două luni, lăsînd numai un detașament de 10 000 de oameni, care să supravegheze depozitele române și liniile de drum de fier ; membrii delegațiilor române și persoanele arestate de ruși vor fi puse în libertate, împotriva unui număr egal de arestați ruși din România

etc. Convenţia trebuia executată repede, în ce priveşte eliberarea arestaţilor români, căci stăpînirea revoluţionarilor ruşi în Odessa se apropia de sfîrşit. La 2 martie germanii intraseră în Kiev şi începuseră marşul spre Odessa. Luptele de la Nistru erau să se termine de la sine, fără pacea lui Racovski. Atunci acesta care, prin arestarea şi torturarea românilor, urmărea o răzbunare de ordin personal şi nu voia să-şi lase prada din mînă, întrebuinţă o viclenie: în ziua de 13 martie, pe cînd germanii erau la porţile Odessei, în loc de a expedia pe români spre Sulina, unde trebuia să aibă loc schimbul stabilit, el îi îmbarcă cu forţa pe vaporul „Împăratul Traian", cu destinaţia Sevastopol. În timpul îmbarcării, românii au fost brutalizaţi, loviţi cu paturile de puşcă şi împunşi cu baionetele; cîţiva au reuşit să scape cu fuga, nefiind atinşi de gloanţele de armă ce se trăgeau asupra lor. Un număr de 52 au fost însă urcaţi pe vapor, care a luat drumul în larg.

În acelaşi timp, refugiaţii ardeleni din Odessa, în frunte cu Octavian Goga, temîndu-se a nu cădea în mîinile armatelor ungare, care i-ar fi executat ca trădători de ţară, au fugit la Ovidiopol, de unde au trecut cu bărcile limanul Nistrului în Cetatea Albă ocupată de armata română.

Pe vasul „Împăratul Traian", ostaticii români au fost întovărăşiţi de colonelul Boyle. Acest colonel canadian s-a arătat ca un bun prieten al românilor, om hotărît şi energic. Solicitat de ruşi şi de români ca să mijlocească pacea, el le dă un concurs preţios şi neobosit, face de cîteva ori drumul cu aeroplanul de la Odessa la Iaşi şi înapoi şi reuşeşte să stabilească acordul în care se cuprindea şi schimbul de prizonieri şi ostatici. În momentul însă de a pune în execuţie misiunea ce-şi asumase, de a conduce pe ostaticii români la Sulina, lovitura lui Racovski îl împiedică s-o facă. Fără nici o ezitare, Boyle se urcă pe vapor împreună cu românii. La invitarea şefilor bolşevici ca să părăsească vasul, el nefiind prizonier, colonelul răspunde calm:

„— Eu am garantat libertatea şi viaţa acestor oameni şi am luat angajamentul de a-i duce liberi la Iaşi, şi-i voi duce, sau în orice caz, soarta lor va fi şi soarta mea. Eu răspund în primul rînd de viaţa lor; voi răspundeţi de a lor şi de a mea "[228]. Boyle a refuzat orice tratament de favoare cu care era îmbiat — cabină şi masă specială — şi a rămas în mijlocul prizonierilor, dormind ca şi ei pe scîndura goală, fără aşternut şi fără pătură de învelit, deşi era om în vîrstă de 65 de ani. Timp de trei săptămîni, colonelul canadian este tovarăşul, şeful şi protectorul românilor, pe care-i încurajază, îi apără şi le pregăteşte salvarea cu fermitate şi cu energie.

„Împăratul Traian", urmat curînd şi de „Dacia", care îmbarcase şi ea cîţiva români, ancoră în ziua de 1 martie la Feodossia — vechea Caffa genoveză — port pe ţărmul de răsărit al Crimeii. Oraşul era în stăpînire bolşevică, dar în prada luptelor civile. Sub pretext de a fi puşi la adăpost de anarhia bolşevică, românii au fost băgaţi într-o închisoare. Zece zile de detenţiune au petrecut aci românii într-o stare sufletească deprimantă, în timp ce Boyle conducea cu energie tratativele de eliberare prin ajutorul telegrafiei fără fir, pusă la dispoziţia lui de consulatul englez din localitate.

Într-o noapte, cînd elemente locale excitate de locotenenţii români ai lui Racovski se pregăteau să atace închisoarea, prizonierii sînt scoşi în secret şi, escortaţi de o gardă comandată de un ofiţer ceh, sînt conduşi la port şi îmbarcaţi pe vasul „Cernoe More". Vasul porneşte spre Sevastopol unde îmbarcă încă un număr de români din acel oraş, scăpaţi cu viaţă, cuprinşi de groază, dintr-un înfiorător masacru ce avusese loc cu cîteva zile mai înainte. Noi tratative cu *Centroflota*, comitetul revoluţionar al marinarilor din Sevastopol, spre a îngădui plecarea vasului cu români spre Sulina. Vasul trebui să

aştepte cîteva lungi zile pînă ce, în urma intervenţiei noului guvern Marghiloman [13], mareşalul Mackensen să permită intrarea în portul Sulina a vasului „Cernoe More", cu echipajul anglo-rus de pe bordul lui. Abia la 15 martie, „Cernoe More" putu să ridice ancora şi, după o călătorie foarte agitată, întreruptă de o adăpostire de două zile în portul Eupatoria din cauza furtunii, ajunse la Sulina, unde debarcă pe cei 92 de români.

Colonelul Boyle îşi îndeplinise misiunea.

Românii rămaşi în celelalte oraşe din sudul Rusiei au fost eliberaţi şi repatriaţi, după multe peripeţii — printr-o ironie a soartei — de armatele austro-ungare care, respingînd din etapă în etapă armatele ruse spre est, au ocupat Ucraina şi Crimeea. Îngrijorătoare a fost soarta refugiaţilor ardeleni şi mai ales a foştilor soldaţi ardeleni din armata austro-ungară, care alcătuiseră legiunile ardeleneşti de la Kiev. Aceştia erau consideraţi şi urmăriţi de austro-ungari, ca dezertori şi trădători de ţară. Ei au fost dosiţi şi ajutaţi ca să se întoarcă în ţară cu complicitatea patriotică a unor ofiţeri români din armata austro-ungară.

Odiseea românilor din sudul Rusiei, victimele răzbunării lui Racovski, se terminase. A fost un episod meschin, vrednic de un suflet rău şi pătimaş, care aruncă o umbră firavă pe lumina proiectată de flăcările marelui eveniment al Revoluţiei ruse.

NOTE

[1] În istoriografia românească problemele genezei şi dezvoltării procesului revoluţionar în Rusia ţaristă, ale revoluţiei burghezo-democratice şi ale celei socialiste au fost abordate cu deosebită competenţă ştiinţifică de către P. Constantinescu-Iaşi, Al. Vianu, N. Copoiu, Gh. Căzan, care au elaborat sinteza *Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. Schiţă istorică*, Editura Politică, Bucureşti, 1967.

[2] Este vorba de Guvernul Provizoriu condus de A.F. Kerenski care, în fond, în raport cu aspiraţiile maselor, se situa pe poziţii contrarevoluţionare.

[3] N.V. Krilenko, comandant-şef al Cartierului General, numit de puterea sovietică la 9/22 noiembrie 1917. Vezi P. Constantinescu-Iaşi, Al. Vianu, N. Copoiu, Gh. Căzan, *op. cit.*, p. 292.

[4] Armistiţiul pe Frontul Oriental a fost încheiat la Brest-Litovsk la 5 decembrie 1917, pe perioada 7—17 decembrie 1917. Vezi ordinul de încetare a operaţiunilor militare dat de guvernul sovietic în Claude Anet, *La Révolution Russe*, vol. III, Payot, Paris, 1917, p. 20—21. Vezi tratativele preliminare armistiţiului de la Brest-Litovsk (1917), în Claude Anet, *op. cit.*, p. 66—72. Referitor la poziţia social-democraţiei române faţă de problema păcii, vezi: *Apelul* Comitetului de Acţiune Social-Democrat Român pentru pace şi solidaritate cu Rusia Sovietică, publicat în „Lupta" din 16 noiembrie 1916, în *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. (1916—1921)*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 67—68.

[5] Vezi Paul Oprescu, *Întreruperea operaţiilor militare pe frontul românesc (noiembrie 1917 — martie 1918) şi relaţiile României cu aliaţii*, în *S.M.I.M.*, vol. VI, 1979; Adrian Stănescu, *Ecoul internaţional al ieşirii temporare a României din război (mai 1918)*, în *Rdi*, nr. 1, 1985, p. 43—59.

[6] G. Clemenceau a preluat puterea în Franţa, în calitate de prim-ministru, în noiembrie 1917. Evenimentul este „replica dreptei" faţă de creşterea tensiunii social-politice interne, de situaţia de pe front, cu şi faţă de evenimentele revoluţionare din Rusia.

[7] Armistiţiul de pe frontul oriental din 5 decembrie 1917.

[8] Cu privire la activitatea şi concepţia lui C. Racovski, vezi Cristian Racovski, *Scrieri social-politice (1900—1916)*. Studiul introductiv, antologie şi note de Ion Iacoş, Editura Politică, Bucureşti, 1977; Mihail Gheorghiu Bujor. Vezi referitor la el studiul publicat de N. Copoiu, *Viaţa şi activitatea lui M.Gh. Bujor*, în Mihai Gheorghiu Bujor, *Scrieri social-politice (1905—1961)*, Editura Politică, Bucureşti, 1979 (Colecţia Biblioteca de Istorie), p. 7—80.

[9] Războiul din anii 1904—1905.

[10] Tadeusz Kościuszko (1746—1817), patriot şi om politic polon, republican, conducător al luptei de eliberare naţională a polonezilor la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

[11] Vezi M. Muşat, I. Ardeleanu, *Viaţa politică în România. 1918—1921*, Ediţia a II-a completată, Editura Politică, Bucureşti, 1976; N. Bârdeanu, D. Nicolaescu, *Contribuţii la istoria marinei române*, vol. I, *Din cele mai vechi timpuri pînă în 1918*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 306—317.

[12] Guvernul Al. Averescu a fost instalat la putere în ianuarie 1918 şi a deţinut-o pînă în martie 1918.

[13] Al. Marghiloman a deţinut funcţia de prim-ministru în perioada martie—octombrie 1918.

Capitolul II

Unirea Basarabiei cu România

1. DE LA GUBERNIA RUSEASCĂ LA REPUBLICA MOLDOVENEASCĂ

Redeșteptarea Basarabiei

Marile zguduiri politice au rezultate pe cît de felurite, pe atît de neașteptate. Revoluția rusească a distrus puterea militară a imperiului, a cufundat țara în anarhie și a pus un moment în grea cumpănă cauza pentru care luptau popoarele Înțelegerii. Dar ruperea lanțurilor puterii absolutiste a țarismului a provocat și o mișcare de eliberare a popoarelor ținute cu sila în Imperiul țarist. Odată cu destrămarea politică, socială și militară a Rusiei, s-a trezit conștiința națională a popoarelor subjugate care își reclamă dreptul la viață independentă. Guvernul revoluționar rus nu poate tăgădui acest drept; ar fi fost tăgada a însăși principiilor de temelie ale Revoluției ruse. El acceptă ideea autonomiei provinciilor cu populație nerusească și preconizează ideea unei vaste republici federative ruse. Dar dorul de libertate, descătușat din fiarele secularului regim de opresiune, se dezvoltă acum cu o putere de neînfrînt. Autonomia nu mai mulțumește pe nimeni. Finlandezii, polonezii, ucrainenii, lituanienii, georgienii, pînă și cazacii și tătarii, vor viața de completă libertate politică și purced la constituirea de state naționale, complet independente de guvernul din Petrograd. Mărețul imperiu al Romanovilor [1], clădit cu sabia și menținut cu cnutul, se pulverizează.

În colțul cel mai dinspre apus-miazăzi al Imperiului, Basarabia părea la început că nu ia parte la marile mișcări ce zguduiau temeliile colosului. Cufundată în ignoranță, despărțită de țara mamă printr-un zid de nestrăbătut, ea părea o cetadelă a reacționarismului țarist, necoaptă pentru viața de libertate politică și pierdută pentru viața națională. „Liga adevăraților ruși" își recruta dintre renegații basarabeni pe cei mai îndîrjiți conducători. Și totuși, în adîncurile întunecoase ale Basarabiei robite și înstrăinate, mocnea, slabă și sfioasă, candela conștiinței de neam, din care suflarea puternică a revoluției rusești va aprinde făclia luminoasă a redeșteptării vieții naționale.

Izolarea Basarabiei de români

Cu toată rusificarea majorității păturii înstărite a Basarabiei, populația rurală, temelia țării, a rămas precumpănitor românească*, iar ideea națională românească, sau cel puțin interesul pentru cele românești — popor, limbă, literatură, datini, s-au

---

* Populația Basarabiei era la 1918 de 2 725 000 de suflete, împărțite după naționalități în chipul următor:

Români	1 810 000	sau 66,5%
Ruși și ucraineni	338 000	sau 12%

păstrat în preocupările basarabenilor luminaţi. Alexandru Hasdeu a publicat în ruseşte sau a lăsat in manuscris numeroase opere de erudiţie asupra trecutului Basarabiei. Constantin Stamate a desfăşurat o mare activitate scriind în româneşte, în proză şi în versuri, traducînd şi imitînd din limbi străine scrierile cele mai variate. În primele timpuri ce au urmat după anexiunea Basarabiei s-a făcut o mare mişcare de schimb printre intelectualii şi scriitorii de o parte şi de alta a Prutului. De la Iaşi au trecut în Basarabia : Beldiman, Conachi, Andronache Donici, Hrisoverghi, Constantin Negruzzi. Din Basarabia au venit şi s-au stabilit dincoace : Donici, Alecu Russo, iar mai în urmă Bogdan Hasdeu, V. Crăsescu, D. C. Moruzzi, Zamfir Arbore, C. Stere, asigurînd prin acest curent, continuitatea cugetării şi sentimentului românesc. Expediţiile militare ruseşti împotriva Turciei, care toate treceau prin România, făceau să cadă pentru cîtva timp bariera Prutului şi fraţii se întîlneau iarăşi. Trupe de teatru din Iaşi se duceau la Chişinău : piesele lui Alecsandri, jucate de Millo, erau foarte gustate în Basarabia şi prilejuiau adeseori înălţătoare manifestări naţionale. Marile evenimente politice sau culturale din ţara liberă, ca Unirea Principatelor şi înfiinţarea Academiei Române, au dat şi ele ocazie la exprimarea sentimentelor de solidaritate şi mîndrie naţională.

Închiderea ermetică a graniţei Prutului şi politica de înăbuşire şi încătuşare a conştiinţei româneşti, care a urmat, a fost consecinţa evenimentelor din 1878, a înăspririi relaţiilor dintre Rusia şi România din cauza Tratatului din Berlin, a retrocedării Basarabiei de miazăzi, a alipirii Regatului Român la sistemul politic al Puterilor Centrale, precum şi a convicţiunii că progresele realizate de Regatul Român trebuiau, în mod fatal, să deschidă năzuinţe spre o politică de revendicări naţionale şi teritoriale. Împrejurările politice din Rusia înăspreau şi mai mult tendinţele de suprimare a oricărei veleităţi naţionale. După regimul de „absolutism luminat" al ţarului Aleksandru al II-lea, a urmat reacţiunea conştientă a lui Aleksandru al III-lea şi cea inconştientă a lui Nicolae al II-lea, regim despotic şi intolerant, urmînd deznaţionalizarea brutală a celorlalte popoare, în special a românilor din Basarabia.

Paralel cu înăsprirea raporturilor politice cu România, se accentuează separaţia culturală. Alfabetul latin, introdus în statul român independent, face cultura română de aci-nainte inaccesibilă românilor din Basarabia, care păstrează alfabetul chirilic, pînă cînd şi acesta, nemaicorespunzînd unei nevoi de exprimare a unei culturi proprii — inexistente — e abandonat şi înlocuit cu cel rusesc. Un pas mai departe, şi limba şi cultura rusească stăpînesc de acum fără rival sufletul român din Basarabia. Singurul fel de veleitate împotriva ideologiei ruseşti atotstăpînitoare, care se manifestă la intelectuali, îmbracă forma revoluţionarismului rus : social-democraţie şi nihilism, în care problema specială naţională a Basarabiei dispare. Unii din revoluţionarii basarabeni, urmăriţi de stăpînirea rusă, au trecut Prutul în România, punînd aci bazele, sau contribuind la lăţirea mişcării socialiste din România.

Evrei	270 000	sau 0,8 %
Bulgari şi găgăuzi	210 000	sau 7,7 %
Germani	75 000	sau 2,5 %
Greci, armeni ş.a.	30 000	sau 1,3 %

Revoluția din 1905 în Basarabia

Războiul Ruso-Japonez a dezvăluit cangrena sistemului politic și administrativ țarist și a dat puteri noi de luptă partidelor revoluționare, care duceau o luptă ascunsă împotriva regimentului de absolutism și samavolnicie. Marile mișcări populare și în special cea din „duminica roșie" de la 22 ianuarie 1905, cînd populația capitalei rusești, condusă de popa Gapon, a fost masacrată la podul de pe Neva, atentatele ce au urmat, între care uciderea marelui duce Serghei la Moscova, au determinat pe țar să acorde poporului rus un început de viață parlamentară, convocînd o adunare legislativă, numită Duma.

Revoluția rusă din 1905 a avut răsunet și în Basarabia.

Caracterul acestei mișcări a fost și aci, ca în întreg cuprinsul Rusiei, social-politic. Ea urmărea cucerirea libertăților publice, înlocuirea regimului absolutist prin cel constituțional. De aceea, provocatorii mișcării de extensiune basarabeană a revoluției ruse nu pot fi decît intelectualii, adepți ai ideilor revoluționare socialisto-poporaniste. Mișcarea nu se poate însă emancipa de influența împrejurărilor locale; ea începe să capete un colorit național. Poporul începe să fie scos din uitare și drepturile lui devin obiect de discuție. Se țin întruniri, se organizează societăți, în biserici începe să se facă slujbă în românește, se reînființează catedrele de limba română la seminarul teologic și la școala eparhială de fete din Chișinău, se redeschide tipografia parohială, ce fusese închisă de arhiepiscopul rusificator Pavel.

Alegerile pentru Duma Imperiului au fost semnalul chemării Basarabiei la viața politică. Trei tendințe s-au manifestat chiar de la început, puncte de plecare a trei îndrumări politice. Studenții români din universitățile rusești s-au întors la vetrele strămoșești și s-au pus pe lucru cu toată ardoarea tinereței și puterea convingerii de care erau însuflețiți. Ei au scos „Basarabia", prima gazetă românească național-democratică de peste Prut. Conducătorii mișcării erau avocatul Gavriliță, Pelivan și Halippa; în jurul acestora se adunaseră cei mai mulți din intelectualii basarabeni ce se ridicaseră din rîndurile răzeșimii și clerului*. O propagandă vie se începe în populația română pentru limba, școala și biserica română, paralel cu un curent puternic împotriva rusificării, rusificatorilor și renegaților. Tot felul de imprimate, broșuri, proclamații cu conținut istoric, național și agrar, sînt citite cu aviditate și evlavie de țărani, ca niște cărți sfinte, ca și cărțile ce sosesc în pachete prin contrabandă de peste Prut. Din sînul poporului iese o pleiadă de poeți tineri. Este o puternică și entuziastă izbucnire de activitate națională.

În opoziție cu mișcarea tineretului, era gruparea vechilor moldoveni strînși în jurul lui Pavel V. Dicescu, mareșalul nobilimii basarabene, care înființase „Societatea Moldovenească Culturală"; aceștia duceau o mișcare mai moderată, în care predominau revendicările culturale moldovenești, avînd ca organ „Moldoveanul". Într-un memoriu adresat guvernului de la Petersburg, Dicescu arăta că populația basarabeană e în majoritate românească și cerea ridicarea ei din starea de ignoranță în care fusese afundată de politica de rusificare, prin singurul mijloc salutar: chemarea la cultură prin limba națională. Dicescu concluda cerînd crearea de școli românești.

---

* „Basarabia" a început să apară la 24 mai 1906, ca „gazetă național-democratică" sub direcția lui Emanoil Gavriliță, fost judecător. Printre colaboratori au fost: Pantelimon Halippa, Sergiu Cujbă, M. Vântul, Alexis Nour, Ion Pelivan, pr. Iulian Friptul, Ion și Th. Inculeț, Alexe Mateevici, Gh. Stârcea ș.a. Cu nr. 78 din 1907, cînd se întronase reacțiunea în Rusia, gazeta a trebuit să înceteze apariția și a făcut-o, publicînd în acest număr poezia „Deșteaptă-te române".

Gruparea boierească rusificată făcea o politică reacţionară extremistă; ea avea ca şefi pe Krupenski şi pe celebrul Purişchievici, iar ca portdrapel pe Cruşevan, directorul ziarului „Drug", organizatorul faimoaselor pogromuri împotriva evreilor.

Cu chipul acesta, campania electorală pentru intiia Dumă imperială a fost începutul redeşteptării sufletelor; ea a răscolit conştiinţele şi a făcut să renască speranţele în putinţa unui viitor mai bun. Rezultatul practic nu a fost prea strălucit; cele dintîi Dume au fost dizolvate una după alta şi s-a ajuns din nou la atotputernicia regimului de intoleranţă, sub influenţa precumpănitoare a „Ligii Adevăraţilor Ruşi". Rusificatorii se puseră din nou la lucru. Gazetele româneşti au fost închise, redactorii şi conducătorii s-au împrăştiat prin centrele universitare ruseşti, cei mai mulţi la Kiev, pierzîndu-se în masa organizaţiilor politice ruseşti, alţii au trecut la Iaşi, puţini au rămas în Basarabia, părăsind terenul de luptă. Căderea mişcării revoluţionare basarabene de la 1905—1906 a produs o mare dezamăgire în intelectualitatea basarabeană. Eşecul se explică prin două cauze de căpetenie: în primul rînd caracterului ei superficial: pornită de sus în jos, ea n-a putut răscoli masele unei populaţii complet nepregătită printr-o operă de cultură anterioară; în al doilea rînd, redusă, în cea mai mare parte, la formulele vagi ale socialismului internaţional, n-a găsit în sufletul poporului răsunetul necesar.

Totuşi, sămînţa aruncată de cei dintîi pionieri ai mişcării revoluţionare din Basarabia nu s-a pierdut cu totul. Pe ogorul nedesţelenit al sufletului, ea a provocat o pornire spre cultivare în graiul strămoşesc, care n-a putut fi înăbuşită. Noi publicaţii româneşti apar: „Viaţa Basarabiei", „Moldoveanul", „Glasul Basarabiei", ele sînt căutate de popor şi întreţin interesul pentru cele naţionale. Preoţimea basarabeană ia un rol de frunte. În „tipografia eparhială", se tipăresc numeroase cărţi bisericeşti, cărticele de propagandă morală şi o foarte bună revistă lunară, „Luminătorul", publicaţie destul de voluminoasă, care cuprinde literatură creştinească, predici, poveţe, poezii, şi e răspîndită atît în publicul atingător de cele bisericeşti, cît şi în ţărănimea mai răsărită. Activitatea preoţimii basarabene a fost foarte lăudabilă pe terenul cultural, dar a avut cusurul de a fi fost unilaterală, privind religia ca unicul factor al vieţii sufleteşti a poporului şi neglijînd iniţierea şi educaţia lui naţională.

Acest rol important şi decisiv şi l-a asumat importanta publicaţie „Cuvînt moldovenesc" apărută în 1913, din iniţiativa unui grup de tineri basarabeni din vechea gardă de la 1905, în frunte cu Pantelimon Halippa. Publicaţia a dezvoltat o activitate culturală românească din cele mai rodnice, dînd poporului cunoştinţe din domeniul moralei, al literaturii, al istoriei şi al economiei. Aşa de hotărîtoare fusese influenţa culturală românească, încît chiar ziarele ruseşti din Basarabia, susţinute prin puternice subvenţii ale Ministerului de Interne rusesc, se văzură obligate să apară şi cu text românesc, spre a combate influenţa crescîndă a ziarelor române.

Centenarul răpirii Basarabiei fu serbat în 1912 cu o pompă provocatoare de funcţionarii ruşi şi de străini, dar în totala absenţă a intelectualităţii locale. Era un semn că ideea naţională prinsese rădăcini, şi acest lucru nu scăpase atenţiei guvernanţilor şi a „adevăraţilor ruşi", care-şi arătară în cuvinte grele indignarea faţă de „indiferenţa, ingratitudinea şi lipsa de patriotism" a acestor moldoveni „sălbatici şi inculţi". Sufletul campaniei de rusificare şi de persecuţie a elementului românesc este arhiepiscopul Serafim Cicagov, fost colonel gonit din armată pentru fapte infamante, avînd ca complici puternica familie Krupenski, boieri moldoveni de origine polonă, deveniţi cei mai

feroci „patrioți ruși". Ei inventează fantoma „separatismului moldovenesc din Basarabia", care devine un cîmp foarte roditor de exploatare din care unii trag profituri materiale, iar alții politice. Acest „separatism" era desigur o legendă. Nu putea să intre în intențiile tineretului din Basarabia, în acel timp, organizarea unei mișcări iredentiste. Perspectiva unei prăbușiri a colosului rus părea așa de îndepărtată și de nebuloasă, încît nici un om cu judecată nu se putea gîndi a înfrunta teroarea absolutismului rus spre a pune la cale o mișcare cu așa de puțini sorți de reușită. Nu era însă mai puțin adevărat că trebuia pregătit terenul, prin trezirea conștiinței naționale a poporului, serios amenințată de valul rusificării. Trebuia păstrată și întreținută candela aprinsă a românismului ; cine știe ce întorsătură nebănuită a soartei va grăbi sosirea mirelui așteptat ? Și așa s-a și întîmplat. Războiul mondial și marea revoluție rusă au pus chestia Basarabiei, în mod brusc, printre cele ce trebuiau să capete o grabnică dezlegare.

Revoluția din 1917 și Basarabia

Despărțirea Basarabiei de Rusia s-a zămislit în întrunirile soldaților. Revoluția rusească a deschis gurile încleștate de atîtea veacuri de guvernare despotică. Rusia întreagă fusese cuprinsă de febra mitingurilor și discursurilor. Armata rusă din Galiția pînă în Marea Neagră cuprindea o însemnată proporție de basarabeni — cam la 200 000 de oameni. În discuțiile acestei soldățimi, pe lîngă idealurile comune tuturor rușilor — slobozenia, samoopredilenia* și republica — începea să se audă și nota naționalistă, trezită din subconștientul sufletului prin contactul cu frații de același sînge, cu care viețuiseră și luptaseră laolaltă în frumoșii munți ai Bucovinei și Moldovei. Aci, soldații basarabeni căpătară conștiința importanței neamului românesc ; de la camarazii de luptă din Regat ei aflară de existența unor țări române înfloritoare, cu șosele și căi ferate cum ei nu aveau în Basarabia, cu școli românești, cu administrație românească și cu judecători români, cu o superioritate de civilizație care le-a umplut sufletul de mirare întîi și de mîndrie în urmă. În Kiev, studențimea basarabeană a venit în contact cu prizonierii ardeleni și bucovineni, adunați aci pentru a se constitui în legiuni române. Această întîlnire a fost hotărîtoare pentru viața românească din Basarabia. Tineretul universitar a căpătat conștiința națională ; ei au devenit cei mai înfocați și mai activi propagandiști ai curentului naționalist basarabean**. Astfel războiul a pregătit sufletește unirea Basarabiei cu România, cum n-ar fi putut-o face decenii de propagandă. Basarabenii încep să se despartă de ceilalți tovarăși și să se grupeze în tabără deosebită, cu interese proprii.

În afara mișcării de pe fronturile militare și de la Kiev, o altă mișcare începuse la Chișinău. O mînă de intelectuali români, grupați în jurul ziarelor „Cuvînt moldovenesc" și „Luminătorul", reia firul activității cultu-

---

* Samoopredilenia = echivalentul nemțescului Selbstbestimmung, autodeterminare, dreptul popoarelor de a dispune ele însele de soarta lor.

** Voluntarii ardeleni din lagărul de la Darnița, venind la Kiev, au „descoperit" aci pe studenții români basarabeni, pe care i-au invitat la Darnița. Ca urmare, s-a înființat în Kiev la 24 martie 1917, sub îndemnul și cu concursul ardelenilor „cercul studentelor și studenților români din Basarabia și de peste Nistru", avînd drept scop cultivarea limbii și literaturii române, deșteptarea politică a poporului basarabean, propagarea ideilor democratice în cercurile românești. Binefăcătoarea influență a ardelenilor se constată chiar de la cea de-a doua ședință, în 26 martie, în care se hotărăște ca procesele-verbale ale cercului să fie redactate pe înțelesul tuturora, numai în limba românească. Acest cerc a fost sîmburele acțiunii de propagandă pentru organizarea românilor basarabeni din Rusia, pe terenul politic-național [187].

rale-naţionale de la 1905. Sub iniţiativa refugiaţilor ardeleni şi bucovineni, adăpostiţi în Chişinău, mişcarea luă un pronunţat colorit politic. Scăpată din cătuşele opresiunii ţariste, ea se dezvolta acum nestinjenită.

Deasupra pămîntului robit al Basarabiei se desfăşurase steagul revendicărilor naţionale; cadrele oştirii şi aproape întreaga pătură intelectuală românească se organizau într-un *partid naţional* democrat. Partidul naţional se emancipă de formulele sociale ale revoluţiei de la Petrograd, pe care le înlocui cu ideea naţional-românească. Ziarul „Cuvînt moldovenesc" devenise organul partidului şi era citit, ca şi broşurile de propagandă editate de ziar, în toate colţurile ţării. Pe drapelul partidului era înscris ca program autonomia Basarabiei.

Grupul entuziaştilor transilvăneni şi bucovineni, refugiaţi în vechiul regat de la începutul războiului european, aduseră în luptă, pe lîngă sentimentul lor românesc înflăcărat, şi experienţa lor de luptători ai cauzei naţionale. Adevăraţi misionari ai românismului, ei dezvoltă o activitate intelectuală variată şi rodnică: aduc tipografie cu litere latineşti, tipăresc abecedare şi cărţi, scot un ziar — „Ardealul" — ţin cursuri de vară învăţătorimii basarabene, pe care o învaţă scrisul, cititul, literatura, istoria, geografia şi cîntecul românesc. O adevărată prefacere românească se produce în învăţătorimea basarabeană. Mentalitatea filorusească de pînă acum dispare. Învăţătorii sînt cîştigaţi de idealurile naţionale române şi devin apostolii redeşteptării conştiinţei naţionale a românilor din Basarabia.

Un prim efect al libertăţii intronate de revoluţie a fost pornirea spre întruniri şi congrese. Unii după alţii, intelectualii basarabeni, grupaţi în corporaţii profesionale, simt nevoia să se adune ca să vorbească despre păsurile şi preocupările lor. Cei dintîi se întrunesc „cooperatorii", apoi studenţii. La 19 şi 20 aprilie se ţinu congresul delegaţilor cooperativelor săteşti la Chişinău. La 1 Mai se ţinu la Odessa — din iniţiativa maiorului Em. Catelv, secundat de inimosul ofiţer şi student Anton Crihan — un uriaş miting basarabean, cea mai grandioasă manifestaţie care s-a ţinut vreodată la Odessa; au luat parte peste 10 000 de basarabeni: ofiţeri, soldaţi, studenţi, preoţi, profesori, proprietari. În aceeaşi zi, pe cînd pe străzile Capitalei României refugiului, soldaţii ruşi desfăşurau steagul roşu, eliberau pe Racovski şi urzeau lovitura împotriva statului „burghez" român, la Odessa, soldaţii barasabeni din armata rusă defilau marţial sub cutele drapelului naţional românesc, afirmînd cu acest gest mîndria de a se şti români şi voinţa de a fi consideraţi ca atare. La 2 şi 3 mai a avut loc la Chişinău congresul preoţimii basarabene, urmat curînd, la 28 mai, de congresul învăţătorimii. Numeroase alte întruniri şi congrese s-au ţinut lanţ în toate oraşele Basarabiei.

Propaganda naţională îşi arată acum efectele. Din cuvîntările rostite la aceste congrese ieşea la suprafaţă, pe lîngă interesele profesionale speciale, un interes comun şi superior: interesul naţional. În toate congresele s-a proclamat cu tărie fiinţa neamului românesc, ca neamul băştinaş al acestei provincii, ca cel ce are dreptul necontestat la stăpînirea ei. Cuvîntul „moldovenesc" începe să fie înlocuit ostentativ prin „românesc", care implica o conştiinţă unitară panromână. Ca o urmare de ordin practic, Basarabia trebuia să-şi aibă fiinţa ei aparte în Rusia revoluţionară: autonomia Basarabiei din punct de vedere administrativ, ecleziastic, intelectual şi economic, cu întrebuinţarea limbii române în toate instituţiile ţării. Cîteva mari instituţii se schiţau: un Consiliu Suprem sau Divan Administrativ, un organ legislativ: Statul Ţării ş.a.

Acțiunea s-a izbit de la început de rezistențe și greutăți. Un „Comitet al Activității Revoluționare pentru Basarabia", alcătuit din ruși și evrei rusificați, se instalase în Chișinău și se improvizase în guvern dictatorial, începînd lupta împotriva revendicărilor românilor. Mișcarea mai avea, în afară de aceștia, și alți mulți dușmani, iar masele populare nu erau încă lămurite și pregătite pentru marile prefaceri naționale. O mare campanie de organizare a luptei naționale se impunea fruntașilor români; ea s-a dat în principal pe două fronturi: pe cel ostășesc și pe cel național-cultural.

Încercările de a găsi sprijin la guvernul central din Petrograd n-au avut succes. O delegație a „partidului țărănesc" din Basarabia, condusă de Halippa, a vizitat pe Cernov, ministrul Agriculturii, căruia i-a cerut să restituie Zemstvei guberniale din Basarabia fondurile provenite din veniturile moșiilor ce aparțineau mănăstirilor din Moldova, reținute de Basarabia — sub justificarea de a fi întrebuințate în scopuri culturale moldovenești — dar luate „cu împrumut" de generalul rus. Cernov a promis restituirea, dar a fost o vorbă goală.

Delegația a cerut audiență și lui Lenin, pe care a obținut-o prin intervenția lui Trotki. Lenin era în acea vreme — iulie 1917 — în opoziție față de guvernul Kerenski. Lenin a ascultat delegația și a răspuns: „— Nu vi se vor înapoia. Guvernul n-are bani destui pentru întreținerea armatei și continuarea războiului; cum o să vă înapoieze dv. banii? Iar în ce privește acțiunea culturală moldovenească, puneți-vă în legătură cu Iașii. E mai normal și mai practic".

Unirea Basarabiei

Cine a luat parte la această mare înfăptuire românească, unirea Basarabiei cu patria mumă în ziua de 27 martie 1918 stil vechi, își poate da seama de măreția acestei înfăptuiri: începutul împlinirii dreptății neamului. În acea zi memorabilă, poporul românesc de pretutindeni a trăit cu adevărat clipe mișcătoare și pline de fericire, clipe care nu se pot descrie. Cîte ceva din aceste clipe de fericire vor fi binevenite pentru cititorii „Universului", în amintirea acestei mari fapte.

Armata rusească intrînd în descompunere, a dezlănțuit dezmățul în cuprinsul Moldovei și Basarabiei. Față de această situație nenorocită, conducătorii poporului român din Basarabia au luat măsuri pentru eliberarea Basarabiei, și unirea ei cu Țara. Spre a restabili ordinea, s-a cerut ajutorul oastei regelui Ferdinand I.

S-au format mai multe coloane. Una din coloane a intrat în Basarabia pe la Cahul, și a urmat direcția Bolgrad-Ismail-Chilia Nouă pînă la Tatar-Bunar. La Vulcănești a fost un incident care a costat viața mai multor ostași din Regimentul 5 călărași.

Comandantul detașamentului, aghiotantul Regimentului 47 și alți ostași au scăpat de la moarte grație d-lui Filonov, profesor universitar și șeful sovietelor de la Ismail. Cu această ocazie, dl. Filonov a ținut foarte multe discursuri tovarășilor, discursuri care au o mare însemnătate pentru neamul românesc. În rezumat, iată care era tema d-lui Filonov: „Tovarăși, nu avem ce căuta aci în pămîntul Basarabiei. Pămîntul Basarabiei nu este pămînt rusesc, este pămînt moldovenesc din moși-strămoși. Noi avem pămînt destul în Rusia. Nu avem brațe destule ca să-l lucrăm. Nu ne trebuie pămînt străin. Să ne ducem la noi acasă și să lăsăm pe moldoveni să-și stăpînească în pace pămîntul lor strămoșesc".

Pe tot timpul marşului de la Bolgrad — Ismail — Chilia Nouă — Caramet — Jibrieni — Tatar-Bunar, delegaţii satelor veneau de la zeci de kilometri, cădeau in genunchi şi rugau pe comandanţii români să-i ajute cu cit vor putea ca să-şi apere viaţa şi avutul. S-a făcut tot ce s-a putut ca în regiunea destinată detaşamentului şi viaţa şi averea locuitorilor să fie asigurate.

Către sfirşitul lunii februarie, detaşamentul ocupa zona Chilia Nouă — Vilcov — Ibriceni pină la Tatar-Bunar. În această situaţie ne găseam in ziua de 27 martie 1918, memorabila zi cind s-a înfăptuit unirea definitivă a Basarabiei. În această zi, la Chilia Nouă, a avut loc o solemnitate impresionantă. Cum în Chilia Nouă se găsea comanda Regimentului 47 infanterie, un batalion din Regimentul 47 şi două baterii de artilerie, s-a organizat o serbare in cetatea Chiliei, acolo unde a curs singe din rana lui Ştefan Vodă. În cetate a avut loc o slujbă religioasă cu adevărat mişcătoare şi înălţătoare. Un sobor de preoţi a ridicat rugi către Atotputernicul, închinindu-se cu evlavie puterii dumnezeieşti, care a ajutat să se înfăptuiască unirea Basarabiei cu patria mumă.

Cu această ocazie, comandantul detaşamentului a ţinut următoarea cuvintare : „Doamne Dumnezeul părinţilor noştri, mare este puterea Ta, şi minunate sint înfăptuirile Tale. Doamne, ai ajutat neamului românesc ca vitejii ostaşi ai neamului, sub conducerea marelui rege Ferdinand I, să zdrobească puterea vrăjmaşilor cotropitori, în luptele memorabile de la Blehani, Năruoloasa, Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz. Acum, ai ajutat, Doamne, poporului din Basarabia ca să-şi scuture lanţul robiei şi să se alipească de bunăvoie la sinul dulce al Patriei Mume.

Ştefane, Măria Ta, indurerat şi amărit ţi-a fost sufletul, cit timp Bucovina şi Basarabia au pătimit şi suferit jugul sclaviei. Azi, Măria Ta, priveşte din înălţimea cerului şi binecuvintează opera unirii înfăptuită de bună voie şi cu tot sufletul de poporul moldovenesc, ajutat la această înfăptuire de vitejii ostaşi ai regelui Ferdinand I.

Sfinte mucenice al neamului, veghează din înălţimea cerului mai departe la soarta neamului românesc. Roagă pe Bunul Dumnezeu să ne ajute, ca inceputul dreptăţii neamului să fie desăvirşit, rind pe rind să vină la sinul dulce al mamei şi Bucovina şi Transilvania mult dorită, căci acolo s-a plămădit neamul românesc. Ardealul este leagănul românismului. Iubiţi ostaşi, sus inimile şi întreaga simţire să se îndrepte către Dumnezeu şi mucenicii neamului, care s-au jertfit pentru existenţa neamului românesc. Să ridicăm rugi fierbinţi, să ne ajute să desăvirşim intreaga operă a Unirii. Aşa să ne ajute Dumnezeu !"

Clipe măreţe, clipe pline de entuziasm şi prezicătoare de un viitor strălucit neamului românesc. Şi aşa a fost. Dreptatea s-a înfăptuit. Cinste, onoare şi recunoştinţă se cuvine tuturor eroilor jertfiţi pe altarul unirii, şi in aceste clipe grele, pilda lor să ne călăuzească mereu, şi pentru urmaşii neamului, deviza trebuie să fie : „Prin jertfă, la izbindă", căci numai astfel putem păstra sfinta moştenire străbună.

Rolul oştirii în revoluţia basarabeană

Cea mai importantă dintre mişcările de organizare a Basarabiei era cea care se petrecea in sinul oştirii. Iniţiatorul şi sufletul mişcării a fost Em. Cately, maior de stat-major in armata rusă, iar centrul ei a fost Odessa. În uriaşul miting soldăţesc ţinut la Odessa in ziua de 5 mai 1917, la care a fost reprezentat şi Partidul Naţional Moldovenesc prin Halippa şi Herţa, s-au aşternut pe hirtie revendicările românilor basarabeni, pentru

care au jurat să lupte pînă la moarte, și s-a adoptat ca program autonomia Basarabiei, avînd oaste, școală și justiție proprie.

Chiar de a doua zi, începe formarea de unități naționale în sinul armatei rusești; aceste unități, pentru care s-a adoptat numele romanic de *cohorte*, erau alcătuite din 100 de oameni, sub comanda unui ofițer; un număr de cohorte alcătuiau un batalion. Cu inspecția unităților române a fost însărcinat „praporcicul" Crihan. Cea dintîi unitate a fost batalionul din Regimentul 40 de infanterie de rezervă, care-și avea garnizoana în Odessa. Comandantul rus al circumscripției militare Odessa a trebuit, după multă opunere și amenințări, să cedeze și să aprobe constituirea batalionului.

Unul după altul se formează comitete și unități militare în regiunea vecină cu Odessa : la Ekaterinoslav, la Sevastopol, la Novo-Gherghievsk, la Roman ș.a.

Prin luna mai, situația în Basarabia începu să inspire îngrijorări, din cauza dezordinilor la care se dedau soldații din unitățile ruse, în care disciplina scădea, ca urmare a revoluției. Cum Basarabia, din cauza situației sale geografice, în spatele frontului român, era străbătută mereu de armate rusești, bande de dezertori jefuiau satele și maltratau populația. Soldații moldoveni se plînseră comandantului rus, generalul Șcerbacev, care se văzu nevoit să autorizeze formarea de 16 cohorte formate din soldați indigeni, distribuite cîte două de fiecare județ. Ele erau însărcinate cu menținerea ordinii în țară și înfrînarea anarhiei Nu mai puțin adevărat este că formară un prim sîmbure de oștire națională. Conducerea tuturor organizațiilor militare și ale cohortelor a fost spre vară centralizată în mina unui Comitet Central Moldovenesc al soldaților și ofițerilor, în Chișinău, avînd în frunte pe sublocotenentul Gherman Pântea. Stabilind legătura cu comisarul gubernial C. Mimi, Comitetul Moldovenesc a început lupta cu atotputernicul Comitet Revoluționar Rusesc, a revenidicat completa autonomie a Comitetului Moldovenesc și, cu încetul, a reușit să-l influențeze cu totul. Totuși, sufletul mișcării naționale moldovenești din armata rusă nu era Chișinăul, unde forțele militare moldovenești erau prea slabe față de marele număr de unități rusești, concentrate acolo, ci a rămas Odessa.

O delegație a Comitetului Central, formată din ofițerii Pântea, Terziman și Furtună, s-a dus la Cartierul General rus de la Moghilev unde a luat contact cu Kerenski și generalul Duhonin, cărora le-a cerut aprobarea înființării de unități naționale. Primită la început cu ostilitate, delegația a izbutit prin atitudinea ei dîrză să obțină de la Kerenski aprobarea de formare de unități naționale; rotmistrul Cijevski, membru în Comitetul Central, a fost însărcinat cu organizarea și conducerea acestei armate, al cărei nucleu a fost Regimentul 40 din Odessa, format din români; el a fost complet naționalizat prin înlocuirea cu români a soldaților de altă naționalitate. Operația a fost apoi continuată treptat și în alte localități din Basarabia. Pentru soldați a început să apară foaia „Soldatul moldovean" în limba română, sub direcția lui Iorgu Tudor.

Pentru luminarea maselor, Comitetul Central a instituit o secțiune de „propagandiști culturali", sub conducerea ofițerului T. Cojocaru. Programul ei era formarea și trimiterea de emisari în toate colțurile Basarabiei, care să înlocuiască pe propagandiștii ruși, făcînd acțiune de luminare a locuitorilor pentru autonomia Basarabiei și drepturile lor, precum și pentru strîngerea soldaților basarabeni în unități armate; acești propagandiști erau recrutați dintre ofițerii și soldații cu carte și erau susținuți de comandanții de cohorte prin inspectorul lor Crihan. Un comitet identic s-a format și la Iași; acțiunea lui a fost însă mai slabă, din cauza influenței directe a comandamentului rus al frontului român.

La începutul lunii septembrie, Comitetul Central a cerut Zemstvei guberniale [2] introducerea limbii române în toată Basarabia: administrație, școală, biserică, armată; acolo unde nu se vor găsi destui moldoveni pentru aceasta, să fie angajați refugiați bucovineni, ardeleni și regățeni. A fost unul din marile momente ale triumfului cauzei naționale.

Paralel cu organizațiile soldățești și ale Partidului Național, se înmulțeau în Basarabia și organizațiile Partidului Țărănesc. Născut din teama unor democrați că un partid național ar putea încăpea ușor pe mîna boierilor sau a preoților, care l-ar folosi împotriva democrației, el se înființase în mai 1917 cu un program de revendicări social-economice, urmărind apărarea intereselor pur țărănești, fără deosebire de naționalitate. Cum însă printre conducători, cît și majoritatea cadrelor partidului erau moldoveni, era o garanție că acțiunea lui nu va stînjeni mișcarea națională a celorlalte organizații.

Conflictul între cele două idei, cea națională — și cea revoluționară-rusească, alimentat de propaganda activă ce se făcea pentru fiecare din ele, începea să se manifeste fățiș. Chiar în ultimele zile ale lunii mai, în decursul „Congresului Țăranilor din Basarabia" ținut la Chișinău, în urma inițiativei venite de la Petrograd, țăranii au ieșit la iveală cu revendicările lor naționale și au intrat în conflict cu rusificatorii care, sub haina ideologiei sociale noi, nu-și puteau ascunde vechile apucături ostile elementului românesc.

Antagonismul s-a manifestat mai cu seamă în publicistică. S-au tradus din rusește și tipărit în românește un însemnat număr de broșuri de propagandă revoluționară rusească, menite să cîștige pe basarabeni la ideile revoluției sociale internaționale ale Petrogradului. Împotriva acestei literaturi, fruntași ai Partidului Național au tipărit alte broșuri, în care se propovăduiește autonomia Basarabiei pe baze naționale.

O dificultate în mișcarea națională basarabeană începu să se ivească dinspre partea Ucrainei, care se constituise ca stat în iunie 1917 cu un guvern, secretariatul general și un parlament — Rada ucraineană. Guvernul ucrainean manifestă tendința de a cuprinde Basarabia în cercul său de activitate și o revendică ca pe una din cele 10 gubernii ce trebuia să alcătuiască Ucraina. Șeful guvernului ucrainean, Vinicenko, invită chiar pe fruntașii basarabeni să participe ca împuterniciți ai uneia din provinciile ucrainene, la un congres ce urma să se țină la Kiev. Adunările delegaților tuturor organizațiilor politice, administrative, profesionale și naționale din Basarabia, indiferent de naționalitate, luară poziție energică împotriva acestei pretenții. La această protestare se alipi și Rumcerod-ul din Odessa, comitetul revoluționar alcătuit din reprezentanți ai armatelor ruse de pe frontul român, ai marinei de război din Marea Neagră și ai organizațiilor muncitorești și țărănești din Basarabia și Cherson, în sinul căruia basarabenii aveau un număr precumpănitor de membri. Rumcerod-ul califică pretenția ucrainenilor ca „imperialistă și antidemocratică". Guvernul Kerenski fu invitat în mod hotărît ca să recunoască românilor basarabeni dreptul de a se ocîrmui ei înșiși în hotarele lor istorice și etnografice. La „congresul naționalităților" ținut în septembrie la Kiev, delegatul românilor basarabeni, Ioncu, arată lămurit situația Basarabiei și revendicările ei. Guvernul din Petrograd și Rada din Kiev trebuiră să recunoască pretenția lor de ucrainificare a Basarabiei ca neîntemeiată și să renunțe la ea.

Proclamarea statului independent ucrainean a despărțit Basarabia de Rusia; ideea constituirii provinciei într-un stat autonom a căpătat sprijin hotărîtor.

Rolul școlii în pregătirea Unirii

Una din notele caracteristice ale luptei românilor basarabeni pentru pregătirea Unirii, a fost importanța dată școlii naționale. Problema culturii a fost pusă chiar înaintea tuturor celorlalte, ca o condiție esențială a vieții naționale, lucru care a dat o înaltă valoare spirituală mișcării naționale dintre Prut și Nistru. Astfel pusă problema, ea a avut un preț deosebit, atît ca chestiune de fond, cît și ca o abilitate căci, în timp ce rușii puteau opune rezistență la revendicările politice autonomiste și la cele militare, ei nu puteau opune nici un argument împotriva legitimității revendicărilor culturale ale unui popor, a luminării lui și a învățăturii în graiul matern.

Chiar de la începutul revoluției, în luna aprilie, Partidul Național Moldovenesc a înscris în programul său predarea învățămîntului în românește, rămînînd ca limba rusă să se predea numai ca obiect de studiu. Ca o întregire a acestei revendicări de bază, urma ca și administrația, justiția, slujba bisericească, serviciul militar să se facă în limba română, limba rusă rămînînd numai pentru conducerile înalte și legăturile cu administrațiile centrale. Trebuia însă să se înceapă pregătirea unei lucrări serioase și întinse pentru a adapta mecanismul de stat la noua lui întrebuințare. Prin străduințele intelectualului Pavel Gore, reprezentantul Partidului Național în Zemstva gubernială, aceasta a trebuit să aprobe ținerea unui Congres al învățătorilor moldoveni și organizarea unor cursuri de limba română pentru învățători. Aceste prefaceri, de la masele țărănimii pînă la studenții universităților, se fac în mijlocul unui mare entuziasm : elevi, studenți, soldați, toată lumea intelectuală moldovenească poartă panglici tricolore române pe piept și vorbește ostentativ numai românește. Se iau lecții de limba română de la refugiați, apar ziare și broșuri în limba română, se formează coruri în limba română. Se petrece o mare deșteptare a conștiinței naționale. Ceea ce este mișcător și caracteristic este că la aceste manifestări iau parte cu însuflețire păturile țărănești : țărănimea basarabeană, considerată ca inertă și lipsită de conștiința originii și afinităților de neam, ține adunări și congrese, în care ia poziție hotărîtă contra rusificării și cere îndepărtarea rusificatorilor din școală, biserică și administrație. Principala revendicare a țărănimii, aceea care domină pe toate celelalte, este „școală românească !". La cel dintîi Congres al Țăranilor și Învățătorilor Basarabeni, ținut la Chișinău la 20—29 mai, elemente ruse și ucrainene, venind în majoritate, au vrut să impună limba rusă ca limbă de discuție, dar țăranii ies la iveală cu revendicarea lor și cer zgomotos ca discuțiile să se facă în românește, limba băștinașilor țării, a marii majorități a locuitorilor. Rușii încearcă să se opună, dar moldovenii protestează și se retrag din Congres, ducîndu-se *in corpore* în sala Zemstvei guberniale, unde se constituie într-un congres. Rusificatorii se văd obligați să cedeze, să capituleze, să accepte condițiile basarabenilor, care prin aceasta se întorc ca triumfători și Congresul se poate ține. Împotriva rusificatorilor și rusificaților, fruntașii moldoveni — Arhim, Gurie, P. Gore, Alexei Mălcevici, Șt. Ciobanu, Murafa, P. Halippa, Ion Codreanu ș.a. — au cerut și obținut naționalizarea învățămîntului. Prima măsură pregătitoare a fost aceea a ținerii de cursuri pregătitoare ale învățătorimii, pentru ca aceștia să studieze gramatica, literatura, metodica limbii și istoria neamului. A fost pasul hotărîtor pe calea afirmării vieții românești în Basarabia.

Dacă pe alte terenuri, social, politic, erau divergențe între formațiile românești, era însă înțelegere deplină și acțiune comună în ceea ce privește culturalizarea și naționalizarea școlii. Ea se bucura, în afară de lumea școlii și a culturii, de cel mai puternic sprijin din partea comitetelor militare ale soldaților moldoveni de pe fronturi, în special al organizațiilor din Odessa,

Iași și Chișinău. Delegatul acesteia din urmă — Cazacliu, a cerut ca, pentru cursurile de limba română ale învățătorilor, in vederea naționalizării, să fie întrebuințați și refugiați români din Vechiul Regat, Bucovina și Ardeal, aflați in Basarabia. S-a făcut apel la Vechiul Regat să se trimită cărți și manuale românești; intelectualii și instituțiile de cultură au dăruit biblioteci intregi.

La lupta deschisă pentru organizarea școlii au luat parte și clerul și cooperativele; ea s-a întins la toate categoriile de școli. Unul din factorii cei mai activi a fost studențimea basarabeană, atit cea care urma la universitățile din România, cit și la cele din Rusia. Semnalul fusese dat chiar din martie 1917, de studenții din Kiev, care luaseră contact cu prizonierii români ardeleni din lagărul de la Darnița. Studenții au ținut și ei un Congres al lor in Chișinău, la 20 mai, in localul redacției ziarului „Cuvint moldovenesc", sub președinția lui Teofil Ioneu; principalii oratori au fost studenții Cazacliu și Bogos. Revendicările principale au fost: universitate română la Chișinău, naționalizarea școlii, alfabet latin.

Spre a smulge școala basarabeană de sub influența rusificatoare a raionului Odessa, comitetul din Chișinău a hotărit, pe baza autonomiei, ca școala să fie scoasă de sub autoritatea Odessei și trecută in atribuția Zemstvei guberniale din Chișinău. Comisia școlară din Zemstvă, sub direcția lui Șt. Ciobanu, a luat măsuri judicioase, pe teren administrativ și pedagogic, ca reforma școlară să devină o realitate. În toamnă s-a obținut chiar ca la Universitatea din Odessa să funcționeze două catedre românești: I. Nistor pentru Istoria românilor și N. Bănescu pentru limba și literatura română.

O deosebită insemnătate au avut cursurile pentru învățătorii basarabeni, incepute la Chișinău la 17 iunie, la care au participat 418 cursanți; cursurile au fost predate, pe lingă intelectuali basarabeni, precum Ciobanu, Popovschi, Scodihor, Frățiman ș.a., de ardeleni, bucovineni și regățeni, ca Ghibu, Tofan, Topa, Morea ș.a.; director a fost T. Neaga. La inceperea cursurilor, poetul preot Mateevici a citit vestita sa poezie „Limba noastră", iar la prima sa lecție de istorie, Tofan a repetat celebrul discurs introductiv al lui Mihail Kogălniceanu la cursul de Istoria Națională de la Academia Mihăileană din Iași [3]. Agitatorii ruși au căutat și de astă dată să pună bețe in roate. Încercarea de a opri cursurile n-a reușit; ele s-au incheiat la 15 august cu o manifestație națională inălțătoare. Noi cursuri s-au ținut in toamnă la Chișinău, la Bălți, la Soroca, dind incă 400 de elemente pregătite. Odată cu decretarea introducerii alfabetului latin, a inceput și tipărirea de manuale didactice.

În afară de școală, activitatea culturală ia avint: vechea Societate Culturală Moldovenească reinvie; se deschide, la 8 septembrie, o tipografie cu litere latine, adusă din Iași: primele invirtituri de roată au fost date de fruntași locali impreună cu românii refugiați, iar primele coli de hirtie au fost așezate de o învățătoare in costum național. Ardelenii au mai adus in timpul verii incă o tipografie. Se aduc cărți din Moldova și de la Suceava, se organizează coruri, se inmulțesc cursurile de limba română; se organizează o universitate populară in Chișinău. Apar broșuri de propagandă națională și socială in limba romînă. Pelivan, Bogos, Ioneu publică broșuri destinate să paralizeze propaganda rusă, făcută prin numeroase broșuri și foi volante.

Se inmulțesc publicațiile periodice. Astfel, revista Asociației Învățătorilor moldoveni din Basarabia, cu titlul „Școala moldovenească", revista bisericească „Luminătorul" inființată în 1906. Ardelenii O. Ghibu și Matei scot ziarul „Ardealul", al cărui titlu il schimbă apoi in „România Nouă" care corespundea mai bine cu tendințele și programul luptei naționale. „Soldatul

moldovean" e un ziar special pentru ostaşii de pe front. La Odessa, refugiaţii români scot „Depeşa", „Lupta"; la Kiev, ardelenii, prizonieri de război, scot „România Mare". Cea mai însemnată publicaţie este „Cuvînt Moldovenesc", ce apărea ca revistă din 1913, editată la început de N. Alecsandri, apoi de Murafa; la început, atitudinea ziarului era mai timidă, aşa cum cereau împrejurările, dar în 1917, cînd a intrat Halippa, s-a trecut făţiş la atitudinea naţională; a fost cea mai folositoare publicaţie a românilor basarabeni în epoca lor de redeşteptare naţională.

Sufletele sînt înălţate prin răspîndirea poeziei lui Mateevici: *Limba noastră*. Prin împrejurările în care a fost inspirată, adîncimea şi dulceaţa inspiraţiei, frumuseţea versurilor, ea se poate compara cu *Marsilieza* francezilor, cu deosebirea că pune punctul de greutate pe dragostea de limbă vorbită, iar nu pe loviturile armelor:

. . . . . .
„Limba noastră-i o comoară
În adîncuri înfundată,
Un şirag de piatră rară,
Pe moşie revărsată.

Limba noastră-i foc ce arde
Într-un neam ce fără veste
S-a trezit din foc de moarte
Ca viteazul din poveste".
. . . . . .

Autonomia şi Republica basarabeană

Cu trecerea timpului, faţă de progresele spiritului de disociere a componentelor statului rus, chestiunea basarabeană trecea şi ea din faza pregătirilor în aceea a realizărilor pe plan politic.

Era nevoie de o organizaţie puternică de stat care să pună capăt situaţiei haotice în care se afunda ţara. Diferite comitete se alcătuiau revendicînd fiecare pentru sine dreptul de a lua parte în conducerea treburilor publice. Bande de dezertori, din ce în ce mai îndrăzneţe, terorizau ţara, jefuind şi asasinînd. Printre victimele lor căzură şi doi dintre fruntaşii energici şi entuziaşti ai mişcării naţionale române, avocatul Murafa şi inginerul Hodorogea. Pe de altă parte, reprezentanţii partidelor ruse, cea mai mare parte din ei centralişti şi imperialişti incorigibili, funcţionari trimişi în Basarabia de fostul guvern ţarist ca să rusifice provincia, începură să agite împotriva României şi să facă opoziţie făţişă mişcării naţionale româneşti. În vara anului 1917 ei întreprinseră o vie agitaţie împotriva alfabetului latin şi a cărţilor de pedagogie română, susţinînd că ele ar fi un mijloc de a aduce în Basarabia „cultura sălbatică a României". Principala temă a agitaţiei lor era că Basarabia i-ar fi trebuie de autonomie, căci în toamna lui 1917 se va convoca Consiliul Suprem, care va elabora Constituţia Rusiei întregi; el se va ocupa şi de organizarea Basarabiei. S-au făcut încercări de alegeri pentru Constituanta rusă, care trebuia să pună bazele noului stat federativ rus; din cauza haosului din Basarabia şi din întreaga Rusie, ele nu s-au putut face la timp.

Pentru a smulge de fapt Basarabia din statul rus, precum şi pentru a curma încercările ca mişcarea naţională să fie cerdută de două formaţii: Comitetul Central Ostăşesc şi Partidul Naţional, s-a hotărît să se aleagă un organ independent de administraţie a Basarabiei autonome. Din consfătuirile delegaţilor comitetelor de soldaţi basarabeni de pe frontul român

cu ai comitetului din Odessa și cu delegații Partidului Național, s-a născut ideea convocării Marelui Congres Ostășesc. Ținerea lui a fost refuzată de Stavka rusă, dar Comitetul, trecînd peste acest refuz, a cerut comandanților de unități de pe front să trimită delegați la Congres. Acest congres a fost evenimentul cel mai mare și mai hotăritor pentru soarta Basarabiei; el s-a ținut la Chișinău, la „Casa Eparhială", la 2—9 noiembrie cu participarea a 989 de deputați, soldați și ofițeri, reprezentînd peste 250 000 de basarabeni mobilizați pe toate fronturile.

Congresul s-a ținut intr-o înălțătoare atmosferă de emoție și entuziasm național. Peste marea mulțime a delegaților sosiți din toate sectoarele frontului, fluturau steaguri naționale. Delegații erau reprezentanții cei mai autentici ai Basarabiei; mulți dintre ei răniți de cîte două, trei ori; ținuta lor era plină de mîndrie și demnitate, conștienți de misiunea lor istorică. Președintele Congresului a fost Cijevski, asistat de Pântea, Păscăluță și Braga. Congresiștii au fost salutați de fruntașii mișcării naționale: Inculeț, Halippa, Erhan, d-na Alistar, Ioncu etc. Crihan, Pântea și Cijevski au lămurit înțelesul cuvîntului *autonomie*, echivalent cu eliberarea Basarabiei de sub secularul jug țarist și au demonstrat nevoia unei oștiri proprii. În mijlocul aclamațiilor ce nu mai conteneau și în prezența comisarului guvernial, Vladimir Christi, Congresul a proclamat autonomia politică și teritorială a Basarabiei ca sigurul mijloc pentru „a uni neamul moldovenesc și a-i chezășui drepturile lui naționale și propășirea lui economică și culturală"; provincia va continua să rămînă în Republica Federativă Democratică a Rusiei, avînd pe lîngă „stăpînirea vremelnică" un împuternicit al poporului. În decursul vifor discuții dintre reprezentanții curentului așa-zis separatist cu aceia ai curentului filorus, care căutau prin scandal să zădărnicească lucrările Congresului, au sosit în Congres ofițerii și soldații unui batalion din legiunile ardelenești, în trecere de la Kiev spre Iași. O manifestație entuziastă a fost prilejuită de sosirea acestor soli ai altei ramuri a națiunii române. Congresul s-a transformat într-o sărbătoare a unității neamului românesc de pretutindeni. Ardelenii au desfășurat în sala congresului steagurile lor tricolore, pe care era scris „Trăiască România Mare!", „Trăiască Neamul Românesc!" și au cîntat, tîrînd în entuziasmul lor tot Congresul: „Trăiască regele!", „La arme!" și alte imnuri patriotice. Astfel, proclamarea autonomiei Basarabiei s-a făcut într-un cadru și o atmosferă care dădea acestui act adevărata lui semnificare: era întîiul pas spre realizarea unirii neamului românesc din toate părțile locuite de români.

S-a hotărît convocarea Sfatului Țării, adunarea națională aleasă a Basarabiei, adevărata și legitima reprezentantă a suveranității naționale. Un birou de organizare, ales de Congres, avea să elaboreze schema organizării Sfatului Țării, așa ca el să cuprindă, afară de reprezentanții moldovenilor băștinași, și pe aceia ai minorităților naționale din Basarabia, pe reprezentanții țărănimii și ai celorlalte bresle.

Alegerile pentru Sfatul Țării nu s-au putut face prin vot direct, deoarece aproape toată populația bărbătească a țării era împrăștiată pe diferitele fronturi de luptă, ci prin alegeri indirecte, făcute de diversele comitete și organizații. Cu chipul acesta Sfatul Țării s-a alcătuit din 120 de membri dintre care: 44 deputați aleși de însuși Congresul Ostășesc, ca reprezentanți ai națiunii armate moldovenești de pe toate fronturile, 31 de deputați ai țăranilor, aleși de „Sovietul Guvernial al Deputaților Țărani", un congres al întregii țărănimi basarabene, convocat pentru acest scop la 12 noiembrie, patru deputați ai Partidului Național Moldovenesc, opt ucraineni, șapte

evrei, patru găgăuzi și bulgari, doi nemți, șapte delegați ai citorva zemstve și dume etc. Potrivit raportului numeric dintre populațiile de diferite naționalități din Basarabia, 84 deputați erau români basarabeni, iar restul de 36 se repartizau intre celelalte naționalități : ruși, ruteni, evrei, bulgari, germani, poloni etc. S-au mai rezervat zece locuri pentru moldovenii de peste Nistru, dacă doresc să ia și ei parte.

La 4 decembrie 1917 s-a săvîrșit evenimentul epocal al deschiderii Sfatului Țării. În catedrală s-a oficiat pentru intiia dată serviciul divin in limba română de episcopul Gavril al Ackermanului și de arhimandritul Gurie, înconjurați de douăzeci de preoți și diaconi moldoveni. S-a sfințit cel dintii steag național, sub cutele căruia a defilat cel dintii regiment moldovenesc. În localul Liceului nr. 3 s-a deschis Sfatul Țării, salutat cu accentele imnului „Deșteaptă-te Române" și de cuvintările de hiritisire a 40 de oratori, printre care și reprezentanții tuturor autorităților de stat, comunale, ale tuturor naționalităților și cooperațiilor.

Președinte al Sfatului Țării a fost ales Ion Inculeț. Basarabean de baștină, el trăise mult la Petersburg, unde era profesor de Academie. Sosit în luna mai in Basarabia ca șef al unui grup de propagandiști care avea misiunea să adîncească revoluția în Basarabia, a fost peste puțin timp învestit cu calitatea oficială de ajutor al comisarului gubernial. Profesînd la inceput principii pur socialiste, el a fost cîștigat încetul cu încetul de curentul național, căruia-i aparținea prin origine și prin debuturile sale politice din epoca adolescenței, devenind unul dintre fruntașii mișcării de eliberare a Basarabiei. Inculeț a luat cu chipul acesta loc alături de Halippa și Pelivan, cei doi pionieri ai mișcării naționale românești, care nu făceau nici o taină din sentimentele lor și din dorința de unire a Basarabiei cu țara mumă. Cuvintările inflăcărate și hotărite ale acestor doi curajoși și entuziaști luptători ai cauzei naționale românești au făcut o deosebită impresie, ca și cuvintarea ardeleanului Onisifor Ghibu, redactorul ziarului „Ardealul" care, in această zi, in care licăreau timid zorile celei dintii Uniri, a evocat viziunea marii sărbători a Unirii intregului neam românesc, la Alba Iulia. Toți delegații au fost unanimi a recunoaște in Sfatul Țării organul suprem, primul organ legiuitor al Basarabiei ; el va ști să creeze provinciei condițiile necesare pentru a o scăpa de anarhie, care „amenința să înghită toate valorile intelectuale și morale create de munca poporului timp de secole".

Trecerea stăpînirii de la Statul Rus la Sfatul Țării s-a făcut in chipul următor : înaintea revoluției, capul fiecărei gubernii rusești era numit de la centru ; în fruntea fiecărui județ stătea ispravnicul, numit tot de la centru. Ca organe elective, fiecare județ avea o Zemstvă, pentru chestiuni economice și culturale. Gubernia avea ca organ efectiv zemstva gubernială, compusă din delegații zemstvelor județene. Funcționarii numiți erau de obicei uriți de populație. Mai multă încredere aveau organele elective, deși cenzitare.

După revoluție, Guvernul Provizoriu rus, în frunte cu prințul G.E. Lvov, pentru a da satisfacție populației, a înlocuit printr-un ucaz pe toți șefii de gubernii prin președinții Zemstvelor guberniale, iar pe toți ispravnicii cu președinții Zemstvelor județene, ca elemente elective, schimbînd totodată și numele devenit odios de guvernator în acela de comisar gubernial, iar numele de ispravnic — și mai odios — în acela de comisar județean. Astfel, și în Basarabia, care avea structura unei gubernii rusești, imediat după revoluție, a devenit prin ucazul ministerial comisar gubernial, în locul conducătorului înlăturat, președintele Zemstvei guberniale basarabene de pe atunci C. Mimi, iar în fruntea tuturor județelor din Basarabia, în locul ispravnicilor, au fost puși comi-

sari județeni, în persoana președinților Zemstvelor județene. Cu cît înainta revoluția, atît comisarul gubernial Mimi făcea față mai greu situației noi. Un congres țărănesc din intreaga Basarabie, ținut în luna iulie 1917, desemnează ca comisar gubernial pe Ion Inculeț. Acesta, pentru a nu rupe definitiv cu fosta clasă conducătoare, se mulțumește cu rolul de ajutor de comisar gubernial, iar drept comisar gubernial recomandă pe Vladimir Christi. Numirile acestea au fost făcute de către Ministerul de Interne de la Petrograd. S-au produs oarecari schimbări și printre comisarii județeni.

La deschiderea Sfatului Țării, în ziua de 21 noiembrie 1917, Ion Inculeț a fost ales ca președinte, cu unanimitate de voturi. Comisarul gubernial Christi, în aceeași zi, a jurat credință Sfatului Țării, depunînd la dispoziția lui toate împuternicirile sale. Același lucru l-au făcut toți comisarii județeni.

Astfel, toți purtătorii legali ai suveranității rusești în Basarabia au transmis această suveranitate noului organ creat — Sfatul Țării — care conducea efectiv Basarabia și care legalmente a putut dispune astfel de soarta ei.

Odată instalat, Sfatul Țării înțelegea să treacă la fapte.

Zece zile după constituirea Sfatului Țării, Adunarea proclamă în memorabila zi de 15 decembrie 1917 Republica Democratică Moldovenească. Inculeț a fost proclamat președinte al Republicii, iar puterea executivă a fost încredințată unui consiliu de directori, în frunte cu P. Erhan.

Sub impresia acestui considerabil eveniment, românii de peste Nistru se adună la Tiraspol, la 30 decembrie, într-un miting foarte numeros și însuflețit și cer alipirea lor la Republica Moldovenească a Basarabiei.

Independența Basarabiei

Crearea Sfatului Țării la 21 noiembrie, urmată de proclamarea Republicii Moldovenești a Basarabiei și de autonomia ei, a fost prima etapă pe drumul ce conducea la soluția definitivă. A doua etapă va fi declararea independenței noii republici; ea va netezi drumul spre etapa a treia, cea definitivă: Unirea.

După proclamarea republicii, fruntașii basarabeni și-au dat seama de situația nouă, creată de împrejurări. Republica Basarabeană fusese concepută la început ca făcînd parte din statul sovietic rus, în cadrul planului marii mișcări naționale de eliberare a popoarelor conglomeratului rus. Cum însă, între timp, Ucraina se declarase independentă, Basarabia nu mai avea nici un contact cu Rusia. De aceea, fruntașii basarabeni au ajuns la constatarea că nu e o altă soluție posibilă, decît proclamarea independenței republicii; s-a convenit ca ea să aibă loc la 24 ianuarie, ziua Unirii vechilor Principate Române, pentru a da actului adevărata lui semnificație politică.

În întrunirea pregătitoare de la 22 ianuarie, s-a constatat că ideea proclamării independenței e unanim împărtășită de toți membrii Sfatului; chiar reprezentanții minorităților s-au raliat la această idee, pentru ca Basarabia, izolată, să nu rămînă *res nullius*, pe cînd majoritatea românească vedea în ruptura de Rusia netezirea drumului spre Unirea cu România.

În ședința solemnă a Sfatului Țării, ținută după miezul nopții spre 24 ianuarie 1918, președintele Sfatului, Inculeț, a dat citire Declarației de independență, care a fost votată în unanimitate într-o atmosferă de cald entuziasm.

Declarația se adresa la: „Moldoveni și noroade înfrățite ale Republicii Moldovenești!" Pornind de la evenimentul marii revoluții rusești care „ne-a scos din întunericul robiei" și de la constatarea că „vremurile sînt schimbătoare și împrejurările politice de azi ne cer noi drumuri", Declarația proclamă

„cu voința norodului: Republica Democrată Moldovenească, slobodă, de sine-stătătoare și neatirnată, avind ea singură dreptul de a-și hotări soarta în viitor". Declarația continuă, afirmînd voința sa de a întreține relații pașnice cu toți vecinii, de a chezăși drepturi depline tuturor naționalităților conlocuitoare și de a înfăptui reforma agrară, „astfel ca pămîntul să treacă în mîna plugarilor ...".

Proclamarea independenței a fost sărbătorită cu mult fast în ziua de 24 ianuarie: mare slujbă religioasă la Sobori, pe o zi frumoasă de iarnă, cu ger și cu soare, o revistă militară la care au defilat, alături de trupele republicii, și trupele române din țara mamă; recepție la fostul „club al nobilimii", iar în fața clubului, în stradă, o imensă horă a Unirii, jucată de populație în sunetele fanfarei militare române/ care cînta voios vechiul imn al Unirii românilor: „Hai să dăm mînă cu mînă, cei cu inimă română".

Abia a doua zi, primarul Chișinăului, Smidt, dumirit pe jumătate, a adresat o întrebare lui Inculeț asupra semnificației evenimentelor și manifestațiilor din ajun, dacă nu cumva ele preconizează unirea Basarabiei cu România? Evenimentele ce vor urma, vor precipita trecerea la a treia etapă, cea definitivă.

Istoria se desfășura, cu pași repezi ...

2. BASARABIA DUPĂ PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI

Greutățile Republicii basarabene

Tînăra republică moldovenească făcu de la început cunoștință cu cele mai mari greutăți. Cea dintîi și cea mai considerabilă era stabilirea și menținerea ordinii, tulburată de valurile din ce în ce crescînde, ca putere, ale curentelor divergente. Pentru stabilirea ordinii și pentru întemeierea autorității sale, guvernul republicii avea nevoie de o forță militară, în același timp puternică și disciplinată. Cohortele basarabene erau slab închegate, elemente dubioase se introduseseră în ele, instigînd la anarhie. Lipsite de disciplină, ele nu puteau fi un instrument sigur în mîna guvernului, pentru garantarea bunei rînduieli în țară.

Proclamarea autonomiei și republicii coincisese cu încheierea armistițiului pe frontul român. Acest eveniment fusese semnalul debandadei generale a armatei rusești. Moldova și Basarabia erau înecate de valurile cetelor de soldați care părăsiseră frontul și porniseră în dezordine acasă, jefuind tot ce întîlneau în cale. Elementele rele ale populației din Basarabia începură să se asocieze cetelor de soldați. Bande înarmate străbăteau țara, dînd foc la proprietăți, asasinînd pe proprietari și arendași și răspîndind teroarea. Au fost devastate și incendiate aproape toate conacele și instalațiile moșierilor din județele Hotin, Bălți și Ismail. Pîrjolul se întindea spre centrul Basarabiei.

Nemulțumite cu jefuirea proprietăților private, bandele începură să primejduiască și interesele cele mai vitale ale statului român. În Basarabia erau marile depozite române, menite să asigure aprovizionarea țării și armatei pînă la recolta viitoare. Multe din ele erau constituite din cumpărăturile făcute de guvenul român peste Prut, prin contracte încheiate cu autoritățile ruse, în contul datoriei de peste 100 000 de vagoane pe care le cedasem armatelor ruse din Moldova în iarna anului 1916—1917. Așa fiind, anarhia pustiitoare din Basarabia ne amenința cu foametea, iar autoritățile locale nu aveau nici o putere ca să-i pună capăt. La 14 decembrie, în orășelul Leova, pe

malul Prutului, garda românească de miliţieni, chemată de însuşi preşedintele Upravei [4] locale pentru paza marelui depozit, care conţinea aproape 500 de vagoane de cereale, fu alungată cu focuri de bande. Căpitanul Popilian, comandantul gărzii, fu ucis. Atentatul mişelesc a provocat intervenţia unui detaşament român care a ocupat oraşelul şi a arestat, judecat şi executat pe răufăcători. Din moment ce forţele proprii nu erau în stare să ţină ordinea, era evident că trebuia să se facă apel la ajutor din afară. Cine putea să apere Basarabia? Încotro se puteau îndrepta ochii conducătorilor Basarabiei? De o intervenţie a armatei ruse, nu putea fi vorba. Armata rusă, în prada descompunerii, era ea însăşi cel mai activ ferment al anarhiei. Comandantul armatei ruse de pe frontul român, generalul Şcerbacev, trăia ascuns la Iaşi, apărat de garda românească împotriva propriilor lui soldaţi. Nu e de mirare dacă, la cererile repetate ale Consiliului directorilor, adresate atît generalului Şcerbacev cît şi generalului Berthelot de a trimite în Basarabia trupe „disciplinate şi sigure", aceştia nu i-au putut satisface cererile. Saint-Aulaire şi Berthelot promit delegaţiilor Consiliului directorilor să le trimită o divizie cehoslovacă şi una sîrbească de la Kiev, dar intenţiile lor nu dau nici un rezultat. Unii încercară să facă apel la ucraineni. Dar situaţia Ucrainei nu era deloc mai bună. Aceleaşi jafuri şi devastări din partea bandelor, aceeaşi neputinţă de a le înfrîna. Principalele stabilimente şi depozite militare erau puse sub paza legionarilor voluntari ardeleni, singurele formaţii militare ce inspirau încredere. Aşa încît însuşi şeful guvernului ucrainean Vinicenko şi ministrul de Externe Şulghin răspunseră delegatului basarabean: „Nu vă putem face nimic; adresaţi-vă României!". De fapt, armata română, bine organizată, disciplinată şi oţelită prin lupte, era singura forţă serioasă la care se putea face apel. În Sfatul Ţării se formase un bloc moldovenesc, a cărui ţintă era pregătirea unirii cu România. În împrejurările critice pe care le trăia Basarabia, părerea blocului moldovenesc era că tînăra republică moldovenească n-are sorţi de viaţă, decît dacă-şi va găsi un sprijin armat şi financiar la un prieten sigur şi credincios. Şi acesta nu putea fi decît ţara mamă: România. Potrivnicii moldovenilor, conştienţi de înţelesul acestui act, cereau orice fel de armată din cele ce se închegau prin părţile megieşe ale Rusiei dintre foştii prizonieri austro-ungari, sau din armata rusă în descompunere: cehoslovacă, sîrbească, polonă, ucraineană; orice, numai armată românească, nu!

Puterea împrejurărilor a fost însă mai mare.

Intervenţia română

Punctul de vedere al blocului moldovenesc triumfă, ca singurul realizabil. La 6 februarie 1918, guvernul basarabean solicită guvernului român să-i pună la îndemînă ajutorul militar trebuitor pentru apărarea liniilor ferate şi a depozitelor de aprovizionare. Cererea a fost îndreptată prin intermediul generalului Şcerbacev, comandantul armatei ruse de pe frontul român. Ministrul de Război al României dădu ordin detaşamentelor de ardeleni din Kiev, care erau gata să vie în ţară, să se oprească la Chişinău, spre a se pune la dispoziţia Sfatului Ţării. Un alt detaşament, format din trupe de grăniceri şi ardeleni, în forţă de patru batalioane cu efective slabe, fu expediat de la Iaşi spre Chişinău, spre a întări pe ardeleni şi a le aduce armamentul şi munitia trebuincioasă. În acest timp însă, anarhia luase proporţii foarte grave. Trupele ruse dezorganizate retrase de pe frontul român în număr din ce în ce mai mare, se stabileau în Basarabia şi se amestecau tot mai mult în afacerile

țării. Curînd ele luară pasul înainte față de trupele basarabene ce ascultau de Sfatul Țării. La Chișinău se instală un organ central al acestor trupe, sub numele de „Front otdel" (filiala frontului), avînd ca președinte pe soldatul lucrător cizmar Perper, ca șef de stat-major pe Kaabak, și ca membri pe Spult, Katowski, Lewinson ș.a. Conflictul între cele două autorități se declară imediat și merse crescînd. „Front otdel"-ul se considera guvernul legitim al Basarabiei ca provincie a Rusiei, în calitate de reprezentat al guvernului bolșevic de la Petrograd, negînd orice drept guvernului Sfatului Țării, care se considera expresia voinței naționale a țării libere. Bolșevicii au început propaganda printre trupele armatei moldovenești. Conflictele au mers agravîndu-se. Trupele moldovenești au oprit tunurile trimise de la Odessa armatei bolșevice și au confiscat manifestele prin care bolșevicii încercau să asmută armata și populația împotriva Sfatului Țării, pe care-l acuzau că complotează cu armata regulată română și că vinde interesele țărănimii basarabene burgheziei și capitalismului român.

La 19 ianuarie sosește cu trenul în gara Chișinăului Batalionul de legionari ardeleni — 850 de oameni — plecat din Kiev din ordinul guvernului român. Sosirea batalionului e anunțată telegrafic de la Tighina șefilor bolșevici, așa că la sosire gara și împrejurimile erau ocupate de forțe bolșevice sub comanda lui Kaabak. Erau aci Bateria a 60-a rusă, Regimentul 4 căzăcesc de cavalerie și companiile de gardă roșie bolșevică, printre care erau rătăciți și cîțiva moldoveni. Tunurile bateriilor și mitralierele, instalate pe acoperișul gării și la ferestre, începură să tragă în ardelenii care intrau în gară. Se produse în întunericul nopții un moment de panică și de învălmășeală. Deșteptați brusc din somn, neavînd armele la îndemînă, neputînd să-și dea seama de situație și de identitatea adversarilor care-i atacaseră, crezînd că au de-a face cu moldoveni, victime ale unei confuzii, ardelenii depun armele și se predau. Detașamentul e dezorganizat și dezarmat. Soldații sînt arestați, bătuți pînă la sînge și duși cu uniformele rupte, batjocoriți și scuipați, pe străzile orașului. O parte din ei au fost eliberați cu forța de trupele moldovenești, care i-au găzduit în cazărmile lor.

În ajunul aceleiași zile, detașamentul de grăniceri și ardeleni pornise din Iași, organizat pe trei eșaloane. Generalul rus Kanzerov însoțea primul eșalon, ca reprezentat al lui Șcerbacev, pentru a impune rușilor prin prezența sa. Cele două dintîi eșaloane au ajuns la Ghidighici, ultima stație înainte de Chișinău, unde au debarcat și s-au pus în mișcare spre Chișinău, la orele 6 seara. Al treilea eșalon, care cuprindea trenul de luptă, lăsat în urma celorlalte, a fost oprit de bolșevici la Ungheni, pe dreapta Prutului, și n-a mai putut urma trupele. Înștiințați de sosirea trupei române, bolșevicii concentraseră la Ghidighici forțe importante din trupele din Chișinău: două divizii de cavalerie, cu multă infanterie și artilerie, care atacă pe români, la coborîrea lor din tren, covîrșindu-i cu numărul. Românii încercară să organizeze rezistența, dar sînt lipsiți de muniții, rămase în trenul de luptă, iar comandamentul e înștiințat că în spatele său, la o depărtare de 4—5 km, linia ferată a fost tăiată de o trupă de cazaci. Românii luptă cu disperare pînă noaptea, cînd se retrag în pădurea Durlești, iar de acolo urmează în zilele următoare retragerea prin Trușeni, Scoreni, Ulmu, Nemțeni, spre Prut.

Eșalonul de luptă al detașamentului nu poate să părăsească Ungheni, decît după ce o companie de grăniceri români ocupă localitatea. În gara Cornești, trenul e atacat, generalul Nekrasov, comandantul Armatei a IX-a ruse și colonelul Sokolov, care se găseau în tren, sînt uciși în mod bestial; cadavrele lor, despuiate și tăiate în bucăți, sînt aruncate pe o șină de paie, în dosul gării.

În gara Străşeni, in ziua de 9 ianuarie, trenul e atacat cu focuri de trupele bolşevice care sint in forţă covirşitoare şi sint dezorganizate.

Acum, guvernul bolşevic basarabean se consideră in război cu România şi cu moldovenii „separatişti". Membrii români ai Comisiei Interaliate pentru Aprovizionarea Armatei sint arestaţi şi expediaţi la Odessa; fondurile comisiei, in valoare de citeva milioane, sint confiscate. Membrii Consiliului directorilor şi ai Sfatului Ţării, compromişi ca naţionalişti, sint chemaţi la răspundere in faţa comitetului bolşevic, se împrăştie şi se ascund, cei care sint găsiţi; sint arestaţi şi condamnaţi la moarte. Membrii consiliului „necompromişi", care păstraseră legături cu bolşevicii, sint puşi să redacteze un protest către guvernul român impotriva trimiterii trupelor române. În Chişinău domneşte teroarea; trupele moldoveneşti sint prea slabe ca să poată rezista.

Faţă de această urgie, blocul moldovenesc din Sfatul Ţării s-a intrunit in chip clandestin in localul Zemstvei judeţului Chişinău şi a hotărit să trimită la Iaşi, pe diferite drumuri, mai multe delegaţii, spre a convinge şi ruga guvernul român să lase la o parte orice ezitare şi să pună la dispoziţia guvernului Republicii Basarabene forţe militare indestulătoare pentru restabilirea ordinii.

Momentul era de o importanţă extraordinară. Guvernul român era conştient că se găseşte la o mare cotitură a istoriei.

Basarabia, abia scăpată de jugul secular al ţarismului rusesc, era ameninţată in existenţa ei de stat naţional independent. Ea îşi intindea, prin guvernul ei legitim, braţele rugătoare către România. Ce consideraţii de prudenţă politică, ce teamă de complicaţii ar fi putut să impiedice ţara mamă să-şi intindă braţele, la rindul ei, spre a stringe la piept pe fiica iubită şi ameninţată! Eram intr-adevăr, noi înşine, intr-o situaţie aproape disperată. De o parte, duşmanul, oprit pe loc cu mare greutate printr-o barieră care abia se mai ţinea pe picioare, se pregătea să profite de imprejurările norocoase ce-i ieşiseră in cale şi să ne silească cu cuţitul la git să primim o pace ruinătoare şi umilitoare. De cealaltă parte se ridica noul vrăjmaş, aliatul de pină acum. Înăuntru era teroarea dezlănţuită de puhoiul armatei ruse dezorganizate, care se retrăgea in matca lui, inecind ţara. Şi armata noastră, abia ieşită diu două băi de singe, trebuia să ţină piept vechiului şi puternicului duşman, in faţa căruia rămăsese singură, să ia poziţie impotriva celui ce incepea să se ridice ameninţător, să facă gardă şi in jurul bandelor prădalnice care cutreierau ţara. De unde va mai găsi ţara incă şi ajutorul pe care ni-l implorau fraţii basarabeni?

Şi totuşi, minunea trebuia să se săvirşească. Căci in intunericul şi haosul ce ne invăluia din toate părţile, apelul Basarabiei era raza care ne aducea o licărire invioşătoare; era cel dintii augur al unei intoarceri mai fericite a soartei. În mijlocul prăbuşirii a tot ce crezusem şi sperasem, pe marginea prăpastiei ce părea că se deschide ca să inghită insăşi fiinţa statului român, se zărea deodată ivindu-se din nou aurora unui ideal, de a cărui infăptuire chiar cei mai tari incepeau să se indoiască.

Consiliul de Miniştri de la 17 ianuarie, discutind toate ipotezele şi toate riscurile, a luat hotărirea: Basarabia trebuia ajutată şi salvată pentru asigurarea viitorului ei, pentru paza intereselor neamului românesc.

3 La 20 ianuarie, Marele Cartier român trimitea trupelor ordinele de operaţii. Două divizii de infanterie şi două de cavalerie vor incepe imediat mişcările spre a trece Prutul. Divizia a 11-a primi ordinul să pătrundă in Basarabia intre Ungheni şi Leova şi să înainteze cu direcţia Chişinău. Divizia a 13-a trebuia să treacă pe la Cahul, spre a ocupa Basarabia de sud. Între cele două divizii, legătura o va face Divizia a 2-a de cavalerie. În sectorul Basarabiei

de nord, Divizia I de cavalerie va opera in direcția Bălți-Soroca, pînă în marginea regiunii ocupată de austrieci, în județul Hotin. Generalul Prezan, șeful Marelui Cartier român, dă la lumină un manifest prin care explică locuitorilor din Basarabia rostul intervenției armatei române. În cuvinte pline de prudență, de tact și de abilitate, generalisimul român arată că armata română a fost chemată prin comandamentul militar rus, ca să aducă rînduială și liniște în satele și tîrgurile basarabene și ca să chezășuiască transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și române. Manifestul previne pe locuitori să nu dea crezămînt dușmanilor, care vor să aducă vrajbă între frați, spunîndu-le că românii vin să pună mîna pe pămînturile oamenilor și să le aducă pe cap pe vechii stăpînitori, care să le răpească drepturile naționale și politice, cîștigate prin revoluție. Oastea română nu va obijdui pe nici un locuitor al Republicii Moldovenești, oricare i-ar fi neamul și credința; el va statornici rînduiala și liniștea, va fi chezășie că prădăciunile, tîlhăriile și omorurile nu vor mai începe și apoi, ostașii români se vor întoarce acasă.

Pe drumurile voievozilor

Oastea românească a trecut Prutul și a pus piciorul pe pămîntul Basarabiei. Pasul sprinten al ostașilor răsună pe acest pămînt de frate, iar ecoul văzduhului îl poartă pînă în colțurile cele mai ascunse ale țării. Străvechea glie moldovenească se-nfioară și se trezește la dulcea atingere. Țărina, stropită veacuri de-a rîndul cu sînge românesc, se ridică, răscolită de copitele cailor și în volbura pulberii prind să se închege arătări de viteji. Goarna sună voios, oastea pășește înainte pe drumul dezrobirii, iar din vechile locuri de sînge și de slavă aleargă să se rînduiască sub steagurile moldovenești mulțimea fără număr a umbrelor ce-și dormeau somnul frămîntat de dureri în acest pămînt înstrăinat și robit. Dinspre vadurile Nistrului, din cetățile falnice ce-și oglindesc zidurile zimțuite în apele bătrînului fluviu, din codrii Orheiului și ai Tigheciului, vine gloata luptătorilor lui Alexandru, lui Ștefan, lui Rareș, lui Ioan Vodă, voinicii, răzeșii și mazîlii hotineni, soroceni, orheieni și codreni, slujitori de pe margine, păzitori ai vadurilor, străjeri ai plaiurilor și ai hotarelor.

Scuturați țărina de pe straiele și platoșele voastre, întindeți în vînt arcurile înțepenite, frecați oțelele ruginitelor sinețe: Moldova are iarăși nevoie de brațul vostru! Alergați ca altădată, cînd la chemarea buciumașilor domnești, vă strîngeați în jurul vornicilor și al căpitanilor de codru, ce vă duceau la locul de primejdie, unde dușmanul călcase hotarul! Oricine ar fi fost el, de era leahul semeț și poftitor coborînd dinspre miazănoapte, de era turcul crunt urcînd dinspre miazăzi, de era cazacul ori tătarul prădalnic, venind dinspre răsărit, din sleiciurile zaporojene ori din pustietățile Crimului, voi făceați zid nebiruit; în plin îi loveați și multă moarte și pieire într-înșii făceați. Ori dacă pre voi, cu puterea numărului ei vă frîngeau, acolo, în pămîntul vostru, chezășie și strajă pentru veșnicie rămîneau trupurile fără viață.

Din somnul cel de veacuri, un sunet nou de goarnă v-a trezit. Dar nu mai e țipătul de durere scos din piepturile celor striviți; e trîmbița deșteptării ce vine să alunge visul cel rău. Și zarea ce se înroșește nu mai e pîrjolul satelor călcate de tătari: e aurora vremurilor noi ce luminează cerul dinspre partea țării mame. După veacuri de durere, de rușine și uitare, o oaste moldovenească a călcat din nou pe pămîntul Basarabiei. Ascultați cuvîntul meșteșugit al căpeteniei oștirii și ceea ce gura lui nu poate încă s-o spună, s-o înțeleagă sufletele voastre. Nu, ostașii României nu se vor reîntoarce acasă, așa degrabă. Căci casa voastră și a lor una este, și voi le veți deschide inima de frate și le veți

întinde mîna de ajutor, ca să goniți pe dușmanul ce v-a ținut îngenunchiați de aproape să uitați și care vi-i neamul și care vi-i rostul. Țara Moldovei se va reîntregi, pămîntul, răscumpărat și sfințit de sîngele vostru, al urmașilor voștri va fi, iar prinosul vostru către Domnul, în graiul străbun se va rosti.

E sărbătoare în Basarabia. Vijelios se rostogolesc valurile Nistrului, ca să sape mai largă și mai adîncă prăpastia ce va străjui din nou țara spre răsărit. Sfioase se strîng apele Prutului, ca să nu mai facă barieră între frați. Șoptesc tainic apele somnoroase ale Bîcului, ale Răutului și ale Cogîlnicului, povestindu-și istorii de mult uitate, de chervanele genoveze ce treceau încărcate de la Caffa [5] spre inima Moldovei, de cetele prădalnice ale tătarilor, de pîlcurile căzăcești, de călărețiî orheieni, odihnindu-și rînd pe rînd caii obosiți în zăvoaiele nepătrunse.

Un freamăt se ridică în tot lungul țării, de la Hotin la Chilia. Duhul adormit al Moldovei vechi a prins iarăși viață. Cu un suspin de ușurare se ridică din jilțurile lor pircălabii domnești ca să dea poruncă slujitorilor să străjuiască cu luare-aminte vadurile Nistrului. Aleargă prin tîrguri șoltuzii, adunîndu-și pîrgarii [6] ca să trimită solie de bună venire și frățească ospeție celor ce sosesc. Ca bufnițele la sosirea zorilor, fug peste Nistru cetele nacialnicilor și cinovnicilor [7] împărăției moarte și ale corbilor ce-i ciuguleau stîrvul putred. Iar dinspre Prut sosesc steagurile oastei fraților, în sunetele trîmbițelor ce vestesc deșteptarea și al lanțurilor ce se frîng și se prăbușesc.

Intrarea armatei române la Chișinău

Divizia a 11-a, trecînd Prutul la 23 ianuarie, înainta spre Chișinău pe două coloane. Coloana de sud era formată de trupele Brigăzii a 22-a, care urma pe jos drumul Leova-Galbena-Hîncești-Chișinău. Coloana de nord era formată de trupele Brigăzii a 21-a urmînd, parte cu trenul, parte pe jos, drumul de-a lungul liniei Ungheni-Chișinău. Comandantul diviziei, generalul Broșteanu, împreună cu statul său major, erau cu această coloană, însoțiți și de delegația Sfatului Țării, condusă de Pelivan. Comandantul diviziei avea instrucțiuni precise din partea Marelui Cartier român, ca să dea delegației tot concursul pentru restabilirea bunei ordini politice și economice în Basarabia. Capitala Basarabiei era punctul de unire al celor două coloane.

Neîncrederea semănată în populația moldovenească a Basarabiei de agitatori, care împînaseră satele cu vestea că armata română sosește spre a răpi țăranilor pămînturile boierești, cu care-i înzestrase revoluția, dispăru la cele dintîi explicări leale și frățești. Sătenii, îngroziți de anarhie și banditism, salutau cu bucurie această armată de frați care vine să aducă mult dorita raspoрenie (ordine) și să-și scape de spigonii (agenți provocatori), care se porcesc cu holercă (rachiu) și se țin de tîlhărășuguri [73].

La 25 ianuarie, în gara Călărași, generalul Broșteanu ia cel dintîi contact cu autoritățile republicii, în persoana lui Inculeț, președintele Sfatului Țării, pe care-l însoțesc reprezentanții stării de fapt: un delegat al orașului, unul al soldaților și unul al mateloților. Generalul explică delegaților rostul oficial al sosirii armatei române și interesul ce-l au, nu numai moldovenii, dar și toată populația pașnică de orice naționalitate, de a saluta cu bucurie prezența trupelor noastre care aduc, pe lîngă ordinea cea mai perfectă, și garantarea vieții locuitorilor și a avutului lor. Generalul a mai rugat pe delegați să ia toate măsurile ca să nu se producă vreo rezistență, căci altfel Chișinăul și populația lui, cu toate dorința de a le cruța, nu vor fi scutite de consecințele bombardamentului și ale luptelor de stradă. Trupele bolșevice trebuie,

in orice caz, să se retragă peste Nistru. S-a dat termen, pînă în ziua de 26 ianuarie ora 12, spre a se aduce rezultatul tratativelor cu bolșevicii, pentru îndeplinirea celor de mai sus.

A doua zi de dimineață, a sosit la cartierul comandantului român o nouă delegație, condusă de Erhan și Pântea, cerînd noi lămuriri asupra intențiilor armatei române și asupra intrării în Chișinău. Broșteanu a repetat explicațiile date lui Inculeț și a dat ordinul de înaintare, cu mențiunea de a nu se trage, decît dacă armata română ar fi atacată.

Și, pe la ceasurile 7 seara, pe cînd trenuri supraîncărcate cu trupe bolșevice fugeau cu toată viteza spre Nistru, trupele Brigăzii a 21-a române intrau în Chișinău cu muzica în frunte și cu steagurile desfășurate, iar pe la altă barieră intra Brigada a 22-a. La lumina lămpilor electrice de pe larga stradă Aleksandrovskaia, între trotuarele înțesate cu lume, trec cele două coloane paralele ale brigăzilor române, reunite. Se petrecea un eveniment din cele ce se întîmplă la intervale de veacuri. Din zilele lui Vasile Vodă Lupu și ale lui Istrati Dabija, întemeietorul Chișinăului, nu se mai văzuseră fîlfîind pe ulițele orașului steaguri de oaste moldovenească [193].

Desfășurarea impozantă a acestei forțe militare, cu sclipirea miilor de baionete, cu cadența ritmică a pașilor soldaților și cailor răsunînd pe pavajul străzii, cu huruiala roților tunurilor, amestecîndu-se cu sunetele trompetelor și cu accentele sonore ale fanfarelor, provoacă entuziasmul popular. În centrul străzii, în locul cel mai luminat, în fața redacției și a tipografiei ziarului „Ardealul", un imens steag tricolor fîlfîia veșel. Grupul numeros al redactorilor și misionarilor culturali din Ardeal, Bucovina și din vechiul Regat, salută cu capetele descoperite și cu lacrimile în ochi cea dintîi întrupare a unui vis măreț, la care nimeni nu renunțase. Strigăte de: trăiască România mare!, trăiască Basarabia!, trăiască Ardealul și Bucovina!, pornite de la public la trupă și de la trupă la public, răsunau ca o vestire a unui viitor fericit.

La 27 ianuarie, generalul Broșteanu și statul-major al diviziei își fac intrarea oficială în oraș, iar în seara de 28, el e invitat de guvernul oficial să ia parte la o ședință a Sfatului Țării, unde e primit în ovații. Reprezentanții guvernului basarabean și ai Sfatului Țării exprimă sentimentele de recunoștință ale Republicii Moldovenești către regele, guvernul și armata țării, pentru grabă cu care au răspuns chemării lor, scăpînd Basarabia din mîna celor ce o terorizau și voiau să-i distrugă independența. În mijlocul unei emoții adînci, Pelivan declară, pentru întîia oară în mod oficial, că lupta pentru unitatea națională e deschisă.

Eliberarea Benderului

Dacă ocuparea militară a Chișinăului s-a petrecut fără incidente, pentru eliberarea Benderului a trebuit să se dea lupte crîncene și să curgă sînge mult.

Așezat la hotarul țării, în atingere directă cu centrele de peste Nistru, dispunînd și de o cetate întărită, Benderul fusese organizat de bolșevici pentru o rezistență strașnică și dispunea de trupe numeroase cu artilerie puternică. La 28 ianuarie trupele noastre, apropiindu-se de Bender, se lovesc pe dealurile de nord-vest ale orașului de trupe dușmane, pe care le resping după o luptă vie. În interesul siguranței, trupele rămîn noaptea pe înălțimile unde se dăduse lupta. Inamicul își concentrase forțe puternice în oraș.

Comandantul Brigăzii a 22-a, care conducea operațiile împotriva Benderului, așteaptă ajutoare și numai la 4 februarie, după un prelungit bom-

bardament, dă un atac concentric cu şase batalioane de infanterie, trei baterii şi un escadron de cavalerie. La ora 5, Benderul e cucerit impreună cu cetatea şi cu podul său peste Nistru. Un imens material de căi ferate şi de război a căzut în mîinile românilor, între care şi un mare depozit de artilerie — 800 de tunuri — adăpostit în cetate. Bolşevicii au suferit mari pierderi în morţi şi în răniţi şi au fugit peste Nistru, la Tiraspol.

Dar lucrurile nu s-au sfîrşit aşa de uşor la Bender. Comandantul brigăzii române retrăsese cea mai mare parte a trupelor, împărţindu-le ca garnizoane pentru paza localităţilor vecine, a gărilor şi a materialelor. Supravegherea oraşului e neglijată şi slăbită. Profitînd de această situaţie, cu care era pus în curent de populaţia oraşului, compusă în imensă majoritate din evrei care simpatizau cu bolşevici, trupele bolşevice de la Tiraspol, dispunînd şi de automobile blindate cu mitraliere şi tunuri mici, au trecut podul rămas intact peste Nistru, au atacat prin surprindere trupele române în noaptea de 4—5 februarie şi le-au silit să se retragă.

Comandamentul român a decis evacuarea oraşului şi retragerea generală la Berizovca. Un detaşament, care se găsea în fortăreaţă, a rămas pe loc. O companie din Regimentul 57 Mehedinţi, compusă din 62 soldaţi şi trei ofiţeri, sub comanda maiorului invalid Ciuciu Anghel, s-a închis într-un careu de case, mărginit de patru străzi, şi s-a întărit acolo, postînd mitralierele locotenentului Iliescu Gh. la cele patru colţuri de stradă, soldaţi puşcaşi la ferestrele caselor şi grenadieri în podurile caselor înalte. Somate să se predea, detaşamentele române au refuzat şi, cu toate că erau înconjurate de forţe superioare, au continuat lupta, susţinînd cu succes, timp de trei zile, un adevărat asediu.

Trupele retrase s-au reconstituit şi concentrat în jurul satului Bulboca. Ele au fost întărite cu regimentele 3 şi 10 vînători, cu un divizion din Regimentul 21 de artilerie şi cu cavalerie. La 7 februarie românii au reluat lupta şi, după un bombardament violent de artilerie, infanteria, luptînd cu un elan irezistibil, a recucerit oraşul la ora 11 din zi, salvînd şi cele două detaşamente ce rezistaseră eroic în oraş.

Acum, steagul românesc flutură pe vechea cetate a Benderului, ridicată de sultanul Soliman [8] ca poartă dinaintea vadului Tighinei, pe unde trecea cel mai vechi drum de negoţ care lega Moldova cu Ţara tătărască. Soldaţii olteni din Divizia a 11-a au redat Moldovei, odată cu cetatea, şi străvechiul hotar al Nistrului. După 380 de ani, Benderul turcesc şi moscovit devenea din nou Tighina românească.

În Basarabia de Sud

Misiunea Diviziei a 13-a era mai ingrată. Ea nu avea să opereze, ca Divizia a 11-a şi ca diviziile de cavalerie, în regiuni cu populaţie moldovenească, ci în sudul Basarabiei, fostul Bugeac tătăresc, regiune înstrăinată, locuită de o populaţie foarte amestecată : bulgari, găgăuzi, germani, ruşi, cazaci, ucraineni. Era, în acelaşi timp, regiunea cea mai împînzită de grupuri de soldaţi în care se descompusese Armata a VI-a rusească în retragere din Moldova de sud, şi deci cea mai ostilă nouă. La 8 ianuarie, depozitele armatei din Cahul au fost atacate de bande, care au încercat să le jefuiască. Mica garnizoană rusă a rezistat cu greu ; un soldat a fost ucis. Bande de soldaţi, fugiţi de pe front şi de locuitori înarmaţi şi puşi pe jaf, răspîndesc peste tot teroarea. O delegaţie de cetăţeni din Cahul, printre care era chiar şi un reprezentant al Comitetului Revoluţionar, se prezintă comandantului Batalionului II din Regimentul român 47, la Odessa, cerîndu-i să intervină cu trupe române spre a lua asupră-şi paza oraşului, a depozitelor de alimente şi a asigura viaţa cetă-

ţenilor. La 10 ianuarie, in urma inţelegerii cu căpitanul basarabean Crăciunescu din armata rusă, aflat la Cahul, un detaşament român, format dintr-un escadron de cavalerie a trei plutoane, două companii de infanterie cu o secţie de mitraliere, a trecut Prutul şi a intrat in Cahul. Acest eveniment provoacă sentimente diverse. Reprezentanţii ucraineni se bucură să-şi ofere serviciile. Comandantul rus şi soldaţii revoluţionari sint contrariaţi. Bandele de dezertori se agită şi aţiţă populaţia, dar atitudinea fermă a trupelor române le ţine in respect cităva vreme.

Instigaţiile ascunse ale dezertorilor işi fac insă efectul. La 21 ianuarie, colonelul Dragu, comandantul Regimentului 47, intrind in satul Vulcăneşti, locuit de colonişti bulgari şi găgăuzi, pentru a face o recunoaştere, a fost arestat de soldaţii bolşevici şi condamnat de ei la moarte; colonelul a scăpat cu viaţă numai printr-un concurs fericit de imprejurări: profesorul universitar Filonov, şeful Sovietelor din Ismail, a intervenit in ajutorul românilor, ţinind tovarăşilor săi discursuri in felul acesta: „Tovarăşi, acest pămint al Basarabiei este pămint moldovenesc din moşi-strămoşi. Noi n-avem ce căuta aici. Avem pămint destul in Rusia; nu avem braţe destule ca să-l putem lucra. Nu ne trebuie şi alt pămint străin. Să ne ducem la noi acasă şi să lăsăm pe moldoveni să-şi stăpinească in pace pămintul lor strămoşesc". Inimoasele cuvintări ale luminatului profesor au avut efectul dorit şi slabul detaşament român a fost salvat, impreună cu comandantul său.

Escadronul de cavalerie român a fost atacat cu focuri de armă de soldaţii ruşi şi de populaţia satului. Comandantul escadronului, căpitanul Vasilescu, a fost ucis impreună cu mai mulţi soldaţi, iar restul lui a fost imprăştiat. Soldaţii ruşi arestează la Bolgrad pe generalul Kotzebue, comandantul Armatei a VI-a ruse şi atacă toate detaşamentele române de pe malul sting al Prutului, releurile de curieri şi pichetele de grăniceri. Toată regiunea este acum pradă anarhiei şi teroarei, dezlănţuite de soldaţii dezertori.

În aceste imprejurări, Divizia a 13-a română a primit, la 21 ianuarie, însărcinarea importantă de a trece Prutul, spre a pune capăt dezordinilor, a asigura depozitele armatei şi a pacifica regiunea prin ocuparea militară a Basarabiei de sud. Cu trupe din Divizia a 13-a se formează două detaşamente. Detaşamentul Prut, constituit dintr-un batalion din Regimentul 48 cu artilerie şi cavalerie, trece Prutul in ziua de 24 ianuarie pe la Vadu lui Isac şi coboară spre sud, pe malul de răsărit al riului, ocupind satele şi punind in siguranţă podurile şi vadurile; la 27 ianuarie, detaşamentul a ocupat Reni. Prutul de Jos e acum solid in mîinile române. Detaşamentul Bolgrad, constituit din trei batalioane ale Regimentului 47 de infanterie, cu artilerie şi cavalerie, trece Prutul pe la Oancea şi intră in Cahul la 24 ianuarie, indreptindu-se apoi de aici inspre Bolgrad. Satele sint ocupate pe rînd, armele şi muniţiile sint confiscate iar soldaţii ruşi, cuibăriţi in ele, sint puşi pe goană. La Vulcăneşti s-au capturat două baterii de obuziere de 120 mm şi o coloană de 23 de chesoane cu muniţii, ce incerca să fugă inspre Bolgrad. La 25 ianuarie, oraşul Bolgrad a fost ocupat, după ce artileria română a tras cîteva salve oarbe. Populaţia a fost dezarmată şi oraşul a fost pus in poziţie de apărare impotriva eventualelor atacuri. Românii instalează ca comandant al Armatei a VI-a ruse pe generalul Pergshaïlo, numit in acest post de generalul Şcerbacev, in locul fostului comandat arestat şi transportat de soldaţi. Autoritatea noului comandant rămine insă nominală, el neavind nici o legătură cu unităţile imprăştiate şi bolşevizate ale armatei sale.

Timp de o săptămină, trupele române s-au ocupat cu pacificarea regiunii. Ocupindu-se milităreşte satele şi confiscindu-se armele şi muniţiile, ascunse

prin sate în mari cantități, regiunea s-a liniștit, fără să fie nevoie de măsuri mai aspre.

Pe Dunăre

Urmărirea operațiilor militare în Basarabia de sud, în regiunea vecină cu Dunărea, trebuia să aducă trupele române în contact cu flota rusă și făcea astfel indispensabil și concursul flotei române. De aceea, continuarea acestor operații va avea de acum înainte un caracter mixt: pe uscat și pe apă.

Brațele Dunării și Delta rămăseseră în stăpînirea flotei româno-ruse și a trupelor de marină. În vara anului 1917 ecoul marilor lupte, ce se dădeau la Mărășești, a răsunat pînă în Deltă. Flota de monitoare române, ajutată de aeroplane și de un balon captiv, a bombardat Tulcea și bateriile germano-bulgare de pe malul de sud al Dunării. Bateriile germane au ripostat cu violență la 13 iulie, în canalul Pătlăgeanca, monitorul „Kogălniceanu" a fost lovit de un obuz, iar monitorul „Lahovari", încadrat de aproape; totuși ele au continuat lupta, pînă ce au adus la tăcere bateriile. Cu această operațiune, flota a urmărit și a realizat mai multe scopuri. În primul rînd, a făcut o demonstrație puternică, o diversiune care, reținînd atenția dușmanului din acest sector, a contribuit, într-o oarecare măsură, la ușurarea situației trupelor ce luptau pe frontul Siretului. Un rezultat direct a fost scoaterea din serviciu a unei baterii grele dușmane de la Tulcea, care bombarda Ismailul, și jena prin aceasta serviciul de aprovizionare a flotei ruso-române. S-a dovedit cu această ocazie că monitoarele noastre pot lupta cu efect împotriva bateriilor de coastă de 105 mm. Mai ales însă această operație, executată din inițiativa și pe răspunderea comandamentului român, fără concursul vaselor rusești și împotriva avizului comandamentului rus, a fost un examen care a mărit încrederea flotei române în puterile ei. În decursul lunilor noiembrie și decembrie, acțiunea revoluționară rusă a cîștigat și trupele ruse de pe frontul Dunării, din Deltă și pe marinarii de pe vasele de război rusești. O parte din trupe au părăsit frontul, ofițerii au fost asasinați; marinarii ruși au început să insulte și să atace și pe români, dar au fost puși repede la respect. Deoarece nu se mai putea conta pe o apărare rusească, românii s-au văzut nevoiți să ia asupra lor organizarea apărării Dunării și Deltei, atît împotriva dușmanului, cît și împotriva rușilor. Cea mai dificilă de organizat era apărarea brațului Chilia, cu numeroasele lui ramificații ce formau adevărate rețele de canale. Satul Periprava, pe malul sudic al brațului Chilia, la sud-vest de Vilcov, a fost puternic ocupat de români. În vederea organizării unui cap de pod la Chilia Veche, cele două divizii de monitoare românești au luat poziție: Divizia I („Lahovari", „Kogălniceanu", cu patru vedete) pe canalul Tătaru, iar Divizia a II-a („Brătianu", „Catargiu", cu vedete) pe canalul Babina. Toată Delta a fost acoperită cu avanposturi date de batalionul de debarcare al marinei și de detașamentul de pontonieri. În satul Lascăr Catargi, în fața Ismailului, s-a instalat un post de telegrafie fără fir.

La dificultățile inerente stării de război cu doi inamici — cei vechi, germanii, și cel nou, rușii — se adaugă și dificultăți provocate de spiritul de răzvrătire, propagat de agitatorii bolșevici printre marinarii români din apele Deltei și din porturile Mării Negre. Influențați de propaganda comunistă, unii marinari încearcă să formeze pe vasele lor, precum și în principalele porturi, nuclee de organizații ce adoptă lozincile revoluției sovietice și nesupunerea la ordinele șefilor. Ele n-au putut însă cîștiga în suprafață; mișcarea

a fost repede înăbușită, așa incit atit flota de Dunăre română, cit și detașamentele de uscat, cu care colabora, au continuat să execute cu credință și cu disciplină misiunile ce le erau incredințate de comandamentul român.

Cele două flote, foste aliate, se găseau acum în tabere, dacă nu încă dușmane, dar dușmănoase. Flota rusă de Dunăre era ancorată la Ismail, cea română la Chilia Nouă, supraveghindu-se una pe cealaltă. În spatele flotei române, la Sulina și la Vilcov erau alte vase rusești. Retragerea eventuală a rușilor de la Ismail spre Sulina și mare, trecînd pe lîngă flota română, putea să dea naștere la teinute complicații.

În acest timp, provocările marinarilor ruși se înmulțesc din ce în ce. La 26 ianuarie sosesc la Sulina două contratorpiloare rusești care aduc și împart manifeste revoluționare, în românește, de la Odessa, îndemnînd la revoltă pe soldații și marinarii români. A doua zi, trei ofițeri superiori din marina română sînt arestați la Ismail de bolșevici, dar ei reușesc să fugă peste noapte. La 29 ianuarie, un vas cu steag roșu somează o vedetă română să dea jos pavilionul tricolor și să arboreze steagul roșu. Românii nu iau în seamă nici provocările dezertorilor români adăpostiți sub pavilionul rusesc și evită conflicte, retrăgindu-se și luînd măsuri de siguranță.

La sfîrșitul lui ianuarie, comandantul flotei ruse de la Ismail se prezintă comandorului Scodrea, comandantul român al flotei de operații de la Chilia Veche, căruia-i comunică precum că flota rusă de pe Dunăre nu vrea să mai lupte și că va pleca, după ce-și va evacua toate materialele. În același timp, el cere să i se răspundă care va fi atitudinea flotei române, în caz de declarare de război între România și Rusia și dacă flota română nu ar fi dispusă să încheie pace separată cu flota rusă; în acest caz să i se arate în ce condiții. Rușii mai cer încă lămuriri asupra „revoluției în flota română". Răspunsul transmis rușilor de Marele Cartier român, prin comandantul flotei de operații române, nu lasă nimic de dorit ca precizie și claritate. Flota română va reprima cu ultima energie orice încercări de agresiune din partea unităților ruse, suprimînd orice vas revoltat sau agresiv. Ea va opri ca vasele românești, care fuseseră puse la dispoziția rușilor pentru transporturi, să părăsească Dunărea; ele nu pot descinde în aval de Chilia și vor fi împiedicate cu forța. Ordine s-au dat Diviziei de mare, care se găsea la Sulina, să se retragă pe canal și să se pună la adăpostul unui baraj, iar batalionul de debarcare să se deplaseze în vederea iminentei cooperări cu trupele Diviziei a 13-a din sudul Basarabiei.

Rușii încep actele de ostilitate. În brațul Babina un remorcher rus abordează și sparge canoniera „Grivița", care reușise să fugă din Odessa. Vasul român trebuie să eșueze pe mal.

Eliberarea Ismailului și Chiliei

În timpul acestei efervescențe, flota de operații de pe Dunăre fu chemată să colaboreze cu trupele Diviziei a 13-a.

La 3 februarie, Detașamentul Dragu începe înaintarea de la Bolgrad spre Ismail. Recunoașterile de ofițeri și patrulele noastre au fost primite cu focuri și atacate de soldații ruși, atit din satele vecine cît și din marginea orașului, iar la apropierea grosului coloanei, s-au tras cîteva lovituri de tun din centrul orașului.

De partea ei, flota luase următoarele măsuri: la Periprava se concentrase trei canoniere de tip „Oltul"; la Chilia Veche era monitorul „Kogălniceanu", cîteva baterii flotante, trei vedete, un torpilor și trei șalupe; în apropiere de Ismail erau monitoarele „Brătianu", „Catargiu", „Lahovari" și

o vedetă, în poziție de tragere asupra vaselor rusești de război din portul Ismail.

Față de această desfășurare de forțe, comandantul rus se prezintă comandantului român și anunță că canonierele ruse nu vor trage, ci se vor retrage spre a ieși în mare. Și în adevăr, vasele rusești, părăsind Ismailul, coboară Dunărea defilînd prin fața Chiliei, pe dinaintea flotei române, fără a lua o atitudine agresivă. Se credea acum că totul se va sfîrși cu bine. Dar, în loc să-și urmeze drumul ca să iasă în mare, spre a lua drumul spre Odessa, flota rusă se oprește la Vilcov. La 4,30 după-amiază, două plutoane din batalionul român au debarcat în Ismail și au ocupat portul, iar peste noapte, orașul însuși a fost ocupat de trupele Detașamentului Dragu, care au înfrînt ușor rezistența ce încercau să opună bolșevicii. S-au capturat în Ismail mari depozite de armament. Aci era un centru periculos de agitație. Șeful bolșevicilor a împușcat, în momentul capturării lui, pe comisarul guvernului român pe lîngă Corpul XLVII rus.

Pentru ocuparea orașului Chilia s-a organizat, de asemeni, o cooperare a trupelor de apă cu cele de uscat. Românii trimit de la Sulina, prin Periprava, două companii cu o secție de mitraliere din detașamentele de debarcare. De la Ismail se trimite pe apă un batalion de marină, iar de pe uscat înaintează detașamentele Dragu și Rotaru (trei batalioane de infanterie, patru baterii de artilerie și cavalerie). Se prevede o rezistență serioasă a rușilor, deoarece se semnalează plecarea de la Vilcov a unei flote rusești compusă din trei canoniere și patru barje *, care ia poziție înaintea Chiliei. Canonierele ruse au renunțat însă la apărarea orașului și s-au retras din nou spre Vilcov. Divizia I de monitoare române ancorează la 7 februarie în fața Chiliei și debarcă un detașament de marinari care ocupă orașul, fără nici o rezistență.

Chilia revenea în stăpînirea Moldovei după mai mult de patru veacuri de dominație străină. Erau 433 de ani de cînd Ștefan cel Mare pierduse Chilia, „cheie și poartă la toată țara Moldovei și a țării de la Dunăre". Baiazid o cucerise după un asediu memorabil în care turcii, înconjurînd cetatea „despre uscat și despre apă", o bătuseră cu tunurile opt zile și opt nopți. Apărarea moldovenilor, sub conducerea pîrcălabilor Maxim și Ivanco, fusese eroică și la 14 iulie 1484 nu căzuse în mîinile turcilor decît o grămadă de dărîmături, ce îngropaseră trupurile vitejilor moldoveni, morți pentru apărarea țării și cinstea neamului lor.

Lupta de la Vilcov

Operațiile împotriva Vilcovului se anunțau să fie mai grele. Aci se opriseră toate forțele rusești de Dunăre cu intenția manifestă de a se opune românilor. Situat la vărsarea Dunării în mare, Vilcovul putea fi apărat și de forțele navale de mare, în întregime la dispoziția bolșevicilor. Pe lîngă aceasta, poziția sa era puternică și din cauza dedalului de canale ce-l înconjurau, o adevărată deltă a brațului Chilia la mare. Satele Gălilești, Ghibărțeni și Jăbrieni, vecine cu Vilcovul, erau ocupate de grupări numeroase de soldați și marinari bolșevici, cu tunuri și mitraliere; dușmanul mai avea în această regiune și stații de telegrafie fără fir.

Împotriva Vilcovului s-a întreprins un atac dinspre uscat combinat cu un altul pe apă. Pe uscat, Detașamentul Dragu, compus din forțe de aproximativ trei batalioane de infanterie, un escadron de cavalerie și două baterii

* Pontoane purtătoare de tunuri.

și jumătate de artilerie, a înaintat pe la nord de Vilcov. Un detașament mixt a fost adus la Periprava spre a constitui, împreună cu trupele de marină, un corp de debarcare în apropierea Vilcovului. Flota de apărare a luat poziție, cu Divizia I-a de monitoare la 500 m la deal de gura canalului Cernovca, iar cu Divizia 2-a la 500 m în deal de Sulimanca.

La 9 februarie, trupele de uscat au ocupat satele Gălilești, Ghibărțeni și Jăbrieni; trupele rusești, ce erau instalate în aceste sate, au fugit, după ce au tras focuri de tunuri și mitraliere în avanposturile noastre, părăsind și instalațiile lor de telegrafie fără fir. Satul Jăbrieni n-a putut însă fi menținut de trupele noastre, fiind sub bătaia directă a tunurilor de pe cîteva vase de război rusești, care țineau marea la est de Jăbrieni. Canonierele și barjele rusești de la Vilcov au bombardat violent Periprava și au distrus biserica unde era observatorul artileriei noastre. Românii ripostează, deschizînd focul asupra Vilcovului cu o baterie de obuziere și cu artileria monitoarelor. Tirul rușilor, fiind dirijat de observatorii din turlele bisericilor din Vilcov, reușește să încadreze Divizia I de monitoare, care se retrage cu 2 km mai la deal.

În zilele următoare, rezistența rușilor se organizează și crește; ei au la Vilcov patru canoniere de război de tip Donеț și mai multe barje și baterii plutitoare și fixe. Forțele lor de uscat sînt în putere de aproximativ un regiment de infanterie. Alte vase sînt pe mare, în fața Jăbrienilor. Artileria lor trage violent atît spre nord, împotriva trupelor noastre de uscat, cît și spre vest, împotriva flotei noastre și în special spre Periprava, cu obuze de toate calibrele, pînă la 245 mm, și ne pricinuiește oarecare pierderi. Infanteria rusă atacă dinspre Jăbrieni, însă artileria noastră o ține în respect. Încercările dușmanului de a ocupa Gălileștii nu reușesc; satul rămîne în mîna noastră. Totuși, spre a ieși din raza focului flotei dușmane, grosul trupelor române a fost retras la Coriacichi, iar în satele bătute de artilerie s-au lăsat numai posturi înaintate. Trupele Diviziei a 13-a române, întărite cu cavalerie, își întind aripa stîngă, așa încît intercepteaza comunicațiile cu Cetatea Albă. Vilcovul e complet blocat dinspre uscat; în marginea lui, cei doi adversari își întăresc pozițiile cu tranșee. Românii ocupă Coriacichi și Gălileștii; rușii ocupă Jăbrienii. Vremea e foarte rea: ger, îngheț și viscol. Ninsoarea cade în abundență și soldații noștri au veșmintele zdrențuite și încălțămintea ruptă.

Rușii caută să debarce trupe la Periprava, în timpul nopților, cu ajutorul șalupelor și lotcilor, dar sînt respinși; cîteva lotci sînt scufundate. Monitoarele noastre și vedetele trag mereu și împrăștie grupe de soldați și marinari ruși, care se strecoară căutînd să atace detașamentele noastre și vedetele. Flota română și-a concentrat forțele. Divizia I de monitoare e la 3 km de girla Sulimanca; o baterie flotantă de obuziere de 120 mm e la 300 m în deal de girla Sulimanca; două baterii de obuziere de 127, pe uscat, la est de capul lacului Nebuna; o baterie de 75 e pe Grindul Mare, est de pădurea Letea; trei companii din batalionul de debarcare și unul de pontonieri în tranșee, în marginea satului Periprava. Flota cere Diviziei a 13-a aprobarea să angajeze lupta cu forțele rusești de apă, care se găsesc pe Dunăre și pe canalul Occacov. Se pun la dispoziția flotei două avioane de luptă și reglaj și acțiunea se fixează pentru 14 februarie.

Bombardamentul român începe la ora 4 după-amiaza. Tunurile noastre vizează în special turlele bisericii rusești și ale celei lipovenești din Vilcov, unde sînt instalate observatoarele, apoi canonierele și barjele. Turlele sînt lovite, observatorii fug, firele telefonice sînt distruse. Un obuz lovește casa în care se află adunat sovietul trupelor ruse. Vasele rusești nu-și pot regla

tirul. Canoniera „Donet" e lovită, după ce a tras abia șapte lovituri de 150: ea se retrage pe canalul Oceacov și eșuează. O barjă cu tunuri de 130 fuge fără să fi putut trage o singură lovitură, urmărită de focurile monitoarelor noastre. De pe canalul Oceacov, artileria rusă începe să tragă un tir ineficace și e redusă la tăcere de artileria noastră, care bombardează atit vasele inamice, cit și orașul. Trupele revoluționare sint nevoite să părăsească orașul și să se îmbarce; vasele iau drumul spre mare.

A doua zi, 15 februarie, o delegație de trei cetățeni — lipoveni — se prezintă comandantului flotei române anunțindu-l că predau orașul, care a fost părăsit atit de trupele de uscat, cit și de marinarii care l-au terorizat tot timpul. Fără nici un incident s-a ocupat atit Vilcov, cit și Jăbrieni, capturîndu-se vreo zece șlepuri cu o mare cantitate de material și muniții. Trupele rusești s-au imbarcat pe șlepurile flotei și au pornit spre larg, cu direcția Sevastopol, escortate de cinci șalupe de război, după ce au ridicat toate depozitele de alimente. Oprite de furtuna ce domnea pe mare de a ieși in larg, ele s-au îngrămădit la gura Oceacovului, de unde însă au fost gonite de focurile monitoarelor noastre și la 19 februarie au trebuit să iasă in mare. Furtuna le-a împrăștiat; două șlepuri au fost aruncate pe mal, la nord-est de Jăbrieni.

Acum, toată regiunea e în mîinile noastre; trupele române procedează metodic la dezarmarea celor înarmați și la arestarea căpeteniilor. Delta e ocupată în intregime de trupele române de marină. Intrarea românilor în sudul Basarabiei a făcut o impresie excelentă în sinul populației pașnice, care vedea revenind ordinea și liniștea. În Ismail s-a organizat, din inițiativa ofițerilor ruși, care constituiau garnizoana armatei regulate locale, o sărbătorire a evenimentului, făcindu-se și o colectă și un bal în beneficiul soldaților români căzuți pe pămîntul Basarabiei.

Eliberarea Cetății Albe

Pentru a-și sfîrși misiunea de ocupare și pacificare a Basarabiei de sud, Divizia a 13-a trebuia să atace Cetatea Albă. Așezată pe limanul Nistrului, în colțul cel mai extrem sud-estic al Basarabiei, orașul și regiunea înconjurătoare deveniseră locul de refugiu și de concentrare a tuturor elementelor luptătoare, gonite din restul teritoriului ocupat de armata română, un cuib și focar de anarhie și de agitație.

Misiunea diviziei era foarte grea. Era slăbită prin numeroasele garnizoane lăsate în localitățile ocupate, prin detașamentele de poliție însărcinate cu cercetarea satelor și dezarmarea locuitorilor, precum și prin pierderile pricinuite de lupte, suferințe și vremea rea. Divizia trebuia să opereze pe un teritoriu foarte vast: de la Bolgrad pînă la Cetatea Albă e o distanță de 140 km, iar lățimea sectorului, în direcția nord-sud era de 100 km. E drept că inamicul propriu-zis, lipsit de o organizație militară solidă și de disciplină, nu constituia un adversar prea serios. Greutatea venea de la vastitatea terenului și de la caracterul populației străine ce-l locuia, amestec de felurite neamuri, ostilă nouă în majoritatea ei, înarmată de revoluționari, pe care însă n-o puteam considera ca o armată dușmană și pe care, considerații de ordin politic ne impunea s-o tratăm cu menajamente și cu blîndețe.

Pentru operațiile împotriva Cetății Albe s-a pus la dispoziția Diviziei a 13-a și elemente de la unitățile vecine: o brigadă de roșiori, un regiment de vînători și Flota de operații. Trupele s-au organizat pe trei coloane; la extrema stîngă Regimentul 3 de vînători cu artilerie și cavalerie, la extrema

dreaptă Flota de operații și o parte din Regimentul 47 de infanterie, la centru Brigada a 25-a de infanterie și Brigada a 4-a de roșiori.

Coloanele române s-au pus în mișcare la 4 martie. Timp de patru zile, ele au străbătut 60 km de marșuri, dezarmînd populația și luptînd cu bande înarmate sau cu trupe mai mult sau mai puțin regulate. La 8 martie, trupele Regimentului 50 de infanterie și un escadron de cavalerie au pătruns în Cetatea Albă, iar la 12 martie comandantul diviziei trecea în revistă trupele în centrul orașului.

Un capitol de istorie se încheia în această zi. Să răsfoim filele îngălbenite de vreme ale bătrînelor letopisețe și să ne purtăm cu gîndul la vechiul Tyras al greco-romanilor, Asprocastron al bizantinilor, reședință de episcopat ortodox, locul de mucenicie al Sfîntului Ioan cel Nou, ocrotitorul Moldovei. Genovezii devin stăpînii orașului, care ajunge o înfloritoare cetate de negoț sub numele de Moncastro; ei bat aci chiar bani de aur sub numele de „galbeni moncastrenzi" și-și mențin acolo dominația comercială, chiar după ce tătarii au invadat și au pus stăpînire pe oraș și pe întregul Buceag. Alexandru cel Bun [9], domnul Moldovei, întinde hotarul țării sale pînă la mare, gonind pe tătari peste Nistru și încorporează Cetatea Albă la Moldova. Peste vechea cetate bizantină și genoveză, Ștefan cel Mare clădește ziduri noi de apărare împotriva noului dușman, turcul, căruia, cele două cetăți ale Basarabiei de sud, Chilia și Cetatea Albă, îi erau „foarte cu supărare". Turcii sînt conștienți, ca și Ștefan, că „aceste cetăți sînt un zid pentru Țara-Ungurească și Țara-Leșească", cum scrie marele voievod dogelui Veneției. Dar domnul Moldovei e lăsat să le apere singur împotriva lui Baiazid al II-lea [10], care le atacă cu forțe mari, una după alta. La 17 august 1484, în urma unui bombardament de două zile și două nopți după uscat și după mare, Cetatea Albă cade în mîinile turcilor, cu toată apărarea eroică a pîrcălabilor Gherman și Oancea.

Și a fost dat ca, după patru veacuri și aproape jumătate, o oaste românească, soldații Diviziei a 13-a, reorganizată și refăcută în primăvara anului 1917 în Hîrlăul plin de amintirile lui Ștefan cel Mare, să-și încheie activitatea de luptă în sudul Basarabiei, aducînd memoriei marelui voievod ca prinos cele două cetăți, pentru care el sîngerase cu trupul * și cu inima lui și a căror pierdere, pentru Moldova și pentru creștinătate, îi amărîse viața.

3. UNIREA

Basarabia independentă

Eliberarea Basarabiei era îndeplinită. Odată cu ea, visul rău al nebuniei trecuse; ordinea și liniștea reveniseră între Prut și Nistru. Dușmanii unirii, așa-zisa „fracțiune țărănească", încearcă să facă o demonstrație împotriva intrării trupelor române, convocînd un congres țărănesc la 31 ianuarie. Au venit numai 118 delegați din 384 și, în urma declarațiilor blocului moldovenesc și a comitetului studențesc, că acest congres e ilegal, congresul se dizolvă, fără alt rezultat decît alegerea unui număr de deputați în Sfatul Țării, ca reprezentanți ai acestui curent extremist, antiromânesc.

---

* La 5 iulie 1462, pe cînd conducea asediul Chiliei, Ștefan cel Mare fu rănit de o săgeată la glezna piciorului; de rana aceasta domnul a suferit toată viața.

Fără nici o obiecție, acești noi deputați, în frunte cu Țiganco, au fost primiți, ca buni aleși, în Sfatul Țării. Sub ocrotirea soldatului român, basarabenii puteau acum să chibzuiască în voie, care ar fi așezămîntul statornic cel mai bun pentru țara lor.

Mai multe soluții se prezentau. Întîia, era păstrarea autonomiei în cadrul unei mari federații ruse. Era soluția către care tindeau în genere elementele neromânești. Unii o preferau din cauza legăturilor de neam; alții, din cauza ascendentului pe care țara imensă, cu izvoarele ei nesecate de puteri și bogății, le exercita asupra spiritelor deprinse cu secularа ei stăpînire.

Soluția alipirii de Ucraina era cea mai puțin serioasă. Pretenția guvernului de la Kiev nu era sprijinită de nici un argument valabil, nici de ordin etnic, nici istoric, nici economic. Înăuntrul țării ea avea foarte puțini partizani, numai printre puținele elemente ucrainene.

Păstrarea unei independențe desăvîrșite a țării era o soluție în care nu credea nimeni. Republica basarabeană era cu desăvîrșire lipsită de resurse financiare, și fără bani era imposibil să se înjghebeze o întocmire de stat solidă. Secătuită după patru ani de război și de devastări, ar fi trebuit să treacă mulți ani pînă ce finanțele statului să fie în stare să susțină nevoile țării. Afară de aceasta, era evident că o Basarabie independentă era să devie curînd obiect de ispită pentru țările vecine, un nou teritoriu de război și de ocupație. Ucraina își mărturisise intențiile, iar Austria ținea sub ocupație Hotinul.

Totuși, unii preconizau independența Basarabiei ca o soluție tranzacțională, care îi ferea să se declare fățiș pentru una din soluțiile definitive. Declararea Ucrainei ca republică independentă rupsese legăturile materiale cu Rusia. Această împrejurare a fost luată de Consiliul directorilor ca punct de plecare, pentru a propune Sfatului Țării declararea ca independentă a Republicii Basarabene. S-a arătat mai sus cum în ziua de 24 ianuarie stil vechi, ziua aniversară a unirii vechilor principate române, Sfatul Țării a votat în unanimitate independența desăvîrșită a Republicii Moldovenești a Basarabiei. Sfatul directorilor se dizolvă, fiind înlocuit printr-un Consiliu de Miniștri prezidat de Dr. Ciugureanu. Președinte al republicii rămase tot Inculeț.

Tratative cu guvernele române

Un mare pas înainte se făcuse. Basarabia rupsese lanțul secular care o ținuse legată de marele imperiu rus. Liberă pe soarta ei, ea se putea îndrepta în direcția pe care i-o arătau interesele ei proprii, de ea însăși cumpănite. Și această direcție, către care era tirită cu o forță irezistibilă, era aceea care zăcea ascunsă în inimile a trei sferturi din populație, băștinașii pămîntului, urmașii acelora care timp de patru veacuri, cu brațele și cu sîngele lor pecetluiseră caracterul românesc al țării. Glasul tunului românesc scornonise țărina care acoperea trupurile vechilor luptători ai țării moldovenești și redeșteptase conștiința de neam adormită. Acum ea se înălța cu putere și, nestînjenită de nici o apăsare, cerea împlinirea a ceea ce era și drept și de folos. Basarabia fusese ruptă din trupul Moldovei; ea-i aparținea după dreptul istoric, după populație, după tradiții; era strîns legată de ea geograficeşte și economiceşte, iar norodele lor doreau să restabilească vechea unire, întreruptă prin silnicie timp de un veac.

Soluția unirii se impunea din ce în ce mai mult; ea nu mai înspăimînta pe nimeni, părea cea mai naturală. Șovăitorii deveneau din ce în ce mai puțin numeroși. Chiar la sărbătorirea proclamării independenței Basa-

rabiei, aproape toți vorbitorii salutaseră unirea care trebuia să vie; cei mai rezervați cereau doar puțină răbdare. Prezența armatei române, scut al liberei și pașnicei dezvoltări a țării, dădea impresia forței și a soliditățiii în mijlocul prăbușirii și a ruinelor din vecini, iar activitatea zeloasă și entuziastă a misionarilor culturii române din Regat, Ardeal și Bucovina, care luaseră loc de frunte in viața sufletească a Basarabiei, cucerea din ce în ce mai mult inimile basarabenilor pentru ideea unirii integrale a neamului românesc, în care alipirea Basarabiei la vechiul Regat constituia unul din episoade. Contactul soldaților români cu satele basarabene desăvîrșise opera de propagandă culturală. Frații se regăsiseră. Masele adînci ale populației erau acum cîștigate pentru ideea cea mare. Mai repede decît se putea închipui, orice temeri și rezerve dispăruseră. Unirea Basarabiei cu țara mamă era acum soluția cea mai naturală, cea mai simplă.

La 26 februarie, o delegație compusă din Ion Inculeț, președintele Republicii Moldovenești și Dr. Ciugureanu, primul ministru al republicii, a venit la Iași ca să mulțumească regelui pentru ajutorul militar dat tinerei republici și pentru a lua contact cu guvernul român, în vederea pregătirii unirii. În două ședințe, la 26 și 28 februarie, cei doi fruntași basarabeni au expus generalului Averescu [11] situația din Basarabia și și-au dat părerea că spiritele sînt pregătite și favorabile pentru unire. Averescu a răspuns sfătuindu-i să mai stea cîtva timp sub formă de republică independentă, așteptînd un moment mai priincios decît cel prezent, pentru înfăptuirea unirii. În adevăr, primul ministru al României începuse tratativele de la Buftea cu germanii și aceștia, mărturisind intenția lor de a răpi Dobrogea României, fluturau pe dinaintea ochilor românilor ispita Basarabiei ca o compensație, care să-i facă să suporte durerea amputării teritoriului național. Cu drept cuvînt, Averescu replicase germanilor: „Vroiți să ne luați ceea ce e al nostru, adică Dobrogea, și să ne dați în schimb ceea ce nu e al vostru: Basarabia".

Pentru a nu face jocul dușmanului, Averescu, fiind sigur că unirea Basarabiei se va face de la sine, fără tranzacții păgubitoare, amînă înfăptuirea Unirii și delegația basarabeană se înapoie la Chișinău, în așteptarea momentului oportun.

Cu toate acestea, manifestațiile pentru unire deveneau din ce în ce mai puternice. La 3 martie, Zemstva județului Bălți, aleasă prin vot universal, ceru printr-o decizie unirea cu patria mumă, „dorind a împărtăși împreună cu ea prosperitatea sau suferințele vieții noastre viitoare, ca pe timpurile Moldovei lui Ștefan cel Mare". Odată cu Zemstva, liga marilor proprietari din același județ vota o moțiune de unire cu România, făcînd apel la toate adunările zemstviale din Basarabia să se asocieze la această moțiune „spre a cere Sfatului Țării din Chișinău să trimită o delegație la Iași, pentru a depune la picioarele tronului României omagiile noastre de devotament și credință regelui Ferdinand I, al tuturor românilor" *. La 13 martie, o moțiune asemănătoare a fost votată de adunarea Zemstvei județului Soroca, împreună cu Duma orașului și cu adunarea cooperațiilor, a clerului ortodox, israelit, precum și a marilor și micilor proprietari. Zemstva din Orhei se prepară la rîndul ei să proclame unirea. În același timp, o delegație a foștilor mari proprietari și înalți demnitari sub regimul țarist, condusă de Sinadino, Semigradov ș.a. vin la Iași și cer și ei unirea cu România, ca singurul mijloc de a „înlătura o stare de revoluție organizată de un pretins guvern". O nouă

---

* E interesant faptul că printre semnăturile de mari proprietari se găsește și aceea a lui A.M. Krupenski, nepotul celebrului reacționar renegat Krupenski, Hofmeister-ul [12] curții țariste.

împrejurare a grăbit deznodămîntul. Consiliul de Miniştri al Republicii Ucrainene, prin preşedintele său Golubovici, a intervenit printr-o notă pe lîngă guvernul Puterilor Centrale, cerînd ca Ucraina să fie reprezentată la tratativele de pace ce se ţineau în acest timp la Bucureşti, deoarece chestia graniţei ruso-române — ce se presupunea a se decide la Bucureşti — să nu se hotărască decît cu participarea şi acordul reprezentanţilor guvernului ucrainean. Aceasta, pe motivul că, din cauze de ordin etnografic, politic şi economic, „Basarabia formează o unitate indivizibilă cu teritoriile fundamentale ale Ucrainei". Readucerea la suprafaţă a pretenţiilor Ucrainei asupra teritoriului basarabean după ce, la intrarea armatei române în Basarabia, Ucraina îşi manifestase bucuria sa pentru ocupaţia Basarabiei prin români, provoacă o explozie de indignare şi de proteste în Sfatul Ţării, exprimată printr-o moţiune, care a fost votată cu unanimitate. Ea a mai arătat că soluţia, ce se impunea, trebuie grăbită.

La 2 martie, o delegaţie a Sfatului Ţării, compusă din Inculeţ, Halippa şi Ciugureanu, vine la Iaşi ca să ia contact cu noul guvern Marghiloman. În discuţiile avute cu primul ministru român, delegaţii basarabeni se declară pentru înfăptuirea imediată a unirii. Inculeţ formulează însă două rezerve. Cea dintîi, era privitoare la impresia rea pe care ar face-o asupra aliaţilor o unire înfăptuită sub auspiciile unui guvern germanofil. Au fost consultaţi reprezentanţii puterilor aliate. Ministrul Italiei, Fasciotti, a dat un răspuns evaziv. Ministrul Angliei, Barklay, a răspuns că Anglia nu va împiedica unirea făcută. Ministrul Americii, Vopicka, a sfătuit să se facă unirea. Cu o deosebită prietenie şi căldură a fost tratată chestiunea de către ministrul Franţei, Saint-Aulaire: „Faceţi unirea — a spus el lui Inculeţ — cît mai degrabă. Nimeni nu se va găsi, printre aliaţi, care să nu sprijine acest început al înfăptuirii României-mari". Cerînd şi sfatul fostului prim-ministru, Brătianu, acesta, la rîndul său, a sfătuit pe Inculeţ să meargă cu curaj la unire, fiindcă nimeni nu va putea zădărnici unirea, odată înfăptuită.

A doua rezervă era pricinuită de conservatorismul guvernului Marghiloman. Revoluţia rusească adusese în Basarabia un larg spirit democratic. Se introdusese votul universal, iar pămîntul intrase, de fapt, în stăpînirea ţăranilor. În Vechiul Regat, guvernul lui Marghiloman nu oferea nici o garanţie pentru astfel de reforme. Ca să aibă asigurări eficace că reformele săvîrşite în Basarabia vor fi păstrate, Inculeţ propuse „unirea cu condiţii". Inserarea acestor condiţiuni în actul Unirii, înlesnea — după Inculeţ — votarea Unirii în Sfatul Ţării şi era o chezăşie că, odată ce aceste reforme existau într-o parte a ţării (Basarabia), fatal vor fi înfăptuite şi în restul ţării mai tîrziu.

În ziua de 5 martie, un consiliu de miniştri, la care au luat parte şi delegaţii basarabeni, a hotărît să se păşească la alipirea Basarabiei, cu condiţiile formulate de Inculeţ.

Rămînea ca Sfatul Ţării, expresia legală a poporului basarabean, să proclame această a lui voinţă.

Sfatul Ţării proclamă Unirea

La 8 aprilie Marghiloman, primul ministru al României, soseşte în Chişinău, unde urma să aibă loc a doua zi adunarea Sfatului Ţării, care trebuia să ia hotărîrea cea mare.

Ziua de 9 aprilie a fost pentru Basarabia ziua dreptăţii celei mari. Marea nelegiuire săvîrşită la 25 mai 1812 s-a reparat. Moldova, frîntă în două,

s-a reîntregit. Pămîntul moldovenesc dintre Prut și Nistru, rupt de la sînul țării mume și robit străinului, s-a reîntors la vechiul trup.

Declarația de unire a „Sfatului Țării Republicii Democratice Moldovenești" suna astfel: „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: « Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România »". Declarația înșiră apoi un număr de 11 puncte pe baza cărora se face unirea și care aveau ca scop să asigure Basarabiei o autonomie legislativă și administrativă, păstrîndu-și instituțiile ei regionale și garantînd păstrarea reformelor democratice înfăptuite. Ea a fost redactată și prezentată de „blocul moldovenesc". S-au abținut de la vot delegații ucraineni, bulgari și germani, care au declarat că nu au mandat să se pronunțe în această chestiune. Majoritatea fracției țărănești, urmînd pe deputatul Țiganco, s-a abținut de asemenea; membrii români ai grupării au votat alături de frații lor din „blocul moldovenesc" pentru unire. În numele națiunii polone, reprezentantul lor a salutat cu entuziasm poporul moldovenesc, care are suprema fericire a reveni la sînul mamei sale și declară că votează unirea „așa cum o cer moldovenii, stăpînii de baștină ai acestei țări". Membrii blocului moldovenesc au ținut cuvîntări înălțătoare și emoționante. Unirea a fost votată cu 86 de voturi, fiind trei contra și 36 de abțineri *. După votare, Marghiloman primul ministru al României, a fost invitat în sala de ședințe unde a luat cunoștință de votul adunării și a declarat, în numele regelui Ferdinand și al poporului românesc, Basarabia unită pentru veșnicie cu România, una și nedespărțită. O slujbă religioasă la catedrală, oficiată în românește de arhimandritul Gurie, o paradă militară în care trupele tinere ale Basarabiei, alături de veteranii eroi de la Jiu, Oituz și Mărășești au făcut să fîlfîie pe dinaintea membrilor guvernelor și ai deputaților drapelele lor glorioase, și în sfîrșit un ospăț, în care s-a închinat pentru regele țării, în cinstea Sfatului Țării, pentru țărănimea din întreaga România și pentru veșnicia Unirii, au încheiat această zi istorică, vrednică a sta alături de marile sărbători ale Neamului. La pregătirea și săvîrșirea marelui act de la 9 aprilie, a luat parte activă și Constantin Stere. Venit la Chișinău din teritoriul ocupat de germani cu concursul autorităților germane și a guvernului Marghiloman, în ajunul ședinței istorice a Sfatului Țării, el a fost îndată primit ca deputat în Sfat, ca băștinaș al țării și ca vechi luptător basarabean. Stere a adus mari servicii Unirii prin autoritatea sa personală, de care se bucura față de tinerii luptători basarabeni, al căror mentor fusese, precum și prin puterea de convingere a cuvîntărilor sale, rostite atît în românește cît și în rusește. În discuțiile pentru Unire el a adus însă un punct de vedere deosebit de acela al moldovenilor basarabeni propriu-ziși. Politica sa de afiliat al Puterilor Centrale îl făcea să vadă în alipirea Basarabiei, nu atît urmarea inițiativei libere și spontane a băștinașilor țării înșiși, ci mai mult un act politic al Puterilor Centrale, care îngăduiau Unirea ca o compensație pentru răpirea Dobrogei și a munților, precum și ca un derivativ la vechea politică națională românească îndreptată peste Carpați; nu atît o manifestare puternică și conștientă a sentimentului național româ-

* În momentul Unirii, Sfatul Țării era compus din 138 de membri. Cei trei, care au votat contra, sînt un bulgar și doi ucraineni. Din cei 36 care s-au abținut, 26 aparțineau elementelor străine, cei mai mulți trimiși de guvernul țarist ca profesori de școli secundare, adică ca rusificatori; 13 deputați au fost absenți.

nesc, deșteptat din o lungă letargie, ci un episod din marșul triumfal al ideii social-revoluționare ruse, care nu se va putea opri la Prut, ci trebuia să-l treacă și dincoace de el, spre „a dărîma Bastiliile" și a da libertate poporului asuprit.

Peste trei zile, la 12 aprilie, Iașul, cufundat în tristețe din cauza păcii de robire ce se impunea țării la București, își uita pentru o clipă durerea și îmbrăca haina de sărbătoare. Membrii guvernului fostei Republici moldovenești veneau spre a aduce la cunoștința publică a țării și a regelui unirea Basarabiei cu România. În atmosfera sărbătorească, în care veșmîntul vesel de la suprafață acoperea imperfect sufletul îndoliat al națiunii, regele saluta în reprezentanții Basarabiei „o parte frumoasă a unui vis care niciodată nu se va șterge". Lacrimi de jale se amestecau cu lacrimi de bucurie. Și cînd în jurul statuii lui Cuza Vodă, domnitorul celei dintîi uniri, s-a încins hora simbolică, în care s-au prins principele moștenitor al tronului cu principesele și miniștrii alături de oameni din popor și de soldați simpli, era în simțirea tuturora gîndul creștinesc că din durere se zămislește mîntuirea și că de pe masa de supliciu de la București, unde România era schingiuită și mutilată, se va înălța marea învierе a întregului neam românesc. Solii de astăzi ai unirii Basarabiei erau cei dintîi vestitori ai sărbătoririi de mîine. Un decret regal promulga la 23 aprilie votul Sfatului Țării prin care Basarabia se unea cu România. Inculeț și Ciugureanu intrau în guvernul român ca miniștri fără portofoliu, iar pentru administrarea provincială provizorie a Basarabiei se instituia un Consiliu de nouă directori [13].

NOTE

[1] Romanovii au deținut tronul în perioada 1613—1917. Dinastia a trecut printr-un proces de germanizare parțială, prin căsătorii, devenind de fapt Romanov-Gottorp-Holstein.

[2] Zemstva gubernială — administrație județeană țaristă, aleasă de nobilime și categoriile sociale înstărite.

[3] Evenimentul a avut loc la 24 noiembrie/6 decembrie 1843.

[4] Consiliu municipal.

[5] Caffa — Feodosia de astăzi din R.S.S. Ucraineană — puternică cetate genoveză din Crimeea. La 6 iunie 1475 turcii au cucerit cetatea.

[6] Organe administrative în tîrgurile și cetățile moldovene.

[7] Șefi și funcționari.

[8] Sulelman I Kanuni (Soliman), sultan otoman (1520—1566).

[9] Alexandru cel Bun, domn al Moldovei (1400—1432).

[10] Baiazid II, sultan otoman (1481—1512).

[11] Al. Averescu era în acea perioadă prim-ministru.

[12] Hofmeister — intendent al Curții.

[13] Privind poziția singulară a lui C. Stere, dezavuată de marea majoritate a oamenilor politici ai epocii, vezi și în lucrarea elaborată de M. Mușat și I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 554—572.

O anabasis românească

RETRAGEREA VOLUNTARILOR ARDELENI PRIN SIBERIA

Planuri himerice

Foarte aventuroasă a fost soarta românilor ardeleni, foști soldați in armata austro-ungară, prizonieri în lagărele din Rusia. Revoluția bolșevică din noiembrie 1917 a întrerupt activitatea de recrutare de voluntari din acești prizonieri* și trimiterea lor în România pentru a lupta alături de frații lor sub steag românesc. Haosul care domnea în Rusia nu mai ingăduia nici o acțiune organizată. Voluntarii, angajați mai dinainte, reușesc cu greu să străbată individual sau în cete mici, diferitele fronturi interne. În lupta cu ucrainenii, care proclamaseră Rrepublica ucraineană la Kiev, bolșevicii se tot apropiau de această capitală, pe care o și cuceriră la 26 ianuarie 1918. Corpul voluntarilor români a fost dizolvat ; a rămas la Kiev doar un simplu birou de informații pentru prizonierii ardeleni și bucovineni, care a fost și el lichidat formal în luna mai 1918.

Ruperea legăturilor politice intre noul regim bolșevic și guvernul român, a pus intr-o situație grea pe prizonierii români ardeleni din Rusia. Ei nu puteau să se intoarcă nici în țara lor, unde ar fi dat de dușmanul sub steagul căruia fuseseră siliți să lupte pentru o cauză străină și potrivnică neamului lor și unde erau acum considerați ca sperjuri și trădători, nici în România, care se găsea, în urma păcii, sub călcâiul aceluiași dușman. Pe de altă parte, Rusia bolșevică, în stare de război cu România, începea acum să-i considere ca periculoși pentru noile stări de lucruri. Sentimentele lor de simpatie față de statul român și intențiile de conlucrare militară cu el, îi arătau bolșevicilor ca pe niște dușmani. Situația haotică din Rusia făcea ca lucrurile să tărăgăneze, fără să se poată organiza deocamdată nimic serios.

Planuri însă se țeseau destule. Generalul Berthelot, în trecere prin Rusia, după plecarea misiunii franceze din România [1] concepuse planul formării unui nou front de luptă, antibolșevic și anticentralist, cu fața spre vest și cu aripile sprijinite pe Volga și pe Don, având ca bază de aprovizionare și comunicații Siberia. Elementele constitutive ale acestui front ar fi fost frînturile fostei armate ruse, rămase credincioase steagului — așa-numiții „ruși albi", cazacii de Don, dar mai ales voluntarii cehoslovaci — ce constituiau vreo două divizii — și românii concentrați în regiunea Kievului, prețuiți ca la 5 000 de oameni. Frontul putea fi în urmă întărit prin unități transportate din vest. Planul s-a dovedit a fi utopic ; el a condus însă la tragica întreprindere a amiralului Kolceak [2]. Conducătorii aliați și-au dat însă seama că această împrăștiere de forțe, însărcinate cu misiunea de a da lupte prin

---

* A se vedea capitolul „Voluntarii ardeleni la Iași", volumul II, p. 36 și urm.

imensităţile Rusiei şi Siberiei, nu va fi de nici un folos practic. Era deci preferabil de a transporta toate formaţiile de trupe de aci pe frontul vestic, cel mai important şi hotăritor pentru rezultatul războiului. Era o intreprindere extraordinar de cutezătoare aceea de a forţa drumul spre răsărit, de-a curmezişul imensităţilor Rusiei şi Siberiei, urmind lunga şi unica linie transsiberiană, in ţară duşmană, spre a ajunge la ocean şi, ajunşi acolo, incingind globul pămintesc, să meargă in Franţa, unde să continue lupta pentru izbindirea idealului naţional.

Românii ardeleni in Siberia

În aprilie 1918, trupele cehoslovace şi române au inceput să se evacueze în trenuri spre Vladivostok. Prima etapă mai importantă, în această lungă călătorie, a fost oraşul Samara, pe Volga. La indemnul colonelului francez Paris, românii au hotărit să înjghebeze aci un nou „corp al voluntarilor români ardeleni şi bucovineni", independent de formaţiile cehoslovace, deşi lucrînd în aceeaşi direcţie. Propagandişti au plecat in toate direcţiile, spre a aduna pe prizonieri şi a-i grupa in unităţi. S-au format două centre de adunare a voluntarilor români: Samara pe Volga şi Celeabinsk, in Urali. Tot lungul liniei ferate transsiberiene forfotea de voluntari cehi, români şi iugoslavi, in căutarea centrelor lor de grupare. În mai, lunga şi destrămata coloană ajunsese cu avangarda la Vladivostok, pe cînd coada abia trecuse de Moscova. Misiunile militare aliate, in special ofiţerii din misiunea franceză, au pus voluntarilor la dispoziţie mijloacele trebuitoare pentru incadrare, echipare, inarmare, aprovizionare şi instrucţie.

Sub presiunea austro-germanilor, care incheiaseră cu Rusia pacea de la Brest-Litovsk [3], guvernul sovietic pretinse dezarmarea şi desfiinţarea trupelor de voluntari. În această atitudine duşmăncasă, bolşevicii ruşi au căpătat un aliat natural: pe prizonierii maghiari, care făceau bolşevism unguresc in slujba sovietelor ruse. Cei doi noi tovarăşi au atacat prin surprindere pe voluntarii cehi şi români in cîteva gări. Atunci cehii, organizaţi in formaţii independente, cu comandanţi proprii, au contraatacat pe unguri şi au inceput activitatea de război. La cîteva din aceste incăierări au luat parte şi românii, care au avut şi ei victime.

Cu chipul acesta, cehii şi românii s-au găsit amestecaţi in războiul civil. Numai fişia de teren de-a lungul transsiberianului era in mîinile voluntarilor şi a contrarevoluţionarilor. Restul imensului teritoriu era străbătut in toate direcţiile de detaşamentele de „partizani" bolşevici, care se ascundeau prin păduri, de unde ieşeau spre a se deda la atacuri şi jafuri asupra gărilor şi localităţilor de pe linia ferată. De fapt, erau două fronturi de luptă: unul de-a lungul transsiberianului, şi un altul pe Volga, cu faţa spre vest.

În toamna anului 1918, bolşevicii incep atacul frontului de pe Volga, care era apărat de Divizia 1 cehoslovacă şi de grupuri din armata contrarevoluţionară rusească. Batalionul român din Samara apăra flancul sting cehoslovac. Un alt batalion român de la Celeabinsk a fost detaşat la Kurgan, unde a luat asupra-i paza oraşului şi a regiunii, instituind un comandament român al oraşului şi curăţind regiunea de bandele prădalnice.

La punerea iernii, frontul de vest a fost retras de pe Volga şi stabilit in Urali, pe o linie mai uşor de apărat. Trupele române din Samara, Celeabinsk şi Kurgan au fost concentrate la Petropavlovsk, în Siberia Centrală, pentru organizare şi instrucţiune. Comandantul militar român al oraşului s-a ocupat in special cu curăţirea imprejurimilor de bande.

Din lipsă de ofiţeri superiori români, a fost proclamat comandant al corpului voluntarilor români un viteaz militar ceh, colonelul Kadletz. În aceeaşi iarnă, corpul voluntarilor români a fost concentrat la Irkutsk, capitala Siberiei Orientale; aci au fost aduşi şi puţinii voluntari care ajunseseră la Vladivostok.

În cursul toamnei şi a iernii anului 1918, corpul voluntarilor români şi-a desăvîrşit organizaţia şi şi-a precizat misiunea. Corpul a fost organizat pe batalioane. Erau două batalioane active: „Horia" şi „Mărăşeşti"; două trenuri blindate cu aceleaşi nume; un batalion de rezervă; o companie de pionieri; un escadron de lăncieri; o companie a statului-major. La început, efectivul era de 2 500 de oameni; numărul a crescut treptat, cu foştii prizonieri ce soseau la centrul de triaj al regiunii, pînă a ajuns la peste 5 000 de oameni cu mai mult de 100 de ofiţeri.

Misiunea corpului a fost precizată: lupta pentru desăvîrşirea idealului naţional român. Ca organ de conducere a fost instituit un *Comitet Naţional Român din Rusia*. La 24 august 1918, el a încheiat o convenţie de colaborare cu „Consiliul Naţional Cehoslovac", organul executiv al corpului voluntarilor cehoslovaci, care dispunea de o organizare solidă şi de puternice mijloace materiale, indispensabile pentru aprovizionarea voluntarilor români. Cele două comitete şi-au recunoscut interesul comun şi s-au legat a proceda în colaborare strînsă pentru realizarea idealurilor naţionale ale popoarelor respective, punîndu-şi forţele la dispoziţia aliaţilor din Apus, pentru refacerea unui front aliat în Rusia. Se punea mare speranţă şi pe colaborarea cu japonezii, care ocupau teritoriul de la cealaltă extremitate a Siberiei [4].

Cu chipul acesta, drapelul revendicărilor româneşti, coborît de pe suliţa sa în patria mumă, prin pacea de la Bucureşti, era ridicat din nou în pustietăţile imensei Siberii, tocmai de către feciorii provinciilor subjugate. La 29 octombrie, ca răspuns dat manifestului împăratului Carol al Austriei [5], voluntarii români au proclamat în toate garnizoanele lor siberiene despărţirea Ardealului, Banatului, Maramureşului şi Bucovinei de Austro-Ungaria şi unirea lor cu România. Voluntarii români luptau acum ca soldaţi ai unei ţări independente, pentru scopurile ei naţionale.

Corpul voluntarilor a avut o foarte importantă activitate culturală şi naţională. Ofiţerii corpului au editat un ziar, „Neamul românesc", au ţinut peste 40 de conferinţe, au întemeiat o bibliotecă românească, au redactat o protestare solemnă în chestia Banatului. Activitatea militară era însă cea precumpănitoare. Intrînd efectiv în acţiune pe frontul intern, s-a încredinţat voluntarilor români spre pază cel mai periculos sector de cale ferată din Siberia, în regiunea pădurii seculare, taiga, pe o distanţă de aproape 1 000 km. În timp scurt, voluntarii români s-au afirmat ca trupa cea mai disciplinată din Siberia. Apărarea sectorului încredinţat în paza lor a determinat pe români să facă un număr de 37 incursiuni în pădurea seculară, pe distanţe care au variat între 150—800 km depărtare de la baza lor. Ele au costat pe români peste 60 de morţi şi numeroşi răniţi.

Tragedia întreprinderii Kolceak

În noaptea de 17—18 noiembrie, o lovitură de stat aduse pe Kolceak ca guvernator suprem, cu puteri dictatoriale, al Siberiei de Vest, cu capitala la Omsk. Toate rămăşiţele vechii politici imperialiste şi naţionaliste ruse erau grupate în jurul lui. Prin puterea împrejurărilor, for-

maţiunile militare de voluntari erau chemate să colaboreze cu Kolceak. Nu s-a putut însă stabili o colaborare sinceră. Atitudinea lui Kolceak nu era loială faţă de naţionalităţi. El era întruparea vechii mentalităţi imperialiste ruse, neadaptată noilor concepţii. Ascunzîndu-se mereu după marea Constituantă rusă, care avea să elaboreze forma de guvernămînt a viitorului stat rus, el nu recunoştea statul independent polon şi instiga la Paris împotriva unirii Basarabiei cu România. Neîncrederea dintre tovărăşii, avizaţi la o luptă comună, a slăbit forţa luptătorilor şi a fost cauza dezastrului.

Dorul de acasă sporea din ce în ce printre trupele legionarilor străini. Nimeni nu mai vrea să prelungească şederea în Siberia, pentru a lupta pentru Kolceak. Guvernele aliate s-au văzut nevoite să decidă evacuarea unităţilor naţionale din Siberia. Generalul francez Janin a fost numit comandantul suprem al acestor trupe. Trupele române apar în primul plan, ca trupe de încredere, chemate să intervină nu numai în luptele cu duşmanul, dar şi pentru restabilirea ordinii necesitată adeseori de frieţiunile interne, interaliate.

În luna iulie 1919, trupele sovietice au reuşit să forţeze frontul Uralilor şi să oblige trupele lui Kolceak să înceapă o retragere dezastruoasă spre răsărit. Populaţia civilă a oraşelor şi satelor a fost tîrîtă în catastrofă. Iarna anului 1919—1920 a văzut nemorocitul exod din Siberia, căruia împrejurările locale — distanţele nesfîrşite, gerurile cumplite, troienile de zăpadă ce acopereau drumurile, i-au dat un caracter tragic pe care nu-l atinsese încă nici unul din episoadele de acest fel ale marelui război.

Kolceak a fost nevoit să părăsească Omskul şi să se retragă la Irkutsk. Armata sa începe să se dezorganizeze şi să se bolşevizeze. O parte din trupele cehoslovace sînt cuprinse în această mişcare. Aventura lui Kolceak se termină în tragedie. Arestat de proprii săi partizani şi predat revoluţionarilor din Irkutsk, a fost împuşcat împreună cu membrii familiei sale şi cu tovarăşii ce-i rămăseseră credincioşi. Mare parte din ofiţerii şi soldaţii fostei sale armate au pierit de îngheţ — însuşi generalul Kappel, cel mai energic dintre locotenenţii lui Kolceak, a murit îngheţat pe cal — sau în luptă cu bolşevicii. Cei ce n-au pierit în lupte, au fost prinşi şi spînzuraţi de copacii de-a lungul şoselei. Rămăşiţele s-au împrăştiat.

Lupta de la Seragul

Armatele naţionale se retrăgeau spre est pe cele două linii ferate. Legiunile poloneze, care au venit cele dintîi în contact cu trupele bolşevice, au fost sfărîmate. Resturile, făcute prizoniere, au fost aruncate în minele de cărbune. Cehii nu voiau să lupte şi n-au rezistat nicăieri, mulţumiţi că sînt lăsaţi să ocupe trenurile, acaparînd toate locomotivele, scurgîndu-se spre est.

La 19 ianuarie 1920, legiunea română s-a putut îmbarca în trenuri lungi, pornind în mişcare lentă spre est. Ea era acum ariergarda trupelor naţionale, trebuind să le acopere retragerea.

La Nijni-Udinsk, legiunea iugoslavă a fost distrusă de bolşevici. Divizia a 3-a cehoslovacă n-a intervenit, ci s-a depărtat repede cu trenurile. Românii au rămas să ţină piept duşmanului, care înainta. În gara Seragul se găsea, la 3 februarie, batalionul român „Mărăşeşti", cu trenul său blindat, escadronul de lăncieri al legiunii, un detaşament de distrugere din compania de pionieri şi cîteva trenuri cu trupe cehoslovace din Divizia a 3-a. Cîţiva kilometri mai spre vest, în gara Asei, a sosit avangarda bolşevică : trei bata-

lioane, cîteva grupuri de călăreți și două tunuri. Spre sud, pădurea nesfîrșită; de jur împrejur imense troiene de zăpadă. O recunoaștere de lăncieri români e înconjurată de puteri dușmane superioare. Românii sînt parte uciși, parte capturați. Aceștia din urmă au refuzat să dea informațiile cerute și au fost uciși.

În noaptea de 3—4 februarie, o brigadă bolșevică a atacat dinspre nord-vest satul Traktovaia. Un batalion de trupe cehoslovace, care ocupa satul, a părăsit terenul și s-a retras. Bolșevicii înaintează pînă în gară și atacă prin surprindere pe românii, care dormeau în vagoane. În scurt timp însă, românii se reculeg, ies din vagoane și fac front împotriva dușmanului. O luptă cumplită se înfiripă în noapte, luminată de reflexul cîmpului de zăpadă, pe un ger de —40°. Trenul blindat „Mărășești" bombardează cu tunurile lui satul Troitskaia, la jumătatea drumului dintre Traktovaia și Seragul, împiedicînd sosirea rezervelor rusești. Soldații români rezistă atacului rus, adăpostindu-se pe după troienele de zăpadă înghețată, ca în tranșee. Mitralierele române prind în snopurile lor de foc șirurile rusești, care înaintau descoperite pe cărările săpate printre nămeții de zăpadă, de unde nu puteau să se ferească nici spre stînga, nici spre dreapta, și le seceră. De la grupul din avanposturi răsună deodată strigătul: „Pe ei feciori! La baionetă"! În strigăte de urra! se ridică întreaga linie a voluntarilor și pornește în iureș avîntat împotriva dușmanului, ce se zărea ca mușuroaie negre pe luciul alb al zăpezii. Rușii sînt respinși și se retrag spre Traktovaia, urmăriți de români. Scoși din sat, ei sînt aruncați spre marea șosea a Moscovei.
A doua zi, eșaloanele române și cehoslovace au putut porni din nou înspre răsărit, după ce au aruncat în aer gara Seragul, în care pătrunsese un grup bolșevic cu steaguri albe. În lupta din cursul nopții, românii au avut numai opt morți și opt grav răniți.

O nouă încercare a bolșevicilor, făcută a doua zi, 4 februarie, de a încercui legiunea română la Kuitun, o gară mai departe, a fost și ea dejucată.

Retragerea s-a continuat metodic. Românii, formînd mereu ariergarda trupelor naționale, au aruncat gările în aer, au distrus rezervoarele de apă din gări, au minat pădurea care se întindea pînă în marginea șinelor, au doborît stîlpii de telegraf și tăiat firele. Disciplina și moralul trupelor au fost tot timpul admirabile. Ofertele de armistițiu, făcute de bolșevicii ruși, au fost respinse de români, pentru cuvîntul că voluntarii români se consideră ca o parte integrantă a armatei române, cu care Sovietele sînt în stare de război pe malurile Nistrului.

La 7 februarie 1920, cehoslovacii au încheiat armistițiu cu bolșevicii ruși, cu condiția ca aceștia să rămînă cu 50 km în urma trupelor de ariergardă. Cu chipul acesta, românii au fost și ei cuprinși în armistițiu. Pentru a preveni conflicte între români și ruși, din cauza îndîrjirii pe care luptele precedente o pricinuiseră între cele două tabere luptătoare, ariergarda au format-o cehoslovacii în orașul Irkutsk și vecinătăți. Garda liniei ferate din jurul lacului Baikal, împreună cu paza tunelelor, a fost luată de români, pînă în Transbaikalia, unde linia era ocupată de trupe japoneze.

Spre patrie

La Harbin, corpul voluntarilor români a luat contact cu misiunea română, sub comanda maiorului în rezervă V. Căderc, trimisă din țară pentru repatrierea românilor. În primăvara anului 1920, voluntarii români au izbutit să atingă la Vladivostok, țărmul acelei veșnice Thalassa,

mintuirea tuturor pribegilor, dornici de vatra de atita timp părăsită. Ei puteau să fie mindri de ceea ce săvîrşiseră in lunga şi penibila lor retragere prin Rusia şi Siberia. Căci mulţumită disciplinei, vigoarei şi vitejiei arătate, au salvat existenţa şi demnitatea corpului lor, şi au înălţat in ochii străinilor reputaţia armatei şi a naţiunii româneşti.

La 10 mai 1921, în faţa tuturor reprezentanţilor străini, a fost sărbătorită vitejia soldaţilor români din Siberia, cărora li s-a încredinţat de şeful misiunei militare drapelul legiunii, sub flamura căruia ei au depus din nou jurămintul de credinţă regelui Ferdinand şi patriei lor intregite. Numeroase distincţii au fost acordate românilor de reprezentanţii militari străini.

O muncă migăloasă a desfăşurat misiunea de repatriere, in luptă cu mari dificultăţi pînă cînd, in mai 1921, românii, îmbarcaţi pe vasele „Tras-os-montes" şi „Huntsgreen" au putut să ia drumul patriei. Un mic număr din voluntari au rămas pe drum, făcindu-şi rosturi familiale şi sociale prin Siberia sau prin America.

În august 1921, cel dintii grup al voluntarilor ardeleni călca pămintul patriei lor eliberate şi erau primiţi sărbătoreşte în Braşovul românesc. Unirea era un fapt intrat în domeniul istoriei. Părea chiar atit de vechi, incit vrajba se şi incuibase intre fraţi. Şi voluntarii, care făcuseră ocolul pămintului, după şase ani de cele mai grele încercări şi aventuroase peripeţii, ca să calce cucernic în templul românismului, pentru a cărui edificare se jertfiseră atiţia din camarazii lor, găsiră in locul lui o mulţime de bisericuţe duşmănoase una alteia [6].

NOTE

[1] Misiunea franceză a părăsit România la 12 martie 1918.

[2] Referitor la acţiunea contrarevoluţionară împotriva puterii sovietice condusă de amiralul Kolceak, vezi G.G. Alahvedov, N.F. Kuzmin, M.V. Ribakov, L.M. Spirin, N.I. Santaghin, *Scurtă istorie a războiului civil din U.R.S.S.*, Editura Politică, Bucureşti, 1962, p. 233—298.

[3] Pacea de la Brest-Litovsk, pe Frontul Oriental, a fost încheiată la 3 martie 1918.

[4] La 3 august 1918, în cadrul intervenţiei antisovietice a marilor puteri ale Antantei, trupe engleze şi japoneze au fost debarcate la Vladivostok, în Extremul Orient.

[5] Manifestul imperial privind federalizarea Austro-Ungariei a fost dat la 17 octombrie 1918.

[6] Referitor la chestiunile privind activitatea prizonierilor români din Rusia, vezi C. Enea, *Organizarea şi acţiunile prizonierilor români transilvăneni din Rusia (1917—1918)*, în *S.A.I.*, nr. 11, 1968, p. 153—183; N. Copoiu, *Socialismul european şi mişcarea muncitorească şi socialistă din România*, Biblioteca de Istorie, Bucureşti, 1971, p. 139—150; Eufrosina Popescu, *Constituirea primului batalion al voluntarilor transilvăneni şi bucovineni. Sosirea la Iaşi — iunie 1917. Semnificaţia acestui eveniment*, în *60 de ani de la făurirea statului naţional unitar român*, Universitatea Bucureşti, Facultatea de Istorie-Filozofie, Bucureşti, 1978, p. 107—117.

PARTEA a VII-a

Sub robia germană

Capitolul I

Ocupaţia germană în România

(De la invazie pînă la Pacea de la Bucureşti)

1. ASPECTE POLITICO-ADMINISTRATIVE ALE OCUPAŢIEI

Cele două Românii

Sfîrşitul anului 1916 inregistrase infringerea României şi cotropirea teritoriului ei. Intrarea duşmanului in Capitala ţării, la 6 decembrie, exact o sută de zile după intrarea României in război, pecetluia infringerea ei. La această dată, frontul duşman se intindea intr-o linie neintreruptă, de la munţi pină la Dunăre, tăind teritoriul ţării româneşti in două bucăţi. Valul isi urma mişcarea spre răsărit ; în faţa lui, teritoriul liber se micşora şi, pe aceeaşi măsură, in spatele valului, se lărgea teritoriul cotropit şi robit. La sfirşitul lunii decembrie, după căderea Focşanilor, operaţia dureroasă se sfirşise. Bariera de fier şi foc a frontului de luptă se oprise definitiv pe linia de multă vreme urmărită de Marele Cartier rus: ea cobora din Munţii Oituzului, de-a lungul văilor Şuşiţei, Putnei şi Siretului, pină la Dunăre. Ea va despărţi timp de doi ani, lungi şi grei, cele două frinturi ale ţării şi pe fiii ei.

Doi ani, istoria ţării se va desfăşura in chip deosebit, ca in două ţări străine una de alta. Puterea statului român se intindea acum numai asupra unei treimi din teritoriul ţării. Dincolo de barieră, sprijinită de aliaţi şi in strinsă legătură sufletească şi materială cu ei, Moldova va duce o viaţă intensivă. Ea va trăi zilele infrigurate ale refacerii, zilele de entuziasm ale victoriei, zilele de tragedie şi de nădejde ale deznodămintului. Viaţa Moldovei in aceşti doi ani este o bucată din istoria României independente. Acolo s-a concentrat toată vlaga ţării; acolo e mintea care plănuieşte şi braţul care loveşte.

Dincoace de barieră, Muntenia şi Dobrogea, două treimi din ţară, sint sub stăpinirea duşmanului. Izolaţi complet de fraţi şi de prieteni, românii din teritoriul ocupat vor trăi doi ani de robie, de batjocură, de umilinţă şi de jaf. Nu există o viaţă publică românească in aceşti doi ani negri. În teritoriul ocupat numai ochi care plîng şi inimi care suferă şi speră.

Ocupaţia militară germană a Munteniei şi Dobrogei constituie capitolul cel mai intunecat al istoriei războiului nostru.

Sabat şi bacanale

Cei dintii efect al ocupaţiei militare a fost ruperea completă a legăturilor de orice fel cu lumea. Nu numai cu restul ţării, rămasă liberă, nu numai cu străinătatea, dar şi cu interiorul propriei ţări ocupate. Nu mai e poştă, nu mai e telegraf, nu mai e drum de fier, nu mai sînt ziare. Un intu-

neric desăvirșit se lăsase peste teritoriul cotropit. Deprins a ști tot ce se petrece in afară de cercul său, obișnuit cu putința deplasării pentru treburile de tot felul, cetățeanul își simte sufletul apăsat. În special, nu se mai știa nimic de soarta armatei noastre. Mai exista ea oare? Mai lupta? Ce soartă ne păstra viitorul? Atitea intrebări care rămineau fără răspuns. Întiia caracteristică a regimului de ocupație apărea de la inceput : era un regim de inchisoare celulară. Cind, mai tirziu, incepură să apară ziare, ele nu puteau să schimbe atmosfera; scrise din porunca stăpinitorului și sub controlul lui, ele erau un mijloc de otrăvire a sufletului, iar nu de luminare a lui.

Și era și explicabilă și chiar binevenită această beznă care invăluia inceputul regimului de ocupație. La ce bun ar fi slujit populației, copleșită de tristețe, cunoașterea abominabilelor scene ce insoțeau inaintarea și instalarea dușmanului prin orașele și satele noastre? Cine ar putea, chiar astăzi, după trecere de ani, să intocmească catalogul barbariilor, cruzimilor și infamiilor la care s-au dedat germanii infometați și bulgarii? Germanii pradă, incarcă in căruțe avutul locuitorilor din satele pe unde trec, maltratează oamenii, opresc pentru ei lucrurile de mincare și vind pe celelalte. Acestea erau manifestările soldățești brutale dezlănțuite sub egida armatei care avea pretenția să aducă, odată cu forța, o cultură și o civilizație superioară.

Dar țara nu trebuia lovită numai cu pumnul, cu baioneta și cu noroiul infamiei. Ea trebuia minată in așezămintul ei social. Trebuia făcut apel la instinctele unei populații ținute, din nefericire, multă vreme intr-un regim de nedreptate și in lipsa unei maturități politice și sociale. Soldatul german incepe jaful și apoi, cu un rinjet de satisfacție, se dă la o parte și invită populația să continuie. Și orașele pustiite, conacele părăsite ale moșiilor, casele golite de stăpinii fugiți, instalațiile bogate sau gospodăriile instărite devin prada mulțimilor.

În Bucureștii internaționalizați, de-a lungul străzilor și in localurile de consumație, pline de lumea pestriță pe care armata dușmană a scos-o din fundurile inchisorilor și a locurilor de deportare, sau din rezerva prudentă in care trăise incuibată, ofițerii și soldații sărbătoresc in bacanale zgomotoase luna de miere a ocupației. Iar dincolo de bariere, de-a lungul și de-a latul țării, se intinde pirjolul și distrugerea.

Dar haosul celor dintii zile nu ține mult. Interesul ocupantului cere o organizare strinsă. Pe cind, la răsărit, armata cotropitoare își urmează drumul spre Siret, in spate incepe opera de consolidare a ocupației și de organizare militară, administrativă și economică. Prada trebuie inventariată, bogățiile prezente trebuiesc puse la adăpost, izvoarele bogățiilor viitoare trebuiesc menajate. Cea mai rafinată exploatare a teritoriului ocupat va trebui să inceapă, nu numai pentru a intreține, pe seama lui, armatele de campanie și de ocupație din țară, dar pentru a veni in ajutorul patriei infometate. Expediția militară in România fusese concepută ca o afacere rentabilă. Întreprinderea reușise; succesul trebuia exploatat. Bogățiile României trebuiau să prelungească puterea de rezistență a imperiilor centrale, ajunse aproape de sfirșitul resurselor [1]. Și celebra metodă germană se va aplica cu toată cruzimea și meticulozitatea, ca să stoarcă cea din urmă picătură din singele României, spre a infuza cu el viață Germaniei și sateliților ei.

Administrația militară germană a teritoriului ocupat

Catastrofa infringerii și plecarea guvernului la Iași dezorganizase complet administrația. Ca autorități locale rămăseseră numai cele comunale, in cea mai mare parte cu primari improvizați dintre oamenii curajoși sau cu simpatii germane cunoscute. Cea mai mare parte dintre primari fugiseră

și ei cu celelalte autorități. În Capitală rămăsese primarul și cu cîțiva consilieri comunali. Celelalte autorități erau girate de inalți funcționari nepolitici sau germanofili.

Unele ministere erau ca și desființate, neputînd funcționa sub ocupație străină. Astfel erau ministerele de Război, Afaceri Străine, Lucrări Publice, Industrie și Comerț. Alte administrații mari ca : poșta și telegraful, comunicațiile, erau luate în întregime, cum era și natural, de ocupant. Restul vegeta, neavînd nici o posibilitate de acțiune în această primă perioadă, cînd autoritatea de fapt era desființată și nici un fel de legătură nu era posibilă ; astfel erau : ministerele de Instrucție, Justiție, Finanțe, Agricultură.

Singurele administrații, cu care ocupanții aveau de la început de a face erau : Ministerul de Interne, Primăria și Poliția. La cel dintîi, guvernul român instalase înainte de plecare, ca secretar general girant, pe Lupu-Costaki, vechi prieten al lui Petre Carp ; germanofilismul său și al patronului său făcuseră guvernul român să spere că vor determina pe ocupanți la atitudini mai condescendente, care să netezească asprimea unui regim de ocupație brutală. Lupu-Costaki a rămas la postul său mai mult de un an, în care timp a reușit să păstreze deplina încredere a nemților, fără să poată cîștiga nici încrederea, nici recunoștința, nici stima românilor. La Primărie, primarul Emil Petrescu, pus deodată în fața exigențelor exorbitante ale armatei de ocupație, pe care n-a putut să le satisfacă, a fost repede înlăturat și înlocuit cu oameni mai devotați sau mai culanți. Prefectura Poliției a fost ocupată numai cîteva zile de generalul Mustață. Probabil că germanii înșiși nu doreau să prelungească contactul cu acest om. De aceea, la o săptămînă după ocupație, apare ca prefect de poliție Tzigara-Samurcaș, indicat pentru această funcție, nu atît de calitatea sa de profesor de estetică și istoria artelor, cît de cunoașterea perfectă a limbii germane și de relațiile pe care le avea cu personalități importante civilo-militare germane.

Cele trei autorități nu aveau nici o independență și nici o inițiativă. Ele erau pur și simplu anexele, organele de informație și de execuție ale autorității reale, instituite de ocupant mai întîi sub numele de „Kaiserliches Gouvernement" = guvernămîntul imperial. Ele trebuiau să îngrijească și să răspundă de siguranța armatei de ocupație, prin dezarmarea completă a populației, de încartiruirea marelui număr de ofițeri și soldați și mai ales de aprovizionarea și hrănirea armatei. Erau principalele preocupări ale conducătorilor armatei germane, în timpul înaintării ei spre Siret.

Pe măsură ce campania de iarnă se apropia de sfîrșit, pe măsură ce frontul începea să se stabilizeze, starea de provizorat a ocupației făcea loc unei instalări sistematice, în prevederea unui regim de lungă durată. Ca guvernator militar al teritoriului ocupat fu adus generalul german Tülff von Tschepe und Weidenbach, fost comandant de corp de armată, personalitate fără relief, fără altă reputație decît brutalitatea. Adevăratul conducător al administrației militare de ocupație, „Militär-Verwaltung in Rumänien", a fost colonelul Hentsch, șeful Statului-Major al administrației militare. Hentsch era considerat ca una din valorile statului-major german, și un organizator de mîna întîi. În timpul bătăliei de pe Marna, el jucase un rol hotărîtor. Șef al biroului de informații al Marelui Cartier german, i se încredințase de Moltke [2] misiunea de a-și da seama pe teren de situație și a dicta acolo măsurile corespunzătoare : el e autorul faimoasei ruperi a bătăliei și retragerii armatei germane pe Aisne. Hentsch a murit în București în februarie 1918, în urma unei operații, și e înmormîntat în cimitirul militar german de la Bellu.

Administrația militară a teritoriului ocupat a fost, astfel, încredințată în mîinile germanilor. Celelalte trei state dușmane, interesate la exploatarea eco-

nomică a țării și la impărțirea beneficiilor, erau reprezentate prin cite un imputernicit. Pentru Austro-Ungaria era generalul Sendler, apoi colonelul Kontz, pentru Turcia Osman Nizami Paşa, pentru Bulgaria generalul Tantilov.

„Militär-Verwaltung in Rumänien", în prescurtare M.V.R., constituia o administrație vastă și complicată cu numeroase resorturi și ramificații, intreținind un mare număr de funcționari militari sau militarizați. Era adevăratul guvern al României ocupate. Competența ei imediată se intindea peste 14 județe ale Munteniei. Județele Buzău, Rîmnicu Sărat, Brăila și partea ocupată din Putna formau zona de operații și etape a Armatei a IX-a, fiind administrată direct de comandamentul acestei armate, cu scopul de a satisface in primul rind trebuințele ei. Județele din Dobrogea erau supuse, de asemenea, administrației speciale a armatei de ocupație locală. Toate ordonanțele administrației militare centrale și tot ce nu avea legătură directă cu armatele de ocupație, se executau însă tot de M.V.R. Administrația militară a României a fost pregătită cu un spirit de prevedere uimitor și cu o meticulozitate caracteristic germană, cu mult timp înainte de ocuparea efectivă a țării. La 28 octombrie, cind bariera Carpaților rezista încă solid, cind in Dobrogea frontul se stabilizase, o comisie de specialiști de diferite ramuri a ținut prima sa ședință la Berlin, spre a pune bazele organizării administrației de ocupație a României și mai cu seamă a serviciilor de pompare a bogățiilor țării. Principiul stabilit de comisie a fost : „a ridica din țara ocupată tot ce se poate ridica și de a-l atribui celui ce va avea trebuința cea mai urgentă, trimițindu-i-l pe calea cea mai scurtă" [177]. Toate detaliile de organizare au fost fixate, regulamentele și instrucțiunile au fost intocmite și tipărite, și cind, la sfirșitul lunii noiembrie, frontul român a inceput să cedeze, imediat in urma armatelor soseau serviciile administrative. La 5 decembrie, în ajunul ocupării Bucureștilor, administrația militară de ocupație era deja instalată la Turnu Severin. Operațiile de ridicare și de transport a depozitelor de cereale, aflate in gările și porturile Olteniei, au inceput imediat. La 14 decembrie, administrația militară s-a mutat la București. În citeva zile, organizarea tehnică a serviciilor sale era terminată și personalul era completat.

Organele centrale ale administrației militare de ocupație erau :

a) Comandamentul suprem militar, „Oberquartiermeister", care se ocupa cu afacerile militare relative la transporturi, personal, servicii sanitare, jandarmerie etc.

b) Statul-Major administrativ, „Verwaltungsstab", care se ocupa cu administrația interioară a țării, ținind sub dependența sa atit autoritățile germane, cit și pe cele românești. Conducătorul acestei secțiuni era un inalt funcționar de carieră administrativă din Prusia, consilierul Welser.

c) Un vast serviciu de poliție militară, „Militärverwaltungs-Polizei", cu mai multe secțiuni : poliție politică, de siguranță, administrativă etc.

d) Celebrul „Wirtschaftsstab", statul-major economic, a cărui misiune era intensificarea producției economice pe toate terenurile și stoarcerea ei in beneficiul statelor dușmane și a armatelor lor. Administrația militară germană a stăpinit in mod direct sau indirect, timp de doi ani, două treimi din teritoriul României, partea cea mai intinsă, mai bogată și mai populară a țării. Activitatea ei nu este numai un episod din desfășurarea războiului nostru, care merită să fie cunoscut, deopotrivă cu alte episoade, așa de felurite, dar e un fenomen istoric, social și economic de cea mai mare importanță prin intențiile ce dovedește, prin rezultatele pe care le-a dat, prin consecințele ce a avut sau putea să aibă, și prin învățămintele ce putem trage. Căci, mai presus de resentimentele ce in mod fatal decurg din regimul tiranic intemeiat de ocupant, cu scopul de a stoarce toată vlaga poporului robit și a-l cufunda in mizerie și umilință, dreptatea și propriul

nostru interes trebuie să ne facă să recunoaștem că germanii și austriecii au pus in această exploatare o metodă și un spirit practic, o pricepere, o energie și o muncă, care au dus la rezultate uimitoare și care, în unele privințe, sînt prilejuri de meditație.

Invazia flămînzilor

Întîia și cea mai puternică impresie, pe care a făcut-o asupra germanilor țara românească și Capitala ei, a fost aceea a unei țări de belșug. Pentru un popor și o armată, care trăia de doi ani o viață de cea mai severă raționare a mijloacelor de trai, a fost o revelație surprinzătoare această țară plină de bogății alimentare. O năvală de înfometați se îndreptară spre România, condamnată a deveni un „Erholungsgebiet", regiune de întremare a slăbănogiților, Edenul lacomilor și flămînzilor. O icoană a acestei invazii ne-o dă o cifră oficială. Quartieramt-ul din București a înregistrat trecerea și oprirea, un timp mai lung sau mai scurt prin Capitala României, în primul an de ocupație (6 decembrie 1916 — 6 decembrie 1917), a unui număr de 55 000 de ofițeri, dintre care 45 000 au fost găzduiți în hoteluri, iar 10 000 în locuințe private *. Nu ni se dă și cifra soldaților. Aceste mase de oameni trebuiau adăpostite și mai ales hrănite. Caracatița își întinsese puternicele-i tentacule și-și fixase viguros miile de ventuze în trupul țării noastre.

În București, operația de devalizare începe cu bogățiile vizibile, în cîteva zile băcăniile se deșartă. Rafturile rămaseră goale, iar în sertarele negustorilor se adună bonurile de rechiziție cu scadențe problematice. Vine apoi rîndul birturilor. Unul după altul, restaurantele principale sînt rechiziționate și transformate în „Speise-Anstalt" : „oficii de hrană" pentru ofițeri. Urmează cluburile, casele mari și hotelurile. Ofițerii își aleg casele confortabile ca locuințe particulare, în special pe cele ai căror proprietari au fugit în Moldova. Pe lîngă acestea, fiecare grupă mai mare sau mai mică de ofițeri, aparținînd unei unități militare sau administrative, își mai alege o casă luxoasă, pe care o transformă în „Heim", cămin, completîndu-i, la nevoie, mobilierul și instalațiile cu mobile, tablouri, covoare, rechiziționate din alte case. Aci se fac petreceri, se iau mese somptuoase, în sunetul muzicilor militare.

Austriecii, ungurii, bulgarii și turcii iau model de la patronii lor. Peste tot se întinde mania căminurilor de toată mîna : ofițerești, subofițerești sau chiar soldățești, iar locuitorii sînt nevoiți să se retragă în cîte o cameră sau două, spre a lăsa loc musafirilor doritori de confort.

Casa Capșa a avut o soartă tragi-comică. Numele acestei case, vestită nu atît prin luxul instalațiilor sale, cît prin reputația de loc de întîlnire a societății elegante a Bucureștiului, se bucură de un prestigiu cu totul special în ochii bulgarilor. Precum Roma veche atrăgea lăcomia barbarilor prin civilizația și bogăția ei, tot așa Capșa devenise pentru bulgari simbolul luxului și eleganței. Intrarea la Capșa era un ideal pe care-l imortalizase un general bulgar de umoristică memorie. La 1913, în toiul conflictului româno-bulgar, un general din Rusciuk, cu numele Drandarevski, declarase cu emfază că : dacă România declară război Bulgariei, peste o săptămînă el își va bea cafeaua la Capșa. Generalul n-avusese ocazia să-și vadă visul cu ochii ; în timpul campaniei din 1913, el fugise foarte prozaic din Rusciuk, la apropierea trupelor române, iar

---

* *Ein Jahr Kaiserlichdeutsche Kommandantur in Bukarest*, „Rumänien in Wort und Bild", Nr. 23, p. 16.

mai tirziu, fusese condamnat de compatrioții săi pentru că, în emoția plecării, scufundase în Dunăre flotila bulgară pusă sub comandamentul său.

Oricum însă, dorința lui Drandarevski devenise un ideal național bulgar, și acum, la adăpostul pulpanei lui Mackensen, emulii gloriosului general erau nerăbdători să-și înnobileze dinia uniformelor între zidurile aurite ale paradisului jinduit. Germanii cedară insistențelor bulgare și le puseră la dispoziție localul Capșa, după ce însă avuseseră grija să-l golească de toată bogata și celebra sa pivniță de vinuri și de toată instalația sa luxoasă *. Și, timp de un an și jumătate, bucureștenii au putut să aibă spectacolul amuzant al stabilimentului Capșa, purtind pe balcon o mare tablă cu inscripția : „Domă bălgarski ofițiri i voiniți" pe cînd, înăuntru, după perdelele veșnic trase, spre a nu se observa interiorul mizer, soldați răpănoși mîncau cu linguri de lemn ciorbă de fasole din străchini de pămînt, așezate pe elegante mese de nuc acoperite, în loc de fețe de mese, cu hîrtie de gazetă. Nicicînd, încuibarea brutală a primitivității în lăcașul eleganței și al rafinamentului, n-a provocat un contrast mai grotesc.

Schimbare de decor

O furie de germanizare a aspectelor exterioare și de acaparare cuprinde pe ocupanți. Peste tot se arborează firme, inscripții și placarde nemțești. Vechile nume românești ale hotelurile, cafenelelor, restaurantelor, cluburilor, sînt schimbate în nume nemțești : „Kaiser-Palast", „Berliner-Kafée", „Zum deutschen Kronprinzen", „Friedens-Kafée", „Donau-Palast" etc. Cercul Militar devine „Haupt-Wache", postul principal de gardă și închisoarea prizonierilor români. „Athenée-Palace" devine Marele Cartier al Grupului de armate Mackensen, desemnat prin inițialele O.K.M. = „Ober-Kommando Mackensen". Fundația universitară „Carol I" e rechiziționată pentru conferințe și cursuri academice germane. Ministerele sînt scoase din localurile lor, în care se instalează comod autoritățile militare. Funcționarii sînt goniți cu brutalitate din cancelarii, registrele sînt aruncate în stradă sau se vînd cu kilogramul pe la negustori. Din Ministerul Instrucțiunii, mobilierul e încărcat în autocamioane și trimis peste graniță. Instituțiile de școală sînt pîngărite. Cele mai vechi și mai respectate licee din Capitală sînt transformate : Liceul „Sf. Sava" în spital de exantematici turci, Liceul „Matei Basarab" în spital de prostituate, Liceul „Lazăr" în azil pentru soldații germani sosiți din lupte („Versprengten"). Spitalele românești sînt evacuate, răniții și bolnavii sînt trimiși să moară de inaniție și neîngrijire în cîmpurile de concentrare din provincie, iar în locurile lor se instalează lazaretele germane.

Bucureștii și-au schimbat simțitor aspectul exterior. Decorul este germanizat. Peste tot, firme și inscripții germane. Iar marea mulțime a uniformelor de ofițeri și soldați, de funcționari uniformați, de surori de caritate și de funcționare și tot soiul de oameni de afaceri, atrași de ocupație, care furnică pe străzi și prin localurile publice, dînd cu obrăznicie la o parte pe românii, din ce în ce mai puțini și mai resemnați, dau orașului o înfățișare străină. Ordinea pe stradă o fac miliției germani, care poartă la braț o bandă cu inscripția :

---

* Bulgarii au pretins de la germani să li se dea ca satisfacție : casa Capșa, palatul Ministerului de Externe — unde se iscălise Pacea de la București din 1913 —, toată instalația laboratoarelor și biblioteca Facultății de Medicină din București, și toate pianele din casele particulare din Capitală, pe care cereau voie să le rechiziționeze și transporte în patrie. Cele două dintîi cereri răspundeau la nevoi sentimentale, celelalte două la nevoi practice : dotarea noii Facultăți de Medicină din Sofia și lustruirea gospodăriilor bulgare. Din tot acest program de revendicări, germanii le-au dat numai Capșa.

„Militär-Polizei"; gardistul român, fără revolver și fără tesac, însoțește pe polițaiul german, ca subaltern. Ziua și noaptea răsună pasul cadențat al patrulelor și detașamentelor germane, care lovesc pavajul străzilor cu tălpile înfierate ale greilor bocanci.

Același lucru se petrece pe tot întinsul teritoriului ocupat, dar și cu mai puțină jenă decît în Capitala țării. Devastare și jaf peste tot. Afară de Giurgiu și Predeal, care au fost distruse chiar în timpul războiului, multe alte orașe au fost devastate sistematic după ocupație. Cîmpulung, Tîrgu Jiu, Rîmnicu Vîlcea, Roșiorii de Vede, Sinaia, Curtea de Argeș, Slatina, înfățișează spectacolul cel mai trist al distrugerii. Din case cu ferestre și geamuri sfărîmate, mobilele de preț și covoarele scumpe au fost furate, încărcate în camioanele armatei și trimise peste hotare. Ce nu s-a putut fura, zace sfărîmat și aruncat în noroi. Locuințe îngrijite au fost transformate în grajduri de cai și coșare de vite; s-a făcut foc pe parchete; s-au înțepat cu baioneta tablourile din pereți.

De astfel de ispravă n-au scăpat nici Bucureștii, cu toată grija de a nu se deda la excese în Capitală, unde lucrurile erau mai în văzul lumii. O școală comercială păstrează și astăzi un mare glob geografic, împuns de baionete, simbol al propagandei culturale germane. Casa lui Take Ionescu a fost obiectul unei atenții cu totul speciale; ea a fost devastată cu metodă și rafinament. Întîi s-a distrus sau furat tot ce era mobil; apoi s-au smuls tapetele de pe pereți, s-au scos parchetele de pe dușumele, s-au dărîmat plafoanele cu picturi lucrate de artiști celebri și s-au răspîndit murdăriile pe pardosele. Elegantă răzbunare împotriva unui adversar politic.

Pînă și turcii găsiră prilejul să capete o satisfacție. Ei au ridicat de la statuia lui Mihai Viteazul și de la Palatul Regal, vechile tunuri de la Plevna, și le-au trimis ca trofee la Constantinopol. Poate că-și închipuiau că au smuls, cu aceasta, și pagina Plevnei din istoria războaielor româno-turce.

Teroarea albă

Paralel cu campania de distrugere a avutului național, practicată în afară de oficialitate, dar îngăduită și încurajată de dînsa, începe să se organizeze jaful oficial. El pornește din inițiativa autorităților și se aduce în prealabil la cunoștința victimelor. În fiecare dimineață, cetățeanul deschide cu teamă gazeta oficială ca să ia cunoștință de ordonanțele guvernului și ale poliției militare, care restring zi cu zi mijloacele de trai și libertățile populației căzute în robie.

Căci una din cele dintîi griji ale administrației militare de ocupație a fost confiscarea întregii bogății a țării și raționarea zgîrcită a resturilor, indispensabile pentru a nu ucide de-a dreptul populația românească. În această privință, germanii s-au arătat administratori neîntrecuți. Foarte inventivi în arta de a descoperi lucrurile de care au nevoie, scrupuloși, energici și neînduplecați în executarea dispozițiilor luate, regimul sever al ocupației contrasta în mod izbitor cu indulgența, slăbiciunea, indolența și favoritismul cu care eram obișnuiți. Regimul de tiranie al cuceritorului făcea poporului educația pe care el nu și-o putuse face prin înțelegerea îndatoririlor sale cetățenești, în regimul de libertate de pînă atunci: aceea a respectării prompte și cu sfințenie a ordinelor autorităților. Altfel, sancțiunea foarte aspră urma fără cruțare. Toate numeroasele ordonanțe se sfîrșeau cu inevitabilul refren: „contravenienții vor fi pedepsiți cu atîtea luni închisoare și cu atîtea mii de mărci amendă, una din ele la alegere, sau amîndouă împreună". Și populația executa imediat măsura vexa-

torie sau spolietoare ordonată, uneori făcînd exces de zel și de supunere, căci pedeapsa lovea nu numai pe rarii contravenienți, dar adeseori și pe cei ce cădeau victime nevinovate ale denunțărilor răzbunătoare și calomnioase. Rînd pe rînd, toată agoniseala oamenilor părăsea cămările, pivnițele, podurile, curțile caselor, spre a lua drumul indicat de ordonanțe, spre magazinele și depozitele comandaturilor germane.

Toate mijloacele de locomoție au fost confiscate chiar de la început: caii, trăsurile, automobilele, bicicletele. Aceasta a adus o stagnare a circulației, agravată în urmă și prin suspendarea circulației tramvaielor electrice, în urma micșorării consumului electricității. Singurele vehicule ce circulau erau cele puse la dispoziția autorităților, a ofițerilor și funcționarilor ocupantului. Mai tîrziu s-a permis utilizarea restrînsă a puținelor trăsuri de piață, numai pe baza unei autorizări speciale, iar la punerea în circulație a tramvaielor, s-a despărțit, sub pretext de higienă, interiorul vagoanelor, printr-o grilă de lemn, într-un compartiment special pentru militarii germani, și un altul în care se înghesuia „populația civilă". Numeroase scene de brutalizare a populației românești se produceau din cauza acestor restricții.

Confiscarea alimentelor a lovit cel mai greu populația, căci era atentatul direct la sănătate și viață. Ea a ofilit trupurile, din care a secat izvorul de viață, a slăbit rezistența organismelor, a deschis drum epidemiilor și a provocat o mortalitate înspăimîntătoare. Întîi a fost rechiziționat zahărul, apoi băuturile, după aceea petrolul, urmate curînd de obligația de declarație a tuturor proviziilor alimentare de orice fel. Se interzice fabricarea săpunului, dîndu-se cu aceasta o lovitură mortală igienei și lăsîndu-se frîu liber speculei asupra uneia din cele mai elementare trebuințe omenești, se interzice tăierea vitelor și deci consumarea cărnii, a păsărilor de curte; se interzice fabricarea cornurilor, covrigilor, prăjiturilor, cozonacilor; se interzice întrebuințarea fețelor de mese și a șervetelor prin restaurante. Se rechiziționează, în total sau în parte, sau se sechestrează cele mai felurite lucruri: armele, sticlele goale, cauciucurile, toate obiectele de aramă, alamă, bronz și cositor, clopotele bisericilor, saltelele de lînă, cuverturile de pat, blănurile, rufăria de corp, sifoanele. Se rechiziționează întreaga producție a cerealelor și a vinurilor, formîndu-se stocuri de monopol, destinate a fi distribuite populației după cea mai zgîrcită raționare, spre a se putea expedia cantități cît mai mari în țările respective. Se introduc cartele de pîine, dîndu-se locuitorilor porții foarte mici *. Se distribuie și cartele de carne, care rămîn însă fără valoare practică, căci carne nu se dă pe ele; tot așa se distribuie cartele de combustibil, de petrol, de nutreț pentru vite și pentru păsări de curte.

Alimentul de calitate bună, marfa din material propriu, a dispărut din piață; i-a luat locul articolul falsificat, ersatz-ul, care înșală ochiul, fără să satisfacă trebuința pentru care a fost fabricat. Gazeta oficială a guvernului de ocupație militară anunță că: „în cel mai scurt timp, și copiii răsfățați ai acestei țări, odinioară atît de bogată, vor trebui să simtă cu propriul lor corp, în forme cu mult mai aspre, nenorocirea și grozăvia războiului". Și în adevăr, se introneză regimul foametei, aplicat cu o metodă diabolică, regimul torturii rafinate, care

---

* Rația de pîine a fost fixată, în orașele cu peste 5 000 de locuitori, la 375 gr de făină pe cap de locuitor și pe zi, corespunzînd la 400 gr pîine. Aceasta era confecționată din jumătate făină de grîu și jumătate făină de porumb. Din luna martie 1918, rația s-a scăzut la 300 gr pe zi, din care 150 gr făină și 150 gr mălai. Pe lîngă cantitatea mică, trebuie să se aibă în vedere că, prin diferite procedee, oficiale sau frauduloase, făina era lipsită de componentele ei hrănitoare și devenea adesea o compoziție nedigestibilă și neasimilabilă, lipsită de valoare alimentară.

ucide în om, odată cu rezistența fizică, și pe cea sufletească și pregătește terenul pentru toate umilințele, josniciile și tranzacțiile.

Contrabanda înflorește — pentru cei ce pot plăti prețurile mari —, cu toate pedepsele severe ce se aplică făptașilor prinși. Familiile mai slabe de înger, sau femei cu morala mai elastică caută oaspeți printre puternicii timpului, care pot să aducă în casa primitoare ceva din fructele oprite ... Iar dinaintea brutăriilor și a oficiilor de distribuire a cartelelor și a celorlalte lucruri raționate, se întinde pe două lungi șiruri coada nevoiașilor, care așteaptă ceasuri întregi în arșița soarelui de vară, în lapovița toamnei sau în viscolul care biciuie iarna — minutul fericit cînd vor ajunge să-și ia, în schimbul bonului de la cartelă, bucățica de pîine neagră, sau traista cu tărîțe pentru vita care mugește de foame acasă. Cîți nu se întorc însă cu mîna goală, tăcuți și resemnați, spre a reveni a doua zi? Cîți, după ceasuri lungi de așteptare, nu s-au ales decît cu lovitura de pat de pușcă a soldatului de pază, sau cu ironia batjocoritoare a celor puși la distribuție!

Pumnul opresorului operează o nivelare a categoriilor sociale înaintea mizeriei și a suferinței. Intelectuali de elită, profesori de universitate, înalți magistrați, oameni bătrîni, cu situații sociale respectabile, se văd făcînd drumuri obositoare de kilometri pe jos și așteptînd ceasuri întregi dinaintea oficiului de distribuție, cot la cot cu umila femeie din popor. Adeseori trecătorul are surprinderea unei viziuni cu totul neobișnuite: vreun membru de Curte de Casație rinindu-și singur zăpada de pe trotuarul dinaintea casei, vreun fost ministru stringînd cu grijă la subsoară un pachețel cu provizii de hrană, căpătat prin cine știe ce mijlociri sau expediente.

Ca și cum natura ar fi fost complicea nemților, iarna primului an de ocupație a fost una din cele mai grozave. În timpul campaniei și în cursul retragerii, vremea clementă îngăduise continuarea operațiillor, fără nici o întrerupere de care să ne putem folosi. Abia în luna ianuarie au început rigorile iernii, care au produs numeroase victime în rîndurile armatei dușmane, dar care au avut darul să înmulțească și suferințele, atît ale armatei și populației din refugiu, cît și a celor rămași acasă.

În Capitală, dezorientarea și dezorganizarea pricinuite de război împiedicaseră aprovizionarea cu combustibil a orașului; iarna cumplită prinsese lumea fără lemne și fără cărbuni. Negreșit, dușmanul nu se sinchisea de durerile unei populații de care nu știuse să se îngrijească propria-i administrație. Se începe cu rechiziționarea proviziilor de lemne de la particularii mai înstăriți sau mai prevăzători; autoritățile de ocupație găsesc și aci prilejul de a provoca vrajbă între fiii aceleiași țări. Apoi se dărîmă schelele marilor edificii în construcție și se continuă cu devastarea ulucilor și zăbrelelor de lemn ce împrejmuiesc parcurile, grădinile, locurile virane și în urmă chiar a curților locuite. O furie a distrugerii a cuprins Capitala. Sub privirile nepăsătoare și batjocoritoare ale dușmanului, deseori cu complicitatea lui, se dă la pămînt tot ce e lemn. Ziua și noaptea se vede spectacolul impresionant al oamenilor de toată mîna și de toate vîrstele, femei elegante ca și copii din popor, ducînd la subsuoară, împachetat în hîrtie, purtînd pe umeri sau tîrînd, legate cu sfori, căpățiile de lemn, buturugile, scîndurile de brad sau grinzile care vor pîlpîi cîteva ceasuri în sobă, ca să dezmorțească puțin trupurile înghețate.

Gerul începe să încolțească și pe neamțul fudul. Se dau ordine de rechiziționare a blănurilor și cojoacelor. Și, după ce magaziuele sînt golite de cel din urmă petic de blană, începe goana după blănurile și scurteicile locuitorilor, care sînt despuiați ca în codru, în mijlocul străzilor. Ofițerii își aleg blănurile de lux, iar cojoacele și scurteicile sînt trimise trupelor de pe front. Vine apoi

rîndul saltelelor de lînă și plăpumilor, care se transportă în căruțe și autocamioane spre cazărmi. Jaful se face fără milă, în special asupra populației sărace, care înspăimîntată, vinde și ce i-a mai rămas, de frica brigandajului oficial.

Un cuvînt german se popularizează numaidecît în limba română, întrebuințat și repetat în conversația curentă și capătă o celebritate ca nici un altul. E celebrul „Ausweiss", biletul de legitimație, fără de care nimeni nu poate trăi în regimul de robie germană. Fiecare locuitor, bărbat sau femeie, bătrîn sau copil, trebuie să-și aibă ausweiss-ul personal. Diferite ocupații și deplasări se fac numai pe baza ausweiss-elor speciale. Așa : pentru întrebuințat trăsură, pentru circulația în țară și mai ales pentru introducerea de alimente în oraș. Aceste din urmă ausweiss-uri se eliberează aproape numai evreilor, și ele determină o curioasă schimbare la față a comerțului. Numeroase case de comerț, despuiate de stocul lor de mărfuri, condamnate la pieire din cauza stagnării complete a afacerilor, se închid și în locul lor apar băcănii înființate de posesorii diferitelor ausweiss-uri, aproape toți evrei. Ausweiss-ul e talismanul care deschide toate porțile și toate perspectivele. Românii l-au poreclit : *unsweiss*, căci dobîndirea lui se făcea adeseori pe căile obișnuite ale mituirii, ale unsoarei tradiționale, care dovedea că bronzul caracterului german nu era totdeauna din calitatea cea mai pură.

Numeroase afaceri de corupție, care au compromis reputația de probitate a ofițerului și funcționarului german, au ajuns la suprafață, cu toate tentativele de înăbușire ; unele s-au sfîrșit înaintea tribunalelor corecționale din patrie, altele printr-un glonț de revolver. Ceea ce făceau în stil mare șefii marilor secțiuni administrative, făceau în mic, dar pe scară foarte întinsă, agenții mărunței. Contrabanda intensivă care se făcea cu alimente interzise, în special cu carnea, se explică numai prin complicitatea aproape fățișă, pe baza împărțirii beneficiilor, a soldaților și polițiștilor germani cu comercianții ambulanți și improvizați.

Poporul român se supunea cu resemnare martiriului său. Este drept că rețeaua de fier în care era prins era așa de puternică, încît orice veleitate de rezistență, sau măcar de nemulțumire, îi era absolut imposibilă. Atitudinea ofițerului german era tiranică, rigidă, arogantă și brutală. Putința oricărei discuții asupra măsurilor celor mai vexatorii era exclusă cu desăvîrșire, în mare parte și din cauza necunoașterii limbii. Această împrejurare impuse pe evrei ca mediatori. Aproape nu exista ramură de activitate administrativă, polițienească și mai ales economică, în care evreul să nu apară ca mediator oficial, sau ca interpus clandestin.

Dar ceea ce exaspera mai mult populația românească, era deosebirea umilitoare de tratament dintre populația băștinașă și aceea a supușilor statelor cu care eram în război. Pe cînd românii erau supuși regimului de înfometare, refuzîndu-li-se și strictul necesar existenței, pe cînd bolnavii, femeile lehuze și copiii piereau din lipsa de hrană, germanii creaseră o categorie privilegiată : „die Angehörige der Zenztralmächte", supușii Puterilor Centrale. Pentru nemții, ungurii, bulgarii și turcii, locuitori în România, se deschiseră magazine de consum speciale, în care ei căpătau cu prețuri mici, tot ceea ce românilor le era refuzat, oricît ar fi plătit. Suflete rafinate de tirani, germanii au reînviat pentru români supliciul lui Tantal. Zilnic, populația înfometată, chinuită de suferințe și privațiuni, trebuia să privească cum trec pe dinaintea ochilor ei, nu numai căruțele încărcate cu hălci de vite tăiate, cu franzelă de cea mai bună calitate și cu diverse alte provizii, spre locuințele ofițerilor și la numeroasele lor „Heim"-uri, dar și să vadă toată nemțimea, ungurimea, bulgărimea, pripășită în țara

noastră, spre a-și ciștiga traiul cu ocupațiile cele mai modeste, de meseriași sau servitori, bucurindu-se de toate bunurile care erau refuzate fiilor țării.

Regimul polițienesc

Un regim de opresiune și tiranie trebuie să fie susținut de un formidabil aparat polițienesc. De aceea, in administrația militară germană, serviciile polițienești erau multiple, bine organizate și alcătuite dintr-un mare număr de funcționari și agenți de tot felul, intrunite intr-o „Zentralpolizeistelle" [3]. Cele nouă secțiuni ale acestei vaste organizații își impărțeau cele mai felurite atribuții, ca : supravegherea dezertorilor și prizonierilor ; a intrunirilor publice și adunărilor diferitelor societăți și asociații profesionale și culturale ; recrutarea brigăzilor de siguranță ; organizarea contraspionajului ; măsurile restrictive a liberei circulații și a liberei petreceri in teritoriul ocupat a locuitorilor autohtoni și a străinilor, supuși ai puterilor dușmane germanilor ; controlul granițelor, căilor de comunicație și contrabandei prin scrisori ; eliberarea pașapoartelor ; eliberarea biletelor de identitate („Personal-Ausweiss"), pe care fiecare locuitor trebuia să-l aibă asupra sa ; a permisurilor de circulație („Pass-Verkehr"), fără de care nimeni nu putea să se deplaseze cu trenul, iar in unele epoci nici cu trăsura, sau căruța, chiar in interiorul orașelor ; supravegherea biroului populației („Melde-Amt"), in care sint datori toți locuitorii să se inscrie ; supravegherea moravurilor etc.

Una din cele mai caracteristice activități era aceea a secției a IX-a : supravegherea poliției românești, care avea misiunea să urmărească „în modul cel mai discret" activitatea organelor polițienești române, rămase in teritoriul ocupat, după retragerea armatelor române, și care erau puse sub ordinele autorităților de ocupație germane.

Toate ordonanțele polițienești erau executate sub sancțiunea pedepselor foarte aspre ce se aplicau contravenientului : inchisoarea și amenda. O secție specială, a VIII-a, se ocupa cu incasarea cu promptitudine și fără nici o circumstanță atenuantă a veniturilor din amenzile aplicate pentru cele mai mici vine. Astfel, poliția din București a pronunțat de la 1 aprilie la 31 decembrie 1917 : 280 de amenzi pentru necurățarea trotoarelor, 260 pentru găsire de persoane fără ausweiss, 943 pentru vinzare interzisă de alimente ; 1 507 pentru găsire de ciini slobozi, 2 924 pentru nefacerea de declarații etc. Numărul amenzilor aplicate in aceste nouă luni a fost de 8 008, in valoare de 306 000 de lei ; dintre acestea, 4 332 au fost aplicate pe baza denunțurilor venite de la persoane din afară de poliție ! Poliția politică, condusă de căpitanul de cavalerie Horstmann, unul din cei mai importanți membri ai guvernului militar, avea multe misiuni. În primul rind, ea era insărcinată cu spionarea atitudinii populației față de puterile ocupante. Ea nu a avut prea mult de lucru cu populația rurală, unde s-a mărginit a constata doar că „țăranii privesc cu ochi neincrezători pe agenții Puterilor Centrale și sint insuflețiți de ură contra bulgarilor și ungurilor", dar că „nu sint capabili de o organizație politică de rezistență", cu atit mai puțin de comploturi [8].

Ostaticii

Principala activitate a secției politice a fost spionarea populației orașelor, și in special a intelectualilor. Considerind că intelectualii români „stau in majoritate sub influența culturii franceze" și că deci sint insuflețiți de simpatii francofile sau antantofile, poliția germană a ajuns la concluzia

că libertatea lor ar constitui un pericol pentru siguranța trupelor ocupante și că deci trebuiesc „puși la adăpost", fie prin domiciliu forțat în localități desemnate de poliție, fie prin arestarea lor ca ostatici și internarea în anumite localități. Se va obține, cu chipul acesta, și un efect indirect : restul celor rămași liberi va fi terorizat sub amenințarea arestării, spînzurată deasupra capetelor lor, și va păstra o atitudine de rezervă și frică.

Pretextul fu găsit cu ipocrizia caracteristică a germanilor : arestările se fac ca represalii împotriva guvernului român care, la izbucnirea războiului, strînsese supușii Puterilor Centrale și-i internase în satele din Ialomița. Cînd soarta războiului începuse să ne devină nefavorabilă și se întrevedea necesitatea unei retrageri în Moldova, au fost eliberați toți internații bătrîni, precum și familiile care urmaseră de bunăvoie pe rudele lor internate, iar cei tineri, în vîrstă de a purta armele, au fost evacuați în Moldova și instalați în lagăre. Era o procedare, desigur aspră pentru acești oameni, dar permisă de dreptul ginților, practicată de toate popoarele aflate în război și legitimată de interesul apărării propriului nostru teritoriu împotriva dușmanului dinăuntru. Germanii au ridicat proteste violente împotriva acestor internări și a așa-zisului rău tratament, la care ar fi fost supuși internații ; acum pretextul „represaliilor" era găsit, spre a-și masca acțiunea de terorizare întreprinsă de ei în teritoriul ocupat.

Poliția politică începu să întocmească listele suspecților. La această lucrare au venit să o ajute și declarațiile unor români nedemni, care găseau ocazia binevenită, fie să-și satisfacă mesehine răzbunări sau interese personale, fie să se recomande stăpînilor, în serviciul cărora intraseră. Unii evrei erau auxiliarii poliției secrete, în cercetările și arestările ce se operau. Scopul urmărit era în parte atins. Fiecare om care însemnase ceva în viața publică, intelectuală sau socială a țării, mai ales aceia ce erau cunoscuți pentru acțiunea sau numai pentru sentimentele lor antigermane, tremurau de frica tablourilor de proscripție. Răzbunarea împotriva persoanelor bănuite că ar fi făcut politică naționalistă, sau ar simpatiza cu ea, a fost singurul criteriu în alegerea ostaticilor. N-au fost cruțate nici persoanele apărate de dreptul ginților. Așa au fost luați : primarul Capitalei, medici membri ai Crucii Roșii, un diplomat, magistrați în serviciu. Pe tabloul apelului nominal în tabăra ostaticilor erau înscrise, în dreptul numelui persoanelor, calificativele de : liberal ori tachist.

Arestările au început în luna decembrie 1916 și s-au ținut lanț pînă în vara lui 1917. Înalți magistrați sau funcționari, profesori de universitate sau de liceu, ziariști, oameni politici, avocați, medici, proprietari agricoli, industriași, erau smulși cu brutalitate din locuințele sau birourile lor, sau chiar de pe stradă, de polițistul german, însoțit de inevitabilul tîlmaci evreu, și încarcerat în beciurile Comandanturii germane — localul Ministerului Lucrărilor Publice — în mansardele Cercului Militar sau, mai ales, la Hotelul Imperial, care căpătase, din această cauză, o sinistră celebritate. Toată iarna, ostaticii au fost ținuți în localurile de arest, sub un regim de detenție celulară. La 27 februarie se începe transportarea lor în satul Săveni, în județul Ialomița. Unii, considerați ca deținuți politici, sînt transportați în Germania, spre a fi închiși în fortărețe. Altora, li s-a fixat domiciliu forțat în orășele sau în sate, unde puteau fi mai ușor supravegheați și unde nu mai veneau în contact cu nimeni. Asemenea arestări s-au operat și în alte orașe din teritoriul ocupat, în special în Ploiești și Craiova ; ostaticii din Oltenia au fost internați la Tismana. În total au fost arestate sub numele de ostatici civili 209 persoane din Muntenia. Cu mult mai mare — cîteva mii — a fost numărul celor arestați și deținuți în aresturile, închisorile și lagărele din diferite localități ale teritoriului ocupat, fără nici o formalitate sau justificare legală, ci pe simpla prezumțiune că ar fi primejdioși pentru sigu-

ranța ocupației, sau din simplul capriciu al autorităților de ocupație locală. După citeva luni de internare în țară, s-a ales dintre ostatici un număr de 87, care au fost predați bulgarilor, spre a fi transportați la Troian, orășel de munte la poalele Balcanilor, la sud de Plevna. La trecerea prin gări, ostaticii români au fost batjocoriți, maltratați și jefuiți de populația și soldățimea bulgară. Cițiva „deținuți politici" au fost trimiși mai departe, la Etropol, în Rumelia. Internarea a ținut pînă în luna decembrie cînd, în urma armistițiului, a eliberării internaților dușmani din Moldova, dar mai ales în urma convingerii căpătate de germani că acțiunea de terorizare a avut efectul așteptat, ostaticii au fost eliberați și repatriați. Cea mai mare parte, după un an de detenție și tratament brutal, și-au găsit casele devastate, jefuite și ocupate de militarii germani și de întreținutele lor.

Teroarea roșie

Exploatarea cinică și sitematică a populației, batjocorirea și terorizarea ei, n-ar fi fost, singure, de ajuns ca să caracterizeze regimul de opresiune tiranică al ocupantului. Crima individuală și masacrul colectiv trebuiau să completeze tabloul sinistru. Nici unul dintre cei cinci tovarăși nu s-au lăsat mai prejos de ceilalți. Germani, austrieci, unguri, turci și bulgari, au ucis, uneori cu forme, cel mai adesea ori fără nici o formă, pe nenorociții locuitori ai țării robite. Numeroasele crime sînt provocate de tot felul de pretexte. Uneori este „spionajul", sau „trădarea în timp de război". Alteori, pentru motivul că omul e pur și simplu „suspect", e trimis la moarte, fără nici o judecată. Țărani simpli, dar cu sufletul cinstit, refuză să dea informațiile ce li se cer — adeseori pentru că nu știu nimic — sau să servească drept călăuze dușmanului, sau să ajute la instalarea tunurilor, la transportul muniților; ei sînt împușcați. Bătrîni, femei, copii, sleiți de puteri, nu mai pot să lucreze atît de iute cît li se cere, sau cad, doborîți de oboseală; dacă biciul sau patul de pușcă nu mai fac nici un efect, baioneta sau glonțul dă îndărătnicului odihna veșnică. Alteori, omul își ascunde cel din urmă bun, ce i-a rămas nerechiziționat, și e ucis fiindcă refuză să se lase de bună voie să moară de foame. Soldați beți ucid în dreapta și stînga trecătorii pe care-i întîlnesc ori îi atacă pe drumul mare ori în locuințe, ca să-i jefuiască. Cel mai adeseori, victimele omorurilor sînt tați sau mame, soți sau frați, care se opun cu deznădejde la ultragierea fiicelor, nevestelor și surorilor lor. Bandele de bestii sălbatice îi ucid pe loc, atît pe apărători, cît și pe victimele însele, cînd acestea încearcă să reziste, cu furia disperării.

O statistică oficială [252] arată 1 448 de omucideri, pe deplin identificate cu nume, date și împrejurările speciale ale fiecărui caz în parte. E mult mai mare însă numărul victimelor care au pierit, neștiute de nimeni, în șanțurile drumurilor, în ascunzătorile în care crezuseră că pot găsi adăpost, ori în locurile de deportare din țară sau din țările dușmane, de unde nu s-au mai întors.

Descrierea împrejurărilor în care s-au produs numeroasele asasinate individuale ar fi și prea obositoare și prea crudă; ne mărginim a cita cîteva din cazurile de execuții colective.

În Brăila, în vara anului 1917, au fost împușcați de germani comisarul portului, Alexandru Popovici, cinci locuitori și cinci băieți, acuzați de spionaj. La Tirgu Jiu, trei locuitori au fost împușcați, în spatele cimitirului ortodox, pentru „crima săvîrșită împotriva unui soldat ungur". În comuna Vălari, de lîngă Tirgu Jiu, patru săteni au fost executați de germani, fiindcă au refuzat să-și dea vitele și să servească trupelor drept călăuze; în urmă s-a dat foc la

43 de case din sat. În comuna Militari, șase locuitori au fost împușcați fără nici un motiv, in timpul trecerii unei coloane germane prin sat. Cinci locuitori din județul Putna, din comunele Păulești și Tichiriș, în apropierea frontului de luptă, acuzați că au inlesnit unor prizonieri români să treacă linia frontului la români, au fost împușcați pe cimpul poligonului de tir din Focșani și ingropați pe loc. În orașul Corabia, o comisie militară germană a condamnat la moarte pe cinci băieți din comuna Dăbuleni, tot pe motiv de spionaj; executați in cimitirul Dașova, au fost ingropați intr-o groapă comună. În Letea Nouă, județul Vlașca, soldați turci au impușcat șapte locuitori, care n-au putut să le dea suma de bani ce li s-a pretins. În comuna Conduratu, județul Prahova, o familie intreagă a fost ucisă in casă de grenadele aruncate pe fereastră de soldați beți.

O dramă emoționantă s-a petrecut in județul Mehedinți. Sublocotenentul rezervist, invățătorul Victor Popescu din Regimentul 18 Gorj, s-a rătăcit in timpul retragerii de la Jiu de detașamentul său și a rămas in teritoriul ocupat. Ascuns in satul său, Fărcășești, el a impușcat trei soldați unguri, care ultragiaseră pe sora sa. După aceea, a lansat o proclamație prin care făcea apel la soldații români rămași in județele Mehedinți și Gorj să nu predea dușmanului armele, ci să ia „calea codrului" și a fugit în munți, în mijlocul pădurilor; apoi, a strins o ceată de soldați români, ruși și italieni, evadați din captivitate, apucindu-se de haiducie, și a inceput să atace patrulele dușmane și transporturile lor. Numeroase detașamente trimise in urmărirea lui Popescu și a tovarășilor săi n-au putut face nimic. Un călugăr de la mănăstirea Tismana, care făcea spionaj in favoarea germanilor, a fost ridicat de oamenii lui Popescu din satul Bolboși, dus în pădure și impușcat. Popescu, impreună cu cițiva gradați, a reușit in urmă să traverseze teritoriul ocupat și să treacă in Moldova.

Germanii și austriecii, închipuindu-și că locuitorii satelor vecine găzduiesc și ajută pe Popescu și banda sa, s-au dedat împotriva lor la cele mai oribile torturi și la crime groaznice. La 10 iulie 1917, ei au executat prin impușcare, la Turnu Severin, un grup de 10 persoane, acuzate că ar fi dat azil lui Popescu, printre care era și bătrînul mare proprietar din Horăști, Mihail Cernăianu, în virstă de 72 de ani. Bătrînul fusese mai intii torturat, apoi smuls din patul unde zăcea, spre a fi dus la locul de execuție. Soția și fiicele sale au fost și ele torturate, amenințate cu impușcarea, puse să-și sape singure groapa și apoi, in fața lor, s-a dat foc casei și intregii lor averi. Nici unul din cei arestați și schingiuiți nu au dat vreo informație. Numeroși alți săteni din Mehedinți și Gorj au fost arestați, torturați și impușcați. Paisprezece sate au fost stropite cu singele nevinovaților.

Martiriul Dobrogei

O soartă din cele mai crude a fost hărăzită provinciei noastre transdanubiene. Dobrogea a căzut in lotul de pradă al bulgarilor. Ei formau elementul cel mai numeros in armata de invazie a Dobrogei, pe care o revendicau ca preț al colaborării lor războinice cu germanii. De aceea, odată cu ocuparea Dobrogei, armata bulgărească a și inceput opera de „bulgarizare" a teritoriului rivnit. Această bulgarizare s-a făcut cu metoda balcanică bine cunoscută. Scopul urmărit de oficialitățile bulgare era distrugerea elementului românesc, pentru ca pretențiile la anexiunea Dobrogei să se poată sprijini pe un pretins caracter etnic bulgăresc al provinciei. Intenție pe cit de criminală, pe atit de naivă. Ea n-a izbutit altceva decit să decimeze populația românească dobrogeană, s-o batjocorească și s-o aducă în sărăcie.

Campania de jaf, batjocură și exterminare s-a săvîrșit de soldățimea bulgară, în complicitate cu locuitorii bulgari localnici, mulți din ei avînd legături de rudenie cu năvălitorii. Comitete mixte, civilo-militare, au organizat în chip metodic devastările. Partea de nord a județului Tulcea, care era zonă de operații și etape bulgară, a suferit îndeosebi. Toate monumentele românești au fost distruse pînă la temelie : monumentul anexării Dobrogei, statuia lui Mircea, bustul lui Nenițescu din Tulcea ; clădirile publice și locuințele particulare românești, chiar și bisericile, au fost întîi devalizate complet, apoi distruse. Sate întregi au fost aproape rase din temelie. Din înfloritorul sat Casimcea nu au mai rămas decît 15 case mici. Plășile românești Isaccea, Măcin, Casimcea și Topolog au fost distruse. După reinstalarea autorităților române, s-a constatat că populația românească a județului Tulcea, care înainte de război era de 86 605 locuitori, a scăzut la aproape jumătate.

O anchetă mixtă, din care făceau parte delegați ai puterilor aliate, a stabilit o listă a atrocităților comise de bulgari în județul Tulcea care, oricît e departe de a fi completă, enumeră, în chip nominal, cazuri de siluiri, de schingiuiri și omoruri, de împușcați și torturați, deportați în Bulgaria, din care mulți nu s-au mai întors. Și pe lîngă aceștia, cîți au pierit, bărbați, bătrîni, femei și copii, erau transportați în convoaie de la un capăt la celălalt al județului, prin viscol, nemîncați, pentru a fi puși la lucru în tranșee fără nici o trebuință, decît aceea de a-i face să moară.

Din punct de vedere administrativ, Cadrilaterul — adică județele Caliacra și Durostor — a fost încorporat direct Bulgariei. Restul a fost dat numai în administrație bulgară. Ca guvernator al provinciei a fost numit fostul prefect al poliției din Sofia, care s-a instalat la Constanța. S-au instituit peste tot organe administrative bulgare, s-a introdus sistemul de impozite și mărci poștale bulgare, iar limba bulgară a fost declarată limbă oficială pentru autorități și tribunale. Chiar inscripțiile autorităților au fost schimbate ; astfel, la primăria Constanța s-a aplicat inscripția : „Regatul Bulgariei, Comuna urbană Constanța".

Administrația bulgară s-a manifestat printr-o totală incapacitate și rapacitate. Convoaie nesfîrșite de căruțe transportau din Dobrogea spre sud, în Bulgaria, tot ce se putea transporta. „De la general la soldat, toți au furat ce au putut și cît au putut" zice raportul oficial al Comisiei Aliaților. După doi ani de ocupație, aproape nu mai exista în Dobrogea o gospodărie românească. „Din sate s-au ridicat și transportat în Bulgaria toate uneltele și mașinile agricole ; s-au ars magaziile și pătulele românilor, după ce se furase conținutul lor. Curțile au rămas goale, iar casele numai cu pereții". Aceste banditisme au alarmat chiar pe aliații și tovarășii bulgarilor și au determinat comandamentul german — al cărui program era o exploatare metodică și rafinată — să ia asupra lui Dobrogea. Bulgarii au fost scoși, cu multă greutate, după lungi tratative și cu mari nemulțumiri, care au făcut să se încordeze relațiile între tovarăși și au înăcrit sufletele bulgarilor împotriva aliaților lor. În deosebite ocazii, bulgarii și-au arătat nemulțumirile, au mers pînă la amenințări împotriva germanilor și au vrut să facă să se creadă că, dacă n-au rupt relațiile cu americanii, după intrarea acestora în război, au făcut-o ca represalii împotriva germanilor și ca o expresie a nemulțumirilor lor.

La sfîrșitul lui februarie 1917, întreaga Dobroge veche trecuse sub „administrația germană de etape din Dobrogea". Numai fișia din nordul Dobrogei, limitrofă cu Dunărea, a rămas sub stăpînirea bulgară, ca zonă de operații a Armatei a III-a bulgare. Exploatarea economică a Dobrogei s-a făcut după

același plan ca a restului țării; randamentul ei a fost mai slab din cauza depopulării țării, a secetei și a jafului bulgarilor.

S-au găsit însă, în momentul ocupației ei de către dușmani, cantități imense de petrol în portul Constanța și de grîu din recoltele ultimilor trei ani; tot așa prin gări și prin gospodăriile particulare, părăsite de proprietarii refugiați. Toate acestea din urmă au fost ridicate de bulgari și transportate în țara lor.

Ocupația de doi ani a Dobrogei a dat înapoi cu mulți ani înflorito area noastră provincie semănind, pe toată întinderea ei, pustiul și sărăcia. A fost un episod din epoca năvălirilor barbare, rupt din istoria evului mediu spre fi fi transportat în plin secol al douăzecilea.

Administrația „civilă" sub ocupație

Alături de administrația militară germană s-a constituit, sub imediata autoritate și control a „Verwaltungsstab"-ului, un guvern de giranți-români, care aveau să administreze resorturile care nu cădeau în sferele de interes imediat ale armatei de ocupație. Acest guvern de giranți — adevărați „miniștri sub ocupație" — a înlăturat pe funcționarii legitimi ce conduceau autoritățile, prin călcarea dreptului internațional, care nu îngăduie înlocuirea funcționarilor țării, cită vreme nu se produce nici un incident între ei și autoritatea ocupantă. Germanii aveau însă nevoie de „oameni de încredere"; de aceea au înlocuit pe secretarii generali, lăsați de guvernul român, prin acești giranți, aleși printre personalitățile cu convingeri germanofile și anume dintre adepții lui Petre Carp.

Noii giranți erau: Lupu-Costaki, girant al Ministerului de Interne D. Nenițescu la Finanțe; magistratul Hinna la Justiție; Gr. Antipa la Domenii și profesorul C. Litzica la Instrucție. După cîteva luni, acesta din urmă a fost înlocuit prin Virgil Arion, fostul președinte al Ligii Culturale, devenit deodată, în timpul neutralității, cel mai pătimaș și suspect germanofil.

Pentru a se ocoli călcarea dreptului internațional și a nu se da impresia numirii de către ocupant a unor funcționari români, foaia oficială a administrației militare anunța că: „cu încuviințarea administrației militare din România, conducerea ministerelor, de mai jos, a fost luată, în calitate de giranți, de D-nii ...".

Pe lîngă fiecare girant a fost delegat cîte un „ofițer de legătură", adevărat tutore al girantului. Semnătura ofițerului era indispensabilă pentru valabilitatea oricărui act de administrație, redactat în nemțește și în românește. Pe hîrtiile oficiale s-a impus ștergerea sau tăierea inscripției „România" și a stemei țării. Inițialele M. V. R. — „Militär-Verwaltung in Rumänien" se aplicau peste tot: în antetul scriptelor, pe timbre, pe mărci poștale.

S-au numit prefecți de județe și primari dintre oamenii de încredere ai personalităților politice germanofile, dublați peste tot de atotputernicul ofițer de legătură. S-au păstrat funcționarii indispensabili serviciilor; restul au fost puși în disponibilitate, plătindu-li-se așa numita leafă de odihnă. Singurele servicii românești care au crescut ca număr de funcționari, unele pînă la cifre considerabile, erau cele puse în serviciul ocupației germane sau oamenilor ei; serviciile de încartiruire-administrative și tehnice, de aprovizionări, de rechiziții, de despăgubiri ale supușilor Puterilor Centrale. Județele și comunele, în special, aveau să suporte cheltuielile enorme ale întreținerii membrilor armatei de ocupație, foarte exigenți sub raportul confortului instalațiilor, alimentației și petrecerilor. Pentru a face față acestor cheltuieli

atit județele cit și comunele au fost obligate să contracteze imprumuturi mari, care însemnau ruina și subjugarea lor economică pentru timp îndelungat.

Justiția

După subjugarea administrației, veni rîndul justiției. În iunie 1917 se deschise cu mare solemnitate, în fața unei asistențe militare numeroase, tribunalul militar german: „Deutsche Gericht in Rumänien". Alte două tribunale similare, unul în Craiova, altul în Constanța, urmară curînd. Aceste tribunale constituiau una din manifestările cele mai caracteristice ale spiritului de aservire a țării ocupate. Formate din magistrați germani în uniformă militară, ele erau destinate a da supușilor Puterilor Centrale din România, în litigiile lor cu românii, garanția unei judecăți părtinitoare și a unei execuții prompte, sumare și brutale.

Potrivit deciziei care organiza această justiție germană, un român, care avea de intentat o acțiune unui supus al uneia din Puterile Centrale, nu o putea face decît înaintea justiției germane. Dacă, dimpotrivă, acesta din urmă pornea acțiunea, o putea face sau înaintea tribunalelor germane sau a celor române dar, în acest caz, la judecată asista un comisar german, „care veghea asupra intereselor supusului aliat", luînd parte la ședință și la deliberări. Judecata se făcea conform codului german, cu modificările de procedură necesitate de împrejurări. Cea mai importantă derogare, nu numai de la procedura română și de la cea germană, dar de la un principiu universalmente admis în justiție, era suprimarea dreptului de apel. Judecătorii dușmani, judecînd fie în consiliu, fie ca judecător unic, după cazuri, pronunțau sentința în primă și ultimă instanță, iar sentința era imediat executorie. De asemeni, se suprimase dreptul de apel în materie penală și la judecățile ce se făceau înaintea tribunalelor române. Hotărîrile judecătorești de orice fel urmau să se dea nu în numele Capului statului, ci în numele legii.

Instituirea arbitrarei jurisdicții călca Constituția și legile țării, pe care tocmai magistrații erau obligați să le păzească, ei impunînd celorlalți respectul lor. Ea viola și dreptul internațional înscris în Convenția de la Haga, acceptată și de Germania — alt petic de hîrtie — care proclama că „ocupantul nu are dreptul să modifice legile existente în teritoriul ocupat, decît în cazul cînd această modificare ar fi necesară conducerii războiului sau propriei sale siguranțe". Corpul nostru judecătoresc a ridicat un protest demn, dar zadarnic. Mareșalul Mackensen a refuzat să primească pe delegații magistraturii și n-a revocat, nici n-a îndulcit vreuna din măsurile luate. În numele său, Welser a răspuns magistraților că „în timpul ocupației, comandantul suprem întrunește în persoana sa, suveranitatea și puterea legiuitoare și că este rezervat de la exercitarea drepturilor sale, de a lăsa după apreciere, un cîmp de activitate și funcționarilor și autorităților băștinașe".

Magistrații au crezut că, în vederea intereselor justiției și justițiabililor, e de datoria lor să-și continuie activitatea, chiar în astfel de împrejurări dureroase, protestînd. Cîțiva magistrați însă au refuzat a judeca, cu toate amenințările. Majoritatea avocaților români n-au recunoscut tribunalul de asediu și s-au abținut de a pleda înaintea lui. A pledat totuși un număr de avocați, în mare majoritate evrei, cărora cunoștința limbii germane le ușura împlinirea acestei sarcini, iar lipsa de scrupule naționale nu le-o îngreuna. O întreagă bandă de intermediari, samsari, tălmaci și avocați improvizați, mulți din ei chiar membri ai tribunalelor de ocupație, se interpusese între tribunal și împricinații români, tîriți înaintea lui. Speculînd necunoștința limbii ger-

mane a bieților oameni și teroarea pe care o inspira acest tribunal dictatorial, acești paraziți realizau beneficii grase de pe urma intervențiilor in bucluciurile pe care, de multe ori, ei înșiși le puneau la cale in înțelegere cu membrii tribunalelor.

Instituirea tribunalelor a mai fost și un mijloc de răzbunare a tuturor străinilor care aveau cîte o socoteală de răfuit cu vreun român. Negustori din Germania sau din Austro-Ungaria, care aveau afaceri de comerț, fie ca vînzători, fie ca cumpărători, cu cei din țară sau cu statul român, servitori care fuseseră in ceartă cu stăpînii lor, patroni cu lucrătorii, chiriași cu proprietarii, sau viceversa, negustori cu clienții, creditori cu debitorii, sau invers, toți aceștia, intrucit erau nemți, unguri, bulgari sau supuși turci, găseau in tribunalul german mijlocul de a condamna și executa imediat pe adversarul lor român. Astfel, judecata germană, intemeiată sub pretextul ipocrit de a apăra, printr-o procedură simplă și urgentă, pe supușii țărilor dușmane, a fost, in realitate, un nou mijloc de terorizare și de despuiere a populației nenorocitei țări invinse, in favoarea străinului. Nu e de mirare de ce activitatea acestor tribunale a mers crescînd. În iunie 1917 au fost, la tribunalele germane din București 152 de procese, iar la Craiova 123. În aprilie 1918, numărul lor a fost de 656 la București și de 325 la Craiova. În total, s-au judecat la cele două tribunale, intr-un an, 7 000 de procese.

Odată cu ofensarea justiției, erau maltratați servitorii ei. Un mare număr de inalți magistrați au fost arestați și deținuți ca ostatici. Bătrîni septuagenari, membri ai Curții de casație, au fost tiriți la Săveni și la Troian in Bulgaria, siliți să-și poarte in spinare bagajele. Procurorul general al Curții de apel din București și decanul baroului avocaților din Capitală au fost trimiși in Germania și incarcerați intr-o fortăreață.

Școala

Școala s-a bucurat și ea de solicitudinea guvernului de ocupație. Chiar din februarie 1917, școlile germane ale comunităților evanghelice, in realitate focare de propagare a influenței germane, s-au redeschis cu privilegii mărite. Peste două luni, in luna aprilie, s-a permis și redeschiderea școlilor românești, in condiții de mare strimtoare materială și sufletească. Cea mai mare parte a localurilor de școli erau rechiziționate in scopuri militare sau administrative: cazărmi, spitale, birouri, inchisori, cînd nu erau pur și simplu transformate in grajduri; majoritatea profesorilor lipseau, fie chemați pe front de datoria militară, fie refugiați in Moldova; avutul școlilor risipit, sfărimat sau furat. Astfel, s-au putut deschide un număr restrins de școli, cu clasele impuținate, concentrate cîte două-trei in același local, cu corp didactic completat cum s-a putut găsi. Guvernul de ocupație a fost preocupat de ideea, foarte naturală, de a se servi de școală in opera lui de propagandă germană. Școlile secundare au trebuit să inmulțească numărul orelor de limba germană; pe lingă aceasta, s-au inființat numeroase cursuri complementare de limba germană pe lingă licee și școli primare, și mai ales cursuri pentru adulți, atit la orașe cit și la sate. Un serviciu activ de control stimula și recompensa zelul profesorilor și al elevilor. Școlile din Oltenia au fost supuse autorității unui „consiliu școlar" condus de un profesor german, stabilit in România, care a ținut să se manifesteze ca un zbir și un satir. Ceea ce era mai dureros, era cenzurarea spiritului național din învățămint. S-a poruncit eliminarea capitolelor din literatura, istoria și geo-

grafia țării, care nu conveneau ocupantului. La Craiova, s-a încercat chiar eliminarea cu totul a istoriei românilor din programe. O atmosferă apăsătoare domnea în școli; libera exprimare a părerilor și a sentimentelor era stînjenită de teama de a nu fi pîrît de colegul, profesor improvizat, sau chiar de unii elevi germanofili, prin origina lor străină sau prin contact.

Universitatea, rău văzută de germani, din cauza atitudinii sale antigermane din perioada neutralității, a rămas închisă. Mai tîrziu, în decembrie 1917, s-a redeschis Facultatea de Medicină, ale cărei laboratoare și parte din personal trebuiau să servească și necesitățile învățămîntului medical al ocupantului, iar după dînsa s-a redeschis și Academia Comercială, facultățile de litere, teologie și științe s-au deschis în aprilie 1918, cu un corp profesoral și studențesc foarte redus.

Germanii au deschis în palatul Fundației Universitare „Carol I" cursuri universitare pentru militarii germani din armata de ocupație și de pe frontul de luptă, care aparțineau universităților sau școlilor academice. Cursurile erau ținute de profesori aduși din Germania, printre care unii, celebrități în specialitățile lor. Aceste cursuri, frecventate de sute de studenți, urmăreau și ținta ca, împreună cu teatrele, cu librăriile, cu presa germană, să impresioneze publicul românesc. Poate că aspectul impozant al desfășurării acestei culturi să reușească a atrage, în favoarea cauzei politice germane, o simpatie și o admirație, pe care loviturile de pumn nu reușiseră s-o facă, cu toată măiestria brutalității lor!

Teatrul și publicistica sub ocupație

Poliția politică avea și o secție a presei și a cenzurii — incorporată mai tîrziu direct în „Verwaltungsstab", care era însărcinată cu conducerea tehnică a serviciilor de presă și tipografie, cu instalarea și conducerea librăriilor militare de campanie ș.a. O secție specială avea de scop „reînvierea presei române", iar alta era însărcinată cu cenzurarea pieselor de teatru, a filmelor cinematografice, cărților și imprimatelor, cu alte cuvinte, cu îndrumarea vieții intelectuale a țării într-o direcție favorabilă și simpatică Germaniei. Activitatea acestei secții n-a dat roadele așteptate în ce privește influențarea sufletului românesc și cîștigarea lui. Teatrul românesc, în teritoriul ocupat, s-a redus la formele inferioare ale spectacolelor de amuzament: opereta și mai ales revista. A fost mic numărul artiștilor români cu oarecare reputație care, împinși de nevoia existenței, au primit să joace în fața publicului germano-român din timpul ocupației. Germanii au adus însă trupe de dramă și de operă, formate adesea și din elemente artistice de valoare. Necunoștința limbii germane de către marile mase ale populației, amărăciunea și simțul de demnitate al păturilor intelectuale, sărăcia obștească, pe de altă parte, au ținut publicul român departe de teatrul german. El a rămas spectacolul militarilor și funcționarilor guvernului de ocupație, al populației de origină sau cu sentimente străine și al unei infime minorități române de ambe sexe, lipsită de conștiință și de pudoare.

Sforțările pentru „reînvierea presei române" au avut o primă realizare, o săptămînă după ocupația Capitalei. La 12 decembrie apăru cel dintîi număr al ziarului oficial al autorității ocupante, scris jumătate în nemțește și jumătate în românește, cu titlul „Bukarester Tageblatt" sau „Gazeta Bucureștilor". Ziarul avea la început o factură foarte greoaie, militărească. Versiunea românească e scrisă într-o limbă stîlcită, cu stil și gramatică influ-

entate de jargonul iudeo-german. El apare din intenţia de a specula nevoia de citit a publicului şi a-i servi, pe această singură cale ingăduită, informaţii din sorginte şi cu tendinţe germane. Ele vor continua opera de intimidare şi de demoralizare a populaţiei româneşti, sădindu-i în suflet credinţa în atotputernicia şi invincibilitatea germană şi în falimentul politic şi militar al Înţelegerii. Ziarul mai are şi un scop practic imediat: să aducă la cunoştinţa publicului numeroasele ordonanţe care înseamnă tot atîtea restricţii şi privaţiuni ale libertăţilor.

Gazeta a dus o campanie de neadevăruri, calomnii, intrigă şi insulte faţă de România, de guvernul şi armata sa, faţă de suverani şi de bărbaţii politici partizani ai războiului şi ai rezistenţei. Mai tîrziu, faţă de scrupulele unora dintre ziariştii profesionişti români, de a colabora la o gazetă pur poliţienească, cele două jumătăţi ale ziarului s-au despărţit. Tageblatt-ul a devenit o gazetă germană, bine redactată din punct de vedere tehnic gazetăresc. Partea românească, devenită „Gazeta Bucureştilor", încăpută pe mîna unor mercenari ai condeiului, vrednică urmaşă a ziarelor „Ziua" şi „Seara" din timpul neutralităţii, a scoborît cele din urmă trepte ale abjecţiei gazetăreşti.

Ceea ce nu putea fi „Gazeta", din cauza inferiorităţii morale a redactorilor săi, adică o informatoare corectă a populaţiei româneşti din teritoriul ocupat, şi-a propus să fie „Lumina", ziar apărut în septembrie 1917 sub direcţia lui C. Stere. Publicat sub tutela şi cenzura autorităţilor de ocupaţie, era exclus ca noul organ să aibă libertatea de exprimare cuvenită unui sincer îndrumător al opiniei publice. Directorul ziarului declarase de altfel în articolul său program: „în aceste împrejurări, nu totdeauna voi putea aşterne pe hîrtie întreg gîndul meu"; în schimb, se angaja să nu spună „un singur cuvînt, care să nu fie expresiunea convingerii" sale. Din nenorocire, această convingere era cunoscută poporului român, din timpul neutralităţii. Prin critica adusă acţiunii noastre, prin condamnarea întregii noastre atitudini în războiul mondial, prin descrierea prăpastiei în care ne-am fi asvîrlit şi a perspectivelor negre ce ni se deschideau pe viitor, campania „Luminei" va fi o campanie de descurajare şi de deprimare a sufletului românesc. Talentul şi cultura directorului ziarului vor exercita o influenţă demoralizatoare mai eficace decît aceea a scribilor de la „Gazeta". Partea informativă este tot atît de tendenţioasă, pe cît este de pesimistă partea politică. Sub influenţa cenzurii germane, se publică numai informaţiile nefavorabile României şi Înţelegerii şi se suprimă, sau se trunchiază, falsificîndu-se adevărul, cele favorabile.

„Gazeta" şi „Lumina" devin astfel organe de minare a conştiinţei naţionale, de slăbire a rezistenţei, de surpare a credinţei într-un rezultat fericit al războiului. Ele predică îngenuncherea în faţa atotputerniciei germane, singura capabilă a ne salva ca indivizi, renunţînd la realizarea idealului pentru care intrasem în război. Cu sacrificiul demnităţii ţării şi chiar al independenţei ei, trebuia să renunţăm la politica dusă pînă acum, să condamnăm „aberaţiile politicienilor inconştienţi sau criminali", care au dus ţara la dezastru, să ştergem din marea carte a războiului european sîngerosul nostru sacrificiu.

Aceste idei corespundeau atît de bine scopurilor ocupantului, încît armata germană de pe front se însărcina să arunce în tranşeele româneşti pachete întregi din aceste ziare, menite a semăna şi în rîndurile soldaţilor români descurajarea şi renunţarea la continuarea luptei. Mărăştii, Mărăşeştii, Oituzul şi atitudinea dîrză, care n-a şovăit nici un moment, a soldatului român, au fost proba vorbitoare a influenţei pe care această literatură de defetism şi trădare, a avut-o asupra sufletului sănătos al soldatului ţăran.

Alte două publicații veniră să contribuie la propaganda germană. Revista „Rumänien in Wort und Bild", foarte bine redactată și bogat ilustrată, publică în nemțește articole referitoare la stările de lucruri din România văzute, bineînțeles, prin prisma mentalității și intereselor germane. „Săptămina ilustrată" publică în românește informații din lumea germană, în aceeași notă și cu aceeași tendință. Ele se completează una pe alta, adresîndu-se în special publicului intelectual, a cărui convertire la germanism o urmărește.

Campania de publicistică a germanilor era tot atît de odioasă, ca și cea de jaf și de înfometare. Ea țintea la injosirea morală a României, așa după cum cealaltă țintea la anihilarea puterilor ei fizice. „Trebuie — scria un cunoscut scriitor german, care însoțea armatele — ca voința, mîndria, ambiția, conștiința, simțul național al populației, să-și piardă puterea, ca și capacitatea de luptă a armatei române"[205]. Politicienii și publiciștii germani se întrec a arăta prin ziare, reviste, cărți, că sîntem un popor de oameni corupți, putrezi, lipsiți de inteligență și de simț moral; scurt, un popor care și-ar merita cea mai rea soartă. O singură șansă de scăpare ar fi: să primească tutela germană; ea l-ar ajuta să renască și să fie vrednic să trăiască. „Rumänien in Wort und Bild" publică pe prima pagină un cap de cretin, cu explicația: „Studie — Moldauer Bauer" [4]. Un scriitor german tipărește un fel de antologie, sub titlul: „Putreziciunea României, arătată de proprii ei scriitori", în care sînt alese bucăți din autorii români care descriu stări sociale, sau biciuiesc moravuri, cu exagerările obișnuite în literatură. Societatea română n-ar fi formată decît din magistrați veroși, preoți bețivi, funcționari prevaricatori, femei adultere.

Din nenorocire se găsesc și români — din păturile intelectuale — care, prin vorbă sau scris, secundează pe germani în această operă de ponegrire sau, prin faptă, tind a justifica campaniile cele mai calomnioase. Un membru al corpului diplomatic, C. Brăileanu, publică la Berlin, sub pseudonimul Vlachus, un pamflet intitulat: „Rumäniens Ohnmacht" = paralizia României, în care acoperă de noroi toată viața publică, socială și instituțiile țării. În țară, publicistul A. de Herz, urmașul, după mamă, al unei ilustre familii române, compune reviste pentru teatrele de vară, în care suferințele populației române din timpul războiului sînt ridiculizate, pentru amuzamentul spectatorilor străini.

Contraste morale

Marile crize scot la iveală toate tarele care clocoteau ascunse în adîncul organismelor politico-sociale. Una din cele mai dureroase, puse în evidență de catastrofa noastră militară, a fost lipsa de coeziune a diferitelor componente ale statului.

O parte din populația evreiască din teritoriul ocupat, neasimilată sufletește cu poporul român, s-a pus deodată în serviciul ocupantului, devenind instrumentul său de exploatare, de împilare și de batjocorire a populației băștinașe.

Femeile din păturile culte și conștiente, au avut o purtare vrednică și patriotică. Unele nu s-au temut să înfrunte pericolele și au purtat cuvîntul de îmbărbătare în spitalele răniților și în lagărele prizonierilor, plătind această românească atitudine cu arestarea și cu surghiunul în vreo mănăstire. Majoritatea s-au închis în casele lor, purtînd în inimă doliul României înfrînte. Atitudinea aceasta n-a putut să scape observatorilor germani. Un cunoscut om de litere german, care a vizitat de mai multe ori țara noastră sub ocupa-

ţie, işi face o datorie s-o inregistreze* : „Văzuţi din fugă, Bucureştii, fac azi impresia unei văduve frumoase, pe care o prinde bine o tristeţe uşoară şi un zimbet de resemnare. Viorile lăutarilor cîntă ca şi mai-nainte; dinaintea cinematografelor e gălăgie, doamnele cochetează in elegante rochii de mătase şi cu ochi frumoşi; se ia masa la restaurante, teatre, varieteuri, operete, in parcuri deschise... Dar toate astea înşeală. Este zgomotoasă doar suprafaţa pestriţă a Bucureştilor. Dacă sint cocote care rid prin localurile de noapte, asta nu inseamnă că in Bucureşti nu există mii de mame şi soţii care noaptea plîng.

S-a schimbat in unele privinţe şi exteriorul Capitalei. Totul in oraşul acesta a fost odinioară viaţă curgătoare şi eleganţă. Sutele de trăsuri repezi au dispărut, tot astfel caii superbi care băteau din copite. Faimoasa „şosea" este pustie. Au dispărut doamnele din societate şi automobilele...

E o legendă că morţii de la Argeş ar fi fost uitaţi. Zgomotul şi aparenţa fără grijă a Bucureştilor nu pot să înşele pe nimeni din acei care privesc mai adinc. De asemeni e o legendă că populaţia Bucureştilor ar fi salutat cu flori intrarea in oraş a trupelor victorioase. Bucureştii suportă soarta cea grea cu hotărire şi demnitate. Pînă şi amicii germanilor şi ai aliaţilor lor ... nu uită situaţia şi păstrează o rezervă plină de tact. Cercurile aristocratice ale societăţii trăiesc complet retrase şi nu sint văzute pe stradă niciodată, sau foarte rar...

Cu totul altfel decît la suprafaţă e aspectul din inima Bucureştilor".

Din nenorocire insă, tabloul are şi o pată, pe care nu trebuie s-o trecem cu vederea. Au fost şi femei, din diferite clase sociale, care au dat spectacolul destrăbălării şi al lipsei de ruşine. Şi, fiindcă viciul e public şi provocator, purtarea acestor femei atrăgea atenţia şi dădea ocazie la generalizări pripite şi la constatări umilitoare pentru demnitatea noastră naţională. Femeia română care şi-a uitat patria indoliată şi soţul plecat pe front, ca să se arunce in vîrtejul petrecerilor şi in braţele ofiţerului german primit in cuartir, acea femeie care, din perversitate sau din interes, devenise tovarăşa chefurilor şi orgiilor militarilor germani, chiar aceea care nu făcea altceva decît să asiste la spectacolele germane, suportind sau chiar gustind aluziile ofensatoare ale actorilor la adresa ţării lor şi a lor inşile, a fost desigur o excepţie, dar o excepţie caracteristică pentru lipsurile educaţiei sufleteşti şi naţionale a unei întregi categorii sociale. Ea era aceeaşi femeie fără cultură sau cu o uşoară spoială de cultură, care in timp de pace era cochetă, frivolă, iubind plăcerile, dar neştiind sau neplăcindu-i să-şi crească copiii, obiect de lux şi de faţadă, care umple trotuarele străzilor centrale, magazinele, echipajele, spectacolele uşoare şi saloanele jocurilor de cărţi.

O constatare dureroasă şi o lecţie pentru viitor. Ţara va fi aşa cum o vor face să fie generaţiile noi, copiii de astăzi, iar aceştia vor fi aşa cum îi formează mamele lor. A da cultură şi educaţie femeii, a o ridica din starea inferioară a unui obiect de plăceri şi de lux, pentru a o chema la înţelegerea rosturilor sociale şi naţionale ale vremii in care trăieşte, e una din problemele cele mai de căpetenie, care trebuie să preocupe pe oricine are la inimă viitorul ţării, şi in special pe cei care au privit cu durere anumite aspecte ale vieţii din timpul ocupaţiei duşmane.

---

* Bernhard Kellermann. *In dem besetzten Bukarest*, in „Berliner Tageblatt", iunie 1917.

2. EXPLOATAREA ECONOMICĂ A ŢĂRII

„Wirtschaftsstab"-ul

Sabia dușmanului tăiase nervul vieții economice a țării. Dar în trupul amorțit al teritoriului ocupat erau strinse din belșug bogățiile, ce n-așteptau decît mina dibace și îndrăzneață, care să le scormonească și să le culeagă. Și de aceea, pe urmele armatei victorioase, soseau corbii...

Războiul economic era una din formele cele mai caracteristice și cele mai violente ale uriașului război mondial. Blocada, boicotul, războiul submarin, flămînzirea populațiilor țărilor inamice, interzicerea procurării de materii prime necesare industriilor de război, acestea erau tot atitea bătălii ce se dau între dușmani pe terenul economic deopotrivă de important ca și cel militar. Ocuparea unui teritoriu bogat era o victorie strălucită pentru un beligerant; în special pentru unul care vedea cu grijă împuținarea mijloacelor de rezistență și prelungirea bătăliei.

„Cum o să putem trăi fără grîul și petrolul românesc?", exclamase Ludendorff în octombrie 1916[152], și aceste cuvinte rezumau un plan de acțiune, militară întîi și economică în urmă. Acțiunea militară se sfîrșise cu ocuparea părții celei mai însemnate a țării. Acum venea rîndul acțiunii economice prin care trebuiau pompate bogățiile țării, indispensabile pentru aprovizionarea deficitară a Imperiilor Centrale și a armatelor lor. Și aci, capacitatea de organizație a germanilor, una din calitățile mari, ce nu li se poate tăgădui, și-a găsit un vast și remunerator cîmp de activitate.

În administrația militară a teritoriului ocupat, „Wirtschaftsstab"-ul, Statul Major Economic, reprezintă cel mai vast și mai important resort. El era constituit dintr-un oficiu central la București și o rețea de oficii filiale în țară. Se poate avea o idee de importanța oficiului central, din faptul că birourile lui ocupau numeroase edificii mari din București, ca palatul societății „Generala", hotel „Bristol", hotel „Regal", cea mai mare parte din Universitate, casa fabricii „Zamfirescu" ș. a. Oficiul central era împărțit în 17 secții, corespunzînd la tot atitea ramuri de producție sau de organizare economică*.

O armată întreagă de experți și funcționari, aduși din Germania, alcătuiau numeroasele servicii, ajutați de un număr și mai mare de agenți și intermediari, recrutați dintre „informatorii economici" care înainte de război cutreierau țara sub tot felul de pretexte.

Oficiile periferice erau repartizate la comandanturile districtuale. Acestea, la rîndul lor, au fost împărțite în 42 de subcomandanturi de etape, fiecare din ele avînd un oficiu secundar economic. Nu era colț de pămînt productiv, care să nu fi fost pus sub paza unui agent militar; nu era fabrică sau atelier, mină, carieră, pădure, baltă, unde să nu se fi instalat reprezentantul „Wirtschaftsstab-"ului, ventuza prin care oficiul central pompa avuția corespunzătoare.

---

* Acestea erau: 1) procurarea de alimente și furaje; 2) agricultura; 3) expediții și transport; 4) materii prime și fabricate de război; 5) statistica și distribuția; 6) petrolul; 7) industria lemnului; 8) silvicultura și vînatul; 9) electrotehnica; 10) utilizarea mașinilor; 11) pescuitul; 12) minele; 13) întreprinderile industriale de război; 14) chestiuni economice în general; 15) finanțe; 16) contenciosul; 17) chestiuni muncitorești. Fiecare secție era compusă dintr-un număr mai mare sau mai mic de grupe. Așa de exemplu: secția întîi cuprindea grupurile: a) exportul alimentelor și furajelor; b) exploatarea morilor; c) uleiuri și materii grase; d) strîngerea ouălelor; e) tutunul și celelalte articole de monopol ale statului; f) vinul; g) strîngerea fructelor și legumelor.

Tot acest personal economic de la comandaturi şi de la subcomandaturi, depindea de oficiul central al „Wirtschaftsstab"-ului central, ai cărui şefi erau maiorul german von Kessler şi colonelul austriac von Kontz. O serie de publicaţii oficiale, de instrucţiuni, anuare, dicţionare economice, cu îngrijire pregătite din vreme, cuprinzînd tot materialul informativ relativ la producţia ţării, mijloacele de transport, întreprinderi comerciale şi industriale, bănci, administraţii şi alte date utile, s-au împărţit tuturor funcţionarilor şi agenţilor.

Cele trei puncte cardinale ale programului de exploatare economică a ţării erau : 1) intensificarea producţiei ţării pînă la maximum de randament ; 2) sechestrarea întregii producţii a ţării şi interzicerea cu desăvîrşire a comerţului liber cu aceste produse ; 3) repartizarea acestei producţii în aşa chip incit, lăsindu-se „populaţiei civile" a ţării cantităţi neinsemnate, să se facă cu putinţă ca cea mai mare parte să servească la întreţinerea armatei de luptă şi de ocupaţie din ţară, şi mai ales să se exporte in ţările duşmane.

Cum am hrănit pe duşmani

Intensitatea producţiei agricole s-a lovit de la început de o dificultate capitală : depopularea ţării, adică împuţinarea braţelor producătoare. Un recensămînt, organizat în ianuarie 1917, a dat ca rezultat pentru Bucureşti 305 000 de locuitori, faţă de populaţia normală de aproximativ 350 000 dinaintea războiului, pe cînd, în restul teritoriului administrat de „Militär-Verwaltung", populaţia era de 3 438 000 faţă de 4 243 000 locuitori dinaintea războiului, adică cu 800 000 de locuitori mai puţin. Acest deficit rezulta, în cea mai mare parte, prin plecarea sub steag, tocmai a populaţiei masculine, în puterea virstei şi a capacităţii de muncă.

Spre a umple acest gol simţitor, germanii au recurs la mai multe măsuri. În primul rînd, au eliberat din lagărele din ţară un mare număr de prizonieri, pe care i-au scutit de munca silnică în ţara duşmană, spre a-i pune la munca silnică în ţara proprie*. Campania de trădare, organizată de colonelul Sturdza în lagărele de ofiţeri români prizonieri, a permis germanilor să elibereze şi un număr de prizonieri proprietari sau agricultori de meserie, care au fost aduşi în ţară şi au fost trimişi pe la moşiile sau exploataţiile lor. Apoi, sub forma unei repartizări egale a populaţiei agricole între judeţe, s-au ridicat în masă locuitori din unele părţi ale ţării şi au fost transportaţi sub pază militară, ca animale de muncă, în alte judeţe, unde era lipsă de braţe. În special s-au luat din judeţele de munte şi s-au transportat în cele de şes**. Toată populaţia, bătrîni, femei, fete, copii, localnici sau adusă de aiurea, a fost pusă la munca forţată pînă la stoarcere, sub biciul supraveghetorului militar german.

N-a rămas un petic de pămînt neutilizat. Însămînţarea s-a făcut după planul impus de autoritate, care a stabilit un anumit procent pentru fiecare

---

* Un tablou oficial german arată, la 31 martie, că dintr-un total de 15 000 de prizonieri români şi ruşi, aflaţi în teritoriul ocupat, au fost întrebuinţaţi la munci forţate : 23 200 la munci agricole, 10 700 la munci orăşeneşti şi 3 200 în fabrici ; 3 000 au fost lăsaţi la vatră, 1 000 bolnavi în lazarete şi 1 330 transportaţi în Asia Mică.

** Şapte comisii de recrutare au fost trimise, în acest scop, în judeţele de munte. În regiunea Olteniţa s-au trimis 800 de oameni ridicaţi din alte părţi, la Segarcea 2 000, la Turnu Măgurele 1 000 [387].

specie. În primul rînd s-a cultivat grîu, în al doilea rînd oleaginoase*. În vatra satelor şi la oraşe, locuitorii au fost obligaţi a cultiva orice petic de pămînt, apt pentru grădinărie. Maidanele, locurile virane şi chiar parcurile publice s-au acoperit cu culturi de cartofi, ceapă şi pătlăgele. Pedantismul german şi-a găsit o ridiculă expresie în transformarea peluzei principale a Cişmigiului în răzor de varză roşie, pentru salvarea patriei germane de înfometare. Maşini agricole felurite, tractoare, autopluguri, au fost aduse spre a complini lipsa braţelor.

Toată producţia agricolă a fost sechestrată de ocupant. Producătorul însuşi n-avea dreptul să-şi oprească din propria sa producţie şi pentru strictele nevoi ale consumaţiei sale decît cantitatea fixată de autoritate. Acelaşi control riguros se exercita la mori, toate rechiziţionate şi puse sub controlul comandanţilor de etape; ele nu măcinau, pentru fiecare locuitor, decît cantitatea fixată pe cap şi pe zi, conform certificatului de măcinis. Un sistem bine organizat de spionaj şi de pedepse foarte grele în închisoare şi în amenzi, ţinea lumea sub teroare, pradă foametei.

Spre a evita impresia spoliaţiei, germanii au întrebuinţat un procedeu ipocrit: atît munca muncitorului, cît şi preţul producţiei rechiziţionale direct de la ţărani, se plăteau îndată în bani peşin, dar în bani care nu costau nimic pe ocupant! Plata se făcea cu bilete din celebra emisiune a Băncii Generale a României, hîrtia fără valoare, tipărită de ocupant şi impusă ţării, cu un curs forţat. Procedeul a mai permis ocupantului să întreprindă şi o politică de captare a populaţiei române — nelămurită la început asupra ipocriziei metodei — prin ridicarea treptată a preţului de cumpărare. Astfel, preţul grîului a fost ridicat, de la 16 lei hl. pentru producţia anului 1916, la 20 de lei cea din 1917 şi la 28 cea din 1918. Şi cum marile escrocherii au nevoie a fi apărate de cinismul celor ce le făptuiesc, un apologet al operei economice, înfăptuite de germani, putea să scrie: „Plata în bani peşin, fără precedent în istoria războiului mondial şi politica de preţuri avantajoase a guvernămîntului militar au influenţat în chipul cel mai favorabil rezultatul achiziţionării cerealelor"[164].

La producţia obţinută în cei doi ani de ocupaţie, s-au adăugat marile cantităţi de cereale depozitate in ţară, din recoltele precedente. Repeziciunea cu care se produsese catastrofa din toamna anului 1916 n-a permis autorităţilor române să transporte în Moldova, sau să distrugă, decît o mică parte din proviziile depozitate în teritoriul ocupat. Astfel a rămas pe loc cea mai mare parte a recoltei din vara anului 1916 şi chiar din anii precedenţi, în special enormele cantităţi cumpărate de guvernul englez şi imobilizate în magaziile speciale ale biroului britanic prin gări, spre a nu putea fi cumpărate de germani. Ele au căzut pradă fericitului învingător**.

Bineînţeles, cea dintîi grijă a „Wirtschaftsstab"-ului fusese ridicarea şi expedierea în patrie a acestei bogăţii. Ea a început, aproape în acelaşi timp cu înaintarea armatelor, pentru a nu fi împiedicate de o eventuală îngheţare a Dunării. În timp ce un important serviciu de geniu lucra din răsputeri la repararea

---

* Suprafaţa cultivată cu grîu în toamna anului 1917 a fost de 1 230 000 ha, faţă de 1 014 000 ha în toamna anului 1916, întrecînd cu puţin întinderea de 1 220 000 ha, semănată în 1915. Plantele oleaginoase se prezintă însă cu cifre mult mai mari. Astfel, suprafaţa cultivată cu rapiţă a fost în 1917—1918 de 43 000 ha, floarea soarelui 130 000 ha, în 150 000, în total peste 300 000 ha, faţă de 80 000 în 1916—1917. Dimpotrivă, porumbul a fost cultivat mai puţin: 974 000 ha în 1918, faţă de 1 090 000 în 1917.

** Din cele 42 000 vagoane de grîu ale biroului britanic, 18 000 au fost remise Ministerului de Război român pentru trebuinţele armatei, cu titlu de împrumut, 500 au fost distruse de agenţii biroului britanic, iar 59 au fost predate armatei ruse. Restul de 21 000 au fost în parte distruse, iar cea mai mare parte au fost găsite şi luate de duşman [176].

liniilor ferate, podurilor, gărilor, liniilor telegrafice distruse, transportul cerealelor a şi inceput. Pentru sistematizarea şi accelerarea lui, teritoriul a fost împărţit în 36 regiuni de încărcare — „Verladebezirke" — avînd centrul într-un port al Dunării sau într-o staţie importantă de cale ferată. Ofiţerul sau funcţionarul, pus în capul regiunii, aduna cerealele din regiune, le încărca în trenurile sau vasele concentrate la reşedinţa regiunii şi le expedia în patrie. Cu chipul acesta, cu toată întreruperea deo lună şi jumătate, provocată de îngheţarea Dunării, la sfîrşitul lui iulie, întreaga recoltă a anului 1916 şi a anilor anteriori — 1 100 000 de tone — găsită în teritoriul ocupat, fusese exportată. Imediat începu transportul recoltei din 1917. În anul 1 decembrie 1916— 1 decembrie 1917, s-au trimis peste hotare, în ţările duşmane, 1 577 744 tone de cereale, oleaginoase şi nutreţ; aceasta, după ce s-au satisfăcut toate nevoile armatelor luptătoare de pe front, a armatei de ocupaţie şi a „populaţiei civile". Din această cantitate, s-au repartizat Austriei, ca cea mai flămîndă, 780 000 tone, Germaniei 679 000 tone, restul Bulgariei şi Turciei. Pînă la 31 octombrie 1918, cantitatea exportată a fost de 2 161 965 de tone. Proporţia între grîul şi porumbul exportat a fost de 84% grîu şi 16% porumb; acesta din urmă a fost oprit mai mult pentru consumul intern. Statisticienii germani arată triumfători care e valoarea practică a acestor cifre: socotind la 250 gr de cereale hrana pe cap şi pe zi, Germania a trăit în fiecare an cîte 37 de zile, iar Austro-Ungaria 57 de zile, adică aproape două luni, exclusiv din grîul românesc!

Trebuie să se observe că în aceste cifre ale statisticii oficiale germane nu se cuprind expediţiile personale trimise de soldaţi familiilor lor, sau luate cu ei la plecarea în concedii, în lădiţe de cîte 5, 10 sau 25 de kg. Dat fiind că numărul soldaţilor armatei de luptă şi de ocupaţie era de 480 000 de oameni, şi faptul că numai pentru soldaţii în concediu plecau din ţară cîte trei trenuri a 1 000 soldaţi pe zi, se poate deduce cantitatea considerabilă a alimentelor ce ieşeau din ţară prin metoda faimoaselor lădiţe!

„Teritoriul ocupat" hrănea armatele şi populaţia ţărilor duşmane cu carnea şi sîngele copiilor lui!

Stoarcerea bogăţiilor pînă la secarea izvoarelor

Aceeaşi metodă s-a întrebuinţat faţă de toate celelalte bogăţii. Principiul general era acesta: tot ce exista în ţară era sechestrat de administraţia militară şi la dispoziţia ei. Românul nu mai dispunea de nimic din avutul său; nici de casa sa, nici de mobila din ea, nici de proviziile agonisite sau fabricate de el, nici de vita sau de pasărea din curte, decît ca un fel de custode al unui bun ce aparţinea ocupantului. Dreptul de folosinţă a acestui bun era supus celei mai stricte reglementări, garantată de cele mai severe sancţiuni. O statistică şi o înregistrare foarte meticuloasă puneau pe ocupant în stare de a cunoaşte şi a urmări cel din urmă lucru şi a nu lăsa nimic să scape alături de destinaţia pe care i-o dăduse el. Iar în ziua cînd duşmanul îşi organiza serviciul corespunzător, fiecare locuitor trebuia să predea obiectul cerut, în cantitatea indicată, în schimbul, fie a bonului de rechiziţie, fie a plăţii fixate de ocupant. Cruţarea aparentă a unora din bogăţiile ţării se inspira din sentimentul prevederii şi al calculului: se cruţa găina, ca să i se poată lua ouăle.

Nu intră în cadrul acestei cărţi a înfăţişa această operă mixtă de organizare, pe de o parte, de stoarcere pe de altă. Cîteva cifre vor fi de ajuns să dea o idee sumară de efectele ei.

Interzicerea absolută a tăierii vitelor de către, sau pentru „populația civilă" a țării, avea ca scop a păstra stocul necesar exportului în patrie și a îndestulării armatelor. Statistica oficială germană arată că, de la 1 aprilie 1917 la 30 septembrie 1918, adică în 18 luni, s-au tăiat pentru consumul trupelor 206 922 vite mari, 1 027 971 oi și 52 198 porci. În iunie și iulie 1917 s-au mai expediat, pentru hrana trupelor de pe frontul de la Isonzo, 27 161 vite mari. Numărul animalelor exportate nu se găsește în statisticile germane*. Carne conservată s-a exportat 1 342 tone și 211 tone slănină. Aceeași stoarcere s-a aplicat și celorlalte materii prime sau produse fabricate. Secția forestieră a întreprins o exploatare fără nici un scrupul. Marile păduri ale României au fost devastate sistematic; germani, austro-ungari și bulgari, s-au întrecut în această barbarie. Pe lîngă aceasta, tot felul de samsari au cumpărat pe prețuri de nimic, prin amenințări și fraude, cele mai frumoase și mai bogate masive păduroase. Exploatarea era așa de intensă, exportul așa de activ, încît populația română începea să găsească cu greutate chiar scindurile pentru coșciugele morților ei ! Într-un singur an s-a exportat în țările dușmane 201 153 de tone de lemn fasonat, din care 5 000 tone lemn de nuc.

Și jaful se întindea la tot ce se putea întrebuința: 93 945 tone sare, 42 243 vagoane de materii prime și produse fabricate, dintre care 114 679 tone piei, 57 475 tone fier, metale și mașini. Din strîngerea clopotelor de pe la biserici s-a realizat 500 000 kg de aramă. Cu toată scăderea numărului oilor, cauzată de export și consumul armatei, s-a putut exporta în 1917 o cantitate de 2 220 000 kg lînă, iar în 1918 : 1 650 000 kg. Oile, recenzate și numerotate, se tundeau în prezența unui agent militar al guvernului de ocupație.

Industria națională română a fost distrusă cu totul. Cele mai multe și mai importante instalații industriale au fost demontate, iar mașinile au fost trimise în țările dușmane, în special în Bulgaria. Au dispărut astfel toate fabricile de țesătorie, de uleiuri, uzinele metalurgice, o parte din mori și cea mai mare parte din motoarele industriale, cu altfel de capital decît cel german sau austro-ungar. Pentru realizarea programului de stoarcere pînă la izvoare a producției românești, fertilitatea inventivității spiritului german, bazată pe profunde cunoștințe tehnice și pe o capacitate de organizație remarcabilă, s-a aplicat în cele mai felurite chipuri. Cîteva exemple tipice vor arăta formele interesante și curioase pe care le lua această exploatare.

Gospodăria publică germană ducea lipsă de materii grase, atît de trebuincioase alimentației și industriei [5]. Țară agricolă, România trebuia să aducă o contribuție simțitoare la remedierea acestei lipse. De aceea, unul din cele mai caracteristice oficii ale „Wirtschaftsstab"-ului era oficiul de stringere a grăsimilor : „Fettgewinnungsstelle" ; era grupa C din secția I a „Wirtschaftsstab"-ului.

Mijloacele de procurare a grăsimilor erau foarte variate.

În primul rînd, erau sursele vegetale. În acest scop, în programa semănăturilor din teritoriul ocupat, plantele oleaginoase : rapița, cînepa, inul, floarea soarelui, intrau cu un procent mult mai ridicat ca cel obișnuit de agricultorii noștri. Deosebit de aceasta, germanii au pus în practică un procedeu ingenios : întrebuințarea boabelor de porumb ca materie primă pentru extragerea grăsimilor. Bobul de porumb conține, spre vîrful său, embrionul sau colțul

---

* Ziarul „Le Temps" extrage dintr-o publicație secretă a Ministerului de Război austriac, publicată în Imprimeria statului din Viena în 1918, următoarele cifre : 600 000 cai ; 1 000 000 boi și vaci ; 4 400 000 oi ; 400 000 viței ; 200 000 miei ; 1 000 000 porci. Cifrele acestea trebuie primite cu rezervă.

care, la rîndul său conţine, ca materie de rezervă alimentară, un ulei. Colţul reprezintă 12% din greutatea bobului, iar uleiul, 17—18% din greutatea colţului. Porumbul, producîndu-se în cantităţi enorme în ţară, putea furniza cantităţi importante de grăsimi. Germanii s-au pus pe lucru. Marea moară Assan din Bucureşti a fost cea dintîi utilată în vederea acestui scop. Cu ajutorul maşinilor speciale, boabele de porumb se fărîmau, alegîndu-se deoparte bucata de la vîrf, care conţinea colţul; aceasta se măcina şi se storcea, liberînd uleiul prin dizolvare în benzină şi evaporare. Rafinat, presat şi solidificat, uleiul devenea margarină. Prin acest procedeu, moara Assan putea să expedieze zilnic în Germania 2 000 kg de margarină.

Rînd pe rînd, morile mari au fost organizate pentru fabricarea margarinei prin procedeul dezembrionării boabelor de porumb. Pentru că micile mori ţărăneşti nu puteau fi utilizate în acest scop, au fost închise, iar pentru trebuinţele localităţilor cu mori închise, s-au înfiinţat depozite de mălai în schimbul porumbului adus de locuitori, în proporţie de 85 kg mălai pentru 100 kg porumb. Porumbul strîns se trimitea apoi pentru măcinare la morile mari, prevăzute cu instalaţii pentru dezembrionare.

Reversul medaliei se poate ghici uşor. Pe cînd „patria germană" primea margarină, „populaţia civilă" a teritoriului ocupat primea mălai fabricat din sfărîmăturile boabelor de porumb dezembrionat, lipsit deci de unul din principalele elemente nutritoare ale bobului. Micşorarea cantităţii primite, prin raţionare, era deci întovărăşită şi de o scădere a puterii hrănitoare a alimentului.

A doua sursă de extragere a grăsimilor, era cea animală: grăsimea animalelor tăiate în abatoare şi cea extrasă din resturile neîntrebuinţate ale animalelor, din oase, din resturile de mîncăruri rămase de la trupele de pe front. Toate acestea se căiau în vagoane la fabricile de extracţie şi de prelucrare din teritoriul ocupat. Instalaţii speciale s-au făcut şi pentru extragerea grăsimilor din cadavre („Kadaverwertunganstalt"), care dădeau 1 000 kg grăsimi pe zi. Un important stabiliment a fost instalat lîngă abatorul central, unde se prelucrau, mulţumită maşinilor celor mai perfecţionate autoclave, pompe, malaxoare, prese, toate părţile cadavrelor de animale: oasele, grăsimea, copitele, coarnele.

Nucile şi toate fructele uleioase — jir, ghindă, castane sălbatice, simburi de prune, de pepeni, dovleci etc., — se stringeau de asemeni pentru extragerea uleiului. Ouăle stricate erau întrebuinţate pentru fabricarea săpunurilor. Aceasta nu se mai putea fabrica decît în stabilimentele militarizate. Pentru a nu micşora cantitatea de materii grase, exportabilă în patrie, săpunul pentru populaţia civilă era fabricat din 85% argilă şi numai 15% materii grase. Fabricarea clandestină a săpunului era pedepsită cu cea mai mare asprime.

Germanii reuşiră să pună în valoare produse, cărora noi nu ştiam să le dăm toată importanţa cuvenită. Cantităţi imense de peşte se afumă şi se trimit în patrie. Considerabila noastră producţie de prune e sechestrată şi serveşte la fabricarea marmeladei. O industrie foarte activă se dezvoltă pentru acest scop întrebuinţînd, pe lîngă prune, şi pepeni şi chiar dovleci. Fabrici de marmeladă se înfiinţează în Bucureşti, Piteşti, Clucereasa şi Craiova. Afară de zahăr, se întrebuinţează glucoză, extrasă din porumbul scufundat în Dunăre, împreună cu şlepurile ce-l conţineau. Mii de butoaie de marmeladă porneau spre linia frontului şi spre patrie. Alte cantităţi mari de prune erau conservate, prin uscare în cuptoare, sistem bosniac sau sistem Zimmermann, aduse din Germania. Statistica germană indica pentru anii 1917 şi 1918: 27 000 tone

de fructe proaspete și conservate, exportate în Germania și Austro-Ungaria, după îndestularea consumului trupelor de pe front și de ocupație*.

Petrolul

Una din principalele preocupări ale germanilor, din primul moment al ocupației țării, a fost restabilirea exploatărilor petrolifere.

În timpul retragerii armatelor noastre, distrugerea regiunii petrolifere a fost unul din marile sacrificii ce am știut să ne impunem la cererea aliaților, în interesul cauzei comune. Ea s-a săvîrșit metodic, de specialiști, sub conducerea colonelor englezi Thompson și Norton Griffith. Turnurile sondelor, rafinăriile și rezervoarele au fost incendiate, mașinile stricate și demontate, țevile sondelor au fost astupate prin aruncarea de corpuri străine, care s-au înțepenit în lumina lor. Marea centrală electrică din Cîmpina a fost scoasă din funcțiune prin demontarea motoarelor și spargerea cazanelor. Posedarea regiunii noastre petrolifere era pentru germani de o așa mare importanță, încît ea singură — după declarația unui bărbat de stat german — ar fi legitimat pornirea unui război. Față de importanța părții tehnice a războiului modern, petrolul și diferitele sale derivate sînt un element tot atît de indispensabil ca și munițiile. Benzina e alimentul esențial al motoarelor avioanelor și automobilelor; petrolul, al motoarelor industriale; de uleiul mineral nu se poate dispensa nici o mașină. Motoarele Diesel, întrebuințate de submarinele germane, alimentate cu benzină, ar fi putut permite submarinelor să facă drumul de la Hamburg pînă în Japonia și înapoi, cu o singură încărcătură din acest prețios lichid, fără să fie nevoie să se oprească pe drum pentru reîmprospătarea proviziei, pe cînd un vapor de același tonaj, dar întrebuințînd cărbuni, ar fi trebuit să facă, pentru același parcurs, opt escale! Deoarece germanii își puseseră nădejdea în acțiunea submarinelor [6], se înțelege ușor de ce, din primele zile ale ocupației, o armată întreagă de ingineri și maiștri de diferite specialități a năvălit în țara de prăpăd și de dezolare a regiunii noastre petrolifere, ca să caute din nou, printre ruinele fumegătoare ale instalațiilor pîrjolite, izvoarele prețiosului lichid.

Regiunea Moreni fusese cea mai complet distrusă. Cîmpina și Băicoi suferiseră ceva mai puțin. Spre ele s-a îndreptat, în primul rînd, acțiunea de restaurare germană. Dintre rafinării, numai „Standard" și — întrucîtva — „Vega" au fost găsite în stare de relativă funcționare. S-au adus din lagărele de prizonieri români toți lucrătorii din regiunile petrolifere, s-au rechiziționat toți specialiștii din România, Austria și Germania și s-a întreprins cu metodă și cu foarte multă asiduitate, lucrarea de refacere. Două luni de la ocupație, lucrau la Cîmpina 350 din vechii lucrători, 2 000 de soldați germani și 2 000 de prizonieri români. Cea mai grea operație a fost destuparea sondelor care, la început, fusese considerată de unii specialiști ca imposibilă de executat. Corpurile străine — linguri de sonde, tuburi de calibru mai mic, pietre, lemne, bucăți de fier — înțepenite în lumina sondelor, ajungeau uneori pînă la adîncimi de 600 m. Scoaterea lor se făcea cu ajutorul unor clești speciali; uneori era nevoie să li se determine forma cu ajutorul tiparurilor de ceară și parafină, ca să poată fi apucate. Pentru unele sonde, operația curățirii a durat o săptămînă-două;

---

* Din nenorocire, n-am știut să profităm de aceste lecții bune. După plecarea germanilor, instalațiile de afumare ale peștelui, de fabricare a marmeladei, de uscare a prunelor, s-au părăduit și au dispărut. Nici una din aceste practici excelente și remuneratoare, după urma cărora ar fi folosit atît de mult gospodăria publică și privată a țării, n-a fost continuată de noi.

pentru altele, citeva luni. Multe din ele n-au putut fi destupate și s-a renunțat la exploatarea lor.

Paralel cu această operație, s-a început repararea celorlalte instalații și, citeva luni după ocupație, exploatarea petrolului a început să dea rezultate, puțin importante la început, dar care creșteau din lună în lună. La 30 aprilie 1918, numărul sondelor în funcție, cuprinzînd și pe cele noi, ajungea la 387, iar producția zilnică ajunsese la 358 de vagoane, ceea ce reprezenta aproape 75% din producția timpurilor normale. Pentru a accelera transportul, s-a demontat conducta care unea regiunea petroliferă cu Constanța prin Fetești, și s-a mutat la Giurgiu, spre a încărca petrolul pe tancurile dunărene.

Finanțele

Pentru a face față cheltuielilor multiple necesitate de administrația teritoriului ocupat și pentru a da o aparență de corectitudine marilor afaceri de spoliație ale avutului național, germanii au recurs la unul din procedeele cele mai diabolice ce a putut găsi mintea inventivă a unui tiran. Numerarul aflător în teritoriul ocupat era puțin și ascuns. Întrebuințarea numerarului propriu — mărci, coroane — ar fi mărit inflația monetară din țările ocupantului, ar fi contribuit la deprecierea acestor monede și ar fi complicat chestia lichidării la sfîrșitul războiului. Ocupantul a supus țara ocupată la plata unei contribuții de război de 750 000 000 lei, sub forma a trei împrumuturi succesive, la care a obligat județele, pentru acoperirea cheltuielilor de administrație. Dar aceasta nu era de ajuns. Ocupantul își propusese să-și aproprieze toate bogățiile țării și avea ipocrizia de a masca confiscarea sub aparența unor cumpărături cinstite. Geniul inventiv al germanilor găsi soluția.

Chiar din octombrie 1916, cînd ocupația militară a României începe să devină posibilă, guvernul german hotărî tipărirea unei emisiuni de hîrtie română sub egida Băncii Generale Române, întreprindere financiară din România cu capital în mare majoritate german și al cărei principal conducător, germanul Petersen, se găsea refugiat în Germania. Biletele în valoare de 25 de bani pînă la o mie de lei bucata, purtau inscripția : „acoperite printr-un depozit în numerar la Banca Imperiului German, Berlin". În realitate, acest depozit, în valoare de 450 000 000 lei, depus de Banca Națională la băncile germane, era proprietatea celei dintîi, cu întreita garanție a guvernelor german, austro-ungar și a Băncii Imperiale Germane și, sub nici un cuvînt, nu putea fi confiscat spre a garanta emisiunea Băncii Generale. Afară de aceasta, emisiunea era ilimitată, nepăstrînd raportul obișnuit între acoperire și circulația fiduciară încît, de fapt, nu exista nici o garanție pentru valoarea reală a hîrtiei aruncate de ocupant pe piața internă a teritoriului ocupat și impusă locuitorilor cu curs forțat.

Unica garanție reală ar fi fost numai siguranța că, la lichidarea războiului, statul român va fi silit să recunoască emisiunea și s-o răscumpere, luînd astfel asupra sa acoperirea tuturor cheltuielilor și cumpărăturilor făcute de ocupant în timpul ocupației. Și această siguranță o avea Imperiul Germau. În așteptarea realizării ei, au putut să se dedea la cumpărarea de enorme cantități de mărfuri, fără cea mai mică cheltuială. Cu acești bani se acopereau toate cheltuielile armatei de ocupație, plățile funcționarilor, munca țăranilor și lucrătorilor, recolta; cu ajutorul lor se înlocuiau banii buni ai Băncii Naționale, care se retrăgeau din circulație și se concentrau în mîinile nemților, pe cînd moneda Băncii Generale umplea piața. Două, trei luni după ocupație, ea era

singura monedă care circula în România și care se acumula în sertare, în nădejdea zilei cînd statul român va fi obligat s-o transforme în monedă bună. A nu o face, ar fi însemnat să suprime bogăția propriilor ei supuși și să provoace astfel o tulburare imposibilă de închipuit.

Mulțumită acestui sistem ingenios, echivalent cu o vastă escrocherie financiară, germanii, avînd aerul că plătesc totul în bani, puneau în socoteala României plata tuturor materialelor cu care prădau țara și a tuturor serviciilor la care obligau pe români. Lipsa lor de scrupule a mers pînă acolo că făceau plăți cu această monedă și în alte țări: în Balcani, în Ungaria și chiar în Ucraina. În timpul celor doi ani de ocupație, germanii au aruncat în sarcina statului român peste două miliarde de lei din această monedă, adevărată contribuție de război impusă țării, cu scopul de a o ruina și a o aservi economicește și financiarmente învingătorului vremelnic.

Acest jug era completat prin oficiile de despăgubire ale creanțelor creditorilor, supuși ai Puterilor Centrale, asupra debitorilor români. Ele se executau sumar și fără nici o considerație. Toate întreprinderile financiare, industriale și cele agricole de peste 500 ha suprafață, au fost puse sub administrație forțată. Administratori au fost numiți aproape numai supuși ai Puterilor Centrale; cei cîțiva români, dintre cei recunoscuți ca avînd sentimente germanofile în afară de orice îndoială. Întreprinderile cu capital francez, englez, belgian și american au fost puse în lichidare forțată.

3. POLITICA ROMÂNĂ ÎN TERITORIUL OCUPAT

„Germanofilii"

Viața politică, atît în înțelesul discuției principiilor de guvernămînt, cît și în acel practic, al aplicării acestor principii în viața publică a țării, era cu totul suspendată în teritoriul ocupat, unde domnea numai voința și pumnul ocupantului. Organele vieții politice, partidele politice, erau dezorganizate. Toți fruntașii partidelor, care conduseseră sau propagaseră acțiunea împotriva Puterilor Centrale, erau refugiați în Moldova. Cei rămași aci, personaje cu roluri mai puțin proeminente în politică, se țineau în rezervă, sau fuseseră arestați și internați ca ostatici.

Rămăseseră însă toți așa-numiții „germanofili", sub care nume se înțelegea, în vorbirea comună, oamenii politici care, sau din simpatie și admirație pentru Germania sau din cauza chipului de a judeca interesele țării, șansele și riscurile războiului și eventualitățile politice sau, pentru unii, din interese sau calcule mai puțin morale, fuseseră partizanii păstrării „politicii tradiționale", fie prin menținerea unei neutralități binevoitoare Puterilor Centrale, fie printr-o acțiune militară alături de ele. Nevoind să înțeleagă că, odată războiul declarat, nu mai putea să existe decît o singură țintă: victoria asupra dușmanului, și un singur steag, acela pe care îl ridicase și-l țineau sus suveranul, guvernul țării și armata națională, „germanofilii" se grăbiră să dezerteze de la această elementară datorie și să treacă în tabăra inamicului. Între ei și guvernul de ocupație militară începură să se stabilească raporturi personale, în vederea unei colaborări pentru timpurile de față și mai cu seamă pentru cele viitoare. Se conta cu siguranță pe eventualitatea unei victorii definitive a Puterilor Centrale, care ar fi ținut România în lanțurile unei vasalități politice germane. Politicienii români germanofili erau indicați, ca persoane de încredere, să fie viitorii conducători ai politicii României vasale.

Înclinaţiile şi legăturile personale, precum şi combinaţii de politică internă, împărţeau pe germanofilii din teritoriul ocupat în mai multe grupări.

Carp şi Maioreseu

Cea dintîi era cea strînsă în jurul lui Petre Carp. Era un grup puţin numeros, dar preţuit de germani din cauza marii autorităţi personale a şefului. Carpiştii credeau că singura scăpare a ţării nu putea fi decît în înlocuirea actualei dinastii printr-unul din fiii împăratului german. Acesta ar fi în stare să păstreze integritatea teritorială a României — poate chiar Cadrilaterul dobrogean. Acţiunea lui Carp, greşită şi în contradicţie cu adevăratele interese ale ţării, era totuşi pornită din adevărată convingere. Caracter mîndru, intransigent şi prob, neînclinat spre nici un fel de tranzacţie, el inspira germanilor încredere şi respect. El era simpatizat şi susţinut în special de iuncherii germani, conservatorii agrarieni, naţionalişti, cu a căror politică, atît sub raportul naţional, cît şi economic, chipul de a gîndi al lui Carp avea multă afinitate. Membrii guvernului de giranţi au fost aleşi dintre partizanii săi politici sau dintre amicii săi personali. El însuşi a refuzat să ia conducerea de fapt a unui guvern, cîtă vreme în Moldova exista încă un guvern legitim al ţării. A lăsat amintirea unui spirit original, veşnic în contrazicere cu opinia publică a ţării, şi de multe ori cu proprii săi prieteni, fără să-şi fi legat numele de nici o acţiune pozitivă spre binele ţării.

Merită să fie amintită aici atitudinea demnă a lui Titu Maioreseu. Germanofil prin educaţie, pacifist prin temperament, evoluţionist prin convingerile sale filozofice, repudiind salturile bruşte şi transformările violente, el fusese adversarul războiului alături de Înţelegere. În preajma intrării României în război, numele lui Maioreseu fusese pus înainte ca cel mai indicat să formeze un guvern care să continuie politica de neutralitate într-o direcţie simpatică Puterilor Centrale, de la care să obţină îndeplinirea acelui program de revendicări minimale, cu care se mulţumeau politicienii zişi „moderaţi". Perspectiva guvernului Maioreseu fusese în mod abil împărtăşită de Brătianu reprezentanţilor celor două imperii centrale, spre a le risipi bănuielile iscate de convocarea Consiliului de Coroană. După ocupaţie, el a refuzat, din mîndrie patriotică, să intre în relaţii cu ocupantul şi a dezaprobat „urzelile politice puse la cale sub auspiciile puterilor ocupante"[184]. Fire cumpănită, el a încercat să tempereze zelul germanofil al prietenilor săi politici şi a murit în vara anului 1917, amărît de nenorocirile şi umilinţele ţării sale şi certat cu vechiul său prieten Carp.

Politica de „urzeli"

„Urzelile" pe care le dezaproba Maioreseu, dacă nu se puteau traduce în acte de guvernămînt, se exprimau totuşi în manifestări patronate de guvernul de giranţi. Era acţiunea de înfeudare necondiţionată la politica germană, de renunţare la independenţa ţării, de capitulare în faţa atotputerniciei germane.

În iulie 1917, guvernul de giranţi a organizat un fel de plebiscit, prin care ţara trebuia să dea lui Carp împuternicirea de a forma un guvern legal. Ei voiau să creadă că „dacă în împrejurarea de faţă, parlamentul ţării ar fi avut putinţa să se întrunească la Bucureşti, fără îndoială că dl. P.P. Carp ar fi primit de la el, printr-o unanimă declarare, mandatul de a lucra în depline puteri în numele Patriei. Cum însă expresia acestei voinţe lipseşte, trebuie ca naţiunea însăşi să încredinţeze direct acest mandat d-lui P.P. Carp". De aceea,

așa-poreclita „pantahuză", răspîndită de agenții guvernului de giranți, avea acest cuprins: „Subsemnații, avînd convingerea că, în împrejurările prin care trece țara, acțiunea d-lui Petre P. Carp e singura în stare să redea României situația pierdută, îi încredințăm sarcina de a apăra drepturile țării în negocierile ce se vor deschide pentru dobîndirea păcii dorite de toți". Era vorba de pacea separată cu germanii, pe care avea s-o trateze și s-o încheie, în numele țării, un guvern prezidat de Carp, ridicat la cîrmă, printr-acest plebiscit. Încercarea n-a reușit. Ea s-a lovit de bunul simț popular și de patriotismul păturilor intelectuale. „Pantahuza" s-a înapoiat albă. Carp a rămas simplu particular, omul cu mare trecere la germani, dorind cu pasiune zdrobirea rezistenței române de pe Siret și împingînd pe comandanții militari germani la ofensiva care trebuia să cucerească Moldova, singurul mijloc pe care acest straniu suflet de patriot îl credea posibil pentru fericirea patriei sale.

Unul din cei mai activi propagandiști ai înfeudării la Germania era diplomatul Al. Beldiman, fost ministru al țării la Berlin. El a ținut, sub patronajul guvernului de giranți și al autorităților militare, conferințe în București și în cîteva orașe mari din teritoriul ocupat, prin care se încerca să demonstreze greșelile politicii naționale și să pledeze pentru politica tradițională a regelui Carol. Conferințele n-au avut nici un răsunet. Oratoria searbădă a fostului diplomat era superfluă pentru germanofilii din convingere sau din interes, care constituiau marea majoritate a auditoriului său, invitat cu cartă specială, și lipsită de darul convingerii pentru ceilalți.

Tot sub patronajul guvernului de giranți s-a întreprins propaganda de demoralizare a luptătorilor. Ea s-a executat în mai multe chipuri.

Colonelul Al. Sturdza, trădătorul fugit de pe frontul de luptă, spre a se pune în slujba dușmanului, eșuase în încercarea sa de a organiza o acțiune pe frontul de luptă. Tovarășul său, Crăiniceanu, prins în flagrant delict de complot cu trădătorul, fusese executat. Apelurile sale către ofițerii de pe frontul român, ca și către soldații români prizonieri în spatele frontului român, fuseseră primite cum se cuvine. Ironizat de ofițerii germani pentru insuccesele sale, Sturdza se mută la București unde, împreună cu politicienii germanofili de aici își schimbă felul activității, transformîndu-se în agent de readucere în țară a ofițerilor români prizonieri, mai slabi de înger. El și-a ales ca teren de propagandă lagărele ofițerilor prizonieri în care, trupurile slăbite de foame și sufletele amărîte de nenorocire, îi ofereau condiții prielnice pentru acțiunea demoralizatoare. Ofițerii care se lăsau convinși de propaganda sa erau concentrați în tabăra de la Krefeld, supuși unui tratament de favoare și apoi eliberați în schimbul iscălirii unei declarații, prin care se îndatorau „a nu combate politica Puterilor Centrale în România și a nu o califica defavorabil", precum și a-și pune serviciile la dispoziția țării ocupate sau, mai bine zis, a ocupantului și a oamenilor lui. Spre cinstea sufletului românesc, krefeldiștii au constituit o slabă minoritate. Majoritatea a respins cu dispreț oferta rușinoasă.

Cea mai îndrăzneață încercare a fost acea organizată de girantul Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, Virgil Arion. Prin mijlocul unor presiuni de inchizitor, Arion și tovarășii săi au silit pe mitropolitul primat al țării, un octogenar cu inteligența și voința slăbite — și pe alte fețe bisericești — să iscălească un manifest adresat soldaților ce făceau paza frontului în tranșee, care e un apel la dezerțiunea de la datoria sfîntă a apărării pămîntului patriei. „Chemarea Mitropolitului Primat", aruncată din aeroplane în tranșeele soldaților, spunea între altele: „Domnul Dumnezeu s-a îndurat de țara aceasta. El a îmblînzit inima biruitorului către noi și a făcut dintr-însul tovarășul nostru de muncă, spre mîntuirea României. Țărani, tîrgoveți, slujbași și orice-ați fi,

aveţi buna credinţă că biruitorul, care intră in Moldova, nu este setos de răzbunare, nu ucide, nu jefuieşte, nu dă foc, nu pustieşte. Aici, in Muntenia, averile, casele, cinstea noastră a tuturora, au fost respectate...

O singură datorie către ţară mai aveţi: să nu părăsiţi pămintul ţării, să nu lipsiţi România de puterile voastre, să nu puneţi braţul vostru in slujba vreunei cauze străine...".

Această crimă impotriva patriei a avut tot aşa de puţin succes ca şi celelalte. Braţul oşteanului, care tocmai ridica sabia de la Mărăşti şi Mărăşeşti, nu a slăbit nici o clipă sub îndemnul criminal. Soldaţii români au aruncat cu dispreţ hirtia odioasă, aşa cum făceau şi cu pachetele din „Gazeta Bucureştilor", ce li se arunca din tranşeele din faţă, aşa cum răspunseseră şi îndemnurilor de răzvrătire ale camarazilor ruşi.

Printre toate vicisitudinile soartei, sufletul maselor româneşti îşi păstrase neatinsă vigoarea şi curăţia.

Tabloul trist al personajelor ce şi-au pus serviciile la dispoziţia duşmanului, impotriva ţării lor, se completează cu colonelul Verzea. Ardelean de origină, impresionind pe toată lumea prin manifestaţiile lui naţionaliste zgomotoase, el ajunsese să se bucure de o incredere deosebită şi să i se incredinţeze misiuni foarte confidenţiale. În importantul post de director general al poştelor şi telegrafului, deţinător al tuturor secretelor apărării naţionale, el începuse să devină suspect. Se interesa de toate mişcările trupelor, intercepta şi copia toată corespondenţa dintre şefii militari, iar cind a inceput retragerea, a intirziat măsurile de evacuare a personalului şi materialului telegrafo-poştal, aşa incit, la intrarea germanilor, aceştia au capturat un bogat material şi şapte milioane de lei in numerar. Deşi primise ordin formal de plecare, el a rămas, sub pretext de boală in teritoriul ocupat, şi a primit demnitatea de primar al Capitalei, sub regimul ocupaţiei. Dat in judecată in teritoriul liber, el a fost condamnat în lipsă la moarte, împreună cu complicele său Flechtenmacher. O nouă judecată, după terminarea războiului, i-a schimbat pedeapsa în închisoare pe viaţă.

Oportunismul lui Alexandru Marghiloman

Grupul strins în jurul lui Alexandru Marghiloman era mult mai numeros, reprezentind cadrele unei însemnate părţi a Partidului Conservator. Acest partid se dezorganizase în urma dezacordului produs pe chestiunea atitudinii României faţă de război. O parte urmase pe Filipescu în politica sa antantofilă. Restul se împărţise intre Carp şi Marghiloman. După moartea lui Maiorescu, Marghiloman rămăsese şeful efectiv al majorităţii ramurii filocentraliste a Partidului Conservator.

Om politic abil, dotat cu talent oratoric, cu elegantă prestanţă, foarte bogat, sportsman, Marghiloman se deosebeşte fundamental de Carp şi Maiorescu in privinţa originii germanofilismului său. Cultura şi toate legăturile sale personale şi sufleteşti tindeau spre Franţa. La primul Consiliu de Coroană din Sinaia, Marghiloman se declarase categoric împotriva acţiunii alături de Imperiile Centrale. În urmă însă, faţă de dezbinările ivite in partidul său pe chestiunea politicii de război, apreciind perspectivele războiului ca favorabile Austro-Germaniei, doritor a cîştiga încrederea şi simpatia regelui Carol, Marghiloman intră hotărît în apele politici filocentraliste. Germanofilismul lui Marghiloman nu era deci un germanofilism de convingere, ci de oportunism, pornit din combinaţii de politică internă. Mare pasionat al turf-ului, Marghi-

loman pariase pe calul german. Izbinda lui trebuia să-i aducă ca premiu definitivarea mult disputatei șefii a Partidului Conservator și situația preponderentă in politica României. În decursul campaniei din 1916, Marghiloman refuză să intre intr-un guvern național, iar după catastrofă rămase in teritoriul ocupat.

Atit Marghiloman, cît și principalii săi prieteni, aveau raporturi strinse cu personalitățile de frunte ale guvernului militar german; totuși, el nu se bucura de increderea lor desăvirșită, din cauza atitudinii sale care, in comparație cu politica francă a lui Carp, părea germanilor oportunistă și șovăitoare. Sub influența lui Maioreseu, grupul era impotriva unei schimbări dinastice. El era preocupat mai cu seamă de politica internă și se organiza in vederea operei de guvernare a țării, la care era sigur că va trebui să fie chemat, după dezastrul politic al Partidului Liberal. În preajma incheierii păcii, atunci cind victoria austro-germanilor părea definitiv asigurată, Marghiloman crezu că e abil să facă in public o conversiune politică, care să-i cistige definitiv increderea Puterilor Centrale și să-l consacre ca pe viitorul șef al guvernului României vasale. Agenția germană „Trans-Ocean" a publicat un interviu, in care Marghiloman se declară pentru o legătură a României cu Puterile Centrale, care trebuie să fie o legătură de la popor la popor: „Din rindurile celor 300 000 de luptători nu se va ridica nici o impotrivire că in România se va fi format un alt guvern. Numai cu un atare guvern ar putea Puterile Centrale să incheie pacea. Și, dacă condițiile acestei păci ar face necesar ca regele, care a declarat războiul, să nu poată incheia pacea, nu mă indoiesc că regele va face gestul inevitabil".

Acțiunea lui Stere

Al treilea grup germanofil era cel strins in jurul lui C. Stere. Grupul era puțin numeros, singura personalitate cu relief fiind șeful lui, avind ca principal secundant pe profesorul și scriitorul D. D. Pătrășcanu. Din cauza răspindirii ziarului său „Lumina", și a incontestabilului său talent de publicist, slujit de o vastă cultură, propaganda lui Stere pentru politica de resemnare și de afiliere la cauza germană se făcea foarte activ.

Pornind de la premisa prioritații dezrobirii Basarabiei față de Transilvania și a prăbușirii Rusiei față de Austro-Ungaria, Stere evoluase și devenise partizanul alipirii organice a României la Puterile Centrale, intii la Austro-Ungaria — ceea ce, după dinsul, ar fi rezolvat chestiunea românilor de peste munți după concepția lui „Gross Oesterreich" a lui Aurel Popovici — mai apoi la Germania, cu proclamarea Kaiserului sau a unui fiu al lui ca rege al României. În primăvara lui 1917, Stere a fost la Viena și la Berlin și a predat conducătorilor politicii austro-germane un memoriu in care expunea vederile lui asupra „noii orientări" a politicii României.

Punctul de plecare al noii orientări ar fi fost interesul Germaniei de a avea la Dunăre și la Marea Neagră un stat puternic, care să opună un stăvilar intre Rusia și statele slave din Peninsula Balcanică. El va impiedica pe aceste țări să stăpinească Strimtorile, ceea ce ar fi insemnat completa incercuire și blocadă a Puterilor Centrale. România, nefiind destul de puternică pentru a putea indeplini prin ea insăși această misiune europeană, iar soluția unei alianțe dovedindu-se neeficace, trebuie să se alipească de Puterile Centrale, nu prin legătura vremelnică și nesigură a unei alianțe, ci pe baza solidă a unei noi constituții. Noua situație ce s-ar crea României va fi, din punctul

de vedere economic, intrarea în Mittel-Europa *, iar din punct de vedere politic, o uniune cu unul din cele două imperii. Dinastia actuală trebuia să fie alungată, iar unul din cei doi monarhi ai Imperiilor Centrale, va trebui proclamat ca rege al României.

În spiritul autorului ei, soluția ce se propunea ar fi simplificat și soluția chestiunii polone, care era un măr de discordie, între Germania și Austria — ceea ce-i dădea un interes mai general; ar fi dezarmat pentru vecie iredenta română din Ungaria, iar în țară, mulțumită unei procedări abile, cum ar fi fost reforma agrară și emanciparea evreilor, executate în același timp, ar fi fost primită cu simpatie.

Această soluție a anihilării complete și de bunăvoie a oricărei independențe politice și economice a țării, această transformare conștientă a României într-o colonie germană, era considerată de Stere ca unica putință de salvare a țării, singura care ar fi împiedicat „împrăștierea românilor între patru state, preferindu-i robia tuturor la un loc". Era soluția celui ce se sinucide, de teamă de a nu fi asasinat. Cei cîțiva partizani ai lui Stere îi făceau o propagandă pasionată în public: „În genunchi ar trebui să rugăm pe împăratul Wilhelm să primească coroana României; greutatea mare este că el nu vrea!"

Mai tîrziu, Stere a recunoscut însuși greșeala acestei concepții politice, mărturisind în Parlament: „Oricine îmi poate aduce învinuirea că am făcut greșeli de ordin intelectual; conștiința mea însă îmi spune că n-am făcut nici o greșeală de ordin moral" **.

Umbre și triste̦e... Luptele politice, de obicei așa de aprige și zgomotoase în România, erau acum cu totul stinse. Ele dispăruseră odată cu suprimarea libertății conștiinței, a cuvîntului și a presei, cele trei condiții de existență ale vieții politice, înmormîntate sub severul regim polițienesc. Partizanii politicii germanofile erau ei înșiși nevoiți să-și mărginească activitatea la conciliabule, în care se țeseau intrigi personale și se puneau la cale planuri pentru constituirea noului guvern. Un lucru era considerat ca definitiv cîștigat: scoaterea definitivă din viața politică a „domnilor de la Iași", a „urzitorilor dezastrului național". Nu erau calificative destul de aspre care să le fie aplicate, nici pedepse destul de grele cu care să li se răsplătească crima de a fi aruncat România în prăpastia din care ei, salvatorii de dincoace, trebuiau s-o scoată, împreună cu beneficiile corespunzătoare. Perseverarea guvernului de la Iași în politica în care se angajase, era considerată ca o nebunie, care trebuia împiedicată prin toate mijloacele.

Dacă e afară de orice îndoială că acțiunea politică a „germanofililor" rămași în teritoriul ocupat merită cea mai aspră condamnare a istoriei, nu este tot așa cu acțiunea administrativă a conducătorilor, de diferite ordine, a instituțiilor publice. Este indiscutabil că funcționarii români rămași, aici, au avut de îndeplinit o misiune grea. Într-un teritoriu, cucerit prin forță de dușman, ei trebuiau să asigure, în limitele permise de ocupant, continuitatea vieții publice românești, să mențină instituțiile noastre, să apere viața, onoarea și avutul locuitorilor, punînd adesea chezășie persoana lor și folosind uneori relațiile personale cu stăpînitorii. Unii din ei au înțeles perfect această

---

* Sub acest nume, un om politic din Germania, Fr. Neumann, a preconizat unirea țărilor din centrul Europei într-un teritoriu comercial unic.

** Ședința Camerei Deputaților de la 21 decembrie 1922.

datorie și au împlinit-o cu ostenceală și cu sacrificii. Multe suferințe au fost alinate, multe umilințe au fost înlăturate, multe jafuri au fost împiedicate, multe instituții sau averi publice au fost salvate prin intervenția, cînd plină de tact, cînd energică, a unora dintre fruntașii sau dintre conducătorii de instituții publice.

Acuzația generală de „trădători", aruncată tuturor românilor rămași în teritoriul ocupat, înțelegînd aci pe toți cei care au îndeplinit o funcție sub guvernul de ocupație străină — chiar pe cei ce au fost lăsați de guvernul român la retragerea sa în Moldova, cu însărcinări speciale — este nedreaptă și pornită, fie din patimă, fie din ignorarea condițiilor vieții publice din acest timp. Nu simplul fapt al primirii unui serviciu public merită să fie stigmatizat, ci atitudinea pe care au luat-o unii din acești demnitari sau chipul în care au crezut că trebuie să-și îndeplinească oficiul lor. Acei care au servit interesele țării și ale compatrioților lor, în acele împrejurări grele, cu inima frîntă de durere, fără să îngenuncheze în fața cotropitorului și fără să-și vîndă conștiința, au dat dovada unei puteri sufletești mai mari decît mulți din cei care au fugit în Moldova, iar de acolo în Rusia și mai departe, fără altă trebuință decît aceea de a-și menaja nervii slăbiți și a-și pune la adăpost persoana lor.

Tot atît de adevărat este însă, că o bună parte a acestor fruntași nu a știut să se ridice la înălțimea morală cerută de tristele împrejurări. Injuriile ce se adresau adversarilor politici — „domnii de la Iași" — pentru a face plăcerea stăpînitorilor, ridiculizarea continuării acțiunii noastre militare, încercările de corupție și de slăbire a moralului armatei luptătoare, sînt fapte urîcioase, sau chiar crime de trădare de patrie. Unii au avut lipsa de demnitate să lege raporturi sociale cordiale cu trufașul învingător, să ia parte la banchete și recepții organizate de el, sau să-l invite la ospețe date de ei înșiși, în care să se petreacă „într-o atmosferă de intimă cordialitate".

Au fost mulți inconștienți, chiar printre marii șefi politici, printre giranții ministerelor și aghiotanții lor care, în timpul tragicelor zile de la Mărășești și Oituz, își frecau mîinile de bucurie și anunțau, cu voce tare, că în două săptămîni Mackensen va fi la Iași. Perspectiva distrugerii acelei eroice armate care ținea straja Siretului și a Trotușului, trecerea tăvălugului dușman peste cadavrele fraților și fiilor noștri și instalarea triumfală a dușmanului pe peticul de pămînt care mai întrupa neatîrnarea și onoarea țării, era așteptată cu nerăbdare și salutată cu satisfacție ca reîntregirea României. I se da și titlul, de tragică parodie, de „unirea principatelor".

Vitejia soldatului român n-a procurat acestor hiene plăcerea ospătării din cadavrul propriei lor patrii.

Din nenorocire, mai cu seamă acestea erau opiniile ce se etalau cu insolență și cinism prin cancelariile marilor administrații publice, prin birourile presei și coloanele ziarelor străine sau înstrăinate, prin localurile publice, căci ele erau pe gustul autorităților militare, înaintea cărora autorii lor țineau să se recomande. Celelalte păreri se rosteau cu rezervă și în cercuri restrînse.

Și otrava publică trebuia să-și facă efectul, minînd puterea de rezistență sufletească a poporului, după cum privațiunile de ordin material îi anihilau puterea trupească! Căci, deznodămîntul părea că se apropie. Lovită în față de dușman, lovită în spate de aliat, România era împinsă cu putere spre marginea prăpastiei. Ziua fatală se apropia, cînd, sleită de puteri și lipsită de orice ajutoare, România trebuia să depună la pămînt arma [7].

NOTE

[1] Gravitatea problemelor economice cu care se confrunta Germania rezultă în parte din evoluţia volumului fizic al producţiei pe cap de locuitor în anii 1914—1919 (în 1913 = 100) : agricultura — 62, industria — 61. În loc de cele 2 800 calorii pe zi — media necesară şi vitală, germanul primea în 1917 1 000 calorii pe zi sau chiar mai puţine. În iarna anului 1916—1917, germanul a primit săptămînal doar 190 grame de pîine. Cu toate greutăţile considerabile întîmpinate, a subalimentării populaţiei civile, Germania a reuşit să asigure pînă în noiembrie 1918 aprovizionarea armatei cu alimente şi materiale militare. La aceasta au contribuit resursele teritoriului românesc vremelnic ocupat, apoi cele ale Ucrainei, Crimeii şi Caucazului — luate şi ele în stăpînire vremelnică în anul 1918.

[2] Helmuth von Moltke (1848—1916), şef al Marelui Stat-Major general german în cursul campaniei din anul 1914.

[3] „Zentralpolizeistelle" — post central de poliţie.

[4] „Studie — Moldauer Bauer" — „Schiţă — Ţăran moldovean".

[5] Pentru a-şi putea acoperi consumul în condiţii de pace, Germania era silită să importe anual enorme cantităţi, care reprezentau două cincimi pînă la jumătate din nevoile de grăsimi şi uleiuri. Or, în condiţiile războiului economic, blocada la care a fost supusă Germania de către puterile Antantei o izola în mare măsură de vechile sale surse externe de aprovizionare.

[6] Extinderea războiului submarin — instrument al contrablocadei germane împotriva Marii Britanii — a sporit considerabil în anii 1917—1918 importanţa petrolului românesc. Vezi M. N. Popa, *Pe marginea unor documente germane din anii 1917—1918 referitoare la situaţia politică şi «viitorul României»*, în *AUBI*, XX, nr. 1, 1971, p. 137—151.

[7] Cu privire la diverse aspecte ale marii teme abordate în acest capitol, istoriografia românească din ultimii ani a continuat cercetările şi elaborare de studii. Vezi A. Deac, I. Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor 1916—1918*, Editura Militară, Bucureşti, 1978 ; E. Răcilă, *Contribuţii privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial. Situaţia administrativă, politică şi socială a teritoriului românesc vremelnic ocupat 1916—1918*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981 ; L. Deaconu, *Locul luptelor de partizani din judeţele Gorj şi Mehedinţi în cadrul mişcării de rezistenţă a populaţiei din teritoriul vremelnic ocupat în anii 1916—1918*, în „Historica", nr. 2, 1971, p. 187—211 ; Gh. Dobre, *Economia României în anii primului război mondial (1914—1918)*, în *Progresul economic în România, 1877—1977*, Editura Politică, Bucureşti, 1977, p. 184—194 ; M. Iosa, *Situaţia ţărănimii din România în timpul primului război mondial*, în *R d I*, nr. 9, 1981, p. 1651—1669 ; A. Logbin, *Mărturii privind situaţia României în timpul primului război mondial consemnate în corespondenţa unor diplomaţi străini*, în *AŞUCI*, nr. 1, 1973, p. 281—292.

Capitolul II

Pacea de robire de la Bucureşti

I. ROMÂNIA TRĂDATĂ ŞI PĂRĂSITĂ *

Singuri în faţa duşmanilor

România nu fusese înfrîntă de duşman. Ea-i ţinuse piept cu bărbăţie şi-l făcuse să muşte ţărînă, neputincios, în faţa barierei de piepturi şi baionete ce păzea Moldova. Revoluţia şi defecţiunea rusească o aruncase însă cu mîinile legate la picioarele adversarului. Neînfrîntă, dar fără noroc, România trebuia să înceapă din nou suişul calvarului său. Armistiţiul fusese cea dintîi etapă. Un armistiţiu este însă o soluţie provizorie: el trebuie să conducă sau la încheierea unei păci definitive, sau la reluarea ostilităţilor. Cel încheiat la Focşani trebuia să fie de scurtă durată. Germania era nerăbdătoare să profite de norocul ce-i ieşise în cale; ea avea nevoie de trupele de pe frontul ruso-român, pentru a pregăti lovitura hotărîtoare în Apus. Intenţia ei era deci foarte limpede: va împinge cu toată puterea la pace separată pe Frontul de Est. De cealaltă parte, intenţiile Rusiei bolşevice erau tot atît de limpezi: noii stăpînitori ai Rusiei erau şi ei grăbiţi să încheie pacea separată, pentru a avea mîinile dezlegate înăuntrul ţării, iar armata rusă se topea zi cu zi; în curînd, nu va mai rămîne nici un singur soldat rus pe front.

Aşa fiind lucrurile, se putea socoti ca foarte apropiată ziua cînd România se va găsi singură, izolată, în faţa Puterilor Centrale. De aproape un an şi jumătate, de cînd intrase în război, România trecuse prin numeroase crize; niciodată însă situaţia nu se înfăţişase ca acum sub aspectul celei mai cumplite tragedii.

Conducătorii ţării şi armatei se văzură obligaţi să conteze pe această eventualitate, să examineze cu sînge rece împrejurările şi să analizeze soluţiile ce se puteau ivi.

Fără nici o îndoială, în luna decembrie 1917 situaţia noastră devenea disperată.

Eram înconjuraţi acum din toate părţile de duşmani. La duşmanul natural din faţa noastră, se adăugase duşmanul de alături şi din spatele nostru, aliatul de pînă acum. Şi acesta ne ţinea ocupat teritoriul şi toate firele acţiunii noastre militare şi ale aprovizionării armatei şi ţării. Nu mai aveam nici putinţa celui mai mic ajutor din afară, deoarece noul inamic se interpusese cu masa lui enormă între noi şi aliaţii noştri din Apus. Nu mai aveam, în caz de înfrîngere, nici măcar o linie de retragere şi un loc de refugiu. Şi pe lîngă acestea, începeau să se simtă lipsurile. Nu mai aveam depozite de hrană şi de muniţii. Eram sleiţi financiarmente şi în neputinţă

* În ianuarie 1919 Poincaré, preşedintele Republicii Franceze, pronunţînd discursul de deschidere a Conferinţei de Pace, a caracterizat cu aceste cuvinte situaţia României la sfîrşitul anului 1917.

de a ne completa echipamentul uzat. De jur împrejur, gol, lipsă, întuneric şi duşmani.

Diferite soluţii se propuneau pentru a scăpa din această situaţie catastrofală. Ele au fost examinate şi discutate în consiliile de miniştri împreună cu generalii comandanţi de mari unităţi la 20 decembrie şi 3 ianuarie; la examinarea situaţiei şi a soluţiilor posibile s-a ţinut seama de un judicios referat întocmit de şeful Biroului de operaţii de la Marele Cartier General al Armatei, locotenent-colonel Ion Antonescu.

Cea mai simplă dintre ipotezele ce se prezentau, era de a se imita gestul Rusiei. Folosindu-se de dorinţa arzătoare a Puterilor Centrale de a obţine cît mai repede o pace pe Frontul de Est, am fi putut intra în tratative cu duşmanul, în scopul încheierii unei păci separate, cu oarecare cruţări, fără a mai aştepta vreo autorizaţie din partea aliaţilor.

Avantajele materiale ale acestei soluţii erau evidente. Se salva, pentru moment, existenţa şi independenţa nominală a ţării. Se salva mai ales de la distrugere armata şi o parte însemnată a materialului de război. Şi acest lucru era de mare importanţă, căci numai cu ajutorul lor puteam ţine la respect pe ruşi şi să-i împiedicăm de a distruge totul în retragerea lor dezordonată. Statul român, dispunînd încă de o armată, putea să aştepte cu încredere şi să folosească împrejurările ce se vor ivi pe viitor, căci în special dinspre Basarabia erau semne prevestitoare de importante evenimente. Dezavantajele acestei soluţii apăreau însă şi mai mari decît foloasele. În primul rînd, ea se înfăţişa ca un act odios, lipsit de cea mai elementară datorie morală faţă de aliaţii noştri. Legămîntul sfînt încheiat cu dînşii trebuia păstrat, oricît de mari ar fi fost încercările la care eram supuşi. Preţuirea sacrificiului nostru era să fie cu atît mai mare şi recunoaşterea drepturilor noastre cu atît mai deplină, cu cît creşteau şi suferinţele ce induram cu bună conştiinţă pentru cauza comună. Această atitudine frumoasă, plină de sacrificiu, de lealitate şi de tenacitate, în mijlocul încercărilor de tot felul, impunea respectul şi admiraţia aliaţilor. Un mare ziar francez scria: „România a rămas ca o insulă de onoare în acest ocean de noroi".

Şi apoi, tocmai în clipele acestea tragice aveam mai multă nevoie de sprijinul — moral astăzi, material mîine — al marilor noştri aliaţi. Ruperea alianţei ce ne lega de ei putea fi calificată ca un act de trădare, ce ne-ar fi pecetluit fruntea pentru totdeauna cu stigmatul dezonoarei şi ne-ar fi răpit şi orice drept la ajutorul lor, acum sau în viitor. Noi trebuia să ne păstrăm intactă creanţa ce aveam trasă asupra aliaţilor noştri şi a cărei achitare era condiţionată de respectarea obligaţiilor noastre reciproce. Numai astfel ne putem prezenta la Conferinţa Păcii, spre a reclama acolo împlinirea revendicărilor noastre, în caz de pace prin tranzacţie. Altfel, am fi fost lăsaţi în mod absolut la discreţia duşmanilor noştri, care ne-ar fi putut impune orice condiţii ar fi voit, oricît de apăsătoare şi de umilitoare, fără a avea dreptul să ne gîndim, cel puţin în viitor, la un apel înaintea tribunalului politic al marilor puteri europene. În loc de realizarea idealului pentru care intrasem în luptă şi pentru care suferisem atîta, trebuia să ne resemnăm a deveni o Românie micşorată, înjosită şi sărăcită, strivită între o Ungarie şi o Bulgarie victorioase, puternice şi insolente, o ţară care-şi va trăi o viaţă de robie, atîta timp cît o vor lăsa mila sau interesele vecinilor.

O a doua soluţie ar fi fost continuarea luptei numai cu mijloacele noastre. Examinarea raportului de forţe dovedea imediat absurditatea acestei soluţii. Armata noastră dispunea de optsprezece divizii de infanterie şi două de cavalerie din care, cele mai multe slăbite în urma marilor lupte din timpul

verii. A întinde aceste trupe în lungul frontului de 400 km din nordul Bucovinei pînă la Dunăre și a încerca să rezistăm cu această linie subțire și cu amîndouă flancurile descoperite la atacurile dușmanului, care avea în linia întîi 20,5 divizii de infanterie și două de cavalerie, iar în linia a doua alte 13 divizii de infanterie și două de cavalerie, ar fi însemnat să ne expunem la ruptura sigură a frontului român în cel dintîi punct în care inamicul ar fi atacat cu forțe concentrate. Ar fi fost repetarea catastrofei din noiembrie 1916, cu proporții mult mai nimicitoare și, de astă dată, fără loc de refugiu și de adăpost. Faptul că spatele nu mai ne era asigurat de o armată sau de o țară amică și că, fie printr-o mișcare înconjurătoare, făcută din partea inamicului pe la nordul sau prin sudul Basarabiei, fie printr-un act de complicitate din partea rușilor, putem fi atacați din toate părțile, dădea situației noastre un caracter de tragedie.

„Triunghiul morții' sau pribegia în necunoscut?

Soluția dizolvării și împrăștierii pur și simplu a armatei, fie că ea s-ar fi făcut din pozițiile în care se găsea pe frontul de luptă, fie după ce se va fi retras, pas cu pas, între Siret și Prut, a fost respinsă categoric. În primul rînd, pentru motive tehnice, privind organizarea și subzistența: între Siret și Prut nu existau depozite de hrană nici pentru o zi; cum era atunci posibil să se dea drumul oamenilor. Apoi, era o soluție de lașitate și de catastrofă. Mai bine ar fi fost atunci să se facă o ieșire spre inamic, ca să se termine cel puțin eroic.

Această idee a germinat în soluția disperată a retragerii armatei române și închiderea ei într-o poziție de rezistență și de sacrificiu, celebrul triunghi al morții, cuprins între Siret și Prut, în regiunea Iași-Vaslui-Huși, în care armata, sprijinită cu ambele flancuri pe Prut și făcînd față dușmanului ce ar fi atacat-o din toate părțile, să sucombe în mod eroic!

Această soluție de sinucidere a întîmpinat o vie dezaprobare. Consecințele acestui „gest frumos" ar fi fost un sacrificiu inutil al altor cîteva mii de oameni și capturarea inevitabilă a armatei cu întregul ei material. România avea să înceteze, pentru un timp ce nu se putea prevede, să mai existe ca țară liberă; toată avuția ei ar fi căzut în mîinile dușmanului; Moldova ar fi fost complet devastată; populația ei decimată și sărăcită. Fără armată, țara noastră ar fi trebuit să primească orice condiții de pace i s-ar fi impus. Deci, soluția aceasta, care ar fi dat doar o satisfacție formulei cavalerești a salvării onoarei, ar fi însemnat iremediabila ruină fizică, socială și economică a țării.

Cîtva timp am fost legănați de iluzia constituirii unei Ucraine independente, favorabilă Înțelegerii, deci un aliat prețios. Puterile Antantei credeau că vor putea reconstitui un front ucrainean, format dintr-un număr fabulos de divizii care, împreună cu armata română și cu alte trupe din sudul Rusiei, dușmane bolșevicilor, să continuie a opune o rezistență eficace și o protecție a spatelui nostru.

Scepticismul românilor, în această privință, și-a primit repede confirmarea, iar iluziile Antantei s-au risipit curînd. Armata ucraineană s-a bolșevizat și dezagregat la fel cu cea rusă, iar statul ucrainean s-a dovedit o himeră. Pe cînd unii din creatorii ei cochetau cu Înțelegerea și păreau că s-au înțeles și cu noi, renunțînd la pretenția absurdă asupra Basarabiei, alții — și aceștia păreau a fi cei mai numeroși — înclinau spre Puterile Centrale. Franța era prea departe, pe cînd Germania putea să facă să se simtă puterea arma-

tei sale, care cobora din Bucovina. Prinsă in mrejele unui război civil, mai-nainte chiar de a-și fi inregistrat actul de naștere, Ucraina chemă in ajutor armatele austro-germane și o luă inaintea rușilor, grăbindu-se să subscrie cea dintii la pace separată cu Centralii, care constituia o mare lovitură, materială și morală, dată Înțelegerii și nouă. Nici o speranță de ajutor nu se putea aștepta, deci, de partea aceasta*.

O a patra soluție, susținută cu foarte multă convingere de unele cercuri ale aliaților noștri, era ca armata română, impreună cu regele țării și cu guvernul, refuzind să incheie pace separată, să treacă Prutul și Nistrul și să se retragă in sudul Rusiei, spre a se uni cu armata de cazaci a lui Kaledin [1], și a continua lupta pentru cauza sa și a aliaților săi, acolo unde vor cere imprejurările. Era prezentată ca o soluție asemănătoare celei adoptate de Belgia și de Serbia, după dezastrele lor militare.

Situațiile nu erau insă asemănătoare. Guvernele și armatele belgiene și sirbești, părăsindu-și țările, au putut fi primite in brațele prietenești ale Franței și conduse in locurile de reconfortare și refacere, spre a reintra apoi in luptă, incadrate de prieteni, in colțișoarele de țară ce le mai rămăsese. Pe noi însă ne pindea o mare primejdie: era situația din Rusia, haosul politico-social ce năștea in această țară, atitudinea noului regim, net ostilă războiului și nouă și Înțelegerii. Soluția comporta un risc teribil, ba chiar mai mult, siguranța dezastruosului eșec. Era aruncarea in necunoscut, abandonarea țării pentru a lua drumul pribegiei fără nici un țel precis. Pornirea oștirii in timp de iarnă, fără atelaje, fără sape, fără provizii, fără drumuri de comunicație sigure, printr-o țară, nu numai străină, dar deja vrăjmașe și pradă anarhiei, ca să străbată o mie de kilometri, spre a da mina cu oștirea himerică a lui Kaledin, intr-un punct sau pe o linie pe care nimeni nu putea să ne-o indice in mod serios, ar fi fost marșul fatal spre catastrofă. Era o soluție de aventură tragică. Concursul Înțelegerii era iluzoriu, deoarece ea insăși era pe cale de a fi izgonită din Rusia [2] și nu mai dispunea de nici un mijloc sigur de comunicație cu armata noastră și cu teritoriul pe care s-ar fi aflat ea.

Pe povîrnișul fatal

Un fenomen ingrijorător incepea să se iveaască. Puterea morală a țării și a armatei, pirghia rezistenței, incepea să scadă. Situația tragică a țării nu putea scăpa observației nimănui. Încercuiți și amenințați de dușmani, izolați de prieteni, care nu erau in stare să ne dea altceva decit vorbe de incurajare, nici o scăpare nu se vedea de nicăieri.

Suferințele materiale erau tot mai mari. Aprovizionările lipseau. Populația civilă și cele două armate intimpinau greutăți din ce in ce mai mari să-și găsească hrana, mai cu seamă de cind haosul din Rusia dezorganizase serviciile. Ceasuri lungi de așteptare in fața brutăriilor, spre a căpăta o piine insuficientă și dezgustătoare, carnea raționată și din ce in ce mai rară, scumpetea combustibilului, lipsa totală a rufăriei și a veșmintelor, amărau și deznădăjduiau populația și soldățimea. Contrastul vizibil dintre suferința marilor mase și traiul ușor, chiar luxul insolent al unei mîini de privilegiați, in legătură strînsă cu serviciile de aprovizionare, răzvrătea sufletele celor mulți și rupea sentimentul solidarității sociale, singura condiție a unei

---

* Rău informat și rău dispus pentru România, Clemenceau se pronunța cu severitate și ciudă: „niciodată situația României n-a fost mai bună!! Ei sînt siguri că nu vor fi atacați de germani (??). Sînt siguri că vor fi bine primiți in Ucraina (??)".

eficace rezistențe naționale. Propaganda discretă, insinuantă, a elementelor străine, in legătură directă sau indirectă cu dușmanul, cu cei de dincolo de front, sau cu cei din Rusia, inlesnită de schimbul de corespondență, de contrabanda de publicații și de mărfuri de volum mic, ce se practica cu concursul dușmanului, contribuiau la demoralizarea populației. Pacea, alinătoarea suferințelor, incepea să fie dorită de toți cei ce nu mai puteau să-și închipuie existența altei ieșiri.

Forța combativă a armatei slăbea și ea. Îndelungata suspendare a acțiunii militare, ocuparea frontului fără nici un scop precis, uzura materialului care nu se mai putea inlocui, sleirea depozitelor care nu se mai puteau umple, covirșeau de griji pe conducătorii oștirii. Armata se uza sufletește prin inacțiune și materialicește prin tăierea legăturii cu bazele ei de aprovizionare.

O hotărire trebuia negreșit luată.

Soluția care părea cea mai rațională și care prindea din ce in ce mai mult teren se formula in chipul următor: dacă Aliații au căpătat convingerea că Rusia e cu totul pierdută pentru cauza comună a Înțelegerii, că trebuie să se renunțe la orice iluzie asupra Ucrainei și că România, părăsită de Rusia și lipsită — din cauza imprejurărilor geografice — de orice putință de ajutor din partea Aliaților, nu mai poate rezista și ar fi condamnată la un sacrificiu fără nici un folos, nu mai rămine nici o altă ieșire decit încheierea păcii cu dușmanul. Pacea nu va trebui să se încheie decît cu autorizarea Aliaților care, recunoscind imprejurările de forță majoră care ne impun această soluție, să ne dezlege din propria lor inițiativă, în mod sincer și leal, de îndatoririle pe care le avem față de ei, fără ca ei înșiși să se considere dezlegați de ale lor față de noi. Interesele și aspirațiile României, nemaiputînd fi susținute de propriile noastre forțe, vor fi incredințate în mîinile aliaților noștri. De la spiritul lor de dreptate și de la cavalerismul lor, vom aștepta satisfacerea dreptelor noastre revendicări.

România, trădată și părăsită, e nevoită să depună arma jos, cu durerea in suflet că nu poate face altfel, dar cu conștiința împăcată că, atîta timp cît de sacrificiile ei a atîrnat realizarea celui mai mic folos al cauzei comune, nu s-a dat inapoi. Nevoită să trateze cu inamicul, ea va continua să urmărească aceleași interese. Va căuta să păstreze cît mai mult din puterea ei militară, cît mai multe din organele acestei puteri pentru ca, atunci cînd mult așteptata intorsătură a războiului se va produce, să reintre sub drapelul prietenilor săi. După expresia intrebuințată de partizanii acestei soluții, se va trata „cu mîna pe sabie". Împrejurarea că inamicul era foarte grăbit spre a obține pacea, dădea speranțe că printr-o rezistență iscusită să se poată ajunge să nu ni se impună condiții prea grele și să putem rămîne cu o rezervă de forțe în interesul cauzei comune.

Și glasul nostru de deznădejde a găsit ascultare.

Reprezentanții Înțelegerii la Iași, martori ai sforțărilor și zbuciumului României, constatau într-o notă colectivă semnată de Barclay, Wopicka, Saint-Aulaire și Fasciotti, că este „o datorie a recunoaște întinderea sacrificiilor ce poporul român și eroica lui armată, uniți în jurul mărinimosului lor rege și al guvernului lor, au răbdat cu atîta credință pentru cauza comună a României și a Înțelegerii". Dacă încercarea de a injgheba un nou front împreună cu armele ucrainene și a organiza retragerea familiei regale și a guvernului nu ar reuși, atunci „Înțelegerea va trebui să recunoască că aliata sa și-a îndeplinit cu lealitate angajamentele".

În Camera franceză Pichon, ministrul de Externe al Republicii Franceze, exprima simpatiile sale pentru „nobila și nefericita România, amenințată

pină chiar și în existența sa de capitulările militare ce se organizează în jurul său pe frontul rus" și făcea importanta declarație: „Am intervenit la Iași pentru a înștiința guvernul român că toate angajamentele luate în momentul intrării sale în război, vor fi menținute".

Pe cînd conducătorii țării se zbăteau în examinarea împrejurărilor grele în care eram tiriți și pentru găsirea celor mai bune căi de urmat, Rusia bolșevică începuse tratativele de pace separată cu Puterile Centrale. În curînd vom fi puși în fața inevitabilului.

2. TRATATIVELE PĂCII SEPARATE

La Brest-Litovsk

Nici un stat nu și-a ascuns mai cu grijă țelurile de război ca Germania. Deși era evident pentru toată lumea că Imperiul German făcea război pentru mărirea teritoriului patriei prin anexiuni și pentru dominația politică și economică a lumii, totuși guvernanții Germaniei păstrau o tăcere foarte prudentă. Căci războiul nu se ducea numai pe fronturi; alături de lupta armelor, se dădea lupta ideilor. Sufletele popoarelor erau agitate de idei noi, sau de formulări noi ale ideilor mai vechi. Sămînța aruncată de ideile generoase ale lui Wilson [3], președintele Statelor Unite ale Americii de Nord, precum și de revoluția rusească, a prins pe terenul stropit de sînge și a produs o puternică răscolire a sufletelor popoarelor. Guvernul german trebuia să țină socoteală de această opinie publică și să n-o brusche prin dezvelirea brutală a poftelor sale anexioniste.

Cele mai de căpetenie din ideile timpului erau: pacea fără anexiuni și despăgubiri și autodeterminarea — dreptul popoarelor supuse dominației străine de a-și căpăta libertatea și a hotărî ele însele asupra soartei lor. Formulele erau ademenitoare și masele populare, care duceau greul războiului, simpatizau cu ele.

Puterile Centrale au exploatat cu ipocrizie situația. Pentru a produce confuzie în spirite și a slăbi rezistența popoarelor Antantei, Germania a patronat ideea unui congres socialist internațional la Stockholm, care tindea să facă din ideile revoluției rusești programul revendicărilor maselor muncitorești din întreaga Europă. Statele Înțelegerii, dîndu-și seama de manoperele politicii germane, au refuzat să elibereze delegaților partidelor socialiste pașapoartele necesare participării la această înscenare a social-democrației germane, care a avut în tot timpul războiului un rol suspect. Pregătirea conferinței, care a eșuat, a avut pentru noi atîta importanță, întrucît delegația socialiștilor bulgari a prezentat cererea de anexiune a Dobrogei către Bulgaria ca o dezanexiune, formulă ipocrită, care voia să concilieze apetiturile anexioniste cu ideile largi, pe care Germania se prefăcea că le împărtășește.

Această ipocrizie s-a manifestat mai caracteristic cu ocazia faimoasei moțiuni în favoarea unei păci de înțelegere și împotriva anexiunilor violente de teritorii, votate de Reichstagul german la 19 iulie 1917 [4]. Cît de sinceră era această rezoluție, se vede din faptul că, la protestarea bulgarilor împotriva moțiunii, care ar fi nimicit planurile lor anexioniste, Erzberger, propunătorul însuși a moțiunii, s-a grăbit să-i liniștească prin declarația că scopurile de război ale bulgarilor nu înseamnă anexiuni de teritorii, ci săvîrșirea uniunii politice a poporului bulgar![229].

Demascarea intenţiilor imperialiste ale Germaniei şi a rapacităţii aliatului bulgar s-a făcut însă complet la lumina tratativelor de pace de la Brest-Litovsk. Guvernul rus propusese pacea pe baza renunţării puterilor beligerante la orice anexiune a teritoriilor ocupate în timpul războiului şi pe aceea a libertăţii popoarelor de a-şi alege singure prin plebiscit atit forma de stat, cit şi felul raporturilor cu alte state. Puterile Centrale primiră, de formă, propunerea şi tratativele incep. În curînd însă se văd adevăratele intenţii. Austro-Ungaria primeşte dreptul de autodeterminare, însă pentru celelalte state, nu pentru popoarele monarhiei. Germania primeşte formula, dar îşi păstrează statele baltice: Curlanda, Livonia, Lituania şi, sub forma unei rectificări de graniţă, răşluieşte jumătate din Polonia [5]. Bulgarii nu vor cu nici un chip să renunţe la Macedonia şi Dobrogea în hotarele lor istorice (!) şi la teritoriul sirbesc pînă la Morava; ei nu iscălesc răspunsul către ruşi, pînă ce nu obţin de la şefii delegaţiilor Puterilor Centrale, Kühlmann şi Czernin, o declaraţie scrisă, prin care aceştia confirmă din nou că „convenţiile semnate de Germania şi Austro-Ungaria rămin în putere şi guvernele respective se obligă să le aducă la îndeplinire"[229].

Tratativele de la Brest-Litovsk înaintează greu. Prinşi în laţul dialecticii revoluţionare a lui Troţki, germanii sînt nevoiţi să-şi mărturisească făţiş intenţiile anexioniste; generalul Hoffmann [6] aruncă pe masa verde a conferinţei sabia învingătorului. Discuţiile ajung la punctul mort.

Atunci intervine Czernin. Austro-Ungaria e la capătul rezistenţei. În cîteva săptămîni ea e ameninţată de foamete [7]. Trebuie negreşit încheiată o pace care să-i dea piinea de a doua zi; altminteri, Czernin încheie pace separată. Se inventează Ucraina şi, în faţa acestui stat problematic, despre care nu se ştie pozitiv nici măcar dacă capitala, Kiev, este sau nu în mîna guvernului care-şi arogase dreptul să reprezinte ţara. Austro-Ungaria face concesii importante şi obţine la 9 februarie cea dintîi pace din războiul mondial. Pace iluzorie, căci pentru stăpînirea grînarului ucrainean Puterile Centrale trebuie să facă o expediţie de război, în care să cucerească milităreşte pas cu pas teritoriul ţării cu care încheiaseră pacea.

A doua zi după încheierea păcii cu Ucraina, Troţki rupea tratativele şi, cu un gest inconştient, naiv sau criminal, ordonă demobilizarea generală a armatei ruseşti. Dar germanii nu erau sensibili la gesturi cavalereşti. Dimpotrivă. Ei profită de ocazie că nu mai au în faţă un duşman organizat şi-şi împing armatele pînă în inima Rusiei, capturînd imense depozite de material. În asemenea împrejurări, guvernul bolşevic al Rusiei, lipsit de putinţa oricărei rezistenţe, iscăleşte pacea impusă de germani [8].

Chiar în timpul în care se urmau la Brest-Litovsk enervantele discuţii cu bolşevicii şi cu ucrainenii, Puterile Centrale găsiră că e momentul de a încolţi România cu somaţia de a încheia pacea.

Germania trebuia să aibă mîinile libere în Orient.

Sfori diplomatice austro-germane

Cercurile austro-germane nu erau de acord asupra poziţiei pe care trebuiau s-o ia faţă de chestiunea păcii cu România. Două curente deosebite se pronunţară.

Sub influenţa oamenilor politici din teritoriul ocupat, în cap cu Carp şi cu Beldiman, germanii cereau izgonirea regelui şi a dinastiei şi formarea unui nou guvern din devotaţii politicii germanofile.

În acest sens erau primele indicații pe care trimisul oficios al guvernului român, maiorul în rezervă Mitilineu, le-a primit de la generalul german von Morgen, reprezentantul mareșalului Mackensen. Izgonirea dinastiei, sau cel puțin a regelui Ferdinand și a principelui Carol, era pretinsă de germani ca o pedeapsă pentru atitudinea românească a suveranilor României, considerată de germani drept o trădare a îndatoririlor pe care dinastia Hohenzollern ar fi trebuit să le aibă față de țara mamă. Din trebuința de a trata pacea cu un guvern docil, se cerea și gonirea guvernului Brătianu. În ce privește armata română, germanii asigurau că nu-i vor impune nici o condiție umilitoare. O condiție de neînlăturat era însă cedarea Dobrogei, pe care Morgen lăsa să se înțeleagă că va fi parțială, lăsîndu-ni-se o ieșire sigură la Mare, deoarece ar fi în însuși interesul Puterilor Centrale de a avea o România puternică economicește și asigurată politicește.

Guvernul austro-ungar vedea însă lucrurile altfel. Interesată deopotrivă cu Germania la încheierea unei păci repezi, spre a lichida Frontul de Est, Austro-Ungaria avea și un alt motiv special și foarte presant; nevoile alimentației, foametea ce bătea la ușă. Șeful Marelui Cartier austro-ungar, Arz, ceru lui Czernin ca, cel mai tîrziu la 22 februarie, tratativele de pace să fie începute cu România. „Atît din punct de vedere curat militar — declară generalisimul — cît și din punct de vedere al aprovizionării, pacea cu România mi se pare neasemănat mult mai importantă și mai urgentă decît cu Trotki și cu Lenin"[7].

De aceea, Czernin era gata la orice compromisuri care ar fi contribuit la o grabnică înțelegere cu România. Pe baza informațiilor căpătate de la căpeniile armatelor austro-germane din România, Czernin considera ca absolut falsă părerea unora că România ar fi la capătul puterilor și că, din această cauză, i s-ar putea impune orice condiții. „Românii erau așezați în poziții foarte puternice; moralul armatei lor era admirabil și, la ultimul mare atac de la Mărășești, trupele lui Mackensen suferiseră pierderi sîngeroase*. Acest succes încurajase pe români și în rîndurile armatei române erau multe voci autorizate, care treceseră de partea celor ce reclamau lupta *à outrance* [9]. Ei nu contau pe o victorie efectivă, însă aveau speranța să poată rezista încă cîtva timp în pozițiile defensive, pînă ce aliații din Vest ar repurta victoria decisivă"[63].

Afară de aceasta, izgonirea dinastiei ar fi produs o slăbire a ideii monarhice: „cursul monarhic ar fi suferit o nouă depreciere prin aruncarea de noi regi pe piața europeană". Ea ar mai fi produs o sciziune a țării în două tabere și pacea s-ar fi încheiat numai cu fracțiunea care ar fi aprobat detronarea. Numai cu un șef de stat legitim se putea încheia o pace repede și legală. Negreșit că vicleanul diplomat austriac urmărea și o altă țintă: el vedea cu ochi răi întărirea influenței politice germane și ținea ca, printr-o atitudine mai conciliantă în privința unor anumite chestiuni, să ia pasul înainte față de germani.

Sub influența ministrului său, împăratul Carol al Austriei se hotărî să facă un demers, care însemna o spărtură în diplomația Puterilor Centrale. La 4 februarie apăru la Iași colonelul austriac Randa, fostul atașat militar al Austro-Ungariei la București, în misiune secretă din partea împăratului Carol. Colonelul asigură guvernul român că o propunere de pace, venită din partea României, avea să fie primită cu bunăvoință din partea Puterilor Cen-

---

* „....bei dem letzten grossen Angriffe von Muraccesci hatten sich Mackensen Truppen blutige Köpfe geholt" [62].

trale și că în special Austro-Ungaria, interesată la o viitoare colaborare a celor două țări împotriva revoluției și a anarhiei internaționale, va pune României condiții onorabile. În chipul acesta, chestia izgonirii dinastiei fu scoasă din programul de pace al Puterilor Centrale. Politica germană suferi o primă înfrîngere, iar acțiunea grupului Carp-Beldiman fu zădărnicită.

Politicienii români germanofili de la București protestau zgomotos împotriva „lipsei de rezoluție" a guvernului de la Iași, care nu se grăbea să profite de dorința Puterilor Centrale de a încheia o pace, care să facă întîia ruptură. Pentru a avea această pace, Centralii ar fi fost dispuși să facă cele mai mari concesii și să ne acorde cele mai favorabile condiții. Se punea un deosebit preț pe pacea cu România deoarece, țară de ordine și cu guvern legal, pacea ar fi impresionat mai mult decît o pace încheiată cu Rusia anarhică sau cu statul problematic al Ucrainei. Marghiloman se grăbi să trimită guvernului de la Iași sfatul să încheie pace separată înainte de Rusia și de Ucraina, asigurîndu-l că va obține „condiții de aur".

Dar guvernul de la Iași avea alte concepții. El considera încheierea păcii ca cea mai nenorocită dintre eventualități, la care nu s-ar fi putut decide decît în ultima extremitate și nu se grăbea deloc să-și pună gîtul în laț, oricît de aurit i s-ar fi prezentat. Trebuia, pentru aceasta, o presiune amenințătoare din partea dușmanului. Ea a avut loc la începutul lunii februarie.

Ultimatumul german și retragerea guvernului Brătianu

Către sfîrșitul lunii ianuarie 1918, comandantul suprem român primi o invitație din partea comandamentului Armatei Mackensen, care arăta lămurit intenția germanilor de a constrînge România la pace. Mackensen luă ca pretext faptul că împrejurările politice și militare, care domneau la încheierea armistițiului, s-au schimbat și pretinse să se înceapă noi tratative la Focșani pentru revizuirea armistițiului, spre a-l pune în acord cu noua situație. O examinare a situației militare ajunse la constatarea că o rezistență militară nu era posibilă. Propunerea de a se constitui o grupare de trei divizii noi, care să fie trimise în nordul Moldovei, de unde se putea aștepta atacul, era nepractică. Disproporția forțelor era prea mare. S-a decis a se lua contact cu Mackensen spre a se vedea care sînt intențiile sale. 1918

La 4 februarie, comisia militară română a armistițiului, sub președinția generalului Lupescu, se prezentă la Focșani. În numele comandantului suprem al armatelor dușmane, generalul Hell, șeful de Stat-Major al mareșalului Mackensen dădu citire unei declarații prin care se arăta că există acum de fapt o stare de război între români și ruși, că trupele ruse pleacă de pe front și că pot să întărească alte sectoare ale Frontului de Nord, că trupe românești au fost deplasate parte în Basarabia, parte în locul trupelor ruse plecate, parte pentru ținerea ordinei în țară, tot atîtea lucruri care calcă dispozițiile precise ale tratatului de armistițiu. Din aceste fapte, germanii scoteau constatarea că frontul român e slăbit, raportul de forțe între cei doi adversari s-a schimbat în avantajul germanilor și dacă, totuși, ei nu se folosesc de această ocazie ca să întreprindă o acțiune militară, o fac numai în vederea interesului ce poartă viitorului României. Cum însă, din motive pur strategice, situația trebuie lămurită, atît din punctul de vedere militar cît și politic, reprezentanții români sînt rugați a da delegației germane o orientare asupra părerilor comandamentului suprem român și a guvernului român.

Delegația română, avînd împuternicirea de a discuta numai chestiuni militare care decurgeau din aplicarea tratatului de armistițiu, s-a mulțumit a răspunde acuzațiilor de călcare a armistițiului prin transportul de trupe în Moldova și Basarabia, arătînd că era vorba de o simplă operație polițienească și de protecție a depozitelor și a căilor de comunicație. La rîndul lor, românii au imputat austro-germanilor numeroasele deplasări de trupe spre Frontul de Vest, ocuparea tranșeelor părăsite de ruși prin soldați austrieci și acțiunea de atițare a agenților germani printre ruși.

Nu însă chestiunea armistițiului era cea care interesa pe dușmani, ci chestiunea politică. Nu intențiile comandamentului militar român, ci acelea ale guvernului român. De aceea, rupînd brusc conversațiile de ordin militar, la 5 februarie delegații germani înmînară generalului Lupescu o notă, prin care delegația română era „rugată să se reîntoarcă la Focșani în termen de patru zile, însoțită și de reprezentanții guvernului român, comandamentele supreme aliate fiind nevoite să afle acum, în orice caz, intențiile viitoare ale comandamentului suprem și ale guvernului român".

Invitația era lămurită și categorică, ea avea caracterul unui ultimatum. Comisia militară română era concediată spre a face loc unei delegații de împuternicire a trata pacea.

În guvernul de colaborare Brătianu — Take Ionescu s-a produs un dezacord în privința atitudinii ce trebuia luată față de ultimatumul german. Amîndoi șefii politici considerau ca o axiomă a politicii noastre de război, păstrarea intactă a alianței noastre cu puterile Antantei. O condiție esențială a alianței era însă îndeplinirea punctuală a tuturor obligațiilor ei, printre care era și împotrivirea la încheierea unei păci separate. Dar în împrejurările ce se prezentau acum, reduși la singurele noastre forțe, care însumau 20 de divizii de infanterie și cavalerie față de 45 ale vrăjmașului, era cu putință rezistența și continuarea războiului? Cele două grupări politice n-au putut cădea de acord asupra măsurilor ce trebuiesc luate imediat. Două consilii de miniștri și un Consiliu de Coroană, ținute în zilele de 6, 7 și 8 februarie, au accentuat dezacordul și au pus capăt guvernului de colaborare.

Take Ionescu era de părere că armistițiul trebuie denunțat imediat; regele, guvernul și parlamentul trebuie să se retragă prin Rusia de sud iar armata să rămînă în țară și să opună inamicului rezistență. Brătianu s-a opus acestei soluții. „Conștiința mea — spunea primul ministru — nu-mi îngăduie să dau ordin armatei să se bată, iar noi, regele și guvernul, să fugim". Dacă totuși se admite soluția rezistenței, nu rămîne decît ca Take Ionescu să formeze guvernul; Brătianu nu-i va face nici o dificultate și chiar nu va opri pe vreunul din amicii săi să intre în guvern. Nu admite nici soluția păcii imediate; în cazul cînd ea ar deveni indispensabilă, nu poate în nici un caz să fie adusă la îndeplinire de guvernul de colaborare, ci va trebui constituit un alt guvern. Soluția propusă de Brătianu este aceea a temporizării; intrarea în negocieri lungi, cu cunoștința aliaților. Avantajele acestei soluții ar fi mai multe. Se demască adevăratele intenții ale dușmanului. Se cîștigă timp, în care se pot ivi împrejurări mai favorabile, dată fiind situația gravă în care se găsește Austro-Ungaria și evenimentele ce se prepară pe Frontul Occidental. Se vor putea face și pregătiri — ca depozite în Basarabia, pe seama trupelor — , în vederea unei eventuale retrageri a armatei noastre. Aceste negocieri ar putea fi duse chiar de actualul guvern. Brătianu declară că în nici un caz el nu va face pace separată, nici n-ar putea sfătui încheierea unei păci, care n-ar respecta trei condiții esențiale: regele și dinastia, integritatea teritoriului — admi-

ţind discuţia numai pentru Dobrogea nouă — , independenţa şi onoarea ţării şi armatei.

Negocieri cu duşmanul, pentru a cîştiga timp, aceasta e formula primului ministru. Mişu, ministrul României la Londra, chemat cîteva zile mai tîrziu să conducă tratativele în calitate de ministru de Externe în cabinetul Averescu [10], e sfătuit de regele George al Angliei, de Lloyd George şi de preşedintele Poincaré să tărăgăneze cît mai mult aceste tratative. Take Ionescu este însă ireductibil. El se teme că intrarea în negocieri înseamnă drumul deschis spre pacea separată ; numai rezistenţa armată poate să ne păstreze întreagă creanţa noastră faţă de aliaţii noştri. Brătianu afirmă că Aliaţii înşişi au recunoscut că România şi-a făcut pe deplin datoria şi invită pe Take Ionescu să ia contact cu reprezentanţii Aliaţilor, spre a se asigura că ei nu ne retrag încrederea dacă, împinşi de necesitatea neînlăturabilă, va trebui să intrăm în tratative. O autorizaţie formală şi prealabilă nu s-ar putea cere ; Sonnino, ministrul de Externe al Italiei, declarase ministrului nostru la Roma că sînt acte pe care Biserica nu le aprobă dinainte, dar le absolvă, după ce au fost săvîrşite. El cere conservatorilor să nu creeze dificultăţi, preconizînd rezistenţa.

Discuţiile nu au mai fost continuate, fiecare rămînînd la punctul său de vedere. Criza era declarată. Guvernul demisionă. În Consiliul de Coroană, care s-a ţinut la 8 februarie, regele a declarat că nu-şi poate părăsi armata, căci s-ar săpa între el şi armată o prăpastie, pe care nu ştie ce ar putea s-o umple. Se declară pentru politica de temporizare, dar regretă că partidele politice, cu care a făcut războiul, nu-l susţin pînă la încheierea păcii. De aceea, se va vedea nevoit să se adreseze în afară de ele, spre a forma noul guvern.

Astfel a luat sfîrşit, la 8 februarie 1918, guvernul de colaborare Brătianu — Take Ionescu, zis şi guvernul naţional, constituit în tragicele zile ale retragerii, în ultimele zile ale anului 1916. Menirea lui fusese concentrarea tuturor forţelor ţării, fără preocupare de micile deosebiri de vederi în chestiunile mărunte din vremuri normale, în vederea organizării rezistenţei şi a luptei energice împotriva duşmanului, în strîns contact cu Aliaţii, pentru desăvîrşirea operei comune. Din moment însă ce soarta vitregă a voit altfel şi arma trebuia depusă jos, guvernul naţional nu mai avea nici un rost. Făcînd faţă necesităţilor dureroase ale momentului, era nevoie de un guvern necolorat politiceşte, care să aibă înăuntrul ţării concursul tuturor, neştirbit de nici o patimă politică, iar faţă de duşman să poată prelungi negocierile de pace, fără să fie suspectat din prima zi.

Şeful noului guvern fu găsit în persoana generalului Averescu, fostul comandant al Armatei a II-a. Desemnarea acestui militar cu o mare reputaţie răspundea la o îndoită preocupare. În interior, fostul guvern căpătase impresia că prinde teren o propagandă pacifistă, născută din convingerea că orice prelungire a rezistenţei ar fi de aici înainte nefolositoare şi chiar dăunătoare intereselor ţării ; în armată, acest curent părea că se organizează în jurul generalului Averescu. Încredinţîndu-i-se sarcina formării guvernului care va trata pacea, se împiedica împărţirea armatei în două tabere. Faţă de duşman, prezenţa generalului în fruntea guvernului va da impresia unei forţe. Ea va arăta că România nu va primi condiţii dezonorante şi că va şti la nevoie să reziste pînă la capătul puterilor sale. Transmiţîndu-i puterea, Brătianu a ţinut să dea generalului sfatul „să nu-şi lase sabia în anticameră pentru asemenea negocieri". Cabinetul Averescu a fost constituit din oameni care nu făcuseră pînă atunci parte din nici un guvern, iar unii, din nici o formaţie politică.

Cerîndu-se adversarului prelungirea termenului fixat pentru răspuns, pentru ca guvernul să aibă răgazul necesar orientării în grava situație în care luase frînele, mareșalul Mackensen acordă încă 48 de ore, adică pînă la 12 februarie, dar speră că în noul minister nu vor fi membri din cel vechi. La această dată, guvernul nou constituit anunță că e hotărît să intre în tratative cu inamicul și că a trimis delegați care să dea explicațiile cerute de acesta prin ultimatumul de la 6 februarie și să cunoască bazele pe care inamicul ar avea intenția să așeze negocierile de pace.

Guvernul Averescu începe tratativele

Delegația trimisă de generalul Averescu la București era constituită din ministrul plenipotențiar Papiniu, colonelul Ressel și maiorul de rezervă Mitilineu, om politic și fost prefect de poliție în București sub guvernul conservator din 1911. Papiniu avea însărcinarea să comunice autorităților germane de ocupație din București vederile guvernului în ceea ce privește pacea și să ceară o prelungire a armistițiului cu cel puțin 20 de zile. Ressel avea însărcinarea să ceară lui Mackensen o întrevedere personală cu Averescu, iar Mitilineu să ia contact cu oamenii politici din București — în special cu Marghiloman — spre a-i sonda asupra bazelor pe care s-ar putea îndruma negocierile de pace.

Mackensen admise o prelungire a armistițiului numai pînă la 22 februarie, cînd delegația guvernului român trebuia să se prezinte pentru începerea tratativelor de pace. S-a pus la cale o întrevedere între Mackensen și Averescu. Cît despre politicienii din București, aceștia nu numai că au refuzat să dea guvernului din Iași cel mai mic concurs în tratativele ce se anunțau, dar chiar, Lupu-Costaki a înmînat delegaților români, din partea lui Carp, această declarație: „Domnul P.P. Carp vă roagă să spuneți respectuos M. Sale că, după părerea lui, chiar dacă regele ar semna pacea cu Puterile Centrale, rămînerea lui pe tron ar da naștere la o serie de convulsii, care ar face dinastia imposibilă și ar îngreuia vindecarea rănilor cauzate prin o politică fatală".

Era evident că politicienii din grupul Carp-Beldiman-Stere refuzau colaborarea cu guvernul din Iași, spre a-l ajuta să obțină condiții de pace mai favorabile, revendicînd această sarcină pentru ei exclusiv, ca s-o îndeplinească într-un spirit pe care nici guvernul de la Iași, nici poporul care dusese lupta și îndurase atîtea suferințe, nu-l puteau admite.

La 18 februarie a avut loc în castelul Știrbei de la Buftea, întrevederea între Averescu și Mackensen; acesta din urmă era înconjurat de generalul Hell, șeful său de stat-major și de Horstmann, șeful departamentului politic al teritoriului ocupat. Întrevederea a avut numai caracterul unei luări de contact pentru ca guvernul român să capete o orientare asupra desfășurării tratativelor. Convorbirea s-a făcut cu curtoazie și în spiritul unei perfecte camaraderii militare, Averescu și Mackensen fiind cunoscuți personal din timpul cînd șeful guvernului român fusese atașat militar al țării la Berlin. Chestiunile delicate ale păcii au fost atinse rînd pe rînd, fără a se stabili nimic definitiv. Mackensen dădu impresia că condițiile păcii nu vor fi prea grele. Chestiunea dinastiei era înlăturată din programul discuțiilor păcii, ca fiind „de ordin privat". Totuși, mareșalul a adăugat că schimbarea regelui e lucru fixat definitiv de Kaiser și că asupra acestui lucru au convenit și fruntașii politici din București. Armatei nu i se vor pune condiții umilitoare; ea va putea rămîne chiar mobilizată spre a fi întrebuințată în Basarabia. Vor trebui să se facă concesii teritoriale în Dobrogea, care vor interesa numai Cadrilaterul și poate

„părțile bulgărești" din Dobrogea veche, pînă la o linie Mangalia-Adamclisi; poate chiar că s-ar ajunge la o înțelegere pentru a se amîna chestiunea Dobrogei pînă la pacea generală. Chestiunile teritoriale în munți, spre Austro-Ungaria, nu vor fi mare lucru: ele se vor reduce la trei rectificări de frontieră în regiunea Vîrciorovei, Predealului și Dornei.

Averescu plecă cu bune impresii de la această întrevedere. Dar aceste impresii nu corespundeau cu realitatea. Mackensen nu avea plenipotența de a trata condițiile păcii în numele guvernului german; el a insistat asupra faptului că întreținerea are caracter privat, exprimînd doar păreri personale, în care desigur se reflectau și ideile Marelui Cartier german. De aceea, nici nu s-au înregistrat într-un proces-verbal conversațiile urmate. Idei asemănătoare s-au schimbat și în cursul discuțiilor cu generalul Hell, șeful de stat-major al lui Mackensen. A rămas ca discuții precise să aibă loc peste cîteva zile, între șeful guvernului român și împuterniciții oficiali ai guvernelor Puterilor Centrale. Aceștia erau miniștrii Kühlmann și Czernin, care deveneau disponibili prin întreruperea tratativelor de la Brest-Litovsk.

Cei doi miniștri erau în întîrziere. Marele Cartier General german era nerăbdător să isprăvească și cu România, ca să elibereze trupele de pe acest front. Un ultimatum, adresat României, considerată ca fiind complet paralizată, părea comandamentului german ca sigur de succes. Hindenburg invită categoric pe Kühlmann, prin baronul Lersner, reprezentantul Ministerului de Externe german pe lîngă Marele Cartier să plece imediat în România, amenințînd cu demisia dacă ministrul mai întîrzie două-trei zile. La 23 februarie, delegații inamici erau în sfîrșit în București.

Întrevederea lui Averescu cu cei doi plenipotențiari, la Buftea, lămuri în sfîrșit situația. Intențiile Puterilor Centrale căpătau acum un contur mai precis. E adevărat că chestiunea dinastiei fu definitiv scoasă din cadrul discuțiilor. Puterile Centrale o considerau acum ca o chestiune de politică internă; era afacerea domnilor Carp, Stere ș.a. Nu s-a pus nici o condiție pentru armată și s-a atins în treacăt chestiunea rectificărilor de graniță spre Austro-Ungaria și a concesiilor de natură economică. Lovitura cea mare a fost chestiunea Dobrogei. Cei doi miniștri declarară hotărît că Dobrogea întreagă trebuia cedată Puterilor Centrale în condominium, rămînînd ca ele să dispună ulterior de soarta ei, rezervîndu-se și României o ieșire la mare.

Era nota de plată pe care o pretindeau bulgarii ca preț al colaborării lor și din a cărei satisfacere ei făceau o condiție a rămînerii lor în alianță cu Puterile Centrale. În situația grea în care se găseau acestea, ieșirea Bulgariei din alianță ar fi fost catastrofală. De aceea, Puterile Centrale — cu toată repulsia pe care o producea în unele cercuri această pretenție nejustificată — se văzură nevoite a ceda șantajului și a și-o însuși ca pe o condiție sine qua non a păcii.

Averescu declară celor doi miniștri că dezlipirea Dobrogei de România e o imposibilitate pentru orice guvern român. Față de exigențele plenipotențiarilor, care contrastează cu declarațiile făcute de guvernele lor, cum că voiesc să încheie pacea fără anexiuni și despăgubiri, va trebui să aducă noua situație la cunoștința suveranului. Pentru a nu se rupe tratativele, Czernin solicită lui Averescu o întrevedere cu regele Ferdinand. Aceasta a avut loc în gara Răcăciuni la 27 februarie.

Atitudinea lui Czernin în timpul întrevederii a fost arogantă și lipsită de deferența cuvenită suveranului. El începu convorbirea declarînd regelui că el n-a venit să se roage pentru pace, ci din însărcinarea împăratului său care, cu toată „trădarea" României, vrea s-o trateze cu blîndețe și cu mene-

jamente, dacă regele Ferdinand e dispus să încheie imediat pacea cu Puterile Centrale, sub condițiile fixate de acestea. Ministrul austriac adăugă amenințarea că, în caz contrariu, fiind dată superioritatea militară a Puterilor Centrale, acum cînd întreg frontul de la Baltica la Marea Neagră e liber, dacă operațiile războinice vor fi reluate, în cel mult șase săptămîni România și dinastia sa vor fi încetat a mai exista.

Regele Ferdinand protestă împotriva condițiilor de pace, excesiv de grele, și afirmă că nu se va găsi nici un guvern român care să subscrie cedarea Dobrogei. Czernin replică, recomandînd regelui un guvern Marghiloman care „spre a salva România, va primi condițiile puse". Pentru a învinge rezistența, diplomatul austriac se declară gata să garanteze o trecere liberă spre mare la Constanța și ajutor diplomatic pentru dobîndirea Basarabiei.

Czernin repetă din nou amenințarea că „dacă România nu acceptă condițiile ce i se pun, atunci Puterile Centrale vor ști să dobîndească, în patru săptămîni, o pace mult mai favorabilă decît aceea pe care România ar trebui să se socotească astăzi fericită ca s-o obțină".

Zelul pe care-l desfășura contele Czernin își avea explicația în situația tulbure care domnea în culisele diplomației și ale comandamentului austro-german. Între Germania și Austro-Ungaria era încă valabil acordul de la Kreuznach *. În virtutea lui, contele Czernin sprijinise la Brest-Litovsk pe colegul său Kühlmann, pentru a asigura Germaniei anexiunea provinciilor marginale din Rusia și „rectificarea de frontieră" spre Polonia. În schimb, România cădea în lotul de pradă al Austro-Ungariei; Kühlmann va lăsa mînă liberă colegului său și-i va da tot concursul, în special, în chestiunea rectificării de graniță în Munții Carpați, pe care ungurii o cereau cu stăruință lui Czernin.

Divergențe asemănătoare separau concepția conducătorilor austrieci de cei maghiari; ele se iveau în presă și chiar în discuțiile parlamentare. Austriecii vedeau în pacea cu România, ca și germanii, un prilej de exploatare economică și se încercase să creadă chiar în captarea prieteniei poporului învins printr-o atitudine împăciuitoare și cereri rezonabile. Ungurii, dimpotrivă, voiau slăbirea statului și poporului român, anihilarea puterilor lui morale și resurselor lui materiale, socotind că prin aceasta vor îndepărta și poate chiar suprima primejdia iredentei române. Plenipotențiarul monarhiei trebuia să țină seama de toate aceste curente și să găsească atitudinea care să le „concilieze".

În realitate, raporturile de forțe între cei doi adversari nu se prezentau cu acea superioritate zdrobitoare, pe care conta Marele Cartier german. Împăratul Carol al Austriei telegrafiase ministrului său de Externe, imediat după sosirea acestuia la București, că el nu permite cu nici un chip trupelor sale să înceapă vreo nouă ofensivă, nici pe Siret, nici aiurea pe vreun alt sector al Frontului Oriental, iar generalul Hell, șeful de stat-major al lui Mackensen, declară că trupele germane, împuținate prin trimiterea cîtorva divizii pe Frontul de Vest imediat după armistițiu, erau prea slabe spre a putea să rişte singure o acțiune ofensivă, mai ales că comandamentul german din România se învățase să prețuiască armata română, după campania din vara trecută [198].

Cu toată slăbiciunea situației lor, cei doi miniștri hotărîră să joace îndrăzneț. Averescu, după ce a luat contact cu Brătianu și cu Take Ionescu, a făcut o nouă încercare la 1 martie, cerînd reprezentanților Puterilor Cen-

* A se vedea volumul II, p. 32.

triale să renunțe la condițiile sine qua non și să consimtă a începe tratativele într-un spirit de conciliație, așa ca prin concesii reciproce să se ajungă la un rezultat favorabil pentru ambele părți. Cei doi plenipotențiari, urmărind metoda lor de intimidare, răspunseră că mesajul român era nesatisfăcător și somară guvernul să răspundă categoric dacă primește cele trei condiții formulate la 24 februarie: cedarea Dobrogei, rectificări de frontieră în munți și concesii economice. Dacă un răspuns favorabil nu sosește pînă a doua zi, 2 martie, ora 12, armistițiul va fi considerat ca denunțat chiar de la această oră. 1918

Cele trei Consilii de Coroană

Momentul era tragic. În completă necunoștință a situației reale a dușmanului, avînd doar prezumția zdrobitoarei sale superiorități și conștiința completei noastre izolări, trebuia să luăm hotărîrea cea grea, care însemna încheierea războiului nostru cu un faliment complet.

Un Consiliu de Coroană se întruni*se, sub președinția regelui, la 2 martie, ora 10 dimineața, în Iași, spre a discuta situația și a lua o hotărîre. Părerile bărbaților de stat întruniți au fost împărțite.

Take Ionescu s-a declarat cu hotărîre împotriva încheierii oricărui fel de pace separată; singura atitudine care poate salva ființa statului legal este retragerea. Regele, guvernul, parlamentul și o parte din armată trebuie să treacă spre Rusia sudică, pentru a nu se face o pace legală și a ne păstra, cu chipul acesta, toate drepturile față de aliați.

Brătianu s-a declarat partizan al rezistenței, cu arma în mînă, ca semn de protestare împotriva mutilării teritoriului. În cazul însă cînd guvernul nu împărtășește această părere, nu rămîne decît soluția păcii. Pentru această soluție Partidul Liberal nu-i poate da concursul său, dar crede că nici un român nu are dreptul să pună piedică guvernului în calea ce și-ar fi ales. Totuși, Brătianu dă guvernului, în această eventualitate, două păreri: a) să treacă puterea celor de dincolo, ca Al. Marghiloman, care ar putea obține condiții de pace mai favorabile; b) dacă însă guvernul persistă în ideea de a trata el pacea, atunci, față de condiția sine qua non a cedării Dobrogei, pusă de dușman, să se ceară acestuia să-și arate toate condițiile și să le primească în bloc, fără discuție. Se va arăta astfel că nu e vorba de o pace acceptată și definitivă, ci de o pace impusă prin violență de cei ce spun că vor pace fără anexiuni. Această procedare ar constitui o protestare morală care va impresiona omenirea și chiar popoarele ființice mai mult decît cînd ar fi vorba de condiții acceptate în urma discuțiilor. Brătianu a concluzionat pentru rezistența cu arma în mînă ca protestare, dacă bineînțeles Partidul Conservator și guvernul sînt de acord asupra acestui punct. Averescu a făcut istoricul tratativelor pe care le-a condus pînă în momentul ultimatum-ului și crede că față de condițiile de pace inacceptabile ce i s-au pus, misiunea actualului guvern a încetat. Nu împărtășește nici părerea lui Brătianu, nici a lui Take Ionescu, deoarece socotește atît rezistența cît și retragerea ca dezastruoase. De aceea e o imposibilitate morală a i se cere să-și asume răspunderea acestor soluții. Armata, lipsită de subzistență și muniții, nu ar putea opune decît o foarte scurtă rezistență.

Consiliul n-a luat nici o hotărîre. S-a decis numai că guvernul trebuie să păstreze cîrma și că nu rămîne pentru rege decît o singură părere: aceea a guvernului său. Și în după-amiaza zilei, guvernul a răspuns ultimatumului inamic, comunicînd că a acceptat condițiile prejudiciale impuse sine qua non și că va trimite delegați care să înceapă tratativele.

Dar reprezentanții Puterilor Centrale înțelegeau să exploateze situația noastră, impunîndu-ne cu brutalitate condiții suplimentare. Pretextul fu găsit ușor: răspunsul cerut de la noi nu li se dăduse la timp. Din cauza Consiliului de Coroană, care ținuse pînă la ceasurile două și a Consiliului de Miniștri, in care s-a luat hotărirea din ajun, răspunsul guvernului român nu putuse fi dat pînă la ora 12, cînd expira termenul ultimatumului, ci tocmai spre seară. Inamicul comunică denunțarea armistițiului. Pentru a-l restabili, inamicul cerea încă trei condiții noi: demobilizarea imediată a opt divizii, transportul trupelor austro-germane prin Moldova și Basarabia spre Ucraina, repatrierea ofițerilor din misiunile aliate. Termenul fixat de inamic prin noul ultimatum era 5 martie, ora 12 noaptea. Dacă pînă la această dată România nu semnează pacea preliminară, ostilitățile încep.

Noile condiții au fost cunoscute de cel de-al doilea Consiliu de Coroană, care s-a întrunit în ziua de 3 martie, printr-o telegramă sosită chiar în timpul Consiliului. Regele împărtășise Consiliului hotărîrea luată in ajun, declarînd că era singura soluție care se impunea, din momentul în care guvernul refuza să execute rezistența armată, propusă de cele două partide politice. Rezoluția era dureroasă pentru țară care era crud rănită, dar era în orice caz preferabil să sufere o rană, decît să i se primejduiască chiar existența. Citirea ultimatumului cu noile condiții a mărit deprimarea sufletească a fruntașilor adunați în Consiliu. Principalii șefi de partide și-au menținut părerile. Brătianu a propus să ceară dușmanului să-și formuleze toate condițiile spre a le accepta în bloc, fără discuție, ca cea mai puternică protestare morală. Take Ionescu ceru din nou plecarea din țară, în urma luptei, deși situația e acum mai rea, deoarece dăm impresia că am primit cedarea Dobrogei, dar ne hotărim să ne batem din cauza noilor condiții. Averescu a răspuns că el consideră noile condiții ca umilitoare și propune să se țină a doua zi un nou Consiliu de Coroană, la care să se ia hotărirea definitivă.

În după-amiaza zilei, se ținu un Consiliu de Miniștri cu participarea cîtorva generali, spre a fi luminat guvernul asupra posibilităților și rezultatului unei reluări a operațiilor. S-a constatat că rezistența ar fi posibilă, dar de durată limitată, și se va termina cu nimicirea armatei. De această soartă, armata ar scăpa numai dacă inamicul n-ar voi sau n-ar putea să atace, sau dacă s-ar produce în timpul rezistenței vreun eveniment neașteptat, care să schimbe fața lucrurilor pe teatrul general de război.

Al treilea Consiliu de Coroană — la care au fost invitați și generalii Prezan, Grigorescu și Văitoianu, s-a ținut la 4 martie.

Regele a făcut o expunere emoționantă, în care a arătat că hotărirea guvernului a fost să se primească toate condițiile formulate de dușmani și că va trimite chiar astă-seară delegații pentru începerea tratativelor de pace la București. Sufletul său a încercat în noaptea aceasta cea mai mare sfîrîntă din viața lui. Trebuie să ne plecăm în fața puterii împrejurărilor, cu încrederea că din sacrificiul de astăzi va ieși răsplata de mîine pentru vrednicul său popor. Averescu a expus motivele pentru care a socotit soluția intrării în tratative ca singura posibilă; ca ne chezășuiește salvarea dinastiei și a Basarabiei. Expunînd concluzia la care a ajuns după consultarea din ajun a generalilor, a decis că deși condițiile sînt foarte grele, totuși o rezistență ar fi și mai dezastruoasă. Cei doi șefi de partide au constatat că, din moment ce se intrase pe calea concesiilor și se cedase Dobrogea, era de așteptat să ni se impună condiții noi și nu mai e de nici un folos să se discute aceste noi condiții. Take Ionescu a respins ideea chemării la guvern a celor de la București: ca e inutilă — fiindcă condițiile păcii ar fi rămas aproxi-

mativ acelaşi — şi periculoasă — căci am fi dat lumii impresia că am trecut de partea duşmanului.

Dar raţiunea rece trebuie să învingă avinturile generoase. Regele respinge demisia guvernului Averescu.

Pasul cel greu fusese definitiv hotărît.

Pacea preliminară

Chiar din seara zilei de 3 martie, guvernul comunicase inamicului că a primit condiţiile impuse de el ca bază a tratativelor de pace. A doua zi, două delegaţii au plecat spre a lua contact cu delegaţii duşmani. La Focşani s-a semnat în ziua de 5 martie protocolul de prelungire a armistiţiului. În aceeaşi zi, la Buftea, delegaţia română, în frunte cu C. Argetoianu, a semnat tratatul preliminar de pace, impus de puterile dusmane, prin care cele două părţi, înţelegîndu-se a considera armistiţiul expirat la 5 martie, ca prelungit cu încă 14 zile, se declară „pe deplin înţelese că în acest răstimp pacea definitivă va trebui să fie încheiată şi anume pe baza următorului acord" :

1) România cedează Puterilor aliate Dobrogea pînă la Dunăre.

2) Puterile Împătritei Alianţe vor avea grijă să întreţină pentru România o cale comercială la Marea Neagră prin Constanţa.

3) Rectificările cerute de Austro-Ungaria la frontiera dintre Austro-Ungaria şi România sînt acceptate de către România în principiu.

4) De asemenea se admit în principiu măsuri economice corespunzătoare cu situaţia.

5) Guvernul român se obligă de a demobiliza imediat cel puţin opt divizii din armata română. Conducerea demobilizării se va face în comun de către comandamentul superior al Grupului de armate Mackensen şi de către comandamentul suprem al armatei române.

Îndată ce între Rusia şi România pacea va fi restabilită, vor trebui să fie demobilizate şi celelalte părţi ale armatei române, întrucît ele nu vor fi necesare pentru serviciul siguranţei la frontiera dintre Rusia şi România.

6) Trupele române vor trebui să evacueze teritoriile monarhiei austro-ungare, ce le ocupă.

7) Guvernul român se obligă să înlesnească pe cît îi stă în putinţă transportul de trupe ale puterilor aliate prin Moldova şi Basarabia spre Odessa pe căile ferate.

8) România se obligă de a concedia imediat pe toţi ofiţerii puterilor cu care Împătrita Alianţă se află în război şi care se află încă în serviciul României; se va asigura acestor ofiţeri de către puterile Împătritei Alianţe libera trecere.

9) Acest tratat intră imediat în vigoare.

Printre incidentele la care a dat loc încheierea tratatului preliminar de pace, două mai cu seamă merită să fie relevate.

Cel dintîi este polemica întinsă care a fost dusă între generalul Averescu şi Marghiloman asupra caracterului actului semnat la Buftea la 5 martie. Generalul Averescu n-a recunoscut caracterul de *pace preliminară*, pe care i l-ar fi dat germanii în mod nejustificat: el n-ar fi fost altceva decît o convenţie pentru prelungirea armistiţiului şi, prin urmare, condiţiile specificate în el nu ar fi avut nici un caracter definitiv.

E adevărat că scrisoarea lui Kühlmann şi Czernin din 2 martie către generalul Averescu spunea că: „Condiţia pentru prelungirea armistiţiului este

iscălirea prealabilă a declarațiilor ce urmează, de către un reprezentant al guvernului român ...". Urmează cele 6 puncte.

Bazat însă pe introducerea convenției, Marghiloman a considerat că misiunea sa era de a încheia, în termenul fixat, pacea, ale cărei baze au fost definitiv și obligatoriu așezate printre preliminariile de pace semnate la 6 martie și care primiseră chiar un început de executare militară (trecerea armatei austro-germane prin sudul Basarabiei). Al doilea incident care amenința să ia o întorsătură foarte serioasă, s-a întîmplat cu prilejul repatrierii misiunii militare franceze. În ziua de 12 martie au plecat din Iași cele patru trenuri care duceau prin Chișinău, Tighina și Tiraspol, spre a străbate Rusia în drumul spre patrie, personalul misiunii franceze, în număr de peste 1 200 persoane. Generalul Berthelot avusese la început intenția să treacă prin Austria, dar renunțase la această idee, chiar după ce guvernul austriac scutise misiunea de obligația de a face carantină, deoarece guvernul francez nu voia ca prin această autorizație să dea impresia că ar recunoaște implicit pacea impusă României. În același timp însă cu plecarea francezilor din Iași, comandamentul german din București a expediat trupe germane pe ruta Reni-Tighina cu destinația Odessa, așa cum se stabilise prin stipulațiile convenției cu România. Coincidența acestor două deplasări punea în primejdie ca trenurile cu membrii misiunii franceze să fie interceptate de germani, lucru care a pricinuit o mare emoție la Iași. În enervarea de aici, s-a mers pînă la a se atribui generalului Averescu intenții neloiale față de francezi, explicabile prin relațiile neprietenești dintre general și misiunea franceză *. Agitația ajunsese atît de mare, încît s-a ținut și un Consiliu de Coroană pentru a examina situația și a se lua măsuri. Demersuri stăruitoare se făcură de către guvern pe lîngă marele comandament german, prin mijlocirea comisiei române care trata pacea de la Buftea, spre a se da ordine convoaielor germane să încetinească mersul, spre a se da timp trenurilor cu misiunea franceză să se scurgă peste Nistru, și a împiedica coliziunea temută, bănuindu-se chiar că mareșalul Mackensen ar fi plănuit în secret această cursă.

Spre mai multă siguranță guvernul român, în afară de demersurile oficiale, a luat și anume măsuri confidențiale: a postat o perdea de trupe române între Bolgrad și gara Basarabeasca pentru a întîrzia înaintarea convoaielor germane spre Odessa, iar un pod mare de pe șosea, peste care trebuia să treacă camioanele automobile, s-a prăbușit „ca din întîmplare". Cu chipul acesta, înaintarea germanilor a fost întîrziată, iar trenurile franceze s-au putut scurge în timpul necesar ca să împiedice orice încercare a germanilor de a le captura.

În tot cazul, incidentul acesta a făcut mult sînge rău în cercurile franceze și române și a adus asupra generalului Averescu bănuieli și atacuri injuste.

---

* Relațiile dintre generalul Averescu și misiunea franceză își aveau obîrșia în părerea că generalul Berthelot ar fi fost, chiar de la sosirea sa în țară, influențat de atmosfera ostilă ce domnea împotriva lui Averescu la Marele Cartier al armatei și la președintele Consiliului de Miniștri, Brătianu. Generalul Averescu se arăta nemulțumit de faptul că membrii misiunii franceze își depășeau rolul încercînd să se amestece în exercitarea comandamentului său și imputa generalului Berthelot o serie de inițiative tactice „nenorocite", precum sacrificarea Diviziei de la Cerna, planul bătăliei de la Argeș, al ofensivei de la Nămoloasa, precum și paternitatea ideii „triunghiului morții", în care șeful misiunii franceze ar fi fost inspirat mai mult de interesele țării sale, decît de ale României. Numeroase incidente de serviciu alimentau această răceală. Generalul Averescu socotea că e o datorie de conștiință și de patriotism de a tăgădui vreun merit misiunii franceze în ce privește reorganizarea Armatei a II-a, de sub comanda sa; aceasta ar fi fost opera exclusivă a ofițerilor români, începută și în parte terminată înainte de sosirea misiunii franceze.

Guvernul Marghiloman și tratativele păcii

Discuțiile pentru încheierea păcii au suferit o nouă întîrziere. Guvernul Averescu demisionase. Generalul nu se mai simțea susținut la Iași. I se imputa că nu se ținuse de angajamentul cu care luase puterea, adică de a rezista pretențiilor dușmanilor și a prelungi cît mai mult tratativele, ci, din contra, accelerase tratativele și se grăbise să accepte condițiile dușmanului, făcînd pasul hotărîtor spre pacea nefastă. Nici la București și Buftea, generalul nu sta mai bine.

Tratativele de pace dăduseră prilej de acțiune oamenilor politici „germanofili" care rămăseseră în București, păstrînd o atitudine de protestare permanentă împotriva politicii naționale de la Iași, caracterizată de dînșii ca o „defecțiune a României de la obligațiile ei contractuale și de la rolul ei politic în Orient". Deosebirile de vederi dintre cele trei grupări * se accentuaseră și mai mult.

Atitudinea grupării lui Petre Carp purta semnul rigidității șefului ei. Ea nu admitea o soluție de compromis, ci înfeudarea completă a României la politica germană. Consecvent acestui principiu, Carp trimisese suveranului, la Iași, invitația să se demită înainte de începerea tratativelor păcii.

În aceeași notă intransigentă își continua și Stere politica sa, pretinzînd abandonarea sinceră și completă a „politicii nenorocite de pînă acum, care dusese țara la catastrofă".

Carp și Stere nu erau însă guvernul țării. Părerile lor, oricît ar fi fost ele de simpatice pentru guvernele dușmane, nu puteau să-i angajeze decît pe ei personal și pe cele cîteva personalități din jurul lor. Discuțiile legate cu ei n-aveau decît interes academic. Suveranul, guvernul, armata și opinia publică liberă a țării erau de cealaltă parte a baricadei. Cu aceștia trebuise să intre în tratative dușmanul, oricît de mari au fost îndemnurile stăruitoare ale germanofililor pe lîngă guvernele și Marele Cartier german, oricît de mare era ura cercurilor diriguitoare din Germania împotriva suveranului și guvernului țării. Din nevoia de a se încheia o pace repede și durabilă cu un guvern legal, a trebuit să se treacă peste „oamenii de încredere" de la București și, tot ce s-a putut obține, a fost să se împingă la formarea unui guvern partizan al politicii filocentrale, recunoscut de rege, parlament și armată, care să aibă calitatea legală de a încheia pacea și să fie dispus s-o încheie așa cum o doreau austro-germanii.

Omul indicat pentru a forma acest guvern era Marghiloman.

Gruparea lui Marghiloman știuse, prin mlădierea politică și oportunismul șefului său, să se ferească de atitudini prea intransigente. Marghiloman păstrase legături cu reprezentanții tuturor celorlalte curente și acum, în preajma momentului fatal al încheierei păcii silite, părea tuturor omul situației.

Czernin, conducătorul de fapt al tratativelor păcii cu România, se decise asupra lui Marghiloman. În convorbirea de la Răcăciuni cu regele Ferdinand, el recomandase regelui formarea unui cabinet Marghiloman, care va primi condițiile puse de Puterile Centrale, ca să salveze țara. Tratativele particulare urmate între Czernin și Marghiloman stabiliseră o înțelegere deplină. „Cu cea dintîi și cea mai grea dintre condiții — istorisește Czernin — el (Marghiloman) se declară de acord, deoarece el pricepu mai repede decît regele că, față de obligațiile noastre către Bulgaria, acest punct nu poate fi modificat. În ce privește cererile teritoriale, eu declarai lui Marghiloman că pun punctul principal de greutate pe aceea, ca să putem să restabilim după pace raporturi

---

* Vezi vol. II, p. 296.

de prietenie cu România și de aceea, sînt însuflețit de dorința de a reduce cererile de cesiune de teritorii într-o proporție, care să poată să fie considerată de România ca suportabilă. Pe de altă parte, Marghiloman trebui să priceapă că eu trebuie să țin seamă, cel puțin pînă la un oarecare grad, de aspirațiile ungurești și Marghiloman, care era un vechi rutinat parlamentar, nu-și făcea nici o iluzie asupra situației de constringere în care mă găseam. Căzurăm de acord, în cele din urmă, că cesiunea unor localități populate sau orașe ca Turnu Severin și Tirgu Ocna nu trebuie să se întîmple și că, peste tot, cererile de la început trebuie să se reducă la aproximativ jumătate. Marghiloman declară că primește acest compromis"[63]. 1918

Pe baza acestui program, Marghiloman deveni la 19 martie, prin puterea împrejurărilor și prin încrederea contelui Czernin, prim-ministrul României dezastrului. El trebuia să încheie pacea umilitoare care consfințea scoaterea României din rîndurile țărilor independente. Era o misiune de sacrificiu pe care și-o lua Marghiloman, legată de o grea răspundere în fața istoriei. Dar era singurul om care, în această împrejurare, putea să aducă țării serviciul de a ușura o parte din greutățile ce i se puneau pe umeri, prin îndeminarea lui cunoscută și prin creditul de care se bucura pe lîngă dușmani. Principalul său colaborator era C. Arion, care deținea portofoliul Externelor și era, alături de Marghiloman, în fruntea delegației române pentru tratativele păcii.

Campania dusă de germanofili pentru schimbarea raporturilor României cu Puterile Centrale a continuat și după începerea tratativelor oficiale de pace.

La instalarea guvernului Marghiloman, Carp s-a retras într-o atitudine ostilă. Partizanii săi au abandonat posturile de giranți, în care fuseseră numiți prin încrederea guvernului de ocupație militară germană. La Berlin — pe lîngă politicienii conservatori și presa lor — și la Marele Cartier german, partizanii lui Carp, mai ales Beldiman, începură o campanie de intrigi și atițări, atît împotriva suveranului și a oamenilor politici de la Iași, cît și împotriva lui Marghiloman, pe care-l denunțau că n-ar fi un germanofil destul de ortodox.

La 22 martie tratativele au reînceput, de astă dată la Palatul Cotroceni, în sala devenită istorică în care se ținuse Consiliul de Coroană de la 27 august 1916. Delegațiile însărcinate cu tratativele păcii erau prezidate: pentru România de primul ministru Marghiloman; pentru Germania de ministrul de Externe von Kühlmann; pentru Austro-Ungaria de ministrul de Externe von Czernin; pentru Bulgaria de primul ministru Radoslavov și pentru Turcia de marele vizir Talaat Pașa. Czernin a demisionat curînd după începerea tratativelor, din cauza publicării scrisorilor prințului Sixt de Bourbon * [11] și a fost înlocuit la 14 aprilie la președinția comisiei austro-ungare prin succesorul său Burian. Numeroși delegați și experți pentru chestiunile tehnice secundau în fiecare comisie pe primul delegat. În special, delegația germană era formată dintr-un mare număr de experți pentru toate ramurile economice și financiare, cunoscători deplini ai tuturor resorturilor vieții noastre economice, înarmați cu un vast material documentar și statistic, pe care trebuiau să-l folosească spre a impune țării cel mai îngrozitor jug pe care vreo țară l-a impus altei țări, pe care o avea la discreția sa.

Discuțiile s-au urmat în patru secțiuni: politică, militară, juridică și economică. Ele au fost foarte sumare. Delegații germani, mai ales, își aveau formulate gata textele, atît ale tratatului cît și ale numeroaselor convenții adiționale. Protestele și explicațiile delegaților români erau inutile. După oarecare mici cedări pe chestii de formă sau de detalii, delegații germani im-

* Vezi vol. II, p. 28.

puneau textul în chip imperativ. Replica stereotipică, adresată delegaților români, era aceasta: „Dacă în loc de a fi noi la București, erați dv. la Budapesta, iar aliații dv. la Berlin, ne-ați fi tratat la fel ...". În cursul unei ședințe, unul dintre delegații români, profesorul de drept internațional Missir, nu putu să-și reție lacrimile. Ministrul plenipotențiar german Kriege îl consolă cu cuvintele: „Nu te întrista pentru atîta lucru; e o nimica toată pe lîngă ceea ce pregătim Franței și Angliei, pentru pacea din vest!"

România era întinsă pe masa de sacrificiu; în jurul ei, călăii, siguri că de astă dată nimeni nu mai poate să intervie în ajutorul victimei, se întreceau să-și taie fiecare o parte cît mai mare din trupul ei. Czernin, întrebuințînd una din formulele ipocrite, atît de familiare diplomației austriece, anunțase la început că pacea trebuia să fie „o pace care să înlesnească reluarea legăturilor de prietenie pentru viitor". De fapt era pacea punică, pacea care distruge și desființează pe cel învins.

3. UN TRATAT MODEL

Robia politică

Voluminosul tratat de pace, încheiat la București, împreună cu convențiile lui adiționale, conținea un număr extraordinar de mare de dispoziții care desființau de fapt România ca țară de sine stătătoare și o aruncau în prăpastia celei mai negre robii. Era continuarea și reglementarea regimului de ocupație militară a țării, cu apăsarea sa despotică și umilitoare, cu stoarcerea celei din urmă resurse a solului și a muncii românești, completată și agravată și cu mutilarea teritoriului ei.

Condițiile impuse României tindeau să înfăptuiască trei lucruri:

1) Inferiorizarea militară a țării, așa încît o acțiune ofensivă sau defensivă împotriva Ungariei sau a Bulgariei să nu mai fie cu putință.

2) Disoluția totală a mijloacelor de ridicare materială sau morală a țării.

3) Aservirea economică și financiară a țării, spre a o pune în completă dependență de Puterile Centrale, izolînd-o cu totul de restul Europei și răpindu-i orice libertate de mișcare sau de acțiune proprie.

România înceta a mai fi de fapt un stat independent. Independența nominală ce i se lăsase, din ipocrizie, era de fapt un avantaj în favoarea Puterilor Centrale, care nu voiau să-și ia asupra lor sarcinile și răspunderile administrării și apărării teritoriului și populației, ci numai beneficiile exploatării lor.

Un rezumat foarte sumar al condițiilor militare și politice ale tratatului de pace și anexelor lui, dau o idee palidă despre regimul de robie impus țării.

Armata română a fost ca și desființată: i s-au lăsat opt divizii cu efective de pace, adică în total 20 000 de infanteriști, 3 200 cavaleriști și 9 000 de artileriști... Restul a fost demobilizat. Tot materialul de război trebuia trecut în teritoriul ocupat și ținut acolo sub pază germană. O misiune militară, stabilită în Iași, avea însărcinarea să supravegheze dezarmarea.

S-a permis însă menținerea în Basarabia a două divizii de infanterie și două de cavalerie, cu efectivul de război, ceea ce echivala cu o recunoaștere indirectă a unirii Basarabiei. Austro-germanii și politicienii germanofili exploatau atitudinea concesivă a Puterilor Centrale în chestiunea Basarabiei, ca un act de prietenie, în tot cazul ca un act de magnanimitate față de România. A fost însă un act politic bine calculat. Preocupările României trebuiau

împinse intr-o altă direcție, care să ne facă să uităm asprimea tratatului. Privirile României trebuiau intoarse de la Carpați și indreptate spre răsărit. După cum, după 1870, Germania lui Bismarck încuraja și inlesnea politica de expansiune colonială a Franței, care o făcea să uite rana singerindă pricinuită de smulgerea Alsaciei-Lorena, tot așa Germania lui Ludendorff credea că chestiunea Basarabiei va fi puntea de legătură intre România și Puterile Centrale.

Pe cind România era dezarmată, iar prin răpirea munților și a Dobrogei, era aruncată fără nici o putință de apărare la discreția dușmanilor, Germania își păstra la noi in țară intreg aparatul militar de ocupație și de stoarcere, menținind, pină la ratificarea păcii, starea de război. După ratificarea tratatului, starea de război devenea stare de ocupație, prin menținerea a șase divizii, precum și a „formațiunilor necesare exploatării economice", și aceasta fără nici un termen, ci atita timp cit ocupantul va crede necesar ! Mijloacele de comunicație, căile ferate, poșta și telegraful, vor rămine sub administrația militară, ca și controlul circulației monedei, Banca Națională și băncile populare. Frontiera intre Moldova și teritoriul ocupat rămînea inchisă și nu se admitea trecerea refugiaților dincolo, decit cu aprobarea individuală a comandamentului armatei din Basarabia și cu condiția ca Moldova să furnizeze acestui comandament cantitatea corespunzătoare de alimente. Rechizițiile „tie in bani, fie in natură", aveau să continuie pină la ratificare, iar după ratificare, intreținerea armatei din Basarabia era in sarcina României, care trebuia să cheltuiască in acest scop aproximativ 700 de milioane pe an, adică mai mult decit era bugetul țării intregi inainte de război.

Dunărea căpăta un nou regim, care o punea în stăpinirea necondiționată a Puterilor Centrale, ale căror vase comerciale și de război puteau circula in toată intinderea ei, fără reciprocitate pentru România — in afara apelor teritoriale — și cu excluderea statelor occidentale.

Toți dezertorii și spionii în serviciul dușmanului erau amnistiați prin dispoziția rușinoasă și imorală care suna: „România acordă o amnistie completă supușilor săi pentru conduita lor politică in timpul războiului sau pentru conduita lor militară — bazată pe motive politice". Pentru a produce ațițări și resentimente lăuntrice, impuneau rezolvarea chestiunii evreiești prin naturalizarea in masă a evreilor români, deși rezolvarea chestiunii din proprie inițiativă a guvernului român fusese anunțată în mod solemn parlamentului și țării, din primăvara anului 1917.

Privilegii speciale au fost acordate școlilor coloniilor germane, instrumente puternice de întărire a influenței germane in România. Austro-Ungaria ținu special să profite de ocazie, spre a înăbuși și a paraliza orice veleitate de educație națională, prin dispoziții de felul acesta: „Părțile contractante se obligă reciproc (!?) să nu ingăduie pe teritoriul lor nici un fel de agitație, propagandă sau acțiune indreptată impotriva inviolabilității teritoriale, ordinei legale, siguranței sau ordinei publice a celeilalte părți contractante". Se înțelege că această „ordine legală și publică" era faimoasa teorie maghiară a unității statului ungar, a lui Bánffy, Tisza și Appónyi. Pentru aceasta, „părțile contractante se obligă reciproc (!?) mai ales: 1) să interzică societăților și indivizilor orice fel de activitate în felul celei definite mai sus; 2) să impiedice orice fel de colecte sau subvenții in vederea unei propagande în genul celei definite mai sus; 3) să vegheze să nu se admită cărți de școală sau alte mijloace de învățămînt, decit dacă conținutul lor nu contrazice dispozițiile prevăzute în paragraful de mai sus; 4) să-și completeze legiuirile, dacă nevoia o cere, impotriva activității arătate mai sus, și aceasta în interval de un an

după ratificarea prezentului tratat". În sfirșit: „Fiecare parte contractantă nu va da curs cererilor de naturalizare a supușilor celeilalte părți, chiar dacă celelalte condiții sînt îndeplinite — decît dacă impetrantul dovedește că a fost concediat de uniunea statului căruia-i aparține". Forma bilaterală a acestor obligații era o ipocrizie; ele nu se puteau aplica de fapt decît românilor, singurii care aveau frați subjugați în țara adversă. Se legifera deci înăbușirea libertății gîndirii și a sentimentului românesc; se împiedecau frații ce ar fi vrut să devină cetățeni români, de a o face. Mai mult decît orice demonstrație din partea noastră, Austro-Ungaria mărturisea, prin aceste măsuri de oprimare, temeinicia și legitimitatea revendicărilor românești.

Pierderea munților

Pretențiile teritoriale ale Austro-Ungariei erau dictate de interesul special al Ungariei, care ținea să profite de ocazia că avea România în mînă, spre a o slăbi într-atîta, încît să devină inofensivă pe viitor. Într-o „Promemoria" redactată de Tisza și înmînată lui Czernin spre a înfățișa punctul de vedere maghiar, Tisza deplînge faptul că „România nu va ieși din război atît de slăbită, cît ar fi fost necesar pentru satisfacerea dreptății (sic!) și a intereselor îndreptățite ale monarhiei austro-ungare. Pierderea munților e compensată de cîștigarea Basarabiei iar rectificarea de frontieră, cerută de noi, nu e deloc în proporție cu vina României și cu situația ei militară"[63]. Tisza avertizează pe Czernin că, ceea ce numea el cu eufemismul „rectificare de frontieră", e minimul cerut cu energie de întreaga opinie publică patriotă a Ungariei și că un ministru de Externe, care ar ceda pe această chestie, nu s-ar mai putea prezenta înaintea delegației ungare. Același limbaj îl țineau Weckerle și Appónyi în Parlament. Întreaga presă ungurească cerea, într-un ton foarte violent, ca România să fie tratată cu cea mai mare asprime.

Anexarea regiunii muntoase a României era prezentată de unguri ca o condiție de siguranță națională. Mulțumită ei, Transilvania devenea „o fortăreață inexpugnabilă", despărțită de astă dată de țara mumă printr-o barieră de netrecut. Dincolo de această barieră s-ar fi stabilit o „zonă de apărare etnică", prin colonizare de grăniceri unguri. Anexarea unei regiuni mai întinse, sau chiar a României întregi, era respinsă categoric de patrioții unguri, deoarece ea ar fi mărit considerabil proporția elementului românesc în monarhie, slăbind în aceeași măsură importanța și preponderența celui ungar. Czernin convine că, sub numele de „rectificare strategică" a frontierei, ungurii pretind de fapt anexiunea unor teritorii importante, ceea ce e în contrazicere flagrantă cu formula păcii fără anexiuni, anunțată cu ipocrizie lumii. Dar reprezentantul Austro-Ungariei nu era omul a cărui conștiință să fie tulburată de astfel de scrupule. Mai ales că maltratarea și umilirea românilor îi procurau și o satisfacție de amor propriu personal, răzbunîndu-l de nereușita acțiunii sale diplomatice din timpul neutralității.

Reprezentanții Germaniei înșiși păreau nemulțumiți de pretențiile anexioniste exagerate ale Ungariei, care demascau în fața popoarelor lumii ipocrizia celor două imperii. Dar nici scrupulele Germaniei nu erau greu de liniștit. Kühlmann anunță conaționalilor săi că, la Brest-Litovsk, Austro-Ungaria sprijinise Germania în chipul cel mai ferm și loial în politica anexionistă a acesteia și că, prin urmare, era natural ca „acum Germania să-și susțină aliata cu aceiași loialitate în chestia frontierei Carpaților",

De altfel, chestia fu pusă și negustorește. Germania făcu constatarea că teritoriul pe care-l lua Ungaria României era acoperit de păduri, care repre-

zentau o valoare de cel puțin trei miliarde de mărci, că el conținea mine neexploatate și că era foarte bogat in terenuri petrolifere. Se cuvenea deci ca Germania „care furnizase cea mai mare sforțare pentru infringerea României" să-și aibă o parte corespunzătoare din beneficiu. Și Kühlmann asigură pe conaționalii săi că Germania nu rămăsese deloc in pagubă. O achiziție teritorială fiind exclusă, din motive geografice, Germania ne lua, drept compensație, „avantaje economice ce mergeau pînă la limita capacității de randament a României".

Astfel, impărțeala se făcea cinstit intre cei doi tovarăși de pradă!

Prezentarea hărții cu zona pretinsă de Ungaria, produse o impresie adîncă de surprindere și de indignare in delegația română. Pentru intiia oară se înfățișa românilor, in chip precis, intinderea acestei „rectificări de graniță" care, pînă acum, fusese stabilită numai ca „chestie de principiu". Era departe de cele trei mici colțuri indicate de Mackensen lui Averescu, la prima lor intrevedere! Zona poftită de Ungaria reprezenta o suprafață de peste 15 000 km² din trupul țării, din care tăia o fișie lată, pe alocuri, de mai mult de 30 km; ea ingloba orașe importante ca Turnu Severin, Sinaia, Tirgu Ocna și ne răpea regiunea petroliferă din Valea Trotușului.

După lungi discuții, delegații austro-germani au admis o reducere a zonei anexate, astfel incit fișia definitiv cedată Ungariei reprezenta o suprafață de 5 600 km². Deosebit de grele au fost discuțiile pentru Azuga și Bușteni, de pe Valea Prahovei și pentru jumătate din valea Lotrului, la care ungurii n-au renunțat decit după stăruința personală a impăratului Carol.

Toată creasta Carpaților, toată podoaba munților noștri, toate virfurile de care sint legate legendele și poezia populară a românului — Paring, Cozia, Negoiu, Caraiman, Vrancea, Ceahlău, Rarău —, toată bogăția pădurilor noastre seculare și o sumă de sate străvechi românești, ne erau luate. În județele Suceava și Dorohoi, porțiuni importante de teritoriu, aproape o treime de fiecare județ, erau retezate din trupul țării. Vechea graniță, cu linia ei dantelată, care dădea hărții țării conturul ei elegant, era inlocuită cu o linie dreaptă, care lăsa un rest de țară ciopirțit și ingustat.

„S-a clintit hotarul pe care de la Neagoe Basarab pînă astăzi nimeni nu l-a atins!", a suspinat cu durere Delavrancea, inainte de a-și da sfirșitul.

Răpirea Dobrogei

A doua chestiune teritorială a tratatului de pace era a Dobrogei. Era răsplata pe care o revendicau bulgarii ca preț al colaborării lor in război și in această pretenție erau sprijiniți fără cea mai mică rezervă de unguri, bucuroși de orice soluție care aducea o slăbire a României. Ca atare, Puterile Centrale hotăriseră, ca o condiție sine qua non a păcii, ca România să cedeze Bulgariei nu numai Dobrogea nouă, Cadrilaterul alipit in 1913, ci și toată Dobrogea veche, pînă la gurile Dunării.

Anexiunea Dobrogei vechi către Bulgaria constituia o cinică călcare in picioare a principiului păcii fără anexiuni și un adevărat asasinat comis asupra României: insemna răpirea prin violență a putinții de viață liberă a unui stat.

Nici un fel de motivare, de nici un fel, nu putea să legitimeze pretenția bulgarilor asupra Dobrogei.

Etnograficeste, Dobrogea nu este și n-a fost niciodată bulgărească. Bulgarii au constituit totdeauna in Dobrogea o minoritate. La 1878, cind România a obținut-o in schimbul celor trei județe sud-basarabene ce ni se răpiseră

de Rusia ca răsplată a contribuției noastre de singe in Războiul Ruso-Turc, Dobrogea cuprindea o proporție de români mai mare decît de bulgari. O statistică făcută de Bielozerkovici, guvernatorul rus, pentru trebuințe administrative, a dat următoarele cifre pentru județul Tulcea și jumătate din județul Constanța: 15 719 capi de familie, din care 5 572 români și 4 750 de bulgari. Din nenorocire, statistica n-a putut fi terminată, dar cifrele ce lipsesc n-ar putea in nici un caz să strice proporția favorabilă românilor, deoarece ele s-ar referi tocmai la plășile Cernavoda și Silistra, unde sînt cele mai vechi așezări românești. Statistica română din 1880 dă 46 671 români și 24 915 bulgari, iar recensămîntul din 1913 dă 216 435 sau 56,3% români, față de 51 149 sau 13,4% bulgari.

Toponimia vine să aducă o probă decisivă în favoarea caracterului precumpănitor românesc al provinciei, față de cel bulgăresc. Din examinarea a 738 hărți ale Dobrogei vechi, profesorul Brătescu a extras un total de 3 776 nume toponimice: dealuri, văi, lacuri, păduri, riuri, sate, orașe etc. Ele se repartizează astfel: 2 337 turco-tătare, 1 260 adică o treime românești, 145 rusești, numai 28 bulgărești, patru grecești și unul unguresc.

Însiși oamenii de știință bulgari recunosc direct sau indirect acest lucru. Pe cînd în literatura ocazională, tipărită în străinătate în 1918 pentru a susține cauza bulgară, ei afirmă, fără să dovedească, caracterul bulgăresc al Dobrogei, în lucrările științifice serioase ei trebuie să spună adevărul. Astfel, profesorul Işirkov, într-o lucrare fundamentală *, recunoaște că bulgarii nu sînt în Dobrogea decît 50 000, adică a șasea parte a locuitorilor. Iar în altă parte**, el scrie textual: „A crede că sînt mai mult de 50 000 de bulgari în Dobrogea, ceea ce se întîmplă des, însemnează să ne înșelăm în chip grosolan". Chiar în voluminoasa literatură de propagandă politică se găsesc cu ușurință argumente potrivnice tezei bulgare. Harta etnografică a aceluiași Işirkov, publicată în atlasul lui Rizov, arată lămurit disproporția teritoriului etnic locuit de bulgari, față de acela al românilor. În cartea lui Romanski asupra populației Dobrogei, autorul se mărginește a face afirmații, ferindu-se însă a da cea mai neînsemnată cifră din care ar putea să reiasă adevărul celor afirmate.

Istoricește, Dobrogea n-a aparținut niciodată unui stat bulgar constituit. Din stăpînirea Împărăției Bizanțului, ea a trecut în posesiunea lui Mircea și de la el au luat-o turcii, pentru ca, după 500 de ani, România s-o reia de la aceiași turci.

Economicește, Dobrogea este indispensabilă României, fiind unica ei ieșire la mare. A lua României Dobrogea cu Constanța, înseamnă a o asfixia economicește. Acest argument era așa de puternic, încît bulgarii au simțit nevoia de a-l anihila printr-o serie întreagă de publicații în care, întemeiați pe cifre neexact redate, cu rea credință interpretate și naiv comentate, se sileau a dovedi că, la urma urmelor, Constanța nu e principalul port al României și că mișcarea comercială cea mai intensă se face prin porturile dunărene, în special prin Brăila, Galați și Sulina, care ar fi adevărații plămîni economici ai României***.

---

* *Bulgarien, Land und Leute*, II Teil, Leipzig, 1917.

** *Romunska Dobroza*, în „Bălgarski Prègled", vol. II. Ambele citate după N. Iorga și Z. Arbore.

*** Realitatea e aceasta: România e țară exportatoare de mărfuri cu volum mare: cereale, petrol, lemne, care se transportă pe apă. În 1912 totalul acestor mărfuri exportate prin cele trei porturi a fost: 1 240 459 tone prin Constanța, 552 949 prin Brăila și 290 455 prin Galați.

În sfirșit, Dobrogea mai reprezintă pentru România o operă de civilizație de care putem fi mindri, rezultatul unei munci intensive de aproape o jumătate de veac.

Răpirea Dobrogei, pe baza dreptului celui tare și a neputinței in care eram de a ne impotrivi, constituia un act de brigandaj cu mîna armată, un atentat monstruos la avutul și la viața unui popor. Conștienți de slăbiciunea argumentelor de tot felul, bulgarii mai incercară să inventeze incă unul : voința însăși a populației dobrogene, ca o consecință a principiului autodeterminării ! Ei organizară in luna decembrie 1917 la Babadag, conform sugestiilor primite de la ministrul german Kühlmann, o inscenare, intitulată cu numele pretențios de : „Congresul popoarelor din Dobrogea". Din 270 de „delegați", ce aveau pretenția de a fi fost aleși de populația dogrogeană, nu se găsește nici unul cu nume românesc, grecesc, evreiesc sau chiar german, doar cel mult 10 cu nume rusesc și 13 cu nume turcesc ; ceilalți 245 sint bulgari. De fapt, jumătate din populația românească luase calea pribegiei ; din cei rămași, o bună parte erau deportați in Bulgaria ; mica minoritate, rămasă, era ținută sub teroarea baionetei ocupantului. Cu o asemenea manifestație ridiculă, bulgarii aveau naivitatea să creadă că pot păcăli Europa !*.

Guvernele centrale erau conștiente de imoralitatea cererii bulgărești și de efectul penibil pe care indeplinirea lui il va avea in lumea intreagă. Ele se găsesc însă in fața unei situații grave. De fapt, Puterile Centrale se legaseră prin tratatele lor de alianță să dea bulgarilor, in caz de succes, Dobrogea nouă — Cadrilaterul — și sudul Dobrogei vechi, pină la o linie ce ajungea la cițiva kilometri mai la sud de linia ferată Cernavodă-Constanța. Acum însă bulgarii exercitau un adevărat șantaj : ei amenințau categoric cu ruperea alianței și cu ieșirea din război, dacă nu li se dă toată Dobrogea. Ei se intemeiau și pe o vorbă cu care prinseseră pe impăratul Wilhelm. Acesta promisese lui Radoslavov, intr-o convervație pe care o avuseseră la Potsdam, că bulgarii vor avea Dobrogea intreagă impreună cu „frumosul oraș Constanța", iar ministrul bulgar se grăbise să anunțe lucrul in Sobranie, in interesul popularității sale. Însă ministrul de Externe al Germaniei, Zimmermann, a făcut cunoscut lui Radoslavov că nici o convenție nu obligă Germania și pe aliații ei la cedarea Dobrogei intregi și insuși Wilhelm i-a făcut imputări pentru această indiscreție.

Czernin caută scuze pentru complicitatea austro-germanilor la actul de brigandaj al bulgarilor : „Impăratul Franz Joseph și Burian, ca și guvernul din Berlin, luaseră față de bulgari angajamente formale, care s-au dovedit mai tirziu ca piedici pentru o pace de intelegere. Totuși, nici un om rațional nu poate să tăgăduiască că atunci cind un stat, in luptă pe viață și pe moarte, caută aliați, n-o să intrebe de la inceput dacă ținerea promisiunilor o să-i pricinuiască mai tirziu greutăți mai mari sau mai mici. Pompierul, care stinge o casă incendiată, nu intreabă dacă apa va strica ceva din casă. Cind România ne-a căzut în spinare, nevoia era foarte mare, casa ardea cu flăcări și cea dintii grijă a predecesorilor mei era natural și complet indreptățită, să conjure pericolul. Nu s-a sinchisit nimeni de gravitatea angajamentelor și s-a făgăduit bulgarilor Dobrogea"[63]. Nici un scrupul de conștiință nu putea opri guvernele Puterilor Centrale de a satisface pe bulgari. Formula unanim aprobată de lumea politică, militară și in presa germano-maghiară era : „Datoria noastră este să menținem Bulgaria in alianță". Cu aceasta se da satisfacție „bravului aliat" și se pedepsea „țara trădătoare". Soarta Dobrogei era astfel fixată.

* Un al doilea congres s-a ținut tot la Babadag, în iulie 1918, pentru a protesta împotriva soluției care nu dădea toată Dobrogea bulgarilor.

Două dificultăți se născură însă în cursul tratativelor. Cea dintîi venea din partea Germaniei. Aceasta avea mari interese comerciale legate de gurile Dunării și de Marea Neagră și nu voia să rămînă la discreția bulgarilor. Spiritul practic al germanilor găsi repede formula „accesului comercial al României la Marea Neagră prin linia Cernavodă — Constanța". Părea o concesie acordată necesităților României. În realitate Kühlmann se însărcină să explice însuși că interesele germane însele cereau să se lase portului Constanța rolul său de debușeu natural al hinterlandului român organizat prin tratatul de pace, în teritoriu de tranzit german. Pusă sub controlul și supravegherea germană, linia comercială Cernavodă-Constanța nu era o concesie acordată românilor, ci o servitute impusă bulgarilor, viitorii stăpîni ai Dobrogei, în favoarea germanilor.

A doua dificultate, mult mai gravă, s-a ivit din partea turcilor. Față de marele cîștig pe care tovarășul bulgar era pe cale să-l încaseze din prada comună, turcii își aduseră aminte că și ei au contribuit cu o parte importantă la doborîrea victimei și deci au și ei dreptul lor la împărțeală. În adevăr, la ocuparea Dobrogei luaseră parte și două divizii turcești. Ar fi deci nedrept și imoral ca să profite numai bulgarul, care să înghită Dobrogea întreagă, iar turcul să se întoarcă la Constantinopol cu mîna și buzunarul gol! Deoarece însă era imposibil, din motive geografice, ca să li se taie o bucată din Dobrogea, turcii cereau o compensație teritorială și anume, să li se restituie fîșia de teritoriu de pe malul drept al Mariței, în fața Adrianopolului — pe care fuseseră nevoiți s-o cedeze bulgarilor în 1915, spre a le cumpăra intrarea în război de partea aliaților* — și pe deasupra încă o bucată din Tracia, pînă la fluviul Mesta.

Conflictul turco-bulgar pe această chestie deveni foarte acut și dădu loc la scene violente în Conferința de Pace. La îndărătnicia și vehemența delegaților bulgari, turcii răspunseră cu o îndărătnicie și vehemență egală. La amenințarea bulgarilor că dau cu piciorul bărcii dacă nu sînt satisfăcuți, turcii ripostară că pentru același motiv sînt gata să părăsească corabia. Între cei doi tovarăși încăierați, Kühlmann și Czernin se sforțau să joace un rol ce nu li se potrivea, acela al samsarului „cinstit" care caută să împace părțile, de teamă ca nu cumva supărarea și ieșirea din tovărășie a oricăruia din doi să pună în primejdie întreaga „afacere".

Discuția s-a transportat la Berlin și la Cartierul General german de la Spa, care simpatiza cu turcii. Sub influența colonelui Mertz, șeful secțiunii afacerilor bulgare, care nu putea să sufere pe bulgari, Ludendorff apăsa cu toată greutatea autorității sale în favoarea turcilor, împotriva bulgarilor. Cu multă greutate s-a ajuns la un compromis. S-a adoptat o soluție temporară și tranzacțională: Bulgaria primește numai noua Dobroge — Cadrilaterul — cu o fîșie din sudul județului Constanța, pînă aproape de linia ferată — conform de altfel vechii stipulații din tratatul de alianță încheiat cu Austro-Ungaria. Restul Dobrogei, pînă la gurile Dunării, se cedează în condominium celor patru puteri aliate, rămînînd ca atribuirea ei definitivă să se reglementeze mai tîrziu. Imediat însă, Germania și Austro-Ungaria dădură bulgarilor o contra-chitanță secretă, prin care cedau acestora toate drepturile asupra părții lor, pentru momentul cînd diferendul cu turcii se va fi aplanat[229].

Soluția aceasta, indiferent dacă închidea sau nu conflictul turco-bulgar, trăna însă chestiunea definitiv pentru România; ea era despuiată de provincia sa transdanubiană. Pe lîngă răpirea munților, se adăuga o nouă crimă:

---

* Vezi vol. I, p. 307.

vechea Dobroge, amestecată cu sîngele eroilor de la Plevna, un teritoriu de 15 000 km², locuit de peste 350 000 locuitori, în cea mai mare parte români, ţinutul adus la civilizaţie şi înflorire prin muncă românească, plăminul prin care respira întreaga ţară, ne era smulsă cu brutalitate şi făţărnicie spre a fi aruncată acelora care datorau în bună parte jertfelor noastre existenţa lor ca stat independent.

Iscălind tratatul tîlhăresc, Radoslavov n-a văzut oare înălţîndu-se, înaintea mesei verzi din sala conferinţei, umbra însingerată a dorobanţului de la Griviţa, ridicînd degetul descărnat, într-un gest de mustrare şi de ameninţare?

Şase luni mai tîrziu, pedeapsa a venit. Premierul bulgar fugea în străinătate travestit, ca să scape de furia poporului său [12] pe cînd în urma sa se prăbuşea clădirea pe care voise s-o ridice prin lăcomie, ură şi ingratitudine.

Robia economică

Condiţiile economice erau aşa de apăsătoare şi în formularea lor Germania, în special, se arăta atît de rapace, că însuşi Czernin se crezu obligat să intervină: „De partea germanilor se ivi îndată acel apetit de nesăturat, care se observase şi la Brest-Litovsk. Germanii doreau să obţină un fel de despăgubire de război indirectă, prin aceea că România trebuia să cedeze regiunile sale petrolifere, domeniile, căile ferate şi porturile sale către societăţi germane şi să-şi supună finanţele unui control permanent din partea Germaniei".

Czernin se laudă în memoriile sale că a reuşit, provocînd chiar intervenţia personală a împăratului său către împăratul Wilhelm, să reducă cererile germane cu 50% de teamă ca pacientul să nu sucombe pe masa de operaţii.

Principalele producţii ale solului României fiind cerealele, petrolul şi pădurile, asupra lor s-a îndreptat în primul rînd mîna hrăpăreaţă a duşmanului, care căuta să-şi asigure şi pentru viitor regimul de pradă din timpul ocupaţiei.

Convenţia agricolă impunea şi mai departe obligaţia şi felul de muncă agricolă în România, crea în profitul Imperiilor Centrale monopolul exclusiv al vînzării produselor agricole — cu interzicerea de a le vinde într-altă parte decît în împrejurări determinate şi fixa de la început preţul vînzării la o sumă inferioară valorii reale, stabilită pe piaţa mondială, adică vînzare în pagubă. Un oficiu special al Austro-Germaniei avea să funcţioneze în ţară pentru a organiza recepţia mărfurilor; oficiul devenea, de fapt, acaparatorul întregii producţii agricole a ţării. Afară de aceasta, orice german sau societate germană putea arenda terenuri rurale pe un termen pînă la 90 de ani. Se urmărea astfel acapararea solului României, locuitorii ţării fiind reduşi la rolul de iloţi, muncitori cu braţele. Convenţia petrolului dădea întreaga exploatare a petrolului la două societăţi germane, şi anume: una lua, pe calea lichidării bunurilor inamice, totalitatea întreprinderilor existente cu alt capital decît german, iar celeilalte i se conceda totalitatea terenurilor petrolifere ale statului. Tot petrolul extras se preda unei a treia societăţi, în favoarea căreia se instituia monopolul comercializării petrolului. Societăţile germane au dreptul să folosească toate resursele publice şi — pe cale de expropriere — şi pe cele private ale ţării. Aproape întreaga producţie e destinată exportului; nevoile statului român, ale instituţiilor sale şi ale populaţiei vor fi apreciate şi satisfăcute de o comisie germană! Acest sistem de exploatare colonială era încheiat pe 30 de ani, cu dreptul pentru germani de a-l prelungi pînă la 90 de ani, dacă bineînţeles în acest interval ar mai fi rămas o picătură de petrol în subsolul ţării!

Convenţia pădurilor dădea dreptul autorităţilor militare de a rechiziţiona fără nici o restricţie şi fără limite lemnul din România şi obliga statul român a aduce la indeplinire orice dispoziţii luate de administraţie in această privinţă. Statul se obligă să lase intreprinderilor forestiere stabilite in timpul ocupaţiei să-şi continuie exploatarea, să plătească pagubele suferite din cauza războiului de exploatările anterioare anului 1916 şi să cumpere toate instalaţiile, cind ele nu vor mai fi de folos societăţilor. România era astfel, in primul rind jefuită de principala sa regiune forestieră, care se afla in porţiunea răpită de Ungaria, in al doilea rind suportase in timpul ocupaţiei cea mai barbară devastare, şi acum i se impunea să consacre legitimitatea şi continuitatea acestui regim şi să plătească devastatorilor despăgubiri pentru pagubele pe care aceştia inşişi le cauzaseră ţării!

Industria şi comerţul român au fost anihilate sau aservite. Toate fabricile, cu alt capital decit german sau austro-ungar, fuseseră demontate in timpul ocupaţiei şi trimise in statele duşmane, in special in Bulgaria. Tratatul de pace legitima acest jaf şi impiedica reconstituirea industriei române. Un oficiu german de export şi import pentru România monopoliza introducerea mărfurilor, pe care le limita la „obiectele necesare pentru dezvoltarea producţiei agricole". Lipsită de putinţa de a aduce maşini, România era lipsită şi de materii prime şi de energie, prin monopolizarea lemnului pădurilor, a producţiei agricole şi a petrolului. Industria morăritului primi o lovitură grozavă, prin limitarea la 6% a cantităţii pe care România putea s-o exporte sub formă de făină. Un regim special vamal, un regim special de transporturi pe căile ferate, favorizau mărfurile germane şi austro-ungare in dauna celor române, chiar pe reţelele noastre, iar noile construcţii de cale ferată trebuiau făcute pentru a satisface interesele tranzitului german şi austro-ungar. Austro-Ungaria ne-a confiscat fără nici o indemnizare şantierul naval de la Turnu Severin, iar Germania şi-a prevăzut concesiunea construirii unui mare şantier naval la Giurgiu.

Astfel, industria şi comerţul nostru erau cu totul puse la dispoziţia Imperiilor Centrale, care ne impuneau un regim monstruos, cum nici coloniilor nu li s-a impus vreodată.

Regimul financiar impus ţării completa opera de aservire totală. Doi comisari germani, ataşaţi pe lingă Banca Naţională a României şi pe lingă Casa Centrală a Băncilor Populare, aveau să controleze şi să aprobe intre altele, „orice afacere de imprumut intern sau extern şi orice operaţie cu străinătatea". Nici o operaţie de devize nu se putea face decit printr-o centrală de devize, infiinţată pe lingă Banca Naţională, in care cei doi comisari aveau dreptul de veto absolut. Pentru a completa această operă de stăpinire a comerţului român, germanii introduseră şi o condiţie de terorizare a funcţionarilor: „Administraţia va ţine seamă de dorinţele comandamentului suprem in ce priveşte numirea şi revocarea funcţionarilor, intrucit priveşte pe persoanele care au lucrat impotriva intereselor Puterilor Centrale şi in privinţa cărora este temerea că, dat fiind trecutul lor ar lucra şi pe viitor impotriva acestor interese".

Tratatul mai obliga România a retrage din circulaţie biletele Băncii Generale, emise de ocupant, cu care el făcuse toate plăţile pentru imensele cantităţi de materiale ridicate din ţară, pentru intreţinerea armatei de luptă şi de ocupaţie şi pentru plata serviciilor şi funcţionarilor publici. Ea işi rezerva dreptul de a o emite şi intrebuinţa şi după semnarea tratatului de pace, astfel incit la sfirşitul lui octombrie 1918, erau in circulaţie in ţară 2 200 000 000 lei in moneda Băncii Generale.

La această ingenioasă contribuţie de război deghizată trebuie adăugată suma de 750 000 000 lei, ridicată din ţară în timpul ocupaţiei, sub diferite pretexte, precum şi — de astă dată fără nici un înconjur — „o sumă de 35 000 000 coroane aur, de vărsat Austro-Ungariei, în paritate monetară".

Sub capitolul „Pagube de război", se stipulează că: „România renunţă la îndemnizări în ceea ce priveşte pagubele pricinuite pe teritoriul său prin măsurile de ordin militar german, cuprinzînd şi toate rechiziţiile şi contribuţiunile". Aceasta, spre a garanta atît jafurile făcute în mare cît şi pe cele făcute individual de germani şi aliaţii lor în casele şi avutul locuitorilor. Dimpotrivă: „România va plăti germanilor toate pagubele care le-au fost cauzate pe teritoriul său prin măsurile de ordin militar ale oricărei puteri beligerante". Deci, România trebuia să plătească germanilor din ţară şi numeroaselor societăţi industriale şi comerciale, chiar pagubele pricinuite de măsurile luate de armata germană însăşi! Toate aceste pagube aveau să fie evaluate de autorităţile germane şi achitate de statul român în termen de o lună de la stabilirea lor. Dispoziţii draconice şi jefuitoare, de acelaşi fel, erau luate relativ la despăgubirea neutralilor, la rechiziţiile de război şi la despăgubirea pentru întreţinerea prizonierilor.

Astfel, sub masca ipocrită a renunţării la o indemnizaţie de război formală, Germania impunea în realitate unei ţări mici, epuizată de război şi secătuită pînă la măduvă de regimul de ocupaţie şi de condiţiile păcii impuse, şi o contribuţie de război plătibilă în bani în favoarea statului german şi a supuşilor săi, pe care Stresemann [13], cunoscutul om politic german, o evalua sumar la cinci miliarde, dar care, la aplicarea ei în practică, se vedea că întrece cu mult îndoitul acestei sume.

În jurul păcii criminale

La 7 mai 1918 s-a iscălit în Palatul Cotroceni din Bucureşti odioasa pace impusă României de Puterile Centrale, sub numele de „Pacea de la Bucureşti, 1918". Spre a complace patronilor, ministrul de Externe Arion avu nefericita inspiraţie de a declara în mod public că „România va ieşi cu puteri crescînde (!) din pacea încheiată", pe cînd Marghiloman telegrafia prefecţilor că „toate obstacolele ce ar fi putut sta în calea unei paşnice dezvoltări interne, sînt definitiv înlăturate şi, sub instituţiile ei constituţionale, rămase neclintite de mistuirea războiului, România se poate pune pe muncă...".

Dacă guvernul vasal al ţării robite se simţea obligat a se exprima în acest chip, nu e nici o mirare că ziarul, care n-avea românesc decît limba în care era scris, publica la rîndul lui ştirea că: „Toată după-amiaza, pînă noaptea tîrziu, oraşul a fost foarte animat şi pe feţele tuturora radia fericirea..."!

Adevăratele sentimente ale ţării se citesc printre rîndurile răspunsului rece şi demn pe care l-a dat regele Ferdinand primului său ministru: „Luînd act de tratatul încheiat la Bucureşti, vă sînt recunoscător atît D-voastră cît şi celorlalţi delegaţi pentru munca grea şi devotată ce aţi depus în apărarea drepturilor noastre, în clipe dureroase. Am nestrămutata nădejde, ca rege şi român, în viitorul vrednicului şi viteazului meu popor şi vă mulţumesc pentru asigurarea ce îmi daţi de încrederea ce o aveţi în trăinicia şi prosperitatea ţării, sub conducerea mea şi a dinastiei mele". Ferdinand.

Pentru că regimul de cenzură din ţară impunea tăcere românilor, trebuie să căutăm în străinătate adevărata expresie a dezastrului nostru naţional. Una din cele mai emoţionante caracterizări a tragediei ţării o dădea ilustrul

ziarist francez Hervé, într-un articol frumos, inspirat de cea mai adîncă simpatie pentru ţara mutilată, injosită şi jefuită: „Oricît ne-am fi aşteptat la această catastrofă, noutatea va fi primită astăzi de toţi aliaţii, şi în special de noi, cu o vie durere. România n-a fost bătută de germani, ca le-a fost predată, cu mîinile şi picioarele legate, de revoluţia rusă. Printr-un exces de scrupule, învingătorii i-au lăsat independenţa nominală. Încercuită, încătuşată, România încetează, din ziua de astăzi, a mai fi o ţară independentă. Ea devine un stat vasal al Pangermaniei. Aceasta e recompensa României pentru gestul ei măreţ, care, în vara anului 1916, a făcut-o să se arunce în viitoare... Aceasta e răsplata iubirii ei pasionate pentru Franţa, marea soră latină, a cărei dragoste a contribuit pentru o bună parte la intrarea sa în luptă de partea celor care se zbăteau pentru drepturile popoarelor... În această zi de doliu, care nu e o zi de ruşine decît pentru Rusia revoluţionară, ce putem spune fraţilor noştri români, decît că patria lor nu ne-a fost niciodată mai scumpă decît în momentul cînd ea suferă cea mai nemeritată dintre înfrîngeri. În ziua victoriei, ziua în care toate popoarele oprimate vor fi liberate din lanţurile lor, ziua în care toate Alsaciile-Lorene vor fi reintegrate la patriile lor mume, aliaţii din occident nu vor uita că în «Transilvania ungurească» şi în «Basarabia rusă» există două Alsacii-Lorene româneşti. România va avea şi ea revanşa ei, sau, dacă se va întîmpla altfel, va fi pentru că noi înşine vom fi căzut în robie"*.

Opinia publică a marilor noştri aliaţi a fost profund mişcată de sacrificarea României, împotriva căreia n-aveau nici o putinţă de intervenire. Întreaga presă a aliaţilor s-a descoperit cu respect înaintea doliului României, iar conducătorii statelor au făcut declaraţii, care erau o încurajare pentru noi şi un angajament pentru ei. Pacea monstruoasă nu va putea rămîne în picioare; nu se mai pot asasina popoarele în secolul al XX-lea. Spiritul public modern şi toate programele de revizuire a ordinii internaţionale tindeau la abolirea sclavajelor existente, nu la crearea altora noi. E cu neputinţă ca arbitrarul, violenţa şi cinismul să triumfe în marea mişcare de prefacere ce se săvîrşea în mijlocul suferinţelor întregii omeniri. Aceasta era şi sentimentul care stăpînea pe toţi românii în aceste ceasuri de cumplită tragedie; el le-a dat încrederea şi puterea de a suporta puternica lovitură.

În Germania impresia produsă de Pacea de la Bucureşti nu a fost deloc cea aşteptată. În genere, pacea era considerată ca prea slabă, (!) că România a scăpat prea ieftin, că pe cînd Austro-Ungaria şi Bulgaria au obţinut mari cîştiguri teritoriale, Germania n-a tras cel puţin pe cale economică şi financiară tot profitul pe care putea şi era în drept să-l obţină. Cercurile conservatoare şi militariste, în legături directe cu grupul român Carp-Beldiman, îşi exprimau cu glas tare decepţia. Kühlmann ar fi fost jucat de Czernin. Menţinerea pe tronul României a regelui Ferdinand şi venirea la cîrmă a guvernului Marghiloman însemnau triumful politicii austriece şi înlăturarea influenţei germane şi a oamenilor ei, care tindeau la „purificarea atmosferei politice române". Acuzaţii grele se aruncau asupra lui Kühlmann. I se imputa că s-a lăsat pe planul al doilea, mulţumindu-se cu un rol nepotrivit cu prestigiul ţării pe care o reprezenta; viaţa uşoară pe care ar fi dus-o în Bucureşti şi relaţiile sale cu o artistă de operetă dădeau mult de clevetit străzii, cafenelei şi presei.

Kühlmann s-a apărat arătînd marile avantaje ce a reuşit să obţină. Dacă n-a obţinut o despăgubire de război propriu-zisă, în numerar, este că o

---

* Gustave Hervé, *Pauvre Roumanie!*, în „La Victorie", 7 mars 1918.

astfel de despăgubire nu a fost prevăzută în instrucțiunile pe care guvernul german le-a dat negociatorilor și aceasta pentru că asigurarea prestațiilor în natură corespundea mai bine intereselor germane, decît o sumă de bani, oricît ar fi fost de ridicată. Profitul realizat pe această cale va fi considerabil. Germania a obținut avantaje economice mergînd pînă la limita capacității de randament a României, adică tot ce țara putea să dea, fără să piară. Ministrul german declara cu cinism că Germania trebuie să menajeze întrucît va finanțele României, „căci trebuie să avem un datornic capabil să plătească": „ruina completă a României nu ar fi fost în interesul creanțierului german!"

Cît despre pedeapsa meritată ce trebuia aplicată oamenilor politici care făcuseră războiul de partea Antantei, aceasta ar fi fost considerată ca o chestiune de ordin intern a României. Tratatul avea și anumite convenții secrete care trebuiau să fie aplicate „cu lealitate" de noul guvern germanofil, impus țării de Puterile Centrale. Ele aveau să înjuge definitiv țara robită la carul triumfătorului. 7 mai 1918

Pacea de la București a avut însă și un mare merit: ea a arătat în chipul cel mai luminos puterilor Înțelegerii la ce se puteau aștepta în cazul unei victorii a Germaniei* și a fost, prin aceasta, cea mai puternică propagandă în favoarea continuării luptei pînă la cea din urmă resursă de putere, pentru cîștigarea războiului [14].

---

* Mai tîrziu, Germania învinsă a căutat să găsească explicații și scuze pentru condițiile păcii nimicitoare impuse României. Împăratul abdicat Wilhelm al II-lea scria în memoriile sale: „Prevederile păcii de la Brest și București — de altfel întru nimic comparabile cu cele de la Versailles, n-ar putea fi îndreptate împotriva noastră. Ele fuseseră hotărîte în timp de război și trebuiau să ne asigure condiții avantajoase pînă la încheierea lui. Într-o pace generală, pacea din răsărit s-ar fi înfățișat altfel. Dacă războiul s-ar fi sfîrșit cu victoria noastră, condițiile păcii din răsărit ar fi fost revizuite. Atunci cînd ea s-a încheiat, era necesar să țină seama de exigențele militare".

NOTE

[1] Armată contrarevoluționară care lupta împotriva puterii sovietice. Vezi G. G. Alahverdov, N. Kuzmin, M. V. Rîbakov, L. M. Spirin, N. I. Șataghin, *Scurtă istorie a războiului civil din U.R.S.S.*, Editura Politică, București, 1962.

[2] La baza intervenției străine împotriva puterii sovietice a stat acordul anglo-francez încheiat la Paris la 22 decembrie 1917, prin care se prevedea stabilirea de legături cu diversele «guverne» contrarevoluționare formate în mai multe regiuni ale fostului Imperiu Țarist. În iarna anului 1919—1920 era deja evident eșecul încercărilor Antantei de a zdrobi Puterea Sovietică. De altminteri, la 16 ianuarie 1920 a fost ridicată blocada economică a Antantei împotriva Rusiei Sovietice.

[3] Thomas Woodrow Wilson (1856—1924), președinte al S.U.A. (1913—1921), și-a formulat opiniile și direcțiile politicii sale în «cele 14 puncte», expuse în mesajul prezidențial din 8 ianuarie 1918 adresat Congresului Statelor Unite. Vezi textul în *Documents of American History*, eighth edition, vol. II, edited by H. S. Commager, New York, Meredith Corporation, doc. nr. 423, p. 137—141.

La 11 februarie 1918, într-un discurs, W. Wilson a formulat o serie de principii, dintre care menționăm: „Popoarele și provinciile nu trebuie să fie obiecte de vînzare sau schimb, să fie considerate ca un simplu șeptel, sau ca pionii unui joc..."; reglementările postbelice „... trebuie să fie făcute în interesul și în profitul populației interesate. Ele nu trebuie să facă obiectul compromisului între națiunile rivale"; „toate aspirațiile naționale, clar definite, trebuie să fie satisfăcute..." (cf. R. Lansing, *Mémoires*, Paris, Payot, 1925, p. 305).

[4] În rezoluția Reichstagului german se menționa: „Reichstagul aspiră la o pace de înțelegere și la o împăcare durabilă a popoarelor. Extinderile teritoriale prin violență, măsuri de oprimare politică, economică și financiară sînt ireconciliabile cu o astfel de pace"; „Reichstagul respinge toate planurile care își propun un bloc economic și dușmănia între popoare..." (cf. M. Erzberger, *Souvenirs de guerre*, Paris, Payot, 1921, p. 306—307).

[5] Cu privire la politica Germaniei față de această zonă a Europei, vezi F. Fischer, *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18*, Düsseldorf, Droste Verlag, 1967, p. 370—414.

[6] Generalul Max Hoffmann, colaborator al feldmareșalului Paul von Hindenburg.

[7] Referindu-se la grava situație a aprovizionării Dublei Monarhii în 1917, generalul E. Ludendorff nota : „Armata austro-ungară murea de foame, cel puțin o parte din ea, cum murea, de asemenea și Austria germană și, în particular, Viena". (cf. E. Ludendorff, *Amintiri din război*, vol. I, București, Editura Răspîndirii Culturii, 1919, p. 435).

[8] Pacea semnată la 3 martie 1918 de Rusia sovietică cu Puterile Centrale și aliații acestora a fost foarte scump plătită de Republica Sovietică. Ea a fost, cum a remarcat V. I. Lenin, o „pace arhigrea", dar absolut necesară salvării revoluției, consolidării orînduirii sovietice. Guvernul sovietic a fost silit să abandoneze mai mult de un sfert din teritoriul Rusiei, locuit de 34% din populația statului sovietic și pe care se găseau 54% din industrie și 90% din cărbunele țării. (Vezi M. N. Popa, *Primul război mondial 1914—1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 418—419).

[9] À outrance — cu înverșunare, fără limită.

[10] Cabinetul Al. Averescu a condus țara în perioada ianuarie—martie 1918.

[11] Sixt, principe de Bourbon-Parma (1886—1934), fratele împărătesei Zita a Austro-Ungariei.

[12] La 27 septembrie 1918, după cererea armistițiului de către Bulgaria (25 septembrie), soldații bulgari s-au răsculat, au ocupat orașul Radomir și au proclamat republica. În perioada iunie—noiembrie 1918 guvernul bulgar a fost condus de Aleksandăr Malinov.

[13] Gustav Stresemann (1878—1929), lider al Partidului Populist German, cancelar (1923) și ministru de Externe al Germaniei (1923—1929).

[14] Cu privire la pacea de la București din anul 1918, vezi și M. N. Popa, *La paix de Bucarest (1918)*, în *AUBI*, XXIX, 1980, p. 25—36; Viorica Moisuc, *Semnificația «Tratatului de pace» de la București din anul 1918*, în : *AI*, an XXVIII, nr. 5, 1982, p. 103—111; V. Atanasiu, P. Oprescu, M. Iosa, *Armistițiul de la Focșani. «Pacea» de la București*, în V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa, I. M. Oprea, P. Oprescu, *România în primul război mondial*, București, Editura Militară, 1979, p. 316—374.

PARTEA a VIII-a

Marea întorsătură a războiului

Capitolul I

ZILELE NEGRE ALE ROMÂNIEI

După pace

România fusese ingenuncheată. Pacea de robie pe care fusese silită s-o iscălească, cu cuțitul la gît, o scotea din rîndul țărilor beligerante. Ea redevenise țară neutrală, dar care trebuia să-și hrănească și să dea putere dușmanului împotriva căruia luptase fără noroc. Martirizată, înecătușată, sleită de puteri și jefuită zi cu zi, România trebuia de aci-nainte să-și plîngă ruinele idealurilor sfărîmate și să se mărginească la rolul de spectatoare, tocmai în momentul cînd drama intra în spasmul supremei sforțări a deznodămîntului. Și la acest sfîrșit, noi cu mîinile legate la spate, nu mai puteam contribui cu nimic.

Conștiința publică românească nu putea însă să se resemneze la acest rol. Tragedia neutralității, dinaintea intrării noastre în război, reîncepea. Numai situațiile erau schimbate.

Cîrma țării o deținea acum un guvern germanofil. Adus la putere de vîntul catastrofei țării și de voința dușmanului, pentru interesul lui, Marghiloman era obligat să considere situația ce se crease ca definitivă și să se organizeze pentru a obține toate concesiile ce putea să nădăjduiască de la încrederea și bunăvoința învingătorului țării și protectorului guvernului său.

Dimpotrivă, „antantiștii", care urmaseră politica lui Brătianu și Take Ionescu, priveau situația prezentă numai ca o eclipsă momentană. Încrederea în triumful final al cauzei le rămînea nezdruncinată. Un examen de conștiință și unul al împrejurărilor de față îl adusese la convingerea că nimic nu trebuia regretat, nici schimbat. Războiul ne fusese impus de o necesitate istorică, care domina toată viața noastră de stat. Unirea românilor era trebuitoare pentru dezvoltarea politică a neamului și, în ziua cînd se pusese lupta între tendințele imperialiste ale Puterilor Centrale și sforțările de a întocmi o nouă ordine, bazată pe formarea de state naționale, fatalmente România trebuise să se găsească în lagărul celor ce luptau pentru realizarea acestei din urmă concepții. Păcile separate, impuse de Germania victorioasă, făceau acum proba decisivă. României i se răpeau condițiile esențiale ale existenței sale. Imperialismul german voia să clădească o stare de lucruri în contrazicere cu principiile esențiale ale dezvoltării popoarelor. Succesele sale nu puteau fi decît efemere. Pentru orice bărbat de stat, familiarizat cu istoria, nu se putea pune la îndo-

ială caracterul provizoriu al acestor așezări nenaturale, nepotrivite cu mersul progresiv al societăților omenești. Nu e posibilă dominarea politică și economică a lumii de un singur popor, mai ales cînd el e rezemat pe puterea înșelătoare a unor state anacronice ca Austro-Ungaria și Turcia.

Iată de ce legăturile noastre de interese cu Înțelegerea trebuiau să rămînă nedesfăcute. Numai de acolo putea să ne vină salvarea, pe care o așteptam. E adevărat că colaborarea de arme trebuia să înceteze. Dar in cartea socotelilor, serviciile aduse de noi cauzei comune erau scrise cu litere de sînge și ele nu se puteau șterge ușor. Plecîndu-ne in fața inexorabilei necesități, gata însă ca la momentul priincios să ne reluăm locul de datorie alături de aliați, avem dreptul să sperăm ca ei să ne păstreze încrederea și iubirea lor și să mențină in programul revendicărilor lor, și pe ale noastre.

Nu ne-am înșelat. Aliații au recunoascut forța majoră care ne-a despărțit de ei silnic, dar vremelnic și ne-au compătimit pentru noua cunună de spini ce ne încinsese fruntea.

Miniștrii țărilor Antantei au rămas la Iași, nu atit ca acreditați oficiali pe lingă guvernul Marghiloman, cu care înțelegeau să întrețină raporturi corecte, dar reci, ci ca prieteni încercați ai națiunii in doliu, care trebuia mingiiată, încurajată și sfătuită. În fruntea reprezentanților diplomatici ai Antantei in România, era contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței. Frumoasă figură de gentilom francez, individualitate puternică, diplomat de carieră și tradiție, om de mare distincție, autoritate și cultură, el a înțeles să fie nu numai informatorul exact al guvernului său, dar a devenit sfătuitorul prețios al guvernului pe lingă care fusese acreditat, prietenul cel mai loial, sincer și cald ce a putut avea țara in timpuri grele. El a intervenit in numeroase rînduri pe lingă guvernul său spre a provoca acolo o înțelegere exactă a situației țării noastre și a susținut cu căldură dreptatea revendicărilor noastre. Ceea ce a cucerit complet inimile românești este faptul că, in mijlocul prăbușirilor politice, militare și morale din jurul nostru, Saint-Aulaire n-a fost un simplu reprezentant al diplomației străine, n-a fost un spectator impasibil al dramei noastre, ci a fost cel mai puternic sprijin moral al țării rănite, a simțit alături de noi durerile noastre, s-a identificat cu sentimentele și aspirațiile noastre, a devenit prietenul cald și sfătuitorul cuminte al conducătorilor țării. Legația Franței din Iași devenise centrul luminos de unde radiau încrederea și speranța, către care se indreptau toate sufletele românești, căminul cald in jurul căruia, in ceasurile grozave, se adunau conducătorii țării, spre a-și împărtăși temerile și nădejdile, spre a sorbi încredere și puteri de viață.

Alături de Saint-Aulaire, o pleiadă de colaboratori, precum: marele scriitor Robert de Flers, ducele de Luynes, marchizul de Belloy, ilustrul zarist Tavernier și alte personalități, reprezentau icoana spiritualității franceze în tot ce are mai strălucitor, generos și ideal. Împreună cu generalul Berthelot și colaboratorii săi militari, ei ne-au făcut să cunoaștem adevărata imagine a Franței și să se desăvirșească completa unitune sufletească a celor două țări surori.

Poporul român va purta contelui de Saint-Aulaire și colaboratorilor săi, recunoștința adîncă ce se cuvine acelora ce i-au fost prietenii cei mai buni din ceasurile cele mai grele, și muncitorii osîrdniei care au pus pietre de temei la edificiul României intregite.

Acțiunea prietenilor dinăutru n-a rămas fără ecou in afară. Șefii marilor cancelarii europene au făcut țărilor lor declarații solemne că socotesc nefavorabile condițiile impuse României prin Pacea de la București, deoarece tratatul violează atit interesele puterilor aliate, cit și principiile pentru care acestea au inceput lupta. Exprimindu-și simpatia pentru țara martirizată ei luau

angajamentul că pacea de robie va fi desființată, România va fi reintegrată în vechile ei drepturi, iar aspirațiile ei naționale vor fi împlinite.

Plini de încredere în viitor, conducătorii politicii naționale au hotărît să nu-și încovoaie grumazul înaintea învingătorului. Ei au păstrat intacte legăturile cu vechii prieteni. Alături de politica oficială a guvernului vasal, ei au continuat să întrețină și să întărească rezistența sufletească a poporului român. Take Ionescu, însoțit de un număr însemnat de fruntași ai politicii și culturii românești, a părăsit țara* și a mers în Apus spre a lua contact cu conducătorii națiunilor amice și a susține în opinia publică mondială neslăbit interesul pentru România și pentru revendicările ei. Brătianu și vechii săi colaboratori au rămas la locul lor de luptă și primejdie din țară, spre a ține piept guvernului Marghiloman, a ține trează conștiința națională a poporului, a nu-l lăsa să piardă încrederea în viitor și a nu da prietenilor din Apus impresia că, odată cu impunerea unei păci de silnicie și a unui guvern de vasalitate, România ar fi trecut în lagărul inamic.

Perioada ce urmează după încheierea păcii silite e o perioadă de dureri înăbușite și de așteptare plină de speranțe.

Plecarea misiunii franceze

Pacea preliminară se iscălise și asprele ei condiții trebuiau aduse la îndeplinire. Cea dintîi era despărțirea de misiunea militară franceză. La 12 martie, generalul Berthelot și colaboratorii săi își luau ziua bună de la țara căreia-i fuseseră timp de un an și jumătate de vremuri grele cei mai prețioși sfătuitori, cei mai devotați colaboratori, cei mai buni prieteni.

Plecarea silită a acestor buni frați umplea sufletele românești de o adîncă durere. Plecau, lăsînd în urmă nu numai datoria de recunoștință veșnică pentru serviciile neprețuite pe care le-au adus organizării apărării noastre naționale în epoca refacerii, nu numai amintirea nepieritoare a sentimentelor de dragoste frățească, de încurajare și de încredere în triumful final, pe care ni le strecuraseră în inimi, dar mai lăsau în pămîntul țării noastre, ca gaj material al unei uniri frățești pe vecie, trupurile multora dintre cei mai buni fii ai glorioasei lor țări. Soldați eroici, oameni de știință și de inimă, femei nobile prin naștere și prin sentimente, odihnesc în pămîntul sfințit al Moldovei, alături de camarazii lor români cu care luptaseră cot la cot, sau de aceia la a căror clipe din urmă ale vieții veghează cu duioșie.

Și era mare numărul acelora pe care ura dușmanului nu mai putea să-i dezlipească de pămîntul Moldovei. Era, în primul rînd, colonelul Dubois. Ofițer de elită al armatei franceze, luptase pe Marna, la Eparges, la Verdun, pe Somme. Rănit de trei ori, citat de patru ori, înaintat pe front ofițer al Legiunii de onoare, el venise în țară printre cei dintîi membri ai misiunii militare franceze și fusese rănit de schijele unui obuz la Găești, în timpul bătăliei de pe Argeș. După cîteva luni el muri la Iași și fu înmormîntat în aceeași zi cu doctorul Clunet.

---

* În timpul tratativelor de la Buftea, Take Ionescu și un număr de personalități române cerînd, prin mijlocirea delegației române, permisiunea de a părăsi țara, traversînd Austro-Ungaria spre Elveția, guvernul de ocupație s-a grăbit a acorda autorizația, adăugînd însă, din inițiativa lui, o sumă de alte persoane indezirabile : oameni politici, ziariști și publiciști etc., peste 200 de persoane a căror prezență în țară era socotită de dușmani ca primejdioasă lor. Așa-numitul „tren Take Ionescu" a părăsit țara tocmai pe la sfîrșitul lunii iunie. Intențiile Puterilor Centrale s-au realizat de-a-ndoaselea. Căci, mulțumită acestui puternic ajutor, propaganda pentru cauza română în străinătate s-a intensificat într-o măsură simțitoare.

Vine apoi falanga celor morți în anul gloriei, la pregătirea căreia participaseră ei în așa mare măsură. Căpitanul Clayaus, ucis de explozia unei grenade la Pralea; locotenentul Henry Jean, ucis la Varnița: căpitanul Vernay, mort la Mărășești; căpitanul Berge, căzut la Oituz; căpitanul Richard, la Mominia; apoi, Streicher, Delafoy, Haldy, Cordonnier, Cassanova, ofițerii de marină Begouin, Demaru și Carriou ș.a. Sora de caritate Geneviève de Goutel, a cărei noblețe sufletească întrecea chiar pe aceea a ilustrei familii din care cobora. Și pe lîngă marele Clunet, medicii francezi Dufrêche, Santoni, Germain și acel neuitat Adain, care găsise, pentru toți compatrioții săi, formula simpatiei pe care ne-o purta:

En dix-neuf-cent-dix-sept, au Roumain victorieux,
Le Français pourra dire, en faisant ses adieux;
Je n'en pas connaissais qu'une, et j'avais deux patries:
La France, mon pays, et puis, la Roumanie. [1].

Și, alături de aceștia, mulți eroi, mai puțin cunoscuți sau de tot necunoscuți, dormeau somul cel etern sub dealurile Moldovei, sigilînd, cu pecetea sîngelui vărsat, legătura de veșnică recunoștință către Franța cea mare, glorioasă și recunoscătoare*.

În ajunul zilei dureroase, parlamentarii români s-au înfățișat generalului Berthelot și i-au prezentat o adresă de omagiu și un dar; un exemplar din rara biblie a lui Șerban Cantacuzino. Adresa a fost citită, cu vocea înmuiată în lacrimi, de Delavrancea. Ea spunea că „sentimentele de recunoștință ale oștirii și ale poporului român vor întovărăși veșnic amintirea vie a marelui nostru prieten care pleacă". Toți plîngeau. Berthelot a răspuns, covîrșit de emoție: „Franța nu va permite înjumătățirea României".

O delegație a profesorilor universităților române a dat generalului un memoriu pentru colegii lor de la universitățile din Franța. Li se trimetea asigurarea că România va rămîne neînduplecată față de inamic. „Nimic din ceea ce se face la dumneavoastră, care sînteți fericiți că puteți lupta pentru triumful cauzei comune, nu va rămîne străin inimilor noastre îndurerate. Speranța noastră se sprijină pe convingerea nezdruncinată că umanitatea n-a îndurat, timp de 2 000 de ani, suferințe așa de dureroase, pentru a ajunge să sufere tirania cea mai brutală și cea mai cinică, din care a cunoscut. În zilele dumneavoastră de fericire, nu uitați România, al cărei ultim strigăt de supremă durere vă sosește chiar în momentul cînd ea e tîrîtă la un supliciu, pe care nu l-a meritat".

Iar în seara zilei de 12 martie, în mica gară de la Socola, un tren lung, care cuprinde pe membrii misiunii militare franceze, se deslușește prin întuneric și ceață. Deși plecarea nu fusese anunțată mai dinainte, mii de oameni au ținut să-i salute la plecare, de la regele țării pînă la soldații de rînd, toți cei care fuseseră în atingere cu solii nobilului popor și știuseră să-i prețuiască. Din masele mulțimii se ridică, în întunericul nopții, accentele puternice ale Marsiliezei și cele solemne ale imnului regal român. Lumina tremurătoare a puținelor torțe nu îngăduie să se vadă șiroaiele de lacrimi ce brăzdează fețele celor ce pleacă, ca și ale celor ce rămîn. Dar cînd trenul se pune în mișcare, în strigătele, înecate de emoție, de „Vive la France!" ale celor ce rămîn și de „Trăiască România Mare!" ale celor ce pleacă cînd, pe dinaintea lumii,

---

* În decembrie 1918, după încheierea armistițiului general și reconstituirea țării, a murit de gripă la Iași generalul Laffont, fost inspector al artileriei în misiunea franceză. Unul din cei mai devotați prieteni ai României, el rămăsese în țară, alături de noi, în zilele grele prin care am trecut după încheierea păcii. Rămășițele sale dorm somnul de veci în cimitirul „Eternitatea" din Iași.

îndurerate trece vagonul pe a cărui scară, generalul Berthelot se ţinea drept, cu mîna la chipiu, iar după el convoiul nesfîrşit al vagoanelor cu ferestrele înţesate de ofiţerii şi soldaţii Franţei prietene, atunci, în sufletul tuturora se aşeza temeinic gîndul că plecarea aceasta nu poate să fie definitivă şi că va veni ziua plină de soare cînd, în fruntea armatei sale, solul Franţei victorioase va păşi din nou pe pămîntul României redeşteptate, spre a goni cu sabia de foc pe cotropitor!

Doliuri

Luptătorii cauzei naţionale, crainicii biruinţelor ce trebuiau să vie, cei ce întăreau şi organizau puterile sufleteşti ale naţiunii, plecau unul cîte unul, doboriţi sub povara catastrofei ţării.

Doctorul Istrati [2], acel suflet entuziast de savant, moare la Paris şi corpul său e incinerat în crematoriul de la Père Lachaise. Diamandi moare în cursul călătoriei spre Anglia şi trupul său odihneşte în fundul mării. Xenopol, unul din intimii lui Take Ionescu, moare la Tokyo.

La Iaşi, închide ochii marele Delavrancea. Este, după moartea lui Nicolae Filipescu, petrecută în mijlocul dezastrelor militare din toamna anului 1916, un sfîrşit simbolic. În faţa mormîntului său, profesorul universitar Ioan Petrovici exprimă în cuvinte impresionante tragica măreţie a acestei morţi, petrecută în vremurile cele mai întunecate ale existenţei noastre, toată jalea ce umplea sufletele românilor, ca şi licăririle de nădejde ce se răsfrîngeau printre lacrimi: „... Încă un vîrf de munte pe care îl pierdem, încă o culme care trece dincolo de hotarele noastre! ... Demult nu se va fi simţit o tăcere atît de adîncă, cum este aceea care coboară în jurul nostru acum!... Creator de eroi, de tragedie, i-a fost dat lui însuşi să se sfîrşească în ţesătura celei mai grozave tragedii. Moare răpus şi fără să fi putut, ca eroii pe care îi alcătuise după chipul şi asemănarea sa, fără să fi putut a-şi striga suferinţa care-i mistuia făptura, în strălucita tiradă a unei zguduitoare încheieri. Fiindcă în tragedia care l-a răpus pe dînsul nu se vorbeşte, se spune numai din ochi şi se plînge numai din gene.

Dormi suflet amărît şi nemîngîiat! Odihneşte-te în pămîntul acestei Moldove, ospitalieră a tuturor suferinţelor. Culcă-te cu faţa spre răsărit, să vezi numai florile care răsar din văi, nu şi zăbranicul care se lasă peste munţi! Aducă-ţi vînturile numai sunetul lanţurilor care cad, nu şi al cătuşelor care se prind! Visează ceea ce n-ai putut vedea şi uită ceea ce ai văzut!"

Iar în Bucureştii robiţi îşi dă sufletul poetul Coşbuc, viguroasul vlăstar năsăudean, care venise în Capitala regatului liber ca să cînte nu numai idilele gingaşe ale satelor, dar şi energia neîndoplecată a mîndrilor feciori ai plaiurilor ardeleneşti.

Ţara rănită atingea cele mai adînci prăpăstii ale dezastrului său naţional.

Înapoierea demobilizaţilor

Pacea preliminară obligase România să demobilizeze cea mai mare parte a armatei sale, oprind numai diviziile din Basarabia cu efectivul de război, iar pe cele opt divizii din Moldova, cu efective foarte reduse. Ofiţerii şi soldaţii rezervişti erau demobilizaţi: cei originari din Muntenia se puteau reîntoarce la vetrele lor.

Înapoierea în teritoriul ocupat se făcea printr-un şir de formalităţi care jigneau şi umileau pe glorioşii luptători. Mai ales că, pentru cea mai mare

parte, ele aveau loc în regiunea de trecere peste linia frontului de la Mărăşeşti, care reamintea soldaţilor români biruinţa lor asupra germanilor şi nu dădea acestora dreptul să-şi ia aere de învingători faţă de români. Vizită corporală, dezarmare, dezpăduchere, aşezare în coloane escortate de gărzi germane, lungi drumuri pe jos, predarea uniformelor militare către autorităţile germane de ocupaţie, obligaţia prezentării la control, erau procedări care umpleau de amărăciune şi de revoltă pe demobilizaţi.

În schimb însă, populaţia românească a teritoriului ocupat a făcut demobilizaţilor o primire entuziastă. Un an şi jumătate, poporul robit nu ma văzuse uniforma românească decît purtată cu umilinţă de prizonierii supuşi la corvezi. Şi acum soseau în grupuri ofiţerii şi soldaţii, mîndri de a purta o uniformă care se acoperise de glorie în văile Trotuşului, Şuşiţei şi Siretului. Dacă nu intrau în cortegiu triumfător, era pentru că fuseseră înfrînţi de fatalitate, iar nu de duşman.

Sosirea oştenilor demobilizaţi a provocat o reaprindere a sentimentului patriotic. În special în Bucureşti, demobilizaţii au fost acoperiţi cu flori şi aclamaţi cu entuziasm. Mii de oameni aşteptau la gară sosirea convoaielor, pe care le însoţeau pe străzi; strigăte de „trăiască România" se aruncau nu atît ca o sfidare la adresa germanilor ocupanţi, cît ca pornite dintr-o nevoie de descărcare a unui suflet, atîta vreme comprimat. Autorităţile germane au fost surprinse de această manifestare a unei populaţii, ale cărei sentimente le considerau atrofiate de un an şi jumătate de robie. Amorul propriu al cuceritorului se simţi jignit; situaţia sa proprie îi păru primejduită. O ordonanţă severă a poliţiei militare germane previne populaţia că astfel de manifestaţii sînt interzise: „În aprecierea sentimentelor patriotice ale populaţiei la întoarcerea demobilizaţilor armatei române, se atrage atenţia că se va proceda cu toată severitatea în contra atitudinii elementelor nesocotite, care poartă caracterul duşmănos contra supuşilor Puterilor Centrale aliate, sau care au tendinţa de a aduce nelinişte în populaţie. Se interzice deci în mod expres: orice aglomeraţie care împiedică circulaţia publică, acompanierea în mod ostentativ a demobilizaţilor armatei române, aducerea de ovaţiuni, a ţine discursuri etc.". Urmează obişnuita ameninţare cu rigorile amenzilor şi ale închisorii pentru contravenienţi.

Ocupantul primise însă o revelaţie elocventă. Sentimentul patriotic românesc nu fusese înfrînt, iar ceata înstrăinaţilor, ce şedeau cu capetele plecate în faţa stăpînilor, nu trebuia confundată cu ţara.

Întoarcerea demobilizaţilor a mai avut o urmare. Populaţia din teritoriul ocupat, care fusese ţinută în completă ignoranţă asupra evenimentelor din Moldova, sau fusese informată numai prin ştirile tendenţioase pe care duşmanul le publica prin presa sa, a aflat acum adevărul. Moralul său s-a înălţat şi rezistenţa sa sufletească s-a întărit.

Martiriul prizonierilor români

Cu totul altfel de sentimente a provocat înapoierea prizonierilor din lagărele duşmane. A fost o explozie de simţăminte de durere şi indignare. S-a dezvăluit purtarea mişelească şi criminală la care s-a dedat duşmanul faţă de soldaţii căzuţi în mîna lui şi duşi în captivitate. Din gura celor reîntorşi, poporul român a putut afla întreaga poveste tristă a grozavului martiriu îndurat, despre care pînă acum străbătuseră la urechile noastre numai rare veşti.

La popoarele vechi, soarta prinșilor în război era crudă. Căpeteniile erau ucise de-a dreptul, sau prin torturi rafinate, după ce erau tîrîte în cortegiul învingătorului și batjocorite. Cei de rînd, soldații, deveneau robi. Acest tratament barbar al captivilor s-a păstrat pînă tîrziu, în timpurile evului mediu și chiar în cele moderne, la unele popoare înapoiate ca civilizație. Încetul cu încetul însă, și-a făcut drum concepția că luptătorul prins și dezarmat încetează a mai fi un dușman periculos, iar înlocuirea trupelor mercenare prin armate naționale a înălțat considerația pentru soldat și a făcut ca soldatul dușman să fie tratat în același fel ca și propriii soldați, și unii și alții îndeplinindu-și cea mai sfîntă dintre datorii către țara lui, cu riscul sau jertfa vieții. Convențiile internaționale au tradus aceste principii în obligații precise: prizonierul trebuie să fie reținut spre a fi pus în imposibilitate de a mai lupta; el trebuie însă să fie tratat conform rangului său, adăpostit și hrănit, fără să i se ceară nimic contrar demnității, sentimentelor și datoriilor sale.

Războiul mondial a provocat la unele popoare o recrudescență a instinctelor lor atavice. Maltratarea, torturarea și suprimarea prizonierilor par a se fi executat de germani și de bulgari după planuri stabilite. Dacă lucrul nu e de mirare pentru bulgari, el este surprinzător din partea germanilor, popor cu pretenția de a fi ajuns prin cultură și civilizație la concepții etice mai înalte. S-a dovedit însă, cu această nouă ocazie, cît de subțire era lustrul acestei culturi și cît de imperfect masca un fond de barbarie și de egoism feroce. Numărul mare al prizonierilor și penuria mijloacelor alimentare de care dispunea țara lor, din cauza blocadei exercitate de țările Antantei, nu justifică sălbăticia sistemului. Căci era vorba, nu de neajunsuri inerente lipsei generale, ci de o organizare conștientă a celor mai atroce suferințe fizice și morale, făcută cu scopul criminal de a batjocori, umili și în cele din urmă a ucide lent pe nenorociții căzuți în mîinile lor.

După datele oficiale germane, numărul prizonierilor luați de dușman era, în primăvara anului 1917, aproape 80 000 în lagărele din țările dușmane și 33 000 în lagărele din teritoriul ocupat; s-au mai adăugat aproximativ 20 000 prizonieri români luați în cursul anului 1917.

Tratamentul la care erau supuși prizonierii români din lagărele germane era un tratament de epuizare fizică și de ucidere lentă. Hrana era mult mai prejos de cea mai elementară satisfacere a trebuințelor fiziologice ale organismului. În general, ea se reducea la o fiertură de gulii și la o bucățică de pîine, fabricată din tot felul de tărîțe rămase după măcinatul cerealelor, compoziție respingătoare la vedere, indigestă și vătămătoare organismului; uneori lipsea și aceasta. Prizonierii erau duși în spatele fronturilor de luptă din Franța și Italia și puși la lucrări grele de săpături și fortificații sub amenințarea biciului și a baionetei santinelelor germane. Mulți au pierit uciși de focurile artileriei adverse, care ajungeau pînă la dînșii; cei mai mulți au murit extenuați de oboseală, de foame, de frig și de maltratări *. În lagărele ofițerești

* Printre vinovații germani a căror dare în judecată a fost cerută de francezi, în conformitate cu stipulațiile tratatului de la Versailles a fost și generalul Hauff, comandantul Diviziei a 26-a de Landwehr würtemberghez, care s-a dedat împotriva prizonierilor români, aduși în regiunea orașului Mulhouse din Alsacia, pentru lucrări în spatele frontului, la cele mai sălbatice crime. Dosarul numitului Hauff e plin de declarații ale notabilităților franceze din localitățile în care se găseau românii martirizați, a căror citire produce o impresie de adîncă oroare. Brutalitățile germane se aplicau nu numai prizonierilor, dar și locuitorilor care, înduioșați de martiriul românilor, îndrăzneau să calce consemnele riguroase, spre a încerca să-i ajute, de obicei aruncîndu-le o bucățică de pîine. Nu există sat în jurul Mulhouse-ului în care să nu se găsească cîteva zeci de morminte ale victimelor zbirilor lui Hauff, morți de foame, de frig și de maltratări.

de la Sopronnyék, în Ungaria, Dănholm și Krefeld in Germania, prizonierii ofițeri erau ținuți în împrejurări in care o aparență înșelătoare trebuia să mascheze privațiunile cumplite ale unui regim de alimentație deficitară. În cele mai multe lagăre însă, nu se mai căuta nici întreținerea acestei ipocrizii. Lagărele de la Ströhen, Breesen, Küstrin, Tukel, Breeskow, Lamsdorf, Ostffyasszonyfa, au fost adevărate cimitire ale prizonierilor români. În unele din ele mureau zilnic cite 50—60. Așa se explică de ce jumătate din numărul prizonierilor români a murit în captivitate *. Cimitire de mii de cruci sînt răspîndite prin toate colțurile Germaniei și Austro-Ungariei. Cele din dosul fronturilor de luptă au rămas pe teritoriul francez sau italian și sînt îngrijite cu pietate de mîini de frate.

Pe lîngă maltratările suferite din partea dușmanului, se mai adăugau cele suferite din partea unora din camarazii de arme. Unii dintre soldații evrei, prizonieri, mulțumită cunoștinței limbii germane pe care o vorbeau in jargon, s-au impus ca tălmaci și au ajuns repede să capete rolul de supraveghetori ai prizonierilor români. Unii dintre dînșii au abuzat in chip odios de acest rol.

Dacă germanii au ucis în mod lent pe prizonierii lor, bulgarii i-au furat și i-au asasinat. Convoaiele de prizonieri, luați in cele dintîi lupte ale războiului, au fost atacate de soldații bulgari. Prizonierii erau despuiați de mantale, tunici, bocanci și traiste, transformați in cerșetori desculți, loviți cu patul puștilor ori cu baionetele de cei care-i tîlhăriseră și uciși, la cea mai mică opunere sau rezistență. Populația civilă a satelor ataca convoaiele. Drumurile acestora erau presărate cu morți. Zile întregi ele au fost supuse la chinurile foamei și setei, parte din incapacitate de organizare, parte din intenția de răzbunare. Iar cînd cîte un prizonier încerca să iasă din rînd, spre a-și alina setea cu apă din cîte o mocirlă întîlnită în cale, glonțul santinelei îl culca la pămînt.

În lagăre, ofițerii și soldații au fost ținuți în condiții mai rele decît acelea în care un gospodar își ține vitele; în magazii care nu ofereau nici un adăpost contra frigului, ploii sau zăpezii, îngrămădiți pînă la sufocare într-o murdărie de nedescris, invadați de paraziți, fără putința de a-și putea schimba rufele sau a se spăla, iar ca mîncare, veșnicul „bulgar național", adică grîu fiert cu apă care, spre a fi mîncat, trebuia scos cu mîna din strachina comună. Lagărele de la Tulovo, Kârdjali, Ohrania, Sliven, au fost mormintele a mii de soldați români, iar cele de la Haskovo, Ustovo și Vlahovo, locurile de tortură ale ofițerilor.

Un convoi de 400 de ofițeri e purtat pe drumurile sălbatice și stîncoase din Munții Rodopi și puși să lucreze la pietruirea unei șosele. Ofițerii refuză această umilire: sînt printre ei și reprezentanți ai păturilor celor mai culte ale țării; profesori universitari, deputați, magistrați, doctori, ingineri, preoți, care au luat parte în luptă ca ofițeri în rezervă. Ofițerii sînt bătuți cu paturile puștilor și închiși în carcere, unde sînt ținuți fără nici o mîncare cîteva zile; ei refuză totuși să se umilească și preferă să moară de foame. Înfuriați, bulgarii au scos pe ofițeri în piața orășelului Ustovo, în ziua de 29 noiembrie 1916, și acolo, în mijlocul populației, i-au trîntit jos, i-au dezbrăcat și i-au bătut pe pielea goală cu bețele, trăgînd fiecăruia cîte 25 de lovituri, pînă

---

* Spre a abate indignarea opiniei publice de la aceste atrocități voite și organizate, germanii au încercat un derivativ, scoțînd un strigăt de alarmă asupra „asasinatelor în masă din infernul de la Șipote", lagărul prizonierilor germani din Moldova[116]. În realitate, mortalitatea prizonierilor germani de la Șipote se datorește epidemiei tifosului exantematic, care a bîntuit întreaga Moldovă, dar procentul acelei mortalități e mai mic și decît al mortalității din multe tabere ale armatei române, și de necomparat cu acela al prizonierilor români din taberele germane.

țișnea sîngele. Printre ofițerii bătuți erau și răniți în luptă, cu rănile nevindecate. Populația însăși n-a mai putut să suporte spectacolul și a fugit, îngrozită. Aceeași scenă s-a petrecut, peste cîteva zile, cu alt grup de ofițeri, la Vlahovo.

Povestea acestor atrocități, făcută din gurile a zeci și sute de victime, confirmată de organele de control internațional, a ridicat pînă la paroxism ura românilor. Cu ochii în lacrimi privea populația la spectrele galbene, îmbrăcate în zdrențe, care se tîrau pe străzi, la întoarcerea din prizonierat, în această tristă primăvară a anului 1918.

Crucea Roșie

Pentru alinarea suferințelor prizonierilor a intervenit mai cu seamă inițiativa privată. În fruntea acestei generoase inițiative a fost Crucea Roșie, cu tiliale sale, răspîndite peste tot. Cea mai înaltă dintre virtuțile creștine, caritatea, a înfrînt barierele de foc și sînge și a răspîndit în infirmeriile și lagărele de tortură balsamul ei mîngîietor.

Crucea Roșie română și-a împărțit activitatea ei generoasă și fecundă între București și Iași. La declararea războiului, ea pusese la dispoziția guvernului 62 de spitale fixe și șase spitale de campanie, cu un total de 14 000 de paturi. După ocupație, secțiunea Crucii Roșii, rămasă la București, a luat sub ocrotirea și administrarea ei funcționarea tuturor spitalelor statului, ajutorul invalizilor și orfanilor de război, adăpostirea și hrana refugiaților din ținuturile mai grav bîntuite de grozăviile războiului. Pe urmă, îngrijirile sale au început să se îndrepte asupra soartei nefericite a prizonierilor de război. Numai în teritoriul ocupat, au fost ajutați 65 400 prizonieri cu bani, hrană și îmbrăcăminte. Punîndu-se în legătură cu secțiile Crucii Roșii din străinătate și cu birourile de asistență internațională, binefacerile ei s-au revărsat și asupra trupurilor și sufletelor zdruncinate ale nenorociților din cîmpurile de osîndă : bani și 58 000 de colete cu alimente, veșminte și cărți au fost trimise pentru prizonierii internați în lagările inamice. Un serviciu regulat de corespondență, care a expediat mai mult de 350 000 de scrisori și informații pentru prizonieri și civili, a coborît în întunericul și jalea sufletelor lor veștile de bucurie și de nădejde de la ființele scumpe, de atîta vreme părăsite.

Se cuvine o mențiune cu totul specială a Comitetului de asistență a prizonierilor români din Geneva, care a desfășurat o muncă intensă pentru organizarea operei de ajutor a prizonierilor români din Bulgaria. Numele președintelui comitetului, alsacianul Max Dollfus și al doamnei Ed. Herriot, soția primarului orașului Lyon, vor trebui să rămînă, printre altele, adînc gravate în inimile recunoscătoare ale martirilor din lagărele bulgărești.

În tabloul fioros al războiului, în dezlănțuirea sălbatică a celor mai primitive instincte, în viziunea de apocalips sîngeros, ce părea că va înghiți tot ce omenirea cîștigase prin cultura a cîtorva secole, ce rază de lumină curată și înviorătoare aduce această latură așa de puțin cunoscută, și totuși atît de înălțătoare, a activității uriașe a acestor roiuri de ființe alese, care și-au sacrificat timpul, munca și liniștea sufletească pentru ajutorarea semenilor lor de peste cele mai îndepărtate hotare. Și ce frumos sună cuvintele cu care alsacianul Dollfus a rezumat activitatea comitetului prezidat de el în ședința de încheiere din februarie 1919 ! Însărcinînd pe delegatul Crucii Roșii române să transmită salutul său cordial tuturor celor la a căror soartă veghease timp de doi ani cu atîta noblețe, el sfîrși cu cuvintele : „Acest salut le este

trimis de către membrii genevezi ai Comitetului, cetățeni ai unui oraș, care a știut să arate lumii întregi, timp de patru ani, că el a înțeles că adevărata caritate trebuie să radieze pe deasupra tuturor vrăjmășiilor, și de către președintele ei alsacian, care a învățat ca și ei înșiși, prin experiențe dureroase, cît de grele și de aspre sînt aceste două cuvinte: exil și suferințe".

Guvernul Marghiloman

În mijlocul gravelor dificultăți de tot soiul, guvernul Marghiloman căuta să se organizeze și să se consolideze. Cea mai mare din aceste dificultăți provenea din situația ciudată a țării care, cu toată pacea încheiată, continua să fie frîntă în două jumătăți prin linia frontului dușman. Lanțurile păcii de la București nu uniseră Muntenia robită cu Moldova vasală. Miniștrii trebuiau să-și împartă activitatea între cele două capitale, călătorind de la una la cealaltă. Ministerele erau și ele împărțite în două: jumătate la București și jumătate la Iași, avînd cîte doi secretari generali.

La Iași, activitatea guvernului era controlată, în ce privea executarea tratatului, de o misiune militară germană, ce se stabilise în capitala Moldovei, sub conducerea colonelului Brandenstein.

În teritoriul ocupat, autoritățile administrative continuau să funcționeze ca și mai-nainte, sub controlul direct al ofițerului de legătură. Căci germanii nu înțelegeau să evacueze țara și nici să slăbească cît de puțin regimul de ocupație. Prada continua să fie ținută strîns cu ghearele. Pentru ca locuitorii să nu-și facă vreo iluzie, chiar a doua zi după isc ălirea păcii, o ordonanță se grăbește să anunțe populația că poliția militară germană rămîne cu toate atribuțiile ei din trecut, cerînd publicului să-i dea aceeași ascultare ca pînă acum; altfel, se vor aplica pedepse aspre.

Între cele două jumătăți ale țării, comunicația nu era liberă, ci subordonată unei autorizări prealabile și unui control minuțios și vexatoriu. Populația flotantă din Moldova, refugiată din Muntenia și Dobrogea, care trăia în condiții de adăpost și hrană foarte precare, nu putea trece dincoace spre a se reîntoarce la căminele, la familiile, ocupațiile și interesele ei, decît pe baza permiselor speciale, eliberate de o instituție polițienească înființată la București, „Pass-Zentrale". Acest oficiu examina în mod individual fiecare cerere și nu-și dădea aprobarea decît în urma investigațiilor minuțioase pe care le făcea asupra persoanei și trecutului solicitatorului. Pentru ca întoarcerea acestor locuitori precum și a numeroșilor demobilizați în teritoriul ocupat să nu scadă stocul de alimente, pe care ocupanții voiau să-l ție disponibil pentru exportul în țările lor, germanii obligau guvernul român „să asigure întreținerea celor ce se înapoiau la vatră, printr-o importare corespunzătoare de alimente din Moldova". Speculînd această condiție odioasă, ocupantul impunea Moldovei secătuite predarea unor imense cantități de grîne și găsea în neîndeplinirea exactă și promptă a acestei spoliații, pretextul a numeroase vexații și șicane. Corespondența poștală era supusă de asemeni la o cenzură severă pentru scrisori și la restricții riguroase pentru pachete. Între cele două părți ale României se menținea o frontieră ermetic închisă.

Nici o îndulcire a vieții nu se simțea în teritoriul ocupat. Ba dimpotrivă. Jaful oficial părea că crește atît ca intensitate, cît și ca nerușinare a metodelor întrebuințate. De la țară se rechiziționează tot ce se găsește. Masca căzuse acuma. Nu mai era nevoie de nici o prefăcătorie. Gărzile militare ridică de-a dreptul de la arie toată producția și nu mai lasă nici măcar sămînța pentru anul viitor. Germanii simt că rămînerea lor în țară poate să devină vremel-

nică și se dezinteresează de însămînțare, ridicînd în același timp ultimul bob din rezervele sătenilor. O ordonanță a guvernului militar raționează și hrana țăranului : un rural are dreptul la o mămăligă de 500 gr pe zi ; prin excepție, în caz de boală, se mai adaugă încă 25 gr de făină ! Situația alimentară e gravă în Austria. Trebuie s-o salvăm cu înfometarea noastră.

Se cară în masă v[illegible]le, se devastează cu furie pădurile. Materiile necesare diferitelor nevoi ale populației se concesionează la persoane private, în special evreilor, agenți germani, astfel laptele, lemnele de foc, ouăle, vinul. Acești speculatori ridică de la producători, pe prețuri de rechiziție, aceste produse și le revînd cu prețuri înzecite, sub ocrotirea monopolului. În special la țară jaful ia proporțiile unor expediții de brigandaj ; satele sînt înconjurate de gărzi militare, se scotocește prin case, poduri și hambare, ridicîndu-se nu numai produsele alimentare ce mai rămăseseră, dar și pînză, postav, velințe și orice rezerve de materii prime.

Ca și cum ar fi voit, înainte de plecare, să sleiască tot ce mai rămăsese prin casele oamenilor, o ordonanță dată în martie 1918 anunță că „se va strînge și ridica în curînd din casă în casă, contra plății imediate (!) zdrențe, oase, fărîmături de gumă și metale, ghete vechi, galoși, rufărie și îmbrăcăminte netrebuincioasă, maculatură, sticle, dopuri și ori ce fel de păr de animale ... Se atrage serioasa luare aminte asupra pedepselor prevăzute de ordonanțe ...".

Tot soiul de jafuri au fost organizate, cu o diabolică inventivitate, cu prilejul schimbului de prizonieri și a întreținerii armatei de ocupație. Iar hîrtia monedă continuă să invadeze din ce în ce piața internă, amenințînd viitorul economic al țării.

Marghiloman dizolvase Camerele și anunțase alegeri noi, de pe urma cărora trebuiau să iasă adunările legiuitoare, care aveau ca primă îndatorire să ratifice pacea de robire, impusă de dușmani. Celelalte partide au refuzat însă să participe la aceste alegeri, în care Dobrogea nu era să fie reprezentată și care, în teritoriul ocupat, aveau să se îndeplinească sub baioneta dușmanului. Din cauza aceasta, Camerele guvernului Marghiloman au fost constituite numai din membrii ai partidului său și din cîțiva deputați independenți, printre care era și generalul Averescu. Generalul, care fusese ales în cinci locuri, semn al unei popularități ce va lua proporții vecine cu idolatria, ținuse să intre în parlament, spre a-și ridica glasul împotriva ratificării tratatului de pace. A fost singurul protest care a răsunat în Cameră. Încolo ratificarea a fost votată în tăcere, fără nici o discuție. Dimpotrivă, în parlamentele din Berlin și Viena, discuția ratificării a fost lungă și zgomotoasă. S-a făcut din nou procesul României, căreia i s-au aruncat cele mai vehemente atacuri, cele mai grosolane injurii. O armonie deplină s-a manifestat în această privință în Reichstagul german ; începînd cu conservatorii Westarp și Rewentlow, trecînd prin liberalul Stresemann și sfîrșind cu socialistul Noske, toți au invectivat România, exprimîndu-și satisfacția că a fost jumulită cum merită pentru trădarea ei, și dacă și-au exprimat un regret, era că nu putuse fi sugrumată cu totul.

Odată ratificarea votată, Parlamentul a trecut la executarea celorlalte obligații umilitoare, impuse de germani printre condițiile secrete ale tratatului de pace. Astfel, legea muncilor silite robește munca și persoana locuitorilor ; ea se aplică muncitorilor de pămînt, de păduri, de mine și de petrol. E transformarea în lege a ordonanțelor date de guvernul militar în timpul ocupației. Se votează împămîntenirea în bloc a evreilor precum și amnistia generală a dezertorilor și a trădătorilor de neam.

Demobilizarea armatei și trimiterea soldaților la vetrele lor, una din condițiile de căpetenie ale tratatului, s-a executat sub supravegherea misiunii militare germane, instalată la Iași, ca să supravegheze executarea tratatului. Un mare număr de ofițeri au demisionat, nevroind să-și mai păstreze comandamentele în atmosfera umilitoare în care erau puși : printre ei, marii șefi : generalii Prezan, Averescu, Iancovescu ș.a. Pentru cîștigarea simpatiilor corpului ofițeresc, se făcură înaintări pe o scară foarte întinsă și fără să se păstreze nici o proporție între grade. Armata avea un număr extraordinar de maiori și nu mai avea locotenenți și sublocotenenți. Predarea materialului de război, în special al artileriei, se execută însă cu multă greutate. Comisiile militare române au făcut tot posibilul ca să întîrzie această predare și n-au dat decît material puțin și uzat. Discuții aprinse și amenințări din partea germanilor n-au avut rezultatul dorit de ei. Cea mai mare parte a materialului și, în special, cel de bună calitate, a fost ascuns, în prevederea trebuințelor ce se sperau pentru viitor. Însăși clauzele demobilizării trupelor au fost în parte eludate și s-a păstrat sub arme un număr de oameni mult mai mare decît cel convenit. Aceste lucrări, de care germanii își dădeau seama, i-a obligat a păstra în teritoriul ocupat o forță impozantă — circa 10 divizii — care altfel, ar fi putut fi transportată pe fronturile unde se dădeau luptele hotărîtoare.

Cea mai importantă dintre condițiile impuse lui Marghiloman era măsura de răzbunare împotriva conducătorilor politicii naționale. Scoaterea din viața politică a țării a acestor conducători era cerută cu insistență de germani. Întîrzierea executării ei și ezitările lui Marghiloman ridicaseră împotriva lui un tumult în presa și lumea germană. Marghiloman se execută. Ca o abilitate, s-a aranjat ca cererea de dare în judecată să vină din inițiativă parlamentară, iar nu din a guvernului, iar motivul aparent al dării în judecată n-a mai fost intrarea în război, ci reaua lui pregătire, care a pricinuit dezastrul. Astfel se dădea o aparență de eliminare a laturii politice a chestiunii, punîn lu-se procesul pe tema mai simpatică a urmăririi unei administrații rele și necorecte. O anchetă parlamentară a fost instituită spre a aduna dovezile de culpabilitate împotriva fostului guvern Brătianu — Take Ionescu.

Membrii fostului guvern au adresat președintelui Camerei Deputaților o întîmpinare demnă. Foștii miniștri contestă autoritatea morală a unei judecăți ordonate de străinii în contra cărora țara a ridicat armele, cît și autoritatea legală a unui parlament ales sub baionetele străine. Rezultatul acțiunii guvernului care a declarat războiul nu se va putea vedea înainte de pacea generală ; atunci se vor putea cerceta și împrejurările în care el a fost pregătit, declarat și purtat. De aceea, membrii fostului guvern declară că nu vor răspunde la nici una din încercările de a face să se divulge acte, care nu ar putea fi decît spre folosul dușmanului și ar primejdui roadele războiului ; ei nu vor opune nici o apărare învinuirilor ce se vor ridica împotriva lor. „Judecata noastră — sfîrșește documentul — nu o va face decît conștiința națională, cînd se va putea liber rosti, și istoria, care va dezvolta roadele binecuvîntate ale jertfelor de azi".

Astfel, membrii fostului guvern adoptă o atitudine pasivă și refuză să intre pe calea disculpărilor. Brătianu sfătuiește pe rege să nu se opună nici uneia din acțiunile politice întreprinse de guvern în țară, care ar putea să creeze Coroanei dificultăți în aceste timpuri grele ; el îl îndeamnă să promulge chiar legea prin care guvernul modifica organizarea Curții de Casație, astfel ca să-și compună o majoritate sigură de condamnare a fostului guvern. Într-o singură direcție numai, atitudinea regelui trebuia să fie intransigentă : în poli-

tica externă. Regele nu trebuia să dea puterilor Antantei impresia că România a trecut de partea cealaltă.

Dar ancheta parlamentară se prelungește. Guvernul ezită, prins între presiunile germanilor și scrupulele lui de conștiință. Ca să dea impresia unei atitudini rezolute și a unei procedări energice, el ordonă arestarea unuia dintre miniștrii acuzați: Al. Constantinescu, fostul ministru de Domenii și de Interne. Mai sînt arestați cîțiva foști înalți demnitari ai autorităților de poliție și siguranță. Arestarea lui Constantinescu, unul din cei mai activi miniștri din timpul războiului, o adevărată capacitate organizatoare, care în timpul grelei pericade a refacerii adusese servicii neprețuite țării, a dat prilejul unei mari manifestări de simpatie, în favoarea celui arestat, din partea miniștrilor țărilor aliate, care l-au vizitat și i-au adus omagii în închisoare. După două săptămîni, Constantinescu a fost eliberat, în aclamațiile populației Iașilor.

Chestiunea judecății cabinetului războiului a fost înmormîntată. Steaua Puterilor Centrale începuse să apună: odată cu ea, satelitul intra și el în obscuritate. Zilele guvernului Margiloman erau deci numărate.

Presa în Iași

Evenimentele din Moldova au avut — cum era natural — o repercusiune și asupra publicisticii din capitala teritoriului zis liber. Cucerirea Munteniei și a Bucureștilor avusese ca efect mutarea la Iași a marii majorități a ziariștilor și a scriitorilor. Condițiile de viață de aici nu erau însă favorabile unei dezvoltări normale a presei. De aceea, ziarele care apăreau în Iași îndeplineau mai mult necesități de propagandă, decît rolul de informatoare a marelui public sau de control a acțiunii politice și administrative a guvernului. Așa fiind, presa trebuia să reflecte punctul de vedere al conducerii politice, singurul admis de cenzură, și să se adapteze în raport cu ea.

După mutarea guvernului la Iași, presa din vechea capitală a Moldovei și-a schimbat caracterul. Forțele gazetărești din București au început să colaboreze la ziarele ieșene, sau au fundat altele noi. Cele mai importante ziare din timpul acesta au fost: un vechi ziar ieșan „Mișcarea", un vechi ziar bucureștean „Neamul românesc" și un ziar nou „România".

„Mișcarea", vechiul organ al Partidului Liberal din Iași, sub direcția lui N. Maxim, și-a adăugat o bună parte din redactorii ziarului „Viitorul" din București refugiați în Iași, și a apărut tot timpul, secundînd acțiunea guvernului național și făcînd apoi, în timpul guvernului Marghiloman, opoziția moderată pe care o permitea cenzura acestui guvern. „Neamul românesc" de sub direcția lui Nicolae Iorga, a continuat să fie și în Iași un organ de propagandă națională, propovăduind încrederea în victoria finală și căutînd să întărească conștiința luptătoare a țării. O publicație caracteristică a fost „România". Acest ziar a apărut din inițiativa Marelui Cartier Militar, care a concentrat aci pe toți scriitorii de seamă mobilizați, făcînd apel și la ceilalți. Ziarul avea ca director pe nuvelistul Sadoveanu, iar ca principali colaboratori pe Octavian Goga, Corneliu Moldovanu, Radu Rosetti, Gh. Ranetti, Mircea Rădulescu ș.a. Era destinat în primul rînd luptătorilor de pe front, al căror moral trebuia susținut prin lecturi alese: articole de propagandă, povestiri de pe fronturile de luptă, fapte de eroism săvîrșite la noi și pe fronturile amice, cronici. Talentul colaboratorilor săi, fruntași ai literaturii române, au făcut din „România" ziarul cel mai citit în Moldova și o podoabă a literaturii ziaristice române. Mai puțin citite și cu mai puțin ecou în opinia publică, erau ziarele „Opinia" — gazetă politică de partid din Iași — și „L'Indépendance roumaine", vechea publicație în limba franceză din București.

În timpul pregătirii refacerii militare din Moldova și a perioadei marilor lupte din vara lui 1917, nota comună a tuturor acestor ziare era mai puțin imprimată de cenzura presei, care funcționa la Iași, cît de sentimentul unanim al opiniei publice și de conștiința patriotică a tuturor celor ce-și luaseră obligația ca, prin scrisul lor, să susțină frontul civil dindărătul tranșeelor.

În Iași s-au stins doi ziariști de talent, Hasnaș și Metroniu, oameni de cultură și de inimă, cunoscători ai literaturilor franceză și germană care, pînă în ultimul moment, au adus mari servicii presei și opiniei publice.

În timpul marelui exod spre Rusia, din vara anului 1917, s-au refugiat și un număr de gazetari. Față de importanța coloniilor române din Odessa și Cherson, ei au făcut să apară la Odessa un ziar în limba română „Vestitorul", sub direcția lui Emil Nicolau, care a avut de luptat din greu cu propaganda și acțiunea bolșevică și antiromânească a lui Racovski.

Căderea guvernului național, pacea separată și venirea guvernului Marghiloman au influențat adînc publicistica din Iași.

A apărut „Îndreptarea", noul organ al îndrumării politice ce se schița sub conducerea generalului Averescu. Apoi au apărut: „Epoca", director Gr. Filipescu; „Acțiunea română", director I. Nicolau; „Arena", director Hefter, și odioasa fițuică „Iașul" care, sub influența reluării vieții politice, pricinuită de venirea la guvern a lui Marghiloman, au început din ce în ce să părăsească terenul propagandei naționale și să alunece pe povîrnișul polemicilor și al luptelor pătimașe de partid.

Sub pretextul „răfuielilor" cu oamenii politici, care au dezlănțuit, pregătit și dus războiul, noua presă din Iași începu să ia aspectul ziarelor ce apăreau la București, sub ocupația germană. Cenzura guvernului vasal redusese presa naționalistă și filoantantistă la o viață foarte precară, secătuindu-i mijloacele de informație și de susținere; în schimb, se înmulțesc și înfloresc ziarele ce primesc directive de la misiunea militară germană. „România" a încetat apariția, nemaicorespunzînd preocupărilor noilor guvernanți. „Neamul românesc" și „Mișcarea" au trebuit să-și restrîngă și mai mult libertatea de apreciere a evenimentelor și să apară — mai ales cea de-a doua — cu mari suprafețe albe.

Ceea ce nu se mai putea afla pe calea obișnuită a publicității, se colporta totuși prin mijloace clandestine. Foi volante, scrise cu mașina, sau cu mîna, trec din mînă în mînă, reproducîndu-se de cititori spre a se răspîndi și mai departe. Ele aduceau publicului vești îmbucurătoare de pe fronturile străine, dezmințind colportările tendențioase ale guvernului sau ale agenților germani, neutralizînd propaganda de descurajare dusă de vrăjmaș sau de tovarășii lui. Pe această cale s-a răspîndit manifestul fostului guvern național, ca răspuns la trimiterea lui în judecată, informațiile despre formidabilele înarmări ale Americii, declarațiile de simpatie ale conducătorilor, bărbaților politici ai Antantei, provocate de încheierea păcii de la București, asigurările lor liniștitoare în chestiunea Dobrogei ș.a.

Sub impresia odiosului tratat impus țării de trufașul ocupant, izbucneau diferite manifestări de indignare a sentimentului public. Una din cele mai impresionante a fost aceea a căpitanului Gh. Băgulescu din vînătorii de munte. Un brav, care-și făcuse datoria cu eroism; era decorat cu „Mihai Viteazul"; scriitor plin de avînt, patriot exasperat și temperament exaltat. La publicarea textului tratatelor de pace, Băgulescu a tipărit și afișat pe zidurile Iașilor „în numele conștiinței naționale", un manifest de o nespusă violență la adresa lui Marghiloman și a presei mercenare, pusă în serviciul dușmanului. Manifestul se termina astfel: „... Marghiloman și ceilalți să ia aminte! Tot se mai găsește

în țară un suflet curat, un revolver, încărcat și o grenadă plină!" Trimis în judecata Consiliului de Război, Băgulescu, apărat de fruntași ai baroului, care au rostit pledoarii emoționante, a fost achitat. A fost apoi pedepsit disciplinar cu două luni închisoare; ofițerii-judecători care l-au achitat, au fost admonestați, dar impresia în opinia publică a fost formidabilă*.

Un ziarist elvețian-francez publica în mod clandestin un ziar în limba franceză, „Le Petit Parisien", poreclit de lumea din Iași „Le petit Dubochet", după numele redactorului său. În cîteva pagini, scrise cu mașina și apoi poligrafiate, se expunea situația, așa cum rezulta din radiogramele primite de legația franceză și se comentau într-un spirit favorabil aliaților. Cele 150 de exemplare cotidiene erau trimise gratuit oamenilor politici de seamă, ziariștilor, tuturor acelora care puteau avea o influență asupra opiniei publice. Ele circulau din mînă în mînă, erau copiate la mașină cu mîna, spre a fi plimbate de la un capăt la altul al țării. Bravul gazetar fu obligat, prin intervenția autorităților germane, să ia trenul „Take Ionescu" și să părăsească țara[26].

Perioada guvernării lui Marghiloman a suspendat dezvoltarea relațiilor noastre cu foștii noștri aliați. Ceea ce însă guvernul oficial al țării nu mai făcea, ceea ce bărbații politici ai țării, rămași în Iași, nu puteau să mai facă decît cu discreție și în măsură mai mică, se făcea acum în străinătate. În marile centre ale aliaților se intensifica activitatea de propagandă ce trebuia să întrețină interesul opiniei publice asupra țării noastre, să răspundă adversarilor care ne atacau și să lumineze pe prietenii, care începeau să aibă îndoieli.

---

* Mai tîrziu, Băgulescu, ajuns colonel și înflăcărat naționalist, a fost trimis ca atașat militar pe teatrul de război chino-japonez, unde a realizat o foarte bogată colecție de artă chineză și japoneză, pe care a expus-o în București. Trimis apoi ministru plenipotențiar la Tokyo, a murit acolo.

NOTE

[1] În 1917, unui român victorios,
Francezul îi va putea spune, lăudu-și rămas bun:
Nu cunoșteam decît una din ele deși aveam două patrii:
Franța, țara mea, și apoi, România.

[2] C. Istrati (1850—1918), chimist și medic, președinte al Academiei Române, profesor la Universitatea din București.

Capitolul II

PROPAGANDA ÎN STRĂINĂTATE

În Franța

Războaiele nu se ciștigă numai prin biruința armelor, ci și prin lupta diplomatică și, in vremurile noastre de democrație, prin opera de propagandă care trebuie să cucerească opinia publică a popoarelor. Îndeosebi statele mici, care au revendicări de susținut, trebuie să reușească a le face simpatice opiniei publice și să capete concursul ei. Lupta care se dă pentru acest scop in cancelariile diplomaților, in publicistică, de la tribunele parlamentelor, reuniunilor savante și intrunirilor populare, nu cedează intru nimic ca importanță luptei care se dă pe fronturile militare.

România nu a înțeles din timp insemnătatea acestei lupte și nu a fost utilată de la inceputul războiului mondial, pentru ca dreptele sale revendicări să fie cunoscute și prețuite așa cum meritau. Popoare amice ca cehii, polonii, sirbii, dezvoltau o propagandă prodigioasă in această direcție. Tot așa dușmanii noștri imediați, ungurii și bulgarii *, lucrau in țările neutrale și chiar in țările amice nouă și aliate, pe cind noi eram ignorați. De aceea, scopurile noastre de război și sacrificiile noastre pentru cauza dreptății erau cunoscute rău și chiar prezentate in lumină defavorabilă.

Nevoia unei propagande sistematice a inceput să fie simțită de guvernul român abia in 1917, după dezastrul campaniei din iarnă. Atunci, guvernul a inceput să indemne și să dea ajutor pentru plecarea in străinătate a unui număr de intelectuali, capabili de a face cunoscute interesele noastre și a pleda pentru ele. Tradiția, legăturile intelectuale și cunoștința limbii, au făcut pe cei mai mulți să ia calea Franței. Cu chipul acesta, s-a stabilit la Paris un grup important de parlamentari, profesori universitari și publiciști români. Simburele acestui grup a fost „misiunea universitară română" compusă din zece profesori ai universităților române. La sfirșitul anului 1917 era in Paris un număr de 30 de profesori universitari și 40 de parlamentari, care și-au consacrat activitatea pentru cauza română. Acțiunea lor in Capitala Franței — centrul puterii sufletești și militare a Înțelegerii — a fost de mare folos cauzei.

Rolul lor a fost nu numai de a documenta presa amică, transmițindu-i știri exacte din izvor oficial și de a ține la curent și guvernul nostru asupra curentelor de opinie din străinătate dar, cu deosebire in epoca critică ce a însoțit și urmat incheierea păcii silite de la București, să combată interpre-

---

* Bulgarii își aleseseră ca arenă de luptă Elveția. O misiune de universitari bulgari, in frunte cu profesorulIșirkov, se stabilise in această țară și reușise să pună mina pe o bună parte din presă. O bogată literatură de propagandă in favoarea revendicărilor bulgare a apărut in Elveția ; singură seria Dobrogei cuprinde nouă cărți, in bulgărește și franțuzește, publicate in cite 13 000 exemplare.

țările răuvoitoare ce se dădeau atitudinii noastre și să întrețină interesul și simpatia pentru țara victimă.

Această acțiune s-a manifestat prin contact direct cu personalitățile diriguitoare ale politicii franceze sau aliate, prin conferințe și prin publicitate.

Cea mai importantă manifestare politică a fost primirea parlamentarilor și universitarilor români de către Parlamentul francez. Era la sfîrșitul lunii ianuarie 1918 cînd dezastrul nostru atingea punctul culminant. Misiunea română a fost întîi primită la sediul „Comitetului de acțiune parlamentară în străinătate", de foștii miniștri de Selves și Franklin-Bouillon, apoi în ședință solemnă la Palais Bourbon — Camera Deputaților — de președintele consiliului, înconjurat de toți miniștrii, de cei doi președinți ai Corpurilor legiuitoare și de toți parlamentarii francezi. S-au pronunțat de-o parte și de alta cuvîntări mișcătoare de prietenie și asigurări solemne de sprijinirea României. În fața primului ministru Clemenceau, ministrul de Externe Pichon a rostit cuvintele acestea :

„Există între români și noi un contract, pe care nimic nu-l poate distruge. Sîntem împreună în luptă, împreună o vom conduce pînă la succesul comun al armatelor noastre, împreună vom culege fructele sacrificiilor și suferințelor noastre. Precum nu vom părăsi Belgia, Serbia, Polonia și naționalitățile oprimate, pentru libertatea cărora luptăm în unire cu cele mai mari democrații ale lumii, nu vom părăsi nici România, care s-a jertfit ca și noi pentru apărarea Dreptului. Ea ne era atașată înainte de război prin legături de istorie, de rasă și de cultură, care ne-o fac cu deosebire scumpă nouă. Din ziua în care, s-a rînduit alături de noi, ca ne-a devenit sfîntă prin fraternitatea de luptă, prin nenorocirile și prin gloria sa și am luat față de ea angajamente pe care ne este interzis a nu le ține ..."

Universitatea din Paris, prin vice-rectorul său Lucien Poincaré, a trimis universităților române mesajul de solidaritate a națiunii franceze cu cea română, iar profesorii români au fost sărbătoriți cu mare cinste în asociația „Le rapprochement universitaire", centru de solidaritate universitară între toți profesorii universităților aliate. Afară de personalitățile conducătoare ale politicii franceze, multe personalități ale intelectualității franceze au luat contact cu misiunea română și i-au dat cel mai prețios concurs. Astfel : generalul Lacroix, amiralul Besnard, membrii Institutului : Lacour-Gayet, Raphael-Georges Lévy, Emile Picard și profesorul de geografie de la Sorbona, de Martonne, adînc cunoscător și prieten al țării noastre, care mai tîrziu ne va aduce servicii imense în funcția de consilier tehnic pe lîngă Conferința păcii. Apoi publiciștii Georges Lecomte, președintele Societății oamenilor de litere din Franța, ziariștii Hervé și René d'Arol și marele prieten al românilor Robert de Flers, care a petrecut în mijlocul românilor ceasuri grele pe frontul de luptă, la Iași și la Paris. Ajutorul acestor ilustri prieteni ne-a fost cu deosebire folositor în epoca critică ce a urmat după încheierea păcii separate de la București.

Numărul conferințelor și cuvîntărilor, ținute în public la felurite ocazii de membrii misiunii, este impozant.

Universitarii români au fost invitați să țină cursuri despre stările de lucruri din România la Școala de Înalte Studii Sociale din Paris. Cursurile au avut un succes așa de mare că trei dintre dînșii, profesorii Thoma Ionescu, Găvănescu și Huzmuzescu au fost numiți profesori titulari acolo, iar profe-

sorului Pangrati i s-a făcut cinstea de a fi ales in Consiliul de Administrație al Școlii, singurul străin în acel consiliu.

În marile orașe de provincie — Le Hâvre, Marsilia, Nantes, Clermont-Ferrand, Perigueux —, conferențiarii români, răspunzind la invitațiile ce li s-au făcut de universități savante sau municipalități, au ținut conferințe, in care România a fost aclamată.

Succesul obținut de aceste conferințe a făcut să se organizeze mai tirziu, in timpul Conferinței de Pace, șezători, la care să vorbească cite un conferențiar francez și unul român. Iluștri amici ai țării noastre ca Albert Thomas, Mario Roques, Léo Claretie, Louis Marin și alții au vorbit in favoarea României, alături de conferențiarii români.

Activitatea publicistică a fost mai ales prodigioasă. Membrii misiunii au publicat un număr de 47 de volume și broșuri, tratind cu competență și in chip amănunțit toate chestiunile în legătură cu situația și interesele României. Astfel de publicații au fost scrise de profesorii Ursu, Tafrali, Drăghicescu, Mironescu, Djuvara, Thoma Ionescu, Basilescu, Lalescu, Neculcea ș.a. Pe lingă acestea, misiunea a putut să publice un ziar săptăminal „La Roumanie", organ al revendicărilor și intereselor românești, care a apărut mai mult de un an și a fost cel mai puternic instrument de propagandă românească. Direcția ziarului o avea senatorul Pavel Brătășanu, unul din cei mai entuziaști și devotați susținători ai ziarului și ai cauzei românești, C. Mille, C. Banu și Emil Fagure. Colecția ziarului e un prețios document asupra epocii celei mai agitate și nebuloase din desfășurarea războiului nostru. S-a mai publicat un mare număr de hărți etnografice ale provinciilor românești subjugate, un ziar românesc pentru prizonierii români de război din Franța și Italia; s-a dobindit de asemeni cedarea citorva coloane din anumite ziare franceze și engleze, prin care să se facă propagandă românească.

Acțiunea misiunii s-a manifestat și printr-o energică atitudine de protestare impotriva păcii separate din București care, dacă n-a putut să împiedece indeplinirea inevitabilului, a reușit cel puțin să lămurească publicul francez asupra sentimentelor adevărate ale românilor. În luna februarie 1918, misiunea română a trimis regelui și generalului Averescu cite o telegramă, in care arată că „cea mai mare nefericire pentru România ar fi incheierea unei păci separate" și le cerea ca „România și regele ei să urmeze exemplele admirabile ale Belgiei și Serbiei", pentru a scăpa onoarea și independența țării. În mai, după iscălirea păcii, românii din Paris au publicat un manifest prin care protestau înaintea guvernelor și popoarelor Europei impotriva tratatului care ștergea România din numărul națiunilor libere. Această pace este un instrument de ură și de răzbunare, smulsă prin violență de la un popor dezarmat, care nu mai e liber nici in actele sale, nici in exprimarea părerilor sale. Tratatul este deci nul și neavenit.

Această protestare solemnă a fost prezentată de o delegație a misiunii române primului ministru francez Clemenceau. Bătrinul om de stat, care cu citeva luni inainte intrebuințase față de România și de guvernanții ei un limbaj foarte aspru și nedrept, numind țara noastră „o victimă care consimte", a primit de astă dată cu satisfacție protestul, declarind: — „C'est bien. L'honneur est sauvé..!"[1].

Pe la jumătatea lunii iulie 1918 a sosit la Paris Take Ionescu. Prin legăturile personale pe care le avea cu conducătorii politicii franceze și engleze, prin marea sa inteligență și autoritate, acțiunea de propagandă românească a luat un nou avint. De altfel, ea coincidea cu marea intorsătură pe care o luase războiul in favoarea Aliaților.

După modelul organizațiilor ceh, croate și polone, membrii misiunii române se constituie intr-un Consiliu Național Român, destinat a reprezenta pe lingă guvernele aliate și opinia publică mondială adevăratele sentimente, interese și voință a românilor atit din Regat, cît și din Austro-Ungaria, pe care guvernul Marghiloman nu putea să le mai reprezinte. Președinte al acestui consiliu a fost proclamat Take Ionescu, iar vicepreședinți erau : Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Dr. V. Angelescu și Ion Th. Florescu.

Guvernele aliate au privit cu plăcere constituirea acestui consiliu și au intrat in legături cu el, prin adrese semnate de Pichon, pentru guvernul francez, de Lansing [2] pentru guvernul Statelor Unite, de Balfour pentru guvernul englez și de Sonnino, pentru cel italian. Cea mai grea poziție o aveam față de guvernul american, deoarece acesta nu se simțea obligat față de România prin vreun tratat [3]; de aceea, cutuma față de Statele Unite a trebuit să fie susținută de aceea a unui comitet special care a lucrat cu eficacitate in America.

Activitatea Consiliului, micșorată în importanța ei inițială prin schimbarea cursului evenimentelor pe cîmpul de război și la noi in țară, a fost totuși de un real folos pentru impiedicarea încercărilor pe care le făceau Ungaria și Bulgaria ca să cîștige in favoarea lor opinia publică a Aliaților. Astfel, universitarii români din Paris au răspuns printr-un memoriu foarte documentat la un protest pe care profesorii Universității maghiare din Cluj îl trimiseseră Aliaților, în care se incerca să se dovedească că Transilvania ar aparține din toate punctele de vedere ungurilor. Spirite luminate și cultivate, universitarii români au publicat un mare număr de cărți, broșuri, articole de ziar și reviste, hărți, au ținut conferințe ce conțineau bogate, variate și convingătoare date și informații in legătură cu discuțiile asupra păcii, în special in mult controversata discuție asupra Banatului.

În Anglia și Italia

Activitatea de propagandă a fost mai restrînsă in celelalte centre ale Înțelegerii. În Anglia, ilustre personalități din lumea politică și intelectuală, ca lord Cecil, episcopii din Oxford și Cambridge, dr. Madge, profesorul Leeper, Kennyon, directorul lui British Museum ș.a., alcătuiesc o Societate anglo-română, care face o propagandă activă in favoarea „nefericitei și bravei aliate din Orient".

La Roma s-a ținut la 8 aprilie 1918 un congres al naționalităților oprimate din Austro-Ungaria, la care a participat în mod activ o delegație a românilor din Paris. Profesorul Simeon Mândrescu a rămas in Italia și și-a consacrat activitatea pentru adunarea prizonierilor români făcuți de italieni din armatele austro-ungare și organizarea lor in legiuni românești, care să lupte alături cu aliații noștri. Numărul acestor prizonieri era in aprilie de 108 ofițeri — dintre care 84 s-au înrolat in legiune chiar de la început — 27 plutonieri și 17 504 soldați. Era aceeași operație care se făcuse la Kiev cu prizonierii români din Rusia. În lagărele de la Cavarzere, Cittaducale și Avezzano s-a început organizarea unităților românești. La 28 iulie, la Ponto di Brenta, lingă Padova, cea dintîi companie de alpini români a sărbătorit primirea drapelului, în sunetul fanfarei italiene, care cînta „Deșteaptă-te Române", iar la 24 octombrie, primul detașament român a intrat in frontul de luptă. Deznodămîntul brusc al războiului a impiedicat o participare mai importantă a formațiunilor române, totuși, cîteva batalioane de ardeleni au luat parte la ofensiva italiană hotărîtoare ce s-a dat pe Piave și la Asiago [4] și au avut gloria de a avea morți, răniți și decorați. Generalul Casiglia, comandantul Armatei a VIII-a, in care au fost înca-

drate batalioane de români, a sărbătorit vitejia lor într-un ordin de zi : „Viteaz detaşament de voluntari, pregătit cu neclintită credinţă în supremele probe, cu oţelită contopire de suflete, sosit în ceasul răzbunării, a dat măreţe dovezi de bravură, întrecîndu-se cu fraţii lor italieni, îndrăzneaţă mînă de oameni, vie înfăţişare a dragostei de patrie . . . ".

Din voluntarii strînşi în lagărul de la Avezzano s-a constituit la 5 decembrie primul regiment românesc „Horia", iar peste o lună al doilea regiment, „Cloşca" *. Deoarece războiul se sfîrşise, iar Imperiul Habsburgic se prăbuşise, regimentele româneşti, îmbarcate şi trimise în patria lor eliberată, vor avea misiunea să lupte pentru consolidarea ei în luptă cu ungurii.

În America

Un mare neajuns pentru ţara noastră era că n-aveam legături cu America. Intrarea Statelor Unite în război deplasase oarecum centrul de gravitate al forţelor Antantei şi America apărea din ce în ce mai mult, pe planul întîi, ca arbitru al războiului şi al noilor întocmiri pe care el trebuia să le aducă. Ţară realmente democratică, unde opinia publică juca un rol considerabil în iniţiativele politice ale guvernanţilor, era de cea mai mare importanţă ca simpatia acestei opinii publice, şi prin ea aceea a conducătorilor politici, să ne fie cîştigată. În această privinţă eram cu mult inferiori, nu numai aliaţilor, dar şi duşmanilor. Eram singurul stat sud-est european care n-aveam o reprezentanţă diplomatică.

Cehii aveau aci pe maiorul Štefanik, o extraordinară energie, pe lîngă care, mai tîrziu, s-a adăugat ilustrul Masaryk, care ajunsese sfătuitorul preşedintelui Wilson în chestiunile naţionalităţilor. Sîrbii aveau un mare birou de propagandă şi un birou de presă, perfect organizate, cu ramificaţii în toată ţara, conduse de profesorul Jovanović şi de ziaristul englez Gordon Smith, lucrînd cu puternice mijloace materiale, sub direcţia ministrului sîrb la Paris Vestnić. Polonii aveau pe marele artist Paderewski, a cărui artă divină reuşise să facă nu numai pe artist, dar şi ţara lui populară în toată America. Duşmanii noştri bulgari, cu care americanii nu rupseseră relaţiile diplomatice, aveau ca ministru la Washington pe fostul profesor Panaretov, vechi elev al şcolii americane „Roberts-College" de la Constantinopol, căsătorit cu o americană; mulţumită relaţiilor întinse pe care le avea în lumea americană, el reuşise să aibă intrare la Casa Albă. Pentru a completa tabloul, trebuie menţionat că germanii, în număr de cîteva milioane în Statele Unite, deţineau importante resorturi ale vieţii publice, sociale şi economice în care făceau să se simtă influenţa lor.

Se poate uşor înţelege de ce România, interesele şi revendicările ei erau nu numai ignorate, dar chiar rău văzute şi uneori batjocorite. În timpul neutralităţii noastre, ziarele publicaseră articole răuvoitoare la adresa ţării şi caricaturi injurioase, în care România era reprezentată ca traficînd neutralitatea sa şi căutînd să înşele cînd pe unii, cînd pe alţii. Înfrîngerea noastră din 1916 a fost o nouă cauză de batjocură. O mare revistă din New York publicase pe copertă chipul dorobanţului român cu explicaţia : „România învaţă ce este războiul". Oamenii noştri politici sînt arătaţi ca unii ce „ştiu să împartă Europa, dar nu-şi cunosc ţara lor".

---

* Binecuvîntarea religioasă a drapelelor a fost dată de preotul Vasile Lucaciu, marele luptător naţional ardelean.

În genere, presa americană nu vedea altceva decît că am intrat în război cu pretenții mari și că, după patru luni de luptă, armata noastră a fost înfrîntă.

Greutatea cea mai mare venea de acolo că America avea o bună părere despre Austro-Ungaria. Vitalitatea și necesitatea existenței Imperiului Habsburgic părea americanilor o axiomă, iar problema naționalităților etnice le era lucru de nepriceput. Și apoi, Austria era țara artei, a lui Mozart și Beethoven, a operetei vieneze, a lui Strauss, regele valsurilor și a violonistului Kreissler! Ungaria, țara legendarului Kossuth, a rapsodiilor languroase și a ceardașurilor înfocate, țara magnaților în costume pitorești, după care suspinau tinerele milionare americane, dornice de aventuri romantice! Propaganda iscusită a austro-ungarilor reușise să facă țările lor să fie considerate mai degrabă ca niște victime ale brutalității prusace, împinse în război în contra voinței lor, ca pe niște țări unde domnește armonia, libertatea și buna stare, avînd un rol civilizator în Orient.

În 1917, Statele Unite au ținut conferințe secrete cu emisari austrieci, ventilîndu-se ideea unei Austro-Ungarii sub formă federativă, ca un element de consolidare a structurii Europei Centrale. Americanii mergeau atît de departe încît concepeau ideea unei alipiri a Poloniei, României și Serbiei la o monarhie habsburgică federalizată. Era reluarea și amplificarea ideii mai vechi a unei „Gross-Österreich" propusă de Aurel Popovici și adoptată de răposatul arhiduce Franz Ferdinand. Această soluție a fost un timp împărtășită de conducătorii politici ai românilor din Bucovina; deputații români naționaliști din Bucovina, în frunte cu Isopescu-Grecul, s-au întîlnit la începutul lunii octombrie 1918 la Baden (lîngă Viena) cu cîțiva din conducătorii politici români ardeleni, pentru a discuta — exprimîndu-și simpatia — despre ideea unirii Bucovinei cu Transilvania într-un stat autonom în cadrul monarhiei austro-ungare. Personalități marcate din Anglia își manifestau în mod discret și prudent aprobarea pentru o astfel de politică, întrucît vedeau într-însa o cauză de slăbire a legăturii de dependență a Austriei față de Germania. O consecință a acestei mentalități apare adeseori în manifestările publice ale președintelui Statelor Unite, precum și în stilizarea declarației de război Austro-Ungariei, în care aceasta e menajată, și mai ales în declarația celor „14 puncte" în care Wilson evită o precizare a dreptului românilor transilvăneni la libertatea lor națională și la unirea lor cu țara mamă, lăsîndu-se să se înțeleagă numai o autonomie a Transilvaniei — cuprinsă și aceasta în denumirea generală: „popoarele Austro-Ungariei", în cadrul Austro-Ungariei, iar României i se făgăduiește doar garantarea integrității, evident în vechile ei hotare. În special, secretarul Departamentului de Stat (ministrul de Externe) al Statelor Unite, Lansing, se ferea în orice ocazie să facă declarații clare în privința soartei românilor din monarhia austro-ungară.

Un reviriment începe să se producă după intrarea Statelor Unite în război. Misiunile americane, care au vizitat România, s-au întors în patria lor cu cele mai bune impresii. Eroica rezistență a populației române în mijlocul dezastrelor și vitejia soldatului la Mărășești au cucerit sufletele americanilor. Românii plecați în America, cu misiuni mai mult sau mai puțin oficiale, au depus sforțări lăudabile pentru ca țara și revendicările ei să fie cunoscute și apreciate după adevărata lor valoare. Frații Gogu și Paul Negulescu au scos în Chicago o revistă lunară „România", în englezește și românește.

În vara lui 1917, o parte din membrii coloniilor române din Statele Unite, printre care majoritatea preoților români, au întemeiat o asociație, sub președinția profesorului Paul Negulescu de la Universitatea din București, care a

strîns și trimis în țară importante ajutoare. Acțiunea lor a condus mai ales la înjghebarea unei companii de voluntari români pentru armata americană, devenită mai tîrziu Bateria 112 de mortiere de tranșee.

În aprilie 1917, Marele Cartier General din Iași a trimis în Statele Unite o misiune, compusă din pr. Vasile Lucaciu, pr. Ioan Moța și publicistul N. Stoica, cu scopul de a face propagandă pentru cauza Transilvaniei și, întrucît va fi cu putință, să caute a organiza o unitate de voluntari printre coloniștii români transilvăneni din America, pentru frontul francez. Acest din urmă scop n-a putut fi realizat. Ministrul de Război Baker a răspuns delegației române că America nu poate primi nici o unitate cu caracter specific național. Misiunea se dizolvă. Pr. Lucaciu a fost chemat la Paris, iar pr. Moța, după ce a scos la Cleveland, timp de două luni, o excelentă foaie populară „Libertatea", care a stîrnit printre emigranții români un înălțător entuziasm, s-a înapoiat în țară. A rămas numai Stoica, să îndeplinească, cu mijloace modeste, dar cu suflet de entuziast, o rodnică campanie de informare a presei americane asupra românilor și a cauzei lor.

Un important succes pentru propaganda română a fost cîștigarea lui Theodore Roosevelt [5], fostul președinte al Statelor Unite. În mai multe articole, declarații și discursuri, marele american a îmbrățișat fără nici o rezervă cauza României, susținînd în modul cel mai categoric alipirea „României ungare" la liberul Regat românesc.

Rolul greu de a reprezenta oficial România în această țară, așa de depărtată și deosebită de a noastră, și de a organiza acolo o acțiune sistematică și în stil mare pentru cîștigarea opiniei publice americane, a fost încredințat fostului ministru C. Angelescu*.

Sosit în America, în primele zile ale lunii ianuarie 1918, ca cel dintîi ministru al țării la Washington, el a reușit să intereseze presa, personalitățile de seamă ale lumii politice și mari cercuri de opinie publică. Marile ziare au început să publice regulat, nu numai informații, dar și articole mari, simpatice României, pînă atunci ignorată sau rău văzută de poporul american. Din diferite orașe, în special din cele în care erau puternice colonii române, misiunea română primește invitații să vie și să explice cauza română. La Washington, la Chicago, la Youngstown, la Indiana Harbor, mitinguri uriașe adună nu numai pe românii emigranți, care vin în cortegii, cu steaguri românești desfășurate, dar mii de cetățeni americani care aud pentru întîia dată vorbindu-se de mica țară depărtată în ceața Orientului european, de jertfele făcute de ea pentru cauza dreptății a cărei campioană se ridicase marea republică, de milioanele de români care așteptau de la triumful Aliaților salvarea dintr-o robie multiseculară. O puternică mișcare se produce în opinia publică; România începe să fie simpatizată la fel cu Belgia și cu Serbia. Personalități americane de seamă încep să apară la tribună alături de români. La Washington, popularul predicator Billy Sunday ia apărarea României într-un uriaș miting religios. La Chicago, profesorul universitar Wells, care făcuse parte din misiunea Crucii Roșii americane în România, dezvăluie entuziasmul popular prin descrierea eroismului soldatului român la Mărășești. La Youngstown, centru industrial cu o numeroasă colonie românească, în mijlo-

---

* Întîia legație română din Statele Unite se compunea din: dr. C. Angelescu, ministru, N. H. Lahovary, secretar, juristul Al. Rubin, atașat în misiune specială, maiorul Teiușanu, atașat militar, pe lîngă care a fost atașat și publicistul V. Stoica, aflător mai dinainte în Statele Unite.

cul unei mulțimi de cîteva mii de oameni, delegații a 22 parohii române au proclamat ruperea bisericilor ortodoxe române de Mitropolia din Ungaria și Transilvania și trecerea lor la Mitropolia din București, jurînd să nu restatornicească legăturile rupte decît atunci cînd Transilvania și ținuturile românești din Ungaria vor fi dezrobite, făcînd parte din Regatul liber al României. O delegație de români a prezentat hrisovul acestui memorabil act președintelui Wilson.

Din nenorocire, lucrarea de propagandă, începută sub auspicii așa de frumoase, nu poate să continuie multă vreme. Este primăvara anului 1918, epoca în care evenimente nenorocite se petreceau în țară: pacea separată și venirea lui Marghiloman la guvern. Noul guvern nu se mai interesează de misiunea română din America. Doctorul Angelescu e lăsat în părăsire; el continuă totuși să întrețină misiunea și acțiunea de propagandă pe seamă proprie, instalează consuli onorifici din personalități de frunte ale lumii americane, care ne-au devenit prieteni devotați; pune la cale înființarea unui episcopat român, dar în cele din urmă, izolat și descurajat, trebuie să pună capăt unei activități frumoase de aproape patru luni, în care reușise a impune chestia românească în preocupările conducătorilor politici ai Statelor Unite.

Plecarea legației române din Statele Unite și pacea separată de la București au dat o gravă lovitură cauzei și propagandei române. Din inițiativa lui Stoica, rămas în America, românii transilvăneni emigrați s-au constituit într-o „Ligă Națională Română", care și-a luat rolul de a reprezenta și susține interesele românismului adunînd, prin cotizațiile lor, și fondurile necesare acestei campanii. Un ajutor prețios le-a fost dat de doi români, aflători în America în 1918: profesorul Mrazec de la Universitatea din București și de deputatul dr. N. Lupu. Cel dintîi, care se bucura de o considerație deosebită în lumea științifică din America, a adus mari servicii cauzei românești, informînd pe specialiștii americani asupra dreptății aspirațiilor românești. Cel de-al doilea, un inimos și înflăcărat propagandist, a luat contact cu ziariști influenți, a publicat și inspirat articole simpatice României, și a tipărit și un volum: „Roumania and the war". Activitatea de propagandă a românilor i-a impins, în chip natural, la contactul și colaborarea cu reprezentanții celorlalte națiuni oprimate din Austro-Ungaria, cu care aveau țeluri comune. Masaryk, în special, a dat un ajutor important românilor, cărora le-a fost un prețios sfătuitor. Acțiunea de colaborare a culminat într-un mare miting ținut în sala Carnegie din New York în care, prezidați de însuși președintele Comitetului senatorial pentru afaceri străine, Hitchoock, au vorbit Masaryk din partea cehoslovacilor, Paderewski din partea polonezilor, Hinković din partea iugoslavilor și Stoica din partea românilor, înfățișînd suferințele, luptele și aspirațiile popoarelor din Austro-Ungaria. Toți patru au fost apoi primiți de președintele Wilson, căruia Masaryk i-a prezentat un memoriu asupra chestiunii. Wilson a declarat — după citirea memoriului — că guvernul Statelor Unite e întru totul de acord cu aspirațiile naționalităților din Austro-Ungaria.

Pentru a da mai multă coeziune activității lor, reprezentanții naționalităților s-au constituit într-o „uniune medio-europeană", sub președinția lui Masaryk, căruia i s-a pus la dispoziție istorica „Independance Hall" din Philadelphia. Declarația de principii, care forma programul uniunii, a fost semnată pe aceeași masă, pe care se semnase la 1776 faimoasa Declarație de Independență a Statelor Unite.

Sub auspiciile acestei organizații, inimoșii români au publicat, în afară de numeroase articole prin ziare, un important număr de broșuri de propagandă și hărți etnografice. Cel mai mare succes a fost că au contribuit, în chip esen-

ţial, ca titularul Departamentului de Stat, Lansing, să înceapă a face declaraţii mai precise în favoarea românilor din Austro-Ungaria şi a soartei ce li se pregătea, păstrînd totuşi o atitudine rezervată. Astfel, la 4 noiembrie, Lansing declara că „Statele Unite subscriu la principiul unităţii naţionale a românilor, dar nu la cererile lor concrete". Desigur, ministrul american avea impresia că dorinţa românilor pentru unitatea lor naţională ar fi o pretenţie prea mare... Totuşi, a doua zi, 5 noiembrie, Consiliul de Miniştri american a apreciat cererile românilor ca îndreptăţite, drept care, la 6 noiembrie, Lansing a făcut o declaraţie mult mai favorabilă printr-un important mesaj adresat românilor, în cuprinsul următor : „Guvernul american este martor al marilor suferinţe şi sacrificii făcute de poporul român pentru cauza libertăţii, faţă de duşmanii şi asupritorii săi. Simpatizînd cu spiritul unităţii naţionale şi dorinţele românilor, guvernul Statelor Unite nu va neglija să-şi impună la timpul oportun influenţa sa pentru realizarea drepturilor politice şi teritoriale întemeiate ale poprului român şi asigurarea lor împotriva oricărei agresiuni străine".

Misionarii cauzei române în străinătate şi-au îndeplinit cu jertfe personale o datorie patriotică. Ei au adus ţării lor mari servicii şi au dovedit în acelaşi timp cît rău poate face unei ţări ignoranţa în care se găsesc străinii, în special prietenii, despre adevăratele stări de lucruri din acea ţară, informaţiile neexacte, tendenţioase sau calomnioase ce li se dau de duşmani. Şi, în ce ne priveşte pe noi, efectele s-au putut constata mai cu seamă în timpul discuţiilor de la Conferinţa păcii [6].

NOTE

[1] „Este bine. Onoarea este salvată ...!".

[2] A. J. Balfour, duce (1848—1930), om politic şi diplomat englez ; R. Lansing, (1864—1928), secretar de stat al S.U.A. în anii primului război mondial.

[3] S.U.A. au intrat în războiul mondial în calitate de „asociat" al Antantei, nu de „aliat", neaderînd la acordurile şi convenţiile secrete încheiate între aliaţi grupaţi în Antantă — implicit la cele semnate de România cu marile puteri ale Antantei — , păstrîndu-şi libertatea de a ieşi oricînd ar fi dorit din război. Vezi discursul lui W. Wilson de declarare a războiului împotriva Germaniei, în *Documents of American History*, eighth edition, vol. II, doc. nr. 418, p. 128—132.

[4] La 24 octombrie 1918, italienii sprijiniţi de francezi şi britanici au declanşat ofensiva pe Piave şi în sectorul Grappa (a treia bătălie de pe Piave). Cursul de apă Piave a fost trecut la 26 octombrie.

[5] Theodor Roosevelt (1858—1916), preşedinte al S.U.A. (1901—1909).

[6] Despre „misionarii cauzei române în străinătate", vezi Constantiniu Florin, Stanciu Ion, *Sprijinul şi lupta românilor din străinătate pentru cauza unităţii româneşti (1914—1918)* în *RdI*, nr. 12, 1976, p. 1873—1887. Vezi şi Maria Totu, *Pe frontul de vest în sprijinul cauzei naţionale româneşti*, în *60 de ani de la făurirea statului naţional unitar român*, Universitatea Bucureşti, Facultatea de Istorie-Filozofie, Bucureşti, 1978, p. 131—143.

Capitolul III

ÎNVIEREA

Înfrîngerea Puterilor Centrale

Anul 1918 trebuia să aducă decisiva. Popoarele nu puteau să mai suporte multă vreme ororile şi privaţiunile impuse de marele război. În special împătrita alianţă era epuizată. Austria nu mai ascundea nimănui, nici aliatului, nici duşmanului, că o nouă campanie de iarnă e cu desăvîrşire exclusă din domeniul posibilităţilor. Bulgaria şi Turcia erau la capătul sforţărilor. Germania însăşi ducea greu povara războiului şi pe aceea a aliaţilor săi, pe care trebuia să-i susţină cu oameni şi cu materiale.

Obosită de mai mult ca trei ani de încordare supraomenească, Germania era hotărîtă ca în acest an să încerce sforţarea supremă care să curme războiul [1]. Scoaterea din luptă a Rusiei şi României îi înlesnea sarcina. Numeroase divizii, devenite inutile pe Frontul Oriental, au fost aduse pe Frontul Occidental. Cu armata, astfel, considerabil mărită, înzestrată cu un material tehnic prodigios, dotată cu noi metode tactice de luptă, Ludendorff dădu în primavara anului 1918 lovitura cea mare pe frontul francez. „Die Kaiserschlacht" — bătălia împăratului — se dezlănţui în Picardia la 21 martie. Un milion de soldaţi germani atacară şi sfărîmară frontul englez, pe o lăţime de 60 km. Germanii au ajuns în faţa Amiens-ului. Un tun uriaş [2] bombarda Parisul de la 120 km depărtare. Emoţia fu considerabilă. De netăgăduit, victoria germanilor era mare. Dar după treisprezece zile, învingătorul trebui să se oprească, sleit de oboseală şi de pierdere de sînge, înaintea noului front franco-englez, care se refăcuse.

O a doua ofensivă fu pornită la 9 aprilie în Flandra cu acelaşi rezultat: mare succes iniţial, apoi oboseală şi oprire pe loc; frontul franco-englez zdruncinat, împins, dar refăcut solid. A treia ofensivă, pornită la 27 mai, împotriva celebrului „Chemin des Dames", aduse din nou pe germani la Marna; trupele franceze, surprinse şi înfrînte, izbutiră şi de astă dată să refacă frontul în jurul marelui ieşind german ce ameninţa Parisul de la 80 km.

Lipsa de decizie a victoriilor germane, cu toate pierderile grozave de care erau legate, zdruncină moralul german. Neîncrederea în sfîrşitul victorios cîştiga din ce în ce teren. Ministrul de Externe Kühlmann avu curajul să declare în Reichstag că războiul nu se mai poate decide pe cîmpul de luptă şi că deci trebuie să se înceapă şi tratative diplomatice. Sinceritatea aceasta i-a fost fatală; cîteva zile în urmă, el trebui să părăsească ministerul.

Dar în timpul acesta Înţelegerea, parînd loviturile inamicului, îşi desăvîrşea la rîndul ei pregătirile pentru lovitura supremă. Ea izbuteşte să reali-

zeze ideea comandamentului unic: Foch va conduce armatele reunite la victorie [3]. Organizarea militară a Statelor Unite începea să-și dea roadele. Cu toată paza submarinelor, convoaie uriașe de vapoare cărau peste ocean și debarcau pe pămîntul Franței sute de mii de soldați americani in fiecare lună. Iar tehnica franco-engleză învinsese pe cea germană: mii de tancuri, arma cea mai nouă, se ingrămădeau in spatele frontului. Apariția lor pe cîmpul de luptă [4] va fi hotărîtoare pentru victorie. Stăpînirea aerului începu să fie și ea de partea Înțelegerii. Nu mai putea fi acum nici o îndoială. Superioritatea Înțelegerii era acum asigurată. Războiul ajunsese la cotitura lui cea mare.

La 15 iulie germanii încep, in prezența împăratului, cea de-a patra ofensivă care trebuia să-i ducă in fața Parisului. Dar Marna le-a fost pentru a doua oară fatală. La 18 iulie se dezlănțuie contraofensiva lui Foch. În lovituri puternice, germanii sînt azvîrliți înapoi peste Marna și pierd tot terenul cîștigat în cea de-a treia ofensivă. Cu o lună mai-nainte, austriecii încercaseră și ei o ultimă ofensivă împotriva italienilor, dar fuseseră siliți să treacă înapoi Piave [5].

Declinul puterii militare austro-germane începuse. Foch întreprinse seria loviturilor care alcătuiesc cea mai formidabilă bătălie pe care a înregistrat-o istoria popoarelor. La 8 august, Foch sparge frontul german pe Somme. Lovitura e așa de puternică, înfrîngerea germană e așa de completă, încît Ludendorff își pierde capul. El anunță pe împărat că războiul nu mai poate fi cîștigat. Loviturile curg una după alta. Germanii se retrag pe linia Siegfried, pe care o socotesc inexpugnabilă, dar sînt scoși și de acolo. În lupte necurmate, cînd pe un punct cînd pe altul al vastului cîmp de luptă, francezii, englezi, americani atacă și înfrîng pe germani, le cuceresc pozițiile, le iau zeci de mii de prizonieri. Armata germană și-a pierdut nu numai puterea ofensivă, dar e pe cale să și-o piardă și pe cea de rezistență. Moralul ei e zdruncinat. Înfrîngerea finală e sigură. Soldatul e sătul de război. Cancelariile din Berlin și Viena pîndesc o ocazie favorabilă pentru a oferi pacea, mai-nainte ca desfășurarea războiului să le pună in fața dezastrului inevitabil.

Deodată, catastrofa se produce in Orient. În Peninsula Balcanică, armatele Înțelegerii țineau de doi ani frontul înaintea Monastirului, așa cum fusese fixat la încheierea luptelor din toamna lui 1916. Se știe că puțina importanță pe care o atribuiau Joffre și Kitchener acestui front paralizase acțiunea generalului Sarrail și fusese una din cauzele dezastrului campaniei române din 1916. O mai bună înțelegere a importanței Frontului Balcanic din partea mareșalului Foch îngăduise reorganizarea și întărirea armatei de la Salonic. În fața dușmanului, alcătuit din trupe austro-ungare in Albania, bulgare și germane in Macedonia, generalul Franchet d'Espérey, noul comandant, dispunea acum de o puternică armată alcătuită din divizii franceze, engleze, italiene, sîrbești și grecești [6], întinse într-un front continuu de la Adriatica la Marea Egee.

La 15 septembrie, Franchet d'Espérey atacă și sparge centrul frontului bulgar, la Dobropolje; bulgarii sînt cu totul demoralizați. Incapabili să mai opuie rezistență, ei încep o retragere dezastruoasă, care se transformă in fugă. Tot frontul dușman e dezorganizat. Franchet înaintează fulgerător. Zece zile după începerea bătăliei, cavaleria franceză a intrat in Uskub [7]. Bulgarii se predau în masă [8]. Prada armatelor aliate se cifrează la 77 000 prizonieri, trei generali, 1 500 ofițeri, 400 de tunuri etc.; armata prizonieră e internată într-un mare lagăr la Florina. Victoria aliaților e completă. La 29 septembrie, delegații bulgari iscălesc la Salonic armistițiul care însemna capitularea completă a Bulgariei [9], iar cîteva zile mai tîrziu, țarul Ferdinand de Coburg abdica

în favoarea fiului său Boris [10] şi fugea peste graniţă, însoţit de Radoslavov şi de ceilalţi complici cu care urzise politica lui criminală.

Victoria din Peninsula Balcanică era de o importanţă considerabilă pentru înalta conducere a războiului. Strategia şi politica Antantei se găsiseră la una din marile răscruci ale războiului şi apucaseră direcţia cea bună. În marea controversă dintre „Apusenii" şi „Răsăritenii" Antantei, aceştia din urmă învinseseră. Realitatea faptelor le dădea cea mai strălucită satisfacţie. Soarta războiului se hotăra în Balcani! Victoria lui Franchet era decisivă şi pentru soarta Turciei. Epuizată de lungimea războiului şi de înfrîngerile pe care le suferise in Palestina şi Siria [11], despărţită de cele două imperii centrale care-i procurau mijloacele de luptă şi-i infuzau în mod artificial puterea de rezistenţă, Turcia era condamnată să iasă la rîndul ei din război şi din alianţă şi să capituleze. Aceasta s-a şi întîmplat in a doua jumătate a lunii octombrie [12].

Înfrîngerea Bulgariei şi scoaterea ei din luptă descoperea complet flancul imperiilor centrale dinspre sud şi deschidea poartă largă invaziei. Pe urma armatelor austro-ungare, care se retrăgeau prin Albania şi Serbia, armatele lui Franchet d'Espérey înaintau victorioase, eliberau Serbia şi se apropiau de Dunăre. Puterile Centrale adunau în grabă tot ce mai aveau disponibil spre a trimite imediat spre sud, cu intenţia de a reconstitui un nou front. Franchet era la Dunăre [13] şi făcea preparative de înaintare împotriva Budapestei. Dar la Paris şi Londra, politica luă din nou pasul înaintea strategiei. Într-o telegramă imperioasă, primul ministru francez Clemenceau invită pe Franchet d'Espérey „să pună capăt iniţiativelor personale" şi să suspende marşul spre Budapesta. Trupele engleze ale armatei aliate trec sub comanda unui general englez şi sînt îndreptate spre Constantinopol [14].

Chiar în ziua dezastrului bulgar, Austria făcuse Americii propunerea de a intra în tratative de pace. Faţă de catastrofa ce se apropia cu paşi repezi, la 5 octombrie, cele două imperii centrale adresează preşedintelui Wilson cererea de încheiere a unui armistiţiu pe toate fronturile, în vederea păcii. Agonia imperiilor centrale începuse. Ea se va sfîrşi peste o lună cu prăbuşirea celor două imperii, cu căderea tronurilor [15], cu triumful dreptului şi cu eliberarea popoarelor martire.

Evenimentele din Europa repercutate în România

România urmărea, cu răsuflarea tăiată de emoţie, desfăşurarea evenimentelor de pe teatrul francez al războiului. Era în afară de orice îndoială că tunurile de pe Lys, Somme, Oise şi Marna vor decide valabilitatea sau anularea tratatului de la Bucureşti. Pe cîmpiile şi dealurile Franţei de nord-est, iar nu la Iaşi şi Bucureşti, se scria acum pagina cea mai hotărîtoare a istoriei României.

Succesele ofensivei germane din primăvara anului 1918 pricinuiseră în ţară o consternare adîncă. Românii retrăiau zilele de nelinişte şi durere din toamna anului 1916. Se părea că o catastrofă a Antantei e iminentă şi că pămîntul e condamnat să sufere domnia germanică. În Bucureşti, comunicatele de seară, din sorginte germană, se afişau pe faţada Palatului Poştelor şi erau aşteptate cu nerăbdare de o mulţime imensă. Triumfători, etalîndu-şi satisfacţia cu insolenţă, ofiţerii germani dădeau citire cu glas tare telegramelor ce anunţau victoriile: „Bapaume ist gefallen. Péronne ist gennomen. , ." [16]. Ele cădeau ca lovituri de ciocan în inimile românilor, care ascultau în tăcere şi cu deznădejde în suflete. În două puncte centrale ale Capi-

talei, hărți imense ale teatrului de luptă indicau, cu ajutorul unui șnur roșu, progresele armatelor germane și lărgirea terenului cucerit. Șnurul devenise pentru bucureșteni barometrul înregistrător al furtunii din vest, iar fiecare împingere a lui, corespunzînd la o nouă săritură înainte a frontului german, spulbera cîte o iluzie și ineca cîte o speranță. Blestemat șnur! Cu cît necaz îl priveau bucureștenii și-i urau să-l vadă prins de gîtul neamțului, care-l potrivea cu degetul, cu un rînjet de satisfacție!

Dar peste vară, conținutul telegramelor începe să se schimbe. Aruncarea germanilor peste Marna, străpungerea frontului german pe Somme, sînt fenomene revelatoare. Era începutul sfîrșitului. Se schimbă și aspectul străzii bucureștene. În fața comunicatului de la poștă, militarii germani aruncă priviri furișate. „Vorlesen!" (Citiți tare) le strigă ironic românii din spate, repetînd scenele din primăvară, cu roluri și intenții schimbate. Dar nemții pleacă grăbiți, unii mormăie amenințător, alții oftează. Iar pe hărți, șnurul roșu, așa de sprinten înainte, se încăpățînează să păstreze o imobilitate revoltătoare! Românii fac haz ori protestează. Germanii se enervează și devin brutali. Se fac arestări în public și arestații sînt duși în pumni la poliția militară. Într-o bună zi, odată cu prăbușirea liniei Siegfried, dispar și hărțile. E păcat că șnurul fatidic nu se găsește într-una din vitrinele muzeului războiului nostru; el a însemnat, cu dunga lui roșie, multe ceasuri necăjite din viața de război a Capitalei robite.

În Iași, atmosfera sufletească devenise apăsătoare. Capitala rezistenței începuse să șovăie. Pacea de la București și înfrîngerile de pe frontul apusean începeau să deznădăjduiască și pe cei tari. Plecarea misiunii franceze lipsise pe români de sprijinul lor cel mai puternic. Polemicele ziarelor noi și campania guvernului Marghiloman împotriva „autorilor războiului" produceau un efect descurajator, pe care nu-l putea neutraliza o presă înăbușată. Totuși, conducătorii politicii antantofile erau la locul lor de luptă.

Nezdruncinați în sentimentele, convingerile și speranțele lor, oamenii de stat care declarașeră și conduseseră războiul păstrau o atitudine fermă, susținînd moralul publicului și cultivînd cele mai strînse legături cu reprezentanții puterilor Înțelegerii, care continuau să ne considere ca pe aliații lor. Legațiile țărilor aliate deveniseră un fel de oaze ale speranțelor și curajului în pustiul sufletesc care începea să ne înconjure. Aici veneau bărbații politici, rămași credincioși politicii războiului, ca să păstreze contactul cu guvernele pe care ele le reprezentau și să-și reîmprospăteze curajul. În jurul lor se îngrămădea lumea, ca să citească știrile adevărate, scăpate de cenzura guvernului. Rapoturile miniștrilor străini cu guvernul Marghiloman erau reci și strict protocolare; chestiunile politice se tratau tot cu Brătianu, iar cele militare cu Prezan, deși aceștia nu mai aveau nici o situație oficială.

Suveranii țării păstrau aceeași atitudine demnă și patriotică, suportînd cu stoicism toate încercările, încrezători în izbînda finală a dreptății și a cauzei poporului lor. În ceasul cînd i se impunea să primească pacea care desființa armata, regele mergea ostentativ la Huși spre a primi jurămîntul noilor recruți, care aveau să fie instruiți pentru a crește și întări această armată, în prevederea întorsăturii ce se aștepta. Înainte de a se fi împrăștiat, oștenii armatelor I și a II-a, vînătorii de munte, vînătorii regimentului 9, văzură încă o dată pe iubitul lor rege, cu înfățișarea copleșită de tristețe, cu vorba înecată, înecată în lacrimi, dar cu sufletul neînduplecat, aducîndu-le cuvîntul de îmbărbătare. Iar cînd în Iașii eroici se instală misiunea militară germană în alaiul prietenilor, complicilor și vasalilor ei, regele se retrase la Bicaz, spre a nu fi nevoit să vadă odioasa priveliște.

Cu toată prezența guvernului, a parlamentului și a misiunii militare germane, atmosfera în Iași era ostilă Germaniei și prepușilor ei și cuprinsă de speranțe. Colonelul von Brandenstein și ofițerii misiunii militare germane erau cu totul ignorați de public. Chiar în parlamentul ales sub protecția baionetelor germane, se ridicară glasurile de protestare ale unor deputați guvernamentali împotriva prezenței printre dînșii a unor oameni care nu-și făcuseră datoria pe front.

Această dispoziție se repercuta asupra activității guvernului. Guvernul căuta să-și îndeplinească obligațiile publice și secrete, contractate față de ocupant. Zbătîndu-se între două extreme, pe de o parte silința de a fi plăcut învingătorului, iar pe de alta teama de a nu nemulțumi și jigni prea mult sentimentul național al țării, însuflețit și de dorința de a păstra cît mai mult din puterea de apărare a țării, în vederea complicațiilor ce se presimțeau, guvernul Marghiloman începu să fie suspectat de Puterile Centrale. Intrigile tovărășiei Carp-Beldiman și ale junkerilor prusieni nu contribuiau cu puțin la aceasta. Se imputau lui Marghiloman întîrzieri în predarea materialului de război și în transportarea lui în teritoriul ocupat, șovăieli în judecarea și pedepsirea fostului guvern, neexecutarea obligației de a acorda amnistia dezertorilor și a trădătorilor, tolerarea agitațiilor publice și prin presă împotriva Puterilor Centrale. Ca o urmare a acestor întîrzieri și șovăieli, schimbul de ratificări al Tratatului de la București, care trebuia să aibă loc la Viena, nu se executase.

Presa și guvernele Puterilor Centrale începură să devie amenințătoare. „Herr Marghiloman muss deutlicher werden" (Domnul Marghiloman trebuie să fie mai lămurit), era cuvîntul de ordine. Spre sfîrșitul lunii august, guvernele și statele-majore germane și austro-ungare începură tratative cu scopul de a proceda la măsuri de constrîngere prin forța armată a „României rebele". Ludendorff propuse redeschiderea unei campanii militare împotriva României. Toți factorii competenți căzură de acord: miniștrii de Externe Hintze [17] și Burian, generalisimul austro-ungar von Arz. Trupele din Ucraina, care erau disponibile, fură avizate să facă pregătiri pentru eventualitatea unei atacări a României din spate. România, dezarmată prin Tratatul de pace, înconjurată din toate părțile, ar fi dat armatelor austro-germane ocazia unei victorii ușoare, care să le aurească prestigiul, șters prin înfrîngerile din Apus, cu un luciu ieftin de poleială falsă. Dar împăratul Carol al Austriei se opuse categoric la orice mișcare de trupe. El se pregătea să facă lui Wilson o ofertă de pace și era indispensabil să-l convingă și prin fapte de sinceritatea intențiilor sale pacifiste; o nouă ofensivă împotriva unui stat dezarmat ar fi sunat cu totul discordant cu acest demers. De aceea, Puterile Centrale se mărginiră la o puternică presiune diplomatică, al cărei ecou răsună în atacuri de presă. Marghiloman, intimidat, cedează și ia o serie de măsuri care satisfac pe ocupanți, dîndu-le impresia unei reintrări pe calea bunelor intenții.

La 25 septembrie, delegații celor patru state inamice iscăleau la Berlin protocolul prin care Dobrogea, care prin Pacea de la București fusese atribuită puterilor inamice în condominium, se ceda în întregime și fără nici o restricție Bulgariei. Litigiul bulgaro-turc, care întîrziase această soluție, se aplanase. Patru zile în urmă, delegatul bulgar Kolușev sosea la Sofia cu prețiosul document în portofel. Dar în aceeași zi, la Salonic se iscălea un alt act și mai important. Bulgaria capitula și ieșea din luptă. Dobrogea aparținuse de drept Bulgariei tocmai timpul cît îi trebuise documentului să facă călătoria de la Berlin la Sofia!

Ieșirea Bulgariei din luptă, în condiții pe care Puterile Centrale le calificau drept o trădare, schimbară nu numai balanța războiului, care se apleca

tot mai mult de partea Înţelegerii, dar modifică radical şi atitudinea Puterilor Centrale faţă de foştii lor aliaţi. La Bucureşti, bulgarii deveniseră odioşi germanilor; vorbe grele li se aruncau. Firmele şi steagurile bulgăreşti începură să fie coborîte. *Domă bălgarski ofiţiri i voiniţi* de la Capşa era in lichidare. Bulgarii părăseau ţara.

O nouă situaţie se crecază atit pentru armata de ocupaţie austro-germană, cit şi pentru România. Şi una şi cealaltă simt că se găsesc in preajma unor importante şi hotăritoare evenimente.

Armatele aliate la Dunăre

Armistiţiul de la Salonic elimina de fapt Puterile Centrale de la Dunăre. Armata aliată germano-austro-bulgară nu mai exista. Tot ce se găsea ca armată bulgară la vest de meridianul ce trecea prin Usküb — 90 000 de oameni — depusese armele şi fusese făcută prizonieră. Restul soldaţilor intraseră in ţară, demoralizaţi şi porniţi pe revoltă [18]. Diviziile austro-ungare se retrăgeau spre Dunăre, abandonind lui Franchet d'Espérey teren, material şi prizonieri. La 30 octombrie, Serbia era eliberată. Germanii se retrag prin Bulgaria, se hărţuiesc cu bulgarii şi trec Dunărea in România. Campania balcanică a Puterilor Centrale se sfirşise; Peninsula Balcanică era pierdută pentru politica celor două imperii.

Ingrijorate, guvernele şi marile cartiere ale Puterilor Centrale trebuie să caute să-şi acopere flancul sudic, descoperit. O nouă linie trebuie organizată de-a lungul Dunării şi Savei. Citeva divizii din Ucraina, considerate ca nefiind absolut indispensabile acolo, sint trimise in sudul Austro-Ungariei şi la Dunăre, unde se organizează cu nouă divizii o armată nouă sub comanda mareşalului Kövess. Armata de ocupaţie din România se intăreşte cu Armata a XI-a germană, retrasă din Peninsula Balcanică. Mackensen trebuie să apere cu această armată linia Dunării in Banat şi Muntenia, spre a acoperi spatele Puterilor Centrale şi a menţine ocupată România. Germanii nu pot să renunţe la petrolul românesc.

Comandantul trupelor germane din România incepe să fie chinuit de mari ingrijorări. E sigur că va fi atacat dinspre sud. Dintr-un moment intr-altul, el se aşteaptă la apariţia avangărzilor lui Franchet la Dunăre. El trebuie să se confrunte insă cu o nouă primejdie. Capitularea Turciei e iminentă. Prin Strimtorile deschise, Antanta va putea să-şi trimită flota şi armata in Marea Neagră şi să ameninţe şi din flanc armata germană din România. Cea mai mare ameninţare pentru armata mareşalului venea însă din spate. Acolo, in Moldova, clocotea ţara infrintă şi ingenuncheată. Germanii nu-şi făceau nici o iluzie despre sentimentele şi intenţiile României. Ieşirea ei din război fusese efectul izolării in care o aruncase evenimentele din Rusia. Sufletul României rămăsese cu Înţelegerea, iar ostilitatea românilor faţă cu Imperiile Centrale crescuse şi mai mult din cauza regimului tiranic impus ţării de invingător. Era de prevăzut că, indată ce izolarea României va inceta, in pofida protestărilor de loialism ale guvernului Marghiloman, ea se va grăbi să-şi reia locul alături de aliaţii de care fusese brutal despărţită. Mackensen ştia că ochii românilor sint aţintiţi cu nerăbdare asupra Dunării, unde se aşteaptă cu emoţie apariţia armatelor aliate, iar braţele, incrucişate pe piept, incep să se desfacă şi să caute arma.

Comandantul german îşi face socotelile. El dispune in teritoriul ocupat de şase divizii luptătoare şi de numeroase trupe de miliţieni, intrebuinţaţi in serviciile economice. Adăugind trupele din Dobrogea, pe cele aduse din Ucraina,

cele trecute dincoace de Dunăre din Bulgaria, cele debarcate din Caucaz și Asia Mică după capitularea Turciei, precum și trupele Armatei a XI-a din Banat, Mackensen dispune de un total de 170 000 de oameni. Pe granița muntoasă a Moldovei, armata arhiducelui Iosif se dizolvase; nu mai rămăseseră acolo decît slabe detașamente de grănicieri. Este drept că armata română din Moldova nu mai putea conta deocamdată ca o forță luptătoare de temut. Potrivit Tratatului de pace, diviziile române fuseseră parte desființate — păstrîndu-li-se numai cadrele, parte fuseseră reduse la efectivele de pace, fixîndu-li-se prin tratat numărul total al oamenilor la 20 000 pentru infanterie, 3 200 la cavalerie și 9 000 pentru artilerie. Singurele formații importante erau trupele din Basarabia : două divizii vechi cu efectivul de război și alte formațiuni mai recente. Cantități mari de material și cai fuseseră trecute în teritoriul ocupat și predate germanilor. Totuși, Moldova dispunea de mari cantități de material și muniții în depozitele rusești și, cu toate greutățile, ar fi strîns repede în jurul simburelui existent o armată a cărei valoare Mackensen o cunoștea de la Mărășești.

Reintrarea în luptă a armatei române, odată cu apariția armatelor aliate la Dunăre, era deci o eventualitate care avea multe probabilități de realizare. Ea ar fi însemnat războiul pe două fronturi, o perspectivă urîtă pentru Mackensen și o luptă imposibil de susținut. La 12 octombrie, mareșalul Mackensen primise de la Marele Cartier german ordinul care-i lămurea misiunea și-i indica atitudinea ce trebuie să ia : „Împrejurările cer ca să păstrăm România, cît va fi posibil. Pentru aceasta, grupul de armate va rezista cu forțele de care dispune împotriva atacurilor dușmane ce se vor face cu forțe slabe la Dunăre. Dacă însă Înțelegerea atacă cu forțe puternice, atunci Muntenia va trebui evacuată treptat"[150].

Deoarece mijloacele militare de care dispuneau germanii erau considerate ca insuficiente, Mackensen fu autorizat să intre în tratative politice, care să întîrzie sau chiar să împiedice temuta intervenție a românilor. România trebuia amețită cu tratative diplomatice și ademenită cu daruri. Cel mai important era Dobrogea. Din moment ce tovarășul bulgar rupsese tovărășia, Germania găsea că e natural să-și ia înapoi plata. Dobrogea fu din nou oferită României. Bineînțeles, germanii își păstrau linia ferată Cernavodă-Constanța și portul. Guvernul român fu îndemnat să reocupe Dobrogea de la bulgarii care o țineau ocupată militărește. Gestul Germaniei era puțin serios. Pe pragul prăbușirii sale, ea dăruia ceea ce nu mai era în stare nici să păstreze, nici chiar să dăruiască. Marghiloman crezu că poate să continue politica sa de alipire la Puterile Centrale, schimbîndu-i doar forma : ea se va întemeia pe o cooperare amicală cu aceste state. El începu tratative, nu numai în vederea unei reglementări amicale a chestiei Dobrogei, dar și pentru revizuirea altor condiții din tratatul de pace, în care germanii, constrînși de situația gravă în care se găseau, erau acum dispuși să cedeze.

Dar tratativele lui Mackensen cu Marghiloman, care urmăreau să ajungă la o înțelegere prin care cel dintîi să-și salveze armata, iar cel de-al doilea guvernul, nu ajunseseră la nici un rezultat pozitiv. Împotriva lor se ridică, indignată, conștiința națională care, dîndu-și mai bine seama de situația reală, nu înțelegea să se intre la tocmeală cu asupritorul care se prăbușea, nici să primească concesiuni factice din partea lui.

România martirizată se va reînălța prin puterea ei și a aliaților ei. Marele arbitru al războiului mondial luase și el poziție hotărîtă, alături de aliații mai vechi, pentru România și revendicările ei, prin importanta declarație de la 6 noiembrie a lui Lansing, comunicată Consiliului Național

Român din Paris, prin care se afirma sprijinul guvernului Statelor Unite la realizarea drepturilor politice și teritoriale ale românilor.

Robii scutură lanțurile

Populația Capitalei se însărcină să arate în chipul cel mai limpede care sînt sentimentele pe care le purta germanilor și care sînt perspectivele unei lichidări amicale a regimului de ocupație.

Duminică, 3 noiembrie, e o zi frumoasă de toamnă, cu soare. Calea Victoriei e plină de lume. Un zvon, venit nu se știe de unde, se răspîndește în public: la Athenée-Palace, unde este sediul O.K.M., Cartierul General al grupului de armate Mackensen, ar fi sosit de la Rusciuk o delegație de ofițeri francezi, ca să trateze plecarea sau capitularea armatei germane de ocupație. Publicul își dă seama că situația acestei armate este critică; că la Dunăre sosește armata franceză, iar drumurile retragerii prin Ardeal și Ungaria devin din ce în ce mai nesigure, din cauza ieșirii din război a Austro-Ungariei [19] și a revoluției ce se pregătește. De aceea, știrea este lesne crezută.

În fața marelui hotel, lumea se grămădește, doritoare a vedea și saluta pe solii Franței amice și victorioase. Femeile au adus flori, bărbații aclamă îndelung. Un ofițer român iese în balcon și afirmă, pe cuvînt de onoare, că știrea nu este exactă; nici un ofițer francez nu e în Capitală. Ce are a face. Mulțimea rămîne ca să aclame, nu oamenii, ci ideea. Triumful e aproape, iar această populație, care îndură de doi ani un jug greu, are dreptul să se bucure, salutînd aurora libertății ce se anunță.

În grădina Ateneului, o muzică militară germană începe să cînte o arie patriotică: „Ich bin ein Preusse..." [20]. Dar publicul nu poate să mai îngăduie. Proteste se ridică, întîi timid, apoi vehement. Muzicanții sînt apostrofați cu cuvinte grele: „Cîntați Marsilieza! Cîntați imnul învingătorilor, voi cei învinși!" Glasul indignat al publicului, care huiduiește, înăbușe sunetul muzicii. Mîinile și bastoanele încep să se ridice amenințătoare. Îndrăzneala robilor e nemaiauzită, dar dispoziția sufletească a stăpînilor nu mai e cea dinainte. Încrederea în sine și trufia au dispărut. Grija zilei de mîine îngheață sufletele. Un instinct de prudență, vecin cu lașitatea, începe să-și facă loc. Muzicanții își string instrumentele și pleacă scrîșnind din dinți.

Aclamații puternice salută cea dintîi victorie a Bucureștilor robiți. Din mijlocul mulțimii, care acum a umplut marea piață din fața Episcopiei, un glas începe: „Allons enfants de la patrie!" [21]. Și puternice, mărețe, se ridică din mii de piepturi accentele impresionante ale Marsiliezei sub ferestrele Marelui Cartier german. Este, în cel dintîi ceas al deșteptării Capitalei robite, omagiul ce se aduce eliberatorului și sfidarea ce se aruncă în fața cotropitorului.

Patrule germane călări și pedestre încearcă să împrăștie mulțimea, dar puținii soldați sînt înconjurați, împinși și paralizați în mișcările lor. Și atunci, în mulțimea exaltată care a pierdut sentimentul prudenței și al posibilităților, glasuri încep să se audă: „Înainte, la Haupt-Wachel, jos germanii!". Ca un torent pe care nimic nu-l poate opri, mulțimea se pune în mișcare pe Calea Victoriei, spre Cercul Militar, unde e garda centrală, Haupt-Wachel. Au pierit umilința, resemnarea, lașitatea. Acum sînt numai ochi care scapără ura și pumni care se ridică amenințători.

Mulțimea înaintează în aclamații pentru aliați și strigăte de ură împotriva germanilor. Stîlpii cu inscripții indicatoare ale autorităților germane sînt smulși și aruncați. Pachete cu „Gazeta Bucureștilor" sînt aprinse. Ofițerii din armata

austro-ungară, de naţionalitate cehă, croată sau polonă, care poartă cocardele naţiunilor eliberate, sînt aclamaţi şi ei strigă la unison cu mulţimea: „Vive la France !".

Germanii nu pot să înţeleagă spectacolul neaşteptat şi neobişnuit. Cum, aceasta să fie populaţia Capitalei, atît de docilă? Generalul Koch, guvernatorul militar al Bucureştilor, întîmpină pe manifestanţi, dar e apostrofat şi huiduit. Automobilul îşi face greu loc prin mulţime şi fuge cu toată viteza; generalul a scos sabia cu care taie furios aerul în dreapta şi stînga. În Piaţa Teatrului, un cordon dublu de ofiţeri germani întîmpină capul coloanei şi încearcă să o împrăştie, lovind cu pumnii. Dar masa, care urmează, împinge înainte. O ciocnire scurtă se produce. Căpitanul Rechman, şeful poliţiei militare, care e în mijlocul cordonului, e trîntit la pămînt. Dar, dinspre Haupt-Wachel soseşte acum trupa, cu baioneta la armă, în pas de atac. Din străzile laterale vin în pas alergător alte trupe. Manifestanţii sînt împrăştiaţi, trupele fac careu, izolează grupe de manifestanţi şi arestările încep. Pe terasa Cercului Militar sînt aduşi în ghioanţi şi între baionete manifestanţii mai îndrăzneţi sau mai puţin norocoşi. După o anchetă sumară ei sînt aruncaţi în beciurile Comandaturii.

Străzile se golesc, manifestaţia s-a sfîrşit, dar demonstraţia spontană îşi făcuse efectul. Proba fusese decisivă. Germanii nu reuşiseră să ucidă sufletul românesc. Comprimat cu brutalitate, el izbucnea cu violenţă acum, în preajma deznodămîntului ce se apropia şi arunca în faţa duşmanului toată ura acumulată timp de doi ani de tiranie, de umilinţă şi de jaf.

Starea de asediu înăsprită se proclamă în Bucureşti, chiar în seara zilei. Dar comandantul suprem al armatei germane trebui să facă constatarea că nu există teren pentru o politică de conciliere şi că frunţile plecate şi spinările încovoiate, pe care le întîlnea prin cancelariile administraţiilor germano-române, nu aveau la spatele lor masele poporului românesc*.

Tot aşa de elocvent se pronunţase în aceeaşi zi şi cealaltă capitală a ţării. În Iaşi, ardelenii refugiaţi fac o demonstraţie la statuia lui Cuza Vodă, urmaţi de o mulţime de mii de oameni. Ei cer să se tragă consecinţele naţionale ale victoriei Aliaţilor împotriva Puterilor Centrale. Mulţimea pleacă în procesiune la Palatul Regal şi aplaudă îndelung pe regele sacrificiilor de azi şi al izbîndei de mîine. Apoi porneşte la legaţiile Aliaţilor, unde-şi dau curs liber sentimentelor de recunoştinţă, de încredere şi de speranţe, atîta vreme înăbuşite. Cei doi mari prieteni ai românilor, ministrul Franţei Saint-Aulaire şi generalul Laffont, martorii sforţărilor noastre, vorbesc mulţimii despre actele măreţe ce sînt pe cale să se înfăptuiască.

România reintră în război de Austro-Ungaria cu Italia

Instruit de sentimentele poporului român prin manifestaţiile din ajun, neliniştit de proclamarea armistiţiului încheiat [22], care acorda un termen de 15 zile pentru scurgerea armatelor germane prin teritoriul monarhiei, ameninţat de un atac de peste Dunăre care era iminent, precum şi de reintrarea

* Un sentiment analog a pricinuit la Slobozia, în judeţul Ialomiţa, un episod, care merită a fi menţionat. Printre prizonierii africani din armata franceză, aduşi aci, era şi un distins mahomedan Gheraînia Mahomed, din Regimentul 7 tiraliori algerieni, membru al unei vechi şi nobile familii algeriene. „Prinţul arab", cum i se zicea în localitate, era foarte stimat şi iubit de prizonierii străini şi de populaţia română, din cauza distincţiei şi culturii sale. Făcuse studii medicale şi farmaceutice la Paris şi era providenţa bolnavilor şi răniţilor din Slobozia. La vestea apropierii trupelor franceze de Dunăre, el începu să încurajeze populaţia şi s-o îndemne la organizare, în vederea luptei. Germanii simţiră; l-au pîndit şi l-au împuşcat. În cimitirul de onoare din Slobozia, printre mormintele francezilor, englezilor şi românilor, locuitorii micului oraşel îngrijesc cu deosebită pietate de mormîntul exoticului erou, care s-a jertfit pentru a aduce ceea dintîi rază de căldură înviorătoare tovarăşilor lui de suferinţă şi de ideal.

României în război, care părea din ce în ce mai probabilă, Mackensen se văzu nevoit să ceară Marelui Cartier german permisiunea să înceapă retragerea armatei sale primejduită. Situaţia se înrăutăţea din ce în ce pentru armata mareşalului. În Transilvania şi Ungaria izbucnise revoluţia [23], comunicaţiile nu erau sigure, iar localităţile erau în stăpînirea gărzilor naţionale, nou formate. Marele Cartier General german hotărî retragerea Armatei Mackensen şi dădu mareşalului ordinul ca, în cazul cînd nu va putea organiza un transport regulat, să-şi facă drum cu forţa prin Transilvania. Pentru executarea ordinului, mareşalul ocupă Braşovul şi Sibiul, făcînd din aceste două oraşe centre de adunare şi de aprovizionare. Transporturile de materiale trebuiau să înceapă la 5, iar acela al trupelor la 12 noiembrie.

În acelaşi timp, Mackensen interveni pe lîngă guvernul român cu rugămintea ca retragerea armatelor germane din Peninsula Balcanică şi din Dobrogea, prin teritoriul român, să fie lăsată a se face netulburată de vreo urmărire, fie din partea românilor, fie din partea Aliaţilor. În caz contrariu el va fi silit să procedeze la distrugeri păgubitoare; între altele, va arunca în aer podul de peste Dunăre. De asemenea, în cazul cînd armata română ar trece munţii din Moldova în Transilvania, să nu înainteze peste linia Braşov-Cluj. Mareşalul îşi exprima „simpatia" pentru cauza naţională a românilor (sic!), dezgustul pentru bulgari şi pentru unguri şi dorea să se despartă de români ca de nişte prieteni!

Dar plecarea armatei de ocupaţie, care storsese şi terorizase ţara timp de doi ani, nu era să se execute după voia şi programul germanilor. Mai aveau şi alţii dreptul să se amestece în această chestiune. Şi aceştia erau: învingătorul, care-i gonea şi victima de pînă acum, care ridica de la pămînt arma căzută.

După capitularea armatei bulgare, Franchet d'Espérey elaborase un nou proiect de campanie, care prevedea: o operaţie principală pentru eliberarea Serbiei vechi şi pătrunderea în Ungaria, cu intenţia de a ataca Germania pe la sud; o operaţie secundară prin Tracia împotriva Constantinopolului, şi în fine o operaţie înspre Dunăre, prin Bulgaria. Scopul acestei din urmă operaţii era, pe de o parte să acopere flancurile interne ale armatelor ce operau spre Belgrad şi Constantinopol şi pe de altă parte să se opună intervenţiei trupelor austro-germane din Ucraina şi România. Pentru acest scop se constitui, în regiunea Şistov-Rusciuk, Armata de Dunăre, compusă din trei divizii: a 30-a franceză, a 16-a colonială, Regimentul 4 vînători din Africa şi a 27-a britanică. Comanda acestor trupe fu încredinţată generalului Berthelot, care fu chemat de pe frontul din Champagne al marii bătălii din Franţa, spre a conduce armata eliberatoare a României, de care era atît de mult legat prin acţiunea de reorganizare a armatei române.

Armistiţiul cu Ungaria [24] şi cu Turcia opri dezvoltarea acţiunii celor două aripi ale armatei din Balcani. Generalul Berthelot începu însă înaintarea spre Dunăre. Dar armata sa era prea slabă pentru misiunea ce i se încredinţase şi avea nevoie absolută de colaborarea armatei române.

Pentru a lua contact cu conducătorii recunoscuţi ai naţiunii române, primul ministru al Franţei, Clemenceau, încredinţă un mesaj verbal confidenţial lui Victor Antonescu — fostul ministru al ţării, pus în disponibilitate de guvernul Marghiloman — spre a fi trimis regelui Ferdinand şi lui Ion Brătianu. După ce a luat contact la Salonic cu generalii Franchet d'Espérey şi Berthelot, primind instrucţiuni în ce privea cooperarea militară a României cu Berthelot, Antonescu sub nume şi uniformă franceză, străbătu într-un avion pilotat de Louis Noel distanţa Salonic-Iaşi, peste teritoriul ocupat şi liniile germane, şi ateriză la Iaşi la 22 octombrie. În cel mai strict secret, Antonescu luă

1918

contact mai intii cu Saint-Aulaire, apoi cu Brătianu și cu generalul Prezan, comunicindu-le planul de acțiune al francezilor : înaintarea lui Franchet spre Belgrad și Budapesta și a lui Berthelot spre București ; românii trebuie să atace pe germani, spre a face caducă pacea de la București ; armata română trebuie să constituie aripa dreaptă a armatei lui Franchet d'Espérey, în momentul trecerii lui Berthelot peste Dunăre. Guvernul Marghiloman trebuie răsturnat, pentru ca un alt guvern să ia cu cea mai mare discreție măsurile de mobilizare generală a trupelor. Prin mijlocirea lui Mișu, regele Ferdinand fu pus în curent cu aceste propuneri. Cu toate greutățile enorme din punct de vedere tehnic militar, rezoluția fu luată. Regele trimise două telegrame lui Poincaré și Clemenceau, anunțîndu-le intenția de a relua armele alături de aliați. Brătianu, în altă telegramă, exprima profunda emoție cu care lua cunoștință de sentimentele și intențiile Franței, manifestate cu deosebire prin alegerea făcută în persoana generalului Berthelot, și cerea precizii de detaliu. Toate trei telegramele au fost expediate prin legația americană, via New York, la Paris.

O nouă comunicare aeriană a generalului Berthelot, adusă de bunul prieten al românilor, Robert de Flers, cerea României să mobilizeze toate diviziile ce se vor putea strînge și înzestra cu artilerie. Armata aliată de Dunăre și cea română trebuia să opereze, coordonîndu-și acțiunea, așa ca să se reunească la Ploiești. Planurile mobilizării și ale cooperării militare au fost întocmite de Prezan, deși generalul, ca și Brătianu, nu avea nici o situație oficială.

Astfel, România era invitată să-și reia locul de cinste sub steagul dreptului și al libertății popoarelor, alături de glorioasele sale aliate, lîngă care nu încetase a fi cu inima nici o singură clipă. Și de peste Dunăre, armata lui Berthelot îi întindea mîna. Marele amic al românilor își ținea cuvîntul dat în seara cea tristă de 12 martie. El era iarăși alături de noi în acest ceas din urmă, care trebuia să fie acela al marilor răfuieli și al succesului decisiv. Tratatul de la București ne scosese fără voia noastră din rîndurile Aliaților și ne închisese drumul spre sala marii Conferințe de Pace. Berthelot tăia cu sabia pecețile lui rușinoase și, prin poarta larg trîntită de perete, soldatul român intra cu arma în mînă ca să-și reia locul ce i se cuvenea lîngă prietenii din vremuri grele. Dînd expresie acestei situații, un afiș, lipit pe zidurile Iașilor, reprezenta un soldat francez îmbărbătînd la luptă pe un soldat român : „Deșteaptă-te Române, tu nu mai ești singur. Adu-ți aminte de Mărășești !".

Un lucru însă nu mai era cu putință. Nu se putea ca destinele țării să fie prezidate de Marghiloman, în acest ceas suprem al răfuielilor și al împlinirii aspirațiilor naționale. Marghiloman fusese negațiunea colaborării cu Înțelegerea, subscriitorul Tratatului de pace cu Puterile Centrale, unul din protagoniștii alipirii noastre la politica acestor puteri, omul lor de încredere.

În ultimul ceas încă, el făcea greșeala de a trata o înțelegere prietenească cu Puterile Centrale, deși acestea alunecau vertiginos pe povîrnișul catastrofei. Plecînd de la credința că Germania, deși înfrîntă, va rămîne totuși o mare putere și că va discuta de la egal la egal cu Antanta la Marele Congres al Păcii, Marghiloman credea că se va putea impune la cîrma țării obținînd, cu sprijin german, realizarea revendicărilor naționale ale țării. De aceea, el intrase în tratative cu Mackensen pentru o revizuire favorabilă a Tratatului de Pace în chestia Dobrogei, iar cu atașatul diplomatic al Austro-Ungariei la București, Demblin, pentru ocuparea militară a Bucovinei și Ardealului. Ratificarea Tratatului de Pace de la București ar fi fost prețul acestei atitudini binevoitoare a Imperiilor Centrale, care cedau orice, pentru că nu mai puteau păstra nimic.

Această politică era însă și nelogică și periculoasă. Nelogică, pentru că tindea la realizarea revendicărilor noastre naționale sub protecția tocmai a

acelor state care, atunci cind aveau puterea in mină, se opuseseră cu cea mai mare energie acestor idealuri și care ne pricinuiseră ca dușmani rănile cele mai adinci. Periculoasă, căci această intenție ar fi ridicat impotriva noastră pe prietenii și aliații noștri, tocmai acum cind victoria cea mai desăvirșită incununa sforțările făcute timp de patru ani și făcea dintr-insii arbitrii păcii și ai politicii mondiale. Intrarea armatei române in Bucovina, ca rezultat al unei înțelegeri între Marghiloman și austrieci, provocase chiar protestele energice ale reprezentanților Antantei la Iași.

Cu prăbușirea Puterilor Centrale, rolul lui Marghiloman se sfirșise. Perioada neagră a păcii de la București, a cărei răspundere o luase pe umerii lui în cele mai grele timpuri ale războiului nostru, se incheiase. Maurul își făcuse datoria ; maurul trebuia să plece.

La 6 noiembrie, suveranul ceru demisia guvernului Marghiloman. Noul minister se formă sub președinția generalului Coandă. Prin două decrete-legi succesive se dizolvau Camerele lui Marghiloman și se anulau toate legile și lucrările făcute de ele. Se smulgea astfel din istoria țării una din paginile de umilință, scrisă sub amenințarea și dictarea dușmanului. Cealaltă pagină va fi sfîșiată de baioneta soldatului.

La 10 noiembrie, regele ordona mobilizarea armatei ; decretul era contrasemnat de noul ministru de Război, generalul Eremia Grigorescu, eroul de la Oituz și Mărășești. Nu se puteau găsi auspicii mai favorabile pentru noua mobilizare a românilor. Capul statului le adresa o proclamație prin care le anunța reintrarea in luptă, alături de Aliați „pentru ca impreună cu ei să mergem la biruința definitivă care ne va aduce roadele intregi ale jertfelor și ale vieții noastre". Ostașilor, regele se adresează intr-un apel emoționant :

Ostași !

Ora mult așteptată de toată suflarea românească și in deosebi de voi, vitejii mei ostași, a sunat in sfirșit după lungă și dureroasă așteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune cu o sfintă și patriotică datorie să luăm iarăși arma in mină ca să izgonim impreună cu ele, pe vrăjmașul cotropitor din țară și să aducem liniște populației asuprite.

Regele vostru vă cheamă din nou in luptă ca să infăptuiți visul nostru de atitea veacuri : Unirea tuturor românilor, pentru care în anii 1916—1917 ați luptat cu atita vitejie.

Sufletele celor căzuți pe cimpul de onoare vă binecuvintează pentru această ultimă sforțare. Privirile credincioșilor noștri aliați sînt indreptate cu dragoste și incredere spre țara noastră și fiii ei ; camarazii voștri de arme din biruitoarele armate franceză și engleză, care vin in ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărăști și Mărășești ; arătați-le că timpul de așteptare n-a putut să slăbească brațul ostașului român. Frații noștri din Bucovina și din Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă, ca prin avintul vostru să le aduceți eliberarea din jugul străin.

Biruința e a noastră și viitorul va asigura intregului neam românesc viață pașnică și fericită.

Înainte deci cu vitejia strămoșească !

Dumnezeu este cu noi.

FERDINAND

În aceeași zi, la ceasurile patru dimineața, atașatul militar al guvernului român la București, generalul Eremia, deștepta pe mareșalul Mackensen pentru a-i remite o notă a guvernului Coandă. Nota imputa mareșalului că, impo-

triva asigurărilor date, acesta şi-a mărit forţa armatei sale prin încorporare de unităţi noi şi procedează la construirea de poziţii întărite, ceea ce a provocat armatele aliate de peste Dunăre să bombardeze malul românesc. Comandamentul german nu a făcut pregătiri serioase pentru evacuarea teritoriului român, deşi ştia că, după prevederile tratatului austro-italian, nu are la dispoziţie decît 15 zile. „Pentru a împiedica ca România să devină din nou teatru de război, este absolut necesar ca trupele germane să părăsească teritoriul român într-un termen de 24 de ore. După scurgerea acestui timp, trupele vor trebui să depună armele şi să se abţină de la orice distrugeri sau violenţe, pentru care guvernul german va fi făcut răspunzător. Aşteptăm răspuns pînă mîine dimineaţă la ora 9, fiind nevoiţi, în caz contrariu, să întrebuinţăm forţa spre a ajunge la acest rezultat".

Era un ultimatum care conţinea, de fapt, şi declaraţia de război. Cu un gest iritat, Mackensen răspunse chemînd telegrafic pe reprezentantul său militar de la Iaşi şi punînd la dispoziţia ofiţerilor români, aflaţi în Bucureşti, un tren special care să-i conducă afară din teritoriul ocupat. Totdeodată, mareşalul ordona trupelor sale să înceapă evacuarea chiar în seara acelei zile, protejîndu-şi retragerea prin distrugerea podurilor şi a comunicaţiilor telegrafice.

Zarul roşu căzuse din nou. România reintra în război. De astă dată, alături de aliaţii vechi, încercaţi şi siguri, ca să cureţe pata ruşinoasă a ocupaţiei duşmane şi a tratatului de sclavaj şi pentru a păşi la înfăptuirea visului măreţ al neamului românesc.

Noua mobilizare română era deocamdată, în fapt, aproape un simplu gest demonstrativ. Cea mai mare parte a efectivelor demobilizate, ofiţeri, oameni, cai, erau dincolo în teritoriul ocupat şi supravegheat de duşman. Magaziile erau goale, soldaţii nu puteau fi nici îmbrăcaţi, nici hrăniţi. Apoi evenimentele aveau să se precipite cu atîta iuţeală, încît eliberarea teritoriului avea să se îndeplinească înainte de intervenţia soldatului român.

1918

Retragerea Armatei Mackensen şi eliberarea teritoriului României

De la 6 noiembrie, armata generalului Berthelot începe să se concentreze pe Dunăre, între Rusciuk şi Şiştov. În noaptea de 9—10 noiembrie, detaşamente din regimentele 146 şi 210 de tiraliori francezi au trecut braţul cel mare al Dunării, în faţa Giurgiului şi s-au retranşat în ostrovul Ramadan. Trupe germane, cu mitraliere, sînt postate pe malul grădinii publice şi a parcului comunal; două mitraliere sînt în vale ca post înaintat. O mulţime imensă, tot Giurgiu, asistă de pe mal ca la un spectacol; copii de şcoală sînt în jurul mitralierelor. Din această cauză, francezii sînt într-o poziţie grea; de teama de a nu face victime nevinovate, ei nu trag. După dealurile din spatele Giurgiului, tunurile germane trag rar şi fără eficacitate.

Situaţia dăinuieşte astfel pînă după-amiază. Deodată soseşte ştirea că francezii au trecut Dunărea şi mai în susul apei, pe la Slobozia. Soldaţi germani apar strigînd: „Die Franzosen kommen!" [25]. Mitralierele sînt ridicate din poziţii şi germanii se retrag. Grupuri de copii de şcoală se reped atunci la vale şi dau năvală în liniile franceze în strigăte de „Vive la France!". Francezii încep să înainteze spre Giurgiu, cu copiii călări pe mitraliere şi intră în oraş în aclamaţiile delirante ale populaţiei. O luptă scurtă se dă în nordul oraşului cu ariergărzile germane, care sînt respinse. Cad şi trei soldaţi francezi, cele dintîi victime eroice ale nobilei armate eliberatoare. Corpurile

lor sînt conduse la locul de veci de întreg orașul, care le face o înmormîntare măreață.

Pe urma germanilor care se retrag, francezii ajung la Copăceni, pe Argeș, unde trebuie să se oprească. Rîul e umflat, iar marele pod a fost aruncat în aer de germani. Alte detașamente franceze au trecut Dunărea la Zimnicea și la Turnu Măgurele, în noaptea de 10—11 noiembrie. De la Giurgiu, Berthelot adresează poporului român un apel de îmbărbătare. Aeroplanele franceze zboară pe deasupra Bucureștilor și aruncă manifestul, prins de steguleţe cu culori naţionale. În cuvinte însufleţite, comandantul francez anunţă pe români că „ceasul dreptăţii a sunat. Peste tot învins, pe alocuri zdrobit, dușmanul e peste tot în risipire. A venit ceasul să ardeţi peticul de hîrtie cu care vi s-a făcut silă la București". Iar către soldaţi, Berthelot adresează apelul: „La arme! E strigătul patriei române pentru care aţi suferit. E chemarea regelui vostru, care a jertfit totul pentru mărirea României. E strigarea strămoșilor voștri, a sufletelor lui Mircea cel Bătrîn, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul. E strigătul fiilor și fraţilor voștri, căzuţi vitejește pe cîmpurile de bătaie de la Oituz și Mărășești ... Și mîine veţi vedea steagul englezesc și tricolorul Franţei plutind în bătaia izbîndei și a neatîrnării, alături de steagul vostru tricolor!".

În Capitală, evacuarea armatei de ocupaţie, a numeroșilor funcţionari militari și a marilor depozite se făcea în primele zile lent și metodic. În după-amiaza zilei de 10, în urma ultimatului român, începu să se facă în masă, dezordonată. Retragerea se transformase în fugă. Străzile sînt pline de mulţimea camioanelor, automobilelor, trăsurilor, care transportă la gară oameni și bagaje. Toată noaptea și a doua zi a ţinut exodul. Mari manifestaţii de bucurie aduce populaţia română în conflict cu patrulele militare care trag focuri oarbe, dar uneori și în plin. Pieţele Palatului Regal și Cercul Militar sînt teatrul celor mai violente manifestaţii și al represaliilor celor mai strașnice. La periferie, populaţia atacă și jefuiește depozitele armatei de ocupaţie. Mulţimea e înverșunată mai ales în cartierul Gării de Nord, unde atacă cu îndrăzneală gărzile ce păzesc vagoanele cu materiale; soldaţii trag focuri și ucid lume multă. Marţi, 12 noiembrie, evacuarea Bucureștilor s-a sfîrșit. Generalul Koch, guvernatorul militar, a străbătut Calea Victoriei în goana automobilului, cu revolverul în mînă. Cei din urmă soldaţi germani — garda de la Haupt-Wachel — au fost dezarmaţi și făcuţi prizonieri de jandarmii români, iar cele două mitraliere, care de pe terasa Cercului Militar ţinuseră în respect mulţimea, sînt duse în triumf de liceeni la Prefectura Poliţiei.

Orașul e în sărbătoare. În cîteva ceasuri și-a schimbat cu totul înfăţișarea. Toate firmele și inscripţiile nemţești au fost date jos, uneori în zăngănitul geamurilor pe care erau scrise. Redacţiile ziarelor germanofile, „Lumina", „Steagul", „Gazeta", sînt devastate de mulţime. Mii de steaguri și covoare pavoazează faţadele caselor și balcoanelor, iar străzile sînt pline de mulţimea care, cu braţele încărcate de flori, așteaptă ivirea francezilor. Dar aceștia, reţinuţi cîteva zile la Argeș de greutatea transporturilor, nu se arată încă. Cîteva zile, Capitala va trăi o viaţă de așteptare enervantă. Toate comunicaţiile sînt întrerupte; nu există nici o legătură de telegraf ori de telefon, nici de comunicaţie, fie cu francezii, fie cu Moldova. Se știe doar că șoselele sînt pline de armatele germane în retragere, care devastează satele în calea lor și distrug toate comunicaţiile din urmă. Lipsesc servicii de siguranţă organizate; toată noaptea răsună pocnituri de armă.

Abia la 16 noiembrie se poate stabili o legătură regulată între guvernul de la Iași și Berthelot, care e autorizat să ia măsuri administrative și de

pază in acest teritoriu român, rămas fără stăpin. Armatele aliate au înaintat și au cantonat la Jilava ; grupuri de ofițeri francezi și englezi încep să apară pe străzile Capitalei și sînt salutați cu entuziasm de populație.

Sfîrșitul Armatei Mackensen Armata Mackensen începuse retragerea în noaptea de 10—11 noiembrie pe două coloane. Grupul de Est, format din trupele aparținînd Comandamentului 63, care constituiau armata de pe frontul Siretului, se retrăgea spre trecătorile Buzăului, Predealului și Branului, cu direcția Brașov și Sighișoara. Grupul principal — comandamentul Scholtz — format în majoritate din trupele venite din Bulgaria și Macedonia, se retrăgea de-a lungul văilor Oltului, Jiului și Cernei. Armata a II-a, pe linia Vârșeț-Cinci Biserici, proteja spre vest flancul Grupului de armate Mackensen.

Trupele în retragere distrug podurile de pe șosele și căi ferate, dau foc la depozite, dezarmează și iau prizonieri pe jandarmi, împușcă locuitori, fac rechiziții silnice și jefuiesc tot ce găsesc în cale. Pentru ca să taie retragerea armatelor germane, Berthelot telegrafiase comandamentului român de la Iași să suspende înaintarea armatei române în direcția Focșani-Buzău-Ploiești, care începuse, și să acționeze în direcția Oituz-Brașov.

În ziua de 12 noiembrie însă, Berthelot primește și transmite știrea încheierei armistițiului general pe toate fronturile și a încetării oricărei operații de luptă. Germanii pot de acum să-și continue retragerea în toată liniștea. La 1 decembrie, cele din urmă detașamente germane trecuseră Carpații. Teritoriul României era eliberat.

Marșul armatelor germane e întîrziat de iarna grea și de dificultățile din Ungaria. Soldații încep să se enerveze și să se revolte. Ei se organizează în soviete, își maltratează ofițerii, atacă și jefuiesc transporturile, vînd prin sate pe nimic lucrurile furate din România, materialele armatei și caii. Termenul prevăzut de tratatul armistițiului pentru evacuarea teritoriului de germani, a trecut de mult. Armata e lăsată să-și continue drumul, dar Mackensen e internat de guvernul ungar al contelui Károlyi [26] în castelul Foth, lîngă Budapesta. De aci a fost transportat la castelul contelui Chotek, la Futtak, lîngă Neusatz, în vecinătatea Dunării, iar de acolo, la Salonic, de unde a fost eliberat tocmai în noiembrie 1919, permițîndu-i-se a se înapoia în Germania. Mareșalul Mackensen își îndeplinea astfel angajamentul luat față de soldații săi ; el reintra în patrie ca cel din urmă soldat al armatei sale.

Ziua Învierii În ziua de 1 decembrie 1918, Bucureștii eliberați îmbrăcau veșmîntul de sărbătoare. Regele reintra în Capitala țării în fruntea armatei sale eroice. A fost o zi de mari și covîrșitoare emoții, așa cum nu le e dat să trăiască decît popoarelor care-și cuceresc fericirea trecînd prin cele mai crude suferințe. Visul rău trecuse ; el ținuse doi ani. Deșteptarea venise ; era așa cum nu îndrăzneam s-o dorim în cele mai cutezătoare plăsmuiri ale minților noastre.

Cu mîndrie, regele putea să declare : „Cînd am luat moștenirea întemeietorului României moderne, am făgăduit înaintea reprezentanților națiunei că voi fi bun român. Cred că m-am ținut de cuvînt. Grele au fost timpurile, mari au fost jertfele, dar strălucită e răsplata, și astăzi pot spune cu fruntea senină : « Față de Dumnezeu și față de poporul meu am conștiința curată»".

În această zi a Învierii n-a fost locuitor al mult încercatei Capitale care să nu alerge să vază cortegiul triumfal și n-au fost ochi din care să nu picure lacrimi.

În fruntea cortegiului era regele, avînd lîngă el pe regina Maria și pe generalul Berthelot, tus-trei călări. După cei trei făuritori ai victoriei, venea oastea, regimentele de la Mărăști, Mărășești, de la Oituz și de la Cireșoaia. Apoi, unități din armatele aliate, francezi, englezi, americani, reprezentanți ai ilustrelor armate care se acoperiseră de glorie pe cîmpurile de luptă ale Apusului.

Dar, pe deasupra baionetelor sclipitoare, pe deasupra steagurilor care filfîiau mîndre, ochii umezi ai privitorilor sfredeleau spațiul, iar gîndul, mergînd mai iute, țintea departe ...

... La Alba Iulia, în vechea capitală a lui Mihai Viteazul, se încheia în aceleași momente, prin voința națiunii române, adunată din toate colțurile Ardealului, cel mai măreț act al istoriei neamului românesc.

NOTE

[1] Războiul submarin nelimitat, în pofida grelelor pierderi provocate Antantei, nu antrenase ieșirea Marii Britanii din luptă, nici nu putuse împiedica traversarea Atlanticului de către corpul expediționar nord-american. În aceste împrejurări, comandamentul german și-a pus toate speranțele într-o ofensivă decisivă pe Frontul de Vest în 1918.

[2] Tunul german cu tragere lungă „Bertha", construit de uzinele Krupp, a bombardat pentru întîia dată Parisul la 23 martie 1918. Scopul urmărit de germani era mai ales psihologic : demoralizarea locuitorilor Capitalei franceze.

[3] Ferdinand Foch (1851—1929), general și mareșal al Franței (1918), a fost însărcinat de guvernele britanic și francez — la 26 martie 1918 — „să coordoneze acțiunea armatelor aliate pe frontul de vest". Mai apoi, prerogativele sale au fost lărgite, el devenind realmente comandantul unic pe frontul din Franța. (Vezi G. Clemenceau, *Măreția și amărăciunile unei victorii. Memorii*, București, Editura Cartea Românească, (f.a.), p. 365.

[4] La 15 septembrie 1916, în cadrul ofensivei britanice din zona Somme (Franța), au participat la bătălie pentru prima dată masiv tancurile.

[5] „A doua bătălie de pe Piave" a fost declanșată la 15 iunie 1918. Austriecii au atacat «de la Astico la Marea Adriatică, obținînd succese pe platoul Asiago și la Grappa și reușind să treacă Piave. Dar, la 16 iunie ofensiva lor a fost blocată, italienii contraatacară între Montello și mare (17 iunie). Eșecul austriac era evident la 18 iunie.

[6] Grecia intrase în război — sub conducerea unui cabinet Venizelos — împotriva Puterilor Centrale la 29 iunie 1917.

[7] Aliații au cucerit Uskub — pe frontul împotriva Bulgariei — la 29 septembrie 1918. Armata bulgară a fost complet dezorganizată.

[8] Armata bulgară era relativ numeroasă. Spre sfîrșitul anului 1915, cînd intrase în război, ea însuma 15 908 ofițeri și 600 772 soldați și subofițeri.

[9] Vezi textul convenției de armistițiu, în *Guerre européenne. Documents 1918. Conventions d'Armistice passées avec la Turquie, la Bulgarie, l'Autriche — Hongrie et l'Allemagne par les Puissances alliées et associées*, Paris, 1919.

[10] Ferdinand a abdicat la 3 octombrie 1918. Boris al III-lea de Saxa-Coburg a fost țar al Bulgariei în perioada (1918—1943).

[11] În cadrul campaniei din anul 1918, britanicii și-au concentrat forțele și eforturile în Orientul Apropiat și Mijlociu pentru a scoate din luptă și distruge Imperiul Otoman. În perioada 19—30 septembrie 1918 britanicii au dezlănțuit și întreprins o puternică ofensivă în Palestina și Siria. La 30 septembrie ei au ocupat Damascul, iar la 26 octombrie au atins Alepul, pregătindu-se să invadeze Anatolia.

[12] Armistițiul dintre aliați și Imperiul Otoman a fost încheiat la 30 octombrie 1918 în rada portului Mudros din insula Lesbos. Vezi textul armistițiului, în *Guerre européenne. Documents 1918.*

Conventions d'Armistice passées avec la Turquie, la Bulgarie, l'Autriche-Hongrie et l'Allemagne par les Puissances alliées et associées, Paris, 1919.

[13] La 1 noiembrie 1918 trupele sîrbe au intrat în Belgrad. Cavaleria franceză a ajuns la Porţile de Fier, pe Dunăre. În alt sector, francezii atinseseră Dunărea încă la 19 octombrie.

[14] Pornind din Grecia, de la Salonic, trupele generalului G. F. Milne au început înaintarea spre Constantinopol. La 29 octombrie 1918 aceste trupe — în care intrau britanici, francezi şi greci — ameninţau direct Constantinopolul.

[15] Aflat în faţa dezastrului naţional, Kaizerul Germaniei Wilhelm al II-lea a fugit la 10 noiembrie 1918 în Olanda, iar la 26 noiembrie 1918 a semnat actul de abdicare. Carol I de Habsburg a părăsit la 11 noiembrie 1918 Austria îndreptîndu-se spre Ungaria. La 13 noiembrie el a fost totuşi silit să renunţe la prerogativele sale imperiale şi regale.

[16] „Baupaume a căzut, Péronne a fost cucerit...".

[17] Paul von Hintze înlocuise pe Richard von Kühlmann în fruntea Ministerului de Externe.

[18] Referire la revolta din 27 septembrie 1918 şi proclamarea de către soldaţii bulgari răsculaţi a republicii.

[19] Austro-Ungaria şi Germania au cerut armistiţiul la 27 octombrie 1918. Totuşi, armistiţiul între Austro-Ungaria şi Antanta a fost încheiat la 3 noiembrie 1918.

[20] „Eu sînt un prusian..."

[21] Primul vers din imnul naţional al Franţei.

[22] La 27 octombrie 1918 trupele italiene aflate în ofensiva decisivă sînt victorioase la Vittorio Veneto, rupînd frontul austro-ungar şi înaintînd apoi, începînd de la 31 octombrie, pe întreg frontul. Austro-Ungaria nu mai putea continua războiul. În numele Antantei, Italia semnează armistiţiul cu Austro-Ungaria la Villa Giusti (Padova). Vezi textul acordului, în *Guerre européenne. Documents 1918. Conventions d'Armistice passées avec la Turquie, la Bulgarie, l'Autriche-Hongrie et l'Allemagne par les Puissances alliées et associées*, Paris, 1919, p. 15—23.

[23] Revoluţia burghezo-democratică s-a declanşat la Budapesta la 30—31 octombrie 1918. La 30 octombrie începuse revoluţia burghezo-democratică şi în Austria. Referitor la aceste chestiuni, vezi Gh. N. Căzan, *Masele populare în revoluţia burghezo-democratică din Austro-Ungaria în anul 1918*, în *60 de ani de la făurirea statului naţional unitar român*, Bucureşti, Universitatea Bucureşti, Facultatea de Istorie-Filozofie, 1978, p. 117—131.

[24] Ungaria a semnat cu reprezentanţii Antantei Convenţia militară de armistiţiu la Belgrad în ziua de 13 noiembrie 1918.

[25] „Sosesc francezii !".

[26] C. M. Károlyi (1875—1955), om politic şi de stat ungur. Revoluţia burghezo-democratică din Ungaria, declanşată în 30—31 octombrie 1918, a antrenat formarea unui guvern format din reprezentanţii partidelor Independenţei, Radical şi Social-Democrat, condus de C. M. Károlyi.

Capitolul IV

PRĂBUȘIREA MONARHIEI AUSTRO-UNGARE

Pe povîrnișul catastrofei

Întorsătura războiului se simțea in Austro-Ungaria mai mult decit oriunde; Imperiul Habsburgic suferea de două boli care-i minau existența.

Una din ele era țara constitutivă, răul originar al acestui organism artificial. Monarhia luase naștere prin reunirea forțată sau vicleană a atitor națiuni care n-aveau nimic comun, care să le ție reunite : nici legături de sentiment, nici legături de interese permanente. Cînd singurul element ce le unea — forța, începea să se destrame, elementele ținute cu sila la un loc începuseră să se risipească.

A doua boală era epuizarea provocată de război. Nicăieri aiurea, ca în Austria propriu-zisă, sarcinile și privațiunile impuse de război nu se îndurau mai greu. Ele ajunseseră insuportabile pentru o populație care nu găsea puterea sacrificiului în urmărirea unui ideal. Scăpată din primejdia primelor ciocniri care-i primejduiseră existența, Austria nu mai dorea acum decît încetarea războiului cu păstrarea *statu quo-ului ante bellum*. Politica anexionistă a germanilor și bulgarilor începea să apese Austro-Ungaria, care vedea în lăcomia aliaților săi principala cauză a prelungirii războiului. Austria simțea că existența ei e amenințată prin descompunerea internă, care se accentua pe măsură ce războiul se prelungea. De aceea ea căuta ocaziile de pace și era dispusă la tot felul de compromisuri.

Lucrul însă nu mai era ușor. Strînsă între militarismul german și intoleranța ungară, monarhia trebuia să tirască ghiuleaua războiului legată de picior și să meargă înainte pe un drum la capătul căruia nu strălucea flacăra nici unui ideal care să lumineze, să încălzească și să atragă. Și drumul devenea un calvar, din ce în ce mai greu de urcat. Încrederea în victoria finală era din ce în ce mai slabă. Foloasele legate de succes erau din ce în ce mai problematice. Mozaicul de popoare ce alcătuiau monarhia se simțeau din ce în ce mai puțin solidare unele cu altele; unele gravitau în afara hotarelor și întrețineau legături fățișe cu dușmanul. Spectrul foametei rînjea amenințător. Dintr-o zi într-alta, Austria putea rămîne fără pîine, cu toată stoarcerea României ocupate. Foame, oboseală, descurajare, pesimism, acestea erau caracteristicile Austro-Ungariei în cel din urmă an de război.

Ceea ce dădea un aspect de gravitate deosebită crizei, era faptul că însăși armata începea să se resimtă de epuizarea și nemulțumirea generală. În diferite garnizoane și în flotă se produc revolte; soldații nu mai vor să plece pe front, maltratează ofițerii, devastează depozitele și chiar orașele, ridică steagul roșu. La Judenburg, în Stiria, soldații sloveni își impușcă ofi-

țerii și apoi se refugiază in munți. Un regiment sîrb ia cu asalt orașul Cinci Biserici, după un atac cu mitralierele. La Plzeň, cehii refuză să mai facă serviciul și dezertează în masă. În Cracovia, populația atacă în stradă ofițerii germani, arde portretele împăraților și manifestează pentru victoria adversarilor. În Budapesta, Regimentul 32 ungar nu vrea să mai plece pe front. În Herțegovina, un batalion se revoltă. La Pola, marinarii din arsenale se revoltă; mișcarea se intinde la Cattaro [1]. Echipajele torpiloarelor ridică steagul roșu. Revoltații arestează pe amirali și pe ofițeri și cer pacea prin T.F.F. O divizie navală e trimisă împotriva lor și, abia după lungi tratative, reușește să dezarmeze pe revoltați. Un număr de 348 de marinari sînt dați în judecată și procesul se tărăgănează pînă în toamnă, cînd vinovații sînt amnistiați.

Foamea și zădărnicia luptei exasperează pe soldați. Ei nu vor să mai meargă la măcel inutil. Foștii prizonieri in Rusia, eliberați de revoluție și de pacea separată și înapoiați la vetrele lor, își găsesc gospodăriile distruse, familiile zbătîndu-se in lipsuri. Concediații și pensionarii nu vor să se mai întoarcă pe fronturile de luptă, își falsifică livretele și hoinăresc prin țară, făcînd tot felul de afaceri. Sub felurite pretexte și misiuni, ofițerii își fac drum prin țară; e o forfoteală continuă între Ucraina și Italia, între Italia și Balcani. Satele sînt pline de dosiți, pe care populația îi ascunde. Guvernul tăinuiește lucrurile, dar contagiunea nemulțumirii și revoltei se întinde. Omul din popor, deprins ca militar pe front cu supunerea, vine acasă în concediu, dă peste mizeria și suferința alor săi, ascultă critica liberă și mintea i se deschide asupra zădărniciei sforțărilor și jertfelor ce i se cer. Armata austro-ungară e acum un organism inert, agitat de tendințe contrarii, lipsită de suflet. Ea tirăște greu jugul unui război pe care o parte din soldați nu-l mai poate înțelege, iar altă parte îl repudiază. O lovitură puternică — și ea va arunca jos jugul.

Între pace și pieire

Trei ani trăise Austria sub regim absolutist. Cei doi stilpi ai acestui regim dispăruseră de pe arena politică și de pe această lume. Franz Joseph murise în toamna anului 1916, iar primul ministru Stürgkh căzuse doborît de glonțul de revolver al socialistului Adler [2]. Noul împărat convocă parlamentul, de la care spera să afle o soluție a problemei naționalităților. Era supapa de scăpare împotriva unei detente brutale a nemulțumirilor publice. Dar trei ani de război schimbaseră multe lucruri. Poporul, căruia i se ceruse sacrificiul sîngelui, își exprima acum cu curaj sentimentele și intențiile lui. Căci el nu mai era acum masă de servi, tremurînd sub biciul stăpînului, ci națiuni înarmate care socoteau că a venit vremea să-și croiască singure soarta și avea și puterea s-o facă.

Numeroase manifestări din cursul războiului nu lăsau nici o îndoială asupra sentimentelor naționalităților din monarhie. Refugiații politici se constituiseră în țările neutrale, în comitete naționale, în legătură cu adversarul. Regimente de cehi și croato-sloveni luptau în armatele ruse și italiene împotriva Austro-Ungariei. Profesorul ceh Masaryk conducea în țările adversarilor cruciada pentru desființarea Austro-Ungariei.

La 30 mai 1917 se deschiseră porțile Reichsrat-ului vienez, care stătuseră zăvorite trei ani. Atitudinea șefilor naționalităților nu lasă nimic de dorit ca preciziune. Stanek declară în numele poporului boem că forma dualistă a monarhiei habsburgice trebuie înlăturată și Imperiul trebuie să se transforme într-o federație de state naționale, libere și egal îndreptățite. Pe baza dreptu-

fui natural de liberă determinare a popoarelor și pe baza drepturilor istorice ale Boemiei, Stanek ceru reunirea tuturor cehoslovacilor intr-un stat democratic, in granițele istorice ale statului boemian. Lovitura pornise bine. Moartea imperiului dualist izbea puternic in Ungaria, care stăpinea teritoriul slovac. Coroana Sfintului Venceslas însemna fărimarea coroanei Sfintului Ștefan, amindouă stăpinite de impăratul Carol. La atacul pornit de la nord, veni să se adauge atacul pornit dinspre sud. „Clubul sud-slav" nu rămase dator cu replica. El ceru „unirea tuturor slovenilor, croaților și sirbilor ce locuiesc teritoriile monarhiei intr-un stat independent, liber de orice suzeranitate străină, clădit pe baze democratice, sub sceptrul dinastiei habsburgico-lotaringică". În aceleași înțeles vorbiră reprezentanții celorlalte națiuni : polonii, care-și aveau statul lor național asigurat și rutenii.

Naționalitățile vorbiseră limpede. Guvernul Clam-Martinitz [3] căzu sub imputarea că nu pipăise bine terenul parlamentar ; ministrul Agriculturii Seidler [4] îi luă locul. Dar parlamentul refuză orice concurs guvernului ; refuză bilul de indemnitate pentru toate măsurile luate in cei trei ani de guvernare absolutistă pe baza celebrului articol 14* ; refuză sancționarea condamnărilor penale pentru trădare de patrie. Împăratul crezu că poate să cistige simpatia popoarelor prin gesturi generoase, prin măsuri de clemență. El dădu amnistia generală tuturor condamnaților politici. Actul fu insă interpretat ca o măsură de constringere, ce nu avea nimic comun cu chestia naționalităților.

Tratativele de pace cu Rusia sovietică și programul wilsonian [5] veniră să dea două mari lovituri Austro-Ungariei, care au agravat situația ei internă, prin încurajarea națiunilor oprimate.

Prin fereastra deschisă de la Brest-Litovsk, Troțki ținea discursuri de propagandă revoluționară popoarelor Europei. Dreptul de autodeterminare al popoarelor, principiul suveran afișat de revoluția rusească, lovea direct in structura politică a Austro-Ungariei. „Fiecare popor are dreptul să-și aleagă forma de stat și legăturile ce-i convin", declama sentențios Troțki. Iar in fața dictatorului bolșevic, Czernin, strins cu ușa de nevoia de a incheia cit mai repede pacea, se incurca in răspunsuri și se vedea nevoit să accepte formula, făcind rezerva că ea se aplică tuturor popoarelor, exceptind pe acelea ale Austro-Ungariei. Dar criza alimentară din Austria amenință cu un deznodămint catastrofal, iar tratativele, ținute pe loc de dialectica lui Troțki și de lăcomia anexionistă a Germaniei, se eternizează. În absolută nevoie de pace, neputind-o incheia cu Rusia, Czernin inventează pacea cu delegații țării nou născute a Ucrainei. Troțki previne pe plenipotențiarii austro-germani că incheie pace „cu niște delegați fără țară, căci singurul teritoriu asupra căruia aceștia dispun incă, sint camerele pe care ei le ocupă in Brest-Litovsk". E in zadar, Puterile Centrale au neapărată nevoie de această primă pace a războiului mondial, care să impresioneze pe adversari, iar Austro-Ungaria — in mod special — are absolută nevoie de hambarele ucrainene, care se speră a fi considerabile și pline ochi.

Pentru a incheia această pace problematică, Czernin e nevoit să facă o concesie umilitoare și neasemănat de gravă. El recunoaște revendicările ucrainenilor asupra Galiției, Bucovinei, Ruteniei și Holmului și se angajă, printr-o dispoziție secretă, să supună unui Consiliu de Coroană austro-ungar soluția

---

* Articolul 14 al Legii din 1867 suna : „Dacă necesitatea se ivește de a lua dispoziții pentru care asentimentul parlamentului este necesar, intr-un timp cind acesta nu se poate intruni, atunci se pot publica decrete-legi sub răspunderea intregului minister". Austria guvernase cei trei ani de la inceputul războiului sub regimul acestui articol.

conformă acestei chestiuni. Astfel, constrins de foame, Imperiul Habsburgic își incovoiase grumajii în fața băieților Sevrjuk și Lubjinski, care aveau pretenția că reprezintă Ucraina ; el primise de fapt aplicarea principiului autodeterminării la popoarele monarhiei !

Atitudinea lui Czernin la Brest-Litovsk avu răsunet în țară. La 6 ianuarie 1918, cehii dezaprobă printr-o moțiune solemnă pe ministrul austro-ungar de Externe, care — în declarațiile sale publice — interzicea „orice amestec străin în raporturile interne ale monarhiei". Moțiunea vestejește oprimarea poporului cehoslovac de către germanii din Austria și de către „oligarhia ungară" și face apel direct la forurile internaționale, pentru a stabili forma viitorului lor stat. Moțiunea nu mai pomenește de astă dată nimic de statul federativ austriac, nici de Casa de Habsburg.

Două zile în urmă, Wilson își desfășura programul de pace, cristalizat în celebrele patrusprezece puncte. Aliniatele privitoare la rectificările de graniță ale Italiei, la dezvoltarea de sine stătătoare a popoarelor Austro-Ungariei, la statele balcanice și la Polonia, consfințeau angajamentele luate anterior de puterile luptătoare europene ale Antantei și rosteau sentința de moarte a monarhiei dualiste.

Soarta Austro-Ungariei era acum definitiv hotărită. Ea avea să aleagă între a aștepta ca moartea să-i vină de la adversari și între a și-o da însăși. O singură minune o mai putea scăpa : victoria. Cu disperarea jucătorului de cărți ajuns la ultimul ban, Austro-Ungaria își puse nădejdea, în primăvara anului 1918, pe carta îndrăzneață pe care Hindenburg și Ludendorff o jucau în Franța. Partida fu pierdută în iunie 1918, Boroevici făcu o tentativă supremă pe frontul italian de pe Brenta și Piave. Bătălia fu pierdută și de astă dată [6].

Deznădăjduită, Austria se reîntoarce la încercările de compromisuri lăuntrice. Reichsrat-ul se deschide din nou în vara lui 1918. De astă dată sub auspicii și mai puțin favorabile. Cehii sînt inconciliabili. Problema slavilor de sud trebuie să fie lăsată de o parte, de frică să nu supere pe unguri, care dețin jumătate din teritoriile sud-slave. Cu ungurii, însă, guvernul e în conflict pe chestia alimentelor, pe care ungurii refuză să le acorde Austriei. Polonii erau iritați din cauză că Austria făgăduise Ucrainei ținutul polonez Holm. Social-democrații erau nemulțumiți din cauza atitudinii guvernului la Brest-Litovsk, în chestia autodeterminării popoarelor. Scandalul provocat de publicarea scrisorilor împăratului Carol către prințul Sixt de Bourbon, în chestia tratativelor de pace separată cu Înțelegerea, siliseră pe împărat să facă drumul la Canossa și să mărească subordonarea Austriei față de Imperiul German.

Parlamentul austriac luă atitudine ostilă față de Seidler și-i refuză bugetul provizoriu. Seidler căzu. Succesorul său fu Hussarek [7], profesor de drept bisericesc la Universitatea din Viena, al cărui incolor program de guvernămînt era bazat pe compromisuri, promisiuni și oportunism.

Între timp, se produseră marile evenimente externe. La 8 august, francezii și englezii repurtară marea victorie de pe Somme. Efectul ei asupra lui Ludendorff fu deprimant. Șeful Marelui Cartier german căpătă convingerea că războiul nu se mai poate cîștiga și că deci, trebuie terminat înainte de a fi îndrumat spre dezastru. O conferință, ținută la Spa, hotărî încercarea unei mediații de pace prin mijlocirea unei puteri neutrale. Ea trebuia făcută într-un moment pe care Marele Cartier german îl va socoti favorabil și anume, după o consolidare a Frontului de Vest. Dar Austro-Ungaria nu mai era în stare să aștepte acel moment. Declinul puterii militare germane înrăutățise situația internă. Naționalitățile nu-și mai ascundeau bucuria. Cehoslovacii fuseseră recunoscuți

de Antanta ca putere luptătoare. În Reichsrat-ul vienez, deputații cehoslovaci aclamară pe cehii ce luptau în rîndurile adversarilor, împotriva monarhiei, ca pe niște eroi naționali — și cupola Parlamentului habsburgic nu se prăbușise peste cutezători. Austro-Ungaria era incapabilă să mai țină războiul și catastrofa era iminentă.

La 14 septembrie Burian, succesorul lui Czernin, lansă o propunere de pace în numele Austro-Ungariei, către puterile luptătoare, invitîndu-le la o întrunire de delegați într-o țară neutrală, pentru a proceda la o conversație confidențială și neobligatorie, pe baza propunerilor lui Wilson. Clemenceau nu răspunse direct, ci printr-un discurs în Senatul francez, în care declară că „nici o tranzacție nu e cu putință între drept și crimă". Lansing, ministrul de Externe al Statelor Unite răspunse printr-un refuz, despre care agenția Reuter găsi că e important a menționa că a fost redactat în treizeci de minute după primirea notei. În același timp se produse și catastrofa Bulgariei. Puterile Centrale primiseră o lovitură hotărîtoare. Scoaterea din luptă a Bulgariei descoperea flancul Puterilor Centrale și izola Turcia care, înfrîntă în Siria, își pregătea și ea ieșirea din alianță și din luptă.

Pe Frontul de Vest, germanii sufereau înfrîngere după înfrîngere. Rezistența era din ce în ce mai grea, iar moralul armatei și al națiunii adînc zdruncinat. Sub povara înfrîngerii, Germania își îndoi genunchii. La Berlin se constitui un guvern parlamentar sub președinția prințului Max von Baden [8], cuprinzînd reprezentanți ai diferitelor partide, inclusiv socialiștii. La 5 octombrie, două radiograme, plecate din cele două capitale ale Imperiilor Centrale, ofereau președintelui Statelor Unite pacea pe baza celor paisprezece puncte.

Prea tîrziu! Pentru a uni fapta cu vorba, conducătorii Austriei făceau sforțări ca să creeze înăuntrul monarhiei o situație în sensul ideilor lui Wilson. Era cea mai bună demonstrație de sinceritatea intențiilor sale, pe care monarhia o oferea puternicului președinte. Schimbarea radicală a structurii monarhiei în sensul federalizării era singura soluție. Era însă prea tîrziu. Cehii, al căror stat era acum recunoscut de puterile Înțelegerii, nu voiau să mai stea la discuție. Problema slavilor din sud era legată de Ungaria, iar aceasta nu voia nici în ruptul capului să facă de bunăvoie vreo concesie: Ungaria trebuia păstrată neatinsă; ba chiar, ungurii reclamau alipirea Dalmației la Ungaria! Trimis de împărat în țările slave din sud, ca să se încredințeze personal de situație și să-i aprecieze gravitatea, Tisza ascultă cu surprindere și cu indignare dorințele populației. Autodeterminare, state naționale, erau lucruri de nepriceput pentru spiritul intolerant și anacronic al șovinistului ungur. El vede totuși că se găsește pe marginea unei prăpastii și răspunde furios delegaților:

— „E posibil să ne prăbușim, dar mai înainte de a ne prăbuși, vom găsi destulă putere ca să vă zdrobim!".

Răspunsul e caracteristic pentru mentalitatea ungurească. Trufia și orbirea oamenilor de stat unguri vor da lovitura de moarte monarhiei austro-ungare, după cum pînă acum fuseseră fermentul cel mai activ al descompunerii ei.

Obosit de discuțiile zadarnice cu naționalitățile și cu ungurii, guvernul austriac hotărăște să grăbească deznodămîntul. La 1 octombrie, Hussarek desfășoară în Reichsrat programul reorganizării Austriei pe baze federaliste. Programul era îndrăzneț, dar plin de șovăieli și imprecizii, provocate în cea mai

mare parte din dorința de a menaja integritatea teritorială a regatului ungar. Dar slavii nu mai voiau să stea de vorbă :

— „Chestia boemă va fi rezolvată împreună cu celelalte chestiuni mondiale de către congresul internațional", declară cehul socialist Tussar.

— „Nici o putere din lume nu va mai putea despărți pe croați și sirbi de sloveni !" exclamă slovenul Korošek.

— „Voim frontul unic al celor trei state slave, de la Danzig, peste Praga, pînă la Adriatica !" strigă cehul Stanek în fața primului ministru austriac.

Și la rugămintea lui Hussarek de a intra în discuții pentru găsirea formelor celor mai potrivite pentru noua organizare, corul reprezentanților naționalităților răspunde :

— „Prea tirziu" !

Împăratul Carol cheamă pe șefii naționalităților la Baden, reședința Marelui Cartier, unde împăratul se credea în siguranță, sub apărarea credincioasei divizii tiroleze „Edelweiss". El speră că prin conversații și intervenții personale îi va putea îndupleca. Toți îi declară însă că nu mai e timp de vorbe. Trebuiese fapte. Și împăratul se decide să adreseze popoarelor sale un manifest prin care să le anunțe înfăptuirea federalizării Austriei. Hotărirea vizează mulțumirea a doi factori deodată : popoarele sale și pe Wilson. Guvernul austriac se zbate spre a găsi formula care, mulțumind, pe unii, să nu ridice împotrivă-i pe ceilalți. Căci în Ungaria se anunță furtuna. Niciodată Ungaria nu va admite știrbirea integrității țării ; o concesie făcută croaților și sirbilor va trebui urmată de concesii românilor, rutenilor, slovacilor, germanilor. Și Wekerle amenință pe Hussarek cu o serie de represalii grave, din care cea mai imediată este că Ungaria nu mai dă un bob de griu Austriei. A păstra „integritatea Ungariei" insemnează însă a nu rezolva chestia slavilor din sud și a refuza unirea slovacilor cu cehii.

Guvernul austriac trebuie să cedeze. Manifestul împărătesc „Către popoarele mele credincioase austriece" apare la 17 octombrie. El anunță că „Austria va deveni, în sensul dorinței popoarelor ei, un stat federativ, în care fiecare popor să formeze o comunitate de stat proprie, în cuprinsul teritoriului lui". El recunoaște popoarelor dreptul la liberă dispunere și face apel la constituirea de sfaturi naționale, formate din deputații din parlament ai fiecărei națiuni, care să reprezinte interesele popoarelor unul față de altul, precum și față de guvernul central. Cînd era însă vorba să dea precizări, manifestul se menținea în generalități. Afară de statul polon și de orașul Triest, nu era menționat nici unul din celelalte state. Explicațiile lui Hussarek completau manifestul ; se prevedea un imperiu austro-german, format din provinciile germane ale Austriei ; un regat al Boemiei ; un regat al Haliciului (Galiția și Ucraina) ; unul al Ilyriei, format din reunirea slavilor de sud. Polonii din Galiția se reuneau la statul polon, iar chestiunea Bosniei și Herțegovinei și chestiunea românească rămîneau deschise, dată fiind legătura lor cu Ungaria. Spre liniștirea acesteia, manifestul cuprindea fraza fatală : „integritatea țărilor coroanei sfinte a Ungariei nu va fi deloc atinsă".

Manifestul nu produse de loc efectul așteptat de autorii lui. El nu reuși să mulțumească pe nimeni și, mai puțin decît pe oricine, tocmai pe ungurii pe care voise să-i menajeze cu prețul sacrificării celorlalte popoare. Guvernul ungar răspunse prin proclamarea independenței [9]. „Deoarece — declară Wekerle — Austria s-a organizat pe baze federative, noi stăm pe baza uniunii personale și, ca urmare, vom organiza politica noastră, atît sub raportul economic cît și al apărării naționale, în mod independent".

Opera lui Deak și Beust se sfărimase. Dualismul de la 1865 [10] se desființase.

Wekerle crede că poate mulțimi pe croați, promițîndu-le o revizuire a pactului de la 1868. Dar croații nu mai vin la ședințele parlamentului ungurese. Ei nu se mai consideră ca făcînd parte din Ungaria.

Toate popoarele monarhiei resping manifestul. Conducătorii națiunilor, convocați de ministrul-președinte, declină invitarea sau vin ca să ridice proteste. Pretutindeni se formează state naționale, dar ele își asumă guvernele țărilor respective și nu vor să mai știe de guvernul central de la Viena. În Agram, adunarea națională refuză să ia cunoștință de exercitarea dreptului de liberă determinare și cere înființarea unui „stat național iugoslav, pe toate teritoriile unde locuiesc sloveni, croați și sirbi, fără privire la hotare de state sau provincii". În Lemberg, Constituanta ucraineană proclamă „statul ucrainean care se întinde pe întreg teritoriul etnografic ucrainean". Nici cei dintîi nici cei de-al doilea nu vor să mai ție seamă de vechile hotare politice ale monarhiei; ei nu mai cunosc decît granițe etnografice. Sfatul național ceh ignorează manifestul imperial; el lansează propria sa proclamație, în care stăruie asupra faptului că chestia boemă nu e o chestie austriacă, ci una internațională. Polonii și-au înființat deja statul lor național; ei sînt acum în afară de Austria. Italienii nu vor să discute; ei sînt în așteptarea evenimentelor. Cei din urmă, între toți, germanii din Austria proclamă la 21 octombrie statul austro-german.

Vechiul stat austriac nu mai exista. Ce e drept, în Viena rămăsese un guvern austriac. În birourile lor administrative, lucrau încă funcționarii. Dar „mașina statului se învîrtea în gol, ca o moară fără grăunțe"[199].

În mijlocul acestui haos, sosi răspunsul lui Wilson la propunerea de pace făcută la 5 octombrie. Era lovitura de grație dată unui muribund. Guvernul Statelor Unite declară că nu se poate ocupa de propunerea făcută, deoarece situația s-a schimbat prin importante evenimente. Că există o stare de război între cehoslovaci pe de o parte și Germania și Austro-Ungaria, de altă parte. Că Consiliul Național Cehoslovac — Masaryk, Beneš — este guvernul unei puteri luptătoare și că deci, acest Consiliu este mai în măsură să trateze interesele cehoslovacilor, decît președintele Statelor Unite. În același timp, Statele Unite declară că au recunoscut dreptul la libertate al iugoslavilor, în modul cel mai complet.

Austro-Ungaria încetase de a mai fi un stat unitar: două state se despărțiseră din trupul ei.

Lovitură după lovitură. La 24 octombrie, aniversarea înfrîngerii de la Caporetto, italienii, ajutați de francezi și de englezi, încep o ofensivă în stil mare pe tot frontul [11]. Dușmanul lovește acum o armată care nu mai are patrie.

Hussarek și Burian demisionează. Împăratul numește ministru-președinte pe profesorul Lammasch, o celebritate în materie de drept internațional și un cunoscut pacifist; misiunea lui e de a lichida vechea Austrie. Ministru de Externe e numit contele Andrássy; misiunea lui e de a lichida războiul. Și, în noaptea de 27—28 octombrie, firul telegrafic ducea, de la Ballplatz-ul vienez prin Stockholm spre Washington, apelul disperat pentru pacea separată, pe care muribunda Austro-Ungarie o implora lui Wilson;

„Guvernul austro-ungar se declară gata, fără să mai aștepte rezultatul altor tratative, să intre în discuții pentru încheierea unei păci între Austro-Ungaria și statele adversare și a unui armistițiu pe toate fronturile Austro-Ungariei".

Toate condiţiile puse de Wilson erau declarate ca acceptate anticipativ. Ruperea de Germania era săvirşită. Numai pacea să vină, înainte ca infrîngerea ce se desena pe frontul italian să se schimbe in dezastru. Căci nimeni nu-şi mai făcea vreo iluzie asupra rezultatului marii bătălii ce începuse : completa prăbuşire a acestei armate fără patrie, revărsarea bandelor inarmate peste teritoriul austriac, jaful, anarhia ...

Dar, de pe cimpul de bătălie, din cancelariile diplomaţiilor mondiale ca şi din lagărele naţionalităţilor, răsuna ecoul fatal : prea tirziu !

Finis Austro—Hungariae ! Expiaţiunea începuse pentru statele impătritei Alianţe. Politica de pradă fusese infrintă şi făptaşii işi aşteptau osînda. Bulgaria şi Turcia erau la pămînt. Austria se prăbuşea. Germania era îngenunchează şi cuprinsă de spasmele ultimelor svîrcoliri. Singură Ungaria, cuprinsă de o frenezie naţională fără margini, se legăna în nişte iluzii ce atingeau inconştienţa. Ea denunţase dualismul, rupsese legăturile cu Austria, se pregătea să-şi separe armata, conducerea politicii externe şi a finanţelor. Venerabila sancţiune pragmatică, care timp de două secole — de la 1713 — dominase viaţa constituţională a monarhiei, işi trăise viaţa. Ungurii voiau să păstreze numai uniunea personală cu Austria. Cu aceasta, Ungaria se socotea degajată de orice răspundere pentru războiul purtat pînă acum, fără nici o obligaţie faţă de popoarele pe care le ţinea oprimate, la adăpost de orice ameninţare din partea adversarului biruitor. Închistată in doctrina intangibilităţii hotarelor sale şi chiar a constituţiei sale, nici o putere din lume nu ar fi putut-o clinti. Dreptul popoarelor la autodeterminare, constituirea de state naţionale, toată ideologia revoluţiei ruse şi noua evanghelie a lui Wilson, care cuceriseră popoarele, trebuiau să se volatilizeze inaintea graniţelor statului independent ungar, apărat de coroana milenară a Sfintului Ştefan !

Orbirea ungară avea intr-insa ceva patologic. Politicienii unguri cereau un „cordon sanitar" in jurul Ungariei, care să le apere ţara impotriva miasmelor descompunerii din Austria. Ungaria trebuia să rămină o insulă neclintită şi liniştită în mijlocul oceanului furtunos care agita popoarele in jurul ei.

Printre politicienii unguri se ridicase un om nou ; contele Károlyi [12], şeful partidului independentist paşoptist ungar. Demagog şi oportunist, desfăşurind cu ipocrizie un program de concesii democratice, făgăduind pacea, el cişligase zi cu zi o popularitate care-l impunea ca omul situaţiei. Părăsind corabia ce lua apă, el incepe să simuleze sentimente prieteneşti pentru Antantă, declară că e necesară o schimbare a politicii exterioare şi — prin gura partizanilor săi — strigă tare ca să fie auzit de Europa : „Noi sintem prieteni ai Înţelegerii !". Cu acest bagaj oportunist, contele Károlyi cerea puterea, declarindu-se singurul in stare să salveze Ungaria cu creditul persoanei sale.

În acest timp insă, procesul de eliberare al popoarelor işi făcea drumul şi in Ungaria. La 18 octombrie răsună în parlamentul ungar glasul deputatului român Vaida-Voevod. El rosteşte hotărirea poporului român, exprimată prin hotărirea luată de Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român la Oradea : poporul român nu recunoaşte guvernului şi parlamentului ungar dreptul de a se considera ca reprezentant al naţiunii române ; naţiunea română reclamă pentru ea dreptul să hotărască singură despre soarta ei şi aşezarea ei printre celelalte naţiuni libere ; orice hotărire pe care ar lua-o alteineva, decit organul ei legiuit, care e Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român, o va declara nulă şi fără valoare.

Slovacul Juriga urmează după deputatul român şi cere aceleaşi drepturi pentru poporul său, iar deputatul Ossoinak le reclamă pentru Fiume italian. Strigăte şi insulte acoperă cuvintările deputaţilor naţiunilor oprimate. Wekerle şi Appónyi se agaţă spasmodic de doctrina integrităţii. Dar efectul se produsese. Fantoma prăbuşirii forţase „cordonul sanitar" şi pătrunsese în parlamentul ungar.

În enervarea generală sosesc două ştiri ce tulbură şi mai mult spiritele aţiţate ale ungurilor. La Debreţin, în timpul solemnităţii inaugurării noii universităţi, în prezenţa împăratului, muzica militară a cîntat imnul imperial, detestatul „Gott erhalte...". În Camera ungară e un strigăt de indignare. Aşadar independenţa Ungariei nu e fapt : duhul austriac continua să domine! Deodată soseşte şi a doua veste : în Fiume, un regiment croat a pătruns în cazarma honvezilor unguri, a dezarmat pe honvezi şi a ocupat oraşul. Era semnalul despărţirii Croaţiei de Ungaria pe cale violentă, începutul dezmembrării Ungariei. Mare emoţie. Wekerle anunţă demisia cabinetului, pentru a înlesni formarea unui guvern care să cuprindă toate partidele din parlament şi din afara lui, în această clipă tragică. Misiunea noului guvern va trebui să fie asigurarea graniţelor ţării şi rechemarea în patrie a soldaţilor aflători afară din ţară.

La Gödöllö, reşedinţa regală de lîngă Budapesta, e mare fierbere. Tînărul împărat-rege are pe braţe trei crize : a cabinetului austriac, a Ministerului de Externe şi a cabinetului ungar. Pentru soluţionarea acesteia din urmă, Károlyi se impune, ca omul situaţiei. Împăratul ezită. El n-are încredere în Károlyi, care vrea ruptura cu Germania şi rechemarea trupelor. Carol pleacă la Viena spre a soluţiona celelalte crize prin numirea lui Lammasch şi a lui Andrássy. Pentru rezolvarea crizei din Ungaria, a lăsat pe arhiducele Iosif cu depline puteri; acesta improvizează un cabinet Hadik.

Decepţionat şi indignat, Károlyi dă lovitura. În noaptea de 25—26 octombrie, reprezentanţii partidului Károlyi, împreună cu socialiştii şi cu radicalii, se adună în hotelul „Astoria", se constituie în Consiliul Naţional Ungar şi decid să ia puterea în mînă, „spre mîntuirea Ungariei", pe baza independenţei în toate direcţiile, a păcii imediate, a rechemării imediate a trupelor. Este revoluţia, aclamată de mulţimea imensă a lucrătorilor, studenţilor, zecilor de mii de soldaţi fugiţi de pe front, care forfoteau prin oraş. Poliţia şi armata regulată a garnizoanei se asociază mulţimii : revoluţia este triumfătoare. În numele monarhului, arhiducele Iosif trece puterea lui Károlyi; guvernul Hadik ţinuse două zile. Şi imediat, ministrul de Război, Béla Linder, dă ordinul trupelor ungare de pe frontul italian să părăsească frontul şi să se întoarcă acasă.

Cele din urmă zile ale lunii octombrie sînt zilele agoniei austro-ungare. Pe frontul din Italia, după trei zile de grea rezistenţă, se produce catastrofa. La Vittorio Veneto [13], soldaţii diviziilor ungare aruncară cei dintîi armele. Frontul austriac era rupt. Unităţile austro-ungare încep o retragere dezordonată, rezervele refuză să mai intre în luptă, armata intră în disoluţie. Unguri, cehi, croaţi, poloni, chiar şi germani austrieci nu mai au decît un gînd : să se întoarcă acasă. Războiul nu mai avea nici un interes pentru vreunul din popoarele monarhiei în descompunere; el era sfîrşit. Acasă îi aştepta o luptă pasionată: lupta naţională. Trenurile şi vehiculele sînt luate cu asalt. Muniţiile şi materialul sînt aruncate jos, ca să uşureze fuga. Unităţile în disoluţie inundă nordul Italiei, apoi păşesc peste hotarele ţării proprii, pulverizîndu-se în bande care incendiază şi jefuiesc. Armata austro-ungară încetase să mai existe.

La 29 octombrie Adunarea Naţională din Praga hotăra despărţirea Boemiei de Austria. În acelaşi timp slovacii se despărţeau de Ungaria. Repu-

blica Cehoslovacă fu proclamată [14] în mijlocul entuziasmului popular. La Agram, Consiliul Naţional votă rezoluţia prin care ţările slave din sud rupeau legăturile cu Austria şi cu Ungaria şi se declarau independente [15]. Adunarea aclama „unirea întregului popor al slovenilor, croaţilor şi sîrbilor, pe tot teritoriul lor etnografic, de la Isonzo pînă la Vardar, într-un stat suveran şi independent". Garnizoana, în cap cu comandanţii ei, depun jurămîntul de credinţă noului stat. În cîntecele muzicilor militare, populaţia jubilează. Statul iugoslav se născuse. Austria nu mai avea acces la mare. Flota austro-ungară era ameninţată să cadă pradă italienilor. Ca s-o salveze, împăratul o dăruieşte noului stat sud-slav, moştenitorul ţărmului maritim austro-ungar.

La 30 octombrie, împăratul oferea armistiţiul Italiei. La Padua, parlamentarii austrieci, după trei zile de discuţii penibile, trebuiau să subscrie armistiţiul umilitor [16] care însemna desfiinţarea puterii militare a unei măreţe monarhii ce dominase timp de secole istoria Europei. Şi pe cînd, de la Baltica pînă la Adriatica, revoluţia se întindea topind armatele uriaşe, prăbuşind aşezări politice ce păreau eterne şi acoperind sub sfărîmăturile lor dinastii milenare, la Budapesta se petreceau două fapte simbolice.

Tisza, încarnaţia politicii şoviniste ungare, omul care contribuise mai mult decît oricare altul la prăbuşirea ţării sale prin patriotismul pătimaş, orb şi intolerant pe care-l profesa, cădea asasinat de soldaţi, plătind cu viaţa vina de a fi fost unul din autorii marelui război şi a nenorocirii patriei sale.

Iar într-o cameră de hotel, mitropolitul român Vasile Mangra, omul care-şi vînduse neamul pentru cîrja mitropolitană, aşa cum Iuda îşi vînduse Domnul pentru un pumn de arginţi, îşi punea singur capăt vieţii, înghiţind o puternică doză de veronal.

Actul din urmă al tragediei Puterilor Centrale se apropia de sfîrşit.

—

La orizont, apărea roşeaţa incendiilor aprinse de cetele răzvrătite ale fostei armate austro-ungare. Pe după culise dispăreau în învălmăşeală actorii fruntaşi: monarhii îşi pierdeau coroanele, generalii îşi frîngeau săbiile. În mijlocul scenei zăceau cadavrele a doi învinşi: intrigantul principal şi unealta lui.

Cortina cădea repede...[17].

NOTE

[1] Încă în perioada 16—21 ianuarie 1918 în Austro-Ungaria avusese loc o grevă generală politică, iar la Viena fusese creat primul soviet de deputaţi ai muncitorilor. Răscoala marinarilor a-a declanşat la Cattaro în ziua de 1 februarie 1918.

[2] Karl von Stürgkh (1859—1916), prim-ministru austriac, a fost asasinat de F. Adler la 21 octombrie 1916. F. Adler era fiul liderului socialist austriac, de prestigiu internaţional, F. Adler (1879—1969).

[3] Heinrich Clam-Martinitz (1863—1932).

[4] Guvernul austriac condus de M. von Seidler a preluat puterea la 25 iunie 1916 şi a deţinut-o pînă la 23 iulie 1918.

[5] Programul preşedintelui W. Wilson din 8 ianuarie 1918 (« Cele 14 puncte »).

[6] Ofensiva austriacă a fost declanşată la 15 iunie 1918 şi blocată de italieni chiar a doua zi.

[7] Max von Hussarek (1865—1935) devine prim-ministru în iulie 1918.

[8] Maximilian Alexander Friedrich Wilhelm von Baden (1867—1929), cancelar al Germaniei (octombrie — noiembrie 1918).

[9] Independenţa de stat a Ungariei a fost proclamată la 2 noiembrie 1918.

[10] La 16 aprilie 1865 Ferenc Deák s-a pronunțat în presa budapestană în favoarea apropierii Ungariei de monarhia habsburgică. Acordul austro-ungar care punea bazele statului dualist Austro-Ungaria a fost încheiat la 17 februarie 1867.

[11] În noiembrie 1917, după dezastrul armatei italiene la Caporetto,12 divizii anglo-franceze, comandate de generalul Ferdinand Foch, au sosit urgent pe teatrul de operațiuni din Italia, pentru a contribui la consolidarea noului front.

[12] Contele Károlyi Mihály conducea Consiliul Național Maghiar — creat la 25 octombrie 1918 — care își propunea menținerea „integrității" Ungariei.

[13] Bătălia de la Vittorio Veneto a avut loc la 27 octombrie 1918, frontul austro-ungar fiind rupt de către italieni. Anglo-francezii au participat la ultima ofensivă italiană.

[14] Comitetul Național Cehoslovac a proclamat independența Cehoslovaciei la 28 octombrie 1918. La 30 octombrie 1918, Consiliul Național Slovac a proclamat unirea într-un singur stat a Slovaciei cu Cehia.

[15] Crearea Statului sîrbilor, croaților și slovenilor a fost proclamată de Veceа Populară Centrală de la Zagreb în ziua de 24 noiembrie 1918. Cîteva zile mai tîrziu, la 1 decembrie 1918 a fost proclamat Regatul Sîrbilor, Croaților și Slovenilor.

[16] Evenimentul a avut loc la 3 noiembrie 1918, Austro-Ungaria trufașă depunînd armele în fața italienilor, pe care îi disprețuise și a căror țară Habsburgii o stăpîniseră în parte vreme îndelungată.

[17] Despre dispariția monarhiei multinaționale a Habsburgilor și consecințele ei, vezi A. Deac, I. Spălățelu, *Prăbușirea Imperiului Austro-Ungar. Formarea statelor naționale unitare din centrul și sud-estul Europei*, în *Rdi*, nr. 3, 1979, p. 449—479.

Capitolul V

UNIREA BUCOVINEI CU ROMÂNIA

Martiriul Bucovinei

Pe ruinele Imperiului Habsburgic, popoarele fostei monarhii se grăbeau să se organizeze în state naţionale.

Bucovina suferise în timpul războiului ca nici o alta din provinciile Austro-Ungariei. Aşezată într-un punct sensibil al frontului de luptă oriental, vecină cu România, cucerirea teritoriului ei trebuia să satisfacă necesităţi strategice şi să slujească la demonstraţii politice. De trei ori ocupat de ruşi, de trei ori reocupat de austrieci, pămîntul bucovinean a fost rînd pe rînd măturat de tăvălugurile armatelor luptătoare, oraşele şi satele devastate, populaţia maltratată şi jefuită. Un regim poliţienesc tiranic şi crud a asigurat colonelului austriac Fischer un loc de necinste în galeria călăilor naţiunii române.

O puternică reacţie naţională însufleţise populaţia românească a Bucovinei în deceniul dinaintea izbucnirii războiului. Influenţa mişcării naţional-culturale desfăşurată de N. Iorga cu ajutorul „Semănătorului", fusese covîrşitoare asupra tineretului intelectual al Bucovinei, iar cvadricentenarul lui Ştefan, sărbătorit în 1904 în Bucovina, precum şi expoziţia din 1906 din Bucureşti, apropiaseră masele poporului român din Bucovina de fraţii din vechiul Regat. Conştiinţa legăturii de sînge se redeşteaptă, simpatia pentru fraţi se dezvoltă şi tricolorul român începe să fie nelipsit în toate manifestările publice la care participau românii bucovineni.

Dar Bucovina austriacă avea în persoana colonelului Fischer, comandantul jandarmeriei din Bucovina, pe cel mai vigilent şi mai feroce cerber. Transformarea sufletului românesc nu-i putea scăpa rutinatului poliţist. El dădu alarma, semnalînd marele pericol: zdruncinarea ideii de stat austriacă şi legăturile ce se înnodau între conducătorii politicii româneşti din Bucovina cu cei din Regat. Tricolorul român fu considerat ca emblemă sediţioasă şi purtarea lui în public fu interzisă. În 1913, participarea României în conflictul balcanic răci raporturile Regatului cu Austria. Fischer puse populaţia românească a Bucovinei sub observaţie prin jandarmi; îndeosebi intelectualii sînt consideraţi ca „infectaţi de ideile naţionale româneşti" şi ca partizani ai alipirii Bucovinei de România.

Izbucnirea războiului mondial şi introducerea dictaturii militare a dat Bucovina pe mîna colonelului Fischer şi a jandarmilor săi.

Bucovina a fost pentru întîia oară invadată parţial de ruşi în lunile septembrie şi octombrie 1914, iar a doua oară la sfîrşitul lunii noiembrie; de astă dată în întregime. Firea veselă şi prietenoasă a ruşilor făcu să se stabilească între ei şi populaţia română legături de simpatie. Funcţionarii civili şi militari de la graniţa vechiului Regat spre Bucovina intrară în raporturi prieteneşti cu

ruşii şi participară laolaltă cu ei la diferite manifestări cordiale, transformate în manifestări politice de frăţietate de arme pentru realizarea idealurilor naţionale române.

În februarie 1915 ruşii evacuară Bucovina, asupra căreia se revărsară din nou soldaţii şi jandarmii lui Fischer. Regimul austriac dăinui pînă în iunie 1916, cînd ofensiva lui Brusilov aduse pentru a treia oară pe ruşi în Bucovina. De astă dată românii intră şi ei în război. Rezerva pe care o păstraseră românii bucovineni dispăruse acum. Manifestările sentimentelor de bucurie ale românilor sînt acum făţişe. În august 1917 partea de nord a Bucovinei a fost evacuată de ruşi, iar în martie 1918, în urma Păcii preliminare de la Buftea, a trebuit să fie evacuată de români şi partea de sud. Pentru a treia oară Fischer redevenea stăpînului Bucovinei. El declară că nu cunoaşte în Bucovina decît „germani, evrei şi . . .trădători". Purtarea lui era conformă cu această formulă.

Furia austriecilor împotriva purtării „ilegale" a românilor era mărită de faptul că numeroşi intelectuali bucovineni, profesori, învăţători, preoţi, magistraţi, studenţi şi chiar ţărani părăsiseră vetrele lor, unii chiar de la izbucnirea războiului, alţii după fiecare revenire a austriecilor şi plecaseră în Regatul liber, unde întemeiaseră o activitate foarte rodnică de informaţie şi de propagandă, prin grai şi prin scris, în favoarea eliberării Bucovinei. Unii au intrat ca voluntari în armata luptătoare; alţii au trecut în Basarabia spre a contribui la redeşteptarea conştiinţei naţionale basarabene. Autorităţile austriece stabileau legătură între acţiunea refugiaţilor bucovineni din România şi sentimentele celor rămaşi în Bucovina; ceea ce simţeau aceştia exprimau refugiaţii. Constatînd caracterul periculos al mişcării româneşti antiaustriece, autorităţile austriece îşi propuseră s-o extermine — ca şi pe cea rusofilă — prin mijloace violente: arestări, internări, deportări, condamnări şi executări.

În tot timpul războiului şi ocupaţiei austriece, Bucovina a trăit sub regimul celei mai absolutiste dictaturi militare. Concepţia conducătorilor politici şi militari austrieci era că Austria are un mare duşman în afară — Rusia — şi un altul înăuntru — naţionalităţile. Războiul fusese pornit cu scopul de a înfrînge pe cel extern; el era însă mai cu seamă ocazia binevenită pentru a scăpa de cel intern, suprimînd mişcările iredente. Populaţia ortodoxă din Bucovina, indiferent dacă era ruteană sau română, era considerată ca rusofilă, deci periculoasă pentru Austria. Comandanţii militari, trimişi aci, erau instruiţi că aveau să lupte pe două fronturi: cu armata rusă în faţă şi cu ţăranii rusofili în spate. Orice rutean şi orice român era un suspect. De fapt nu exista nici un român, intelectual sau ţăran, care să fi luat parte la mişcarea rusofilă. Încît, crima Austriei împotriva Bucovinei, e cu atît mai mare, cu cît românii bucovineni nu erau de loc vinovaţi de cele ce li se imputau.

Astfel, ţara a fost împănată de jandarmeria lui Fischer, cuprinsă într-o vastă reţea de spionaj. Toţi suspecţii de rusofilie erau arestaţi, acuzaţi de spionaj, de fraternizare cu duşmanul şi de trădare de patrie. Curţile marţiale, pentru accelerarea lucrărilor, se deplasau dintr-o localitate într-alta, iar în intervalele ocupaţiilor ruseşti, funcţionau în localităţile vecine din Galiţia, Maramureş sau Transilvania. Şi pentru că acţiunea judiciară nu părea destul de expeditivă, s-a recurs la execuţii sumare. Ordine emanate fie de la generalul Kövess, comandantul frontului bucovinean, sau de la subalternii săi, fie de la colonelul Fischer, făceau apel la jandarmi să nu-şi mai piardă timpul cu trimiterea „vinovaţilor" înaintea curţilor marţiale, ci „să se facă lor şi martorilor un scurt interogatoriu, să se alcătuiască un scurt proces-verbal şi să fie împuşcaţi pe loc, dîndu-se astfel un exemplu perhorescent populaţiei civile".

Iar un ordin al contelui Meran, guvernatorul Bucovinei, face cunoscut populaţiei că „comandanţii militari au ordin strict să împuşte pe loc pe oricare s-ar face numai chiar suspicios de trădare sau de altă purtare dușmănoasă statului"*.

Se poate înţelege uşor teroarea care s-a dezlănţuit în Bucovina. Patru ani populaţia a gemut sub regimul cel mai terorist. Arestări pe baza unei simple bănuieli sau a unui denunţ neprobat, încarcerări cu lunile sau cu anii, în care timp gospodăriile se iroseau, bătăi barbare, internări în lagărul de la Thalerhof, în Stiria, cuibar de dizenterie şi tifos exantematic, în care mureau pînă la 30 de oameni pe zi, spînzurătoarea pe simplul ordin al cîte unui ofiţer sau chiar jandarm, monştri degeneraţi care-şi făceau o plăcere sadică din a vedea legănîndu-se cadavrele agăţate de copacii din păduri, de felinarele de pe străzi sau de stîlpii de telegraf, acestea sînt efectele zvîrcolirilor care au creat colonelului Fischer o tristă celebritate, dîndu-i supranumele de *Tatăl spînzuraţilor* şi au mînjit cu sînge şi noroi ultimii ani ai regimului austriac în Bucovina.

Pretenţii ucrainene

Cînd loviturile primite de Austro-Ungaria din afară, ca şi dinăuntru, au făcut inevitabil sfîrşitul monarhiei dualiste, Bucovina se găsea într-o situaţie primejdioasă. Prezenţa unei populaţii rutene, care după statisticile tendenţioase oficiale ar fi voit să întreacă numericeşte populaţia băştinaşă românească, dădea ocazia la combinaţii politice dăunătoare românilor. Realitatea era că nordul Bucovinei era locuit în parte de rutenii veniţi din Galiţia. Sudul Bucovinei rămăsese însă curat românesc. Populaţia rutenească se trezise la conştiinţa naţională ruscască şi tendinţa ei era alipirea la Rusia. Pentru a contrabalansa această mişcare, Austria crease ideea ucraineană, promiţînd rutenilor intrarea în arena politică ca popor deosebit şi alipirea teritoriului locuit de ruteni în Galiţia şi Bucovina la această Ucraină proiectată. În amîndouă cazurile, Bucovina ar fi fost pierdută pentru România. Dar soarta războiului a voit altfel : Austria şi Rusia s-au prăbuşit, iar Ucraina a fost trecută în registrul de stare civilă al istoriei la rubrica născuţilor morţi.

Dar efectele combinaţiilor şirete ale politicii austro-ungare aveau să tulbure desfăşurarea normală a soluţiei chestiunii bucovinene... În cursul tratativelor de la Brest-Litovsk, impins de trebuinţele alimentării Austriei înfometate, Czernin vînduse formal Bucovina Ucrainei. Printr-o dispoziţie secretă a tratatului „guvernul austriac se angajă ca să alcătuiească pînă la 15 iulie 1918 un proiect de lege prin care să despartă teritoriile Galiţiei de est a căror populaţie e în majoritate ucraineană, de la Galiţia de pînă acum şi să le împreune cu Bucovina într-o ţară a Coroanei. Guvernul austriac se obligă de a da acestui proiect valoarea de lege. Pînă atunci va avea grijă să lucreze din toate puterile spre realizarea acestui scop".

Cînd însă principiile evangheliei lui Wilson au cucerit lumea şi au dat lovitura de moarte diplomaţiei secrete şi combinaţiilor oculte, făcute pe socoteala naţiunilor, rutenii s-au văzut nevoiţi a ceda din pretenţii. Neputînd nega caracterul românesc al Bucovinei, ei se mărginiră să revendice pentru viitorul stat ucrainean jumătatea de nord, pînă la Siret, pe care o reclamau ca ucraineană. În al treilea caz, şi cel mai rău, ei reclamau imediat partea dintre Nistru şi Prut împreună cu Cernăuţii, rămînînd ca asupra regiunii de mijloc, dintre Prut şi Siret, să se decidă în urmă.

* Bălan T., *Suprimarea mişcărilor naţionale în Bucovina*, Cernăuţi, 1923.

Românii nu puteau să primească nici un compromis pe această chestiune. Drepturile istorice ale României asupra Bucovinei, caracterul românesc al ţării, care nu putea fi alterat de prezenţa unor elemente intruse, erau afară de orice îndoială. Bucovina fusese ruptă prin fraudă şi violenţă de la sinul patriei mume. Acum, cînd judecata fatală a istoriei lovea pe făptaş, lucrul furat trebuia să se întoarcă la legitimul posesor. Întocmai ca pentru Alsacia-Lorena, dezanexiunea Bucovinei era cerută de dreptatea istorică şi de spiritul vremii. Cursul evenimentelor o impunea ca singura soluţie posibilă. Ucraina, plăsmuirea artificială a lui Czernin şi Kühlmann, se evaporau odată cu retragerea trupelor de ocupaţie austro-germane. Austria dezagregîndu-se, Galiţia lipindu-se Poloniei, Bucovina — prea mică pentru a forma un stat de sine stătător — urma neapărat să se alipească unuia din statele vecine. Această alipire nu se putea face decît în chipul în care va fi cerută de voinţa liberă a poporului său.

Manifestul împăratului Carol, acest glas funebru de clopot al monarhiei dualiste, nu cuprindea nimic relativ la Bucovina. Hussarek se crezuse obligat să dea oarecari lămuriri: „Chestiunea Bosniei şi Herţegovinei şi chestiunea românească rămîn deschise, dată fiind legătura lor cu Ungaria... Bucovina va fi, ca şi Triestul, dependentă direct de guvernul central, Galiţia va fi împărţită, rămînînd ca părţile polone să se împreune cu Polonia, iar Galiţia de est să formeze o ţară de sine stătătoare...". Intenţiile unei soluţii filo-ucrainene se întrezăreau din declaraţiile evazive ale ministrului austriac.

Deputaţii români din Reichsrat-ul vienez protestară împotriva oricărei veleităţi ucrainene asupra teritoriului Bucovinei şi proclamară necesitatea ca chestia românilor din Bucovina să fie rezolvată împreună cu a românilor din Ungaria, cu care să formeze un stat naţional unitar. Potrivit manifestului împărătesc şi oportunităţii, deputaţii bucovineni concepeau deocamdată acest stat în cadrul unei Austrii federative. Ei alcătuiră un Consiliu Naţional şi se adresară Comitetului Partidului Naţional din Transilvania pentru o acţiune comună. A doua zi, acesta făcea, prin glasul lui Vaida, memorabila sa declaraţie, prin care naţiunea română reclama pentru ea dreptul să hotărască singură de soarta ei. Legăturile cu Austro-Ungaria se rupeau. Acum, iniţiativa marilor evenimente nu mai era la Viena, ci la Cernăuţi.

Bucovina liberă

Intelectualii români rămaşi în Bucovina se organizează, fac să apară ziarul „Glasul Bucovinei" şi încep campania pentru rezolvarea chestiunii Bucovinei în cadrul românismului. Nu era prea numeroasă la început gruparea: o mare parte din intelectualii bucovineni era în vechiul Regat şi în Basarabia. Curînd însă, tot ceea ce cugeta şi simţea românește în Bucovina se adună în jurul tribunei de unde răsuna „glasul" Bucovinei româneşti.

Reprezentanţii tuturor partidelor politice române din Bucovina se întrunesc şi convoacă pentru ziua de 27 octombrie o adunare la Cernăuţi, la care cheamă pe deputaţii români din parlament, pe foştii deputaţi ai dietei provinciei, pe primarii români din toată Bucovina şi pe un număr de intelectuali. Adunarea se ţine într-o atmosferă solemnă şi sărbătorească. Ea se proclamă *Adunare Constituantă*, în puterea suveranităţii naţionale şi declară că „hotărăşte unirea Bucovinei cu celelalte ţări româneşti într-un stat naţional independent şi va purcede în acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania şi Ungaria". Un Consiliu Naţional de 50 de membri e instituit

de Adunarea Constituantă spre a conduce poporul român din Bucovina, a-i apăra drepturile şi a stabili o legătură strînsă între toţi românii, fiind singurul în drept a hotărî sau a trata asupra poporului român din Bucovina. Constituanta respinge cu hotărire orice încercare care ar fi ţinut la ştirbirea Bucovinei; declară însă că „doreşte să se înţeleagă cu popoarele conlocuitoare".

Pasul decisiv se făcuse. După aproape un veac şi jumătate de robie, Bucovina aruncase lanţurile şi, liberă pe soarta ei, întindea acum braţele spre fraţi. Mulţimea, ce manifesta pe străzi, intră în sala Palatului Naţional unde se constituia Consiliul şi arborează la fereastră tricolorul român. Covîrşit de emoţie ce umplea cu lacrimi ochii tuturor, octogenarul părinte Bejan, care deschisese şedinţa Adunării, salută tineretul şi rosteşte cuvintele cuviosului Simeon: „Acum slobozeşte, Doamne, pre robul tău, căci ochii mei văzură mîntuirea neamului!"

Consiliul Naţional a delegat din sînul său un Comitet Executiv, în frunte cu Iancu Flondor, care trebuie să ia asupră-şi guvernul Bucovinei. Guvernatorul ţării, contele Etzdorf, continuă însă să păstreze în mîini administraţia provinciei.

În acest timp, ordinea publică începe să fie tulburată. Bande de soldaţi, de foşti prizonieri eliberaţi şi de agitatori ucraineni, se dedau la neorînduieli. Ucrainenii devastează depozitele militare şi iau echipamente, arme şi muniţii. Excese antisemite încep să se producă prin sate. Contele Etzdorf aduce la cunoştinţa lui Flondor că ucrainenii reclamă pentru ei dreptul să guverneze partea de nord a ţării pînă la Prut, lăsînd românilor partea de sud, pînă la Siret; ţinutul mijlociu, dintre Siret şi Prut, să fie considerat, pînă la delimitarea definitivă, ca un fel de condominium. La această soluţie convenise şi deputatul român Aurel Onciul, foarte cunoscut prin activitatea sa antinaţională, manifestată prin tot felul de încercări de a dezbina pe românii din Bucovina, a insulta pe cei din Regat, a ponegri ţara mumă şi a lupta împotriva intereselor şi idealurilor româneşti. Flondor refuză propunerea guvernatorului şi-i comunică în acelaşi timp că, spre a apăra drepturile românilor împotriva oricărei încercări de uzurpaţie şi a asigura liniştea şi ordinea în ţară, a intervenit pe lîngă guvernul român din Iaşi, cerînd intervenţia armată a României.

Armata română în Bucovina

Flondor avea dreptate să ia măsuri de precauţie. La 6 noiembrie, reprezentanţii ucrainenilor, însoţiţi de o bandă înarmată, apar în palatul guvernatorului, pe care-l gonesc şi se instalează ca guvern. Aurel Onciul e asociatul ucrainenilor, uzurpînd calitatea de reprezentat al românilor, pe care nu i-o dăduse nimeni. Ucrainenii pretind funcţionarilor jurămîntul de credinţă — pe care funcţionarii români refuză să-l depună — şi acoperă zidurile oraşului cu proclamaţii. Ca delegat al acestui guvern de uzurpatori, Onciul pleacă la Iaşi spre a protesta împotriva trimiterii armatei române. El găseşte însă la Iaşi peste tot uşi închise, iar studenţii îi fac o manifestaţie contondentă.

Adevăratul misionar al Bucovinei este Bodnărescu, delegatul Consiliului Naţional, care imploră grabnica trimitere a armatelor româneşti în ţara soră, care şi-a aruncat lanţurile. Regele şi guvernul se grăbesc să îndeplinească rugămintea fraţilor. Este, după Basarabia, a doua provincie românească care are nevoie de scutul soldatului român, spre a-şi putea afirma în toată libertatea voinţa de a trăi o viaţă naţională şi a se organiza în linişte. Divizia a 8-a de infanterie, sub comanda generalui Zadik, primeşte ordinul

de a intra în Bucovina. În două zile divizia a fost pusă pe picior de război cu oamenii ce s-au putut strînge la repezeală. Cu mari străduinţe s-au putut înjgheba trei detaşamente: „Dragoş", „Alexandru cel Bun" şi „Suceava" de cîte 600 de oameni, compuse din soldaţii regimentelor de infanterie 16, 29 şi 37, la care s-au mai adăugat şi grănicerii şi jandarmii ce făceau paza pe frontiera Bucovinei. Fiecare detaşament era completat cu foarte puţină cavalerie, cu cite două baterii de artilerie şi un grup de mitraliere. Peste tot, efectivul diviziei nu intrecea 3 000 de oameni, subţire imbrăcaţi, slab aprovizionaţi, dar cu sufletul înălţat de misiunea istorică ce li se incredinţase.

La 8 noiembrie, armata română trecu vechea graniţă — nefastul „cordon" întărit prin nelegiuirea săvîrşită la 1775 şi călcă pe pămîntul frătesc al Bucovinei. Soldaţii români sînt primiţi cu un entuziasm mişcător, aşa cum se primesc fraţii de multă vreme aşteptaţi. Nimeni nu se înşeală asupra adevăratului caracter al acestei expediţii. Nu poate fi vorba de o simplă acţiune poliţienească. Ci patria mumă îşi trimite solii care să-i readucă la sin pe fiica răpită. Bucovina, colţul cel mai vechi de ţară moldovenească, care cuprindea lăcaşul scaunului domnesc şi mormintele voievozilor, se lipea iar de trupul ţării mume. Moldova lui Ştefan cel Mare se reîntregea. Din înălţimea turnurilor vechilor ctitorii ale Muşatinilor şi Movileştilor, clopotele, care veacuri de-a rîndul au sunat a primejdie şi a jale, sună vesel a sărbătoare. Şi vîntul duce ecoul lor departe, de-a lungul văilor care se înfundă în desişul codrilor, pînă ce vestea ajunge şi la mănăstirea unde odihneşte marele domn. „Sub lespedea din Putna, Sfîntul, după o sută patruzeci şi trei de ani de somn greu, tulburat de vise urite, şi-a regăsit iar odihna".

18 La 9 noiembrie, un aeroplan românesc anunţă, prin proclamaţii aruncate de sus, sosirea armatei eliberatoare şi în aceeaşi zi, legionarii ucraineni din Galiţia, care stăpîniseră cîteva zile Cernăuţii, fugeau în goana cailor peste Prut. Ziua de 11 noiembrie e ziua cea mare a capitalei Bucovinei. În fruntea soldaţilor detaşamentului „Dragoş", generalul Zadik intra în Cernăuţi, pe cînd detaşamentul „Alexandru cel Bun" traversa oraşul spre a trece la nord de Prut. În sala de şedinţe a Societăţii de Cultură din Palatul Naţional, Iancu Flondor, înconjurat de membrii Consiliului Naţional, salută şi îmbrăţişează pe generalul român „aşa cum fac toţi fraţi iubitori care, după o lungă şi dureroasă despărţire, se întîlnesc spre a nu se mai despărţi niciodată". După aceea, comandantul trupelor române e acoperit cu flori şi purtat pe umeri pînă la automobilul său. A fost ziua de renaştere şi de triumf a Cernăuţilor eliberaţi.

Sub preşedinţia lui Iancu Flondor se constituie un guvern al Bucovinei, sub forma unui „Consiliu al secretarilor de stat" care începe să ia măsuri de organizare a serviciilor publice, pe măsură ce armata îşi continuă marşul său de ocupare paşnică a întregului teritoriu al Bucovinei.

1918

Unirea necondiţionată Actul de la 27 octombrie nu soluţionase în mod hotărîtor soarta Bucovinei. În primul rînd, lipsea documentului preciziunea exprimării. Era mai mult o formulare a dorinţei de a se purcede la constituirea unui stat naţional independent impreună cu românii din Transilvania şi Ungaria. Stările de lucruri din acel timp nu erau încă atît de înaintate, încît unirea cu ţara mumă să fie limpede proclamată. Pe lîngă aceasta, decizia părea luată oarecum unilateral, numai de populaţia românească, fără participarea şi a altor grupări etnice. Era deci de neapărată nevoie ca unirea Bucovinei cu celelalte ţări surori şi cu patria mumă, săvîrşită acum şi în fapt prin ocuparea

teritoriului ei, să fie proclamată sub o formă care să constituie un titlu de drept incontestabil.

În vederea acestui act solemn au sosit acum în Cernăuți și intelectualii bucovineni refugiați în țară și în Basarabia, având în frunte pe membrul Academiei Române Stefanelli și pe profesorul de Istoria Românilor de la Universitatea din Cernăuți Ioan Nistor. O delegație de basarabeni sosi și ea pentru a aduce bucovinenilor salutul frățesc al Basarabiei românești. Consiliul Național se completează prin cooperarea a încă 12 membri dintre foștii refugiați în țară și invită și pe celelalte naționalități să-și trimită reprezentanții la Congresul ce se va ține în ziua de 28 noiembrie și în care se vor stabili raporturile politice între țara Bucovinei și statul român. Formula adoptată de Consiliul Național a fost aceea a *unirii necondiționate* cu România. Halippa, vicepreședintele Sfatului Țării din Chișinău, a explicat bucovinenilor pentru ce basarabenii puseseră condiții la Unire. Ele nu erau chezășii luate împotriva României, ci împotriva guvernului din acel timp, care guverna cu baioneta germană la spate. Astăzi însă, cînd dușmanul s-a năruit, cînd regele însuși decretează împărțirea pămîntului țăranilor și cînd sîntem numai între frați, orice teamă ar fi zadarnică, și orice rezervă, un element de slăbire. De fapt, Basarabia însăși își va revizui actul Unirii și o va proclama fără condiții.

Într-o atmosferă sărbătorească se ținu Congresul în marea sală sinodală a Palatului Mitropolitan, sub președenția lui Iancu Flondor, care salută cu deosebită satisfacție pe reprezentanții elementelor străine din Bucovina care participă la acest mare act istoric. El dă apoi citire actului Unirii. El evocă trecutul plin de glorie al acestei provincii, care a fost sîmburele în jurul căruia s-a constituit principatul Moldovei în care se găsesc la tot pasul urmele falnicului ei trecut și mormintele voievozilor; expune martiriul țării răpite și sugrumate, condamnată a-și trimite feciorii să piară pe toate cîmpurile de luptă ale Europei, sub steag străin, pentru menținerea, gloria și mărirea opresorului; aduce omagii acestui popor care nu și-a pierdut speranța în mîntuire, așteptînd împlinirea marelui vis al unirii tuturor românilor într-un singur stat național unitar. Constată că acest ceas mare a sunat! „Astăzi cînd după sforțări, sacrificii și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și cînd, în urma loviturilor zdrobitoare, monarhia austro-ungară s-a zguduit din temeliile ei și s-a prăbușit și cînd toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au cîștigat dreptul de liberă hotărîre de sine, cel dintîi gînd al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către Regatul României, de care întotdeauna am legat nădejdea dezrobirii noastre.

Drept aceea, Noi, Congresul general al Bucovinei, întrupînd suprema putere a țării și fiind învestit singur cu putere legiuitoare, în numele Suveranității Naționale.

Hotărîm:

Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile hotare pînă la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României".

În numele Consiliului Național al Polonezilor din Bucovina, delegatul lor, Stanislas Kwiatowski citește în limba polonă o declarație în care evocă la rîndul său trecutul națiunii polone de pe acest pămînt, cordialitatea și sentimentele de caldă prietenie ce i s-au arătat totdeauna de poporul român, cu care a suferit laolaltă, sub același jug. „Noi polonezii din Bucovina, avangardă spre Orient a poporului polon care, în acest moment, strînge pe umerii săi, loviți timp de o sută cincizeci de ani, purpura, sfîșiată în trei bucăți, a unității politice a tuturor teritoriilor polone de la Baltica pînă la Nistru, salutăm cu căldură

ziua sfîntă a renașterii României unite. Noi recunoaștem, în întregime, drepturile imprescriptibile ale poporului român asupra teritoriilor de la sud de Nistru în general, și în special asupra Bucovinei".

Urale entuziaste au acoperit cuvintele delegatului nobilului popor martir și prieten.

În numele Consiliului Național al germanilor din Bucovina, care pînă acum fuseseră elementul dominant în Bucovina, delegatul lor Alois Lebouton citi în nemțește declarația următoare: „În prevederea alipirii Transilvaniei și Bucovinei la România și cu încredere deplină în programul guvernului, dezvoltat de guvernul provizoriu al țării în ședința Consiliului Național Român de la 13 Noiembrie 1918 și aprobat de acesta cu aproape unanimitatea glasurilor, și de unde rezultă că se va ține seamă de nevoile culturale ale popoarelor neromâne care locuiesc în țară și că singur principiul dreptului și al justiției vor decide în toate împrejurările, Consiliul Național German, în numele germanilor din Bucovina, se pronunță pentru unirea Bucovinei cu Regatul României".

Delegatul german sfîrșește cu strigătul: „Trăiască România Mare! Trăiască M. S. Regele Ferdinand!"

În mijlocul celei mai mari emoții și a unui entuziasm fără margini, moțiunea unirii este votată cu unanimitate de membrii Congresului.

Mărețul act istoric se desăvîrșise. Nelegiuirea de la 1775 fusese reparată. Coroana lui Ștefan cel Mare, pătată de sîngele de mucenic al lui Grigore Vodă Ghica, se așaza strălucitoare pe fruntea lui Ferdinand I, rege al tuturor românilor [1].

NOTE

[1] Punctul de vedere exprimat de istoricii români în legătură cu evenimentele din Bucovina, ca și cu cele din Basarabia și Transilvania anului 1918 și-a găsit o sintetică expunere în Mircea Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 554—656.

Capitolul VI

UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

Ungurii urmăresc distrugerea naţiunii române

Printre ţările Europei, Ungaria era una din cele pentru care războiul fusese foarte binevenit; era ocazia de a tăia cu sabia nodul gordian al chestiei naţionalităţilor. Elementele viguroase ale naţionalităţilor erau trimise pe fronturile de luptă şi băgate in prima linie de foc spre a fi sacrificate *.

Din trecătorile Carpaţilor Galiţieni pînă sub forturile cetăţii Iwangorod-ului [1], şi din platourile stîncoase ale Carsului italienesc pînă în Alpii Trentinului, miile de morminte româneşti sînt mărturia singelui vărsat în mod inutil de feciorii ardeleni şi ale criminalelor intenţii ale ungurilor. Pe celebrul munte San Gabriele, Regimentul austro-ungar 50 din Alba Iulia, compus exclusiv din români, a fost cu desăvîrşire distrus, in timpul memorabilelor lupte din vara anul 1917. Regimentul 43 Caransebeş şi 61 Timişoara şi-au lăsat mai mult de jumătate din soldaţii lor români în pămîntul ce forma „zona di guerra" [2] italiană.

Pe fronturile de luptă româneşti, austro-ungarii s-au ferit, cu deosebită grijă, de a trimite soldaţi români. Neincrederea lor era, desigur, îndreptăţită. Un episod mişcător dovedeşte puterea sentimentului naţional al Ardealului, care înfrîngea şi sentimentul datoriei ostăşeşti.

Printre rarii români, scăpaţi din neprevedere prin unităţile trimise pe frontul român de la Ghimeş, era locotentul de rezervă Emil Rebreanu, din Regimentul de artilerie „Maria Luisa". Era un ofiţer de mare merit, decorat pe frontul italian cu cea mai mare decoraţie de război : „Medalia de aur pentru vitejie". La apropierea pămîntului românesc, Rebreanu a auzit tainica chemare a sufletelor de fraţi, ce-i şoptea de dincolo de tranşee. Între nefireasca datorie ostăşească şi sfinta datorie sufletească de român, Rebreanu a ascultat-o pe cea din urmă. Într-o noapte, el încearcă să treacă frontul, in liniile române, ducînd cu sine şi planurile de împărţire a trupelor austro-ungare din sector. A fost surprins şi arestat. Deşi sfătuit de comandan-

---

* În timp ce soldaţii aparţinînd naţionalităţilor neungare erau decretaţi carne de tun — dintre mobilizaţii români 93% erau pe front —, imensa majoritate a soldaţilor de origină ungară erau reţinuţi acasă, ca mobilizaţi pe loc în diverse administraţii, îndeosebi la căile ferate şi poştă, în industriile de război şi în garnizoanele păstrate pentru paza internă, spre a preveni eventualele răzvrătiri. Din aproape 500 000 români mobilizaţi, au fost pe front 449 796, iar numai 34 578 au fost sedentari sau auxiliari. 41 739 români au murit pe cîmpul de luptă şi încă 11 275 au pierit în spitale, în pribegie şi în temniţe. Au rămas după urma rănilor căpătate în lupte 25 408 invalizi. Dacă mai adăugăm 38 630 de văduve şi 79 224 orfani de război, avem icoana completă a jertfelor aduse de populaţia română a Ardealului în războiul mondial [413].

tul său — care-l stima şi iubea — să declare că s-a rătăcit, pentru a scăpa de pedeapsă, el refuză, mărturisind cu mîndrie intenţia lui şi preferinţa de a fi împuşcat, decît să fie silit să lupte împotriva fraţilor săi. A fost condamnat la moarte. I s-a refuzat cererea de a fi împuşcat. La 14 mai 1917, a fost spînzurat lîngă un pîriu, care făcea mai-nainte graniţa între Moldova şi Ardeal, într-un loc de unde scena putea fi văzută de soldaţii din tranşeele române. În minutul cînd călăul i-a pus ştreangul de gît, Rebreanu a strigat: „Trăiască România Mare!"

Pe cînd pe fronturile de luptă se exterminau feciorii, în acelaşi timp, pentru cei rămaşi acasă, opera arsenalul legiuirilor excepţionale, al măsurilor poliţieneşti şi al corupţiei. Ele vor desăvîrşi opera tunului. Mai cu seamă după intrarea României în război, orice rezervă a dispărut. Măsurile draconice, îndreptate împotriva românilor, erau motivate făţiş prin intenţia de a anihila naţionalităţile „trădătoare". Legea XVIII stabileşte „răspunderea materială a trădătorilor de patrie". Românii învinovăţiţi de trădare vor fi pedepsiţi cu sechestrarea şi confiscarea averilor. O ordonanţă a lui Wekerle interzice proprietarilor din Transilvania să vîndă sau să arendeze pămînturile lor pe mai mult de zece ani. Statul are drept de prioritate în caz de vînzare; dreptul românilor de a cumpăra pămînt este supus aprobării prealabile a administraţiei. Autoritatea poate refuza de exemplu vînzarea proprietăţii către un român, rezervîndu-şi dreptul să-l cumpere pentru stat sau pentru o persoană agreată de el. Se decide să se facă o nouă repartiţie a pămîntului; judeţele de frontieră, locuite de o majoritate compactă românească, vor fi colonizate cu grănicieri unguri şi cu ceangăii aduşi din Moldova.

„Democratul" Vaszonyi depune proiectul de reformă electorală care introduce un vot universal sui-generis: procentul votanţilor nemaghiari scade de la 45,5% la 38,3%, iar acela al ungurilor creşte de la 54,5% la 61,7%. Appónyi, călăul învăţămîntului românesc, suprimă învăţămîntul autonom al şcolilor normale confesionale române, instituie comisari ai guvernului cu puteri discreţionare şi creează de-a lungul fruntariei româneşti o zonă culturală, în care statifică toate şcolile primare româneşti. Alte două proiecte de legi se pregătesc să dea lovitura de moarte bisericilor române. Pentru a sistematiza acţiunea de terorizare a Transilvaniei, i se dă un guvernator în persoana lui Ugron Gábor, un partizan politic al lui Appónyi.

În acelaşi timp, oraşele şi satele ardeleneşti erau golite de toţi intelectualii şi fruntaşii care-şi păstraseră curată credinţa lor şi nu se prosternaseră în ţărînă înaintea tiranilor. Convoaie întregi de români erau îndreptate spre locurile de deportare din pusta ungurească, sau umpleau temniţele ungureşti. Numai în temniţa de la Cluj s-au perindat timp de doi ani 26 000 români. O sută treizeci şi doi de preoţi au fost smulşi de la altarele lor şi din mijlocul credincioşilor; dintre aceştia, unsprezece nu s-au mai înapoiat, ci au îngroşat rîndul mucenicilor neamului, morţi de lipsuri, de chinuri şi de maltratările îndurate în închisori. Cine a putut să înregistreze numele sau măcar numărul tuturor celor sacrificaţi în dosul fronturilor de luptă, în şanţurile taberelor sau în spînzurătorile din spatele cazărmilor de jandarmi?

Opera de corupţie n-a putut să atingă decît spuma de la suprafaţă a neamului, pe doritorii de a dobîndi situaţii prin slugărnicie şi vînzare de neam. Prototipul acestora a fost renegatul călugăr Mangra, complicele lui Tisza, căruia i-a fost dat ca nici mort să nu se odihnească printre ai săi, în pămîntul străbunilor, ci a fost îngropat în cimitirul Kerépes din Budapesta. De la ceilalţi fruntaşi români, guvernul ungar n-a putut să smulgă decît cîteva iscălituri pe o declaraţie de repudiere a Antantei şi a României şi de „loialitate"

față de „Tron și Patrie". „Noi, românii din Ungaria, ținem morțiș să rămînem sub stăpînirea coroanei ungare", sfîrșește documentul. Cea mai mare parte a iscăliturilor au fost date de către capii și funcționarii bisericii, care au socotit că este în interesul turmei pe care o păstoreau și a instituțiilor pe care le administrau să nu adopte o atitudine intransigentă; dintre fruntașii politici, cei mai de seamă au refuzat s-o facă și au fost răsplătiți cu ani de temniță.

Românii reintră în luptă

În mijlocul acestei dezlănțuiri de patimă șovină au căzut cuvintele de evanghelie ale lui Wilson. Ele nu vorbeau la început decît de dorința de a garanta popoarelor austro-ungare putința unei dezvoltări autonome. Dar Puterile Centrale se credeau sigure de triumf și, printre ele, Ungaria era cea care voia să profite de ocazie spre a lichida pentru totdeauna chestia naționalităților. Răspunsul lor sună ironic, iar Wilson dă replica, punînd de astă dată la baza reglementării chestiunilor internaționale principiul autodeterminării. „Trebuie — completează Wilson — să se acorde cea mai largă satisfacție tuturor aspirațiilor naționale bine precizate; se va evita de a se introduce noi elemente de discordie și de antagonism sau de a le perpetua pe acelea care au existat și care n-ar putea decît să compromită pacea Europei și, prin urmare, a lumii".

Antagonismul dintre cele două tendințe era ireductibil. În octombrie 1918, odată cu prăbușirea Puterilor Centrale, victoria lui Wilson era desăvîrșită. Prosternați la picioarele noului evanghelist de la Washington, foștii tirani de la Berlin, Viena și Pesta implorau pacea. „Toate condițiile puse de Wilson sînt primite anticipativ", geme Andrássy. E falimentul politicii șovine, sfîrșitul integrității Ungariei.

Cu inima din ce în ce mai plină de bucurie urmăreau românii din Ardeal dezvoltarea evenimentelor. Aurora mîntuirii lucea din ce în ce mai vie la orizont. Oferta de pace a lui Burian, de la 7 octombrie, a fost semnalul catastrofei. Triumful ideii naționale era acum sigur. Națiunea română trebuia să apară, la rîndul ei, pe frontul națiunilor care își revendicau dreptul la libera dispunere de soarta lor. Mai mult de doi ani, fruntașii națiunii române trebuiseră să adopte o atitudine rezervată, în fața dezlănțuirii teroarei ungare. Teodor Mihali, președintele comitetului, își dăduse adeziunea condiționat la iscălirea manifestului. Vaida-Voevod, luptătorul plin de temperament, care adeseori ridicase furtuni în parlamentul ungar prin curajul atacurilor sau ripostelor sale, se exilase în Elveția, Iuliu Maniu trebuise să îmbrace uniforma militară și era pe frontul italian. Vasile Goldiș a rămas tot timpul în Arad, păstrînd o atitudine intransigentă și a continuat cu publicarea „Românului", pînă a fost suprimat de autorități. Aurel Popovici a murit înainte ca ochii săi să vadă ziua cea mare. Ștefan Pop a stat necontenit strajă în parlamentul ungar, ridicînd glasul său în apărarea națiunii hulite și osîndite, ținînd piept cu curaj călăilor ei.

Cînd popoarele din Ungaria fură chemate de evenimente să-și constituie guverne naționale, Partidul Național Român își luă sarcina reprezentării poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungurene. Prin organizația sa, întemeiată pe o largă bază democratică, prin faptul că de la 1848, de cînd se decretase programul politic al națiunii române, el reprezentase cu consecvență acest program, recunoscut de tot poporul român de peste munți, Partidul Național Român era, fără nici o putință de contestație, organul legitim al acestui popor. La 12 octombrie, membrii Comitetului Executiv al Partidului Național se întruniră la Oradea spre a discuta situația; au fost prezenți T. Mihali,

Ştefan Pop, Vaida-Voevod, V. Goldiş, A. Vlad, A. Lazăr, I. Suciu şi dr. Ciordaş. Comitetul a fixat atitudinea poporului român faţă de Ungaria şi a însărcinat pe Vaida-Voevod să citească în parlamentul ungar celebra rezoluţie, al cărei text fusese redactat de Goldiş: „Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român din Ardeal şi Ungaria, ca organ politic al naţiunii române din Ardeal şi Ungaria, constată că urmările războiului îndreptăţesc pretenţiunile de veacuri ale naţiunii române la deplina libertate naţională.

Pe temeiul dreptului firesc că fiecare naţiune poate hotări liber de soarta ei..., un drept care este acum recunoscut şi de către naţiunea ungară prin propunerea de armistiţiu a monarhiei, naţiunea română din Ungaria şi Ardeal doreşte acum să se folosească de acest drept şi reclamă pentru ea dreptul ca, liberă de orice înrîurire străină, să hotărască singură aşezarea ei printre naţiunile libere, precum şi stabilirea legăturilor de coordonare a ei cu celelalte naţiuni libere.

Organul naţional al naţiunii române din Ungaria şi Ardeal nu recunoaşte îndreptăţirea acestui parlament şi acestui guvern, să se considere ca reprezentante ale naţiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele naţiunii române din Ungaria şi Ardeal, căci apărarea intereselor ei, naţiunea română o poate încredinţa numai unor factori designaţi de propria lor adunare naţională.

Afară de organele delegate de adunarea naţională sau alese din mijlocul ei, aşadar afară de Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român, nimeni nu poate fi îndreptăţit să trateze şi să hotărască în treburi care se raportau la situaţia politică a naţiunii române. Toate deciziunile şi învoielile care s-ar lua şi s-ar face fără aprobarea acestor organe, le declarăm ca nule şi fără valoare, care nu leagă întru nimic naţiunea română. Naţiunea română, care trăieşte in monarhia austro-ungară, aşteaptă şi cere, după multe suferinţe de veacuri, afirmarea şi valorizarea drepturilor nestrămutate şi inalienabile, la deplină viaţă naţională".

Rezoluţia era de fapt proclamarea independenţei naţiunei române din Ardeal şi a fost şi răspunsul acestei naţiuni la manifestul impăratului Carol. O delegaţie a Comitetului, compusă din şase membri, cu reşedinţa la Arad, a fost însărcinată să lucreze in permanenţă potrivit cu desfăşurarea evenimentelor.

Consilii şi gărzi naţionale

Guvernul Károlyi smulsese puterea prin violenţa revoluţiei şi-şi făcea iluzii că va putea reţine naţiunile oprimate înjugate la carul Republicii Ungare. Principalul instrument prin care-şi propunea Károlyi să realizeze această năzuinţă era prezenţa în ministerul său a democratului Oskar Iaszi, căruia îi încredinţase portofoliul nou creat al Naţionalităţilor. Sociolog şi publicist de valoare, Iaszi studiase problema naţionalităţilor fără prejudecata ungară, şi, îndeosebi, tratase cu multă căldură in citeva studii chestiunea românească, ceea ce-i atrăsese simpatiile românilor. El era deci indicat să fie porumbelul alb al păcii intre unguri şi naţionalităţi. Marele defect al sistemului lui Iaszi era teoreticianismul lui. Pătruns de atotputernicia revendicărilor sociale, neglijînd sentimentul naţional, el credea in posibilitatea soluţionării chestiunii naţionalităţilor în cadrul statului ungar. Era însă prea tîrziu pentru compromisuri. Iugoslavii îşi constituiseră statul naţional la 29 octombrie; ei nu mai făceau parte din Ungaria. Slovacii se alipiseră statului cch. Rămîneau românii.

La Arad, delegaţia Comitetului Executiv al Partidului Naţional Român se proclamase Consiliul Naţional Român, sub preşedinţia lui Ştefan Pop, avînd

ca membri pe Mihali, Vaida, Goldiș, Vlad și Lascăr; Consiliul se completase și cu patru delegați ai Comitetului Central Social-Democrat, printre care Jumanca și Flueraș. Guvernul central al lui Károlyi recunoaște Consiliul Național Român ca singurul îndreptățit să vorbească în numele tuturor românilor din Ungaria.

La Viena, Iuliu Maniu, care se întorsese de pe frontul italian ca sublocotenent de artilerie, organizează „Sfatul Soldaților Români din Viena" cu ajutorul celor 100 de ofițeri români din regimentele aflătoare acolo. Regimentul 64 de infanterie din Orăștie, format exclusiv din români, se pune la dispoziția Sfatului. Trimișii Sfatului merg la Praga, unde erau două regimente române, care se afiliază Sfatului și se pun la dispoziția revoluției cehe, fiind principalul ei sprijin armat. În zilele critice ale revoluției vieneze, regimentul românesc din Viena a fost singurul element disciplinat și organizat, care a împiedicat propaganda anarhiei și a menținut ordinea. Punîndu-i-se la dispoziție cazărmi, lagărul militar de la Wiener-Neustadt și trenurile necesare pentru transport, toate unitățile române care se întorceau de pe frontul italian depuneau jurămîntul pe steagul românesc și erau îndrumate cu regulă spre Ardeal, ca să îngroașe rîndurile gărzilor românești ce se organizau acolo. Ministerul de Război din Viena fusese împărțit între diferitele naționalități din fosta monarhie; comandantul român își avea și el aci birourile și putea coresponda prin instalație de telegrafie fără fir cu Aradul, organizînd sistematic trimiterile de trupe române.

În acest timp, Ungaria se zbătea în anarhia revoluției. La 16 noiembrie, Ungaria se dezlipise de Austria și se proclamase „Republica ungară independentă". Dar guvernul cu alcătuire pestriță, pe care-l conducea Károlyi nu era capabil să stăvilească valul de anarhie dezlănțuit de el însuși pe tot cuprinsul țării. Toți cei ce aveau revendicări de cerut, vechi socoteli de răfuit, era în răscoală: muncitorii din orașe, țăranii de pe ogoare, soldații ce se întorceau de pe front, naționalitățile oprimate ce simțeau că a sosit momentul eliberării.

Răscoala s-a propagat cu iuțeala fulgerului, întinzîndu-se din șesul Ungariei peste Tisa, și a cuprins toată Transilvania, pînă în Carpați. Ea avea un dublu caracter: social din partea ungurilor, precumpănitor național din partea românilor. Soldații, care părăsiseră frontul, adăugau caracterul special de protestare împotriva prelungirii războiului, cerînd pacea. Mulțimile, cuprinse de beția răzbunării, s-au aruncat asupra acelora pe care-i priveau ca uzurpatori ai drepturilor lor și ca exploatatori ai muncii lor; principalul obiectiv erau conacele marilor proprietari, care erau prădate și incendiate. Țăranii români vedeau în grofii unguri pe exploatatorii muncii lor și pe asupritorii neamului lor. În Banat, răscoala a îmbrăcat o formă politică: muncitorii organizați sub conducerea Partidului Social-Democrat, aliat cu burghezia maghiară și germană, au declarat grevă generală, au pus mîna pe clădirile autorităților și au proclamat „republica bănățeană autonomă", au instituit „sfaturi muncitorești" în cadrul Ungariei, garnizoanele militare s-au destrămat.

Ca o reacțiune împotriva tulburărilor, o acțiune administrativă și o organizație militară prind a se înfiripa în Ungaria; ea se face în Transilvania pe baze naționale. Se creează „*consilii naționale*": român, ungar, săsesc. Fiecare din aceste consilii își creează, la rîndul lui, *gărzi naționale*, formate în majoritate din ofițeri și soldați demobilizați, din ostași care au părăsit frontul, din foști prizonieri eliberați și din elemente locale. Astfel, apar în Transilvania gărzi maghiare, române, săsești etc., în unele localități apar și din inițiativa conducătorilor social-democrați, „sfaturi muncitorești" și gărzi muncitorești inter-

naţionale, cu scopul de a adînci şi propaga revoluţia din Ungaria, îndrumînd-o pe calea socialistă.

Gărzile naţionale române, constituite sub impulsul Consiliului Naţional, au misiunea să susţină ordinea şi siguranţa publică şi să apere averea şi persoana locuitorilor. În centrele mai mari s-au organizat „sfaturi naţionale comitatense", în legătură directă cu Comitetul Naţional din Arad, iar în fiecare sat s-au înjghebat mici *sfaturi naţionale*, compuse din preotul, învăţătorul şi un fruntaş din sat. Prin faptul că erau constituite din tot ce avea neamul românesc mai de valoare, ele au căpătat imediat un mare ascendent asupra populaţiei şi toate celelalte autorităţi s-au pus la dispoziţia lor. La Cluj se constituise un organ independent cu numele de Senatul Naţional Român Transilvan din Cluj, sub preşedinţia lui Amos Frâncu, avînd intenţia de a dirija întreaga organizaţie civilă şi militară din Ardealul propriu-zis, independent de Consiliul Naţional din Arad. Rolul acestei organizaţii a fost însă mărginit la comitatul Cojocnei, devenind un organ afiliat Comitetului Central din Arad.

O mare însufleţire domneşte în lumea românească de peste tot Ardealul. Se ţin adunări populare de organizare, se sfinţesc drapelele naţionale, se depune jurămîntul de credinţă Consiliului Naţional. Imense cortegii de ţărani, sate întregi, cu preoţii şi învăţătorii în frunte, străbat în sunetele muzicilor săteşti şi cu drapelele desfăşurate străzile oraşelor, în special ale Aradului, unde e centrul mişcării româneşti. Este în sfîrşit libertatea şi independenţa naţională, după care era însetat de veacuri acest popor.

De jur împrejur se adună norii negri. Conflicte încep să se producă între gărzile de diferite naţionalităţi. La Cluj, generalul Ziegler, comandantul gărzilor ungare, încearcă să ceară ofiţerilor români să depună jurămîntul de credinţă guvernului ungar din Budapesta; ofiţerii refuză şi declară că nu pot să jure credinţă decît Consiliului Naţional Român. La 3 noiembrie, ofiţerii români au purtat pe străzile Clujului în sunetele imnului „Deşteaptă-te Române", un steag românesc vechi, ţinut ascuns de la 1848 în clopotniţa bisericii române din Cluj; pe el au depus jurămîntul solemn pentru Consiliul Naţional Român. Maghiarii privesc tăcuţi spectacolul aşa de neobişnuit. Se schimbase ceva de la epoca procesului Memorandului! Senatul Naţional din Cluj cade de acord cu ungurii ca să colaboreze laolaltă pentru menţinerea ordinii şi siguranţei în Ardeal, fiind în interes comun a avea linişte în ţară. Generalul Ziegler e ales comandant suprem al gărzilor naţionale române şi ungare din Transilvania, avînd însă pe lîngă sine încă un ataşat militar român. Numai ordinele contrasemnate de acest ataşat sînt valabile pentru gărzile române. Consiliul Naţional din Arad dezaprobă însă procedura Senatului, căruia-i restrînge competenţa şi ridică generalului Ziegler comanda gărzilor, pe care şi-o asumă Consiliul Naţional.

La 13 noiembrie, însuşi ministrul de Război ungar, Bartha, comunică militarilor români, ofiţeri, subofiţeri, soldaţi şi gărzilor, că au să depună jurămîntul de credinţă numai Consiliului Naţional Român. La 10 noiembrie sinodul episcopesc al mitropoliei ortodoxe a hotărît că „din toate serviciile principale şi din rugăciunile, cîntările şi citirile liturghiei, se omite persoana domnitorului". Iar peste cîteva zile, ierarhii celor două confesiuni româneşti recunoşteau în mod oficial Consiliul Naţional ca reprezentantul şi conducătorul politic al naţiunii române din Ungaria. Una după alta, vechile legături se sfărîmau.

Autorităţile şi gărzile îşi dau toată silinţa să menţină ordinea. E greu însă să se pună capăt tulburărilor şi exceselor. Din multe localităţi, solgăbirăii şi ceilalţi zbiri ai populaţiei româneşti au fugit. În alte localităţi se dau foc arhivelor autorităţilor, în mijlocul satului; norodul stă în jurul focului şi se

încălzește la „drepturile stăpînilor". Trenurile împodobite cu tricolorul românesc trec prin gările satelor în care populația se închină, ridică mîinile spre cer și plînge cu hohote.

Ungurii sînt complet demoralizați și, în primele zile, se abțin de la agresiuni. Afară de incidente locale, ei păstrează expectativa. Toate sforțările lor se concentrează acum în încercarea de a convinge pe români la o politică de colaborare, care să salveze statul ungar de la naufragiul complet. Apelurile la înfrățire ocupă coloane întregi din presa ungară. De sub sprîncenele încruntate, ochii încearcă să arunce priviri galeșe, iar glasurile aspre și poruncitoare de altădată caută să devină mieroase. Fruntașii inteligenții și culturii ungare, oameni de litere, profesori universitari, artiști, lansează către intelectualii unguri un manifest, plin de cele mai liberale sentimente față de popoarele conlocuitoare și vecine. Károlyi face un apel duios naționalităților: „Înainte de a vă rupe de vechea voastră patrie, faceți încercarea de a trăi în armonie și a lucra împreună cu noul guvern al poporului. Dacă veți vedea apoi că nu ne îndeplinim făgăduințele, veți avea timp deajuns să vă desfaceți de noi!"

Iar spre Arad aleargă Oskar Iaszi cu ramura de măslin într-o mînă și cu traista făgăduielii în cealaltă.

Suprema încercare

Una din cele dintîi manifestări politice ale Consiliului Național Român a fost să precizeze raporturile sale de drept cu guvernul ungar și să-și afirme situația sa de *guvern legitim al teritoriilor românești* din monarhia ce se lichida.

Printr-un memorandum telegrafiat la Budapesta, în ziua de 10 noiembrie, Consiliul Național arată că „în înțelesul dreptului de liberă dispozițiune a neamului, cît și spre scopul de a păstra ordinea publică, siguranța averii și a vieții" trebuie să ia *puterea deplină de guvernare* asupra teritoriilor locuite de români în Ardeal și țara ungurească, și anume asupra a 23 de comitate și a părților române din alte trei. Guvernul din Budapesta e invitat să adreseze națiunilor din Ungaria și Ardeal un manifest, cerînd să se subordoneze autorității Consiliului Național Român toate instituțiile și administrațiile de stat de pe acest teritoriu, suspendînd orice altă autoritate. Față de celelalte popoare aflătoare pe acest teritoriu, se vor respecta principiile lui Wilson. Se dădea termen pînă la 12 noiembrie, ora 6 după-amiaza pentru răspuns.

Nici nu se putea un limbaj mai precis. Era, în fapt, ultimatumul prin care națiunea română cerea Ungariei recunoașterea sfărîmării jugului milenar.

Oskar Iaszi este delegat de guvernul ungar să găsească terenul pentru înțelegerea cu Consiliul Național Român. La Arad încep tratative laborioase, la care sînt primiți să fie de față ca auditori și alți delegați, reprezentînd cercuri interesate la noua orînduire politică care va rezulta din aceste tratative. Astfel, asistă Bokany, unul din șefii social-democraților din Budapesta, Apathy, rectorul universității din Cluj și președintele Consiliului Național Maghiar din Transilvania, deputatul Neugeboren, președintele Consiliului Național al Sașilor.

Iaszi lupta din răsputeri să țină la un loc sfărîmăturile ce nu se mai lipesc una de alta. El întrebuințează tot creditul său personal și toată dibăcia sa dialectică. De la început, el ține să se știe că e reprezentantul unui guvern revoluționar al unei republici în formare și repudiază tradițiile Ungariei vechi, feudale și oligarhice. Stăpînirea actuală dorește ca poporul unguresc să poată trăi în completă bună înțelegere cu toate popoarele țării în spiritul egalității și dreptății. Punctul de vedere al guvernului ungar e acesta: e vorba să se

facă deocamdată un aranjament provizoriu în vederea asigurării ordinii. El nu va lega pe nici una din părți, căci soluția decisivă o va lua numai conferința de pace. Guvernul ungar recunoaște deplin principiul wilsonian; îl pretinde însă deopotrivă pentru toate popoarele locuitoare pe teritoriul revendicat de români, adică și pentru maghiari, sași și secui. Delimitarea făcută de români n-ar corespunde realității; în acest teritoriu sînt zone și enclave locuite de alte națiuni. Pentru aplicarea principiului wilsonian, Iaszi propune ca, abandonînd delimitările administrative ale comitatelor, să se formeze blocuri naționale cît se poate de compacte și de omogene, care să se federalizeze între ele după sistemul elvețian. Guvernul ungar a dispus atunci să investească Consiliul Național Român cu administrarea de fapt a cantoanelor de limbă în majoritate română. Iaszi crede oportun să sfîrșească cu o amenințare, atrăgînd atenția românilor să cumpănească cu rezervă situația internațională. Încheierea păcii, crede el, nu e în mîna lui Foch, ci în mîna republicilor sovietelor europene ale muncitorilor.

În numele Consiliului Național, Goldiș răspunde că națiunea română pretinde independența sa deplină de stat și nu admite ca acest drept să fie întunecat de rezolvări provizorii. „Națiunea română recunoaște componența Congresului de pace la fixarea limitelor definitive reclamate de această națiune pentru statul său propriu, precum își ia și obligația ca, față de celelalte popoare conlocuitoare pe acest teritoriu, să respecte principiile wilsoniene..., dar în propunerea guvernului ungar ea vede negațiunea independenței sale de stat, iar pe de altă parte crede că acea soluțiune face imposibilă năzuința acestei națiuni pentru menținerea ordinii publice pînă la înfăptuirea păcii definitive". De aceea, Consiliul Național Român nu poate primi propunerile guvernului ungar, căruia-i lasă plenitudinea răspunderii pentru evenimentele ce pot să urmeze.

Urmează lungi discuții în care, din partea românilor se contestă sinceritatea datelor statistice ungurești asupra repartiției populației, iar din partea ungurilor se contestă românilor drepturi istorice asupra teritoriilor revendicate și legitimitatea conducătorilor români de a prezenta pretențiile lor ca aspirații juste ale poporului românesc.

Maniu intervine în discuție și face declarații categorice, care arată abisul adînc dintre cele două concepții. Românii nu admit decît soluția radicală. Națiunea română vrea să-și aibă statul său propriu și suveran. Națiunea română vrea să-și înfăptuiască suveranitatea sa națională și de stat pe întreg teritoriul locuit de români, al Ardealului și al Ungariei.

Apathy declară că niciodată poporul ungar nu va admite de bună voie sfîșierea Ungariei, iar Neugeboren reclamă și pentru poporul german dreptul la liberă dispunere.

Situația românilor este defavorabil influențată de știrea ce sosește despre încheierea armistițiului de la Belgrad între generalul Franchet d'Espérey, comandant al armatelor aliate și Károlyi. În necunoștința raporturilor din Transilvania, Convenția de Armistițiu hotărește că „administrația civilă va rămîne în mîinile guvernului actual", adică al celui unguresc.

Iaszi abandonează propunerea respinsă de români și prezintă o a doua propunere. Guvernul ungar deleagă Consiliului Național Român guvernarea orașelor și județelor în care românii sînt în majoritate, și va primi reprezentanți români pentru soluționarea chestiunilor de guvernămînt teritorial român în ce privește afacerile externe, economice, financiare și ale alimentării. Legile de azi rămîn în vigoare și pentru teritoriile române; legi noi se vor aduce numai cu consimțămîntul guvernului român. Toți funcționarii vor fi lăsați în

funcţiile lor. În chestiunile controversate va decide un juriu compus din trei delegaţi unguri şi doi români etc.

Noile propuneri ungureşti nu pot fi însă primite de români. Guvernul ungar se menţine pe principiul suveranităţii ungare, nerecunoscînd naţiunii române decît o activitate administrativă limitată, pe cîtă vreme Consiliul Naţional Român pretinde dreptul complet de liberă dispunere a naţiunii române şi acestă naţiune vrea să-şi aibă statul ei propriu şi suveran. Cele două puncte de vedere sînt diametral opuse. Tratativele de înţelegere între unguri şi români sînt rupte în ziua de 15 noiembrie. De la această dată, poporul român se consideră ca definitiv despărţit de statul ungar. Era una din zilele epocale ale neamului românesc.

Apelul la ţara mamă

Pe cînd Iaszi încerca să oprească rostogolirea Ungariei în prăpastie prin aranjamente interne, Károlyi spera să obţină un sprijin din afară. El părăsise corabia Puterilor Centrale, care naufragiase, şi înota cu disperare spre porturile Antantei.

La 7 noiembrie Károlyi se duse la Belgrad, ca să roage pe generalul Franchet d'Espérey să acorde Ungariei un armistiţiu special, pe care ministrul ungar, după platitudinile pe care le făcea Antantei, îl spera să fie binevoitor. Generalul trată delegaţia ungară foarte aspru: „Dumneavoastră reprezentaţi numai naţiunea ungară, nu şi pe celelalte popoare din Ungaria. Ungurii au mers alături de germani împotriva Franţei; veţi plăti şi veţi spăşi împreună!".

Poporul ungar începe să-şi dea seama cît de imens şi de ireparabil e dezastrul şi e cuprins de o furie fără margini. Gărzile ungureşti încep să atace pe români, sub pretextul că vor să aducă ordinea împotriva exceselor revoluţionare. Acte de sălbăticie şi de cruzime, asasinate, spargeri şi jafuri se săvîrşesc chiar în timpul cînd la Arad se ţineau tratativele între delegatul guvernului ungar şi români. În unele locuri se produc fapte, despre care nimeni nu şi-ar fi închipuit vreodată ce se pot săvîrşi în Europa. La Giurcuţa, lîngă Huedin, un detaşament de 15 ofiţeri şi 60 de soldaţi unguri, conduşi de căpitanul Dietrich şi locotenentul Cserenyes, avînd şi mitraliere, au năvălit în sat — sub pretextul de a pedepsi pe locuitorii care devastaseră castelul proprietarului, deputatul naţionalist ungur Urmanczy —, l-au devastat, au pătruns în case snopind în bătăi chiar pe copiii mici şi au împuşcat 44 de oameni, pe care i-au aruncat peste un rug de scînduri, dîndu-le foc. Rugul sinistru a ars timp de cinci zile, fiind văzut şi de o comisie mixtă româno-ungară de anchetă, din care făcea parte şi un ofiţer francez. La Făget, un mare centru românesc al Banatului, un aeroplan unguresc a aruncat bombe asupra românilor care ţineau o adunare naţională în piaţa satului şi a făcut un adevărat masacru: peste 100 de oameni au fost ucişi. Teroarea ungară se dezlănţuie peste tot unde nu i se pot opune gărzi române organizate.

Românii înţeleg şi ei să treacă la fapte decisive. Odată ruptura cu ungurii devenită definitivă, Consiliul Naţional Român adresează un manifest „Către popoarele lumii", prin care aduce la cunoştinţa lumii civilizate voinţa naţiunii române eliberate din cătuşele opresiunii seculare.

Viaţa liberă înăuntrul unui stat naţional, care trebuia să cuprindă întreg neamul românesc de pretutindeni, trebuia să fie expresia voinţei liber exprimate de poporul român. De aceea, cu toate greutăţile imense ce se grămădeau din ce în ce, cu toată iarna grea care împiedica comunicaţiile, cu toată teroarea gărzilor ungureşti, cu toată prezenţa armatei Mackensen, care umplea oraşele

şi drumurile cu coloanele şi convoiurile sale, Consiliul Naţional hotări să convoace o mare consultare populară, la care să vie delegaţii şi masele poporului român din toate părţile Ardealului şi Ungariei, spre a-şi rosti cuvîntul.

În numele românilor din părţile nordice ale Transilvaniei, Mihali şi Vaida, care instalaseră un fel de centru secundar la Dej, erau de părere să se renunţe la o mare adunare naţională, de teama unui eşec, pricinuit de grelele împrejurări. Dar Consiliul Naţional de la Arad persista în credinţa că este de un mare interes ca proclamarea Unirii neamului să se facă in chipul cel mai solemn şi anume chiar în timpul cînd organizaţia statului ungar fiinţa încă în Ardeal, cu tot aparatul ei militar, jandarmeresc şi poliţienesc. Cu atît mai mult va impresiona această hotărîre, dată in astfel de împrejurări grele, mai-nainte ca armata română, a cărei trecere peste Carpaţi se anunţa, să elibereze teritoriul Ardealului şi să dăruiască fraţilor sprijinul baionetelor ei.

Căci faţă de urgia pe care ameninţarea ungară o ridica deasupra capetelor românilor, ochii rugători ai fraţilor se intoarseră spre Carpaţi, spre ţara soră. Greu era de restabilit contactul Ardealului cu vechiul Regat. Mai mult ca doi ani de război, în tabere opuse, despărţise pe fraţi şi rupsese toate legăturile dintre fruntaşi. Dar acum, in zilele mari ale învierii, fraţii se regăsesc in aceeaşi simţire şi în acelaşi gînd. De o parte şi de alta se fac toate sforţările ca să se înfrîngă toate obstacolele ce se pun in calea realizării măreţului gînd. Delegaţii de la Arad, de la Cluj şi de la Sibiu pornesc spre ţară, ca să vină la Iaşi să ceară sfat şi ajutor de la oamenii politici ai ţării şi de la miniştrii ţărilor aliate. Călătoria e aventuroasă, căci drumurile sînt grele şi nesigure, troienite de zăpezi, iar căile ferate au fost distruse de război.

La 10 noiembrie, o delegaţie de cinci ardeleni au adus lui Brătianu o scrisoare prin care Vaida-Voevod cere grabnica trecere în Ardeal a trupelor române. Toţi românii, scrie fruntaşul ardelean, sînt solidari pentru unire; niciodată nu s-a putut constata o astfel de manifestare unanimă, cerînd intervenţia fraţilor împotriva ungurilor. Peste cîteva zile, un alt trimis al lui Vaida a venit de la Dej la Iaşi, cerînd grabnic ajutor împotriva bandelor de ucigaşi şi jefuitori unguri. La 18 noiembrie au sosit la Iaşi, după o călătorie de cinci zile cu automobilul de la Sibiu, părintele Dr. N. Bălan * şi căpitanul N. Precup, ca trimişi ai Consiliului Naţional de la Arad, iar la 25 noiembrie, Precup soseşte din nou, venind cu aeroplanul de la Blaj, ca să anunţe convocarea adunării celei mari ce trebuia să se ţină la Alba Iulia.

Din partea lui, guvernul român din Iaşi al generalului Coandă, s-a grăbit să răspundă la apelurile fraţilor. O misiune, condusă de profesorul Haliţa, originar din Transilvania, pleacă din Iaşi din însărcinarea guvernului, spre a se pune in raporturi cu Comitetul Naţional al Românilor din Transilvania. Misiunea ajunge cu mari greutăţi la Dej, unde ia contact cu Mihali şi cu Vaida, şi la Arad, unde ia contact cu Consiliul Naţional. Ea e purtătoarea unui manifest pe care-l adresează Brătianu, Consiliului Naţional. El salută sosirea zilei cînd cea mai sfîntă aspiraţie a neamului se îndeplineşte, schiţează principiile larg democratice pe baza cărora trebuie să se îndeplinească unirea tuturor ţinuturilor române şi anunţă că ţara mumă grăbeşte trimiterea forţelor armate.

Căci aceasta era rugarea care se ridica de pe tot cuprinsul Ardealului. Să vină armata românească! Consiliul Naţional are neapărată nevoie să se

---

* Mai tîrziu mitropolit al Sibiului.

sprijine pe o armată solid organizată şi disciplinată, care să ţină ordinea, să pună la locul lor pe răufăcători şi să pună capăt încercărilor ungureşti de a stăpîni din nou Ardealul. Naţiunea română vrea să fie scăpată de călăii săi, ca să-şi poată spune în libertate cuvîntul său asupra soartei pe care o va avea în viitor.

Pericole mari se string în jurul ei. Ungurii îşi mobilizează toate forţele. La Cluj se concentrează contingente de secui, pe care un „Consiliu Naţional al Secuilor" le înarmează, le organizează în unităţi şi le excită împotriva românilor, care le-ar fi ocupat ţinuturile. Aceste unităţi vor deveni cei mai înverşunaţi duşmani ai românilor.

Jandarmii şi gărzile ungureşti se întrec în atrocităţi înspăimîntătoare împotriva ţăranilor români. Şoviniştii unguri ameninţă cu un „Sfînt Bartolomeu" al poporului român. Autorităţile ungureşti expediază peste Tisa valorile şi bogăţiile populaţiei. Social-democraţia ungurească se mobilizează, sub pretextul revendicărilor sociale, în realitate pentru salvarea intereselor ungare; ea a chemat la Budapesta pe Racovski, duşmanul de moarte al românilor, ca reprezentant al Rusiei sovietice în capitala ungară. Károlyi face platitudini reprezentanţilor Antantei, cerşindu-le bunăvoinţa în folosul oligarhiei ungare, care se pune acum cu totul la dispoziţia fostului duşman. În Banat, sîrbii ocupă ţinuturi româneşti, dezarmează şi maltratează pe români.

Între misiunea română şi Consiliul Naţional de la Arad se stabileşte o înţelegere perfectă. Socialiştii români primesc baza democratică ce li se oferea pentru unire şi se declară solidari cu ceilalţi români pentru desăvîrşirea marelui act al Unirii. După Basarabia şi după Bucovina, a venit acum rîndul Transilvaniei să se arunce la sînul Ţării mume şi să-i ceară să-i ocrotească cei dintîi paşi. Armata română trebuie să fie şi ea aici ca să împiedice pe duşman să tulbure măreţia actului. Ea va dărîma porţile ce închid această cale triumfală a Unirii celei mari.

Şi pe cînd, peste crestele Carpaţilor, soldaţii României se avîntă din nou în scumpul Ardeal, pentru ca să sigileze, de astă dată pentru totdeauna, unirea tuturor românilor într-o singură ţară, Consiliul Naţional chema naţiunea românească să se rostească asupra soartei sale în viitor. Marea Adunare Naţională a românilor din Transilvania şi Ungaria se va ţine, în ziua de 1 Decembrie, la Alba Iulia, oraşul istoric al Ardealului.

Adunarea de la Alba Iulia

Alba Iulia, faimoasa cetate a Bălgradului, fusese aleasă pentru a adăposti între zidurile ei pe reprezentanţii poporului românesc din Transilvania, în cea mai mare zi din istoria acestui popor, pentru două pricini. La 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul, biruitor la Şelimbăr, îşi făcuse intrarea triumfală în Alba Iulia în fruntea unui alai măreţ. Ea a fost Capitala strălucitului domn în timpul scurt cît el reuşise să săvîrşească cea dintîi unire a Ţărilor Române. La 1784, pe acelaşi platou al cetăţii, marii mucenici ai neamului, Horia şi Cloşca, sufereau supliciul frîngerii pe roată, pentru că avuseseră curajul să ceară o viaţă mai bună pentru neamul lor.

Amîndouă aceste date istorice erau adînc săpate în inimile românilor. Erau două etape importante în drumul greu spre mîntuire. Acum, cînd drumul fusese sfîrşit, aci era locul unde trebuia să se adune norodul la marele praznic al Învierii. Duhurile marilor înaintaşi şi mucenici ai libertăţii şi unirii românilor vor lumina gîndurile celor strînşi aci şi-i vor face vrednici de înalta lor chemare.

Pregătirea politică a Adunării a intimpinat oarecari dificultăți. Ședințele preparatoare din cele două zile, care au precedat adunarea, au fost foarte insuflețite. Discutîndu-se textul rezoluției Unirii, redactat de Goldiș, unii susțineau ca unirea să se facă pe baza proclamării autonomiei Ardealului. Tineretul, la care se adăugaseră și delegații sosiți din Bucovina și Basarabia, susțineau unirea fără condiții. Socialiștii, lucrînd sub influența coreligionarilor lor din Budapesta, cereau republica și-și exprimau temerea de stările politice din vechiul Regat al României. În cele din urmă s-a stabilit o înțelegere, renunțîndu-se de toate părțile la punctele de vedere prea intransigente și adoptîndu-se formula unei autonomii provizorii. Maniu a explicat că e necesară o epocă de tranziție, deoarece „nu se poate ca într-o singură zi, sau într-o singură oră, sau într-un moment dat, să punem la o parte o stare de lucruri veche și să înfăptuim una nouă". Deci, nu e vorba de a pune condiții la unire, ci a constata necesitatea unei epoci de tranziție.

Adunarea de la Alba Iulia s-a ținut într-o atmosferă sărbătorească. Au venit 1228 de delegați oficiali, reprezentînd toate cele 130 de cercuri electorale din cele 27 comitate românești, apoi episcopii, delegații consistorilor, ai societăților culturale românești, ai școlilor medii și institutelor pedagogice, ai reuniunilor învățătorești, ai reuniunilor de meseriași, ai Partidului Social-Democrat Român, ai organizațiilor militare și ai tineriinii universitare. Toate păturile sociale, toate interesele și toate ramurile de activitate românească erau reprezentate.

Dar pe lîngă delegații oficiali, ceea ce dădea Adunării înfățișarea unui mare plebiscit popular, era afluența poporului. Din toate unghiurile țărilor române de peste Carpați, sosea poporul cu trenul, cu căruțe, călări, pe jos, îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu steaguri tricolore în frunte, cu table indicatoare a comunelor ori a ținuturilor, în cîntări și plini de bucurie. Peste o sută de mii de oameni s-au adunat în această zi spre a fi de față la actul cel mai măreț al istoriei românilor. Spectacol simbolic și instructiv : cortegiile entuziaste ale românilor ce umpleau drumurile spre Alba Iulia se încrucișau cu coloanele armatei Mackensen care, umilite și descurajate, se scurgeau pe căile înfrîngerii spre Germania.

Mulțimea imensă urcă drumul spre cetățuie printre șirurile de legionari români îmbrăcați în sumanele de pănură albă și cu căciulile oștenilor lui Mihai Viteazul. Pe porțile cetățuii, despuiate de pajurile nemțești, fîlfîie tricolorul român. Poporul trece pe sub poarta lui Mihai Viteazul și se adună pe Cîmpul lui Horea. De pe opt tribune, cuvîntătorii explică poporului măreția vremurilor pe care le trăiesc.

În acest timp, în sala Cazinei militare, delegații țin adunarea. Pe podium, între steagurile tuturor națiunilor aliate, care au contribuit cu sacrificiile lor de sînge la desăvîrșirea acestui act măreț, iau loc fruntașii vieții politice și intelectuale a românilor și delegații Bucovinei și Basarabiei, care au ținut să aducă salutul țărilor surori, intrate mai dinainte în marea familie a statului român.

Într-o atmosferă înălțătoare, în mijlocul aprobărilor unanime și a unui entuziasm fără margini, Ștefan Pop arată împrejurările care au adus ziua de astăzi, Vasile Goldiș expune trecutul plin de suferințe și de glorie al națiunii române de pretutindeni și necesitatea Unirii, Iuliu Maniu explică împrejurările în care se înfăptuiește unirea, iar socialistul Jumanca aduce aderiunea la unire a muncitorimii române, care se simte una cu întreg neamul românesc.

Rezoluţia Unirii e citită de Vasile Goldiş:

„Adunarea naţională a tuturor românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, adunaţi prin reprezentanţii lor îndreptăţiţi la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acelor români şi a tuturor teritoriilor locuite de dînşii cu România. Adunarea proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al naţiunii române la întreg Banatul, cuprins între rîurile Mureş, Tisa şi Dunăre".

Restul rezoluţiei cuprinde programul de aplicaţie: autonomia provizorie a teritoriilor pînă la întrunirea Constituantei, deplină libertate naţională pentru popoarele conlocuitoare, deplina libertate confesională, înfăptuirea unui regim curat democratic pe toate terenurile vieţii publice, reforma agrară radicală, legislaţie de ocrotire a muncitorimii industriale. Adunarea naţională doreşte ca Congresul de pace să asigure dreptatea şi libertatea atît pentru naţiunile mari cît şi pentru cele mici şi să elimine războiul ca mijloc pentru reglementarea raporturilor internaţionale. Ea salută pe fraţii lor din Bucovina, scăpaţi din jugul monarhiei austro-ungare, pe naţiunile eliberate cehoslovacă, austro-germană, iugoslavă, polonă şi ruteană, se închină cu smerenie înaintea acelor bravi români care şi-au vărsat sîngele în acest război pentru libertatea şi unitatea naţiunii române, şi în sfîrşit exprimă mulţumirea şi admiraţia sa tuturor puterilor aliate care, prin strălucite lupte purtate cu cerbicie împotriva unui duşman pregătit de multe decenii pentru război, au scăpat civilizaţiunea din ghearele barbariei.

La ceasurile 12 din ziua de 1 decembrie, prin votarea unanimă a rezoluţiei, unirea Transilvaniei cu România era săvîrşită.

România Mare se înfăptuise!

Desăvîrşirea actelor de Unire

Actele de la 27 martie/9 aprilie, 15/28 noiembrie şi 18 noiembrie/1 decembrie 1918 realizaseră, rînd pe rînd, alipirea Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei la vechiul Regat român şi înfăptuiseră unitatea politică a românilor. Cîteva probleme de amănunt în legătură cu unirea au fost realizate în urmă.

La 10 decembrie 1918, Sfatul Ţării din Chişinău ţinea ultima sa şedinţă în care vota reforma agrară pentru Basarabia. Imediat după aceasta, Sfatul Ţării declară că Basarabia renunţă la condiţiile de unire, stipulate în actul de la 27 martie, fiind sigură că în România tuturor românilor un regim curat democratic este asigurat pentru viitor. „Sfatul Ţării, în preajma Constituantei române care va fi aleasă prin vot universal şi va soluţiona chestia agrară după nevoile şi cererile poporului, anulează celelalte condiţii din actul Unirii din 27 martie şi proclamă Unirea fără condiţii a Basarabiei cu România, Patria mamă". Era între altele, ecoul unirii fără condiţii înfăptuită de Bucovina.

În urma acestui act, Sfatul Ţării, considerîndu-şi misiunea sa istorică sfîrşită, s-a dizolvat. Şi în aceeaşi noapte, statuile ţarilor de pe strada principală a Chişinăului au fost coborîte de pe soclurile lor şi pornite să îmbogăţească relicvele trecutului din muzeul istoric al neamului.

La 8 ianuarie 1919, adunarea naţională a saşilor din Transilvania, întrunita la Mediaş, a decis în unanimitate unirea poporului sas cu România. O proclamaţie adresată poporului sas, constatînd unirea românilor din Ardeal, ca poporul cel mai numeros al acestui ţinut, cu România, continua astfel:

„În faţa acestui fapt şi cu convingerea că el este un eveniment mondial, poporul sas din Transilvania, întemeindu-se pe dreptul popoarelor de a hotărî asupra lor însele, proclamă unirea sa cu Regatul României şi trimite poporului român salutul său frăţesc şi urările sale cordiale pentru îndeplinirea desăvîrşită a idealului său naţional". Saşii se raportează la rezoluţia Unirii de la Alba Iulia, exprimîndu-şi convingerea că drepturile şi interesele lor naţionale, politice, economice şi culturale vor fi păzite şi apărate în noul stat român.

Potrivit cu textul proclamaţiei de la Alba Iulia, s-a constituit ca reprezentanţă a Marii Adunări, Sfatul Naţiunii Române, compus din 150 de membri aleşi de adunare. Va fi parlamentul provizoriu al Ardealului, pînă la unirea definitivă. Ca organ executiv se alege un Consiliu Dirigent, al cărui preşedinte e proclamat Iuliu Maniu. Consiliul Dirigent s-a instalat la Sibiu. La 12—13 decembrie, o delegaţie ardelenească compusă din episcopii Christea şi Hossu şi miniştrii Goldiş şi Vaida-Voevod s-a prezentat la Bucureşti regelui Ferdinand şi i-a citit actul Unirii, predîndu-i stăpînirea asupra pămîntului Ardealului şi depunînd la picioarele Tronului jurămîntul de credinţă a patru milioane de români.

În primele zile ale lunii decembrie 1918 Guvernul Provizoriu, prezidat de generalul Coandă, demisionează spre a face loc primului guvern al României Mari, în care iau parte şi şapte miniştri ai provinciilor alipite: Vaida-Voevod, Ştefan Pop şi Goldiş pentru Ardeal, Flondor şi Nistor pentru Bucovina, Inculeţ şi Ciugureanu pentru Basarabia. Preşedinţia consiliului o avea din nou Ion I. C. Brătianu, omul de stat care prezidase la intrarea României în război şi-i dusese toată povara, în mai mult de doi ani, cei mai grei, care i-au fost dat neamului românesc să-i trăiască. El va trebui să desăvîrşească marea operă şi să facă o realitate politică din unirea proclamată de poporul românesc. Căci rolul său nu se sfîrşise. Mari duşmănii şi multe greutăţi se puneau încă în calea înfăptuirii reale şi a recunoaşterii depline a măreţului act.

Războiul României nu se încheiase. Va urma încă un an de lupte grele, pentru doborîrea definitivă a vechilor duşmani şi pentru consolidarea Unirii. România va trebui să înarmeze din nou braţele fiilor ei. La Nistru, în munţii Ardealului, la Tisa, pînă la Budapesta, împotriva armatelor ungare, sîngele românesc va curge din nou şiroaie, ca să pecetluiască definitiv dreptul la viaţă liberă a neamului întregit.

Iar în acelaşi timp, la Paris, în areopagul reprezentanţilor puterilor luptătoare, în jurul mesei verzi a Conferinţei păcii, reprezentanţii ţării vor trebui să ducă o altă luptă mare, pentru ca drepturile şi răsplata jertfelor noastre să nu fie nici contestate, nici ştirbite [3].

NOTE

[1] Iwangorod era situat la sud-est de Varşovia, în teritoriile poloneze aflate sub stăpînirea Rusiei ţariste; era una din numeroasele şi puternicele „cetăţi" existente în Europa pînă la primul război mondial, considerată — pînă la 5 august 1915, cînd austriecii au intrat în ea — inexpugnabilă.

[2] Zonă de război.

[3] Diversele probleme abordate în acest capitol se regăsesc în numeroase studii şi articole apărute în ultimii ani. Vezi rezultatele în: Eliza Campus, *La Roumanie rentre en guerre (novembre 1918)*, în *RRH*, tome X, nr. 6, 1971, p. 1063—1089; V. A. Varga, *Retragerea armatei germane din*

România la sfîrșitul anului 1918, în *RdI*, nr. 4, 1961, p. 873—897; I. Popescu-Puțuri, A. Deac ș a., *Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, Editura Politică, București, 1970; Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Înfăptuirea ideii, a tradițiilor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968; Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român. 1918*, vol. I—II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983; Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980; D. Sultan, *Preliminarii ale făuririi statului național unitar român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984; Gheorghe Unc, Augustin Deac, *Gărzile române din Transilvania*, Editura Militară, București, 1979; Ion Ardelcanu, Mircea Mușat, *Socialiștii români în fruntea luptei maselor pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar*, în *AI*, nr. 6, 1975, p. 45—58; Augustin Deac, *Contribuția clasei muncitoare la făurirea statului național unitar român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1978; Viorica Moisuc, *Anul 1918 în istoria românilor. Puncte de vedere*, în *RdI*, Tom 4, nr. 5, 1981, p. 853—881; Vasile Arimia, Nicolae Petreanu, *Consiliile naționale române și rolul lor în pregătirea și înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România*, în *AI*, nr. 6, 1968, p. 22—31; Vasile Arimia, *Gărzile naționale în lupta pentru înfăptuirea unității de stat a României*, în *RA*, nr. 2, 1968, p. 153—164; Ioan Chiper, *Atitudinea Germaniei față de problema unirii Transilvaniei cu România (1918—1919)*, în *RdI*, nr. 11, 1978, p. 2065—2074.

PARTEA a IX-a

Războiul româno-ungar

Capitolul I

OCUPAREA MILITARĂ A TRANSILVANIEI

Un proces vechi ce se rezolvă numai cu sabia

Sabia lui Foch şi cuvintul evanghelic al lui Wilson răsturnaseră aşezămintele politice ale bătrînei Europe. Uriaşe prefaceri, pentru care inainte nu s-ar fi crezut indestulătoare decenii, se săvirşiseră în trei luni. Împărăţii şi dinastii seculare se prăbuşiseră; pe ruinele lor popoare noi se ridicau, aruncînd lanţurile.

Poporul român de peste Carpaţi rupsese lanţurile de robie ce-l incătuşaseră de monarhia austro-ungară. El proclamase cu glas tare dorinţa de a duce o viaţă independentă, alături de fraţii săi, intr-un stat unitar. Dar de la dorinţă pînă la realizare mai era un pas de făcut. Şi ca să împiedice acest pas, duşmanul secular se aşează disperat de-a curmezişul drumului nostru.

Nici un popor nu a simţit mai crud lovitura soartei, ca ungurii. Din înălţimea trufiei şi a increderii celei mai oarbe, Ungaria grofilor şi a şovinilor a fost azvîrlită în adincul celei mai mari catastrofe naţionale. Şi aceasta, în cursul unei singure luni. La inceputul lunii octombrie 1918, Wekerle şi Tisza nu voiau să audă vorbindu-se de cea mai mică atingere a integrităţii statului ungar, iar la sfîrşitul aceleiaşi luni, acelaşi stat ungar zăcea la pămint, zdrobit sub loviturile popoarelor subjugate şi ale revoluţiei propriului popor.

Era însă de aşteptat ca oligarhia ungară deprinsă de secole să domine şi să exploateze popoarele conlocuitoare, să nu se impace aşa de uşor cu noua stare de lucruri. Era de prevăzut că, odată ce deprimarea celor dintîi momente va trece, să se producă reacţia furioasă, care să incerce să recîştige cele ce nu se putuseră păstra şi să ameninţe cele ce erau pe cale a se realiza. Transilvania fusese mărgăritarul cel mai preţios al Coroanei ungare; nici unul din teritoriile pierdute nu sfîşia aşa de mult inima ungurilor, ca pierderea Transilvaniei. Era deci de aşteptat ca noul echilibru să nu se stabilească decît în urma unor convulsii violente. Măcelurile în masă, la care începuseră să se dedea gărzile ungureşti asupra românilor din Ardeal, chiar în cursul lunii noiembrie, erau semnele prevestitoare ale unor vremuri furtunoase. În adincul conştiinţei tuturora era convingerea că procesul milenar dintre români şi unguri va trebui să fie rezolvat definitiv cu sabia.

Cu gestul duios al copilului care cere protecţia, îşi întoarse ochii poporul român din Transilvania spre ţara mamă. Delegaţiile trimise de Consiliul Naţi-

onal Român la Iaşi cereau imediata ocupare militară a Transilvaniei de către armata română. Furia ungurilor, ţinută cîtva timp în frîu de încercările ipocrite de împăcăciune, începea să se dezlănţuiască acum, cînd realitatea se arăta crudă. Haosul şi anarhia, pe care o propagau în ţară revoluţia ungară şi dezagregarea armatei, reclamau îndeplinirea neîntîrziată a acestei ocupaţii.

Din nou peste Carpaţi

La 10 noiembrie, regele ordonase noua mobilizare a armatei, care trebuia să dea mîna cu Berthelot pentru a scoate duşmanul din ţară. Încheierea bruscă a armistiţiului general schimbase destinaţia acestei armate. Ea trebuia acuma să treacă Carpaţii pentru împlinirea misiunii ei istorice, începută în 1916 şi întreruptă de dezastrul nostru militar. Ea trebuia să dea fraţilor noştri eliberaţi putinţa să-şi organizeze viaţa politică în cadrul statului unitar român şi să desăvîrşească în fapt Unirea cea Mare, pentru care ne aruncasem cu doi ani înainte în vîltoarea groaznicului război şi care ne fusese consfinţită prin tratatul încheiat cu marii noştri aliaţi, ca preţ al colaborării noastre pentru triumful cauzei comune.

Ce uşor era de spus, dar ce greu de înfăptuit.

Greutatea cea mare nu venea deocamdată de la puterea duşmanului, ci de la propria slăbiciune. Armata noastră fusese ca şi desfiinţată prin Pacea de la Bucureşti. Singurele forţe serioase erau unităţile detaşate în Basarabia; diviziile 9 şi 10 de infanterie şi diviziile 1 şi 2 de cavalerie. Acestea aveau efectivele de război, dar nici nu putea fi vorba să fie clintite de acolo. Cinci divizii fuseseră desfiinţate cu totul, iar restul de opt erau grupate în diferite localităţi din Moldova, cu efective de pace, foarte slabe, reduse numai la contingentele 1916—1919, ele însele împuţinate prin pierderile suferite în decursul campaniei. Ceea ce îngreuna formarea unei armate de operaţii mai era încă lipsa totală a cailor, atît pentru cavalerie, cît şi pentru artilerie şi convoaie. Aproape toţi caii fuseseră luaţi de germani prin diferite tertipuri ale aplicării tratatului de pace. Furajul fusese şi el consumat de numeroasa armată rusă. Efectele de îmbrăcăminte şi de încălţăminte erau uzate şi cu neputinţă de înlocuit. Armament, muniţii şi hrană erau îndeajuns însă, din cauza lipsei cailor, erau greu de transportat.

Totuşi, nu era îngăduită cea mai mică şovăială. Ceasul întregirii neamului sunase. Glasul lui ne chema poruncitor la înfăptuirea marilor ţeluri, după care năzuisem de veacuri, pe care le pregătisem de decenii şi pentru care suferisem doi ani, pînă la primejduirea existenţei noastre ca stat liber. Decorul dramei româneşti era radical schimbat. Din adîncurile suferinţelor şi umilinţelor ne avîntam spre culmile celor mai înalte înfăptuiri. Şi pentru a pecetlui cîştigarea acestor bunuri fără preţ, o armată română trebuia să treacă din nou Carpaţii, de astă dată pentru totdeauna. Ea trebuia scoasă din pămînt, chiar dacă pentru aceasta ar fi fost nevoie să se săvîrşească o minune. Şi minunea s-a săvîrşit.

Trei divizii: 8, 7 şi 1 de vînători, alcătuind Corpul IV de armată cu garnizoana în Moldova, au fost cele dintîi unităţi mobilizate. Diviziile din Muntenia şi din Oltenia nu puteau fi deocamdată mobilizate, deoarece soldaţii lor erau demobilizaţi şi trimişi la vetrele lor. Divizia a 8-a avea să opereze în Bucovina, iar celelalte două în Transilvania. Efectivele diviziilor erau slabe: un regiment de infanterie n-avea mai mult de 1 300 de soldaţi luptători, iar unul de vînători avea între 600—800. Fiecare divizie dispunea numai de cîte două baterii de tunuri de cîmp şi una de obuziere; vînătorii mai aveau şi

cîte o baterie de munte. Celelalte baterii urmau să-şi ajungă unităţile pe măsură ce vor fi putut să-şi completeze caii.

Trupele Diviziei a 7-a, sub comanda generalului Moşoiu, s-au concentrat la Piatra Neamţ. Un pluton de grăniceri trece graniţa la 16 noiembrie (stil vechi) şi intră în Borsec, unde e atacat de jandarmii unguri. Detaşamentul de avangardă, compus dintr-un batalion din Regimentul 15 Războieni cu un escadron de cavalerie şi o baterie, porneşte din Piatra Neamţ pe la Bicaz, trece prin pasul Prisăcani şi la 20 noiembrie intră în Tulgheş, urmînd apoi drumul prin Borsec, Topliţa şi Ditrău. Avangarda Diviziei 1 de vînători s-a concentrat la Comăneşti şi Asău, în Valea Trotuşului şi, trecînd Carpaţii pe la Palanca, a ocupat Miercurea Ciuc. Sub protecţia avangardelor, grosul diviziilor a continuat trecerea munţilor şi a pus stăpînire pe văile superioare ale Oltului şi Mureşului, cu importanta cale ferată ce merge de-a lungul lor. Drumurile sînt grele, acoperite de zăpadă mare, iar ostaşii noştri rău îmbrăcaţi, rău aprovizionaţi şi aproape desculţi. Dar ei merg sprinteni, călcînd din nou ţinuturile pe care tot ei le cuceriseră prin lupte crîncene cu doi ani mai-nainte, dar pe care trebuiseră să le părăsească, nu înfrînţi de duşman, dar siliţi de necesităţi strategice, de ei neînţelese.

La 25 noiembrie, trupele Diviziei a 7-a române ocupară Tîrgu Mureş, iar la 28 Reghin. Divizia 1 de vînători, întinzîndu-se spre sud-vest, intră în contact la Braşov cu ariergardele Armatei Mackensen care, bolşevizate, întîrziaseră pe drum. Regimentul 6 vînători ocupă Braşovul la 7 decembrie şi făcu prizonier pe generalul bavarez Schoch, comandantul Grupului de Est al Armatei Mackensen (Oberkomando 63), pe colonelul Schraudenbach, şeful său de stat-major, cu 4 000 de soldaţi. Soldaţii germani au manifestat pe străzi împotriva românilor şi au încercat să opună rezistenţă în gară, trăgînd focuri şi căutînd să fugă cu garniturile de trenuri. Ei au fost puşi însă repede la punct de români, care au capturat o mare cantitate de alimente şi de obiecte furate de germani de prin satele noastre, în timpul retragerii lor. Înaintarea trupelor române continuă cu repeziciune, fiind primite cu entuziasm de populaţia românească. Gărzile româneşti se pun la dispoziţia armatei şi aleargă să se înroleze sub drapelul fraţilor. Gărzile ungureşti se ţin în rezervă, încît nu se produce nici un act de ostilitate serioasă.

Ajunşi la linia rîului Mureş, românii trebuie să se oprească. În numele armatelor aliate, Franchet d'Espérey încheiase la 13 noiembrie cu ungurii un armistiţiu la Belgrad, prin care, în necunoştinţă de stările de lucruri de aici, fixase cursul Mureşului ca linie de delimitare între armatele aliaţilor şi armata ungară.

În acelaşi timp, ungurii începeau să se agite; ei adună forţe dincolo de Mureş, jefuiesc şi evacuează avutul ţinuturilor româneşti, iar purtarea lor faţă de populaţia românească, în special faţă de gărzile româneşti, devine din ce în ce mai ameninţătoare. Sufletul acestei mişcări este profesorul Apathy, rectorul universităţii ungare din Cluj, un savant cu reputaţie europeană, dar un exaltat şovinist ungur. Apathy alcătuise la Cluj un fel de guvern, al cărui preşedinte era.

În urma unor tratative îndelungate cu generalul Franchet d'Espérey, în cursul cărora marele nostru prieten, generalul Berthelot, ne-a dat ca totdeauna un concurs preţios, am obţinut permisiunea să trecem Mureşul, spre a ocupa regiunea Cluj-Gherla-Dej. Pentru a paraliza o eventuală încercare de opunere a ungurilor, Divizia a 7-a a înaintat asupra Clujului, pe cînd Divizia 1 de vînători a împins forţe numeroase în direcţia Alba Iulia-Teiuş-Aiud. În acelaşi timp, comandantul militar ungur din Cluj e invitat să eva-

cueze regiunea, spre a evita un conflict armat. În fața acestei desfășurări de forțe ungurii, cu toată disperarea lor, sînt nevoiți să se retragă. La 24 decembrie românii intră în Cluj în mijlocul manifestațiilor grandioase de entuziasm și bucurie ale populației românești din împrejurimi, care alergase să ia parte la acest eveniment.

Pe clădirile și monumentele Clujului filfîia acum mîndru tricolorul românesc, vestind începutul unui nou capitol de istorie. Vechiul oraș trecea sub stăpînirea legitimilor lui stăpînitori, urmașii legionarilor romani care aici, în străvechea Napoca, întemeiaseră drepturile civilizației latine și ale puterii romane.

Acum, regiunea aflată sub controlul trupelor românești era foarte întinsă. Cele două divizii lăsaseră în centrele principale mici detașamente care să ajute gărzile naționale românești la menținerea ordinii. Frontul de înaintare se subțiase. Marele Cartier român putea să trimită în Ardeal încă două divizii. Divizia a 2-a de vînători a fost trimisă în regiunea Sibiu-Orăștie-Deva-Petroșani. Divizia a 6-a de infanterie a rămas în regiunea Brașov. Pentru coordonarea acțiunii celor patru divizii s-a înființat la 24 decembrie un comandament unic al trupelor române din Transilvania, care s-a încredințat celui mai vechi dintre comandanții de divizie aflați în Ardeal, generalul Traian Moșoiu. Postul de comandă al noului comandant a fost instalat la Sibiu, în scopul conlucrării strînse cu Consiliul Dirigent, instituit de Adunarea de la Alba Iulia, care-și avea și el reședința în această localitate.

Comandantul trupelor române a fost primit în Sibiu cu nespusă dragoste. El însuși era fiu al Ardealului, originar din Bran. Pe lîngă experiența și prestigiul unui militar oțelit în luptele de pe toate fronturile războiului nostru, generalul Moșoiu aducea și dorința legitimă de a fi în fruntea dezrobitorilor propriului său ținut de origine. Același simțămînt era împărtășit și de ardeleni. Ei nu se puteau opri să nu vadă în persoana comandantului trupelor eliberatoare întovărășirea a două puteri : a Ardealului, însuși a țării mame. Din această cauză, acțiunea generalului Moșoiu a fost urmărită de ardeleni cu entuziasm și i-a creat o mare popularitate personală.

La „linia de demarcație"

Acțiunea comandantului trupelor românești din Transilvania va fi de aci înainte îndoită : pe de o parte va trebui să restabilească ordinea interioară, pe de altă parte trebuia să tindă la eliberarea întregului teritoriu românesc, care ni se cuvine.

Pentru cea dintîi operație, s-au dizolvat „gărzile naționale" ieșite din revoluție. La început ele fuseseră necesare, dar acum, cu lipsa lor totală de disciplină și cu animozitățile crescînde dintre gărzile de diferite naționalități, ajunseseră o cauză de dezordine. Gărzile ungurești erau dizolvate pe măsură ce armata română înainta. Cu gărzile, lucrurile au mers ceva mai greu. Fiind bine plătiți — cu cîte 30 de coroane pe zi — gardiștii naționali protestau împotriva proiectatei lor desființări și începeau să terorizeze Consiliul Dirigent și autoritățile. Cu energie și cu tact, toate gărzile au fost desființate și înlocuite printr-o poliție și o jandarmerie regulat organizată. În același timp s-au pus bazele înființării a două unități de trupe alcătuite din foștii soldați români ai armatei austro-ungare : diviziile 16 și 18, și s-au organizat mai temeinic diviziile noastre. S-au cumpărat cai de la Armata Mackensen, care se scurgea prin Transilvania spre Germania și de la Armata Berthelot de la Salonic. Toată iarna a fost întrebuințată pentru instrucția trupelor. În pri-

măvară, armata din Transilvania, cu toate lipsurile ei materiale, era foarte bine antrenată fizic și cu moralul foarte înălțat.

Aliații n-au îngăduit să se facă luarea sub control a teritoriului decît pînă la o anumită limită, fixată in mod cu totul arbitrar. Eram încă foarte departe de limita răspîndirii noastre etnice, recunoscută și consfințită prin legămîntul solemn încheiat între noi și Aliați, înainte de intrarea noastră in război. Ea coincidea cu hotarul istoric al Transilvaniei propriu-zise, de-a lungul Munților Apuseni, și lăsa in afară regiunile locuite de mase compacte românești ale Aradului, Bihorului și Satului Mare, precum și întreg Banatul. Respectuoși față de deciziile marilor noștri aliați, chiar cînd ele erau nedrepte și păgubitoare nouă, în așteptarea momentului cînd ei înșiși se vor convinge de dreptatea noastră și-și vor modifica hotărîrile, ne-am mărginit să luăm sub control și să organizăm solid teritoriul ce deocamdată ni se acordase.

Din ce în ce mai mari deveneau greutățile. Ungurii, disperați de pierderea Transilvaniei, organizau rezistența, pe de o parte pregătind revolte înăuntrul teritoriului eliberat, iar pe de altă parte strîngînd armate in vecinătatea liniei de demarcație, unde provocau conflicte cu detașamentele noastre. Emisarii guvernului Károlyi de la Budapesta și ai lui Apathy de la Cluj, printr-o propagandă foarte intensivă prin viu grai și prin manifeste atițătoare și insultătoare, au determinat o grevă generală a funcționarilor căilor ferate din Ardeal, rămași din fosta administrație. Scopul urmărit era paralizarea vieții din Ardeal și în special a mișcărilor armatei. Comandamentul român a procedat cu energie : a expulzat pe directorul căilor ferate și pe toți agitatorii, a arestat peste 500 de greviști și a adus un mare număr de funcționari din vechiul Regat, pe care i-a amestecat printre unguri. Apathy însuși a fost arestat, dat judecății pentru agitație și expulzat. Cu chipul acesta, ordinea a fost restabilită.

O acțiune cu urmări grave a avut loc și în regiunea minieră a Petroșanilor, din Valea Jiului transilvan. Gărzile naționale ungurești — în special cele din centrele Lupeni și Vulcan — se găseau sub dublă influență : cea revoluționară-socialistă, propagată în special de foștii soldați prizonieri în Rusia și cea șovină maghiară, propagată de agenții politicianismului maghiar condus de Károlyi. Refuzul Consiliului și al gărzilor de a se supune ordinului de dezarmare și dizolvare, a provocat în zilele de 7 și 8 ianuarie conflicte cu trupele române. Au fost morți și răniți, al căror număr nu se cunoaște, deoarece au fost transportați în pădurile vecine, în care s-au refugiat răsculații.

În zona limitrofă s-au produs numeroase conflicte armate.

La nord-vest de Cluj, trupe ungurești se adunau în valea Crișului Repede și mai la nord, în regiunea Jibou-Zalău. Această stare de lucruri constituia o gravă amenințare pentru aripa dreaptă a trupelor noastre, care putea fi întoarsă printr-un atac al inamicului, executat de la nord spre sud, pe Valea Someșului. Încurajați de vecinătatea trupelor ungurești, locuitorii maghiari din regiune începură să devină agresivi față de români. În noaptea de 4—5 ianuarie, lucrători de la minele de aur din Baia Mare, instigați de comandanții militari, atacă cu arme de foc și cu grenade de mînă pe români ; un batalion de trupe de infanterie din Cluj a fost trimis să apere pe români și să pună în siguranță minele. Față de această situație și de pericolul în care se afla Clujul, Aliații, prin generalul Berthelot, au permis comandamentului român să ocupe regiunea Sighet-Baia Mare-Zalău.

Divizia a 7-a a organizat două detașamente mixte, compuse fiecare dintr-un regiment de infanterie cu artilerie și cavalerie, care să opereze, unul în direcția Baia Mare-Sighet, iar al doilea în direcția Jibou-Zalău.

Cel dintîi detașament, alcătuit din Regimentul 14 infanterie, eliberează Baia Mare la 14 ianuarie și pornește în marș spre Sighet. În timpul marșului se prezintă o delegație, vorbind în numele „Comandamentului gărzii ucrainene" din Sighet și avertizează pe comandantul detașamentului român că Sighetul este ocupat de ucraineni și deci, românii să se oprească pe loc, rămînind ca o comisie mixtă să stabilească linia de demarcație pe temeiul dreptului naționalităților. Comandantul român n-a ținut seamă de această pretenție și a continuat înaintarea. La Vadu, 4 km la sud de Sighet, parlamentarii români, trimiși ca să someze pe așa-numiții gardiști ucraineni să evacueze regiunea, au fost primiți cu focuri. Atunci, românii au atacat pe ucraineni.

Un detașament, sub comanda căpitanului Luca, care făcuse un marș de 60 km în teren muntos, cade în noaptea de 16—17 ianuarie în spatele dușmanului mult superior, ce ocupa poziția de la Vadu. Izgonit din poziții, dușmanul se retrage spre nord. Românii continuă urmărirea; detașamentul Luca reușește să taie retragerea ucrainenilor la Sighet, unde dușmanul, care a suferit mari pierderi, e nevoit să se împrăștie; el a pierdut 30 de morți, 50 de răniți și a lăsat în mîinile noastre șapte ofițeri și 337 soldați prizonieri, numeroase arme și mitraliere. La 18 ianuarie, Sighetul și regiunea înconjurătoare era curățată complet de ucraineni și în mîinile noastre.

Al doilea detașament român era alcătuit din Regimentul 16 de infanterie. Comandantul detașamentului, primind asigurări de la comandamentul ungar prin parlamentari că Zalăul e evacuat de trupele ungurești, a trimis de la Jibou pe calea ferată două companii și două secții de mitraliere, pentru a-l lua sub control. În momentul însă cînd trenul intra în gara Crișeni, trupe ungurești l-au atacat prin surprindere; românii au avut șase morți, 15 răniți și șapte dispăruți. Un batalion românesc a intervenit atunci, ocupînd Zalăul și curățindu-l de bandele ungurești.

Eliberarea regiunii Zalău-Sighet a asigurat trupelor române atît stăpînirea Văii Someșului mijlociu și a căilor de comunicație din această vale, precum și protecția flancului drept al Diviziei a 7-a contra eventualității unui atac îndreptat dinspre nord.

La 22 ianuarie, trupele române eliberează tot teritoriul pînă la linia de demarcație de aliați. Ungurii, care se strîngeau în fața noastră alcătuind un front inamic cu intenții dușmănoase, deveneau din ce în ce mai agresivi, atacînd și hărțuind posturile românești. Unele din aceste atacuri aveau o deosebită amploare. De la 24—25 ianuarie, posturile române de la Sebiș, pe valea Crișului Alb, au fost atacate de forțe inamice, în putere de 1 000—1 200 de oameni, cu numeroase mitraliere susținute de artilerie și de două trenuri blindate. Hotărîrea noastră de a reacționa cu energie, a ataca și distruge aceste forțe și a ocupa defileul Crișului Repede de la Ciucea, a fost paralizată de opunerea Aliaților. Ni s-a permis numai ocuparea localității Zam, în defileul Mureșului, vechea vamă transilvană, deoarece la fabrica din localitate era un mare depozit, pe care ungurii voiau să-l ridice.

Nefiindu-ne îngăduit să punem stăpînire pe Munții Apuseni, care ne-ar fi dat putința să tăiem scurt orice încercare a ungurilor de a ne ataca, a trebuit să ne mulțumim cu ocuparea cîtorva puncte mai avantajoase. La sfîrșitul lunii ianuarie, linia ocupată de trupele românești începea de la nord la Trebușa și Cîmpulung la Tisa și se cobora spre sud prin vîrful Capului Feței, Băsești, Recea, vîrfurile Măgura Priei, Secătura, Caprei, Glăvoiu, Bihor, Găina, apoi: Zam, Pojoga, Fintoag, Runcu, Bucova.

Ungurii masacrează, iar aliații deliberează...

Furia ungurilor impotriva românilor crește din zi în zi. Recîștigarea Ardealului este acum obiectul principal al sforțărilor lor. Nici o disonanță nu se mai produce asupra acestui scop. Întreaga Ungarie se mobilizează. Károlyi va fi alături de discipolii lui Tisza, iar magnații alături de socialiști. E caracteristică atitudinea Partidului Social-Democrat ungar care merge alături de cei mai inverșunați reacționari și șoviniști unguri, opunîndu-se la despărțirea Transilvaniei de Ungaria, refuzînd să asculte glasul revendicărilor maselor populare din Transilvania.

Politicienii țes intrigi în capitalele Antantei și pe lîngă comandanții armatelor de ocupație, aristocrații unguri întrebuințează toate legăturile de rudenie și de prietenie care-i leagă de personalitățile de seamă din Europa, socialiștii pun la contribuție organizațiile internaționale, iar o nouă armată ungurească începe să se reconstituie din sfărîmăturile cele vechi și să se adune spre a da asalt liniei de demarcație. Debreținul, Oradea și Békéscsaba sînt cele trei centre unde se concentrează și se organizează secuii fanatici și „batalioanele roșii". Tot teritoriul de dincolo de „linia demarcațională" rămăsese împănat de „gărzile roșii", de „gărzile de oțel" și de trupe ungurești de voluntari iredentiști, care poartă pe chipiu inscripția „Pentru Ardeal" și sînt insuflețiți de o ură de moarte împotriva românilor. Armata republicană de astăzi este tot honvezimea și husărimea Ungariei feudale de ieri, care vine să-și apere „patria unitară". Károlyi, Béla Linder, Bartha și alții vin în mijlocul soldaților și-i atițâ prin cuvîntări înflăcărate. Exasperarea ungurească se traduce prin violențe împotriva românilor rămași dincolo de linia arbitrară fără nici o apărare, deoarece gărzile românești, nemaiputînd ține piept, fugiseră dincoace sau se dizolvaseră. Bandele înarmate și încurajate de guvernul din Budapesta se aruncă asupra orașelor și satelor românești, rămase fără apărare.

E lung șirul martirilor români care au stropit cu sîngele lor sinistra „linie demarcațională". Masacrele au început chiar în cursul lunii noiembrie, sub pretextul restabilirii ordinii publice. Magaziile de cereale, care în timpul războiului fuseseră ținute închise, ca o sfidare adusă populației înfometate, au fost atacate și prădate. Românii însă n-au ucis; nici o picătură de sînge n-a mînjit mîinile românilor. În cele 300 de omoruri săvîrșite în județul Arad, din noiembrie 1918 pînă în februarie 1919, toate victimele au fost români, uciși de unguri; un singur ungur a fost ucis, și acela de un gardist tot ungur! Potolirea revoltelor a fost un pretext care a permis ungurilor să-și satisfacă ura de moarte împotriva românilor. În genere ei intrau în sate — cîteva zile după ce se restabilise liniștea — și atunci ridicau pe români și-i impușcau fără judecată. Aceste execuții în masă, însoțite deseori de cele mai sălbatice maltratări sau de cele mai îngrozitoare torturi, au continuat pînă în luna aprilie, fără să mai existe măcar pretextul tulburărilor...

Nu intră în cadrul acestei lucrări a înșirui tabloul fioros al masacrelor săvîrșite în lunile de groază de la sfîrșitul anului 1918 și începutul lui 1919, în cele trei județe martire: Caraș-Severin, Arad și Bihor. Ne mărginim a cita pe cîteva din cele mai caracteristice care se încadrează atît de fioros tabloul viziunilor de infern de la Giurcuța și Făget *.

Execuții în masă s-au mai petrecut în comunele Chereluș, Covăsînț, Curtici și Făget, unde țăranii au fost ridicați și impușcați în marginea satelor. La 20 februarie, un batalion de trupe regulate ungare, venind din Arad cu tunuri, mitraliere și cu un tren blindat, au atacat comuna Șiria, sub pretextul

* Vezi vol II, p. 404.

de a dezarma garda națională românească, au bombardat-o și luat-o cu asalt. Intrînd in sat, au masacrat o mulțime de locuitori, printre care intreaga familie a fruntașului român, avocatul Hotăran. După aceea, au intins masacrele in comunele invecinate din Podgorie; 60 de inși au fost uciși, printre care femei și copii; mulți alții au fost maltratați, puși în lanțuri și închiși. În comuna Socodor, cei doi preoți ai bisericii locale, Lencuța și Popescu, au fost uciși iar cadavrele aruncate in Cris. La Ciucea, locotenentul Tămaș a fost pus să-și sape insuși groapa. Trenuri blindate circulau de la Arad la Zam, de la Arad la Brad și de la Timișoara la Făget, trăgind cu mitraliera asupra țăranilor strinși prin gări, sau asupra celor ce-și vedeau de ocupațiile pașnice pe cimp. În Arad, ungurii nu s-au putut abține nici în timpul vizitei generalului Berthelot; in prezența chiar a generalului, care ieșea de la episcopul Ioan Pap, unde i se făcuse o recepție solemnă, armata ungară s-a năpustit asupra populației românești, ce venise din satele dimprejur, i-a rupt steagurile și a ucis și rănit cu focuri de pușcă un mare număr de țărani. 180 de români au fost uciși in județul Caraș-Severin și 300 în județul Arad.

Bihorul a îndurat cel mai groaznic calvar. Trupele regulate și neregulate ungurești, in special secuii, care s-au concentrat in această regiune, s-au dedat la cea mai singeroasă urgie. Jafurile, bătăile și omorurile se petreceau in toate satele. Intelectualii au trebuit să fugă; peste patruzeci de preoți au fugit travestiți și s-au ascuns în Oradea, unde vicarul episcopesc român Ciorogaru, un vrednic păstor, luminat, energic și bun patriot, a dezvoltat o prodigioasă și curajoasă activitate pentru salvarea și apărarea românilor. Comuna Sighistel a fost de trei ori atacată: la 11 noiembrie, 2 și 26 martie. Soldații au înconjurat satul, au tras cu mitralierele, au dat foc caselor, arzind pe locuitori în casele lor, omorind peste 50 de locuitori. La 26 februarie, cortegiul mortuar al marelui român George Pop de Băsești, fostul președinte al Partidului Național Român și al Adunării de la Alba Iulia, a fost atacat de secui cu focuri de mitraliere. A trebuit să intervină trupele române, ce făceau garda liniei de demarcație din apropiere, ca să gonească bandele de sălbatici care nu știau să cruțe nici măcar pe morți.

Unul din cele mai infame asasinate a fost cel petrecut in Beiuș. În noaptea de 3—4 aprilie, căpitanul ungur Verbőczy a ridicat la miezul nopții din casele lor pe fruntașul român Ioan Ciordaș, membru al Comitetului Executiv al Partidului Național Român și desemnat de Consiliul Dirigent ca prefect al județului Bihor, precum și pe avocatul dr. Nicolae Bolcaș, i-au aruncat intr-un automobil și i-au dus la gară. De aici, un vagon legat de o mașină i-a dus în comuna Lunca, lingă Vașcău, 20 km de Beiuș. Pînă la ziuă, cei doi martiri au fost maltratați, apoi duși la marginea gropii săpate pentru ei într-o vîlcea. Aci supliciul a reînceput. Li s-a tăiat nasul, li s-au sfărîmat brațele cu paturile puștilor, li s-au înfipt baionetele în gură și ceafă, li s-au scos ochii și la urmă au fost aruncați în groapă de vii, unul peste altul, și acoperiți cu pămînt. Tîrziu, după alungarea ungurilor, au fost găsite cele două cadavre aproape putrezite. În mîinile lor crispate, strîngeau bucăți de pămînt.

Încurajați de liniștea în care se țineau trupele române ce păzeau linia de demarcație, detașamente de trupe ungurești au început să atace posturile noastre sau să facă incursiuni prin intervalele dintre posturi. În noaptea de 8—9 martie, două batalioane de secui, cu numeroase mitraliere și susținute de focurile a două baterii de artilerie, au atacat trupele noastre de la aripa stîngă a Diviziei a 7-a, în regiunea Crișeni-Zalău. Populația ungurească, atițată și înarmată de trupe, a luat parte la atac. Posturile noastre, inferioare ca număr și răspîndite pe o mare distanță, au fost silite să se retragă, pără-

sind cele două localități. Ungurii au făcut prizonieri pe cei opt ofițeri și 10 de soldați, rămași in oraș. A trebuit să intervină rezervele Brigăzii a 13-a, cu artilerie, ca să bată și să gonească pe unguri și să reocupe localitățile. Zalăul a suferit mult din cauza focului artileriei. Populația maghiară a orașului, care se asociase cu năvălitorii, a fugit spre Cehu Silvaniei. Astfel de atacuri s-au repetat și in alte puncte ale frontului.

O adincă mihnire și o vie indignare cuprinsese sufletele românilor față de aceste evenimente. Pe de o parte erau strigătele de durere ale fraților martirizați dincolo de linia arbitrară, erau apelurile disperate ale familiilor îndoliate ale victimelor, care se refugiaseră dincoace, implorind ajutorul țării mame. Pe de altă parte era inechitatea soluției impuse țării noastre, împotriva drepturilor populației române și a textului formal al tratatului de alianță. Linia de demarcație trecea chiar prin inima teritoriului român pe care-l tăia în două, lăsind mase compacte de români sub cel mai impilator și sălbatic jug. Banatul fusese lăsat pe seama sirbilor, care-l ocupaseră militărește și se dedau acolo impotriva românilor la vexațiuni — maltratări și jafuri — care nu voiau să rămină mai prejos de ale ungurilor. Pe măsură ce timpul trecea, pe aceeași măsură situația se înrăutățea. In Arad, Bihor și Satu Mare, armatele ungurești se intăreau din ce în ce; era evident că implinirea revendicărilor noastre va reclama din ce în ce mai mari sforțări și sacrificii.

Regulatorul situației politice și militare internaționale era in acest timp Parisul, unde se intrunise Conferința de Pace. În așteptarea soluției politice definitive a chestiunii, care era de competența Consiliului Suprem, delegația română, condusă de Brătianu, depunea cele mai mari stăruințe pe lingă Consiliul Militar Interaliat, prezidat de mareșalul Foch, ca să permită României luarea sub control a intregului teritoriu la care aveam dreptul după tratatul de alianță din 1916, spre a salva populația românească de urgia ungurească. Principala piedică formală ce se opunea acestei juste cereri era tratatul de armistițiu incheiat de Franchet d'Espérey în Belgrad cu Károlyi, prin care generalul francez, in necunoștința imprejurărilor reale, acordase ungurilor administrația civilă a teritoriilor ce ni se cuveneau nouă. Greșeala acestei dispoziții fatale era cu atit mai evidentă, cu cit autoritatea de drept in aceste teritorii era Consiliul Național Român, care fusese recunoscut de însuși guvernul lui Károlyi. Evenimentele ce urmaseră — Adunarea de la Alba Iulia și instalarea Consiliului Dirigent, întăriseră situația juridică și internațională a acestui guvern românesc, iar unirea lui cu România il apropiase de Puterile Înțelegerii.

În cele din urmă, Consiliul Militar a trebuit să recunoască dreptatea cererilor noastre. La 28 februarie, Consiliul Militar Aliat, de acord cu Consiliul Suprem al Conferinței, a admis mutarea liniei de demarcație spre vest, fixind ca limită linia de drum de fier Satu Mare-Oradea-Arad, fără însă a i se permite și intrarea in aceste orașe. În fața acestei linii și pină la 5 km dincolo de linia revendicărilor noastre se va declara zonă neutră, care va fi ocupată de trupe aliate. Această dispoziție urma să fie adusă la cunoștința noastră și a ungurilor și să fie indeplinită prin Comandamentul Aliat de la Salonic. Trebuia însă ca mai intii ungurii să-și retragă trupele din acel ținut, apoi, un ofițer aliat să vie la Sibiu pentru a insoți și supraveghea inaintarea trupelor române. Retragerea trupelor ungare dincolo de linia apuseană a zonei neutrale trebuia să inceapă la 23 martie și să se termine in cel mult zece zile.

Ungaria sub guvernare comunistă

La Budapesta, guvernul Károlyi, format din elemente aparținînd Partidului Independenței, burghez și șovinist, și din elemente socialiste, dar sprijinindu-se atît la dreapta pe partizanii partidelor reacționare — Tisza, Apponyi ș.a. — cît și la extrema stingă pe comuniștii care-și organizaseră partidul la 20 noiembrie 1918, ducea față de puterile aliate din Apus o politică de duplicitate, servindu-se cînd de lingușiri și oferte de alianță, cînd de sperietoarea, de „spectrul comunismului". În cele din urmă, constatînd că toate abilitățile sale nu intîmpină crezare și protecție, Károlyi se hotărî să dea foc țării sale, pentru a amenința Europa cu incendiul general.

La 19 martie colonelul Vyx, ofițerul francez aflat in fruntea Comisiei Militare Aliate din Budapesta, prezenta, in numele lui Franchet d'Espérey, hotărîrea Consiliului Militar Interaliat din Paris, cerînd retragerea trupelor ungare pe noua linie fixată. Nota lămurea că noile linii erau numai linii de demarcație militară și că nu prejudiciau nimic in privința granițelor teritoriale politice, ce rămîneau să se determine mai tîrziu de Conferința Păcii. Atunci Károlyi, deformînd comunicarea făcută de Vyx, adresă poporului ungar un manifest, prin care declara că-i este cu neputință să primească granițe atît de dăunătoare intereselor Ungariei trecu puterea unui guvern de stînga și alcătui alianța social-democraților cu comuniștii. Președinția nominală a noului guvern aparținea social-democratului Garbai, însă cel mai important membru al său era comisarul poporului la Afacerile Străine, comunistul Béla Kun [1] care, impunîndu-se prin energia și dinamismul său, căpătă curînd puteri dictatoriale in guvern. La 21 martie, noul guvern a declarat Ungaria Republică Sovietică Ungară.

Noul guvern comunist, instalat la Budapesta, salutat cu entuziasm de guvernul sovietic de la Moscova, s-a pus imediat pe lucru, spre a realiza programul de transformări politico-sociale ale comunismului internațional. Din cauza situației interne și externe a Ungariei, reformele proiectate mergeau greu, se izbeau de mari dificultăți, care au pricinuit tulburări și măsuri severe ce au degenerat în teroare, și au sporit haosul intern. Cîteva măsuri militare au fost considerate de Puterile Aliate din Apus ca fiind semnele intenției de a colabora cu guvernul din Moscova împotriva statelor burgheze. De aceea, Consiliul Suprem de la Paris a răspuns decretînd blocus-ul european in jurul Ungariei și luînd, la rîndul său, contramăsuri pentru acoperirea granței de sud a Ungariei, spre Iugoslavia și pentru concentrarea unei flote pe Dunăre; la aceste măsuri participau armatele franceză, engleză și sîrbă.

Cu neliniște priveau guvernele aliaților din Apus la evenimentele din Ungaria, unde bolșevismul înregistra cel dintîi succes european; prin efectul contagiunii, înlesnită de starea generală de suferință și de nevroză din Europa, el era privit ca o mare amenințare pentru țările Europei.

Angrenată solid in confruntarea europeană, România nu putea rămîne izolată. Guvernul român privea revoluția comunistă din Ungaria nu atît sub raportul ideologiei și al transformărilor interne, cît sub acela al răsunetului ei asupra intereselor naționale ale poporului român și al realizării idealului său de întregire. Béla Kun a adresat guvernului român o notă prin care declara că recunoaște in principiu pretențiile românilor la revendicări de teritorii, dar cere „imediata încetare a ostilităților" și neamestecul in treburile interne ale Ungariei. Măsurile militare executate cu grabă de guvernul de la Budapesta și desfășurarea evenimentelor teroriste pe linia de contact a celor două popoare, arătau însă că declarațiile lui Béla Kun erau o ipocrizie și că dictatorul de la Budapesta voia numai să cîștige timp pentru a se pregăti

să păstreze cu forța moștenirea vechii Ungarii; propaganda pentru întinderea comunismului era o armă nouă în vederea acestei lupte.

Pe de altă parte, presa din Apus aprecia ca foarte gravă situația României, strînsă acum între două țări comuniste, amenințată de un dublu atac, dinspre Tisa și Nistru. Și într-adevăr, incursiunile și atacurile la Nistru se intensificau, în timp ce populația română de peste linia de demarcație din Ardeal trebuia să suporte acțiunea teroristă, a șoviniștilor unguri.

Delegația română de la Paris intensifică intervențiile sale la Consiliul Marilor Puteri, demonstrînd că o acțiune română pentru ocuparea teritoriilor ce-i aparțin este, în împrejurările de astăzi, un interes european. Pentru a-și îndeplini această misiune, România are nevoie nu numai de autorizarea Aliaților spre a ocupa teritoriile ce i se cuvin, dar și de ajutorul lor material și moral. Mai este necesară mărirea autorității regelui și a guvernului său prin recunoașterea revendicărilor române, o atitudine hotărît amenințătoare la Pesta, obligarea statelor ieșite din desfacerea Austro-Ungariei să se asocieze la acțiunea românilor și afirmarea solidarității marilor puteri cu noi pe noul front, prin trimiterea de contingente aliate.

Dar puterile apusene duc o politică de tărăgănare și ezitare. România nu primește nici autorizarea, nici ajutorul cerut. Delegația română e înștiințată verbal din partea Consiliului Suprem că dificultățile întîmpinate cu Germania împiedică pe Aliați să ia vreo hotărîre în privința Ungariei, iar două din marile puteri aliate refuză a trimite trupe într-acolo. Ceva mai mult, Aliații sînt dispuși să intre în negocieri cu guvernul din Budapesta.

Această curioasă atitudine se explică prin ignoranța în chestiunile est-europene și prin spiritul doctrinar al unora din conducătorii Conferinței de Pace. Americanii, în special, nu vedeau în această chestiune decît o „intrigă" pe care „clica militaristă franceză" în cap cu Foch [2] — al cărei reprezentant în Orient era generalul Berthelot — ar fi încercat s-o urzească în spatele Consiliului Suprem și chiar al lui Clemenceau. Intenția militarilor francezi ar fi fost să reaprindă focul în Europa, furnizînd un motiv de a porni din nou războiul împotriva Germaniei și a Rusiei bolșevice. Alarmat de această urzeală, pe care credea că a descoperit-o, generalul Bliss, delegatul militar al Statelor Unite la Paris, telegrafiază la 28 martie lui Wilson, care se găsea la Washington, să se înapoieze grabnic în Europa spre a interveni ca să împiedice pericolul și să pună lucrurile în ordine. Generalul Bliss consideră „intriga ungară" ca cea mai gravă amenințare pentru Conferință și sfătuiește înlăturarea ei prin mijloace pașnice. Situația Conferinței este, după reîntoarcerea lui Wilson, foarte grea; e perioada celei mai grave crize a Conferinței Păcii. Izbucnise conflictul între Wilson, Lloyd George și Clemenceau pe chestia garanțiilor cerute de Franța pentru apărarea granței de est. Wilson, bolnav și enervat, chemase cuirasatul „Washington" care să-l transporte în America, părăsind Conferința și primejduind pacea. Orice alte complicații trebuiau înlăturate. Consiliul Suprem decise să trimită pe generalul sud-african Smuts la Budapesta, spre a intra în tratative cu Béla Kun. Se recunoștea prin aceasta, implicit, legalitatea guvernului comunist de la Budapesta!

La 4 aprilie, generalul Smuts propunea guvernului Béla Kun retragerea de bună voie a armatelor ungare pe o linie care era aproximativ linia tratatului nostru de alianță, urmînd ca teritoriul dintre această linie și cea ocupată de frontul românesc să devină teritoriu neutral, ocupat de trupe aliate. În schimb, generalul promitea ungurilor ridicarea blocusului, ajutoare materiale în aprovizionări și o atitudine binevoitoare în chestiunile economice și de reglementare a frontariilor cu România, Iugoslavia și Cehoslovacia.

Încurajat de această atitudine pe care cu drept cuvint o considera ca o dovadă de slăbiciune, Béla Kun cere puterilor aliate ca România să fie obligată să se retragă pe linia Mureșului.

Din cauza acestei pretenții, misiunea generalului Smuts n-a reușit, iar situația a rămas staționară. Comandamentul Interaliat din Salonic zăbovea în împlinirea însărcinării date prin nota de la 13 martie, iar atentatele, prădăciunile și crimele bandelor înarmate ungare, ca și atacurile armatei regulate, se înteseau din ce în ce. Situația devenea tot mai amenințătoare și la Nistru.

Orice răbdare are un capăt. Guvernul român se văzu nevoit să ia el însuși măsurile trebuincioase pentru curmarea regimului de teroare dezlănțuit de bande, pentru salvarea vieții și avutului populației de peste linia de demarcație, fără deosebire de neam și lege, pentru intrarea în posesia teritoriului cuvenit nouă după drept și după tratate și pentru siguranța propriei țări amenințate. Se săvirșea astfel nu numai un act național, dar și un act de umanitate față de populația care se zbătea în ghearele teroarei.

Hotărirea guvernului român a venit la timp. Se făcuse acum dovada că Béla Kun nu se gîndea la pace, ci la război. El mobiliza cu grăbire o armată nouă, cu care voia să atace pe români ca și pe cehoslovaci. Situația devenise atît de încordată, încît și de o parte și de cealaltă se simțea nevoia să fie descurcată cu sabia. Atacurile executate de unguri și informații sigure arătau că și dușmanul e în preajma unei mari ofensive. Era absolut necesar să le luăm înainte. Armata română primi ordinul să ia ofensiva împotriva Ungariei la 16 aprilie 1919.

Forțele ungare și române în ajunul ofensivei din aprilie

Armistițiul de la Belgrad lăsase Ungariei dreptul de a păstra, pe lîngă forțele de poliție și jandarmi, încă șase divizii de infanterie și două de cavalerie, ca armată propriu-zisă. Vijelia revoluționară spulberase însă organizația regulată a armatei. Numai cîteva unități rămăseseră cu vechea lor închegare și cu cadrele lor; cea mai mare parte a armatei actuale era nouă, lipsită de coeziunea și disciplina perfectă, care formează puterea unei armate. Pe lîngă aceasta, guvernul socialist făcuse apel la lucrători să formeze armate de voluntari, care să lupte pentru republica comunistă. Astfel că armata ungară alcătuia un amestec din trupe vechi și foarte bune, cum erau regimentele de secui, înflăcărate de șovinism, din trupe de honvezi și din voluntari bolșevici și cu instrucție sumară, grupate în regimente, brigăzi și divizii. Un mare număr de ofițeri ai fostei armate regulate, rămași fără slujbă, se puseseră la dispoziția armatei roșii. Deși potrivnici comunismului, ei socoteau însă că singura posibilitate de a salva cît mai mult din teritoriul ungar era rezistența armatei.

Trupele din linia întîi reprezentau un total de vreo 20 000 de oameni. În linia a doua erau încă aproximativ 60 000 de oameni, repartizați în centrele de recrutare și de mobilizare de la Sălagiu, Oradea, Békéscsaba, Gyula, Kétegyháza, Debrețin, Carei și Szolnok. Înapoia liniei a doua, pe dreapta Tisei, se găseau încă alte unități în formație, în regiunea Kecskemét-Kiskun-Kétegyháza și la Budapesta. Armamentul infanteriei era bun; ea avea numeroase mitraliere și puști-mitraliere. Artileria era insuficientă și încă neconstituită în comandamente. Totalul gurilor de foc ale armatei din linia întîi și a doua era de 137, precum și cinci trenuri blindate. Unități de cavalerie nu se organizaseră încă.

Astfel înjghebată, armata ungurească nu era capabilă de o acțiune bine coordonată și nu reprezenta o primejdie reală. Era însă de așteptat o rezistență serioasă împotriva acțiunii noastre. Recrutarea și organizarea armatei nefiind încă terminate, guvernul din Budapesta conta pe ajutoarele promise de Sovietele ruse, cu care era în legătură de cooperare și pe efectele propagandei pe care o întreprindeau pe o scară foarte întinsă, atît în teritoriile românești ocupate de ei, cît și în Banat și chiar în spatele frontului nostru, prin numeroși emisari. Ofensiva noastră venea la timp ca să pună capăt acestei stări de lucruri, înainte de a se desăvîrși așa ca să devină primejdioasă.

Armata noastră din Transilvania era compusă, în ajunul ofensivei, din patru divizii din vechiul Regat (1 și 2 vînători, 6 și 7 de infanterie), o divizie și o brigadă de cavalerie și două divizii ardelenești. În total erau: 64 batalioane de infanterie, 28 escadroane, 152 tunuri, 32 obuziere, opt autotunuri, un tren blindat și un grup de moto-mitraliere; ca trupe speciale era un grup de aviație, format pe trei escadrile și două batalioane de pionieri.

Forțele române erau dispuse în două mari grupuri:

1) Grupul de nord, sub comanda generalului Traian Moșoiu, era format în linia întîi din:

a) Detașamentul mixt, general Olteanu, în regiunea Sighet, constituit din o brigadă de roșiori, două batalioane infanterie și o baterie de artilerie.
b) Divizia a 2-a de cavalerie, în regiunea Baia Mare, pe Someș.
c) Divizia a 7-a de infanterie, în regiunea Zalău.
d) Divizia a 6-a de infanterie, în regiunea Huedin-Ciucea, pe Crișul Repede.

În linia a doua, ca rezervă a Grupului de Nord, era Divizia ardeleană a 16-a, concentrată la spatele diviziilor 6 și 7, pe valea Almașului, la vest de Dej și Gherla.

2) Grupul de Sud, sub ordinele directe ale comandantului trupelor din Transilvania, era constituit în linia întîi din Divizia a 2-a de vînători, la care era alipit și Regimentul ardelean Beiuș, călare pe valea Crișului Alb în regiunea Hălmagiu-Roșia. În spatele ei era Divizia 1 de vînători, în regiunea Brad-Deva. În linia a treia era Divizia a 18-a ardeleană, ca rezervă generală, dislocată în regiunea Cluj-Alba Iulia.

La 12 iulie generalul Mărdărescu George, numit comandant al forțelor române din Transilvania, sosește la Sibiu și ia imediat comanda trupelor. Era un ofițer de stat-major cu o îndelungată și bogată experiență, în calitate de șef de stat-major al Armatei a II-a, în campaniile din 1916 și 1917. Planul de operație, alcătuit de comandamentul superior, atribuia acțiunea hotărîtoare Grupului de Nord, în apropierea căruia erau primele obiective ce trebuiau atinse, și care dispunea de o configurație de teren și căi de comunicație favorabile. Diviziile 7 și 6 trebuiau să străpungă frontul inamic, avînd ca obiectiv, cea dintîi Carei, iar cea de-a doua Oradea, despărțind astfel trupele de secui de pe Valea Someșului, care erau mai bine disciplinate, organizate și pregătite, de restul trupelor lor de pe văile Crișurilor. Grupul de Sud avea să înainteze numai pînă la linia Radna-Beiuș, servind ca pivot pe timpul executării acțiunii hotărîtoare a Grupului de Nord. După atingerea acestor prime obiective, acțiunea avea să se desfășoare mai departe, spre Tisa.

Începutul ofensivei române a fost fixat pentru dimineața zilei de 16 aprilie.

Bătălia din Munții Apuseni. 16—18 aprilie 1919

Ca și cum ar fi simțit pregătirea ofensivei noastre și ar fi voit s-o pareze, în noaptea de 15—16 aprilie ungurii au atacat cu violență trupele noastre în trei puncte: în Valea Someșului la Cicîrlău, la Crișeni și la Ciucea. Intervenind rezervele de sector, atacurile au fost respinse, iar pozițiile noastre menținute.

Ca o replică a atacului dușman, se dezlănțui la ceasurile trei dimineața ofensiva noastră. În lungul Munților Apuseni, de la Hodod, la nord de Zalău, pînă la Mureș, pe un front de peste două sute de kilometri, s-au pus în mișcare ca un val impetuos soldații celor trei divizii de atac românești: 7, 6 și 2 de vînători. În numeroase coloane, în putere cam de un regiment fiecare, soldații români au atacat cu avînt pozițiile ungurești, așezate aproape toate în defileele lungi de kilometri, ce străpung munții. O mulțime de lucrări de apărare, prevăzute cu numeroase mitraliere, întăriseră formidabil aceste defilee. În special defileul de la Ciucea, în valea Crișului Repede și defileul de la Ciuci, în valea Crișului Alb, erau socotite de unguri ca inexpugnabile. Zilele de 16, 17 și 18 aprilie au fost zile de lupte crîncene date de trupele române pentru forțarea acestor defilee și ruperea frontului dușman din Munții Apuseni.

Divizia a 7-a a operat în zona Hodod-Zalău pe trei coloane, de aproximativ un regiment fiecare, luptînd împotriva regimentelor 23 și 32 de honvezi, care își construiseră poziții puternice de rezistență în pădurile Bulzului și Archid. Trupele Regimentului român 27 Bacău a reușit să ocupe în noaptea de 16—17 Borla, iar la 17 seara, coloana de sud a ocupat Sălagiu, pe cînd coloana de nord ocupa Supuru de Jos. Trupele ungurești din sector, înfrînte și suferind mari pierderi, se retrag în dezordine spre vest. Victoria Diviziei a 7-a permite cavaleriei să intre la rîndul ei în acțiune. Brigada a 2-a de roșiori începe înaintarea la dreapta Diviziei a 7-a; seara ea este la Corund.

Divizia a 6-a română trebuie să forțeze defileul de la Ciucea și să opereze în direcția Oradea, avînd ca axă de înaintare valea Crișului Repede. Puternicele poziții dușmane din această regiune sînt apărate de Brigada a 39-a de infanterie ungară.

Trupele diviziei se dispun pe trei coloane, din care coloanele de nord și de sud vor executa o învăluire la distanță mare a defileului, pe cînd coloana din centru îl va ataca direct.

În coloana de nord, Regimentul 24 Tecuci a atacat concentric satele Boian și Stîrciu, ocupîndu-le spre seară, după o luptă vie. Continuînd înaintarea, a forțat a doua zi intrarea în valea riului Crasna, stabilind legătura cu stînga Diviziei a 7-a la Șimleu Silvaniei. Coloana de sud, formată din Regimentul 12 „Cantemir", a făcut un mare ocol pe la sudul defileului, ocupînd satul Lușca și dealul Scoroșetului, la 25 km la sud de Ciucea. De aci ea s-a îndreptat spre Bulz, în valea Crișului Repede, spre a cădea pe linia de retragere a inamicului de la Ciucea.

În același timp, pe cînd coloanele mărginașe executau aceste manevre largi de învăluire, coloana centrală, formată din cinci batalioane ale regimentelor 10 și 11, cu două baterii de cîmp și una de munte, atacau pozițiile defileului atît de front, cît și de flanc, luînd cu asalt înălțimile ce mărgineau imediat la nord și la sud defileul. După lupte aprige, la 17 aprilie defileul era întors; amenințați să li se taie retragerea de Regimentul român 12 „Cantemir", care ataca Bulzul, trupele ungurești se văd nevoite să evacueze defileul, pe o lungime de 15 km și să fugă spre Butani. În seara de 17 aprilie, Ciucea, cheia regiunii, împreună cu întreg defileul Crișului Repede, poarta de intrare în Crișana, era în mîinile trupelor Diviziei a 6-a române.

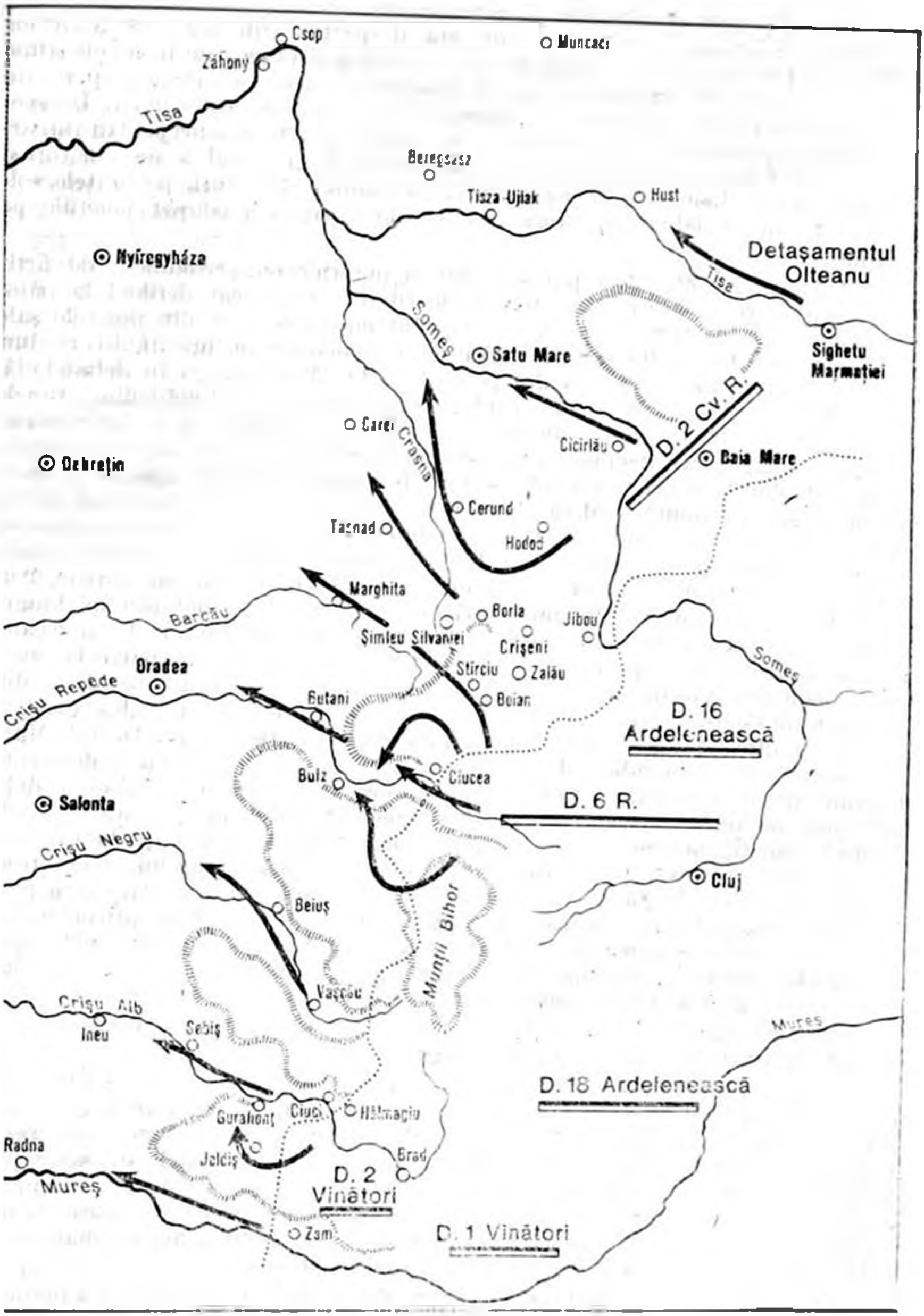

Bătălia din Munţii Apuseni, 16—18 aprilie

Grupul român de Sud ocupa în valea riului Crișul Alb un sector independent de Grupul de Nord, de care era despărțit prin masivul Munților Bihorului. Divizia a 2-a de vinători a atacat defileul Ciucea de front cu trupe din Regimentul 10 vinători și din Regimentul ardelenesc Beiuș, sprijinite de cinci baterii de cîmp, una de obuziere și o secție de autotunuri. În același timp cu acțiunea de front, divizia a executat trei alte atacuri pentru întoarcerea pozițiilor din defileu. La nord, trupe din Regimentul 9 de vinători și din Regimentul Beiuș și-a urcat artileria pe muntele Brusturi, pe brațele soldaților. La sudul defileului, Brigada a 3-a de vinători a ocupat pozițiile pe înălțimi.

Atacul de front a fost precedat de un puternic bombardament de artilerie, după care vinătorii din regimentele 10 și 9 au atacat defileul la baionetă, frontal și pe lături. Inamicul a rezistat cîteva ceasuri, din pozițiile sale așezate pe dealuri înalte și foarte pădUroase, semănate cu mai multe rînduri de mitraliere; a fost însă scos din poziții și silit să se retragă în debandadă. Defileul a fost ocupat de Regimentul 10 vinători. La sudul defileului, trupele Brigăzii a 3-a au executat mișcări învăluitoare; Regimentul 3 de vinători a ocupat Tălagiu, iar Regimentul 2, ocolind prin Joldiș, a atacat și luat după o luptă de două ceasuri Gurahonț, pe Criș, în spatele defileului apărat cu energie de unguri cu multă artilerie, mitraliere și cu un tren blindat. Pînă seara, divizia înaintase mai mult ca 30 km în lungul Crișului; ea făcuse numeroși prizonieri, multă pradă de război și eliberase un număr însemnat de sate românești, ai căror locuitori o primiseră cu fața scăldată de lacrimi de bucurie.

Pe cînd Regimentul 10, împreună cu Brigada a 3-a, înaintau în lungul Crișului Alb, la dreapta s-a formai sub comanda colonelului Rasovieeanu un detașament mixt, compus din o parte a trupelor ce luaseră parte la cucerirea defileului Ciucea și anume: Regimentul 9 vinători, un batalion din Regimentul Beiuș, cu artilerie, care a trecut peste dealuri în valea Crișului Negru, cu direcția spre orașul Beiuș. Puternica poziție de pe Dealul Mare era apărată de un batalion de cadeți unguri, care au luptat cu o deosebită bravură și au avut mari pierderi. După o oră și jumătate de luptă, cadeții sînt puși pe fugă. Vinătorii cuceresc Culmea Dealului, de pe care se vede Beiușul. Cadeții încearcă să organizeze o nouă linie de rezistență la Criștior, dar vinătorii atacă cu înverșunare satul și, pe la apusul soarelui, îl cuceresc. O nouă rezistență la Cărpinet e zdrobită într-o luptă furioasă care ține pînă la miezul nopții; comandantul batalionului de cadeți e luat prizonier, iar resturile sfărîmate ale batalionului se retrag spre Vașcău, care e și el ocupat de trupele noastre tîrziu după miezul nopții. Regimentul 9 de vinători făcuse în această zi grea 40 km de marș, în care timp dăduse patru lupte victorioase.

A doua zi, 17 aprilie, divizia de vinători și-a continuat ofensiva de-a lungul văilor Crișu Alb și Crișu Negru.

Regimentele 2, 3 și 10 vinători au înaintat de o parte și de alta a Crișului Alb, înfrîngînd o vie rezistență a dușmanului. La Buteni, lîngă Sebiș, o luptă violentă s-a dat între Regimentul 2 de vinători și trupele ungurești, retranșate cu multe mitraliere în casele din sat și în zăvoaiele de sălcii pletoase ce le mascau mișcările. Atacul vinătorilor, comandați de maiorul în rezervă Diamandi, fostul nostru ministru la Petrograd, a scos pe dușman din poziții și l-a alungat. A căzut în această luptă, ucis de un glonț dușman, colonelul Paulian, comandantul Brigăzii a 3-a de vinători.

La stînga, pe la Zam, un detașament din Divizia 1 de vinători a înaintat de-a lungul Mureșului pînă la Radna, pe care a ocupat-o, acoperind astfel aripa stîngă a Diviziei a 2-a.

Detașamentul Rasoviceanu continuă înaintarea de la Vașcău spre Beiuș, bine apărat de trupe de infanterie cu o numeroasă artilerie. Lupta de la Beiuș a fost violentă. Satele Negru și Tărcaia au fost incendiate și cucerite prin atacuri date noaptea, la lumina tlăcărilor. Soldații noștri au capturat între altele o baterie de artilerie completă. În Simbăta Paștilor, detașamentul românesc intră în Beiuș, având în frunte batalionul ardelenesc care purta însuși numele orașului. Cu o lună jumătate înainte, soldații Regimentului Beiuș depuseseră jurămîntul de credință pe steagul românesc la Țebea, în fața mormîntului lui Avram Iancu și se legaseră să fie în fruntea eliberatorilor pămîntului lor. Populația orașului, care suferise un adevărat martiriu din partea ungurilor, primi pe eliberatori în triumf, cu flori, având pe preoți în frunte. După atîtea suferințe, Beiușul putea să sărbătorească, în umbra crucii și a tricolorului, învierea Domnului și reînvierea neamului românesc.

La 18 aprilie, întîia parte a ofensivei noastre era terminată. Frontul ungurese era spart. Sfărîmăturile sale erau în retragere dezordonată. Prin văile celor trei Crișuri, coloanele române își deschiseseră acum poarta largă de intrare spre șesul Crișanei. Pentru întîia dată, armata română avusese ocazia să se măsoare în luptă dreaptă cu opresorul secular al neamului românesc. O mare izbîndă sigila dezrobirea fraților. Pentru sufletul românesc, chinuit și apăsat, era cea mai strălucită satisfacție.

Cucerirea liniei marilor centre

Fără nici un moment de odihnă, valul celor cinci divizii românești începu urmărirea dușmanului bătut pe toată linia frontului, de la Tisa maramureșană pînă la Mureș.

În colțul cel mai de nord, Detașamentul general Olteanu începu înaintarea de-a lungul Tisei, având ca obiectiv Hust. Divizia a II-a de cavalerie înaintează cu una din brigăzile sale de-a lungul Văii Someșului, iar cu cealaltă brigadă, întărită cu infanterie și artilerie, înaintează pe valea Crasnei. Țelul ei era să intercepteze legătura de cale ferată dintre Carei și Satu Mare, amenințînd să taie linia de retragere a trupelor unguroști din Valea Someșului. Sub această amenințare, dușmanul se retrage precipitat spre nord-vest. La 19 aprilie, Olteanu a ocupat Hust, cavaleria a ocupat Satu Mare, iar trupe din Divizia a 7-a de infanterie au ocupat Carei.

Pentru ocuparea Oradei, grosul Diviziei a 6-a, sub comanda generalului Holban, începu marșul pe amîndouă malurile Crișului Repede. Pe dreapta, acoperirea o făcea Regimentul 24 care, înaintînd pe valea Beretăului, a ocupat la 19 aprilie Marghita. Pe stînga, detașamentul Rasoviceanu din Divizia 2-a de vînători, pornind de la Beiuș, pe valea Crișului Negru, a ocupat, după un marș vertiginos, în noaptea de 19 spre 20 aprilie, Salonta. Comandantul român avu satisfacția ca, printre cei dintîi unguri care veniau să-i prezinte omagiile și să-i ceară protecție împotriva violențelor propriilor săi compatrioți, să fie contele Kálmán Tisza, fratele marelui șovinist ungur și vajnicul dușman al românilor. Tempora mutantur... La extrema stîngă a frontului român, brigada 1 de vînători, formînd flancgarda, se deplasa de la Radna, pe Mureș, la Misca.

În așteptarea armatei române, Oradea a trăit cu adevărat săptămîna patimilor. Orașul, care fusese terorizat și jefuit de bandele unguroști, aștepta cu nerăbdare și cu bucurie intrarea armatei salvatoare. Cetățenii orașului alcătuiseră o gardă înarmată, pentru apărarea orașului împotriva trupelor ungare care, în retragerea lor dinaintea trupelor române, amenințau cu excese.

Românii din oraș, cuprinși de groază, stăteau parte ascunși, parte — in frunte cu vicarul Ciorogaru — fuseseră arestați și duși între baionete la primăria orașului, spre a fi executați; intervenția la timp a căpitanului de poliție, care se temea de urmările acestei crime, i-a scăpat din pragul morții.

Ziua de Simbătă a Paștilor a fost ziua cea mai emoționantă pe care a petrecut-o Oradea. Inclusiv ungurii, tremurau de frică ca nu cumva armatele ungare, ce fugeau spre Tisa, să se reintoarcă și implorau pe români să iasă înaintea trupelor române cu rugămintea să iuțească pasul, ca să mintuiască orașul. Nici nu se putea o situație mai bizară. Antagonismul de veacuri dispăruse; pentru unguri, valahul disprețuit pînă mai ieri devenise mintuitorul, așteptat cu inima tremurindă, iar propriul frate, ungurul, era pericolul ce amenința cu prăpădul. Toate suferințele seculare ale neamului românesc se răzbunau!

Cînd în ziua Paștilor, pe la miezul zilei, cele dintîi patrule românești au sosit, cu caii în spume, în piețile Oradei, mulțimea a izbucnit în lacrimi de bucurie și în strigăte entuziaste, în care cele de „Trăiască armata română!" se amestecau cu „élijen a roman hadsereg!" [3] ieșit din piepturile unguresti. Entuziasmul a devenit delir cînd, în fața palatului primăriei se opri automobilul prăfuit din care coborî generalul Moșoiu, care luase înaintea trupelor sale. Corurile intonează imnurile eroice „Deșteaptă-te Române" și „Pe-al nostru steag". Ungurii îmbrățișează și sărută pe români, iar primarul ungur al orașului și vrednicul vicar Ciorogaru rostesc mișcătoare cuvinte de omagii și bunăvenire. Tocmai tîrziu, pe seară, cînd pe străzile largi ale orașului se revarsă șirurile nesfîrșite de coifuri de oțel și de baionete sclipitoare, cînd huruiala grelelor autocamioane și a tunurilor alternează cu sunetele vesele ale fanfarelor militare, inimile ungurilor încep să se strîngă... „Cu ziua de astăzi, regele Ferdinand al României a pus stăpînire asupra acestui oraș și a județului Bihor. De azi încolo sînteți cetățeni ai României Mari. Sînteți alipiți de trupul Țării românești pe vecii vecilor!...", declarase cu glas tunător comandantul armatei române, mulțimii care-l aclama în piața orașului. Iar ca ecou, din rîndurile soldaților, ce treceau mereu de-a lungul străzilor, cădeau ca plumbii în inimile maghiare cuvintele vesele: „Mergem la Budapesta!"

Cu chipul acesta, primele obiective fixate armatei de operație din Transilvania erau atinse, după cinci zile de operațiuni, conduse cu abilitate și executate cu energie. Armata stăpînea marile centre: Satu Mare-Carei-Oradea —Salonta, cu importanta linie ferată ce unește aceste centre, legînd Valea Someșului cu văile Crișurilor. Linia frontului român se întindea spre nord pînă la Hust, pe Tisa, iar spre sud pînă la Mureș. Ungurii fuseseră nevoiți să se retragă pe a doua linie, jalonată de centrele mari: Nyíregyháza, Debrețin, Békéscsaba. Oricît de sinceră ar fi fost dorința noastră de a lucra în deplin acord cu instrucțiunile aliaților noștri, comandamentul nostru militar nu se putea decide să se oprească pe această linie, așezată în plină cîmpie și lipsită de orice obstacol natural, care nu-i oferea nici o putință de rezistență împotriva unor noi atacuri. Informațiile primite arătau că armatele ungurești, bătute și dezorganizate, dar nicidecum nimicite, se concentraseră la Debrețin, la nord și la Békéscsaba, la sud. O elementară obligație militară era să se constituie operațiile pînă la completa nimicire a forțelor dușmane și organizarea unei puternice linii definitive. Această linie nu putea fi alta decît riul Tisa. Conștient de îndatoririle sale față de apărarea teritoriului național, Marele Cartier General Român ordonă generalului Mărdărescu să continue operațiile începute, cu maximum de energie.

Sub presiunea înaintării trupelor noastre, ungurii se retrăgeau în direcţii divergente. Se puteau stabili trei direcţii principale. La nord, în faţa Diviziei noastre de cavalerie şi a Diviziei a 7-a, ungurii trebuiseră să apuce o direcţie excentrică, spre Csop şi spre Nyíregyháza, pierzînd legătura cu celelalte trupe. În faţa diviziei noastre a 6-a, ungurii se retrăgeau spre Debreţin şi spre sud de acest oraş. Grupul de sud, în faţa Diviziei a 2-a de vînători, se retrăgea spre Békéscsaba. Această împrăştiere a forţelor ungureşti înlesnea acţiunea noastră. Profitînd de superioritatea pe care ne-o dădea faptul că dispuneam de trupe de cavalerie, puteam să manevrăm uşor grupele duşmane, strecurîndu-ne prin spaţiile intermediare, spre a le întoarce şi ataca pe rînd.

Urmărirea Diviziei de secui

În partea de nord a cîmpului de operaţii dintre Someş şi Tisa, se retrăgea Divizia de secui, comandată de colonelul Kratochwil. Era cea mai puternică formaţie din armata ungară, alcătuită din veterani ai luptelor din Carpaţi, trupe regulate, soldaţi disciplinaţi. Şovinismul lor, exaltat prin aţiţările politicienilor unguri împotriva românilor care ocupaseră ţinuturile secuieşti, aşezate chiar lîngă vechea graniţă a Moldovei, făcuse din-tr-înşii nişte feroci călăi ai populaţiei române din Bihor, peste care dezlănţuiseră timp de cîteva luni cel mai crud regim. Pe lîngă secui se mai alipiseră şi trupele de jandarmi şi de finanţi, evacuaţi din regiunile ocupate prin înaintarea progresivă a armatei române. Prezenţa acestei divizii, în flancul drept al armatei care opera împotriva Debreţinului, constituia o primejdie; era o necesitate absolută ca divizia să fie distrusă.

Divizia de secui a fost urmărită şi manevrată energic de trei grupuri române. La nord, pe Tisa, opera Detaşamentul Olteanu, întărit cu trei batalioane de ardeleni — dintre care unul sosit din Italia — şi cu trupe de infanterie şi artilerie din Divizia 1 de vînători. Dinspre est, în strîns contact cu secuii, urmărea Divizia a 2-a de cavalerie, căreia i se alipise şi Regimentul 16 de infanterie şi grupul de motomitraliere al Diviziei a 7-a. La dispoziţia generalului Constantinide, comandantul Diviziei de cavalerie, se mai pusese şi al treilea grup, Detaşamentul Rotaru, format din patru batalioane şi patru baterii din Divizia a 7-a, care se îndrepta de la Carei, cu direcţia spre nord. Cu chipul acesta, divizia de secui era împinsă în regiunea Csop—Nyíregyháza, înăuntrul unghiului de nord al Tisei.

Detaşamentul Olteanu înainta de-a lungul Tisei, ocupînd localităţile de pe malul nordic al rîului şi interceptînd comunicaţiile peste el. Regiunea aceasta, vecină cu Galiţia, era infestată de bande care terorizau populaţia. Pentru a răspunde rugăciunilor acestei populaţii şi pentru a acoperi spatele Diviziei de cavalerie, Olteanu a trebuit să dea numeroase lupte şi să ocupe localităţile Tisza-Ujlak, Beregszasz, Csapi şi Munkacs, intrînd în legătură cu trupele cehoslovace care ocupaseră Csop. La 28 aprilie, românii au predat oraşul Munkacs trupelor cehoslovace.

Înaintînd spre Nyíregyháza, Divizia de cavalerie s-a lovit de rezistenţa înverşunată a duşmanului în regiunea Győrtelek — Mátészalka. La 22 aprilie, Divizia de cavalerie a atacat frontal pe duşman dinspre est, la Győrtelek, în timp ce Detaşamentul Rotaru, venind dinspre sud, l-a atacat în spate, la Mátészalka. După o luptă înverşunată, duşmanul a fost silit să se retragă spre nord-est. Continuînd urmărirea, de-a lungul Văii Someşului, Divizia de cavalerie se desfăcu în două coloane. Coloana de nord, general Davidoglu, zdrobind rezistenţa duşmanului, a ocupat întregul unghi intern al

Tisei și a interceptat liniile de comunicație de la Nyíregyháza spre Csop, împreună cu trecerea peste riu Záhony și Csop, aruncînd peste rîu ultimele bande ungurești. Coloana de sud — colonel Ioan — se angaja în ziua de 26 aprilie într-o luptă violentă, la 10 km de Nyíregyháza, cu trupele ungurești, care dispuneau de numeroase mitraliere și tunuri de diferite calibre. Ministrul de război ungur Pogány venise de la Budapesta în mijlocul trupelor de secui, spre a le înflăcăra prin discursurile sale și a le îmbărbăta pentru rezistență. Ungurii au fost respinși și, în retragerea lor, s-au oprit în marginea orașului.

Atacați și aici din nou de trupele române, sprijinite și de Detașamentul Dragu, trimis de la Debrețin, ungurii sînt definitiv bătuți și siliți să evacueze Nyíregyháza, care e ocupată de trupele române la 26 aprilie. Un tren blindat, condus de locotenent Zapan, a ajutat foarte mult acțiunea trupelor, dînd cinci atacuri împotriva satului Hoba, sub focul violent al mitralierelor și tunurilor dușmane. Apoi, atacînd aripa dreaptă a dușmanului, a silit-o să se retragă în debandadă și a pătruns în gara Nyíregyháza, unde a eliberat ostaticii români dintr-un tren gata de plecare, capturînd și un foarte bogat material de artilerie și căi ferate. Detașamentul Ioan înaintează spre a ocupa importanta trecere peste Tisa, de la Tokaj. Pe malul răsăritean al riului însă, la Rakamaz, ungurii organizaseră un puternic cap de pod, apărat de 3 000 de oameni cu 30 de mitraliere și o numeroasă artilerie. După o luptă violentă, capul de pod a fost ocupat la 29 aprilie, iar trupele bătute s-au retras în dezordine peste Tisa, la Tokaj.

Ocuparea tuturor trecerilor peste Tisa a pecetluit soarta diviziei de secui. Înconjurată la nord și la sud, din două părți, de cele două coloane ale diviziei de cavalerie, cu liniile de retragere spre Csop și Tokaj ocupate de români, divizia a capitulat în ziua de 29 aprilie, în frunte cu comandantul ei, cu un efectiv de 10 000 de oameni și cu un bogat material. Ea a fost înconjurată de un cordon de trupe românești și dezarmată. Lupta diviziei de cavalerie împotriva diviziei de secui și capturarea ei constituie una din cele mai frumoase fapte de arme din istoria războiului nostru.

Aruncarea ungurilor peste Tisa

Împotriva Debreținului, Mărdărescu trimise Grupul de Nord — diviziile 7 și 6 — pe cînd împotriva Békéscsabei trimise Grupul de Sud. Între cele două grupuri rămînea un gol de 60 km. Comandantul român, știind flancul drept al Grupului de Nord asigurat prin încercuirea diviziei de secui, conta pe ocuparea repede a Debreținului, după care, o parte din trupele Grupului de Nord, devenite disponibile, să poată fi dirijate spre sud. Moșoiu a atacat Debreținul pe la nord-est cu Divizia a 7-a și cu trupe din Divizia 6-a pe la sud. Coloanele române s-au ciocnit cu dușmanul la Hajdu-Vamospéres și la Hoszúpályi. După lupte vii, de aproape două ceasuri, forțele inamice au fost respinse cu pierderi mari; 2 000 prizonieri au rămas în mîinile românilor. Debreținul a fost ocupat de români la 23 aprilie.

Acum operațiile împotriva Békéscsábei, unde era semnalată o mare concentrare de trupe dușmane, se puteau organiza metodic. Comandantul român întări Grupul de Sud, adăugîndu-i — pe lîngă Divizia a 2-a și Brigada 1 de vînători — Divizia a 6-a de infanterie, un regiment de roșiori și artilerie. Comanda grupului fu încredințată generalului Holban, comandantul Diviziei a 6-a.

La 25 aprilie încep operațiile împotriva Békéscsabei. Brigada 1 de vînători, venind dinspre sud, ocupa Chișineul, la sud-est și Kétegyháza, 14 km la sud de Békéscsaba. Brigada a 3-a de vînători înaintează dinspre est, de la Ineu și ocupă Zerind și Gyula. Detașamentul Rasoviceanu, înaintează de la Salonta și ocupă Doboz, la 12 km nord est de Békéscsaba. În aceeași zi se formează la Debrețin, din trupele disponibile ale Diviziei a 6-a, Detașamentul mixt general Sachelarie — cinci batalioane și patru și jumătate baterii din regimentele 12 și 10 — care, pornind din Debrețin spre sud, se concentrează în regiunea Kaba-Püspökladány, important nod de cale ferată. Misiunea acestui detașament era să cadă în flancul și spatele trupelor dușmane de la Békéscsaba — atacate în front de Divizia a 2-a de vînători — și să le taie retragerea înspre Szolnok și Seghedin.

Detașamentul Sachelarie a fost oprit în regiunea Kaba-Püspökladány de puternice forțe inamice. Erau trupele în retragere de la Debrețin și Oradea, întărite cu trupe din Divizia a 4-a de gardă roșie ungurească, venite de peste Tisa pe la Szolnok și concentrate la Karcag. O luptă înverșunată s-a dat între români și unguri în zilele de 25—26 aprilie. Inamicul a fost respins cu pierderi sîngeroase și s-a retras înapoia canalului Hortobágy-Csatorna. În timpul luptei generalul Sachelarie a fost rănit; comanda detașamentului român a fost luată de colonel Voiculescu, comandantul Regimentului 12. La 26 aprilie, Békéscsaba, puternic atacată de trupele de vînători din trei părți, a fost cucerită. Ungurii au început retragerea spre Szolnok.

Cu ocuparea orașului Békéscsaba, a doua linie de mari centre din Cîmpia Tisei era în mîinile armatei române. Grupe de armată ungurească erau în retragere precipitată de la Debrețin, Oradea și Békéscsaba, cu direcția convergentă înspre Szolnok.

Pentru a acoperi retragerea, reținînd pe loc cît mai mult pe români, ungurii au organizat o linie de apărare în spatele Crișului și a Barcăului, pe linia Karcag-Kisújsállás-Túrkeve-Mezötúr-Gyoma-Szarvas, care descria un vast arc de cerc în jurul Szolnok-ului, principalul punct de trecere peste Tisa.

La 6 km înaintea acestei linii, se mai stabilește o altă linie înaintată, în lungul canalului Hortobágy-Csatorna, care se organizează ofensiv cu ajutorul unor trupe noi, aduse de peste Tisa cu numeroase mitraliere, artilerie și un tren blindat. Alte puncte secundare de scurgere erau, la nord Tiszacsege și Tiszafüred, pentru trupele din regiunea Debreținului, și la sud, Szentes-Csongrad și Hodmezövásárhely-Seghedin, pentru trupele din Békéscsaba. Este cea din urmă sforțare pe care o fac ungurii dincoace de Tisa pentru a-și salva retragerea.

Situația trupelor noastre la 29 aprilie era următoarea: Grupul de Nord se găsea cu Detașamentul Olteanu la aripa dreaptă, extrem-nordică, dincolo de Tisa, făcînd legătura cu trupele cehoslovace. Divizia de cavalerie ocupase Rakamaz, aruncînd peste Tisa, pe la Tokaj, ultimele resturi de trupe unguresti. Divizia a 16-a ardelenească era la vest de Debrețin, curățind de bandele unguresti localitățile dintre Debrețin și Tisa. Divizia a 7-a, în fața canalului Hortobágy, la vest de Püspökladány.

Grupul de Sud se găsea cu Divizia a 6-a la canalul Hortobágy, în legătură cu Divizia a 7-a. Divizia a 2-a de vînători la Gyoma-Szarvas, legată cu precedenta prin Regimentul 7 roșiori. Brigada 1 vînători la Orosháza, în dreptul liniei inamice Szentes-Hodmezövásárhely.

Rezerva armatei, Divizia ardelenească a 18-a, era în Oradea și Debrețin, în spatele diviziilor 7 și 6.

Poziția dușmană de pe canalul Hortobágy a fost cucerită la 28 aprilie printr-un atac combinat. Detașamentul Botea, compus din trupe din Divizia a 6-a, a atacat de front, înaintind călare pe șoseaua Püspökladány-Karcag, iar Detașamentul Tăut, format din trupe din Divizia a 7-a, a inaintat prin St. Agoda-Csd, intorcind astfel apărarea canalului și căzind în spatele poziției inamice. Ungurii s-au retras spre Tisa.

Urmărirea continuă strins și, la 29 aprilie, Divizia a 7-a ocupă Karcag-ul, Divizia a 6-a localitatea Kisújszállas, după o luptă de cîteva ore, iar Divizia a 2-a vinători ocupă Mezötúr și Túrkeve. La 30 aprilie diviziile 16 și 7 au atins Tisa la nord, ocupind prin luptă vie localitetea Csege, iar la sud. Divizia 1 de vinători a ocupat Szentes, Mindszent și Hodmezövásárhely, gonind peste Tisa trupele ungare ce voiau să stabilească un cap de pod la Szentes. Numai la centru, pe direcția principală de retragere, ungurii au format, în fața Szolnok-ului, un puternic cap de pod pe linia Tiszaszajol-Peres-Sziget-Mausoleum, la o distanță de 5 km de Szolnok.

La 1 mai, Divizia a 6-a a atacat toată ziua cu infanterie capul de pod, dar inamicul a rezistat cu înverșunare. În după-amiaza zilei, Divizia a 2-a de vinători a pătruns in intrîndul Tisei, la sud de Szolnok și a deschis cu toată artileria sa un foc violent impotriva capului de pod. Pe seară, inamicul a fost nevoit să părăsească pozițiile sale și să fugă cu precipitare pe malul opus al riului.

În seara zilei de 1 mai, tot malul sting al Tisei era in mîinile armatei române. Ungurii fuseseră aruncați pe malul drept.

Frontul român pe Tisa

Ofensiva armatei române ținuse cincisprezece zile. Sabia românească dezlegase in două săptămini ceea ce diplomația europeană încurcase timp de cîteva luni. Neamul românesc era acum in deplină posesiune de fapt a pămintului său. Prin aruncarea ungurilor dincolo de Tisa, posesiunea acestui pămint era pusă la adăpost de încercări noi de tulburări, pînă la definitiva aranjare a chestiunii de Conferința Păcii. Numai Banatul rămăsese încă in starea de ocupație prin trupe franco-sîrbe.

Demoralizat de infringerea suferită, temindu-se de situația guvernului și a regimului său, Béla Kun se hotări să arunce ceva lest și să renunțe la ceea ce nu putea păstra, mulțumindu-se să-și poată consolida situația lăuntrică. La 2 mai, el făcu guvernului român, prin intermediul comandantului trupelor ungare din Szolnok, locotenent-colonelul Werth, propunerea de a încheia pacea, declarind că „recunoaște fără nici o rezervă toate pretențiile teritoriale naționale ale românilor", cerind in schimb imediata incetare a ostilităților. Guvernul român n-a luat in seamă propunerea de pace; el nu putea trata cu un guvern impus și care nu prezenta nici o garanție. Comandantul militar din Transilvania declară numai că ar fi dispus să incheie un armistițiu, comunicind și condițiile lui, cu toate că avea puțină nădejde in seriozitatea angajamentelor adversarilor.

Izbinda armatei române satisfăcuse pe deplin interesul național românesc; ea nu putea fi desăvirșită decît dacă ar fi satisfăcut și interesul general european. Populația ungară de dincoace de Tisa, ea insăși scăpată de Béla Kun și de singerosul său locotenent Tibor Samuely, respira ușurată. Gratitudinea sa față de armata română salvatoare se exprima prin manifestații de recunoștință; oriunde intrau trupele române, in localitățile ocupate, erau salutate de populație, în cap cu toate notabilitățile civile și ecleziastice.

La 30 aprilie, primul ministru român Brătianu e chemat de ministrul de Externe al Franței Pichon. În numele Consiliului Suprem al Aliaților, ministrul francez cere ca armatele române să rămină pe Tisa și să nu-și continue înaintarea spre Budapesta. Brătianu răspunse că „o asemenea înaintare nu s-ar fi făcut decît în interesul tuturora și în înțelegere cu Aliații, care ar trebui s-o considere ca un adevărat serviciu ce li s-ar face, atunci cînd ei ar cere-o". De o retragere pe linia convențională, fixată de Aliați, nu putea fi vorba. Oricît ar fi ținut guvernul român să fie pe placul Aliaților săi, nu puteam renunța la linia de siguranță pe care o cucerisem cu atîtea jertfe, cîtă vreme ungurii nu renunțau la atitudinea lor agresivă.

Așadar, românii rămîn pe Tisa. Comandantul trupelor române din Transilvania ia măsuri pentru organizarea acoperirii pe Tisa. Frontul de acoperire e împărțit în trei sectoare: de la vîrful Stogu, în Munții Maramureșului, pînă la vărsarea Someșului în Tisa, se întind trupele Detașamentului Olteanu, iar de aci pînă la Abádszalók trupele Diviziei a 16-a ardelenești; în rezervă e Divizia a 2-a de vînători la Debrețin. Aceste trupe constituiau Grupul Nord. La 23 iunie, generalul Moșoiu, comandantul grupului, e numit guvernator al zonei militare dintre Tisa și linia de frontieră ce ni se recunoscuse în 1916; în locul său a fost numit generalul Mihăescu comandant al Grupului Nord. De la Abádszalók pînă la vărsarea Mureșului în Tisa era sectorul Grupului de Sud, comandat de generalul Holban, avînd înșirate de-a lungul Tisei trupele Diviziei a 18-a ardelenești, iar în rezervă Divizia 1 de vînători la Békéscsaba.

În rezervă generală erau Divizia a 6-a la Oradea-Salonta și Divizia a 2-a de cavalerie. Divizia a 7-a, care luase parte la ofensiva din aprilie, a fost transportată în nordul Moldovei.

Cele două flancuri ale dispozitivului de acoperire erau asigurate la nord de trupele cehoslovace din regiunea Munkacs, la sud de trupele franco-sîrbe care ocupau Banatul.

În același timp, pe cînd frontul militar de luptă se întărea în fața dușmanului îndărătnic și amenințător, înăuntrul hotarelor noi se urma munca pentru consolidarea instituțiilor naționale și pentru desăvîrșirea contopirii sufletești. Regele și regina țării au vizitat Ardealul de-a lungul și de-a latul. Au văzut pe soldații transilvăneni la lucru, în cîmpurile de exerciții ale armatei noi sau făcînd garda tranșeelor, au primit omagiile autorităților civile și bisericești române și a celor străine, bucuroase și ele că au intrat într-un regim de liniște, s-au amestecat printre săteni și sătence, luînd parte la viața și petrecerile lor, au primit defilarea lungilor „conducte etnografice" în care, timp de ceasuri întregi, se perindau cortegiile țăranilor cu carele și costumele caracteristice ale ținuturilor de origine, au îngenuncheat pe pămîntul de la Turda, sfințit prin sîngele marelui erou al celei dintîi Uniri, au dat mîna cu cei din urmă supraviețuitori ai legendarului Avram Iancu și au urcat dealul cetății de la Alba Iulia, drum pe care românii l-au semănat de atîtea ori cu lacrimi, cu sînge și cu flori.

Atacarea cehoslovacilor și intervenția română

Béla Kun constată încă o dată, cu satisfacție, neputința în care se găsea Consiliul Suprem al Aliaților de a tăia scurt cu regimul său. Divergențele dintre Aliați au împiedicat realizarea planului conceput de mareșalul Foch, de a întreprinde o acțiune militară. E drept că Foch prețuia la minimum 200 000 de oameni, forța trebuitoare pentru asigurarea acestei operații.

Încurajat de această slăbiciune, dictatorul hotări s-o ia el inainte și să-și atace vecinii. El avea nevoie de o victorie in afară pentru a-și înălța prestigiul, scăzut prin infringerea suferită de la români și, cu acest chip, a-și întări guvernul.

Noi recrutări ale tinerilor intre 19—25 de ani și ale lucrătorilor au ridicat efectivele armatei roșii, iar materialul de război se găsea in abundență. Neindrăznind să înceapă o acțiune impotriva noastră, deoarece ajunsese să ne cunoască, nici impotriva Iugoslaviei, ocupată de armate franceze, Béla Kun decise să ia ofensiva impotriva cehoslovacilor. Armata cehoslovacă fiind abia pe cale de organizare, reușita ii părea sigură. Ea ii oferea și avantajul că rupea legătura intre armata română și cehoslovacă și-i deschidea un coridor de comunicație spre Rusia bolșevică, de unde aștepta puternice ajutoare in oameni și materiale. În vederea acestui ajutor, Sovietele au trimis României la 1 mai două ultimatum-uri, iar Racovski a trimis ucraineni inarmați inspre Bucovina și Galiția.

Ofensiva impotriva Cehoslovaciei s-a dat cu două divizii (1 și 5), avind aproximativ 40 de batalioane cu o numeroasă artilerie, și era comandată de ministrul de Război Böhm. Forțele cehoslovace, mult mai slabe, au fost infrinte. La 20 mai, ungurii au ocupat Miskolc. Comandantul diviziei cehoslovace ceru ajutor românilor.

Comandamentul român, din spirit de camaraderie militară față de o armată amică, a răspuns trecind pe dreapta Tisei cîteva batalioane din Divizia a 16-a și din Divizia a 2-a de vinători, formind un detașament sub comanda colonelului C. Dragu. Românii au constituit un cap de pod in jurul localității Tokaj și au inaintat impotriva aripii drepte a armatei ungare, pe care au respins-o pînă la linia Puszta Kemely — vest Sajohad-Kölöm. Trupele cehoslovace, fiind însă insuficiente și slab organizate, n-au putut rezista atacurilor ungurilor și au trebuit să se retragă și mai departe, rupind legătura cu trupele române. Față de această situație, detașamentul român s-a retras înăuntrul capului de pod de la Tokaj, de unde a respins, in intervalul de la 25 la 30 mai, toate puternicele atacuri indreptate de trupele ungare, in special impotriva aripii noastre stingi.

Trupele cehoslovace, nemaifiind capabile de luptă, s-au retras pînă la 50 km la nord de Miskolc. Pe alocuri, retragerea se făcea in debandadă ; soldații, demoralizați, își aruncau armele. Ungurii inaintează și ocupă linia Prešov-Košice și trec chiar dincolo de ea. Prin aceasta, situația noastră devenea critică, putind fi intorși pe la dreapta. De aceea, a trebuit să se ia măsuri noi. În noaptea de 2—3 iunie, trupele noastre de la Tokaj au fost retrase pe malul sting, distrugindu-se podurile și rupind orice contact cu inamicul.

Un alt pericol grav se desena in flancul trupelor din Maramureș, unde detașamentele ucrainene din Galiția de sud amenințau cu intoarcerea aripii noastre. Pentru a-l preveni, Detașamentul Olteanu s-a intins spre dreapta, ocupind linia Csop-Munkacs, pe care a prelungit-o mai departe spre trecătorile Körösmező și Iablanica din Carpații Pădurоși, locuri de trecere prin Maramureș și Galiția. Această măsură a fost completată cu alta, încă și mai eficace. În Bucovina se găsea Divizia a 8-a română care, după eliberarea provinciei, își completase efectivele și contribuise și la sfărîmarea incercării dușmane. La 22 mai, Divizia a 8-a primi ordinul de a inainta spre nord-vest, spre a stabili legătura intre armata română din Maramureș și intre armata poloneză. Pe trei coloane, trupele s-au pus in marș, purtînd steagurile românești pe cîmpiile Pocuției, pline de amintirea vitejiilor lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. În fața inaintării noastre, galițienii s-au retras ; românii au

ocupat Colomeea și s-au apropiat de Stanislau. Cu aceasta, aripa dreaptă a armatei române din Maramureș a fost consolidată, legătura între Sighet și Colomeea asigurată, iar legăturile ungurilor cu ucrainenii bolșevici și cu rușii, împiedicate.

Consiliul Suprem ne ceartă ...

Înfrîngerea cehoslovacilor și pericolul ce rezulta din victoria și consolidarea guvernului de la Budapesta alarmară Consiliul Suprem Aliat de la Paris. Judecînd fals situația, Consiliul adăugă o nouă greșeală pe lîngă cele comise pînă acum. În loc de a lovi în cauză, procedînd la suprimarea guvernului anarhic și tulburător de la Budapesta și dînd, pentru aceasta, mandat României, Consiliul intră din nou în tratative cu ungurii. Actul de independență al României, de a fi înaintat pînă la Tisa, fără consimțămîntul Aliaților, nemulțumise pe membrii Consiliului Suprem din Paris, care mai era indispus și din cauza rezistenței delegației române în tratativele Conferinței de Pace.

Atît de neclară erau cunoștințele Consiliului Suprem despre adevăratele raporturi din Ungaria, încît el crezu că poate cere românilor lucruri absolut neadmisibile. Pornind de la concepția că ei ar fi tulburătorii Ungariei, Consiliul ceru românilor limitarea armamentului lor ! Brătianu răspunse că armamentul unei țări atîrnă de trei condiții : de tăria granițelor sale, de puterea vecinilor săi și de starea internațională, adică de raporturile între acea țară și vecinii săi. Din toate aceste trei puncte de vedere noi trebuia să ne ținem armata intactă ; noi nu ne cunoaștem încă granițele, iar de jur împrejur vecinii noștri erau înarmați și gata să ne atace. În al doilea rînd, Consiliul ceru României să cedeze injoncțiunilor lui Béla Kun și să intre în tratative cu el. Și de astă dată delegația română nu putu să urmeze sfatul. Béla Kun nu reprezenta un guvern cu care se putea trata ; în concepția sa și în toate acțiunile sale, el n-avea decît tendința de a înșela guvernele cu care trata spre a înlesni unirea guvernului de la Moscova cu cel de la Budapesta.

Atunci Clemenceau, președintele Conferinței de Pace, se întoarse de la Béla Kun însuși. La 7 iunie el trimise acestuia o telegramă, prin care-l dojenește pentru atacul dezlănțuit împotriva cehoslovacilor, tocmai cînd „guvernele aliate și asociate sînt pe punctul de a convoca pe reprezentanții guvernului ungar la Paris, în fața Conferinței Păcii, pentru a le împărtăși punctele de vedere care privesc justele frontiere ale Ungariei". Pentru a arăta ungurilor cît de binevoitor le este Consiliul, Clemenceau continuă, mărturisind că „a oprit în două rînduri armatele românești care treceseră liniile armistițiului, apoi acelea ale zonei neutre, împiedicîndu-le de a-și continua înaintarea spre Budapesta și, totdeodată, a oprit armatele sîrbe și franceze pe frontiera Ungariei". Clemenceau cere ungurilor să pună capăt, fără amînare, atacurilor împotriva cehoslovacilor și să dea răspuns de confirmare în 48 de ore. Altfel, guvernele aliate și asociate vor lua măsuri extreme spre a sili Ungaria să înceteze ostilitățile și a face ca ordinele lor să fie respectate.

Béla Kun prinde minunata ocazie ce i se ivește și răspunde, cu foarte multă candoare, că el dorește să trăiască în pace și prietenie cu toți vecinii, că el n-a atacat Cehoslovacia și că „ia act cu plăcere de intenția puterilor aliate și asociate de a invita Ungaria la Conferința Păcii".

În același timp, Consiliul celor Patru [4] convoacă la 10 iunie la o conferință pe reprezentanții României și Cehoslovaciei ; Brătianu, Mișu, Kramarz și Beneș. Într-un limbaj foarte aspru Wilson, Lloyd George și Clemenceau au imputat delegaților români și cehi calamitățile din Ungaria și dificultățile

orei prezente. În special, România ar fi vinovată, pentru că prin pretenţiile ei ar fi provocat demisia lui Károlyi şi instituirea bolşevismului în Ungaria şi că ar fi depăşit, rînd pe rînd, liniile ce i se fixase de puterile aliate, înaintînd în teritoriu pur ungurese pînă la Tisa. Ei au adăugat că au primit un răspuns mulţumitor de la Béla Kun şi că e neapărată nevoie ca trupele române să fie retrase pe linia frontierei româno-ungare, fixată de Conferinţă. Membrii Consiliului au lăsat chiar să se înţeleagă că, în caz de nesupunere, se vor retrage României orice aprovizionare sau ajutor.

La această inexplicabilă ieşire, Brătianu a răspuns, pe un ton foarte stăpînit, că România nu poate fi făcută răspunzătoare de anarhia din Ungaria. În adevăr, Károlyi fusese înţeles cu Béla Kun mai înainte de a-şi fi dat demisia, pentru a exercita — prin ameninţarea cu pericolul revoluţiei bolşevice — un şantaj asupra Aliaţilor. Delegaţia României semnalase acest lucru la timp Conferinţei. Dacă trupele române nu s-au oprit decît la Tisa, este că Tisa este singura linie din cîmpia ungară care, din punct de vedere militar, oferă o asigurare mai serioasă împotriva atacurilor inamice. De altminteri, Aliaţii au simţit aceeaşi nevoie de a-şi asigura graniţele, ocupînd milităreşte teritoriul german pînă la Rin. Guvernul român nu-şi poate lua răspunderea retragerii forţelor române de la Tisa, pînă cînd nu va cunoaşte garanţiile obţinute de la unguri, pentru a evita pe viitor conflictele cu ei. Afară de aceasta, Consiliul Suprem vorbeşte de linia de fruntarie fixată României spre Ungaria, dar această linie nu fusese pînă în acel moment nici discutată cu ea, nici măcar nu i se făcuse cunoscută.

Recunoscîndu-şi această greşeală, Consiliul comunică a doua zi delegaţiilor română, cehoslovacă şi sîrbă, noile fruntarii dintre Ungaria şi statele pe care ele le reprezentau. La 13 iunie, Clemenceau trimite guvernului ungurese, pe de o parte, şi guvernelor cehoslovac şi român, pe de altă parte, o notă comună prin care duşmanul ca şi prietenii sînt invitaţi, pe acelaşi ton cominatoriu „să pună capăt tuturor ostilităţilor inutile". Nota avertiza guvernele celor trei state că „graniţele lor cele noi nu vor fi modificate prin accidentele momentane ale ocupaţiei militare" şi că „nici un stat nu va fi răsplătit printr-o mărire de teritoriu, pentru că a prelungit ororile războiului". Ea sfîrşea cerînd ca „forţele armate ale statelor să înceteze imediat ostilităţile şi să se retragă în cel mai scurt timp în interiorul fruntariilor astfel stabilite".

În urma acestei somaţii, guvernul ungar a încheiat la 23 iunie un armistiţiu cu Cehoslovacia şi şi-a retras armata la 15 km la sud de vechea linie de demarcaţie. Marele Cartier General român şi-a retras şi el trupele Diviziei a 8-a care ocupaseră, din interese operative, poziţiile înaintate din Slovacia şi Pocuţia. Trupele amice cehoslovace şi poloneze au ocupat teritoriile ce se cuveneau statelor respective.

În ce priveşte însă frontul nostru de pe Tisa, lucrurile se prezentau întrucîtva altfel. Încurajat de slăbiciunea puterilor aliate probată prin consideraţia ce i se dădea, guvernul ungar continua cu febrilitate recrutările şi organizarea de unităţi noi, pe care le înzestra cu un armament formidabil, în special cu artilerie grea şi cu mitraliere, şi le îndrepta spre Tisa. Aceste preparative, care dovedeau neîndoios lipsa de sinceritate a lui Béla Kun şi intenţiile agresive pe care le nutrea la adresa noastră, au împiedicat guvernul român să-şi retragă trupele de la Tisa şi l-au silit, dimpotrivă, să ia măsuri pentru ca un atac din partea ungurilor să fie primit aşa cum se cuvine. Cu riscul de a ne atrage noi mustrări din partea aliaţilor noştri, rău iniţiaţi asupra oamenilor şi împrejurărilor locale, noi trebuia să stăm de pază. Nu puteam să primejduim tot ceea ce cîştigasem cu atîtea jertfe şi cu riscul existenţei

noastre de stat, de dragul unei note bune la purtare, pe care ne-ar fi dat-o Consiliul celor Patru. Stăpinirea netulburată a drepturilor noastre nu putea fi pusă sub altă pază, decit sub aceea a propriilor noastre puteri.

Am rămas pe Tisa.

Eliberarea Aradului și Banatului

Repeziciunea, cu care s-a intimplat în toamna anului 1918 catastrofa bulgară și austro-ungară, a pricinuit o stare de lucruri foarte păgubitoare pentru noi, în chestia Banatului. Înaintind ca avangardă a armatelor lui Franchet d'Espérey sirbii, după ce au eliberat teritoriul patriei lor, s-au grăbit să treacă Dunărea cu detașamente mici și să pătrundă în Banat. Din cauza disoluției armatei austro-ungare, nici o forță nu li s-a putut opune. Ungurii proclamaseră la Timișoara o republică socialistă, instituind un „Consiliu Poporal Republican". El a fost dizolvat de sirbi și, în scurt timp, tot Banatul a fost ocupat de armată sirbească.

Cu această procedare, sirbii au voit să ne pună atit pe noi cit și pe Aliați în fața unui fapt implinit. Ocuparea Banatului trebuia să constituie un gaj material, care să ajute pe sirbi în revendicarea acestui teritoriu, pe care tratatul de alianță incheiat la 1916 între România și Puterile Aliate ni-l recunoscuse nouă. Procedarea nu era potrivită nici cu vechea prietenie care ne legase totdeauna de sirbi, nici cu raporturile cuvenite între niște aliați, care suferiseră și luptaseră laolaltă sub același steag, nici cu prețuirea serviciilor pe care le făcuse sirbilor, cu riscuri foarte mari, atit statul român în timpul neutralității române din anii 1914 și 1915, cit și românii ardeleni, în special arădenii, cind sirbii, închiși în cazematele cetății Aradului și lăsați să moară de privațiuni și de epidemii, au găsit în români pe singurii lor energici și curajoși apărători.

Ocupația sirbească în Banat avea caracterul unei ocupații dușmane; prigoane, arestări, internări, deportări în masă a țăranilor români spre a munci în Serbia, tot felul de violențe și jafuri. Autoritățile administrative și militare sirbe se dedau la rechiziții forțate, ridicau depozitele și materialele de tot felul, demontau instalațiile fabricilor și chiar șinele de căi ferate, pe care le transportau în Serbia. Astfel, purtarea sirbilor prieteni și aliați, față de români, se asemăna ca picăturile de apă cu purtarea germanilor și ungurilor dușmani. În același timp, sirbii au luat față de România o atitudine de supărați, au refuzat o bună înțelegere și au pretins la Conferința Păcii că Banatul li se cuvine lor, dacă nu în întregime, cel puțin în cea mai mare parte. Ceea ce era mai grav, pe lingă suferințele individuale, era că se primejduiau raporturile de prietenie seculară între populația sirbă și română și interesele politice, care cereau ca cele două popoare să rămină aliate. Delegația română la Paris a fost nevoită să intervină cu energie în mai multe rînduri pe lingă Consiliul Suprem, ca să se pună capăt acestei stări intolerabile; armata sirbă să evacueze Banatul, locuitorii Banatului, internați în Serbia, să fie reintegrați la căminele lor, iar materiile prime, mașinile, vehiculele și alte obiecte răpite de sirbi din Banat și aparținind fie particularilor, fie statului, să fie date indărăt proprietarilor lor.

Consiliul Suprem admițind de la inceput, în principiu, ca Banatul să fie împărțit între sirbi și români, a decis ca partea răsăriteană a Banatului, cuvenită românilor, să fie evacuată de sirbi și ocupată de trupe franceze. Astfel incit, pe măsură ce trupele franceze înaintau în Banatul de est, sirbii se retrăgeau. La 27 ianuarie, Lugojul era ocupat de trupe din Divizia a 11-a franceză, după două luni și jumătate de ocupație sirbească, fiind primite cu

entuziasm de populația românească a orașului. Comandamente franceze s-au instalat și în Timișoara, ocupată de sîrbi, cît și în Arad, poarta Banatului care, căzînd dincolo de linia de demarcație din Munții Apuseni, era în puterea administrației ungurești.

Din cauza acestei ocupații mixte, a rezultat o situație foarte bizară. La Lugoj, centru intelectual românesc, comandantul francez, generalul Tournadre, avînd ocazia să cunoască de aproape pe români, a devenit prietenul și apărătorul sincer al cauzei românilor. Dimpotrivă, la Timișoara, generalul Farret, neavînd nici un contact cu românii și rău impresionat de procedeele sîrbești, pe de altă parte lingușit și sărbătorit de societatea bogată și luxoasă a ungurilor, a devenit prietenul acestora. Același lucru s-a întîmplat și la Arad cu generalul Gondrecourt; sub protecția sa, prefectul ungur Barjassy Lájos desfășura o vie activitate, care tindea la cîștigarea orașului pentru ungurime. Jandarmeria ungară a reapărut și legăturile între Banat și Ardeal au fost aproape suprimate. În Arad, sub ochii generalului francez, Divizia a 23-a ungară, comandată de generalul ungur Sóos, făcea pregătiri de război împotriva românilor, pornind dese incursiuni împotriva liniei de demarcație și dezarmînd gărzile românești. Trenurile blindate ungare circulau liber de la Seghedin pînă în Munții Apuseni; de aci a pornit atacul de la 20 februarie împotriva comunei Șiria. Cu încurajarea generalului Gondrecourt, ungurii din oraș au constituit un guvern naționalist, sub președinția lui Iuliu Károlyi.

Cînd românii au rupt frontul ungar din Munții Apuseni și au început înaintarea spre vest, Gondrecourt a interzis românilor ocuparea Aradului, în care se găsea o brigadă de cavalerie franceză și un batalion de infanterie; de aceea trupele române au ocupat numai gara orașului. Guvernul Károlyi s-a refugiat la Seghedin, unde s-a proclamat guvern legitim al Ungariei și a protestat la Paris împotriva intenției Consiliului Suprem de a invita la conferință pe Béla Kun și guvernul lui. Consiliul Dirigent a numit pe Marșieu ca prefect la Arad, însă Gondrecourt a refuzat a-l recunoaște ca prefect al orașului, ci numai al județului. Dar Marșieu n-a acceptat această situație și s-a instalat la Radna. Orașul însă a fost ocupat de trupe române; la 17 mai a intrat în Arad Regimentul 6 de vînători și o baterie de artilerie. Situația echivocă de la Arad a luat sfîrșit abia în cursul lunii iulie, cînd s-a încredințat generalului Tournadre, amicul românilor, comanda Aradului. La 2 iulie generalul Franchet d'Espérey, comandantul trupelor aliate din Orient, a sosit el însuși, pentru a pune capăt neînțelegerilor franco-române; 30 000 de țărani români din ținutul Aradului l-au primit în oraș ca pe un suveran iubit. Franchet n-a voit să primească autoritățile ungare, recunoscînd numai pe prefectul român Marșieu, și a predat definitiv românilor deplina stăpînire asupra orașului.

La 21 iulie a început și ocuparea părții răsăritene a Banatului, atribuită României de Conferința Păcii. Trupe din Divizia a 2-a română și din Divizia a 21-a ardelenească au trecut în Banat și au luat în primire teritoriul român, sub conducerea unei comisii militare mixte franco-româno-sîrbă sub președinția generalului Tournadre. La sfîrșitul lunii iulie, România se găsea în posesia întregului teritoriu ce i se recunoscuse.

Garda Nistrului

Aproape toate popoarele Înțelegerii își încheiau bilanțul războiului, își legau rănile și se pregăteau să se bucure în liniște de binefacerile păcii și de roadele ostenelilor cu care cîștigaseră izbînda comună. Pentru România însă, liniștea nu venise. Ea se găsea încă în război. Cu arma

în mînă, România trebuia să cucerească și să păstreze ceea ce i se cuvenea. Și, ca în clipele cele mai tragice ale războiului său, ea trebuia să ducă lupta pe două fronturi. Căci, pe cînd la Tisa soldații României aruncau afară din teritoriul străbun pe dușman care nu se îndura să-și lase din mîini vechea pradă, la Nistru, rușii reveneau la asaltul Basarabiei. De la Tisa pînă la Nistru, armata română, refăcută pentru a doua oară din sfărîmăturile ei, trebuia să țină garda, păzind bunurile cîștigate împotriva dușmanilor care nu voiau să recunoască stările noi create de domnia dreptății.

În cursul lunii ianuarie se ivesc în nordul Basarabiei semnele prevestitoare ale unui atac. Dincolo de Nistru, din Ucraina lui Racovski, se adunau din ce în ce mai numeroase bande înarmate, pe care acest neîmpăcat dușman al românilor le arunca asupra noastră, pe cînd populația ucraineană a județului Hotin, sub instigații venite din același izvor, da semne de agitație. Paza frontierei Nistrului era ținută în sectorul Hotin-Atachi de Regimentul 3 grăniceri, pe cînd interiorul județului era ocupat de trupele Diviziei 1 de cavalerie, cu cartierul la Lipcani. În stînga sectorului era Divizia a 8-a în Bucovina, iar în dreapta era Divizia a 9-a de infanterie, cu cartierul la Bălți. La 20 ianuarie, formații armate au trecut Nistrul la dreapta sectorului, în regiunea Atachi, și au atacat pichetele de grăniceri. Atacați de forțe superioare din față, precum și din spate de locuitorii satelor, incitați de bolșevici, grănicerii au luptat cu disperare și s-au retras spre Ocnița, Secureni, Briceni și Romîncăuți. Companiile 11 și 2 de grăniceri au avut 21 de morți și un mare număr de oameni capturați și duși peste Nistru.

În dimineața zilei de 23 ianuarie, apărarea noastră s-a organizat. Trupele române din sectorul Atachi cuprind un detașament la Briceni — compus din trei batalioane, un escadron și două baterii — și un detașament la Secureni — format din două batalioane, un escadron și două baterii. Detașamentul Secureni înaintează pe două coloane spre Naslavcea și Lincăuți și aruncă pe atacatori peste Nistru. Detașamentul Briceni înaintează concentric pe trei coloane, angajează o luptă violentă cu dușmanii în pădurile de la est și vest de șoseaua Sanca-Calarașofca, îi respinge cu mari pierderi, ocupă sat după sat și, întărit cu încă un batalion și o secție de artilerie, trimisă de la Bălți cu trenul, aruncă și în această regiune pe dușman peste Nistru, ocupînd în ziua de 24 ianuarie Atachi, Unguri și Arionești, pe malul Nistrului.

În cursul acestei operații am avut de înregistrat o pierdere dureroasă. Generalul Poetaș, comandantul Brigăzii a 17-a de infanterie și al trupelor române din sectorul Atachi, a fost ucis cu focuri de armă de invadatori, pe cînd mergea în trăsură ca să-și inspecteze trupele. I-a fost dat să moară, lovit de un glonte de mișel, tras din spate, acestui erou legendar al armatei române, care la Topraisar, la Neajlov și la Mărășești înfruntase de atîtea ori moartea în față, în cele mai dramatice momente ale războiului nostru.

Atacul de la Atachi fusese numai preludiul. La 23 ianuarie, toată linia Nistrului, de la Atachi pînă la Hotin, e atacată de dușmani, care au trecut Nistrul pe gheață. Pichetele de grăniceri sînt atacate de bande, care adeseori trec de 200—300 de oameni. Grănicerii luptă eroic. La Varnovița, sergentul Tolpan și soldatul Belghean au tras pînă la ultimul cartuș și apoi s-au apărat cu baioneta; ei au fost uciși și cadavrele lor aruncate în Nistru. Tot așa au murit luptînd grănicerii de la Prigorodoc, Darabani, Rașcu și Gheorgheuți. Supraviețuitorii s-au retras spre Lipcani. La 24 ianuarie, Hotinul a fost ocupat de invadatori, care s-au dedat la cruzimi asupra funcționarilor și soldaților români; șeful siguranței române din Hotin a fost ucis și aruncat în puțul fortăreței din Hotin. De-a lungul Nistrului, de la Atachi la Hotin,

victimele masacrelor oferă privirilor îngrozite un spectacol de viziune dantescă. Cadavre de soldați români atîrnă, spînzurați de crengi de copaci, sau de stîlpi de telegraf. Zăpada a nins pe ele și le-a transformat în fantome albe. Numai în față dîrele de sînge, scurs din gurile din care limba a fost tăiată, zugrăvesc bărbi roșii pe piepturile albe.

Forțele române din regiunea Hotin, sub comanda generalului Davidoglu, încearcă să înainteze de la Creștinești spre Hotin dar, atacate din toate direcțiile de forțe dușmane, sînt nevoite să se retragă la Dinăuți, la nord-est de Noua Suliță.

Comandamentul Corpului V de armată română e nevoit să organizeze o expediție cu mijloace mai mari. Trupele Diviziei de cavalerie, cu concursul Diviziei a 8-a, care-i pune la dispoziție Regimentul 37 „Alexandru cel Bun", și cu al Diviziei a 9-a, care-i pune la dispoziție Regimentul 40 Călugăreni, constituie un grup sub comanda generalului Davidoglu, constituit din trei coloane și o rezervă. Grupul începe înaintarea la 28 ianuarie și lovește forțele bolșevice. O luptă îndîrjită se dă pe linia Grozinți Nedobouți. Invadatorii sînt bătuți și scoși din pozițiile lor. Coloana din stînga a ocupat Grozinți; coloana din centru a ocupat Clișcăuți, iar coloana din dreapta Nedobouți. Coloanele române reiau înaintarea a doua zi; timp de trei zile ele dau lupte violente. La 1 februarie Davidoglu atacă concentric Hotinul și ocupă orașul.

În lungul Nistrului de mijloc și de sud, paza granitei se face de către Divizia a 9-a pînă la Tighina și de Divizia a 10-a pînă la Cetatea Albă. Incursiunile de peste Nistru se înteșesc din ce în ce. Mai ales de cînd la Budapesta s-a instalat un guvern comunist, ele se fac zilnic, cu forțe din ce în ce mai mari. Este evident un plan pus la cale prin înțelegere între guvernele de la Budapesta și Moscova. Un comitet, înființat „pentru eliberarea Basarabiei", dirijează atacurile. Se intenționează atacarea Poloniei și României, spre a se da mîna cu ungurii.

Pentru a înfrînge bolșevismul din Rusia de sud, din ce în ce mai amenințător, și a ajuta înființarea unui stat ucrainean, prieten al Înțelegerii, comandamentul francez din Orient a organizat o armată care să opereze în Rusia de sud [5]. Comanda armatei e încredințată generalului francez d'Anselme, care dispune de o divizie franceză: a 156-a, adusă de la Florina din Macedonia cu efective slabe, Divizia a 30-a și cîteva batalioane de tiraliori algerieni. Se mai adăugau două divizii grecești — puse la dispoziția guvernului francez de Venizelos, ca să-și cîștige simpatiile guvernelor aliate în tratativele de pace — precum și numeroase formații de voluntari polonezi, ruși și ucraineni. Armata generalului Anselme se sprijină la stînga pe bandele neregulate ale șefului ucrainean Petliura, iar în dreapta pe armata naționalistă rusă — „albă" — a generalului Denikin. Anselme a ocupat în februarie Odessa.

Expediția generalului Anselme e însă condamnată la nereușită. Trupele sale sînt lipsite de omogenitate; cele franceze sînt obosite, soldații nu înțeleg rostul acestei expediții într-o țară îndepărtată, atunci cînd patria lor a fost salvată. Populația satelor e indiferentă; cea din Odessa, afiliată revoluției bolșevice, a fost ostilă. Trupele grecești sînt tinere și neexperimentate, rău încadrate; trupele de voluntari sînt lipsite de disciplină. Polonezii constituie o divizie bună; ei urăsc pe ruși, fie albi fie roșii, n-au nici o poftă să se bată cu bolșevicii, și au o singură dorință arzătoare: să intre cît mai repede în Polonia (Deygas). La Berezov, 80 km spre nord-est de Odessa, un puternic atac dat de trupele bolșevice superioare respinge armata franco-greacă. Bolșevicii ocupă Cherson și Nikolaev, unde era garnizoană germană [6]. Gene-

ralul Anselme ordonă evacuarea Odessei și retragerea armatei sale prin sudul Basarabiei. Trupele pierd disciplina și retragerea se face in debandadă. Sudul Basarabiei și in special Cetatea Albă sînt invadate de armatele aliate și de convoiurile de refugiați — o parte din populația civilă a regiunii — cam 20 000 de oameni — care, cuprinși de panică, au plecat odată cu armatele. Un imens material de război, evaluat la 20 de milioane de franci — automobile blindate, camioane, tancuri, aeroplane defecte—s-au pierdut pe drum, ca și toată artileria voluntarilor ruși. Diviziile 156 franceză și 13 greacă au executat retragerea pe la gura limanului Nistrului, prin Ovidiopol și Bugaz. Diviziile 30 franceză și 2 greacă s-au retras pe la Maiaki, pe la capul limanului, unde au construit un pod. Pe la Tiraspol-Tighina se retrăgea, făcînd acoperirea spre nord, Divizia a 16-a colonială. Bolșevicii au inaintat pe urmele trupelor in retragere, respingînd pe ucraineni. La 17 aprilie ei au ocupat Tiraspol. În aceeași zi, trupele române, retrăgindu-se la Tighina, au aruncat in aer marele pod peste Nistru, dintre Tighina și Porcani.

Apărarea Nistrului se organizează in modul următor: Corpul V român, format din Divizia 1 de cavalerie și diviziile 9 și 10 de infanterie, ocupă malul Nistrului de la Hotin pînă la Tighina; de la Tighina spre sud, pînă la mare, sînt trupe din armata aliată a generalului Anselme (diviziile 30 și 16 colonială). Armatele roșii se concentrează pe Nistru și incep atacuri din ce in ce mai puternice. Aproape zilnic, detașamente armate trec apa pe bărci, atacă posturile române, ucid pe soldați sau ii capturează, ducîndu-i peste Nistru; uneori, detașamente de cîteva sute de oameni ocupă satele și se instalează in ele, pînă ce sosesc trupele române care le aruncă inapoi.

La 1 mai Cicerin, comisarul pentru Afacerile Externe al Rusiei Sovietice și Racovski, care se intitulează guvernator al Ucrainei, trimit prin radiogramă guvernului român un lung și violent ultimatum, prin care-l somează să evacueze Basarabia, dîndu-i termen pînă la 3 mai. Un al doilea ultimatum somează guvernul român să evacueze Bucovina. Este concursul camaraderesc pe care guvernanții comuniști din Rusia il dau tovarășilor din Ungaria, strîmtorați de ofensiva românilor. Racovski notifică lui Béla Kun rezoluția Sovietelor „de a da tot ajutorul Ungariei sovietice fraternale, care inoată in sînge". Ultimatumurile n-au obținut nici un răspuns.

Atacurile peste Nistru devin din ce in ce mai îndrăznețe. La 27 mai un aeroplan, venind de peste Nistru, a aruncat asupra Tighinei manifeste redactate in franțuzește, adresate soldaților francezi și americani, invitîndu-i la fraternizare cu soldații revoluției ruse. Peste noapte, trupele roșii au început să bombardeze Tighina și, in același timp, pe la 3,30 dimineața, un detașament de cîteva sute de soldați au trecut Nistrul cu bărcile și au năvălit în oraș. Cîteva ceasuri orașul a fost sub teroare; ajutați de tovarășii din oraș, invadatorii au atacat cu grenade de mînă ofițerii și oamenii de trupă de pe străzi, care voiau să se adune, precum și postul unei secții de mitraliere române. La ora 7 dimineața, un batalion și jumătate de tiraliori algerieni au ieșit din cetatea Tighinei și au atacat pe năvălitori, pe care i-a aruncat inapoi, peste Nistru. Majoritatea au pierit impușcați și inecați; parte din cei capturați au fost executați. La originea atacului a fost credința că francezii vor fraterniza cu atacatorii și nu vor lupta, așa incît, ajutați și de populația locală — pregătită dinainte prin agenți — vor reuși să ocupe orașul. În realitate, numai o parte din soldații francezi, vreo 60 la număr, au lucrat de acord cu bolșevicii; ei i-au lăsat să treacă riul și apoi, in retragere, au plecat cu dînșii.

Fiind din ce în ce mai evidentă trebuința de a se asigura paza Nistrului prin trupe de încredere, s-a dispus retragerea și repatrierea trupelor aliate. S-au chemat în Basarabia Divizia a 5-a română, care a luat asupră-și paza frontierei de la Tighina pînă la mare, în locul trupelor aliate, precum și Divizia a 4-a, care a luat asupră-și jumătate din sectorul Diviziei a 10-a, cu cartierul la Orhei. Se mai constituie în Basarabia de sud, sub comanda generalului Paul Angelescu, un comandament teritorial, format din Divizia a 15-a de infanterie, Brigada a 4-a de roșiori și trei regimente de călărași. Trupele române se dispun în linii subțiri de-a lungul Nistrului și în formații de manevră în interior, ca să poată interveni în cazul unei încercări de invazie.

Rușii însă nu mai încearcă atacuri serioase. Ei se mărginesc să continue cu incursiuni mici, sub protecția artileriei, spre a ucide sau captura posturi răzlețe. Ei au aflat că la spatele posturilor sînt unități mari, pregătite ca să respingă orice încercare îndrăzneață. De-a lungul Tisei și Nistrului, straja pămîntului românesc, pe tot înconjurul frontierei, o fac fiii țării.

Încercări pe frontul intern

Ajutorul Rusiei Sovietice tovarășilor unguri se dădea nu numai prin atacuri militare directe, dar și prin încercări revoluționare în sînul forțelor armate române. S-au repetat încercările de răscoală a marinarilor români de la gurile Dunării și din porturile Mării Negre din Rusia de sud, care pricinuiseră greutăți apărării române către sfîrșitul anului 1917 și începutul anului 1918.

În primăvara anului 1919, sub influența revoluției din Rusia, un grup de marinari de pe vasele flotilei de Dunăre, ancorate la Chilia Nouă, au organizat în secret o acțiune revoluționară. Semnalul urma să fie dat de grupul de pe monitorul „Lascăr Catargiu", după care trebuia să intre în acțiune echipajele de pe monitorul „Mihail Kogălniceanu" și de pe vedetele ancorate pe Nistru. Conspiratorii marinari aveau legături cu elemente revoluționare de pe uscat : muncitori și soldați de la „Uzinele Fernic" și arsenalul din Galați, lucrători din porturile Tulcea, Ismail, Chilia și Galați ; conducători principali erau sergentul de marină Nichifor Leon și lucrătorul cizmar Jipa din Izmail. Țelurile politice ale complotului erau prea vaste pentru mijloacele restrînse de care dispuneau inițiatorii ; în adevăr, planul cuprindea nu numai obiective locale, privitoare la hrană, soldă, concedii, dar și la răsturnarea guvernului și aducerea la cîrma țării a unui guvern socialist „ca în Rusia" [7]. Data răscoalei fusese fixată pentru ziua de 21 iulie, dar din cauza deplasării neașteptate a vaselor flotilei, a fost anticipată cu o săptămînă. Din cauza confuziei provocate de schimbarea de program și a denunțurilor unora din conspiratori, mișcarea lipsită de conducători cu experiență revoluționară și de un sprijin politic, a fost descoperită și înăbușită, iar șefii au fost arestați, judecați și condamnați de instanțele militare.

NOTE

[1] Béla Kun (1866—1939), militant al mișcării muncitorești și socialiste ungare și internaționale, apoi al Internaționalei Comuniste, lider de fapt al guvernului Republicii Sovietice Ungare (martie-iulie 1919).

[2] Într-adevăr, F. Foch a avut la sfîrșitul războiului și în cursul tratativelor de pace opinii deosebite de cele ale aliaților Franței și chiar de cele ale unor liderl francezi. Mai cu seamă, el se pronunțase pentru condiții foarte grele de pace pentru Germania — avînd în vedere considerente de ordin strategic-militar. Înainte de orice, el susținea că „pacea nu poate fi garantată decît prin posesiunea — franceză — a malului stîng al Rinului". (Vezi R. Recouly, *Le Mémorial de Foch. Mes entretiens avec le Maréchal*. Paris, 1929; G. Clemenceau, *Măreția și amărăciunile unei victorii. Memorii*, Editura Cartea Românească, (f.a.).

[3] „Trăiască oastea română".

[4] Consiliul celor Patru era constituit din reprezentanții S.U.A., Franței, Marii Britanii și Italiei.

[5] La 26 noiembrie trupe ale Antantei au fost debarcate la Odessa. Această operațiune nu era un act politico-militar izolat, căci la 9 martie 1918 un corp expediționar englez fusese debarcat la Murmansk, în nordul Rusiei, la 5 aprilie 1918 japonezii debarcaseră la Vladivostok, urmați în august de trupe nord-americane, la 4 septembrie Statele Unite debarcaseră trupe la Arhanghelsk, iar la 15 septembrie 1918 Baku a fost ocupat de turci.

[6] Trupe germane ocupaseră Ucraina la 1—2 martie 1918, apoi invazia lor, în colaborare cu trupe austro-ungare, s-a extins spre sud și sud-est: la 13 martie 1918 austro-germanii au ocupat Odessa, la 8 mai germanii au intrat în Rostov pe Don. Abia la 16 noiembrie 1918, în condițiile capitulării Germaniei, trupele germane au evacuat Ucraina.

[7] Vezi M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918—1921*, Ediția a II-a completată, București, Editura Politică, 1976; N. Bărdeanu, D. Nicolaescu, *Contribuții la istoria marinei române*, vol. I, *Din cele mai vechi timpuri pînă în 1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979; M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I, *1918—1933*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

BĂTĂLIA DE PE TISA
(20—26 iulie)

Béla Kun pregătește o mare ofensivă împotriva românilor

Dictatorul de la Budapesta obținuse două succese care-i dăduseră încredere. Succesul expediției militare împotriva Cehoslovaciei fusese urmat de angajamentul Consiliului Suprem de a-l invita la Conferința Păcii. Cele două succese măgulеau vanitatea acestui om în politica europeană ; ele-i legitimau oarecum o situație care pînă acum nu se menținea decît prin teroarea internă. Căpătînd încredere în puterea lui și a împrejurărilor, Béla Kun hotărî să forțeze și mai mult nota și luă o atitudine intransigentă față de Consiliul Suprem și agresivă față de România.

La cererea Consiliului Suprem ca România să-și retragă trupele de la Tisa pe linia de demarcație, guvernul român răspunsese că nu o poate face decît dacă armata ungară ar fi fost demobilizată și dezarmată. Conferința aprobă acest punct de vedere și președintele Consiliului Suprem notifică lui Béla Kun că trupele române se vor retrage de pe Tisa numai după execuția integrală a clauzelor armistițiului relative la dezarmare și demobilizare. Béla Kun refuză să se supună acestei decizii și răspunse, printr-o radiotelegramă agresivă, că el nu se sprijină decît pe armata sa. Situația luase o întorsătură foarte gravă. Puterile occidentale intraseră în panică, cu atît mai mult cu cît puțin mai înainte avusese loc la Viena o încercare a comuniștilor de a pune mîna pe putere [1]. Conferința se decise în sfîrșit să ia măsuri militare, care comportau o acțiune a trupelor franceze ale Armatei de Orient, în colaborare cu armatele sîrbe și române.

Consiliul Interaliat fu convocat la 11 iulie pentru a examina această chestiune ; mareșalul Foch asista la ședință. Din rapoartele generalului Pellé și a experților militari rezulta că Ungaria, în urma succesului repurtat împotriva cehilor, a reînceput preparativele militare, că vrea să profite de demobilizarea Antantei, spre a anula opera Conferinței de Pace și a reface țara în vechile hotare, și că problema ungară, prin natura sa politică și militară e o chestiune europeană, care justifică o acțiune comună. Foch propune o acțiune militară cu scopul de a bate pe unguri, a ocupa Budapesta și a dezarma Ungaria, așa cum s-a făcut cu Germania. Împotriva celor nouă divizii ungare, forțele de care ar dispune Antanta ar fi : șase divizii de infanterie și una de cavalerie române, două franceze, două cehoslovace și una sîrbă, în total 84 000 oameni. Trebuie o înțelegere politică și una militară între aceste state cu un comandament unic, spre a proceda împotriva ungurilor.

Delegatul român, Mișu, a primit propunerea, declarînd în numele României că împărtășește în totul părerile lui Foch. Delegatul ceh, Kramarz, a declarat

că momentul nu e oportun de a porni împotriva ungurilor. Delegatul sîrb, Vestnić, a declarat că Serbia va face tot ce-i stă în putință să colaboreze la această acțiune, cere însă ca Puterile Aliate s-o protejeze pe frontul bulgar. La această declarație, Clemenceau a replicat sîrbilor: „D-voastră dați cu o mînă și luați înapoi cu cealaltă, pe cînd România oferă diviziile sale, dar nu cere nimic".

Conferința a însărcinat pe mareșalul Foch să prepare planul de acțiune împotriva Ungariei. La 13 iulie Foch se adresează generalului Prezan, șeful Statului-Major al armatei române, cerîndu-i să consacre pentru această operație maximum de forțe de care poate România să dispună. Prezan răspunde la 17 iulie că România va da cel mai larg concurs, arătînd că, la caz de nevoie, se vor putea aduce și una sau două din diviziile ce fac garda Nistrului.

Tratativele fură brusc întrerupte. Béla Kun o luă înainte. În aceeași zi, de 17 iulie, el începu atacul împotriva românilor.

Pretextul atacului era ușor de găsit: refuzul românilor de a se retrage pe linia de frontieră fixată de Aliați. El nu era lipsit de oarecare abilitate: guvernul ungar își lua rolul de executor al unei dorințe a puterilor aliate împotriva unui stat rebel! În realitate, Béla Kun urmărea mai multe ținte cu ofensiva sa. Reușita ei — venită după succesul împotriva Cehoslovaciei — i-ar fi consolidat situația în interior și i-ar fi mărit considerabil prestigiul în afară; ea ar fi făcut dovadă că Republica ungară e o forță care trebuie menajată. Înfrîngerea României ar fi deschis calea liberă pentru legătura cu Rusia sovietică, care patrona materialmente și moralmente regimul lui Béla Kun și ar fi deschis mari perspective pentru cauza propagandei revoluționare în Europa. Mai era și o considerație de ordin practic: reocuparea șesului din stînga Tisei, înainte de strîngerea recoltei ar fi asigurat aprovizionarea populației în Budapesta și în special a armatei, grav amenințate.

Béla Kun era însă conștient că o campanie împotriva românilor era mult mai grea decît cea împotriva cehoslovacilor și că succesul nu s-ar putea obține decît dacă e pregătit cu muncă și cu metodă. El se puse pe muncă și reuși, într-adevăr să creeze în două luni o armată numeroasă ca efective, bineînțeles încadrată și instruită și prevăzută cu un material foarte bogat. Nu mai erau bandele mai mult sau mai puțin neregulate care constituiseră — cu excepția Diviziei de secui — cea mai mare parte a armatei ce luptase împotriva noastră în aprilie. Era o adevărată armată regulată, susținută de entuziasmul național al unei națiuni mîndre care, dîndu-și seama de prăpastia în care luneca, a uitat dezbinările trecătoare și a alergat să lupte chiar și sub comanda vechilor ofițeri, pentru țelurile eterne ale patriei.

Organizarea armatei a fost făcută după principiile moderne ale armatelor europene, avînd însă și anumite particularități, ca efect al stărilor speciale revoluționare din care ieșea armata. Astfel, marile comandamente erau puse sub comanda unor comisari civili, aleși dintre șefii revoluționarilor; ei erau însă ajutați în conducerea comandamentelor respective de ofițeri superiori, militari de carieră. La comandamentele de divizii erau numai ofițeri de carieră, colonei sau locotenenți-colonei. Comandanții diferitelor unități se recrutau pe baza examenelor. Ca unități caracteristice erau două divizii de lucrători în Budapesta și Brigada a 80-a internațională, formată din dezertori sau din prizonieri din alte armate care, bine tratați de unguri, erau apoi înrolați în armată. În general, unitățile de lucrători erau reținute în interior, cu scopuri politice; din ele se formau echipele însărcinate cu represiunea încercărilor contrarevoluționare. Pivnițele palatului Parlamentului, ale Hofburgului și

ale palatului Batthyáni ar fi putut să povestească multe asupra „activității" acestor trupe.

Împotriva noastră, ungurii au concentrat:

a) Corpul I de armată, format din trei divizii: 2, 6 și 7. Reședința corpului era la Cegléd, iar comandant era profesorul Vágo.

b) Corpul III de armată, format din diviziile 1 și 5, sub comanda lui Bokány. Era armata care operase impotriva Cehoslovaciei; postul ei de comandă se mutase de la Miskolc la Hatvan. La cele două divizii s-au mai adăugat două brigăzi independente de secui și lucrători, Brigada a 80-a internațională, precum și Detașamentul Szanto.

c) Divizia a 3-a, adusă de pe frontul cehoslovac, Divizia a 4-a, adusă de pe frontul franco-sîrb și, mai tirziu, in timpul luptelor, Divizia a 8-a, adusă de la vest de Dunăre.

Totalul forțelor, concentrate împotriva noastră, se ridica la 100 de batalioane cu un efectiv de 50 000 baionete, 800 de mitraliere, 10 escadroane, 69 de baterii de toate calibrele și nouă trenuri blindate. Comandamentul general al armatei era la Gödöllö, lingă Budapesta. Cu citeva zile inainte de începerea operațiilor, Böhm fusese inlocuit prin inginerul Landler Jeno. Trupele concentrate pe frontul românesc aveau reputația de a fi cele mai disciplinate, in special diviziile 6 și 7 și brigăzile de secui. Ele aveau o organizație mai omogenă, efective mai mari și erau dotate cu artilerie și trupe speciale numeroase. Cele mai slabe unități, sub raportul disciplinii și al instrucției, erau unitățile păstrate in interior, in special diviziile de lucrători.

În vederea ofensivei, trupele ungare au fost grupate în chipul următor: un Grup de Nord in regiunea Tokaj, avind in prima linie brigăzile 2 și 3 de secui și lucrători, de la frontiera cehoslovacă pină la Tokaj, iar in Tokaj și la sud de acest oraș, Detașamentul Szanto și Regimentul 39 de infanterie. În rezervă era Divizia 1 la Miskolc. Un Grup Central, principal, in regiunea Szolnok, format din diviziile 7, 5 și 6, concentrate in ajunul acțiunii la Szolnok. Rezerva Grupului Central o forma jumătate din Divizia a 3-a, la Cegléd. Legătura intre acest grup și Grupul de Nord o făcea Brigada a 80-a internațională la Poroszló. Un Grup de Sud, constituit din Divizia a 2-a, in regiunea Csongrád-Mindszent, avind ca rezervă Divizia a 4-a la Kistelek. Rezerva generală a armatei o forma jumătate din Divizia a 3-a și un regiment de husari, in regiunea Abony-Ceglód. Conducerea operațiilor a fost incredințată, pentru Grupul de Nord, comandamentului Corpului III de la Hatvan, iar pentru celelalte două corpuri, comandamentului Corpului I de la Cegléd.

Planul de campanie al comandamentului suprem ungar consta in trecerea simultană a Tisei de către toate cele trei grupuri, stabilirea capetelor de pod pe malul răsăritean al riului și inaintarea spre a ocupa linia Satu-Mare-Carei-Oradea-Arad. Atacul principal trebuia să se pronunțe de grupul central, care era cel mai puternic; obiectivul acestui grup era Oradea. Celelalte două grupuri laterale trebuiau să urmeze inaintarea grupului central, îndreptîndu-se spre obiectivele lor respective.

Forțarea trecerii peste Tisa a fost fixată pentru ziua de 20 iulie, ora 3 dimineața.

Contramăsurile noastre

Marile pregătiri ale ungurilor nu au rămas un secret pentru români. Din depozițiile dezertorilor și prizonierilor, din atitudinea agresivă a trupelor ungurești, care înmulțeau din ce in ce provocările și incursiunile peste Tisa, dintr-o radiogramă a guvernului ungar, interceptată

de Marele Cartier General român la 8 iulie, comandamentul român al trupelor din Transilvania era in curent cu situaţia ; el cunoştea toate deplasările şi grupările trupelor duşmane, efectivele lor şi, cu oarecare aproximaţie, data atacului. De aceea el şi-a luat toate dispoziţiile ca atacul ungurilor să fie primit cum se cuvine. Faţă de importanţa atacului ce se pregătea, trebuia ca şi contramăsurile noastre să fie corespunzătoare.

Aceste măsuri erau de trei categorii : mai intîi s-au grupat in mod judicios trupele deja existente in Tansilvania. În al doilea rînd, s-au adus unităţi noi din interiorul ţării, spre a intări armata de operaţii. În sfîrşit, s-au luat măsuri ca să se asigure transportul trupelor pe căile ferate cu cea mai mare iuţeală şi regularitate.

Gruparea trupelor a fost făcută după sistemul eşalonării in adincime, lăsindu-se pe linia inaintată o perdea subţire de trupe, şi grupind rezervele în spate, spre a fi aruncate in luptă in momentul şi punctul unde se va simţi nevoia. De aceea s-a lăsat ca acoperire pe Tisa să se facă numai de cele două divizii ardeleneşti : Divizia a 16-a, in sectorul de nord, de la vărsarea Someşului in Tisa pînă la Abádszalók, şi Divizia a 18-a in sectorul de sud, pînă la gura Mureşului. Detaşamentul Olteanu fusese desfiinţat, deoarece, dreapta Grupului de Nord român era acum acoperită de trupele cehoslovace stînga Grupului de sud era, la rîndul ei, acoperită de trupele franceze din regiunea Seghedin.

Pe linia a doua se găseau : Divizia a 2-a de vinători in sectorul de nord, la Nyíregyháza, şi Divizia 1 de vinători in sectorul de sud, la Békésesaba. În rezerva generală se găsea Divizia a 6-a la Oradea şi Divizia a 2-a de cavalerie la Debreţin. Se mai transportaseră ca unităţi proaspete şi se lăsaseră in rezerva generală, Divizia 1 de infanterie la Carei şi Divizia 1 de cavalerie între Oradea şi Békésesaba, precum şi alte mici unităţi de artilerie şi trupe speciale neîndivizionate. Pentru ca diviziile din rezerva armatei să poată fi întrebuinţate in intregime pentru operaţiuni, Marele Cartier General a mai pus la dispoziţia comandamentului armatei din Transilvania şi infanteria noilor divizii ardeleneşti 20 şi 21, ca să fie întrebuinţată pentru asigurarea spatelui armatei de operaţiuni. Totalitatea forţelor armatei române de operaţiuni, in ajunul ofensivei ungare, se ridica deci la opt divizii de infanterie şi două de cavalerie, însumînd 92 batalioane, 58 escadroane şi 80,5 baterii.

Comparînd forţele române cu cele ungare, cu care trebuiau să se măsoare, in ajunul ofensivei duşmane, la 20 iulie, se constată că forţele de infanterie erau aproape egale ca unităţi şi luptători. În privinţa artileriei, noi aveam o uşoară superioritate faţă de unguri ca număr de baterii (80 faţă de 69), care însă era compensată din partea duşmanului printr-o proporţie mult mai mare a artileriei grele. Faţă de numai două baterii de 155 mm ale noastre, ungurii aveau 15 baterii grele, printre care şi patru tunuri de 305 mm. El mai dispunea şi de nouă trenuri blindate, faţă de două ale noastre ; noi aveam însă două baterii de autotunuri. În ceea ce priveşte puterea combativă a cavaleriei, superioritatea noastră era zdrobitoare ; 58 de escadroane cu 12 000 de săbii, faţă de 10 escadroane cu 1 345 săbii, pe care le avea inamicul. În operaţiuni de mişcare şi de urmărire, cum se prevedea să fie cele ce se pregăteau, posesiunea unei cavalerii numeroase era un important element de superioritate.

Situaţia noastră strategică era avantajoasă. Amîndouă flancurile erau bine acoperite de armate amice. Perdeaua subţire de acoperire, formată din două divizii, fiecare avînd un sector de 150 km, era susţinută de alte două divizii in rezervă, dispuse in centrul spaţiului fiecărui sector şi de o puter-

nică rezervă strategică, așezată către mijlocul dispozitivului de acoperire. Acest dispozitiv de eșalonare în adîncime a rezervelor, grupat în cel mai strîns raport cu bogata rețea de căi ferate, permitea întrebuințarea lor repede, după necesitate, fie în sectoarele de grup, fie în spațiul dintre grupurile de acoperire. Pentru a înlesni aceste deplasări repezi, s-au adunat din vreme în interiorul zonelor de concentrare ale diviziilor din rezervele sectoarelor și din rezerva strategică, un mare număr de garnituri (trenuri) de rezervă, spre a fi întrebuințate unde nevoia operativă va cere.

Ceea ce însă constituia mai cu seamă marea superioritate a armatei noastre era, pe lîngă organizația ei tehnică, înarmarea și instrucția ei perfectă, moralul înălțat și ardoarea ce însuflețea trupa. Românii erau conștienți că aceasta va fi marea bătălie, care va avea să reglementeze socotelile vechi de veacuri cu asupritorul neamului lor. Oțelit de aproape trei ani de lupte cu tot felul de dușmani, soldatul român avea conștiința superiorității sale asupra acestor armate improvizate la repezeală. Spiritul său de ordine și dragostea lui de pămîntul patriei creșcuseră încă prin contactul cu țările locuite de frații de același neam, pe care îi dezrobea, alungînd cu baioneta lui pe opresorii din ținuturile unde stăteau înfipți de veacuri.

Bătălia de pe Tisa, etapa decisivă a procesului secular între unguri și români, se prezenta sub auspicii favorabile românilor. De la comandant pînă la cel din urmă soldat, toată lumea primea provocarea aruncată de unguri ca ocazie binevenită pentru răfuiala definitivă, de mult așteptată. Béla Kun pregătise cu inconștiență groapa propriului său regim.

Ofensiva dușmană

La 17 iulie, inamicul își sfîrșise concentrările și grupările forțelor sale. Pregătirea atacului începu prin trageri de artilerie și recunoașteri de aeroplane.

Bombardamentul dușman era formidabil. Toate tunurile armatei sale, chiar acelea ale diviziilor din rezervă, fuseseră puse în poziție, pe malul drept al Tisei, concentrate în regiunile principale de atac. La Szolnok s-au putut determina 100 de guri de foc, la Tokaj péste 50, între care și tunuri de 305 mm. Numeroase aeroplane se încrucișau în aer deasupra pozițiilor noastre. La 20 iulie, ora 3 dimineața, după un bombardament violent al tuturor calibrelor artileriei, infanteria ungară porni la atac pe tot frontul. În curînd se puteau lămuri direcțiile în care se dădeau atacurile; ele confirmau pe deplin presupunerile comandamentului nostru. Ofensiva dușmană se dădea în trei puncte: la nord, în regiunea Tokaj, la centru în regiunea Szolnok, și la sud în regiunea Csongrád. Trupele noastre de acoperire, slabe din cauza marii întinderi de front pe care erau desfășurate, n-au putut rezista atacului dușman, executat în mase compacte, și au trebuit să se retragă, din punctele atacate, în spatele lor.

Observarea atentă a desfășurării ofensivei dușmane a permis comandantului român să constate și importanța relativă a celor trei atacuri. Era evident că atacul principal era cel de la centru; acolo erau adunate forțele cele mai numeroase. Atacurile de la nord și de la sud erau secundare ca importanță. Planul acțiunii române năștea și lua corp din aceste constatări. Mărdărescu va face față celor două atacuri secundare cu trupele din sectoarele corespunzătoare și din rezervele lor; ele vor căuta să azvîrle pe dușman peste Tisa și să rămînă apoi în defensivă, căutînd însă, ca prin acțiuni locale să neliniștească pe dușman și să-i imobilizeze forțele, pentru a nu fi trans-

portate in alt sector. Acțiunea principală va avea loc in sectorul central. Trupele noastre de acoperire din această regiune, aparținind Diviziei a 18-a, se vor retrage treptat, rezistind pe poziții succesive și atrăgind pe inamic in interior. În același timp, Mărdărescu constituia, cu trei divizii din rezerva generală, o puternică masă de manevră, pe care o concentra in regiunea centrală Karcag-Püspokladány, cu scopul ca să o arunce in flancul și spatele armatei inamice, la momentul oportun. Această intervenție va fi decisivă pentru soarta bătăliei. Cu chipul acesta, acțiunile de luptă in cursul bătăliei de pe Tisa se vor desfășura in cele trei sectoare : in fața Tokaj-ului, in fața Szolnok-ului și in fața Csongrád-ului, corespunzătoare celor trei puncte de trecere a Tisei și celor trei direcții de inaintare a trupelor ungare.

Lovitura de grație se va aplica in regiunea Szolnok-ului.

Luptele din sectoarele laterale

În sectorul Tokaj, inamicul a reușit să treacă Tisa in dimineața zilei de 20 iulie pină la 8,30 dimineața, cu brigăzile independente 2 și 3 de secui și lucrători și a ocupat teritoriul și localitățile cuprinse in cotitura Tisei din fața Tokaj-ului. Un cap de pod a fost stabilit la Rakamaz. Mai la sud, trupe din Regimentul 39 și din Brigada a 80-a internațională au ocupat localitățile Tiszabö, Tiszadob și Tiszadada.

Trupele noastre de acoperire din Divizia a 16-a au reacționat imediat și cu energie, aruncind peste Tisa trupele dușmane ce ocupaseră cele din urmă trei sate, pricinuindu-le mari pierderi și capturindu-le 130 de prizonieri. Pentru izgonirea inamicului ce se stabilise la Rakamaz, Grupul de Nord a atacat în ziua de 21 iulie, cu trupe din Divizia a 16-a pe la sud și cu o brigadă de vinători din Divizia a 2-a pe la nord. Românii, după lupte indirjite, reușesc să recucerească cinci din satele ocupate de unguri și să captureze 70 de prizonieri, două tunuri și 11 mitraliere. Dar inamicul revine la atac, sprijinit de o artilerie foarte puternică care, instalată pe dealurile Tokaj-ului, domina malul sting al Tisei. Numeroase tunuri grele, printre care și monstruoasele mortiere de 305 mm, țin sub focul lor toată zona capului de pod. Sub protecția acestui bombardament violent, ungurii reușesc să reocupe Rakamaz cu trei batalioane, Szabolcz cu trei batalioane și Timár cu două batalioane. Trupele noastre sint nevoite să se retragă ; ele se dispun insă intr-un arc concentric in jurul forțelor inamice din capul de pod de la Rakamaz. Sint în total nouă batalioane românești, dintre care patru ale Brigăzii a 3-a de vinători și cinci din Divizia a 16-a. Față de rezistența noastră îndirjită și pentru a ușura acțiunea principală de la Szolnok, inamicul întărește liniile capului de pod de la Rakamaz cu unități din Divizia 1 și trece rîul și mai sud, pe la Tiszafüred, cu forțe puternice din Brigada a 80-a internațională și din Divizia a 3-a, aduse de pe frontul cehoslovac.

La 23 și 24 iulie, trupele Grupului român de Nord mai sint incă intărite cu trupe din Divizia a 20-a ardeleană, cu Brigada a 5-a de roșiori și cu artilerie. Cercul trupelor noastre se strinse in jurul capului de pod de la Rakamaz, unde dușmanul construiește intărituri, pe măsură ce ia din trupele de aci spre a le transporta in alte sectoare. În același timp, Regimentul 10 de vinători și două batalioane din Divizia a 16-a, cu cinci baterii, atacă pe două coloane pe dușmanul ce-și stabilise un cap de pod la Tiszabüred. Trupele inamice rezistă cu inversunare și lupta violentă durează cîteva ceasuri. Dar atacul la baionetă al vinătorilor frînge rezistența celor cinci batalioane duș-

mane, care se retrag în dezordine peste Tisa, lăsînd pe teren numeroși morți și răniți, precum și 500 de prizonieri și două tunuri.

Închiși în capul de pod de la Rakamaz, ungurii nu mai sînt în stare să înainteze. Activitatea de luptă în acest sector se micșorează din ce în ce. Amîndoi adversarii își iau din trupe și le transportă în sectorul decisiv de la centru. În după-amiaza zilei de 26 iunie, un dublu atac al nostru, dat pe la nord și pe la sud, reușește, după o luptă înverșunată care ține pînă la ora 10 seara, să azvîrle pe dușman peste Tisa, capturîndu-i mulți prizonieri și mari cantități de muniții.

Cu aceasta, malul Tisei era complet curățat de dușmani pe toată întinderea sectorului Grupului român de nord.

În sectorul Csongrád, Divizia a 2-a inamică a atacat regiunea de la vărsarea Crișului în Tisa. Toate atacurile date de unguri în dreptul orașului Szentes sînt respinse de regimentele 89 și 90 din Divizia a 18-a ardeleană; românii își mențin puternic pozițiile și cele două poduri de la Szentes. Mai la vale însă, ungurii au reușit să treacă rîul în dreptul localității Mindszent și, înaintînd, au ocupat orașul Hodmezővásárhely. A doua zi, ei ocupă și Szentes, respingînd micile fracțiuni ale Regimentului 90.

Brigada 1 de vînători, pornind de la Orosháza, împreună cu Regimentul 90 ardelenesc, pe două coloane, a atacat trupele ungurești care ocupaseră regiunea. Coloana de sud a reocupat Hodmezővásárhely în noaptea de 21—22 iulie, dar a doua zi a fost atacată de forțe superioare inamice în marginea localității Mindszent. La 23 iulie, coordonîndu-se acțiunea celor două coloane, Mindszent a fost cucerit după o luptă scurtă, iar în urmă, a fost ocupat în aceeași zi și Szentes. Astfel, în seara zilei de 23 iulie, atacul inamic de la Szentes e totalmente zdrobit și toate forțele inamice din sectorul Csongrád sînt complet azvîrlite peste Tisa, pe tot spațiul dintre gurile Crișului și Mureșului. Paza sectorului e lăsată în seama trupelor de acoperire, iar Brigada 1 de vînători e trimisă spre nord, spre a lua parte la operațiile decisive ce se desfășoară în sectorul central.

Zile de neliniște

Pe cînd, la cele două aripi, atacurile secundare ale inamicului izbutiseră să treacă Tisa, dar trupele sale se mențineau cu greutate pe malul de răsărit, la centru, în regiunea Szolnok, se dezvolta atacul principal. În dimineața zilei de 20 iulie, la ora 3, ungurii reușesc să-și treacă, sub protecția unui bombardament formidabil de artilerie, pornit din 100 de guri de foc, o parte din infanterie și artileria lor, respingînd perdeaua de acoperire pe care o forma Regimentul 91 ardelenesc. Ungurii își construiesc repede un cap de pod și-și pot trece pe malul răsăritean diviziile 6 și 7 întregi. Ei atacă cu frenezie, copleșind, cu numărul lor considerabil și cu putenica lor artilerie, slabele forțe românești. Divizia 6-a ungară înaintează spre est, ocupînd la 21 iulie Törökszentmiklós, pe cînd Divizia a 7-a înaintează spre sud-est, înspre Mezőtúr. Între cele două coloane, inamicul intercalează Divizia a 5-a cu direcția spre Túrkeve. La 22 iulie alte forțe trec Tisa cu vreo 20 km mai la nord, pe la Tiszaroff și, înaintînd spre vest, înfring rezistența Regimentului 18 vînători și ocupă Kunhegyes.

Față de această puternică desfășurare de forțe dușmane, trupele celor trei regimente române din Divizia a 18-a, ce ocupau sectorul, se retrag treptat către răsărit, păstrînd contact permanent de luptă cu inamicul. Comandantul român a indicat ca linie de retragere canalul Barcău, pînă la care trebuie

atrase, prin manevre abile, cît mai multe forțe inamice, căutînd totodată să acopere concentrarea și marșurile de apropiere ale grupului de manevră, care se constituie la nord-est. Pentru ca trupele Diviziei a 18-a să-și poată împlini această misiune, ele au mai fost întărite cu un batalion de 1 000 de călăreți pe jos din Divizia 1 de cavalerie, cu Brigada a 4-a de roșiori și cu Brigada a 2-a de vînători. Trupele române formează în ziua de 22 iulie un arc de cerc, sprijinit cu amîndouă capetele pe Tisa, trecînd prin punctele Madaras, vest de Kisújszállás, vest de Mezőtúr-Szarvas-Öcsöd-Kunszentmárton.

La 23 iulie, dușmanul continuă ofensiva cu înverșunare pe tot frontul celor trei divizii ale sale. Divizia a 6-a ungară atacă Túrkeve, iar Divizia a 7-a atacă Mezőtúr cu două regimente și trei baterii de artilerie. Populația ungară din acest oraș care, cu trei luni înainte, salutase ca eliberatori pe soldații români, luă acum armele și, asociindu-se trupelor ungare, atacă în spate pe foștii lor eliberatori. Noile formații ardelenești rezistă cu eroism.

Căpitanul Mathes Henry, sas din Mediaș, comandînd o companie din Regimentul ardelenesc 81 de infanterie, e însărcinat a susține flancul sting al Brigăzii a 41-a, acoperindu-i retragerea pe o nouă poziție. El rezistă cu îndîrjire atacurilor neîntrerupte ale dușmanului covîrșitor pînă cînd, înconjurat de toate părțile și rămas numai cu cîțiva bravi în jurul său, a primit atacul cu baioneta al dușmanului. Nevoind să se lase a fi prins de dușman, a fost străpuns de baionetele ungurilor și a căzut strigînd : „Trăiască România Mare !".

Toată după-amiaza zilei s-au dat lupte înverșunate pe toată întinderea frontului după care dușmanul, mult superior ca forțe, reuși să ocupe toate trei localitățile atacate. Trupele române s-au retras în spatele canalului Barcău.

În seara zilei de 23 iulie, după patru zile de ofensivă, inamicul făcuse progrese simțitoare în sectorul Szolnok. El reușise să-și treacă masa trupelor sale dincoace de Tisa și să înainteze pe un teritoriu de 80 km lățime și 60 km adîncime. Béla Kun credea că poate să strige victorie și anunță triumfător la Paris că armatele sale sînt în plină înaintare victorioasă, spre a impune românilor îndeplinirea hotărîrii Consiliului Suprem al Aliaților. Opinia publică română și europeană era alarmată. Comunicatele române, foarte sobre, se mulțumeau să anunțe retragerea metodică a trupelor noastre, pe cînd telegramele ungare, exultînd de bucurie, exagerau succesul și anunțau că românii „fug în debandadă". Și, pe cînd în țară neliniștea începuse să cuprindă spiritele, presa Aliaților învinuia guvernele de nepăsarea de care dăduseră dovadă și cereau stăruitor o intervenție armată pentru salvarea României.

Dar comandamentul superior român, cel mai în măsură să cunoască adevărata situație, își păstra sîngele rece și nu se tulbura de succesul inițial al ungurilor împotriva liniei de acoperire, știindu-l efemer. Șeful Marelui Cartier General român, generalul Prezan, era el însuși pe teatrul de operații. Comandanții români aveau motivele lor să fie mulțumiți de mersul operațiilor. Atacul dușman de la sud fusese zdrobit și dușmanul aruncat peste Tisa. Atacul de la nord era paralizat, iar dușmanul încercuit și fixat pe loc. La centru, în sectorul principal, trupele române de acoperire își îndepliniseră misiunea lor grea, de a primi cea dîntîi și cea mai puternică lovitură a dușmanului superior și de a-l atrage spre interior, depărtîndu-l cît mai mult de Tisa. Prezan și Mărdărescu mai constatau cu satisfacție greșelile comise de conducerea dușmană, care nu-și păstrase trupele de atac în mănunchi, ci și le împrăștia ca un evantai în trei coloane ce înaintau în direcții divergente, ocupînd localități distanțate una de alta cu o zi de marș, fără să-și păstreze nici o rezervă.

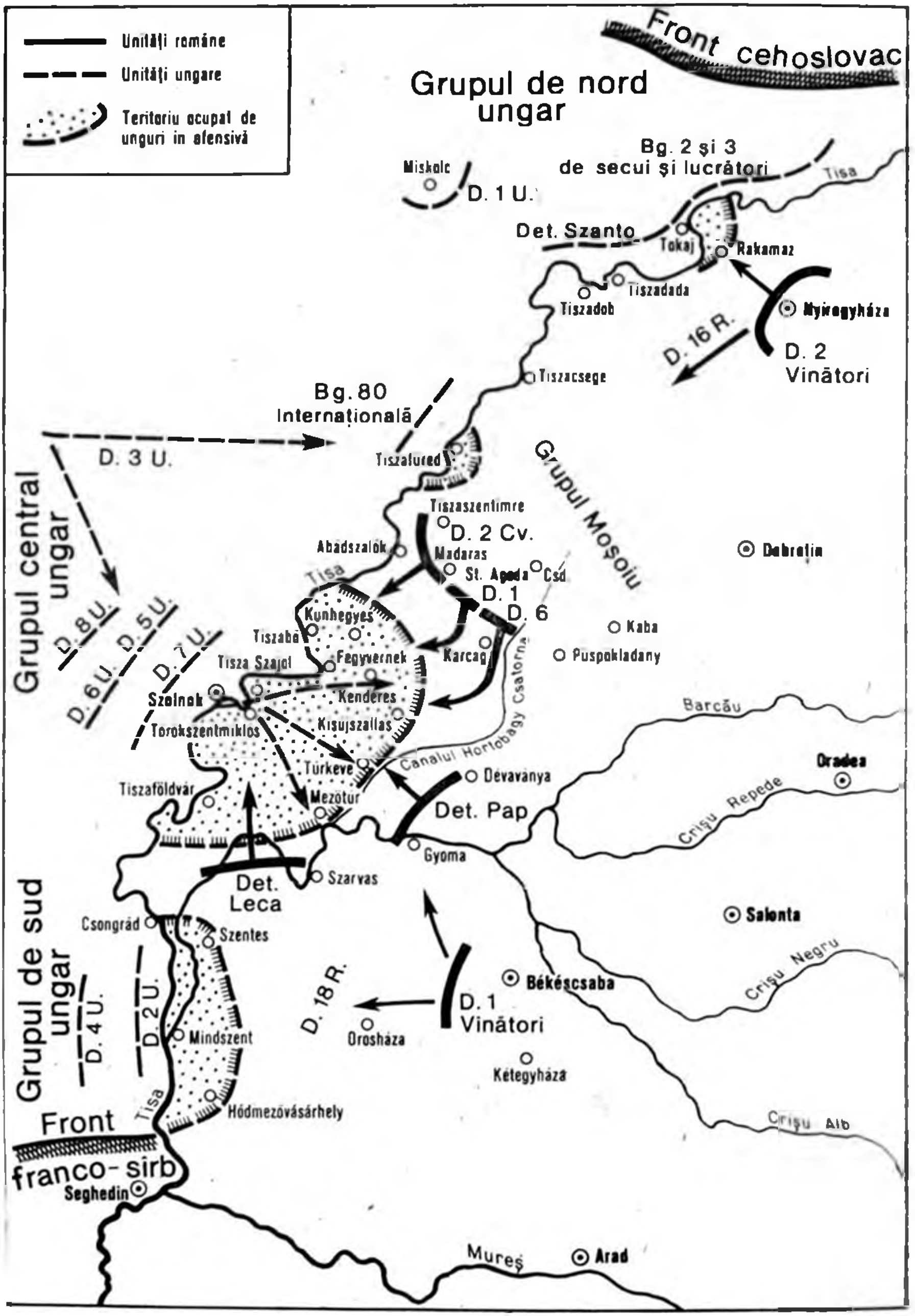

Bătălia de pe Tisa

Şi în timpul acesta, spre dreapta, nebănuit de duşman, se concentra grupul de manevră român, menit să dea o întorsătură cu totul alta mersului bătăliei. În seara zilei de 23 iulie, toate preparativele contraofensivei române erau terminate. A doua zi va cădea lovitura de ciocan.

Atacul Grupului român de manevră — 24 iulie

Grupul român de manevră fusese alcătuit din trei divizii: Divizia a 2-a de cavalerie, sub comanda generalului Davidoglu; Divizia 1 de infanterie, sub comanda generalului Obogeanu şi Divizia a 6-a de infanterie, sub comanda generalului Olteanu. Comanda grupului a fost încredinţată generalului Moşoiu. Concentrarea trupelor grupului s-a făcut în regiunea Püspökladány pînă în seara de 22 iulie. Pentru a putea lovi în flanc şi în spate coloanele inamice care înaintau spre est şi, în acelaşi timp, a face faţă şi inamicului care trecuse Tisa în ziua de 22 iulie la Tiszafüred şi Tiszaroff, grupul a fost deplasat spre vest, aşa încît, în ziua de 23 iulie forţele sale se găseau grupate astfel: Divizia a 2-a de cavalerie la Madaras, acoperind flancul drept şi spatele grupului; divizia întîia la Mándok, iar Divizia a 6-a, în zona Karcag. Direcţia de înaintare a grupului era de la nord la sud, căzînd perpendicular pe axa principală de înaintare a inamicului, în flancul şi în spatele lui.

În acelaşi timp, comandantul român putea să folosească o nouă împrejurare favorabilă. În sectorul de sud inamicul, care trecuse Tisa la Szentes şi Mindszent, fusese izgonit peste riu. Mărdărescu lăsă în acest sector trupele strict necesare pentru paza malurilor. Cu cele devenite disponibile — Brigada 1 de vînători, trei batalioane din Divizia a 18-a şi Brigada a 4-a roşiori — se alcătui un detaşament, pus sub comanda generalului Lecca; el a fost grupat în regiunea Szentmarton-Szarvas, în spatele Crişului. Misiunea acestui grup era de a ajuta acţiunea grupului de manevră, printr-o acţiune îndreptată de la sud spre nord, care să cadă de cealaltă parte în flancul şi spatele inamicului, tăindu-i linia de retragere spre Szolnok.

La est, ţinînd piept capetelor coloanelor de înaintare ale duşmanului, se constituise Detaşamentul Papp, format din regimentele 91 şi 92 ardeleneşti, Brigada a 2-a de vînători şi batalionul de 1 000 de călăreţi pe jos din Divizia 1 de cavalerie. Detaşamentul era grupat în spatele canalului Barcău şi avea misiunea de a dezvolta o activitate neîntreruptă, spre a imobiliza pe inamic.

Cu chipul acesta, în seara zilei de 23 iulie, armata de înaintare ungurească era bine încadrată: în stînga ei Grupul Moşoiu, în faţă Detaşamentul Papp, iar pe dreapta Detaşamentul Lecca. Cercul de fier se strîngea în jurul înrezutului şi nesocotitului duşman. Soarta lui era hotărîtă.

În zorii zilei de 24 iulie, contraatacul nostru se dezlănţuie pe toată întinderea frontului grupului de manevră.

Divizia a 2-a de cavalerie a detaşat Regimentul 9 de călăraşi, întărit cu grupul de motomitraliere şi cu o baterie călăreaţă, înspre nord, de-a lungul Tisei, spre a participa la lupta de la Tiszafüred, acoperind cu chipul acesta spatele grupului de manevră. Restul diviziei — Brigada a 2-a de roşiori, împreună cu Regimentul 18 de vînători ardeleni, susţinuţi de două baterii călăreţe, înaintează spre sud, atacă localităţile Kunhegyes şi, după o luptă scurtă, izgonesc pe unguri şi ocupă localitatea. Cu aceasta, era asigurată şi dreapta grupului de manevră.

Divizia 1 română, sub comanda generalului Obogeanu, se pune în marş cu direcţia sud-vest, la ora 4 dimineaţa. Marşul se face peste cîmp, prin culturi şi arături. Trei regimente ale diviziei — 31 Calafat, 1 Dolj şi 18 Gorj — sînt

în prima linie; Regimentul 17 Mehedinți e la aripa dreaptă și mai în urmă. Aproape de miezul zilei, divizia română ia contact cu dușmanul: Divizia a 6-a ungară. După un scurt schimb de focuri de artilerie, soldații diviziei atacă cu putere frontul dușman. Forțe superioare inamice învăluiesc aripa stîngă a diviziei, care se clatină și dă înapoi. Colonelul Tomoroveanu, comandantul Brigăzii a 2-a, se repede călare în fruntea trupelor noastre care contraatacă și cade, lovit de un glonț în frunte. La ora 1 după-amiază, lupta se dă cu înverșunare pe tot frontul celor trei regimente. Artileria diviziei își concentrează focul asupra satului Kenderes, principalul sprijin al inamicului, iar la aripa dreaptă intră în luptă și Regimentul 17 Mehedinți, care înaintează spre Fegyvernek, căzînd în flancul dușmanului. La ora 6 seara inamicul, după o rezistență înverșunată, începe retragerea în dezordine pînă dincolo de Kenderes, care e ocupat de trupele Diviziei 1 române. Regimentul 17 Mehedinți trebuie să cucerească prin lupte dîrze fermele risipite pe cîmpie în fața satului Fegyvernek transformate în cuiburi de mitraliere, luptînd cu infanteria și cavaleria descălecată a inamicului. La 9 seara, un batalion din Regimentul 18 Gorj intră în Fegyvernek, iar Regimentul 17 Mehedinți bivuachează în mijlocul cîmpului.

Trupele Diviziei 1 sînt stăpîne pe linia Fegyvernek-Kenderes. Frontul ungar fusese respins în partea de nord-vest cu 10—20 km.

La aripa stîngă a grupului de manevră, trupele Brigăzii a 12-a din Divizia a 6-a română, pornind de la Karcag, atacă frontul inamic și-l respinge, înaintînd pînă la 3 km est de Kisujszállás. În înaintarea sa brigada, crezîndu-se acoperită pe stînga de trupele Detașamentului Papp, care se găsea pe Barcău, nu-și ia măsuri îndestulătoare pentru siguranța flancului. La un moment dat, brigada e atacată cu putere în flancul sting de rezervele dușmane, care înaintau dinspre sud și e silită să se retragă, cu pierderi serioase, pe linia lacurilor de lîngă canalul Hortobágy, unde se întărește peste noapte.

Trupele detașamentelor Papp și Lecca și-au îndeplinit în ziua de 24 iulie misiunea de a hărțui pe inamicul din fața lor și a-l imobiliza, pentru ca să nu poată întări forțele din sectorul atacat de grupul de manevră. Atacuri puternice, date de inamic pe frontul Barcăului, au fixat linia noastră între localitățile Gyoma-Dévaványa.

Întîia zi a contraatacului nostru ne adusese un cîștig important la nord-vestul cîmpului bătăliei. Grupul de manevră reușise, mulțumită vitejiei cu care luptaseră soldații Diviziei 1, să înfrîngă rezistența îndîrjită a inamicului și să-l împingă pe linia Fegyvernek-Kenderes-Kisujszállás. Era evident că pe această linie își concentrase inamicul majoritatea forțelor. Ziua nu ne adusese un succes hotărîtor; inițiativa trecuse de partea noastră, însă inamicul luptase cu înverșunare și nu era doborît. Trebuia ca a doua zi lupta să se reia cu toate forțele disponibile. Divizia a 2-a de vînători și Brigada a 5-a de roșiori, care luptaseră în Grupul de Nord și nu mai erau indispensabile acolo au fost aduse în regiunea Püspökladány și reținute la dispoziția comandamentului trupelor din Transilvania. Grupul de Sud primi ordin ca să atace și el, cu toate trupele ce se găsesc înapoia Barcăului și a Crișului, în concordanță cu atacul grupului de manevră.

Oltenii la Fegyvernek.

25 iulie

Înaintarea Diviziei 1 fusese stînjenită de eșecul Brigăzii a 12-a la Kisújszállás. Trebuia ca această localitate să fie cucerită, pentru ca flancul sting al diviziei să fie acoperit și înaintarea să poată fi reluată. Kisújszállás e atacat din nou, în dimineața zilei de 25 iulie, de Brigada a 12-a pe la est și de un batalion din Regimentul 31 Calafat pe la nord-vest.

După o luptă crincenă, localitatea cade in mina soldaţilor noştri la ora 10 dimineaţa; inamicul se retrage in debandadă, lăsind in mina noastră numeroşi prizonieri şi mari cantităţi de muniţii şi material de război.

În acelaşi timp, situaţia se schimbase la Fegyvernek; ea devenise ameninţătoare pentru flancul drept al Diviziei 1 şi al întregului grup de manevră. Importante forţe duşmane atacau Fegyvernek dinspre sud, de la Szápárfalu; batalionul român de ocupaţie fusese respins din sat. În acelaşi timp, un detaşament duşman, in forţă de 3 000 de oameni, trecuse Tisa pe la Tiszabö, la 12 km mai sus de Fegyvernek, incercind să învăluie dreapta diviziei. Toată regiunea era sub bătaia tunurilor inamice, in special a artileriei grele de dincolo de riu.

Regimentul 17 Mehedinţi incearcă să facă faţă situaţiei şi să recucerească Fegyvernek. La dreapta, detaşamente inamice se infiltrează intre Regimentul 17 şi Divizia de cavalerie, rupind contactul intre cele două unităţi. La stinga regimentului, intre Fegyvernek şi Szápárfalu, Batalionul maior Strehăianu e atacat de forţe mult superioare. Comandantul insuşi e rănit de trei ori pe rind, la mină, la picior şi în cele din urmă, o schijă il loveşte in piept şi-l răpune; cad şi doi comandanţi de companie. Legătura intre Regimentul Mehedinţi şi Regimentul Gorj se rupe; acesta trebuia să-şi retragă aripa dreaptă. Regimentul 17 Mehedinţi e astfel izolat şi la dreapta şi la stinga. Regimentul Dolj a rămas şi el izolat, dincolo de Kenderes şi trebuie să-şi oprească inaintarea. Întreaga divizie, ameninţată cu învăluirea şi puternic bombardată, se retrage la trei kilometri spre est de Fegyvernek.

Dar criza nu ţine mult. Comandantul diviziei şi-a adunat rezervele şi a primit in ajutor şi o brigadă de roşiori descălecată de la Divizia a 2-a vecină. Roşiorii atacă pe inamicul, care trecuse pe la Tiszabo în spatele diviziei, şi-l aruncă complet peste Tisa. Soldaţii Regimentului Mehedinţi îşi refac rindurile, iau loc la dreapta Regimentului 18 Gorj şi impreună pornesc la atac impotriva duşmanului. Fermă după fermă, adevărate cuiburi de mitraliere, sînt luate cu asalt şi apărătorii trecuţi prin baionetă. Avintul oltenilor nu cunoaşte piedică, ofiţerii şi soldaţii cad unul după altul, dar duşmanul, decimat şi ingrozit de această năvală, căreia nu i se poate rezista, e cuprins de panică şi fuge. Fegyvernek este recucerit de soldaţii Regimentului 18 Gorj. La 8 seara trupele diviziei trecuseră de Szápárfalu, pe cind acelea ale Diviziei a 6-a erau la 8 km la sud de Kisújszállás.

Izbînda

În acelaşi timp cu grupul de manevră, se pun in mişcare şi trupele Grupului de Sud. Pe cind trupele Detaşamentului Papp atacau dinspre est linia duşmană dintre Türkeve şi Mezőtúr, pentru a o fixa şi a-i intirzia retragerea, dinspre sud atacă trupele Detaşamentului Lecca pe trei coloane, una spre Szolnok, alta spre Törökszentmiklós şi a treia spre Mezőtúr. Grupul înfringe rezistenţa duşmanului şi, in seara de 25 iulie, ajunge la 10 km sud-est de Törökszentmiklós, linia de retragere a inamicului.

Acum ungurii îşi dau seama că sînt definitiv înfrinţi şi înconjuraţi din toate părţile de cercul românilor, care ii stringe foarte de aproape. O retragere generală, care degenerează in panică, incepe in seara zilei. Toate unităţile armatei ungare fug inspre podul de la Szolnok, aruncînd în drum armele şi muniţiile din căruţe. Toată noaptea de 25—26 iulie lungi coloane ungureşti trec in goană, îmbulzindu-se spre pod şi pe pod intr-o învălmăşeală de neinchipuit.

Cînd, în dimineaţa zilei de 26 iulie, coloanele româneşti reincep înaintarea lor concentrică, spre a urmări pe duşmanul bătut, ele nu mai întîmpină în calea

lor nici o armată dușmană, ci numai mormane imense de muniții și material de război, părăsit pe loc sau aruncat în goana dezordonată. După-amiază, Divizia a 2-a de cavalerie e la Törökszentmiklós și Kenderes, Divizia 1 a atins Tisa în fața Szolnok-ului. Grupuri de inamici, care nu reușiseră să se strecoare spre pod, sînt capturate de trupele noastre.

Detașamentele înaintate ale Diviziei 1 iau dispoziții de a trece podul și a continua urmărirea în direcția Szolnok, dincolo de rîu. Inamicul însă, în retragerea lui disperată, aruncă în aer marele pod de fier de peste Tisa și trupele noastre sînt nevoite să se oprească.

Cu prăbușirea podului de peste Tisa de la Szolnok, se prăbușește definitiv și îndrăzneața încercare a ungurilor de a ne răpune. Bătălia de pe Tisa se sfîrșea, după șapte zile de lupte cumplite, cu înfrîngerea totală a ungurilor. În ziua de 26 iulie, dușmanul era complet azvîrlit peste Tisa, atît în regiunea Tokaj, cît și la Szolnok. Întreg malul stîng al rîului era din nou în stăpînirea ostașilor noștri.

Armata română din Transilvania repurtase o biruință strălucită și binemeritată. Întreg mecanismul armatei a funcționat de minune : concepția comandamentului superior, transporturile unităților, colaborarea camaraderească a armelor, legăturile dintre unități și, mai presus de toate, avîntul și eroismul soldatului, tot așa de neobosit și de decis, cum era cu trei ani înainte.

Bătălia de la Tisa constituie una din etapele procesului dintre unguri și români. Legenda povestește că, mai mult de o mie de ani înainte, voievodul român Gelu apărase cu eroism porțile pămîntului românesc dinaintea puhoiului asiatic al ungurilor năvălitori și murise, cu moarte de viteaz, pe malul Căpușului. Înfrîngerea legendarului voievod pecetluise căderea Transilvaniei într-o robie care va dura o mie de ani. De astă dată, lanțurile se rupeau definitiv. Pe malurile Tisei, națiunea română își lua revanșa în chipul cel mai strălucit. Bătălia de la Tisa arunca pe cotropitor afară din pămîntul pe care-l ținuse robit, aducea libertatea în plaiurile Ardealului și venea să adauge o creangă nouă în cununa de lauri a oșteanului român [2].

NOTE

[1] În condițiile ofensivei burgheziei împotriva clasei muncitoare, ale organizării — în primăvară — de detașamente înarmate pentru lupta împotriva proletariatului, la 18 aprilie 1919 au avut loc la Viena demonstrații muncitorești de masă și ciocniri armate cu poliția.

[2] Din istoriografia mai recentă care se referă la chestiuni tratate în acest capitol vezi N. Copoiu, *Socialismul european și mișcarea muncitorească socialistă din România. 1835—1921*, Biblioteca de Istorie, București, 1971, p. 151—156; A. Deac, Gh. Zaharia ș.a., *Tradiții de solidaritate revoluționară româno-ungară 1884—1946. Documente și amintiri*, București, Editura Politică, 1979; M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 554—656.

ROMÂNII LA BUDAPESTA

Desăvîrșirea victoriei

Înfrîngerea ungurilor pe Tisa nu putea fi desăvîrșită, decît dacă puterea militară a Ungariei era nimicită cu totul și guvernul ungar pus in imposibilitate de a ne mai ataca. Ofensiva lui Béla Kun nu fusese cu putință decît pentru că la începutul lui mai, după victoria noastră din Munții Apuseni, Consiliul Suprem ne oprise să trecem Tisa, pentru a culege roadele izbîndei, așa cum aveam dreptul. În concordanță cu dorința Aliaților, rămăsesem pe Tisa, cu arma la picior. Urmările se văzuseră.

De astă dată însă, ar fi fost o greșeală de neiertat față de interesele și de siguranța țării, dacă ne-am fi mulțumit din nou numai cu paralizarea atacului dușman și cu aruncarea lui peste riu. Sub loviturile noastre, ungurii își retrăseseră diviziile bătute pe malul drept al Tisei. Inerția noastră ar fi lăsat dușmanului timpul și mijloacele de a-și reorganiza și a-și repeta agresiunea, în condiții — poate — mult mai grele pentru noi. Vecinătatea amenințătoare a pericolului rusesc la spatele nostru ne impunea, ca o datorie imperioasă, să căutăm să desființăm pentru totdeauna, cel puțin pe cel din fața noastră.

Era și o urmare firească a victoriei de la Tisa. Fusesem atacați și bătusem pe agresor. Izbinda trebuia completată și dușmanul pus în neputință de a ne mai fi primejdios. Această acțiune era izvorîtă nu numai dintr-un elementar drept de legitimă apărare, dar și din conștiința că făceam serviciul cel mai prețios Europei și, în special, Aliaților. Distrugeam focarul terorist din Budapesta, împotriva căruia politica de șovăieli și compromisuri a Consiliului Suprem nu reușise să facă nimic.

Mai era desigur și un sentiment ușor de înțeles și de justificat. Ungurul, care ținuse timp de secole încătușată o mare parte a neamului românesc, nu voia să recunoască noua stare de lucruri izvorîtă din puterea dreptății. El ne atacase în două rînduri, căutînd să distrugă ceea ce cîștigasem cu atîta jertfă: dreptul neamului românesc la viețuirea laolaltă. Trebuia să-l îngenunchem definitiv printr-o biruință strălucită. El era doborît pe jumătate, iar înaintea noastră, la două zile de marș, capitala țării dușmane, centrul în care se urziseră toate proiectele de distrugere a neamului românesc, era la îndemîna baionetei soldatului nostru, apărată doar de putredul zid al unităților bătute și demoralizate de la Tisa.

Și de aceea, pe cînd la Paris Consiliul Suprem continua politica sa de opriri la mijlocul drumului, guvernul român lua hotărîrea de a dobîndi, prin continuarea și desăvîrșirea biruinței de la Tisa, liniștea noastră și a Europei Centrale, precum și garanția drepturilor noastre naționale.

Trecerea Tisei

Comandantul trupelor române din Transilvania luă chiar in ziua de 29 iulie dispoziţii pentru trecerea Tisei şi pentru marşul spre Budapesta. Nu trebuia lăsat duşmanului nici un răgaz pentru a se reculege, a-şi reconstitui unităţile şi a lua măsuri de apărare pe dreapta riului. Trebuia să păşim repede pe urmele lui şi, folosindu-ne de demoralizarea şi dezorganizarea in care-l aruncase biruinţa noastră, să-i dăm lovitura de graţie.

Noi unităţi române sosiseră pe teatrul de operaţii. Divizia a 7-a, care luase parte importantă în bătălia din Munţii Apuseni şi la urmărirea pînă la Tisa, a fost readusă din Moldova şi debarcată la Püspökladány. Divizia a 2-a debarca la Arad şi, afară de Regimentul 19, reţinut pentru eliberarea Banatului, era şi ea la dispoziţia comandantului trupelor din Transilvania. Tot aşa şi Divizia 1 de cavalerie, care-şi completase organizarea. Diviziile 20 şi 21 ardeleneşti au rămas să facă serviciul de pază şi supraveghere în spatele armatei de operaţii, afară de Brigada a 49-a (regimentele 98 şi 104), care a fost ataşată Grupului de Nord. Au sosit mai tirziu şi cîteva unităţi mai mici de infanterie şi artilerie, neindivizionate, din care însă n-au putut fi întrebuinţate în operaţii decît Regimentul vînătorilor de munte şi două baterii grele de 155 mm. Totalul forţelor armatei de operaţii din Transilvania s-a ridicat, la sfirşitul lunii iulie, la 119 batalioane cu 84 000 de arme, 99 baterii cu 392 guri de foc şi 60 escadroane cu 12 000 de săbii.

Operaţiile pentru trecerea Tisei n-au putut începe imediat, deoarece inamicul, în retragerea sa, distrusese toate podurile. Unităţile inamice, retrase pe malul drept, încep un foc violent de mitraliere şi artilerie — între care şi cu obuzierele de 305 mm — împotriva malului sting, în special în punctele favorabile de trecere; acest bombardament ne-a pricinuit simţitoare pierderi. Pentru a evita sacrificiul nefolositor de vieţi omeneşti, s-a hotărît ca să se organizeze in chip metodic trecerea riului, pentru a se da cîteva zile de repaus trupelor prea obosite, a aduna în locul de trecere materialul pregătitor şi a se proceda la regruparea unităţilor. S-au luat însă măsuri premergătoare. Astfel, în zilele de 27—29 iulie, o vie activitate de artilerie a domnit în tot lungul Tisei. În diferite puncte s-au adunat bărci de trecere. Detaşamente de infanterie şi chiar de cavalerie au făcut incursiuni pe malul opus. La Tiszalök, sud de Tokaj, unităţi din Regimentul 85 de infanterie au trecut riul în bărci şi s-au fixat pe malul opus.

Trecerea Tisei a fost fixată pentru noaptea de 29—30 iulie. Locul ales pentru trecere şi pentru executarea atacului principal a fost sectorul Kiskore — Fegyvernek, 20—30 km la nord de Szolnok. Ceea ce a determinat alegerea acestui punct a fost în primul rînd apropierea de zona unde se desfăşurase bătălia, ceea ce făcea ca trupele, ce luaseră parte la lupte, să poată fi transportate uşor şi concentrate pentru trecere. Apoi, Tisa face acolo un mare unghi intrînd spre est, încît peninsula formată pe malul opus era suficientă pentru desfăşurarea trupelor, fiind în acelaşi timp sub protecţia tunurilor aşezate pe malul sting, pe ambele laturi ale unghiului. Prin încrucişarea focurilor acestei artilerii inamicul, luat prin focuri de anfiladă, era împiedicat de a se opune trupelor noastre. În sfirşit, între cele două grupuri principale duşmane — Tokaj-Miskolc-Poroszló, la nord, Szolnok-Cegléd-Kecskemét-Csongrád, la sud —, puteam să manevrăm pe linii interioare şi să împiedicăm reunirea grupelor inamice, tăindu-le şi legăturile cu Budapesta. Demonstraţii de artilerie şi încercări de trecere pe tot frontul Tisei, de la Csop pînă la gurile Mureşului, vor masca operaţiile principale, împiedicînd pe duşman să ghicească intenţiile noastre.

Pentru executarea acțiunii principale au fost organizate trei grupuri : a) Grupul Holban, constituit din diviziile 1 și 2 de vinători, concentrat în sectorul Fegyvernek, avea însărcinarea să treacă cel dintîi Tisa, aruncînd cît mai multe poduri peste riu, între Fegyvernek și Tiszabö.
b) Grupul Moșoiu, alcătuit din diviziile 1 și 6, în fața Szolnok-ului, trebuia să facă demonstrații în acest sector, care să înșele pe inamic, fixîndu-l în acea regiune, apoi să treacă Tisa prin același loc cu grupul generalului Holban.
c) Grupul general Demetrescu, format din Divizia a 7-a, Regimentul vînătorilor de munte și Divizia a 2-a de cavalerie, întărită cu Brigada a 4-a de roșiori din Divizia 1, concentrată în regiunea Madaras, trebuia să treacă Tisa pe la Kiskore, cu 20 km mai sus de Tiszabo și cu 24 de ore în urmă, adică în noaptea de 30—31 iulie.

Grupurile de Nord și de Sud, formate din diviziile 16 și 18, întărite cu alte unități mai mici, aveau să continue acoperirea Tisei în cele două sectoare respective. Rezerva generală a comandamentului trupelor din Transilvania o forma Divizia a 2-a, care trebuia să înceapă la 29 iulie transporturile pe calea ferată de la Arad în regiunea Kunhegyes.

În noaptea de 29—30 iulie, 18 baterii ale diviziilor de vînători bombardează violent malul din față al Tisei, în dreptul satului Tiszabö. Nu-i răspund decît cîteva mitraliere ; semn că paza e slabă acolo. Generalul Holban dă ordinul ca operația trecerii să înceapă.

Este ora trei dinspre ziuă. În spatele nostru, către răsărit, o geană de lumină începe să se ivească pe orizontul întunecat. În față malul opus al Tisei e cufundat în întuneric ; apele Tisei par cenușii și adormite. O barcă alunecă încet spre celălalt mal ; alte cîteva o urmează. O companie din Regimentul 2 de vînători a debarcat dincolo. În cîteva minute, slaba rezistență a posturilor inamice e înfrîntă ; mitralierele lui tac ; vînătorii sînt stăpîni pe digul de piatră care, construit în zigzaguri puternice, apără malul opus de inundații. O rachetă albă se ridică de pe dig, spintecînd bezna nopții ca un gest de triumf. E semnalul convenit : malul e al nostru. Și acum bărcile își iau drumul voios, iar pontonierii îndemînatici se apucă de lucru. În două ceasuri și jumătate podul e gata. La 5 dimineața, soldații Brigăzii a 4-a de vînători (regimentele 9 și 10) salutau de pe malul apusean al Tisei globul de foc al soarelui ce suia pe cer la răsărit, pe cînd soldații Brigăzii a 3-a (regimentele 2 și 3) călcau viguros pe scîndurile podului încheiat.

Surprinderea reușise complet. Cele dintîi sate întîlnite în cale fac dovada panicii ce a cuprins trupele inamice. Departe de a se gîndi la cea mai mică rezistență, ungurii au fugit cu precipitare, părăsind mari depozite de muniții. În același timp, douăzeci de kilometri mai jos, la Szolnok, se dezlănțuia o canonadă violentă între trupele Grupului Moșoiu, care-și executa demonstrația plănuită, și trupele ungare, care erau convinse că pe aci încearcă românii să forțeze trecerea.

Pe podul de la Tiszabo continuă trecerea trupelor Diviziei 1 de vînători. Pe malul riului, regele Ferdinand și regina Maria privesc, cu ochii umezi de emoție, trecerea coloanelor de vînători, care calcă voios în sunetele muzicii militare și aclamă cu entuziasm pe suverani. Alături de ei, primul ministru al țării, Ion I. C. Brătianu, care a părăsit Conferința de la Paris rupînd niște tratative sterile, privește cu mîndrie cum soldații României întăptuiesc ceea ce diplomații de la Paris îi refuzau. Apropieri înduioșătoare încolțeau în mintea suveranului și a primului său sfetnic. Sînt patru decenii de atunci. Pe malul Dunării, în fața Nicopolei, bătrînul Ion C. Brătianu, tatăl actualului prim-ministru, stă alături de regele Carol, unchiul actualului rege, salu-

tînd tînăra armată română care trecea peste apele măreţului fluviu, ca să cîştige pe cîmpiile Bulgariei independenţa noului stat român. După 42 de ani fiii luptătorilor de la Plevna treceau Tisa pe sub privirile urmaşilor celor de la 1877, ca să desăvîrşească opera lor, pecetluind unirea definitivă a tuturor românilor.

Pînă seara, cele două divizii de vînători au construit un cap de pod, ocupînd şi întărind, la 10 km departe de Tisa, o linie în formă de arc de cerc, sprijinită cu amîndouă capetele pe riu, înglobînd întreaga peninsulă cuprinsă în cotitura Tisei. Spre seară au trecut podul şi trupele Diviziei a 6-a din Grupul Moşoiu, iar Divizia 1 din acelaşi grup s-a deplasat din faţa Szolnok-ului, unde-şi terminase misiunea, spre Tiszabö, fiind înlocuită prin prelungirea aripii Diviziei a 18-a. La nord, în sectorul Tokaj, alte trupe din Divizia a 16-a au trecut Tisa pe la Tiszadob, întărind pe cele ce erau deja trecute din ajun pe malul drept.

Comandamentul român a făcut constatarea că inamicul a renunţat să reziste pe malul Tisei, ca să împiedice trecerea noastră. El trebuia să se concentreze într-un punct, încă necunoscut nouă, spre a surprinde şi ataca de acolo armata noastră în marş de înaintare. Va fi deci misiunea cavaleriei noastre de a căuta şi descoperi locul de concentrare al duşmanului.

În noaptea de 30—31 iulie încep să treacă Tisa pe la Kiskore trupele Grupului generalului Demetrescu. În cursul nopţii şi dimineaţa trece infanteria Diviziei a 7-a şi vînătorii de munte, iar după ce pontonierii au construit podul, în după-amiaza zilei de 31 trece şi Divizia a 2-a de cavalerie. Generalul Moşoiu îşi trecuse şi el dincolo toate trupele grupului său şi luase contact cu inamicul, pe care-l atacase şi-l scosese din satele pe care le ţinea ocupate, respingîndu-l spre vest. Rezerva generală, Divizia a 2-a, se adunase pe malul Tisei, urmînd de aproape grosul. Seara, toate trupele de ofensivă, cinci divizii de infanterie şi una de cavalerie, sînt pe malul drept al Tisei: Moşoiu la stînga, Holban la mijloc, Demetrescu la dreapta. Operaţia trecerii Tisei reuşise. Mărdărescu putea să împingă cu putere falanga celor trei grupuri pe urmele inamicului bătut, spre ţinta supremă: Budapesta!

Catastrofa armatei ungare în pustă

Urmărirea inamicului şi marşul spre Budapesta se face în ţinutul dintre Tisa şi Dunăre, de-a curmezişul pustei ungureşti, imens bărăgan, lipsit cu totul de obstacole naturale, pe care vederea se pierde în nemărginit. E cel mai potrivit teren pentru urmărire, în care cavaleria poate să dea drum cailor în toată voia, iar infanteria să-şi măsoare etapele numai după puterea picioarelor.

În sectorul de nord, trupe române din diviziile 16 şi 20 trec Tisa la Tokaj şi la Tiszafüred şi, după lupte violente, resping complet inamicul din acest sector şi se stabilesc pe malul drept al Tisei, organizîndu-şi astfel o bază solidă pentru înaintarea care va începe şi din această direcţie.

Grupul Demetrescu trimite la dreapta un detaşament mixt, care urcă malul apusean al Tisei spre nord şi se leagă cu trupele române ale Sectorului de Nord, care trecuse rîul de la Tiszafüred la Poroszló. O brigadă de roşiori, înaintînd cu repeziciune spre nord-vest, ocupă Füzesabony, pe calea ferată ce leagă Miskolc cu Budapesta. Linia de retragere a trupelor ungare din Sectorul de Nord e astfel tăiată. Restul cavaleriei şi infanteriei grupului înaintează spre vest, fără a întîlni pe inamic.

La centru, trupele Grupului Holban înaintează de asemenea spre vest, pe cînd cavaleria grupului taie legătura ferată între Szolnok şi Budapesta.

La sud, Grupul Moșoiu, inaintind in direcția Rékas, se oprește in fața piriului Zagyva, dincolo de care se concentrează grosul forțelor inamice pe linia Cegléd — Abony. Un mic detașament e trimis la stinga spre Szolnok, spre a face legătura cu unitățile din Divizia a 18-a română care au trecut Tisa și au ocupat Szolnok-ul. Inamicul inaintează insă de la Abony cu forțe puternice de infanterie și artilerie și cu un tren blindat, contraatacă spre seară cele două batalioane din Regimentul 92 român, care ocupaseră Szolnok-ul, și le silește să se retragă in stinga Tisei. Din această cauză, trebuie să se retragă și detașamentul, in putere de un batalion, din Divizia a 6-a infanterie cu o secție de artilerie, trimis de Grupul Moșoiu.

Desfășurarea acțiunii de la 1 august dovedește comandamentului român că ungurii plănuiesc o retragere generală spre Budapesta, lăsind in contact cu românii numai ariergarde, care să acopere retragerea și să protejeze evacuarea. Pentru a nu da insă răgaz inamicului să se organizeze pentru o nouă rezistență, Mărdărescu decide a-l urmări fără cruțare in direcția Budapestei și a-i ataca grosul forțelor.

Pentru aceasta, el dispune armata in formație romboidală, in chipul următor : in centru un grup de manevră (diviziile 1 de infanterie și 2 vinători) sub comanda generalului Moșoiu, precedat de o lavangardă strategică sub comanda generalului Holban (Divizia 1 vinători și două brigăzi de roșiori) in direcția Budapestei ; cavaleria va intercepta toate legăturile de cale ferată ce converg spre Budapesta. O flancgardă pe dreapta, formată din Divizia a 7-a infanterie și Brigada a 2-a roșiori (general Demetrescu), va cădea in spatele trupelor ce operau in sectorul de nord, in fața Diviziei a 16-a, tăindu-le retragerea spre Budapesta ; o altă flancgardă pe stinga (Divizia a 6-a și o brigadă de roșiori) sub comanda generalului Olteanu, va opera cu direcția spre sud-vest. În rezervă Divizia a 2-a.

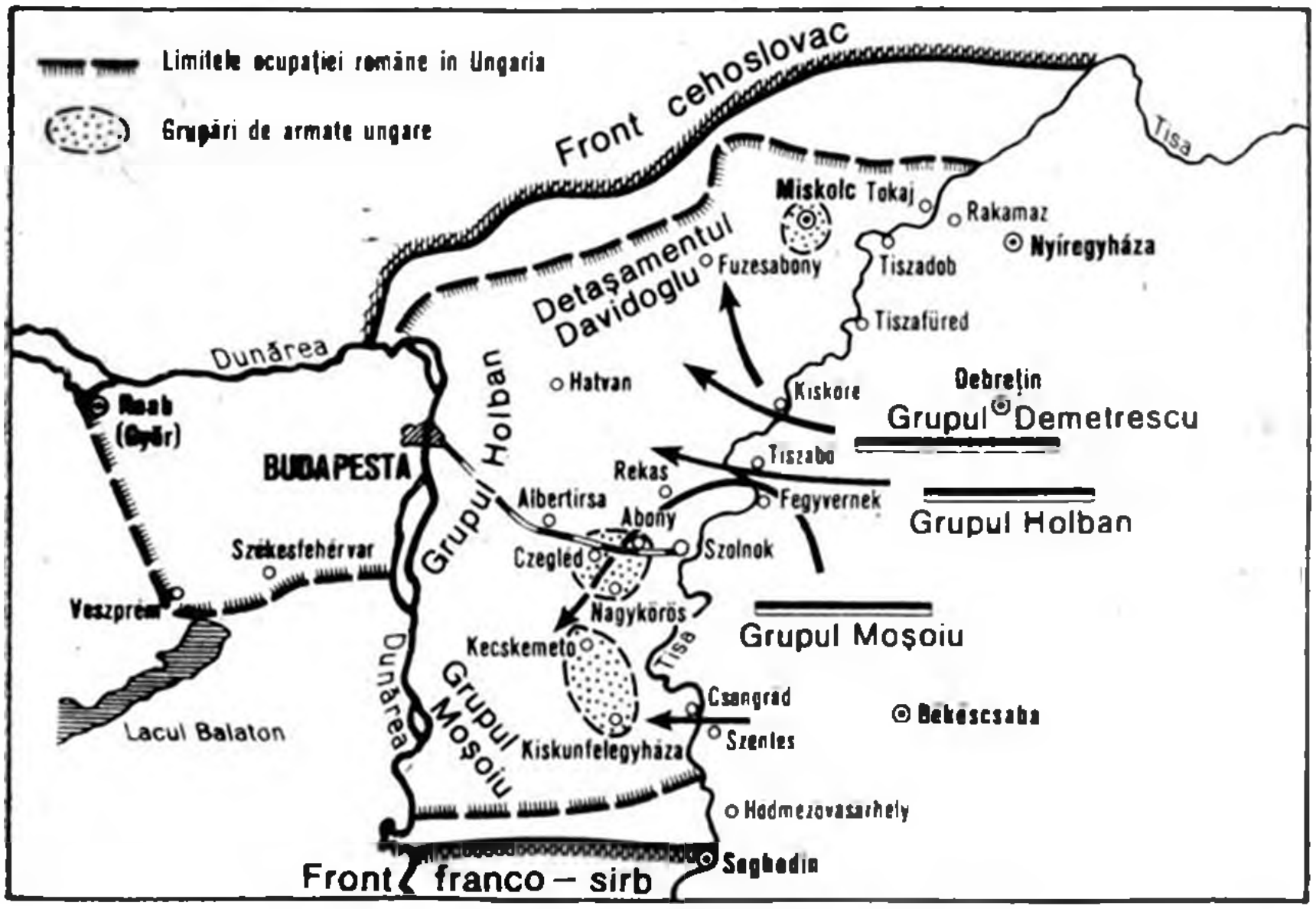

Trecerea Tisei și operațiile impotriva Budapestei

Grupul de manevră a inceput la 4 dimineața bombardamentul asupra Szolnok-ului, in legătură cu trupele Diviziei a 18-a de pe malul opus. Orașul a suferit mari stricăciuni. Înaintînd spre sud, trupele grupului au atacat pe linia Rékas — Szolnok trupele grosului inamic. Lupta indirjită a durat pînă seara, cind inamicul bătut a inceput retragerea spre Abony. Trupele noastre ocupă Szolnok și Rékas. Urmărite de trupele noastre, trupele inamice se adună in regiunea Cegléd — Abony. Sint cele trei divizii 3, 5 și 6, care luptaseră la Szolnok. Situația ungurilor e gravă. Brigada a 4-a de roșiori, ocolind pe la nord, ocupase Albertirsa și tăiase retragerea armatei ungare spre Budapesta. Ungurii sînt demoralizați. Unități de infanterie și de artilerie incep să se predea românilor.

În seara zilei sosesc la comandamentul român parlamentari unguri, care vor să trateze capitularea.

În aceeași situație se găsesc unitățile inamice din Sectorul de Nord, a căror retragere a fost de asemenea tăiată, precum și Grupul de Sud — diviziile 2 și 4 — care se adună in sectorul Kiskunfélegyháza—Kecskemét, izolat de restul armatei și fără speranță a-și restabili legăturile, fie cu grosul, fie cu Budapesta, amenințate a fi tăiate de inaintarea repede a românilor.

Soarta armatei ungare incepe să se implinească. Coloanele române se intind ca niște tentacule printre grupurile dușmane, pe care le intrec cu capetele lor de cavalerie. În curind, toată pusta ungurească e acoperită cu o rețea de trupe românești, in ochiurile căreia sint prinse și se zbat grupurile armatei ungare, in cele din urmă spasmuri ale agoniei.

Soldații unguri își pierd orice incredere și-și aruncă armele. Mărdărescu ia măsuri ca prada să nu scape. În ziua de 3 august, cite trele grupele inamice sînt complet inconjurate. La centru, trupe din Brigada a 4-a de roșiori au înaintat de la Albertirsa spre sud de Kecskemét, in spatele grupului principal ungar. Atacat dinspre nord de trupele Grupului Moșoiu, iar dinspre est de trupele generalului Olteanu, cu liniile de retragere spre vest și sud tăiate, grupul diviziilor 3, 5 și 6 ungare, inghemuite in triunghiul Cegléd—Abony—Nagykőrös, a depus armele și a capitulat. Trupele Diviziei a 6-a române continuă cu repeziciune inaintarea spre Kecskemét, deja ocupat de cinci escadroane din Brigada a 4-a de roșiori. Tăindu-li-se retragerea, trupele ungare ale sectorului de sud — diviziile 2 și 4 — atacate și de trupe din Divizia a 18-a, care au trecut Tisa in spatele lor și au ocupat Csongrád, renunță și ele la luptă și capitulează.

La fel se petreceau lucrurile și in Sectorul de Nord. Un detașament mixt, alcătuit dintr-un regiment de infanterie, unul de cavalerie și patru baterii de artilerie, sub comanda generalului Davidoglu, a atacat din spate trupele inamice care — izolate cu totul — se adunau la Miskolc. Divizia 1 ungară a depus armele și a capitulat, pe cind resturile trupelor inamice din sector — cele două brigăzi de secui și Brigada a 80-a internațională — s-au dizolvat in grupe răzlețe, retrăgîndu-se fără nici o ordine inspre nord, spre frontiera cehoslovacă.

Ziua de 3 august inseamnă distrugerea totală a armatei ungare *. Bătălia de pe Tisa și urmărirea peste pustă ne costase pierderi simți-

* Captura de război inventariată pînă la 8 august insumează : 1 235 ofițeri și 40 000 soldați prizonieri, 348 tunuri de diferite calibre, două guri de foc de 305 mm, 332 mitraliere, 52 000 de puști etc. și o cantitate enormă de material de război și muniții, de toate categoriile, intre care și 87 de aeroplane. Numărul relativ mic al prizonierilor se explică prin executarea ordinelor comandanților unguri, după care oamenii celor mai multe unități nu s-au predat, ci au aruncat armele și s-au împrăștiat, ducindu-se pe la casele lor. Multă vreme in urmă s-au găsit foști soldați in uniformă sau in haine civile, ascunși prin sate sau hoinărind in bande de jefuitori. Față de dizolvarea unităților lor, statele-majore s-au predat — al Diviziei 1 la Miskolc, al Corpului 1 la Cegléd, al Diviziei a 2-a la Kecskemét și al Diviziei a 4-a la Kiskunfélegyháza.

toare *. Dar fructele stăteau acum la dispoziția noastră. Nici o piedică nu se mai opunea să le culegem. Drumul la Budapesta era deschis.

La porțile capitalei ungare

Dezastrul armatei ungare își avea ecoul inevitabil la Budapesta. Béla Kun jucase totul pe o carte și pierduse. Victoria românilor era sentința de moarte a nefastului său regim. Dictatorului nu-i mai rămăsese altceva de făcut decît să-și scape pielea și agoniseala a patru luni de jafuri. La 2 august, un tren special fugea cu cea mai mare viteză spre frontiera austriacă, ducînd pe Béla Kun cu prietenii și prietenele lui și cu o bogată pradă de bani, giuvaeruri, argintărie și obiecte de artă răsluite de prin casele aristocraților unguri. Viena îi deschise brațele primitoare, spre a-i da adăpost într-o închisoare. Cîtva timp în urmă, fostul dictator reuși să evadeze și să fugă în Rusia.

Dintre locotenenții lui Béla Kun, Tibor Szamuely, un sanguinar, căruia-i plăcea să i se zică „Marat al revoluției ungare", fu recunoscut la frontieră și ucis de populație. Ceilalți se împrăștiară. Cei rămași în Budapesta au fost arestați de regimul de reacțiune ce a urmat; cei mai mulți din ei au fost executați în mod public sau suprimați în chip discret.

Astfel a luat sfîrșit, ca efect imediat al victoriei de la Tisa și al marșului armatei române spre Budapesta, aventura ungară.

Un nou guvern social-democrat, în care figurau și cîțiva burghezi, sub președinția unui anume Peidl [1], se instală în palatul prezidențial din Budapesta. Nașii acestui nou guvern erau șefii misiunilor italiană și engleză din Budapesta, coloneii Romanelli și Cunningham. Și, fiindcă în cele mai grave împrejurări, nota glumeață nu poate să lipsească, acești doi militari avură pretenția să declare că prăbușirea guvernului Béla Kun se datora, nu acțiunii militare, ci tratativelor urmate de ei la Viena cu reprezentanții partidelor din Ungaria. „Întocmai ca cocoșul care crede că prin cîntecul lui face să răsară soarele!", scria un mare publicist francez.

Dar colonelul Romanelli nu se mulțumește cu această glorie. Dintr-un inexplicabil sentiment de simpatie pentru unguri, în contrazicere cu legăturile de obîrșie latină și de prietenie dintre țara noastră și țara lui, cît și cu situația noastră de aliați față de dușmanul comun — ungurul, colonelul italian, singurul dintre șefii misiunilor aliate care rămăsese în Budapesta în timpul regimului Béla Kun, își arogă un rol foarte ciudat. Ca „reprezentant al Înțelegerii la Budapesta" el cere Consiliului Suprem: să impună românilor un armistițiu imediat; retragerea armatei noastre dincolo de Tisa și ocuparea Budapestei prin detașamente aliate. În același timp, el trimite la 2 august o scrisoare adresată „Comandantului cavaleriei române ce înaintează spre Budapesta", cerîndu-i să oprească înaintarea pînă la sosirea răspunsului Antantei, anexîndu-i și copia scrisorii noului guvern ungar către Clémenceau. Negreșit „comandantul român" nu s-a emoționat de invitația colonelului, ci și-a văzut de

---

* Pierderile armatei române din Transilvania în bătălia de la Tisa și în campania din pustă, pînă la ocuparea Budapestei, au fost de: 30 ofițeri și 1 730 de soldați morți, 81 de ofițeri și 3 125 de soldați răniți, trei ofițeri și 1 570 soldați dispăruți. Total 123 ofițeri și 6 434 soldați.

treabă, iar Consiliul Suprem Interaliat, puțin încrezător în sentimentele noului guvern ungar, s-a mărginit a ruga România să oprească trupele sale „pe liniile pe care le ocupă actualmente".

În acest timp armata română, fără să se impresioneze de intrigile ce se țeseau în jurul ei, își continua acțiunea. Trupele grupului de manevră și ale flancgardelor de sub comanda generalilor Moșoiu, Olteanu, Demetrescu și Davidoglu, dezarmau masele de prizonieri unguri și continuau înaintarea în direcții divergente, spre a ocupa tot teritoriul ungar pînă la liniile ținute de franco-sirbi la sud și de Cehoslovacia la nord. Grupul Holban, avangarda strategică, inainta fulgerător spre Budapesta; în ziua de 3 august el făcuse 50 km și se găsea la porțile capitalei ungare.

Două brigăzi de roșiori înaintau, una pe la nordul Capitalei, alta pe la sudul ei, spre a încercui pe la vest, interceptînd orice comunicație, iar Divizia 1 de vînători înainta direct spre Capitală, în care trebuia să intre în ziua de 4 august.

Un raid îndrăzneț

Un incident veni să schimbe ceva din îndeplinirea punctuală a planului comandantului-șef al trupelor din Transilvania.

Brigada a 4-a de roșiori ocupase Albertirsa la 2 august, tăind retragerea grosului inamic spre Budapesta. Pe șoseaua Cegléd—Albertirsa, trupele ungare încep să se predea în masă soldaților brigăzii, cu tunurile și autocamioanele lor.

Un ordin al Diviziei a 6-a, flancgarda stîngă, căreia-i era atașată operativ brigada, o îndrumează în ziua de 3 august spre sud, în direcția Kecskemét, pentru a concura la încercuirea și capturarea grupului inamic de la sud. Dar acest ordin nu-i convine generalului Rusescu, comandantul Brigăzii a 4-a. El se găsește, ca cea mai înaintată avangardă, la cîteva ceasuri de Budapesta, unde situația apare ca disperată și nici o forță serioasă nu mai există ca s-o apere. Sosirea delegației italiene în ajun, purtătoare a mesajului prin care colonelul Romanelli cerea suspendarea înaintării, era pentru generalul român un indiciu precis al situației. În aceste condiții, ocuparea Budapestei se arată ca o operație sigură. Dacă ar interveni o amînare, cine știe ce complicații noi s-ar mai putea ivi în țesătura de urzeli politice care tindeau să ne oprească înaintarea! Și apoi, generalul gîndește că, la urma urmelor, ar fi păcat să renunțe a intra cel dintîi în Capitala dușmană, pe care o are în palmă, și să lase altora această glorie.

Comandantul Brigăzii de roșiori e un suflet de cavalerist întreprid. El simte că e la o cotitură a istoriei și în sufletul lui începe lupta între simțul disciplinei și ambiție. Cea din urmă învinge. În fața zidurilor Parisului, Henric al IV-lea [2] exclamase: „Paris vaut bien une messe!" [3]. Generalul Rusescu și-a zis desigur: „Budapesta face să riști o pedeapsă pentru neexecutare de ordin". El modifică ordinul primit și trimite spre Kecskemét numai Regimentul 2 cu cinci escadroane, pe care-l socotește suficient pentru operația ordonată în această direcție, păstrînd restul — trei escadroane ale Regimentului 6 — cu sine.

În fruntea acestui detașament de 400 de călăreți, cu două tunuri și două grupuri de mitraliere, Rusescu întoarce friul calului și pornește în trapul cel mare spre Budapesta. O delegație a noului guvern ungar încearcă să-l oprească spre a parlamenta, dar generalul e grăbit și n-are timp de tratative. El face vînt delegației spre Tisa la Cartierul General român, își așează „arti-

leria" în baterie asupra Budapestei și pleacă singur în oraș, spre a trata direct cu guvernul. În palatul Consiliului de Miniștri, guvernul ungar face atent pe generalul român că în cazărmile din Budapesta sînt trei regimente unguresti cu 7 000 de oameni, iar în oraș sînt mase de lucrători înarmați, care nu vor putea fi stăpînite nici de ordinele guvernului, nici de micul detașament al generalului. Dar Rusescu nu mai poate da înapoi, ci trebuie să joace îndrăzneț; el scoate ceasornicul și anunță că, dacă peste un ceas tratativele nu se sfîrșesc, „artileria sa" începe bombardarea orașului, conform cu ordinul ce i-a lăsat. Intimidat, guvernul ungar cedează; ordinul telefonic pleacă, cavaleriștii dau pinteni cailor și, la 8 seara, detașamentul român intră în Capitală și descalecă în curtea cazărmii de husari „Arhiducele Joseph".

Toată noaptea, cele 12 mitraliere ale Regimentului 6 de roșiori au stat cu țevile îndreptate spre cazarma de peste drum, în care un regiment ungar era în fierbere, dar liniștea n-a fost tulburată nici aici, nici în oraș. Iar a doua zi de dimineață, pe cînd guvernul ungar insista în zadar din nou pe lîngă generalul Rusescu să părăsească orașul, pe cînd o delegație franco-ungară, sosită de la Viena, făcea generalului, oficial, aceeași rugăminte, iar în particular delegatul francez sfătuia pe români să nu țină seamă de nimic și să grăbească ocuparea Budapestei, în același timp, grosul trupelor române înainta în marșuri forțate și în goana căruțelor spre Budapesta. În după-amiaza zilei, Divizia 1 de vînători era la bariera orașului.

Intrarea românilor în Budapesta

Ziua de 4 august a adus românilor încoronarea biruinței de la Tisa. Era una din acele mari satisfacții pe care Providența le păstrează pentru popoarele greu încercate, care au dovedit tărie de suflet în urmărirea unei idei drepte și au știut să-și încordeze brațele și să nu-și cruțe sîngele pentru izbîndirea ei.

La ceasurile șase seara, trupele Diviziei 1 de vînători intrau în Budapesta și ocupau capitala ungară. De-a lungul marelui bulevard Andrássy trec coloane lungi de infanterie, cavalerie, artilerie. În inima orașului generalul comandant al trupelor din Transilvania primește defilarea trupelor. Niciodată o trupă românească n-a defilat mai mîndru, mai marțial. Niciodată un comandant n-a trebuit să facă o sforțare mai puternică ca să-și înăbușe, sub masca severă a șefului, explozia de sentimente ce urcau din inimă, spre a se fărîma în lacrimi.

În această zi neuitată de 4 august, soldații români trec în pas de paradă, în cîntecul voios al fanfarelor militare, prin inima capitalei ungare, cucerită de ei în luptă dreaptă. Mut și resemnat se îngrămădește norodul ungar pe trotuarele largi, ca să privească spectacolul unic. Este istoria care se desfășoară răzbunătoare, nemiloasă, fatală. Este semnul vorbitor al unor vremuri noi, al unor rosturi noi. Se prăbușește o clădire pe care un maestru, orbit de trufie, a durat-o pe temelia nesigură a silniciei.

Și trupele române trec mereu, iar pasul lor răsună cadențat, ca un ritm de epopee. Trîmbițele înalță spre cer din ce în ce mai vesel imnul lor de triumf. Cîte povestesc ele! Cîte restriști ale trecutului, cîte veacuri de suferințe se răzbună în ceasul de față!

Comandantul oștirii, înconjurat de statul său major, primește defilarea, răspunzînd ofițerilor care salută cu sabia, steagurilor care se pleacă, soldaților care-i aruncă căutături voioase. Dar ochii săi alunecă visători peste rîndurile soldaților, străbat prin negura vremurilor apuse și revăd, într-o înșiruire tumultoasă, tot clocotul patimilor și al zbuciumurilor care se răzbună

în această clipă. Sînt umilinţele, impilările şi jafurile de veacuri, inima stoarsă şi gura închisă cu pumnul, sînt mucenicii înfipţi în ţeapă ori întinşi pe roată, preoţii bătjocoriţi şi scuipaţi, cărturarii striviţi în temniţe ori siliţi să-şi schimbe ţara. Este un trup frumos de voievod viteaz, aruncat pe o cîmpie, despărţit de capul în care încolţise întîia dată sămînţa care udată de lacrimi şi de sînge veacuri de-a rîndul, dă astăzi rodul cel îmbelşugat. Este întreaga poveste milenară a neamului martir, care se încheie într-o apoteoză orbitor de strălucitoare. Este ziua hotărîtoare a unui lung proces istoric, care se sfîrşeşte, aşa cum trebuie să se sfîrşească toate lungile controverse: cu izbînda dreptului şi a dreptăţii.

Comandantul român priveşte rîndurile luptătorilor, cum se urmează unele după altele, pe cînd icoanele se deapănă şi ele din ce în ce mai repede în mintea lui. Zori roşii se arată la orizont. Sînt scene din sîngerosul nostru război. Filmul încremeneşte asupra unei viziuni de amărăciune şi de groază: Turtucaia. Şi mintea măsoară drumul străbătut; el se strecoară printre cimitirele presărate pe creste de munţi, prin văi şi prin margini de păduri, trece prin vadurile rîurilor, urmînd căile invaziei, străbate Capitala ţării, pîngărită de duşman, urmează potecile sîngeroase ale retragerii, şerpuieşte prin lunca Siretului, urcînd greu peste înălţimile Vrancei şi Oituzului, trece munţii şi se avîntă în marş triumfal peste plaiurile scumpului Ardeal, peste Tisa, peste pusta ungară.

De la Turtucaia, la Budapesta!

A fost drumul lung şi obositor, ca toate drumurile ce merg în suişuri, presărate la tot pasul cu piedici ce trebuiesc ocolite, ori împinse la o parte. Dar ajunşi pe culme, ce privelişte măreaţă! Ce prăpăstii înfiorătoare lăsate în urmă, ce colţi ripoşi trecuţi!

De la Turtucaia, la Budapesta...

Este drumul de la înfrîngere la biruinţă, de la umilire la mîndrie, de la catastrofa ce ameninţa viitorul unui neam, pînă la sărbătoarea măreaţă a învierii.

Cele din urmă şiruri au trecut. E seară. Bulevardul Andrássy se goleşte încetul cu încetul. Tăcută, mulţimea se împrăştie cu inima grea, cu mintea îmbulzită de gînduri şi sentimente potrivnice. Armata cuceritoare se îndreaptă spre cazărmile ungureşti cu conştiinţa îndeplinirii uneia din cele mai grele şi covîrşitoare misiuni.

Soarele apunea, presărînd o pulbere aurie peste turnurile şi cupolele metropolei ungare. Deasupra cetăţuii lui Soliman [4], deasupra Burgului habsburgic, deasupra Parlamentului unguresc, fluturau falnic culorile naţionale ale steagului românesc.

Se sfîrşise o zi mare. O zi care va rămîne în istoria neamului, strălucind cu lumina ei orbitoare peste veacuri.

Budapesta a fost cucerită de armata românească!

Ceea ce nu fusese îngăduit marilor noştri prieteni, ne fusese nouă, celor mici şi crud încercaţi. Englezii nu şi-au putut plimba caii pe sub Poarta Brandemburg a Berlinului şi pe sub teii din Unter den Linden. Francezii nu şi-au putut face armele piramidă pe terasa castelului de la Sans-Souci, de unde spiritul lui Voltaire stăpîneşte ironic peste armura greoaie a Potsdamului prusac. Nici italienii n-au izbîndit să sfărîme cu paturile puştilor ipocrita maximă: Justitia est regnorum fundamentum, înscrisă ca o ironie pe poarta Hofburgului vienez.

Ne-a fost dat nouă, urmaşii iloţilor valahi, să avem satisfacţia supremă de a răzbuna umilinţele şi suferinţele atîtor generaţii de strămoşi.

După ocuparea Budapestei, acțiunea militară a armatei române a continuat, pentru a distruge orice încercare de împotrivire și pentru a nimici bandele care rătăceau prin țară, terorizînd și jefuind populația orașelor și a satelor. Spre sud, grupul generalului Moșoiu ocupă în cîteva zile toată regiunea dintre Tisa și Dunăre, întinzîndu-se pînă la linia ocupată de armata franco-sîrbă. La nord, Davidoglu ocupă tot ținutul pînă la frontaria Cehoslovaciei. La vest, pentru a constitui un cap de pod larg, care să apere Budapesta, trupele de cavalerie au înaintat de-a lungul Dunării și au ocupat orașul industrial Győr, marele centru al industriei metalurgice ungare, iar spre sud-vest, cavaleria a înaintat pînă la colțul de nord-est al lacului Balaton, ocupînd localitățile Székesfehérvár și Veszprém.

Prin capturarea ultimelor resturi ale diviziilor armatei ungare care se refugiaseră la vest de Dunăre, prin curățirea teritoriului ocupat de bandele ce cutreierau țara fără nici o conducere și prin ocuparea marilor centre industriale, cu fabricile de arme și depozitele de muniții, ocupația militară a Ungariei era desăvîrșită, iar stăpînirea noastră asigurată. S-a lăsat ungurilor colțul de țară din sud-vest, în regiunea lacului Balaton, unde începea să se formeze, sub conducerea amiralului Horthy [5], o nouă armată națională ungară, destinată a reocupa țara, după ce trupele noastre se vor retrage. Noua armată se organiza cu materialul ce i se punea la dispoziție de comandamentul român. Spiritul ei era șovinist, plin de ură împotriva noastră și împotriva foștilor membri și partizani ai guvernului căzut, visînd revanșă și răzbunare.

Campania militară română împotriva Ungariei se sfîrșise. Ea începuse la 20 noiembrie 1918 cu trecerea pentru a doua oară a Carpaților Moldovei pentru eliberarea Transilvaniei și se sfîrșise la 20 august 1919, prin cucerirea Capitalei dușmane și a regiunii vecine cu dînsa. În nouă luni, procesul milenar cu ungurii fusese lichidat. Campania ne-a costat pierderi serioase; totalul lor se ridică la 188 de ofițeri și 11 479 soldați, din care 69 de ofițeri și 3 601 soldați morți.

Ocupația română a fost pusă de la început în fața unor probleme grele. Cea mai serioasă și mai presantă era aceea a alimentației populației budapestane. Din cauza completei incapacități a guvernării lui Béla Kun, populația marelui oraș, în care se îngrămădise peste un milion și jumătate de suflete, era în prada foametei celei mai groaznice. De cîtva timp, populația se hrănea numai cu dovleci. Generalul Holban, numit guvernator al Budapestei, chiar din prima zi a intrării trupelor române, reuși în cîteva zile să rezolve chestia alimentației printr-o serie de măsuri practice, a căror execuție se făcea sub controlul organelor militare române. Ele au avut ca efect că, scurt timp după instalarea autorității militare române, piața Budapestei să fie îndestulată și populația salvată din ghearele foametei. A fost nu numai o operă de bună gospodărire, dar și de umanitate, care a pus în relief calitățile sufletești ale românului. Chiar de la începutul ocupației, soldații români, din propriul lor îmbold, au primit la prînzurile lor comeseni neinvitați. În curțile cazărmilor, copii săraci din Budapesta mîncau din strachinile soldaților noștri. La porțile cazărmilor și în diferite centre ale orașului se distribuiau pîine și alimente calde populației sărace. S-au redat, de asemeni, cetățenilor, drepturile ce li fuseseră suprimate: libertatea întrunirilor politice, libertatea apariției ziarelor politice, sub supravegherea destul de blajină a autorităților române, s-au redeschis spectacolele, funcționarii și muncitorii și-au reluat ocupațiile. Cu un cuvînt, viața și-a reluat aspectul ei normal, nestînjenită de nimic, sub protecția soldatului român.

Această operă de ordine a fost apreciată cum se cuvine de populația ungară. Cu toată durerea de a-și vedea țara și Capitala ocupate de o armată

dușmană, populația budapestană și, în genere, cea ungară, nu se putea opri de a nu recunoaște că această armată străină a scăpat-o de ororile și jafurile regimului izgonit și că mulțumită ei țara reintră în ordine, poate să se gîndească la repararea rănilor produse de război și de guvernarea lui Béla Kun. De aceea, raporturile populației cu armata de ocupație au fost pline de curtoazie și chiar de cordialitate. Ofițerii români erau foarte bine primiți și prețuiți în cercurile cele mai alese ale aristocrației ungare. „Valahul" disprețuit de altă dată era astăzi cuceritorul și salvatorul. Cu amărăciune, dar și cu respect, priveau ungurii la patrulele de cavaleriști români, care treceau marțial, bine înfipți în șeile cailor, cu lancea sus, pe străzile budapestane, precum și la sentinela care, parcă turnată în bronz, străjuia dinaintea monumentalului Pod cu lanțuri. Acești simpli țărani din munți sau de la Dunăre simbolizau triumful forței, pe care o dau cumințenia și dragostea de țară.

Pentru încheierea ostilităților, comandamentul suprem român a impus guvernului ungar încheierea unui armistițiu, ale cărui dispoziții urmăreau un scop îndoit. În primul rînd Ungaria trebuia dezarmată efectiv și deci pusă în imposibilitatea de a ne mai ataca sau a mai amenința liniștea Europei; prin aceasta noi continuam să priveghem nu numai asupra intereselor noastre, dar și asupra intereselor generale europene, impunînd îndeplinirea hotărîrilor luate de Aliați, de care ungurii își bătuseră joc. În al doilea rînd, noi urmăream a ne lua înapoi o parte din imensele cantități de materiale de care țara noastră fusese jefuită pînă la sleire în timpul ocupației dușmane și din care o bună parte se găseau în Ungaria și fuseseră descoperite și identificate de ofițerii armatelor noastre.

Brătianu a mărturisit deschis că urmărea nu numai să paralizeze încercările de anarhie pe care Ungaria putea să le întindă spre Galiția și Ucraina, spre Austria și Germania, dezarmînd-o complet, dar deopotrivă și spre a echipa România cu materialul de război, de căi ferate și industrial, pentru organizarea materială a politicii sale de rezistență, care-i permitea să se elibereze de presiunile „rechinilor marilor trusturi". De aceea, condițiile armistițiului prevedeau predarea către România a întregului material de război al armatei ungare — afară de cel indispensabil trupelor ce s-au lăsat Ungariei — a uzinelor utilate pentru fabricarea munițiilor de război, a 50% din materialul rulant al căilor ferate ungare, a 30% din vitele și animalele de tot felul din Ungaria, a 30% din utilajul agricol, a 35 000 de vagoane de cereale și nutreț și alte condiții mai puțin importante.

Guvernul ungar s-a văzut nevoit să primească aceste condiții, însă Consiliul Suprem al Aliaților nu a aprobat procedarea noastră de a încheia un armistițiu separat cu ungurii și a ridica, pe baza lui, materiale și aprovizionări. După părerea Aliaților, aceste materiale făceau parte din fondul comun al reparațiilor, din care urma să se despăgubească toți Aliații după anumite cote, ce rămîneau a se fixa. Consiliul Suprem a instituit la Budapesta o comisie mixtă, pentru a primi reclamațiile făcute de unguri împotriva rechizițiilor executate de noi și a trimis la Szolnok și Csongrád organizații, care să controleze transporturile îndrumate pe calea ferată înspre țara noastră.

Guvernul român a protestat împotriva acestor măsuri vexatorii, care ne impuneau o umilință nemeritată și care aveau ca scop să protejeze pe dușman împotriva aliatului. Guvernul român a declarat că nu poate primi acest control străin. România fusese devastată și secătuită de armatele ungare, în timpul celor doi ani de ocupație și prin Tratatul de la București, iar acum cînd, după două campanii victorioase în care ungurii fuseseră provocatorii, România voia să-și asigure liniștea și să-și ia înapoi materialele furate, fără

de care viața ei economică n-ar fi fost posibilă, ca era impiedicată s-o facă tocmai de Aliații care ar fi trebuit s-o sprijine. Cu atit mai straniu apărea acest procedeu, cind același Consiliu nu oprise pe sirbi să ridice importante cantități de materiale din Banatul ocupat de armatele lor, și aceasta nu in dauna ungurilor dușmani, ci în dauna românilor aliați, cărora li se cuvenea Banatul. Afară de aceasta, Consiliul Suprem confunda cele două feluri de materiale luate Ungariei și ne cerea să înapoiem, nu numai materialele luate după armistițiu, sub titlul de reparație a jafurilor făcute de dușmani la noi, dar ne cerea chiar pe cel luat ca pradă de război, cel de care inamicul se servise și care-i fusese luat în timpul luptelor, cu arma în mină!

Din cauza acestei concepții, raporturile administrației de ocupație română cu reprezentanții puterilor aliate din Budapesta intimpinau adeseori dificultăți. Comisia aliată din Budapesta era formată din următorii generali: pentru Franța generalul Grazziani, pentru Anglia generalul Gurton, pentru Statele Unite generalul Bandholtz, pentru Italia generalul Monbelli, inlocuind pe colonelul Romanelli care, in primele zile ale ocupației, avusese față de noi o atitudine ridicol de ostilă. Guvernul român a numit ca reprezentant al său pe ministrul plenipotențiar Diamandy, in calitate de inalt comisar al guvernului.

Spre deosebire de camarazii săi francez și italian din misiunea militară interaliată care, cu toată simpatia lor naturală pentru România, țara aliată, păstrau o atitudine obiectivă și corectă, generalul american Bandholtz, fost comandant de jandarmerie in Filipine, ignorind datele istorice ale războiului, rolul politic și militar al României, serviciile aduse cu preț de mari jertfe cauzei comune a Aliaților, a luat, chiar din prima oră a sosirii sale la Budapesta, o poziție, nu numai dușmănoasă, dar chiar ofensatoare, la adresa armatei române și a marilor ei șefi. Mărturisindu-și in mod public, verbal și in scris, fără jenă, sentimentele sale ungarofile, el a căutat in tot timpul să denigreze armata română, să facă — zi de zi — guvernului american și reprezentanților acestuia la Paris, rapoarte pline de afirmații calomnioase, invenții și acuzații lipsite de temei la adresa românilor, să intervină in mod cu totul insolit și lipsit de tact in contra măsurilor administrative luate de autoritățile de ocupație române și să ducă o campanie de minimalizare, chiar de ridiculizare a importanței acțiunii militare române ce condusese la ocuparea Budapestei și prăbușirea regimului anarhic al lui Béla Kun. Calomniile sale despre prădarea și infometarea Ungariei de către români au contribuit in bună parte la atmosfera ce ni se crease la Conferința de la Paris.

Alte soiuri de greutăți intimpinau autoritățile române de ocupație cu autoritățile ungurești. După intrarea trupelor noastre in Budapesta, comandamentul român a procedat, cum era datoria sa, la dezarmarea trupelor ungare. Guvernul socialist Peidl, rămas fără susținere armată, a fost răsturnat de o conspirație națională, care a proclamat ca un fel de regent pe Arhiducele Josef, iar ca ministru-președinte pe István Friedrich [6]. Noul guvern, sprijinit pe elemente social-creștine, in special pe țărani, apărea ca un regim de reacțiune impotriva comuniștilor. El nu s-a putut deda însă la represalii sîngeroase din cauza măsurilor de ordine, impuse de români.

Autoritățile române au avut să apere in primul rind pe evrei, impotriva cărora populația voia să se dedea la pogromuri, din cauza prezenței in mare număr a evreilor in rindurile comuniștilor; tot așa au trebuit apărate elementele revoluționare arestate, prin controlul făcut asupra inchisorilor.

Afară de aceasta, românii și-au interzis orice amestec in treburile lăuntrice ale Ungariei, chiar cind erau solicitați s-o facă. Astfel, o delegație de

lucrători mineri dintr-o localitate, evacuată de români, au cerut printr-o adresă scrisă, reocuparea teritoriului de către armata română. Românii s-au mărginit numai să reprime provocările venite de la guvernul ungar. Așa, odată guvernul ungar numise un prefect ungur la Satu Mare, in teritoriu român; altă dată proclamase starea de asediu in Budapesta, ocupată de trupe române. De aceea, cu aprobarea Aliaților, inaltul comisar român a notificat ungurilor că, in asemenea condiții, prezența unui Habsburg la cirma țării este „indezirabilă"; a doua zi arhiducele s-a retras. Ungurii s-au mulțumit în cele din urmă cu un joc de intrigă, căutind să exploateze neințelegerile între noi și Aliați, inmulțind reclamațiile și plingerile in contra noastră, pe chestia rechizițiilor. Încercarea de a face o spărtură între noi și Aliați, la Budapesta, nu le-a reușit însă; cu toate neințelegerile, românii au căutat să păstreze intacte și cit mai strinse legăturile cu Aliații.

Sfirșitul campaniei din Ungaria

Ostilitatea pe care ne-o manifesta Consiliul Suprem al Aliaților, in chestiunea ocupației militare și a rechizițiilor din Ungaria, era pricinuită mai cu seamă de indispoziția acestui Consiliu din cauza refuzului României de a semna pacea cu Austro-Ungaria.

Raporturile intre guvernul român și Consiliul Suprem erau incordate. Brătianu părăsise Conferința de Pace, se reintorsese in țară, prezidase la incoronarea acțiunii militare impotriva Ungariei prin ocuparea Budapestei și in urmă, nevoind să cedeze la condițiile păcii, care-i păreau că nu respectă indeajuns drepturile țării și angajamentele Aliaților, demisionase. Guvernul Văitoianu [7] urmă aceeași linie de conduită. Consiliul Suprem Interaliat trimisese la București și Budapesta pe un inalt funcționar al Ministerului Afacerilor Străine din Londra, Clark, care să-i raporteze asupra situației. Trimisul Consiliului Suprem a raportat, in general, favorabil nouă și a arătat temeinicia revendicărilor noastre in chestiunea materialelor capturate in campania ungară.

Cu toată ostilitatea mereu crescindă a Consiliului Suprem și cu toate greutățile ce ni se făceau de către unii membri din reprezentanța aliaților de la Budapesta, armata de ocupație a fost menținută la Budapesta atita vreme cit guvernul român a crezut că este necesar pentru paza intereselor noastre. Numai in urma schimbului de note de la inceputul lunii noiembrie, intre guvernul român și Consiliul Suprem evacuarea Ungariei a fost hotărită. La 16 noiembrie, autoritățile militare române de ocupație au predat Budapesta Comisiei Interaliate și trupele române au părăsit orașul in liniște și ordine. La 22 noiembrie, cele din urmă trupe, care ocupau capetele de pod de pe malul apusean al Tisei, au fost trecute dincoace, iar intre 14 februarie și 28 martie 1920 intreg teritoriul unguresc a fost evacuat și trupele noastre au fost retrase pe noua linie de frontieră, trasă de Conferința Păcii și acceptată de noi.

Campania din Transilvania și Ungaria propriu-zisă a ținut nouă luni. La 20 noiembrie, armata română trecuse din nou Carpații. Era umbra falnicei armate dinainte de pacea separată de la București. Dar in piepturile acestor soldați puțini, slabi și rău imbrăcați, era nestinsă flacăra iubirii de țară, nezdruncinat simțul datoriei către ea și nepotolită inverșunarea impotriva dușmanului. Ca o avalanșă care se mărește, pe măsură ce inaintează în drumul ei, tot așa creștea și se întărea armata română în timpul marșului spre apus. Din victorie in victorie, armata română a ajuns pînă în inima Europei Centrale. Munții Apuseni, Tisa și Budapesta sînt cele trei mari etape ale

acestei campanii strălucite. Iar cînd a intrat triumfătoare în Budapesta, umbrele dezbrăcate și desculțe ce trecuseră Carpații, deveniseră legionarii mîndri, ce forțau respectul și admirația dușmanilor și prietenilor.

Războiul româno-ungar, actul final cu care s-a încheiat participarea României în marele război mondial, a fost încoronat de cel mai strălucit succes. El este cel care a asigurat îndeplinirea celei mai importante și celei mai scumpe părți din idealul nostru național*. Astfel Unirea Transilvaniei cu România a fost proclamată la Alba Iulia prin libera exprimare a voinței întregului popor de peste munți. Ea a fost însă tradusă în fapt material prin acțiunea biruitoare a soldatului român. Hotărîrile celor mai înalte și ilustre areopaguri cad în fața puterii baionetelor. Fiume, Burgenland, Anatolia sînt mărturii că forța armată a națiunilor e trebuincioasă ca să pecetluiască hotărîrile diplomaților — și ea poate să le și schimbe.

Actul unirii de la Alba-Iulia și Tratatul de pace de la Paris au căpătat putere prin isćălitura pe care a pus-o cu vîrful baionetei sale soldatul român, același care la Mărășești căpătase dreptul de a pretinde cu voce tare realizarea revendicărilor noastre.

NOTE

[1] Guvernul condus de Gyula Peidl a fost la putere în Ungaria în august 1919.

[2] Henric al IV-lea, din dinastia de Bourbon, rege al Franței în anii 1589—1610.

[3] „Parisul valorează o liturghie!"

[4] Suleiman I Kanuni (Soliman), sultan otoman (1520—1566). Turcii au ocupat Buda la 8 septembrie 1526, după dezastrul de la Mohács al armatei ungare (29 august 1526).

[5] Horthy Miklos de Nagybánya (1868—1957), amiral în flota Austro-Ungariei, om politic contrarevoluționar, regent al Ungariei.

[6] Guvernul Istvan Friedrich a condus Ungaria în perioada august — noiembrie 1919.

[7] România a avut la conducere un guvern condus de Arthur Văitoianu în septembrie — decembrie 1919.

* În expunerile și comentariile istoricilor asupra marelui eveniment al unirii Transilvaniei cu România, s-a ivit în timpul din urmă o atitudine cel puțin curioasă. Unii istorici — străini și români (M. Roller, V. Liveanu ș.a.) dintr-o școală nouă, încearcă a pune într-o lumină urîtă nu numai eficacitatea intervenției române în Ardeal, dar și legitimitatea intervenției noastre în războiul mondial care, de fapt, singură putea să ne facă să ajungem la rezultatul concretizat în mărețul act al unirii.

Căutînd a justifica această atitudine, dar neputînd tăgădui ori ignora realități incontestabile, acești istorici cad în contradicții curioase, ce apar uneori chiar în paginile uneia și aceleiași lucrări. Pe de o parte, războiul pentru unitatea României e calificat ca „războiul imperialist" și se condamnă „caracterul imperialist al războiului dus de România și țelurile anexioniste și reacționare ale claselor exploatatoare române, care rîvneau la cotropirea și jefuirea unor teritorii străine...". Iar în altă parte se declară că unirea Transilvaniei cu România a fost un act „istoricește just", aceasta, pentru că „factorul principal" la înfăptuirea acestui act ar fi fost „luptele revoluționare ale maselor populare din Transilvania în perioada noiembrie — decembrie 1918". Așadar, actul unirii este o expediție de jaf, cînd e realizat prin jertfa armatelor poporului frate român și devine un act just cînd este atribuit luptelor maselor populare din Ardeal.

Este însă mai presus de orice îndoială că revolta maselor populare — maghiare și române — din Ardeal, în noiembrie și decembrie 1918, n-ar fi fost posibilă și n-ar fi putut lua întinderea și nici urmările pe care le-a avut, fără existența prealabilă a unor condiții care să-i provoace producerea și să-i asigure eficacitatea, iar condiția principală și cea mai favorabilă a fost destrămarea și ruinarea puterii politice și militare a statului austro-ungar. Dar această destrămare și prăbușire a fost o consecință directă a războiului mondial, la care România și-a adus partea sa de contribuție și de jertfă. Contradicțiile și confuziile semnalate sînt consecințele întrebuințării unei metode care privește marile evenimente ale istoriei nu în lumina realităților, ci prin prisma deformată a *doctrinarismului și a partinității*.

Pacea

Capitolul 1

ROMÂNIA LA CONFERINȚA PĂCII

Consiliul „celor Patru"

Globul terestru fusese timp de patru ani teatrul celei mai sîngeroase tragedii ce s-a jucat vreodată în cursul istoriei omenirii. Treizeci şi unu de state din cele cinci continente au luat parte la marele război mondial. Măcelul îngrozitor se sfîrşise, iar după uriaşul munte de cadavre, se ridica curcubeul însingerat, anunţător al păcii. Peste ruinele grămădite, popoarele trebuiau acum să aşeze rînduiala cea nouă, care să aducă mai multă dreptate în lume şi să înlăture pentru viitor repetarea unei astfel de catastrofe.

Conferinţa Păcii s-a deschis la Paris la 18 ianuarie 1919.

E adevărat că liniştea nu se stabilise peste toată întinderea uriaşului cîmp de război. În orientul Europei, armatele se căutau încă unele pe celelalte şi tunul nu-şi oprise bătaia. Rusia era în prada Războiului Civil [1] şi în harţă aproape cu toţi vecinii; în Asia Mică, turcii şi grecii nu-şi reglementaseră încă socotelile [2], iar ungurii, încolţiţi din trei părţi de sîrbi, români şi cehoslovaci, nu voiau să recunoască realitatea şi se pregăteau pentru sforţarea nebunească, care avea să le aducă prăbuşirea decisivă.

Dar duşmanul cel mai de seamă fusese doborît, războiul general putea fi considerat ca sfîrşit şi solii de pace soseau în Capitala lumii ca să înceapă marea şi spinoasa lucrare. „Sîntem aici — spune Wilson — pentru a asigura pacea lumii; opera noastră trebuie să mulţumească nu guvernele, ci popoarele". Societatea Naţiunilor, această frumoasă plăsmuire a marelui idealist de la Washington, va fi ţinta către care se vor îndrepta toate sforţările sale.

Clémenceau fu proclamat preşedinte al Conferinţei, după propunerea lui Wilson. Era un îndoit omagiu care se aducea Franţei eroice şi energicului ei prim-ministru, părintele biruinţei. Un Consiliu „de Zece" fu instituit ca autoritate oficială supremă a Conferinţei. El era compus din cîte doi reprezentanţi — în genere primul ministru şi ministrul de Externe — ai celor cinci mari puteri: Anglia, Franţa, Statele Unite, Italia şi Japonia. Timp de mai mult de două luni (13 ianuarie — 25 martie), el a fost singura autoritate a Conferinţei. El asculta expunerile diferitelor delegaţii, convoca — cînd credea necesar — adunările plenare şi se ocupa, în afară de chestia păcii, de toate chestiile politice şi militare care frămîntau încă Europa Centrală şi Orientală. În

această sarcină, Consiliul Suprem era ajutat de numeroasele subcomisii speciale care trebuiau să adune, să claseze și să studieze imensul material documentar, necesar deliberărilor și hotărîrilor Consiliului.

Au fost în total cincizeci și opt de comisii compuse, pe lîngă plenipotențiarii și șefii departamentelor ministeriale în legătură cu specialitatea grupului, din delegați reprezentînd toate felurile de activitate omenească: juriști, financiari, istorici, industriași, comercianți, administratori, profesori, soldați, marinari, care aduceau asupra fiecărei probleme, pe lîngă concluziile studiilor preparatoare, la care luaseră parte cu toții, și o largă experiență personală [284]. Aceste subcomisii au ținut 1 646 de ședințe, numai pînă la încălcarea tratatului cu Germania, și au depus, sub formă de rapoarte și discuții consemnate în procese verbale, o lucrare considerabilă ca importanță și ca influență, asupra rezultatelor Conferinței.

Din Consiliul „de Zece" a ieșit „printr-un fenomen ciudat de generație spontanee — expresia este a lui Poincaré — un *Consiliu Suprem* zis și *Consiliul „celor Patru"*: Clemenceau—Wilson—Lloyd George—Orlando, care și-a însușit puteri dictatoriale. Din momentul constituirii acestui consiliu, icoana Conferinței de Pace a prins contururile definitive. Nu mai putea fi vorba de căutarea soluțiilor prin discuțiile tuturor celor interesați, ci hotărîrile se vor lua de Consiliul „celor Patru" și ele se vor impune nu numai dușmanilor — ce nu vor fi chemați decît să le asculte — ci și aliaților mai mici, care nu vor fi consultați decît pentru a da informații și exprima dorințe. Sarcina de a regula soarta lumii întregi era însă așa de absorbantă și așa de zdrobitoare, încît cei patru mari oameni de stat vor pierde puțin cîte puțin contactul cu cabinetele, parlamentele și națiunile respective, se vor izola în opera lor gigantică și vor ajunge să impună adeseori soluții lipsite de dreptate și de echitate, jignitoare pentru statele aliate, în contrazicere cu sentimentul public al propriilor lor țări.

Cea mai mare din aceste nedreptăți și jigniri s-a produs atunci cînd, plecînd de la concepția că fiecare stat semnifică înaintea Conferinței atît cît semnifică puterea sa militară, statele participante au fost împărțite în puteri mari, cu interese nelimitate și în puteri mici, cu interese limitate. Rolul acestora din urmă a fost aproape anihilat, soarta lor urmînd a fi reglementată de puterile mari. Atitudinea unora dintre fruntașii Conferinței a fost, de asemenea, o cauză a nemulțumirii. Președintele Conferinței, viguroșul bătrîn Clemenceau, era un temperament autoritar, cu apucături bismarckiene; el trata pe reprezentanții statelor mici cu bruscheță, dîndu-le să înțeleagă că trebuie să se mulțumească cu tutela ce li se impunea, deoarece războiul a fost cîștigat de cele 12 milioane de soldați ai puterilor mari. Sentimentelor de adîncă nemulțumire, provocate de aceste atitudini și măsuri, le-a dat expresia cu o dureroasă ironie unul din reprezentanții tocmai a uneia din aceste țări mici: ministrul belgian Jaspar: „Pentru interese limitate, Belgia s-a jertfit la Liège și Charleroi, pentru interese limitate suferim de patru ani robia germană, pentru interese limitate ne-am solidarizat cu toții, aceia care am luptat pentru libertate și pentru dreptate...".

Divergențele de concepții și de metode dintre principalii factori ai Conferinței, au provocat nu numai nemulțumirile celor mici, dar adevărate crize, care amenințau succesul Conferinței. Într-unul din momentele sale de descurajare, Clemenceau s-a exprimat că e mai greu să se facă pacea decît să faci războiul, căci acesta se duce contra dușmanilor, pe cînd pacea ridică unii contra altora pe prieteni. Iar Brătianu, comentînd contradicțiile ce dezuneau pe Aliați și incapacitatea de a ajunge la soluții satisfăcătoare, a rostit comen-

tariul: Conferința Păcii vrea să realizeze condiții napoleoniene cu mijloace wilsoniene.

Cu toate imperfecțiile de detaliu, opera Conferinței de Pace de la Paris a fost uriașă. Ea a stabilit noile stări de drept, create de victoria statelor aliate, și acestea sînt traducerea în fapt a marilor idei de libertate și de dreptate, în numele cărora a fost condus războiul.

Calvarul păcii

România nu fusese încă eliberată de suferințele războiului și un al doilea calvar o aștepta, acela al păcii. Pentru triumful drepturilor ei, ea va trebui să ducă o luptă aprigă în jurul mesei verzi a Conferinței de Pace, așa cum dusese și pe cîmpul de luptă.

De la început s-a simțit că în jurul României s-a format o atmosferă nefavorabilă, cînd i s-au acordat numai doi delegați oficiali, atunci cînd celorlalte mici puteri aliate—Belgia, Serbia, Grecia—, li se acordase cîte trei. Diferite probleme litigioase mai vechi sau mai noi exploatate împotriva noastră în culisele guvernelor aliate de adversarii țării, sau de rivali, contribuiseră la îngrămădirea acestor nori, ce-și vor lansa fulgerele atunci cînd delegația română va intra în acțiune. Întîrzierea sosirii lui Brătianu la Paris avusese ca scop tocmai netezirea acestor asperități; ea nu reușise însă decît să clarifice litigiile și să desemneze pozițiile adversarilor fățiși sau mascați.

Reprezentanții principali ai României la Conferința Păcii au fost: primul ei ministru, Ion I. C. Brătianu, ca prim delegat, și ministrul plenipotențiar N. Mișu, ca al doilea delegat. S-au mai adăugat, pe lîngă reprezentanții principali, și ministrul transilvănean Vaida-Voevod, precum și miniștrii plenipotențiari Victor Antonescu și Diamandy.

Plecarea reprezentanților României la Paris nu corespundea cu sfîrșitul războiului și suferințelor țării. În Transilvania, oștile românești se strîngeau din nou pentru suprema încordare, care trebuia să curme cu sabia procesul milenar dintre cei doi dușmani. Hotăriri pripite sau provizorii, luate de cei mari, decepționau și amărau poporul care se crezuse ajuns la sfîrșitul suferințelor și la ceasul deplinei satisfacții a drepturilor lui.

În Transilvania înaintarea oștilor noastre fusese oprită pe linia Mureșului, prin dispoziția armistițiului de la Belgrad. Încheiat între Károlyi, pe de o parte și generalul Henrys — în numele lui Franchet d'Espérey — și voievodul Mișić, pe de altă parte, el ținuse socoteală numai de nevoile sîrbești. Sîrbii au fost îngăduiți să ocupe un teritoriu care depășea chiar pretențiile lor teritoriale, pe cînd interesele românilor și cehoslovacilor erau cu totul neglijate. După lungi tratative, ni se permisese înaintarea pînă la „linia de demarcație", atît de udată de lacrimile și de sîngele fraților rămași dincolo de ea. Banatul fusese ocupat de sîrbi, care revendicau zgomotos drepturi la posesiunea lui și supuneau populația română la un tratament de învinși, care amenința să tulbure raporturile de prietenie seculară dintre români și sîrbi. Dobrogea, parte integrantă a vechiului nostru teritoriu, rămăsese ocupată de armatele aliate. Trupele române nu fuseseră autorizate să intre pe acest pămînt românesc, în care bulgarii organizau agitații ostile, iar populația română, după doi ani de suferințe era împiedicată să se reîntoarcă la căminele părăsite.

Numeroase și stăruitoare demersuri au trebuit să facă delegații României pe lîngă Consiliul Suprem și pe lîngă Comisia Militară Interaliată, ca să obțină satisfacerea legitimelor drepturi ale românilor în aceste trei chestiuni. Această satisfacție a fost obținută treptat, pentru unele numai în parte și după multe discuții. În special intrarea armatelor noastre în Transilvania

și Ungaria și războiul nostru cu ungurii, unde noi am fost cei atacați și care a trebuit să ne apărăm, au întîmpinat în Consiliul Suprem o continuă neînțelegere a ceea ce reprezenta această situație și chestie pentru noi și au pricinuit României și delegaților săi multe ceasuri de amărăciune. A trebuit, în special primului delegat al țării, mult tact, multă dibăcie, multă perseverență, dar mai presus de toate multă energie și demnitate, pusă în serviciul intereselor țării, ca să smulgă, una cîte una, aprobarea sau ratificarea acțiunilor noastre.

La Paris, delegații României au fost puși de la început într-o situație nouă, la care nu se așteptau. Tratatul de alianță, încheiat cu Aliații la 17 august 1916, asigura României „aceleași drepturi, ca și aliaților săi în tot ce privește preliminariile, tratativele de pace, ca și discutarea chestiunilor care vor fi supuse Conferinței de Pace". Același tratat recunoștea României dreptul asupra unui teritoriu care corespundea cu limitele expansiunii sale etnografice. Dar lucrurile se prezentau altfel în Conferința Păcii.

Apariția americanilor la Conferință a fost determinantă pentru schimbarea situațiilor. Ei declarară că nu recunosc valabilitatea celor două tratate încheiate de puterile europene ale Antantei, în 1915 cu Italia și în 1916 cu România, prin care se fixau viitoarele limite ale acestor două state, în caz de victorie asupra Puterilor Centrale. Statele Unite ale Americii nu figurau ca părți contractante în aceste două tratate secrete, încheiate înainte de intrarea lor în război [3]. Guvernul din Washington nu fusese înștiințat oficial de existența lor. Wilson dezaprobase în mod public orice tratat secret. El crezu că e politic a arăta față de popoarele învinse, austriecii și unguri, o deosebită generozitate, iar față de aliați, anumite rigori, trase din idealurile sale internaționale.

Împărtășind, din convingere, sau din calcul, punctul de vedere al lui Wilson, Consiliul Suprem, mai întîi și Consiliul „celor Patru", mai în urmă, își luară sarcina să hotărască asupra acestor chestiuni în afara tratatelor de alianță și cu excluderea țărilor mici interesate. Hotarele promise României sufereau știrbiri simțitoare și foarte păgubitoare intereselor și viitorului neamului românesc. Pe lîngă aceasta, se impuneau o seamă de obligații de ordin politic și economic, care erau și dăunătoare și jignitoare pentru o țară independentă.

În fața acestei situații, Brătianu se găsea în alternativa, sau de a intra pe calea tranzacțiilor, renunțînd la o parte din drepturile ce ni se recunoscuseră, sau de a afirma intangibilitatea acestor drepturi și a refuza orice tranzacție.

Politica de tranzacție căpătase un sprijin puternic prin prezența în Paris a lui Take Ionescu. Era unul din marii bărbați politici ai României, cu întinse legături personale printre oamenii de stat ai țărilor aliate, printre care se bucura de multă simpatie. Fost colaborator al lui Brătianu în guvernul național de la Iași din 1917, o gravă divergență de păreri se ivise între dînsul și Brătianu în chestiunea fruntariei Banatului. Din această cauză, șeful Partidului Conservator, unul din fruntașii mișcării naționale din țară și partizan necondiționat al alipirii de puterile Antantei, nu putuse să participe la reprezentarea intereselor României înaintea Conferinței de Pace și să pună astfel, și în această ocazie, în serviciul țării, marele său talent și iscusința sa recunoscută.

Take Ionescu sosise la Paris în ultimele luni ale războiului și intrase în legături cu fruntașii politicii europene, și în special cu reprezentanții statelor moștenitoare ale Austro-Ungariei. Divergența dintre România și Serbia, pe chestia Banatului, se pusese deja pe tapet. Serbia era nemulțumită că fusese

exclusă de la tratativele dintre România și Aliați, în 1916 și că, în afară de ea se hotărîse ca Banatul întreg să fie cedat României. Ea pretindea ca partea de vest a Banatului, Torontalul, în care populația sîrbă era precumpănitoare, și chiar partea centrală, cu Timișoara și Vîrșețul în care sîrbii erau în minoritate, să fie atribuită statului iugoslav. Unii bărbați politici din statele aliate, care simpatizau cu sîrbii din cauza eroismului cu care luptaseră în război, îndemnau spre o înțelegere între români și sîrbi; ca ar fi fost și punctul de plecare al unui bloc româno-cehoslovac-iugoslav-grec. Take Ionescu socoti că ar fi înțelept a adopta o atitudine concesivă, care ne-ar cîștiga bunăvoința puterilor mari și ar înlesni apropierea micilor state. El avu un schimb de vedere cu Pasić și Trumbić [4], în care chestiunea împărțirii Banatului între români și sîrbi era considerată ca admisibilă; bărbatul de stat român se silea a obține pe calea unui arbitraj pentru România o porțiune cît mai mare, care să cuprindă linia Timișoara-Vîrșeț-Bazias, precum și zona limitrofă cu gura Mureșului.

Tratativele n-au dus la nici un rezultat practic. Take Ionescu n-avea o situație oficială, ca să poată lua decizii în numele țării sale, iar tulburările interne din noul stat sîrbo-croato-sloven au împiedicat formarea unui guvern național iugoslav, care să formuleze un program de politică externă precisă.

Reprezentantul României la Conferința de Pace era de o părere cu totul deosebită. Brătianu socotea că nu are dreptul să renunțe la drepturile garantate țării sale prin tratatul de alianță. El era șeful guvernului care semnase tratatul și care avea conștiința însemnătății lui morale. Nu se cuvenea și nu se putea ca omul care-l semnase să apară în fața Europei și în fața istoriei, că el a admis ca acel tratat să devină caduc din pricina „vreunei incapacități a acțiunii românești. România suferise și se jertfise pentru a-și îndeplini cu sfințenie angajamentele luate; acum, cînd sosise vremea să-și găsească răsplata dreaptă, nu se putea recunoaște că acea răsplată nu i se mai cuvenea în întregimea ei"[50].

Intransigența și mîndria cu care primul delegat al României susținea drepturile țării sa, și refuzul său de a intra pe calea tranzacțiilor și a concesiilor, au provocat o stare de tensiune între dînsul și unii membri ai Consiliului Suprem *.

Atitudinea lui Bonsal și Nicholson vădește fondul caracterului hrăpăreț al unor reprezentanți ai capitalismului exploatator care, la împărțirea prăzii,

---

* Unul din oamenii cei mai bine informați asupra celor ce se petreceau în culisele Conferinței, Stephen Bonsal, a povestit în două cărți, publicate în 1946, după moartea sa (*Suitors and Supplicants—The Little Nations and Versailles* și *Unfinished Business*), amănunte pitorești și caracteristice pentru mentalitatea americană, despre relațiile lui Wilson cu Brătianu. Bonsal a fost la Conferință interpretul personal al lui Wilson și confidentul lui House, cel mai important membru al delegației americane — după Wilson. Reflectînd vederile și sentimentele președintelui și ale anturajului său, Bonsal este, în jurnalul său intim, foarte aspru și chiar injurios la adresa lui Brătianu, care era foarte antipatic lui Wilson și delegaților americani, din cauza tăriei și intransigenței cu care apăra interesele țării sale. Într-un capitol special: „Sprîncenatul Brătianu și românii", Bonsal arăta că, din cauza aceasta, americanii preferau să discute cu Mișu și cu Diamandy și, în special manifestau simpatie pentru Take Ionescu, foarte maleabil în atitudini și culant în discuții.
Mai ponderat, mai bun cunoscător al realităților și mai prietenos față de România, André Tardieu se exprimă în termenii următori despre personalitatea și atitudinea lui Brătianu:
„Cu mai multă mlădiere și conciliantă, Brătianu ar fi putut scurta drama păcii române. Dar el nu era nici mlădios, nici conciliant. Patriot mîndru, singerînd de suferințele mortale ale țării sale, el nu asculta nimic și se irita la orice. Teza celor cinci juriști: francezul, americanul, englezul, italianul și japonezul, care spuneau: „ați ieșit din alianță și tratatul din 1916 nu mai e valabil" îl arunca în paroxismul furiei. El întîmpina cu o aspră amărăciune pe Clémenceau, Lloyd George și Wilson, puțin obișnuiți cu un astfel de ton ..." (Prefața la volumul „*La Roumanie dans la guerre mondiale*", de Const. Kiriţescu).

își dau pe față ferocitatea — ținută ascunsă în timpul operațiilor militare, cînd aveau nevoie de concursul țărilor prietene.

Diferite argumente erau invocate pentru a înfrînge pe delegatul român care însă, întemeiat pe prevederile precise ale tratatului, pe dreptatea cauzei ce apăra și pe sacrificiile consimțite de țara sa pentru triumful cauzei comune, nu a cedat. În sînul Conferinței, unii dintre consilierii juridici susțineau morțiș teza cum că România, încheind pacea separată cu Germania în 1918, s-a plasat în afara stipulațiilor tratatului din 1916, care deci ar fi devenit caduc și n-ar mai putea fi invocat de România. Wilson adoptase cel dintîi și hotărît această interpretare; de altfel el declarase de la început că nu recunoaște tratatele, alianțele și angajamentele luate înainte de intrarea Americii în război. Teza română era aceasta: obiecția nu e valabilă, deoarece pacea cu Germania a fost încheiată cu consimțămîntul Aliaților, care recunoscuseră forța majoră în care se găsise „România trădată și părăsită". De altfel, această pace nu fusese nici ratificată, nici sancționată de rege, așa că ea n-avea existență legală, iar cînd România avusese putința să reintre în război, ea o făcuse fără cea mai mică ezitare, la invitația lui Clémenceau însuși. Pacea generală găsise, cu chipul acesta, România în stare de război, alături de aliații săi. Se mai obiecta încă, în favoarea caducității tratatului din 1916, și faptul că România cerea partea de nord a Bucovinei și Basarabia, care nu erau prevăzute în acel tratat.

Ajutorul lui André Tardieu, al cărui rol în Conferința Păcii era considerabil, ca mîna dreaptă a lui Clémenceau și președinte al Comisiei pentru Afacerile Române — ne-a fost deosebit de prețios. Cu răbdare și abilitate, el a reușit să cîștige de partea tezei române pe principalii ei adversari: americanul House [5] și englezul Crow, după care, a fost mai ușor să cîștige și pe ceilalți trei juriști.

Cel mai de căpetenie dintre obstacolele ce se opuneau revendicărilor române rămînea însă atitudinea doctrinară a delegației americane. Wilson deschisese lupta între ceea ce numea el vechea diplomație și cea nouă. „Vechea diplomație" era politica dusă după concepțiile europene: revendicările naționale întemeiate pe considerații istorice, pe necesități strategice, pe tratate secrete. „Noua diplomație" era programul lui Wilson, exprimat prin numeroase „punete" din mesajele și discursurile sale. Pe baza lor se obținuse victoria, pe baza lor trebuia să se încheie pacea. Ele se învîrteau în jurul a două idei centrale:

a) dreptul popoarelor la autodeterminare, care trebuie să înlocuiască tratatele secrete și angajamentele unilaterale;

b) Societatea Națiunilor, pentru sprijinul mutual al popoarelor.

Pornind de la aceste principii abstracte, ignorînd adevăratele raporturi și interese ale statelor europene sau posedînd asupra lor date cu totul greșite *, Wilson a impus și din chestiunile românești — cu marea autoritate ce avea în Consiliu — soluții împotriva cărora ceilalți delegați, absorbiți de propriile lor interese periclitate, n-au opus decît o slabă rezistență.

Un moment s-a crezut în posibilitatea unei acțiuni comune cu Italia, din cauza unor similitudini de situație. Sonnino venise la Paris cu Acordul încheiat la Londra în 1915 — din care nu înțelegea a abandona nimic — așa

* Americanii au fost așa de puțin documentați în chestiunile românești, încît chiar acum de curînd, în memoriile lui Wilson se scrie că tratatul secret din 1916 asigura românilor posesiunea asupra Banatului „locuit în prima linie de sîrbi și unguri, precum și asupra Bucovinei, cu populație precumpănitor ruteană". În realitate Banatul, chiar după recensămintele oficiale ale ungurilor, are o populație alcătuită în majoritate de români, după care vin șvabii și, în urma lor, sîrbii și ungurii (592 049 români, 387 545 germani, 284 329 sîrbi, 242 152 unguri, 75 000 alții). Cît despre Bucovina, cu toate falsurile de care se serveau austriecii în statisticile lor, nu s-a putut reuși să se asigure „situația precumpănitoare a rutenilor".

cum Brătianu se prezentase cu tratatul de la București din 1916. Ca și față de Brătianu, Wilson n-a voit să țină seama de aceste angajamente, așa că Sonnino rămăsese izolat : Dalmația i-a fost categoric refuzată. De aici, o iritație a opiniei publice din Italia, care avea credința că țara lor e jefuită de drepturile ce-i dădeau victoria. Pe această temă, nu s-a putut ajunge la o cooperare italo-română la Conferința Păcii, așa cum nu se ajunsese nici în 1915 în privința intrării in război. Italia a rămas să practice al său „*sacro egoismo*", după cum România a rămas să ducă rezistența cu propriile ei forțe.

Această rezistență ar fi avut însă destui sorți de izbindă, dacă ar fi fost opusă cel puțin de blocul tuturor statelor mici, la fel interesate ca România în aceste probleme. Unirea însă nu s-a putut săvîrși. Polonia și Cehoslovacia erau state care nu existaseră înainte de război, nu aveau nici o organizație de stat și nici o independență, ci atîrnau cu totul de Aliați. Serbia a refuzat să participe la o acțiune comună, interesele ei fiind contrarii României în chestiunea Banatului, iar delegatul Greciei, Venizelos, își avea o concepție particulară, că „statele mici nu sînt state independente". Venizelos, întrebuințînd toate abilitățile pe care Homer le atribuia lui Ulisse, acceptînd tot ce i se cerea, făgăduind mai mult chiar decît era în stare să dea, exploatînd slăbiciunile fiecăruia din cei patru, capacitînd în special pe Wilson prin elogiile nemăsurate și adeziunea necondiționată aduse Ligii Națiunilor, ajunsese copilul răsfățat al Consiliului ; prin această tactică, el a reușit să obțină pentru Grecia beneficii foarte mari printre care a fost și ocuparea Smirnei [6]. Acestea i-au fost mai tîrziu fatale [7], și Greciei și lui personal *.

Ceea ce împiedică dorința lui Brătianu de a se înțelege cu statele mari, era că la divergența de opinii din discuțiile în ședințe, se adăuga o acțiune de culise, ostilă nouă, ce se ducea de colaboratorii și inspiratorii intimi ai personajelor principale ale Conferinței, în care interese economice lucrative se amestecau cu problemele politice. Culoarele Conferinței de Pace erau pline de oameni de afaceri care adulmecau în România o pradă bogată și ușor de apucat, dacă se exploatau greutățile politice în care se zbătea. Ei erau susținuți în prima linie de Hoower, dictatorul alimentației, care nu se sfia să amenințe

---

* Cele mai influente personaje din anturajul lui Wilson pun în antiteză personalitatea „fermecătoare" a lui Venizelos, cu atitudinea dîrză și intransigentă a „morocănosului și sprîncenatului Brătianu", ca să ajungă la acest curios comentariu : „Cînd Brătianu începe discuția, plenipotențiarii par să se gîndească că nici nu e prea mare ca, plătindu-l, să se scape de acest om. Însă cînd Venizelos intră pe ușă, ei își spun : Trebuie să fim foarte precauți ; acest om poate să convingă o pasăre să coboare din pom. Și astfel, inimile lor se împietresc și urechile lor nu mai aud pledoariile. Cel puțin, în astfel de împrejurări, valorile negative par să fie mai convingătoare decît farmecul".
Secretarul intim al lui Wilson și confidentul lui House, Bonsal, mai relatează — în sprijinul afirmațiilor sale despre maniera aspră a lui Brătianu — că, la prima întrevedere cu House, primul ministru al României a expus interlocutorului său, fără menajamente, cum România a fost atrasă în război cu făgăduiala împliniri de către aliați a unor condiții militare, ce n-au fost însă realizate, pricinuind înfrîngerea României, ocuparea teritoriului ei, și toată seria de dezastre ce au urmat. Acum, în culisele Conferinței, Hoower [8] a declarat că România nu va obține nici împrumut, nici ajutor alimentar, decît cu prețul unor anumite concesii politice și economice. Întrebuințînd cuvinte tari, Brătianu ar fi taxat drept „lăcuste lacome" pe agenții americani care ar dori să se instaleze în țară, ca s-o exploateze.
Cu toată afirmația că „Brătianu e cel mai impopular dintre prim-miniștrii adunați aci", americanii — calificînd pe Brătianu ca „șef al răzvrătiților contra celor patru" dictatori ai păcii, se arată îngrijorați de „popularitatea" pe care el a cîștigat-o de cînd „fără să-i pese de *veto*-ul Consiliului Suprem de război, armatele lui au invadat Ungaria". Mulți delegați, afirmă Bonsal — „ai unor țări cărora le-ar fi plăcut să facă la fel, dacă ar fi îndrăznit, au admirat gestul lui Brătianu, cel puțin pe sub ascuns". Atacurile contra lui Brătianu pentru atitudinea lui în cursul războiului și al Conferinței Păcii, erau făcute de aceiași comentatori americani care elogiază pe Take Ionescu care, în calitatea lui neoficială de „președinte al Consiliului Național al României Unite", ar reprezenta adevărata voință a poporului român, și are numai cuvinte frumoase pentru poporul american, președintele său și pactul Ligii Națiunilor.

fățiș cu suprimarea ajutorului alimentar pe care Statele Unite il acorda României — ca, de altfel, și altor state aflate in suferință — dacă aceasta manifesta intransigență la propunerile oamenilor de afaceri americani. În special petrolul român excita, in primul rind, interesul businessmen-ilor americani, în cap cu influenta societate „Standard Oil". Într-o scrisoare adresată lui M. Pherekyde, locțiitorul de prim-ministru in România, Brătianu spunea: „În culisele Conferinței, plutește un pronunțat miros de emanații de petrol".

Cu toate presiunile ce se fac asupra lui, cu toată atmosfera nefavorabilă ce se creează în mod artificial in jurul României și a persoanei sale, Brătianu crezu că nu poate să renunțe nici la drepturile inscrise in tratate, nici la situația de stat independent cu care România intrase in război. El alese rezistența.

Lupta intre cele două concepții găsea ecou in țară, unde dezlănțuise patimi și discuții violente. Politica lui Take Ionescu era condamnată de adversari, ca o politică de umilință, nepotrivită cu demnitatea și cu interesele statului, periculoasă pentru viitorul țării; era politica de „sărut mina". Atitudinea delegației oficiale era, la rindul ei, calificată de adversari ca o politică „de aroganță și imbufnare", periculoasă, pentru că ne izola de prieteni și ne crea dușmănia singurului nostru vecin cu care nu avusesem nici o ceartă în trecut.

Granița dinspre apus și chestiunea Banatului

Chestiunea fixării granței dinspre vest a dat naștere la mari discuții. În tratatul cu Austria interesa numai granița de nord a Bucovinei. Tratatul din 1916 o fixase pe linia Prutului, pentru a lăsa Rusiei regiunea dintre Prut și Nistru. Dispărind considerația rusească, Conferința Păcii a fixat granița de nord la Nistru, restabilind Bucovina in vechile ei hotare istorice.

Partea cea mai intinsă a hotarelor noilor teritorii interesa tratatul de pace cu Ungaria.

Spre nord-vest, linia fixată de tratatul de alianță era indicată de cursul superior al riului Tisa pină la vărsarea Someșului, apoi de o linie cu direcția generală sud-sud-vest, trecind pe la 6 km est de Debrețin și atingind din nou Tisa la nord de Seghedin. Ea era trasă astfel ca să lase dincolo, intre ea și Tisa, regiunile cu populație compact ungurească. Era desigur o știrbire importantă a teritoriului geografic românesc. Neamul românesc s-a dezvoltat intr-un ținut cu o configurație geografică din cele mai perfecte, mărginit de cele mai bune granițe naturale: Dunărea, Tisa, Nistrul și Carpații de nord. În curgerea vremurilor însă, un popor străin, ungurii, s-au așezat in colțul de nord-vest al acestui ținut și i-au rupt unitatea etnică. Granițele politice ce se trăgeau astăzi trebuiau să țină socoteală de teritoriul etnic, sacrificind admirabila unitate geografică a ținutului românesc, care trebuia să renunțe la granița naturală a Tisei.

Consiliul Suprem a stabilit această frontieră sub presiunea evenimentelor din Ungaria — atacarea cehoslovacilor de către Béla Kun — și a comunicat-o delegației române la 11 iunie. Linia de fruntarie a Consiliului Suprem se deosebea foarte mult de linia tratatului din 1916, fiind mutată inspre est — in dauna noastră — pe o lărgime de 20—30 km. În afară de faptul că lăsa dincolo un mare număr de localități cu populație românească, dar mai avea dezavantajul că lăsa în stăpinirea ungurilor gurile riurilor Mureș și Criș, ale căror cursuri se găseau pe teritoriul nostru, și punea importanta linie ferată Arad—Oradea — Carei la o bătaie de tun sau chiar de pușcă de hotarul inamicului. Brătianu a declarat Consiliului că nu poate accepta o modificare atit de radicală a frontierei admisă in 1916, fără să i se dea timp să refere guvernului său. În tot

cazul — și pentru moment — linia nereprezentind nici o siguranță militară, trupele noastre, angajate în luptă cu ungurii, au fost menținute pe linia rîului Tisa.

Adunarea națională a slovacilor din Csop, ținută la 13 iunie 1919, a cerut Conferinței Păcii, ca pe baza principiilor lui Wilson, orașul cu ținutul înconjurător, locuit în mare majoritate de slovaci, să fie încorporat României. Prezentată Conferinței de Beneš, primul delegat cehoslovac și susținută de delegațiile cehoslovacă și română, ca deplin îndreptățită, ea totuși n-a fost admisă de Conferință.

De o deosebită gravitate a fost chestiunea stabilirii fruntariei la sud de Mureș, care trebuia să hotărască în procesul nostru cu sîrbii. Aceștia profitaseră de aflarea lor în apropierea Banatului—în armata lui Franchet d'Espérey — și se grăbiseră să ocupe militărește întreg Banatul.

Susținut de sentimentul public aproape unanim al țării, Brătianu a pus în susținerea revendicării integrale a Banatului aceeași căldură și convingere, pe care o pusese și în 1916, în cursul discuțiilor tratatului de alianță. Drepturile noastre asupra Banatului se sprijineau pe considerente de ordin geografic, etnic și economic, ce nu se puteau contesta.

Proporțiile populației Banatului sînt cu totul în favoarea românilor: 582 000 români față de 263 000 sîrbi. De aceea sîrbii au renunțat la revendicarea întregului Banat și s-au mulțumit în cele din urmă să pretindă partea de vest, Torontalul, împreună cu o fișie în partea de sud a județului Timiș, care cuprindea orașele Vîrșeț și Biserica Albă. România nu putea să primească această împărțire și, în numeroase memorii înaintate Comisiunii Teritoriale, delegația a arătat temeiurile pe care se întemeia pentru a reclama posesiunea integrală a Banatului, așa cum îi fusese asigurată de trei din cele patru puteri reprezentate în Consiliul Suprem: Franța, Anglia și Italia, prin tratatul de alianță, în urma căruia ea intrase în război.

Banatul era o regiune unitară, un tot indivizibil, o provincie așa fel constituită geograficește și economicește încît a tăia o parte dintr-însul înseamnă a stăvili și a compromite viața economică pentru fiecare parte. Regiunea muntoasă de est, minieră și industrială, se completează în mod armonic cu regiunea șesului Tisei, din partea de vest, agricolă. Cele două regiuni își furnizează reciproc ceea ce-i lipsește celeilalte. Orice linie trasă spre a despărți cele două regiuni ar fi o linie arbitrară care, tăind liniile principale de comunicație, atît cele ferate, cît și cele navigabile, ar paraliza viața economică a țării.

Din punct de vedere etnic, pentru a da Serbiei un număr de 225 000 de sîrbi, se introduceau în Serbia un număr de 385 000 de nesîrbi, două orașe în care sîrbii sînt în minoritate, două județe cu majoritate românească (Vîrșeț și Alibunar) și două județe cu majoritate șvăbească și în care elementul român e superior celui sîrb (Jimbolia și Banloc). La protestul sîrbilor, că ei nu pot renunța la cei 225 000 de sîrbi din Banat, se răspundea că românii cu atît mai puțin ar putea renunța la cei 400 000 de români, din care 100 000 în Banat, iar 300 000 în vechea Serbie, în colțul de nord-est al vechii Serbii. Și totuși, românii sînt gata să renunțe și pe viitor, cum au renunțat în trecut, la revendicarea conaționalilor lor din valea Timocului, dacă renunță și sîrbii la conaționalii lor din Banat, spre a primi ca graniță Dunărea. Se stabilea astfel o situație de echilibru politic, care ar exclude dintr-o parte și din cealaltă mișcările iredentiste și ar garanta, prin recunoașterea și respectul autonomiilor naționale ale minorităților sîrbe și române, raporturile de bună vecinătate între români și sîrbi, pe viitor.

Unul din argumentele impresionante ale sîrbilor era de ordin militar. Dacă întreg Banatul ar fi fost al României, Belgradul și valea Moravei erau

descoperite, la discreția tunului român și a unei invazii ușoare. Li s-a răspuns că nimic în atitudinea trecută și prezentă, cu atît mai puțin în cea viitoare, cînd Banatul ar fi întreg al românilor, nu poate să îndreptățească teama unui atac împotriva sîrbilor și de altfel, în privința aceasta, s-ar putea lua o seamă de garanții militare sub controlul Societății Națiunilor.

De aceea, lăsînd Banatului fruntariile sale naturale, Dunărea reprezintă, între două popoare și două state, singura frontieră geografică fixată de natură care, interzicînd trecerea dintr-o parte în cealaltă, menține între ele o vecinătate amicală, la adăpost de orice incidente și încălcări.

Chestiunea Banatului a provocat discuții foarte lungi și anevoioase, fiind în discuție două țări amice. S-au propus diferite traseuri pentru împărțire, însă delegația română și-a menținut punctul de vedere, al revendicării Banatului integral și a refuzat să intre în discuția propunerilor de împărțire.

În conducerea afacerilor române de la Conferința Păcii, interesele române au fost susținute de președintele comisiei, delegatul francez André Tardieu. Cu deosebire ostil ne-a fost Lansing, ministrul Statelor Unite care, invocînd argumente etnografice, rău întrebuințate, cerea nu numai cedarea celei mai mari părți din Banat către sîrbi, dar cerea și retrocedarea Cadrilaterului către bulgari. Tardieu a replicat că, din cauza împrăștierii populațiilor este inevitabil a atribui unei țări grupuri de altă populație. Și dacă această împrăștiere a obligat Conferința a lăsa României 60 000 de sîrbi din Banat, nu se poate pretinde să se facă pentru bulgarii dușmani, ceea ce nu se poate face pentru sîrbii prieteni. Afară de aceasta, Consiliul „celor Zece" a stabilit că, în chestie de rectificări de frontiere, este suficient ca o putere neutrală să fie atinsă în teritoriile ce-i aparțin, astfel încît Conferința să nu aibă voie a interveni. Oare își va însuși ea un asemenea drept cînd e vorba nu de o țară neutrală, ci de una aliată, cum e România? Un moment s-a discutat putința de a se stabili un acord printr-o soluție în trei termeni și anume: România cedează Bulgariei o parte din Cadrilater, cu Bazargicul și Balcicul; în schimb, Bulgaria cedează Serbiei ținutul Vidinului și o fîșie de teren pe stînga Timocului — regiune locuită de români și reclamată de sîrbi pentru a-și acoperi linia ferată de pe valea Timocului, iar sîrbii renunță la pretențiile lor asupra Torontalului, în favoarea românilor.

Această soluție n-a fost acceptată; ea ar fi dat impresia că nu ținem la posesiunea Cadrilaterului, fără a fi contribuit efectiv la mărirea șanselor noastre în chestia Banatului.

Delegația română refuzînd să intre în discuție asupra împărțirii Banatului între români și sîrbi, planurile de împărțire au fost propuse de reprezentanții celorlalte puteri. Diferite interese au început să intre în joc. În ședința de la 8 februarie, italienii au propus o linie de împărțire care nu ne-ar fi lăsat decît județul Caraș-Severin. Era pentru delegații italieni un mijloc de a cîștiga pe delegații sîrbi, pentru ca prin această compensație să-i facă mai concilianți în chestia teritoriilor de pe coasta Mării Adriatice. Un traseu aproape identic au propus americanii, care mai voiau să dea ungurilor nordul Banatului, cu Timișoara. Cel mai favorabil traseu era cel propus de delegații englezi: o linie diagonală, întinsă de la vărsarea Mureșului în Tisa, pînă la portul Baziaș, lăsîndu-ne nouă Timișoara, Vîrșeț, Biserica Albă, Alibunar și Baziaș [291].

După ce, la 28 februarie, Conferința acceptase frontiera propusă de englezi, sîrbii, profitînd de intransigența lui Brătianu, care refuza să discute frontiera din tratat, precum și de indispoziția Aliaților contra noastră — din cauza aceasta — au provocat o revenire asupra soluției acceptate, determinînd pe experți să propună, și Conferința să adopte, la 23 mai, o soluție de compromis, propusă de delegații francezi, care este — în liniile ei mari — cea de astăzi.

Ea are marele dezavantaj că, dind sirbilor Virşeţul şi Biserica Albă la sud de Timişoara, taie în trei porţiuni linia ferată Timişoara — Bazias, imposibil de reconstituit prin teritoriul român, şi privează astfel capitala şi tot centrul Banatului de legătură — singură şi naturală — cu Dunărea.

Această linie de frontieră a fost comunicată guvernelor interesate la 13 iunie 1919*.

Cea mai grea împrejurare era cea care venea din starea de fapt. Sirbii ocupaseră Banatul milităreşte şi era evident că nu l-ar fi părăsit, cel puţin partea de vest, decît alungaţi cu armele. O astfel de acţiune militară era însă moralmente imposibilă, atit din partea noastră, cit şi din partea Aliaţilor. Cu atit mai mult cu cit Serbia, din cauza eroismului şi a suferinţelor sale, era mult simpatizată de Aliaţi, mai mult chiar decit România, căreia i se imputa pe nedrept pacea separată de la Bucureşti, iar Serbia era foarte dispusă să se folosească de această binecîştigată simpatie.

Tratatul cu Austria şi chestiunea minorităţilor etnice

Pe măsură ce timpul înainta, raporturile între delegaţia română şi Consiliul Suprem se înăspreau. La indispoziţia creată de atitudinea Consiliului în chestiunea acţiunii noastre militare în Ungaria, la problema frontariilor, s-a adăugat în luna mai problema tratamentului minorităţilor etnice, inclusă în tratatul cu Austria.

La 7 mai, tratatul cu Germania a fost predat delegaţiei germane, iar la 26 iulie, prin semnarea tratatului de delegaţii celor 27 de state aliate şi asociate, prin care se încheia pacea cu o Germanie ce se recunoştea biruită, se încheia războiul cu adversarul principal. Ceremonia a avut loc în Galeria Oglinzilor din palatul de la Versailles, în aceeaşi sală în care la 1871 Bismarck proclamase Imperiul German [9]. Franţa proclama astfel triumful revanşei, consfinţind cea mai desăvîrşită biruinţă asupra duşmanului său.

Conţinutul tratatului fusese comunicat statelor mici printr-o expunere rezumativă în ajunul predării textului delegaţilor inamici. Pentru a nu face un act de dezbinare în faţa inamicului, încă nesupus, delegaţii României au iscălit, laolaltă cu ceilalţi, tratatul, fără să fi avut textul scris şi fără să fi avut timp măcar să-l citească. Discuţia şi conflictul s-au ivit cu prilejul tratatului cu Austria, la care Consiliul Suprem a încercat să întrebuinţeze aceeaşi metodă expeditivă. Împotriva acestui procedeu Brătianu s-a ridicat, încercînd să asocieze la protestele sale şi pe celelalte state asupra cărora se exercitau pornirile dictatoriale ale „celor Patru", dar care n-aveau curajul lui Brătianu de a înfrunta mînia acestora. De aceea, la 29 mai, cînd delegaţii statelor interesate au fost convocaţi spre a lua cunoştinţă de stipulaţiile tratatului pregătit, Brătianu a convocat pe delegaţii statelor moştenitoare ale Austriei spre a lua o atitudine comună. A lipsit numai Italia care, după începuturile sale de rezistenţă, culminată prin retragerea sa din Conferinţă la 24 martie, s-a înapoiat — nesolicitată de nimeni — la 7 mai, renunţînd la invocarea tratatului din 1915 şi raliindu-se la principiile lui Wilson.

La consfătuirea de la 29 mai, convocată de Brătianu, au participat delegaţii Serbiei, Cehoslovaciei, Poloniei, Greciei şi României. Obiectul ei era să se facă un demers comun pe lîngă Consiliul Suprem, cerîndu-i ca textele tra-

---

* Soluţia n-a încîntat nici pe autorii ei. Unul din cei mai importanţi membri ai Conferinţei o judecă astfel : „Această soluţie era probabil inevitabilă, deşi nu satisfăcea pe nici unul din cei interesaţi. Ea a avut cel puţin acest merit : de ciudă, cei doi adversari îşi uitară vrăjmăşia, în dezgustul lor comun pentru Conferinţa Păcii" [113].

tatelor cu Austria, Ungaria, Bulgaria și Turcia, să fie în prealabil aduse la cunoștința statelor moștenitoare, spre a fi discutate înainte de a li se da forma definitivă, evitîndu-se repetarea procedeului întrebuințat la tratatul cu Germania. Brătianu a explicat colegilor săi că, mai presus de trasarea unor frontiere, e o chestiune de demnitate a unor state independente, suverane și aliate, de a nu primi textul unui tratat de pace, impus pe neprevăzute, mai înainte de a-l cunoaște și a avea timp să-l studieze.

Cu toate sforțările lui Brătianu, solidaritatea statelor participante nu a putut fi menținută. Venizelos a mărturisit sincer că el nu se consideră reprezentant al unei țări independente și că deci el nu poate să indispună Conferința. Kramarz (Cehoslovacia) și Dmovsky (Polonia) au declarat că țările lor, care acum iau naștere, depind întru totul de marile puteri, deci nu e momentul a le indispune. Serbia avea un litigiu cu România în chestiunea Banatului. Tot ce s-a putut obține a fost hotărîrea de a cere Conferinței o amînare de 48 de ore, spre a se da timp de studiu al clauzelor din tratat, dar cînd a fost vorba de a se desemna persoana care să ceară președintelui Conferinței această amînare, toți s-au recuzat, ca școlarii care nu îndrăznesc să înfrunte mînia directorului lor, așa că au lăsat această sarcină „șefului răscoalei", lui Brătianu. Spre surprinderea și confuzia tuturor Clémenceau a găsit întemeiată cererea și a acordat păsuirea cerută, fixînd data de 31 mai.

Succesul lui Brătianu a fost efemer și de natură pur formală, procedurală, căci textul însuși al tratatului rezerva delegaților o amară decepție. Severitatea lui apăsa în primul rînd România și lua, în redactarea preambulului tratatului dintre România și principalele puteri aliate și asociate, o formă nedreaptă și jignitoare, menită a pune vîrf nemulțumirilor noastre. În adevăr, acest preambul punea în discuție însăși independența țării noastre, făcînd să atîrne recunoașterea ei de îndeplinirea vechilor condiții impuse țării de tratatul de la Berlin din 1878:

„Avînd în vedere că, în tratatul de la Berlin, independența Regatului României n-a fost recunoscută decît sub rezerva unor anumite condiții; că, pe de altă parte, principalele puteri aliate și asociate doresc a recunoaște, fără condiții, independența Regatului României, atît asupra teritoriilor sale cele vechi, cît și asupra noilor sale teritorii; că, în fine, România dorește a da din propria sa voință chezășii sigure de dreptate și de libertate atît tuturor locuitorilor din vechiul regat al României, cît și din teritoriile acum alipite, oricare ar fi neamul și credința pe care o au; Puterile aliate și asociate, semnatare ale Tratatului din Berlin de la 13 iulie 1878, luînd în vedere îndatoririle ce guvernul român a primit pe temeiul tratatului de față, recunosc că România este desăvîrșit dezrobită de condițiile puse pentru recunoașterea independenței sale prin art. 44 din tratatul de la Berlin".

Astfel, independența României, cîștigată cu 40 de ani înainte la Plevna de vitejia dorobanțului român, acea independență care aparținea de multă vreme istoriei, era din nou pusă acum în discuție, scoțîndu-se la lumină învechitul Tratat de la Berlin, pentru a se controla dacă prevederile lui tiranice au fost toate împlinite. În ziua triumfului revanșei franceze, urmașul lui Gambetta [10] se făcea executorul testamentar al politicii lui Bismarck!

Era, desigur, în această aspră, nedreaptă și umilitoare redactare, și expresia iritării celor mari împotriva atitudinii neobișnuit de dîrze a lui Brătianu, care refuza să intre în discuții și tocmeli asupra angajamentelor luate de statele reprezentate de ei, și care ajunseseră acum la scadență.

Textul propriu-zis al tratatului nu era mai prejos de preambul întrucît voind să acorde o protecție minorităților, ajungea la dispoziții ce aveau caracter

excesiv și provocator. Recunoașterea independenței de la 1878 era făcută dependentă de acceptarea unor dispoziții, ca de pildă, aceea din articolul 11 al noului tratat.

„Evreii nu vor fi ținuți a face nici un act care ar fi o călcare a Sabbatului lor și nu vor fi loviți de nici o decădere dacă nu voiesc a merge în fața tribunalelor ori a îndeplini acte legale în ziua de Simbătă ... România arată gîndul său de a nu face sau lăsa să se facă alegeri, fie generale, fie locale, într-o zi de simbătă, nici o inscriere electorală nu va trebui făcută simbătă".

Era evident că, sub formula largă a „protecției minorităților" se readucea pe tapet chestiunea evreiască, care dăduse loc la atitea discuții in timpul Congresului de la Berlin, și după el, mobilizînd toată puterea de care evreii dispuneau in lumea finanțelor, politică și a presei din Occident. Dispoziții excesive, ca acea citată, însemnau însă o întrecere a măsurii.

Dispozițiile referitoare la protecția minorităților deveneau obligatorii pentru România — ca și unele clauze economice cu caracter imperativ — mulțumită articolului 60 din același tratat, care avea conținutul următor:

„România consimte la inserțiunea într-un tratat cu principalele puteri aliate și asociate a unor dispoziții pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti în România interesele locuitorilor ce se deosebesc prin rasă, limbă, sau religie, de majoritatea populației.

România consimte de asemenea la inserțiunea într-un tratat cu principalele puteri aliate și asociate a unor dispoziții, pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti libertatea tranzitului și a aplica un regim echivalent comerțului celorlalte națiuni".

Împotriva acestor dispoziții, Brătianu s-a ridicat cu toată puterea. Ele însemnau o atingere a drepturilor României de stat suveran. România a fost înainte de război o țară neatîrnată și nimic în atitudinea sa in timpul acestui război n-ar fi putut justifica o decădere a acestei independențe politice. Ea nu merită situația ce se încearcă a i se impune astăzi. Puterile aliate și asociate au luptat între altele pentru a așeza dreptul de egalitate al statelor mici și mari; prin aceste dispoziții însă se tinde a se crea clase deosebite în ceea ce privește suveranitatea statelor. România nu poate primi acest principiu. Ea nu poate să încuviințeze amestecul guvernelor străine în aplicarea legilor sale lăuntrice, dar e gata să primească toate dispozițiile pe care toate statele care fac parte din Liga Națiunilor le-ar admite pe propriul lor teritoriu în această materie *. De fapt, această intervenție străină nici nu era necesară în România. Ea asigurase de la sine egalitatea deplină în drepturi și libertăți politice și religioase tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă sau de religie și considera ca cetățean român pe orice persoană născută în România, care nu se bucura de o supușenie străină, precum și pe toți locuitorii din teritoriile de curînd alipite, care erau supuși ai statelor din care făcuseră parte aceste teritorii **. Intervenția străină ar fi fost nu numai superfluă, dar ar fi primejduit opera de înfrățire, care era scopul guvernului român, căci pe de o parte unele minorități s-ar fi crezut eliberate de orice sentiment de recunoștință față de statul român, iar pe de altă parte, s-ar fi înfăptuit două categorii de cetățeni în același stat: unii, încrezători în solicitudinea statului, ceilalți căutîndu-și

---

* Marile puteri, în frunte cu Anglia și America, au respins introducerea în proiectul Ligii Națiunilor a unei dispoziții generale pentru protecția minorităților etnice și religioase în toate statele. Mai mult încă, pe cînd dispozițiile de mai sus erau impuse României, Serbiei, Poloniei și Cehoslovaciei, ca state moștenitoare ale Austriei, ele nu erau impuse și Italiei, care se găsea în aceeași situație.

** Cauza hotărîtoare a acestor stipulații era chestiunea evreiască. Afirmația lui Brătianu se referea la decretul-lege din mai 1919, care hotăra naturalizarea în bloc a evreilor din țară.

apărători in afară de graniță. Era și o umilire la care era supusă România, a doua zi după victoria impotriva dușmanului comun, la care contribuise și ea cu atitea jertfe, să se acorde un regim de privilegii cu totul speciale pentru una din minorități, drepturi mai mari decit acelea ce aparțineau celorlalți cetățeni români. Deopotrivă de jignitoare și dăunătoare erau dispozițiile în privința comerțului extern al țării și in privința tranzitului : ele anihilau independența țării și ii interziceau dreptul de a incheia tratate după libera sa chibzuință, și-i deschideau teritoriul libertății desăvirșite a trecerii mărfurilor străine.

Delegații celorlalte state moștenitoare ale Austriei : Kramarz, în numele cehoslovacilor și Paderewski, în numele polonezilor, au făcut numai observații de detaliu și de formă, pe cind Trumbić, in numele sirbo-croaților-slovenilor, a cerut ca ingrădirile drepturilor de suveranitate să se aplice numai teritoriilor care aparținuseră Austro-Ungariei, nu și Serbiei vechi, care era un stat independent inainte de război.

Punctul de vedere al Consiliului Suprem a fost expus verbal de Wilson în cuvîntarea din ședința plenară a Conferinței de la 31 mai. Președintele Statelor Unite a justificat dreptul pe care și-l insușeau statele mari, prin aceea că ele luau asupra lor garantarea noilor granițe și ale păcii obștești. Nimic nu amenința — după Wilson — să tulbure pacea lumii mai mult ca tratamentul minorităților și, de aceea, „dacă marile puteri vor să garanteze pacea lumii, nu este drept ca ele să ceară garanțiile necesare ?". Și, adresindu-se direct reprezentanților statelor cărora li se impuneau aceste servituți, Wilson adăuga : „Dacă voiți ca principalele puteri aliate și asociate să chezășuiască ființa chiar a statelor oare e nedrept să le satisfaceți condițiile cerute, ca să nu rămină putința unor tulburări viitoare, condiții pe care aceste puteri le găsesc indispensabile pentru a impiedica cauzele viitoare ale războaielor ?". Wilson a asigurat că, în caz de o nouă tulburare a păcii, garanția care se dă inseamnă că Statele Unite vor trimite dincoace de Ocean armatele și flota lor *.

Peste două zile, tratatul era inminat reprezentanților Austriei, fără nici o modificare, Brătianu a remis secretarului general al Conferinței o notă in care declara că nu vrea să ridice chestiunea dezacordului dintre Aliați in fața inamicului, dar că România nu poate primi articolele prin care i se știrbea suveranitatea.

Politica de rezistență

Hotărirea delegației române era luată : ea nu poate primi să semneze căderea României din rindul statelor libere. La 2 iulie, Brătianu s-a retras din Conferință, in semn de protestare, motivind retragerea sa printr-un memoriu documentat și demn, în care făcea istoricul intrării României in război și al greutăților prin care a trecut in tot timpul susținerii lui, jignirile cărora a fost supusă după incetarea ostilităților pe fronturile principale și toate nedreptățile ce i s-au făcut sau i s-au pregătit. Din cauza lor, atunci cind in restul Europei — incheie Brătianu — ostilitățile au incetat de mai bine de șapte luni, românii se află in război deschis cu ungurii și cu rușii, iar populațiile românești sint ținute intr-o neincetată frămintare de nesiguranța privitoare la soarta ce le este rezervată. Plecind din Paris, Brătianu a lăsat lui Mișu sarcina prezidării delegației române ce va continua a duce lupta grea in sinul Conferinței.

Brătianu s-a reintors in țară ca un invins, care a preferat să rupă lupta, decit să capituleze in fața coaliției de interese pe care le infruntase. În țară,

* Congresul american a făcut rezerve exprese asupra acestei interpretări.

el a avut cel puțin satisfacția să constate că politica sa a fost înțeleasă și aprobată de cercurile cele mai largi ale țării, de rege și de fruntașii ardeleni în frunte cu Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent. În țară, ca șef al guvernului, Brătianu a continuat să dirijeze politica de rezistență, pe de o parte luînd măsuri ca să respingă veleitățile ungurilor de a reocupa Transilvania — exploatînd nesiguranța și ezitările Consiliului Suprem —, iar pe de altă parte, dînd instrucțiuni la Paris pentru a apăra mai departe interesele României, continuînd linia trasată de el.

Era evident că Béla Kun socotea că poate să încerce a întoarce roata Istoriei; pregătirile sale de ofensivă nu mai erau un secret pentru nimeni. Cercurile militare superioare din Paris erau îngrijorate de neputința Consiliului Suprem de a lua o hotărîre. La 27 iulie, mareșalul Foch a comunicat delegaților români — Mișu, Vaida și col. Toma Dumitrescu — că Conferința Păcii n-a putut ajunge la un acord asupra unei acțiuni comune contra ungurilor și, în consecință, „România și statele aliate să caute a-și rezolva singure problemele militare ce li se pun, ferindu-se însă de a lua o atitudine ostilă Antantei, care va fi mulțumită adeseori să constate situații de fapt și să ia act de ele".

Dar ungurii au luat inițiativa atacului, legitimînd riposta românilor. Brătianu a avut satisfacția să vadă armatele române trecînd Tisa și îndreptîndu-se spre Budapesta, sporind și mai mult nemulțumirile Consiliului Suprem de la Paris, care se traduceau prin note din ce în ce mai aspre, ce erau adresate, prin delegația de la Paris, guvernului român. Iritarea contra României și a acțiunii sale la Budapesta era susținută în special de atitudinea și informațiile dușmănoase nouă ale generalului Bandholtz, membru american al misiunii militare interaliate din Ungaria, care — în ungarofilia sa mărturisită — nu se mulțumea numai să aibă față de autoritățile militare române de ocupație o atitudine revoltător de injustă și ofensatoare, dar trimitea la Paris, unul după altul, rapoarte ostile românilor, pline de invenții calomnioase. Ele găseau un ecou direct la Hoover „dictatorul alimentației", care le traducea prin amenințări la adresa României. În interesul adevărului și al dreptății, trebuie să menționăm că aceste amenințări n-au fost urmate de executare și că, în pofida tensiunii mereu sporite între România și Conferință, ea a continuat să primească, prin „Consiliul Suprem de Ajutorare și Aprovizionare", împreună cu Crucea Roșie americană și engleză, care conduceau o grandioasă operă umanitară, ajutorul, fără de care, țara, sleită de toate resursele sale, n-ar fi putut trăi; în ceea ce privește cantitatea materialelor primite — alimente, îmbrăcăminte, materiale de cale ferată, material sanitar — România venea în rîndul al cincilea din 16 țări ajutate, cea mai mare parte fiind de proveniență americană.

De altfel, acțiunea hotărîtă a României fusese întîmpinată în chipul cel mai elogios de opinia publică a țările aliate, în vădită contrazicere cu manifestările oficialităților lor. Presa franceză punea în evidență meritul vitejiei române care stinsese în mijlocul Europei Centrale cel mai primejdios focar de anarhie. Deosebit de calde erau aprecierile elogioase și felicitările ce veneau de la aliații din vecinătatea noastră.

Criza relațiilor României cu Consiliul Suprem s-a accentuat și mai mult cînd, la 23 august, s-a primit la București noul text al Tratatului minorităților, elaborat la Paris, și s-a constatat că, contrar așteptărilor, dispozițiile dușmănoase și enunțurile ofensatoare la adresa României fuseseră menținute, ba uneori chiar agravate; paralel cu aceasta, se pronunța o campanie calomnioasă, în sensul că românii ar intenționa să rezolve cu forța armată litigiul cu Serbia pentru Banat. Față de atitudinea fermă a guvernului român de a refuza să semneze tratatul, dacă se menține clauza minorităților, amenințarea de la Paris a luat proporții: primul delegat american cerea măsuri severe împotri-

României, aflată în stare de rebeliune împotriva Consiliului Suprem; Clémenceau, mascîndu-și sub aparențe severe simpatia ce continua s-o păstreze țării noastre, exprimă delegației române mulțumirea sa pentru intrarea armatei române în Budapesta și ne sfătuia să ne ferim de o politică de curată aventură în care România ar putea fi atrasă de Italia (aluzie la pretinsa intenție de a ataca Serbia).

Totuși, la 10 septembrie, tratatul cu Austria era iscălit la Saint-Germain-en-Laye, fără delegația română și cea iugoslavă — care însă au revenit ulterior. Solicitările României, de a se scoate ori atenua clauzele minorităților, au fost refuzate. La 12 septembrie, Brătianu a prezentat regelui demisia sa și a guvernului ce prezida, motivată de faptul că Consiliul Suprem a nesocotit Tratatul de Alianță din 1916 și a impus României condiții incompatibile cu demnitatea, neatîrnarea și interesele sale economice și politice.

Cum a fost semnat Tratatul minorităților

Cabinetul generalului Văitoianu, format în majoritate din generali în activitate, care a urmat ministerului Brătianu, cu misiunea de a prezida cele dintîi alegeri parlamentare în România unită, a continuat politica predecesorului său, atît în privința tratatelor de pace, cît și a raporturilor cu Ungaria, ce decurgeau din războiul nostru cu această țară și din ocuparea teritoriului ei. Din cauza aceasta nu s-a putut înregistra nici o ameliorare a raporturilor dintre Consiliul Suprem și România. Consiliul Suprem a trimis în România un „trimis extraordinar" în persoana diplomatului George Clark, spre a se documenta la fața locului asupra situației care a provocat tensiunea, în special asupra chestiunii ungare. Cu toate că Clark a culeș mai întîi informații din Budapesta și era purtătorul unor instrucțiuni ostile nouă din partea Consiliului Suprem, ancheta făcută în țară și cunoașterea exactă a realităților au făcut dintr-însul un susținător convins și cald al drepturilor României legitimînd, fără rezerve, campania română din Ungaria.

Persistența guvernului român în atitudinea sa față de tratatul cu Austria, ce cuprindea și pe acela al minorităților, precum și situația din Ungaria, au determinat Consiliul Suprem să ia față de aliatul rebel o atitudine energică. La 15 noiembrie, Consiliul Suprem a adresat tovarășei sale de luptă, de suferințe și de victorie, o notă neobișnuit de aspră, cu caracter de ultimatum. Nota constată situația staționară a celor trei chestiuni: acceptarea frontierelor fixate de către Consiliul Suprem, semnarea tratatului de pace cu Austria și a Tratatului minorităților, reglementarea situației în Ungaria. Consiliul Suprem imputa României că „negociază de trei luni și jumătate cu Conferința ca de la putere la putere", îi amintea că-și datorează libertatea, victoria și unirea Aliaților, și o soma ca în opt zile să se supună „fără discuție, fără rezerve și fără condiții" rezoluțiilor următoare:

1) să evacueze în întregime teritoriul ungar, retrăgîndu-se în frontierele definitive fixate de Conferință;

2) să accepte constituirea Comisiei Mixte Interaliate pentru a opri, controla și aprecia rechizițiile făcute în Ungaria de la începutul ocupației române;

3) să semneze Tratatul cu Austria și tratatul cu minoritățile.

„În cazul cînd răspunsul României nu va da satisfacția cerută de Consiliul Suprem, acesta va notifica României că ea s-a separat de Aliați. Ei o vor invita ca să-și recheme imediat delegații de la Conferința Păcii și vor retrage misiunile lor diplomatice de la București. În ceea ce privește reglementarea frontierelor, România va fi astfel, prin propria ei acțiune, despuiată de orice

titlu de sprijin din partea puterilor, precum și de recunoașterea drepturilor sale din partea Conferinței".

În același timp, cercurile politice și publicistice din țările aliate, în special din Anglia și Franța, erau inundate de o foarte intensă propagandă ungară. În parlamentul englez se ridicau voci în favoarea Ungariei, pe bază de informații tendențioase împotriva României, furnizate de șefii religioși și de aristocrații unguri care aveau întinse legături de rudenii și amiciție cu englezii. Se exploata în special prelungirea ocupației militare a Ungariei de către trupele române. Propaganda perfidă nu și-a făcut efectul. Totuși, în sînul Consiliului Suprem, primul ministru italian, germanofilul Nitti [11], a încercat să provoace o schimbare a dispozițiilor generale fixate la Versailles, modificînd fruntariile în favoarea ungurilor, pe motiv că sînt un popor superior în cultură celorlalte națiuni, pe care le-a oprimat și care își cereau drepturile. Încercarea n-a reușit.

Astfel România, care făcuse atîtea sacrificii în război pentru cauza comună începea să fie tratată ca dușmană. Guvernul Văitoianu a răspuns printr-un memoriu lung, care e un protest demn și viguros ce respinge punct cu punct toate acuzațiile și toate insinuările, precizînd încă o dată punctele de vedere, de la care nu se poate abate. La 30 noiembrie, guvernul Văitoianu demisionează la rîndul său și se constituie un guvern parlamentar, sub președinția lui Vaida-Voevod [12].

Pentru a evita o ruptură cu Aliații și a nu risca să se piardă măcar o părticică din ceea ce se dobîndise cu atîtea jertfe, cu atîtea vieți de eroi și cu atîtea vieți familiare distruse, Vaida s-a hotărît să facă „saltul în prăpastie", știind că în fundul acelei prăpăstii va regăsi prietenia marilor noastre aliate de ieri, azi și mîine [304].

La 9 decembrie, în Salonul Orologiului din Ministerul de Externe din Paris, generalul Coandă semna, în numele României, Tratatul cu Austria și Tratatul asupra minorităților, în care se adusese mici atenuări de formă. Controversa, care primejduise relațiile țării cu aliații din Apus, fusese înlăturată prin sacrificiul nostru și România își relua locul în familia statelor alături de care cucerise izbînda.

Tratatul de la Trianon

Semnarea de către Serbia și România a Tratatului cu Austria și a Tratatului minorităților, netezită calea tratatului cu Ungaria în care, mai ales, vor găsi o largă aplicare principiile generale conținute într-însul. La 16 ianuarie 1920, Consiliul Suprem a remis delegației ungare tratatul de pace. Șeful delegației ungare era contele Appónyi. Nici nu se putea un delegat mai reprezentativ, care să dovedească că în Ungaria nouă rămăsese același spirit șovinist și intolerant, care dusese vechea Ungarie în prăpastie. Appónyi a voit să impresioneze Conferința printr-un discurs patetic, rostit în trei limbi, în care a arătat că Ungaria a fost statul cel mai crud lovit, deoarece a pierdut două treimi din teritoriul și populația dinainte de război.

Răspunsul delegației ungare a fost înmînat Conferinței la 10 februarie. Ideea principală, care domina răspunsul, era că se nimicește un stat, care timp de zece veacuri fusese o unitate politică, pentru că așa îl menise natura ca să fie. El se îmbucătățește în mai multe state și aceasta în virtutea principiului naționalităților, pe cînd, de fapt, noile state vor fi, din punctul de vedere al originii, tot atît de complexe ca Ungaria, iar oricare alt principiu de unitate organică va lipsi. Appónyi mai susținea că „se transferă hegemonia unor rase cu civilizație inferioară" și că „nu se ține seamă de voința popoarelor care

se transferă dintr-un stat in altul". Ungurii cereau plebiscit, care să asigure alipirea teritoriilor ungare la statul ungar, iar in cazul cînd dezmembrarea se va menține, o uniune economică a părților dezlipite și garanții temeinice pentru ocrotirea minorităților.

Răspunsul puterilor reamintea ungurilor politica lor imperialistă, care a fost una din cauzele dezlănțuirii războiului și arăta că o modificare a frontierelor, deja fixate în iunie 1919, ar implica rele mai mari decît cele semnalate de delegație. Condițiile etnografice din Europa Centrală nu îngăduie ca frontierele politice să coincidă cu cele de rasă. E inevitabil ca nuclee de populație ungurească să rămînă sub suveranitatea altui stat. Aceasta nu insemnează că vechile orînduiri teritoriale trebuie să dăinuiască. „Chiar un stat vechi de o mie de ani nu e îndreptățit să dureze, cînd istoria lui nu este decît istoria unei lungi asupriri de către o minoritate lacomă de a domina asupra popoarelor cuprinse între fruntariile sale. Dreptul istoric nu poate fi invocat împotriva voinței popoarelor ...". Consiliul Suprem a socotit ca greu de organizat plebiscitul, care ar fi necesitat mari deplasări de trupe de ocupație și era inutil, întrucît condițiile etnografice și aspirațiile naționale ale popoarelor fuseseră bine studiate și acestea își exprimaseră lămurit voința lor, după prăbușirea Austro-Ungariei. „Concesiile tîrzii făcute autonomiei naționale de către guvernul ungurese nu schimbă întru nimic adevărul esențial, că timp de ani îndelungați toate sforțările politice ungare au tins să înăbușe glasul neamurilor asuprite".

La 4 iunie 1920 s-a pronunțat unul din marile verdicte ale istoriei. La Trianon, în Versailles, s-a semnat Tratatul de pace între Ungaria și Puterile Aliate și Asociate *. Statul milenar al Ungariei, întemeiat pe violență și pe nedreptate, se desființase și de drept, cum se prăbușise mai înainte de fapt. Ungaria era redusă la un stat mic, de 8 000 000 de locuitori. Era, în sfîrșit, statul național visat de unguri, dar redus la proporțiile sale reale ! Teritoriile locuite de slavii din sud, de români și de slovaci, formau de aici înainte părți integrante din statele lor naționale **.

Tratatul de la Sèvres

Prin Tratatul încheiat de Austria, aceasta renunța în favoarea României „la toate titlurile și drepturile asupra părții fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de fruntariile României, astfel precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate" (articolul 59). În ceea ce privește delimitarea acestor teritorii și împărțirea lor între statele moștenitoare, Austria se îndatora să recunoască orice hotărîre a Puterilor Aliate și Asociate, cu privire la aceste teritorii (articolul 91).

Dispoziții similare se înscriseseră în Tratatul cu Ungaria.

Delimitarea teritoriilor fostei monarhii austro-ungare, ocupate de armatele aliate și împărțirea lor la statele moștenitoare ale fostei monarhii, a fost o operație laborioasă și delicată. Pe alocuri ea punea în conflict țările ce luptaseră sub steag comun. Rînd pe rînd s-au aplanat dificultățile între cehi și poloni, sîrbi și italieni, români și sîrbi, unguri și austrieci.

---

* Din partea României, au semnat tratatul : doctorul Ioan Cantacuzino, ministru de stat, și Nicolae Titulescu, fost ministru.

** Textul articolului 45 din Tratatul de la Trianon : „Ungaria renunță, în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sînt fixate la art. 27, partea a II-a și recunoscute, prin prezentul Tratat sau prin orice alte Tratate încheiate în scop de a regula afacerile actuale, ca făcînd parte din România".

Între români și sîrbi, chestia delimitării Banatului se rezolvase prin comunicarea frontierelor făcută la 13 iunie. Sîrbii consimțiră cu greutate să evacueze Timișoara, pe care o ocupaseră militărește și din care ridicaseră mult și prețios material. Ei au predat partea din Banat, cuvenită românilor, împreună cu Timișoara, în mîinile francezilor, iar aceștia au predat-o românilor, care au luat-o sub control în cursul lunii iulie 1919.

La 10 august 1920 s-a semnat la Sèvres un tratat special încheiat între Marile Puteri — Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia —, pe de o parte și Polonia, România, Cehoslovacia și Iugoslavia, pe de altă parte, prin care se regula în mod formal granițele acestor state. Prin acest tratat s-a stabilit, pentru România, posesiunea Bucovinei întregi și s-a fixat granița cu Polonia și cu Cehoslovacia.

Tratatul de la Neuilly

La 19 septembrie, delegația bulgară a primit Tratatul provizoriu de pace și a depus la 24 octombrie obiecțiile sale, printr-un memoriu redactat de diplomații bulgari Gheșov și Țokov. Delegația solicita bunăvoința puterilor aliate, afirmînd că poporul bulgar nu fusese în unanimitate partizan al războiului alături de Puterile Centrale și că, acum, Bulgaria suferise o schimbare sufletească și era democrată și regenerată, ca Franța după Revoluție.

Bulgaria nu renunța la pretențiile teritoriale asupra Dobrogei, Macedoniei, Serbiei pînă la Morava și Traciei. Era desigur o pledoarie făcută mai mult cu scopul ca să scuze rapacitatea arătată în timpul războiului, cînd credea că pacea va fi dictată de aliații ei, decît cu nădejdea cîștigării acestor teritorii. Ea cerea admiterea în Liga Națiunilor — care se refuzase tuturor statelor inamice, pînă ce nu vor fi făcut proba bunelor lor intenții — concesii în privința efectivelor armatei și a flotilei.

Răspunsul Aliaților, prezentat bulgarilor la 2 noiembrie, combătea teza bulgară, arătînd politica de cucerire și de jaf dusă de guvernul și armata bulgară, atacînd pe la spate pe sîrbi și pe români, care luptau pentru revendicările lor naționale, atacarea armatelor ruse și franco-engleze, fără ca țara să arate nici o dorință de a renunța la un astfel de război. Luptînd alături de Puterile Centrale, bulgarii contribuiseră la prelungirea războiului, căci întrerupseseră comunicația Aliaților cu România și cu Rusia și deschiseseră drumul Germaniei spre răsărit. Bulgaria n-a cerut pacea decît atunci cînd a fost învinsă pe cîmpul de luptă și silită să depună armele. Totuși, nu gînduri de răzbunare dictau Puterilor Aliate condițiile de pace, ci dorința de a stabili o pace dreaptă, care să fie deci durabilă și rodnică. Nici o concesie teritorială nu s-a făcut Bulgariei. În privința României, s-au menținut granițele fixate prin Pacea de la București în 1913; s-au făcut mici rectificări în favoarea sîrbilor, și mai considerabile în favoarea grecilor, care au dobîndit toată Tracia de sud *.

Obligația de reparații, la care a fost supusă Bulgaria către puterile aliate și asociate, a fost fixată la două miliarde și un sfert franci-aur.

La 27 noiembrie 1919, la Neuilly-sur-Seine, Stamboliski, primul ministru bulgar, a semnat, într-o tăcere impresionantă, tratatul de pace.

---

* În urma nenorocitului război cu turcii și a păcii de la Lausanne [13], grecii au pierdut din nou, în favoarea turcilor, toate aceste teritorii.

Recunoașterea unirii Basarabiei cu România

Recunoașterea unirii Basarabiei cu România s-a lovit de asemenea de dificultăți. Cea mai însemnată era lipsa unui guvernămînt stabil în Rusia, capabil să ia angajamente în numele acestei țări. Guvernul bolșevic nu era considerat ca atare, și Conferința Păcii nu putea să intre în tratative cu el. De aceea chestiunile rusești au fost excluse din programul Conferinței de Pace, rămînînd a fi rezolvate ulterior, după împrejurări și posibilități.

Împotriva stării de fapt creată prin unirea Basarabiei, s-au ridicat mai multe proteste.

Adversarii Unirii, din Sfatul Țării, compuși din cîțiva membri ai grupului țărănesc, ruși și ucraineni, au constituit la Odessa pe la sfîrșitul lui 1918 un „Comitet pentru Eliberarea Basarabiei", avînd legături, după oameni, fie cu Denikin [14], fie cu Sovietele. Acțiunea Comitetului s-a manifestat prin agitații al căror rezultat a fost trimiterea cîtorva note pline de obișnuitele violențe la adresa României.

Cu începerea Conferinței Păcii, centrul agitațiilor s-a mutat la Paris, unde membrii „burghezi" ai Comitetului, laolaltă cu socialiști și cu foști înalți demnitari ai regimului țarist, au întreprins o campanie foarte activă împotriva României. În numeroase note, înmînate Conferinței Păcii prin Maklakov, fostul ministru al guvernului Kerenski la Paris, chestia Basarabiei e expusă cu argumente trase atît din vechiul repertoriu imperialist — Rusia n-a smuls la 1812 Basarabia de la România, ci a „eliberat-o" de sub turci; românii n-ar forma majoritatea absolută a populației — cît și din noile evenimente — unirea s-ar fi făcut sub teroarea armatei de ocupație română; Sfatul Țării n-ar fi avut ființă legală; votarea Unirii fără condiții s-ar fi făcut de o minoritate ș.a.m.d.

În numele delegației foștilor demnitari ruși și al membrilor Adunării Constituante, aflători la Paris — constituind o conferință privată, fără nici o împuternicire legală de vreun fel, a fost admis într-o ședință a Conferinței la 2 iulie, ad audiendum, Maklakov. Acesta, expunînd vederile de mai sus, a declarat că Basarabia nu poate fi dezlipită de Rusia fără consimțămîntul acesteia, care nu ar putea fi înlocuit cu consimțămîntul unui terț — adică al Conferinței de Pace — și că ar înțelege, la rigoare, numai dreptul populației din cele patru județe, care sînt moldovenești, să ceară anexarea la România pe calea unui plebiscit.

Consiliul n-a luat nici o hotărîre în chestia Basarabiei, iar lupta a continuat să se dea prin publicitate. Memoriile și broșurile publicate de basarabenii dușmani ai Unirii, ca marii latifundiari Schmidt, Krupenski ș.a., care-și plîngeau situațiile pierdute, se întemeiau pe un material de pretinse presiuni și abuzuri, săvîrșite de autoritățile civile și militare române în Basarabia.

Brătianu, ascultat de Consiliul Suprem, după Maklakov — cu cîteva ore înainte de a părăsi Conferința și Parisul — a restabilit adevărul atît asupra drepturilor românilor asupra Basarabiei, cît și asupra valabilității actului Sfatului Țării.

Cîteva situații curioase s-au născut din necunoașterea împrejurărilor reale. Guvernul francez căuta să încurajeze și să susțină organizarea forțelor antirevoluționare din Rusia. Într-o convenție încheiată cu amiralul Kolceak, care comanda forțele naționale ruse din Siberia împotriva bolșevismului, era un punct în care se vorbea de recunoașterea dreptului ce are Conferința Păcii, de a hotărî soarta părților românești din Basarabia. Această nenorocită formulă, sprijinită pe o totală necunoștință a drepturilor istorice, etnice și politice ale românilor asupra întregii Basarabii, era de natură să redeștepte toate agitațiile, care fuseseră curmate prin regimul de ordine stabilit de români prin largile reforme politice și agrare introduse în Basarabia.

Chestiunea Basarabiei, prezentată in acest chip, era mai mult un mijloc de presiune exercitat asupra României, ca s-o facă să renunţe la atitudinea sa de rezistenţă faţă de Consiliul Suprem. Jocul n-a prins însă. Delegaţia română a păstrat o atitudine hotărîtă. Brătianu a declarat că Basarabia e definitiv unită cu România, care a reluat-o prin foc şi sînge şi că nici o hotărire străină n-o va putea despărţi, decît tot cu foc şi sînge. Între membrii Conferinţei de Pace se ivise o divergenţă în privinţa soluţiei chestiei basarabene, în care părerile extreme erau reprezentate de Franţa, cîştigată pentru cauza noastră şi America, hotărît ostilă nouă.

Criza provocată în Conferinţa Păcii din cauza celorlalte chestiuni române a împiedicat-o să rezolve chestia basarabeană. Activitatea delegaţiei române s-a manifestat însă prin publicarea unui mare număr de articole în presă, broşuri şi memorii adresate Conferinţei, prin care se răspundea adversarilor şi se arătau drepturile noastre asupra acestei vechi provincii româneşti şi valabilitatea actului Unirii. Printre personalităţile cu multă influenţă, care ne-au fost de cel mai mare ajutor în această chestiune, a fost profesorul de la Sorbona, Em. de Martonne, care era referentul Conferinţei de Pace pentru chestiuni geografice şi etnografice. În urma unei călătorii de anchetă în Basarabia, el şi-a format convingerea despre caracterul românesc al provinciei, şi a susţinut în Conferinţă drepturile noastre cu toată autoritatea şi cu toată puterea convingerilor sale.

De altfel, chestia Basarabiei nu era considerată de marile puteri aliate ca o chestie specială a României, ci ca una ce făcea parte integrantă din politica generală a acestor puteri faţă de Rusia. Mari deosebiri le despărţeau în ce priveşte atitudinea lor faţă de fosta aliată. Numeroase intrigi se ţeseau, la care luau parte şi popoarele eliberate de jugul Rusiei ţariste.

În februarie 1920, după subscrierea Tratatului cu Austria şi a Tratatului minorităţilor, o destindere se ivi în relaţiile României, atît cu Puterile Aliate, cît şi cu Rusia. Între preşedintele Consiliului de Miniştri român, Vaida-Voevod, şi guvernul sovietic rus, se legară discuţii preliminarii în vederea unei reglementări a chestiilor pendinte. La Copenhaga, între delegatul român Ciotori şi ministrul rus Litvinov au început tratative neoficiale, în care condiţiile formulate de România erau : dreptul Basarabiei la Unire şi restituirea tezaurului de la Moscova. Conversaţiile angajate între cei doi delegaţi au intrat pe o cale bună, căci comisarul rus la Afacerile Străine, Cicerin, telegrafiază lui Vaida la 24 februarie 1920 : „Guvernul sovietic rus crede că toate chestiunile în litigiu între cele două ţări pot fi soluţionate pe calea tratativelor de pace şi că toate chestiunile teritoriale pot fi rezolvate prin bună înţelegere ...". Se ajunse la fixarea locului conferinţei şi a delegaţilor. În acelaşi timp însă Lloyd George, ca preşedinte al Consiliului Suprem, comunică lui Vaida la 3 martie că, întrucît guvernul român a făcut dovada dorinţei sale de a rezolva chestiunile în suspensie în interesul României şi al Europei în general — era vorba de tratatul de pace şi de evacuarea Ungariei — guvernele aliate consideră că chestia basarabeană nu mai trebuie să rămînă în suspensie. Nota Consiliului Suprem arată că „după ce a luat în consideraţie aspiraţiile de ansamblu ale populaţiei basarabene, caracterul moldovenesc al acelei provincii din punct de vedere geografic şi etnografic, precum şi argumentele economice şi istorice, principalele puteri aliate se pronunţă pentru aceste motive în favoarea reunirii Basarabiei cu România, reunire, care a fost formal proclamată de către reprezentanţii Basarabiei ...".

Tratatul pentru recunoaşterea unirii Basarabiei cu România s-a semnat la 28 octombrie 1920 la Paris de delegaţii Imperiului britanic, Franţei, Italiei

și Japoniei, de o parte și ai României, de altă parte. El recunoaște României suveranitatea asupra teritoriului basarabean, cuprins între Prut, Nistru, vechea graniță a Bucovinei și Marea Neagră. Articolul 9 al Tratatului anunță că părțile contractante vor invita Rusia să adere la acest Tratat, de îndată ce va exista un guvern rus recunoscut de ele. „Ele își rezervă dreptul de a supune arbitrajului consiliului Ligii Națiunilor toate chestiunile care ar putea fi ridicate de Rusia cu privire la detaliile acestui Tratat, fiind bine stabilit că fruntariile definite de acest tratat, precum și suveranitatea României asupra teritoriilor pe care le cuprinde, nu va putea fi pusă în discuție".

Tratatul a fost ratificat pînă acum de principalii semnatari : Anglia, Franța și România. Rusia s-a menținut în aceeași atitudine de nerecunoaștere a actului unirii, cerînd plebiscit, care nu ar fi decît mijlocul unei mari agitații în țară și a unei neînfrînate propagande subversive *.

Unirea în Camera României Mari

În decembrie 1919 s-au întrunit la București cele dintîi Adunări Legiuitoare ale României întregite, alese prin vot universal și cuprinzînd pe mandatarii tuturor țărilor române.

În discuția programului noului guvern, reprezentanții tuturor partidelor au expus ideile lor asupra problemelor ridicate de încheierea păcii. Cea mai importantă cuvîntare a fost aceea prin care, timp de două ședințe, Brătianu a arătat cum a pregătit, a condus și a încheiat marele război pentru unirea neamului românesc [30]. Omul care cîrmuise țara aproape neîntrerupt de la 1914 pînă la 1919, în cele mai grele și hotărîtoare timpuri ce pot fi date unui popor să trăiască, acela care și-a legat numele de cel mai măreț act al istoriei națiunii române din toate timpurile, a înfățișat tabloul impresionant al întregului șir de evenimente, uneori înălțătoare, cel mai adeseori tragice, prin care am ajuns la atingerea marelui țel. A insistat îndeosebi asupra spinoaselor discuții de la Conferința Păcii, lămurind motivele pentru care a preferat să plece învins de la Paris și de la guvernul țării, decît să sacrifice ceva din drepturile și din mîndria țării pe care o reprezenta. Cu înalta autoritate pe care i-o dădea excepțională sa situație politică și personală, Brătianu a sfîrșit făcînd apel la toți conducătorii de azi și de mîine ai națiunii, să caute să păstreze României rolul ce i se cuvine după importanța locului ce a reușit să-și cîștige. Căci o națiune este o conștiință națională. Cît valorează una, atît valorează cealaltă. Nu numai puterea militară determină importanța unui popor, ci totalitatea forțelor intelectuale, morale, materiale și de energie, de care el dispune. „Conștiința a ceea ce ești și hotărîrea fermă de a fi, este puterea cea dintîi a unui popor. Cum și-o manifestă el, astfel își așează rolul și rostul în mijlocul neamurilor".

La 29 decembrie, Parlamentul României întregite vota legile de ratificare ale Unirii celei mari. Legile erau depuse de bucovineanul Nistor, de basarabeanul

---

* Italia și Japonia nu au ratificat încă Tratatul. Cauza întîrzierii, în ce privește Italia, este politica ei de menajamente față de Rusia Sovietică, cu care e legată printr-un tratat comercial. În tratatul italo-român din 1926, guvernul italian declară că-și rezervă ratificarea unirii Basarabiei pentru un timp oportun. Ratificarea de către Italia va avea ca urmare, în mod automat, și ratificarea de partea Japoniei.
Nici tratativele directe cu Rusia n-au dat vreun rezultat. În 1925, pentru întîia dată, o delegație română, compusă din Langa-Rășcanu, Drăghicescu, M. Djuvara ș.a., s-a întîlnit la Viena cu delegația sovietică, condusă de Krestinski. De la primul contact, rușii au pus chestiunea Basarabiei în așa chip încît delegația română s-a văzut nevoită să refuze discuția și conferința s-a dizolvat, fără nici un rezultat. Chestia Basarabiei a rămas rana deschisă a unității noastre naționale și a politicii noastre externe.

Inculeț și de ardeleanul Ștefan C. Pop, trei dintre cei mai activi făuritori ai unirii țărilor lor, pe care acum le reprezentau [ca miniștri în cabinetul României] Mari.

Președinte al Consiliului de Miniștri era Vaida-Voevod, luptătorul cauzei naționale a românilor din Transilvania, cel care în ședința memorabilă a Camerei ungare din 18 octombrie 1918 rostise declarația de desfacere a românilor de statul ungar, iar președinte al Adunării Deputaților era Nicolae Iorga. Se cuvenea acestui mare apostol al neamului, unul din făuritorii sufletești ai Unirii, cinstea de a proclama ființa legală a acestei Uniri, dobîndite „prin lacrămi și singe de fericita generație a marelui război". Și a făcut-o în cuvinte care întrupau în chip elocvent simțirea întregului popor :

„Ca președinte al acestei Adunări și ca unul din reprezentanții acestei României dintre Carpați și Dunăre, care a purtat șase sute de ani prin cele mai mari primejdii, odată cu steagul românesc, soarta însăși a neamului întreg ; în numele României mutilate de ieri, care stringea în inima ei rănită atîta din jalea și nădejdea ținuturilor înstrăinate ; în numele României care a plîns cu frații pierduți și a nădăjduit cu ei și în care n-a fost om cinstit, care să nu păstreze în Sfînta Sfintelor a sufletului său dorul desăvîrșitei uniri naționale și hotărîrea de a ne jertfi toți pentru aceasta, simt negrăita fericire de a putea face în numele D-voastră, al tuturora, acest legămînt solemn pentru viitorul neamului, în sfîrșit și, pentru vecie, unit" [15].

NOTE

[1] Războiul Civil purtat de oamenii muncii din Rusia împotriva intervenționiștilor și al gardiștilor, pentru victoria revoluției proletare, a costat viața a circa 50 000 de comuniști. El a fost un război drept, de eliberare. Ultimul focar al intervenției străine și al Războiului Civil — situat în Extremul Orient — a fost stins la 25 octombrie 1922, cînd Armata Roșie a cucerit Vladivostokul.

[2] Războiul greco-turc început la 15 mai 1919, prin debarcarea de trupe grecești la Izmir, în Anatolia, s-a încheiat în anul 1922. Bătălia decisivă între greci și turci a avut loc pe rîul Sakaria la 23 august — 13 septembrie 1921 și s-a încheiat cu victoria armatei turce, avînd în frunte ca comandant suprem pe generalul Mustafa Kemal. Armistițiul care a pus capăt războiului, în care au fost implicate și Marea Britanie, Franța, Italia, a fost semnat la 11 octombrie 1922 la Mudanya.

[3] S.U.A. erau doar „asociate" puterilor Antantei.

[4] Oameni politici proeminenți, reprezentanți ai Regatului sîrbilor, croaților și slovenilor.

[5] Edward Mandell House (1858– 1938), diplomat nord-american, consilierul personal al președintelui W. Wilson.

[6] În Anatolia (Turcia).

[7] Grecia a pierdut războiul (1922).

[8] Herbert Clark Hoower (1874—1964), a fost trimis în Europa de guvernul Statelor Unite la sfîrșitul războiului, cu scopul de a studia căile și măsurile de combatere a lipsurilor alimentare pricinuite de război. Apoi, în anii 1929—1933 a fost președinte al S.U.A.

[9] În Războiul din 1870—1871 împotriva Prusiei și aliaților germani ai acesteia, Franța imperială a suferit un dezastru de mari proporții. Al doilea Imperiu s-a prăbușit, Napoleon al III-lea — adversar al unificării statelor germane — a fost luat prizonier. Ca un afront suprem adus Franței învinse, la 18 ianuarie 1871 proclamarea Imperiului German și încoronarea lui Wilhelm I ca împărat al Germaniei au avut loc pe pămînt francez, la porțile Parisului, care mai rezista încă asediatorilor germani, în palatul de la Versailles — simbol al măreției franceze din veacurile precedente.

[10] Léon Gambetta (1838—1882), om politic republican francez, membru al Guvernului „Apărării Naționale" în timpul Războiului Franco-German din anii 1870—1871.

[11] Francesco Nitti, prim-ministru al Italiei în perioada iunie 1919 — iunie 1920.

[12] Guvernul Alexandru Vaida-Voevod a condus România în perioada decembrie 1919 — martie 1920.

[13] Tratatul de pace dintre Puterile Aliate (Marea Britanie, Franța, Italia, Grecia ș a.) și Turcia a fost încheiat la Lausanne la 24 iulie 1923. Statul modern republican turc își dobîndea granițele sale firești.

[14] În 1919 împotriva Rusiei Sovietice a fost organizată o nouă campanie combinată la care au participat puternica armată alb-gardistă a generalului Denikin — care acționa în sudul Rusiei — și armata poloneză, aflată în înaintare dinspre vest. Rusia Sovietică a trecut prin momente foarte grele. Vezi G. G. Alahverdov, N. F. Kuzmin, M. V. Rîbakov, L. M. Spirin, N. I. Sataghin, *Scurtă istorie a războiului civil din U.R.S.S.*, București, Editura Politică, 1962, p. 299—411.

[15] Privitor la Conferința de Pace, vezi *România și Conferința de pace de la Paris (1918—1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983; *Studii privind politica externă a României (1919—1939)*, sub coordonarea lui Viorica Moisuc, Editura Militară, București, 1969; *România în relațiile internaționale. 1919—1939*, Editura Junimea, Iași, 1980; Em. Bold, *Aspecte privind poziția marilor puteri față de România la Conferința păcii (1919—1920)*, în *ASUI*, XVI, 1970, 2, p. 217—223; C. Botoran, *România și statele succesorale din centrul și sud-estul Europei la Conferința de pace de la Paris (1919—1920)*, în: *RdI*, nr. 11, 1983, p. 1120—1136; C. Botoran, *România în sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919—1920)*, în *RdI*, nr. 11, 1980, p. 2071—2086; Titu Georgescu, *Marile puteri și țările mici în contextul primului război mondial și al urmărilor sale imediate*, în *RdI*, nr. 7, 1976, p. 981—997; Mircea Musat, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, în *AII*, nr. 2, 1976, p. 60—73; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 657—702; Viorica Moisuc, *Principiul naționalităților și noua ordine internațională de după 1918 și chestiunea revizionismului*, în *RdI*, nr. 5, 1980, p. 285—298; Oprea M. Ionel, *Apărarea suveranității naționale a României la Conferința păcii de la Paris (1919—1920)*, în *RdI*, nr. 12, 1981, p. 2177—2199.

ÎNCHEIERE

Sacrificiul de sînge al României

Sacrificiul de sînge al vechiului Regat al României în războiul pentru unitatea neamului se exprimă prin cifrele ce urmează *.

Pierderile în morți ale armatei române în campania 1916—1919 au fost:

1 913 ofițeri și 95 454 soldați, nominal identificați, morți pe front, ori în infirmeriile, spitalele etc. din țară, din cauza rănilor sau bolilor.

248 de ofițeri și 51 177 soldați, morți în țară — pe front sau aiurea — în împrejurări necunoscute sau de așa natură încît nu au putut fi înregistrați îndată după moarte sau nominal identificați în urmă.

---

* Datele relative la pierderile armatei ne-au fost comunicate de Secția Statisticei din Ministerul de Război. Cele relative la invalizi, văduve și orfani de către oficiul I.O.V. din Ministerul Ocrotirilor Sociale. Numărul victimelor de sînge ale populației civile este extras din Raportul Oficial prezentat Conferinței Păcii de delegația noastră [14]. Datele relative la victimele secerate de epidemii în populația civilă sînt luate din tabelele Direcției generale a Serviciului Sanitar.
În anul 1919, din necesitatea de a face o evaluare expeditivă a pierderilor României și din imposibilitatea de a aduna și controla riguros datele statistice, s-a recurs la metoda comparării cifrei mortalității anilor de război cu aceea a mortalității medii din anii normali. S-a găsit, cu această metodă, cifra aproximativă de 800 000, care ar reprezenta pierderea de vieți provocată de război. În interesul adevărului, cifra aceasta trebuie înlocuită cu cea pe care o dăm mai sus și care se apropie mult mai mult de realitate. Societatea „Mormintele Eroilor", lucrînd la adunarea și clasarea morților din război, a căror morminte se găsesc presărate pe teritoriul român, a ajuns la următoarele cifre: morți identificați ca nume și naționalitate 72 386, dintre care români 51 255; apoi germani 8 407, austro-ungari 7 037, ruși 2 891, sîrbi 1 297 etc. Morți neidentificați 312 690, dintre care români 93 983, germani 13 470, austro-ungari 2 613, ruși 16 780, sîrbi 2 216, bulgari 2 025, turci 1 363, ș.a. Restul de 179 998 sînt dați ca necunoscuți. În această cifră intră desigur și străini, și populație civilă, îngropați în gropi comune cu militarii în timpul retragerii și al epidemiilor și un procent important de prizonieri români morți în lagărele și lazaretele din țară, înainte de a fi fost transportați în țările inamicului. Aceasta rezultă și din marea diferență a cifrei morților în prizonierat, înregistrată la Ministerul de Război, care e de 70 504, și numărul mormintelor de prizonieri aflați pe teritoriile altor țări, care e de 18 846.

E interesant a face o comparație cu pierderile în morți ale armatelor statelor aliate pentru care există date oficiale, controlate [284]:

Franța	1 364 000,	adică	3,6%	din populația țării
Marea Britanie	764 000	„	1,25%	„ „
Italia	496 000	„	1,24%	„ „
Statele Unite ..	115 000	„	0,12%	„ „
Belgia	40 000	„	0,69%	„ „
România	220 000	„	3,0%	„ „

Proporția pierderilor României rămîne deci una dintre cele mai ridicate printre țările luptătoare.

Pentru Germania, statistica oficială [240] dă cifra morților: 1 808 545, adică 2,79% din populația țării, dintre care 52 000 ofițeri.

Post de comandă al unei unități române în timpul luptelor de la Oituz (fototeca Muzeului Militar Central).

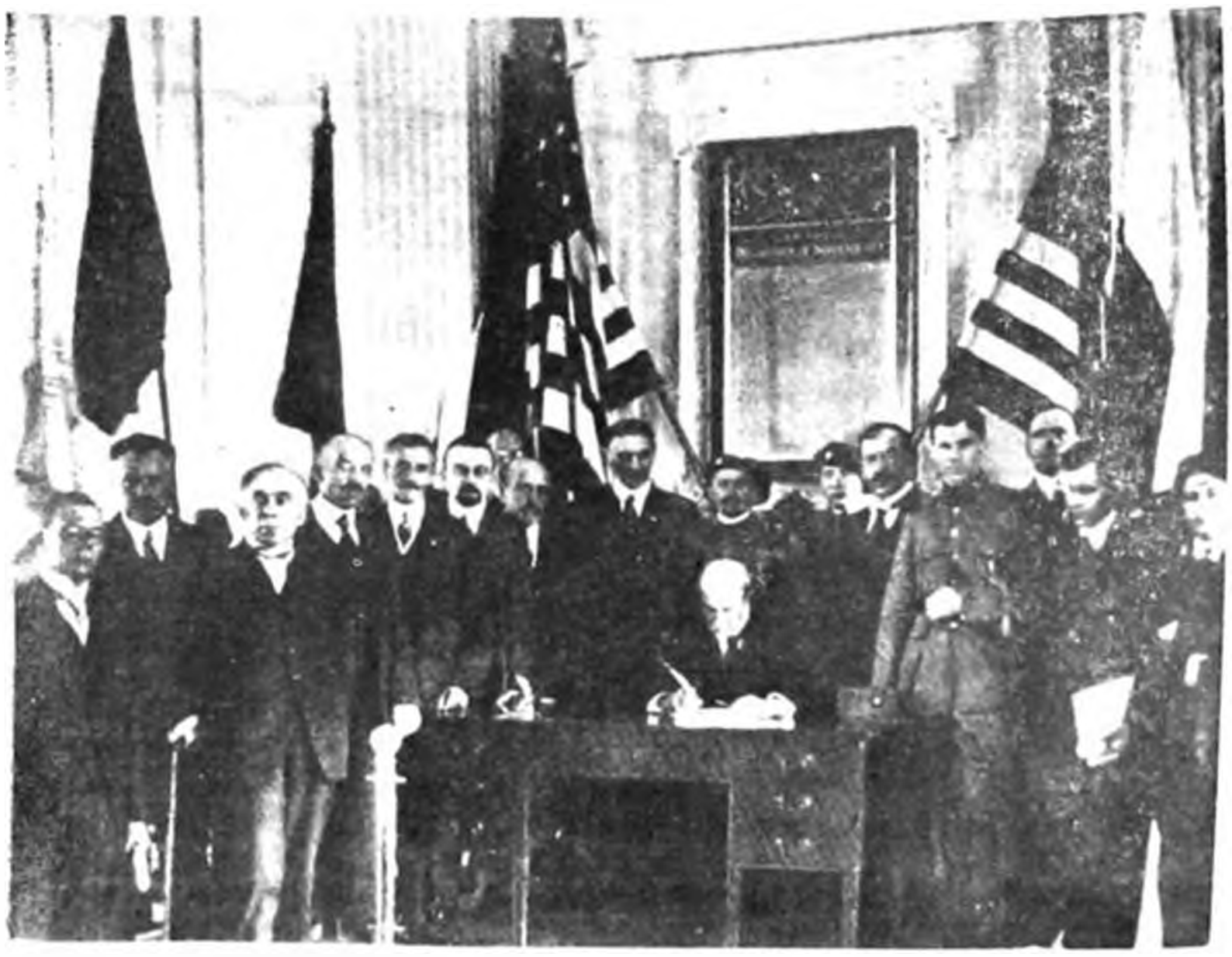

Solemnitatea iscălirii manifestului Uniunii central-europene, în „Independence Hall" din Philadelphia. La masă, semnînd, Tomas Garrigue Masaryk.

Ion Inculeț, om politic român.

Alexandru Marghiloman, președinte al Consiliului de Miniștri (5 18 martie — 24 octombrie/6 noiembrie 1918).

Aurel C. Popovici, publicist și om politic român, militant activ pentru Unirea Transilvaniei cu România.

Dr. Constantin Istrati, chimist și medic român, academician; a susținut cauza românilor din Transilvania.

Constantin Angelescu, medic și om politic român, militant pentru desăvîrșirea unității naționale românești.

După decretarea celei de a doua mobilizări, trupe române îndreptîndu-se spre almamentele ordonate — 28 octombrie 10 noiembrie 1918 (fototeca Muzeului Militar Central).

Colonelul Victor Petin, șeful statului-major al Misiunii militare franceze, impreună cu un grup de militari români, pe front (fototeca Muzeului Militar Central).

Un grup de ofițeri din Misiunea militară franceză în România (fototeca Muzeului Militar Central).

Comandantul suprem al armatei române, generalii H. M. Berthelot și D. V. Scerbacev într-o vizită de informare pe front.

Generalul Vladimir Vladimirovici Zaharov, împreună cu statul său major pe frontul român (fototeca Muzeului Militar Central).

Iancu Flondor, om politic român.

Ion Nistor, istoric și om politic român, academician.

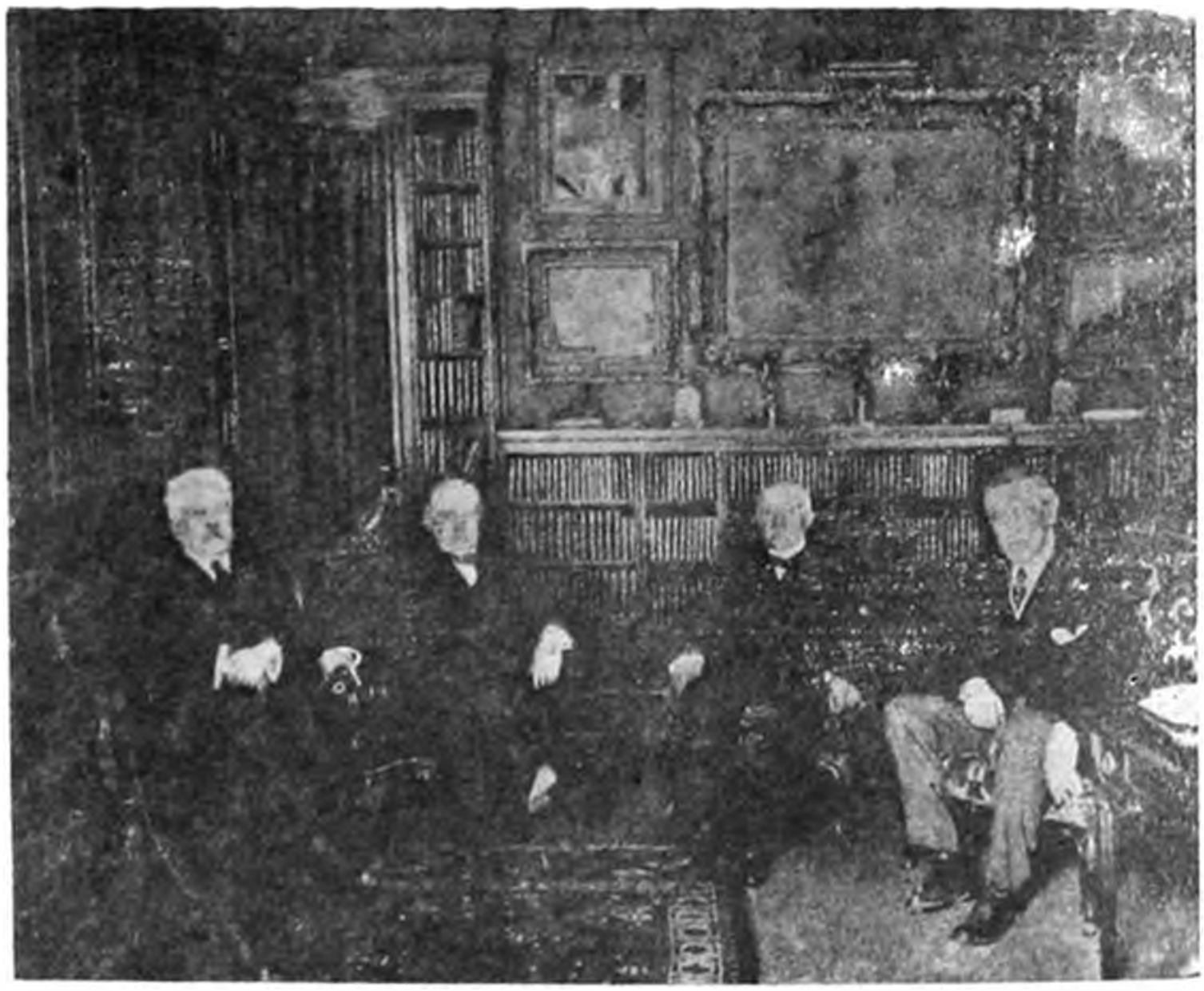

Consiliul „Celor Patru". De la stînga spre dreapta: Orlando, Lloyd George, Clemenceau, Wilson.

Alexandru Vaida-Voevod, om politic român, membru al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918—1920).

Vasile Goldiș, om politic și publicist român, membru al Consiliului Național Român Central (1918) și al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918—1920).

Iuliu Maniu, om politic român Președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918—1920).

Defilarea trupelor române în Cluj — 27 mai 1919 (după albumul *Comandamentul trupelor din Transilvania*, Biblioteca Muzeului Militar Central)

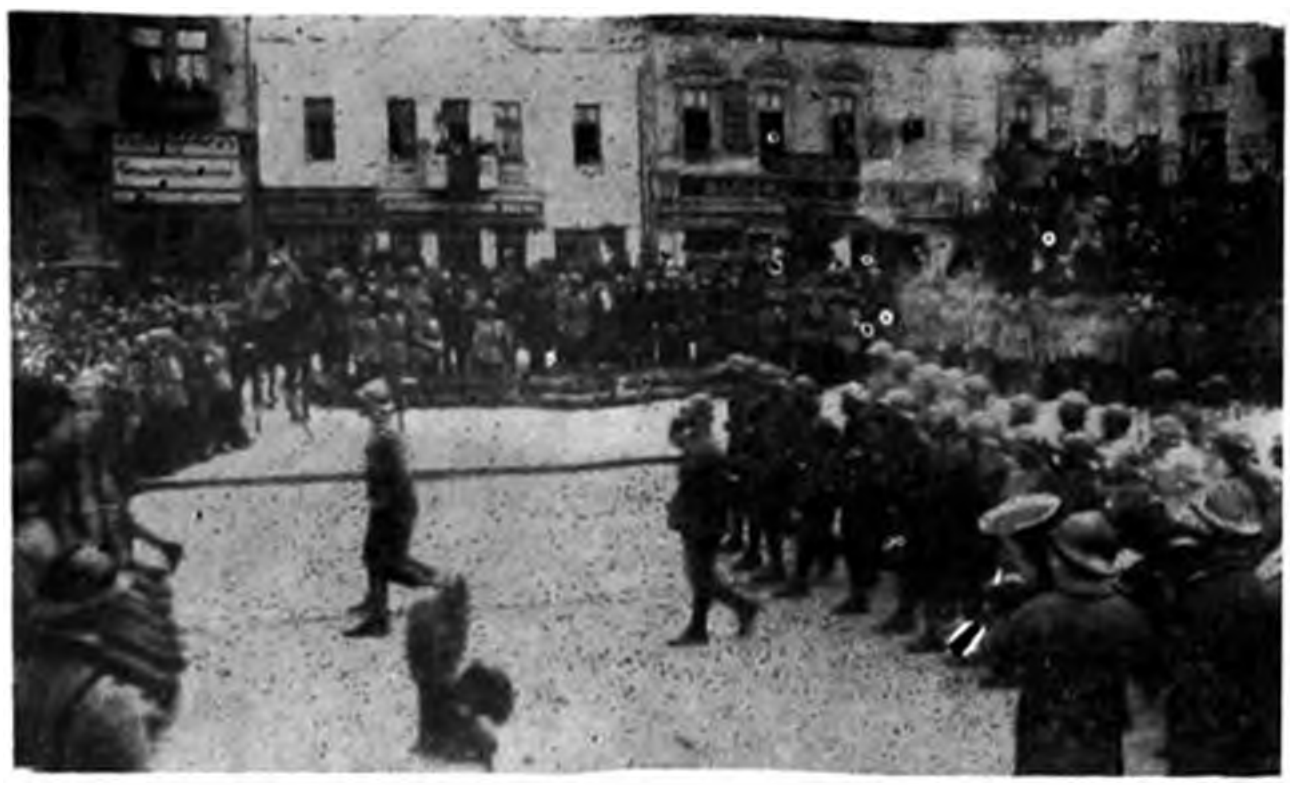

Defilarea trupelor române în Oradea — 23 mai 1919 (după albumul *Comandamentul trupelor din Transilvania*, Biblioteca Muzeului Militar Central)

Defilarea trupelor române în Carei — 25 mai 1919 (după albumul *Comandamentul trupelor din Transilvania*, Biblioteca Muzeului Militar Central).

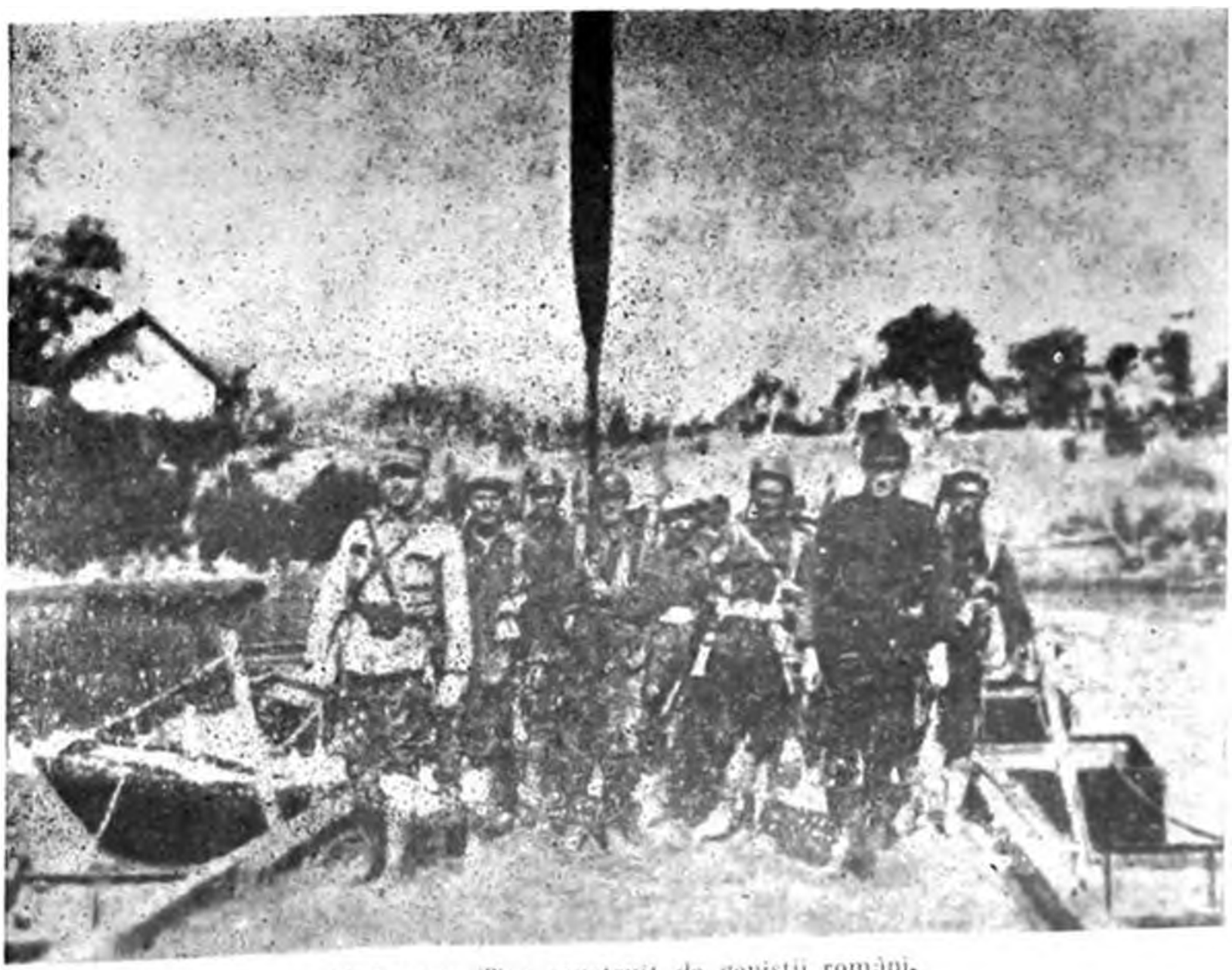

Pod peste Tisa construit de genieștii români.

Trupe române de cavalerie pe străzile Budapestei.

Santinelă română străjuind Podul cu lanțuri din Budapesta.

Armata română hrănind populația Budapestei.

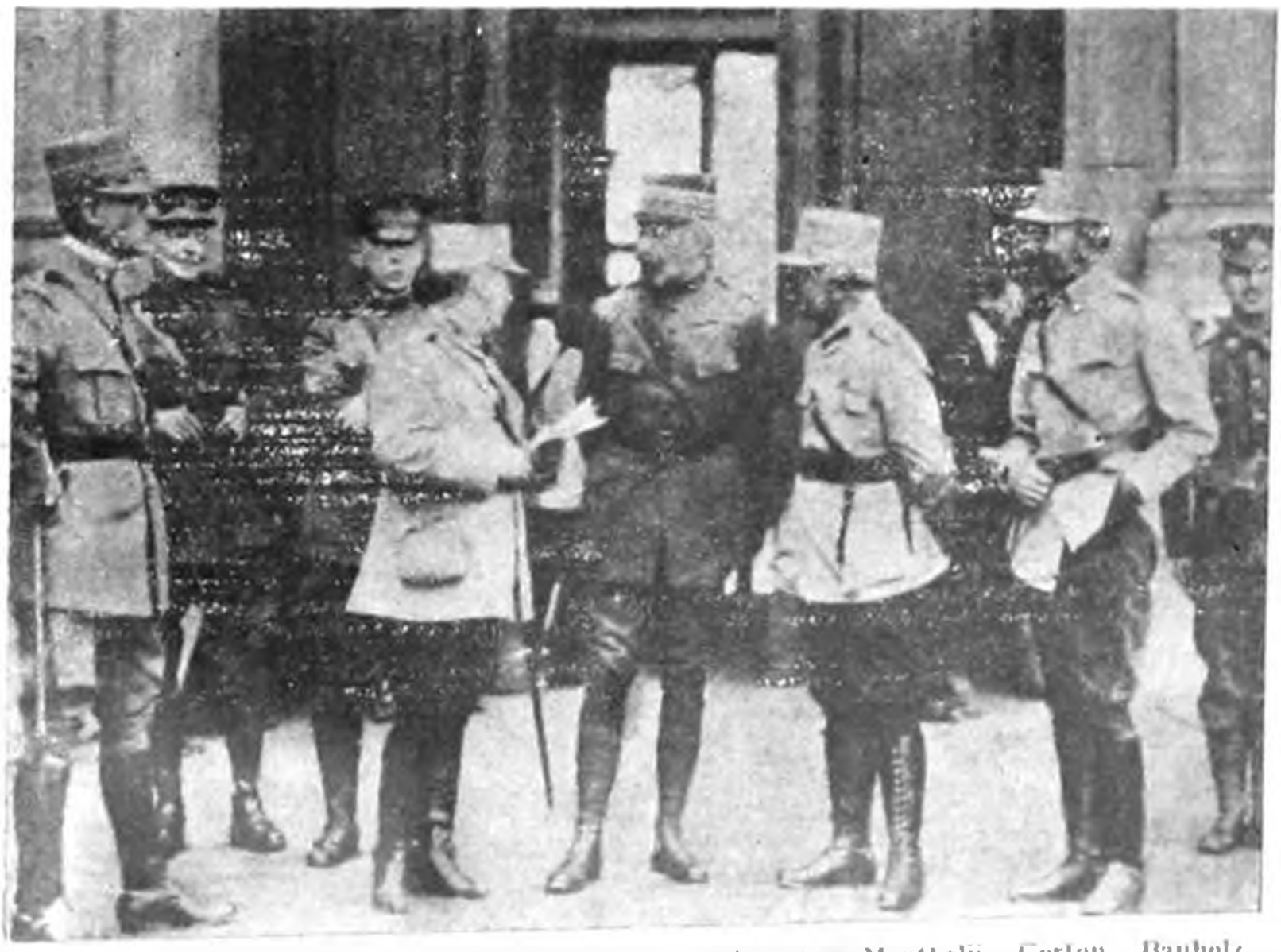

După o ședință a Consiliului Aliat. De la stînga spre dreapta — Monthelii, Gorton, Banholz, Diamandy, Grazziani, Mărdărescu, Holban.

Generalul de divizie Traian Moșoiu, comandantul trupelor române din Transilvania.

Generalul de divizie Gheorghe Mărdărescu, comandantul trupelor române din Transilvania. (12 iulie 1919).

Primul guvern al statului național unitar român (după *Enciclopedia României*, vol. I, 1938).

Georges Clemenceau, om politic francez, președinte al Conferinței de Pace de la Paris (1919—1920), unul dintre autorii Tratatului de Pace de la Versailles.

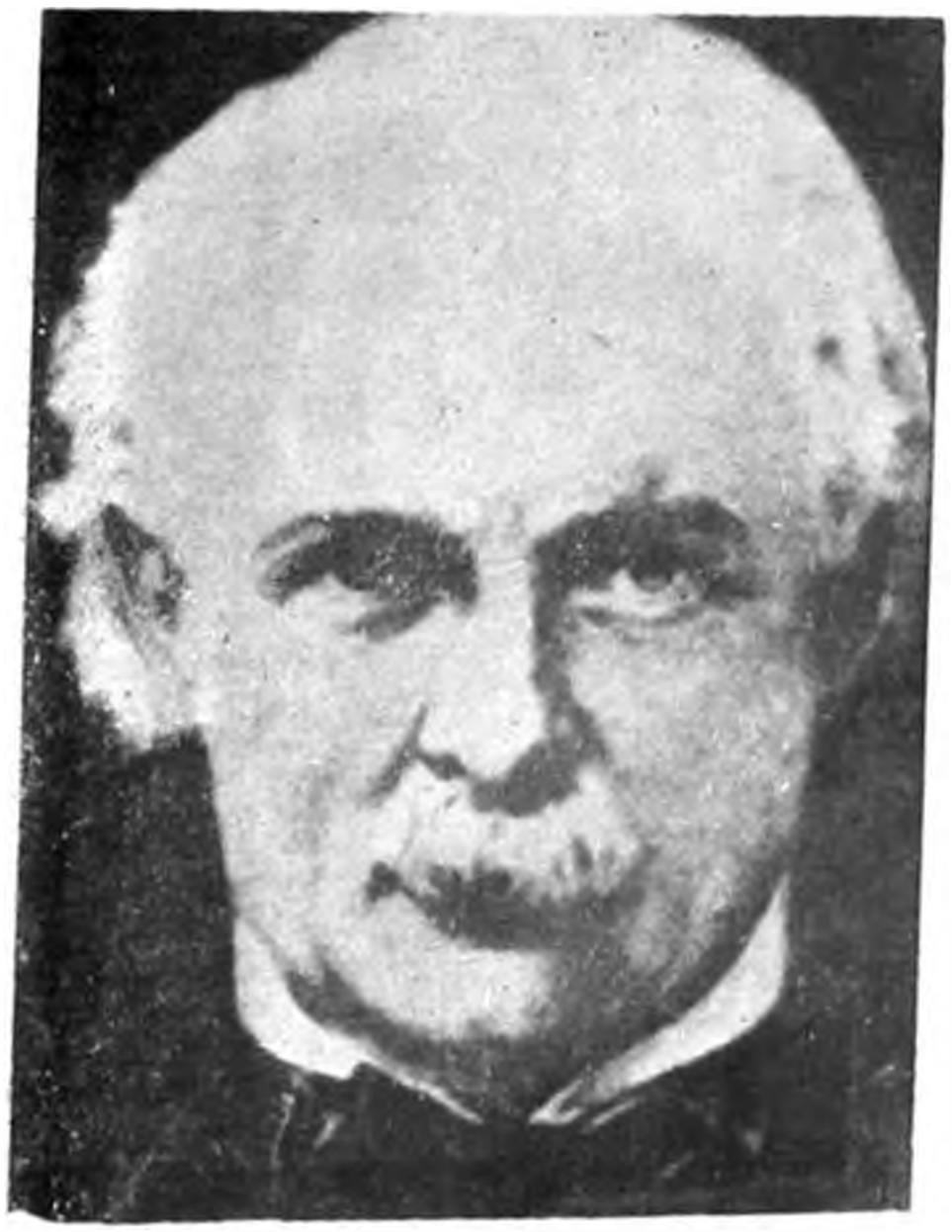

David Lloyd George, om politic britanic cu un rol important la Conferința de Pace de la Paris.

Thomas Woodrow Wilson, om politic american, președinte al S.U.A. (1913—1921). Rol important la elaborarea Tratatului de la Versailles și la crearea Ligii Națiunilor.

Octavian Goga

Membrii „Consiliului național al unități

Prizonierii români luaţi de inamic au fost in număr de 4 134 ofiţeri şi 216 902 soldaţi. Dintre aceştia, au fost repatriaţi 3 949 de ofiţeri şi 142 562 soldaţi. Un număr de 16 ofiţeri şi 4 005 soldaţi au dispărut fără urmă din prizonierat ; cei mai mulţi, probabil, s-au stabilit prin alte ţări. Au murit in lagărele de prizonieri 169 ofiţeri şi 70 335 soldaţi.

Din totalizarea cifrelor de mai sus rezultă că pierderile armatei române în vieţi omeneşti, pentru perioada 1916—1919, se ridică la 2 330 ofiţeri şi 217 016 soldaţi morţi.

Numărul invalizilor înregistraţi la I.O.V. este 35 717. Numărul văduvelor rămase de pe urma celor morţi in război este de 55 906, iar al orfanilor de război, înregistraţi şi îngrijiţi de asistenţa publică este de 48 445*. Dintre aceştia din urmă, statul întreţine 9 365 orfani in 94 de orfelinate şi 11 sanatorii ale Societăţii „Ocrotirea orfanilor de război" ; alţi 565 sînt întreţinuţi in internate şi cămine aparţinînd altor instituţii.

A fost cu mult mai greu să se stabilească cifra morţilor populaţiei civile, victime ale războiului. Ele sînt de două feluri :

a) Victimele de sînge, ucise de inamic. Raportul delegaţiei române la Conferinţa Păcii enumeră victimele deplin identificate ca nume, date şi împrejurările speciale ale morţii fiecăruia în parte. El conţine 2 438 ucişi de avioane sau de bombardamentul artileriei inamice şi 1 561 răniţi, precum şi 1 446 de omucideri. E probabil ca un număr destul de însemnat să fi rămas neidentificat.

b) Victimele epidemiilor aduse de război. Cele mai însemnate au fost : tifosul exantematic, care a bîntuit în 1917—1919, febra recurentă în 1917 şi variola în 1919. Nu există date decît pentru Moldova în 1917 şi pentru întreg teritoriul vechiului Regat în 1919 ; lipsesc datele pentru Muntenia în 1917 şi tot teritoriul în 1918.

În Moldova au murit în 1917 : 12 845 persoane din populaţia civilă, de boli epidemice, dintre care 5 591 oameni de tifos exantematic şi 5 326 de febră recurentă. În 1919 s-au numărat 10 116 morţi de tifos exantematic şi 5 834 de variolă.

Cifrele de mai sus ne dau în total cifra rotundă de 250 000 de morţi. Evaluînd în mod sumar la încă 50 000 numărul morţilor neînregistraţi de statisticile de mai sus, ajungem la cifra de 300 000, care reprezintă cu aproximaţia cea mai apropiată de adevăr pierderile în morţi suferite de vechiul Regat în războiul din anii 1916—1919.

Moştenirea financiară a războiului**

Războiul e cel mai mare distrugător de bogăţii. El a pricinuit în gospodăria statului român goluri foarte mari, pentru a căror umplere munca românească este angajată pentru un mare număr de ani. Moştenirea financiară pe care ne-a lăsat-o războiul, se poate clasa în trei mari părţi : despăgubirile de război, datoria de război către statele străine şi datoria flotantă.

---

* Numărul total al orfanilor de război din întreaga Românie este de 360 728, împărţiţi pe regiuni ale I.O.V. precum urmează : Iaşi 60 759, Bucureşti 121 775, Craiova 40 039, Chişinău 24 142, Cernăuţi 12 924, Sibiu 24 404, Constanţa 12 542, Timişoara 23 518, Cluj 40 625 (Statistică publicată în albumul *Pentru neam şi fară* al Soc. Ocrotirea orfanilor din război).

** Acest paragraf a fost retipărit în această nouă ediţie cu textul din primele ediţii. Este evident că unele din datele cuprinse întrînsul au fost depăşite de evenimentele ulterioare anului 1925, dar autorul a socotit necesar — ca şi în alte capitole — a lăsa să se păstreze atmosfera timpului.

Despăgubirile de război sînt indispensabile pentru a compensa distrugerile cauzate direct sau indirect de armatele inamice în timpul războiului și al ocupației, atît persoanelor cît și statului, spre a reface gospodăriile și utilajul economic distrus de acesta. Reparațiile pagubelor de război de către inamicul înfrînt, autorul răspunzător al marelui război, a fost unul din marile principii de bază ale păcii. Executarea lui constituie una din problemele cele mai spinoase ale executării acestei păci *.

---

* Problema reparațiilor a fost una din cele mai importante și mai dificile pe care a avut s-o rezolve Conferința Păcii. Conferința a stabilit că Germania, purtînd răspunderea morală a pagubelor care au fost urmarea războiului, are obligația de a plăti despăgubirile. În privința pagubelor care vor trebui reparate, a triumfat teza americană, expusă de Wilson într-unul din numeroasele sale puncte, după care cheltuielile de război propriu-zise nu intră aci, numai pagubele materiale pricinuite populației civile și proprietăților lor. Cu multă greutate, s-a decis să se cuprindă în despăgubiri și pensiile pe care statele vor trebui să le plătească victimelor războiului și urmașilor lor.

Cel mai mare interes l-a ridicat chestiunea determinării capacității de plată a Germaniei și modalității de plată a despăgubirilor. Nu s-a adoptat sistemul fixării unui total de plată, susținut de americani, ci s-a lăsat această sarcină unei Comisii de Reparații, care va avea să studieze reclamațiile diferitelor state beligerante, relative la diferite categorii de reparații și să fixeze cotele la care sînt îndreptățite, pe baza unui sistem de compensații. În genere, s-a convenit că Germania trebuie să plătească pînă la extrema limită a capacității sale, cu convingerea că, oricît de mare ar fi această capacitate, ea va fi desigur inferioară totalului pagubelor pe care ea le-a pricinuit și de care e făcută răspunzătoare.

Conferința a admis în favoarea Belgiei un drept de prioritate, prin care Germania era special obligată să restituie Belgiei toate sumele pe care aceasta a fost nevoită să le ia cu împrumut de la aliați, în urma violării de către Germania a tratatului din 1839, adică aproximativ 500 de milioane de dolari [115].

Articolul 259, alinîat VI arată că Germania renunță la beneficiul tuturor stipulațiilor inserate în tratatele de la București și Brest-Litovsk. „Ea se angajă să transfere respectiv fie României, fie principalelor Puteri aliate și asociate, toate instrumentele monetare, numerarul, valorile și instrumentele negociabile sau produsele ce a primit în executarea acestor tratate".

Acordul de la Spa, semnat la 16 iulie 1920 de guvernele Angliei, Franței, Belgiei, Italiei, Japoniei și Portugaliei, dispune ca sumele ce se vor primi ca reparații de la Germania, să se distribuie în chipul următor:

Anglia	22%
Franța	52%
Italia	10%
Belgia	8%
Japonia	0,75%
Portugalia	0,75%

Iar 6,5% sînt rezervate pentru Grecia, România, Iugoslavia și pentru celelalte puteri nesemnatare ale acordului, care însă au dreptul la reparații. Din această cotă, s-a fixat pentru România 1%. Această repartiție, care n-a ținut seamă nici de echitate, nici de lista pagubelor prezentate de puterile aliate, s-a fixat mai-nainte chiar de a se stabili totalul datoriei Germaniei.

La 1 mai, Comisia Reparațiilor a fixat cuantumul datoriei germane, cu titlul de reparații, la 132 miliarde mărci aur, plătibili în 30 de ani, ceea ce înseamnă că României i s-ar fi cuvenit, în decurs de 30 de ani, 1 miliard 320 milioane mărci aur.

Germania susținînd că nu poate plăti ratele ce i s-au fixat, i s-a acordat întîi un moratoriu, apoi Comisia Reparațiilor a delegat o comisie de experți care să studieze posibilitățile de plată ale Germaniei. Din această lucrare a ieșit Planul Dawes, adoptat de Conferința de la Londra în 1924, care pune pe alt teren chestia reparațiilor germane. În loc de o sumă fixă și globală, angajînd toate resursele Germaniei, planul Dawes afectează anumite resurse ale Germaniei la plata reparațiilor și dictează pe baza lor întocmirea unui buget. Datoria nu mai e o sumă fixă, ci variabilă după epoci, stabilind anuități pe cinci ani. Prima conferință a miniștrilor de finanțe aliați a ridicat cota României din reparațiile germane, de la 1 la 1,10%, fixînd în același timp drepturile României din reparațiile Austriei, Ungariei și Bulgariei la o primă cotă de 1,10% din prima jumătate a totalului acestor reparații, și o a doua cotă de 20% din cealaltă jumătate—adică în medie 10,55% din totalul care este încă necunoscut.

Grație planului Dawes, situația Germaniei a fost mult ușurată. După calculele făcute, partea de 1,10% a României ar fi de 7 260 000 mărci aur anual pînă la 1928, cînd s-ar ridica la 22 milioane. România a primit pînă în 1925 din totalul reparațiilor germane o valoare de 38 951 354 mărci aur pentru perioada dinaintea aplicării planului Dawes, iar în baza planului Dawes, pentru prima perioadă, cota lunară atribuită României este de circa 580 000 mărci aur [174].

Despăgubirile prezentate de România Comisiei de reparații au fost stabilite prin sentințele tribunalelor și ale Curților de constatare; ele se ridică la cifra de 31 miliarde lei aur. Se adaugă emisiunea Băncii Generale in teritoriul ocupat, în valoare de 2 173 000 000 lei, precum și sumele și valorile în materiale plătite de România — încă neevaluate — dușmanului, prin punerea în vigoare anticipată a tratatului de la București. Distrugerea industriei petrolifere în timpul retragerii, numai în ce privește industria privată, se ridică la 10 milioane lire sterline. Confiscarea tezaurului de la Moscova, garantat de Aliați, reprezintă mai mult de un miliard lei aur.

Tratatele de la St. Germain și Trianon ne impun o datorie de eliberare, a cărei cotă este fixată pentru România la 230 milioane franci aur în folosul Austriei și Ungariei. Trebuie adăugată cota-parte ce trebuie să luăm pe seama noastră din datoria publică a fostului stat austro-ungar, în sumă de aproape 500 milioane coroane aur, peste un miliard coroane hîrtie, 35 milioane mărci și o anuitate de 653 950 coroane aur; valoarea bunurilor statului austro-ungar în România și transferate acestei țări — peste un miliard coroane aur — și despăgubiri speciale pentru proprietățile expropriate de la supușii englezi și francezi din Basarabia — un milion lire sterline — ce ni s-a impus cu ocazia recunoașterii alipirii acestei provincii.

Datoria contractată de statul român în timpul războiului se ridică, la rîndul ei, la 2 057 972 899 lei aur, către Franța, Anglia, Statele Unite, Italia și Belgia. Ea s-a făcut în cea mai mare parte pentru armamentul necesar susținerii războiului în cei trei ani; datoria din Statele Unite este făcută și pentru aprovizionări de materii alimentare.

Rezultă deci pentru România o îndoită situație: creditoare pe de o parte față de statele învinse, pentru pagubele ce i-au fost pricinuite, debitoare pe de altă parte, atît față de statele învinse — prin obligații ale tratatelor — cît și față de statele aliate, pentru datoriile contractate.

În lichidarea acestei situații, România a fost tratată în chip vitreg de Comisia de Reparații Interaliată. Prin acordul de la Spa, care a repartizat obligațiile impuse învinșilor, s-a acordat României coeficientul derizoriu de 1% din despăgubirea globală impusă principalului și celui mai solvabil dintre debitori: Germania. Dîndu-și seama de nedreptatea evidentă făcută României, Marii Aliați au acordat României, în compensație o cotă mai mare din reparațiile Austriei, Ungariei, Bulgariei și Turciei. Această compensație e iluzorie, căci Austria și Ungaria pe de o parte n-au fost obligate să facă plățile pe care sînt datoare să le facă, iar pe de altă parte au obținut anumite avantaje, care au răsturnat complet rolurile. Adunîndu-se toate sumele ce s-ar cuveni României, după acest acord, s-ar ajunge la un total aproximativ de 3 000 000 000 lei aur. Aceasta e suma cu care România trebuie să-și compenseze toate daunele de război și să-și plătească toate obligațiile ce i-au fost impuse prin tratate!

Nu e numai atît. Cele de mai sus presupun cazul cînd Germania și aliații ei și-ar îndeplini cu lealitate obligațiile lor. Lucrul însă nu se petrece așa. Situația politică generală a mers înrăutățindu-se pentru Aliați, de la război încoace. Statele Unite ale Americii s-au retras din ce în ce mai mult din politica aplicării tratatelor. Între Anglia și Franța s-au ivit divergențe adînci în ce privește executarea obligațiilor impuse Germaniei, ceea ce a încurajat-o pe aceasta să opună o rezistență din ce în ce crescîndă. Statele inamice au obținut cîte un moratoriu. Societatea Națiunilor acordă Austriei un tratament privilegiat, pentru a o ajuta să se ridice, iar Turcia a fost eliberată cu totul de plata oricărei despăgubiri, prin noul tratat de la Lausanne.

În special, situaţia statelor moştenitoare ale Austro-Ungariei este mai grea. Austria şi Ungaria au fost uşurate de obligaţiile ce aveau faţă de statele moştenitoare prin acordarea unui moratoriu pe 20 de ani (pînă la 1943); au cerut însă executarea plăţilor care cad in sarcina acestora din urmă. Astfel că, de fapt, am ajuns la situaţia anormală, că statele duşmane şi invinse de ieri sint uşurate şi au pretenţia să obţină drepturile lor mai inainte ca aliaţii învingători să fi primit reparaţiile ce li se cuvin *.

Guvernul român a răspuns Comisiei Reparaţiilor şi guvernelor aliate, demonstrind imposibilitatea de a urma această cale. El a cerut ca chestia reparaţiilor şi a tuturor obligaţiilor, izvorite din tratate, să constituie un tot inseparabil şi a arătat că noi nu putem primi sarcinile ce ne incumbă, ca stat moştenitor al Austro-Ungariei, fără să fi primit in schimb reparaţiile la care avem dreptul. În calitatea noastră de invingători in război şi de devastaţi prin ocupaţia duşmană, soldul contului nostru trebuie să fie activ, pentru ca să putem proceda la refacerea ţării.

Atitudinea guvernului României in chestia reparaţiilor a fost astfel formulată:

El a protestat împotriva coeficientului de la Spa, care nu corespunde pagubelor materiale şi morale suferite de România şi nu ţine seama de sacrificiile pe care le-am făcut pentru cauza comună. El pretinde a nu plăti nici o obligaţie ce i s-a impus, pînă ce nu-şi va primi drepturile. El înţelege să i se asigure o balanţă activă, spre a putea să săvirşească refacerea ţării.

Altfel, ar insemna că statul român, care a ieşit învingător in război, a rămas invins din punct de vedere material şi in urma executării tratatelor şi că opera noastră de refacere şi consolidare interioară, pe care o săvirşim cu propriile noastre mijloace, ar fi impiedicată, pe cind aceea a statelor foste inamice, Austria şi Ungaria, ar fi ajutată de aliaţii noştri şi de noi inşine!

În ce priveşte datoriile interaliate România, urmînd exemplul celorlalte state, a reglat, prin aranjamente speciale, plata datoriilor către Anglia şi Statele Unite. Ea se va face intr-un termen de 62 de ani prin unităţi, mai mici la inceput, şi mai mari in anii din urmă. De curind, s-a făcut şi un aranjament cu Italia. Mai rămine de reglat datoria faţă de Franţa. În acelaşi timp, atenţia guvernului a trebuit să se indrepte şi inspre consolidarea celei de a treia mari părţi a moştenirii financiare a războiului: imensa datorie flotantă.

Datoria flotantă internă a statului consistă in bonuri de tezaur interne, în valoare de 1,575 milioane în creanţe datorate indeosebi pentru refacerea căilor ferate, in valoare de circa 3 miliarde şi in datoria de la Banca Naţională, care la 1921 se ridica la suma de 12 309 690 643 lei, dintre care 5 282 987 385 valoarea hirtiei emisă de Bancă pentru trebuinţele statului, iar restul de lei 7 026 703 258 pentru unificarea monetară, adică pentru retragerea din circulaţie a coroanelor, rublelor şi a hirtiei Băncii Generale, emise de germani in teritoriul ocupat **.

---

* O nouă şi mare nedreptate s-a făcut României, impunindu-i-se prin Protocolul de la Innsbruck (25 iunie 1923), care reglementează repartiţia datoriei publice a fostei monarhii austro-ungare între statele moştenitoare, ca să inceapă plata anuităţilor împrumuturilor libelate in aur, inainte chiar de a se determina cota-parte ce i se cuvine fiecărui stat in aceste împrumuturi. Aceste plăţi făcute unei „Case comune" care e un sindicat al foştilor creditori, printre care sint şi foşti inamici.

** S-au schimbat: 9 miliarde de coroane pe 4.5 miliarde lei, 1 300 000 000 ruble pe 1 300 000 000 lei, şi 2 178 miliarde lei ai Băncii Generale. Ca acoperire pentru această hirtie monedă, emisă de Banca Naţională, s-au primit numai 37 000 000 coroane aur din lichidarea Băncii austro-ungare şi 8 416 994 coroane aur de la Reichsbank, care acoperea în parte emisia Băncii Generale în timpul ocupaţiei duşmane.

Din datoriile enumerate, bonurile de tezaur sînt mai toate cumpărate de Casa de Depuneri — căreia statul îi plătește dobîndă — și nu mai circulă pe piață. Creanțele sînt, în cea mai mare parte achitate; ultimul rest de circa 500 de milioane va fi plătit în cursul anului curent și a celui viitor. Datoria la Banca Națională a fost redusă, prin plăți succesive cu numerarul-aur, revenit statului din lichidarea Băncii Naționale austro-ungare, la suma de 10 616 149 804 lei. Pentru plata acestei datorii a intervenit la 19 mai 1925 o convenție cu Banca Națională, prin care statul se obligă să verse anual la un fond, zis fond de lichidare, anumite venituri, astfel ca, în timp de 15—20 de ani, toată datoria să fie stinsă.

Datoria flotantă externă — bonuri de tezaur ajunse la scadență și neachitate — tradusă în lire sterline, era la 1 ianuarie 1922 de 46 649 240 260 lire sterline sau 1 176 493 835 lei aur, pe diferite piețe europene și în diferite monede (lire sterline, dolari, franci francezi și belgieni, lire italiene, coroane cehoslovace și suedeze, mărci, pesetas, escudos). Din această datorie, a fost consolidată o parte echivalentă cu 948 050 780,61 lei aur, reducîndu-se prin conversiune în lire sterline la 555 418 647,68 lei aur. O altă parte de 38 792 625 lei aur a fost consolidată, în timpul din urmă, prin aranjamente speciale. S-au mai consolidat însă și diferite alte datorii (Uzinele Skoda — aproape 800 milioane coroane cehoslovace pentru material de căi ferate și reparații —; Ringhoffer — 253 milioane coroane cehoslovace; 10 500 000 lire italiene către guvernul italian, pentru două contratorpiloare și pentru un avans făcut legației noastre de la Roma etc.).

Dacă la bonurile de tezaur consolidate mai adăugăm și valoarea creanțelor consolidate, a exproprierilor din Basarabia și a consolidării din Italia, ajungem la un total de datorie externă consolidată de 32 592 250 lire sterline.

În afară de datoria flotantă internă și externă, statul român mai are și următoarele datorii consolidate: a) Datoria consistînd din vechile împrumuturi interne și externe dinainte de război, care se ridicau la un total de 1 521 024 000 lei; deoarece, cea mai mare parte din aceste împrumuturi se găsește în mîinile inamicului, o însemnată sumă s-a redus prin operația ștampilării titlurilor, astfel că această datorie se poate socoti ca redusă la circa un miliard. b) Datorii din împrumuturi interne de după război, aproximativ 4 675 000 000; c) Datorii consistînd în titluri de rentă 5% de expropriere a pămînturilor luate de la marea proprietate, pentru aplicarea reformei agrare; totalul acestei datorii se va ridica la circa 15 miliarde, din care s-au emis pînă acum aproape 5 miliarde de lei.

Pentru a completa tabloul obligațiilor bănești, rezultate din faptul războiului, trebuie să adăugăm că, deși s-au încorporat României teritorii noi, care-i măresc veniturile, dar tocmai acest fapt îi impune, pentru un mare număr de ani, îndatoriri speciale, din care, cele mai importante sînt: pensiile și alocațiile invalizilor, orfanilor și văduvelor din ținuturile eliberate; pensiile funcționarilor civili și militari din aceste teritorii, care au optat pentru cetățenia română; obligațiile către colectivități și fundații — case de economii, de asigurare, Crucea Roșie etc. — despăgubiri populației; obligațiile statului către cetățenii români deținători ai titlurilor de împrumut austro-ungar dinainte de război. Singur acest capitol din urmă reprezintă o valoare de aproximativ 3 miliarde de lei. O mare cheltuială va cere adaptarea economică și culturală a teritoriilor eliberate la noua viață economică și culturală a României mari.

Acesta e tabloul sumar al jertfei pe care România l-a adus pentru săvîrșirea Unirii. El este titlul de glorie și de mîndrie al generației de sacrificiu care a făcut războiul național.

România după războiu Războiul mondial a dat României hotarele firești ale neamului românesc. După aproape două mii de ani, poporul român este adunat la un loc, formînd un stat unic, alcătuit așa ca să-și poată asigura toate condițiile unei propășiri normale. Această unire este efectul voinței unanime a poporului românesc, hrănită veacuri de-a lungul în sufletul românesc. A trebuit însă marea zguduire a războiului mondial, ca să se desăvîrșească această operă de justiție istorică. Astfel, hotarele noi ale țării au trebuit să fie tăiate cu sabia. Și sabia produce răni, România a ieșit din marea încercare, întregită, dar cu trupul sîngerat. De aceea, pe cînd la orizont se ridica curcubeul păcii. România convalescentă trebuia să-și lege rănile și să înceapă munca pentru consolidarea statului, sub noua lui formă.

Multe și grele probleme au fost hărăzite țării de desfășurarea războiului și a păcii. Noul stat s-a format din patru părți, care timp de secole se dezvoltaseră sub patru regimuri deosebite unul de celălalt, ceea ce crease condiții speciale de viață fiecăreia din ele. Acum toate trebuiau întoarse din matca lor, reunite și îndreptate într-o singură direcție, care era aceea a dezvoltării unitare a României întregite. Românii trebuie să se cunoască unii pe alții, să-și afle particularitățile create în viața lor sufletească sau socială prin viețuirea îndelungată printre străini și să caute a realiza unitatea deplină a neamului nu prin salturi bruște, nici prin impuneri silite, ci prin procesul natural de unificare care închegă în mod durabil elementele care au legături de afinitate. Afară de aceasta, marea zguduire a războiului a schimbat radical multe din vechile concepții politice și sociale, admise îndeobște ca principii de guvernămînt înainte de război, la care trebuie să se țină acum seamă în această îndrumare a vieții noului stat român.

Negreșit că tendințele centrifugale ce se pot manifesta în noul stat românesc nu pot fi neutralizate prin metoda persecuțiilor sau a oprimării violente. Popoarele aliate au dat lupta în numele principiilor de libertate și de dreptate, și victoria lor înseamnă întronarea acestor principii. Poporul român, el însuși eliberat de robia secular în care fusese ținut, nu poate și nu vrea să se schimbe din asuprit în asupritor. De aceea, politica internă a statului român față de minorități trebuie să fie o politică de largă toleranță; naționalitățile conlocuitoare din România se vor putea dezvolta în toată libertatea, cultivîndu-și limba, tradițiile și instituțiile lor, avînd pentru aceasta și sprijinul și ajutorul statului, întrucît nu vor lucra împotriva intereselor statului român, a instituțiilor lui și a poporului român.

Cea mai simplă, mai naturală și mai dreaptă metodă de întărire a elementului românesc trebuie să pornească de la constatarea că populația românească constituie în noul stat român o majoritate covîrșitoare. Aceasta înseamnă o formidabilă putere, cînd este organizată. Înălțată sufletește prin cultură, întărită materialicește prin legiuiri economice bine chibzuite, această masă poate forma un bloc omogen și compact, care e în stare să opună o rezistență de neînfrînt oricărei încercări de zguduire. Neutralizarea primejdiei interne nu se va obține, așadar, decît prin consolidarea vieții naționale românești. Cele două mari reforme — votul universal și împroprietărirea maselor țărănești, începute chiar în timpul războiului și săvîrșite mai înainte ca războiul să se fi încheiat — sînt o puternică îndrumare în direcția consolidării elementului de bază al poporului românesc.

Economia națională a fost adînc zdruncinată de război. Secera morții a răpit țării un mare număr din brațele producătoare. Pîrjolul distrugerii a îngrămădit mormane de ruine. Multe din izvoarele de bogății ale țării au fost sleite. Mecanismul producției și al circulației bogățiilor a fost distrus sau paralizat

pentru multă vreme. O oboseală generală a cuprins omenirea — la noi ca și aiurea — și a micșorat capacitatea de muncă și randamentul util al acestei munci.

Un dezechilibru s-a produs in viața economică a țării. Producția agricolă, principalul izvor de bogăție al țării, s-a impuținat, parte din cauza crizei pricinuite de schimbarea regimului de proprietate, parte din cauza oboselii generale, parte din cauza distrugerii animalelor de muncă și a mijloacelor de transport. Paralel cu această micșorare a producției, s-a manifestat o enormă creștere a consumației, pentru care a trebuit să se facă apel la străinătate. A trebuit să se aducă din străinătate intreg utilajul mecanic, care să înlocuiască pe cel distrus și să se refacă tot stocul de aprovizionări, care fusese sleit de război sau ridicat de dușman din țară. Doi ani a trebuit să trăim numai din lucruri aduse de aiurea; pînă chiar și alimentele indispensabile vieții de toate zilele au trebuit să fie aduse din cele patru părți ale lumii!

Astfel, consumația a sporit enorm față de producție. Balanța economică a țării a devenit deficitară. Față de un export nul, am avut o importație extraordinară. Bonurile de tezaur, datoria flotantă a țării, a inceput să inunde piețele străinătății. Finanțele țării merg din ce in ce mai greu. Emisiunea hîrtiei-monedă cu curs impus crește neincetat. Ea trebuie să facă față circulației interne să schimbe hîrtia Băncii Generale, rămasă moștenire de la ocupația germană in vechiul Regat, coroanele austro-ungare rămase in Ardeal și Bucovina, moștenire de la fostul Imperiu austro-ungar, rublele de diferite emisiuni, rămase in Basarabia moștenire de la Imperiul țarist și de la guvernele revoluționare ce s-au succedat. Și lucrarea de refacere și reparații trebuie să meargă inainte: să se reconstituie căminele distruse in zonele de luptă, să se plătească despăgubiri dăunaților de război, pensii invalizilor, să se întrețină orfanii. Moneda românească se depreciază; puterea ei de schimb și de cumpărare descrește. Criza valutară ingreunează opera de refacere și mărește suferințele obștești. Fenomenul scumpirii vieții ajunge plaga vieții publice și private a țării după război. Apariții parazitare, obișnuite in epocile de crize, mărese răul. Îmbogățiții de război și profesioniștii, care trăiesc de pe urma speculării diferențelor de valută, contribuie la dezechilibru, prin operații de bursă sau prin importul de lucruri de lux la care se dedau. Suferințele populației cresc, in special ale aceleia care nu poate să-și stabilească veniturile prin liberul joc al concurenței. Funcționarii statului, pensionarii și păgubiții de război sint osîndiți să răsumpere prin suferința și sacrificiul lor, intoarcerea la binele obștesc. Mașina statului scîrțiie și se impiedică. Sentimentul ordinii și solidarității sociale începe să slăbească și pe alocuri se ivesc unele ingrijorătoare manifestații de nemulțumiri și revoltă.

Dar mersul progresiv al crizei a fost oprit pe povirnișul ei, cu prețul privațiunilor și a suferințelor obștești. Generația Marii Uniri este și generația marilor jertfe de toate felurile. Sforțările puternice făcute pentru stăvilirea crizei au adus o perioadă staționară. Mecanismul vieții economice, reglat și pus la punct, și-a reluat mersul ascendent. Examinarea inventarului bogățiilor și energiilor țării este cum nu se poate mai favorabil. Perfect echilibrată din punct de vedere al izvoarelor de bogății, dispunînd de o populație numeroasă și muncitoare, România nouă își va relua locul onorabil pe care, cu mijloace mult mai slabe, România veche și mică l-a ținut intotdeauna printre popoarele producătoare ale lumii.

Consolidarea politică și economică nu se pot face decît intr-o perioadă de liniște, netulburată de agitații înăuntru sau de agresiuni din afară. Dacă cele dintîi atîrnă de buna rînduială pe care vom ști înșine s-o pregătim, cea de-a doua atîrnă de situația internațională creată după război. Noua ordine

a lucrurilor, ieşită din dorinţa justiţiei şi înfăptuită cu ajutorul forţei, nu e desigur perfectă, ca orice lucrare omenească. Ea e însă, fără nici o îndoială, mult superioară celei vechi. Fi-va însă şi statornică?

Sentinţa aspră a tribunalului istoriei a lovit greu în cei vinovaţi. Unii dintr-înşii au primit noua situaţie cu resemnare, ca Austria, sau de nevoie, ca Bulgaria, şi s-au pus din toate puterile la lucrarea de reconstruire a ţărilor. Alţii au trebuit să se supună forţei, închizându-se într-o atitudine de protestare şi de ameninţare, în aşteptarea momentului priincios al revanşei şi al răsturnării noii ordini a lucrurilor.

Pentru apărarea bunurilor cîştigate cu atîtea sacrificii, România nu mai poate conta pe solidaritatea desăvîrşită a vechilor săi aliaţi. Căci blocul puterilor care a asigurat victoria nu se mai prezintă aşa de strîns unit ca în timpul războiului. Neînţelegeri au îngrămădit nori pe cerul Antantei şi au deschis spărturi în construcţia ei. Aceasta a îndemnat statele mici, ieşite din marea convulsie, cele mai direct interesate la păstrarea noii ordini a lucrurilor, să ia ele însele în mîini apărarea intereselor lor. România, Iugoslavia şi Cehoslovacia au încheiat o alianţă de apărare împotriva unei eventuale agresiuni a Ungariei; este Mica Antantă, factor important în politica europeană de astăzi. România şi Polonia au încheiat o alianţă de apărare împotriva unui eventual atac din partea Rusiei.

Unitatea naţională a românilor, rod al unei lungi evoluţii istorice, pregătită cu tot ce a fost mai curat în sufletul românesc, săvîrşită cu jertfa celei mai bune părţi a acestui neam, este astăzi comoara noastră cea mai de preţ. Stropită cu sînge, sfinţită cu lacrimi, nici o mînă nelegiuită nu poate fi lăsată să se atingă de ea. O ţară de şapte milioane a putut s-o îndeplinească; un popor de paisprezece milioane de români va şti s-o apere şi s-o păstreze [1].

NOTE

[1] Din literatura ştiinţifică mai recentă referitoare la chestiunile tratate în acest capitol vezi M. N. Popa, *Roumanian military and material effort in World War I*, în Roumanian Review of Military History „The Entire People Struggle", Special issue, 1985, p. 46—47; I. M. Oprea, *Poziţia României faţă de problemele suveranităţii naţionale şi consecinţele economice ale războiului*, în V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa, I. M. Oprea, P. Oprescu, *România în primul război mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 1979, p. 449—460; Eliza Campus, *Mica Înţelegere*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

CRONOLOGIA RĂZBOIULUI ROMÂNIEI

Toate datele sînt în stil nou. Evenimentele tipărite cu cursive fac parte din războiul mondial, avînd însă legătură directă sau indirectă cu războiul României.

1914 — **iunie**
28. *Atentatul de la Sarajevo.*

iulie
23. *Austro-Ungaria trimite ultimatum Serbiei.*
28. *Austro-Ungaria declară război Serbiei.*

august
1. *Germania declară război Rusiei.*
3. *Germania declară război Franței.*
3. Întîiul Consiliu de Coroană de la Sinaia proclamă neutralitatea României și expectativa armată.
3. *Germania violează neutralitatea Belgiei.*
4. *Anglia declară război Germaniei.*
28 – 12. **septembrie** *Înfrîngerea austro-ungarilor în Galiția.*

septembrie 6 – 12. *Bătălia de pe Marna.*

octombrie
1. Convenția secretă româno-rusă.
16. Moartea regelui Carol și urcarea pe tron a regelui Ferdinand.

1915 — **mai**
2. *Mackensen sparge frontul rus la Dunajec-Gorlice.*
23. *Italia declară război Austro-Ungariei.*

octombrie
6. *Ofensiva austro-germană împotriva Serbiei.*
14. *Bulgaria declară război Serbiei.*

noiembrie
29. *Sîrbii încep retragerea prin Albania spre Adriatica.*

1916 — **februarie**
21. *Începutul bătăliei de la Verdun.*

mai
15. *Austro-ungarii încep ofensiva împotriva Italiei.*

iunie
4. *Începutul ofensivei Brusilov pe Frontul de Est.*
17. Rușii ocupă Cernăuții.

iulie
1. *Începutul bătăliei de pe Somme pe frontul francez.*
5. Intervenția lui Alekseev către Joffre pentru grăbirea intrării României în război.
19. Joffre invită guvernul român să se decidă „acum ori niciodată".
29. Conferința militară interaliată dușmană de la Pless fixează planul de război împotriva României.

august
17. Încheierea tratatului de alianță între România și Puterile Antantei.
17. *Bulgarii încep ofensiva împotriva lui Sarrail.*
27. Al doilea Consiliu de Coroană de la Cotroceni.
27. România declară război Austro-Ungariei.
27. Trupele române de acoperire trec Carpații.
28. Germania declară război României.
29. Armata a II-a română ocupă Brașovul.

septembrie
1. Bulgarii declară război României.
2. Cucerirea Alionului.
2 – 6. Bătălia de la Turtucaia.
6. Lupta de la Sarsînlar.
5 – 7. Bătălia de la Bazargic.
6. Bătălia de la Mierecurea-Ciuc.
9. Românii evacuează Silistra.
13 – 14. Bătălia de pe vechea frontieră dobrogeană.
14 – 22. Bătălia de la Merișor-Petroșani.
15. Bătălia de pe Olt.
15. Consiliul de Război de la Peris decide contraofensiva la Dunăre.
15 – 18. Bătălia de la Odorhei.

1916 — septembrie **16 — 21.** Bătălia de pe linia Rasova-Cobadin-Tuzla.
19. Falkenhayn la comanda Armatei a IX-a germană din Ardeal.
22. Luptele de la Glimboca-Cornățel și Orlat.
24. Contraofensiva română de la Petroșani.
25. Marele atac al aeroplanelor asupra Bucureștilor.
25 — 28. Bătălia de la Sibiu.
26 — 27. Lupta de la Răstojna.
27. Contraofensiva armatelor II și IV române în Ardeal.
29. Lupta de la Movile (Hundrubechiu).
29 — 30. Lupta de la Porumbacu.
29 — 3 octombrie. Bătălia de la Prid — Sovata.
octombrie **2.** Inamicul reocupă Petroșani.
2. Armata română trece Dunărea la Flămînda.
3. Lupta de la Bărcuț-Moha.
4. Lupta de la Amzacea.
4. Retragerea de la Flămînda.
5. Bătălia de la Sînca.
5. Armata română de nord începe retragerea spre frontieră.
7 — 8. Bătălia de la Brașov.
11 — 27. Întîia bătălie de la Oituz.
12. Inamicul atacă trecătoarea Predealului.
13. Surprinderea de la Rucăr.
13. Moartea generalului Praporgescu la Coți.
16. Generalul Berthelot și misiunea franceză sosesc în România.
17. Luptele de pe Pietrosu și Veverița.
17 — 19. Austro-ungarii atacă Valea Trotușului.
19. Bătălia de la Topraisar.
19. Atacul muntelui Tipeheș.
19. Germanii sînt fixați pe frontul Dragoslavelor.
20 — 23. Luptele din valea Topologului.
20 — 27. A doua bătălie de la Cîmpulung.
22. Căderea Constanței.
23. Căderea Predealului.
23. A doua ofensivă germană de la Jiu.
25. Evacuarea Cernavodei.
27. Bătălia din valea Uzului.
27. Victoria română de la Jiu.
28. La Berlin se pun bazele organizării administrației de ocupație a teritoriului României.
31. Căderea liniei Clăbucetelor.
noiembrie **10 — 15.** A doua bătălie de la Oituz.
11. Germanii forțează frontul român de la Jiu.
16 — 17. Bătălia de la Tîrgu Jiu.
17. Victoria română de la Albești-Cîndești.
18. *Generalul Sarrail cucerește Monastir-ul.*
21. Germanii intră în Craiova.
23. Mackensen trece Dunărea la Zîmnicea.
24. Germanii trec Oltul pe la Stoenești.
25. Autoritățile Capitalei se mută la Iași.
26. Căderea liniei Oltului.
27. Ocuparea Alexandriei. Lupta de la Prunaru.
27. Bulgarii ocupă și distrug Giurgiu.
29 — 3 decembrie. Marea bătălie de pe Neajlov și Argeș.
decembrie **3.** Guvernul părăsește Capitala.
6. Ocuparea Bucureștilor.
6. Capitularea Grupului Cerna la Izbiceni.
8 — 11. Bătălia de pe Cricov.
12. *Puterile Centrale oferă pacea.*
14. Generalul M. Iliescu e înlocuit prin generalul Prezan.
22 — 27. Bătălia de la Rîmnicu Sărat.
22 — 31. Bătălia de la Cașin.
23. Rușii părăsesc Dobrogea.
24. Formarea guvernului de concentrare națională Brătianu-Take Ionescu
1917 — ianuarie **4 — 9.** Bătălia de la Focșani și Siret.
4. Ocuparea Brăilei.

1917 — ianuarie 5—6. Lupta de pe Măgura Odobeștilor.
7. Ocuparea Focșanilor.
10. Fixarea frontului de luptă pe linia Siretului.
14—18. Bătălia de la Pralea.
27. Colonelul Sturdza trece la inamic.

februarie 1. *Germania începe războiul submarin fără anunțare.*
4. *Statele Unite ale Americii rup relațiile cu Germania.*
28. Atacul Monticl.

martie 12. *Izbucnirea revoluției ruse.*
27. *Semnarea documentului de la Viena.*

aprilie 5. Regele Ferdinand anunță soldaților țărani reformele.

mai 6. *Statele Unite declară război Germaniei.*
18. *Acordul de la Kreuznach.*

iunie 8. Sosirea celor dinții voluntari ardeleni la Iași.
27. Camera Deputaților votează reformele.

iulie 1. *Ofensiva lui Kerenski în Galiția.*
19. *Reichstagul german votează rezoluția pentru pacea de înțelegere.*

22—1. august Bătălia de la Mărăști.

23—25. Lupta de artilerie de la Nămoloasa.

24. Asaltul dealului Mărăștilor.

24. *Dezastrul rus de la Tarnopol.*

25. Oprirea ofensivei ruso-române.

30. Luptele de pe Dealul Seciului și Muntele Războiului.

august 6—10. Bătălia de la Mărășești.

7. Bătălia de la Dowga.

8—22. A doua bătălie de la Oituz.

9. Ofensiva germană de la Mărășești oprită prin intervenția Diviziei a IX-a române.

10. Contraofensiva română la Mărășești n-are succes.

11. Românii reconstituie frontul român de la Mărășești compromis de ruși.

11. Criza bătăliei de la Oituz.

12. Atacul Cireșoaiei.

13. Contraofensiva română la Oituz.

14. Lupta de la Chicora.

14. Asaltul capului de pod Hălțăreț-Cosmești.

14. Retragerea frontului român din Vrancea.

15. Luptele de pe platoul Muncelu.

19. Bătălia de la Răzoare.

19. Marele atac austro-german la Oituz.

20—22. Bătălia de la Coșna.

20—22. Atacul Răchitașului.

26—27. Atacul Cocoșilei.

28. Bătălia de la Ireștl.

30. Bătălia de la Varnița.

septembrie 1— 2. Luptele de pe Dealul Porcului.

1— 3. Bătălia de la Muncelu.

9—11. Bătălia de la Cireșoaia.

noiembrie 7. *Revoluția Socialistă din Rusia.*

13. *Clémenceau devine prim-ministru al Franței.*

21. *Lenin și Trotki propun armistițiul general.*

decembrie 9. Armistițiul de la Focșani.

15. Statul Țării din Chișinău proclamă Republica democratică moldovenească a Basarabiei.

22. Ataearea taberei de la Socola.

22. *La Brest-Litovsk încep tratativele de pace între Puterile Centrale și Rusia.*

1918 — ianuarie 6. Guvernul Republicii basarabene solicită României ajutor.

8. *Wilson desfășoară programul celor 14 puncte.*

13. Arestarea ministrului României la Petrograd.

16. Guvernul sovietic trimite ultimatum României.

20—21. Lupta de la Galați.

23. Armata română trece Prutul.

25. Lupta de la Pașcani.

26. Guvernul sovietic declară război României.

26. Intrarea armatei române în Chișinău.

27. Lupta de la Spătărești.

28. Lupta de la Mihăileni.

1918 — februarie

3. Ocuparea Ismailului.
4. Coloneiul Randa vine la Iaşi ca trimis al împăratului Carol al Austriei.
5. Ocuparea Benderului.
5. Ultimatumul lui Mackensen adresat guvernului român pentru intrarea în tratative de pace.
6. Sfatul Ţării din Chişinău proclamă independenţa Republicii moldoveneşti a Basarabiei.
8. Demisia guvernului Brătianu-Take Ionescu. Constituirea guvernului Averescu.

9—14. Lupta de la Vilcov.

9. *La Brest-Litovsk Puterile Centrale încheie pacea cu Ucraina.*
10. *Ruperea tratativelor de pace între Rusia şi Puterile Centrale.*
18. Întrevederea Averescu-Mackensen la Buftea.
20. A doua ocupare a Benderului.
24. Kühlmann şi Czernin prezintă lui Averescu condiţiile *sine qua non* ale păcii.
27. Întrevederea între regele Ferdinand şi Czernin în gara Răcăciuni.

martie

1. *Germanii ocupă Kiev-ul.*
2. Inamicul denunţă armistiţiul cu România.
3. Guvernul acceptă condiţiile păcii impuse de duşman.
5. Semnarea Păcii preliminare de la Buftea.
5. *Pacea de la Brest-Litovsk între Rusia şi Puterile Centrale.*
8. Ocuparea Cetăţii Albe.
12. Plecarea misiunii franceze.
13. *Austro-germanii ocupă Odessa.*
18. Demisia guvernului Averescu. Constituirea guvernului Marghiloman
21. *Germanii încep marea ofensivă pe Frontul de Vest.*
22. Începerea tratativelor păcii la Cotroceni.

aprilie

8. Congresul naţiunilor oprimate la Roma.
9. Sfatul Ţării din Chişinău proclamă unirea Basarabiei cu România.
20. *Foch e numit comandant suprem al armatelor Antantei.*

mai

7. Semnarea Păcii de la Bucureşti în Palatul de la Cotroceni.

iulie

18. *Foch începe contraofensiva pe Frontul de Vest.*

august

8. *Marea înfrîngere germană pe Somme.*
18. *Aliaţii recunosc Cehoslovacia ca putere luptătoare.*
14. *Burian propune puterilor luptătoare începerea de tratative confidenţiale.*

septembrie

15. *Franchet d'Espérey sparge frontul bulgar la Dobrogea.*

octombrie

2. *Armistiţiul bulgar de la Salonic.*
5. *Germania şi Austro-Ungaria propun lui Wilson armistiţiul.*
17. *Manifestul împăratului Austriei proclamă federalizarea Austro-Ungariei.*
18. Vaida-Voevod proclamă în Parlamentul ungar dreptul românilor la liberă determinare.
21. Clémenceau trimite lui Brătianu, prin aeroplan, invitaţia să se pregătească a intra în război.
26. *Revoluţia lui Károlyi la Budapesta.*
27. *Austro-Ungaria oferă lui Wilson pacea separată.*
27. Adunarea Constituantă a Bucovinei hotărăşte unirea Bucovinei cu România.
29. *Catastrofa armatei austro-ungare în Italia.*
29. *Boemia se desparte de Austria.*
31. *Asasinarea lui Tisza.*

noiembrie

1. Se constituie la Arad Consiliul Naţional al Românilor din Transilvania.
3. Populaţia Capitalei manifestează împotriva germanilor.
4. *Armistiţiul austro-italian.*
6. Armata generalului Berthelot se concentrează pe Dunăre.
6. Mesajul lui Lansing pentru recunoaşterea drepturilor românilor la Unire.
6. Concedierea guvernului Marghiloman. Constituirea guvernului Coandă.
8. Armata română intră în Bucovina.
9. *Revoluţia în Berlin. Cancelarul Max von Baden anunţă abdicarea Kaizerului. Fuga lui Wilhelm II în Olanda.*
10. Noua mobilizare a armatei române.
10. Ultimatumul român adresat mareşalului Mackensen cere evacuarea teritoriului român.

1918 — noiembrie	**10.**	Berthelot trece Dunărea la Giurgiu.
	10.	Consiliul Național Român de la Arad cere guvernului din Budapesta puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români.
	11.	*Armistițiul general pe toate fronturile.*
	12.	Germanii au evacuat București.
	13.	Armistițiul încheiat la Belgrad de Franchet d'Espérey cu ungurii.
	15.	Tratativele cu Oscar Iaszi la Arad sînt rupte.
	20.	Armata română trece din nou Carpații în Transilvania.
	28.	Congresul general al Bucovinei hotărăște unirea necondiționată cu România.
	28.	*Abdicarea lui Wilhelm II.*
decembrie	**1.**	Intrarea regelui Ferdinand și a armatei aliate în Capitală.
	1.	Adunarea de la Alba-Iulia proclamă unirea Transilvaniei cu România.
	7.	Românii ocupă Brașovul și capturează ariergardele lui Mackensen.
	10.	Sfatul Țării din Chișinău votează reforma agrară și unirea necondiționată ; apoi se dizolvă.
	24.	Armata română ocupă Clujul.
	28.	Adunarea de la Mediaș decide unirea sașilor cu România.
1919 — ianuarie	**18.**	Deschiderea Conferinței Păcii la Paris.
	20 — 24.	Luptele de la Atachi.
	22.	Trupele române ajung pe linia de demarcație.
	25 — 1. februarie.	Luptele de la Hotin.
februarie	**2.**	Brătianu expune Conferinței pentru întîia oară chestiunea Banatului.
	28.	Consiliul Militar Aliat decide mutarea liniei de demarcație dincolo de linia Oradea.
martie	**21.**	Revoluția de la Budapesta.
	21.	Românii trec Nistrul și ocupă Tiraspol și Razdelnaia.
aprilie	**4.**	Mediația generalului Smuts eșuează.
	16 — 18.	Bătălia din Munții Apuseni.
	17.	Armata ullată a generalului Anselme a evacuat Odessa și se retrage în Basarabia.
	20.	Intrarea trupelor române în Oradea.
	29.	Capturarea Diviziei de secui.
mai	**1.**	Ungurii sînt aruncați complet peste Tisa.
	20.	Ungurii atacă pe cehoslovaci și ocupă Miskolc.
	21.	Guvernul sovietic rus somează România să evacueze Basarabia.
	25.	România ocupă Colomeea, în Pocuția.
	28.	Lupta de la Bender.
	31.	Delegații României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei declară că nu pot primi anumite condiții din Tratatul de pace cu Austria.
iunie	**2.**	Remiterea Tratatului cu Austria. Brătianu declară că România face rezerve asupra unora din dispozițiile lui.
	10.	Consiliul Suprem invită pe unguri, români și cehoslovaci să-și retragă trupele înăuntrul noilor teritorii.
	28.	Semnarea Tratatului păcii cu Germania la Versailles.
iulie	**2.**	Brătianu se retrage din Conferința Păcii.
	20 — 26.	Bătălia de pe Tisa.
	30.	Trecerea Tisei.
august	**2.**	Fuga lui Bela Kun și sfîrșitul regimului său.
	3.	Capitularea armatei ungare în pustă.
	3.	Raidul Detașamentului Rusescu în Budapesta.
	4.	Ocuparea Budapestei de armata română.
	20.	Armata română atinge la Györ limita ocupației sale în Ungaria.
septembrie	**10.**	Tratatul cu Austro-Ungaria e semnat la St. Germain de puterile aliate, cu abținerea României și Serbiei.
	12.	Demisia guvernului Brătianu.
	27.	Formarea cabinetului general Văitoianu.
noiembrie	**15.**	Ultimatumul Consiliului Suprem adresat guvernului român.
	16.	Românii evacuează Budapesta
	22.	Românii trec înapoi Tisa.
	27.	Încălcarea tratatului de la Neuilly între Puterile Aliate și bulgari.

1919 — noiembrie	**28.**	Guvernul Vaitoianu respinge ultimatumul Consiliului Suprem.
	30.	Demisia guvernului Vaitoianu.
decembrie	**5.**	Constituirea guvernului Vaida-Voevod.
	8.	Guvernul Coandă semnează la Paris Tratatul cu Austria și Tratatul minorităților.
	29.	Camera Deputaților votează legile pentru unirea Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei.
1920 — ianuarie	**20.**	Consiliul Suprem remite delegației ungare Tratatul de Pace.
martie	**3.**	Lloyd George comunică lui Vaida-Voevod recunoașterea condiționată a unirii Basarabiei.
iunie	**4.**	Isc[illegible]irea tratatului de la Trianon între Puterile Aliate și Ungaria.
august	**10.**	Tratatul de la Sèvres pentru reglementarea granițelor statelor moștenitoare ale Austro-Ungariei.
octombrie	**28.**	Anglia și Franța recunosc unirea Basarabiei cu România.

POSTFAȚĂ

„Istoria războiului pentru întregirea României" este apreciată în general ca fiind opera capitală a lui Constantin Kiriţescu (1876—1965). În orice caz, este opera care a avut cel mai mare răsunet în rîndurile cititorilor şi care a adus autorului cea mai mare satisfacţie din întreaga sa activitate de condeier. Aceasta înseamnă foarte mult, dacă ne gîndim că autorul „Istoriei războiului" a publicat sute de titluri şi multe mii de pagini sub formă de cărţi, studii, eseuri, articole, manuale. Unele lucrări ale sale mai aşteaptă şi acum să fie publicate.

Scrierile lui Constantin Kiriţescu abordează domenii din cele mai diferite: ştiinţific, literar, memorialistic, istoric, poetic. Prima dragoste au constituit-o ştiinţele naturii, dar nu peste mult timp a început să navigheze spre alte ţărîmuri ale culturii, mînat nu de dorinţa de a epata pe contemporanii săi ca un alt Pico della Mirandola, nici de plictiseala de a se simţi legat în cîngile unei singure discipline, ci de convingerea că de fiecare dată avea ceva de spus generaţiilor prezente şi viitorimii. Aceasta, fără să se simtă handicapat de distanţa care separa formaţia sa de bază de unul sau altul din domeniile abordate.

Aria atît de diversificată a preocupărilor lui Constantin Kiriţescu constituie dovada unui neastîmpăr intelectual rar întîlnit. Acest neastîmpăr nu a fost nicidecum un apanaj al anilor tineri, ci al întregii şi îndelungatei sale vieţi publicistice care a numărat aproape şapte decenii (a debutat în presa socialistă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, iar ultimul articol, intitulat: „Muncă, ideal, vocaţie" a fost publicat în „Scînteia tineretului" din 27 noiembrie 1964).

Exemplul pe care îl considerăm cel mai potrivit în această privinţă ni-l oferă tocmai „Istoria războiului". Constantin Kiriţescu nu a fost un istoric de meserie şi cu atît mai puţin un specialist al evenimentelor cu caracter precumpănitor militar, cum sînt cele specifice unui război. Autorul acestei lucrări îşi făcuse un nume ca naturalist şi îndeosebi ca profesor şi organizator al învăţămîntului, descendent pe linie spirituală al marelui Spiru C. Haret, preocupat de curentele de idei în pedagogie, de problemele şcolii româneşti, de slujitorii acestei şcoli. Din această cauză, aflînd de proiectata istorie a războiului, unii din istoricii cu diplomă l-au considerat drept un intrus şi l-au tratat ca atare, iar cei mai mulţi dintre cei care-i urmăreau cu încredere activitatea au crezut totuşi că vor avea a face cu lucrarea unui diletant, purtînd toate tarele diletantismului.

Adevărul a ieşit la iveală odată cu apariţia lucrării. Constantin Kiriţescu a reuşit să scrie, „cu mîna de maestru a savantului povăţuită de inima caldă a patriotului" (I. Lupaş), o istorie vastă şi complexă a războiului nostru de întregire, pe care un militar de carieră o va aprecia ca situîndu-se „în fruntea lucrărilor de seamă ce s-au publicat pînă acum la noi cu privire la marele răz-

boi" *, și pe care un cunoscut om politic francez, André Tardieu, fost președinte al Consiliului de Miniștri, o va califica în prefața la ediția franceză a lucrării drept „o carte de rară și excepțională valoare".

Cu toate acestea, faptul că autorul lucrării n-a avut o formație de specialitate a fost scos în relief de unii comentatori și după apariția acestei lucrări, fie ca o trăsătură pozitivă, originală și valoroasă, fie ca un repros.

Este adevărat că în „Memoriul de titluri și lucrări" al lui Constantin Kiriţescu nu se face mențiune despre existența vreunei diplome a unei facultăți de istorie. Dar oare se poate trage de aci concluzia că autorul „Istoriei războiului" ar fi trebuit să lase în grija istoricilor de profesie și a militarilor tratarea acestui subiect? Hotărît nu, din mai multe motive.

Întîi, pentru motivul că producțiile tagmei istoricilor și ale militarilor din anii de după primul război mondial cu privire la participarea României la acest război s-au dovedit a nu fi la înălțimea sarcinii asumate. Luate în bloc, ele au fost fragmentare, superficiale, apologetice, au conținut inexactități inadmisibile. Constantin Kiriţescu, cu temperamentul său combativ, neîmpăcat cu jumătățile de măsură și cu neadevărul, nu putea trece cu vederea deficiențele acestei literaturi de război.

Al doilea, pentru motivul că, deși nespecialist, autorul „Istoriei războiului" a fost atît de pasionat de tema războiului nostru de întregire, încît a devenit unul din cei mai profunzi cunoscători români ai evenimentelor politice, diplomatice și militare ale războiului, fără să fi avut inițial de gînd să valorifice într-un fel cunoștințele acumulate.

Interesul pe care Constantin Kiriţescu l-a avut pentru acel război a mers crescînd, începînd cu cel legat de preliminariile războiului și culminînd cu momentul implicării țării noastre în conflict. De-aci înainte el n-a fost numai un colecționar de știri, documente și hărți, adică de instrumente care să-l ajute să înțeleagă evoluția și sensul evenimentelor, dar și patriotul care suferea împreună cu poporul său drama înfrîngerilor, care se bucura la vestea biruințelor asupra invadatorului. Un nechemat, Constantin Kiriţescu? Desigur, nu.

Al treilea, în concepția autorului „Istoriei războiului", epopeea întregirii neamului nu trebuia tratată numai din punctul de vedere tehnic-militar, ci — așa cum arăta în memoriile sale — într-unul „care privește acest eveniment sub toate aspectele lui: politic, diplomatic, social, moral, militar". Lucrarea trebuia scrisă „cu sinceritate, punînd în scenă acțiunea unui întreg popor, cu avînturile și scăderile ei, cu victoriile și eșecurile ei, cu părțile ei luminoase și cu cele întunecate, fără nici o șovăială în arătarea greșelilor unora din conducători și a suferințelor ce au fost partea poporului" **.

Primul său gînd, atunci cînd totuși s-a decis să valorifice într-un fel cunoștințele acumulate, a fost să scrie o broșură în care să treacă în revistă literatura apărută pînă atunci cu privire la războiul nostru și, pe de o parte, să atragă atenția asupra unor afirmații care, dacă ar fi fost acceptate și difuzate mai departe prin viu grai sau în scrierile următoare, ar fi propagat și consacrat niște neadevăruri cu privire la o serie de împrejurări importante din anii de război, iar pe de altă parte să prezinte lucrurile așa cum au fost ele în realitate.

Meditînd asupra conținutului broșurii proiectate, Constantin Kiriţescu și-a dat seama că nu era vorba numai de sesizat și îndreptat erorile în prezen-

---

* General Alexe Atanasiu, în: „Omagiu lui Constantin Kiriţescu", Ed. Cartea Românească, București, 1957.

** Constantin Kiriţescu, *O viață, o lume, o epocă*. Ed. Sport-Turism, 1979, p. 264.

tarea unor fapte și în interpretarea lor, ci — după cum consemna în memoriile sale — de ceva mult mai adînc : de o nouă concepție de bază asupra modului cum trebuia prezentată istoria războiului nostru de întregire. „Lipsit de prejudecățile multora dintre istoricii profesioniști, care evită adesea conștient perioada istorică pe care o trăiesc, lăsînd timpul să transforme evenimentele «proaspete» în ceea ce se va chema mai apoi istoria acelei perioade, Constantin Kirițescu și-a asumat cu mult curaj sarcina de a scrie exact despre aceste evenimente. În scrierile sale istorice, Kirițescu a pornit de la faptele trăite și a ajuns la marea istorie" *.

Abandonînd ideea broșurii, el a început să scrie „marea istorie". În 1922 a apărut primul volum al „Istoriei războiului pentru întregirea României", urmat în 1924 de al doilea, cu care a fost încheiată prima ediție. A doua ediție, în trei volume, a apărut între anii 1925 și 1927.

Am relatat într-altă parte cele ce autorul „Istoriei războiului" îmi spunea despre vicisitudinile elaborării acestei opere, „scrisă cu multă trudă și multe greutăți". Investigații în arhive greu accesibile unui civil și încă unui civil amator. Sabotaj din partea celor ce se considerau mai îndreptățiți să scrie ei o asemenea istorie (dar n-o făceau). Induceri în eroare, pentru ca X să apară că a avut o contribuție mai mare decît Y la cîștigarea unei lupte, la cristalizarea unei acțiuni politice sau diplomatice. Contraziceri, ascunderi de documente, tergiversări enervante.

Este adevărat că după apariția primului volum și după ce acesta s-a aflat pe masa de lucru a factorilor de răspundere, drumul n-a mai fost atît de greu. Forurile superioare ale armatei și ale vieții politice au înțeles că pentru a continua cele ce-și propusese, autorul nu se putea limita la literatura de război și la informările personale culese de la foștii luptători, că el avea nevoie de o documentație oficială amplă și autentică. În consecință, lui Constantin Kirițescu i s-a permis să consulte între altele arhiva Marelui Stat Major, încă neclasată în întregime la vremea aceea. A putut de asemenea avea întrevederi cu numeroase personaje politice și militare, ale căror nume erau legate de pregătirea, purtarea și încheierea războiului. În felul acesta, a doua ediție a „Istoriei războiului", mult amplificată față de prima, a apărut fundamentată pe o vastă și prețioasă documentație, de cele mai multe ori inedită.

Constantin Kirițescu a putut să privească cu satisfacție rodul unei munci asidue. „Am crezut de datoria mea ca — în afara obligațiilor mele — să slujesc patria ... punînd în sufletele tinerelor generații cultul pentru cei ce au luptat cu riscul ori cu sacrificiul vieții, precum și datoria de a prețui și a păstra ceea ce ei ne-au dat cu atîta chibzuială, suferință și jertfă ... Legătura cu trecutul neamului înseamnă continuitatea de sentiment cu șirul de generații ce ne-au precedat, înseamnă onorarea unei polițe de datorii și răspunderi pe care ele au tras-o asupra noastră, întărirea acelui sentiment numit *patriotism* pe care îl socotim elementul de căpetenie al sistemului nostru de educație".

Apariția „Istoriei războiului" a fost salutată de manifestări elogioase ale unor personalități, oameni politici, militari din țară și străinătate, scriitori, ziariști. „Marele volum al lui Constantin Kirițescu ... este cu certitudine cea mai sigură sursă de consultație" (Giovane Vitali, prefață la cartea lui Carlo Stienon : Il dramma rumeno, 1935). „Siguranța aprecierii este cu atît mai surprinzătoare cu cît Kirițescu nu este militar, ci profesor și inspector școlar" (Rud. Kissling, Oesterreichische Wehrzeitung, 10 aug. 1925, p. 7). „Putem

---

* Marian Ștefan, *Restitutio*, în : Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 12.

spune fără exagerare că lucrarea d-lui Kiriţescu este ca operă de educaţie patriotică una din cele mai valoroase cărţi apărute în limba română de la război încoace" (I. Lupaş). „Cartea d-lui Kiriţescu despre războiul nostru de unitate e bine informată, obiectivă şi scrisă curgător; nu lipsesc nici pasagii care dovedesc independenţă de spirit" (N. Iorga). „... operă de mare valoare, prin care stabileşte în o lumină vie evenimentele petrecute, punînd în relief, în acelaşi timp, virtuţile ostăşeşti ale neamului ... lucrarea corespunde adevărului istoric, servind în acelaşi timp de educaţie pentru generaţiile viitoare" (mareşalul C. Prezan). „[Autorul] a avut curajul de a întreprinde de acuma zugrăvirea acestei epopee şi talentul de a o zugrăvi obiectiv. Astfel, „Istoria războiului pentru întregirea României" ia proporţiile unui eveniment cultural, instructiv întîi, şi apoi înălţător" (Liviu Rebreanu). „E o carte admirabilă, care nu trebuie să lipsească din casa nimănui. E o carte de nepreţuită valoare pentru cultura istorică, indispensabilă oricărui cetăţean ce vrea să pătrundă, fără să rătăcească, în tainele marelui eveniment ce a zguduit pînă în adîncuri viaţa neamului nostru. E o carte fundamentală pentru educaţia noastră sufletească" (Mihail Dragomirescu).

Autorul cărţii a fost impresionat mai presus de orice de interesul mare pe care cartea l-a suscitat în rîndurile veteranilor războiului, ale oamenilor „de rînd", ale tineretului. „Mărturisesc — scria Constantin Kiriţescu — că dintre manifestările elogioase care au salutat cartea mea, mai mult chiar decît glasul marilor personalităţi ... m-au mişcat scrisorile de felicitare primite de la oamenii simpli".

Apariţia celor trei volume, totalizînd aproape 1 800 pagini, ecourile favorabile venite din partea celor mai diferite pături de cititori, nu l-au determinat pe Constantin Kiriţescu să lase pana din mînă, considerînd că nu şi-a făcut întreaga datorie. A reluat anumite capitole ale lucrării şi le-a adîncit, publicînd studii în diferite publicaţii din ţară şi de peste hotare *. Pornind de la o sugestie a generalului Berthelot, o mare figură a războiului nostru, întruchipînd ajutorul Franţei în momentele cele mai grele pentru ţară, Constantin Kiriţescu a elaborat o versiune în limba franceză a cărţii. Ea a apărut la Paris în 1934 sub titlul „La Roumanie dans la guerre mondiale", editată de Payot în cunoscuta colecţie de „Memorii, studii şi documente pentru a servi la istoria războiului mondial". Versiunea franceză cuprinde în 500 de pagini contribuţia militară şi politică a României la primul război mondial. Cartea a făcut un bun serviciu ţării în străinătate, ştiut fiind că falsificatorii istoriei, în cazul de faţă revizioniştii unguri, au existat şi vor exista pretutindeni, dar mai ales după un eveniment crucial cum a fost primul război mondial. În „Viaţa lui Pericle", Plutarh scria: „Istoria faptelor şi vieţilor contemporane strică şi falsifică adevărul cînd prin invidie şi ură, cînd prin dorinţa de a plăcea şi linguşi".

Constantin Kiriţescu s-a mai gîndit şi la o ediţie populară a „Istoriei războiului", socotind că masivele volume ale monografiei istorice originale nu vor putea pătrunde în toate căminele românilor doritori să cunoască momentele de căpetenie ale întregirii noastre naţionale. Această ediţie populară a apărut sub titlul „Povestea sfîntului nostru război".

Nici de această dată, autorul „Istoriei războiului" nu s-a considerat achitat de datoria sa de a lăsa contemporanilor şi posterităţii imaginea fidelă şi emoţionantă a celui mai mare eveniment din viaţa poporului român. Practic

---

* Lista acestor studii a apărut în: Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, p. 12.

vorbind, de la apariția celei de-a doua ediții și pînă către sfîrșitul vieții sale, Constantin Kiriţescu, gîrbovit de ani și de necazurile acumulate într-o epocă de mari prefaceri social-politice, dar cu facultăţile spirituale neatinse, n-a încetat să citească, să culeagă informaţii, să adune documente și, pe baza acestora, să îmbogăţească cu sute de pagini textul publicat, pregătind astfel o a treia ediție, pe care o considera definitivă, a lucrării sale.

Din păcate, Constantin Kiriţescu a murit fără să-și vadă împlinit ultimul vis din îndelungata sa viaţă de scriitor. Publicul nostru cititor are însă acum prilejul să ia cunoștință, prin grija Editurii Științifice și Enciclopedice, de ediția a treia a „Istoriei războiului pentru întregirea României", revăzută și adăugită de autor. Mulţumesc tuturor celor care s-au înclinat cu respect și tandreţe asupra acestei opere scrise de un îndrăgostit de ţara sa și de adevăr.

Costin C. Kiriţescu

CUPRINS

PARTEA A IV-A. Refacerea 5
După furtună 5
Moldova refugiului 6
Criza refacerii 7
Tifosul exantematic 10
Necazurile colaborării româno-ruse 12
Brătianu la Petrograd 14
Reorganizarea armatei 15
O şcoală nouă 18
Soldatul revanşei 19
Misiunea franceză 20
Doctorul Clunet 21
Suveranii României 22
Guvernul naţional şi marile reforme 23
Revoluţia rusească 24
A doua vizită a lui Brătianu la Petrograd 25
America în război 27
Încercări de pace pe contul României. Austria e obosită 27
Mediaţia prinţului Sixt de Bourbon 28
Combinaţii austro-germane pe socoteala României 29
Austriecii încearcă să corupă pe ruşi 33
Zile mari 34
Voluntarii ardeleni în Iaşi 36
Note 37

PARTEA A V-A. Campania din anul 1917 40
Capitolul I. Iernatecul Armatei a II-a 40
Viaţa în tranşee 40
Frontul Armatei a II-a 42
Atacul Momîiei 43
Trădătorii 45
Note 47

Capitolul II. Ofensiva zădărnicită de la Nămoloasa 48
Pe fronturile europene 48
Pregătirea ofensivei ruso-române 49
Armata I română 51
Inamicul 53
În ajunul bătăliei 54
Marea luptă de artilerie 55
Oprirea bătăliei 56
Note 57
Capitolul III. Bătălia de la Mărăşti (22 iulie — 1 august) 59
Ţinutul Vrancei 59
Frontul de luptă 60
Planul bătăliei şi repartizarea forţelor române 62
Pregătirea de artilerie 64
Asaltul dealului Mărăştilor 65
Cucerirea satului Mărăşti şi a Mănăstioarei 67
Atacul „Încărcătoarei" 68
Cucerirea Movilei 69
Victoria 69
Din zbor, cu aripile retezate 70
Urmărirea 73
Inamicul organizează rezistenţa 74
Luptele din Munţii Vrancei 75
Măgura[1] Caşinului 77
Bilanţul bătăliei de la Mărăşti 78
Note 79
Capitolul IV. Bătălia de la Mărăşeşti (6 — 19 august) 80
Germanii plănuiesc cucerirea Moldovei 80
Schimbări de roluri şi de poziţii 81
Dubla ofensivă austro-germană 82
Pregătirea bătăliei de la Mărăşeşti 83
Forţele luptătoare ale celor doi adversari 84
În ajunul bătăliei 88
Ziua intîi, 6 august. Străpungerea frontului rus 88
Intervenţia românilor 89
Ziua a doua, 7 august. Bătălia de la Doaga 91
Ziua a treia, 8 august. Lupta de la Pătrăşcani 94
Ziua a patra, 9 august. Divizia a 9-a română în sectorul de atac 95
Eroica luptă a Diviziei a 9-a 97
Ziua a cincea, 10 august. Tragica contraofensivă 99
Ziua a şasea, 11 august. O ofensivă reciprocă 103
Defecţiunea ruscască şi sacrificiul român 104
A şaptea şi a opta zi, 12—13 august. Schimbări în comandamentul român 107
Bătălia de la Panciu 109
Generalul Eremia Grigorescu 109
Ziua a noua, 14 august. Lupta de la Chicera 110
Atacul pădurii Prisaca 113

De la a zecea pînă la cea de-a treisprezecea zi, 15 — 18 august.
Luptele de pe platoul Muncelului 115
Pe dealul Panelului 116
Frontul unic 118
Ziua a paisprezecea, 18 august. Bătălia de la Răzoare. Pregătirea decisivei germane 118
Zori roșii 120
Începutul bătăliei 121
Pe frontul Diviziei a 9-a 122
Atacul dintre Răzoare și Mărășești 123
Străpungerea frontului român 124
Mitralierele căpitanului Ignat 125
La cota 100 126
Pe frontul Diviziei a 10-a 127
Contraatactul român 127
Victoria 129
Rezultatele victoriei de la Răzoare 130
Apus de soare 131
Reflecții asupra bătăliei de la Mărășești 132
Note 134
Capitolul V. Bătălia de la Oituz 1917 (8—28 august) 136
Românii ocupă sectorul Oituzului 136
Gruparea forțelor dușmane pentru atac 137
Ofensiva austro-germană, 8 — 10 august 139
Sosesc ajutoarele 141
Criza. 11 august 144
Atacul Cireșoaiei — 12 august 146
Contraofensiva română — 13 august 148
O pauză în bătălia de la Oituz 150
Marele atac de la 19 august 152
Bătălia de la Coșna. 20—22 august 153
Neputință și furie 155
Note 156
Capitolul VI. Bătălia de pe Dealurile Vrancei 157
Retragerea frontului Diviziei a 12-a română 157
Ofensiva dușmană 158
Atacul Răchitașului. 20—22 august 160
Atacul piscului Cocoșilă 162
O lovitură pe frontul Oituzului 163
Note 164
Capitolul VII. Bătălia de la Varnița și Muncelu (28 august — 3 septembrie) 165
Punctul vulnerabil 165
Bătălia de la Irești 166
Bătălia de la Varnița 168

Dealul Porcului 170
Hecatombele române de la Mărăcineni 172
Ecaterina Teodoroiu 175
Sfîrșitul bătăliei 176
Note 178
Capitolul VIII. Bătălia de la Cireșoaia (9—11 septembrie) 178
O încercare ofensivă româno-rusă 178
Atacul Cireșoaiei 180
Rușii se scuză, dar se acuză 182
În luptă cu rețelele de sîrmă ghimpată 183
Oprirea bătăliei de la Cireșoaia 185
Note 185
Capitolul IX. Sfîrșitul campaniei din 1917 186
Note 189
PARTEA A VI-A. Între ruși și români 190
Capitolul I. Dezmembrarea alianței ruso-române 190
Pe drumuri despărțite 190
Agonia unei mari armate 191
Revoluția și soldatul rus 192
Propaganda germană 194
Armata rusă în timpul marilor lupte din 1917 195
Debuturile Rusiei bolșevice 196
Armistițiul de la Focșani 197
Dezagregarea armatei ruse 200
Raporturile ruso-române în prima fază a revoluției 201
„Tezaurul de la Moscova" 203
Măsurile de siguranță ale armatei române 204
Grava acțiune de la Socolu 205
Lupta de la Galați 207
Lupta de la Pașcani 210
Lupta de la Spătărești 211
Lupta de la Mihăileni 212
Raporturile ruso-române în a doua fază a revoluției. În stare de război cu Rusia Sovietică 213
Încercări de revoltă la Dunăre și Marea Neagră 216
Epilogul alianței ruso-române. Odiseea românilor din sudul Rusiei 219
Note 222
Capitolul II. Unirea Basarabiei cu România 223
1. De la Gubernia rusească la Republica Moldovenească 223
Redeșteptarea Basarabiei 223
Izolarea Basarabiei de români 223

Revoluția din 1905 în Basarabia 225
Revoluția din 1917 și Basarabiu 227
Unirea Basarabiei 229
Rolul oștirii în revoluția basarabeană 230
Rolul școlii în pregătirea Unirii 233
Autonomia și Republica basarabeană 235
Independența Basarabiei 238
2. Basarabia după proclamarea independenței 239
Greutățile Republicii basarabene 239
Intervenția română 240
Pe drumurile voievozilor 243
Intrarea armatei române la Chișinău 244
Eliberarea Benderului 245
În Basarabia de Sud 246
Pe Dunăre 248
Eliberarea Ismailului și Chiliei 249
Lupta de la Vilcov 250
Eliberarea Cetății Albe 252
3. Unirea 253
Basarabia independentă 253
Tratative cu guvernele române 254
Sfatul Țării proclamă Unirea 256
Note 258
Capitolul III. O Anabasis românească 259
Retragerea voluntarilor ardeleni prin Siberia 259
Planuri himerice 259
Românii ardeleni în Siberia 260
Tragedia întreprinderii Kolceak 261
Lupta de la Seragul 262
Spre patrie 263
Note 264
PARTEA A VII-A. Sub robia germană 265
Capitolul I. Ocupația germană în România (De la invazie pînă la Pacea de la București) 265
1. Aspecte politico-administrative ale ocupației 265
Cele două Românii 265
Sabat și bacanale 265
Administrația militară germană a teritoriului ocupat 266
Invazia flămînzilor 269
Schimbare de decor 270
Teroarea albă 271
Regimul polițienesc 275
Ostaticii 275
Teroarea roșie 277
Martiriul Dobrogei 278
Administrația „civilă" sub ocupație 280
Justiția 281

Școala 282
Teatrul și publicistica sub ocupație 283
Contraste morale 285
2. Exploatarea economică a țării 287
„Wirtschaftsstab"-ul 287
Cum am hrănit pe dușmani 288
Stoarcerea bogățiilor pînă la secarea izvoarelor 290
Petrolul 293
Finanțele 294
3. Politica română în teritoriul ocupat 295
„Germanofilii" 295
Carp și Maiorescu 296
Politica de „urzeli" 296
Oportunismul lui Alexandru Marghiloman 298
Acțiunea lui Stere 299
Umbre și tristețe... 300
Note 302
Capitolul II. Pacea de robire de la București 303
1. România trădată și părăsită 303
Singuri în fața dușmanilor 303
„Triunghiul morții" sau pribegia în necunoscut? 305
Pe povîrnișul fatal 306
2. Tratativele păcii separate 308
La Brest-Litovsk 308
Sfori diplomatice austro-germane 309
Ultimatumul german și retragerea guvernului Brătianu 311
Guvernul Averescu începe tratativele 314
Cele trei Consilii de Coroană 317
Pacea preliminară 319
Guvernul Marghiloman și tratativele păcii 321
3. Un tratat model 323
Robia politică 323
Pierderea munților 325
Răpirea Dobrogei 326
Robia economică 330
În jurul păcii criminale 332
Note 334
PARTEA A VIII-A. Marea întorsătură a războiului 336
Capitolul I. Zilele negre ale României 336
După pace 336
Plecarea misiunii franceze 338
Doliuri 340
Înapoierea demobilizaților 340

Martiriul prizonierilor români 341
Crucea Roşie 344
Guvernul Marghiloman 345
Presa în Iaşi 348
Note 350
Capitolul II. Propaganda în străinătate 351
În Franţa 351
În Anglia şi Italia 354
În America 355
Note 359
Capitolul III. Învierea 360
Înfrîngerea Puterilor Centrale 360
Evenimentele din Europa repercutate în România 362
Armatele aliate la Dunăre 365
Robii scutură lanţurile 367
România reintră în război 368
Retragerea Armatei Mackensen şi eliberarea teritoriului României 372
Sfîrşitul Armatei Mackensen 374
Ziua Învierii 374
Note 375
Capitolul IV. Prăbuşirea monarhiei austro-ungare 377
Pe povîrnişul catastrofei 377
Între pace şi pieire 378
Prea tîrziu! 381
Finis Austro-Hungariae! 384
Note 386
Capitolul V. Unirea Bucovinei cu România 388
Martiriul Bucovinei 388
Pretenţii ucrainene 390
Bucovina liberă 391
Armata română în Bucovina 392
Unirea necondiţionată 393
Note 395
Capitolul VI. Unirea Transilvaniei cu România 396
Ungurii urmăresc distrugerea naţiunii române 396
Românii reintră în luptă 398
Consilii şi gărzi naţionale 399
Suprema încercare 402
Apelul la ţara mamă 404
Adunarea de la Alba Iulia 406
Desăvîrşirea actelor de Unire 408
Note 409

PARTEA A IX-A. Războiul româno-ungar 411
Capitolul I. Ocuparea militară a Transilvaniei 411
Un proces vechi ce se rezolvă numai cu sabia 411
Din nou peste Carpaţi 412
La „linia de demarcaţie" 414
Ungurii masacrează, iar aliaţii deliberează 417
Ungaria sub guvernare comunistă 420
Forţele ungare şi române în ajunul ofensivei din aprilie 422
Bătălia din Munţii Apuseni. 16—18 aprilie 424
Cucerirea liniei marilor centre 427
Urmărirea Diviziei de secui 429
Aruncarea ungurilor peste Tisa 430
Frontul român pe Tisa 432
Atacarea cehoslovacilor şi intervenţia română 433
Consiliul Suprem ne ceartă... 435
Eliberarea Aradului şi Banatului 437
Garda Nistrului 438
Încercări pe frontul intern 442
Note 442
Capitolul II. Bătălia de pe Tisa (20—26 iulie) 444
Béla Kun pregăteşte o mare ofensivă împotriva românilor . . . 444
Contramăsurile noastre 446
Ofensiva duşmană 448
Luptele din sectoarele laterale 449
Zile de neliniştе 450
Atacul Grupului român de manevră — 24 iulie 453
Oltenii la Fegyvernek. 25 iulie 454
Izbînda 455
Note 456
Capitolul III. Românii la Budapesta 457
Desăvîrşirea victoriei 457
Trecerea Tisei 458
Catastrofa armatei ungare în pustă 460
La porţile capitalei ungare 463
Un raid îndrăzneţ 464
Intrarea românilor în Budapesta 465
Sfîrşitul campaniei din Ungaria 470
Note 471
PARTEA A X-A. Pacea 472
Capitolul I. România la Conferinţa Păcii 472
Consiliul „celor Patru" 472
Calvarul păcii 474
Graniţa dinspre apus şi chestiunea Banatului 479
Tratatul cu Austria şi chestiunea minorităţilor etnice 482
Politica de rezistenţă 485
Cum a fost semnat Tratatul minorităţilor 487
Tratatul de la Trianon 488
Tratatul de la Sèvres 489

Tratatul de la Neuilly 490
Recunoaşterea unirii Basarabiei cu România 490
Unirea în Camera României Mari 493
Note 494
apitolul II. Încheiere 496
Sacrificiul de sînge al României 496
Moştenirea financiară a războiului 497
România după război 502
Note 504
Cronologia războiului României 505
Postfaţă 511

Redactori : ALEXANDRU STĂNCIULESCU și
GABRIEL-FLORIN MATEI
Tehnoredactor ȘTEFANIA MIHAI

Coli tipar 33. Planșe : 32 pag. alb-negru
Bun de tipar : 28 VIII 1989

c. 63 I. P. Informația
Str. Brezoianu nr. 23—25
București